M 164284

MANUAL EXIGETIC

la

sânta Scriptură a Testamentului nou

de

Iuliu Olariu

Dr. și profesor de teologie

Născut la 5 ~~Februarie 1859~~ 20 Iulie 1860 în Comuna Maidan Comitatul Caraș-Severin. Mort la 23 Noembrie / 6 Decembrie 1920 în Caransebeș

Volumul I.

Sinopticii

CARANSEBEȘ

Editura autorului. — Tipografia diecezană

1894

BIBLIOTECA
No. 685,
EM. ELEFTERESCU

EVANGELIILE

după

Mateiŭ, Marcu și Luca

comentate de

Iuliu Olariu

Dr. și profesor de teologie

Cu binecuvêntarea Prea Sânțieĭ Sale Domnuluĭ Episcop diecezan
NICOLAE POPEA

CARANSEBEȘ

Editura autoruluĭ. — Tipografia diecezană

1894

Biblioteca Centrală Universitară
Cota 437110
Inventar 705515
pe 111/07

„Iar tu rămâi în celece te-ai învățat și te-ai încredințat . . cunoști sântele Scripturi cari te pot înțelepți spre mântuire prin credința cea în Cristos Isus. Toată Scriptura e însuflată de Dumnezeŭ, și de folos spre învățătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre creșterea cea întru dreptate, ca deplin să fie omul luĭ Dumnezeŭ, spre orice lucru bun desăvârșit“ (2. Tim. 4, 15—17).

B.C.U. Bucuresti
C705515

PREFAȚĂ.

Cercați Scripturile, Io. 5, 39.

Dela începutul literaturiĭ bisericeștĭ să constată în biserica ortodoxă studiul intenziv al sânteĭ Scripturĭ. Reprezentanțiĭ credințiĭ și științiĭ bisericeștĭ aŭ recunoscut că numaĭ învățăturile din sânta Scriptură — ca doctrină și moral — pot avea autoritate deplină la credincioșĭ, pentrucă se bazează pe descoperire dumnezeească. Biserica se pronunță astfel în can. 19 al sinod. VI. ecumenic: Să cuvine celorce sûnt înaintestătătorĭ aĭ bisericilor a învăța în toate zilele și cu deosebire în Dumineci pe toți clericiĭ și pe popor cuvintele pietățiĭ și ale dreptеĭ credințe culegênd din dumnezeeasca Scriptură înțelesurile și judecățile adevĕruluĭ și să nu calce hotarele cele acum puse saŭ tradiția purtătorilor de Dumnezeŭ Părinți etc.; iar s. Augustin zice: „Ferește-te a te supune scriselor mele ca Scripturilor canonice. În aceste crede fără hesitare dupăce aĭ aflat ce n'aĭ crezut; în acele, din contra, dacă există ceva ce tu nu credeaĭ, nu privi ca ne'ndoios pănăce n'aĭ căștigat siguranță“ (de Trinit. l. 3).

Condus de acest principiŭ maĭ înalt al bisericiĭ am încercat cu acest „Manual exigetic la s. Scriptură a T. N.“ (cam 4 vol.) să promovez încâtva studiul sânteĭ Scripturĭ în biserica noastră națională, și anume conform vederilor științiĭ exigetice din timpurile noastre. O lucrare maĭ estinsă, maĭ detailată (deosebite ipoteze, literatură etc.) n'am crezut că ar fi tocmaĭ potrivită împrejurărilor în cari ne aflăm. Eleviĭ dela institutele teologice și preoțiĭ nostri nu dispun de timpul necesar ca să se poată ocupa cu toate amĕnuntele științeĭ exigetice; apoĭ aceste nicĭ nu-ĭ interesează pentru trebuințele lor zilnice de păstorĭ sufletești. De aceea am căutat numaĭ să indegetez cum aŭ să se explice părțile maĭ grele ale sânteĭ Scripturĭ, iar locurile neexplicate să'nțeleg lesne prin espunerile aceste și cu ajutorul cunoștințelor istorice, arheologice etc. cari să căștigă în institutele teologice.

Sper că mi-a succes cât de cât să întocmesc comentarul ca să-l poată folosi care citesc s. Scriptură din original orĭ numaĭ din traducere; iar o reviziune a traducerilor române ale s. Scripturĭ cred că ar fi binevenită din maĭ multe puncte de vedere.

Traducerea am făcut-o după textul luĭ Tischendorf, rectificat de O. v. Gebhardt (Novum Testamentum graece ex ultima Tischendorfii recensione, editio stereotypa minor, Lipsiae 1887. B. Tauchnitz) în îmbinare cu Vulg. Rec. şi traducerile române (de Bucureştĭ, Blaj, Buzeŭ, Şaguna).

La explicare am conzultat autoriĭ citaţĭ în text şi literatura exigetică maĭ nouă, îndeosebĭ cea germană (comentarele luĭ Keil, Meyer, Olshausen, Bleek, B. Weiss, Ewald, Godet, Schegg, Bisping, Schanz etc.; iar Win.=Winer, Grammatik des neutestamentlichen Sprachidioms).

Dee atotputernicul Dumnezeŭ ca manualul acesta să fie bun conducĕtor pentru preoţiĭ care nu pot urmări ştiinţa cu toate rezultatele eĭ pozitive şi negative, punêndu-ĭ în poziţia de a cunoaşte, întrucât le e necesară, lucrarea ştienţifică din zilele noastre; iar în candidaţiĭ de preoţie să producă şi laţească iubirea cătră sânta Scriptură, această carte a cărţilor.

Caransebeş în August 1893.

Autorul.

Dr. Iosif Iuliu Olariu, s'a născut la 20 Iulie 1860 în comuna Maidan, judeţul Caraş-Severin. Tatăl său Iosif a fost învăţător în comuna Doman. Şcoala primară a făcut-o în comuna natală şi în Reşiţa, cursul secundar în Oraviţa şi la liceul de stat din Lugoj, fiind totdeauna între cei dintâi. După terminarea liceului, Mitropolitul Bucovinei Silvestru Morariu-Andrievici îl primeşte pe spesele sale la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, unde obţine diploma de Dr. în teologie. Olariu este primul dintre românii ortodoxi din fosta Ungarie, care a urmat facultatea de Teologie din Cernăuţi. În urmă îşi completează studiile la Leipzig şi Erlangen. La începutul anului şcolar 1885-86 este numit profesor la Institutul Teologic din Caransebeş, şi tot în acest an s'a căsătorit, dar după un an a rămas văduv.

În anul următor este ales director definitiv al Institutului pedagogic-teologic din Caransebeş în care a stat până la 6 Decembrie 1920, când a murit în etate de 60 de ani şi 5 luni.

La 1903 îmbrăcă mantia monahală şi este hirotonit protosinghel. A candidat în mai multe rânduri la scaunul de episcop din Caransebeş.

Olariu a întrunit în persoana sa toate calităţile unui bărbat de şcoală. A muncit cu un mare zel şi sârguinţă pe terenul literaturei teologice. Operile lui au fost primele manuale sistematice şi sistematice pentru învăţământul nostru teologic.

A publicat următoarele opere:

1) Scrierile Părinților apostolești, de 150 pagini, Caransebeș 1892.
2) Introducere în Cărțile Testamentului Vechiu și nou, de 381 pagini. Caransebeș 1891.-
3) Evangheliile după Matei, Marcu și Luca. Manual exigetic la Lg. Scriptura a Testamentului nou. Vol. I. Sinopticii, de 644 de pagini. Caransebeș 1894.-
4) Evanghélia după Ioan. Explicată. Caransebeș 1897, de 302 pagini.-
5) Explicarea Psalmilor din orologiu (ceaslov) Caransebeș, 1901, de 247, pagini.
6) Explicarea epistolelor apostolului Pavel.
7) Manual de tipicul bisericei ortodoxe române.
8) Manual de Teologie dogmatică ortodoxă. Caransebeș 1907, de 812 pagini.-

A redactat un timp „Foaia Diecezană" organul oficios al Diecezei Caransebeșului.

Fratele său, Valeriu, medic în Arad, a pus baza unei fundațiuni care să poarte numele erudițiului teolog și profesor și a dăruit bogata sa bibliotecă Academiei de Teologie din Caransebeș.-

685.

Introducerea generală la evangelii.

§. 1. Evangeliile în genere.

Dzeŭ îndată la căderea oamenilor promite un Mântuitor care sĕ-ĭ scape de jugul pĕcatuluĭ şi readucă în raportul de maĭ nainte (Gen. 3, 15. Efez. 4, 24). Spre acest scop omenirea trebue pregătită; ce sĕ întâmplă în timpul înainte de Cristos. Astfel deosebim douĕ periode: a legiĭ şi graţieĭ, ca manifestărĭ ale purtărĭĭ de grijă a luĭ Dzeŭ, iar scrierile care tratează restimpurile aceste se numesc Testamentul vechiŭ şi noŭ[1]). Acĭ ne ocupăm cu Testamentul noŭ care este deplinirea celuĭ vechiŭ şi cuprinde: evangeliĭ, epistole didactice şi o carte profetică.

Cărţile cari tratează istoria vieţiĭ, faptelor şi cuvêntărilor luĭ Isus sĕ numesc *evangeliĭ*. Cuvêntul εὐαγγέλιον însemnează *darul ce sĕ dă pentru o veste bună*, apoĭ *vestea bună;* în T. N. *vestea despre Isus Mântuitorul lumiĭ şi împĕrăţia întemeiată de el*[2]). T. N. conţine *evangelia după Mateiŭ, după Marcu, după Luca şi după Ioan* (εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον etc.); unele Msse aŭ: *sânta evangelie după Mateiŭ* etc. (τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον εὐαγγέλιον etc.[3]) În secolul al 2. e cunoscută prepoziţia κατά înaintea numeluĭ[4]), se află în toate Mssele greceştĭ; aşĭderea cunoscută este numirea *evangeliĭ*, deşi nu ştim dacă inscripţia *„evangelia după“* s'a pus de autorĭ orĭ maĭ târziu.

Aceştĭ patru autorĭ tratează un obiect, decĭ nu avem 4 evangeliĭ deosebite după cuprins; este un εὐαγγέλιον τετράμορφον (*Irineŭ*, Adv. haer. 3, 11. 8), ἓν διὰ τεσσάρων (*Origen.* in Ioann. tom. V, 4); *„In quatuor evangeliis, vel potius quatuor*

[1]) Cuvêntul ברית διαθήκη l-a tradus Vulg. *testamentum* cf. 2. Cor. 3, 14 ocură şi în înţelesul: aranjarea moşteniriĭ cu privire la urmaşĭ (Gal. 3, 15 Acta 3, 25. Evr. 9, 16).

[2]) LXX traduce בשר cu εὐαγγελίζεσθαι cf. Is. 40, 9. 60, 6 etc.

[3]) Exprimă că Mt. Mc. etc. sûnt redactorĭĭ acestor cărţĭ, nu care liber le-aŭ produs, în care caz ar sta genitivul.

[4]) *Iustin Martirul* (Apolog. 1, 66): „Căcĭ apostolĭĭ astfel aŭ predat în memoriile compuse de eĭ cari sĕ numesc *evangelii*“ — este titlul cărţilor.

libri unius Evangelii“ (*Augustin*, tract. in Ioan. 36); „*Quadriformis evangelistarum narratio*“ și noul „*Evangelii corpus*“ (*Cassian*, de coenob. instit. 3, 3).

Înșirarea evangeliilor în cele mai multe documente este: Mt. Mc. Lc. Io.; Itala, Tertulian, Constit. apost. (2, 57), Cod. D, traducerea gotică făcênd deosebire între apostolĭ și bărbațĭ apostoleștĭ aŭ: Mt. Io. Lc. Mc.; traducerea tebano-coptică: Io. Mt. Mc. Lc.; cod. claromontan: Mt. Io. Mc. Lc.; cod. Bobbiensis: Mt. Mc. Io. Lc. (Tischendorf. Nov. Test. Ed. VIII. maj. vol. III p. 137).

Autenticitatea acestor istorisirĭ e dovedită prin mărturiile cari sĕ vor aminti la fiecare evangelie; aci vom înșira numaĭ două argumente interne. a) *Limba și felul scrierii* corĕspund pe deplin împrejurărilor în cari se aflaŭ autorii căror sĕ atribue aceste scrieri. Iud ĭ din Palestina fiind scriŭ o greceasca amestecată cu expresiunĭ aramaice și evreeștĭ; lipsește poleiala autorilor greceștĭ; iregularitățile gramaticale sûnt multe; eĭ își daŭ multă silință sĕ exprime cât sĕ poate de bine ideile noului spirit. b) Raporturile religioase, politice și geografice ale Palestineĭ din acele timpurĭ sĕ descriŭ fidel, — cunoscute din alțĭ autorĭ (Iosif Flaviŭ etc.) — ceeace aŭ putut face numaĭ martoriĭ oculariĭ, cu atât maĭ vîrtos că aceste s'aŭ schimbat foarte mult după risipirea Ierusalimuluĭ. Evangeliile apocrife nu sûnt contra autenticităților: *α*) ele n'aŭ fost recunoscute de biserică; presupun chiar existența celor canonice ca minciuna adevĕrul; *β*) se deosebesc prin cuprinsul mitic și în espunere.

§. 2. Afinitatea sinopticilor.

Între ceĭ 3 evangeliștĭ — Mt. Mc. și Lc. —, numițĭ *sinoptici*, există înrudire în cuprins, estenziune, cursul istorisirii, cuvinte, dar și deosebire în alegerea și tratarea materieĭ. Împărțindu-se sinopticiĭ după cuprins în treĭ grupurĭ vedem că doĭ aŭ comun ce la celalalt nu se află[1]); iar propriĭ luĭ Mc. sĕ zice că sûnt numaĭ 24 de versurĭ. Această consunare sĕ explica maĭ nainte ca efectul lucrăriĭ Spiritului sânt. În timpul maĭ noŭ sĕ crede:

1. Un evangelist a folosit pe celalalt:

[1]) Vezĭ Introducerea mea în cărțile T. V. și N. pag. 174.

a) Mt. e originalul — l-a folosit Mc. apoĭ Lc.
b) „ „ „ „ „ Lc. apoĭ Mc.
c) Mc. „ „ l-aŭ folosit Mt. Lc.
d) Mc. „ „ — l-a amplificat Lc. apoĭ pe acesta Mt.
e) Lc. e folosit de Mt., amêndoĭ de Mc.
f) Lc. e folosit de Mc., „ de Mt.

Începutul literaturiĭ creştine însă nu s'a făcut compilându-sĕ; apoĭ există deosebirĭ în ideĭ, cuvinte; unele sĕ omit, altele sĕ adaug; există chiar contraziceri — toate aceste rĕmân neexplicate cu ajutorul ipotezeĭ.

2. Evangeliştiĭ aŭ avut înaintea lor unul saŭ maĭ multe izvoare scrise.

3. Există un izvor, adecă evangeliile sûnt compuse după evangelia siro-caldaică folosită în Palestina.

La aceste sĕ rĕspunde: de ar fi existat unul saŭ maĭ multe protevangeliĭ, creştiniĭ nu ar fi lăsat sĕ se piardă — ce nu eschide ca Lc. sĕ întrebuinţeze izvoare de cuprins maĭ mic.

4. Ipoteza tradiţieĭ. Cristos a poruncit apostolilor sĕ predice evangelia la toate popoarele. Această învĕţătură s'a păstrat un timp fără sĕ se însemneze ceva. Încurênd însă s'a simţit necesitatea a scrie împărtĕşirea orală pentrucă martoriĭ oculariĭ încep a se rări, sĕ fac adausuriĭ la istoria autentică, păşesc învĕţătoriĭ falşiĭ. Astfel sĕ scriŭ evangeliile de faţă, poate în şirul: Mt. Mc. Lc. Io. În acest chip sĕ explică consunarea lor, dar şi diferenţa, deoarece după individualitatea fiecăruĭ autor şi scopul scrieriĭ s'a cristalizat cuvêntul viŭ în forme deosebite.

Evangelia după Mateiŭ.

ÎNTRODUCERE.

1. *Autorul*[1]). Apostolul Mateiŭ înainte de chiemarea la apostolat sĕ numea Levi (Mt. 9, 9. cf. Mc. 2, 14. Lc. 5, 27.); în registrele apostoleşti sĕ aminteşte Mateiŭ care fusese vameş la Genezaret. Imprejurările chiemăriĭ luĭ Mt. consună cu a luĭ Levi, decĭ avem numaĭ o persoană care avea douĕ nume — ce nu e neobicĭnuit la Evreĭ (Petru, Paul etc.). Numele Mateiŭ derivă dela מתי contras din מתתי. Lucrarea luĭ apostolească nu e cunoscută. După pogorîrea Spiritului sânt a rĕmas cu ceialalţĭ în Ierusalim; nu ştim însă când a părăsit Palestina, unde s'a dus şi când a murit.

2. *Limba originală.* Evangelia s'a scris în limba evreească, adecă dialectul siro-caldaic al Palestineĭ; ceeace mărturiseşte tradiţia bisericiĭ. *Papia* zice că Mt. a compus în *dialectul evreesc* istoria luĭ Isus[2]); *Irineŭ: „Mateiŭ a edat între Evreĭ în dialectul lor scrierea evangelieĭ“*. Eusebie istoriseşte de *Panten* că mergênd în India (probabil Arabia de sud) a aflat evangelia luĭ Mateiŭ scrisă în *limba evreească,* pe care a adus-o Bartolomeiŭ *Origen* zice că din tradiţie a învĕţat că Mt. a scris evangelia sa cu *litere evreeştĭ. Eusebie: „Mateiŭ a predicat maĭ întâiŭ Evreilor, iar voind a merge şi la alţiĭ, le-a dat lor evangelia scrisă în limba maternă“. Epifane, Ciril Ierusalimeanul, Ieronim* asemene se pronunţă.

Cine a tradus originalul în limba grecească nu ştim — pe timpul luĭ Papia vedem că există o traducere recunoscută de toţĭ.

3. *Cititoriĭ* întâĭ aĭ evangelieĭ sûnt iudeocreştiniĭ palestinenĭ; aşa *Irineŭ, Origen, Eusebie, Ieronim;* iar traducĕtorul a avut în vedere şi pe creştiniĭ afară de Palestina. Motivele interne cari sprijinesc părerea aceasta sûnt: multe expresiunĭ evreeştĭ sĕ explică (Mt. 1, 23. 27, 8. 33, 46); întreprinderea traduceriĭ.

[1]) La cele următoare vezĭ opul amintit pag. 139 sq.

[2]) Vezĭ „Scrierile Părinţilor apostolescĭ“ pag. 51. traduse de mine. Caransebeş 1892.

4. *Timpul compunerii.* Tradiția veche a bisericii este că Mt. a scris întâiul între evangeliști *(Irineŭ, Clement Alexandrinul, Origen, Eusebie, Epifane, Ieronim).* Probabil este că originalul evreesc s'a compus pela 42 d. Cr., iar traducerea s'a făcut pela 67. d. Cr.; la tot cazul însă nu după an. 70 d. Cr. pentru cap. 24. 27, 8. 28, 15.

5. *Autenticitatea* sĕ dovedește prin mărturiĭ *ortodoxe* și *eretice.* Aluziunĭ avem la *Clement Romanul, Barnaba, Ignatie, Policarp, Iustin Martirul, Atenagora, Teofil dela Antiohia;* cu numele o amintește maĭ întâiŭ *Papia,* apoĭ *Claudiu Apollinaris, Irineŭ, Tertulian, Clement Alexandrinul, Origen, Eusebie* etc. Mărturile eretice sûnt *Basilide, Valentin, Ptolomeŭ, Celz, Tatian, Marcion* etc. — toți o citează saŭ combat. Nu fără importanță sûnt evangeliile apocrife: *Protevangeliul luĭ Iacob, Acta Pilati, Evangelia după Evreĭ.*

În timpurile maĭ noĭ autenticitatea a fost controversată; ipotezele sĕ pot resuma:

a) Evangelia luĭ Mt. e traducerea grecească de pe originalul evreesc care sĕ atribue acestuĭ autor. Biserica totdeuna a crezut astfel.

b) Scrierea originală care traducêndu-sĕ a dat naștere la evangelia noastră trebue sĕ fi fost după cuprins și formă în întregul și în părți esențial aceeaș cu Mt. cel grecesc. Asertiunea aceasta încă stă, numaĭ sĕ nu se considere traducere literală. În biserică totdeuna a fost credința că între aceste două scrieri nu există vro deosebire de importanță. Traducerea grecească s'a ținut atare în înțelesul propriŭ, a fost citată ca autoritate și nicĭcând nu s'a crezut drept prelucrare liberă a scrieriĭ evreeștĭ.

c) Considerându-sĕ evangelia grecească a luĭ Mateiŭ traducere simplă și nu prelucrare liberă, apoĭ nicĭ evangelia evreească cum s'a tradus în grecește nu poate fi compusă de apostol. Criticiĭ se provoacă aci la indicările de timp, loc și la alte date cari nu le-a putut istorisi un martor ocular. Espunerea nu e intuitivă; lipsește legătura istorică la învățăturile Mântuitoruluĭ; sĕ împărtĕșesc mituri (1. 2. 4. 17, 24 sq. etc.); sûnt contraziceri între Mt. și Io., iar cest din urmă merită toată încrederea; nu sĕ amintește lucrarea luĭ Isus în Iudeea; sĕ omit unele minunĭ ale Mântuitoruluĭ etc. La aceste

să răspunde: E drept că Mt. nu procede subtil în privinţa timpului şi locului îmbinând multe întâmplări depărtate una de alta, dar aceasta să explică din scopul luĭ. Deosebirea între Mt. şi Io. oglindează individualitatea autorilor; original este Mt. maĭ mult decât Lc. pentrucă voind a dovedi că Isus e promisul Mesía citează regulat din T. V. A alege, grupa şi trata locurile s. Scripturĭ a T. V. a putut numaĭ un martor ocular, un apostol, căcĭ eĭ aveaŭ puterea a lămuri profeţiile prin împlinirea lor. Dacă ceialalţĭ evangelişti sûnt maĭ precişĭ la fapte şi timp, apoĭ Mt. este maĭ detaiat la cuvêntările Domnuluĭ. Ce să atinge de poveştĭ şi miturile carĭ s'ar trata observăm, că le află numaĭ ceĭ preocupaţĭ, care nu admit lucrurĭ extraordinare.

d) Apostolul Mt. trebue să fi luat parte la scrierea evreească — după care s'a tradus evangelia noastră — în măsură aşa însemnată, că ea s'a putut afirma în tradiţia veche şi generală a bisericiĭ drept evreeasca „evangelie după Mateiŭ“ cu temeiŭ istoric suficient. Mateiŭ — să zice — a scris evreeşte o colecţiune a zicerilor Domnuluĭ, care completându-să a devenit scrierea evangelică tradusă apoĭ în greceşte şi s'a păstrat sub numele luĭ; el deci a scris numaĭ simburele care s'a perdut, dar numele care să dăduse evangelieĭ compuse în acest chip s'a păstrat şi să crezu scrierea de opul original al luĭ Mt. Drept motiv să aduc cuvintele luĭ Papia care zice că Mt. a scris *τὰ λόγια*: Mt. adecă numaĭ a adunat zicerile Domnuluĭ fără a adauge ceva. *Λόγιον* însemnează *zicere, oracul,* dar are şi alte înţelesurĭ. LXX traduce aşa evreescul אמר (Deut. 24, 16. Ps. 107, 11 etc. cf. Ps. 12, 7. 119, 50 etc.) care se rapoartă la zicerile şi promisiunile luĭ Dzeŭ, ba în Ps. exprimă *descoperire* în genere. Pectoralul arhiereuluĭ (חשן) LXX traduce cu *λογεῖον, Filo λόγιον* (Ex. 28, 15. 29, 5) întrebuinţându-l şi în genere despre profeţie. În T. N. Acta 7, 38, avem *λόγια ζῶντα*, Rom. 3, 2 *τὰ λόγια τοῦ θεοῦ* însemnând întreaga descoperire. In urmă vedem că evangelia conţine cuvêntărĭ şi fapte ale Mântuitoruluĭ. *Λόγια* să numesc ele după principiul *a potiori fit denominatio*, ce să întăreşte comparând la Papia *κυριακὰ λόγια* cu *τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ λεχθέντα ἢ πραχθέντα*; iar Părinţiĭ bisericiĭ numesc întreg T. N. *λόγια τοῦ θεοῦ*.

6. *Întregitatea.* Evangelia noastră n'a suferit schimbări esenţiale în curgerea timpurilor. Aceasta dovedesc dispoziţia unitară, tradiţia bisericească, Mssele foarte vechi cari o aŭ în forma de acum. In secolul trecut controversate aŭ fost cap. 1. 2 (de englezul Williams, 1771; etc.). Sĕ zice că aceste cap. conţin mituri; lipsesc după Epifane în evangelia Ebioniţilor şi la Tatian. Aci observăm însă că neexistenţa aceasta sĕ explică din învĕţăturile lor strĕine de a bisericii (Ebioniţii nu recunoşteaŭ fecioria Marieĭ, Tatian era dochet); toate Mssele aŭ aceste capitole, le citează vechiĭ scriitorĭ *(Irineŭ, Origen)*, chiar eretici (Celz); legătura între aceste cap. şi cele următoare e foarte firească.

7. *Scopul, cuprinsul.* Scopul evangelieĭ este a dovedi că Isus dela Nazaret este promisul Mesia. De aceea începe cu genealogia dela David şi Avram, protopărinţii poporuluĭ ales; apoĭ sĕ accentuează că în faptele şi învĕţăturile luĭ s'aŭ realizat profeţiile T. V., decĭ formula: *ca sĕ se plinească* etc. Această împrejurare explică îndestul de ce Mt. nu tratează materialul în şir cronologic, ci maĭ mult grijeşte a pune la olaltă întâmplările omogene, deşi diferite după timp.

Cuprinsul espune:

I. Preistoria (1, 1—4, 11).

II. Istoria lucrăriĭ publice a luĭ Isus, (4, 12—25, 46) şi adecă:

a) lucrarea în Galileea (4, 12—18, 35).

b) lucrarea în Ierusalim (19, 1—25, 46).

III. Istoria patimilor, morţiĭ şi învieriĭ luĭ Isus (26, 1—28, 20).

PARTEA ÂNTÂIA.

Preistoria, 1, 1—4, 12.

A. Isus este Mesia cel promis. C. 1. 2.

§. 3. Genealogia luĭ Isus, 1, 1—17.

(Lc. 3, 23—38).

Evangelia începe arĕtând că Isus este urmaşul luĭ David şi Avram, decĭ purtătorul promisiunilor făcute acestora. Întrênsul s'a realizat economia T. V. Ca fiul luĭ Avram sĕ caracterizează Mântuitorul fiind pogorîtor din neamul ales; iar ca fiul luĭ David sĕ arată că este între urmaşĭ regele împĕrăţieĭ luĭ Dzeŭ. Înşirarea urmaşilor dovedeşte că în Isus s'aŭ realizat toate promisiunile date acestuĭ neam.

1. Cartea genealogieĭ luĭ Isus Cristos fiul luĭ David fiul luĭ Avram. 2. Avram a născut pe Isac, iar Isac a născut pe Iacob, iar Iacob a născut pe Iuda şi pe fraţiĭ sĕĭ, 3. iar Iuda a născut pe Fares şi pe Zara din Tamar, iar Tamar a născut pe Esrom, iar Esrom a născut pe Aram, 4. iar Aram a născut pe Aminadab, iar Aminadab a născut pe Naason, iar Naason a născut pe Salmon; 5. iar Salmon a născut pe Boes din Rahab, iar Boes a născut pe Iobed din Rut, iar Iobed a născut pe Iesai, 6. iar Iesai a născut pe David regele. Iar David a născut pe Solomon din a luĭ Uria, 7. iar Solomon a născut pe Roboam, iar Roboam a născut pe Abia, iar Abia a născut pe Asaf, 8. iar Asaf a născut pe Iosafat, iar Iosafat a născut pe Ioram, iar Ioram a născut pe Ozia, 9. iar Ozia a născut pe Ioatam, iar Ioatam a născut pe Ahaz, iar Ahaz a născut pe Ezechia, 10. iar Ezechia a născut pe Manase, iar Manase a născut pe Amos, iar Amos a născut pe Iosia, 11. iar Iosia a născut pe Iehonia şi pe fraţiĭ luĭ la strămutarea Babiloŋuluĭ. 12. Iar după strămu-

tarea la Babilon Iehonia a născut pe Salatiel, iar Salatiel a născut pe Zorobabel, 13. iar Zorobabel a născut pe Abiud, iar Abiub a născut pe Eliachim, iar Eliachim a născut pe Azor, 14. iar Azor a născut pe Sadoc, iar Sadoc a născut pe Achim, iar Achim a născut pe Eliud, 15. iar Eliud a născut pe Eleazar, iar Eleazar a născut pe Matan, iar Matan a născut pe Iacob, 16. iar Iacob a născut pe Iosif bărbatul Marieĭ, din care s'a născut Isus care sĕ zice Cristos. 17. Decĭ toate neamurile dela Avram până la David neamurĭ patrusprezece şi dela David până la strămutarea în Babilon neamurĭ patrusprezece, şi dela strămutarea în Babilon până la Cristos neamurĭ patrusprezece.

Versul 1. nu conţine inscripţia la întreaga evangelie, ci numaĭ la v. 2—17 din acest capitlu. *βίβλος* (Pape *βύβλος*) însemnează planta numită papir, apoĭ bastul eĭ (coroagă, écorce d'arbre); în urmă materialul de scris numit după plantă, dar numaĭ papirul scris (2 Tim. 4, 13); decĭ = *carte* (Cremer, Bibl. theol. Wörterbuch p. 203). *γένεσις* = *origine, purcedere, naştere;* cartea (*catalogus, enumeratio,* ספר dela ספר = a istorisi, înşira) care espune neamul, predecesoriĭ luĭ Isus (Ex. 6, 24. Num. 1, 18 etc. ספר תולדות משפחה; Gen. 2, 4. 5, 1). *Isus* (LXX transcrie cu *Ἰησοῦς* pe יהושוע, Jehoşua după robia babiloniană ישוע — Ex. 24, 13. Num. 13, 16. Neem. 7, 7) însemnează: *Dzeŭ ajută;* persoana istorică a Mântuitoruluĭ; apoĭ caracterul luĭ spiritual după explicarea din v. 21 — ca şi Avraam, Israil etc. (Gen. 17, 10. 32, 28). *Cristos* (*Χριστός*) e traducerea grecească a luĭ משיח (Ps. 2, 7. Dan. 9, 25 cf. Is. 11, 1. 61, 1) dela משח = *a unge.* În T. V. sĕ întrebuinţează despre regĭ (1. Sam. 24, 7. 11; 26, 16; Ps. 2, 2. Is. 45, 1 cf. Dan. 9, 25. 26), arhiereĭ (Lev. 4, 3. 5, 16) şi profeţĭ (Ps. 105, 15 cf. 1. Reg. 9, 16) când sĕ introduc în oficiŭ, a căruĭ administrare atârnă dela darul dzeesc; untul de lemn e simbolul mântuiriĭ. Pe timpul Mântuitoruluĭ e deja nume oficial: întrênsul s'a realizat ceeace maĭ nainte sĕ închipuea cu ungerea. Acest nume devine apoĭ nume propriŭ (în epistolele apostoleşti, Acta, iar în evangeliĭ numaĭ Mt. 1, 1. 16. 17. 18.

Mc. 1, 1. Io. 1, 17). *Fiul luĭ Avram* e apoziţie la *David;* pentrucă luĭ s'aŭ dat promisiunile mesianice; maĭ puţin corect este a lega acest genitiv cu *luĭ Isus Cristos.* Numele următoare sĕ scriŭ diferit în Msse: Δαυίδ, Δαυεὶδ, Βοάζ, Βοός, Ἰωβὴδ Ὠβὴδ etc. La v. 2. cf. Gen. 21, 2 sq. 25, 26 sq. 29, 35. Pelângă Iuda, capul caseĭ luĭ Israil (Gen. 49, 10. Evr. 7, 14), sĕ amintesc şi fraţiĭ, întemeietoriĭ poporuluĭ ales. Particula *iar* (δέ) înşiră propoziţiile una după alta. *Din Tamar* cf. Gen. 38, 16—30. Neobicinuită este amintirea femeilor în genealogiĭ (*Teofilact, Eut. Zigaben);* aicĭ sĕ amintesc unele carĭ nu sûnt fără scăderĭ morale (v. 3. 5. 6). Această abatere sĕ explică din împrejurarea că aceste femeĭ pe cale extraordinară duc maĭ departe şirul genealogic până la Mesia. *Fares a născut* etc. cf. 1. Cron. 2, 5. 9. Registrul dela Fares până la David consună cu Rut 4, 18—22. *Aram, Aminadab, Naason* şi *Salmon* nu sûnt cunoscuţi. V. 5. În T. V. nu sĕ spune că Salmon ar fi luat în căsătorie pe Rahab (Ios. 2 cf. Evr. 11, 31). V. 6. *Iar Iesai* (saŭ Iesè) etc... *regele;* articolul înaintea luĭ David (τὸν Δαυεὶδ) exprimă: pe David de care a fost vorba maĭ nainte (v. 1). Cu acesta neamul întră între regĭ. *Din a luĭ Uria* cf. 2. Sam. 11, 24; de suplinit: *muiere* (ἐκ τοῦ Οὐρίου scil. γυναικός, Winer p. 179).[1] V. 7. cf. 1. Reg. 11, 43. 14, 31. 15, 8. V. 8 cf. 1. Cron. 3, 10 sq.; 2. Cron. 26, 1. *Ioram a născut pe Ozia;* aicĭ s'aŭ omis 3 generaţiĭ: Ohozia — Ioas — Amasia — Ozia (2. Reg. 8, 24. 11, 2. 12, 1 cf. 1. Cron. 3, 11; 2. Cron 22, 1. 11; 24, 27. 26, 1). Gen. 46, 21. 1. Cron. 8, 1 încă ne întîmpină omitere. *Ieronim* zice că aicĭ a fost tendenţa a căpĕta 14 generaţiĭ în această parte; alţiĭ iarăş cred că fiind aceştĭ regĭ urmaşiĭ Atalieĭ eraŭ sub blăstĕmul luĭ Ahab (2. Reg. 8, 19 cf. Ex. 20, 5. Deut. 5, 9. Ier. 32, 18). V. 9 cf 2. Cron. 26, 33. 27, 9. 28, 27. V. 10 cf. 2. Cron. 32, 33. 33, 20. 25. V. 11. După 1. Cron. 3, 15 fiiĭ luĭ Iosia sûnt: Iohanan saŭ Ioahaz, Eliachim saŭ Ioachim, Zedechia şi Sellum; regenţi: după Iosia urmează Ioahaz, acestuia Ioachim, apoĭ fiul sĕŭ Iehonia, acestuia unchiul sĕŭ Zedechia (2. Reg. 23. 24). a) Iosia sĕ numeşte tatăl luĭ Iehonia — deşi este bunul luĭ (1. Cron. 3, 15. 16); b) Iehonia are fraţi, — iar după 1. Cron. 3, 15. 16 are numaĭ

[1]) Sĕ citează ediţia 7.

un frate; c) Iosia trăește pe timpul strămutării la Babilon. Spre delăturarea acestor dificultăți există mai multe ipoteze. Unii afirmă că s'a trecut cu vederea al doilea fiu al lui Iosia, adecă Ioachim: *Iosia a născut pe Ioachim; iar Ioachim a născut pe Iehonia și pe frații săi* etc. Mai firesc este însă a admite că în text s'a străcurat eroare și v. 11 era dintru început: *iar Iosia a născut pe Ioachim și pe frații săi; iar Ioachim a născut pe Iehonia pe timpul strămutării la Babilon.* Prep. ἐπί (sub = pe timpul) exprimă cu genit. momentul decizător (Win. p. 352). Datarea nu e tocmai precisă, deoarece Iehonia încă e deportat (2. Reg. 24, 15). *Μετοικεσία* este strămutarea îmbinată cu exil *(deportatio).* Genit. *τοῦ Βαβυλῶνος = εἰς Βαβυλῶνα* (1. Cron. 5, 22. Ez. 12, 11. 2. Reg. 24, 16 cf. Mt. 10, 5: calea păgânilor, Win. p. 176. 2. d) *După strămutarea* etc. Între *Salatiel* și *Zorobabel* este omis *Fadaia* (1. Cron. 3, 18 cf. Ezra 3, 2. 5, 2). Persoanele amintite v. 12—15 sûnt necunoscute. *Abiud* pare a fi bărbatul Selomiteĭ, ficeĭ lui Zorobabel (1. Cron. 3, 19). *Iar Iacob* etc.; *bărbat* (*ἀνήρ*) = *mire (Crizostom, Ieronim, Teofilact* etc.), căci după legea mozaică mirele era posesorul mireseĭ (Gen. 29, 21. Deut. 22, 23. 24); să poate lua însă și în înțelesul strîns pentrucă la scrierea evangelieĭ Iosif era aceasta. *Maria* saŭ *Μαριάμ* corespunde lui מרים (Ex. 15, 20. 1. Cron 4, 17), derivă dela מר cu noțiunea amăriciuniĭ (Gesenius מרם), nesupuneriĭ, nesubordinăriĭ *(amaritudo, contumacia).* Exegeții mai vechĭ deduc numele dela cuvêntul caldaic מרא = *domn,* și-l explică: cea glorioasă, pompoasă, maiestoasă — numire corespunzătoare pentru preacurata Fecioară. *Din care s'a născut* (îndegetează celece să istorisesc v. 18 sq. cf. Gal. 4, 4; *γεννάω = τίκτειν,* Lc. 1, 13) exprimă originea supranaturală a lui Isus. *Care să zice Cristos* spune apriat numele oficial; Mateiŭ folosește mai adese *ὁ Ἰησοῦς* saŭ *ὁ Χριστός. Să zice* și este întradevĕr; contrarul Ef. 2, 11. Mt. 27, 17.

Comparând genealogia aceasta cu Luca 3, 23 sq. vedem: a) Mateiŭ începe cu *Avram,* Luca cu *Adam;* b) Mateiŭ continuă șirul neamurilor după David cu *Solomon,* iar Luca cu *Natan* (alt fiŭ al lui David). Diferența întâia să delătură cu scopul fiecăruĭ evangelist; de mai mare importanță este însă a doua. Între deosebitele ipoteze amintim:

I. *Iuliu African* (Eus. H. E. 1, 7) etc. zice că după Deut. 25, 6 aicĭ avem căsătorie de levirat; frații sûnt vitregĭ: aceeaș mamă *(Estha* după tradiție), tații diferiți, decĭ:

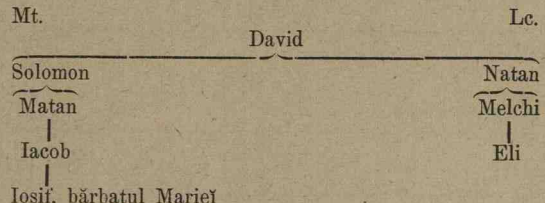

Eli moare fără urmaşĭ, pe soţie-sa ia în căsătorie Iacob şi se naşte Iosif. Nu sĕ poate dovedi că copiiĭ sĕ se numească în căsătoria de levirat după părinţiĭ trupeştĭ; apoĭ amêndouĕ genealogiile ar fi ale luĭ Iosif, iar Isus se trage d la Avram şi David prin Maria.

II. Sĕ crede că Maria a fost moştenitoare, în care caz trebue sĕ se mărite după bărbat din seminţia sa (Num 36, 5—8); bărbatul sĕ întroduce în genealogia socruluĭ — împrejurarea aceasta însă e foarte nesigură şi nu sĕ poate dovedi din Neem. 7, 63. Cu ajutorul acesteĭ ipoteze sĕ explică Lc. 2, 4. Astfel vedem că sfârşeşte cu sexul femeesc casa din care era sĕ se nască Mesia.

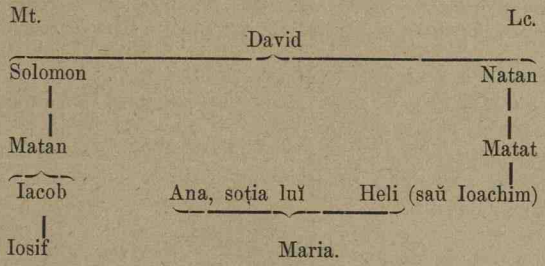

III. *Epifane,* maĭ ântâiŭ, zice că Mt. tratează genealogia luĭ Iosif, iar Lc. a Marieĭ, care era moştenitoare: Isus se trage după tată şi mamă dela David; el este Mesia cel promis. Aceasta dovedeşte evangelistul arĕtând că Isus este moştenitorul tronuluĭ luĭ David; lăsând la o parte descendenţa trupească şi accentuând pe cea teocratică; demonstrând că aparţine linieĭ luĭ Solomon, pentrucă tronul luĭ David avea sĕ stee în vecĭ (2. Sam. 7, 13). Susţiitorul neamuluĭ era Iosif, avea drept la tron şi dădu acesta şi fiuluĭ Marieĭ, care încă era urmaşul luĭ David (Lc. 1, 32. cf. Is. 7, 14. Miha 5, 2. Acta 2, 30. Rom. 1, 3. 2. Tim. 2, 8. Evr. 7, 14). Eli este tatăl Marieĭ (Lc. 3, 23. cu ceeace consună tradiţia evreească, Lightfoot, hor. hebr. et. talmud. p. 750); iar tradiţia la *Epifane* (Oratio de laud. b. Virg. T. II. p. 292) şi *I. Damascen* (De fide orthod. IV. c. 15) îl numeşte Ioachim. Aceste douĕ nume (אליקים şi יהויקים) însemnează: Dzeŭ ridică, înalţă. Iosif sĕ numeşte (Lc. 3, 23) „fiul“, adecă ginerele luĭ Eli (cf. Rut 1, 11. 12 etc.). Genealogia Marieĭ sĕ îmbină cu a luĭ Iosif în Zorobabel şi Salatiel, iar descendenţa lor dela Solomon (Mt.) şi Natan (Lc.) sĕ explică prin căsătorie de levirat.

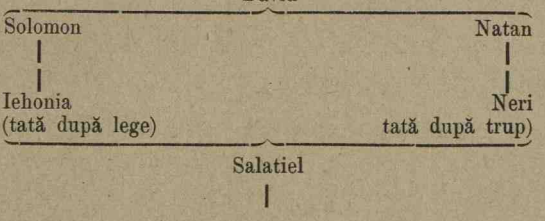

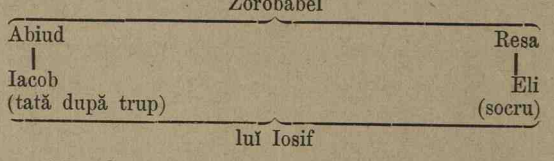

V. 17. *Toate neamurile etc.;* încheiând genealogia face privire generală. Cele espuse până acum împarte evangelistul în 3 părţĭ de câte 14 membre. Primind varianta din v. 11 avem: Avram-David; Solomon-Ioachim; Iehonia-Isus Cristos; acesta trebue numĕrat pentrucă sĕ zice *până la Isus Cristos* şi el este subiectul genealogieĭ (v. 1).

Alţiĭ nu primesc varianta din v. 11 şi numĕră pe David şi Iosia de douĕ orĭ (Avram-David; David-Iosia, Iosia-Iosif) iar Isus nu sĕ bagă în seamă; saŭ luându-sĕ în considerare aŭ: Avram-David, David-Iosia, Iehonia-Isus Cristos; alţiĭ numĕră pe Iehonia de douĕ orĭ; Avram-David, Solomon-Iehonia, Iehonia-Isus Cristos din motivul că sĕ zice *până la strămutarea la Babilon* şi *dela strămutarea în Babilon;* dar acelaş caz avem şi la David: *până, dela.*

Nu sĕ poate hotărî de acest numĕr 14 este luat spre uşurarea ţinerĭĭ în minte saŭ e format după valoarea literilor din numele luĭ David (ד=4, ו=6: דוד). Patrusprezece e compus din 2×7, care din urmă e numĕr sânt conzistând din 4, signatura univerzuluĭ, şi 3, simbolul dzeiriĭ; — 3. 14=6×7, iar cu Isus începe al 7-lea 7 (Dan. 9, 25).

§. 4. Naşterea luĭ Isus, 1, 18—25.

Naraţiunea e simplă şi scurtă; lipseşte orĭce amintire cronologică saŭ topologică; persoanele sûnt cunoscute şi sĕ espune simplu conceperea supranaturală a luĭ Cristos cu care s'aŭ realizat profeţiile T. V.; în urmă atitudinea luĭ Iosif faţă de această întâmplare. Cu toate aceste în timpul maĭ noŭ s'a atacat caracterul istoric al acestuĭ loc declarându-l mit. Uniĭ criticĭ zic că după tradiţie Buddha, Zoroaster, Plato etc. încă s'aŭ născut din fecioare.[1]) Dar atunci rĕmâne neexplicată seriozitatea istorisiriĭ în care nu se află nimic fantastic; tradiţiile acele nu vorbesc contra fapteĭ, ci dovedesc că omenirea totdeuna a avut convingerea că pe cale naturală nu sĕ poate produce ceeace corespunde idealuluĭ ce şi-l formează spiritul omenesc: că în toate timpurile aŭ fost presimţirea şi dorinţa unuĭ atare fapt care în persoana luĭ Isus sĕ realizează pe deplin. Mituri se nasc numaĭ în curgerea secolelor şi nu cel

[1]) Aceste tradiţiĭ aparţin altuĭ teren; nu aŭ analogie în T. V.; sûnt apoteoze *ex eventu* (Origen c. Cels. 1, 37); în urmă uniĭ παρθένιοι sûnt rodul voluptăţiĭ zeilor (Omer, Il. II. 180 sq.).

mult după 30 de ani ca în evangelia noastră. Cristos ca Mântuitorul oamenilor trebuea să se conceapă din Spirit sânt: avea de o parte să stee în strînsă legătură cu omenirea — carne din carnea ei, os din osul ei (Ef. 5, 30) — de altă parte însă să fie fără păcat (Io. 8, 46). Ființa care s'ar fi născut din sămînță pur omenească, păcătoasă, n'ar putea fi Mântuitor: noțiunea acestuia pretinde ceva sublim, ceresc, care nu e luat din omenire. Persoana lui Cristos nu trebue privită ca un ce simplu omenesc, deși o apariție foarte potențată, ci întruparea Cuvêntului lui Dzeŭ (Io. 1, 1. 14), și atunci istoria despre concepere a supranaturală a lui Isus este foarte firească. În urmă Maria trăește încă destulă vreme după înălțarea Mântuitorului; istorisirile ei le putea cunoaște oricare apostol și ea, sigur, delătura orice neadevĕr ce s'ar fi străcurat.

Apĕrătorii caracterului mitic al istorisirii evangelice se provoacă și la aparițiile ângerilor cuprinse în evangelia după Mateiŭ. Despre ângeri să observă că nu sînt deosebiți cu totul de oameni (Evr. 1, 14); iar firea lor spirituală le dă putința a se arĕta acestora, să'nțelege, când le este spre folos. Arĕtându-se ângeri cuiva, dovedesc purtarea de grijă de el, îl feresc de rĕtăcire. Pelângă alte forme ale descoperirii dzeești arĕtarea ângerilor este de ordine secundară; îndeosebi cea în vis când omul e mai mult inconștient; superioară este cea în stare de trezvie; iar cea mai înaltă când însuș Iehova se descopere saŭ ângerul κατ' ἐξοχήν (lui Avram, Moisi, Paul). Forma în care se arată ângerii (cu aripi saŭ în vestminte) e indiferentă; totdeuna omul însă trebue să-și deschidă ochii interni.

18. Iar nașterea lui Isus Cristos astfel a fost; că logodită fiind muma lui Maria cu Iosif, înainte de a se aduna ei s'a aflat având în pântece din Duh sânt. *Lui Isus Cristos* e pus înainte pentru v. 16. γένεσις = mai mult decât naștere, *origo* (unele Msse aŭ γέννησις). *Că logodită fiind, că* e explicativ (μνηστευθείσης γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ e genit. abs.; urmează acelaș subiect în propoziția principală, ceeace să află și la scriitorii profani, Win. p. 195 obs.). μνηστεύεσθαι = *a se logodi* și *mărita*; contextul arată că aici e vorba numai de logodire. Logodnica rĕmânea în casa părințească până când o lua mi-

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

rele la sine (Deut. 20, 7, Saalschütz, Mos. Recht 728 sq., Keil, Archäologie § 109). Unii părinţi *(Ambrozie)* şi exegeţi afirmă că căsătoria era deja contrasă ca astfel Maria să poată păstra onoarea feciorieĭ; alţii cred că Maria a conceput fiind mireasă *(Iustin, Origen, Ilarie, Ciril Ierusalimeanul, Epifane, Vasile, Ieronim); Crizostom (Teofilact, Eut. Zigaben)* zice că miriĭ locueaŭ în casa mireselor, ce nu să poate dovedi din Gen. 19, 12—14. Evangelistul arată că Maria este curată, de aceea adausul: *înainte de a se aduna eĭ. A se aduna* (συνελθεῖν) exprimă locuirea la un loc (numaĭ *Ilarie* în vechime şi exegeţiĭ maĭ noĭ pentru v. 20. 24), împreunarea trupească *(Crizostom, Teofilact, Eut. Zigaben).* πρὶν ἤ aflăm în dialectul ionic, dar şi în cel atic; cu infin. aor. exprimă că faptul nu să împlineşte saŭ împlinirea e nesigură (Win. p. 309 sq.). Aşadar nu să poate deduce că Mateiŭ presupune maĭ apoĭ împlinirea luĭ συνελθεῖν[1]). *S'a aflat* (εὑρίσκεσθαι ca נמצא; *s'a arătat: Zigaben,* cf. *Crizostom, Teofilact)* nu însemnează *a fi* (εἶναι), ci: *există* ceva cu înţelesul: a fi cunoscut că există. Verbul aparţine numaĭ la *în pântece;* expresiunea întreagă = este grea. *Din Duh sânt,* adaus din punct de vedere istoric spre a da înţelesul adevărat la *având în pântece*[2]) (cf. Lc. 1, 35). Cum s'a întîmplat aceasta, este misteriŭ?[3])

19. Iar Iosif bărbatul eĭ, fiind drept şi nevoind să o vădească, voia pe ascuns să o lasă. Iosif să numeşte bărbatul (ἀνήρ) Marieĭ, căcĭ după legea mozaică (Deut. 22, 24) miriĭ se consideraŭ bărbat şi soţie,

[1]) Helvidiu în secol. al 4. afirmă că *antequam convenirent* dovedeşte că Iosif şi Maria după aceea aŭ trăit în căsătorie: *„Quia nemo de non pransuro dicit: antequam pranderet“.* La aceasta îĭ răspunde *Ieronim*: „Helvidiu a murit fără să se pocăească. Din aceasta nu urmează că el după moarte se va pocăi; căcĭ Ps. 6, 6 să zice: Cine se va mărturisi Ţie în iad?“

[2]) *Crizostom* (4, 3): „Zicând că din Spirit sânt şi fără împreună locuire, şi de altunde găteşte pe Cuvântul“.

[3]) *Augustin,* Enchir. c. 38: „Profecto autem iste modus, quo natus est Christus de Spiritu sancto, insinuat nobis gratiam Dei, qua homo nullis praecedentibus meritis, in ipso ex ordine naturae suae quo esse coepit, verbo Dei copularet in tantam personae unitatem, ut idem ipse esset filius Dei. Sed cum illam creaturam quam virgo concepit et peperit, quamvis ad solam personam filii pertinentem tota trinitas fecerit, neque enim separabilia sunt opera trinitatis, cur in ea facienda Spiritus s. nominatus est? an et quando unus trium in aliquo opere nominatur universa operari trinitas intelligitur?“. *Crizostom*: „Maĭ mult nu înţelege, nicĭ căuta decât cele zise, nicĭ să zicĭ, şi cum Spiritul a lucrat aceasta din Fecioara? Căcĭ d că nu să poate explica chipul formăriĭ celeĭ din fire, cum vom putea spune cele lucrate de Spiritul în chip miraculos?“

se puteaŭ despărți numaĭ dându-sĕ carte de despărțire; de aceasta sĕ vorbește aicĭ; *sĕ o lasă* (*ἀπολύειν* cf. Deut. 22, 24. 24, 1)[1]). *Fiind drept* (*δίκαιος*): ținea strîns legea, de aceea trebue sĕ-ĭ dee carte de despărțire; de altă parte însă nu voește *sĕ o vădească* (*δειγματίζειν*, Col. 2, 15), adecă sĕ o espună ocărĭĭ publice; hotărĕște decĭ a apuca calea mijlocie: a o părăsi în ascuns, după învoire între sine, fără carte de despărțire. Aceasta putea el face pentrucă Deut. l. c. sĕ vorbește de ceĭ căsătorițĭ, nu de mirĭ. *Crizostom* traduce *δίκαιος* cu blând, indulgent. Vedem că Maria ascunde starea sa înaintea luĭ Iosif. De ce? nu știm. Deosebirea între *βούλομαι* și *θέλειν* nu e constantă, chiar clasicĭĭ nu o fac strict. *Βούλομαι* exprimă aplecarea care nu trece în faptă, este nehotărîtă, iar *θέλω* aplecarea hotărîtă spre faptă, rezoluția (Buttmann, Lex. p. 26 sq. Passow). Aoristul *ἐβουλήθη* arată că era hotărîre; dar și *βούλομαι* sĕ 'ntrebuințează în acest înțeles; alțiĭ zic că *θέλω* este voința în genere, dorința etc., iar *βούλομαι* hotărîrea firmă (Schirlitz, Griech. deutsch. WW. zum N. T.).

20. Iar cugetând el aceste, iată îngerul Domnuluĭ în vis s'a arĕtat luĭ zicênd: Iosife fiul luĭ David, nu te teme a lua pe Maria muierea ta; că ce s'a zămislit întrênsa din Duh sânt este. Lesne înțelegem că intențiunea luĭ Iosif mult i-va fi frămêntat inima și mintea; de aceea *ἐνθυμεῖσθαι* = *a purta ceva* în *θυμός*. *Iată* (*ἰδού*) face atent pe cititor și auzitor la obiectul care sĕ propune. *Îngerul Domnuluĭ* (מלאך יהוה): unul dintre spiritele luĭ Dzeŭ care-ĭ staŭ spre servire (Evr. 1, 14). *În vis* (*κατ'ὄναρ*) exprimă modul, nu timpul descoperirĭĭ: ca un vis. Dzeŭ încă conduce pe aĭ sĕĭ pe această cale (Num. 12, 6), dar ferește de visurĭ falze (Ier. 23, 32. 29, 8). *υἱός Δαυίδ* îl agrăește îngerul avênd sĕ-ĭ descopere un obiect mesianic (*υἱός* e nom. în loc de voc.; iregularitatea aceasta ocură și la clasicĭ, Win. p. 172. Kühner, Gramm. II. p. 43). Acuzativul *muierea ta* (*τὴν γυναῖκα*) — a lua pe Maria, muierea ta (apoziție la Maria), saŭ la verb: a lua pe Maria ca muierea

[1]) Maimonides apud Buxtorf. De divort. p. 76. Femina ex quo desponsata est, licet nondum a viro cognita, est uxor viri et si sponsus eam velit repudiare, oportet ut id faciat libello repudii.

ta. *Întrînsa* (*ἐν αὐτῇ*) = în pântecele eĭ, fătul încă nenăscut, care se află în pântecele maicеĭ (Win. p. 365. a.). *Din Duh sânt*; prepoziţia *ἐκ* exprimă că Spirit sânt este cauza existenţiĭ fătuluĭ (Win. p. 344 sq.).

V. 21. Iar va naşte fiŭ, şi veĭ chiema numele luĭ Isus; căcĭ acesta va mântui pe poporul sĕŭ de pĕcatele lor. Neutrul nedeterminat (*γεννηθέν*) din v. precedent sĕ arată ca fiŭ; i-sĕ spune numele şi chiemarea. Sânta Scriptură conţine maĭ multe nume de mare importanţă: Avram, Iacob, Israil. Numele după menirea sa originală exprimă natura, fiinţa celuice îl poartă (înainte de pĕcătuire; Gen. 2, 19; iar cu pĕcătuirea omul pierde facultatea de a cunoaşte fiinţa internă a lucrurilor). Viit. *καλέσεις* are înţelesul imper. [Win. p. 296]. Cuvintele din urmă ale versuluĭ arată chiemarea celuĭ produs din Spirit: el este Mântuitor, aşa explică îngerul numele Isus *(căcĭ acesta va mântui etc.). Popor* [עַם, ăm *λαός*] este Israil care avea sĕ se mântuească în linia primă [Io. 4, 22. Rom. 1, 16. 9, 5, 11, 24. Gal. 3, 14], apoĭ păgâniĭ [Rom. 11, 11 sq.; *ἔθνη*, גּוֹיִם gojim]. Caracterul mântuiriĭ este moral-religios: *de pĕcatele lor,* nu politic. Iudeiĭ credeaŭ în acel timp că Mesia îĭ va scăpa de stăpânirea romană. Isus va depărta, nimici, pĕcatele lor. Pluralul *lor* [*αὐτῶν*] stă pentru colectivul *popor.*

22. Iar aceste toate s'aŭ întâmplat, ca sĕ se plinească ce s'a zis de Domnul prin prorocul, care zice: 23. Iată fecioara va lua în pântece şi va naşte fiŭ, şi vor chiema numele luĭ Emanuil, ce sĕ tâlcueşte: cu noĭ Dumnezeŭ. Aceste cuvinte nu le grăeşte îngerul (*Crizostom, Teofilact, Eut. Zigaben*), ci sûnt adause de evangelist care dovedeşte cititorilor, că în Isus s'aŭ realizat cele prezise în T. V. *Toate aceste* [*τοῦτο ὅλον*]: cele istorisite în totalitatea lor, nu trăsură de trăsură, sûnt cuprinse în profeţiĭ T. V. Autorul profeţieĭ e Domnul, de aceea *dela* (*ὑπό* exprimă cauza, izvorul]; *prin* [*διά*] arată mediul care aduce ceva la îndeplinire [opus luĭ *ὑπό*]. Formula *ca sĕ se plinească* [*ἵνα πληρωθῇ*] ocură adese în T. N. *πληροῦσθαι*: *a plini, umplea, realiza* ceeace maĭ nainte s'a cugetat orĭ grăit; este prezent ceeace fusese promis ca viitor. Conj. *ἵνα* în această formulă nu exprimă efectul [*ἐκβατικῶς*] ca cum citatul din

T. V. ar fi aplicare saŭ acomodare: efectul este că sĕ pot aplica cuvintele T. V.; ci exprimă scopul [τελικῶς]: ceva s'a realizat anume cu scopul ca sĕ se plinească o profeţie. Nu sĕ poate tăgădui că în unele locurĭ ale T. N. ἵνα=ὥστε. Citatul este Is. 7, 14 dar nu după original orĭ LXX.[1]] Acest loc sĕ poate lua în înţeles tipico-mesianic orĭ direct mesianic. a] Isaia arată regeluĭ Ahaz că logodnica sa de acum, viitoarea soţie, va naşte un fecior cu numele Emanuil, şi înainte de ce acesta se va desvolta [în 2—3 anĭ] sĕ realizează promisiunile profetuluĭ. Ahaz are aşa un semn. Naşterea luĭ Emanuil se rapoartă însă la Mesia în care profeţia sĕ împlineşte întrun înţeles maĭ înalt, pentrucă acesta încă s'a născut din o fecioară, semn lumiĭ păgâne reprezentate prin Ahaz. Această explicare o confirmă unele împrejurărĭ familiare ale profetuluĭ. El numeşte pe întâiul sĕŭ fiŭ *Şear Iaşub* [rĕmăşiţa se va întoarce, 7, 3], pe al doilea: *Maher şalal chas baz* [8, 3; grăbeşte prada, pradează răpede], pe al treilea: *Emanuil* [עִמָּנוּ אֵל] (Emmanuel) b] Iată fecioara, pe care o vĕd în spirit va concepe şi va naşte fiŭ etc. [luând וקראה ca persoană a 3.], saŭ: Iată, fecioară veĭ concepe . . . şi veĭ chiema numele luĭ Emanuil. Îmbinând cele de sub a) şi b): Dzeŭ a promis scăpare poporuluĭ de rĕzboiul care-l ameninţa, iar acum îl mântueşte de pĕcat. Cu ἡ παρθένος e tradus evreescul עַלְמָה (alma) care însemnează femee tênĕră de măritat (fără considerare la feciorie); se deobeşte de בְּתוּלָה (betula) = *fecioară;* aicĭ însă expresiunea *alma'* trebue luată în acest înţeles (vezĭ cele precedente şi următoare). Biserica învaţă că născĕtoarea Mântuitoruluĭ a fost fecioară înainte şi după naştere. *Ce sĕ tâlcueşte,* adaus de traducĕtorul evangelieĭ.

24. Iar sculându-se Iosif din somn a făcut precum i-a poruncit îngerul Domnuluĭ, şi a luat pe muierea sa; 25. şi nu a cunoscut-o pe ea până ce a născut pe fiul sĕŭ cel întâinăscut; şi a chiemat numele luĭ Isus. *Sculându-se din somn* (în care avuse viziunea) se supune poruncĭĭ îngeruluĭ. La text sĕ observă că art. τόν şi αὐτῆς τὸν πρωτότοκον lipsesc א B. Z. 1. 33 şi unele Verziunĭ. Sĕ afirmă că *Recepta* le-a pus aicĭ din Lc.

[1]) Evreescul קראת este a 3. pers. fem. (=קראה) saŭ a 2. pers. fem.; aicĭ sĕ traduce cu καλέσουσι.

2, 7; dar mărturiile numaĭ pentru *υἱόν* sûnt prea slabe, apoĭ omiterea sĕ explică din împrejurarea că *πρωτότοκος* lesne sĕ putea aduce contra virginităţiĭ Marieĭ. Verbul a *cunoaşte* (*γινώσκειν*) sĕ ia de împreunarea sexuală. Eunomiu şi Helvidiu în sec. 4. s'aŭ provocat la *pănăce* (*ἕως οὗ*) şi *πρωτότοκος* spre a dovedi că Maria după naşterea luĭ Isus a avut maĭ *mulţi copiĭ* cu Iosif; decĭ fraţiĭ Domnuluĭ sûnt fraţi trupeştĭ. Eĭ zic, dacă Iosif n'a cunoscut-o, adecă nu s'a împreunat cu Maria pănă la naştere, apoĭ exprimă că a făcut aceasta după naştere; Isus altcum nu putea fi întâĭnăscutul de n'ar fi urmat maĭ mulţi fraţi. Dar *ἕως οὗ*, corespunde luĭ עַד־כִּי, nu exprimă că după un termin oarecare s'a întâmplat ceva, ci că înainte de acesta nu s'a făcut (Gen. 8, 7. 2. Sam. 6, 23. Is. 22, 14. 28, 15; Ps. 112, 8) şi sĕ determină de împrejurărĭ. *Crizostom:* „Sĕ nu crezĭ că după aceea a cunoscut-o, ci ca sĕ înveţĭ, că Fecioara până la naştere a rĕmas de tot neatinsă". *πρωτότοκος* בכור saŭ פטר־רחם însemnează pe cel întâiŭ lângă alţiĭ, dar şi „unicul" (Num. 3, 13. 18, 15 sq. Ez. 13, 2). După Ex. 34, 19 etc. întâĭnăscutul e sânt luĭ Iehova. Sĕ putea întâmpla ca întâĭnăscutul sĕ fie şi unicul născut; *primogenitus* sĕ ia şi în înţeles maĭ larg. *Eut. Zigaben: întâiul şi unicul* provocându-se la Is. 44, 6. *Ieronim: Nos autem ita definimus: Omnis unigenitus est primogenitus, non omnis primogenitus est unigenitus. Primogenitus est non tantum, post quem et alii, sed ante quem nullus*" (c. Helvid. c. 5).

§. 5. Venirea magilor; fuga în Egipet; uciderea pruncilor; întoarcerea în Galileea, 2, 1—23.

Iudeiĭ nu recunosc îndată pe Mesia în Isus. Motivul sĕ spune în cap 2. dovedind că aşa s'aŭ plinit profeţiile (v. 15. 18. 22) cari descriŭ pe Mesia după esterior ca o persoană ce nu impune. Evangelistul arată că venirea magilor (v. 1—15) întărîtă pe Irod contra regeluĭ noŭ născut şi neopuindu-se poporul din Ierusalim Iosif trebui sĕ fugă în Egipet. Uciderea pruncilor în Betleem (v. 16—18); părinţiĭ luĭ Isus temându-se de tirănia luĭ Arhelaŭ (urmaşul luĭ Irod, etnarhul Iudeiĭ pus de August) se aşază în Nazaret care la Iudeĭ avea nume rĕŭ (Io. 1, 47). Isus apare după profeţie un vlăstar din pământ sterp (v. 19—23).

1. Iar dacă s'a născut Isus în Betleemul Iudeii în zilele lui Irod regele, iată magii dela resărit au venit la Ierusalim zicênd: 2. Unde este născutul rege al Iudeilor? căci am vĕzut steaua lui la resărit, şi am venit sĕ ne închinăm lui. *Iar* (δέ) e metabatic (Win. p. 412); *dacă s'a născut* indică timpul în genere (Lc. 3, 1). Oraşul *Betleem* (בֵּית לֶחֶם = *casa pânii*) e situat 2—3 ore spre meazăzi de Ierusalim; mai nainte sĕ chiema Efrata (Gen. 35, 19. 48, 7); adausul *Iudeii* îl deosebeşte de cel din Galileea în seminţia Sebulon (Ios. 19, 15); fiind locul naşterii lui David sĕ numeşte „cetatea lui David“ (Lc. 2, 4. 11). *În zilele:* pe timpul domniriĭ (Gen. 26, 1. 2. Sam. 21, 1; 1. Reg. 10, 21). *Irod* este cel mare, fiul lui Antipater; a fost ales rege al Iudeii de senatul roman la anul 714. U. c., dar a început domnirea abia la an. 717 ocupând Ierusalimul; moare la 750 U. c. El sĕ numeşte *regele* indicând astfel că sceptrul sĕ luase dela Iuda şi este aproape Mesia (Gen. 49, 10). Evangelistul presupune cunoscute cititorilor toate împrejurările acesteĭ întâmplări. *Mag* (μάγος) derivă dela perzescul *maghu (Suidas:* La Perşi magii erau filozofi şi iubitori de Dzeŭ) însemnează: *escelent, mare.* Ei erau o seminţie a Mezilor care aveau aceeaş chiemare ca seminţia Levi la israilteni; mai apoi trec la Perşi. Ei păzesc lucrurile sânte, sânt învĕţătorii şi prevestitorii poporului. La Caldeĭ (Ier. 39, 3. 13) sânt castă organizată de preoţi şi învĕţaţi, iar Grecii şi Romanii îi numesc *mathematici, magi, Chaldaei* (cf. şi Dan. 2, 14). Foarte de timpuriŭ se ocupă şi cu astronomia; din cartea lui Daniil rezultă că aveau deosebite ocupaţiuni. Pe timpul roman sĕ numesc magi astrologii, vrăjitorii şi înşelătorii din Azia care stăteau în mare vază ca medici şi explicători ai visurilor (cf. Acta 8, 9. 13, 6). *Dela rĕsărit* se leagă cu *magii:* erau din orient (*ἀνατολή* mai adese sĕ întrebuinţează ca regiune în plural, 8, 11). *Clement Alexandrinul, Vasile, Crizostom, Teofilact* cred că aici e vorba de Perzia[1]); *Iustin Martirul, Tertulian, Epifane* înţeleg Arabia deducênd aceasta din daruri: aur, smirnă şi tămâe (cari se află şi în alte ţĕri şi erau daruri obicinuite în orient). Din

[1]) În religia Zend încă există credinţa întrun Sosioş (mântuitor). Perşii aŭ putut primi elemente evreesci; ei aşteaptă un mântuitor din familia lui Zoroaster.

numĕrul darurilor aŭ dedus unii că aŭ fost 3 magi[1]); iar din Ps. 72, 10 (cf. Ps. 68, 30. 52. Is. 49, 7. 60, 3. 10) că aŭ fost regi. *Tertulian* (adv. Marc. 3, 13. adv. Jud. 9): *Nam et Magos reges habuit Oriens; Ilarie, Amfilochie.* Din sec. al 6. aceasta este credința generală. Numele acestor magi *Baltasar, Melchior și Gașpar* se află deja întrun manuscris dela sfârșitul sec. al 7. saŭ începutul sec. al 8. în biblioteca din Paris: *Bithisarea, Melchior, Gathaspa. Beda Venerabilis* († 735): *Senex appellabatur Melchior, secundus Gaspar, tertius Balthasar.* Magii vin la Ierusalim unde puteaŭ primi informațiuni detailate. Timpul sosirii lor nu sĕ poate hotărî; din v. 16. aŭ dedus unii că cam 1 an după nașterea Mântuitoruluĭ; alții că puține zile, deoarece biserica din vechime serbează ziua arĕtării Domnuluĭ 13 zile după naștere. Avênd în vedere Lc. 2, 21—39 — ceeace trebue pus înainte de Mt. 2, 1 — căpĕtăm următoarele date: nașterea luĭ Isus (Mt. 1, 18 sq. Lc. 2, 1 sq.); tăerea împrejur (Lc. 2, 21); aducerea luĭ Isus la templu (Lc. 2, 22—38); dela Ierusalim părinții pare că s'aŭ dus la Betleem, unde magii află pruncul (Mt. 2, 9); venirea magilor (Mt. 2, 1 sq.). Nesigure sûnt și datele cu privire la timpul călĕtorieĭ magilor. *Crizostom, Epifane* cred că aŭ călĕtorit 2 anĭ, *Augustin* etc. că aŭ început călĕtoria la nașterea Mântuitoruluĭ. Întrebarea magilor: *regele Iudeilor* dovedește că sûnt păgânĭ; iar expresiunea nu însemnează: rege care stăpânește peste Iudeĭ (căcĭ eĭ nu i-se închină ca regeluĭ lor v. 11), ci: regele care iese din sinul Iudeilor; din sinul acestora rĕsare mântuirea (Miha 4, 1. 2. Io. 4, 22). Semnul sigur că acesta s'a născut: *am vĕzut steaua luĭ* (εἴδομεν αὐτοῦ τὸν ἀστέρα); αὐτοῦ e pus înainte arĕtând ceva sigur: steaua care vestește nașterea luĭ. Eĭ știŭ că arĕtarea pământească a acestuĭ rege e îmbinată cu un fenomen ceresc. La ceĭ vechĭ era credința că născêndu-se bărbați mari, pe cer — îndeosebĭ în stele — se întâmplă unele semne (*Iustin.* Hist. 37, 2. *Sueton.* vit. Caes. 88). Magii raportă semnul vĕzut la Isus pentrucă după *Sueton* (Vespas. 4), *Tacit* (Hist. 3, 15) *Iosif Flaviu* (Bell. jud. 1, 5, 5. 7, 31) era lățită credința în orient și între păgânĭ că se va naște un rege mare. ἀστήρ (nu ἄστρον, nu

[1]) *Origen* zice că numĕrul 3 al magilor se află în tradiție (în Genes. hom. 14, 3), *Augustin* etc.; totuș până în sec. al 10. întimpinăm îndoelĭ.

putem înțelege deci o constelațiune) însemnează *stea, apariție luminoasă în aer, meteor. Ignatie* descrie foarte pe larg această stea (c. Efez. 19); *Origen* o consideră comet; *Augustin: sidus, stella* în genere; *Crizostom* zice că a fost meteor și o asamănă cu stâlpul de nor în pustie. Kepler etc. zic că la 747 U. c. a fost constelația lui Iupiter și Saturn în semnul peștelui. La conjuncția din a. 1604 a lui Iupiter și Saturn Kepler a văzut o stea de rangul întâiu, care anul următor a dispărut, și deduce că aceasta aŭ văzut-o magii. *Abarbanel* (Coment. la Dan) din asemene conjuncție la an. 1463 a dedus că nașterea Mesiei este foarte aproape. *La răsărit* (*ἐν ἀνατολῇ*): în această regiune. *προσκυνεῖν* (dela *κυνεῖν: a săruta*) *τινα* saŭ *τινι* saŭ și cu *ἐνώπιον, ἔμπροσθέν τινος* השתחוה = a arăta reverința și supunerea cuvenită, a depune omagiul; și anume prosternându-se cu fața la pământ; era prescris în Perzia (*Herodot,* 1, 134. *Plut.* in Themist. c. 27. Artax. 15. 23 cf. *Xenof.* Cyrop 8, 3, 7), dar și la Evrei (Gen. 19, 1. 42, 6. 48, 12).

3. Iar auzind regele Irod s'a turburat, și tot Ierusalimul cu dênsul, 4. și adunând pe toți arhiereii și cărturarii poporului i-a întrebat unde se va naște Cristosul. Turburarea lui Irod să explică din temerea că Mesia, care după credința poporului este urmașul lui David, îi va lua tronul usurpat; iar poporul se turbură pentrucă se așteaptă acum la noi cruzimi din partea acestui tiran. *Tot Ierusalimul:* locuitorii din el; iar femin. *Ἱροσόλυμα* (3, 5) e *constructio ad sensum* (cu *πᾶσα;* regulat e neutr.) saŭ după *Eut. Zigaben: πᾶσα ἡ πόλις, ἡ καλουμένη Ἱροσόλυμα.* Regele voește informațiuni sigure asupra loculuĭ nașterii acestuĭ rege, un răspuns teologic; de aceea adună pe alesii poporuluĭ (din care unii eraŭ membri aĭ sinedriuluĭ). Aceste două clase cum sûnt înșirate aicĭ ar putea să însemneze sinedriul (20, 18. 21, 15. 26, 47. 27, 1 unde sûnt omiși cărturarii), dar aceasta nu permite *πάντας,* pentrucă am avea o ședință plenară a sinedriului în care caz n'ar putea lipsi o clasă (cf. 16, 21. 27, 41). Expresiunea *toți* nu trebue luată în înțeles strict. *Arhiereii:* arhiereul din funcțiune, care avuseseră aceasta, mai mulți dintre căpeteniile celor 24 clase de preoți. *Cărturarii* (*γραμματεῖς*): teologi și iuriști deodată (de aceea la Lc. *νομικοί* și *νομοδιδάσκαλοι*); stăteaŭ la popor în mare vază și aparți-

neaŭ mai ales secteĭ fariseilor. *Poporului* se rapoartă la amêndouĕ substantivele. Prezent. *γεννᾶται* nu sĕ poate lua ca viitor; învĕţaţiĭ aŭ sĕ-şĭ dee părerea după profeţiĭ şi înţelesul este: unde se naşte regele de care vorbesc profeţiĭ. *Eut. Zigaben. În care loc al pămêntului se află că se naşte?* Rĕmâne decĭ nehotărît, de s'a născut deja saŭ abia se va naşte.

5. Iar eĭ ziseră luĭ: în Betleemul Iudeiĭ; căcĭ aşa este scris prin prorocul. 6. Şi tu Betleeme, pămêntul Iudeĭ, cu nimica nu eştĭ maĭ mic între conducĕtoriĭ Iudeĭ; căcĭ din tine va eşi conducĕtor care va paşte pe poporul meŭ pe Israil. Citatul este Miha 5, 1 — dar nu după original, nicĭ după LXX. La profet înţelesul este: Betleem este prea mic ca sĕ poată fi numĕrat între oraşele de frunte, totuş va eşi din el domnitor; la evangelist: Betleemul este fără îndoială loc însĕmnat, pentrucă etc. Expresiunea *pămêntul* (*γῆ*) e sinecdohă în loc de oraş, iar *pămêntul Iudeĭ* are în vedere Gen. 49, 10, din care seminţie era sĕ se nască Mesia. Seminţiile eraŭ împarţite în familiĭ (Jud. 6, 15) cu capitalele şi căpeteniile lor (Ex. 18, 21. Num. 1, 16). În loc de *ἐν τοῖς ἡγεμόσιν* are LXX *ἐν χιλιάσιν*, evreescul בְּאַלְפֵי. Mateiŭ pune căpeteniile familiilor în loc de familiĭ şi pe aceste în locul capitalelor. Betleemul apare personificat între căpeteniile familiilor în Israil. *Eşĭ* (יצא): se va naşte. *Va paşte* etc. lipsesc în original (cf. 2. Sam. 5, 2; Ier. 23, 2. Miha 5, 3; la *Omer:* păstoriĭ popoarelor), exprimă caracterul ideal al unuĭ regent. Acest păstor va stăpâni maĭ întâiŭ în Israil (Mt. 1, 21), apoĭ şi pe Israilul spiritual împrăştiat între popoare (Mt. 8, 11. Rom. 8, 28. 29.).

7. Atuncĭ Irod într' ascuns chiemând pe magĭ i-a întrebat despre vremea când s'a arĕtat steaua, şi trimiţênd pe eĭ la Betleem zise: 8. Mergênd cercetaţĭ cu dinadinsul de prunc; iar dacă l-aţĭ aflat daţi-mĭ de ştire, ca venind şi eŭ sĕ mĕ închin luĭ. Cunoscênd locul naşterĭĭ voeşte a şti şi timpul eĭ, care din urmă pune el în legătură cu arĕtarea steleĭ. El chiamă într'ascuns pe magĭ; aşa lucră oameniĭ rĕĭ care nu voesc sĕ producă bănuelĭ. *ἀκριβόω–ἀκριβῶς ἐξετάζω* v. 8 cf. şi v. 16. *φαινομένου* trebue păstrat în însemnarea prezentuluĭ: când a început sĕ lucească, dar luceşte şi acum. *Zigaben:*

Când s'a arĕtat lor, ca de acolo sĕ socotească timpul naşterii lui Cristos; căci credea că la arĕtarea acelcia fără îndoială s'a născut Cristos. Trimiţênd sĕ întâmplă înaintea luĭ *zise*: maĭ întâiŭ îĭ îndrumă spre Betleem, apoĭ le spune ce sĕ facă acolo. *Mergênd cercetaţi* etc. sûnt cuvintele cu carĭ Irod a înşelat pe magĭ.

9. Iar eĭ ascultând pe rege s'aŭ dus; şi iată steaua, care aŭ vĕzut-o la rĕsărit, mergea înaintea lor pănă când a venit şi a stătut deasupra unde era pruncul. 10. Iar eĭ vĕzênd steaua s'aŭ bucurat cu bucurie mare foarte. 11. Şi întrând în casă aŭ vĕzut pruncul cu Maria muma luĭ, şi căzênd s'aŭ închinat luĭ, şi deschizênd vistieriile sale aŭ adus luĭ daruri, aur, smirnă şi tămâe. 12. Şi luând ştire în vis sĕ nu se întoarcă la Irod, pe altă cale s'aŭ dus în ţara lor. Mergênd magiĭ cătră Betleem steaua iarăş li se arată; eĭ călĕtoresc noaptea după datina orientalilor. *Mergea înaintea lor şi a stătut deasupra unde era pruncul* sĕ explică maĭ bine dacă înţelegem sub *ἀστήρ* o apariţiune cerească ca o stea; despre comet şi stea nu sĕ poate zice că merg saŭ staŭ deasupra unuĭ loc. *προάγειν* sĕ ia în înţeles strîns: *a merge înaintea cuiva; ἐπάνω οὗ* scil. *τόπου. S'aŭ bucurat cu bucurie mare foarte* e evraizm (1. Sam. 4, 5; *foarte σφόδρα* מְאֹד mĕ'ōd încă sĕ întrebuinţează ca circumscrierea superlativuluĭ). Magiĭ întâlnesc numaĭ pe Maria cu pruncul, Iosif nu se aminteşte; acesta în istoria evangelică nu are rol deosebit. *οἰκία* nu e staul (Lc. 2, 7), deoarece magiĭ vin câtva vreme după naştere (deşi pictoriĭ aşa îl zugrăvesc). Isus s'a născut în staul *(Iustin Martirul, Origen, Crizostom, Zigaben etc.)* saŭ întro peşteră (*Iustin M.* şi Apocrifele); iar când aŭ sosit magiĭ eraŭ deja întro casă *(Eusebie, Epifane, Teofilact etc.)*. Recepta are *εὗρον* în loc de *εἶδον*. Magiĭ sĕvêrşesc 2 lucruri: se închină, aduc daruri. *Căzênd s'aŭ închinat luĭ* nu dovedeşte că magiĭ recunosc natura dzeească a prunculuĭ, pentrucă expresiunea adese este numaĭ formula omagiuluĭ. Istorisirea întreagă face impresia că magiĭ atribue prunculuĭ caracter maĭ înalt. Vistieria (*θησαυρός* אוֹצָר ’ôṣār Deut. 28, 12) este un vas, loc de păstrare; iar adausul *deschizênd* arată că se pregătesc a da darurile

cu care orientalii se înfățișează la principi (Gen. 43, 11; 1. Sam. 10, 27; 1. Reg. 10, 2). *λίβανος* = *tămâe*, productul unei plante mirositoare în Arabia; tămâea se întrebuințează foarte mult la cult, de aceea se și amintește adese în T. V.; iar în T. N. încă Apoc. 18, 13. *σμύρνα* se face din un arbore ca acaciul (Ex. 30, 23. Ps. 45, 9). *Tertulian, Crizostom* zic că magii au dat tămâe și smirnă ca lui Dzeu; *Irineu, Origen, Ilarie, Augustin, Grigorie, Teofilact, Eut. Zigaben* cred că aurul arată că pruncul este rege, tămâea că este Dzeu, iar smirna că este om, pentrucă cadavrele cu aceasta se îmbalzamau. Alții zic că însemnează cele 3 oficii ale lui Cristos: regesc, preoțesc și profetic. (După Evang. infantiae Christi 7. Maria le-ar fi dat scutecele prunculuĭ). La porunca lui Dzeu magii se întorc pe altă cale în patria sa. *χρηματίζειν τινι* = *a da cuiva răspuns, decis*, iar *χρηματίζεσθαι* = *a primi răspuns, decis; ἀναχωρεῖν* = *a se retrage, a se depărta de undeva;* la Mt. adese fuga dinaintea unei primejdii (2, 14. 22; 4, 12; 12, 15; 14, 13; 15, 21; 27, 5); *ἀναχάμπτειν cursum reflectere*: ei nu se abat pela Irod în Ierusalim, ci aleg altă cale.

13. Iar dacă s'au dus ei, iată ângerul Domnului se arată în vis lui Iosif zicênd: sculându-te ia pruncul și pe muma lui, și fugi în Egipet, și fii acolo până când îți voiu zice ție; că Irod voește să caute pruncul ca să-l piardă. 14. Iar el sculându-se a luat pruncul și pe muma lui noaptea, și s'a dus în Egipet. 15. Și fu acolo până la moartea lui Irod; ca să se plinească ceeace s'a zis de Domnul prin prorocul care zice: din Egipet am chiemat pe fiul meu. Egipetul este aproape de Palestina; pruncul era sigur dinaintea lui Irod. *Iar dacă s'au dus*: magii dela Betleem, s'a întâmplat descoperirea dzeească; *se arată* e prezentul istoric. *Pruncul și muma lui* arată că Iosif este numai locțiitor de tată. *Și fii acolo până când*: vei locui, petrece acolo; timpul re'ntoarcerii ți să va spune iarăș prin arĕtare. Locul petrecerii îl numește tradiția de apoi *Matarea* lângă Memfis (sau Leontopol). Terminul re'ntoarcerii este nesigur, pentrucă să zice *ἄν* cu conj. (Win. p. 289); lipsește obiectul, ceeace se află

şi în literatura profană. *Ca sĕ-l piardă* (*τοῦ ἀπολέσαι αὐτό*), infin. cu g.n. artic. exprimă scopul (Win. p. 304). Toate sĕ 'ntâmplă răpede şi într'ascuns: *noaptea* (*νυκτός*). În v. 14. sĕ repeţeşte *a luat pruncul* (*παρέλαβεν τὸ παιδίον*) din v. 13. Petrecerea luĭ Isus în Egipet şi întoarcerea de acolo aŭ fost prezise la Os. 11, 1, care loc sĕ citează după original (traducerea LXX: *τὰ τέκνα αὐτοῦ* scil. *Ἰσραήλ*, nu sĕ potrivea.) Aceste cuvinte după înţelesul istoric se rapoartă la scoaterea poporuluĭ israilteau din Egipet, care popor adese sĕ numeşte „fiul“ saŭ „ântâĭnăscutul luĭ Iehova“ (Ex. 4, 22. Ier. 31, 9). În persoana luĭ Cristos s'aŭ realizat cele închipuite în istoria poporuluĭ israilteau.

16. Atunci Irod vĕzênd că s'a batjocurit de magĭ, s'a mâniat foarte, şi trimiţênd a ucis pe pruncii din Betleem şi în toate hotarele luĭ dela doĭ anĭ şi maĭ jos, după vremea care a întrebat dela magĭ. 17. Atunci s'a plinit ceeace s'a zis prin prorocul Ieremia care zice: 18. Glas în Rama s'a auzit, plângere şi ţipet mult; Rahil plângênd pe fiiĭ sĕĭ, şi nu vrea sĕ se mângâe pentrucă nu sûnt. *Atunci:* când magiĭ nu s'aŭ întors la Irod; *s'a batjocurit:* pentrucă nu i-aŭ plinit porunca (*ἐμπαίζω* = *a amăgi, înşela*). În această erupţiune a furieĭ luĭ Irod se arată ne'mpăcata ură între cele douĕ popoare înrudite: Edomiţĭ şi Iudeĭ. *Iosif Flaviu* istoriseşte alte cruzimĭ ale luĭ Irod (Antiq. 15, 7, 8. 16, 11, 3. 17, 2, 4 etc.), aceasta însă nu; iar între scriitoriĭ profanĭ numaĭ *Macrobius* în sec. 5., deşi o amestecă cu altă întâmplare.[1]) Tăcerea aceasta sĕ explică din împrejurarea că istoriografiĭ amintesc numaĭ întâmplărĭ politice. Numĕrul pruncilor ucişĭ nu trebue exagerat: 144,000 cum sĕ credea maĭ nainte după Apoc. 14, 1 — deşi va fi fost destul de mare că Mateiŭ se vede îndemnat a-l nota. Din partea luĭ Irod aşa ceva nu este lucru de mirare avênd în vedere ceeace istoriseşte *Iosif Flaviu* despre acest tiran. *θυμοῦσθαι a se mânia*, se află numaĭ aicĭ. Ca sĕ fie cât sĕ poate maĭ sigur lasă a ucide pruncii nu numaĭ din Betleem,

[1]) Saturn. conv. 2, 4 zice despre August: „Cum audisset, inter pueros, quos in Syria Herodes, rex Iudaeorum, intra binatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait: Melius est Herodis porcum (*ὗν*) esse quam filium (*υἱόν*)“.

ci şi din jur (*τὰ ὅρια* = *hotarele cetăţii, împrejurime, ţinut*). *ἀπὸ διετοῦς* să poate lua ca masc. *a bienni*, dela doĭ anĭ, saŭ ca neutru: *a bimatu*, dela vêrsta de doĭ anĭ. Pentru înţelesulântâiŭ vorbesc Num. 1, 3. 20. 45. Ezra 3, 8; 1. Cron. 27, 23; 2. Cron. 31, 16 şi pentrucă se află înainte masc. *παῖδας* să poate suplini *παιδός*. Alţiĭ însă provocându-se la singul. (*διετοῦς*) şi la locurĭ clasice îl iaŭ ca neutru. Să zice adecă nu numaĭ *διετὴς χρόνος* (*Herod.* 2, 2. *Ios. Flaviu*, Antiq. 2, 5, 4), ci şi *ἀπὸ διετοῦς* fără *χρόνου* (*Arist.* Hist. a. 2, 1 cf. Passow). *Şi maĭ jos:* sub 2 anĭ; contrast la *maĭ sus* (Num. 1, 3; 2. Cron. 31, 16). Astfel crede tiranul a procede maĭ sigur. Adausul: *după vremea care etc.* arată că pruncul nu poate fi maĭ bătrân decât de doĭ anĭ şi are înţelesul: magiĭ aŭ venit cam un an după naşterea luĭ Isus; saŭ steaua strălucea încă înainte de naşterea luĭ, dela concepere; altcum rămâne neexplicabil că Irod pune ca termin vêrsta de 2 anĭ. Evangelistul vede în această ucidere a pruncilor realizându-se profeţia luĭ Ieremia 31, 15 — nu după original orĭ LXX. Locul se rapoartă la deportarea Israiltenilor în robia babiloniană de Nebusar-Adam (Nabuhodonosor, Ier. 40, 1), asupra căreia plânge Rahil, soţia luĭ Iacob, muma poporuluĭ. Aceleaşi împrejurărĭ sûnt acum — după evangelist — la uciderea pruncilor din Betleem; chiar în măsură potenţată pentrucă e vorba de Mesia care le-a cauzat. De regulă să aminteşte părintele seminţieĭ, aicĭ însă muma pentrucă întrênsa se arată maĭ eloquent durerea pentru aĭ sĕĭ. *Glas* (*φωνή*): de plângere, ţipet de durere. *Rama* (acum Er Ram) este în seminţia Beniamin, cam $^1/_2$ de zi dela Betleem (Jud. 19, 2. 9. 13), s'a pus în loc de Betleem pentrucă prin locul special să însemnează Palestina în genere; Rahil era înmormêntată în apropiere (Gen. 35, 19. 48, 7): muma poporuluĭ pare conturbată în mormênt de fapta luĭ Irod. *Plângênd* (*κλαίουσα*) să leagă cu precedentul *ἠκούσθη* orĭ cu *καὶ οὐκ ἤθελεν*; în cazul din urmă *καί* = *totuş*. *Nu sûnt*: cu deportarea poporuluĭ părea că încetase Israil a maĭ fi alesul luĭ Iehova; părea a nu maĭ avea viitor şi promisiunile nu să vor realiza. Acum se repetă această tânguire a mumeĭ poporuluĭ.

19. Iar dacă a murit Irod, iată ângerul Domnuluĭ se arată în vis luĭ Iosif în Egipet zicênd:

20. Sculându-te ia pruncul şi pe muma luĭ, şi mergĭ în pământul luĭ Israil; că aŭ murit ceice căutaŭ sufletul prunculuĭ. 21. Iar el sculându-se a luat pruncul şi pe muma luĭ, şi a venit în pământul luĭ Israil. 22. Iar auzind că Arhelău stăpâneşte în Iudeea în locul tatăluĭ sĕŭ Irod, s'a temut a merge acolo; iar luând ştire în vis s'a dus în părţile Galileiĭ, 23. şi venind a locuit în cetatea Galileiĭ ce sĕ chiamă Nazaret; ca sĕ se plinească ceeace s'a zis prin proroc̆ĭ că Nazarinean se va chiema. Momentul re'ntoarcerĭĭ din Egipet sĕ spune luĭ Iosif de ânger, iar motivul este moartea tiranuluĭ Irod. Maĭ pe larg descrie această moarte *Iosif Flaviu* (Antiq. 17, 6, 1. 5). Pluralul *aŭ murit* (*τεθνήκασιν*), deşi are în vedere numaĭ pe Irod, exprimă categoria căreĭ aparţine (Win. p. 165. 2.); alţiĭ zic că evangelistul are în vedere Ex. 4, 19 şi cele zise acolo despre fuga luĭ Moisi se rapoartă la Isus; *ζητοῦντες* apoĭ priveşte pe Irod, reprezentantul duşmanilor luĭ Dzeŭ. *γῆ Ἰσραήλ* nu *γῆ Ἰούδα* dovedeşte că părinţiĭ aleseseră Galileea de locuinţă (v. 22.). *A căuta sufletul* (*ζητεῖν τὴν ψυχήν* בקש את־נפש) = *a atenta la vieaţa cuiva.* Irod a murit de o boală foarte urîtă în al 70. an al vieţiĭ şi al 37. al domnirĭĭ sale *(Iosif Flaviu,* Bell. jud. 1, 33, 5 Antiq. 17, 6, 5. 17, 8, 1. 17, 9, 3, *Eusebie,* H. E. 1, 6. 8]. Timpul re'ntoarcerĭĭ luĭ Isus din Egipet nu sĕ spune, dar puindu-sĕ în legătură cu moartea luĭ Irod reese că petrecerea acolo n'a putut fi îndelungată. Faima era că Arhelaŭ este tiran ca şi tatăl sĕŭ *(Ios. Flaviu,* Antiq. 17, 11, 2 sq.*)*. Irod lasă maĭ mulţi fiĭ. August pune pe Arhelaŭ etnarh în Iudeea, Idumeea şi Samaria; Filip capĕtă Batanea şi Auranitis, iar Irod Antipa este domnitor în Galileea şi Pereea. După 9 anĭ de domnire Arhelaŭ e depus de August şi exilat la Vienna în Galia; iar Iudeea devine provinţă romană *(Iosif Flaviu,* Antiq 17, 13, 2, Bell. jud. 2, 7, 3*)*. *βασιλεύειν* e luat în înţeles general = *regnare.* Galileea (dela גָּלִיל ca כבר) însemnează *cerc, imprejurime, ţinut, district;* numele complet este *Galileea limbilor* (גְּלִיל גּוֹיִם *Γαλιλαία ἀλλοφύλων* saŭ *Γ. τῶν ἐθνῶν* 1. Mac. 5, 15. Mt. 4, 15. Is. 9, 1) pentrucă aicĭ elementul păgân se amestecase cu cel evreesc. Locuitorĭĭ de aicĭ eraŭ

foarte despreţuiţi de ceialalţi Evreĭ (Mt. 26, 69. Io. 1, 46. 7, 52). *ἐκεῖ* în loc de *ἐκεῖσε* (Win. p. 439. 7.; verbul mişcăriĭ cu adverbul liniştiĭ). *μέρη τῆς Γαλιλαίας:* ţinuturile carĭ aparţin Galileiĭ, unde stăpânea Antipa cel blând. *Aŭ locuit* (*κατῴκησεν εἰς πόλιν*); prepoz. *εἰς* adese se află lângă verbe carĭ exprimă liniştea, precum *ἐν* la ale mişcăriĭ. Verbul *κατῴκησεν* cuprinde momentul precedent al aşezăriĭ (Win. p. 387). Nazaret nu se aminteşte în T. V. şi la *Iosif Flaviu;* era situat pe o colină în seminţia Sebulon, nu departe de Capernaum. Numele îl deduc unii dela נצר *tufiş* — dar ζ corespunde totdeuna luĭ ץ *(Ieronim:* „Ibimus ad Narazeth et juxta interpretationem nominis ejus florem videbimus Galilaeae"). Deducţia dela נזר = *coroană,* după situaţia oraşuluĭ (cetatea coroaneĭ, germ. Krons adt) nu se poate confirmă prin profeţiĭ. Pluralul *prin profeţi* are în vedere maĭ multe profeţiĭ; iar citatul nu se află în T. V. *Crizostom, Teofilact, Zigaben* zic că evangelistul l-a luat din scrierĭ perdute ale profeţilor saŭ din tradiţie *(Teofilact).* Alţiĭ aŭ cugetat (după *Tertulian, Ieronim)* la nazireĭ (Num. 6, 1 sq.). Dar Isus nu păşeşte ca atare, apoĭ ar trebui să sune numele *Ναζιραῖος,* maĭ rar *Ναζαραῖος, Ναζηραῖος,* iar locuitoriĭ din Nazaret să numesc *Ναζαρηνοί* saŭ *Ναζωραῖοι.* Maĭ mult reprezentate sûnt 2 părerĭ: a) numele derivă dela נצר *surcel, odraslă, mlădiţă* cum să numeşte Mesia la Is. 11, 1. Numirile profetice ale Mesieĭ devin la Iudeĭ nume propriĭ (Ier. 23, 5. 33, 15. Is. 4, 2. Zah. 3, 8. 6, 12). Pluralul se rapoartă la maĭ multe locurĭ unde Mesia să numeşte vlăstar (צמח). b) Nazarineniĭ eraŭ despreţuiţi de popor; iar Mateiŭ cugetă la profeţiile carĭ descriŭ pe Mesia în starea sa înjosită (Ps. 22. Is. 53). Mesia este adevărat nazarinean (fiind despreţuit), ceeace întăreşte profeţiile T. V.

B. Pregătirile păşiriĭ luĭ Isus. 3, 1—4, 11.

§. 6. Lucrarea Botezătorului, 3, 1—12.

Înainte de păşirea Mântuitoruluĭ se arată Ioan Botezătorul ca profet în spiritul şi puterea luĭ Ilie. Întreaga luĭ lucrare reprezentă pe împlinitorul legiĭ mozaice; el este eschis de lumea pe care o judecă cu asprime. Predica luĭ conţine pocăinţă. Prin aceasta deşteaptă din letargie pe ceĭ slabĭ de inimă; dorinţa mântuiriĭ, ca venind Mântuitorul să fie în stare

a primi nenumăratele luĭ daruri. Activitatea Botezătoruluĭ leagă T. V. de cel N.; de aceea să şi arată poziţia luĭ faţă de opul de mântuire (1—3), veţuirea luĭ (4—6); cuvêntările adresate conducătorilor poporuluĭ dovedesc că s'a apropiat timpul când vor fi judecaţĭ (7—13); Isus primeşte botezul dela Ioan (14. 15), mărturia Tatăluĭ şi Spirituluĭ sânt (16. 17).

1. Iar în zilele acelea păşeşte Ioan Botezătorul predicând în deşĕrtul Iudeiĭ şi zice: 2. Pocăiţi-vĕ; căcĭ s'a apropiat împĕrăţia cerurilor. 3. Căcĭ acesta este celace s'a zis de prorocul Isaia care zice: Glasul celuice strigă în pustie; gătiţĭ calea Domnuluĭ, drepte faceţĭ cărările luĭ. *În zilele acelea* e nehotărît; să zice în genere. Mateiŭ vedem că trece cu vederea istoria pruncieĭ luĭ Isus; el avea scopul numaĭ să arate momentele mesianice din vieaţa luĭ (cf. Lc. 3, 1 sq.). Conj. *δέ* pune în strînsă legătură cele următoare cu cele precedente: de aceea sûnt autentice cap. 1. 2. *παραγίνεται* e prez. istoric (2, 13) = a început lucrarea. Locul predicĭĭ să numeşte *deşĕrt* (*ἔρημος*, nu în înţeles strict, ci ca מדבר); el fuge de oameni, predică numaĭ celorce vin la dênsul. Deşĕrtul Iudeiĭ se mărgineşte cu Iordanul şi Marea moartă (*Ios. Flaviu*, B. ll. jud. 1, 3, 10; Lc. 3, 2 îl numeşte *περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου* ככר הירדן, cuprinde deşĕrturile *Tecoa, Ieriho, Maon*). Cuprinsul principal al predicĭĭ Botezătoruluĭ este: *Pocăiţi-vĕ. μετάνοια* (în înţeles propriu: a da cugetărilor direcţie nouă) însemn ază aicĭ rezultatul legiĭ înrîurind asupra inimiĭ. Legea deşteaptă prin formule conştienţa slăbiciuniĭ şi dorirea uneĭ puterĭ de a-ĭ satisface. Să'ntâmplă decĭ cu adevĕrat o schimbare în minte (*νοῦς*), a principiuluĭ de vieaţă; să'nţelege că nu are putere pozitivă: spiritul pe care l-a adus Cristos, iar omul îl primeşte cu credinţă (la aceasta se rapoartă adausul *spre iertarea pĕcatelor*, Mt. 4. 1. Lc. 3, 3). Predica luĭ Ioan nu aduce iertarea pĕcatelor, ci pregătea la ceeace se va întâmpla în Cristos. Motivul luĭ *μετανοεῖν* este: apropierea împĕrăţieĭ luĭ Dzeŭ. Din aceasta vor fi eschişĭ oameniĭ a căror stare sufletească nu s'a schimbat. Perf. *ἤγγικε* are înţelesul prezentuluĭ: împĕrăţia luĭ Dzeŭ este de faţă; în persoana Mesieĭ (Io. 1, 26). Cele două părţĭ ale predicĭĭ: pocăinţa şi împĕrăţia cerurilor sûnt legate cu *căcĭ* arĕtându-se raportul lor. Terminul

împărăția cerurilor să află numaĭ la Mateiŭ[1]) şi se rapoartă la Dan. 2, 44 (7, 14. 17; nu la 4, 23), pentrucă Mesia adese să descrie ca rege (tipul luĭ este David; Dan. 9, 25. Ps. 2, 6. Zah. 14, 9. Ez. 37., 24). Numirile maĭ mult întrebuinţate sûnt *împărăția luĭ Dzeŭ, împărăția luĭ Cristos, împărăția Fiuluĭ luĭ Dzeŭ, împărăția Fiuluĭ omuluĭ*, care în T. V. nu sûnt exprimate adequat cu מלכות השמים saŭ מלכות אלוהים, ci abia în cărţile apocrife (Cartea înţelepc. 10, 10: împărăţia luĭ Dzeŭ). Ideea împărăţieĭ luĭ Dzeŭ ne întimpină în T. V., maĭ ales la profeţi (Is. 2, 1—4. 11, 1 sq. Miha 4, 3 sq. Ps. 85, 11. 12. Ier. 23, 5 sq. 31, 31 sq. 32, 37 sq. 33, 14 sq. Ez. 34, 23 sq. 37, 24 sq.) şi să înfăţişează ca în T. N. Expresiunile de maĭ sus conţin aceeaş idee, arată însă deosebirea stăpânitoruluĭ: Tatăl saŭ Fiul. Fiecare împărăţie se compune din regent şi supuşi. În împărăţia luĭ Dzeŭ voea luĭ stăpâneşte absolut; iar întrucât această voe nu să realizează pretutindene este absoluta luĭ stăpânire una viitoare. Împărăţia luĭ Dzeŭ decĭ e contrast la împărăţia păcatuluĭ saŭ a reprezentantuluĭ eĭ, stăpânul acesteĭ lumĭ (Io. 12, 31); venind aceea încetează aceasta; prevalând aceea, aceasta trebue să scadă în influenţă. T. V. însă nu espune ideile profetice în desvoltarea lor, ci le concentrează întrun tabloŭ; astfel şi desvoltarea împărăţieĭ luĭ Dzeŭ prin învingerea internă şi externă a păcatuluĭ nu să tratează în detail, nicĭ să ţine cont de urmarea deosebitelor stadiĭ, ci să zugrăveşte un tabloŭ al desvoltăriĭ sale în creatură. Ceeace în T. V. era numaĭ în germene să descopere deplin în T. N.; aicĭ împărăţia luĭ Dzeŭ este prezentă. Ea era încă dela creare, prin păcat însă s'a stricat legătura între Dzeŭ şi omenire. Protevangeliul o reconstrueşte, legea mozaică o închipueşte, în Cristos să realizează, propăşeşte însă până va ajunge să stăpânească vieaţa internă şi externă a creaturiĭ formând un întreg armonic. În T. N. să accentuează o parte internă şi externă a acesteĭ împărăţiĭ. Cu privire la partea âutâia împărăţia luĭ Dzeŭ există nu numaĭ în persoana Mântuitoruluĭ, ci şi a credincioşilor sădiţi în elementul luĭ de vieaţă; în această vieaţă internă se arată absoluta stăpânire a luĭ Dzeŭ (Lc. 17, 21 cf. Rom. 14, 17). Dar după partea externă împărăţia acea-

[1]) De 33 de oriĭ, iar *împărăția luĭ Dzeŭ* numaĭ de 4 oriĭ (12, 28. 19, 24. 21, 31. 43); 2. Tim. 4, 8 *βασιλεία ἐπουράνιος*.

sta apare încă viitoare. Elementul spiritului lui Cristos care se desvoltă mai întâiu în lăuntru tinde a-şi lăţi tot mai mult stăpânirea asupra tuturor raporturilor. Această desvoltare merge încet. Şi în acest punct există în T. N. două modificaţiuni ale noţiunii. Odată să ia cercul în care stăpâneşte elementul lui Cristos (biserica) ca aparitiune externă, ca societate. În acest înţeles împărăţia lui Dzeŭ se desvoltă, este viitoare, încă amestecată cu elemente păcătoase (Mt. 13, 47 sq.). Apoi să arată că cele externe sûnt omogene celor interne stăpânind numai voea lui Dzeu, atunci este această împărăţie deplină, dar încă viitoare.

Botezătorul întrebuinţează terminul *împărăţia lui Dzeŭ* în înţelesul T. V.: Dzeŭ va întemeia o împărăţie pământeană; accentuează mai mult partea externă, deşi aceasta avea să devină una cu partea internă: un întreg armonic. Pluralul *τῶν οὐρανῶν* să explică din închipuirea că există mai multe ceruri (2. Cor. 12, 2). Păşirea Botezătorului să documentează cu preziceri din T. V.: *Căci acesta* etc. Toţi evangeliştii citează acest loc (Mt. 1, 3, Lc. 3, 4. Io. 1, 23) din Isaia 40, 3—5; aici este după LXX cu puţine schimbări. *În pustie* să leagă la: *celce strigă,* pentrucă glasul resună în pustie. Datina regilor orientali era a trimite soli înaintea lor când cercetaŭ provinţele imperiului, care să le gătească calea. La profet Iehova scapă pe popor din robia babiloniană, îl duce la Ierusalim, iar înaintea lui merge un sol. Profeţia se rapoartă la scăparea din robia păcatului; iară fiind regele şi împărăţia sa spirituali, înălţimile şi adâncimile încă să iaŭ în acest înţeles. Înălţimile sûnt îngâmfarea şi deşertăciunea oamenilor, văile sûnt pusilanimitatea şi desperarea.

4. Iar Ioan însuş avea îmbrăcăminte pe perĭ de cămilă şi brâŭ de curea împrejurul coapseĭ sale; iar hrana luĭ era locuste şi miere sălbatecă. 5. Atunci eşea la dênsul Ierusalimul şi toată Iudeea şi toată împrejurimea Iordanului, 6. şi se boteza în Iordan de dênsul mărturisindu-şĭ păcatele sale. *αὐτός* întroduce caracterul personal al Botezătorului; *el* însuş: Ioan, de care să vorbise; la care se rapoartă profeţia. Chiemării sale eraŭ acomodate îmbrăcămintea şi traiul cari corespund celor cuprinse 2. Reg. 1, 8 cf. Zah. 13, 4 — asceză perfectă. Şi în zilele noastre se confecţionează în orient din

peri de cămilă materii pentru corturi şi haine. *Brâŭ de curea:* spre a ţine vestmintele strînse pelângă corp Botezătorul întrebuinţează brâŭ de materie ordinară. Sub *ἀκρίς* înţelegem un soiŭ de locuste numite astfel dela împrejurarea că rod *ἄκρα* (vêrfurile) spicelor şi ale plantelor; Lev. 11, 22 sĕ numĕră la animalele curate şi sĕ permite a le mânca (*Aelianus* Varr. Histor. 13, 26 aminteşte *ἀκριδοφάγοι*). Aceasta sĕ întâmplă şi în zilele noastre; aripile şi picioarele sĕ rup, rĕmăşiţa sĕ sărează, apoi sĕ fierbe orĭ coace. Acest soiŭ de mâncare însă unii (*Teofilact*, *Zigaben* etc.) nu l-aŭ aflat demn de Ioan, de aceea cuvêntul *ἀκρίδες* l-aŭ înlocuit cu *plăcinte* (*ἐγκρίδες*), *racĭ de mare* (*καρίδες*), saŭ roade în forma nucilor (*ἀκρόδρυα*). În traducerile românescĭ (Bucur., Şaguna) acest cuvênt lipseşte şi e pus *vlăstări*. *μέλι ἄγριον:* mierea de albine sĕlbatece (*Teofilact*, *Zigaben* etc.); mierea de arborĭ, adecă substanţa ce samĕnă cu mierea şi se scurge din smochine, finicĭ etc. Aceasta din urmă pare a sĕ'nţelege aicĭ pentrucă *Diodor Sic.* (19, 14) şi *Suidas* întrebuinţează predicatul *ἄγριον* despre acest soiŭ de miere ca termin tehnic. Păşirea Botezătorului şi noul chip al prediciĭ sale atrag atenţiunea tuturor, îndeosebĭ că de mult nu vĕzuserĕ profet. *Ierusalimul* sĕ aminteşteântâiŭ fiind centrul teocratic nu numaĭ al ludeiĭ ci şi al Palestinei; *πᾶσα* nu trebue urgat *περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου* (cf. v. 1; Gen. 13, 10 11; 2. Cron. 4, 17) este valea Iordanului, azĭ *El Ghor*, are o lungime de cam 13 mile întinzêndu-se dela lacul Genezaret până la Marea moartă; este cel maĭ depărtat ţinut; de aceea sĕ şi numeşte în urmă: şi de aicĭ veneaŭ la Ioan. Glasul celuĭce strigă în pustie resună, ceĭ deştepţi se adună la dênsul ca sĕ-şĭ uşureze conştienţele; lucrarea acestuĭ predicător îmbină botezul şi mărturisirea: spălărĭ şi curăţirĭ se află în T. V. (Gen. 35, 2 Ex. 19, 10. Num. 19, 7) şi în cultul mozaic. Botezul luĭ Ioan simbolizează adevĕrata pocăinţă care curăţeşte pe om de spurcăciunea pĕcatuluĭ ca spălarea de întinare trupească. Condiţia botezuluĭ este mărturisirea, tipul iertărĭĭ perfecte a pĕcatelor care o va aduce Mesia. Unde lipsea această mărturisire nu sĕ sĕvêrşea botezul (v. 7). Mărturisirea pĕcatelor nu era generală, ci specială, pentrucă noĭ călcăm singuratice dispoziţiĭ ale voiĭ luĭ Dzeŭ şi nu pĕcătuim numaĭ în genere. Aceasta confirmă verbul compus *ἐξομολογεῖσθαι* şi plur. *τὰς ἁμαρτίας*. De ob-

servat este că acest botez nu se poate identifica cu botezul evreesc al prozeliților care se amintește mai întâiu în Ghemara Babyl. Jebamoth. 46, 2, iar *Filo, Ios. Flaviu* și targumiștii nu-l cunosc. Câtă vreme a existat templul prozeliții se primeau tăindu-se împrejur, aducând jertfe cu cari era îmbinată lustrațiunea prozelitului. Aceasta însă se deosebește de botezul Botezătorului care conține alte momente. V. 6 citesc ℵBCMΔ al. Verz. și Părinți Ἰορδάνῃ ποταμῷ — pare conformat lui Mc. 1, 5.

7. Iar văzând pe mulți din farisei și saduchei venind la botez le zise: Pui de năpârci, cine vi-a arătat vouă să fugiți de mânia cea viitoare? 8. Faceți deci rod vrednic de pocăință, 9. și nu vă închipuiți a zice întru voi: Părinte avem pe Avram; că zic vouă că poate Dumnezeu din pietrile aceste să deștepte fii lui Avram. 10. Iar iată securea zace la rădăcina pomilor; deci tot pomul care nu aduce rod bun se tae și în foc se aruncă. 11. Cu adevărat eu vă botez în apă spre pocăință; iar celce vine după mine mai tare decât mine este, căruia nu sunt vrednic a purta încălțămintele; acela vă va boteza în Duh sânt și foc. 12. A căruia lopata este în mâna sa, și va curăți aria sa, și va aduna grâul său în granar, iar pleava o va arde cu foc nestins. Pe timpul Mântuitorului existau la Iudei următoarele secte: a) *Fariseii* (numele derivă dela פָּרַשׁ *separavit)* primesc legea scrisă și una nescrisă, tradiția, reducând-o la Moisi; ei sunt partidul ortodox, național; se opuneau oricărei călcări a legii scrise și a prescriptelor strămoșești; luptau pentru libertatea și demnitatea națională a poporului, la care și erau foarte văzuți. Deși aveau în sinul lor bărbați escelenți, d. e. Gamaliel, totuș pe încetul degenera ortodoxia în serviciul literii și fățărnicie, afectând viață sântă fără ca în realitate se o poșadă. b) *Saduceii* sunt contrarul celor amintiți; au numele dela un învățat Sadoc sau Zadoc; sunt liberalii în iudaizm; primesc de autoritate numai legea scrisă, neagă nemurirea sufletului, învierea morților și nu recunosc provedința dzeească, ci toate atârnă dela libertatea omului; scopul principal al vieții este plăcerea. Contingentul se recruta mai vîrtos din straturile mai înalte. c) *Eseii* (Esenii)

formează un ordin călugăresc; în T. N. nu sĕ amintesc parte avênd puțină influență asupra vieții evreești pentrucă eraŭ castă, parte că pelângă părțile bune în învățătura lor aveaŭ unele rĕtăciri. La Botezătorul vin numaĭ fariseĭ și saduceĭ. *La botez:* pentrucă așteptaŭ pe Mesia, iar pășirea lui Ioan îi impresionează foarte mult. Botezătorul le grăește din punctul de vedere al seriozității legale; altcum reprezentanții acestor două secte și merită tratarea, pentrucă în acel timp se înțelegeaŭ întrun punct: unii din eĭ se ocupaŭ cu legea (cărturariĭ eraŭ din fariseĭ și saduceĭ) și aŭ venit la Ioan numaĭ ca crescênd numĕrul partizanilor sĕ iee conducerea (*Ios. Flaviu* Antiq. 18, 4, 2). Mândrie, fățărnicie, nu inimă înfrântă și smerită aduc eĭ la celce predică pocăință. De aceea cuvintele: *puĭ de năpârcĭ* (Is. 14, 29. Ps. 58, 5) perd mult din asprime, pentrucă descoper firea lor rĕutăcioasă (cf. Mt. 12, 34. 23, 33. Io. 8, 44. Apoc. 20, 2); apoĭ zace în firea iubiriĭ a numi rĕul pe nume ca ceĭ cuprinși de el sĕ se deștepte. Pentru aceasta eĭ sûnt vinovați judecății: *Cine vĭ-a arĕtat* (= învĕțat) etc.: cum știți voĭ că puteți scăpa de viitoarea mânie? φεύγειν ἀπό: *a fugi,* decĭ a scăpa de ceva. *Mânia viitoare* (μέλλουσα ὀργή): puterea dreptății pedepsitoare a luĭ Dzeŭ sĕ identifică cu judecata (Rom. 1, 18 cf. 1. Tes. 1, 10); la judecata de pe urmă, care după uniĭ a venit în Mesia. Iudeiĭ credeaŭ că această judecată va nimeri numaĭ pe păgânĭ, iar Ioan arată că pe toți pĕcătoșiĭ care nu se pocăesc. Ioan nu zice că această sĕmênță a năpârciĭ nu poate deveni fiĭ luĭ Dzeŭ, dar acum nu este în stare, ci prin pocăință și credință. De aceea — dupăce produsese în auzitorĭ frică — îĭ provoacă a se pocăĭ și adecă a arĕta pocăința în fapte. *Crizostom, (Teofilact): Nu e destul numaĭ a fugi de rĕutate, ci trebue arĕtată multă virtute.* οὖν e deducere din cele precedente. *Rod* (καρπόν la Lc. 3, 8 plur.): imagine luată dela rodul unuĭ pom. τῆς μετανοίας atârnă dela ἄξιον (Acta 26, 20). Pocăința adevĕrată întimpină la eĭ marĭ greutăți în împrejurarea că țin prea mult la descendența dela Avram. Ca urmași aĭ acestuia credeaŭ că vor lua parte la promisiunele luĭ pentrucă lor sĕ va socoti dreptatea acestuia.[1]) Această îm-

[1]) Beres. R. 18, 7: „Tempore futuro Abraham sedet juxta portas Gehennae et non permittit ullum circumcisionis Israelitam descendere eo etc.“

prejurare însă le impune mai mult a împlini poruncile lui şi cine nu face aceasta să pedepseşte cu atât mai aspru (Rom. 2, 28. 29; 4, 16). *λέγειν ἐν ἑαυτοῖς* (Ps. 4, 5. 10, 6. 14, 1) = *a cugeta;* aşadar nu credeţi că puteţi cugeta. Precum însă naşterea în sinul teocraţiei este din graţia lui Dzeŭ, astfel acesta poate lăpăda pe cei nevrednici şi chiamă pe alţii. *Eut. Zigaben: Ceice aŭ imitat virtuţile lui sânt învredniciţi a lua parte cu el în împărăţia cerurilor. ἐγεῖραι* exprimă că fiii născuţi ai lui Avram sânt lăpădaţi. *Din pietrile aceste*, fără îndoială Ioan arată pietrile de pe malul Iordanului: nu naşterea fizică dela Avram învredniceşte la împărăţia mesianică. Precum la creareaântâiului om Dzeŭ a folosit lut, aşa poate produce acum din aceste petri adevăraţi fii ai lui Avram. *Crizostom, Ieronim, Zigaben* etc. rapoartă acest loc la chiemarea păgânilor, alţi părinţi însă zic că aici să arată atotputernicia lui Dzeŭ (cf. Rom. 4, 16. 9, 16 sq. Gal. 4). Cuvintele sale le întăreşte Botezătorul adaogând că judecata a început deja. *κεῖται* arată că pomul la rădăcinele căruia s'a pus securea este neamul de acum care se laudă cu descendenţa dela Avram: grăbiţi a face roade ale pocăinţii adevărate; timpul decizător este aproape, după acesta celce nu s'a pocăit să va tăia ca un pom neroditor, adecă va fi scos din împărăţia mesianică şi aruncat, adecă predat muncii vecinice (7, 1 sq.) Prez. *ἐκκόπτεται* şi *βάλλεται* exprimă ce se întâmplă sigur. Comparând acum lucrarea proprie cu a lui Mesia motivează predica sa ameninţătoare. Punctele diferenţiale sânt: a) altcum botează Mesia; b) acesta are putere judecătorească. Condiţia botezului lui Ioan este pocăinţa (v. 6), deci *εἰς μετάνοιαν* este scopul lucrării lui în genere. *În apă; ἐν* arată elementul botezului (Mc. 1, 5; 1. Cor. 10, 2), nu instrumentul. *Celce vine* = Mesia; *după mine* nu determină timpul păşirii; *mai tare decât mine* însemnează puterea spirituală a Mesiei *(acela vă va boteza* etc.). Botezătorul este aşa inferior acestuia că nu-i vrednic nici a-i *purta încălţămintele,* adecă a-i face cele mai mici servicii de sclav. Botezului cu apă să opune cel *în Duh sânt şi foc.* Botezul lui Ioan către al lui Cristos se raportă ca apa către foc. Botezul dântâiŭ curăţeşte numai din afară, focul lămureşte şi curăţeşte obiectele de tot; cel dântâiŭ spală fără a putea să mântuească de păcat. Principiul acestei

lămuriri este sânțirea și renașterea în Duh sânt care să împărtășește în botez. Ioan adaogă deci expresiunea πυρί numai spre a mai marca puterea curățitoare a botezului în opunere cu apa, pentrucă ideea să exprimă deja prin ἐν πνεύματι ἁγίῳ (Mc. 1, 8). *Ilarie, Ieronim* înțeleg sub πυρί focul cu care ne vom boteza apoi: *Quia baptizatis in Spiritu sancto reliquum sit consummari igne iudicii* (Ilarie); alții cugetă la focul ispitelor cari lămuresc pe următorii lui Isus; *Origen, Vasile* și *Damascen* cred că trebue înțeles focul iaduluĭ: ceice primesc pe Mesia se botează în Spirit sânt, iar ceice îl lapădă în focul iaduluĭ — dar atunci nu poate lipsi ἐν înaintea lui πυρί. *Crizostom (Zigaben)* ia πυρί ca epexegeză la πνεύματι ἁγίῳ: *ne va boteza pe noi în Spirit sânt și adecă întru lămurirea focului arătând de nou grația sa tare și neschimbată* — simbolizează puterea curățitoare a Duhului sânt. Înțelesul acesta să confirmă Acta 2. Is. 4, 4. 41, 48. Ez. 36, 25—27. Mal. 3, 2. 3. — V. 12. înfățișează lucrarea Mesiei sub imaginea despărțirii pleveĭ de grâu (Ier. 15, 7). οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ: ține în mână lopată și e gata a începe să vânture. Aria este un loc bătut în forma cercului; simbolizează — nu biserica *(Tertulian, Zigaben)*, omenirea în genere — țara evreească unde Mesia avea să lucreze. Expresiunea διεκαθαριεῖ arată că curățirea să întâmplă peste tot, dela un capăt până la celalat. ἀποθήκη: ca *granare* (jitniță în traduc. rom.) în orient să întrebuințează mai ales pivnițele uscate. ἄχυρον să ia în înțeles larg: pleava și alte părți ale paiului fără grăunțe, rămase după îmblătire. *Nestins* (ἀσβέστῳ: de focul nestins al Vesteĭ, Dion. Halic. 1, 76): botezul mesianic cu foc e durabil și nime nu-l poate scăpa (*Omer*, Il. ϱ 89. *Pind.* Isthm. 3, 72). *Irineu, Augustin, Crizoston, Teofilact, Zigaben* etc. înțeleg focul nestins al iaduluĭ.

§. 7. Isus se botează de Ioan, 3, 13—17.

Crizostom află motivul botezului lui Isus de Ioan în v. 15. Botezul lui Ioan era pregătirea împărăției mesianice; atunci avea să fie proclamat el Mesia, care se introduce în oficiul său (Acta 10, 38; *Ilarie*: „Istius modi paternae pietatis unctione perfunditur“). Cu această ocaziune împărtășindu-

i-sĕ Spiritul sânt natura luĭ omenească se întăreşte pentru înalta chiemare. — Mântuitorul lumiĭ. *(Crizostom, Teofilact, Zigaben).*

13. Atuncĭ a venit Isus din Galileea la Iordan la Ioan ca sĕ se boteze de dênsul. 14. Iar el îl oprea zicênd: eŭ trebue sĕ mĕ botez de tine, şi tu vinĭ la mine? 15. Iar rĕspunzênd Isus zise către dênsul: Lasă acum; că aşa sĕ cuvine nouĕ sĕ plinim toată dreptatea. Atuncĭ îl lăsà pe el. 16. Iar botezându-se Isus îndată a eşit din apă; şi iată s'aŭ deschis luĭ cerurile, şi a văzut Duhul luĭ Dumnezeŭ pogorîndu-se ca un porumb, venind peste dênsul. 17. Şi iată glas din ceruri zicênd: Acesta este Fiul meŭ cel iubit, întru care bine am voit. *Atuncĭ:* când Botezătorul anunţa venirea Mesieĭ şi boteza întru pocăinţă. *Din Galileea:* Nazaret, locul lucrăriĭ sale de apoĭ, sĕ poate numĕra la *împrejurimea Iordanuluĭ* (v. 5); nu lacul Genezaret. După Mc. 1, 9 pare că Isus a rĕmas în Nazaret până în momentul oportun de a păşi public. La Evreĭ învĕţătoriĭ începeaŭ lucrarea publică numaĭ în al 30. an al vieţiĭ; ceeace poate avea loc şi la Isus (Lc. 3, 23). *Irineŭ* (Adv. haer. 2, 22, 5) zice că Isus botezându-se de Ioan în al 30. an al vieţiĭ sale s'a retras şi abia maĭ apoĭ începe a învĕţa. V. 14. 15. tratează dialogul între Mântuitorul şi Ioan — se află numaĭ la Mateiŭ, arată raportul acestor douĕ persoane. *Iar el:* Ioan etc. exprimă smerenia faţă de Cristos; el mărturiseşte că este cel dântâiŭ care are nevoe a se boteza. Compoz. *διεκωλύειν* arată că Ioan cu inzistenţă se apĕră şi nu-l botează. *Eŭ trebue:* dacă e sĕ se boteze vrunul din noĭ, apoĭ am eŭ această trebuinţă; inferioritatea şi pĕcătoşia luĭ Ioan faţă de Mesia. Acest refuz din partea luĭ Ioan dovedeşte că el recunoaşte în Isus ceva superior, dar nu este deplin lămurit despre fiinţa luĭ specific mesianică (Io. 1, 31); numaĭ stăruinţa luĭ Isus de a se boteza şi cele întâmplate cu această ocaziune i-aŭ deschis ochiĭ spiritualĭ (cf. Io. 1, 29). Isus admite că acum sĕ schimbă ordinea naturală, adauge însă *ἄφες ἄρτι*: îngădue acum odată. Ioan are dreptate, dar acum aŭ valoare alte motive. *οὕτως* e respingĕtor (*Plat.* Gorg. 507 d. Phădr. 67): numaĭ aşa sĕ

satisface dreptăţiĭ pe deplin. *δικαιοσύνη* = *δίκαιον*: ceeace pretinde datorinţa dela un om drept. *Crizostom: Legea; căcĭ legea e plinirea poruncilor.* În acest caz însă ar fi un prescript referitor la botezul evreesc. *Crizostom, Teofilact, Zigaben* rapoartă *ἡμῖν* numaĭ la Isus, după context însă maĭ corect este a-l înţelege de Isus şi Ioan: unul se botează, celalalt botează. *Îl lăsà pe el*: a sĕvêrşit botezul asupra luĭ. *Îndată* aparţine la *a eşit* şi exprimă graba cu care urmează momentele unul după altul. Botezuluĭ se alătură fapta dzeească cu care Isus sĕ sânţeşte mijlocitor, împăcător şi arhiereul omeniriĭ zicêndu-sĕ: *Şi iată* etc. *S'aŭ deschis* (*luĭ*: Isus, după Mc. 1, 10 sg., nu luĭ Ioan) etc.: Aceluia s'aŭ deschis cerurile care după împlinirea mântuiriĭ avea sĕ se înalţe la cer. Subiectul la *εἶδε* este decĭ Isus, nu Ioan; dar şi acesta a vĕzut. După credinţa Evreilor firmamentul este un acoperemênt tare care se întinde peste pămênt. Deasupra acestuia sûnt cerurile, locuinţa luĭ Dzeŭ. Acest firmament trebue pĕtruns când vine ceva de sus. *Crizostom, Zigaben* înţeleg aicĭ un fenomen extraordinar pe cer, ceeace sĕ întăreşte şi din întreaga descriere (Ez. 1, 1. Io. 1, 5. 2; Apoc. 4, 1. Acta 7, 56. Is. 64, 1). *Luĭ*: Isus, e dativul destinaţiuniĭ (*αὐτῷ*, Win. p. 139. 199.); asupra luĭ a venit Spiritul sânt. *Crizostom: În locul degetuluĭ altuia sĕ arate pe Fiul luĭ Dzeŭ celor de faţă şi luĭ Ioan. ἐπ' αὐτόν* e zis din punctul de vedere al naratoruluĭ. Explicatoriĭ maĭ noĭ consideră pogorîrea Spirituluĭ sânt şi glasul la botez ca întâmplărĭ în internul luĭ Isus şi al Botezătoruluĭ, viziune, fără sĕ fi fost auzite şi vĕzute. Dar Isus înainte de întrarea sa în oficiŭ trebuia sĕ se dovedească oamenilor ca Mesia; Lc. 3, 22 sĕ zice apriat că Spiritul sânt s'a pogorît „în chip trupesc ca un porumb". Nu fără importanţă este că toţĭ evangeliştiĭ aŭ aceeaş asĕmĕnare (Mc. 1, 10. Lc. l. c. Io. 1, 32); eĭ n'aŭ putut sĕ relateze numaĭ pogorîrea Spirituluĭ sânt, ci că întradevĕr s'a arĕtat un porumb. După simbolica naturală a s. Scripturĭ porumbul este icoana curăţenieĭ, sânţenieĭ şi simplicităţiĭ; la Isus (*venind* etc.) arată că conţine deplinul tesaur al curăţenieĭ etc. La *φωνὴ λέγουσα* nu trebue suplinit *ἐγένετο* căcĭ are înţeles: este glasul Părinteluĭ ceresc. *Fiul meŭ:* ca Ps. 2, 7 nu însemnează pe Mesia ca iubitul luĭ Dzeŭ, ci trebue luat în înţelesul strîns (1, 20.

Lc. 1, 35). ἐν ᾧ εὐδόκησα e evraizm: חפץ ב (Win. p. 218); aorist. exprimă că această plăcere a luĭ Dzeŭ este hotărîtă deja pentru dênsul, l-a iubit deja (Ef. 1, 4. Io. 17, 27, Win. p. 261. 2.). Vocea dzeească declară sĕrbătoreşte pe Isus de Mesia, care a eşit din sinul Tatăluĭ (Io. 1, 14. Rom. 1, 4). Locul acesta sună în evangelia după Evreĭ (*Epifane*, H. 30, 13): *Tu eştĭ Fiul meŭ cel iubit, întru Tine bine am voit; şi iarăş: Eŭ astăzĭ Te-am născut.* La *Iustin* (c. Tryph. 88 p. 316 D. c. 103. p. 331 B): *Fiul meŭ eştĭ Tu, eŭ astăzĭ Te-am născut;* el se provoacă la David (Ps. 2, 7), de unde sĕ şi explică abaterea (cf. *Clement Alex.* Paedag. I. c. 6. P. I, 113. *Lactanţiu,* Inst. divin. IV, 15. *Aug.* De cons. con. II, 14, 31. *Ilarie* ad l.: *Vox deinde de coelis ita loquitur; filius meus es tu, ego hodie genui te).*

§. 8. Ispitirea luĭ Isus de diavol, 4, 1—12.

(Mc. 1, 11. 12. Lc. 4, 1—13).

Ispitirea luĭ Isus este istoric adevĕrată; nu parabolă saŭ mit. Încercărĭ s'aŭ făcut a explica întreg procesul spiritualiceşte; iar sub pustie a înţelege părăsirea luĭ Isus cum a fost pe cruce. Adausul Mc. 1, 13 dovedeşte însă că avem de luat pustiul în înţeles strîns. Nehotărît rĕmâne dacă diavolul s'a arĕtat luĭ Isus trupeşte saŭ întreg procesul este numaĭ viziune extatică. Descrierea ne înfăţişează un fapt extern, apoĭ nu avem date că Mântuitorul ar fi avut extaze; aceasta nicĭ se putea întâmpla pentru împreunarea ipostatică a dzeirĭĭ cu omenirea. Deşĭ am admite un proces spiritual al ispitirĭĭ, totuş trebue recunoscut că ea a purces din afară, adecă dela principiul rĕŭ. Din internul luĭ Isus nu poate purcede căcĭ atuncĭ s'ar afirma că a fost supus pofteĭ pĕcatuluĭ şi nu ar maĭ fi ce este. Se naşte întrebarea, de ce Isus a fost ispitit? Întrênsul doar nu se afla un punct de legătură? Firea omenească întrênsul este strîns împreunată cu cea dzeească, deşĭântâia se poate manifesta liber. Cristos n'a putut pĕcătui — precum nu pot ângerĭĭ şi sânţĭĭ; el decĭ a fost ispitit pentru omenire care ispitindu-sĕ de diavolul a căzut în protopărintele sĕŭ. Învingerea luĭ Cristos asupra diavoluluĭ revine credincioşilor; aceştia avênd exemplu sĕ combată pururea ispitele — condi-

ţiunea justificării şi sânţeniei. La încercarea de a abate pe Isus dela Dumnezeŭ vedem că diavolul cunoaşte modul mântuirii, dar nu şi împreunarea celor două firi în Cristos — aceasta o ştiŭ numai căror s'a descoperit. Voea omenească caută el să-o înduplece a abuza de puterea şi demnitatea dumnezeească ca aşa să ajungă a cunoaşte persoana luĭ Isus; el însă, deşi ispitit după chipul lumiĭ (pofta ochilor, cărnii, mândria cf. 1. Io. 2, 16), învinge păcatul în toate direcţiunile (Evr. 4, 15).

1. Atunci Isus a fost dus în pustie de Duhul, ca să se ispitească de diavolul. 2. Şi postind patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi, după aceea a flămânzit. Îndată după botez Isus se retrage dela Iordan. *Atunci:* când a venit asupra luĭ Spiritul sânt. *A fost dus.* dela malul Iordanuluĭ în pustie, care era situată mai sus (Lc. 2, 22. 22, 66). *Pustie* de luat în înţeles strîns (Mc. 1, 13); după tradiţie este Quarantania, aproape de Ieriho (abia însă de pe timpul cruciadelor, sec 13.). Duhul care l-a dus este Spiritul sânt primit în botez (Lc. 4, 1). Cum a putut fi ispitit Isus? Înţelesul luĭ πειρασθῆναι să modifică după obiect şi subiectul dela care vine ispitirea. Când e vorba de rĕŭ însemnează examinarea cu scopul de a strica (Dzeŭ nu ispiteşte astfel, 1 Cor. 7, 5; 1. Tes. 3, 5. Gal. 6, 1. Iac, 1, 13); Dzeŭ ispiteşte spre lămurire şi desĕvêrşire (Gen. 22, 1); oamenii ispitesc pe Dzeŭ fiind cuprinşi de necredinţă şi curiozitate (Evr. 3, 9), indicând contrarul aşteptăriĭ cu smerenie. *Zigaben: Se dă pe sine după botez Spiritului sânt şi de aceasta este dus la ceeace porunceşte el, şi este dus în pustie ca să fie rĕzboit de diavolul.* Ispitirea luĭ Isus (este scopul duceriĭ de Duhul) dovedeşte că el nu poate sĕvêrşi ceva contrar chiemării sale. Spiritul rĕŭ să numeşte *satana* (שָׂטָן=duşman; 1. Reg. 5, 18. 11, 14 cf. 2. Sam. 19, 23. Num. 22, 22), *diavol* (διαβάλλω, διάβολος pentrucă păşeşte la Dzeŭ ca calumniator şi acuzator rĕutăcios; LXX traduce constant evreescul *satan* cu diavol). Postul de aicĭ să'nţelege totala lipsire de mâncare, ajunare, şi are paralelă la Moisi (Ex. 34, 28. Deut., 9, 9. 18), Ilie (1. Reg. 19, 8); aşadar nu să poate lua: a nu mânca mâncările de rênd, pentrucă de Moisi să zice că n'a mâncat şi beut ceva (cf. Lc. 4, 2.). Numĕrul 40 era sânt

la Evreĭ; are înţelesul propriŭ (nu: timp nehotârît, maĭ multe zile) şi e paralel cu petrecerea de 40 de anĭ în pustie. Patruzecĭ de zile a plouat la potop; 40 de zile sĕ daŭ Ninivenilor pentru pocăinţă, etc. *(Ambrozie, Ieronim, Augustin, Vasile etc.) După aceea:* dupăce ajunase timpul amintit.

3. Şi apropiindu-se cătră dênsul ispititorul zise luĭ: De eştĭ Fiul luĭ Dumnezeŭ, zi ca pietrile aceste sĕ se facă pânĭ. 4. Iar el rĕspunzênd zise: Scris este: nu numaĭ cu pâne va trăi omul, ci cu tot cuvêntul care iese prin gura luĭ Dumnezeŭ. Diavolul sĕ numeşte ispititor pentrucă parte însĕmnată a lucrărĭĭ sale este a ispiti pe oamenĭ (1. Tes. 3, 5). *De* (εἰ) exprimă că diavolul nu era sigur dacă are înaintea sa pe Fiul luĭ Dzeŭ *(Crizostom, Ilarie, Ieronim);* saŭ pentrucă aşa îl îndeamnă a dovedi că este Fiul acestuia. *Fiul luĭ Dzeŭ* cf. 3, 17. ἵνα sĕ pune şi după verbele cari exprimă poruncă, rugăminte, voinţă etc. în loc de infin. (Win. p. 314 sq.). Ca la oameniĭ dântâĭ (Gen. 3, 1) caută diavolul a face pe Isus sĕ se 'ndoească de sine, de raportul cătră Dzeŭ şi de chiemarea sa. De staĭ în raport de fiŭ etc. *Pietrile aceste* cf. 3, 9. Împlinind el acest *de* ar fi ascultat maĭ mult de diavolul decât de Dzeŭ; ar fi supus puterea dzeească lipselor omenescĭ. ἐπί (pe) arată condiţia iar viit. ζήσεται destinaţiunea: vieaţa oamenilor nu sĕ condiţionează numaĭ de pâne, ci etc. ζῆν cu ἐπί se află şi în literatura profană în loc de cu ἐκ, ἀπό saŭ numaĭ cu dativ. Citatul este Deut 8, 3 după LXX. Aicĭ Moisi aduce aminte poporuluĭ conducerea miraculoasă în pustie şi-ĭ îndeamnă sĕ aibă încredere în Dzeŭ. *Omul:* zis în genere. *Cuvêntul care iese* etc. este cuvêntul creator al luĭ Dzeŭ care produce şi susţine toate. Omul lipsindu-ĭ mijloacele de nutrimênt poate trăi prin cuvêntul creator al luĭ Dzeŭ în chip extraordinar ca Israiltenii cu mana, decĭ nu este necesitate a preface pietri în pânĭ. Mana sĕ descrie aicĭ ca nutrimênt supranatural, ceresc (Ps. 78, 25). Toate s'aŭ creat prin cuvêntul luĭ Dzeŭ (Ps. 33, 6), acest cuvênt le şi ţine în vieaţă — creare continuă.

5. Atuncĭ l-a luat pe dênsul diavolul în sânta cetate, şi l-a pus pe aripa templuluĭ, 6. şi zise luĭ: De eştĭ Fiul luĭ Dumnezeŭ, aruncă-te jos; că scris este că îngerilor sĕĭ va porunci pentru tine

şi te vor ridica pe mâni, ca sĕ nu loveşti de piatră piciorul tĕŭ. 7. Zise Isus luĭ: Iarăs scris este: nu veĭ ispiti pe Domnul Dumnezeul tĕŭ. *Atunci* nu hotăreşte timpul între aceste 2 ispite; la Lc. cea de faţă este a 3. ispită. Nu ştim cum diavolul ia pe Isus şi-l duce pe tinda templuluĭ. *Sânta cetate* (Is. 48, 2. 52, 1. Neem. 11, 1) este Ierusalimul, centrul teocraţieĭ T. V.; sĕ numeşte astfel în opunere cu diavolul. πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ; LXX traduce cu πτερύγιον כנף=*aripă, margine*, d. e. la o haină, în genere partea extremă a unuĭ obiect. Aicĭ putem înţelege un edificiŭ lateral al templuluĭ *(Zigaben)*, marginea extremă a acestuia şi anume creasta coperişuluĭ (*fastigium tecti)* saŭ fruntiţa coperişuluĭ. Templu propriu nu sĕ poate înţelege căcĭ sĕ zice ἱεροῦ, ci poate unul din portice. *Iosif Flaviu* (Antiq. 15, 15, 11) descrie porticul luĭ Solomon şi stoa regească, de pe carĭ privind cineva în jos ameţea fiind situate foarte sus. Cu această ispitire diavolul voeşte a produce în Isus mândrie; el sĕ esceleze cu puterea de a face minunĭ. Ca motiv de îndupleare aduce un loc din s. Scriptură; conştienţa filiaţiunii dzeeştĭ sĕ producă plăcerea minunilor, decĭ şi plăcerea vanităţiĭ. Locul citat este Ps. 91, 11 după LXX, dar scurtat. Psalmul descrie sprijinul dzeesc al pioşilor. Omenirea pioasă însă este cuprinsă în Mesia ca totalitate, al 2. Adam; decĭ aplicarea la Isus este la loc. Diavolul îl îndeamnă sĕ aplice literal cuvintele figurative: *te vor ridica pe mâni*, şi făcênd Isus aceasta ar fi dovedit ne'ncredere în filiaţiunea sa dzeească şi ambiţie. Isus rĕspunde ispititoruluĭ, care întrebuinţează cuvintele dzeeştĭ, aşijderea cu cuvintele luĭ Dzeŭ. *Iarăş=rursus* are în vedere v. 6. ἐκπειράσεις e viit. ca 1, 21 şi compoz. întăreşte semnificarea verbuluĭ simplu. *Domnul* e traducerea luĭ יהוה — Cuvintele s. Scripturĭ (Deut. 6, 16; după LXX) exprimă că aplicând cineva cu volnicie un principiŭ drept ispiteşte pe Dzeŭ. Precum Israilteniĭ în pustie s'aŭ îndoit de puterea luĭ Dzeŭ când nu aveaŭ apă şi-l provocară a le ajuta, adecă îl ispitiră, astfel face şi Isus dacă împlinind dorinţa diavoluluĭ s'ar arunca de pe aripa templuluĭ spre a se încredinţa că Dzeŭ poate şi voeşte sĕ-ĭ ajute.

8. Iarăş l-a luat pe dênsul diavolul întrun munte înalt şi-ĭ arĕtă luĭ toate împĕrăţiile lu-

mii și mărirea lor, și zise luĭ: 9. Aceste toate voiŭ da ție, dacă căzênd te veĭ închina mie. 10. Atunci rĕspunse Isus luĭ: Depărtează-te satano; că scris este: Domnuluĭ Dumnezeuluĭ tĕŭ te veĭ închina și luĭ singur veĭ sluji. 11. Atunci îl părăsi diavolul, și iată îngerii s'aŭ apropiat si slujeaŭ luĭ. În a 3. ispitire diavolul caută a produce în Isus ambiția de a stăpâni. El îl duce întrun loc înalt de unde poate vedea toate țările. Un atare loc nu există pe pământ, de aceea întreg procesul este spiritual. Muntele nu poate fi Moria, muntele olivilor, Tabor, Horeb, Nebo saŭ Quarantana, îndeosebĭ pentru Lc. 4, 5. Sub *toate împĕrățiile lumiĭ* înțelegem țările păgâne, afară de Palestina, al căror stăpânitor este diavolul (Io. 12, 31. 14, 30. 16, 11). Diavolul îmbie luĭ Isus o monarhie univerzală, nu numaĭ Palestina care era proprietatea luĭ Iehova. *Mărirea lor:* împĕrățiilor; câmpiile lor bogate, cetățile, palaturile, averile etc. Învoirea cu această propunere s'o manifeste Isus prin un rit extern (*προσκυνεῖν=a cădea înaintea luĭ,* ceeace simbolizează că se 'nvoește a-ĭ fi organ). Mântuitorul se provoacă contra ispitiriĭ la Deut. 6, 13. Obiectul adorăriĭ poate fi numaĭ Dzeŭ care este adevĕrat, vecĭnic, Domnul cerurilor și al pământuluĭ. *Depărtează-te* (*ὕπαγε*) =du-te din ochiĭ meĭ, să nu te maĭ văd. Isus nimicește cu citatul de maĭ nainte orĭce ispită din partea diavoluluĭ. *Λατρεύω* este maĭ marcant decât *προσκυνεῖν* care să întrebuințează și despre oameni, iar cel dântâiŭ numaĭ despre raportul către Dzeŭ.[1]) Depărtându-se puterea dușmană (Lc. 4, 13 *numaĭ pe timp scurt)* vin îngerĭ și servesc luĭ Isus. Ispititorul voia ca Isus să-ĭ servească, acum vin îngerii și servesc luĭ. În ce conzistă servirea nu să spune. Unii zic că în mâncare (v. 3) aflând paralelă cu 1. Reg. 19, 5; alțiĭ că s'a dat ajutor extraordinar dela Dzeŭ provocându-se la Io. 1, 52.

---

[1]) Verbul însemnează a servi cu plată, LXX; apoĭ în genere *a sluji,* special a împlini un cult religios, evreescul עבד (Deut. 6, 13. 10, 12. Ios. 24, 25 etc.).

PARTEA A DOUA.

Lucrarea publică a lui Isus, c. 4, 12 — c. 25.

A. Activitatea lui Isus în Galileea, c. 4, 12—18, 35.

I. Isus ca învățător, 4, 12—7, 29.

§. 9. Isus păşeşte în Galileea, 4, 12—17.

12. Iar auzind Isus că Ioan este prins, s'a retras în Galileea. 13. Şi părăsind Nazaretul a venit şi a locuit în Capernaum lângă mare în hotarele Zabulonuluĭ şi Neftalimuluĭ, 14. ca să se plinească ceeace s'a zis prin Isaia prorocul care zice: 15. Pământul Zabulonuluĭ şi pământul Neftalimuluĭ, calea mărĭĭ, de ceea parte de Iordan, Galileea păgânilor, 16. poporul care şede în întunerec lumină mare a văzut şi celorce şed în împărăţia şi umbra morţiĭ lumină le-a răsărit. 17. De atuncĭ a început Isus a predica şi a zice: Pocăiţi-vă; că s'a apropiat împărăţia cerurilor. Retragerea Mântuitoruluĭ în Galileea nu urmează îndată după ispitire, ci între aceste două trebue să intercalăm Io. 1, 19—3, 36. După Io. 2, 1 sq Isus e în Cana Galileiĭ la un ospăţ în care timp Botezătorul e liber încă. Deşi după Mt. pare că acum călătoreşte mai întâiŭ în Galileea totuş nu să eschide o călătorie precedentă; aşa în Cana (Io. 2, 1 sq.) a petrecut numaĭ foarte scurt. Isus auzind că Botezătorul e prins părăseşte Nazaretul care este aproape de Iudeea şi se retrage la Capernaum. Potentaţiĭ din Ierusalim izbutiseră deci a înlătura pe Ioan care dela păşirea Mântuitoruluĭ adună tot maĭ mulţĭ auzitorĭ la sine. Isus deocamdată voeşte ca lucrarea sa să rămână necunoscută; în această retragere trece prin Samaria şi atuncĭ să întâmplă cele istorisite Io. 4, 4 sq. Motivul prinderiĭ luĭ Ioan să spune Mt. 14, 4; iar Isus părăseşte Nazaretul pentru necredinţa lor (Lc. 4, 24). *κατῴκησεν* cf. 2, 23. *Capernaum*

(*Καφαρναούμ*, multe Msse aŭ *Καπερναούμ*; derivă dela כפר נחום *vicus Nahumi*, după *Ieronim: vicus consolationis*) era un oraș cu comerț înfloritor pe malul nordvestic al laculuĭ Genezaret; de aceea *lângă mare* — situat între hotarele semințiilor Zabulon și Neftalim. Alegerea acestuĭ loc ca locuință nu e din întâmplare, ci evangelistul vede realizată profeția luĭ Is. 8, 22. 9, 1. Prorocul arată că în locurile părăsite ale Palestineĭ va străluci maĭ mult lumina Mesieĭ. *γῆ* e nom. nu voc.; de regulă are artic. când însemnează *pământ* și nu-l are însemnând *țară* (Win. p. 114 sq). *Calea mării* (*ὁδὸν θαλάσσης*) determină pe *lângă mare* v. 13 și poziția semințiilor Zabulon și Neftalim; *ὁδόν* este luat ca adverb, דרך = *versus*. *πέραν τοῦ Ἰορδάνου* este partea despre răsăritul laculuĭ. Amêndouĕ expresiunile arată împrejurimea laculuĭ Genezaret, ce este și dovedit: Isus a petrecut de amêndouĕ părțile luĭ. *Galileea păgânilor* (cercul păgânilor) este *Galilaea superior*, partea nordică ce se ține de provința Neftalim, aproape de Fenicia; Iudeiĭ eraŭ amestecați aci cu păgâniĭ. *Poporul care șede* e apoziție la Galileea păgânilor. Acest popor cu dreptul sĕ putea zice că este în întunerec, pentrucă era departe de centrul teocratic, de Ierusalim și templu; apoĭ venind în deasă atingere cu păgâniĭ primi unele rĕtăciriĭ. *Și celorce... le-a răsărit* exprimă aceeaș, numaĭ *întunerec* este maĭ marcat. *Umbra morții* corespunde luĭ צלמות (maĭ expresiv decât חשך). Rabiniĭ asemenează pe Mesia cu soarele raportând la dênsul profețiile despre lumină. *Lumină mare* = *soarele*, aicĭ Mesia. (Is. 42, 6. 49, 6. 60, 1—3. Io. 1, 9. 8, 12 etc.). LXX ia ca două cuvinte צל și מות: *ἐν χώρᾳ σκιᾷ θανάτου*, de aceea și aicĭ uniĭ înțeleg: *ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου* = *ἐν χώρᾳ σκιᾶς θανάτου*: *in regione spisis tenebris obducta*. Dar gen. *θανάτου* sĕ poate lega cu *χώρᾳ*: în țara și întunericul care sûnt ale mortiĭ, unde stăpânește moartea care aicĭ sĕ personifică. *καθημένοις*: șed fără sĕ facă ceva, trândăvesc. În v. 17 sĕ espune pe scurt cuprinsul prediciĭ. *De atunci*: de când s'a retras la Capernaum. Cu aceasta începe după Mt. lucrarea publică a luĭ Isus, deși el maĭ nainte predicase. În predica luĭ se constată momentele din a luĭ Ioan (3, 2): pocăința motivată cu apropierea împărățieĭ luĭ Dumnezeŭ. Predica Botezătoruluĭ este începutul celeia a Mântuitoruluĭ.

§. 10. Alegerea apostolilor, 4, 18—22.

Ceĭ chiemaţĭ sûnt pescarĭ după ocupaţiune şi astfel înţelegem ocaziunea chiemărĭĭ şi scopul alegerĭĭ. Dela această ocupaţiune, în special dela curăţirea mrejelor (*καταρτίζειν*), îĭ chiamă Isus să-ĭ urmeze la o nouă lucrare: continuarea celeĭ de până acum în înţeles maĭ înalt, pe terenul omenirĭĭ. Ceĭ chiemaţĭ sûnt Petru, Andreiŭ, Ioan şi Iacob. Comparând cu Io. 1, 35 sq. urmează că îndată după botez aceştia i-se fac învĕţăceĭ, merg cu Isus la Cana, Capernaum, Ierusalim (Io. 2, 2. 12. 17. 21). Armonie între evangeliĭ avem recunoscênd treĭ acte ale alegerĭĭ. a) Simpla alipire de Isus (Io. 1, 35 sq.); b) alegerea şi deosebirea lor de soţĭ în permanenţă (Mt. 4, 18 sq. Mc. 1, 16 sq. Lc. 5, 1 sq.) şi c) alegerea celor 12 apostolĭ (Mt. 10, 2—4. Mc. 3, 13 sq. Lc. 6, 12 sq.).

18. Iar umblând Isus lângă marea Galileiĭ a vĕzut doĭ fraţĭ, pe Simon ce să zice Petru şi pe Andreiŭ fratele luĭ, aruncând mreja în mare; căcĭ eraŭ pescarĭ. 19. Şi zise lor: Veniţĭ după mine, şi vă voiŭ face pescarĭ de oamenĭ. 20. Iar eĭ îndată lăsând mrejele s'aŭ dus după dênsul. 21. Şi mergênd de acolo a vĕzut alţĭ doĭ fraţĭ, pe Iacob al luĭ Zebedeiŭ şi pe Ioan fratele luĭ, în luntre cu Zebedeiŭ tatăl lor diregêndu-şĭ mrejele sale; şi i-a chiemat pe eĭ. 22. Iar eĭ îndată lăsând luntrea şi pe tatăl sĕŭ s'aŭ dus după dênsul. *Marea Galileiĭ* este lacul Genezaret; evreeşte *marea Cineret,* după oraşul Cinerct, în seminţia Neftalim (Num. 34, 11. Ios. 13, 27), saŭ *Cinerot* (Ios. 12, 3), *lacul Tiberieĭ* (Io. 6, 1. 21, 1); are lungime cam de 2 mile şi lăţime cam de $^3/_4$ milă; înconjurată de munţĭ frumoşĭ, bogată în peştĭ, cam 200 m. sub nivelul mărĭĭ. *Să zice Petru* pentrucă premersese Io. 1, 43. Numele Petru corespunde cuvêntuluĭ caldaic כֵּיפָא = *stâncă, piatră* (bărbat ca stânca cf. 16, 18). *ἀμφίβληστρον* dela *ἀμφιβάλλω* însemnează o mrejă maĭ mare, iar *δίκτυον* una maĭ mică. *δεῦτε ὀπίσω μου* לְכוּ אַחֲרַי = veniţĭ după mine, fiţĭ învĕţăceiĭ, soţiĭ meĭ. *Şi vă voiŭ face pescarĭ de oamenĭ;* aluziune la ocupaţiunea lor de până acum şi la pescuirea din Lc. 5, 6: de acum înainte vor prinde din omenire membrĭ aĭ împĕrăţieĭ mesianice. Ceĭ doĭ fraţĭ îĭ urmează, se fac soţĭ nedespărţiţĭ

deşi se pregătiseră a pescui (v. 18). *Iacob* de aicĭ se deosebeşte prin adausul *al luĭ Zebedeiŭ* de Iacob al luĭ Alfeŭ (10, 3); sĕ numeşte ântâiŭ fiind maĭ bĕtrân decât Ioan. Ζεβεδαῖος = זַבְדַי (זַבְדִּי, Ios. 7, 1; 1. Cron. 8, 19. 27, 17; LXX Ζαβδαῖος) dela זָבַד = *a dăruit* (Grimm, Lexicon: *munificus*). Părechea aceasta de fraţĭ părăseşte ocupaţiunea şi pe tatăl lor.

§. 11. Predica de pe munte, 4, 23—7, 29.

Numele îl are dela locul unde s'a ţinut. În timpul maĭ noŭ s'a ivit părerea că predica n'ar fi unitară, ci evangelistul a compus-o liber din maĭ multe predicĭ ale Mântuitoruluĭ. Sĕ afirmă: caracterul evangelieĭ este că autorul nu înşiră materia după cronologie şi topologie, ci învĕţăturile şi faptele luĭ Isus sĕ grupează după anumite rubricĭ dovedindu-sĕ că Isus este Mesia cel făgăduit. De aceea Mateiŭ îndată la începutul lucrărieĭ publice a luĭ Isus îl înfăţişează ca pe regele mesianic şi legislatorul T. N.; adună cuvêntările ţinute la deosebite ocaziunĭ carĭ aŭ cuprins legislator — creând o cuvêntare ce Isus ar fi ţinut-o pe un munte — şi opune legislaţiunea T. N. celeia de pe muntele Sinaĭ. Nu sĕ poate nega că Mateiŭ espune vieaţa luĭ Isus maĭ mult pragmatic decât cronologic, dar de aci nu urmează că predica de faţă e compusă din maĭ multe cuvêntărĭ, ci numaĭ că ar putea fi aceasta. Deoarece Mateiŭ ne-o înfăţişează ca un întreg ţinută la anumită ocaziune, atare trebue s'o considerăm şi noĭ neexistând motive contrare pozitive. Sĕ maĭ zice că Luca 6, 17 sq. se află altă cuvêntare a luĭ Isus care samĕnă cu cea de faţă, ba începutul şi sfêrşitul sûnt identice; dar cuvêntarea la Lc. e maĭ scurtă: aşadar Mateiŭ a unit maĭ multe cuvêntărĭ ale luĭ Isus. Cuvêntarea dela Lc. face impresia unuĭ extras dintro propunere maĭ lungă a Domnuluĭ; caracterul eĭ este fragmentar, necomplect; singuraticele ziceriĭ ale luĭ Isus sûnt puse lângă olaltă fără legătură, ceeace ne îndreptăţeşte a recunoaşte luĭ Mateiŭ originalitatea. În urmă unele părţĭ din cuvêntarea dela Mt. se află împrăştiate în evang. a 3. şi puse în altă legătură. Sĕ poate oare ca Mântuitorul sĕ nu fi spus acelaş lucru de douĕ orĭ? Sĕ nu fi repetat El unele porunci propuse la începutul lucrărieĭ sale?

a) Introducere la predica de pe munte, 4, 23—5, 2.

V. 23—25 tratează în genere lucrarea Mântuitorului în Galileea, de care să vorbește în cele următoare mai pe larg. Cap. 4, 17. începuse Isus lucrarea publică cu cuvintele Botezătorului motivând-o cu apropierea împărăției lui Dumnezeŭ; iar acum să arată însușirea acestei împărății și condițiile întrării întrênsa (*charta magna*).

23. Și a străbătut întreagă Galileea, învățând în sinagogele lor și predicând evangelia împărăției și vindecând toată boala și toată neputința în popor. 24. Și a eșit vestea lui în toată Siria; și aŭ adus la dênsul pe toți care pătimeaŭ rĕŭ de multe feluri de boale și eraŭ cuprinși de chinuri și îndrăciți și lunateci și slăbănogi, și i-a vindecat pe ei. 25. Și a mers după dênsul mulțime mare din Galileea, din Decapol, din Ierusalim și Iudeea și din ceealaltă parte de Iordan. Sinagogele (συναγωγή=*adunare*) să amintesc abia după robia babiloniană (*Iosif Flaviu*, Antiq. 19, 6. 3. Bell. jud. 7, 3. 3). Probabil este că abia pe timpul Macabeilor s'aŭ introdus în Palestina; iar pe timpul Mântuitorului existaŭ foarte multe și eraŭ locuri de adunare la cultul dumnezeesc de sâmbăta și sĕrbători. Fiind comuna puțin numĕroasă saŭ localul mic să numesc προσευχαί, *case de rugăciune* (Acta 16, 13). *Lor* se rapoartă la locuitorii din Galileea. La *împărăției* de suplinit: lui Dzeŭ. νόσος și μαλαχία însemnează rĕŭ stenic și astenic, iar βάσανος este boala împreunată cu dureri mari.[1]) — *În popor* aparține la *vindecând*. Vestea despre puterea vindecătoare a lui Isus să lățește în țara întreagă (din Galileea în provința întreagă) până la hotarele Siriei și toți bolnavii vin la dênsul. *Siria* să numește ținutul Palestinei în apropierea Siriei și părțile mărginașe ale acesteia. συνέχειν=*a lega;* boala să închipuește ca o putere care împedecă organizmul în libertatea sa; să leagă la *de multe boale. Care pătimeaŭ rĕŭ* expresiune generală pentru boale; să specializează: *îndrăciți, lunateci și paralitici*. Cei îndrăciți sûnt maniaci, epileptici,

[1]) βάσανος este *lapis lydius* care să întrebuința la examinarea aurului și a argintului; tortura de a scoate mărturisiri; chinuri.

muți, surzi, orbi etc., se deosebesc de bolnavii naturali ai acestor categorii, pentrucă demonul se înfățișează deosebit de boală și persoane. *Δεκάπολις regio decapolitana* (*Pliniu*, H. N. 5, 16) era un district de 10 cetăți, necunoscute mai aproape, dincolo de Iordan în seminția Manase. *πέραν τοῦ Ἰορδάνου* (cf. v. 15) însemnează Pereea, ținutul între muntele Hermon și rîul Arnon.

5, 1. Iar *vĕzênd* mulțimea s'a suit în muntele; și *șĕzênd* el s'au apropiat la dênsul învĕțăceii sĕi; 2. și deschizênd gura sa i-a învĕțat pe ei zicênd: — *Iar vĕzênd* etc. are în vedere 4, 25. Art. *εἰς τὸ ὄρος* arată că evangelistul cugetă la un anumit munte, de unde Mântuitorul a vĕzut mulțimea. *Zigaben:* muntele din apropiere. Tradiția numește în apropierea orașului Safet (Betulia) *muntele fericirilor;* unii au crezut că este *Taborul. Deschizênd gura sa* anunță sĕrbătorește cuvêntarea următoare. Pron. *αὐτούς* să rapoartă la învĕțăcei, apoi la mulțime. Terminul *învĕțăcei* să ia după 8, 24 în înțeles larg: apostolii și toți partizanii.[1])

b) Cele 9 fericiri, 5, 3—12.

3. Fericiți cei săraci cu duhul, că acelora este împĕrăția cerurilor. Fericirile aduc aminte de poezia gnomică a T. V. (Ps. 1, 1); pun în vedere omului o stare ce o mijlocește grația dumnezeească și este reflexul fericitului Dumnezeu (1. Tim. 1, 11. 6, 15) în care există deplină îndestulire, perfecțiune, bucurie și armonie pacînică. Isus anunță învĕțătura sa ca vestire a mântuirii mesianice; dar *nu introduce cele grăite ca pareneză, ci ca fericiri, ca așa cuvêntul să fie mai puțin asupritor (Crizostom).* Sărac e opus lui *bogat* (19, 21. 26, 9, 11; Mc. 10, 21 etc.) și însemnează pe cel asuprit, lipsit (Is. 61, 1. 66, 2. Ps. 4, 12. 13; 72, 4 etc.); dar și în grecitatea clasică să întrebuințează de cel smerit, inferior. În acest înțeles trebue luat aici pentru legătura cu *τῷ πνεύματι* care exprimă obiectul sau terenul

[1]) Lc. 6, 17 sq. zice că Mântuitorul s'a suit pe un munte să petreacă noaptea. Dimineața după rugăciune alege pe cei 12, se pogoară și pe un platou învață poporul. Mt. zice că s'a suit; Lc. că s'a pogorît. Aceste date se îmbină: Mt. pune în legătură suirea cu învĕțămêntul fără a aminti pogorîrea; sau că pogorînd Isus mulțimea îl îmbulzea cât se vĕzu silit a se retrage pe înălțime unde grăește învĕțăceilor și poporului care mersese după el.

acesteĭ sărăcii. Acest τῷ πνεύματι să poate lua obiectiv — lipsa cunoştinţeĭ şi a priceperiĭ, cum numea Iulian pe creştinĭ şi Origen pe ebioniţĭ; orĭ subiectiv: care cunosc scăderile lor morale şi intelectuale. Astfel nu toţĭ săraciĭ să pot numĕra aci, iar bogaţiĭ încă pot fi adevĕraţi săracĭ pentrucă fiind convinşĭ de mizeria lor spirituală aşteaptă mântuirea. Expresiunea decĭ are înţelesul — după *Crizostom, Augustin, Ambrozie, Ieronim* etc.: a se lăpĕda de tot ce are omul în şi afară de sine, adecă smerenie în înţelesul adevĕrat. Smerenia însă să fie voluntară, nu impusa de împrejurărĭ (*Crizostom, Ieronim*). Această condiţie fundamentală pentru întrarea în noua împĕrăţie e contrast la trufie, rĕul cardinal (*Crizostom, Zigaben* etc.). Unĭĭ exegeţĭ aŭ înţeles sărăcia de bună voe, adecă părăsirea de voe a bunurilor pământeştĭ — ceeace nu e necorect, dar nu se află la Părinţĭ. *Împĕrăţia cerurilor:* luĭ Dzeŭ. *Acelora* din apodoză accentuează că ceice se cunosc pe sine săracĭ dobândesc fericirea (ἐστίν ca dar nu ca drept; cf. Apoc. 20, 6). Paradoxul: sărăcie — împĕrăţie.

4. Fericiţĭ ceice se întristează, că aceia se vor mângăia. În unele ediţiĭ ale T. N. şi Msse (D. 33. Sir. Vulg. maĭ mulţĭ Părinţĭ) v. 5. este înaintea v. 4., dar maĭ firesc este ca lângă ceĭ săracĭ să se pună ceice se întristează pentru aceasta. *Ceice se întristează* cf. Is. 57, 17 sq. 61, 2. Întristarea şi sărăcia spirituală nu să pot despărţi. Cine cunoaşte pĕcătoşia şi recunoaşte necesitatea mântuiriĭ sale (smerenia creştină), care nu se poate mulţumi cu ceva pământesc, simţeşte în vieaţa sa numaĭ întristare pentru pĕcate; caută a se scăpa de această slăbiciune. Întristarea aceasta nu e desperare, ci durere care speră mântuire. De aceea *să vor mângăia,* ceeace exprimă întralt chip v. 3., pentrucă împĕrăţia luĭ Dzeŭ este numaĭ mângăere, bucurie şi veselie (Apoc. 21, 4). παρακαλεῖσθαι conţine ideea iertării care să ia aicĭ în urmarea eĭ binefăcĕtoare. Mesia, urzitorul mângăeriĭ, să numeşte מנחם la rabinĭ, cf. Lc. 2, 25 sq. Paradoxul: întristare — mângăere.

5. Fericiţĭ ceĭ blânzĭ, că aceia vor moşteni pământul, cf. Ps. 37, 11. Sărăcia spirituluĭ produce blândeţă; sûnt aceeaş virtute în deosebite direcţiunĭ: întâia cătră Dzeŭ, a doua cătră aproapele. Conştienţa vineĭ proprii (po-

căinţa deplină) ne face să fim indulgenţi când judecăm greşelele altora; cine a primit iertare este aplecat a ierta. Acesta în nevoi şi strimtorări dovedeşte blândeţă şi răbdare (Num. 12, 3), nu este ca cel preocupat de ceartă şi mânie. Împărăţia lui Dzeŭ nu numai este întrînsul, ci el însuş ajunge acolo. πραῦς, la LXX sinonim cu πτωχός ca עָנִו şi עָנִי, iar în greca profană este contrarul la βιαῖος, χαλεπός şi = ἀκακός (*Polyb.* 3, 98, 5). κληρονομεῖν τὴν γῆν e identic cu *acelora este împărăţia* etc. din v. 3., de aceea are loc viitorul. Terminul corespunde formuleĭ יִרַשׁ אֶרֶץ (Deut. 19, 14. Ps. 25. 13. 37, 9) cu care să însemnează în T. V. Canaanul, obiectul promisiunilor dumnezeeştĭ. Posesiunea acesteĭ ţĕrĭ însemnează toate binecuvêntările dumnezeeştĭ. (Evr. 4 posesiunea Canaanuluĭ să ia în înţeles ideal). Aicĭ în legătură cu *împărăţia cerurilor* arată că împărăţia luĭ Dzeŭ să realizează şi în afară, în care înţeles este Palestina simbolul pământuluĭ, care să închipueşte restaurat, sânţit luĭ Dzeŭ. Cine voeşte a lua parte la această împărăţie realizată, trebue să fie blând, pentrucă întrînsa stăpâneşte unitate în iubire şi armonie în opunere cu disarmonia din lume. Paradoxul: în lume ceĭ smeriţi de regulă sûnt preteraţi — în împărăţia luĭ Dzeŭ aŭ parte la moştenire.

6. Fericiţĭ ceice flămânzesc şi însetoşează după dreptate, că aceia să vor sătura. Acest vers pare a sta în strînsă legătură cu v. 3. 4 (cf. Lc.). Aceştia sûnt care în urma întristărĭĭ (v. 4) doresc (flămânzesc şi însetoşează sûnt metafore) dreptate (cum este foamea şi setea trupească, cf. Ps. 42, 3. Is. 55, 1). Împărăţia luĭ Dzeŭ să înfăţişează ca săturare (Lc. 13, 29. 14, 16 sq. Apoc. 19, 9). Dreptatea (δικαιοσύνη) trebue luată în înţelesul T. N.: consunarea voeĭ noastre cu a luĭ Dzeŭ (Rom. 3, 21). *Să vor sătura* (Ps. 17, 15. 107, 9): li să promite o împlinire nemărginită a dorinţiĭ lor (Mt. 25, 34. Rom. 5, 19. Gal. 5, 5; 1. Cor. 15, 28). Paradoxul: foamea este cauza săturărĭĭ — în vieaţă dă numaĭ anză la ea.

7. Fericiţĭ ceĭ milostivĭ, că aceia să vor milui. Elemozină este împărăţia luĭ Dzeŭ, de care aŭ parte numaĭ ceice daŭ elemozină aproapeluĭ. Omul este cetăţean al acesteĭ împărăţiĭ numaĭ prin graţia dumnezeească (Rom. 9, 16) şi toate faptele luĭ bune, considerate din partea luĭ Dzeŭ, sûnt

acte ale graţiei. Expresiunea ἐλεήμονες (Evr. 2, 17): în privinţa trupului şi sufletului, se deosebeşte de πραεῖς: aceştia rabdă vina fratelui cu iubire, aceia îl ajutoră în nevoi. *Să vor milui:* luând parte la mântuirea împărăţiei mesianice. Paradoxul: dau elemozină — primesc elemozină (bogaţii cerşesc).

8. Fericiţi ceĭ curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeŭ. *Curaţi cu inima* sûnt care nu numaĭ aŭ intenţiuni bune (Ps. 24, 4. 73, 1, בר־לבב), ci sûnt fără prihană (Ez. 36, 26): curăţenia morală, contrastul la necurăţenie (Iac. 1, 21). καθαρότης nu se deosebeşte de δικαιοσύνη (v. 6), ci exprimă aceeaş stare internă după deosebite raporturi. Expresiunea nu sĕ poate lua numaĭ ca curăţenia morală care ar conzista în castitate, feciorie *(Crizostom, Teofilact, Zigaben),* ci are înţelesul luĭ ἀκέραιος (10, 16): nu există nicio substanţă străină. *Vor vedea pe Dumnezeŭ* (Ps. 42, 3) e luat dela datina orientalilor la care numaĭ ceĭ maĭ de încredere puteaŭ pĕtrunde la regĭ; cea maĭ mare fericire era a vedea faţa lor. Aceştia vor avea parte de cea maĭ mare fericire, vor fi în nemijlocită comuniune cu Dzeŭ, ceeace în vieaţa de acum este absolut imposibil (Io. 6, 46) saŭ numaĭ fragmentar (1. Cor. 13, 12). De aci vedem că sufletul omenesc poate cunoaşte binele cel maĭ înalt, izvorul sĕŭ vecînic, pentrucă este înrudit cu fiinţa luĭ Dzeŭ. Paradoxul: Curţile regeşcĭ eraŭ locurile intrigelor (numaĭ aşa sĕ putea ajunge până la rege) şi ajung la onoruri numaĭ ceĭ maĭ şireţi, vicleni, astuţi, — în împărăţia luĭ Dzeŭ întroduce dreptatea şi simplicitatea inimiĭ.

9. Fericiţi făcĕtoriĭ de pace, că tiĭ luĭ Dumnezeŭ sĕ vor chiema. εἰρηνοποιός are înţelesul: făcĕtor de pace şi pacînic *(pacificus);* se deosebeşte de εἰρηνεύων: cel dântâiŭ produce pace unde lipseşte, al doilea o păstrează unde există. Izvorul păciĭ este Dzeŭ (1. Tes. 5, 23); Isus a produs-o în mijlocul omeniriĭ (Efez. 2, 14); iar cel smerit şi curat cu inima, lipsind elementul certeĭ (pĕcatul), caută a fi asemene luĭ Dzeŭ faţă de aproapele: Dzeul păciĭ (2 Cor. 13, 11) poate avea numaĭ fiĭ aĭ păciĭ. *Crizostom: Căcĭ şi chiemarea celuĭ Unuia născut era sĕ adune cele despărţite şi împace cele rĕzboite. Fiĭ* arată înrudirea spirituală: adevĕratul fiŭ este icoana tatăluĭ. Acest caracter perfect al filiaţiuniĭ sĕ

înfățișează ca ceva viitor; iar *καλεῖσθαι* nu are înțelesul luĭ *εἶναι*, ci însemnează (îndeosebĭ la nume onorifice cari arată posesiunea uneĭ demnităț) *a fi numit, recunoscut* (Win. p. 571. 8.). Participarea la împărăția luĭ Dumnezeŭ sĕ numește aicĭ filiațiune. În limba orientalilor ceĭ maĭ înalțĭ dignitarĭ sĕ numesc *fiiĭ regeluĭ* (Ps. 82, 6. Ex. 22, 7 sq. Io. 10, 34) și astfel trebue luată expresiunea și aicĭ; saŭ în înțelesul strîns: perfecțiunea acestor fericiț este identică cu filiațiunea în înțelesul propriŭ. Paradoxul: pe pămênt ajung la demnităț adese numaĭ prin intrigĭ, clevetire, dușmănie — în împărăția luĭ Dumnezeŭ ceice fac și nutresc pace.

10. Fericiț ceĭ goniț pentru dreptate, că acelora este împărăția cerurilor. Dreptatea (v. 6) sĕ înfățișează în fiiĭ luĭ Dzeŭ perfectă pentrucă este contrast la lumea nedreptățiĭ. Promisiunea este ca v. 3.

11. Fericiț sûnteț când pentru mine vĕ vor vorbi de rĕŭ și vĕ vor goni și minț ind vor zice tot cuvêntul rĕŭ improtiva voastră. 12. Bucurați-vĕ și vĕ veseliț, că plata voastră multă este la ceruri; căcĭ așa aŭ gonit pe prorociĭ ceĭ maĭ nainte de voĭ, cf. Is. 51, 7 sq. Dreptul trebue sĕ sufere sub nedreptate. Deosebite forme ale goaneĭ sĕ arată în cuvênt și faptă. Comparând cu Lc. 6, 22 pare că *ὀνειδίζειν* (prigonire cu cuvêntul), *διώκειν* (cu fapta) și *πονηρὸν ῥῆμα εἰπεῖν ψευδόμενοι* (cea maĭ înaltă) corespund celor 3 feluri de pedeapsă întrebuințate în sinagogă: נדוי era excomunicare pe 30 de zile, חרם eschidere din sinagogă și societate, שמתא eschidere pentru totdeuna cu blăsteme.[1]) Motivul pentru care sufer goane: *pentru mine* și se rapoartă la *vĕ vor vorbi de rĕŭ .... împrotiva voastră. Crizostom: Trebue sĕ concure douĕ condițiĭ ca fiind vorbiț de rĕŭ sĕ ne putem fericĭ: calumnia și prigonirea trebue sĕ fie mincinoase, adecă nedrepte, și apoĭ sĕ fie pentru Cristos. δικαιοσύνη* sĕ identifică aicĭ cu persoana luĭ Isus, pentrucă el este adevĕrul (Io. 1, 17. 14, 6 etc.) și dreptatea: cine suferă pentru aceste trebue sĕ creadă întrênsul. Nu iubirea de sine, ci credința sĕ

[1]) Nu sĕ poate dovedi că pe timpul Mântuitoruluĭ ar fi existat aceste graduri de excomunicare (Winer, Real-Wörterbuch, Bann).

producă suferinți, cari perfecționează vieața internă si deșteaptă dorința vecînicieĭ. Numaĭ creștinul care suferă pentru Cristos poate simți plăcere în dureri, bucurie în întristare. Această bucurie în suportarea suferințelor sĕ accentuează maĭ vêrtos în v. 12., care arată că pentru aceasta aŭ deja rĕsplată în cer, care întrece prestațiunile lor (2. Tim. 1, 12). Siguritate deplină aŭ eĭ că vor dobândi această rĕsplată (ὁ μισθός e artic.: rĕsplata cunoscută cf. Rom. 11, 36. 16, 27) din exemplele solilor de pace care înaintea lor aŭ pătimit și aŭ fost remunerați cu prisosință (Dan. 12, 3; 1. Sam. 28, 15. Mt. 17, 3. 4). *Vĕ veseliți* (ἀγαλλιᾶν): expresiune maĭ marcată la *a sĕ bucura. În ceruri:* vieața ceealaltă. *Căcĭ așa* etc. motivează cu un adevĕr recunoscut: profeții sûnt exemple tipice ale învĕțăceilor. Paradoxul: Ceĭ alungați din teocrație sĕ primesc în împĕrăția luĭ Dzeŭ.

c) Chiemarea învĕțăceilor, 5, 13—16.

13. Voĭ sûnteți sarea pămêntuluĭ; iar de se va împuți sarea, cu ce sĕ va săra? maĭ mult nu este de treabă fără numaĭ sĕ se lapede afară și sĕ se calce de oamenĭ. Legătura cu cele precedente: Goanele presupun în învĕțăceĭ putere maĭ înaltă, prin care pĕcatul se revoltă. Această putere însă totdeuna sĕ le dee curaj ca nicĭcând sĕ nu fie necredincioșĭ chiemărĭĭ lor. Învĕțăceiĭ sĕ numesc *sarea pămêntuluĭ.* Sarea apĕră de putrejune, dă gust mâncărilor, promovează productivitatea întrebuințându-sĕ ca gunoiŭ. Omenirea sĕ închipuește aicĭ ca o holdă care devine roditoare numaĭ prin puterea sărĭĭ. Fără această putere sarea nu sĕ poate întrebuința la nimica: învĕțăceiĭ sĕ caute decĭ a păstra puterea maĭ înaltă care aŭ primit-o. Sĕ alunge putrejunea pĕcatuluĭ, sĕ ferească pe ceĭ bunĭ de putrejune, ca toți sĕ fie jertfă bine plăcută luĭ Dzeŭ *(Pitagora* consideră sarea ca icoana *dreptuluĭ,* δίκαιον). Gen. τῆς γῆς=τοῦ κόσμου, omenirea în genere: bunĭ și rĕĭ. Puterea sărĭĭ sĕ arată din efecte, astfel și credința care sĕ perde nepunêndu-sĕ în lucrare (Ps. 116, 10. Rom. 10, 10. Gal. 5, 6). Subiectul la ἐν τίνι ἁλισθήσεται este sarea (τὸ ἅλας): devenind aceasta netrebnică nu există alt mijloc cu care s'ar putea face iarăș bună. *Fără numaĭ* etc., rezultatul dupăce a perdut puterea.

14. Voĭ sûnteţĭ lumina lumiĭ. Nu poate cetatea sĕ se ascundă deasupra munteluĭ stând; 15. nicĭ aprind lumina şi o pun sub mĕsură, ci în sfeşnic, şi luminează tuturor celor din casă. 16. Aşa sĕ lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca sĕ vadă faptele voastre cele bune şi sĕ mărească pe Tatăl vostru cel din ceruri. Lumina lumiĭ sûnt învĕţăceiĭ luĭ Isus pentrucă aŭ fost luminaţĭ de dênsul (Io. 1, 4. Fil. 2, 15) şi învĕţând pe oamenĭ adevĕrul dumnezeesc luminează în lume care sĕ înfăţişează ca întunerec (Io. 1, 5). Eĭ sĕ nu ascundă această lumină din pricina urmărilor càror s'ar expune. Mântuitorul nu zice că dacă nu vor lăsa sĕ lumineze lumina lor aceasta sĕ va perde — ca maĭ nainte despre puterea săriĭ — dar aceasta se'nţelege de sine, pentrucă cine nu lasă sĕ străbată lumină dela el se stinge şi dênsul. Ideea aceasta sĕ lămureşte cu douĕ asĕmĕnărĭ: cetatea aşĕzată sus pe munte şi lumina care sĕ aprinde. Asĕmĕnareaântâia exprimă că lucrurile sûnt sublime şi orĭ unde se arată sûnt vĕzute, nu însă pentru celce de frică închide ochiĭ înaintea lor; iar a doua arată că lumina sĕ aprinde ca sĕ lumineze celor din casă; cine are lumină s'o lasă sĕ lumineze. *μόδιος (modius)* e mĕsură romană; $^1/_6$ parte din *μέδιμνος*. Isus probabil că a întrebuinţat cuvêntul evreesc מאה (Mc. 13, 33, Lc. 13, 21). Aplicarea asĕmĕnărilor: *Aşa sĕ lumineze* etc. De aicĭ rezultă că *φῶς* nu însemnează numaĭ învĕţătura şi pĕtrunderea eĭ, ci este principiŭ intern de vieaţă, izvorul faptelor bune. Dar strălucirea acesteĭ lumĭnĭ sĕ nu fie pentru scopurile lor, căcĭ faptele bune sĕ cunosc dacă servesc spre lauda luĭ Dumnezeŭ şi nu a noastră din partea oamenilor. Din ele sĕ se vadă că omul este organul puterĭĭ care trece dela dênsul la alţiĭ. *Crizostom: Sĕ ne dăm silinţă ca sĕ strălucească lumina noastră înaintea oamenilor după cuviinţă, adecă sĕ vieţuim ca adevĕraţĭ creştinĭ şi încurênd nu vor maĭ exista necredincioşĭ* (Om. 10. la 1. Tim.). Locul acesta nu contrazice cu 6, 1. 5. *Cel din ceruri:* Dumnezeŭ este pretutindene, dar locul cel maĭ ales este cerul (Is. 66, 1. Ps. 2, 4. 102, 19. Acta 7, 55 sq.).

d) Realizarea legii în împărăția mesianică, 5, 17—20.

17. Să nu gândiți că am venit să stric legea sau proorocii; nu am venit să stric ci să plinesc. 18. Căci adevăr zic vouă, până ce va trece cerul și pământul, o iotă sau o linioară nu va trece din lege, până ce toate vor fi. 19. Dacă cineva deci va strica una din aceste porunci mai mici și va învăța astfel pe oameni, mai mic să va chiema întru împărăția cerurilor; iar celce va face și va învăța, acesta mare să va chiema întru împărăția cerurilor. 20. Căci zic vouă că de nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a cărturarilor și a fariseilor, nu veți întra în împărăția cerurilor. În Isus a păsit o instituțiune nouă, dar nu nepregătită. Spre a delătura orice ne'nțelegere că păsirea sa ar contrazice T. V. arată raportul său către acesta; lucrarea sa are bază istorică. *Să nu gândiți:* ușor s'ar fi putut produce ideea între învățăcei că T. V. s'a înlocuit prin cel N. Chiemarea lui Isus însă n'a fost a strica T. V. și a-l declara nevalid (*καταλῦσαι*), de aceea *οὐκ ἦλθον*. *Legea și prorocii:* T. V. după părțile constitutive (Lc. 24, 44) și adecă ca elemente de viață din cari au purces și cari să descoper întrînsul. Aci să opune *πληρῶσαι* lui *καταλῦσαι* (Mt. 26, 61. Acta 5, 38. 39. 6, 14. Rom. 14, 20, Gal. 2, 18) fără ca să fie *πληρῶσαι* contrast la aceasta, căci ar trebui să stee *κυροῦν: a confirma, întări;* T. V. este fundamentul pe care s'a zidit T. N. *Să plinesc:* T. V. e schița (Rom. 2, 20), cel N. executarea. Cristos a împlinit nu numai profețiile T. V. și tipurile lui, ci și legea morală perfect în sine și ai săi. Motivează cele precedente arătând că desființarea legii e cu neputință în urma naturii acesteia. *Amin* (אמן=*adevăr, așa să fie)* îndreaptă atenția asupra unei idei când stă la începutul propoziției, iar la sfârșitul ei întărește cele precedente; LXX traduce în acest caz cu *γένοιτο*. *Cerul și pământul* (Gen. 1, 1) stau în loc de univerz. Aceste, deși în fluctuațiunea obiectelor între ele par a sta, vor trece, iar cuvântul lui Dumnezeu nu (1. Petru 1, 25). *Până ce va trece* pune univerzului un termin și însemnează tropic: nicicând, iar sing. *παρέλθῃ* cuprinde cerul și pământul ca unitate. *Iota* (ι) este

cea mai mică literă în alfabetul evreesc; iar κεραία propriŭ =*corn;* derivă dela κέρας şi se întrebuinţează de gramaticiĭ greceştĭ spre a însemna accentele şi semnele diacritice; aicĭ avem se cugetăm la colţurile şi corniţele (liniuţe) cu cari se deosebesc unele litere de altele, d. e. ה, ח, ד, ך. Înţelesul este: legea nu va trece nicĭcând; are valoare şi în noua împărăţie a luĭ Cristos. *Pănăce toate vor fi:* cele scrise în lege; pune termin legiĭ. γίνεσθαι=πληροῦσθαι. Prescriptele ceremoniale şi civile ale T. V. aŭ încetat a avea valoare pentrucă sûnt numaĭ tipurĭ şi sosind realitatea nu maĭ aveaŭ înţeles; precum cade floarea ivindu-se fruptele. Consecinţa: *Dacă cineva* etc. ὃς ἐὰν cu aor. conj. stă când e vorba de ceva ce s'ar putea întâmpla în viitor (Win. p. 288 b.) λύσῃ=καταλύσῃ = *a desfinţa, abroga,* nu e contrast la ποιήσῃ ca cum ar fi egal: *a o călca. Din aceste poruncĭ micĭ; aceste* se rapoartă la cele numite cu iota şi liniuţa. Vecĭnicia legilor morale a T. V. opreşte pe orĭcine a le desfinţa chiar de i-s'ar părea ne'nsemnate. Atare libertate falză — cu care judecă cineva asupra importanţei legiĭ dzeeştĭ — nu eschide pe om din împărăţia luĭ Dzeŭ după partea sa cea maĭ internă, dar el nu se ţine de ea cu toate puterile; de aceea nicĭ nu este apt a învĕţa. *Mare, maĭ mic:* deosebite graduri în desvoltarea principiuluĭ creştinesc de vieaţă. Unul este maĭ mic pentrucă ascultă maĭ mult voea sa decât a luĭ Dzeŭ; celalalt este mare pentrucă împlineşte legea cu fapta şi învĕţătura. În v. 20. motivează obligativitatea legiĭ: *Căcĭ zic voue* etc.; fără a încuviinţa observarea acesteia din partea fariseilor, care era numaĭ formă, de aceea se şi eschid dela împărăţia luĭ Dzeŭ. T. V. este tipul creştinizmuluĭ, conţine elemente creştine; se poate înfăţişa însă contrar acestuia dacă se împedecă în desvoltarea liberă ţiindu-se strict la forma primitivă. Fariseiĭ aşa aŭ lucrat: legile T. V. le-aŭ luat după literă fără a pĕtrunde cuprinsul lor spiritual. Dreptatea lor — ceeace concede Mântuitorul — era externă; păreaŭ numaĭ a ţine legea, care ţinere le-a fost mijloc de a o vĕtĕma în formula eĭ maĭ sântă. Dreptatea ce o cere el dela partizaniĭ este: nu numaĭ a pĕtrunde înţelesul legilor, ci şi a le face (ποιεῖν καὶ διδάσκειν, lucrarea e pusă înainte, v. 19). De aceea explică Isus în cele următoare unele poruncĭ din T. V. arĕtând fiinţa lor, care cărturariĭ şi fari-

seiĭ o înlocuiseră cu forme. *πλεῖον τῶν γραμματέων* e *comparatio compendiaria* în loc de *πλεῖον τῆς δικαιοσύνης τῶν γραμματέων* etc. (Io 5, 36 ; Win. p. 230. 5). *οὐ μή* cu aorist. conj. cf. Win. p. 470. 3.

e) Isus explică unele porunci din lege, 5, 21—48.

În espunerea următoare Isus are în vedere că poporul cunoaşte legea mai ales din auzite dela învĕţaţiĭ care o explicaŭ şi parafrazaŭ. Eĭ numaĭ aŭ auzit (v. 21. 27. 33. 38. 43) dela alţiĭ (23, 2) ceeace părinţilor spusese Dumnezeŭ pe timpul T. V. Interpretarea luĭ nu arată scăderile legiĭ dumnezeeştĭ, ci se îndreaptă contra aplicăriĭ tradiţionale. Isus tratează porunca a 6. (v. 21—26), a 7. (27—32), a 9. (33—37) şi încheie cu sumarul tableĭ a doua (22. 39) în care maĭ mult se abăteaŭ fariseiĭ dela spiritul legiĭ. *Crizostom* şi următoriĭ părinţĭ zic că Mântuitorul păşeşte aicĭ contra legiĭ mozaice, este antinomist; dar explicarea v. 20. şi cele următoare confirmă părerea că Isus atacă numaĭ forma legiĭ dată prin fariseĭ.

21. Auzit-aţĭ că s'a zis celor maĭ demult: Sĕ nu uciziĭ; iar celce va ucide vinovat va fi judecăţiĭ. 22. Iar eŭ zic vouĕ, că tot celce se mânie pe fratele sĕŭ vinovat va fi judecăţiĭ; iar celce zice fratelui sĕŭ: raca, vinovat va fi sinedriului; iar celce va zice: nebune, vinovat va fi gheeneĭ foculuĭ. *Auzit-aţĭ,* adecă citindu-sĕ legea sâmbăta când sĕ şi explica (Io. 12, 34. Acta 15, 21. Rom. 2, 13. Gal. 4, 21). *τοῖς ἀρχαίοις* de legat cu *ἐρρέθη* (Rom. 9, 12. Gal. 3, 16), este dativ: către ceĭ bĕtrânĭ şi nu sûnt numaĭ contimporaniĭ luĭ Moisi către care acesta a vorbit, pentrucă porunca aceasta s'a dat pentru toate generaţiunile; ci toate generaţiunile iudaice dela Moisi până când vorbeşte Mântuitorul. Tuturor aŭ grăit învĕţaţiĭ legiĭ; apoĭ ar avea aparenţa că Isus păşeşte contra legiĭ mozaice (*iar eŭ zic vouĕ* v. 22) care este veşnică (v. 18). Uniĭ iaŭ *ἀρχαίοις* ca abl. ca cum ar sta: de ceĭ vechĭ; dar atuncĭ ar trebui sĕ stee la început şi sĕ se repeţească în 27. 31. 38. 43; alţiĭ iarăş suplinesc *χρόνοις;* dar Isus nu argumentează contra unuĭ lucru prescris, ci contra aparĭţiunilor timpuluĭ sĕŭ; alţiĭ în urmă iaŭ *τοῖς ἀρχαίοις* =

ἀρχαῖοι şi înţeleg pe זקנים saŭ ראשנים, πρεσβύτεροι = reprezentanţiĭ rabino-fariseĭ aĭ teocraţieĭ T. V. Dar prin aceasta s'ar restringe prea mult cercul. ἐῤῥέθη este aluziune la נאם יי (Amos 2, 11. 3, 10. Ez. 5, 11. 12, 25; LXX λέγει ὁ κύριος). οὐ φονεύεις cf. Ex. 20, 13. ὃς δ' ἂν φονεύσῃ este adausul tradiţional al interpretăriĭ învĕţătorilor care explicaŭ porunca despre ucidere în genere şi astfel de crime judecaŭ judecătoriile inferioare. Judecătoria sĕ pune în locul sentenţiĭ ce o rosteşte. κρίσις după v. 22 este un tribunal inferior sinedriului. Acesta este instanţa ultimă în toate afacerile de justiţie şi crimă, iar acelea judecătoriĭ subalterne în fiecare oraş din provinţă (Deut. 16, 18) şi conzistaŭ după *Iosif Flaviu* (Antiq. 9, 8. 14) din 7 membri, după rabiniĭ din 23. Legiuitoriĭ vechĭ declarând aceste judecătoriĭ competente în afacerĭ ale omoruluĭ recunoşteaŭ în omor o crimă ne'nsemnată. Isus arată (v. 22) că nu numaĭ omorul faptic sĕ opreşte în porunca citată, ci şi pornirea internă a mânieĭ şi eruperea eĭ în cuvinte. Mântuitorul merge până la rădĕcina specială a fapteĭ, pĕcatul în obârşie, ceeace fariseiĭ făţarnicĭ nu făceaŭ. Ura e omor spiritual (1. Io. 3, 15). Călcările acesteĭ poruncĭ numaĭ în lăuntru şi în cuvinte sûnt după explicarea luĭ vinovate tuturor instanţelor până la cea mai înaltă: judecata luĭ Dzeŭ. Aceste călcărĭ sûnt; mânia ca rădĕcina ureĭ (Col. 3, 8) şi a omoruluĭ (1 Io. 3, 12); eruperea acesteia numindu-sĕ aproapele neghiob saŭ revoltător, nelegiuit. ὀργίζεσθαι este mânia şi nĕcazul pe cineva în inimă. *Frate* este fiecare om, pe care trebue sĕ-l iubim, nu numaĭ Iudeul. Recepta a adaus εἰκῇ după τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ care lipseşte în ℵB 48. 198. Vulg. arĕtând aşa că nu orĭcare mânie este înterzisă, ci numaĭ cea nemotivată (Rom 13, 4. Col. 2, 18 cf. Efez. 4, 26). Noĭ putem şi trebue sĕ urîm pĕcatul, nicĭcând însă persoana. Al doilea grad este εἰπεῖν ῥακά, când mânia se manifestează în cuvinte cari vatĕmă demnitatea omenească şi dreptatea frăţească. Cuvêntul *raca* deduc uniĭ dela aram. ריקא, dela רק *vacuus*; alţiĭ dela רקק *a fi subţire*; ריק, ריקה sĕ întrebuinţa la Palestinenĭ ca formulă de înfruntare: bădăran, nătărăŭ, neghiob. Μωρός=נבל =nebun, are şi înţelesul dedus: fără de lege, fără Dzeŭ, ateist, făcĕtor de rele; exprimă cea maĭ mare decadenţă religios-mo-

rală (Ps. 14, 1. 53, 2; 1. Sam. 25, 25); alţii cred că este transcrierea luĭ מוֹרָה (Num. 20, 24. Deut 21, 18). — Isus nu tratează fapta uciderii; aceasta în împărăţia sa nu are loc. Corespunzător abaterii dela lege există 3 feluri de judecătorii: întâiul fel de călcări a poruncii să pedepsească ca uciderea, după explicarea învĕţătorilor evreesci; a doua aparţine celeĭ mai înalte instanţe de caracter omenesc, este crimă capitală; al 3. fel să pedepsească cu iadul. *Vinovat va fi gheeneĭ foculuĭ* în loc de: vinovat va fi să se arunce în gheena foculuĭ, de aceea şi *εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός*. *Γέεννα* derivă dela גיא הנום saŭ complect גיא בן־הנום = valea fiilor luĭ Hinom (Ios. 15, 8) contras în Talmud גהנם, însemnează valea spre miazăzi de Ierusalim, unde odinioară Israilteniĭ aduceaŭ jertfe luĭ Moloh (2. Reg. 16, 37. 23, 10). Profeţiĭ o numesc תפת (תוף loc de scuipire, Ier. 7, 31. 19, 6). Cu numele acesteĭ văĭ frumoase dela natură, dar urîtă pentru faptele săvârşite acolo, să numeşte locul celor osîndiţi şi exprimă cea mai grea pedeapsă dzeească. *τοῦ πυρός* e gen. atrib.: acolo există foc ne'ntrerupt.

23. Deci dacă aduci darul tĕŭ la altar şi acolo îţi aduci aminte că fratele tĕŭ are ceva asupra ta, 24. lasă acolo darul tĕŭ înaintea altaruluĭ şi mergi maĭ întâiŭ te împacă cu fratele tĕŭ, şi atunci venind adu darul tĕŭ. Isus provoacă la împăcare ca deducere (*οὖν*) din greutatea pedepseĭ cu care să pedepseşte mânia contra aproapeluĭ. El zice că nu e permis numaĭ a nu lăsa mânia să între în inimile noastre, dar să căutăm a o nimici şi în aproapele *(că fratele tĕŭ are ceva asupra ta);* şi adecă nu numaĭ în cazurĭ când noĭ am pricinuit mânie vĕtĕmând pe aproapele, ci *ἔχειν τι κατά σου* să zice în genere: nu numaĭ noĭ să nu urîm, ci să căutăm a suprima aceasta şi în aproapele, aşadar nu numaĭ să fim gata la împăcare, dar să nu lăsăm nicĭ pe fratele să urască. Această manifestare a dragosteĭ să pune în legătură cu jertfa, care este cel maĭ înalt act al cultuluĭ. Cu aceasta omul se apropie de Dzeŭ cerând îndurare; este decĭ şi cel maĭ potrivit moment de a o exercia faţă de alţiĭ. *Înaintea altaruluĭ:* Isus îşĭ închipueşte pe jertfitor deja în templu ocupat cu pregătirea jertfeĭ. Cine voeşte a se împăca cu Dzeŭ trebue maĭ nainte să se împace cu fratele sĕŭ;

decĭ *mergĭ* sĕ leagă cu *maĭ ântâiŭ*. Acest act este foarte important şi trebue sĕ se întrerupă chiar jertfirea începută.

25. Împacă-te cu pîrîşul tĕŭ de grabă până eştĭ cu dênsul pe cale; ca nu cumva sĕ te dee pîrîşul judecătoruluĭ şi judecătorul slugiĭ, şi sĕ te arunce în temniţă. 26. Adevĕr zic ţie, nu veĭ eşi de acolo până nu veĭ fi dat cvadrantul cel maĭ de pe urmă. Aceste cuvinte sĕ află la Lc. 12, 58 sq. în altă legătură. Aci sĕ lămuresc cele precedente. Isus consideră raportul celor 2 fraţĭ care se urĕsc ca raport de datorie. *εὐνοῶν* numaĭ aicĭ T.-N. = *binevoitor,* adecă aplecat a-l împăca plătindu-ĭ saŭ mulţumindu-l întrun chip. *ἀντίδικος* = *adversar, contrar,* aicĭ în special = pîrîş, care are pretenziune la noĭ. Acestuia sĕ se plătească datoria ca nu folosindu-se de dreptul sĕŭ sĕ ne arunce în pierzare. După dreptul roman pîrîşul însuş putea duce pe contrar înaintea judecătorieĭ; până nu ajungeaŭ acolo sĕ puteaŭ împăca, iar aducêndu-sĕ cauza înaintea judecătoruluĭ sĕ urma strict după litera legiĭ. Spre a marca şi maĭ mult admonarea adauge: *de grabă* şi aduce aminte că vieaţa e scurtă (*ὁδός* = vieaţă). *Până eştĭ cu dênsul pe cale:* pănăce nu staţĭ înaintea judecătoruluĭ, pentrucă atuncĭ nu maĭ poate aştepta cruţare; el aşadar sĕ nu înceteze a aplica toate mijloacele de împăcare. *Până* (v. 26.) nu exprimă că ceva sĕ va întâmpla după aceea: celce se află în această temniţă nu maĭ poate aştepta ştergerea vineĭ de pĕcat. *κοδράντης* (quadrans) este a 4. parte de as de aramă, saŭ 2 lepte (Mc. 12, 42). Judecătorul este Dumnezeŭ, sluga sûnt ângeriĭ, iar temniţa este osândirea.

27. Auzit-aţĭ că s'a zis: Sĕ nu preacurveştĭ; 28. iar eŭ zic vouĕ că tot care se uită la muiere ca sĕ o poftească pe ea deja a curvit în inima sa; cf. Ex. 20, 14. Fariseii înţelegeaŭ porunca numaĭ despre adulteriu, iar Isus arată că sĕ opreşte şi fapta spirituală, adecă pofta (*ἐπιθυμία; iar eŭ zic* etc.). *γυνή* sĕ ia în genere de muierea măritată orĭ nemăritată, pentrucă celce priveşte este bărbatul căsătorit, ceeace rezultă din *sĕ nu preacurveştĭ*. Pofta în sine este urmarea pĕcatuluĭ, dar încă nu e pĕcat dacă sĕ combate serios, ci când omul de voe i-se supune, o hrăneşte, deşi poate împrejurările neatârnătoare de el o fac sĕ nu devină

faptă. *Se uită... poftească (πρὸς τό)* exprimă învoirea la poftă: celce priveşte cu scopul acesta (1. Io. 2, 10). *Crizostom: Celce îşi dă multă silinţă a vedea feţe frumoase acela mai mult aprinde focul patimei. Augustin: Qui hoc fine et hoc animo attenderit, ut eam concupiscat, quod jam non est titillari delectatione carnis, sed plene consentire carni* (Serm. Dom. in monte I. §. 33).

29. Dacă ochiul tĕŭ cel drept te sminteşte, scoate-l pe el şi-l aruncă dela tine; căcĭ maĭ bine este ţie ca sĕ piară unul din membrele tale şi nu tot trupul sĕ se arunce în gheena. 30. Şi de te sminteşte pe tine mâna ta cea dreaptă, tai-o pe ea şi o aruncă dela tine; căcĭ maĭ bine este ţie ca sĕ piară unul din membrele tale şi nu tot trupul tĕŭ sĕ se ducă în gheena. Privirea tratată maĭ nainte este foarte primejdioasă, ceeace arată Isus dând sfatul a păstra castitatea internă şi externă chiar de ar fi împreunată cu marĭ durerĭ şi perderĭ. *σκανδαλίζειν = a îndemna la păcat*, a da anză; *σκάνδαλον* şi *σκανδάλεθρον* însemnează puntea la curse unde sĕ pune momeala şi atingênd cineva de ea cursa se închide. Cuvêntul nu se află la Grecĭ, ci LXX şi apocrife, corespunde luĭ כשל. Ochiĭ, mânile sûnt organele cari mijlocesc ispitirea internă. Membrele drepte sĕ amintesc pentrucă omul maĭ ales de ele se foloseşte la faptele sale şi aŭântâietate (1. Sam. 11, 2. Zah. 11, 17). Mântuitorul zice: Dacă ceva te îndeamnă la păcat apoĭ depărtează-l chiar de ar fi de mare folos ca ochiul drept saŭ mâna dreaptă şi de aĭ întimpina marĭ durerĭ la delăturare ca la scoaterea ochiuluĭ orĭ tăerea mâniĭ.

31. Dar sĕ zice: Orĭcine va lăsa pe muierea sa, sĕ-ĭ dee carte de despărţire; 32. iar eŭ zic vouĕ că tot care-şĭ lasă muierea sa fără cuvênt de curvie, o face pe ea sĕ preacurvească, şi celce va lua pe cea lăsată preacurveşte. Dela învĕţătura despre castitate trece la desfacerea căsătorieĭ ca sĕ arate şi aicĭ înţelesul adevĕrat. După Deut. 24, 1—4 bărbatul se putea despărţi de muierea sa, dar sĕ-ĭ dee *ἀποστάσιον* ספר כריתות. Motivul despărţiriĭ este după *Sammai* adulteriul şi altă purtare desfrênată, după *Hillel* orĭce lucru care nu ar plăcea bărbatuluĭ. Mântuitorul declară că în T. V. s'a dat voe a desface căsătoria numaĭ pentru cerbicoşia Iudeilor (19, 8); iar fariseiĭ nu

înțelegeaŭ așa, ci afirmaŭ că în ființa căsătorieĭ zace ca bărbatul sĕ-și poată lăsa muierea când voește luând pe alta. Isus se opune acesteĭ explicărĭ și arată urmările rele. Cea părăsită (legătura conjugală sĕ consideră încă existentă, de aceea ἀπολελυμένη) sĕ aduce în ispita a se împreuna cu altul *(o face... preacurvească)*; apoĭ și alt bărbat sĕ ispitește a lua în căsătorie pe cea părăsită. Păcatul luĭ când ia în căsătorie pe alta nu sĕ spune, pentrucă sĕ'nțelege de sine. Numaĭ cazul de preacurvie face abatere. *Cuvênt de curvie* = fapta, cauza (λόγος = דבר, αἰτία, πρᾶγμα). Deși Mântuitorul oprește desfacerea căsătorieĭ din alt motiv decât numaĭ pentru necredință (adulteriŭ), totuș biserica lucră foarte înțelepțește când admite și alte motive. Societatea credincioșilor, împărăția luĭ Dumnezeŭ, este acum în formațiune; instituțiunile eĭ nu pot corespunde întru toate acestuĭ ideal, ci ea trebue sĕ aplice legile sale cu blândeță ca sĕ nu piardă membriĭ în loc de a-ĭ căștiga la mântuire.[1])

33. Iarăș aț̆ĭ auzit că s'a zis celor bĕtrânĭ: Sĕ nu juraĭ strîmb, ci sĕ daĭ Domnuluĭ jurămintele tale. 34. Iar eŭ zic voue nicĭ decum sĕ nu juraț̆ĭ: nicĭ pe cer, că este tronul luĭ Dumnezeŭ; 35. nicĭ pe pămênt, că este scăunel picĭoarelor luĭ; nicĭ pe Ierusalim, că este cetatea mareluĭ Împĕrat; 36. nicĭ pe capul tĕŭ sĕ nu juraĭ, că nu poț̆ĭ face un pĕr alb saŭ negru. 37. Ci fie cuvêntul tĕŭ: da, da, nu, nu; iar ce este maĭ mult decât aceste din cel rĕŭ este. Partea întâia a v. 35 există Ex. 20, 7. Lev. 19, 22, a doua Num. 30, 3. Deut. 23, 22. Rabiniĭ contragênd aceste două propoziț̆ĭ și raportându-le la voturĭ (carĭ încă eraŭ îmbinate în parte cu jurămênt) căutaŭ sĕ se scape de împlinirea lor. Legea mozaică oprește a jura strîmb, iar Isus orĭce jurămênt și anume la cele 4 obiecte următoare; de aceea μήτε ca particulă conjunctivă desparte unica noțiune în părț̆ĭ (μὴ ὀμόσαι ὅλως) și nu μηδέ care fiind particulă disiunctivă pune negațiune lângă negațiune (Win. p. 454). Mântuitorul oprește jurămêntul la aceste obiecte pentrucă fiecare

[1]) Expresiunea πορνεία=curvie, μοιχεία=adulteriŭ. Câteodată însă πορνεία, μοιχεία, πορνεύειν și μοιχεύειν sĕ întrebuințează mestecat. Πορνεία este noțiunea maĭ largă, μοιχεία maĭ îngustă; când întâia expresiune însemnează desfrênare în saŭ afară de căsătorie reesă din context.

formulă de jurământ se rapoartă la Dumnezeŭ şi are însemnătate numaĭ astfel, apoĭ cuprind aceste formule ca garanţia adevĕruluĭ obiecte cari staŭ sub puterea Creatoruluĭ nu a celuĭce joară. ὀμνύειν sĕ construeşte în T. N. saŭ analog luĭ נִשְׁבַּע ב cu ἐν, εἰς saŭ cu acuz. (Iac. 5, 12) saŭ κατά cu genit. *Tronul luĭ Dumnezeŭ . . şi scăunel etc.* cf. Is. 66, 1. Ierusalimul sĕ numeşte *cetatea mareluĭ Împĕrat* (Ps. 48, 3) fiind centrul teocraţieĭ şi al cultuluĭ evreesc. Jurământul la capul cuiva saŭ al sĕŭ sĕ află şi la Romanĭ. (*Ovid.* Trist. 5, 4, 45). *Că nu poţĭ face* etc. exprimă neputinţa omuluĭ şi deplina luĭ atârnare dela Dumnezeŭ. În împĕrăţia luĭ Isus va fi altcum. Repetarea luĭ *da* şi *nu* arată cât de mult ţine la aceasta. *Ce este maĭ mult decât aceste:* decât *da* şi *nu:* decĭ jurământul. Nu jurământul în sine este rĕŭ (căcĭ nu zice: *ce este maĭ mult*) ci *din cel rĕŭ.* ἐκ τοῦ πονηροῦ ca neutr: din categoria rĕuluĭ, ca masc. = satana, diavolul. *Zigaben: din diavolul; Crizostom, Teofilact* etc. şi este maĭ marcat (13, 19). *Iustin Martirul, Irineŭ, Clement Alexandrinul, Origen, Crizostom, Ieronim etc.* afirmă că Isus opreşte orĭce felde jurământ. Aceasta însă contrazice cu jurământul luĭ Dumnezeŭ (Is. 45, 23. Lc. 1, 73. Acta 7, 17. Evr. 6, 13), al luĭ Isus (Mt. 26, 63 sq.) şi al luĭ Paul (Rom. 1, 9; 2. Cor. 1, 23. 11, 31. Gal. 1, 20. Fil. 1, 8). Creştinul trebue sĕ fie pătruns de prezenţa luĭ Dumnezeŭ ca cuvintele luĭ (da, ba) sĕ nu maĭ fie necesitat a le întări cu jurământ. Starea neperfectă de acum aduce cu sine însă ca şi creştinul sĕ joare: aşadar condiţionat şi în anumite timpurĭ.

38. Aţĭ auzit că s'a zis: Ochiŭ pentru ochiŭ şi dinte pentru dinte. 39. Iar eŭ zic vouĕ sĕ nu vĕ puneţĭ împrotiva celuĭ rĕŭ; ci cine te loveşte peste faţa dreaptă, întoarce-ĭ luĭ şi ceealaltă; 40. şi celuice va sĕ se judece cu tine sĕ-ţĭ iee cămaşa ta, lasă-ĭ luĭ şi mantaua; 41. şi orĭcine te va sili a merge o milă, mergĭ cu dênsul douĕ. 42. Celuice cere dela tine dă-ĭ, şi nu te întoarce de celce voeşte sĕ se împrumute dela tine. Împlinirea rigoroasă a datorieĭ legale din T. V. devine datorie de dragoste în împĕrăţia T. N. Acolo era cel maĭ sever drept de rĕzbunare, care sĕ exprimă cu *ochiŭ pentru* etc. (Lev. 21, 24).

Isus se opune abaterii tradiționale dela prescriptele din Ex. 21, 23—25. Lev. 19, 18, cari s'aŭ făcut punêndu-sĕ în legătură cu Lev. 19, 17, și arată că numaĭ autoritatea judecătorească nu și singuraticiĭ aŭ *jus talionis.* Expresiunea dragosteĭ sĕ arată în patru exemple puse în gradație întoarsă fără a voi împlinirea lor literală, ci numaĭ sĕ servească de pilde generale ale abnegațiuniĭ și jertfiriĭ de sine. *Ochiŭ — dinte:* va da. *Sĕ nu vĕ puneți împrotiva celuĭ rĕŭ:* legea pretinde a folosi forța contra forțeĭ. *τῷ πονηρῷ* e masc. = om rĕutăcios, ceeace rezultă din: *cine te lovește* etc. *Crizostom, Teofilact* iaŭ despre diavol. — Întâĭul exemplu este maltratarea trupească care dragostea o supoartă. *ῥαπίζειν = a bate cu bățul,* înrudit cu *κολαφίζειν = a bate cu pumniĭ, cu palma.* Fața dreaptă sĕ zice după datina de a aminti părțile drepte înaintea celor stângĭ, deși mai firesc era aicĭ sĕ se schimbe ordinea. Al doilea exemplu sĕ rapoartă la certele judecătorești despre al meŭ și al tĕŭ. *κριθῆναι*=a-l aduce înaintea judecătorieĭ. *χιτών* (כתנת *tunica*) este subvestmêntul în forma cămeșiĭ cu mânecĭ, ajunge până la genunchĭ, era de in saŭ bumbac; *ἱμάτιον* (שמלה, בגד, *toga*) este supravesmêntul în forma mantaleĭ, sĕ întrebuințează și pentru acoperire noaptea și nu era iertat a-l ține ca zălog maĭ mult de până seara (Ex. 22, 26. Deut. 24, 13). Acest din urmă era de maĭ mare trebuință. *Sĕ-ți iee:* cu proces. Înțelesul: creștinul maĭ bine sĕ dee ceva prețios din ale sale decât sĕ nutrească un proces care amărĕște pe altul. Între aceste exemple și cel următor sĕ întreține serviciile corporale. *ἀγγαρεύειν,* cuvênt trecut din limba perzească *(aggar*=a scrie, a duce depeșe, apoĭ a face servicĭi de stat) în cea grecească și rabină, însemnează: a face servicĭi de sol saŭ transport; apoĭ a sili sĕ facă aceste servicĭi. Cir introduse o nouă ordine a curierilor și dispune că aceștia pot lua animale saŭ oamenĭ de pe drum ca sĕ-ĭ ducă dela stație la stație; aceasta sĕ numi *angariare. μίλιον*=1000 de pașĭ. Al 3. exemplu este cel maĭ blând: cerere și împrumutare. Isus vorbește aicĭ de împrumutarea după care nu sĕ plătește camătă. La Iudeĭ era oprit a lua interese la împrumutare dela conaționalĭ (Ex. 22, 24. Lev. 25, 37. Deut. 23, 20). *Celuĭce cere* și *celce voește* sûnt speciĭ la *celuĭ rĕŭ.*

43. Aț ĭ auzit că s'a zis: Sĕ iubeș tĭ pe fra-

tele tĕŭ, şi sĕ urĕştĭ pe vrăjmaşul tĕŭ. 44. Iar eŭ zic vouĕ: Iubiţĭ pe vrăjmaşiĭ vostri şi vĕ rugaţĭ pentru ceice vĕ gonesc pe voĭ; 45. ca sĕ fiţĭ fiiĭ Părinteluĭ vostru celuĭ din ceruri care soarele sĕŭ resare peste ceĭ rĕĭ şi buni şi plouă peste ceĭ drepţĭ şi nedrepţĭ. Recepta are după *vrăjmaşiĭ vostri: binecuvêntaţi pe ceĭce vĕ blastĕmă pe voi, faceţi bine celorce vĕ urĕsc pe voĭ*; înaintea luĭ *vĕ gonesc: vĕ asupresc* — sûnt adausurĭ din Lc. 6, 27 sq. şi lipsesc în ℵ B. 1, 11 al. maĭ multe Verziunĭ şi la unii Părinţi. Ajungênd Isus cătră sfêrşitul interpretăriĭ T. V. încheie cu cel maĭ înalt şi perfect grad de iubire: a duşmanilor. Lev. 19, 18 sĕ porunceşte a iubi pe aproapele, ceeace fariseiĭ înţelegeaŭ de israilteni afirmând că pe duşmani, adecă pe ceice nu aparţin statuluĭ israilteau, îĭ pot urî. Isus se opune acesteĭ frivolităţĭ faţă de lege; maĭ vêrtos că eĭ călcaŭ chiar cerinţele legiĭ (Ex. 23, 4. Lev. 19, 18. Ps. 7, 5. 35, 13 sq. Iob 31, 29), şi arată pe cine trebue sĕ iubim. Învĕţăceiĭ luĭ Cristos sĕ iubească pe ceice îĭ duşmănesc, după exemplul luĭ Dzeŭ (Rom. 5, 8), deşi nu încuviinţează păcatele lor (1. Io. 2, 15), rugându-se pentru eĭ sĕ primească iertare şi graţie. *Iubiţi, binecuvêntaţi, faceţi bine, vĕ rugaţi* (Vulg.) sûnt gradaţie, opuse formelor mânieĭ. Sĕ cere decĭ sĕ iubim individul ca chip şi asĕmĕnarea luĭ Dzeŭ, nu starea luĭ păcătoasă, care iubire sĕ oprească toate sentimentele contrare: sĕ dorim binele, sĕ căutăm a le ajuta. *ἀγαπᾶν=diligere, φιλεῖν=amare;* cel dântâiŭ se rapoartă la iubire în înţeles moral, al doilea are în vedere maĭ mult senzualitatea (Io. 5, 20. 11, 5. 21, 15 sq.). Sĕ motivează cerinţa acesteĭ iubirĭ; scopul iubiriĭ duşmanilor este: a fi asemene luĭ Dzeŭ, (v. 9.). Dzeŭ urĕşte rĕul şi porunceşte ca eĭ sĕ facă aceeaş (Rom. 12, 9), dar binecuvêntă pe omul păcătos; aşa sĕ facă şi creştinul. Această iubire omul nu o produce din sine ci graţia dzeească. *Vrăjmaşiĭ vostri* e paralel cu *pentru ceĭce vĕ gonesc;* plur. pronum. Motivul acesteĭ iubirĭ este: iubirea luĭ Dzeŭ se arată în natură pretutindene în acelaş chip rĕsărind soarele în tot locul şi plouând peste toţĭ; iar al doilea motiv arată că iubirea zămislită din interes *(fratele vostru)* nu are valoare şi o aŭ şi păgâniĭ, este de maĭ puţină importanţă decât a fariseilor; de aceea:

46. Că de veţĭ iubi pe ceice vĕ iubesc pe voĭ, ce plată aveţĭ? Aŭ nu şi vameşiĭ fac aceasta? 47. Şi de veţĭ saluta pe fratele vostru numaĭ, ce faceţĭ maĭ mult? Aŭ nu şi păgâniĭ fac aceasta? Porunca precedentă motivează Mântuitorul cu *argumentum e contrario*. Dragostea firească care cuprinde numaĭ cele înrudite este în ultima analiză iubire de sine (Efez. 5, 28) şi inferioară celeĭ creştine, care culmină în iubirea duşmanuluĭ. *Vameşiĭ* cf. 9, 9. *ἀσπάζεσθαι* exprimă în genere iubirea cuiva. *Pe fratele vostru numaĭ:* pe conaţionalĭ. Iubirea firească are maĭ puţin preţ decât cea adevĕrată care nu caută rĕsplătire, ci plata eĭ conzistă în fericirea ce o simţeşte pentrucă Dzeŭ însuş este dragoste (1. Io. 4, 8), şi numaĭ acela poate iubi, în care locueşte Dzeŭ.

Sfârşitul şi rezultatul celor precedente (44—47; *οὖν*) şi trecere la cele următoare în provocarea: 48. Fiţĭ decĭ deşĕvârşiţĭ precum şi Tatăl vostru cel ceresc deşĕvârşit este. *τέλειος* sĕ întrebuinţa maĭ nainte la animalele cari sĕ jertfiaŭ, dela cari sĕ cere a fi fără scădere (*ἄμωμος*, Lev. 11, 44 cf. 1. Petru 1, 16); iar aicĭ însemnează: moraliceşte fără prihană; sĕ caute adecă a imita cât sĕ poate icoana Dzeuluĭ celuĭ prea înalt. *Zigaben: Ceice iubesc pe ceĭ care-ĭ iubesc sûnt neperfecţĭ în iubire; iar care* (iubesc) *pe duşmanĭ, aceştia sûnt deplinĭ.* *ἔσεσθε οὖν* este imper. şi stă paralel cu *ὅπως γένησθε* v. 45; în opunere cu fariseiĭ, cărturariĭ, vameşiĭ şi păgâniĭ. *Precum* exprimă calitatea modalităţiĭ morale; gradul nu poate fi acelaş, dar sĕ impune datorinţa a tinde la perfecţie cât sĕ poate de mare. *Cel ceresc* (*οὐράνιος*) sĕ întrebuinţează numaĭ la Mt. şi exprimă ca *ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς* că Dzeŭ este maĭ presus de toate lucrurile pământeştĭ (Ps. 14, 2. 102, 20).

f) Împlinirea legiĭ în opunere cu explicarea tradiţională, 6, 1—18. (rugăciunea domnească, 6, 9—12).

Noul pasagiŭ în cuvântare începe cu ideea din 5, 20 şi mustră aplicarea falză a dreptăţiĭ din partea fariseilor, care făceaŭ aceasta ca oameniĭ sĕ-ĭ vadă. Învĕţăceiĭ, de nu se vor păzi de aceasta, sĕ ştie că făptuirea lor nu are valoare morală.

Isus demonstră acest abuz la acele acte cari sĕ socoteaŭ de israilteni expresiunea cea maĭ înaltă a pietăţiĭ: darea milosteniei (2—4), rugăciune (5—8); în rugăciunea domnească sĕ arată tipul adevărateĭ rugăciuni (9—12); în post (16—18).

6, 1. Luaţĭ dar aminte ca dreptatea voastră sĕ nu o faceţĭ înaintea oamenilor ca sĕ vĕ vadă eĭ; iar de nu, plată nu aveţĭ la Tatăl vostru cel din cerurĭ. 2. Decĭ când facĭ milostenie, nu trîmbiţa înaintea ta, cum fac ceĭ făţarnicĭ în sinagoge şi în uliţe, ca sĕ se mărească de oameni; adevĕr zic vouĕ, îşĭ aŭ plata lor. 3. Iar tu când facĭ milostenie sĕ nu ştie stânga ta ce face dreapta ta, 4. ca milostenia ta sĕ fie într'ascuns, şi Tatăl tĕŭ care vede într'ascuns va da ţie. προσέχετε cu propoziţie neg. în infin. Lc. 21, 34 şi nu dat. ca de regulă. Recepta citeşte *milostenie* în loc de *dreptate*. Partea falză la darea elemozineĭ — cum făceaŭ fariseiĭ — este că o sĕvârşeaŭ ostentativ; de aceea δικαιοσύνη însemnează chipul cum are sĕ se manifesteze această lege în fapte bune. Creştinul sĕvârşeşte toate din smerenie şi avênd în vedere pe Dzeŭ; fariseiĭ din contră căutaŭ ca oameniĭ sĕ-ĭ vadă. *Înaintea oamenilor, ca sĕ vĕ vadă* par a fi identice; dar deja *Crizostom* face deosebirea zicênd: *Căcĭ există care face înaintea oamenilor fără a voi sĕ fie văzut; şi iarăş care nu face înaintea lor şi face spre a fi văzut; de aceea nu mustră şi încunună simplu fapta ci intenţiunea. Iustin* le contrage: *Nu faceţĭ aceste ca sĕ fiţĭ văzuţĭ de oameni* (Ap. 1, 15. p. 63 A). *Iar de nu:* de nu luaţĭ aminte ca dreptatea voastră etc. (Win. p. 543). Consecinţa principiuluĭ general din cele de maĭ nainte este: *Decĭ când facĭ milostenie* etc.; sĕ recomandă în T. V. (Deut. 15, 7. Ps. 41, 2. 112, 5. Prov. 11, 25. Is. 58, 7. 8). ἐλεημοσύνη este milă, binefacere, apoĭ în special milostenie. σαλπίζειν sĕ ia ca trop: nu ca cum s'ar aduna cerşitoriĭ cu trîmbiţa, ci: a face ceva cu ostentaţie *(Crizostom, Teofilact, Zigaben). Cicero:* Te buccinatorem fore existimationis meae (ad Div. 16, 21). ὑποκριτής la clasicĭ însemnează rapsod, interpret, actor; în T. N. făţarnic;[1]) aşa sĕ numeşte celce

[1]) Verbul ὑποκρίνεσθαι ocură numaĭ la Lc. şi = ἀποκρίνεσθαι a rĕspunde, apoĭ a juca un rol în dramă, pe scenă.

face bine numaĭ din deşĕrtăciune, numaĭ ca sĕ se arate. *Aŭ plata:* acum prin aceea că oamenii într'adevĕr îĭ măresc; eĭ şĭ-aŭ ajuns scopul pentru care aŭ dat milostenie; e contrast la rĕsplătirea generală viitoare când sĕ rĕsplăteşte numaĭ ceeace are valoare adevĕrată. Recepta are după *va da ţie* în acest v., 6. 8 cuvintele ἐν τῷ φανερῷ. Isus spune credincioşilor că făcênd o faptă bună nu numaĭ sĕ nu aibă intenţiunea ca oamenii sĕ-ĭ vadă şi laude, ci chiar înaintea noastră sĕ o ascundem; sĕ nu cugetăm mult asupra faptelor ce le-am sĕvêrşit şi apoĭ sĕ ni le atribuim ca merite (sĕ nu ştie stânga etc.). *Care vede într'ascuns:* este acolo faţă; ceeace oamenii nu vĕd ştie Tatăl atotvĕzĕtorul. *Va da ţie:* rĕsplata, în opunere cu a oamenilor; este şi adevĕrată.

5. Şi când vĕ rugaţĭ, nu fiţĭ ca făţarniciĭ; căcĭ iubesc în sinagoge şi în unghiurile uliţelor stând a se ruga, ca sĕ se arate oamenilor. Adevĕr zic vouĕ, aŭ plata lor. 6. Iar tu când te rogĭ, întră în cămara ta şi închizênd uşa ta roagă-te Tatăluĭ tĕŭ care este într'ascuns, şi Tatăl tĕŭ care vede într'ascuns va da ţie. 7. Iar rugându-vĕ nu grăiţĭ multe ca păgâniĭ; căcĭ le pare că întru multa lor vorbă vor fi ascultaţĭ. 8. Decĭ nu vĕ asĕmĕnaţĭ lor; căcĭ ştie Tatăl vostru cele ce vĕ trebuesc înainte de a cere voĭ dela dênsul. Recepta are singul.: *când te rogĭ . . . fiĭ.* Aplicând principiul de maĭ nainte (v. 1) arată Isus falzitatea rugăciunĭĭ sĕvêrşite de fariseĭ care căutaŭ numaĭ sĕ fie vĕzuţĭ de oameni; apoĭ se ţineaŭ de datina păgânilor a rosti rugăciunĭ multe şi lungĭ. Iudeiĭ se rugaŭ de regulă stând cu faţa spre templu, de aceea *stând.* ταμεῖον: orĭce cămară (dela ταμιεύω; cămara de bucate, Deut. 28, 8. Prov. 3, 10. Lc. 12, 24), odae în lăuntrul caseĭ (חדר, Gen. 43, 30, Jud. 16, 9. 12), în urmă poate însemna şi foişor (ὑπερῷον Is. 26, 20); este opus luĭ *în sinagoge . . . . uliţelor. Închizênd uşa* accentuează şi maĭ mult izolarea. Rugăciunea este converzaţie cu Dzeŭ, şi celce se roagă poate sĕvêrşi aceasta maĭ bine nefiind împedecat de lucrurile lumeştĭ. Porunca Mântuitoruluĭ de a se ruga în cămară nu trebue luată în înţeles literal, căcĭ el recomandă de altă parte cultul public (Mt. 18, 20). *Teofilact: Locul nu strică ci mo-*

dul şi scopul. Va da ţie: pentru pietatea ta. Fariseilor lipsea voea, păgânilor priceperea. *πολυλογία* este urmare dela *βαττολογία. βαττολογεῖν* deduc *Suidas* etc. dela un atare *Battus*, rege în Cirene, care compunea imne multe şi lungi; dela בטא, *effutivit, a vorbi lucruri proaste;* ca onomatopoietic dela *βατταρίζειν, βατταρισμὸς, βατταριστής = a gângăvi, a vorbi multe, a flecări;* deja *Hesichiu* zice: *κατὰ μίμησιν τῆς φωνῆς*. Pe Demosten îl batjocureaŭ *βατταλόγος* (Dem. Cor. p. 288, 17; Aesch. in Tim. 51). *Multa lor vorbă:* aceasta e cauza ascultării lor. Necredinţa crede că rugăciunea lungă este auzită, iar credinţa ştie că o primeşte numai graţia dumnezeească pentrucă o cunoaşte; de aceea: *ştie Tatăl . . . de a cere voi dela dênsul.* Acesta e motivul ca creştinii să nu imiteze pe păgâni. *Augustin*: *Absit ab oratione multa locutio, sed non desit multa precatio, si fervens perseveret intentio. . . . Multum loqui in precando est rem necessariam superfluis agere verbis; multum autem precari est ad eum, quem precamur, diuturna et pia cordis excitatione pulsare; nam plerumque hoc negotium plus gemitibus quam sermonibus agitur* (Epist. 121. ad Dioscor.).

9. Voi deci aşa vă rugaţi: Tatăl nostru care eşti în ceruri, sânţească-să numele tĕu; 10. vină împĕrăţia ta; fie voea ta precum în cer şi pe pământ; 11. pânea noastră cea de toate zilele dă-ni-o nouĕ astăzi; 12 şi ne iartă nouĕ greşelele noastre, precum şi noi am iertat greşiţilor nostri; 13 şi nu ne duce pe noi întru ispită, ci ne mântueşte de cel rĕu. Modul cum trebue învĕţăceii să se roage arată Isus în această rugăciune numită domnească, care e pătrunsă de simplicitate şi profunditate, smerenie şi sublimitate. Ideea principală a rugăciunii este dorirea împĕrăţiei lui Dzeu, iar întregul se împarte: partea întâia exprimă în 3 cereri (sânţească-să numele tĕu; vie împĕrăţia ta; fie voea ta precum în cer şi pe pământ) raportul lui Dzeu către oameni; partea a doua (pânea noastră . . . . ; şi ne eartă . . . ; şi nu ne duce . . . ; ci ne mântueşte . . .) în 4 cereri raportul oamenilor către Dzeu. Împărţirea în 7 cereri o are mai întâiŭ *Augustin*, iar *Origen, Crizostom, Reformaţii, Arminianii, Socinianii* etc. aŭ numai 6 cereri îmbinând pe 6. şi 7. Doxolo-

gia dela sfîrşit[1]) nu este originară şi s'a adaus mai târziu; lipseşte în ℵ B. D. L., la ceĭ maĭ mulţĭ Părinţĭ. Începuturĭ întimpinăm deja *Constit apost.* 7, 24: *Că a ta este împărăţia în vecĭ. Amin*; Opus imperf. în Matth. la *Augustin*: Quoniam tuum est regnum et virtus et gloria; protestanţiĭ o aŭ; asemene şi Şaguna. Această rugăciune sĕ află şi la Lc. 11, 1. Foarte de timpuriu această formulă este *oratio legitima et ordinaria* (*Tertulian*: breviarium totius evangelii, De orat. c. 1; *Ciprian*[2]) şi anume, după Învĕţătura apostolilor 8, 2. 15, 4, cum sĕ află la Mateiŭ. Raportul celor douĕ relatărĭ (Mt. Lc.) s'a explicat în deosebite chipurĭ.[3])

Aşa e contrast la batologie, iar *voi* la păgânĭ; *decĭ* exprimă: voĭ sĕ nu vĕ asĕmănaţĭ păgânilor. Alocuţiunea *Tatăl nostru* etc. arată că noĭ sûntem fiiĭ acestuĭ Părinte (Deut. 32, 6. Is. 63, 16. 64, 8) dar adăogându-sĕ *în ceruri* exprimă că Mântuitorul cunoaşte slăbiciunea credincioşilor, pentru-că el niciodată nu zice aceste cuvinte în rugăciunile sale (26, 39. 42. Io. 17, 1. 5); apoĭ că la rugăciune cugetele şi simţirile noastre sĕ le înălţăm la cel vecĭnic. *Nostru*: toţĭ sûntem fraţĭ căcĭ avem un Părinte ceresc, de care ne putem apropia în rugăciune numaĭ avênd conştienţa că iubim pe fratele nostru. Expresiunea *ἐν τοῖς οὐρανοῖς* corespunde luĭ בשמים (sĕ întrebuinţează numaĭ in plural, de aceea sĕ poate traduce şi cu sing. Învĕţ. celor 12 Apostolĭ 8, 5 are corect: *ἐν τῷ οὐρανῷ*) şi caracterizează pe acest Părinte ca adevĕratul Dzĕŭ. Aicĭ este — după închipuirea Evreilor — deosebitul loc unde locueşte şi stăpâneşte (Is. 66, 1. Ps. 2, 4. 102, 19. 115, 3, Iob 22, 12. sq. Acta 7, 55. 56; 1. Tim. 6, 16, cf. Mt. 3, 16. 17. Io. 1, 52. 12, 28. etc). Şi păgâniĭ credeaŭ că zeităţile locuesc în cele maĭ înalte regiunĭ (*Arist.* de coelo 1,

[1]) Recepta: Că a ta este împărăţia şi puterea şi mărirea în vecĭ. Amin.

[2]) De orat. Domin. 28: Nam cum Dei Sermo, Dominus noster Jesus Christus, omnibus venerit, et colligens doctos pariter et indoctos, omni sexui atque aetati praecepta salutis ediderit praeceptorum suorum fecit grande compendium, ut in disciplina coelesti discentium memoria non laboraret, sed quod esset simplici fidei nacessarium velociter disceret.

[3]) *Origen* le cunoaşte, zice că la Lc. e prescrisă pentru învĕţăceii înaintaţĭ în învĕţătura creştină; *Zigaben* afirmă că ele sûnt deosebite formulare. Exegeţii protestanţĭ atribue originalitatea luĭ Lc., dar zic că pentru cuprins merită întâietate Mt; ear exegeţiĭ catolicĭ că formula la Lc. e scurtarea rugăciuniĭ dela Mt.

3: *Toți dați zeului cel mai înalt loc*). Acest adaus arată direcția privirii celuice se roagă: în sus unde Cristos șede de dreapta Tatăluĭ (Col. 3, 1. 2). *Crizostom: Celce se roagă să depărtează de pământ, se apropie de tărâmurile înalte, de căile de sus.* Cele 3 cereri dântâiŭ formează cercuri concentrice: în întâia privesc membrii împărăției luĭ Dzeŭ la stăpânul ceresc, a doua se îndreaptă la lățirea acesteĭ împărății pe pământ și încheie cu realizarea eĭ în inima tuturor celorce i-se supun. ἁγιάζεσθαι însemnează la lucruri profane *a fi sânțit*; iar despre cel însuș sânt: *a fi cunoscut atare*; deci nu: restabilirea comuniunii cu Dzeŭ (1. Tim. 4, 5; 2. Tim. 2, 21) nici delăturarea rĕului din noĭ (Io. 17, 17; 1. Tes. 5, 23), ci lumea întreagă să se schimbe ca să recunoască chipul dzeesc în om care a început a se înoi (2. Cor. 4, 16). Expresiunea ocure și în T. V. (Lev. 10, 3. 22, 2. Num. 20, 13. Ez. 28, 22. 38, 13). *Ciprian*, c. 12: *Non quod optemus Deo ut sanctificetur orationibus nostris, sed quod petamus ab eo ut nomen eius sanctificetur in nobis . . ut qui baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse coepimus perseveremus. Augustin* l. c. 19: *Quod non sic petitur, quasi non sit sanctum nomen Dei, sed ut sanctum habeatur ab hominibus.* — *Numele* însemnează după uzul T. V. ființa dzeească ca obiectul descopeririĭ, cunoștinții, mărturisiriĭ și adorațiuniĭ noastre (Ps. 5, 12. 9, 11. Is. 29, 23. Ez. 36, 23 etc). Cererea întâiă o putem circumscrie: Dzeirea ta să se preamărească; dar precum zice *Augustin* (De corr. et grat. 6) această mărire să nu fie externă ci internă, având propositia înțelesul: sanctificetur nomen tuum in nobis. Împărăția luĭ Dzeŭ poate veni numai dacă cele dzeești în om s'aŭ preamărit dupăce le-a cunoscut. Aceasta să tratează în cererea a doua, care se află și la Evreiĭ întorși din robia babiloneană: *Regnet tuum regnum; redemtio mox veniat.* Împărăția este cea mesianică (Lc. 2, 25. 17, 20. 22, 18. 23, 51. Mc. 15, 43.; 2. Tim. 4, 8), a căreĭ perfecționare să întâmplă la a doua venire. Acest înțeles îl aŭ și părinții (*Tertulian, Crizostom, Augustin, Teofilact, Zigaben*). Fără îndoială este că omul numaĭ fiind sânțit în lăuntrul sĕŭ poate cunoaște cu adevĕrat și preamări pe Dzeŭ (1. Cor. 3, 14. 15,). A treia cerere exprimă lățirea împărăției luĭ Dzeŭ, care să cuprindă tot maĭ mult teren, dar așa că

voea luĭ Dzeŭ să se împlinească necondiţionat. Această împărăţie s'a pregătit în T. V., în Cristos s'a realizat obiectiv, subiectiv însă trebue să se lărgească tot mai mult întrând în ea toate popoarele. Cele două cereri din urmă izvoresc din întâia şi totuş sûnt: început, mijloc şi sfîrşit. ὡς ἐν οὐρανῷ (scil. γίνεται) . . . : îngerii în cer împlinesc întru toate voea luĭ Dzeŭ (Ps. 103, 20); creatura pe pământ încă va fi astfel când să va fi desăvîrşit. În partea a doua să arată că numaĭ aşa să pot întâmpla cele precedente dacă vor fi delăturate pedecile următoare; putem decĭ completa: pentruca să fie aşa dă-ne pânea noastră cea de toate zilele. ἄρτος este pânea ca nutriment, apoĭ ca sinecdohă: toate bunătăţile pământeştĭ. Cine se roagă se poate înălţa la lucruri maĭ înalte numaĭ mânecând dela existenţa sa fizică. Nutrimentul spiritual nu să eschide (Io. 6, 33. 35; Evr. 6, 4. 5). ἐπιούσιος (numaĭ aicĭ şi Lc. 11, 3 în toată grecitatea) derivă dela part. luĭ ἰέναι orĭ εἶναι cu ἐπί; în cazul întâiŭ însemnează ἡ ἐπιοῦσα scil. ἡμέρα: *ziua de mâne*, iar τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον stă în locul luĭ τὸν ἄρτον τῆς ἐπιούσης ἡμέρας: pânea pentru ziua de mâne. *Ieronim* zice că a aflat în evangelia după Evreĭ în locul luĭ ἐπιούσιος (supersubstantialis) cuvêntul מחר = mâne. Explicarea aceasta însă — deşi mai corespunzătoare regulelor gramaticale — contrazice cuvintelor Mântuitoruluĭ (6, 38) care opreşte a grĭji pentru ziua de mâne. Maĭ bună este deducerea dela εἶναι, οὐσία — deşi ar trebui să sune ἐπούσιος, ca ἐξούσιος, ἐνούσιος, dar să află περιούσιος şi are analogia luĭ ἐπιεικής (Fil. 4, 5; 1. Petr. 2, 18. Iac. 3, 17) — şi însemnează ἄρτος ἐπιούσιος pânea necesară pentru existenţa, vieaţa noastră *(Origen, Crizostom, Teofilact, Zigaben)*. Această explicare subzace traduceriĭ: *de toate zilele*. În cererea a cincĭa vine necesitatea spirituală fiind în planul întâiŭ conştienţa vineĭ şi a păcatuluĭ, care să poate depărta numaĭ iertându-să din partea luĭ Dzeŭ. Faţă de el toţĭ sûntem vinovaţĭ, dar el va fi către noĭ cum şi noĭ către aproapele; va arăta dragostea sa iertătoare dacă şi noĭ iertăm aproapeluĭ. *Precum şi noĭ*: nu exprimă măsura până unde Dzeŭ va ierta păcatele noastre, ci este asămănare motivătoare. ὀφείλημα (LXX însemnează datoria în banĭ, Ez. 3, 20, dare, Gen. 15, 8) este vină, păcat: decĭ să ia în înţelesul maĭ larg (Lc. 11, 4). Recepta

are ἀφίομεν saŭ ἀφίεμεν în loc de ἀφήκαμεν, corectură după Lc. 11, 4. Perf. exprimă că cine se roagă la Dzeŭ după iertarea păcatelor trebue încă înainte de aceasta să fie iertat celuice i-a greşit. Sentimentul vineĭ deşteaptă sentimentul slăbiciuniĭ care uşor poate rătăci dela Dzeŭ. Pentru om nu e destul numaĭ iertarea de acum a păcatelor, ci el va trebui să se teamă că în viitor va greşi contra luĭ Dzeŭ. De aceea a 6. cerere *şi nu ne duce.* Oameniĭ se află în poziţia de a se hotărî spre bine saŭ rĕŭ, ceeace îi examinează (Iac. 1, 13; 1. Petru 1, 7. 1. Tim. 6, 9); în aceasta îĭ poate aduce orĭcare lucru din afară (*nu ne duce* etc.) şi pentrucă îĭ trage firea (Iac. 1, 13). Membriĭ împĕrăţieĭ luĭ Dzeŭ se roagă să li se delăture aceste examinăriĭ[1]), deşi Dzeŭ deodată cu ispită dă şi învingerea (1. Cor. 10, 12). Cererea a şeptea cuprinde scăparea de tot rĕul în genere. ῥύεσθαι cu ἀπό=*a feri de ceva*; cu *ex a mântui.* τοῦ πονηροῦ poate fi neutr.: rĕul să consideră ca putere căreia sûntem supuşĭ; ca masc.: diavolul, stăpânul acesteĭ lumĭ, pe care o ţine legată. După T. N. maĭ corect este cea din urmă.

14. Căcĭ de veţĭ ierta oamenilor greşelele lor, va ierta şi voue Tatăl vostru cel ceresc. 15. Iar de nu veţĭ ierta oamenilor, nici Tatăl vostru nu va ierta greşelele voastre. Aceste versurĭ explică v. 12 arĕtând că împăcarea cu fratele este condiţia iertărĭĭ păcatelor din partea luĭ Dzeŭ. παράπτωμα este manifestarea singuratică a luĭ ἁμαρτία,=ἁμάρτημα (Mc. 3, 28). *Tatăl ceresc* să află numaĭ la Mt.

16. Iar când postiţĭ, nu fiţĭ triştĭ ca ceĭ făţarnicĭ; că îşĭ ascund feţele ca să se arate oamenilor postind. Adevĕr zic voue, aŭ plata lor. 17. Iar tu când posteştĭ unge capul tĕŭ şi faţa ta o spală, 18. ca să nu te arĕţĭ oamenilor că posteştĭ, ci Tatăluĭ tĕŭ care este întru ascuns, şi Tatăl tĕŭ care vede întru ascuns va răsplăti ţie. Aceste versurĭ staŭ în paralelă cu v. 2. 5: în locul aparenţĭĭ să fie realitatea. Fără îndoială Mântuitorul are în

1. Πειρασμός însemnează a) examinarea trimisă de Dzeŭ asupra credincioşilor (Rom. 5, 3. Iac. 1, 2—4; 1 Petr. 1, 6 sq.); aceasta însĕ nu cerem să o delăture; b) încercările de seducere purcese din lăuntrul nostru (Iac. 1, 12); aceasta nu are loc aicĭ; c) atacurile din partea sataneĭ — aceste să înţeleg aicĭ.

vedere ajunarea privată şi nu cea prescrisă prin lege (Lev. 16, 29. 23, 27). Aceste ajunări eraŭ *Joi*, ziua în care Moisi s'a suit pe muntele Sinaĭ, *Luni*, ziua în care s'a pogorît de acolo. Sĕ 'nţelege că purtaŭ haine de jale ca sĕ fie vĕzuţi (Is. 58, 5. 61, 3). σκυθρωπός dela σκυθρός *moros*, şi ὤψ= *faţă*: *trist*, *întunecat*. Expresiunea sĕ explică prin *că îşi ascund* etc. ἀφανίζω=*a face ceva nevĕzut*, *a nimici*, *a strica* (v. 19): eĭ fac de nu li sĕ vede faţa; presĕraŭ cenuşă, nu-şi spălaŭ faţa şi barba saŭ le înveliaŭ (2. Sam. 15, 30. Est. 6, 12). Contrarul este: *Iar tu* etc. Adevĕrata pietate nu caută a se arĕta tuturor, ci numaĭ făţărnicia. Aceasta sĕ exprimă şi în *unge capul* etc. *Întru ascuns*: în opunere cu păşirea înaintea oamenilor. Recepta are v. 18 la sfârşit: *la arĕtare*.

g) Valoarea bunurilor pământeşti; poziţia fariseilor faţă de lume 6, 19—7, 12.

19. Nu vĕ adunaţĭ voueĭ comorĭ pe pământ, unde molia şi rugina le strică, şi unde furiĭ le sapă şi le fură; 20. ci vĕ adunaţĭ comorĭ în cer, unde nicĭ molia nicĭ rugina le strică, şi unde furiĭ nu le sapă şi le fură. 21. Căcĭ unde este comoara ta, acolo va fi şi inima ta. Aicĭ sĕ opun comorile cereştĭ celor pământeştĭ. La *nu vĕ adunaţĭ* este adaus *voueĭ* spre a arĕta că celce adună comorĭ este egoist şi face toate cu multă precauţiune. *Pe pământ* sĕ leagă cu *comorĭ*. σής (בס Is. 51, 8) e molia în haină, βρῶσις=roadere în genere; Vulg. *aerugo*=*rugină*. ἀφανίζει: le fac sĕ dispară, nimicesc. Amĕndouĕ expresiunile se rapoartă la haine etc., iar *furiĭ* la aur, argint şi petri scumpe. *În cer* sĕ leagă cu *vĕ adunaţĭ*: acolo sĕ depună credincioşiĭ. Comorile pe pământ sûnt nesigure; iar motivul principal la adunarea comorilor în cer: *căcĭ unde este comoara ta etc.* Comoara sĕ închipueşte ca scopul nizuinţelor; iar inima este centrul doririĭ şi al iubiriĭ acestuĭ scop.

22. Lumina trupuluĭ este ochiul. Dacă ochiul tĕŭ e simplu, întreg trupul tĕŭ va fi luminos; 23. iar dacă ochiul tĕŭ va fi rĕŭ, întreg trupul tĕŭ va fi întunecos. Dacă decĭ lumina cea întru tine este întunerec, cât de mare este întunerecul!

24. Nimene nu poate sluji la doĭ domnĭ; căcĭ saŭ pe unul va urî şi pe celalalt va iubí, saŭ de unul se va lipí şi pe celalalt va despreţuí. Nu puteţĭ sluji luĭ Dumnezeŭ şi mamoneĭ. Legătura acestor versurĭ cu cele precedente este: cunoştinţa şi voinţa noastră (în cele precedente: inima) trebue sĕ fie îndreptate la cer; iar aceste douĕ sûnt pentru spiritul omuluĭ ca ochiĭ pentru trup. Ochiĭ sûnt capabilĭ a primi lumina soareluĭ până când sûnt limpezĭ şi luminează trupul întreg, pentrucă sûnt în partea luĭ de sus şi-l poartă pe toate căile vieţiĭ omenescĭ; aşa şi cunoştinţa şi voinţa daŭ spirituluĭ direcţiunea. Ochiĭ apar aicĭ înşişĭ luminătorĭ.[1]) *Simplu (Teofilact:* curat, sânĕtos) — *rĕŭ* (de tot orb saŭ numaĭ alterat) exprimă douĕ posibilităţĭ cari pot sĕ se întâmple şi după cari luminează orĭ nu; în acelaş chip înţelege Mântuitorul ochiul intern, spiritual, raţiunea:[2]) *lumina întru tine.* Fiinţa internă a omuluĭ decĭ nu este stricată de tot; el are facultatea a cuprinde cele dzeeştĭ. Dacă această facultate se estinde numaĭ asupra lucrurilor pământeştĭ, devine rea; lumina internă apune. *Dacă decĭ;* concluzie *a minori ad majus. Lumina cea întru tine:* raţiunea practică; *Zigaben: Raţiunea care s'a dat sĕ lumineze şi sĕ poarte sufletul.* — Omul nu poate aduna comorĭ pe pământ, cari-ĭ leagă inima, şi luĭ Dzeŭ deodată (v. 24). Culmea acestuĭ contrast este eschiderea uneia prin ceealaltă; raportul între stăpân şi servitor nu permite indiferentizm din partea acestuia. Luĭ *ἀγαπᾶν* sĕ opune *μισεῖν,* luĭ *ἀντέχεσθαι* iarăş *καταφρονεῖν. ἀντέχεσθαί τινος=a se ţine de cineva, a se lipí, a cuprinde, a ţine cu tărie;* este executarea luĭ *ἀγαπᾶν* (cf. 1. Tes. 5, 14. Tit 1, 9). *Μαμῶνας* şi *Μαμωνᾶς* derivă dela ממון saŭ מאמונא=*avuţie*;[3]) aicĭ e personificat în opunere cu Dzeŭ: idolul avuţieĭ *(Plutus). Ieronim: Non dixit: qui habet divitias, sed qui servit divitiis; qui enim divitiarum servus*

[1]) *Filo* (De vita theor. II. 482 edit. Mangey) zice: Iubitorul de Dzeŭ suflet naşte feţĭ nemuritorĭ, pentrucă Tatăl a sĕmĕnat în el raze înţelepte cu care poate vedea învĕţăturile înţelepciunĭĭ.

[2]) Raţiunea fiind curată poate înţelege lucrurile dzeeştĭ, deşĭ din sine nu le poate produce.

[3]) Dela טמן=*a ascunde*; מטמון=cămară de provizie (Gen. 43, 23. Prov. 2, 4. Iob 3, 21); alţiĭ însă cred că e contras din מאמונא dela אמן=*a se încrede;* analogie ממרא din מאמרא.

est, divitias custodit ut servus, qui autem servitutis excussit iugum, distribuit eas ut dominus. Omul trebue să urască rĕul voind a face binele. Vieaţa omuluĭ este lupta contra rĕuluĭ, dar Cristos arată că este necesar a se hotărî pentru iubirea adevĕruluĭ contra pĕcatuluĭ.

25. Pentru aceasta zic vouĕ, nu vĕ grijiţĭ de sufletul vostru ce sĕ mâncaţĭ şi ce sĕ beţĭ, nicĭ de trupul vostru ce sĕ îmbrăcaţĭ. Aŭ nu este sufletul maĭ mult decât mâncarea şi trupul decât îmbrăcămintea? 26. Căutaţĭ la paserile ceruluĭ, că nicĭ samĕnă nicĭ seceră nicĭ adună în granare, şi Tatăl vostru cel ceresc le nutreşte pe ele; aŭ nu sûnteţĭ voĭ maĭ mult decât aceste? 27. Dar cine din voĭ grijindu-se poate sĕ-şĭ adaugă statuluĭ sĕŭ un cot? 28. Şi de îmbrăcăminte ce grijiţĭ? Căutaţĭ la criniĭ câmpuluĭ cum cresc: nicĭ se ostenesc nicĭ torc. 29. Iar eŭ zic vouĕ că nicĭ Solomon întru toată mărirea sa nu s'a îmbrăcat ca unul din aceştia. 30. Iar dacă iarba câmpuluĭ care astăzĭ este şi mâne sĕ aruncă în cuptor Dumnezeŭ aşa o îmbracă, aŭ nu cu mult maĭ vêrtos pe voĭ, puţin credincioşilor? 31. Decĭ nu vĕ grijiţĭ zicênd: Ce sĕ mâncăm saŭ ce sĕ bem saŭ ce sĕ îmbrăcăm? 32. Căcĭ toate aceste caută păgâniĭ; că ştie Tatăl vostru cel ceresc că vĕ trebuesc aceste toate. 33. Dar căutaţĭ maĭ întâiŭ împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ şi dreptatea luĭ, şi aceste toate sĕ vor adauge vouĕ. 34. Decĭ nu grijiţĭ de ziua de mâne; căcĭ ziua de mâne va griji de ale sale. Ajunge zileĭ rĕutatea eĭ. Deducere din cele precedente: nime nu poate sluji luĭ Dzeŭ şi mamoneĭ, decĭ sĕ-şĭ pună toată încrederea în Dzeŭ. Motivează: Dzeŭ le-a dat vieaţa şi trupul cari sûnt maĭ mult decât mijloacele de traiŭ, de care El poartă grijă. Dovada purtăriĭ de grijă a luĭ Dzeŭ sûnt paserile cari nimic nu grijesc; ierburile cari trăesc timp scurt; criniĭ cari întrec în frumuseţă toată mărirea luĭ Solomon. Dacă aceste staŭ sub scutul luĭ Dzeŭ, cu atât maĭ mult omul (v. 26, 30). Dar această îngrijire este şi superfluă. Oameniĭ nu pot adauge

nimic la vieaţa lor; apoĭ cu aceasta se apropie de păgânĭ, ca cum Dzeŭ n'ar şti celece trebuesc lor. Din contră eĭ sĕ caute (contrast la adunarea de comorĭ şi la îngrijire) împĕrăţia luĭ Dzeŭ întemeiată de Isus Cristos şi dreptatea, manifestarea acesteia. *ψυχή* însemnează *suflet, vieaţă.* Credinciosul vede vieaţa sa în suflet, care îi este unicul principiŭ de vieaţă; *μεριμνᾶν ψυχῇ* nu = *ἐν τῇ ψυχῇ* = *καρδίᾳ,* ci *ψυχῇ* este obiectul îngrijirĭĭ, vieaţa psihică care se susţine cu mâncare şi beutură. Cuvintele *ἢ τί πίητε* (v. 25) trebue citite după B. Itala şi alte Verziunĭ, desĭ lipsesc în ℵ· Dzeŭ grijeşte de aĭ sĕĭ; de aceea: *Căutaţĭ la paserile* etc. *πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ*= paserile cari zboară sub cer. *Tatăl vostru:* Dzeŭ e Tatăl oamenilor. *διαφέρειν τινός=a se deosebi de cineva, a fi maĭ mult decât altul:* absurd este decĭ ca voĭ sĕ grijiţĭ de aceste lucrurĭ. Existenţa omuluĭ atârnă întru toate dela Dzeŭ, ceeace sĕ dovedeşte că eĭ nu-şĭ pot lungí vieaţa, deşĭ sûnt foarte îngrijaţĭ. *ἡλικία=statură (Crizostom, Augustin, Teofilact, Zigaben),* apoĭ: *durata vieţiĭ; πῆχυς=cot.* Durata vieţiĭ sĕ închipueşte ca lungime ce sĕ poate mĕsura; a adauge la corp însă un cot ar fi ceva nenatural, aşadar luăm expresiunea: la vieţa sa nimene nu poate adauge orĭcât de puţin. Ceeace are valoare despre vieaţă în genere priveşte şi îmbrăcămintea: *Şi ce grijiţĭ de îmbrăcăminte* etc. *κρίνον* (שׁוֹשַׁן) creşte în orient foarte mult. *νήθουσιν*: nu torc sĕ-şĭ facă haină. În v. 29. sĕ demonstră că natura în frumseţă întrece toate productele arteĭ (asĕmĕnarea cu mărirea luĭ Solomon, cf. 2. Cron. 9, 15 sq.), de aceea sĕ se încreadă omul în Creatorul tuturor. Purtând Dzeŭ grijă de cele trecĕtoare, cu atât maĭ vêrtos de membriĭ împĕrăţieĭ sale. *χόρτος* sûnt crinĭĭ de maĭ nainte; Isus numeşte genul căruĭ aparţin exprimând ne'nsĕmnătatea florilor. *Sĕ arunce în cuptor* sĕ explică din împrejurarea că în orient plantele sĕ întrebuinţează ca material de foc. *Aŭ nu cu mult maĭ vêrtos:* vĕ va îmbrăca. *Puţin credincioşilor* sûnt ceice aŭ puţină încredere. Păgânĭĭ nu cred în Dzeŭ personal, atotştiutor şi atotbun; decĭ li sĕ permite sĕ grijească de cele timporale, creştinilor însă nu fiind Dzeul lor Părintele tuturor. Aceia nu cred în nemurirea sufletuluĭ şi caută a trăí cât sĕ poate de bine aicĭ pe pământ: învĕţăceiĭ luĭ Isus însă se străduesc după împĕrăţia luĭ Dzeŭ şi după dreptate. *Împĕ-*

răția lui Dumnezeŭ să ia în înțeles general: lățirea internă și externă; iar *dreptatea* exprimă natura acesteĭ împărățiĭ; respective o însușire a luĭ Dzeŭ, care credincioșiĭ trebue s'o aibă. *αὐτοῦ (luĭ)*: această dreptate este strîns legată cu împărăția luĭ Dzeŭ; să rapoartă la *Tatăl vostru* v. 32. *Mai întâiŭ* arată că aceste două lucruri trebue să fie în planul prim al tuturor grijelor noastre, ca așa fiind drepțiĭ înaintea luĭ Dzeŭ să ajungem în împărăția luĭ și atunci ne va da El și cele pământești, de cari avem trebuință. *Să vor adauge:* fără îngrijirea noastră; rămâne deci numaĭ cea dântâiŭ pentru noi. *Aceste toate* și *toate aceste* să deosebesc că în cazul întâiŭ să accentuă pronumele demonstrativ, în al doilea totalitatea (Win. p. 510). V. 34 este deducerea din v. 25 sq. *Deci nu grijiți* etc.: omul să nu poarte grija zileĭ de mâne (*εἰς τὴν αὔριον* scil. *ἡμέραν*), pentrucă de sine grijește fiecare zi (*ἑαυτῆς*; Variantă: *τὰ ἑαυτῆς, περὶ ἑαυτῆς, ἑαυτῇ*) avêndu-și rĕutatea în măsură îndestulitoare (*ἀρκετὸν* etc.). Să oprește deci grija ca ne'ncredere în conducerea luĭ Dzeŭ, dar nu întrucât să estinde asupra rĕuluĭ ce avem să suportăm; nu să încuvințează îngrijirea pentru ziua de azĭ, iar ziua de mâne să amintește deoarece grija are totdeuna în vedere ceva viitor. Înțelesul: Fiecare zi are greutățĭ; omul să nu le maĭ mărească astăzĭ purtând grijă de ceeace să va întâmpla mâne. Aceasta însă e diferit de: *Carpe diem, quam minime credulus postero*, și *Laetus in praesens animus, quod ultra est, oderit curare* (Horațiu). *ἀρκετόν* scil. *ἐστί* în loc de *ἀρκετή* ca lat. *triste lupus stabulis*, saŭ *varium et mutabile femina.*

7, 1. Nu judecați, ca să nu fiți judecați. 2. Căci cu care judecată judecați veți fi judecați, și cu care măsură măsurați să va măsura voue. *κρίνειν* nu=*κατακρίνειν*, deși din context rezultă că cu aceasta sfârșește (cf. Rom. 2, 1. 14; 3, 4; 1. Cor. 5, 12). Isus nu oprește a examina, respective a judeca, pe alțiĭ după greșelele lor (cf. Io. 7, 24; 1. Cor. 2, 15; 1. Tes. 5, 21), ci numaĭ judecata unde omul uită de smintele sale și condamnă pe ale altuia luând așa locul luĭ Dzeŭ; când omul condamnă deodată cu pĕcatul și pe pĕcătos (Io. 7, 49. Mt. 15, 26). *Să nu fiți judecați:* la judecata viitoare. Motivul este: *cu care măsură* etc. = ochiŭ pentru ochiŭ etc. cf. 5, 38. *μετρηθήσεται*, im-

personal, exprimă: având tu această putere trebue s'o concezi şi altora.

Ideea aceasta să desvoltă. 3. Ce vezi ţandăra în ochiul fratelui tĕŭ, iar nu bagi în seamă bârna în ochiul tĕŭ? 4. Saŭ cum vei zice fratelui tĕŭ: Lasă să scot ţandăra din ochiul tĕŭ, şi iată bârna în ochiul tĕŭ. 5. Făţarnice, scoate mai întâiŭ bârna din ochiul tĕŭ, şi atunci vei vedea bine să scoţi ţandăra din ochiul fratelui tĕŭ. *κάρφος=festuca,* închipueşte o smintă morală mică; *δοκός=trabo,* una mare. Contrastul e cam iperbolic, dar proverbul pare a fi fost întrebuinţat la Evrei. *Baba bathra: Cum diceret quis alicui, ejice festucam ex oculo tuo, respondit ille: ejice et tu trabem ex oculo tuo.* Omul făţarnic caută a descoperi smintele mai mici ale aproapelui, iar cele mari ale sale le ascunde.

Învĕţăceii să caute mai întâiŭ a se îndrepta pe sine, apoi pe alţii; dar de altă parte să nu fie fără băgare de seamă la împărţirea lucrurilor sânte. Lor nu le este permis a arunca aceste lucruri celorce nu se vor îndrepta, pentrucă sûnt prea comozi să-i judece. Să nu judecăm pe alţii, dar să examinăm starea lor ca aşa să fim în curat cu dênşii. 6. Nu daţi cele sânte cânilor, nici aruncaţi mărgăritarele voastre înaintea porcilor, ca să nu le calce cu picioarele lor şi întorcêndu-se să vă rupă pe voi. *τὸ ἅγιον* sûnt în T. V. darurile de jertfire (Lev. 22, 2 sq.) spre întreţinerea preoţilor şi nu să puteaŭ întrebuinţa spre scopuri profane, cu atât mai puţin să se arunce cânilor; iar aici ca şi *mărgăritarele* sûnt sacramentele şi învĕţăturile creştine, părţi ale jertfei lui Cristos, deci lucruri foarte preţioase. *κύνες* sûnt oamenii cu această natură de a lătra asupra tuturor lucrurilor (batjocuritorii, Fil. 3, 2); *porcii* sûnt oameni necuraţi, desfrênaţi (2. Petru 2, 22). Aceşti din urmă calcă cu picioarele lucrurile sânte şi învĕţătura, ba uşor se întorc (dela mărgăritarele aruncate lor) contra celorce le-aŭ dat (*Ep. Barnaba* c. 10 să explică pentruce în T. V. s'a oprit a mânca carne de porc).

7. Cereţi şi să va da vouĕ; căutaţi, şi veţi afla; bateţi, şi vi să va deschide. 8. Căci celce cere ia, şi celce caută află, şi celuice bate să va

deschide. 9. Saŭ care este omul dintru voĭ, dela care de va cere fiul sĕu pâne, doar îĭ va da luĭ piatră? 10. Saŭ de va cere peşte, doar şerpe va da luĭ? 11. Dacă decĭ voĭ rĕĭ fiind ştiţĭ da daruri bune fiilor vostri, cu cât maĭ vêrtos Părintele vostru care este în ceruri va da celorce cer dela dênsul. 12. Decĭ toate câte voiţĭ ca sĕ vĕ facă vouĕ oamenii, aşa şi voĭ faceţĭ lor; căcĭ aceasta este legea şi prorociĭ. Vieaţă adevĕrată în dragoste are omul cerênd în rugăciune ajutorul Spiritului sânt; acesta depărtează dispreţul celor sânte. Imper. *cereţi, căutaţi, bateţi* sûnt gradaţie şi exprimă că rugăciunea sĕ fie statornică şi cu inzistenţă. În v. 8. sĕ motivează din regula generală: *Cine cere capĕtă.* Isus arată că orĭcine ar fi care cere va primí: rugăciunea din inimă curată împlineşte Dumnezeŭ. Cu v. 9. sĕ întroduce alt motiv: sĕ întâmplă între oamenĭ altcum? Aicĭ avem douĕ întrebărĭ: *Cine este omul întru voĭ... care ar da?* şi: *De ar ruga pe cineva... doar ar da* (Win. p. 477). Imaginele din v. 9. 10. sûnt luate dela asĕmĕnarea pânii cu piatra, şi a şerpeluĭ cu peştele; apoĭ în apropierea laculuĭ Genezaret acestea eraŭ hrana de toate zilele (14, 17. Io. 6, 9). *Saŭ care:* pune cazul că Dumnezeŭ ar putea face altfel, apoĭ sĕ privească la fiinţa luĭ maĭ înaltă şi aplice făptuirea oamenilor, care nu schimbă cele rele cu cele bune. Nicĭ un părinte — deşí pĕcătos (*rĕĭ fiind*) — nu dă fiuluĭ sĕŭ piatră în loc de pâne etc. δόματα ἀγαθά contrast la piatră şi şerpe. Lc. 11, 13 are în loc de următorul ἀγαθά (absolut): πνεῦμα ἅγιον, suma tuturor darurilor; iar aicĭ puindu-sĕ la urmă arată în mod absolut că Dumnezeŭ este dătătorul tuturor bunurilor. V. 12. se bazează pe proverbe ale poporuluĭ evreesc. În Talmud se află zicerea luĭ Hillel: *Quod exosum est tibi, alteri ne feceris.* Iubirea de sine sĕ fie regula iubiriĭ aproapeluĭ; Dumnezeŭ însă trebue iubit peste toate. ἵνα ποιῶσιν stă în loc de infin. (Win. p. 315). *Aşa* nu stă în locul luĭ *aceste* (ca cum s'ar trece dela obiect la formă), ci exprimă felul voinţiĭ. Adevĕrul acesteĭ maxime zace în împrejurarea că creştinul are în Cristos perfectă pildă.[1])

[1]) Astfel de zicerĭ sĕ află şi la păgânĭ dar aŭ înţeles negativ ca şi Tob. 4, 16: Ceeace nu voeştĭ ca alţiĭ sĕ-ţĭ facă, nu face nicĭ tu altora.

Motivul: *aceasta este legea* etc., adecă în aceasta zace cuprinsul esenţial al părţii morale din T. V. (Gal. 5, 14; de aceea οὗτος). — *Crizostom*, *Teofilact* zic că aceste cuvinte dovedesc că omul poate sĕ-şi agonisească cunoştinţa necesară a datorinţelor morale, deci *excusatio ignorantiae* nu are loc.

h) Provocări a stărui în viaţa creştină, 7, 13—24.

13. Întraţi pe poarta cea strîmtă; că largă este poarta şi lată calea care duce la perire, şi mulţi sûnt care umblă pe aceasta; 14. cât de strîmtă este poarta şi ângustă calea care duce la vieaţă, şi puţini sûnt care o află pe ea! Dela învĕţăceii luĭ Cristos sĕ cere foarte mult pentruca sĕ poată întra în împĕrăţia cerurilor. Greutatea acestor cerinţi sĕ înfăţişează foarte nimerit prin imaginea uneĭ porţi strîmte şi uneĭ căĭ ânguste carĭ duc în fortăreaţa vieţiĭ vecînice. *Întraţi:* unde? sĕ spune v. 14. ὅτι v. 13 este motivare *e contrario.* δι' αὐτῆς scil. πύλης, iar scopul: *la perire;* moartea vecînică (Fil. 1, 28. Ezr. 10, 39; 2. Petru 3, 7. 16). *Duce* sĕ raportă la poartă. V. 14. τί este traducerea luĭ מה şi e provocare exclamatoare cătră auzitorĭ; ℵBX citesc ὅτι, ceeace pare format din τί pentrucă nu ştieaŭ sĕ şi-l explice. Fără îndoială porţile sĕ închipuesc la începutul fiecăreĭ căĭ, pentrucă stă consecvent ὁδός înaintea luĭ πύλη. — Poarta largă şi calea lată simbolizează natura desfrînată; omul urmează acesteia cu uşurinţă, chiar cu plăcere; de aceea şi umblă mulţi pe ele; poarta strîmtă şi calea ângustă sûnt adevĕrata pocăinţă, abnegaţiunea şi mortificarea poftelor: observarea strictă a poruncilor luĭ Dumnezeŭ. Pe aceste umblă puţiniĭ. Cele douĕ dântâiŭ sĕ îmbie omuluĭ, el trebue numaĭ sĕ urmeze naturiĭ sale stricate; cele douĕ din urmă însă trebue căutate; de aceea εὑρίσκοντες. *Peirea* şi *vieaţa* sûnt ţinta la care sĕ ajunge pe aceste căĭ.

15. Păziţi-vĕ de prorociĭ mincinoşĭ care vin la voĭ în haine de oĭ, iar în lăuntru sûnt lupĭ răpitorĭ. 16. Din roadele lor îĭ veţĭ cunoaşte pe dênşiĭ. Aŭ doar culeg struguri din spinĭ saŭ smochine din scăete? 17. Aşa tot pomul bun face roade bune, iar pomul putred face roade rele.

18. Nu poate face pomul bun roade rele, nicĭ pomul putred sĕ aducă roade bune. 19. Tot pomul care nu face roadă bună sĕ taie şi în foc sĕ arunce. 20. Drept aceea din roadele lor veţĭ cunoaşte pe eĭ. Întrarea în împĕrăţia cerurilor (pelângă ângustimea căiĭ) sĕ îngreuează prin împrejurarea că păşesc învĕţătorĭ falşĭ care nu sûnt trimişĭ dela Dumnezeŭ şi caută a abate pe oamenĭ dela adevĕr (*profeţi mincinoşi;* 24, 11. 24; Mc. 13, 22. Lc. 6, 26. Acta 13, 6; 1. Io. 4, 1; 1. Petru 2, 1. Apoc. 16, 13; la Grecĭ ψευδομάντις; cf. expresiunile înrudite ψευδάδελφος — 2. Cor. 11, 26. Gal. 2, 4 — ψευδαπόστολος — 2. Cor. 11, 13 — ψευδοδιδάσκαλος — 2. Petru 2, 1 — ψευδομάρτυρ — Mt. 26, 60). Aceştia se opun luĭ Cristos celuĭ promis (Deut. 18, 18); iar credincioşiĭ se pot ferí de dênşiĭ pentrucă se arată îndată ce sûnt: exteriorul (*haine*) este blând, iar în lăuntru sûnt plinĭ de rĕutate (*lupĭ răpitorĭ*). Acest înţeles îl aŭ şi Părinţiĭ când vorbesc de eretică (*Ieronim, Augustin, Ciril Alexandrinul);* seducĕtorĭ în genere (*Ilarie, Crizostom).* La tot cazul aceştĭ indivizĭ sûnt învĕţătorĭ creştinĭ. *Haine de oĭ* nu este îmbrăcămintea prorocilor (3, 1), ci exprimă nevinovăţia aparentă şi blândeţa: eĭ vin cu chipul blând şi smerit, iar scopul lor este a perde pe ceĭce îĭ ascultă (firea de lup caută ale sale şi uşor se tradează, cf. Io. 10, 12. Acta 20, 29). *În lăuntru:* sub haina blândeţiĭ; natura făţarnică. Criteriile de a-ĭ cunoaşte sûnt roadele, adecă faptele lor. În natură rodul arată însuşirea pomuluĭ, faptele dovedesc caracterul sistemului saŭ învĕţătoruluĭ. *Spinĭ, scădete* staŭ în corespondenţă. *Aşa:* cum învaţă exemplele aduse; aplicarea la profeţiĭ falşĭ. Analogia legiĭ despre deosebirea roadelor pomuluĭ sânĕtos şi a celuĭ putred cu suc bolnăvicios. σαπρὸν δένδρον este un pom putred. În Palestina se află maĭ mulţĭ spinĭ cari saměnă după formă cu viţa; sulina încă are roade ca smochinul (*Virg.* Georg. I, 153). Asĕměnarea acestor plante însă nu poate înşela (cu roadele, maĭ mult cu floarea lor frumoasă) pe omul cunoscĕtor; astfel nicĭ învĕţătorul falz pe ceĭce judecă toate cu credinţă tare. V. 18. desvoltă aceeaş idee negativ. În natură toate se arată după rod; aşa şi în vieaţa spirituală după fapte; aceste pot fi ascunse câtva vreme dar nu pentru totdeuna. V. 19. conţine ideea: pomiĭ neroditorĭ nu sĕ cultivă,

ci sĕ taie şi aruncă în foc; astfel sĕ va întâmpla şi cu învĕţătorii falşi la judecata de pe urmă. V. 20. e deducţiune din v. 18.

21. Nu tot celce îmĭ zice mie: Doamne, Doamne, va întra în împĕrăţia cerurilor, ci celce face voea Tatăluĭ meŭ care este în ceruri. 22. Mulţi îmĭ vor zice în ziua aceea: Doamne, Doamne, aŭ nu cu numele tĕŭ am prorocit, şi cu numele tĕŭ am scos dracĭ, şi cu numele tĕŭ puterĭ multe am făcut? 23. Şi atuncĭ voiŭ mărturisi lor că nicĭ odată nu v-am cunoscut pe voĭ, duceţi-vĕ dela mine care lucraţĭ fărădelege. Cele zise de prorocii falşi aplică la partizanii sĕi între care încă se pot strĕcura abuzuri. Nu e destul numaĭ a întra pe poarta strîmtă şi a striga cătră Isus Doamne, Doamne, ci spre a evita calea peirii sĕ cere ca eĭ sĕ facă voea Tatăluĭ descoperită de Isus. Credinţa singură nu foloseşte, ci aceasta trebue dovedită în fapte. *οὐ πᾶς* nu = *nullus*, ci: *nu fiecare* (1. Cor. 15, 39. Win p. 161). *λέγειν* opus luĭ *ποιεῖν* (1. Io. 3, 18. Col. 2, 23; 1. Tes. 1, 5. Iac. 1, 22). Cu *κύριε* (caldaice רַב saŭ מָר) agrăeaŭ Iudeiĭ pe înţelepţi şi învĕţătorĭ. În T. N. cuvêntul — pentru Ps. 110, 1 — este agrăire mesianică (Io. 13, 13 sq.), iar în biserică suma mărturisirii arĕtându-sĕ deplina cunoştinţă a măririi în persoana luĭ Cristos (1. Cor. 12, 3. Fil. 2. 11). *Doamne* sĕ repeţeşte exprimând că această mărturisire sĕ face cu multă stăruinţă, iar din context ne convingem că ceĭ de faţă sûnt făţarnicĭ: eĭ zic numaĭ Doamne, Doamne, dar nu împlinesc ceeace cere el. *Ziua aceea:* a judecăţiĭ. *Zigaben: Ziua aceea o numeşte pe a judecăţiĭ, ca una cunoscută şi aşteptată.* Atuncĭ eĭ se pot provoca că aveaŭ unele puterĭ spirituale. *προφητεύειν, δαιμόνια ἐκβάλλειν, δύναμιν ποιεῖν*; în timpulântâiŭ al creştinizmuluĭ aceste puterĭ eraŭ maĭ active. Despre harizme în genere Rom. 12, 6 sq. 1. Cor. 12, 1 sq. *Cu numele tĕŭ,* nu: *jussu et auctoritate sua,* ci: pronunţând numele tĕŭ am sĕvêrşit minunĭ şi am prezis lucrurĭ viitoare. Aşadar *προφητεύειν* sĕ ia în înţelesul strîns: prezicerea viitoruluĭ. *Cu numele* este pus de treĭ orĭ şi arată că aveaŭ puterea luĭ Isus; pentru aceasta credeaŭ a fi învredniciţĭ de împĕrăţia cerurilor. Aceştia primiseră cuvêntul luĭ Isus dar l-aŭ

profanat; ei fățăreaŭ învĕțătura adevĕrată și nu sûnt conștienți că aceasta le aduce peirea, iar ziua judecății va arĕta toate (Rom. 2, 16). *Voiŭ mărturisi:* voiŭ spune în auzul tuturor; îndegetează păşirea judecătorului lumii. *ὅτι* e recitativ. *γινώσκειν* ca ידע: pe Dumnezeŭ cunoaşte numaĭ acela pe care l-a cunoscut el maĭ nainte (Gal. 4, 9; 2. Tim. 2, 19). Isus declară că cu dênsul ei nu aŭ legătură. *Duceți-vĕ,* Ps. 6, 8 sq, iar motivul: pentrucă aŭ făcut fărădelege (Ps. 5, 5. contrast la a lucra dreptate Acta 10, 33; 2. Cor. 6, 14. Evr. 1, 9. ca Mt. 13, 41. 23, 28. 24, 12). Ei nu primesc ceeace pretind, ci sûnt pedepsiți pentrucă aŭ lucrat contra voeĭ luĭ Dumnezeŭ.

i) Epilogul, încheierea, 7, 24—29.

Aci sĕ arată ponderozitatea celor precedente sub icoana unuĭ om care zideşte pe temelie sigură; lucrarea minunilor nu îndreptățeşte pe nime la împĕrăția cerurilor, ci numai împlinirea poruncilor.

24. Decĭ tot care aude cuvintele mele aceste și face aceste sĕ asamĕnă omuluĭ înțelept, care a zidit casa sa pe stâncă. 25. Și s'a pogorît ploae și aŭ venit rîurĭ și aŭ bătut vênturĭ și aŭ lovit casa, și nu a căzut; că era întemeiată pe stâncă. 26. Și tot care aude cuvintele mele aceste și nu le face sĕ asamĕnă omuluĭ nebun, care a zidit casa sa pe nisip. 27. Și s'a pogorît ploae și aŭ venit rîurĭ și aŭ bătut vênturĭ și aŭ lovit casa aceea, și a căzut, și era mare căderea eĭ. Stânca mântuirĭi este adevĕrul vecînic apărut în Cristos (Deut. 32, 15. Ps. 18, 3. 42, 10. Is. 17, 10). *ὁμοιωθήσεται* (după ℵ BZ, Verz. și unii Părinți; alții citesc *ὁμοιώσω*, Win. p. 262) sĕ ia în înțelesul *comparare*; iar viit. însemnează: ceeace oarecum aşa va fi la judecata de pe urmă. Asĕmĕnarea zidirĭi sĕ desvoltă 1. Cor. 3, 9 sq.; v. 11 sĕ numeşte creştinul templu spiritual. *Stâncă,* nu una anumită, ci categorie, cf. v. 26 nisip. *βροχή* (גשם) ploae grea, torențială. Asĕmĕnarea o înțelegem dacă avem în vedere că văile în Palestina sûnt foarte rîpoase. Casa zidită pe o stâncă în apropierea unuĭ părîŭ nu suferă pagubă când vin

rupturĭ de nor; iar când aceasta nu află loc atuncĭ temelia se tot surpă până cade. Înțelesul: cine întemeează vieața sa pe învĕțătura luĭ Cristos, este în credință ca casa zidită pe stâncă; venind asupra luĭ necazurĭ, goane, ispite etc. stă neclătit; din contră celce numaĭ pe din afară primește cuvêntul luĭ Cristos, nu viețuește după el ci îl așază pe temelia nisipoasă a părerilor sale, acela nu poate înfrunta viforele viețiĭ. Căderea acestuia este însă maĭ mare decât a celuĭce nicĭcând n'a crezut (*era mare căderea eĭ*).

28. Și a fost când a sfêrșit Isus cuvintele aceste, se mira mulțimea de învĕțătura luĭ; 29. că era învĕțându-ĭ pe eĭ ca unul ce are putere, și nu ca cărturariĭ lor. *Și a fost* Win. p. 565. e. ἐκπλήττεσθαι maĭ marcat ca θαυμάζειν, = *a fi cuprins de ceva.* ἐπί maĭ mult în T. N.; Grecĭĭ întrebuințează dat. saŭ acuz., maĭ rar ca aicĭ. ἦν διδάσκων circumscrie timp. finit cu part. prez., exprimă ceeace sĕ întâmplă timp maĭ îndelungat (Win. p. 526). Motivul mirărĭĭ sĕ spune v. 29. Cărturarĭĭ (*și fariseĭĭ* se află în puține mărturiĭ) încă propuneaŭ adevĕruri, dar la dênșiĭ sĕ observa că le-aŭ învĕțat, iar Isus nu explică numaĭ T. V. ci pășește ca noŭ legislator, ca unul cu plenipotență maĭ înaltă (ἐξουσία); saŭ: cuvintele luĭ Isus pĕtrund în inimele auzitorilor; toțĭ recunosc că altcum îĭ impresionează învĕțămêntul luĭ decât al cărturarilor.

II. *Isus face minunĭ, 8, 1—9, 34.*

§. 12. Minunile luĭ Isus; chiemarea luĭ Mateiŭ; despre post.

În cele precedente Isus se înfățișează ca învĕțător, iar în cele 2 cap. următoare evangelistul descrie minunile luĭ. Dintru început omul avea stăpânirea asupra natureĭ; dar cu pĕcătuirea a perdut-o și acum o restitue Cristos. Natura încă s'a lăpĕdat de om și așteaptă mântuirea (Rom. 8 19 sq.), care i-o dă Mântuitorul. Acesta dobândí ca om puterea de maĭ nainte asupra natureĭ, dar în mĕsură maĭ mare, căcĭ acum trebueaŭ învinse toate puterile dușmănești și nu sĕ se desvolte în armonie, ce era cazul la întâiul Adam. De aceea puterea luĭ Cristos asupra natureĭ se manifestă ca minunĭ;

impotența oamenilor era ceva firesc, iar stăpânirea un ce supranatural. Cristos făcênd minuni a dovedit că este Mesia, Fiul lui Dumnezeŭ (Io. 5, 36. 10, 37 sq. 16, 11 sq.), apoĭ a depărtat urmările păcatuluĭ și a restabilit raportul primitiv între spirit și natură. Raportul acesta va fi deplin la sfârșitul zilelor când va fi învinsă moartea, ultima urmare a păcatuluĭ. Faptele aceste ale luĭ Cristos ca manifestărĭ ale puterĭĭ extraordinare sĕ numesc *puterĭ* (δυνάμεις); *semne* (σημεῖα) când staŭ în legătură cu scopurĭ dzeeștĭ — în parte saŭ întreg; iar *minunĭ* (τέρατα, θαυμάσια) dacă nasc mirare saŭ spaimă; foarte adese sĕ numesc *fapte* (ἔργα), îndeosebĭ la Ioan.

a) Vindecarea leprosuluĭ, 8, 1—4.

(Mc. 1, 40—45. Lc. 5, 12—16).

După Lc. (l. c.) această vindecare s'a sĕvârșit înainte de predica de pe munte; la Mc. după vindecarea soacreĭ luĭ Petru.

1. Iar pogorîndu-se el din munte, a mers după dênsul mulțime multă. 2. Și iată un lepros s'a închinat luĭ zicênd: Doamne, de vreĭ, poțĭ sĕ mĕ curățeștĭ. καταβαίνειν privește la 5, 1. αὐτῷ— αὐτῷ cf. 5, 40 (Win. p. 139. 4.). *Și iată:* sĕ întâmplă ceva neașteptat. Lepra este boală primejdioasă și foarte lățită în Palestina, Egipet. Legea mozaică se ocupă Lev. 13. 14. προσκυνεῖν = *a cădea la picioare,* formulă de reverință uzitată în orient; fără semnificare religioasă: a duce mâna la gură și a o întinde cu sărutare cătră altul. *De vreĭ:* cel bolnav crede în Isus o ființă maĭ înaltă; are deplină credință în puterea luĭ vindecătoare: numaĭ voind tĭ poate ajuta.

3. Rĕspunsul luĭ Isus: Și întinzêndu-și mâna s'a atins de el zicênd: Voesc, curățește-te. Și îndată s'a curățit lepra luĭ. Isus se atinge cu mâna de cel bolnav; urmează vindecarea. Maĭ adese întimpinăm această atingere; analogie este magnetizmul animalic. Conductorul puterĭĭ maĭ înalte la Isus este trupul care atingêndu-se cu al bolnavuluĭ transmitea putere vindecătoare. Sĕ 'nțelege că această analogie trebue restrînsă întrucât la Isus avem puterĭ extraordinare, și servește numaĭ a afla explicare în regiunile in-

ferioare. La s. taine darurile mai înalte sûnt îmbinate cu semne vizibile, pentruca credincioşii să ştie momentul când le pot primí. — *καθαρίζειν* să poate înţelege declararea din partea preoţilor (Lev. 13, 13. 17 după LXX); aicí este vindecarea momentană, ceeace dovedeşte *îndată* (cf. Mc. 1, 42). *Lepra lui*: boala, adecă cel vindecat; s'a curăţit de boală.

4. Şi zise Isus luí: Vezí niměruí să nu spuí, ci mergí arată-te preoţilor şi adu darul ce l-a poruncit Moisi, lor spre mărturie. Isus opreşte celuí vindecat a spune ceva (cf. 9, 30. 12, 16. 16, 20. 17, 9. Mc. 3, 12. 5, 43. 7, 26. 8, 26. 30. 9, 9. Lc. 8, 56. 9, 21). Motivul estě că nu voia să producă tumult (Mc. 1, 45) cunoscênd aşteptarea Iudeilor de atuncí, care lesne îl proclamaŭ rege mesianic. Să poate însă că Isus voia ca unele persoane vindecate să se întoarcă, ceeace nu puteaŭ face dacă s'ar fi ocupat cu lăţirea minunilor. Aceasta să întăreşte încâtva din locurile unde anume porunceşte a spune cele întâmplate. (Mc. 5, 19 cf. Mt. 8, 34). Vindecarea s'a sĕvêrşit înaintea poporuluí (v. 1), dar numaí ceí din apropiere aŭ vĕzut întreg procesul, apoí Isus va fi avut în vedere şi călĕtoria celuí vindecat la Ierusalim. Îndrumarea a merge la preoţí (Lev. 3, 13) arată că Isus nu voeşte să conturbe ordinea T. V.; apoí să nu producă în cel vindecat ideea că s'ar putea dispenza de împlinirea datorinţelor legale. Niciunde Isus nu caută pe ceí vindecaţí să-í aducă la conştienţa mai înaltă care se întemeează în T. N. prin renaştere, ci lasă persoanele să stee pe bazele unde se află şi desĕvêrşindu-se să ajungă la dreptatea T. N. care conţine pocăinţă. *Adu darul:* prescris Lev. 14, 10 în cazurí când preotul constatase însănĕtoşarea. Jertfa aceasta era dovadă generală că cel bolnav de lepră poate întra iarăş în comuniunea celorlalţí; de aceea *lor spre mărturie:* oamenilor, că s'a vindecat.

b) Vindecarea slugii bolnave, 8, 5—13.
(Lc. 7, 1—10).

5. Iar întrând el în Capernaum, venit-a la dênsul un sutaş rugându-l şi zicênd: 6. Doamne, sluga mea zace în casă, rĕu chinuindu-se. *ἑκατοντάρχης = centurio;* era păgân (v. 10), cunoştea însă legea

mozaică şi poate era prozelit al porţiĭ; stătea probabil în serviciul regeluĭ Irod Antipa care organizează armata sa după modelul Romanilor. Istorisirea face împresia că sutaşul abia aşteptase să vină Isus. *παῖς* nu este *fiŭ* ci *slugă* (Lc. 7, 2) =עבד=נער. După Mt. sutaşul în persoană roagă pe Isus *(Crizostom, Teofilact, Zigaben);* altcum Luca care este maĭ precis şi intuitiv. Între aceste două relatărĭ există diferenţe ne'nsemnate. Sluga luĭ era cuprinsă de boală paralitică (parţială); *βέβληται*=zace în pat; *chinuindu-se rĕŭ* se leagă cu *παραλυτικός* şi descrie boala; după Lc. era aproape de moarte.

7. Zise el luĭ: Venind eŭ îl voiŭ tămădui. 8. Iar sutaşul răspunzând zise: Doamne, nu sûnt vrednic ca să întri sub acoperemêntul meŭ; ci zi numaĭ cu cuvêntul, şi se va tămădui sluga mea. 9. Căcĭ şi eŭ sûnt om sub stăpânire, având sub mine ostaşĭ, si zic acestuia: Mergĭ, şi merge, şi altuia: Vino, şi vine, şi slugiĭ mele: Fă aceasta, şi face. *Venind eŭ* arată că Isus este gata a-ĭ împliní dorinţa. *ἵνα . . εἰσέλθῃς*; *ἵνα* nu are înţeles final, ci circumscrie infinit. (Win. p. 314 obs. 2.). Declarându-se Mântuitorul gata a vení să-ĭ ajute sutaşul exprimă smerenia şi încrederea nemărginită în puterea dumnezeească care locueşte în Isus. Acesta se apropia de casa sutaşuluĭ (Lc.); atuncĭ se vede el nevrednic de această vizită a celuĭ prea sânt; Isus poate tămădui şi numaĭ cu cuvêntul, ceeace dovedeşte din propria experienţă (*zic acestuia . . . altuia). Cu cuvêntul* este mediul. El care stă sub stăpânirea altuia (*εἰμὶ ὑπὸ ἐξουσίαν*: cunoaşte decĭ ce însemnează supunerea şi ascultarea) are sub sine soldaţĭ căror porunceşte, iar aceştia trebue să asculte. Boalele să asamănă soldaţilor. *μοῦ* înaintea luĭ *ὑπὸ τὴν στέγην* arată diferenţa personală: Isus şi el.

10. Iar Isus auzind s'a mirat şi zise celorce veneaŭ după dênsul: Adevĕr zic vouĕ, nicĭ în Israil n'am aflat atâta credinţă. 11. Dar zic vouĕ că mulţĭ dela răsărit şi dela apus vor veni şi vor sta la masă cu Avram, Isac şi Iacob întru împărăţia cerurilor; 12. iar fiiĭ împărăţieĭ să vor arunca întru întunerecul cel maĭ din afară; a-

colo va fi plângere și scârșnirea dinților. 13. Și zise Isus sutașului: Mergĭ, fie ție precum aĭ crezut. Și s'a tămăduit sluga în ora aceea. Mântuitorul află la acest păgân o tărie de credință (cf. Gen. 15, 6) care întrecea pe a luĭ Israil. *Zigaben* zice că nu era israelit, nicĭ cunoștea scripturile despre el, și îngrabă a crezut. Mirarea aceasta sĕ'nțelege numaĭ de firea omenească (Gen. 32, 24 sq.). Smerenia oamenilor află totdeuna grație la Domnul și el locuește în inimile lor (Ps. 34, 19). Descoperirea acesteĭ stărĭ sufletești în păgânul de față folosește Mântuitorul spre a arĕta celorce veneaŭ după dênsul (fiind Iudeĭ) chiemarea lor ca poporul ales. Israil trebuea nu numaĭ sĕ producă pe Mesia din sinul sĕŭ, ci păstrând deplina susceptibilitate, sĕ-l îmbrățișeze cu credință și astfel sĕ se întemeieze în mijlocul luĭ maĭ întâiŭ împĕrăția luĭ Dzeŭ. Dar el nu a primit pe Mesia — în parte mare — și așa creștinizmul a trecut la păgânĭ (Rom. 9, 4 sq. 11, 11 sq.); care trecere sĕ indică v. 11. sq. În cele următoare sutașul este reprezentantul păgânilor care așteptaŭ mântuirea; pentrucă *mulți* sûnt membriĭ spiritualĭ aĭ luĭ Israil (Rom. 2, 14. 15. 11, 17) împrăștiați între popoare, pe care Isus îĭ va uni în sine (Io. 10, 16). *Rĕsărit și apus:* numaĭ cele 2 regiunĭ opuse însemnând lumea întreagă (Is. 43, 6. Ps. 103, 12). Prerogativele Iudeilor sûnt: *a sta la masă* (în orient sĕ ședea la masă pe perinĭ). Iudeiĭ îșĭ închipueaŭ împĕrăția mesianică ca un ospĕț. Așadar cu drepțiĭ T. V. (sĕ amintesc numaĭ reprezentanțiĭ lor) vor sta la un loc, împreună vor fi. Această fericire vor gusta în împĕrăția cerurilor păgâniĭ din toate unghiurile pământuluĭ dacă cu credință vor devenĭ fiĭ spiritualĭ aĭ patriarhilor și vor fi părtașĭ apoĭ de bucuriile acestora; iar Iudeiĭ, fiiĭ lor trupești, membriĭ naturalĭ aĭ acesteĭ împĕrățiĭ, sĕ vor scoate din împĕrăție pentru necredința lor. *Afară* îndegetează pe ἔσω unde sĕ află păgâniĭ, fiiĭ spiritualĭ. Împĕrăția sĕ închipuește ca teritoriŭ îngrădit de toate părțile; elementul eĭ este lumina, iar afară de ea se află întunerecul. *Cel maĭ din afară* exprimă depărtarea de acest element de vieață (Înțelep. 17, 21. 18, 1). Ceĭ din împĕrăția mesianică se veselesc, ceĭ afară de ea sûnt triștĭ, în chinurĭ și durerĭ. Aceasta este soartea fiilor care aŭ fost alungațĭ din împĕrăție (*Plângere și scârșnirea dinților*). În

v. 13 să dovedeşte că după măsura credinţii noastre Dumnezeŭ împărtăşeşte harul său (după puterea noastră de a-l primi). Credinţa sutaşului se recunoaşte; urmează tămăduirea. *Ora aceea*: momentul când Mântuitorul a rostit cuvintele: *Fie ţie precum ai crezut.* — Isus vindecă din depărtare. Vindecarea aceasta nu se poate identifica cu Io. 4, 46—53.

e) Vindecarea soacrei lui Petru, 8, 14—17.

(Mc. 1, 29—34. Lc. 4, 38—41).

14. Şi întrând Isus în casa luĭ Petru văzu pe soacra acestuia zăcând şi aprinsă de friguri. 15. Şi s'a atins de mâna eĭ, şi aŭ lăsat-o frigurile; şi s'a sculat, şi servea luĭ. 16. Iar făcându-se seară aŭ adus la dênsul pe mulţi îndrăciţi; şi scotea duhurile cu cuvêntul şi vindeca pe toţi care se aflaŭ răŭ, 17. ca să se plinească ceeace s'a zis prin Isaia prorocul care zice: Acesta neputinţele noastre a luat şi boalele le-a purtat. Petru fiind căsătorit avea casă în Capernaum (după Mc. 1, 29 locuea Andreiŭ cu dênsul), ceeace să întăreşte din 1. Cor. 9, 5; soţia sa lua parte la oficiŭ pentrucă o ducea cu sine. Isus numaĭ se atinge de soacra luĭ Petru, care nu numaĭ se tămăduieşte, ci capătă puterea a le sluji la masă. *διηκόνει αὐτῷ:* luĭ Isus; Recepta *αὐτοῖς:* şi celorce eraŭ acolo. După Lc. 4, 48 această vindecare s'a întâmplat Sâmbăta, iar făcându-se seară aduc la Isus bolnavĭ.

Îngrabă s'a lăţit vestea despre minunile luĭ Isus; după potolirea căldurii de peste zi vine mulţimea cu bolnavĭ ca să-ĭ vindece. Evangelistul vede realizată profeţia lui Isaia 53, 4; părăseşte LXX care traduce: *οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται,* pentrucă în acest înţeles nu corespundea scopuluĭ său; el decĭ urmează originaluluĭ şi traduce חלי cu *ἀσθένεια,* iar מכאוב cu *νόσος;* verbele נשא şi סבל cu *λαμβάνειν* şi *βαστάζειν.* Tămăduitorul ia boalele şi le poartă ca o sarcină luată dela alţiĭ. Comparând cu 1. Petru 2, 24, unde acelaş citat să întrebuinţează a dovedi satisfacerea substitutivă a Mântuitoruluĭ, pare că aicĭ nu are loc, pentrucă cap. 53 la Isaia să vorbeşte de suferinţele Mesieĭ. Să

observă însă că suferinţele fizice sûnt numaĭ o parte a urmărilor păcatuluĭ. Mântuitorul avea să restitue starea originală a oamenilor; aşadar să ridice suferinţele externe şi interne: deocamdată cele dântâĭ, carĭ să devină mijloace spre deşteptarea dorinţiĭ de a scăpa de suferinţele sufleteştĭ şi a nutri speranţa că aceasta e cu putinţă. Lucrarea Mântuitoruluĭ cuprinde amêndouĕ: omul întreg să se mântuească, după trup şi suflet.

d) Urmarea după Isus; liniştirea mării, 8, 18—27.

(Mc. 4, 35—41. Lc. 8, 22—25. 9, 57—62).

18. Iar văzând Isus mulţime multă împrejurul sĕŭ, a poruncit să meargă de cealaltă parte. Mt. înşiră cele următoare după vindecarea soacreĭ luĭ Petru, deşi după v. 18. pare a fi altă situaţie; Mc. aminteşte liniştirea mărĭĭ după asĕmĕnările sĕmĕnătoruluĭ etc.; iar Lc. leagă la cele precedente simplu cu formula: *întruna din zile. Iar văzând* este motivul luĭ *a poruncit.* Minunile luĭ Isus atrag mulţime; spre a evita tumulte, trece dela Capernaum, de ceealaltă parte a laculuĭ Genezaret.

19. Şi apropiindu-se un cărturar zise luĭ: Învĕţătorule, voiŭ să merg după tine orĭ unde veĭ merge. 20. Şi zise Isus luĭ: Vulpile aŭ vizuniĭ şi paserile locuinţe, iar Fiul omuluĭ nu are loc unde să-şĭ plece capul. Converzaţia — după Lc. 9, 57 sq. — s'a întâmplat în anul din urmă al lucrărĭĭ luĭ Isus, înainte de a merge la Ierusalim de sĕrbătoarea colibelor (Io. 7, 1—10). Nu să poate hotărî care evangelist este corect în privinţa cronologică; Mt. însă trebue preferit faţă de espunerea nehotărîtă a luĭ Lc. εἷς în grecitatea de apoĭ = τίς = *oarecare* Win. p. 111. 9); e contrast la *altul,* ca *cărturar* la *învĕţăceĭ* v. 21. Individul care se declară gata a-ĭ urma pretutindene este cărturar, văzut la popor, credea că lipindu-se de Isus va creşte în vază şi maĭ mult. După v. 21 era) el deja învĕţăcel, dar de acum înainte voeşte să nu se maĭ deslipească de dênsul. V. 20. arată Isus greutăţile acesteĭ urmărĭ. El ca Fiul omuluĭ nu are nicĭ ceeace aŭ animalele (καταση-νώσεις = locurĭ de petrecere, quartir, *Polyb.* 11, 26, 5 cf. 13 32; 2. Mac. 14, 35; nu special: cuiburĭ); duce lipsa celor

mai necesare lucruri. Cine vine după dênsul să nu aştepte comoditate şi căştig. *Fiul omului* (בן־אדם, cf. Acta 7, 56; învĕţăceii nicîcând nu întrebuinţează această numire) se numeşte Isus avênd în vedere Dan. 7, 13, unde prorocul vede pe Mesia pe norii ceruluĭ cu un chip care nu se deosebeşte de al omuluĭ; mai apoi este numirea Mesieĭ, luată din Ps. 2, 2. Întrebuinţând Isus această numire înţelege: Fiul omuluĭ din profeţia luĭ Daniil, adecă Mesia; *omului* e luat generic. Să poate însă că raportându-se la Ps. 8 se numeşte adevĕratul om; în care să realizează deplin ideea omenirii; al doilea Adam începe un neam nou (1. Cor. 15, 47). *Să-şi plece capul:* nu are loc de odihnă; exprimă sărăcia şi vieaţa neliniştită (Io. 13, 28. 12, 5. 19, 23).

21. Iar altul din învĕţăceĭ zise luĭ: Doamne, îngădue-mĕ maĭ întâiŭ să merg să îngrop pe tatăl meŭ. 22. Iar el zise luĭ: Vino după mine, şi lasă pe morţiĭ să-şĭ îngroape morţiĭ lor. Al doilea dintre învĕţăceĭ (în înţeles larg; ἕτερος pune pe acesta în categoria celuĭ de maĭ nainte) roagă pe Isus de a-ĭ da voe să împlinească datorinţele cătră părintele sĕŭ (Lev. 21, 11. Num. 6, 65). Din 9, 23. Acta 5, 7 sq. vedem că la Iudeĭ era datina a îngropa morţiĭ în aceeaş zi. La cuvintele: *Îngădue-mĕ* . . . putem adauge: apoi voiŭ veni după tine. Isus respinge cererea. *Maĭ întâiŭ:* înainte de a merge după tine. *Morţi* . . . *morţiĭ:* întâiul de luat în înţeles spiritual; aparţin lumiĭ necredincioase. Cel chiemat de graţia dumnezeească trebue îndată să-ĭ urmeze lăsând toate interesele pământeştĭ; fie chiar datorinţe foarte marĭ. A îngropa pe părinţi şi a face alte lucruri pot şi ceice nu sînt chiemaţi de graţie. *Morţiĭ lor:* din familie. Isus nu opreşte a împlini datorinţa pietăţiĭ, dar arată că datorinţa cătră Dumnezeŭ precede oricăreĭ alteia; el cere dela învĕţăceĭ abnegaţiune, mortificare şi hotărîre momentană fiind chiemaţi.

23. Şi întrând el în corabie, aŭ mers după el învĕţăceiĭ luĭ. 24. Şi iată vifor mare s'a făcut pe mare, cât se acoperea corabia cu valurĭ; iar el dormea. 25. Şi apropiindu-se l-aŭ deşteptat zicênd: Doamne mântueşte-ne, perim. 26. Şi zise lor: Ce sînteţĭ fricoşĭ, puţin credincioşilor? Atuncĭ sculându-se a certat vênturile şi marea, şi s'a fă-

cut liniște mare. 27. Iar oamenii se miraŭ zicênd: Cine este acest om, că și vênturile și marea ascultă de dênsul. După intercalarea v. 19—22 evangelistul istorisește viforul de pe marea Galileĭ, cu care ocaziune el nu era încă învățăcelul luĭ Isus, dar a putut să vadă fiind vameș la acest lac (9, 9). Isus voia să treacă de partea răsăriteană a laculuĭ (v. 18). Maĭ precis să descrie călătoria la Mc. *În corabie:* care era gata a trece. σεισμός = *cutremur de pământ;* cutremur în genere, aicĭ *vifor, furtună* (Ier. 23, 19. Naum 1, 3). *Învățăceiĭ:* în înțeles maĭ larg; toți care s'aŭ lipit de dênsul. Lacul Genezaret este foarte expus viforelor; corabia amenință a se cufunda. καλύπτεσθαι: valurile se loveaŭ peste corabie. *El dormea:* contrast la îngrijirea învățăceilor și a primejdieĭ în care se află corabia. Învățăceiĭ îl deșteaptă din somn și-ĭ impută indolență. *Mântuește-ne, perim* exprimă frica. Isus privește cu liniștea cu care a dormit și-l îngrijea numaĭ puțina lor credință. Această slăbiciune a credinței dovediră eĭ crezênd că dormind Mântuitorul pot peri; credincioșĭ sûnt însă pentrucă atribue luĭ Isus puterea de a-ĭ putea mântui. Biserica luĭ Cristos (corabia) e atacată de valurile rĕutățiĭ, de lumea nemântuită; iar Cristos pare a dormi întrênsa când lasă să vie aceste primejdiĭ. Părere este însă acest somn; când primejdia este de tot mare o scapă. La această încredere în sine ca Fiul omuluĭ deșteaptă zicênd: *Ce sûnteți fricoși* etc. *A certat:* pentrucă valurile eraŭ înfuriate. Puterile rele atacă pe credincioșĭ numaĭ permițênd Dumnezeŭ. Vĕzênd *oameniĭ* (care eraŭ în corabie afară de învățăceĭ) această minune se miră și zic: *Cine este acest om* etc.

e) Isus scoate draci la Gadara, 8, 23—34.

(Mc. 5, 1—20. Lc. 8, 26—39).

Evangeliile istorisesc vindecarea unor îndrăciți. Raționaliștiĭ vechĭ afirmaŭ că îndrăciții T. N. sûnt epilepticĭ, lunaticĭ, melancolicĭ, maniacĭ, deoarece Iudeiĭ aceste boale le atribueaŭ diavoluluĭ nu sistemuluĭ nervos, iar Isus s'a acomodat acesteĭ credințĭ a poporuluĭ. Caracterul luĭ Isus însă nu permite o acomodare, iar s. Scriptură înfățișează pe îndrăciți cum nu sûnt bolnaviĭ de rênd; ceeace reesă maĭ învederat din istorisirea prezentă, unde nu să poate explica cum a întrat nebunia

în porcĭ. Explicătorĭĭ care vĕd în evangelĭĭ mitură zic că aceştĭ bolnavĭ aveaŭ ideea fixă că sûnt cuprinşĭ de dracĭ; roagă pe Isus sĕ alunge dracĭĭ din eĭ; el le încuviinţează cererea; eĭ se tămăduesc — tradiţia a adaus că porcĭĭ s'aŭ aruncat în mare şi înecat, iar scopul este de a face o minune. Dar neputêndu-sĕ dovedí că evangeliile sûnt o colecţiune de mitură trebue sĕ primim socotinţa părinţilor bisericeştĭ care zic, că îndrăciţiĭ eraŭ oamenĭ ale căror trupurĭ diavolul le luase în stăpânire. Dintru început omul avea sĕ stăpânească natura (Gen. 2, 15), dar pĕcătuind el aceasta s'a subtras stăpânirĭĭ luĭ şi stăpânul lumĭĭ a întrat (Io. 12, 32. 14, 30. 16, 11) stăpânind-o încâtva şi acum. De aceea biserica exorcizează lucrurile cari le ia în serviciul sĕŭ, pentrucă natura va fi mântuită deplin de stăpânirea diavoluluĭ abia la sfêrşitul zilelor. Omul aparţine după trup natureĭ, şi — îndeosebĭ înainte de botez — este expus influenţeĭ diavoluluĭ când Dzeŭ permite aceasta. Între împrejurărĭ satana ocupă trupul omenesc pentrucă îl află dispus influenţărĭĭ luĭ. Pĕcatele, îndeosebĭ ale desfrânărĭĭ, sĕvêrşite contra voinţĭĭ euluĭ maĭ bun slăbesc organizmul trupesc, distrug sistemul nervos, dispun la îndrăcire. Mulţumind omul în mĕsură prea mare boldul sexual cade în sfera vieţĭĭ naturale şi spiritul natureĭ, diavolul, îl ia în stăpânire. Rĕutatea voeĭ însă la aceştĭ îndrăciţĭ nu există; celce de voe se supune pĕcatuluĭ, şi adecă maĭ mult după spirit decât după trup, vine în posesiunea spirituală a diavoluluĭ nu în cea trupească şi sĕ numeşte rĕŭ (πονηρός), nu îndrăcit (cf. Io. 13, 27). Aşa sĕ explică că unĭĭ îndrăciţĭ aŭ un germen nobil de vieaţă, care deşteptându-se îĭ îndeamnă a cere luĭ Isus mântuirea. Organizmul zdruncinat (baza stărĭĭ) explică cum ne întimpină la toţĭ îndrăciţiĭ s. Scripturĭ apariţiunĭ carĭ dovedesc o lucrare potenţată a nervilor, d. e. convulziunĭ, epilepsie; muţia, orbia încă sûnt paralizărĭ nervoase, nu destrucţiunĭ organice, ale auzuluĭ, limbiĭ. Vieaţa nervilor stă în strînsă legătură cu toate activităţile spirituale; slăbiciunea acelora produce disarmonie în întreaga vieaţă internă, care îmbinată cu mustrarea conştienţiĭ naşte nebunie, furie. Conştienţa individuală, de regulă, la ceĭ îndrăciţĭ repăşeşte; eĭ vorbesc în numele spirituluĭ care i-a ocupat, saŭ maĭ corect: aceştia vorbesc prin eĭ.

Contrarul acesteĭ influenţe a diavoluluĭ asupra oamenilor este lucrarea Spirituluĭ sânt în biserica dântâiŭ (1. Cor. 14, 14, cf. Irineŭ, Iustin, Tatian, Origen, Ieronim, Augustin).

28. Şi venind el de ceealaltă parte în ţinutul Gadarenilor, l-aŭ întimpinat pe el doĭ îndrăciţĭ eşind din mormênturĭ, foarte reĭ, că nimene nu putea trece pe acea cale. Numele loculuĭ unde s'aŭ întâmplat cele următoare este diferit la evangeliştĭ. Mc. îl numeşte *Gerasa,* Lc. *Gergesa. Origen* zice că Gerasa se află în cele maĭ multe Msse de pe timpul sĕŭ, iar Gadara numaĭ în puţine; din motive topografice însă recomandă el Gergesa, deşĭ un loc cu acest nume nu exista pe timpul Mântuitoruluĭ; iar de *Gergeseni* (Deut. 7, 1. Ios. 24, 11) a rĕmas numaĭ numele *(Iosif Flaviu,* Antiq. 1. 6. 2). În ţinutul Decapoleĭ era oraşul *Gadara* (acum *Omkeis*), capitala Pereeĭ, 60 de stadiĭ dela Tiberia; renumit pentru băile sale calde. Spre nord era Gerasa, oraş la marginea rĕsăriteană a Pereeĭ, cam departe de mare, dar teritorul ajungea până acolo; ţinuturile acestor douĕ cetăţĭ lesne s'aŭ confundat. Mt. vorbeşte de doĭ îndrăciţĭ, iar ceialalţĭ evangeliştĭ numaĭ de unul. *Crizostom* crede că ceialalţĭ evangeliştĭ amintesc numaĭ pe cel maĭ înfricoşat; *Augustin:* pentrucă purta cuvêntul; alţiĭ că Mt. a îmbinat douĕ istorisirĭ. Mc. 5, 3—5 descrie în detail starea acestor bolnavĭ. Cimiterele eraŭ afară de oraşe (Mc. Lc. espun şi întâlnirea luĭ Isus cu aceştĭ bolnavĭ). Rĕutatea boaleĭ sĕ arată zicêndu-sĕ că petrec în locurĭ urîcioase Israiltenilor (mormêntul era peşteră firească saŭ artificioasă în pământ orĭ stâncă) şi fac primejdioasă calea (vezĭ Mc. Lc).

29. Şi iată strigară zicênd: Ce este nouĕ şi ţie, Isuse fiul luĭ Dumnezeŭ? Aĭ venit aci înainte de vreme sĕ ne chinueştĭ pe noĭ? τί ἡμῖν καὶ σοί מה־לנו ולך (2. Sam. 16, 10. Ios. 22, 24; 2. Cron. 35, 21. Io. 2, 4) = *dă-ne pace;* nu voesc sĕ aibă cu dênsul nimic de lucru. Agrăirea *fiul luĭ Dumnezeŭ* dovedeşte că alt spirit vorbeşte din eĭ, pentrucă ceĭ îndrăciţĭ nu puteaŭ şti că celce vine cătră eĭ este Isus, Mesia; spiritele rele însă simţiră că se întâlnesc cu o putere contrară lor. Cu pĕcătuirea omuluĭ ele aŭ dobândit stăpânire şi asupra naturiĭ, de aceea o ispiteşte, îndeosebĭ pe om, şi atuncĭ se află foarte bine. La ju-

decată însă, când întreaga creatură va lua parte la mântuirea mesianică, încetează această stăpânire a diavolului: el atunci va fi osândit pe vecie (1. Cor. 6, 3). Demonii din aceşti oameni cunosc ziua judecăţii, dar nu o aşteptau acum. Isus nu-i întreabă de nume; Mt. relatează numai fapta. *Să ne chinueşti:* fiind noi servitorii sataneĭ.

30. Dar era departe de dênşiĭ o turmă de porci mulţi păscênd. S'ar părea că există diferenţă între Mt. şi ceialalţi evangelişti care aŭ *acolo*; dar *departe* (μακράν) trebue luat în înţeles relativ. *Turmă de porci*: Evreii nu ţineaŭ porci, de aceea turma trebue să fi fost a unuĭ păgân. βοσκομένη să leagă cu ἀγέλη. Mc. spune apriat numĕrul porcilor: 2000.

31. Iar dracii îl rugaŭ zicênd: Dacă ne scoţi pe noi, trimite-ne în turma de porci. 32. Şi le zise lor: Duceţi-vĕ. Iar eĭ eşind s'aŭ dus în porci; şi iată turma întreagă s'a aruncat de pe coastă în mare, şi periră în apă. Simţind dracii că stăpânirea lor în aceşti oameni e pe sfârşite roagă pe Isus să le permită a merge în porci. Recepta: *Îngăduieşte nouĕ să ne ducem* etc. cf. Lc. 8, 32, de unde s'a împrumutat. *În turma de porci:* în corpurile porcilor carĭ păşteaŭ. Dracii cer aceasta preferind-o trimiterii în iad; din porci mai pot lupta contra împĕrăţieĭ luĭ Dumnezeŭ; apoi poate credeaŭ că abat aşa pe locuitorĭ dela Isus care le făcuse pagubă. *Duceţi-vĕ* e concesiv. V. 32. *în porci* după ℵBC Min. Verz. Recepta are *în turma de porci;* conformare după v. 31. *Iar eĭ eşind:* dracii. *Şi iată turma* etc. dupăce întraseră dracii în porci[1]).

33. Iar păstorii fugiră, şi mergênd în cetate aŭ spus toate şi de ceĭ îndrăciţi. 34. Şi iată cetatea întreagă a eşit întru întimpinarea luĭ Isus, şi vĕzêndu-l pe el l-aŭ rugat să treacă din hotarele lor. Starea celor tămăduiţi nu să spune şi dorinţa de

[1]) Unii părinţi cred că demonii cer a intra în porci pentruca să abată pe locuitorĭ dela Isus; e cu putinţă, dar rĕmâne numai părere.

S'a pus întrebarea, de ce Isus a făcut nedreptatea aceasta nimicind turma Gadarenilor? O întrebare plină de hulă ca şi ceea că Dumnezeŭ lasă epidemie în vite. El este stăpân absolut peste toate, omul numai timporal; Dumnezeŭ deci poate da şi lua, când voeşte, bunurile pământeşti fără a i-să imputa nedreptate. Scopurile luĭ sûnt necunoscute, şi poate că perzênd vite deşteaptă vieaţa internă a oamenilor. Şi Gadarenilor putea servi spre mântuire paguba timporală.

a urma luĭ Isus (Mc. Lc.). *Toate şi* etc.: toate întâmplările, îndeosebĭ cele cu ceĭ îndrăciţĭ (Win. p. 407). *πᾶσα ἡ πόλις*: cetatea întreagă; a Gadarenilor (Win. p. 405). Locuitorĭĭ temându-şĭ bunurile pământeştĭ roagă pe Isus, care venise a le mântui sufletele, sĕ se ducă dela eĭ. După Lc. 8, 37 le împlineşte cererea.

f) Vindecarea paraliticului, 9, 1—8.

(Mc. 2, 1—12. Lc. 5, 17—26).

La ceĭ doĭ evangelişti istorisirea e ceva maĭ nainte; Lc. nicĭ nu spune locul unde s'a întâmplat; Mc. îl numeşte e Capernaum, unde pare că s'a întors Mântuitorul dupăce Gadareniĭ nu-l primesc.

1. Şi întrând el în corabie a trecut, şi a venit în cetatea sa. 2. Şi iată aŭ adus luĭ un slăbănog zăcênd în pat. Şi vĕzênd Isus credinţa lor zise slăbănoguluĭ: Cutează fiule, iertate sûnt pĕcatele tale, cf. Mc. Lc. Capernaum sĕ numeşte *cetatea proprie* pentrucă locuitoriĭ de aicĭ l-aŭ primit, s'aŭ arĕtat ca uniĭ care sûnt proprietatea luĭ (Io. 1, 11) — nu ca cum ar fi fost patria luĭ. *Crizostom*: *Căcĭ care l-a produs este Betleem; care l-a crescut Nazaret, iar care l-a avut locuitor Capernaum.* Între alţĭ bolnavĭ aduc şi un slăbănog (paralitic; Mc. Lc. descriŭ cum aducătoriĭ şĭ-aŭ făcut cale la Isus). *Lor* se rapoartă la cel bolnav şi care-l aduceaŭ: credinţa s'a manifestat din partea celuĭ bolnav că s'a învoit sĕ-l ducă la Isus, iar aducătoriĭ îşĭ daŭ multă silinţă a ajunge în nemijlocita luĭ apropiere. Sĕ poate că bolnavul îşĭ mărturisea pĕcatele, de aceea îl agrăeşte Isus: *Cutează fiule.* Isus îĭ iartă pĕcatele, apoĭ îl însănătoşează; decĭ cauza boaleĭ sûnt pĕcatele luĭ. *ἀφίενται* după ℵB., Recepta *ἀφέωνται;* perf. pas. doric în loc de *ἀφεῖνται* (Win. p. 77): pĕcatele sûnt iertate.

3. Şi iată uniĭ din cărturarĭ ziceaŭ întru sine: Acesta huleşte. 4. Şi vĕzênd Isus gândurile lor zise: De ce cugetaţĭ rele întru inimile voastre? 5. Căcĭ ce este maĭ uşor, a zice: Iartă-ţi-sĕ pĕcatele, saŭ a zice: Scoală-te şi umblă? 6. Iar ca sĕ vedeţĭ că putere are Fiul omuluĭ sĕ ierte

pĕcatele pe pămênt, atunci zice slăbănoguluĭ: Scoală-te, ia patul tĕŭ şi mergĭ în casa ta. În iertarea pĕcatelor cărturariĭ vĕd — cu drept cuvênt — prerogativa dumnezeească, pentrucă numaĭ Dumnezeŭ poate şti starea internă a omuluĭ şi delăturând-o sĕ-l pună întrun element al Spirituluĭ (1. Sam. 12, 23. Is. 43, 25. Ps. 32, 2). De aceea şi biserica iartă pĕcatele (Io. 20, 23) fiind organul puterii Spirituluĭ sânt (după Lc. sûnt faţă şi fariseiĭ). *Acesta:* eĭ privesc numaĭ la apariţiunea luĭ Isus, nu la puterea care se manifestă prin el. *Huleşte:* pentrucă Isus nu sĕvêrşeşte iertarea pĕcatelor în numele altuia, ci din propria putere. Acest act însă e sânt şi dacă omul şi-l atribue răpeşte luĭ Dumnezeŭ onoarea. Înţelesul luĭ *βλασφημεῖν* îl cunoaşte precis monoteizmul, pentrucă în grecitate însemnează: *a vorbi rĕŭ asupra cuiva;* apoĭ *a spune ceva ca semn rĕŭ,* contrast la *εὐφημεῖν.* Monoteizmul vede în cuvênt hulirea, înjurarea luĭ Dumnezeŭ, îndeosebĭ însă răpirea onoreĭ ce i-sĕ cuvine numaĭ luĭ (Io. 10, 33). Mântuitorul ca Fiul luĭ Dzeŭ avea dreptul la prerogative dzeeştĭ. Dacă fariseiĭ nu recunosc aceasta apoĭ vina sûnt numaĭ eĭ, care primind influenţa luĭ se temeaŭ că vor perde tot lustrul lumiĭ lor interne, dar maĭ vêrtos al celeĭ externe. Isus dovedeşte că cunoaşte cugetele (Mc. 2, 8) zicênd: *De ce* etc.; *rele*: că eŭ hulesc pe Dzeŭ. V. 5. arată că nu este deosebire între puterea care iartă pĕcatele şi care vindecă (*εἰπεῖν— εἰπεῖν*): amêndouĕ presupun plenipotenţă dzeească. El zice: De aş fi zis bolnavuluĭ sĕ se scoale şi sĕ umble, voĭ în aceasta nu aţĭ fi aflat ceva extraordinar, dar aceasta nu e maĭ uşor ca a zice: iartă-ţi-sĕ pĕcatele. Îĭ convinge apoĭ că ca Fiul omuluĭ are putere pe pămênt, zice etc. *τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ* e elipsă: decĭ zic celuĭ bolnav; atunci zice celuĭ bolnav etc.; alţiĭ iaŭ ca parenteză (Win. p. 576). *Pe pămênt* se leagă cu *Fiul omuluĭ;* în opunere cu Dumnezeŭ în cer: nu numaĭ acesta, ci şi Fiul omuluĭ pe pămênt, Mesia, are putere a ierta pĕcatele, decĭ nu huleşte pe Dumnezeŭ dacă zice: iertate sûnt pĕcatele etc.

7. Şi sculându-se s'a dus în casa sa. 8. Iar mulţimea vĕzênd se temea şi preamăreaŭ pe Dumnezeŭ care a dat oamenilor această putere. Efectul cuvintelor luĭ Isus, a minunĭĭ asupra mulţimiĭ; de fariseĭ

nu să spune nimic pentrucă, să vede, evangelistul n'avea să istorisească ceva plăcut. Recepta: *s'aŭ mirat* în loc de *se temea.* Venind cele dumnezeeştĭ în atingere cu cele omeneştĭ totdeuna produc spaimă, frică. *Preamăreaŭ pe Dumnezeŭ,* iar motivul este puterea care se arată în Isus. *Oamenilor: dat. commodi* = pentru oamenĭ; iar plur. este al categorieĭ, pentrucă priveşte numaĭ pe Isus care este om şi Dumnezeŭ deplin. Deplinătatea puteriĭ dată luĭ ca om se revarsă asupra tuturor oamenilor.

g) Chiemarea luĭ Mateiŭ, 9, 9—13,

(Mc. 2, 14—17. Lc. 5, 27—32).

Între minunile espuse intercalează Mt. chiemarea sa la apostolat. Istorisirea este obiectivă, iar chiemarea să aminteşte pentrucă stă în strinsă legătură cu întâmplările prezente. Ceialalţĭ evangeliştĭ încă tratează faptul în aceeaş legătură, se deosobesc însă la nume; după eĭ este chiemat *Levi.* Din consunarea istorisirilor, identitatea cuvêntărilor cu carĭ staŭ în legătură şi din împrejurarea că registrele apostoleştĭ cunosc numaĭ pe Mateiŭ ca apostol urmează că Levi şi Mateiŭ sûnt aceeaş persoană. Probabil este că numele luĭ înainte de chiemare era Levi.

9. Şi trecênd Isus de acolo vĕzu pe un om şĕzênd la vamă, anume Mateiŭ, şi zise luĭ: Vino după mine. Şi sculându-se a mers după dênsul. Isus merge dela Capernaum la lacul Genezaret (Mc. 2, 13). *παράγειν* propriŭ însemnează *a trece pe lângă ceva;* aicĭ: trece maĭ departe dela locul unde vindecase pe cel paralitic. Numele Mateiŭ însemnează: *Teodor* (= darul luĭ Dumnezeŭ; derivă dela יה נתן; מתתיה, scurtat מתי, dar nu מתיה *Ματθίας*, cf. Acta 1, 23). Ocupând Romaniĭ Palestina scoteaŭ vamă (*τέλη*), adecă dare după marfa care să importa şi exporta. Vămile din o provinţă se dădeaŭ în arêndă cavalerilor romanĭ *(publicani),* care le incasaŭ punênd *vameşĭ* (*τελῶναι*) în fiecare cetate. Aceştĭ perceptorĭ de vamă eraŭ foarte despreţuiţĭ la Iudeĭ pentru lăcomia şi abuzurile carĭ le făceaŭ; iar fiind Evreĭ de naţionalitate să considerаŭ unelte ale asupritorilor şi ca ceĭ maĭ marĭ păcătoşĭ. Chiemarea luĭ Mateiŭ spune motivul scandalizăriĭ fa-

riseilor. τελώνιον este locul de vamă. Cuvintele: *Vino după mine* nu însemnează a merge după dênsul numaĭ cu trupul, ci a se alătura de tot luĭ.

10. Şi a fost că şĕzênd la masă în casa, iată mulţĭ vameşĭ şi pĕcătoşĭ venind şĕzură la masă cu Isus şi cu învĕţăceiĭ luĭ. 11. Şi vĕzênd fariseiĭ ziseră învĕţăceilor luĭ: De ce învĕţătorul vostru mănâncă cu vameşiĭ şi pĕcătoşiĭ? 12. Iar el auzind zise: Nu aŭ trebuinţă de doftor ceĭ sănĕtoşĭ ci ceĭ bolnavĭ. 13. Iar mergênd învĕţaţĭ ce este: Milă voesc şi nu jertfă. Că n'am venit sĕ chiem pe ceĭ drepţĭ ci pe pĕcătoşĭ. ἀναχείμενοι, la clasicĭ κατακεῖσθαι; ceĭ vechĭ şedeaŭ la masă răzimându-se cu braţul stâng pe perină. Această datină aŭ adoptat Evreiĭ în robia babiloniană (Keil, Archäologie 504). *În casa*: a luĭ Mateiŭ (Mc. Lc.; alţiĭ cred că a luĭ Isus — deşi nu e probabil). Fariseiĭ par a nu fi avut intenţiunĭ duşmănoase faţă de Isus, ci nu pot pricepe purtarea luĭ: el întră în societatea celor maĭ despreţuiţĭ oamenĭ. Isus caracterizează lucrarea sa ca a unuĭ medic al luĭ Israil provocându-se la Ex. 15, 26. Întru atâta concede el obiecţiunea, dar justifică ţinuta sa. *Sănĕtoşĭ* saŭ *drepţĭ* nu înţelege Mântuitorul pe ceĭ deplin drepţĭ, ci dreptatea legală, externă, care crede a posede toate. Generalitatea pĕcătoşieĭ nu sĕ neagă; dar numaĭ unĭĭ recunosc această stare; pe aceştia el îĭ vindecă. Citând Os. 6, 6 (după LXX) arată că înainte de toate sĕ cere milă, iar misiunea luĭ este a chiema pe pĕcătoşĭ şi nu pe ceĭ relativ drepţĭ. *Mergênd învĕţaţĭ* e formulă rabină: mergeţĭ şi învĕţaţĭ; sĕ cugete asupra obiectuluĭ, saŭ sĕ primească învĕţătură dela alţiĭ. ἔλεος la clasicĭ e masc., în apocrife şi T. N. neutr.; *milă* însemnează iubirea cătră aproapele îmbinată cu jertfire de sine. *Şi nu jertfă* exprimă negaţiune absolută: nu . . . ci (Win. p. 462). Înţelesul: Dzeŭ aşteaptă dela noĭ iubirea aproapeluĭ şi nu numaĭ sĕ-ĭ aducem jertfe. *Zigaben: Maĭ bună este mila decât jertfele.* Eĭ nu înţeleg cuvintele proroculuĭ căcĭ nu s'ar smintĭ vĕzêndu-l că petrece cu pĕcătoşiĭ; aceştia aşa sĕ pregătesc la mântuire. *Că n'am venit* etc. motivează pe *învĕţaţĭ*. καλέσαι este lucrarea Mântuitoruluĭ la pĕcătoşĭ. Unĭĭ aŭ *la pocăinţă* după *pĕcătoşĭ*; adaus din Luca.

h). Postul privat, 9, 14—17.

(Mc. 2, 18—22. Lc. 5, 33—38).

La Lc. întreabă fariseii şi cărturarii, la Mc. învĕţăceii luĭ Ioan şi fariseii. Originalitatea atribue unii luĭ Lc., alţii luĭ Mt. Pentru cel din urmă decid naraţiunea simplă; rĕspunsul din v. 15. în legătură cu v. 12. 13.

14. Atunci venirĕ la dênsul învĕţăceii luĭ Ioan zicênd: Pentruce noĭ şi fariseiĭ postim mult, iar învĕţăceii tĕĭ nu postesc? Legea mozaică prescrie post numaĭ la ziua împăcării (Lev. 16, 29). Evreiĭ aŭ maĭ întrodus postul de Lunia, Joia şi cele întru âmintirea unor evenimente triste din istorie; învĕţăceiĭ luĭ Ioan încă le ţin. *Nu postesc:* relativ, din punctul de vedere al întrebătorilor care nu puteaŭ constata post la învĕţăceiĭ luĭ Isus avêndu-se în vedere pe sine.

15. Şi zise Isus lor: Aŭ doar pot jeli prietenii mireluĭ până când este mirele cu dênşiĭ? Venivor zile când sĕ va lua mirele dela dênşiĭ, şi atunci vor postí. — *νυμφῶν* = cămara nupţială, iar *υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος* sûnt ceice aduc mireasa dela părinţi însoţită de prietene şi iaŭ parte la ospĕţul care ţinea 7 zile. (Ioil 2, 16. Tob. 6, 16. cf. Io. 3, 29; *παρανύμφιοι* saŭ *φίλοι τοῦ νυμφίου*). Raportul între Isus şi biserică sĕ înfăţişează ca căsătorie (Os. 2, 30 sq. Ier. 3, 1—14. Ez. 16, 8): Isus e mirele, apostolii sĕĭ vorniceĭ, iar omenirea e mireasa. Ziua nunţiĭ este de bucurie, aşa acum pentru învĕţăceii sĕĭ n'ar fi potrivit sĕ postească, ceeace însemnează întristare. Vine timpul când îĭ va părăsi (profeţeşte moartea sa), atunci vor fi triştí. Până la venirea luĭ a doua biserica face foarte bine ordinând anumite posturi ca sĕ aducă aminte membrilor sĕĭ că în lume se schimbă bucuria cu durere.

16. Iar nimene nu pune petec de materie nebătută în piuă pe haină veche; căci întregirea eĭ ia dela haină, şi maĭ mare sĕ face gaura. 17. Nici bagă vin noŭ în foĭ vechĭ; iar de nu, se rup foiĭ, şi vinul se va vĕrsa şi foiĭ se vor perde; ci bagă vin noŭ în foĭ noĭ, şi amêndouĕ se vor ţine. Aceste versurĭ generalizează ideea precedentă arĕtându-sĕ deosebirea

între economia T. V. şi N. Noul spirit trebue îmbrăcat în forme noĭ, şi chiar aflându-se în T. N. forme aseměnătoare cu cele din T. V., totuş se deosebesc. Aceasta sĕ dovedeşte cu douĕ aseměnărĭ. Întâia arată că cele noĭ nu sûnt partea secundară a celor vechĭ cum credeaŭ fariseiĭ; iar a doua dovedeşte că cele vechĭ sûnt forma şi cele noĭ esenţa. Astfel sĕ se convingă fariseiĭ că scăderile economieĭ T. V. nu le pot delătura cu cârpiturĭ, ceeace este tot aşa de cu neputinţă ca şi când cineva ar pune petec noŭ pe haină veche, saŭ vin noŭ în foĭ vechĭ. *Tertium comparationis:* aceasta nu e numaĭ fără scop, ci contra luĭ. ῥάκος (dela ῥήσσω): *bucata ruptă, petec.* πλήρωμα *(întregirea)* e nominativ: petecul întregeşte haina; iar αὐτοῦ se rapoartă la haină nu la petec. *Ia dela haină:* din haina veche. Petecul nebătut în piuă udându-se se stringe, iar haina veche nu, şi aşa trebue sĕ cedeze părţĭ. Vulg. ia πλήρωμα ca acuz. şi întregeşte din cele precedente la αἴρει ca subiect ἐπίβλημα: căcĭ el (petecul) ia plinirea sa: (cât umple haina), adecă în toată estinderea. *Nicĭ bagă vin noŭ* etc. Acest exemplu nu e tautologie, ci exprimă aceeaş idee în alt chip: la întâiul se asaměnă părţile cu întregul, aicĭ forma cu cuprinsul. În orient vinul sĕ păstrează în foĭ, maĭ adese făcuţĭ din peĭ de capră (*Omer* Il. γ 247. Od. ζ, 78. ι, 196. ε, 265), cămilă, azin; partea aspră vine în lăuntru. ἀπολοῦνται exprimă urmarea celor espuse. ℵB 1. 13. Verz. aŭ ἀπόλλυνται; Recepta e după Lc. 5, 37. *Crizostom, Ieronim, Teofilact, Zigaben* etc. zic că Isus rĕspunde astfel pentrucă învĕţăceiĭ sĕĭ încă nu sûnt în stare a ţine posturĭ maĭ grele. Noĭ ştim însă că Evreiĭ aveaŭ multe posturĭ pe cari învĕţăceiĭ sigur nu le-aŭ călcat. Isus zice numaĭ că învĕţăceiĭ luĭ Ioan nu pot observa praxa învĕţăceilor sĕĭ pentrucă le lipseşte spiritul luĭ; de ar face aceasta ar perde cele vechĭ şi n'ar căştiga cele noĭ *(Ilarie).*

i) Isus învie pe fica luĭ Iair; vindecă o femee bolnavă, 9, 18—26.

(Mc. 5, 21—42. Lc. 8, 40—56).

Istoria evangelică conţine 3 învierĭ: cea de aicĭ; Lc. 7, 11—17; Io. 11, 1 sq. Petrecênd Isus în Capernaum vine maĭ marele sinagogiĭ şi-l roagă sĕ-ĭ învie pe fie-sa; pe cale face minunea vindecărĭĭ.

18. Aceste grăind el către dênşiĭ, iată un boier întrând se închină luĭ, zicênd: Fie-mea acum muri, ci venind pune mâna ta peste ea şi va învia. *Aceste grăind el* pune în legătură cele precedente cu cele următoare; deci urmează nemijlocit după v. 11 sq. Mc. numeşte pe acest boier maĭ marele sinagogiĭ; Lc. zice că se chiamă Iair. Mt. contrage istorisirea şi lasă ca Iair sĕ zică că fie-sa murise (Mc. 5, 23. Lc. 8, 49). *Pune mâna ta* etc. exprimă marea încredere ce are în Isus. Punerea mânilor simbolizează împărtĕşirea darurilor dumnezeeştĭ (19, 13. Lc. 4. 40. 13, 13. Acta 6, 6. 8, 17 sq. 13, 3. 19, 5. Gen. 48, 14. Num. 27, 18).

19. Şi sculându-se Isus merseră după dênsul şi învĕţăceiĭ luĭ. 20. Şi iată o femee căreia curgea sânge de doĭsprezece anĭ venind dinapoĭ s'a atins de ciucurul haineĭ luĭ; 21. că zisese în sine: Numaĭ de mĕ voiŭ atinge de haina luĭ, mĕ voiŭ mântui. Învĕţăceiĭ însoţesc pe Isus care se sculă dela ospĕţ; după Mc. şi Lc. şi mulţime de popor. Boala femeiĭ e curgere. Ceialalţĭ evangeliştĭ descriŭ că mediciĭ n'aŭ putut-o tămădui, deşi cheltuise toată averea. În urma acestor împrejurărĭ este explicabilă starea eĭ desperată. Credinţă mare în puterea luĭ Isus are femeea, dar pentruca aceasta sĕ se poată manifesta crede că trebue sĕ se atingă de el. *Dinapoĭ:* probabil de ruşine ca sĕ nu descopere boala. *κράσπεδον* (ציצית) este *ciucurul* (găitan). care purtaŭ Iudeiĭ la cele patru cornurĭ ale vestmêntuluĭ deasupra (Num. 15, 38. Deut. 22, 12); la Grecĭ *poală, margine;* în T. N. numaĭ în înţelesulântâiŭ.

22. Iar Isus întorcêndu-se şi vĕzênd-o pe ea zise: Cutează fică, credinţa ta te-a mântuit. Şi s'a vindecat femeea din acea oră. Mc. Lc. aŭ aicĭ unele momente carĭ lipsesc la Mt. *Întorcêndu-se:* pentrucă Isus ştiea că ea s'a atins şi i-a cunoscut intenţiunea. *Fică* (*θυγάτηρ*) numaĭ în această istorie în T. N. Perf. *te-a mântuit* exprimă fapta împlinită. *Din acea oră* nu e egal cu *în ora aceea* (8, 13), ci: fapta s'a împlinit din acel moment, acea oră (15, 28. 17, 18). *Zigaben: Iar din ora nu este din ora când i-a zis Isus: cutează fică, ci de când s'a atins de ciucur, cum istorisesc Mc. şi Lc.* Numele femeiĭ este *Veronica,* era păgână din Paneas (Cezarea

luĭ Filip; Eus. H. E. 7, 17: întru amintirea acesteĭ fapte sĕ fi ridicat ea înaintea caseĭ sale Mântuitoruluĭ o statuă de bronz, lângă care statua uneĭ femeĭ rugându-se; Eusebie a vĕzut-o în acel oraş; *Socrates* zice că Iulian a pus în locul statueĭ Mântuitoruluĭ pe a sa; Hist. lib. 6, 41).

23. Şi venind Isus în casa boieruluĭ şi vĕzând pe fluerătorĭ şi mulţimea făcând gâlceavă zise: 24. Depărtaţi-vĕ; că fata n'a murit ci doarme. Şi rîdeaŭ de dênsul. 25. Iar dupăce a scos afară poporul, întrând a prins-o de mână, şi s'a sculat fata. 26. Şi a eşit vestea aceasta în tot pămêntul acela. Mc. şi Lc. tratează cum vin solĭ din casa luĭ Iair care spun că fata a murit; Mântuitorul mângâe pe părintele care începe a se îndoi; ia cu sine numaĭ anumite persoane. Sosind acolo află muzică şi persoane jelitoare (înmormêntarea sĕ făcea în ziua morţiĭ) după datina Iudeilor din acele timpurĭ. Tr. Chetuboth 4: „Etiam pauperrimus inter Israelitas praebebit ei (uxori mortuae) non minus quam duas tibias et unam lamentatricem". *Mulţimea* conzistă din bocitorĭ, prietenĭ, vecinĭ şi rudeniĭ. *N'a murit:* moartea nu va fi durabilă. Cuvêntul *doarme* nu poate fi luat despre moarte părută, căcĭ vedem mulţimea rîzând de Isus fiind eĭ deplin convinşĭ că fata murise (Lc. 8, 53). El întrebuinţează acest cuvênt pentrucă nu avea scopul sĕ deştepte în mulţime încredere în puterea sa; apoĭ exprimă că moartea pentru dênsul este somn. Celce se află în această stare trebue numaĭ deşteptat. *I-a scos afară:* cu puterea; pare că fiind provocaţĭ n'aŭ ascultat. *αὐτῆς* după înţeles se leagă la *χοροστον* (Win. p. 133). Actul învieriĭ; cele întâmplate după aceasta şi porunca dată părinţilor cf. Mc. Lc. În opunere cu porunca luĭ Isus sĕ lăţeşte vestea despre minune.

j) Vindecarea celor doĭ orbĭ şi a mutuluĭ îndrăcit 9, 27—34.

27. Şi trecênd Isus de acolo, aŭ mers după dênsul doĭ orbĭ strigând şi zicênd: Milueşte-ne, Fiul luĭ David. 28. Iar venind el în casă s'aŭ apropiat de dênsul ceĭ orbĭ, şi zise lor Isus: Credeţĭ că pot face aceasta? Rĕspunseră luĭ: Da,

Doamne. 29. Atunci s'a atins de ochii lor zicênd: Fie vouĕ după credinţa voastră. 30. Şi s'aŭ deschis lor ochii. Şi Isus le-a poruncit zicênd: Vedeţi, nimene sĕ nu ştie. 31. Iar ei eşind l-aŭ vestit în tot pământul acela. *De acolo:* din casa lui Iair. Aceştĭ orbĭ sĕ vede că auziseră de minunile luĭ Isus, decĭ credeaŭ că el e Mesia; de aceea îl numesc *fiul luĭ David.* Isus nu le împlineşte cererea îndată, ci le examinează credinţa până sosesc în casa din Capernaum (v. 10). Eĭ îĭ urmează; rezultatul este tămăduirea. *Credeţi că pot:* am putere a face ceeace voĭ cereţi. Inf. aor. exprimă acţiunea momentană, răpede (Win. p. 310). *S'aŭ deschis ochiĭ lor,* e evraizm: aŭ dobândit vederea (2. Reg. 6, 7. Is. 35, 5. Ps. 146, 8). ἐμβριμᾶσθαι propriŭ: *a amenința pe cineva;* sĕ explică din prevederea că porunca va fi fără rezultat. El le porunceşte nu a ascunde fapta — căcĭ aceasta toţĭ o vedeaŭ, ci a nu spune condiţia prin care aŭ dobândit vederea: credinţa că el este Mesia, pentrucă poporul căuta ocaziunea sĕ-l provoace a face minunĭ. διαφημίζειν, numaĭ aicĭ cu acuz. persoaneĭ, are înţelesul: φανερὸν ποιεῖν τινα. *Eşind:* din casă.

32. Iar după ce eşiră eĭ, iată aŭ adus la dênsul un om mut îndrăcit. 33. Si fiind scos afară dracul mutul vorbea. Şi s'aŭ mirat mulţimea zicênd: Nicĭcând nu s'a arĕtat aşa în Israil. 34. Iar fariseiĭ ziseră: Cu stăpânul dracilor scoate dracĭĭ. — *Iar după ce eşiră eĭ* leagă cele următoare cu cele precedente; opune pe aceia bolnavuluĭ care acum vine sĕ se vindece; de aceea Mt. 12, 22 sq. este altă întâmplare. *Mut îndrăcit;* cuvêntul din urmă e adiectiv, însemnează pe un om care prin influenţa demonuluĭ era mut, nu din pricina uneĭ scăderĭ organice. *Nicicând nu s'a arĕtat aşa* (scoaterea de dracĭ şi minunĭ în genere): nu aŭ fost în această mĕsură; minunile luĭ Isus întrec toate minunile de până acum. *Aşa* nu = aşa ceva; dar nicĭ subiect la *s'a arĕtat* nu e Isus: nicĭ n'a făcut lucrurĭ aşa minunate în Israil. Poporul recunoaşte miniunea şi o admiră; fariseiĭ rĕutăcioşi şi invidioşi caută a scurta luĭ Isus din merit (fapta nu o pot nega), afirmă că el nu face aceasta dela sine, puterea nu o are dela Dzeŭ, ci dela stăpânul demonilor.

III. Isus restringe lucrarea la ceice îl ascultă; învățături; minuni, 9, 35—18, 35.

§. 13. Trimiterea apostolilor, 9, 35—10, 42.

a) Ocaziunea trimiterii, 9, 35—38.

35. Și umbla Isus prin toate cetățile și satele învățând în sinagogele lor și predicând evangelia împărăției și vindecând toate boalele și toate neputințele. 36. Iar văzând mulțimea i-s'a făcut milă de ei, că eraŭ necăjiți și lăpădați ca oile carĭ n'aŭ păstor. 37. Atuncĭ zise învățăceilor sĕĭ: Iată secerișul (e) mult, iar lucrătoriĭ sûnt puținiĭ. 38. Rugați-vĕ decĭ la Domnul secerișuluĭ ca sĕ scoată lucrătorĭ la secerișul sĕŭ. Ținutul lucrăriĭ Mântuitoruluĭ este Galileea. *αὐτῶν* e masc. Isus observă (*văzând*: în această călătorie) că poporul Israil, după starea spirituală, este ca o turmă de oĭ fără păstor; care din toate părțile e înfricată (*ἐσκυλμένοι*) și neaflând pace e aruncată la pământ (*ἐῤῥιμμένοι*).[1]) *Mulțimea:* care veneaŭ după el. Împrejurarea aceasta îndeamnă pe Isus a declara cele din v. 37 sq. Israil simțește necesitatea mântuiriĭ; venirea luĭ este un seceriș foarte bogat, iar lucrătoriĭ sûnt puținiĭ. *σπλαγχνίζω*[2]): a mânca intestinele animalelor după jertfire (2. Mac. 6, 8), în med.: *a compătimi, a avea milă.* Numaĭ aicĭ în T. N. e construit cu *περί*, maĭ adese cu *ἐπί* și dat. orĭ acuz.; Mt. 18, 17 numaĭ gen. (Win. p. 218). Fiind mulțĭ care așteptaŭ mântuirea, învățăceiĭ (ca 5, 1) sĕ se roage luĭ Dumnezeŭ ca sĕ trimită lucrătorĭ. *Sĕ scoată* exprimă necesitatea.

[1]) *Σκύλλειν a beli, jupui, despoia,* apoĭ a *sfășia, zmulge*; *ἐῤῥιμένοι prostrati, jacentes,* Vulg. O turmă de oĭ fără păstor rătăcește și e chinuită, sfășiată de foame, furtune și fiere sălbatece pănăce piere, așa este și Israil. Starea luĭ o descrie istoria cu cele maĭ triste colorĭ. Irodianiĭ l-aŭ tradat, saduceiĭ îl supĕră cu vieața imorală, iar fariseiĭ îl împovărează cu prescripte minuțioase; rezbele politice, sărăcie și desmățare religios-politică.

[2]) *Σπλάγχνον* (רחם) însemnează părțile interne nobile, inima; apoĭ *uterus;* ca locul afectelor și sentimentelor; îndeosebĭ însă plur. *σπλάγχνα* sĕ întrebuințează spre a însemna compătimirea, iubirea. LXX traduce רחמים cu *οἰκτιρμοί* (Ps. 25, 6. 40, 12) orĭ *ἔλεος* (Is. 47, 6) și numaĭ Prov. 12, 10 cu *σπλάγχνα.*

b) Numele apostolilor, 10, 1—4.

(Mc. 3, 14—19. Lc. 6, 14—16. Acta 1, 13).

Mateiŭ presupune colegiul acesta ca complet şi el nu relatează chiemarea fiecăruia, ci numaĭ a unora (4, 18 sq.); Mc. Lc sûnt maĭ precişĭ. Numĕrul 12 nu e din întâmplare: 12 patriarhĭ sûnt întemeetoriĭ poporuluĭ israiltean, iar ceĭ 12 apostolĭ reprezentanţiĭ luĭ Israil după spirit; numĕrul 12 e compus din 3×4: lucrarea celor dumnezeeştĭ asupra creatureĭ.

1. Şi chiemând pe ceĭ doĭsprezece învĕţăceĭ aĭ sĕĭ le-a dat lor putere peste duhurile necurate ca sĕ scoată pe ele, şi sĕ tămăduească toată boala şi toată neputinţa. Aci sĕ aminteşte maĭ întâiŭ cum Isus înzestrează pe apostolĭ cu putere spirituală de a face minunĭ, care putere sĕ deplineşte la pogorîrea Spirituluĭ sânt. La începutul creştinizmuluĭ trebuea sĕ se facă minunĭ pentruca înrîurind asupra omuluĭ senzual sĕ-l facă aplicat a-l primi. *Sĕ tămăduească* atârnă dela *putere* nu dela *ca sĕ:* aveaŭ putere sĕ tămăduească pe ceĭ îndrăciţĭ şi cuprinşĭ de alte boale.

2. Iar numele celor doĭsprezece apostolĭ sûnt aceste: Maĭ întâiŭ Simon numit Petru şi Andreiŭ fratele luĭ, şi Iacob al luĭ Zebedeiŭ şi Ioan fratele luĭ, 3. Filip şi Bartolomeiŭ, Toma şi Mateiŭ vameşul, 4. Iacob al luĭ Alfeŭ şi Lebeŭ, Simon Cananeul şi Iuda Iscarioteanul care l-a vêndut pe dênsul. Punênd lângă olaltă registrele apostoleştĭ avem următorul tabloŭ:

Clasa I:

Mt.	Mc.	Lc.	Acta.
Simon	Petru	Simon	Petru
Andreiŭ	Iacob	Andreiŭ	Iacob
Iacob	Ioan	Iacob	Ioan
Ioan	Andreiŭ	Ioan	Andreiŭ

Clasa II:

Filip	Filip	Filip	Filip
Bartolomeiŭ	Bartolomeiŭ	Bartolomeiŭ	Toma
Toma	Mateiŭ	Mateiŭ	Bartolomeiŭ
Mateiŭ	Toma	Toma	Mateiŭ

Clasa III:

Iacob luĭ Alf.	Iacob luĭ Alf.	Iacob luĭ Alf.	Iacob luĭ Alf.
Lebeŭ	Tadeŭ	Sim. Zilotul	Sim. Zilotul
Simon Can.	Simon Can.	Iuda luĭ Iac.	Iuda Isc.
Iuda Isc.	Iuda Isc.	Iuda Isc.	

Apostol derivă dela *ἀποστέλλειν trimis, sol.Ântâiul este Simon;* numĕrarea nu sĕ continuă pentrucă Mt. numeşte pe apostolĭ cu pĕreche. Simon fiul luĭ Iona se deosebeşte de alt apostol cu acelaş nume prin numele dat de Isus (Io. 1, 43). El sĕ aminteşte în locul prim pentrucă împreună cu fratele sĕŭ aŭ fostântâĭ chiemaţĭ *(Teofilact); Eut. Zigaben: Numeşte maĭ întâiŭ pe Petru nu numaĭ că este maĭ bĕtrân ca Andreiŭ fratele sĕŭ, ci şi că este deosebit de toţi în statornicie. De aceea şi Cristos numindu-l Petru zice,* 16, 18. Aceasta explică şi rangul luĭ între ceialalţĭ (16, 16 sq. 17, 1. 24; 19, 27. 26, 37. 40. Lc. 8, 45. 9, 32. 22, 31 sq. Io. 21, 15. Acta 1, 15. 2, 14. 5, 3 sq. 8, 14. 10, 5. 15, 7. Gal. 1, 18. 2, 7); ceeace sĕ confirmă din consecinţa a pune în urmă pe tradator, iar după Petru pe Andreiŭ, Iacob şi Ioan, ceĭ maĭ încrezuţĭ aĭ Domnuluĭ. *Andreiŭ,* nume vechiŭ grecesc, stă în legătură cu *ἀνήρ*; alţiĭ îl deduc dela נדר; în istoria creştină are rol puţin însemnat. *Iacob fiul luĭ Zebedeiŭ* este ucis la porunca luĭ Irod Agripa pela 42 d. Cr. *Filip* cf. Io. 1, 45 nu e identic cu Acta 6, 15 cf. 21, 8. *Bartolomeiŭ* (בר תלמי *fiul luĭ Tolmaĭ)* sĕ ia ca patronim şi identifică cu Natanail (Io. 1, 46 sq. cf. 21, 1 sq.). *Augustin* etc. zice că este Mateiŭ; numele nu este contrar ipotezeĭ pentrucă derivă dela aceeaş rădĕcină (נתן אל cf. Mt. 9, 9). *Toma* (תאמא, תאם = *geamĕn* cf. Io. 11, 16. 20, 24 sq. 21, 2); *Eusebie* şi *Acta Thomae* sĕ zice *Ἰούδας Θωμᾶς ὁ καὶ Δίδυμος.* La numele sĕŭ evangelistul adauge *vameşul,* care lipseşte la ceialaţĭ evangelişti şi serveşte drept dovadă că Mt. a compus cartea prezentă. *Iacob al luĭ Alfeŭ. Ἅλφαῖος* e identic cu *Κλωπᾶς* (Io. 19, 25); bărbatul uneĭ Mariĭ, cumnată saŭ soră a preacurateĭ Fecioare, deoarece חלפי la transcriere lesne s'a schimbat astfel ca şi חגי în *Ἅγγαῖος* (LXX). Acest Iacob era vĕr al Domnuluĭ, sĕ numĕră 13, 55 la fraţiĭ luĭ, iar Mc. 15, 40 sĕ numeşte *cel mic.* Pe apostolul următor unele mărturiĭ îl numesc *Lebeŭ* (D. 122); altele *Tadeŭ* (ℵB. 17, 124); Recepta: *Lebeŭ care s'a supranumit Tadeŭ*

(aşa şi cele mai multe Msse, Const. apost. 6, 14, 1. 8, 25). Acest Lebeŭ orĭ Tadeŭ este identic cu *Iuda luĭ Iacob* din Lc. şi Acta l. c., decĭ la gen. Ἰακώβου trebue suplinit ἀδελφός (Win. p. 179); aparţine fraţilor Domnuluĭ. Tadeŭ şi Lebeŭ sûnt supranume; derivă dela תד, שד = *piept,* şi לב = *inimă.* Acta Thaddaei (Tischendorf p. 261) încep: *Lebeŭ care sĕ chiamă Tadeŭ* şi spun că a primit acest nume când a fost botezat de Ioan. *Crizostom*: *Există şi alt Iuda Lebeŭ care se chiamă Tadeŭ; Ieronim: Thaddaeus . . qui alibi appellatur Lebbaeus. Simon* (שמעון = *ascultare)* sĕ numeşte ὁ Καναναῖος (Recepta după ℵ A al. ὁ Κανανίτης) ceeace explică Lc. ὁ ζηλωτής (cf. Acta l. c.). Zeloţĭ sĕ numesc bărbaţiĭ care păşeaŭ nu numaĭ cu cuvêntul ci şi cu fapta contra orĭcăreĭ călcărĭ a legiĭ mozaice (Num. 25, 9. *Ios. Flaviu,* Bell. jud. 4, 3, 9; 5, 1; 6, 3; 7, 8, 1). Partidul s'a format abia maĭ târziŭ şi a contribuit foarte mult la risipirea Ierusalimuluĭ. Cuvêntul derivă dela cald. קנאן, evr. קנא = *a fi zelos* (Ex. 20, 5. 34, 14. Deut. 4, 24); decĭ nu însemnează un loc, o cetate de unde era el. Dela Cana din Galileea (*Ieronim* etc.) nu sĕ poate deduce pentrucă locuitoriĭ sĕ numeaŭ *Καναῖοι* ca ceĭ din *Κάναι* în Aeolis (Strabo 13, 1 p. 581). Părerea unora că acest Simon ar fi fratele luĭ Iacob şi Iuda nu sĕ poate dovedi; iar după Io. 7, 5 este neverosimil ca 3 din fraţiĭ Domnuluĭ sĕ fi fost apostolĭ. *Iuda:* Ἰούδας יהודה = *laudă: mărire, glorie* (Gen. 29, 35. 49, 8). *Iscariot:* איש קריות = bărbat din Cheriot; oraş în seminţia Iuda (Ios. 15, 28. Ier. 48, 41, Amos 2, 2); la talmudiştĭ aşijderea sĕ zice איש ירושלים, *Iosif Flaviu* (Antiq. 7, 6, 1 (transcrie איש טוב=bărbat din Tob cu Ἴστοβος. ὁ καὶ παραδούς: *l-a predat;* nu: l-a tradat, ceeace s'ar exprima cu προδούς. Amintire tragică şi condamnatoare!

c) Instrucţiile date apostolilor, 10, 5—42.

Chiemarea apostolească a celor aleşĭ sĕ mărgineşte la poporul israiltean, poporul ales, pentrucă Isus nicĭcând nu atacă întâietatea luĭ. Împrejurările sûnt de natură că lucrarea celor doĭsprezece deocamdată sĕ fie numaĭ în Israil; maĭ apoĭ acest cerc de lucrare sĕ va lărgí (Acta 9, 15; 10. Mt. 28, 19). În sinul luĭ Israil trebuea sĕ se pregătească vatra foculuĭ sânt; acesta sĕ ia parte la mântuirea care s'a desvoltat în-

trênsul şi dupăce nu o primeşte în totalitatea sa va trece la celelalte popoare realizându-sĕ profeţia (Miha, 4, 1 sq. cf. Rom. 11, 11 sq.). Instrucţia prezentă este un întreg, de aceea evangelistul o reproduce fidel; la Lc. se tratează la deosebite ocaziuni (Lc. 9. 10. 12). Isus arată apostolilor: a) cercul de lucrare (v. 6—15); b) soartea şi piedecele carĭ vor întimpina (v. 16—31); c) scopul misiunĭ (v. 32—42).

5. Pe aceştĭ doĭsprezece i-a trimis Isus poruncind zise lor: În calea păgânilor sĕ nu mergeţĭ şi în cetatea Samarinenilor sĕ nu întraţĭ; 6. dar vĕ duceţĭ maĭ vêrtos la oile perdute ale caseĭ luĭ Israil. *În calea păgânilor*: calea care duce la păgânĭ. Samarineniĭ eraŭ amestecătură de popoare, care s'a născut din rĕmăşiţa poporuluĭ din imperiul Israil şi din coloniştiĭ aduşĭ de Salmanasar (2. Reg. 17, 24). Iudeiĭ îĭ consideraŭ aproape păgânĭ; pe timpul Mântuitoruluĭ nu stăteaŭ în nicĭo legătură (Io. 4, 9). *Oile perdute*: rĕtăcite, avêndu-sĕ în vedere 9, 36. Păstorul poporuluĭ israiltean este Iehova (Ps. 80, 1); neprimind acum pe promisul Mântuitor s'a abătut dela dênsul (Is. 53, 6. Ier. 50, 8. Ez. 34, 5).

7. Iar umblând predicaţĭ zicênd că s'a apropiat împĕrăţia cerurilor. 8. Pe ceĭ bolnavĭ vindecaţĭ, pe morţĭ înviaţĭ, pe leproşĭ curăţiţĭ, dracĭ scoateţĭ; în dar aţĭ luat, în dar daţĭ. Cuprinsul predicĭĭ lor este: împĕrăţia luĭ Dzeŭ (cf. 3, 2. 4, 17). Chiemarea de acum a apostolilor sĕ deosebeşte de cea după pogorîrea Spiritului sânt; eĭ staŭ încă pe punctul de vedere al T. V.: predică pocăinţa drept condiţia primirĭĭ în această împĕrăţie. Minunile carĭ vor face întăresc predica şi daŭ dovezĭ despre apropiata împĕrăţie a Mântuitoruluĭ; dar ele sĕ servească numaĭ acestuĭ scop; de aceea: *în dar aţĭ luat* etc. Porunca aceasta rezultă din împrejurărĭ. Învĕţăceiĭ lesne puteaŭ sĕ iee daruri; a nu privĭ la credinţă ci maĭ ales la împrejurările celor bolnavĭ.

9. Nu vĕ agonisiţĭ aur nicĭ argint, nicĭ aramă la brâul vostru, 10. nicĭ traistă pe drum, nicĭ două haine nicĭ încălţăminte nicĭ toiag; că vrednic este lucrătorul de hrana sa. Motivează pe *în dar aţĭ luat* etc. Eĭ nu numaĭ sĕ nu grijească de aramă care ca

monetă le-ar agonisi cele trebuincioase, dar nicĭ de cele maĭ necesare lucrurĭ de călĕtorie carĭ le pot pune în traistă, cum două rênduri de haine, saŭ toiag. Brâul era de in, piele saŭ bumbac; să încingea cu el haina, iar în el să puneaŭ banĭ şi alte unelte. *La brâul vostru* aparţine luĭ *nu agonisiţĭ*: să nu agonisească banĭ pentruca să-ĭ pună la brâŭ. În v. 10. suplinim: nu vĕ agonisiţĭ. În traistă să pun hainele necesare. Mc. 6, 8 Isus dă voe a lua toiag; ací să opreşte. Această contrazicere e numaĭ la părere. După Mt. Isus opreşte a lua ceva cu sine, nicĭ chiar toiag, care îl are şi cel maĭ sărac; iar după Mc. să nu ia ceva, cel mult toiag; cine are numaĭ atâta e destul de sărac. Particularităţile nu trebuesc urgate. Isus zice numaĭ că predicătorul să nu fie îndeosebĭ îngrijat când pleacă în misiune, ci toată încrederea să o aibă în Dumnezeŭ. *Vrednic este lucrătorul* etc. arată că eĭ sûnt lucrătoriĭ luĭ Dumnezeŭ care le va purta grijă. *ὑποδήματα* şi *σανδάλια* însemnează aceeaş; era numaĭ talpă de piele saŭ lemn şi să prindea de picioare cu curele. LXX traduce cu *ὑπόδημα* evr. נעל, iar în Targumurĭ סנדלא.

11. Iar în orĭcare cetate saŭ sat veţĭ întra cercetaţĭ cine este vrednic întru aceea; şi acolo rĕmâneţĭ până când eşiţĭ. 12 Iar întrând în casă întrebaţĭ-o de sânĕtate. 13. Şi de va fi vrednică casa aceea, vină pacea voastră peste ea; iar de nu va fi vrednică, pacea voastră să se întoarcă la voĭ. Apostoliĭ să caute în locul unde sosesc cine este vrednic: sûnt aceia săracĭ cu spiritul care doresc şi aşteaptă mântuirea, ca să rĕmână la dênşiĭ. Iar dupăce aŭ aflat atare loc să rĕmână acolo, să nu schimbe locul de petrecere; căcĭ ar putea să supere pe gazda de până acum, iar lor s'ar putea zice că sûnt nestatornicĭ. Când întră în casă (în care locueşte cel vrednic) să o întrebe de sânĕtate, adecă pe locuitorĭ. *Zicênd: Pace caseĭ acesteia* e adaus din Lc. 10, 5 (D. L. It. Vulg.). Salutarea la Evreĭ cuprinde dorirea păcĭĭ saŭ a saluteĭ: שלום לך. *Şi de va fi vrednică* etc.: de sûnt locuitorĭĭ aceleĭ case vrednicĭ de pacea care voĭ aveţĭ fiind înzestraţĭ cu Spiritul sânt, atuncĭ pacea din salutarea voastră vină asupra eĭ şi va lucra ceeace exprimă formula aceasta; la din contră va fi fără efect. *Eut. Zigaben* zice la *ἐπιστραφήτω*:

Nimic nu va lucra, ci aceasta luând-o cu voĭ eşiţi. Atitudinea acelora va dovedí vrednicia saŭ nevrednicia.

14. Şi oricine nu vĕ va primí pe voĭ nicĭ va asculta cuvintele voastre, eşind din casă saŭ din cetatea aceea scuturaţĭ praful de pe picioarele voastre. 15. Adevĕr zic vouĕ, maĭ uşor va fi pămêntuluĭ Sodomeĭ şi Gomoreĭ în ziua judecăţiĭ decât cetăţiĭ aceleia. Solul luĭ Cristos rĕmâne numaĭ unde vede dorinţa mântuiriĭ. *Oricine*: de s'ar întâmpla ca o cetate s'aŭ individ sĕ nu-ĭ asculte. *Scuturaţĭ praful*: rupeţĭ toate legăturile cu eĭ; aceştia nu vor lua parte la darurile dzeeştĭ, vor vení la judecată. Sodoma şi Gomora (Gen. 19.) simbolizează pedeapsa dumnezeească care vine asupra celorce s'au lăpĕdat de dênsul. Pedeapsa însă totdeauna corespunde graduluĭ în care s'aŭ arĕtat lucrurile dumnezeeştĭ omuluĭ. Cine nu primeşte pe soliĭ luĭ Cristos sûnt maĭ marĭ pĕcătoşĭ decât aceste cetăţĭ, pentrucă aceştia învaţă maĭ lămurit adevĕrurile dumnezeeştĭ decât Lot şi contimporaniĭ luĭ.

16. Iată eŭ vĕ trimit pe voĭ ca oĭ în mijlocul lupilor; fiţĭ decĭ înţelepţĭ ca şerpiĭ şi simpli ca porumbiĭ. Partea umbroasă a lucrăriĭ apostoleştĭ. Aceştia sĕ nu creadă că staŭ în faţa lumiĭ ca păstorĭ, ci ca oĭ (Lc. 21) între lupĭ. *Eŭ* are emfază; *Teofilact: Eŭ cel puternic. În mijlocul lupilor* de legat cu *ca oĭ*: vĕ trimit ca pe oĭ carĭ se află între lupĭ (Sĕ poate lua şi la *vĕ trimit* şi *în* (ἐν) arată rezultatul, pentrucă stă la verb care exprimă mişcare). Oaia e simbolul nevinovăţiei, blândeţeĭ şi răbdăriĭ, lupul al rĕutăţiĭ, răpiriĭ. — Simbolica aceasta naturală arată foarte lămurit apostolilor raportul lor către lume. De toate părţile sûnt înconjuraţĭ de lupĭ răpitorĭ, sûnt ameninţaţĭ cu moarte. În această situaţie sĕ fie înţelepţĭ ca şerpiĭ, sĕ aibă cea maĭ mare prudenţă, dar aceasta sĕ nu degenereze în înşelăciune; de aceea: *simpli* (ἀκέραιος = neamestecat, curat) ca porumbiĭ; simbolul Spiritului sânt; arată decĭ curăţenia sufletească. Între împrejurările primejdioase cere Isus dela învĕţăceĭ a îmbina prudenţa cu simplicitatea; a cunoaşte primejdia şi a aplica mijloacele cele adevĕrate spre combaterea eĭ; a se feri de paguba ce ar rezulta din primejdie fără a sĕvêrşi ceva imoral.

17. Dar vĕ păziţĭ de oamenĭ; căcĭ vĕ vor da pe voĭ la judecătoriĭ, şi în sinagogele lor vĕ vor bate; 18. şi chiar înaintea stăpânirilor şi a regilor veţĭ fi duşĭ pentru mine, spre mărturie lor şi păgânilor. Aceste sûnt primejdiile carĭ vor îndura eĭ. Fiecare om poate fi lor periculos, pentrucă lucră în scopul celorce voesc sĕ-ĭ piardă. *De oamenĭ*, zis în genere; iar art. *τῶν* arată că aceştia în starea lor de acum sûnt duşmaniĭ apostolilor. *συνέδρια* sûnt judecătoriile în oraşele provinciale; *sinagogele* judecaŭ în afacerĭ curat religioase şi pedepseaŭ cu biciuire (Acta 22, 19. 26, 11; 2. Cor. 11, 24). *ἡγεμόνες*: propretoriĭ, proconzuliĭ, procuratoriĭ; *βασιλεῖς* sûnt tetrarhiĭ, d. e. Irod Agripa. *Spre mărturie lor:* Iudeilor şi păgânilor sĕ va da ocaziune a cunoaşte învĕţătura mea prin voĭ. *αὐτοῖς* se rapoartă la Iudeĭ, ceeace arată adausul *şi păgânilor:* subiectul dela *vĕ vor da* şi *vĕ vor bate.*

19. Iar când vĕ vor da pe voĭ, nu vĕ grijiţĭ cum saŭ ce veţĭ grăi; căcĭ sĕ va da în acea oră ce sĕ grăiţĭ; 20. căcĭ nu sûnteţĭ voĭ care grăiţĭ, ci duhul Tatălui vostru care grăeşte pentru voĭ. Mângăere în atarĭ împrejurărĭ le dă Domnul spuindu-le că atuncĭ se vor bucura de ajutor extraordinar. Mărturisind pe Cristos sĕ nu grijească de cuprinsul *(ce)* nicĭ de forma *(cum)* prediciĭ; atuncĭ le va purta grijă Spiritul sânt (inspiraţiune, cf. Is. 50, 4). *μεριμνᾶν* sĕ ia ca încordarea puterilor naturale (acestea nu sĕ perd nicĭ când lucră Spiritul sânt) cu carĭ singure omul necredincios crede a face lucrurĭ extraordinare. Această putere maĭ înaltă dobândesc eĭ numaĭ fiind vrednicĭ: credinţa adevĕrată prin pocăinţă. *Că nu sûnteţĭ voĭ care grăiţĭ* etc.; a luĭ Dumnezeŭ este cauza şi o duce la îndeplinire prin organele sânţite de el. *πνεῦμα πατρός* e contrast la spiritul învĕţăceilor; principiul dumnezeesc care lucră întrênşiĭ.

21. Dar va da la moarte frate pe frate şi tată pe fiŭ, şi se vor scula feciorĭ asupra părinţilor şi vor ucide pe dênşiĭ. 22. Şi veţĭ fi urîţĭ de toţĭ pentru numele meŭ; iar care rabdă până în sfârşit, acela sĕ va mântui. *În mijlocul lupilor* sĕ descrie după manifestările speciale. Toate legăturile familiare sĕ vor rupe şĭ ura generală va domni pentru dênsul. Noul spirit nu

va fi oprit de hotarele puse de natură, ci întră în elementele cari-l primesc. Din aceasta urmează opoziție și așa evangelia păcii este sabie care sfâșie sinul familiei. Lățirea creștinizmului confirmă această profeție pe deplin. *Vor ucide,* nu în faptă, ci vor da anză la aceasta denunțându-i că sûnt creștini; indirect cauzează moartea lor. *Pentru numele meŭ*: cauza pentru care toți îi urĕsc; voi credeți în mine. Creștinizmul și principiile lumii sûnt opuse; prietenul lui Cristos e dușman lumii și întors. Numele lui Cristos era motiv suficient a aduce pe cineva la moarte. *Tertulian: Chinuiți sûntem dacă mărturisim, pedepsiți în viață dacă stăruim, liberați dacă ne lăpĕdăm; lupta este numai pentru numele* (Apol. 2). Apostolii și credincioșii însă trebue să fie statornici, căci numai astfel se mântuesc. *Până în sfârșit:* până la moartea fiecăruĭ individ; pentru biserică până la venirea a doua a Domnului.

23. Iar când vĕ vor goni pe voĭ în această cetate, fugiți în cealaltă; că adevĕr zic vouĕ nu veți sfârși cetățile lui Israil până când va veni Fiul omului. În timpuri de goane Isus dă sfatul învĕțăceilor să fugă dinaintea lor. Biserica totdeuna a urmat acestuĭ sfat dacă pentru ea n'aŭ rezultat pagube. Rigorizmul montanist însă pretinde ca membrii bisericii (îndeosebi episcopii) să nu fugă de goane. *Că adevĕr* etc. conține motivul pentruce învĕțăceii să fugă. Ei nu vor fi trecut toate orașele lui Israil până când Mesia vine. τελεῖν scil. ὁδόν. Care venire a Mântuitorului? *Origen, Crizostom, Teofilact* înțeleg un ajutor extraordinar; alții venirea lui Isus prin Spiritul sânt. În T. N. pretutindene venirea Fiului omului să'nțelege cea la judecata de pe urmă, al căreĭ prototip este risipirea Ierusalimului. Isus zice deci: Învĕțăceii nu vor fi trecut prin toate cetățile lui Israil până când vine el ca să-'l judece, adecă până când Ierusalimul va fi risipit, iar Iudeii împrăștiați. Isus însă grăește aceste cuvinte învĕțăceilor, reprezentanții învĕțătorilor timpurilor următoare; deci τελεῖν este deplinirea religios-morală, adecă Israilul întreg să va converti la sfârșitul zilelor, când el vine să judece lumea (cf. Rom. 11, 25 sq.).

24. Nu este învĕțăcelul peste învĕțător, nici sluga peste stăpânul sĕŭ. 25. Ajunge învĕțăce-

luluĭ să fie ca învĕţătorul sĕŭ, şi slugiĭ ca stăpânul sĕŭ. Dacă pe stăpânul caseĭ l-aŭ numit Beelzebul, cu cât maĭ vêrtos pe casniciĭ luĭ. Isus zugrăveşte maĭ departe soartea învĕţăceilor, ceeace să nu-ĭ descurajeze. *Nu este învĕţăcelul* etc. sûnt proverbe. Dar mulţĭ învĕţăceĭ întrec pe învĕţătoriĭ lor! Când este învĕţăcel nu întrece pe învĕţător, iar dacă maĭ apoĭ s'a întâmplat, atuncĭ o putere internă spirituală l-a înălţat, şi nu este maĭ mult învĕţăcel, ci măestru. La Cristos proverbul are valoare absolută: învĕţăceiĭ nicĭcând nu-l vor întrece, toţĭ trebue să se supună luĭ, învĕţătorul şi stăpânul absolut. De aceea ce a suferit stăpânul trebue să întimpine şi învĕţăceiĭ. În v. 25. arată Mântuitorul că dispoziţia duşmănoasă a ajuns culmea identificând manifestarea puterĭĭ dzeeştĭ întrênsul cu o putere diavolească. *Ajunge*: să se mulţumească a fi în aceeaş soarte. *ἵνα γένηται* este în loc. infin. (Win. p. 316). *καὶ ὁ δοῦλος* în loc de *καὶ τῷ δούλῳ ἵνα γένηται. ὡς* etc. (Win. p. 583) *Casniciĭ:* pentrucă să aminteşte stăpânul caseĭ. Scrierea şi înţelesul luĭ Beelzebul sûnt necunoscute. Vulg. C. aŭ *Βεελζεβούβ* (cf. 2. Reg. 1, 2. 3, 16), iar în T. N. se află numaĭ *Βεελζεβοὶλ*. Cuvêntul derivă dela בעל = *domn, stăpân,* şi זבול = *locuinţă, cetate* (Ps. 49, 15; 1. Reg. 8, 13): stăpânul ceruluĭ, al tartaruluĭ; al loculuĭ în care petrec spiritele rele. Isus se numise pe sine *οἰκοδεσπότης*; Iudeiĭ în batjocură îĭ zic că este *Herus domicilii* — cum să chiamă diavolul. *Ieronim* scrie *Βεελζεβούβ* deducênd dela זבוב=*musca*. Supremul zeŭ al Fenicenilor era Beelzebul şi să onora maĭ mult în Akkaron (2. Reg. 1, 2. 3. 16). Iudeiĭ numeaŭ astfel pe căpetenia diavolilor arĕtând despreţul, pentrucă cultul zeilor să considera drept cult al demonilor. În bătae de joc îl numeaŭ zeul muştelor (schimbând pe זבול în זבוב), celce apără de insecte, cum aveaŭ şi Greciĭ *Ζεὺς ἀπόμυιος* (Paus. 8, 26, 4), Romaniĭ *Deus Myiagrius* (Solin. Polyh. c. 1); cf. Os. 4, 15. 5, 8. 10, 5 în loc de Bet-El (casa luĭ Dzeŭ) Bet-Aven (casa păcatuluĭ); 2. Reg. 23, 13 muntele olivilor: muntele coruperiĭ. În 12, 24 afirmă fariseiĭ că el scoate demonĭ în numele luĭ Beelzebul, decĭ aŭ putut şi să zică că este Beelzebul. Alţiĭ îl deduc dela בעל זבל = *dominus stercoris* exprimând că este domnul necurăţieĭ şi urîciuniĭ; dar atuncĭ ar trebui să

fie *Βεελζαβήλ* saŭ *Βεελζάβελ* ca *Ἰεζαβήλ* saŭ *Ἰεζάβελ* din אזבל.

26. Decĭ nu vĕ temeţĭ de eĭ; că nimic nu e acoperit ce nu sĕ va descoperi, şi ascuns ce nu sĕ va cunoaşte. 27. Ceeace zic vouĕ întru întunerec, grăiţĭ întru lumină, şi ceeace auziţĭ la ureche vestiţĭ pe coperişe. 28. Şi nu vĕ temeţĭ de celce ucid trupul, iar sufletul nu-l pot ucide; ci vĕ temeţĭ maĭ vêrtos de celce poate perde şi suflet şi trup în gheena. Învĕţăceiĭ vor fi perzecutaţĭ ca şi învĕţătorul; eĭ sĕ nu slăbească în împlinirea chiemăriĭ. Când sĕ vor descoperĭ faptele oamenilor, atuncĭ adevĕrul şi cele bune vor învinge minciuna şi rĕutatea. *Întru întunerec, la ureche* = secret; *în lumină, pe coperişe* = sĕ audă şi vadă toţĭ. Opus este întunerecul luĭ *descoperi* şi însemnează întunerecul care zace asupra unuĭ lucru; aicĭ: rĕsare o lumină nouă; la ureche a auzi corespunde luĭ *ascuns* şi exprimă ceeace sĕ ascunde cu intenţiune; aicĭ: numaĭ învĕţăceilor sĕ descoper misteriile împĕrăţieĭ luĭ Dumnezeŭ. Coperişele caselor în orient sûnt drepte, de acolo sĕ putea vorbi mulţimiĭ. Viitoarea descoperire a tutoror lucrurilor sĕ-ĭ îndemne a nu tăcea ceva din învĕţătura luĭ. Pentru împlinirea conştienţioasă a datorinţelor (predicând învĕţătura luĭ) vor suferi goane; dar eĭ sĕ nu se teamă de oamenĭ ci maĭ vêrtos de *celce poate perde* etc. Oamenĭĭ pot nimici cel mult trupul, Dzeŭ nu numaĭ pe acesta ci şi sufletul. Frica morţiĭ trupeştĭ este nimic faţă de spaima morţiĭ vecĭnice. *μὴ φοβηθῆτε ἀπό* în T. N. aicĭ şi Lc. 12, 4; LXX adese. *μᾶλλον potius; Zigaben: Alungaţĭ frica cu fricĕ, pe cea de oamenĭ cu aceea de Dzeŭ.*

29. Aŭ nu sĕ vênd douĕ paserĭ cu un as? Şi nicĭ una din ele nu cade pe pĕmênt fără de Tatăl vostru. 30. Iar aĭ vostri şi periĭ capuluĭ toţĭ sûnt numĕraţĭ. 31. Decĭ nu vĕ temeţĭ; voĭ sûnteţĭ maĭ buniĭ decât multe paserĭ. Apostoliĭ sĕ ştie că Dzeŭ grijeşte şi de cele maĭ micĭ lucruri, decĭ şi de dênşiĭ. Deminutivul *στρουθίον* (dela *στρουθός* la LXX צִפּוֹר) este ales, = pasere mică, vrabie. *ἀσσάριον* este monetă mică, 3—4 cr. (6—8 baniĭ) austr. ($^1/_{10}$ de drahme, apoĭ şi maĭ puţin), însemnează un preţ mic. *Cade pe pĕmênt:* moartă, din aer saŭ

de pe crengĭ. *Fără de Tatăl vostru:* fără ştirea luĭ. Purtarea de grijă a luĭ Dzeŭ este aşa mare că cunoaşte şi lucrurile carĭ nu sĕ pot numĕra, periĭ capuluĭ. *Aĭ vostri;* cu emfază pus în frunte. *Zigaben: Atâta cinste aveţĭ voĭ că şi toţi periĭ vostri sûnt numĕraţĭ la Dzeŭ . . . . şi cu subtilitate ştie toate ale voastre* — provedinţa specialisimă (Lc. 21, 18. Acta 27, 34; 1. Sam. 14, 45; 2. Sam. 14, 11; 1. Reg. 1, 52).

32. Decĭ tot care mĕ va mărturisi înaintea oamenilor, îl voiŭ mărturisi şi eŭ înaintea Tatăluĭ meŭ celuĭ din cerurĭ; 33. iar tot care se va lăpĕda de mine înaintea oamenilor, mĕ voiŭ lăpĕda şi eŭ de el înaintea Tatăluĭ meŭ care este în cerurĭ. Dupăce adusese Isus maĭ multe motive ca sĕ-ĭ îndemne a învĕţa cum le-a poruncit (23. 26. 28. 29) arată urmările mărturisirĭĭ saŭ nemărturisirĭĭ luĭ înaintea oamenilor. ὁμολογεῖν ἐν τινι: obiectul personal al mărturisirĭĭ sĕ cugetă ca acela, de care se ţine mărturisirea. Contrastul: Mărturisirea înaintea oamenilor (duşmanĭĭ bineluĭ) aduce că Isus va mărturisi de acesta la Tatăl ceresc; cine ia asupraşĭ ocară de a fi considerat mărturisitor al luĭ Cristos, la arĕtare va primi rĕsplată; la din contră aceasta nu are loc.

34. Sĕ nu vĕ pară că am venit sĕ arunc pace pe pământ; nu am venit sĕ arunc pace ci sabie. 35. Căcĭ am venit sĕ despart pe om de părintele sĕŭ şi fica de mumă-sa şi pe noră de soacră-sa, 36. şi vrăjmaşi (sûnt) omuluĭ casniciĭ sĕĭ. Pentru toate goanele ce vor suferi apostoliĭ sĕ nu se mire. Eĭ sĕ-şĭ aducă aminte că Isus n'a venit sĕ arunce pace pe pământ. El este regele păcĭĭ (Is. 9, 6 cf. Lc. 2, 14), totuş la omenirea întreagă şi individul în parte pacea luĭ numaĭ atuncĭ are loc, când s'a sfârşit lupta cu lumea. Evangelia după natura sa e luptă; obiectul eĭ este pace, care sĕ va realiza la sfârşitul lupteĭ. *βαλεῖν=a arunca* sĕ leagă cu *μάχαιραν* apoĭ ca zeugma şi cu *εἰρήνην*. Sabia simbolizează lupta: pe pământ vine cu evangelia o putere în felul uneĭ sabiĭ cu douĕ tăişurĭ (Evr. 4, 2). Sânţenia absolută în Cristos şi lumea cuprinsă de rĕŭ trebue sĕ vină în coliziune. În v. 35. 36 descrie Isus urmările acesteĭ puterĭ a evangelieĭ ca v. 21. 22. Sabia aceasta taie şi legătura produsă din cea maĭ apropiată înrudire; o nimi-

ceşte chiar, dacă Spiritul sânt altcum nu poate străbate. Criză să produce în lume, chiar în familii. Cerinţa aceasta a Mântuitorului de a se deslipi de toate legăturile mai intime se află şi Deut. 33, 9. 10 cf. Gen. 12, 1. Citatul este Miha 7, 6. *νύμφη*=mireasa 30 de zile după aducerea ei în casa socrilor; aici în opunere cu soacra (*πενθερά*) avem să înţelegem o noră după acest termin.

37. Cine iubeşte pe tată saŭ pe mumă mai mult decât pe mine nu este vrednic de mine, şi cine iubeşte pe fiŭ saŭ fată mai mult decât pe mine nu este vrednic de mine, 38. şi cine nu ia crucea sa şi vine după mine, nu este vrednic de mine. 39. Celce şi-a aflat sufletul său îl va perde, şi celce perde sufletul său pentru mine îl va afla. Hotărîrea pentru saŭ contra lui Isus cere oamenilor cea mai mare abnegaţiune şi rezoluţiune. În această luptă trebue să fie iubirea lui Cristos mai mare decât ceea de părinţi; de câte ori aceste două vin în conflict trebue să învingă întâia. *Nu e vrednic de mine:* omul nu poate fi şi al lui Cristos şi al lumii; Cristos pretinde ca el cu întreaga lui fiinţă să-i aparţină. Această poruncă nu desridică pe: „Cinsteşte pe tatăl tĕŭ şi pe mumă ta“ ci o perfecţionează (Mt. 5, 17), pentrucă omul se cunoaşte pe sine în Cristos fiul Părinteluĭ tuturor (Efez. 3, 15). *Nu ia crucea* e aluziune la datina Romanilor ca cei osândiţi la moarte să-şi ducă crucea pe care să executaŭ (*Cicero* de divin. I, 26. *Plut.* de Mor. p. 554: „Fiecare făcĕtor de rele singur îşi duce crucea afară“). *Şi vine după mine* însemnează că acela ia crucea asupraşi cu toate urmările ei până la moarte. Vieaţa celuice mărturiseşte pe Cristos este moarte continuă pentrucă ne'ntrerupt trebue să lupte cu rĕul din lume, căci numai aşa voea lui corespunde voei celei prea înalte. Ceeace aici se rapoartă, în timpurile întâi ale creştinizmului, la vieaţa trupească are valoare în toate timpurile pentru vieaţa sufletească. *A aflat:* îl păstrează lăpădându-se de Cristos saŭ neprimind mărturisirea lui. Cine aici îl căştigă, îl perde în ceealaltă lume şi întors. *ψυχή* să ia odată în înţeles: vieaţa pamêntească, timporală, a doua oară: vieaţa vecînică, nemuritoare. *Pentru mine:* din iubire cătră dênsul, din ascultarea de el. Şi acest loc se rapoartă mai întâiŭ la

timpurile apostolilor și cele următoare; dar fiecare individ trece prin această moarte cu spiritul. Adevĕrat creștin poate fi numaĭ celce s'a născut în Cristos (Io 3, 3 sq.). Această renaștere sĕ întâmplă dacă omorîm în noĭ pe omul cel vechiŭ, îl îngropăm împreună cu Cristos (Rom. 6, 3 sq.) și-l înlocuim cu omul cel noŭ, creat după Cristos. Această omorîre sĕ fie pentru Cristos; din iubire și ascultare cătră el. Omorîrea omuluĭ pentru sine nu sĕ încuviințează.

40. Celce vĕ primește pe voĭ pe mine mĕ primește, și celce mĕ primește pe mine primește pe celce m'a trimis pe mine. 41. Celce primește pe proroc în numele de proroc plata proroculuĭ va lua, și celce primește pe cel drept în numele dreptuluĭ plata dreptuluĭ va lua. 42. Și celce va adăpa pe unul din acești maĭ micĭ cu un pahar de apă rece numaĭ în numele învĕțăceluluĭ, adevĕr zic vouĕ, nu-și va perde plata sa. *Zigaben: Aceste grăește el deschizênd învĕțăceilor casele credincioșilor.* Rezoluția pentru dênsul se arată în primirea apostolilor ca locțiitoriĭ luĭ; dând fiecăruĭ *proroc* și *drept* nu din compătimire ci din motivul că-l recunoaște de atare; în urmă dând unuĭ credincios chiar și numaĭ un pahar de apă rece, ceeace în ochiĭ lumiĭ este ceva de tot puțin: așadar cel maĭ mic serviciŭ. Primirea de aicĭ are înțelesul: celce primește are conștiența caracteruluĭ vostru spiritual; inima și vieața luĭ internă se deschid vouĕ. *Celce m'a trimis*: Tatăl. În v. 41 explică cele precedente; iar înțelesul îl aflăm din expresiunea εἰς ὄνομα, care corespunde luĭ בְּשֵׁם la rabinĭ: ceeace cuprinde numele. *Zigaben: Pentrucă se numește și este.* Numele exprimă decĭ caracterul, natura celuice sĕ primește. Aceștia caută numaĭ la obiectul care-l reprezentă cineva și-l primesc. *Drept* e paralel cu *proroc;* apostoliĭ aparțin amênduror categoriilor, căcĭ aŭ primit și vestesc descoperirea în Cristos, aŭ întrat prin credință în dreptatea vieții. *Maĭ micĭ:* toțĭ credincioșiĭ cum îĭ ține lumea. Expresiunea arată că învĕțăceiĭ luĭ Isus sûnt lipsițĭ, expușĭ tuturor mizeriilor; apoĭ smerenia și nevinovăția lor. *Plata sa:* în împĕrăția mesianică (5, 12).

§. 14. Botezătorul trimite soli la Isus; cuvêntările acestuia, 11, 1—30.

(Lc. 7, 18—35. 10, 13—15. 21. 22).

După trimiterea celor doĭsprezece Isus continuă lucrarea: nu numaĭ estenziv (trimiterea apostolilor), ci şi intenziv stăruind ca Israil să se hotărească. Moment potrivit la aceasta se îmbie când Botezătorul trimite învĕţăceĭ la el. După datina de atuncĭ învĕţăceiĭ comunicaŭ cu învĕţătoriĭ închişĭ (Acta 23, 16 sq. 24, 23 sq.); şi vĕzênd Botezătorul faptele luĭ Isus trimite solĭ ca să se declare de este Mesia saŭ să aştepte pe altul. Botezătorul recunoaşte că în Isus se descopere o putere maĭ înaltă, dar nu ştie de nu este ultimul înaintemergĕtor (v. 14). În aceasta zace ispitire care, ne'nvingênd-o Ioan, lesne îl putea eschide dela împĕrăţia mesianică (v. 6). De aceea v. 4—6 să arată că trebue a se hotărî pentru dênsul (Isus), iar v. 7—19 dovedeşte că mărturia Botezătoruluĭ este a unuĭ proroc, şi poporul să o primească.

1. Şi a fost dupăce Isus sfârşise a porunci celor doĭsprezece învĕţăceĭ aĭ sĕĭ, a trecut de acolo ca să înveţe şi predice în cetăţile lor. *Şi a fost* este formula cu care evangelistul începe un şir noŭ de ideĭ. *A porunci celor doĭsprezece* arată că cele precedente privesc numaĭ pe învĕţăceĭ. Isus a trimis pe învĕţăceiĭ sĕĭ şi când eraŭ departe nu încetează a lucra: atuncĭ să întâmplă că Ioan trimite solĭ. Rezultatul lucrării şi re'ntoarcerea învĕţăceilor nu să istorisesc (Lc. 9, 10. 10, 17). ἐκεῖθεν: unde Isus propusese cele precedente; locul e nehotărît; după 9, 95 era în călĕtorie: decĭ nu în Capernaum. αὐτῶν se rapoartă la cetăţile din Galileea unde se află Isus (9, 1); apostoliĭ ceĭ maĭ mulţĭ eraŭ Galileenĭ, decĭ să pot înţelege cetăţile apostolilor.

2. Iar Ioan auzind în închisoare despre faptele luĭ Cristos, trimiţênd pe învĕţăceiĭ sĕĭ zise luĭ: 3. Tu eştĭ celce va să vină, saŭ pe altul să aşteptăm? *Auzind* dă anză la trimiterea solieĭ. La Machărus se afla închis Ioan *(Ios. Flaviu,* Antiq. 18, 5, 2. cf. Mt. 14, 3, sq.; Mt. 4, 12 să indegetează scurt). Cetatea era situată în partea de miazăzi a Pereeĭ, pe malul răsăritean al Mării moarte, 1158 m. deasupra nivelului acesteia. τὰ ἔργα sûnt

minunile şi învĕţătura luĭ Isus. *Luĭ Cristos* e anume pus: Botezătorul aude că Isus sĕvêrşeşte faptele aşteptatuluĭ Mesia. Vulg. şi unele Msse citesc *dŭo* în loc de *dıá* — corectură după Lc. 7, 18. *Prin (dıá) învĕţăceiĭ sĕĭ* sĕ poate lega cu *zise* saŭ *trimiţênd*; în cazul din urmă este evraizm: שלח ביד (Ex. 4, 13; 1. Sam. 16, 20; 1. Reg. 2, 25). *Celce vine* e numirea Mesieĭ. T. V. îl înfăţişează ca pe celce are se vină; obiectul aşteptărilor generale (Ps. 40, 8. 118, 26 cf. Evr. 10, 37: unde sĕ numeşte Mesia aşa avênd în vedere a doua venire). *Altul:* Tu sĕ fiĭ în acest caz numaĭ înaintemergĕtorul luĭ? προσδοκῶμεν poate fi conj. şi indicat. Întrebarea Botezătoruluĭ explică *Tertulian* (Adv. Marc. 4, 18) etc. că Ioan întradevĕr se îndoeşte de mesianitatea luĭ Isus — cel puţin pe un moment. Aflându-se el acum în temniţă conştienţa luĭ clară se întunecă, începe a descuraja — cu atât maĭ vêrtos că aştepta pe un Mesia care va schimba toate raporturile. Aceasta nu sĕ întâmplase încă şi totuş aude că Isus face minunĭ; cere decĭ desluširĭ ca se scape de îndoiala care s'a născut în sufletul sĕŭ. Dar pentru 3, 16 sq. Io. 1, 29, v. 7 din acest cap. zic alţiĭ că Botezătorul nu se îndoeşte de caracterul luĭ Isus, ci exprimă numaĭ nemulţumirea sa că nu întemeează maĭ îngrabă împĕrăţia mesianică. Maĭ bine explică însă *Origen, Crizostom, Teofilact, Zigaben.* Eĭ zic că Botezătorul trimite solia la Isus pentru învĕţăceiĭ care şi acum vĕd întrênsul pe Mesia (cf. Io. 3, 26). Aceştia nu-l părăsesc nicĭ în închisoare; era decĭ nevoe a-ĭ trimite la Isus, dela care sĕ audă cine este el şi cunoscênd faptele luĭ sĕ-l recunoască aşteptatul Mesia.

4. Şi rĕspunzênd Isus zise lor: Mergênd spuneţĭ luĭ Ioan celece vedeţĭ: 5. Orbiĭ vĕd şi şchiopiĭ umblă, leproşiĭ se curăţesc şi surziĭ aud, şi morţiĭ învie şi săracilor sĕ bine vesteşte. 6. Şi fericit e celce nu se va sminti întru mine. Provocându-se la Is. 35, 5. 6; 61, 1 Isus rĕspunde cu faptele sale (8, 2. 9, 1. 23, 27. 32). Soliĭ pot vedea ceeace el sĕvêrşeşte şi deschizênd ochiĭ spiritualĭ sĕ vadă în lucrurĭ pe făptuitor. La *săracĭ* cf. 5, 3. εὐαγγελίζειν τινι e activ; în pasiv dat. pers. devine nom. (Win. p. 232); aicĭ = a auzi evangelia, a primi vestea bună. Numaĭ ceĭ smeriţĭ cu spiritul pot auzi acest cuvênt pentrucă întrênşiĭ se

află pământul care îl primește (9, 36. 12, 20); — cea mai eclatantă dovadă că învățătura lui Isus nu se potrivește cu a lumii pentrucă atunci s'ar fi adresat învățătorilor ei (1. Cor. 1, 18 sq). Aceste cuvinte îndeamnă pe învățăceii lui Ioan să facă așa; ceeace confirmă următoarele: *fericit* etc. *A se sminti* (scandaliza) de cineva: a se poticni, rătăci. Isus nu se teme că Botezătorul va rătăci și va șovăi în credința întrînsul, ci învățăceii lui (Io. 3, 26) care lesne puteau să nu-l primească. Isus grăește despre toți care credeau că Mesia se va arăta ca un rege puternic.

7. Iar după ce s'au dus aceștia a început Isus a grăi mulțimii despre Ioan: Ce ați eșit în pustie să vedeți? Trestie clătinată de vânt? 8. Dar ce ați eșit? Să vedeți om îmbrăcat în haine moi? Iată ceice poartă haine moi sânt în casele regilor. 9. Dar ce ați eșit? Să vedeți proroc? Da, zic vouă, și mai mult decât proroc. 10. Acesta este de care s'a scris: Iată eu trimit pe îngerul meu înaintea feții tale, care va găti calea ta înaintea ta. 11. Adevăr zic vouă, nu s'a sculat între cei născuți de muiere mai mare decât Ioan Botezătorul; iar cel mai mic în împărăția cerurilor este mai mare decât dânsul. După depărtarea solilor se pronunță Isus asupra demnității și chiemării Botezătorului ca așa mulțimea, care auzise întrebarea învățăceilor acestuia, să nu creadă că șovăește în credința în Cristos. Importanță au dat ei înșiși Botezătorului când au eșit la el în pustie; l-au recunoscut de un om escepțional, proroc. ἐξήλθατε e formă alexandrină în loc de ἐξήλθετε (Win p. 71. a.). *Dar* următor presupune răspuns negativ la întrebarea de mai nainte. Dacă aceasta nu are loc, de *ce ați eșit?* etc. *Trestia clătinată de vânt* simbolizează omul nestatornic în principii, sau care se acomodează mulțimii; imaginea e luată dela trestia din apropierea Iordanului. *Om îmbrăcat în haine moi*; = om moleșit; moleșirea trupească cauzează nestatornicie și acomodarea după părerile altora. Mântuitorul zice: Ce v-a îndemnat să eșiți la Ioan, chiar în pustie? Pentrucă credeați a afla un om fără principii și șovăitor în părerile sale, care se

acomodează părerilor străine? Nu! Aceştia puteaţĭ afla oricând şi nu era necesitate a vĕ duce în pustie. Seriozitatea luĭ era adevĕrată şi împunea tuturor; decĭ sĕ nu credeţĭ că acum şovăeşte. Saŭ v-aţĭ dus sĕ vedeţĭ un om dedat luxuluĭ? Nu! căcĭ aceştia trăesc la curţile regilor nu în pustie. Ioan din contra era sever în vieţuire, şi tocmaĭ aceasta vĕ atrăgea; decĭ nicĭ acum sĕ nu credeţĭ că închisoarea l-a făcut pusilanim şi l-a descurajat. Nu acestea aŭ căutat eĭ, ci sĕ vadă un proroc? Arată apoĭ că Ioan este proroc în înţelesul T. V., dar întrece pe toţĭ. περισσότερον e neutr., ceeace dovedeşte întrebarea τί: ceva maĭ mult decât profet. Întâietatea aceasta faţă de toţi profeţiĭ sĕ dovedeşte cu Mal. 3, 1 — nu sĕ citează după original orĭ LXX. Botezătorul era mijlocitor între T. V. şi N.; înaintemergĕtorul Mesieĭ; era profeţit de un proroc, decĭ cel profeţit este maĭ mare decât celce profeţeşte. Ioan întrece pe orĭcare om: ἐγείρεσθαι ἐν=ב הקים=a lăsa ca cineva sĕ resară din mumă spre un scop anumit; a chiema pe cineva la ceva; trebue suplinit: de Dzeŭ (Io. 7, 52). *Născut din muiere* (Iob. 14, 1. 15, 14. Gal. 4, 4) este omul în genere înţelegêndu-sĕ şi pĕcătoşia, slăbiciunea luĭ în contrast cu cel născut din Dzeŭ (Io. 1. 13), cum era omul înainte de pĕcătuire (Efez. 4, 24). *Maĭ mare:* pentrucă este înaintemergĕtorul Mesieĭ. Mult ne'nţelese aŭ fost cuvintele: *maĭ mic* etc. μικρότερος nu este superlat. (Win. p. 229); sĕ poate întregi numaĭ Ἰωάννου. *Împĕrăţia cerurilor* (Lc. 7, 28) însemnează nu numaĭ cerul, împĕrăţia luĭ Dzeŭ în perfecţiune, ci biserica ca împĕrăţia pământească a Mesieĭ. Isus nu vorbeşte aicĭ din punctul de vedere moral al luĭ Ioan, ci are în vedere numaĭ poziţia luĭ teocratică. Înţelesul este: Ioan e maĭ mare decât toţĭ care s'aŭ născut după legile naturale; el este cel maĭ mare bărbat al T. V. fiind înaintemergĕtorul Mesieĭ; ultimul reprezentant al profeţilor T. V.; care a botezat pe Isus: totuş întreaga sa vieaţă este în T. V., de aceea cel maĭ mic renăscut în Cristos din Dzeŭ, cel maĭ mic dintre membriĭ economieĭ creştine, e maĭ mare decât dênsul fiindcă T. N. e superior celuĭ V. *Crizostom, Teofilact, Zigaben* raportă ὁ μικρότερος la Isus: acesta sĕ numeşte maĭ mic decât Ioan fiind maĭ tĕnĕr, saŭ pentrucă acesta avea maĭ multă vază la popor. *(Crizostom: Maĭ mic după vêrstă şi toată mă-*

rirea). Atunci *împărăția cerurilor* trebue legată cu *mai mare* și înțelesul este: eu care sunt mai tênĕr decât Ioan, sau: eu care acum față de el nu apar nimic voiu străluci în împărăția cerurilor ca Mesia. Aci însă se poate spune că Isus, care era înconjurat de mulțime de popor, nu se putea numi mai mic decât Ioan care era închis, apoi nici deosebirea de vêrstă (6 luni) nu este așa mare.

12. Iar din zilele lui Ioan Botezătorul până acum împărăția cerurilor se silește și silitorii o răpesc pe ea. Căci toți proorocii și legea până la Ioan au prorocit, 14. și de voiți să primiți, acesta este Ilie care va să vină. 15. Celce are urechi să audă. Să demonstră că dela păsirea Botezătorului până în momentul de față este timpul când se întemeează împărăția cerurilor. *Zilele lui Ioan:* timpul păsirii Botezătorului cu predica pocăinții *(terminus a quo)*, iar *până acum* e *terminus ad quem* care ține până la sfêrșitul veacurilor. Păsind Botezătorul s'a făcut o schimbare. De acum înainte numai trebue se se aștepte împărăția mesianică ca în T. V., ci se fie ocupată. βιάζεται are înțeles pasiv: *a ocupa cu forța* (Hesichiu: βιαίως κρατεῖται); înfățișează lupta încordată și neobosită după împărăția mesianică. *Zigaben: Pentrucă cu forța se răpește de oameni, care se încoardă și înving sila tuturor patimilor, sau și tirănia necredinții.* βιασταί sunt credincioșii care cu puterea caută se între în împărăția mesianică. Împrejurările sunt atari că aceia, de care se afirmă că întrebuințează forța îmbulzindu-se în credință la mine, iau împărăția aceasta ca pradă. Cele zise se explică v. 13 sq. arêtând că legea și proroci ajung numai la Botezătorul; cu el începe un șir nou. Sub *lege* înțelegem elementul din care au purces profeții ca reprezentanții ei; iar chiemarea lor și scopul legii era a prezice de Mesia (Io. 5, 46. Acta 7, 37. Rom. 10, 6. 11, 19). Venind Botezătorul încetează însemnătatea acestora, economia pregătitoare se înlocuește cu realizarea; el păsește ca al doilea Ilie (Mal. 3, 23). Acest loc al proroculuĭ Malahia se rapoartă la a doua venire a lui Cristos, iar Evreii îl luau de întâia arĕtare a Mesiei; ba mulți credeau că Ioan e Ilie (Io. 1, 21) care cu trupul a fost răpit în cer. Isus confirmă părerea poporului zicênd: *de vreți se primiți* etc.,

adecă de nu-l despreţuiţi saŭ înţelegeţi rĕŭ, apoĭ Ioan este încâtva Ilie. Amêndoĭ aŭ misiunea a uni pe fiiĭ luĭ Dzeŭ la Cristos: Ioan la început (Lc. 1, 17), Ilie la sfêrşitul împĕrăţieĭ mesianice; cu Ioan începe judecata spirituală a lumiĭ (3, 10 cf. Io. 3, 17), Ilie la sfêrşitul zilelor înaintea judecăţiĭ de pe urmă; Ioan este martor la botezul luĭ Isus, Ilie martor al schimbăriĭ la faţă (17, 3). Vieţuirea lor încă samĕnă foarte mult (3, 4 cf. 2. Reg. 1, 8; 14, 3 sq. cf 1. Reg. 21, 20; v. 16 o generaţiune care nu bagă în seamă mântuirea sa, cf. 1. Reg. 18, 18.). Înţelesul: T. V. era tipul celor viitoare în T. N. Ioan este Ilie la venirea întâia a luĭ Isus, ceeace avea sĕ fie — după Malahia — Ilie la a doua venire a acestuia când va judeca lumea. *Acesta:* nu altul. Ca sĕ îndrepte atenţia auzitorilor la adevĕrul rostit zice: *Celce are urechĭ* etc. Recepta are *ἀκούειν (auzi)* înaintea luĭ *sĕ audă,* lipseşte în B. D. şi e adaus din Mc. Lc. *Sĕ audă:* sĕ înţeleagă; urechile sûnt facultatea.

16. Iar cuĭ voiŭ asĕmĕna acest neam? Asemene este pruncilor care şed în târg, care strigă soţilor zicênd: 17. Fluerat-am vouĕ, şi n'aţĭ jucat; plâns-am, şi nu v-aţĭ tânguit. Cerutul *θέλειν* (v. 14.) nu există la neamul de atuncĭ; desvoaltă cele zise v. 7. *Neam (γενεά* דור) însemnează *veac, durata vieţiĭ;* apoĭ ceĭce trăesc în acelaş timp. Textul este după Lachmann: *pruncilor care şed în târg, care strigă soţilor* (Tischendorf: *altora);* Recepta: *pruncilor care şed în târgurĭ şi strigă soţilor lor şi zic,* cf. Lc. 7, 32. *ηὐλήσαμεν ὑμῖν:* am început cu jocul de bucurie, iar voĭ n'aţĭ voit; *ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν:* v-am provocat apoĭ la o întâmplare tristă şi de durere, dar n'aţĭ voit sĕ fiţĭ între jelitorĭ. La ospeţe şi jocurĭ sĕ cânta din fluer; iar baterea pieptuluĭ (*κόπτεσθαι*) este semnul jeliriĭ (Ez. 20, 43. Naum 2, 8. Mt. 24, 30. Lc. 18, 13). *Soţilor:* altor copiĭ care eraŭ faţă dar nu se ţineaŭ de soţiĭ lor de joc. Imaginea înfăţişează (copiĭ de amêndouĕ clasele: care vorbesc şi pe care provoacă) pe contimporaniĭ luĭ Isus. Aceştĭ oamenĭ sĕmĕnaŭ cu o grămadă de copiĭ supĕrăcioşĭ, căror nimic nu le place; uniĭ voesc una, alţiĭ alta, nu pot face ceva în bună'nţelegere: aşa s'aŭ purtat eĭ faţă de Ioan şi Isus. Venit-a cel dântâiŭ cu asceză

severă şi nu l-aŭ primit; venit-a Isus fără aceasta şi nu l-aŭ primit căcĭ le era prea liberal. Unul n'a jucat cum îĭ flueraŭ, al doilea n'a jelit cum eĭ se tângueaŭ.

18. Că a venit Ioan nicĭ mâncând nicĭ bênd, şi ziseră: drac are. 19. Venit-a Fiul omuluĭ mâncând şi bênd, şi ziseră: Iată om care mâncă şi bea vin, prieten vameşilor şi păcătoşilor. Şi s'a îndreptat înţelepciunea dela fiiĭ sĕĭ. Domnul explică cele precedente: Ioan a fost prea aspru, el prea lax. *Nicĭ mâncând, nicĭ bênd* e iperbolă, exprimă numaĭ abstinenţa Botezătoruluĭ. *Zigaben: Modul de vieţuire al luĭ Ioan era neaccesibil şi aspru. Care mâncă şi bea:* Isus nu se deosebeşte în traiŭ de oamenĭ, ci ia parte la ospeţe etc. *Drac are*=îndrăcit şi decĭ e nebun (Io. 10, 20); acesta îl îndeamnă la excentricităţĭ. Economia T. V. şi N. în reprezentanţiĭ sĕĭ: Ioan observă legea strict, de aceea nu vine în atingere cu păcătoşiĭ ca în curăţenia sa sĕ lumineze cu lumina dzeească. *καί* e adverzativ. *S'a îndreptat:* a fost recunoscută adevĕrată. *Dela fiiĭ sĕĭ:* înţelepciunea dzeească s'a arĕtat adevĕrată în Botezătorul şi Isus prin ceice i-aŭ primit, s'aŭ lăsat conduşĭ de ea şi n'aŭ aprobat socotinţa celorlalţĭ; e contrast la v. 16. *Crizostom* înţelege pronia dzeească, ia *δικαιοῦσθαι ἀπό τινος*=a fi liberat de vina unuia şi înţelesul ar fi: pronia dzeească pentru poporul Israil nu poartă vina că acesta a fost lăpădat. *ἀπό* nu=*ὑπό*, ci exprimă eşirea saŭ anza (Acta 2, 22. Iac. 1, 31; Win. p. 347). În loc de *τέκνων* aŭ ℵ B. 124. *Ieronim*, Verz. *ἔργον*, ceeace pare interpretament. *τέκνα σοφίας* sûnt înţelepţiĭ după idiomul semitic, aicĭ credincioşiĭ; contrast la Iudeĭ (v. 12).

§ 15. Isus ameninţă cetăţile Galileiĭ, 11, 20—24.

(Lc. 10, 13—16).

Parte mare din Iudeĭ judecă falz despre el şi Botezătorul; de aceea se vede îndemnat sĕ ameninţe cetăţile carĭ aŭ rĕmas necredincioase deşi făcuse minunĭ întrînsele.

20. Atuncĭ a început Isus a mustra cetăţile în carĭ făcuse cele maĭ multe minunĭ, că nu s'aŭ pocăit. 21. Vaĭ ţie Chorazine, vaĭ ţie Betsaido,

căcĭ dacă în Tir şi Sidon s'ar fi făcut aceste puterĭ cari întru tine, de mult s'ar fi pocăit în sac şi cenuşă. 22. Dar zic vouĕ, Tirului şi Sidonului maĭ uşor va fi în ziua judecăţiĭ ca vouĕ. *Χοραζείν* (Lc. 10, 13) era după *Ieronim* $^3/_4$ milă dela Capernaum; Kerâ-zeh nu de mult descoperit pare a fi păstrat numele, 2 ore spre miazănoapte-apus de lacul Genezaret. *Betsaida* (בית צידה)=*casa pescuitului*, pe malul apusean al laculuĭ Genezaret. Aceste cetăţĭ însemnează locurile unde Mântuitorul a umblat şi împărtĕşit binecuvêntările sale. *Tirul* şi *Sidonul* (cetăţĭ păgâne) reprezentă vieaţa luxoasă şi plină de desfrênărĭ (Is. 23, 1. Ezech. 26, 2. Am. 9, 1). *Sac şi cenuşă:* simboalele pocăinţiĭ (1. Reg. 21, 27; 2. Reg. 6, 30. Iona 3, 6. 8). Mântuitorul arată rĕutatea cetăţilor galileene carĭ nu l'aŭ primit. De s'ar fi întâmplat atâte minunĭ în cele douĕ cetăţĭ — carĭ şi la profeţĭ sûnt tipurile păgânizmuluĭ şi ale judecăţiĭ dzeeştĭ aspre — s'ar fi pocăit, ele însă nu; de aceea soartea lor va fi mai rea. Comparativul arată că va fi deosebire în privinţa pedepseĭ, care se îndreptează după vină, iar aceasta după gradul de cunoştinţă şi mărimea graţieĭ primite. *ἀνεκτότερον* derivă dela *ἀνέχω*, *a suporta, răbda. Ziua judecăţiĭ:* când sĕ va hotarî difinitiv soartea celor bunĭ şi rĕĭ.

23. Şi tu Capernaume, n'aĭ fost înălţat până la cer? Până la iad te veĭ coborî; că dacă în Sodoma s'ar fi făcut puterile cari s'aŭ făcut întru tine, ar fi rĕmas până în ziua de azĭ. 24. Dar zic vouĕ că maĭ uşor va fi pământuluĭ Sodomeĭ în ziua judecăţiĭ decât ţie. În această cetate ne'nsemnată în Galileea petrece Mântuitorul maĭ mult ca orĭ unde; de aceea s'a *înălţat*. Locuitorĭĭ aŭ avut ocaziune sĕ primească împĕrăţia mesianică; aceasta trebuea de aicĭ sĕ-şĭ ia începerea. Dar cĭ n'aŭ voit în parte mare a se folosi de acest prilej, ci ceĭ maĭ mulţĭ aŭ rĕmas necredincioşĭ. Conformă acesteĭ împetrirĭ a inimiĭ este pedeapsa: *până la hades te veĭ coborî* Mântuitorul a cugetat fără îndoială la Ezech. 31, 10. Is. 14, 15. 57, 9. A se *coborî* e contrast la a se *înălţa*: iad la cer. Hades este evreescul şeol (שאל), locul de petrecere al morţilor înainte de judecata mesianică; o temniţă întunecoasă în

adâncul pământului cu porți tari, primește în sine pe toți morții, iar la ziua judecății să vor sparge încuetorile (Ps. 30, 4. 36, 13. 89, 49. Prov. 23, 14. Iob 10, 21 sq. 17, 16. 38, 17. Apoc. 1, 18. 20, 13 sq.). Ca împărăția morților simbolizează hades nimicirea. Ziua judecății este momentul când lucrurile cari sûnt amestecate acum să vor deosebi și va ajunge fiecare la locul său; așadar căderea în hades însemnează că rêul singuratic vine și se duce la elementul său. Cine a primit pe Cristos și spiritul lui va ajunge la lumina lui, iar unde stăpânește spiritul întunereculuĭ acela ajunge pe mânile acesteĭ puteri. Capernaum să nu creadă că va scăpa de pedeapsă saŭ chiar va ajunge cel maĭ înalt loc în împărăția mesianică. Din contră el va fi aruncat în locul cel maĭ de jos; va fi tratat maĭ rêŭ decât Sodoma adăugênd: *ar fi rêmas până în ziua de azĭ*. Există deci libertate cu care cineva se hotărêște de sine spre ceva; omul însă trebue să asculte numaĭ de Dzeŭ. *Vouĕ — ție*; *Zigaben*: *Vouĕ zice el locuitorilor din acea cetate, iar ție către cetate.*

§. 16. Isus promite grație celorce îl primesc, 11, 25—30.

(Lc. 10, 21. 22).

Combinând aceste de aicĭ cu Lc. reesă că Isus mulțumește Tatăluĭ ceresc pentru darurile revêrsate asupra trimișilor sêĭ (70). Cuprinsul are paralele la evangelistul Ioan.

25. În vremea aceea rêspunzênd Isus zise: Te laud Părinte, Doamne al ceruluĭ și pământuluĭ, că aĭ ascuns aceste de către ceĭ înțelepți și înțelegĕtorĭ și aĭ descoperit aceste pruncilor; 26. da Părinte, că așa a fost bunăvoința înaintea ta. *Rêspunzênd* să întrebuințează adese ca ענה fără să fi premers o întrebare: *a lua cuvêntul la oarecare ocaziune*. Aicĭ să poate înțelege amenințarea precedentă, deși *în vremea aceea* dovedește că trecuse timp de atuncĭ; să poate că la întoarcerea celor 70 (Lc. 10, 21 sq.) saŭ maĭ bine a apostolilor, care dupa 12, 1 sûnt la Mântuitorul. La tot cazul aceste versurĭ sûnt contrast la amenințare; comentar la *s'a îndreptat înțelepciunea dela fiiĭ sĕĭ*. ἐξομολογεῖσθαι cu dat.=*a lăuda, preamări* (הודה). Raportul său către Dzeŭ este că-l

numește *Părinte,* care este Domnul ceruluĭ și pământuluĭ; iar obiectul laudeĭ: *că aĭ descoperit aceste. Aceste* sĕ ia absolut; obiectul de care sĕ vorbește (Lc. 10, 20): cunoștința luĭ Isus ca Mesia, adevĕrul și grația descoperite întrĕnsul. σοφία este rezultatul luĭ νοῦς (rațiune), σύνεσις a luĭ φρήν (minte). Înțelepții și prudenții lumiĭ acesteia nu aveaŭ numaĭ ideĭ falze, ci și unele adevĕruri, dar în cel maĭ bun caz aceste eraŭ numaĭ pământeștĭ, decĭ aveaŭ scăderĭ și nu puteaŭ pĕtrunde adâncurile înțelepciuniĭ dzeeștĭ. La aceasta sĕ cere sărăcie spirituală, deșertarea de înțelepciunea proprie (1. Cor. 1, 19 sq. 3, 10); ceice aŭ primit înțelepciunea dzeească cum s'a arĕtat în Cristos aŭ ajuns la ea prin descoperire. Înțelepciunea omenească este rodul lucrăriĭ spirituale, cea cerească efectul lucrăriĭ dzeeștĭ. Descoperirea e opusă ascunderiĭ; ca cum ar fi predestinațiune — dar cuvintele sĕ iaŭ aicĭ: aŭ fost lăsațĭ în înțelepciunea lor pământească. În v. 26. repetește Mântuitorul mulțumita. *Bunăvoința* (Lc. 2, 14): așa ți-a plăcut ție; a ascunde de cătră ceĭ înțelepțĭ și înțelegĕtorĭ înțelepciunea dzeească, a o descoperi însă celor săracĭ și pruncilor.

27. Toate s'aŭ dat mie de Tatăl, și nimene nu cunoaște pe Fiul decât numaĭ Tatăl, nicĭ pe Tatăl cunoaște cineva fără numaĭ Fiul și cuĭ voește Fiul sĕ-ĭ descopere. 28. Veniți la mine toțĭ care sânteți ostenițĭ și însărcinațĭ, și vĕ voiŭ odihni pe voĭ. Aceste cuvinte nu aparțin rugăciuniĭ precedente, ci Isus se întoarce cătră popor. Fiul este organul Tatăluĭ prin care descopere grația și adevĕrul (Col. 2, 3). *Toate* are în vedere *Doamne al ceruluĭ și pământuluĭ* (cf. 28, 18. Io. 13, 3. 16, 15; 1. Cor. 15, 24. Evr. 2, 8). Fiuluĭ sĕ cuvine aceeaș onoare ca Tatăluĭ (Io. 14, 9). *Zigaben: Toate, fără îndoială ce are Tatăl.* Între Tatăl și Fiul există raport perfect. Tatăl are împĕrăție; Fiuluĭ i-a dat-o întrucât este om, care la sfârșitul veacurilor o dă iarăș Tatăluĭ (1. Cor. 15, 28). Din acest raport rezultă cunoașterea reciprocă; dar și celce a primit pe Fiul dobândește facultatea de a-l cunoaște când acesta ĭĭ descopere. *Cuĭ voește* arată că adevĕrata cunoștință a luĭ Dzeŭ nu atârnă dela voea omuluĭ, ci dela Cristos (Rom. 9, 16). V. 28. dovedește că omul dobândește adevĕrată liniște internă numaĭ prin înțelepciunea dzeească. Isus care stăpânește

toate chiamă la sine pe cei osteniți și însărcinați, adecă pe ceice caută a se libera de conștiența păcatului împlinind prescriptele asupritoare ale legii și așezămintele fariseilor. Conștiența aceasta îi asuprește, luptă a se libera de păcat, suspină sub sarcina lui, scurt cei săraci cu spiritul. *Toți* exprimă grația univerzală; *Crizostom: Nu numai pe acela saŭ acela, ci pe toți care sûnt în grije, necazuri, în păcate. Veniți, nu ca să vĕ cer dare de seamă, ci să vĕ dezleg păcatele.* *Și eŭ* are emfază. Cine crede întrênsul căștigă armonia internă și externă a vieții; află pacea sufletului (Io. 10, 10). Ca și magnetul sufletul omenesc se odihnește numai în Mântuitorul; învĕțătorii lor nu le-aŭ putut da aceasta. *Vĕ voiŭ odihni; Zigaben: Vĕ voiŭ libera de această osteneală și de această greutate* (Io. 14, 27. 16, 33. Rom. 5, 1); să 'nțelege că această *ἀνάπαυσις* se potențează și devine *εἰρήνη*.

29. Luați jugul meŭ peste voi și învĕțați dela mine, că sûnt blând și smerit cu inima, și veți afla odihnă pentru sufletul vostru. 30. Căci jugul meŭ este domol și sarcina mea ușoară. Modul liberării de sarcina precedentă. Omul simțește păcatul ca sarcină, așa și cerințele dzeești; dar aceste sûnt domole și ușoare în comparație cu sarcina păcatului. Legea încă apĕsa cu pretenziunile sale (Ier. 5, 5. Sir. 51, 26); așadar cu *jugul* face aluziune la aceasta. Omul să lapede acest jug (al legii și al păcatului) care nu-i dă liniștea dorită, ci mărește durerea sufletului și să iee jugul lui Cristos. *Învățați dela mine:* vor face aceasta luându-l pildă; precum el a ascultat de Tatăl. Acum este blând și smerit față de oameni ca învĕțător și mântuitor: așa să facă și ei (contrast la farisei și cărturarii mândri). *Și veți afla;* Ier. 6, 16. V. 30. arată că și jugul lui are greutăți, dar numai pentru cei păcătoși; luptând noi cu bărbăție contra păcatului și cu toată seriozitatea, urmând totdeuna învĕțăturii lui, devine acesta (jugul) binefăcĕtor, plăcut, chiar ușor. *ὅτι* este motivul la *învățați dela mine.* *χρηστός = bun, salutar, blând, plăcut* (Vulg. suave); aicî în înțelesul din urmă. *τὸ φορτίον μου*; sarcina care o pun eŭ cuiva (Gal. 6, 5). *ἐλαφρόν = ușor,* 1. Io. 5. 3. *Augustin: Omnia levia sunt caritati.*

§. 17. Isus în opoziție cu fariseii, 12, 1—50.

Întâmplările următoare sûnt contimporane. Cu cele două dântâĭ (1—8. 9—14) sĕ provoacă conflict între Isus şi duşmaniĭ sĕĭ; iar a treia (15. 16) arată urmarea pentru lucrarea Mântuitoruluĭ; v. 17—21 e profeție.

a) Învĕțăceiĭ culeg spice Sâmbăta, 12, 1—8.

(Mc. 2, 23—28. Lc. 6, 1—5).

1. În vremea aceea mergea Isus prin sĕmĕnăturĭ; iar învĕţăceiĭ flămânziseră şi începură a rupe spice şi a le mânca. 2. Iar fariseiĭ vĕzênd ziseră luĭ: Iată învĕţăceiĭ tĕĭ fac ce nu e slobod a face Sâmbăta. *În vremea aceea* e nedeterminat; cu aceasta leagă Mt. întâmplările următoare cu cele precedente (Mc. Lc. istorisesc aceasta după vindecarea paraliticuluĭ şi chiemarea luĭ Mateiŭ). Sâmbăta sĕ numeşte în T. N. *τὸ σάββατον, τὰ σάββατα* analog cu *τὰ ἄζυμα, τὰ ἐγκαίνια*; iar dat. plur. *σάββασι* derivă dela *σάββατ—τος* (Passow); LXX încă traduce שבת, שבתון cu *σάββατον* saŭ *σάββατα*, de aceea varianta *σαββάτοις*. După Deut. 23, 25. 26 era permis a zmulge spice trecênd prin holde. Fariseiĭ împută Mântuitoruluĭ şi învĕţăceilor numaĭ pentrucă sĕvêrşesc aceasta în zi de Sâmbătă, ceeace consideraŭ oprit (Ex. 20, 10). Talmudul conţine 39 de lucrărĭ nepermise a le face Sâmbăta (a aduna ierburĭ, a zmulge spice etc.).

3. Iar el zise lor: N'aţĭ citit ce a făcut David, când a flămânzit şi ceĭ cu dênsul? 4. Cum a întrat în casa luĭ Dumnezeŭ şi a mâncat pânile puneriĭ înainte, ce luĭ nu era iertat sĕ mănânce nicĭ celor cu dênsul, fără numaĭ singurĭ preoţilor? Isus înfrânge imputarea cu treĭ argumente. Întâiul este că în caz de foame David a mâncat cele sânţite (1. Sam. 21, 3), deşi aceasta e permis numaĭ preoţilor. Astfel îi înalţă din punctul lor îngust de vedere la unul maĭ înalt, spirituaĭ, arĕtând că legea cu prescriptele sale trebue explicată spiritualiceşte şi împlinită după spiritul eĭ. *Ceĭ cu dênsul* se leagă la *ce a făcut David:* soţiĭ luĭ. *Pânile punerii* (evr. לחם

המערכת 1. Cron. 23, 29. Ex. 40, 23) numite de comun *ale feței* (τοῦ προσώπου, לחם פנים 1. Sam. 21, 7. Ex. 35, 13. 39, 36 cf. Lev. 24, 5 sq.) erau 12 și se puneau pe mescioara în sânta din cortul sânt. *Casa lui Dumnezeŭ* este cortul sânt (Ex, 23, 19. בית יהוה) care se afla atunci în Nob. εἰ μή= *nisi:* nimĕruĭ nu era iertat să mănânce fără numaĭ preoților; negațiune absoluta. Neutr. ὅ exprimă categoria (Win. p. 164). Mântuitorul nu afirmă că orice lege se poate călca, ci conchide *a minori ad majus.* David a călcat o lege ceremonială, învĕțăceiĭ meĭ n'aŭ făcut aceasta (în Deut. nu se oprește a zmulge spice Sâmbăta). Dacă David a putut trece peste litera legiĭ ca să-și potolească foamea, mâncând pânile carĭ simbolizează faptele bune, cu atât maĭ ales învĕțăceiĭ meĭ aŭ putut să-și aline foamea deoarece n'aŭ călcat vro lege. Aci nu se are în vedere valoarea poruncii a IV. ci cum are să se plinească ea, — cum fac fariseiĭ ținându-se de literă saŭ după spiritul eĭ.

5. Saŭ nu ațĭ citit în lege că Sâmbăta preoțiĭ în templu spurcă Sâmbăta și sûnt nevinovați? 6. Iar eŭ zic vouĕ că maĭ mare decât templu este aicĭ. Al doilea argument ia Isus dela împrejurarea că preoțiĭ aducênd jertfe Sâmbăta calcă porunca repausuluĭ. După Num. 28, 9 se prescrie pentru Sâmbătă anumite jertfe, carĭ presupun lucrărĭ deosebite până animalele să pot jertfi; totuș preoțiĭ erau fără vină. Decĭ nu lucrul în sine se oprește, ci lucrul în chiemarea sa pământească; se permite, chiar se pretinde, pentru lucrurile luĭ Dzeŭ, pentru chiemarea cerească, și în zi de sabat, cf. Io. 5, 17. *Spurcă Sâmbăta,* Ez. 20, 16: după părerea voastră ar trebui să o spurce. *În templu* e contrast la *spurcă:* săvêrșesc această faptă a spurcăciuniĭ unde maĭ puțin se așteaptă. Al treilea argument demonstră că demnitatea sa întrece pe a templuluĭ. Variantă este μείζων și μεῖζον: maĭ mare ca persoană; maĭ mare ca apariție decât templul. Neutr. trage paralelă între raporturile preoților către templu, al învĕțăceilor către Isus: aicĭ este ceva maĭ mare ca la cultul din templu. Dacă acolo legea putu fi întrebuințată spiritualicește, cu atât maĭ vêrtos aicĭ. Să 'nțelege că raporturile aceste să bazează pe importanța persoaneĭ, de aceea masc. μείζων încă e la loc.

7. Iar de aţi şti ce este: Milă voesc şi nu jertfă, nu aţi fi osândit pe cei nevinovaţi. 8. Că domn este Fiul omului şi al Sâmbetei. Înainte de a lămuri cine este el (v. 8 *κυριότης*) arată cu Os. 6, 6 că ei condamnă pe învăţăceii lui deşi sânt nevinovaţi, se opun fiinţii dzeeşti care mai mult iubeşte milostivirea decât jertfele. Fariseii aşadar n'au înţeles spiritul legii căci n'ar fi urzit goană contra învăţăceilor, chiar caută a-i pedepsi. Cuvintele profetului — zice Mântuitorul — au arătat starea lucrurilor care va aduce-o evangelia, după care Dzeu iubeşte nu faptele din afară, ci iubirea plină de smerenie, abnegaţiunea, milostivirea. Aceste însă lipseau fariseilor; ei nu voiau să îndrepte pe învăţăcei, ci urmăriudu-i să piardă pe învăţător; ei condamnară pe ceice fără voe călcară legea, căci culeseră spice numai de foame. V. 8. motivează cele precedente: *Că domn este* etc.: Mesia, sub a căruí autoritate ei au lucrat aceasta. *Fiul omului* e contrast la om şi însemnează demnitatea mesianică a lui Isus. El e domnul cerului (1. Cor. 15, 47) şi pământului. Deşi acum umblă în chipul nepretenţios al omului, totuş Mesia este domn şi al sabatului; el nu abroagă vro lege ci numai o plineşte (5, 17). Înţelesul: Eu sânt domnul Sâmbetei; lucrul acestui domn să săvârşeşte în zi de Sâmbătă; ceeace învăţăceii mei au făcut Sâmbăta în serviciul meu nu abroagă Sâmbăta, ci o sânţeşte. Eu ca stăpânul Sâmbetei am drept să hotărăsc ce o sânţeşte şi ce nu. Şi aici nu e vorba de valoarea poruncii a patra, ci de împlinirea ei. El învaţă numai a o plini după spirit, dar nu ne dispenzează de împlinirea ei pentrucă este stăpânul Sâmbetei. Recepta are *şi* între *domn* şi *Sâmbetei*.

b) Isus vindecă mâna uscată, 12, 9—14.

(Mc. 3, 1—6. Lc. 6, 6—11).

Întâmplarea să tratează mai precis la Lc. Mt. o relatează ca cum fariseii ar fi pus întrebarea; iar după Mc. şi Lc. însuş Isus dă expresiune cugetelor lor de e slobod a vindeca Sâmbăta, ce era oprit de Talmud.

9. Şi trecând de acolo a venit în sinagoga lor. 10. Şi iată un om având mână uscată; şi l-au întrebat pe el zicând: De este slobod a vindeca

Sâmbăta? ca să-l ispitească pe el. După Mt. pare că acest conflict s'a întâmplat în aceeaş zi cu cele precedente ; dar *trecênd de acolo* arată că cel puţin nu în acelaş loc (după Lc. 6, 6 opt zile mai apoi). *Sinagogele lor:* ale fariseilor saŭ Iudeilor în genere. *Mână uscată*: o mână în care încetase circulaţia sucurilor, o mână înţepenită (1 Reg. 13, 4. Zah. 11 17. Io. 5, 3). *εἰ* stă la întrebare directă numai în T. N. la clasici nu (Win. p. 474). După învĕţătura rabinilor era oprită orice vindecare în zi de Sâmbătă afară de cazuri când întârzierea ar fi primejduit viaţa. Şcoala lui *Sammai* crede că să opreşte şi mângăerea bolnavilor în această zi. *Ca să-l ispitească*: fariseii pun luĭ Isus întrebarea ca să-l poată prinde la judecătoria din Capernaum că a călcat legea Sâmbetei.

11. Iar el zise lor: Cine va fi omul între voi care va avea o oae, şi de va cădea aceasta Sâmbăta în groapă, aŭ nu o va apuca şi o va scoate? 12. Cu cât mai ales este omul decât o oae; deci slobod este a face bine Sâmbăta. Isus înlătură orice îndoeală arĕtând că cineva avênd o unică oae o scapă dacă Sâmbăta a căzut în groapă; demonstră apoi demnitatea omuluĭ care trebue vindecat spiritualiceşte în orice zi. *Cine va fi*: viit. arată un caz posibil (Win p. 263). *καὶ ἐάν ἐμπέσῃ;* acest caz trebue să fi fost iertat. Mântuitorul argumentează *e concesso*; rabinii însă mai apoi interzic şi această scoatere a oiĭ căzute în cisternă. V. 12. este concluzia *a minori ad majus*. Omul este mai mult decât oaia; concluzia: deci *e slobod a face bine. καλῶς ποιεῖν* = *a lucra ceva moral bun* (Acta 10, 33; 1. Cor. 7, 37. Iac. 2. 19).

13. Atunci zise omuluĭ: Întinde mâna ta. Şi a întins-o, şi s'a făcut sănĕtoasă ca cealaltă. 14. Iar eşind fariseii aŭ ţinut sfat asupra luĭ, ca să-l piardă pe dênsul. *Ieronim* observă: „In evangelio, quo utuntur Nazareni et Ebionitae . . . homo iste, qui aridam habet manum, caementarius scribitur, istius modi vocibus auxilium precans: Caementarius eram manibus victum quaeritans; precor te Iesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos". Porunca de a-şi întinde mâna finește actul. *ἀπεκατεστάθη* are duplu augment (Win. p. 69; ca evreescul שׁוּב, Ex. 4, 7 întrebuinţat de vindecarea trupească)

propriŭ = *in integrum restituere* = a veni la locul de maĭ nainte; sĕ 'nţelege în momentul întinderiĭ. *Sânĕtoasă* exprimă rezultatul luĭ ἀπεκατεστάθη (Win. p. 491. 580). Cuvintele, maĭ ales fapta Mântuitorului, deşteaptă amărăciuuea fariseilor; eĭ ţin sfat al căruĭ scop şi rezultat este: *ca sĕ-l piardă* pe Isus. συμβούλιον λαμβάνειν = *consilium capere, facere.*

c) Smerenia şi blândeţa luĭ Isus, 12, 15—21.

15. Iar Isus cunoscênd s'a dus de acolo. Şi aŭ mers după dênsul mulţĭ, şi a tămăduit pe eĭ, 16. şi le-a poruncit lor ca sĕ nu-l vĕdească pe dênsul. Isus înţelege situaţia; caută sĕ scape de cursele fariseilor, dar cătră popor e binefăcĕtor pentrucă tămădue pe toţĭ carc aŭ mers după el. Fuga aceasta sĕ explică din motivul că nu sosise încă ora patimilor sale. Din sinagogă (v. 9) se duce la lacul Genezaret (Mc. 3, 7). Poporuluĭ care-ĭ urmase porunceşte sĕ nu spună nimeruĭ, pentrucă voeşte sĕ evite orĭce manifestaţiunĭ publice din partea Iudeilor care aveaŭ credinţă falsă despre Mesia; astfel nu dă anză duşmanilor a-l învinovăţi.

17. Ca sĕ se plinească ceeace s'a zis prin Isaia prorocul care zice: 18. Iată servul meŭ, pe care l-am ales, cel iubit al meŭ pentru care bine a voit sufletul meŭ; pune-voiŭ duhul meŭ peste dênsul, şi judecată va vestí neamurilor. 19. Nu se va pricí nicĭ va striga, nicĭ va auzí cineva glasul luĭ în uliţe. 20. Trestie zdrobită nu va frânge şi feştila ce fumegă nu o va stinge, până când va scoate judecata la învingere. 21. Şi în numele luĭ păgânii vor nădăjduí. In retragerea luĭ Isus şi porunca dată evangelistul vede realizarea luĭ Is. 42, 1—4 care sĕ citează liber — nu după original orĭ LXX. עבד יהוה înţeleg unii exegeţi poporul israiltean ca cel ales; LXX a adaus Ἰσραήλ: *Iacob servul meŭ ... Israil, alesul meŭ;* alţiĭ iarăş înţeleg pe profetul Isaia, saŭ pe profeţi în genere. După Mt. expresiunea se rapoartă la Mesia — cel puţin aicĭ. ἠρέτισα dela αἱρετίζω — numaĭ aicĭ în T. N., formă ionică a luĭ αἱρέομαι — se abate dela originalul תמך = *a prinde, ocupa. Pune-voiŭ duhul*

meŭ... va vesti: îĭ voiŭ da plenipotenţa spiritului meŭ, îl voiŭ face profet în înţeles eminent şi el va predica prin aĭ seĭ păgânilor împărăţia mesianică (Is. 11, 2. 61, 1. Mt. 3, 16. Acta 4, 27). Evreescul יוציא traduce LXX maĭ corect cu *ἐξοίσει*. *Judecată:* întrând Cristos în lume a venit o deosebire între oameni, care continuă până la judecata de apoĭ. *τοῖς ἔθνεσιν*: păgânilor. V. 19. espune caracterul acestuĭ noŭ predicător. El — în opunere cu învĕţătoriĭ Evreilor — nu va fi certăreţ nicĭ va păşi cu pompă mare. Textul evreesc este: לא יצעק ולא ישא — LXX are *ἀνήσει* în loc de *ἐρίσει* — iar בחוץ (LXX *ἔξω*) e tradus liber: *ἐν ταῖς πλατειαῖς*, fără îndoială pentru *ἀναχωρεῖν* (*εἰς τὴν ἔρημον* v. 15). V. 20. Lucrarea luĭ Isus e fără zgomot, ceeace Iudeiĭ nu aşteptaŭ dela viitorul Mesia; dar pentru aceasta plină de compătimire către suferitoriĭ şi slabiĭ. *Trestie zdrobită... şi feştila ce fumegă* e proverb şi exprimă vieaţa supusă, smerită, aproape de apunere, care Mesia trebue s'o aprindă de noŭ. Isus pe aceştia îĭ deşteaptă la o vieaţă nouă, îĭ întăreşte. *Scoate* (*ἐκβάλῃ*) exprimă forţa care învinge toate pedecile; adecă în ziua de pe urmă sĕ sĕvârşeşte judecata. Textul original (Is. 42, 3) לאמת יוציא משפט LXX *εἰς ἀλήθειαν ἐξοίσει κρίσιν*, iar Mt. *ἕως ἂν ἐκβάλῃ τὴν κρίσιν εἰς νῖκος*; Is. 42, 4, orig. עד ישים בארץ משפט; LXX *ἕως ἂν θῇ ἐπὶ τῆς γῆς κρίσιν*. De unde *εἰς νῖκος?* Sĕ crede că Mt. a citit לנצח (=până la deplinire, de tot cf. Ps. 13, 2) în loc de לאמת, ceeace LXX traduce cu *εἰς νῖκος* (cf. 1. Cor. 15, 54), saŭ evangelistul scriind în limba aramaică a întrebuinţat cald. זכותא = *adevĕr, nevinovăţie; învingere*, în loc de evreesc. אמת. *ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ* e luat după LXX care traduce astfel evreesc. לתורתו. Dat. la verbul *ἐλπίζειν* ocură numaĭ aicĭ în T. N. (altcum şi în LXX cu *ἐν, εἰς ἐπί*), exprimă obiectul care e cauza speranţeĭ: pe temeiul numeluĭ luĭ, adecă pentru celece exprimă numele Mesia vor spera păgâniĭ întrênsul.

d) Fariseiĭ înzultă pe Isus, 12, 22—45.

(Mc. 3, 19 sq. Lc. 11, 14 sq.).

Cu ocaziunea vindecăriĭ unuĭ îndrăcit fariseiĭ se află îndemnaţi a accentua şi maĭ mult ceeace afirmaseră 9, 3, că Isus lucrează cu puterea unuĭ demon, pentrucă mulţimea începuse

a crede că poate acesta e Mesia. Astfel caută ei a zădărnici întărirea acesteĭ verziunĭ. Istorisirea luĭ Mt. nu leagă cu necesitate cele următoare la cele precedente. Vindecarea de aicĭ nu e identică cu cea din 9, 32—34, fiind multe particularităţĭ divergente.

22. Atuncĭ s'a adus luĭ un drăcit orb şi mut; şi l-a vindecat pe el cât cel mut vorbea şi vedea. 23. Şi s'a mirat toată mulţimea şi zicea: Aŭ doar nu este acesta Fiul luĭ David? BD. ℵ omit: *orb şi.* Boală deosebită trebue sĕ fi fost căcĭ altcum nu sĕ poate explica mirarea mulţimiĭ (v. 23) şi concluzia din vindecare. La *fiul luĭ David* cf. Lc. 1, 35. Din context rezultă că cel îndrăcit era mut şi orb, adecă aceste eraŭ însoţite de aparițiunĭ psihice şi fizice carĭ făceaŭ a deduce la influenţa spiritului rĕŭ. οὗτος are emfază; o credinţă care se luptă cu îndoiala; răspuns pozitiv nu sĕ aşteaptă, dar nicĭ sĕ eschide (cf. Io. 4, 29). Minunea făcea pe popor sĕ creadă, dar esteriorul luĭ Isus nu era atare ca sĕ convină cu ideile greşite ale Iudeilor despre Mesia.

24. Iar fariseiĭ auzind ziseră: Acesta nu scoate dracĭĭ decât cu Beelzebul stăpânul dracilor. 25. Iar cunoscênd el gândurile lor zise lor: Toată împĕrăţia care se împărechează întru sine sĕ va pustiĭ, şi toată cetatea saŭ casa care se împărechează întru sine nu va sta. 26. Şi dacă satana scoate pe satana, întru sine s'aŭ împărechiat; decĭ cum va sta împĕrăţia luĭ? *Beelzebul* cf. 9, 34. Poporul nu ştie ce sĕ creadă; fariseiĭ se pronunţă cu hotărîre asupra lucrăriĭ luĭ Isus. Eĭ nu pot tăgădui fapta; mărimea eĭ însă trebue sĕ-ĭ îndemne a afla o explicare: el nu lucrează cu putere sântă maĭ înaltă, ci cu puterea stăpânuluĭ dracilor. Isus cunoaşte cugetele lor (cugete carĭ se opun unul altuia), de aceea — spre a arĕta absurditatea învinuiriĭ — spune că satana ar lucra contra sa de ar scoate dracĭ şi ar primejdui existenţa împĕrăţieĭ sale. Patima îĭ orbeşte că schimbă cele sânte cu nesânte, cele luminoase cu cele întunecoase. Spre a-ĭ combate aduce înainte o împĕrăţie, o cetate, o casă şi dovedeşte că dacă aceste nu pot exista fără oarecare ordine şi comunitate a membrilor, nicĭ împĕrăţia întunereculuĭ.

Se împărechează: există ne'nțelegeri, partide, se combat între sine; *să va pustii, nu va sta:* încetează să mai existe. *Satana scoate pe satana*: satana e celce scoate și pe cine scoate. Argumentarea pare a avea unele greutăți. S'ar părea că în împărăția întunereculuĭ lipsește unitatea și pacea și ar fi mereŭ ceartă; decĭ cum să poate conchide dela natura împărățieĭ întunereculuĭ la ceartă? Aci să observă că Isus nu afirmă că nu pot exista împărățiĭ în carĭ să află ceartă, căcĭ atuncĭ am trebui să zicem că nu există nicio împărăție, cetate, casă, pentrucă aceste fără ceartă întradevĕr nu sûnt. Mântuitorul zice mai vêrtos: Nicio împărăție saŭ societate bine organizată nu poate exista dacă ca atare luptă contra sa. Când întro împărăție cearta nu încetează — deși e vorba a lucra contra unuĭ dușman — apoĭ este ea nimicită, disolvată. Isus nu neagă că în împărăția sataneĭ este ceartă; dar toți membri eĭ lucră contra împărățieĭ bineluĭ. *Satana* este aci stăpânul demonilor; el reprezentantul întreguluĭ nu poate fi contra sa, pentrucă atuncĭ nu s'ar putea opune bineluĭ cu atât succes.

27. Și dacă eŭ cu Beelzebul scot draciĭ, fiiĭ vostri cu cine scot? Pentru aceea vor fi judecătoriĭ vostri. 28. Iar dacă cu duhul luĭ Dumnezeŭ scot eŭ draciĭ, a ajuns dară la voĭ împărăția luĭ Dumnezeŭ. Urmează argumentul *e concesso. Eŭ* și *fiiĭ vostri* sûnt contraste; sub fiĭ înțelegem învĕțăceiĭ fariseilor (1. Reg. 20, 35 sq.). La Iudeĭ existaŭ atuncĭ exorciștĭ (Lc. 9, 49. Acta 19, 13. *Ios. Flaviu*, Antiq. 8, 2, 5. Bell. jud. 7, 6, 3; *Iustin* Dial. p. 311) care scoteaŭ dracĭ; decĭ întreabă el: cu ce putere? Nu există efect fără cauză. Fariseiĭ nu neagă că exorciștiĭ lor vindecă, iar ca cauză nu puteaŭ admite o putere rea, ci numaĭ una bună, pentrucă ar fi venit în contrazicere cu credința poporuluĭ.[1]) Din vindecările sale deduce Mântuitorul că s'a apropiat împărăția luĭ Dumnezeŭ: o ordine a lucrurilor unde stăpânește puterea dumnezeească. *Crizostom, Ilarie, Ieronim, Teofilact, Zigaben* înțeleg sub *fiiĭ* pe apostolĭ. Aceștia *vor fi judecătorĭ:* îĭ vor combate. *Cu duhul luĭ Dumnezeŭ:* cu putere dumnezeească care locuește în mine. Înțelesul: Voĭ

[1]) Credința Iudeilor în duhurĭ rele era îmbinată cu multe credințe deșerte. *I. Flaviu* istorisește că în apropierea cetățiĭ Machărus crește o rădĕcină cu care să scoteaŭ draciĭ (Bell. jud. 7, 6, 3); iar în Antiq. (8, 21, 5) să spune un caz care a fost tămăduit cu această rădĕcină rostind rugăciunĭ solomonare; cf. Tob. 8, 2.

nu puteţi admite că eŭ lucrez în numele şi cu puterea sataneĭ, deci trebue sĕ credeţi că cu putere dzeească. Admiţênd aceasta trebue maĭ departe, vĕzênd minunile mele, sĕ concedeţi că sûnt Mesia.

29. Saŭ cum poate cineva sĕ între în casa celuĭ tare şi sĕ jefuească vasele luĭ, de nu va lega ântâiŭ pe cel tare, şi atunci va jefui casa luĭ? 30. Celce nu e cu mine este contra mea, şi celce nu adună cu mine risipeşte. În această asĕmĕnare arată Isus că lupta între bine şi rĕŭ (aicĭ reprezentantul lor) rezultă din natura lor. Sub *cel tare* înţelegem pe satana; *casa* e pământul ocupat de el după pĕcătuirea oamenilor; *vase* sûnt uneltele luĭ. *Crizostom: Căci nu numaĭ draciĭ sûnt vasele diavolului, ci şi oameniĭ care fac cele ale luĭ; învederat este deci, că nu scoate numaĭ draciĭ, ci şi înşelăciunea lumiĭ o va alunga şi amăgirile diavolului le va nimici.* În v. 30 cuvêntarea devine serioasă. Isus arată că în momente hotărîtoare omul trebue să se declare pentru saŭ contra luĭ. *Ilarie, Crizostom, Ieronim* cred că acest v. este a patra dovadă contra aserţiuniĭ fariseilor. El lucră contra dracilor, deci satana nu poate sta în legătură cu dênsul. *Crizostom: Toate aceste le grăeşte ca sĕ arĕte întreaga luĭ duşmănie contra diavolului care este nespus de mare.* Fariseiĭ şi cărturariĭ, reprezentanţiĭ teocraţieĭ, împlinind cu conştienţă datorinţele uşor puteaŭ fi ceĭ dântâĭ în împĕrăţia luĭ Cristos; eĭ însă i-s'aŭ opus. Nu sûnt perduţi cu totul, dar sûnt prietenĭ nehotăriţi, iar cauza luĭ Cristos pretinde rezoluţiune. *Adună, risipeşte* e imagine luată dela adunarea comorilor saŭ cerealelor (3, 12. 6, 26. Io. 4, 36). Cine voeşte a fi cu Cristos trebue sĕ lucre ca dênsul, în spiritul luĭ; altcum lucrarea este păgubitoare împĕrăţieĭ luĭ Dumnezeŭ: nu adună ci risipeşte.

31. Drept aceea zic vouĕ, tot pĕcatul şi hula sĕ va ierta oamenilor, iar hula Duhuluĭ nu sĕ va ierta. 32. Şi orĭcine va zice cuvênt contra Fiuluĭ omuluĭ, sĕ va ierta luĭ; iar cine va zice contra Duhuluĭ sânt, nu sĕ va ierta luĭ nicĭ în acest veac, nicĭ în cel viitor. *Drept aceea* sĕ rapoartă la cele zise v. 24 sq. *Tot pĕcatul şi hula:* ântâiul e gen, a doua specie; Isus are în vedere maĭ ales hulirea pentrucă fariseiĭ

sĕvêrşiseră aceasta faţă de el nu mult înainte. *Oamenilor* lipseşte ℵB Min. Verz. Părinţi. Spiritul e reprezentantul lucrărilor dumnezeeşti; de aceea nu e numaĭ decât persoana a 3. în Dumnezeire, ci Spiritul luĭ Dumnezeŭ în genere care lucrează în lucrările luĭ. Acest Spirit a lucrat şi în Isus. Cine decĭ recunoaşte lucrările acestuia ca ale Spiritului luĭ Dumnezeŭ, saŭ trebue sĕ le recunoască şi totuş i-se opune saŭ chiar îl huleşte, se face vinovat de un păcat care nu sĕ va ierta nicĭcând. Din context rezultă că acest păcat sĕ impută numaĭ acelor fariseĭ care cu conştienţă s'aŭ opus lucrăriĭ luĭ Cristos. *Ieronim: Qui autem manifeste intelligens opera Dei, cum de virtute negare non possit, eadem stimulatus invidia, calumniatur; et Christum Deique Verbum, et opera Spiritus sancti dicit esse Beelzebub: isti non dimittetur neque in praesenti saeculo neque in futuro. Crizostom; Zigaben: Celce vede lucrările mele dumnezeeşti carĭ le poate face numaĭ Dumnezeŭ, şi le atribue luĭ Beelzebub, ca şi voĭ acum ... acesta învederat s'a făcut duşman, şi în cunoştinţă defaimă pe Dumnezeŭ, şi făcêndu-se fără desvinovăţire, nu va dobândi iertare.* Apostoliĭ nicĭcând n'aŭ încetat a învĕţa ataríĭ indivizĭ: de aceea nu trebue sĕ înţelegem sub acest păcat singuraticele enunţiaţiunĭ contra Spiritului sânt, ci o stare care se manifestă în singuratice păcate cu cuvêntul orĭ fapta. Individul este atuncĭ impetrit la inimă faţă de descoperirea dumnezeească; sĕ produce întrênsul ura contra luĭ Dumnezeŭ şi lucrurile dumnezeeştĭ, de aceea nicĭ nu sĕ poate ierta. Rar sĕ părăseşte această stare. *Crizostom: Dar şi acesta sĕ iartă celorce se pocăesc; căcĭ mulţĭ care grăiseră aceste maĭ apoĭ aŭ crezut şi toate li s'aŭ iertat* (Ezr. 6, 4. 5. 10, 26; 1. Io. 5, 16). De acest păcat este vinovat orĭcine se opune adevĕruluĭ evangelic recunoscut odată. *Contra Fiuluĭ omuluĭ* cf. 9, 6. 8, 20; Isus în chipul smereníeĭ care n'a impus luĭ Israil. Dacă cineva se opune luĭ, pentrucă nu-ĭ poate pĕtrunde fiinţa maĭ înaltă din cauza apariţiuniĭ, sĕ poate scuza, deşi nu justifica. *Sĕ va ierta luĭ:* cuvêntul duşmănesc dacă nimereşte numaĭ persoana luĭ Mesia, nu pe Spiritul care lucră întrênsul, fără sĕ-ĭ permită mesianitate; sĕ poate întâmpla convertire, pocăinţă, credinţă, pentrucă acesta lasă pe Spiritul sĕ lucreze întrênsul şi atuncĭ i-sĕ iartă, cf. Lc. 23, 24. *Veacul acesta* (עולם הזה) este perioda apariţiuniĭ luĭ Cristos, timpul înainte

de a doua venire; *veacul viitor* (עולם הבא) = timpul după a doua venire. Expresiunea = nicĭcând; pedeapsa e vecĭnică. În acest din urmă sĕ enunţă sentenţa de liberare urmându-ĭ fericirea vecĭnică (Mt. 25, 46). *οὔτε–οὔτε* discompune negaţiunea în părţĭ (Win. p. 465). La *ὃς ἐὰν εἴπῃ λόγον* nu trebue suplinit nimic (Win. p. 553); nicĭ chiar *βλάσφημον*[1]).

33. Saŭ faceţĭ pomul bun şi rodul luĭ bun, saŭ faceţĭ pomul putred şi rodul luĭ putred; că din rod sĕ cunoaşte pomul. *ποιεῖν* în înţeles declarator: *a face* (Io. 5, 18. 8, 53. 10, 33; 1. Io. 1, 10. 5, 10). Isus zice: Pomul îl consideraţĭ rĕŭ (pe mine ca unealta sataneĭ) iar roadele luĭ bune (scoaterea dracilor). Voĭ trebue sĕ căutaţĭ maĭ bine la natura lucrurilor şi sĕ judecaţĭ astfel. Dacă sûnt bune faptele mele, atuncĭ eŭ nu pot fi în legătură cu spiritul rĕŭ; căcĭ roadele bune dovedesc că şi pomul este bun.

34. Puĭ de năpârcĭ, cum puteţĭ grăi cele bune fiind rĕĭ? Căcĭ din prisosinţa inimiĭ grăeşte gura. 35. Omul bun scoate cele bune din vistieria bună, şi omul rĕŭ scoate cele rele din vistieria rea. 36. Dar zic vouĕ că tot cuvêntul rĕŭ care vor grăi oameniĭ, vor da seamă despre el în ziua judecăţiĭ. 37. Căcĭ din cuvintele tale te veĭ îndrepta, şi din cuvintele tale te veĭ osândi. Urmând luĭ *Zigaben: Nu e de mirat dacă aceste huliţĭ* (ce combătuse v. 33), *căcĭ fiind rĕĭ nu puteţĭ grăi cele bune. Arată apoĭ şi fiziologiceşte de ce nu pot* — legătura cu cele precedente este: Voĭ trebue sĕ vĕ purtaţĭ aşa cătră mine pentrucă sûnteţĭ rĕĭ în lăuntrul vostru, şi după proverb gura grăeşte cele din inimă. *Puĭ de năpârcĭ* cf. 3, 7., face deducţie din cuvintele frivole la internul care le-a produs. *Cum puteţĭ* nu e absolut, ci exprimă neputinţa morală: Rĕutatea inimiĭ sĕ arată totdeuna în cuvinte rele; aceasta sĕ poate înăduşi câtva timp, dar nu pentru totdeuna. Aceeaş idee exprimă şi v. 35. *Vistieria* are în-

[1]) Părinţiĭ zic că acest loc este unul din cele maĭ grele ale s. Scripturĭ. Afară de locurile paralele (Lc. 12, 10. Mc. 3, 28 sq.) sĕ maĭ aminteşte 2. Petru 2, 20 sq. Evr. 6, 4 sq. 10, 26 un pĕcat care nu sĕ va ierta saŭ foarte greŭ. După indegetările luĭ *Augustin* în veacul al 12. *Petru Lombardus* († 1164) numĕră 6 pĕcate contra Duhuluĭ sânt, şi adecă a) încrederea prea mare în mila luĭ Dumnezeŭ; b) desperarea în graţia dumnezeească; c) împotrivirea adevĕruluĭ dumnezeesc recunoscut; d) pizmuirea aproapeluĭ miluit de Dumnezeŭ; e) împetrirea inimiĭ faţă de învĕţăturile mântuitoare; f) nepocăinţa până la moarte.

ţelesul luĭ *prisosinţa inimiĭ* din v. 34. Inima sĕ cugetă ca un vas în care păstrează omul bune şi rele; după cuprinsul eĭ sûnt faptele. În v. 36. arată că nu numaĭ vorbele rele şi blasfemătoare vor fi pedepsite fiindcă aŭ izvorît din inimă rea, ci şi cele deşerte, nefolositoare, pentrucă nu servesc uniriĭ omuluĭ cu Dumnezeŭ, nicĭ la zidirea aproapeluĭ. *Tot cuvêntul rĕŭ* e nomin. absolut[1]). V. 37. e motivul. Cuvêntul este copia internuluĭ omenesc: fiecare grăeşte cum este. La judecată va fi absolvat orĭ pedepsit după cvalitatea celor grăite, bune saŭ rele. *Crizostom: Nu ceice aŭ fost calumniaţĭ trebue sĕ fie îngrijaţĭ şi sĕ se teamă, ci ceice aŭ calumniat; căcĭ nu aceia vor trebui sĕ se apere pentru relele auzite, ci aceştia pentru relele ce aŭ grăit; asupra acestor este toată primejdia.*

e) Semnele cerute, 12, 38—45.

38. Atuncĭ rĕspunseră luĭ unĭĭ din cărturari şi fariseĭ zicênd: Învĕţătorule, voim sĕ vedem semn dela tine. V. 28 declarase Isus că lucră cu Spiritul luĭ Dumnezeŭ; fariseiĭ (nu sĕ poate decide de sûnt care huliseră maĭ nainte saŭ alţiĭ) întrebuinţează aceasta ca sĕ ceară semn şi aşa sĕ arĕte el că e Mesia. Toate minunile sĕvêrşîte până acum n'aŭ putut produce în eĭ credinţa aceasta; eĭ cer un semn deosebit, după Lc. 11, 16 din cer. σημεῖον (אוֹת *semn*) sĕ numeşte minunea întrucât se rapoartă la altceva, aşadar nu în sine, ci încât dovedeşte ceva; aci mesianitatea luĭ Isus.

39. Iar el rĕspunzênd zise lor: Neam rĕŭ şi preacurvar cere semn, şi semn nu sĕ va da luĭ decât semnul luĭ Iona prorocul. 40. Căcĭ precum Iona fu în pântecele chituluĭ treĭ zile şi treĭ nopţĭ, aşa va fi şi Fiul omuluĭ în inima pămêntuluĭ treĭ zile şi treĭ nopţĭ. Duşmaniĭ luĭ Isus sûnt rĕutăcioşĭ şi necredincioşĭ; eĭ s'aŭ lăpădat cu necredinţă (v. 28) şi acum cer semn; de aceea nu li sĕ va da altul decât cel închipuit de Iona. *Preacurvar* înfăţişează necredinţa şi cele nedzeeştĭ drept adulteriŭ. *Teofilact: Care s'a lăpădat de Dzeŭ.* Abaterea dela Creator sĕ închipueşte astfel după raportul între suflet şi Dzeŭ. În T. V. Iehova este bărbatul,

[1]) *Ieronim:* Otiosum verbum quod nequaquam aedificat audientes ... quod sine utilitate et loquentis dicitur et audientis. *Crizostom, Teofilact, Zigaben.*

iar poporul Israil soția (Ps. 73, 27. Is. 57, 3 sq. Ezech. 23, 27); căderea dela Iehova în idololatrie să consideră adulteriŭ (Ier. 3, 8 sq. Ezech. 16, 3 sq); deci: *preacurvar = abătut dela Dzeŭ, necredincios.* Fariseii și cărturarii nu primesc pe cel trimis de Dzeŭ, ci în îngâmfarea lor îl lapădă; sĕvêrșesc deci adulteriŭ spiritual. Refuzul de aici nu contrazice altor locuri unde Isus face minuni (Io. 5, 20 10, 25). Scopul lui n'a fost a face minuni să mulțumească curiozitatea auzitorilor; și cele mai mari minuni înrîureaŭ numai asupra celorce eraŭ primitori cu inima (dovadă este necredința fariseilor). *Cere* cf. 6, 32. Semnul lui Iona (care s'a plinit în persoana lui), pe care Mântuitorul voește a-l da fariseilor, îl explică însuș: *Căci precum* etc. Învierea lui Isus și soartea lui Iona sûnt paralele; amêndouĕ se rapoartă la persoană (Lc. 11, 30 să face semnul lui Iona). Învierea lui Isus și eșirea lui Iona din pește aŭ fost nevĕzute și să cred numai; Iona petrece în pântecele peștelui, Isus în inima pământului ca contrast la semn din cer. Accentul zace însă mai ales pe împrejurarea că cruțarea lui Iona a fost necunoscută Ninivenilor, iar în Cristos a fost nevĕzută fariseilor mărirea dzeească. Cea mai mare minune a lui Isus este învierea sa din morți, care fariseii n'aŭ primit-o fiind împetriți la inimă. *În pântecele chitului* și *inima pământului* sûnt paralele (Iona 2, 1). În original este דג גדול, ce LXX a tradus cu κῆτος — însemnează în genere *hală, pește mare;* aici e *Canis carcharias. Inima pământului* = hades; *Crizostom:* în groapă. *Trei zile și trei nopți* nu trebue urgat, ci să ia în înțeles popular (I. Sam. 30, 12 sq. Mt. 27, 63), pentrucă Isus a zăcut în groapă numai o zi și două nopți. O noapte-zi (*νυχθήμερον* יום) să lua ca întreg fără a să avea în vedere cele 24 de ore. S. Scriptură nu e micrologică în punctul datelor de timp; ea nu inzistă asupra pedanteriei matematice.

41. Bărbații niniveni se vor scula la judecată cu acest neam și-l vor osândi pe el, că s'aŭ pocăit la predica lui Iona, și iată aci mai mult decât Iona. 42. O regină de miazăzi se va scula la judecată cu acest neam și-l va osândi pe el, că a venit dela marginile pământului să asculte înțelepciunea lui Solomon, și iată aici mai mult

decât Solomon. Necredința lui Israil se condamnă prin două exemple cunoscute din T. V. Isus nu a venit ca sol al judecății (cum era Iona), nici ca o regină necunoscută. Istoria lui Iona îndeamnă pe Isus a arăta fariseilor decadența lor morală față de Ninivenî care s'aŭ pocăit la cuvintele acestuĭ profet. Predica lui de pocăință aceia aŭ primit-o; eĭ nu primesc pe celce vine la dênșiĭ plin de har și adevĕr. Greutatea pedepseĭ vor înțelege singurĭ. În amêndouĕ cazurile păgâniĭ aŭ dovedit credință; eĭ care se înălțaŭ deasupra acestora nu voesc. *Bărbați ninivenî* e mai onorific ca Ninivenî; e evraizm. *Se vorscula:* ca martorĭ înaintea judecătoruluĭ (cf. קוּם Iob 16, 8. Mc. 14, 57). *μετά* = *lângă*, nu = *contra* (Win. p. 353), pentrucă pîrîtul și martoriĭ apareaŭ deodată la judecată. Eĭ vor condamna mijlocit prin exemplul lor; *Augustin: Ex ipsorum comparatione isti merito damnabuntur* (cf. Rom. 2, 27). La pocăința Ninivenilor cf. Iona 3, 5 sq. *O regină de miazăzi* (מלכת שבא, *regina din Saba);* în Arabia fericită (1. Reg. 10, 1 sq.; 2. Cron. 9, 1 sq.). *Marginile pămêntuluĭ* e proverbial spre a arăta zelul regineĭ: foarte de departe. *Mai mult decât Iona, mai mult decât Solomon* arată deosebirea acestor persoane față de dênsul, domnul tuturor; de aceea și pedeapsa va fi mai mare.

43. Iar când va fi eșit duhul necurat dela om umblă prin locurĭ fără apă căutând odihnă și nu găsește. 44. Atunci zice: Întoarce-mĕ-voiŭ în casa mea de unde am eșit. Și venind o află deșartă, măturată și înfrumsețată. 45. Atunci se duce și ia cu sine alte duhurĭ mai rele decât el, și întrând locuesc acolo; și sûnt cele de pe urmă ale omuluĭ aceluia mai rele decât cele dântâĭ. Așa va fi și acestuĭ neam rĕŭ. Soartea neamuluĭ rĕŭ și preacurvar sĕ descrie cu o asĕmĕnare care stă în legătură cu curățirea celor îndrăciți în Israil și cu opul lui Isus în genere. El vorbește cărturarilor și fariseilor, reprezentanțiĭ poporuluĭ. Această stare spirituală a luĭ Israil înțeleg unii dela darea legiĭ (*Ilarie, Ieronim* etc.); dela întoarcerea din robia babiloneană (*Crizostom* etc.); alțiĭ dela păsirea luĭ Isus. Israil a eșit din robia babiloneană curățit de înclinarea la idololatrie, ba pe timpul Macabeilor seceră cele mai marĭ triumfurĭ ale

vieţii religioase. Încurênd însă întră o decadenţă, chiar pe timpurile din urmă ale Macabeilor referinţele religioase, politice încep a se zguduí, ce sĕ întâmplă şi maĭ mult cu sfăşierea poporuluĭ în secte carĭ puneaŭ maĭ mult pond pe lucrarea externă decât pe cea internă. Exista decĭ numaĭ o curăţenie externă a poporuluĭ, vechiul demon se întoarce, căcĭ fariseizmul în ultima analiză este idololatrie spirituală; de aceea şi este maĭ primejdios, iar vina cu mult maĭ mare. Idololatria de maĭ nainte a fost pedepsită cu robie, cea de acum — lăpĕdând promisiunea aşteptată — cu ruinarea Ierusalimuluĭ şi împrăştierea poporuluĭ. Acesteĭ generaţiunĭ sĕ va întâmpla ca unuĭ îndrăcit din care a eşit demonul, apoĭ neaflând loc de odihnă iarăş se întoarce la dênsul şi-l află gata de locuit. Dar nu întră singur, ci cu alţĭ demonĭ, decĭ starea omuluĭ este maĭ rea ca înainte. De nu se va îndrepta generaţiunea de acum de necredinţă, atuncĭ va ajunge în starea de maĭ nainte de pĕcătoşie; va fi eschisă dela bunĕtăţile Mesieĭ. *Dela om:* în care locuise; *locurĭ fără apă:* pustiurile sĕ credeaŭ a fi locuinţele demonilor (Tob. 8, 3. Bar. 4, 35. Apoc. 18, 2). ἐλθών e *constructio κατὰ σύνεσιν*, deoarece spiritul necurat sĕ consideră ca δαίμων. *Măturată şi înfrumseţată* descriŭ starea actuală care îndeamnă pe demon a întra. *Alte şepte duhurĭ:* cu atât maĭ mult e chinuit omul; nu exprimă că numaĭ astfel poate întra. *Cele de pe urmă:* starea luĭ de îndrăcire din prezent; *cele dântâĭ:* starea aceasta când era numaĭ un demon (cf. 2. Petru 2, 28. Mt. 27, 64).

f) Muma şi fraţiĭ luĭ Isus, 12, 46—50.

(Mc. 3, 31—35. Lc. 8, 19—21).

46. Iar încă grăind el cătră mulţime, iată muma şi fraţiĭ luĭ stăteaŭ afară căutând sĕ vorbească cu dênsul. 47. Iar i-a zis oarecare: Iată mumă ta şi fraţiĭ tĕĭ staŭ afară poftind sĕ-ţĭ vorbească. Scena aceasta ar rĕmâne nemotivată după Mt. Lc. dacă n'am trage în combinaţie Mc. 3, 20 sq. — La *fraţiĭ* Domnuluĭ cf. 13, 55. *Staŭ afară:* afară de mulţimea care împresorase pe Isus. *Sĕ-ţĭ vorbească* e scopul veniriĭ lor. *Crizostom, Teofilact* cred că muma şi fraţiĭ luĭ aŭ făcut aceasta

ostentativ chiemând pe Isus afară în loc să între ei la dênsul. V. 47 lipseşte ℵBL şi pare a pregăti v. 48.

48 Iar el răspunzênd zise celuice i-a spus: Cine este muma mea, şi care sûnt fraţii mei? 49. Şi întinzênd mâna sa spre învăţăcei zise: Iată muma mea şi fraţii; 50 căci oricine face voea Tatălui meu din cer, acela este fratele meu şi sora şi muma. *αὐτοῦ* după *χεῖρα* lipseşte ℵD, dar e autentic. Isus nu-i lasă în lăuntru, nici se duce afară, ci continuă a cuvênta. Răspunsul lui pare cam aspru, dar el zice numai că Tatăl său ceresc e înaintea tuturor; lucrul acestuia trebue el să-l plinească şi acum nu e momentul unde din pricina celor înrudiţi să se abată dela aceasta. Învăţăcei lui ca lucrători spirituali stau în mai mare legătură decât muma după trup şi rudeniile cele mai de aproape (cf. 10, 37). *Ambrozie: Non injuriose refutantur parentes, sed religiosiores copulae mentium docentur esse, quam corporum* (în Luc. 8). *Spre învăţăcei* ca 5, 1. 8, 21 etc. *Iată muma mea* etc.: rudeniile mele cele mai de aproape. *Acela:* nu altul.

§. 18. Isus învaţă poporul în parabole, 13, 1—52.

În aceeaş zi când învaţă în Capernaum (c. 12) propune poporului parabolele următoare. Forma aceasta de propunere o întimpinăm rar în T. V. (Is. 5). Mulţi din care-l auzeau au crezut, alţii nu, pentrucă aşteptau ca Isus să întemeeze o împărăţie pe pământ. Astfel se vădi îndemnat a arăta desvoltarea acesteia (samănă cu a oricărui organizm); întăreşte pe ceі slabi în credinţă (v. 11 sq.); arată în urmă că este profetul trimis de Dzeu. În orient era îmbinată vorbirea în parabole cu ideea înţelepciunii (1. Reg. 4, 32. Sir. 39, 1 sq.). Mt. spune apriat că Isus numai patru parabole a ţinut poporului (v. 36.) cari se deosebesc prin explicarea cuprinsului (10—23. 34—45. 51. 52).

a) Observări introducătoare, 13, 1—3.

(Mc. 4, 1. 2. Lc. 8, 4).

1. În ziua aceea eşind Isus din casa şedea lângă mare. 2. Şi adunându-se la dênsul mulţime

multă, cât întrând în corabie şedea, şi toată mulţimea stătea peţermure. 3. Şi grăea lor multe în parabole zicênd: — *În ziua aceea:* să leagă cu 12, 25 sq. saŭ după *Augustin: Satis indicat aut hoc consequenter gestum, aut non multa interponi potuisse* (De cons. 2. 41, 88). *Din casa:* unde aŭ venit muma şi fraţiĭ (12, 46); *lângă mare:* Genezaret. Isus voind să scape de îmbulzeala mulţimiĭ întră în corabia, care stătea la dispoziţie. După datina celor vechĭ şedeaŭ numaĭ învĕţătoriĭ, auzitoriĭ stăteaŭ. *ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν*= *pe ţermure* (Win. p. 380). *παραβολή* — corĕspunde la LXX luĭ מִשׁל Ps. 49, 5. Prov. 1, 6 — însemnează asĕmĕnare, parabolă; este istorisirea uneĭ fapte născocite care aparţine întâmplărilor fireştĭ spre a lămurĭ o idee maĭ înaltă, religioasă. *Crizostom: Să vorbeşte în parabole ca să dee maĭ mare emfază cuvêntuluĭ, să-l imprime memorieĭ maĭ adânc şi să pună faptele înaintea ochilor; aşa fac şi profeţiĭ.* Faptele aparţin întâmplărilor fireştĭ, de aceea se deosebeşte de fabulă în care pot vorbi animale etc.; iar în privinţa obiectuluĭ fabula intenţionează a recomanda virtutea pământească (care adese în animale este maĭ expresă, d. e. diligînţa la albine şi furnicĭ etc.); parabola din contră espune adevĕrurĭ maĭ înalte, dumnezeeştĭ. În om se arată maĭ bine partea dumnezeească, de aceea el şi faptele luĭ sûnt elementul paraboleĭ. Proverbele, sentenţele şi gnomele carĭ cuprind adevĕrul abstract în formă concretă încă să numesc parabole în T. N. (Lc. 4, 23); Ioan are numirea parimie (10, 6. 16, 25). Pentru explicarea parabolelor *Crizostom* a pus canonul: *Nu e de lipsă a băga în seamă toate cele cuprinse în parabole, ci cunoscênd scopul pentru care s'a compus, pe acesta să-l culegem şi să nu facem multă vorbă de altele.*

b) Asĕmĕnarea sĕmĕnătoruluĭ, 13, 3—23.

(Mc. 4, 1—25. Lc. 7, 4—18).

3. Iată a eşit sĕmĕnătorul să samene. 4. Şi sĕmĕnând el unele aŭ căzut lângă cale, şi aŭ venit paserile şi le-aŭ mâncat. 5 Iar altele aŭ căzut pe petriş unde nu aveaŭ pământ mult, şi îndată aŭ rĕsărit pentrucă nu era adânc pământul. 6. Iar

rĕsărind soarele aŭ ars şi pentrucă nu aveaŭ rădĕcină s'aŭ uscat. 7. Iar altele aŭ căzut în spinĭ, şi aŭ crescut spiniĭ şi le-aŭ înecat pe ele. 8. Iar altele aŭ căzut pe pământ bun şi aŭ dat rod, una o sută, alta şesezecĭ, iar alta treĭzecĭ. 9. Celce are urechĭ sĕ audă. Asĕmĕnarea nu începe ca v. 24. 31. 33. 44. 45. 47 — pentrucă auzitoriĭ sĕ cugete la ce sĕ poate raporta. Apriat sĕ spune poporuluĭ că nu vorbeşte pe faţă, ci în parabole, ca în ascuns. Trecerea la un noŭ soiŭ de pământ sĕ face cu *altele* (v. 5. 7. 8); pe sĕmĕnător puţin importă productivitatea celorlalte terenurĭ, de aceea sĕ accentuează numaĭ la cel din urmă (v. 8). *ὁ σπείρων* e articolat spre a-l deosebi de celce ară şi de alt lucrător (Win. p. 101). *Lângă cale*: pe drumul întreg care duce pelângă grâŭ cade sĕmênţa şi fiind tare nu rĕsare nimic. Lc. adauge la paserĭ: *ceruluĭ*, *ἄλλα δέ* stă în loc de *ἃ δέ* corĕspunzĕtor luĭ *ἃ μέν* v. 4. Lacul Genezaret era stâncos, are puţin pământ; de aceea căzênd o sĕmênţă uşor rĕsare pentrucă nefiind adâncă în pământ încolţeşte răpede de căldura stâncilor şi a soareluĭ. *βάθος γῆς=βαθεῖα γῆ*. *Nu aveaŭ rădĕcină*: cu aceste trage umezeală contra călduriĭ. *καυματίζεσθαι*=a fi atacat de soare; *ξηραίνεσθαι*=a se usca de tot. *În spinĭ*: întrun loc unde spiniĭ începuseră a rĕsări; mai apoĭ vedem că crescênd (*ἀνέβησαν*) le înecă. *Teofilact*: *Sĕmênţa sĕmĕnată în spinĭ* (cf. Ier. 4, 3). Masc. *ὁ μέν*, *ὁ δέ* se rapoartă la noţiunea latentă în pron. *ἄλλα*: *σπόρος*. La *o sută*, *şesezecĭ* etc. suplinim: grăunţe. Fertilitatea Palestineĭ e dovedită Deut. 8, 7—9. 11, 10 sq. etc.; *Iosif Flaviu*, *Tacit*; decĭ nu sĕ exagerează afirmându-sĕ că un grăunte a produs maĭ multe. *Celce are urechĭ* cf. 11, 15. Recepta citeşte încă *de auzit*.

10. Iar apropiindu-se învĕţăceiĭ ziseră luĭ: De ce grăeştĭ lor în parabole? 11. Iar el rĕspunzênd zise: Că vouĕ s'a dat a cunoaşte tainele împĕrăţieĭ cerurilor, iar acestora nu s'a dat. 12. Căcĭ celce are, i-sĕ va da luĭ şi va prisosi; iar celce nu are, şi ceeace are sĕ va lua dela dênsul. Învĕţăceiĭ nu întreabă pe Isus îndată dupăce sfârşise cu asĕmĕnarea, ci când eraŭ singurĭ (Mc. 4, 10). Mt. pune înainte întrebarea lor asupra formeĭ de învĕţământ ca sĕ arete scopul

şi motivul pentru carĭ Isus a ales-o. Întrebarea lor decĭ nu se rapoartă la cuprins, căcĭ acesta era cunoscut, ci la motivul că Isus escluziv întrebuinţează numaĭ această formă. În rĕspuns Isus deosebeşte între învĕţăceĭ şi neînvĕţăceĭ: uniĭ înţeleg, alţiĭ nu; forma parabolică e corĕspunzĕtoare acestuĭ scop duplu. Celce are putere a cuprinde împĕrăţia luĭ primeşte în parabolă o cunoştinţă maĭ adûncă şi vie a tainelor acesteia; iar celce nu are această putere devine şi maĭ nepricepĕtor. *Învĕţăceiĭ* ca 5, 1 etc., partizaniĭ luĭ Isus. ὅτι e cauzal fiind propoziţia rĕspuns la întrebarea precedentă. *S'a dat* dovedeşte o hotărîre dzeească înainte de timpul de faţă; trebue sĕ întregim: dela Dzeŭ. Numaĭ celce are graţia luĭ Dzeŭ poate primi tainele împĕrăţieĭ cerurilor. Cuvêntul μυστήριον (derivă dela μύω, μυέω = *închid, ascund*) însemnează *cele ascunse, necunoscute.* În T. N. sĕ foloseşte de sfaturile, planurile, învĕţăturile, hotărîrile dzeeştĭ cu privire la împĕrăţia mesianică, carĭ sûnt necunoscute omuluĭ şi numaĭ descoperirea dzeească i-le arată (Rom 11, 25 16, 25; 1. Cor. 15, 51. Efez. 5, 32 etc.). *Împĕrăţieĭ:* aceste taine se rapoartă la această βασιλεία; iar *tainele împĕrăţieĭ cerurilor:* cercul sfaturilor, planurilor etc. carĭ s'aŭ descoperit de Isus în noua economie întemeiată de el. Cristos a descoperit întregul acest cerc al tainelor numaĭ unora, altora însă nu. Cel înţelegĕtor nu se opreşte la cele externe ale paraboleĭ, ci caută a pĕtrunde spiritul eĭ; de aceea motivează Isus: *Căcĭ cine are* etc. Aceste cuvinte sûnt proverb şi înţelesul: cel avut lesne poate ajunge şi maĭ bogat, iar cel sărac poate perde şi puţinul ce are. Aplicarea: Cine (voĭ învĕţăceilor) e accesibil pentru tainele împĕrăţieĭ luĭ Dzeŭ şi are puţină pĕtrundere în ele sĕ luminează de graţia luĭ Dzeŭ şi se ridică tot maĭ mult în cunoştinţă; iar cel impetrit (poporul) perde şi slaba lumină ce are. ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται se leagă cu ὅτι. La pasivul περισσεύεσθαι cf. Lc. 15, 17. ἔχειν şi οὐκ ἔχει are înţelesul luĭ: *a fi bogat, sărac,* ocură şi la clasicĭ.

13. Pentru aceea grăesc lor în parabole, căcĭ vĕzênd nu vĕd şi auzind nu aud nicĭ înţeleg. 14. Şi sĕ plineşte întru dênşiĭ prorocia luĭ Isaia care zice: Cu auzul veţĭ auzi şi nu veţĭ înţelege, şi privind veţĭ privi şi nu veţĭ vedea. 15. Că s'a

îngrăşat inima acestuĭ popor, şi cu urechile greŭ a auzit, şi ochiĭ lor aŭ închis, ca sĕ nu vadă cu ochiĭ şi cu urechile sĕ audă şi cu inima sĕ înţeleagă şi sĕ se întoarcă, şi sĕ-ĭ vindec pe eĭ. Isus motivează întrebuinţarea acestuĭ învĕţămênt. Auzind omul parabola crede că aude, dar totuş nu înţelege dacă nu caută sĕ pĕtrundă ideea maĭ înaltă ce o cuprinde; aceasta sĕ poate face numaĭ cu ajutorul graţieĭ dzeeştĭ. *Pentru aceea* se rapoartă la *că vĕzênd* etc. *Vĕzênd şi auzind:* din afară, nu partea înternă, spirituală; mulţĭ aud şi vĕd dar lipsindu-le receptivitatea nu vĕd nicĭ aud. Eĭ se mărginesc la cele externe, nu pĕtrund maĭ adûnc, nu caută adevĕrul îmbrăcat în formă. Parabola este foarte acomodată căcĭ omul vede şi aude (cuvinte) şi totuş nu aude şi nu vede, adecă lipsindu-ĭ puterea înternă nu cunoaşte adevĕrul eĭ. *αὐτοῖς*: zicerea aşa sĕ plineşte întru eĭ. Lipsa receptivităţiĭ numeşte Mântuitorul îngrăşare (metaforă ca *pinguis)*, adecă sûnt fără simţire; e paralel cu הכבד şi השע traduse cu *βαρέως ἀκούειν, καμμύειν*. Cuvêntul din urmă e barbarizm în loc de *καταμύειν, κλείειν τοὺς ὀφθαλμούς. Sĕ se întoarcă:* dela calea apucată; întoarcerea dela întunerec la lumină. *Şi sĕ-ĭ vindec pe eĭ:* de boala spirituală, iertându-le pĕcatele şi mântuindu-ĭ. Citatul e Is. 6, 9 sq. după LXX. Nu trebue trecut cu vederea compozitul *ἀναπληροῦται* (care nu maĭ ocură la Mt. şi de profeţiĭ nicĭ în T. N). *μήποτε* exprimă scopul: eĭ nu voesc sĕ primească învĕţătură, de bună voe închid ochiĭ şi astupă urechile interne pentrucă adevĕrul îĭ supĕră; inima lor s'a impetrit ca nu pocăindu-se sĕ ajungă la mântuire. Recepta are *ἰάσωμαι*; ℵBCDL*Δ*al. *ἰάσομαι* care depinde dela *μήποτε* şi exprimă: în urmarea acesteia eŭ sĕ-ĭ vindec (Win. p. 468). Profetul Isaia vorbeşte de contimporanĭ, iar Mt. vede o profeţie la atitudinea luĭ Israil pe timpul Mântuitoruluĭ. Atuncĭ poporul a fost nesimţitor faţă de cele dzeeştĭ în profet, acum încă este astfel; deosebire este numaĭ în persoanele descopeririĭ: acolo un om, aicĭ Dzeŭ-om; de aceea pedeapsa va fi maĭ mare.

16. Iar ochiĭ vostri sûnt fericiţĭ că vĕd, şi urechile voastre că aud. 17. Adevĕr zic vouĕ că mulţĭ prorocĭ şi dreptĭ aŭ dorit sĕ vadă celece vedeţĭ, şi nu aŭ vĕzut, şi sĕ audă celece auziţĭ,

şi nu aŭ auzit. Soartea fericită a învĕţăceilor faţă de ceea a celor de maĭ nainte. Ochiĭ şi urechile sûnt organele receptivităţiĭ carĭ aŭ analogie în internul omuluĭ. Învĕţăceiĭ staŭ pe o treaptă cu dreptiĭ şi proroţiĭ T. V.; aceştia numaĭ aŭ dorit pe Mesia, iar eĭ îl vĕd (Gen. 49, 10. Is. 45, 8. Lc. 2, 29 sq.); aŭ deosebită graţie sĕ fie conştienţi de aceasta. *Vostri* e opus mulţimiĭ; *că* motivează fericirea lor; *dreptiĭ:* sânţiĭ timpurilor precedente; *sĕ vadă celece vedeţi:* v. 11. (Evr. 11, 13. 39); iar *sĕ vadă . . . sĕ audă* sĕ iaŭ în înţeles strîns (Io. 9, 39).

Explicarea paraboleĭ 18. Voĭ decĭ aţĭ auzit parabola sĕmĕnătoruluĭ. 19. La tot care aude cuvêntul împĕrăţieĭ şi nu-l înţelege vine cel rĕŭ şi răpeşte ce s'a sĕmĕnat în inima luĭ; aceasta este care s'a sĕmĕnat lângă cale. 20. Iar care s'a sĕmĕnat pe petriş, acesta este care aude cuvêntul şi îndată îl primeşte cu bucurie; 21. dar nu are rădĕcină în sine ci e pănă la o vreme, iar când sĕ face necaz saŭ goană îndată se sminteşte. 22. Iar care s'a sĕmĕnat în spiniĭ, acesta este care aude cuvêntul, şi grija veaculuĭ şi înşelăciunea bogăţieĭ îneacă cuvêntul, şi sĕ face fără rod. 23 Iar care s'a sĕmĕnat pe pămênt bun, acesta este care aude cuvêntul şi înţelege, care şi aduce rod şi face unul o sută, altul şesezecĭ, altul treizecĭ. *Voĭ* e opus mulţimiĭ necredincioase. *Decĭ*: avêndu-sĕ aşa cu voĭ; voĭ primiţĭ învĕţătura mea. Explicarea Mântuitoruluĭ e de mare importanţă; de aicĭ putem scoate principiul că la toate parabolele T. N. sĕ căutăm adevĕrul principal care sĕ înfăţişează şi sĕ nu ne oprim la singuratice părţi. Multe parabole au părţi împodobitoare, saŭ carĭ servesc a descrie maĭ vioiŭ raporturĭ din vieaţa inferioară fără sĕ altereze esenţa. Cele patru soiurĭ de grâŭ paralelizează patru stărĭ ale inimiĭ. a) indiferenţiĭ faţă de cuvêntul luĭ Dzeŭ. *Tot . . . înţelege* e pus cu emfază la locul ântâiŭ. Propoziţia ar trebui sĕ fie: Cel rĕŭ vine şi răpeşte ce s'a sĕmĕnat în inima fiecăruĭ . . . înţelege, saŭ: tot care aude . . . înţelege din inimă răpeşte cel rĕŭ ce s'a sĕmĕnat. *Acesta este care s'a sĕmĕnat lângă cale* e abatere dela imagine, pentru-că nu omul ci învĕţătura s'a

sĕmĕnat; ar trebui sĕ fie: Acesta este la care s'a sĕmĕnat lângă cale. Sĕmênța este cuvêntul luĭ Dzeŭ, evangelia; *cale:* inima împetrită care nu poate primi cuvêntul luĭ Dzeŭ. Vedem că calea există, adecă inima împetrită prin împrejurărĭ externe. Precum calea e pentru toțĭ, nimene nu e stăpân și orĭcine trece lasă tină și urme: așa sûnt și sufletele de rênd, orĭcine poate înrîuri asupra lor. *Paserile* din v. 4. sĕ explică aci cu *cel rĕŭ:* diavolul, uneltele luĭ, cari șterg toate urmele cuvêntuluĭ evangelic. Deși atarĭ indivizĭ conced celor dzeeștĭ sĕ între în eĭ (în inimă), totuș nu le primesc în ființa lor (ne'nțelegênd), nicĭ pĕtrund adûnc, de aceea vrăjmașul le poate ataca și perde. Cuvêntul luĭ Dumnezeŭ trebue ascultat (auzit), primit cu credință și apoĭ priceput. La explicarea paraboleĭ variază elementul parabolic cu vorbirea de rênd (s'a împrumutat: *s'a sĕmĕnat;* v. 21. *nu are rădĕcină;* v. 23. *aduce rod* . . 30). b) Aceștia primesc cuvêntul luĭ Dumnezeŭ, dar făcêndu-le greutățĭ îl părăsesc. Imaginea e luată dela pământul care conținênd mult var se încălzește răpede și orĭce sĕmênță încolțește îngrabă. Aceștia încă primesc cuvêntul luĭ Dumnezeŭ cu bucurie, dar numaĭ până când experiază efectul luĭ mângâitor. Textul ar trebui sĕ fie: Pe petriș e sĕmĕnată sĕmênța la acela care aude etc. *Până la o vreme* (πρόσκαιρος): numaĭ un timp oarecare, contrast la: totdeuna. Examinarea lor vine din afară: *necaz saŭ goane. Se smintește:* devine necredincios (5, 29). c) A treia clasă de oamenĭ e cuprinsă de grijele lumeștĭ; duplicitatea inimiĭ (Iac. 1, 6). Aci există un element străin care nu se alieză cu cele dumnezeeștĭ. Imaginea este: inima nu e impetrită, a primit cuvêntul și s'a întors, dar poftele rele nu sûnt stirpite de tot; așa sĕmênța lor crește împreună cu cele bune și le înecă. Grijele de cele lumeștĭ și bogățiile sûnt spiniĭ; înțelegênd sub *grijă* (μέριμνα) partea apĕsătoare a viețiĭ pământene care abate dela cele dumnezeeștĭ, iar *înșelăciunea bogățieĭ* partea eĭ amăgitoare, care înșelând caută a liniști dorința sufletuluĭ. Lumina de sus nu poate străbate prin grijĭ și sĕ desvolte germenele; omul nu aduce rod. d) Auzitoriĭ acesteĭ clase sûnt opușĭ celor de sub a). *Face unul:* o sĕmênță, după schimbarea imagineĭ cu persoane: un atare auzitor. *Șesezecĭ, o sută* etc.: grăunțe. *Pământ bun* e inima care primește cuvêntul luĭ Dumnezeŭ și-l lasă s'o prelucre; el nu întimpină

pedecĭ. Deosebirea roadelor sĕ poate reduce la graţia dzeească (1. Cor. 7, 7. Rom. 12, 6) şi nu numaĭ la deosebitele graduriĭ ale credinţiĭ (25, 14. Lc. 19, 11 sq.). Pămêntul bun încă nu produce roade asemene, ci după puterea sa internă şi după mĕsura lucrăriĭ, apoĭ după poziţia maĭ mult orĭ maĭ puţin favorabilă şi după vreme.

c) Parabola sĕmênţeĭ bune şi despre mărăcină 13, 24—30.

Parabola tratează un proces care s'a sĕvêrşit venind Mesia şi nu sĕ întâmplă în toate timpurile. După sĕmĕnător vine noaptea vrăjmaşul sĕŭ şi samănă neghină. Grâul şi neghina cresc la olaltă până din rod sĕ vede că sûnt douĕ soiuriĭ şi sĕ despart: astfel şi în împĕrăţia luĭ Cristos pe pământ sĕ rabdă necredincioşiĭ.

24. Altă parabolă a pus lor zicênd: Asĕmĕnatu-s'a împĕrăţia cerurilor omuluĭ care sĕmĕnă sĕmênţă bună în ţarina sa. 25. Iar dormind oameniĭ venit-a vrăjmaşul luĭ şi a sĕmĕnat neghină în grâŭ şi s'a dus. 26. Iar dacă a crescut sĕmĕnătura şi a făcut rod, atuncĭ s'a arĕtat şi neghina. Imaginea nu e tocmaĭ clară, căcĭ împĕrăţia cerurilor, adecă biserica, sĕ asamănă cu un sĕmĕnător; trebuea sĕ se zică: s'a asĕmĕnat Mesia unuĭ sĕmĕnător; Cristos şi biserica sa sûnt una. Aoristele ὡμοιώθη şi σπείραντι sĕ explică din împrejurarea că Mesia păşise şi lucrase la întemeierea împĕrăţieĭ sale. *Lor:* poporuluĭ. *În ţarina sa;* ἐν nu e schimbare cu εἰς pentrucă arată locul sĕŭ de lucrare. *Oameniĭ:* sĕ ia în genere, nu lucrătoriĭ, căcĭ ar trebui sĕ stee servitoriĭ ca v. 27. *Dormind oameniĭ* zugrăveşte împlinirea faptеĭ în taină; nu este însă numaĭ descripţie, ci impune prepoziţilor datorinţa a veghea *(Crizostom, Zigaben).* ζιζάνιον e de origine semitică; Talmud זונין, *lolium temulentum;* are influenţă primejdioasă asupra creerilor şi stomaculuĭ; *Virgil.* Georg. I. 154: *lolium infelix.* Iarba se arĕtase la rĕsărire (ἐβλάστησεν) şi maĭ apoĭ la rodire (καρπὸν ἐποίησεν); n'a putut fi înecată de grâŭ.

27. Iar venind slugile stăpânuluĭ caseĭ ziseră luĭ: Doamne, aŭ n'aĭ sĕmĕnat sĕmênţă bună în ţarina ta? De unde dar are neghină? 28. Iar el

zise lor: Omul vrăjmaş făcu aceasta. Iar slugile ziseră luĭ: Voeştĭ decĭ sĕ mergem sĕ o adunăm? 29. Iar el zise: Ba, ca nu adunând neghina sĕ zmulgeţĭ împreună şi grâul. 30. Lăsaţĭ sĕ crească amêndouĕ împreună până la seceriş, şi în timpul secerişuluĭ zice-voiŭ secerătorilor: Adunaţĭ maĭântâiŭ neghina şi legaţĭ-o în snopĭ ca sĕ o ardem; iar grâul astrîngeţi-l în granarul meŭ. *συλλέξωμεν* e conj. deliberativ. *μήποτε ἐκριζώσητε*: rădĕcinele amêndurora sûnt crescute împreună; scoţênd una iasă şi ceealaltă. *θεριστής*=ὁ *θερίζων*; numaĭ aicĭ. *δέσμη* cf. Ex. 12, 22. Imaginea are asĕmĕnare în 2. Sam. 23, 7, unde încă se rapoartă la judecată. *ἀποθήκη*=granar (אוֹצָר); în cărţile bisericeştĭ jigniţă.

d) Parabola muştaruluĭ, 13, 31. 32.

(Mc. 4, 31. Lc. 13, 19).

Împĕrăţia mesianică întemeiată în Israil din începuturĭ ne'nsemnate se desvoltă în imperiŭ mare; ocupă teren tot maĭ mult la singuraticĭ şi popoare.

31. Altă parabolă a pus lor zicênd: Asemene este împĕrăţia cerurilor grăunteluĭ de muştar, pe care luând omul l-a sĕmĕnat în ţarina sa; 32. care e maĭ mic decât toate seminţele, iar dacă a crescut, e maĭ mare decât toate buruenile şi se face copac, că vin paserile cerului şi locuesc în ramurile luĭ. *σίναπι* e muştarul negru care sĕ cultivă maĭ ales în Palestina (*Senapis nigra;* nu *Salvadora Persica,* pomul muştar, pentrucă cel de aicĭ sĕ numĕră la clasa *λαχάνων*). Grăunţul luĭ şi în Talmud e proverb pentru lucrurĭ micĭ, ne'nsemnate. Deşi trăeşte numaĭ un an, totuş formează trunchiŭ de 2—4 m. unde petrec paserile micĭ (Ps. 104, 12 LXX). *Maĭ mic, maĭ mare* (*μικρότερον, μεῖζον*) staŭ în înţelesul superlativ. *λάχανον*: *legume, verdeţurĭ, buruenĭ.* Muştarul nu sĕ cultivă ca grâul etc., ci ca plantele de grădină, şi în imagine exprimă împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ nu cum se desvoltă în urma graţieĭ sădită în inima omuluĭ, ci întrucât păşeşte istoriceşte ca apariţiune în lume. *Paserile ceru-*

luĭ sûnt ceĭce caută scăpare şi ajung în împărăţia luĭ Dzeŭ (Ezech. 17, 23. 31, 6).

e) Parabola despre aluat, 13, 33.

(Lc. 13, 21).

Aluatul puindu-sĕ în făină dispare pănăce dospeşte întreaga massă; împărăţia mesianică încă dispare acum în lume, dar se arată în toată plinirea dupăce a schimbat şi prefăcut-o. Puterea dzeească pĕtrunde pretutindene. Deosebirea de cea precedentă: acolo puterea împărăţieĭ luĭ Dumnezeŭ se manifestă în creşterea sa, aicĭ însă e latentă până la desvoltare, când după înfluenţa asupra elementuluĭ strĕin îl schimbă în natura sa.

33. Altă parabolă le zise lor: Asemene este împărăţia cerurilor aluatuluĭ, care luând muierea îl ascunse în treĭ mĕsurĭ de făină pănăce toată s'a dospit. *Muierea;* datorinţa eĭ era a coace pâne. *Îl ascunse:* l-a pus în făină; exprimă puterea tainică, nevĕzută. Aluatul în s. Scriptură nu simbolizează numaĭ necurăţie, stricăciune pentrucă discompune (Ex. 13, 7; 1. Cor. 5, 7), ci şi o putere lucrătoare (1. Cor. 5, 6. Gal. 5, 9). *σάτον*=סאה, mĕsură evreească pentru uscate, conţine după *Iosif Flaviu* $1^1/_2$ mĕsură romană (Antiq. 9, 4, 5; *Ieronim* l. a. l.). *ἄλευρον* e substanţa la *φύραμα*: făina în loc de aluat. Aluatul, deşi mic, dospeşte întreaga massă, aşa şi împărăţia pământeană a luĭ Dzeŭ, creştinizmul, care a produs în omenire marĭ schimbărĭ prelucrând-o din lăuntru spre afară (Numĕrul 3 înţeleg uniĭ spiritul, sufletul şi trupul carĭ sĕ influenţează de puterea dzeească).

f) Învĕţămêntul luĭ Isus în parabole sĕ pune în lumina profeţilor 13, 34. 35.

34. Aceste toate grăea Isus mulţimiĭ în parabole şi nimic nu grăea lor fără parabolă, 35. ca sĕ se plinească ce s'a zis de prorocul care zice: Deschide-voiŭ gura mea în pilde, face-voiŭ sĕ curgă cele ascunse dela întemeierea lumiĭ. *Nimic nu grăea,* sĕ ia în înţeles relativ: atuncĭ, saŭ de regulă, ceeace dovedeşte şi imperf. *ἐλάλει.* Luând negaţiunea absolut trebue

să aibă παραβολή înţeles mai larg: vorbea în inimă, taĭnic; saŭ comparând Mc. 4, 33: precum putea auzi fiecare, adecă deşi Isus nu grăea totdeuna în pilde, totuş nu-l înţelegeaŭ toţi. Evangelistul află aci realizat Ps. 78, 2. *Prin prorocul* pentrucă după inscripţie autorul psalmuluĭ este Asaf, care 2. Cron. 29, 30 să numeşte *vĕzĕtor*. *Ieronim* (Coment. la ac. loc) zice că aicĭ stătea în Msse vechĭ numele luĭ Isaia (Tischendorf încă l-a primit după א şi Minusc.) — ceeace s'a adaus pentrucă copiştiĭ nu credeaŭ că autorul psalmuluĭ era profet. Partea întâia a citatuluĭ consună cu textul LXX, a doua e liber după original. אביעה חידות מני קדם traduce LXX *φθέγξομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς. ἀπὸ καταβολῆς κόσμου* însemnează *ἀπ' ἀρχῆς*, ocură în acest înţeles numaĭ în T. N. (Mt. 25, 34. Lc. 11, 50. Io. 17, 20 etc.). Lumea să închipueşte ca o zidire care începe cu fundamentul (*καταβολή*). Expresiunea *ἐρεύγα* se află numaĭ aicĭ, LXX traduce aşa Ps. 18, 2 evreescul הביע. *Cele ascunse dela întemeierea lumiĭ:* conducerea miraculoasă a poporuluĭ ales prin Dumnezeŭ. Evangelistul ia expresiunea în înţeles mai larg: planurile dumnezeeştĭ privitoare la omenire, saŭ cele ascunse ale istorieĭ acesteia carĭ s'aŭ arĕtat în Cristos.

g) Explicarea paraboleĭ despre neghina în grâŭ, 13, 36—43.

Isus grăeşte numaĭ învĕţăceilor. Aci avem două soiurĭ de sĕmênţă aruncate de doĭ oamenĭ. După momentele: sĕmĕnător, ţarină, sĕmênţă bună, neghină, vrăjmaş (37—39) urmează în v. 40 nimicirea neghineĭ ca actul principal raportându-să la judecata Fiuluĭ omuluĭ.

36. Atuncĭ slobozind mulţimea veni în casa. Şi s'aŭ apropiat de dênsul învĕţăceiĭ sĕĭ zicênd: Spune nouĕ parabola despre neghina ţarineĭ. 37. Iar el răspunzênd zise: Celce a sĕmĕnat sĕmênţa bună este Fiul omuluĭ, 38. iar ţarina e lumea; iar sĕmênţa bună, aceştia sûnt fiiĭ împĕrăţieĭ; iar neghina sûnt fiiĭ celuĭ rĕŭ, 39. iar vrăjmaşul care a sĕmĕnat-o este diavolul; iar secerişul e sfârşitul veaculuĭ, iar sĕcerătoriĭ sûnt îngeriĭ. 40. Decĭ cum să adună neghina şi să arde în foc, astfel va fi la sfârşitul veaculuĭ. 41. Va trimite

Fiul omului pe ângerii sĕĭ, şi vor aduna din împĕrăţia sa toate smintelele şi pe ceĭce fac fărădelege, 42. şi-ĭ vor arunca pe eĭ în cuptorul de foc; acolo va fi plângere şi scârşnirea dinţilor. 43. Atunci drepţiĭ vor străluci ca soarele întru împĕrăţia Tatăluĭ lor. Celce are urechĭ sĕ audă. *În casa* cf. v. 1. φράζειν afară de 15, 15 nu maĭ ocură în T. N. După explicarea Mântuitoruluĭ sĕmĕnătorul este el însuş, ţarina este lumea în care se desvoltă împĕrăţia luĭ Dzeŭ. Biserica conzistă din bunĭ şi rĕĭ; sĕmênţa bună sûnt membriĭ împĕrăţieĭ. σπέρμα nu însemnează *grăunte* ci *grâŭ*, pentrucă această sĕmênţă este învĕţătura luĭ Isus. *Neghina* sûnt partizaniĭ diavoluluĭ (*fiiĭ celuĭ rĕŭ*); iar *secerişul* va fi la judecata din urmă, când secerătoriĭ (ângerii) vor veni cu dreptul judecător (25, 31. Mc. 13, 27). τοῦ πονηροῦ e masc. cum arată ὁ διάβολος v. 39 (cf. Io. 8, 41. 44; 1. Io. 3, 8. 10). *Sfârşitul veaculuĭ* numaĭ la Mt.; în evangeliĭ exprimă timpul înainte de venirea a doua a luĭ Mesia; pentru Iudeĭ acest sfârşit sosise (Is. 2, 2. Dan. 10, 14. Evr. 9, 26). *Sĕ arde* simbolizează greutatea pedepseĭ; ceĭ rĕĭ vor fi scoşĭ cu totul. V. 41. *luĭ . . . luĭ:* staŭ în serviciul Fiuluĭ omuluĭ, cf. 8, 20. V. 41. 42 arată puterea Mesieĭ asupra ângerilor care adună toate smintele ca sĕ nu maĭ poată fi altora îndemn, dar şi pentruca ceĭ seduşĭ la fărădelegĭ sĕ fie nimiciţĭ. Neghină sĕ saměnă îndemnând la smintele, decĭ nicĭ fiiĭ împĕrăţieĭ nu o pot cunoaşte lesne şi seducerea la fărădelegĭ sĕ măreşte astfel (1. Io. 3, 4). V. 43 espune cu cuvintele luĭ Dan. 12, 3 mărirea celorce s'aŭ păzit de fărădelege numindu-ĭ drepţĭ (v. 42). Din asĕmĕnare rezultă că ceĭce nu aparţin împĕrăţieĭ mesianice vor fi suferiţĭ până la sfârşitul acestuĭ veac, apoĭ vor fi alungaţĭ. τὰ σκάνδαλα e abstract în loc de concret: oamenĭ care daŭ anză la smintele, scandal, la pĕcat, seducĕtoriĭ. *Zigaben: Pe aceia numeşte scandal şi care fac fărădelege. Fac fărădelege* Ps. 5, 6; *cuptorul de foc* însemnează gheena (Dan. 3, 6). La v. 42 cf. 8, 12. *Atunci:* când cele bune sĕ deosebesc de cele rele în definitiv. *Vor străluci;* compozit. ἐκλάμψουσιν e ales spre a semnifica că vor vedea mărirea maiestatică a *Tatăluĭ lor*, care este asigurată deplin.

h) Parabola despre comoara ascunsă, mărgăritarele prețioase și năvod, 13, 45—52.

La cele patru parabole de până aci grăite poporuluĭ sĕ adaug treĭ grăite numaĭ învĕțăceilor, carĭ tratează tainele împĕrățieĭ luĭ Dzeŭ: raportul oamenilor cătră ea, pecând cele de maĭ nainte sĕ ocupă cu natura saŭ raportul eĭ cătră omenire. Ele staŭ în strînsă legătură și sĕ întregesc, ce dovedește repețirea luĭ *πάλιν*.

44. Asemenea este împĕrăția cerurilor comoareĭ ascunse în țarină, care aflând-o un om a ascuns-o, și de bucuria eĭ merge și vinde toate câte are și cumpĕră țarina aceea. Asĕmĕnarea aceasta și cea următoare arată că împĕrăția luĭ Dzeŭ, în care există deplină grație și adevĕr, evangelia, întrece orĭce bun pămêntesc. Omul trebue sĕ părăsească pentru ea toate: externe (avere, bunurĭ, rudeniĭ) și interne (putere, datină, felul de viețuire). *Care aflând-o un om a ascuns-o:* o ascunde unde a găsit-o ca sĕ nu fie silit a o da stăpânuluĭ de acum, ci cumpĕrând țarina sĕ fie a sa. Artic. la *ἀγρῷ* e generic. După Talmud cine cumpĕră o țarină era stăpân și a celor din lăuntrul eĭ (Baba Mezia f. 28, 2). Ascuns este adevĕrul descoperit în Cristos dintru început și chiar acum fiilor lumiĭ. Natura acestuĭ om e receptivă. Grația dzeească se apropie de dênsul, el o primește; apoĭ produce curajul în urma căruia se jertfește pe sine (*de bucuria eĭ merge*) și prudența, pentrucă el o ascunde și apoĭ cumpĕră țarina cu comoara dintrênsa.

45. Iarăș asemene este împĕrăția cerurilor omuluĭ neguțător care caută mărgăritare frumoase. 46. Iar aflând un mărgăritar de mult preț mergênd a vêndut toate câte avea și l-a cumpĕrat. Aci sĕ înfățișează un caracter activ care caută cele nobile (adevĕrul creștinesc) și nu se odihnește până nu-l găsește; silințele și grijele omuluĭ care voiește a fi părtaș de împĕrăția luĭ Dzeŭ. Aicĭ maĭ avem contrastul între mulțime și unime; cea din urmă este Dzeŭ, pe care toțĭ trebue sĕ-l caute (mulțimea: ceĭce îl caută). Asupra valoreĭ mărgăritarelor se rostește *Pliniu*: Principium culmenque omnium rerum pretii margaritae tenent (H. N. 9, 15).

47. Iarăş asemene este împărăţia cerurilor năvodului aruncat în mare şi care adună tot felul; 48. care dacă s'a umplut scoţându-l la margine şi şezând aŭ adunat cele bune în vase, iar cele putrede aŭ lăpădat afară. 49. Aşa va fi la sfârşitul veaculuĭ; eşi-vor îngeriĭ şi vor deosebi pe ceĭ rĕĭ din mijlocul celor drepţĭ, 50. şi-ĭ vor arunca pe eĭ în cuptorul de foc; acolo va fi plângere şi scârşnirea dinţilor; cf. v. 24—30. Nu e destul a fi numaĭ cu numele membru al bisericiĭ luĭ Cristos, ci trebue să căutăm a păstra vieaţa graţieĭ totdeuna nepătată. *Crizostom*: *Apoĭ ca să nu ne încredem prea mult în predică numaĭ, nicĭ să cugetăm că credinţa ar fi suficientă spre mântuire, spune şi altă parabolă înfricoşată.* Aicĭ să arată că împărăţia cerurilor atrage pe toţĭ din toate popoarele (ἐκ παντὸς γένους — vezĭ la parabola despre neghină să spune cine o saměnă), dar uniĭ vor fi primiţĭ întrênsa, alţiĭ nu, fiind putrezĭ să lapădă afară. *Bune . . rele:* peştiĭ care să pot folosi şi care nu (7, 17).

Acum întreabă Isus pe învĕţăceĭ de aŭ înţeles cele grăite, căcĭ numaĭ atuncĭ pot învĕţa pe alţiĭ. 51. Înţelegeţĭ aceste toate? Ziseră luĭ: Da. 52. Iar el zise lor: Pentru acea tot cărturarul care se face învĕţăcel al împărăţieĭ luĭ Dumnezeŭ, asemene este omuluĭ stăpân de casă, care scoate din vistieria sa noĭ şi vechĭ. La răspunsul afirmativ al învĕţăceilor Isus arată chiemarea unuĭ cărturar în înţeles maĭ înalt, cum sûnt eĭ. *Aceste toate:* v. 36 sq. *Pentru aceea*[1]) se rapoartă la cele nemijlocit precedente: pentrucă voĭ aţĭ înţeles cele grăite, fiinţa şi însemnătatea împărăţieĭ cerurilor, decĭ zic vouĕ etc. γραμματεύς e învĕţător în genere, iar adausul μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ arată că să are în vedere un învĕţător creştin (Recepta: εἰς τὴν βασιλείαν; Lachmann: ἐν τῇ βασιλείᾳ): un cărturar instruit şi apt a lucra pentru împărăţia luĭ Dzeŭ. μαθητεύειν τινι = a fi învĕţăcelul cuiva, e tranzitiv (discipulum facere alicui). Împărăţia luĭ Dzeŭ e

[1]) Uniĭ rapoartă la învĕţămêntul precedent în parabole; la întrebarea: De aceea v-am întrebat, pentrucă fiecare cărturar; *Augustin* la parabola despre comoară (v. 44).

personificată. Acesta trebue însă sĕ-ĭ aparţină, sĕ pĕtrundă adûncurile eĭ ca sĕ poată învĕţa pe alţiĭ. Celce voeşte a fi învĕţător bisericesc trebue sĕ-ĭ fi fost învĕţăcel; contrastul între învĕţătoriĭ creştinĭ şi jidoveştĭ. Aceştia propun înţelepciunea pentru scopurĭ pămênteştĭ, apostoliĭ şi urmaşiĭ lor învaţă cuvêntul vecĭnic (Io. 1, 1), izvorul înţelepciuniĭ şi adevĕruluĭ, spre scopurĭ cereştĭ. Raportul acestor douĕ soiurĭ de învĕţătorĭ este ca al stăpânuluĭ de casă către casnicĭ; acela a adunat toate cele trebuincioase în casa sa şi împarte după trebuinţa fiecăruia. *θησαυρός* este cămara de proviziĭ. *ἐκβάλλειν promere. Noĭ şi vechĭ*: legea şi evangelia (*Origen, Crizostom, Ieronim*), saŭ lucrurĭ necunoscute şi cunoscute. Înţelesul este: Biserica dă prin învĕţătoriĭ sĕĭ fiecăruĭ din puterile sale lucrurĭ noĭ şi cunoscute, precum face şi un stăpân de casă care scoate din cămara de proviziune şi dă fiecăruĭ după trebuinţă mâncare cunoscută adăugênd necunoscută.

§. 19. Isus petrece în Nazaret, 13, 53—58.

(Mc. 6, 1—6).

Cele istorisite aicĭ nu sûnt identice cu Lc. 4, 16 sq. pentrucă după acest autor Isus petrece în Nazaret îndată după ispitirea în pustie.

53. Şi a fost dacă a sfêrşit Isus parabolele aceste, a trecut de acolo. 54. Şi venind în patria sa învĕţa pe dênşiĭ în sinagoga lor, că se miraŭ şi ziceaŭ: De unde are înţelepciunea aceasta şi puterile? *Înţelepciunea* luĭ Isus s'a dovedit în parabolele sale; auzitoriĭ o constată deşi nu o primesc şi sĕ fie părtaşĭ binecuvêntărilor luĭ. *A trecut* (*μεταίρειν* scil. *ἑαυτόν*): dela lacul Genezaret (13, 1). *Patria sa* este Nazaretul, unde locuia muma luĭ; locuitoriĭ îl cunosc (v. 55). *Pe dênşiĭ*: pe Nazarinenĭ. *Acesta* (*τούτῳ*) e zis cu dispreţ. *Puterile*: Isus a sĕvêrşit minunĭ (Mc. 6, 5 cf. Mt. 13, 58).

55. Nu este acesta fiul teslaruluĭ? Nu se chiamă muma luĭ Mariam, şi fraţiĭ luĭ Iacob, Iosif, Simon şi Iuda? 56. Şi surorile luĭ nu sûnt toate la noĭ? De unde decĭ are el toate aceste? *Μαριάμ* e formă siriană în loc de *Μαρία*. *τεκτών* = *lemnar*, apoĭ în

genere care lucră în lemn, *faber lignarius.*[1]) Recepta citeşte Ἰωσῆς, formă mai moale grecească a evreescului Ἰωσήφ (primit aicĭ după B. C. Ital. Vulg.; ℵ are Ἰωάννης).

57. Şi se sminteaŭ de dênsul. Iar Isus zise lor: Un proroc nu este necinstit fără numaĭ în patria şi în casa sa. 58. Şi nu făcu acolo puterĭ multe pentru necredinţa lor. *Se sminteaŭ:* nu puteaŭ găsi legătura între faptele luĭ Isus şi originea luĭ; judecând după cele din afară nu-l ascultaŭ. *În casa:* familia (12, 25. cf. Io. 4, 44). Experienţa aceasta se bazează pe împrejurarea că rudeniile şi compatrioţiĭ nu pot pricepe virtuţile unuia din sinul lor (Io. 7, 3). *Nu făcu multe minunĭ* cf. Mc. 6, 5. — Întrebarea asupra fraţilor luĭ Isus sĕ rĕspunde:

a) *Aceştia sûnt feciorĭ şi fete aĭ Marieĭ cu Iosif.* Părerea aceasta aflăm la ebioniţĭ etc., Helvidiu, Eunomiu etc.; în timpul maĭ noŭ la ceĭ maĭ mulţĭ protestanţĭ.

b) *Fraţiĭ şi surorile luĭ Isus sûnt fiĭ trupeştĭ aĭ luĭ Iosif din altă căsătorie* — ce relatează deja *Origen;* se află în *Evangelium de nativitate Mariae, Evangelium infantiae Salvatoris, Historia Iosephi fabri lignarii, Grigorie de Nisa, Ilarie, Epifane* etc. *Ieronim* zice că această socotinţă se bazează pe scrierile apocrife şi nu are temeĭŭ în s. Scriptură şi tradiţie.

c) *Iosif a ţinut în căsătorie de levirat pe muierea luĭ Cleopa; copiiĭ născuţi în această căsătorie sûnt fraţiĭ şi surorile luĭ Isus* — aceasta afirmă maĭ ântâiŭ *Teofilact.* El zice că Iosif era fratele luĭ Cleopa care a murit fără urmaşĭ; dar noĭ nu ştim de aceasta nimic pozitiv.

d) *Fraţiĭ şi surorile Domnuluĭ sûnt rudeniĭ aproape, adecă verĭ şi verişoare* — după tradiţia foarte veche a bisericiĭ. Probabil este că eĭ sûnt copiiĭ luĭ Cleopa saŭ Alfeŭ cu aĭ Marieĭ care Io. 19, 25 sĕ zice sora preacurateĭ Fecioare. *Hegesip* numĕră la *neamul Domnuluĭ* pe Iacob, Simeon şi Iuda zicênd că sûnt *aşanumiţiĭ fraţĭ aĭ Domnuluĭ.* Această numire şi că Simeon este fiul unchiuluĭ (θεῖος) arată raportul luĭ Isus cătră aceştia (*Eus.* H. E. 4, 30. cf. 3, 23). Luĭ

[1]) *Iustin* afirmă că Iosif a făcut pluguri şi juguri (Dial. c Tryph. 88. cf. Mc. 6, 3).

urmează *Clement Alexandrinul, Origen, Eusebie, Ieronim* (care combate pe Helvidiu), *Teodoret, Augustin* etc.

Din cele înşirate vom cerceta din punct de vedere exegetic numaĭ a) d). La Mt. 27, 55 sq. Mc. 15, 40. 47. cf. 16, 1 sĕ amintesc *Maria Magdalina, Maria luĭ Iacob şi a luĭ Iose mumă* şi *Salome;* iar Io. 19, 25 zice că la crucea Domnuluĭ eraŭ: *Maria,* muma luĭ Isus, sora eĭ, *Maria* a luĭ Cleopa şi *Maria Magdalina.* Nu este motiv ca ceĭ doĭ evangelişti sĕ amintească pe muma luĭ Isus după ceĭ doĭ fiĭ, aşadar *muma luĭ Isus* la Io. şi *muma luĭ Iacob şi Iose* nu sûnt identice; remâne decĭ că aceasta din urmă este a luĭ Cleopa, sora mumeĭ luĭ Isus (cf. Mc. 15, 40. Lc. 24, 10. Mc. 15, 47). Doĭ din fraţiĭ luĭ Isus (v. 55), decĭ toţĭ patru, aŭ fost fiiĭ Marieĭ a luĭ Cleopa. Sĕ naşte întrebarea ce însemnează ἡ τοῦ Κλωπᾶ? Poate fi *fica* şi *muierea luĭ Cleopa;* registrele apostoleştĭ dovedesc că sĕ poate lua numaĭ în înţelesul din urmă. În aceste sĕ aminteşte *Iacob al luĭ Alfeŭ* care Gal. 1, 19 sĕ numeşte fratele Domnuluĭ. Nimic nu împedecă a identifica pe Iacob fratele Domnuluĭ cu Iacob al Marieĭ a luĭ Alfeŭ; îndeosebĭ că Κλωπᾶς şi Ἅλφαῖος sûnt numaĭ pronunţărĭ diferite ale aram. חַלְפַי transcris greceşte maĭ aspru orĭ maĭ moale; cf. חגי LXX Ἀγγαῖος; 2. Cron. 30, 1. פסח LXX Φασέκ. Acest rezultat sĕ confirmă prin argumentele contrarilor aduse dela Helvidiu pănă în timpurile noastre. Aceştia zic că ἀδελφός însemnează *frate* nu vĕr. Aci sĕ observă însă că după dialectul elenist ἀδελφός are înţelesul luĭ אח însemnând şi înrudiţĭ deaproape (Gen. 14, 16: Lot şi Avram cf. Gen. 11, 27. 13, 8; Gen. 29, 12. 15; 31, 23. 32, 46); aşijderea şi אחות sĕ ia în înţelesul acesta maĭ larg în T. V. (Gen. 24, 59 sq. Iob 42, 11). Maĭ departe sĕ zice că fraţiĭ luĭ Isus sûnt totdeuna în societatea mumeĭ luĭ (12, 46. Mc. 3, 31. Lc. 8, 19. Io. 2, 12). Din tăcerea evangeliilor asupra luĭ Iosif putem deduce că el a murit înainte de păşirea publică a luĭ Isus (*Epifane* Haeres. 78 zice că în al 12. an al vieţiĭ luĭ Isus); Maria va fi locuit la rudeniile sale, Cleopa şi Maria, formând aşa o familie. Nu e cu neputinţă însă că Cleopa a murit înaintea luĭ Iosif, care a luat la sine pe vĕduva cu copiĭ — atuncĭ uşor sĕ explică credinţa că fraţiĭ Domnuluĭ sûnt din căsătoriaântâia a luĭ Iosif; el i-a crescut şi sĕ numiră în înţeles maĭ

larg fiiĭ luĭ. Nu fără importanţă este împrejurarea că Isus încredinţează pe mumă sa luĭ Ioan (Io. 19, 25 sq.); de avea fiiĭ trupeştĭ aceasta nu era necesar. În urmă se provoacă contrariĭ feciorieĭ perpetue a Marieĭ la Mt. 1, 18. 25; vezĭ cele espuse acolo. Astfel se confirmă pe deplin învĕţătura bisericiĭ: Maria a zămislit fecioară, a născut fecioară şi a rĕmas totdeuna fecioară.

§. 20. Isus fuge dinaintea luĭ Irod; tăierea capuluĭ Botezătoruluĭ, 14, 1—13.

(Mc. 6, 14—19. Lc. 7, 7—9).

În cap. 14—17 observăm că Mt. se abate dela datina de până aci. Cronologia este şi aicĭ un ce de a doua mână, dar întâmplările sûnt înşirate fără a sĕ putea stabili un principiŭ comun. Ântâia istorisire este de importanţă pentrucă sĕ dovedeşte cum Irod se pronunţă asupra luĭ Isus: el reduce puterea acestuia la învierea Botezătoruluĭ din morţĭ (necredinţa se îmbină cu credinţa deşartă). Espunerea uciderii Botezătoruluĭ complectează istorisirea.

1. În vremea aceea Irod tetrarhul auzise veste de Isus, 2. şi zicea slugilor sale: Acesta este Ioan Botezătorul; el a înviat din morţĭ, şi pentru aceasta lucră puterile întrênsul. *În vremea aceea* e cu totul nehotărît, cf. Mc. Lc. care pun această întâmplare după trimiterea celor 12 apostolĭ. *Irod* este I. Antipa, fiul luĭ Irod cel Mare; prin testamentnl acestuia moşteni Galileea şi Pereea avênd titlul de tetrarh, adecă stăpânitorul părţiĭ a patra de ţară. Numaĭ la *Ios. Flaviu* (Antiq. 14, 1. 3. 17, 1. 3; Bell. jud. 1, 28, 4) poartă numele Ἀντίπας, adecă Ἀντίπατρος, pe monete şi în T. N. nu. Nu e mirare că acest bărbat foarte uşuratic nu auzise maĭ nainte nimic de Isus. *Veste de Isus* (τὴν ἀκοὴν Ἰησοῦ) cf. 4, 24. Impresiunea vesteĭ sĕ descrie v. 2. (cf. Mc. Lc. care adaug faimele în popor). Irod nu crede în învierea morţilor (era saducheŭ, cf. 16, 6), dar conştienţa îl mustră pentru uciderea Botezătoruluĭ şi-ĭ face grijĭ că poate totuş a înviat (Lc. 9, 7). Această temere împărtĕşeşte el *slugilor sale:* oficianţiĭ de curte (Gen. 41, 37; 1 Sam. 16, 15 sq. Dan.

2, 7). Înviind Ioan — crede Irod — face minuni; nu e metempsihoză, căci nu zice că sufletul lui a trecut în altă ființă, ci însuș a înviat *(pentru aceasta:* fiindcă nu e om de toate zilele).

3. Căci Irod prinzênd pe Ioan îl legà și băgà în temniță pentru Irodia muierea fratelui sĕŭ. 4. Că zicea Ioan lui: Nu e slobod ție sĕ o aibĭ pe ea. 5. Și vrênd sĕ-l omoară pe el se temea de popor, căci îl țineaŭ pe dênsul proroc. Ca sĕ explice cele cuprinse în v. 2. urmează cum Botezătorul a fost prins și ucis (cf. 4, 12. 11, 2). Irod cel Mare avu dela soția a doua (Mariamne, fica arhiereului Simeon) pe Irod Filip (nu este tetrarhul, pentrucă acesta era fiul Cleopatrei cu al lui Irod cel Mare); dela a treia (Maltace) pe Irod Antipa; dela a cincia soție (Mariamne, fica romaneului Alexandru) pe Aristobul. Acesta sĕ căsători cu Berenice și născu pe Irodia care se mărită după Irod Filip, care desmoștenit de tatăl sĕŭ locuea în Ierusalim și avu pe Salome, jucătoarea din v. 6. Irodia trăea în adulteriŭ și incest cu Irod Antipa care alungase pe soția sa legitima, pe fica regelui arab Areta *(Ios. Flaviu,* Antiq. 17, 1, 2. 8, 2. 18, 5, 1. 4). Închisoarea este *Machaerus (Ios. Flaviu,* Antiq. 18, 5, 2), la hotarele de miazăzi ale Pereii; iar anul prinderii după cei mai buni cronologi (Anger, Wieseler) este 782 U. c. *ἐν τῇ φυλακῇ*: în loc de *εἰς τὴν φυλακήν,* cf. 10, 16. În D. Vulg. Itala lipsește *Φιλίππου* după *γυναῖκα. Nu e slobod* etc. Lev. 18, 16. 20, 21, pentrucă trăea bărbatul ei. *Sĕ o aibĭ pe ea,* cf. 1. Cor. 5, 1.; posesiunea conjugală. Pentru Irod a fost aceasta numai pretext, motivul adevĕrat va fi fost teama că Botezătorul va naște tumulte. *εἶχον* nu *aestumabant,* ci țineaŭ la dênsul ca la un profet.

6. Iar sosind ziua nașterii lui Irod jucat-a fata Irodiei în mijloc și plăcu lui Irod, 7. de aceea cu jurămênt îi făgăduise sĕ-i dee orice va cere. 8. Iar ea fiind învĕțată mai nainte de mumă-sa zise: Dă-mi aici în tipsie capul lui Ioan Botezătorul. Ceeace omul ușuratic nu face în stare de trezvie temêndu-se de popor, deși constatase că i-a vĕtĕmat maiestatea (11, 9 cf. v. 5), se hotărĕște acum în starea de

beție. *τὰ γενέσια*: ziua nașterii, ori ziua suirii pe tron *(Suicer,* Thes. eccl. I. p. 746); serbau și faraonii pe timpul lui Iosif (Gen. 40, 20). *γενεσίοις δὲ γενομένοις* e dat. timporal, nu trebue cores după Recepta ca gen. abs. *γενεσίων δὲ γενομένων* (Win. p. 205). Orientalii iubesc jocul foarte mult; Grecii îl execută la ospețe. *ἐν μέσῳ*: oaspeților; saleĭ. *Fata Irodieĭ* și a lui Filip; se chiema Salome și s'a măritat apoi după unchiul său, tetrarhul Filip (*I. Flaviu,* Antiq. 18, 5, 4). Jocul Salomeĭ răpește pe Irod, el promite să dea ce va voi fata. *προβιβάζειν* = *a aduce aminte, a promova;* trop: *a instruí, învĕța.* Din *ὦδε,* fără amênare, îndată *(Zigaben: aci, la ospeț);* v. 11 și Mc. 6, 25 rezultă că Irod nu și-a serbat ziua nașterii în palatul său Tiberia care e o zi departe de Machaerus., ci în această fortăreață ori în palatul regesc din Bethanamaton sau Livias.

9. Și întristându-se regele pentru jurământul și pentru ceĭce împreună ședeau la masă poruncí să se dee, 10. și trimițênd au tăiat capul lui Ioan în temniță. 11. Și a fost adus capul lui în tipsie și s'a dat feteĭ, și fata l-a dus mumeĭ sale. 12. Și venind învĕțăceiĭ lui luară trupul și-l înmormêntară, și mergênd spuseră lui Isus. Recepta are: *καὶ ἐλυπήθη . . . διὰ δέ,* Vulg.; iar B. D. Min. Ital. numaĭ *λυπηθείς* fără *δέ*; deși logicește trebue discompus precum are Recepta: și . . . s'a întristat. Întristarea regeluĭ e motivată: *Pentrucă era să ucidă un bărbat mare și să-și atragă ura poporuluĭ (Zigaben). Dar pentru jurământul:* jurământul din v. 6. pare a fi fost însoțit de maĭ multe formalităț*; și pentru etc.* Regele nu aștepta acest sfârșit al promisiuniĭ, deși voia să piardă pe Ioan (v. 5). Conștiența îl mustră că a pus în joc foarte ușor vieața unuĭ om care nimic rĕu nu-ĭ făcuse. Părerea de rĕu e însă momentană, căcĭ motive omenești: ambiția și rușinea falză amuțesc conștiența; poruncește a împliní promisiunea. Învĕțăceiĭ Botezătoruluĭ auzind sfârșitul luĭ iau trupul și-l îngroapă: ultimul semn de reverință; duc apoi veste luĭ Isus (cf. Io. 1, 35 sq.).

13. Iar auzind Isus s'a dus de acolo în corabie singur în loc pustiŭ. Cu aceste cuvinte începe de noŭ istorisirea din v. 2. Cursul istorisiriĭ: Isus era în

Nazaret când Irod aude de dênsul; moartea Botezătorului, de care înțelege și Isus (v. 12) și se vede îndemnat a se retrage în pustie. ἐκεῖθεν: unde se află când a primit vestea, Nazaret saŭ altundeva; cel puțin din *în corabie* ar rezulta că este în apropierea mării. *Loc pustiŭ* după Lc. 9, 10 Betsaida în Gaulonitis, teritoriŭ aparținětor luĭ Filip tetrarhul, cel maĭ blând între fiiĭ luĭ Irod. *Singur:* numaĭ cu învățăceiĭ.

§. 21. Săturarea celor 5000 de oameni, 14, 13—21.

(Mc. 6, 30—44. Lc. 9. 10—17. Io. 6, 1—14).

Maĭ detailat espun această întâmplare Mc. și Io. Mântuitorul se retrage în pustie, unde-ĭ urmează mulțimea; îĭ vorbește și face minunea.

13. b) Și auzind mulțimea s'a dus după dênsul în pustie pedestri din cetățĭ. 14. Și eșind vĕzu popor mult, și i-s'a făcut milă de dênșiĭ și tămăduea pe bolnaviĭ lor. Mulțimea auzise că Isus a trecut lacul, se duce după el; și adecă din cetățile Galileiĭ. *Pedestri:* încungiurând lacul. Cât timp a stat Isus singur în retragere nu sĕ spune; vedem însă că eșind de acolo — nu din corabie — vede poporul adunat. *I-s'a făcut milă* indică nemărginită dragoste.

15. Iar făcêndu-se seară s'aŭ apropiat învățăceiĭ zicênd: Locul e pustiŭ și ora a trecut; slobozĭ decĭ poporul, ca ducêndu-se în sate sĕ-șĭ cumpere de mâncare. 16. Iar el zise lor: Nu trebue sĕ se ducă; dați-le voĭ lor sĕ mănânce. 17. Iar eĭ ziseră luĭ: Nu avem aicĭ fără numaĭ cincĭ pânĭ și doĭ peștĭ. Iudeiĭ numĕraŭ două serĭ; aicĭ este întâia, adecă dela 3—6 ore după amiazĭ (cf. Ex. 16, 12. 30, 2 etc.). *Ora:* timpul zileĭ, nu timpul potrivit de mâncare saŭ de învățătură. Pare că între sinoptici și Ioan există diferență, care sĕ înlătură: învățăceiĭ roagă pe Isus sĕ slobozească poporul; urmează agrăirea cătră Filip. Învățăceiĭ îĭ atrag atențiunea că acum e vremea a griji de cele trupeștĭ; locul însă e departe de orașe, decĭ înzadar ar slobozi poporul. Isus arată neputința lor zicênd: *Dați-le voĭ lor* etc. cf. Io. 6, 5.

18. Iar el zise lor: Aduceți-le mie încoace. 19. Și poruncind mulțimiĭ se șadă pe iarbă luând

cele cinci pâni și cei doi pești căutând la cer a binecuvêntat, și frângênd a dat pânile învățăceilor, iar învățăceii mulțimii. 20. Și mâncară toți și se săturară, și luară rămășița de sfărâmituri douăsprezece coșuri pline. 21. Iar ceice mâncaŭ eraŭ bărbați ca la cinci mii fără muieri și copii. Săturând Isus mulțimea cu ne'nsemnata proviziune dovedește că nu are nevoe să i-se aducă aminte. Aci sûnt legate mai multe particip. fără copula *καί* (Win. p. 323). Pustia unde petrece Isus era pășune fără sate și orașe (מדבר)· *ἐπὶ τοῦ χόρτου* ca 13, 2. *A binecuvêntat* e rugăciunea de masă rostită de Isus asupra pânilor; care să rostea de tatăl familiei la mâncare în numele tuturor. Mântuitorul caută la cer rugându-se, apoi binecuvêntă pânile și le frânge. Pânile la Iudei eraŭ subțiri și serveaŭ adese ca farfurii. Cu aceeaș putere care face din puține grăunțe un lan intreg înmulțește Isus pânile în mânile sale. *εὐλογία* lui Isus este izvorul înmulțirii pânilor care în mânile apostolilor continuă. *Luară*: dupăce s'a săturat mulțimea apostolii adună rămășița. *κόφινος* e coș de mână saŭ săculeț în care să puneaŭ merindele de drum. Evreii îl folosiaŭ foarte mult, de aceea îi batjocurește Martialis *cistiferos* (Epigr. 5, 17). Fiecare apostol ia un coș de sfărâmituri; așadar aceste întrec numĕrul pânilor. *Douăsprezece coșuri* e apoziție la *de sfărâmituri* care depinde de *rămășița*. Evangelistul spune apriat numĕrul celor săturați și al coșurilor pline de sfărâmituri spre a arĕta mărimea minunii. Toți evangeliștii conglăsuesc la numĕr; numai Mt. are *fără de muieri și copii*. Deminut. *παιδίων* = copilașii care-i purtaŭ saŭ țineaŭ mumele.

§. 22. Isus călĕtorește pe mare, 14, 22—33.

(Mc. 6, 42—52. Lc. 6, 15—21).

Isus se retrage după minune dinaintea poporului pentrucă acesta voia să-l aleagă rege (Io. 6, 15) și așa ușor să putea produce tumult (cf. Mc. 6, 52). În singurĕtate converzează Isus cu Tatăl. Minunea de acum încă dovedește că este stăpânul naturii; iar umblarea pe ape prorocește schimbarea lui la față (Io. 6, 1).

22. Şi îndată a silit pe învĕţăceĭ sĕ între în corabie şi sĕ meargă înaintea luĭ de ceealaltă parte până când va slobozi poporul. 23. Şi slobozind mulţimea s'a suit în muntele maĭ âutâiŭ sĕ se roage. Iar făcêndu-se seară era singur acolo. *Îndată a silit:* fără întârziere după cele precedente; învĕţăceiĭ maĭ bine rĕmâneaŭ cu el, de aceea îĭ sileşte a-l părăsi. Motivul fapteĭ este dorinţa Mântuitoruluĭ de a fi singur (v. 23). *În corabie:* cu care veniseră. *Până când va slobozi mulţimea,* apoĭ avea sĕ vie după dênşiĭ; pe drumul de ţară (Io. 6, 24 sq.). *În muntele:* care era în apropiere. *Făcêndu-se seară:* a doua; după apusul soareluĭ, dela 6—9 ore. În evangeliĭ întimpinăm adese că Domnul se ruga. Obiectul şi modul rugăciuniĭ rĕmân necunoscute oamenilor neavênd analogie, pentrucă se roagă Dumnezeŭ la Dumnezeŭ. Ce putem zice este că ea conţinea lupta în cerere şi rugă cu dreptatea dumnezeească; era fapta arhiereuluĭ perfect, jertfirea de sine luĭ Dumnezeŭ Tatăl pentru neamul omenesc (Evr. 5, 7).

24. Iar corabia era în mijlocul mărиĭ învĕluindu-sĕ de valurĭ; căci vêntul era protivnic. 25. Iar în a patra veghie de noapte mers-a la dênşiĭ umblând pe mare. 26. Iar eĭ vĕzêndu-l pe el umblând pe mare s'aŭ spăimêntat, zicênd că este nălucă, şi strigaŭ de frică. 27. Iar el îndată le grăi zicênd: Îndrăzniţĭ, eŭ sûnt; nu vĕ temeţĭ. Mt. pune în contrast cu Isus corabia primejduită pe apele laculuĭ Genezaret (aproape de Capernaum, 1 milă de lat) arĕtând că acela poartă grijă totdeuna de aĭ sĕĭ. *μέσον* e pred. la *πλοῖον* (Win. p. 439); *βασανιζόμενον* nu depinde de *ἦν*: era maltratată de valurĭ. Veghia a 4.: dela 3—6 ore dimineaţa. Înainte de exil numĕraŭ Evreiĭ numaĭ treĭ veghiĭ, maĭ apoĭ (dela Pompeiŭ înainte) adoptară dela Romanĭ numĕrarea de patru veghiĭ de câte treĭ ore. Isus grijeşte de aĭ sĕĭ chiar din depărtare (6, 27), de aceea sculându-se dela rugăciune foloseşte ocaziunea a le dovedi aceasta; maĭ ales acum după apunerea lunei este corabia şi maĭ mult bântuită de valurĭ. Ceĭ maĭ mulţĭ citesc *ἀπῆλθεν πρὸς αὐτούς:* a părăsit locul de până aci (muntele) şi a venit la dênşiĭ; alţiĭ *ἦλθεν πρὸς αὐτούς.* Vĕzêndu-l învĕţăceiĭ călĕtorind pe mare

cred că e nălucă şi se spăimêntă. *περιπατοῦντα ἐπὶ τὴν θάλασσαν*, saŭ cu Recepta *περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης*, este o umblare miraculoasă pe apele mării şi nu pe ţermurĭ — ce sĕ arată din analogia v. 29., căcĭ atunci frica învĕţăceilor ar fi ridiculă; aceştia n'ar fi putut înţelege pe Domnul fiind eĭ în mijlocul mării. Expresiunea *φάντασμα*=*nălucă*; învĕţăceiĭ nu puteaŭ crede că se mişcă pe mare ceva trupesc, de aceea se spăimêntă crezênd că este vro arĕtare spirituală. *Eŭ sûnt* îĭ încurajează.

28. Iar rĕspunzênd Petru zise luĭ: Doamne, dacă tu eştĭ, porunceşte-mĭ ca sĕ vin la tine pe ape. 29. Iar el zise: Vino. Şi eşind Petru din corabie umbla pe ape şi venea la Isus. 30. Iar vĕzênd vêntul tare s'a temut, şi începênd a se afunda striga zicênd: Doamne, mântueşte-mĕ. 31. Iar îndată tinzênd Isus mâna l-a apucat pe el, şi zise luĭ: Puţin credinciosule, pentruce te-aĭ îndoit? Cele istorisite în aceste versurĭ se află numaĭ la Mt., corespund caracteruluĭ aprig, plin de iubire al luĭ Petru cătră Isus. El voeşte sĕ se convingă de este Domnul care le-a grăit, şi nu are răbdare până acesta s'ar apropia de eĭ. Recepta citeşte *ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἰησοῦν*. Vulg. Tischendorf *καὶ ἦλθεν πρὸς τὸν Ἰησοῦν*. Porunca Domnuluĭ: *Vino* îĭ dă încredere că poate umbla pe ape, înainte însă nu; această încredere nu o perde nicĭ când începe a se cufunda căcĭ cere ajutorul Domnuluĭ: *Doamne* etc. Petru numeşte aşa pe Isus pentru caracterul luĭ maĭ înalt. *Vĕzênd*: din valurile mişcate ale mării. *Puţin credinciosule* nu=necredinciosule; îl mustră numaĭ că credinţa luĭ nu e neclătită. *Pentruce* etc. *διστάζω* cf. 28, 17 însemnează: a se întoarce în douĕ părţĭ, a fi nerezolut încotro sĕ apuce; apoĭ în genere: *a fi nehotărît, a se îndoi. Zigaben: Pentruce maĭ nainte aĭ îndrăznit, iar în urmă eştĭ fricos?* Credinţa este elementul mijlocitor al minunilor sĕvêrşite de Isus.

32. Şi întrând eĭ în corabie a stătut vêntul. 33. Iar ceĭce eraŭ în corabie s'aŭ închinat luĭ zicênd: Cu adevĕrat Fiul luĭ Dumnezeŭ eştĭ. După cele întâmplate cu Petru, Isus întră în corabie, vêntul se aşază. *Întrând eĭ*: Isus şi Petru. Comparând cu Io. 6, 21 pare contrazicere; aceasta sĕ înlătură: *ἤθελον* nu exprimă că învĕţă-

ceĭ n'aŭ luat pe Isus în corabie, ci are înțelesul „cu bucurie, plăcere“ (Win. p. 435. 4.) *Ceĭce eraŭ în corabie:* ceialalțĭ învățăceĭ afară de Petru. V. 33 descrie efectul minunĭĭ: aceștia mărturisesc că este Fiul luĭ Dzeŭ, ceeace determină pe προσκυνεῖν, cf. 16, 16. Aicĭ maĭ ântâiŭ numesc oamenĭ pe Isus asttel.

Părinții explică această istorisire ca alegorie. Corabia e biserica, furtuna sûnt goanele, veghiile deosebiții vrăjmașĭ saŭ deosebitele vremĭ ale descoperirĭĭ *(Ilarie, Ieronim).* Din punct de vedere moral se rapoartă la ispitele și primejdiile vieții.

§. 23. Petrecerea în Genezaret; conflict, 14, 34—15, 28.

(Mc. 6, 55—7, 23).

Mt. nu istorisește unde aŭ debarcat, ci unde se așază: în șesul Genezaretuluĭ, care începe spre miazăzĭ de Capernaum. Isus trebue sĕ fi petrecut aci maĭ mult timp, pentrucă mulțĭ aduc pe bolnaviĭ lor la dênsul; el îĭ vindecă, deși eĭ nu ascultă cuvintele luĭ (Io. 6, 66). Nu mult după aceea conturbă lucrarea fariseiĭ și cărturariĭ veniți din Ierusalim. El le spune că lupta continuă: respinge atacurile fariseilor (1—9); învață poporul (10. 11) și pe învățăceĭ (12—20).

34. Și trecênd aŭ venit în pămêntul Genezaretuluĭ. 35. Și cunoscêndu-l pe el bărbațiĭ aceluĭ loc aŭ trimis prin toată prejurimea, și aŭ adus la dênsul pe toțĭ bolnaviĭ, 36. și-l rugaŭ pe dênsul ca numaĭ sĕ se atingă de ciucurul haineĭ luĭ; și care s'aŭ atins s'aŭ tămăduit. Ținutul Genezaretuluĭ e foarte frumos, în Galileea inferioară; după *Ios. Flaviu* (Bell. jud. 3, 10, 8) are 30 stadiĭ în lungime și 20 stadiĭ în lățime, lângă mare, acum *El Ghuweir,* adecă *Ghor* mic. Bărbații de aicĭ îl cunosc și se roagă sĕ le fie iertat ca bolnaviĭ lor sĕ se atingă de el, cf. 9, 20. V. 36. e notiță generală ca 4, 24.

a) Spălarea mânilor, 15, 1—20.

(Mc. 7, 1—23).

Timpul când s'aŭ petrecut cele următoare nu sĕ poate hotărî. Prezența fariseilor și cărturarilor din Ierusalim nu

contribue cu nimic la cronologie, pentrucă aceştia, deşi aŭ venit de acolo, puteaŭ fi de altunde.

1. Atuncĭ s'aŭ apropiat la Isus fariseiĭ şi cărturariĭ dela Ierusalim zicênd: 2. Pentruce învĕţăceiĭ tĕĭ calcă obiceiurile bĕtrânilor? Că nu-şĭ spală mânile când mâncă pâne. Citind cu Lachmann ἀπὸ Ἱεροσολύμων (după BDא Min.) sĕ leagă aceste cuvinte cu προσέρχονται; alţiĭ citesc οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων şi atuncĭ avem contracţiune a prepoziţ. cu artic. οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις . . . προσέρχονται τῷ Ἰησοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων. Fariseiĭ ţineaŭ foarte mult la ritual; aceasta explică imputarea ce o fac Mântuitoruluĭ că învĕţăceiĭ luĭ se abat dela datinele vechĭ, adecă nu-şĭ spală mânile. Tradiţia aceasta începuse dela Ezra. Pentru Lev. 15, 11 sq. încep a-şĭ spăla mânile înainte şi după masă (după Lightfoot abia din timpul lui Sammai şi Hillel). *Tradiţiunile bĕtrânilor* sûnt prescripte nescrise (pentru Deut. 4, 14. 17, 10) carĭ pe încetul căpĕtară autoritatea legiĭ scrise (cf. Mc). πρεσβύτεροι sûnt predecesoriĭ, nu cărturariĭ; bĕtrâniĭ poporuluĭ, cf. Evr. 11, 2. βαπτίζεσθαι=a cufunda şi a spăla mâncările cumpĕrate ca sĕ se depărteze de ele orĭce necurăţie, iar νίπτεσθαι maĭ adauge momentul că sûnt frecate. ἄρτον ἐσθίειν (אכל לחם)=*a şedea la masă, a mânca.*

3. Iar el rĕspunzênd zise lor: De ce şi voĭ călcaţĭ porunca luĭ Dumnezeŭ pentru obiceiurile voastre? 4. Căcĭ Dumnezeŭ a poruncit zicênd: Cinsteşte pe tatăl şi pe mumă ta, şi: Celce va grăi rĕŭ pe tată saŭ pe mumă cu moarte sĕ moară. 5. Iar voĭ ziceţĭ: Orĭcine va fi zis tatăluĭ saŭ mumeĭ: Dar (este), orĭce veĭ cere tu dela mine spre folosire, nu va cinsti pe tatăl sĕŭ saŭ pe mumă sa. 6. Şi aţĭ stricat legea luĭ Dumnezeŭ pentru obiceiul vostru. Isus arată acestora ca eĭ calcă o poruncă dzeească pentru datinele lor. Porunca a patra din Decalog este serioasă deplin pentrucă călcarea sĕ ameninţă cu moarte; decĭ cea maĭ zdrobitoare dovadă contra lor (Ex. 20, 12. 21, 17). Contrazicerea între dispoziţiunile lor şi ale luĭ Dzeŭ sĕ învederează: *Dzeŭ a poruncit . . . voĭ ziceţĭ;* aşa aŭ schimbat eĭ cele dzeeştĭ cu lucrurĭ omeneştĭ. Făţărnicia a încungiurat o poruncă sântă a luĭ Dzeŭ cu aşĕzăminte omeneştĭ

carĭ aŭ în vedere interesul propriŭ. *Iar voĭ:* îĭ asamănă cu învĕţăceiĭ; *tertium comparationis* e călcarea, deşi în diferit chip. Citatul ântâiŭ este Ex. 20, 12. Deut. 5, 16, al doilea Ex. 21, 17. Lev. 20, 19. Prepoz. σοῦ după πατέρα şi μητέρα e omisă în citat. Luĭ τιμᾶν e opus κακολογεῖν. Θανάτῳ τελευτάτω, în original מוֹת יוּמָת: să moară fără amênare. *Dar* (δῶρον, scil. ἐστι; קָרְבָּן) să întrebuinţează de daruri sângeroase şi nesângeroase; aci să poate suplini *este,* saŭ *să fie*: în cazul dântâiŭ să înfăţişează darul ca promis templuluĭ, în al doilea ca unul care va fi aceasta. Tradiţia bĕtrânilor era că darurile menite templuluĭ sûnt înaintea datorinţelor faţă de părinţĭ. ὠφελεῖσθαι ἐκ (ἀπό) τινος = *a avea folos de ceva;* ocură şi la clasicĭ; maĭ adese cu ὑπό, παρά, ἀπό. *Crizostom: Acesta e dar luĭ Dumnezeŭ ce tu aĭ voĭ să te foloseştĭ dela mine şi nu să poate lua. Nu va cinsti* începe apodoza: dacă zice cineva părinţilor . . . atuncĭ nu trebue să maĭ cinstească (în acest caz) pe părinţĭ, el pentru acest caz e dispenzat de porunca de maĭ nainte. τιμᾶν: orĭce manifestare a cinsteĭ cătră părinţĭ. Această învĕţătură tradiţională pare că s'a aplicat foarte adese jignindu-sĕ astfel pietatea cătră părinţĭ. ἠκυρώσατε: aţĭ declarat nevalidă. Recepta are: *porunca luĭ Dumnezeŭ* (τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ; ℵ Min. τὸν νόμον τ. θ. Lachmann după BD. Verz. τὸ λόγον τ. θ.).

7. Făţarnicilor, bine a prorocit despre voĭ Isaia zicênd: 8. Acest popor mĕ cinsteşte cu buzele, iar inima lor departe este de mine; 9. dar înzadar mĕ cinstesc învĕţând învĕţăturĭ, poruncĭ omeneştĭ. Pentrucă aŭ înfăţişat tradiţia ca cinstirea luĭ Dumnezeŭ — deşi aŭ desfinţat legea luĭ — îĭ numeşte Isus făţarnicĭ şi aplică cuvintele luĭ Is. 29, 13, după LXX. Profetul zice că cultul extern fără participarea omuluĭ întreg, îndeosebĭ inima, nu-ĭ place; aceasta descopere şi Isus la contimporanĭ. *Înzadar* (lipseşte în original): cu această cinstire nu aŭ nicĭ un merit; nu aduce rod în vieaţa lor spirituală. ἐντάλματα e apoziţie la διδασκαλίας. Isus declară apriat aşezămintele fariseilor *poruncĭ omeneştĭ* dovedindu-sĕ aşa caracterul lor inferior (Mc. 7, 7. Col. 2, 22).

10. Şi chiemând mulţimea zise lor: 11. Nu ce întră în gură spurcă pe om, ci ce iesă din gură

aceea spurcă pe om. Mântuitorul desaprobă datinele curăţirii, dar poporul totuş să deosebească între curat şi necurat; de aceea arată că în lăuntru trebue căutată necurăţenia şi nu afară. Mulţimea (în opunere cu învăţăceii v. 12) instrueşte el dupăce se întoarce dela fariseĭ care nu voesc să se îndrepte. *Zigaben: Făcêndu-i să tacă şi ruşinându-i îi părăseşte ca incorigibili, dar se întoarce către mulţime ca mai vrednici de cuvênt. Întră în gură*: mâncarea şi beutura care să mâncă şi cu mânile nespălate. *Spurcă pe om:* în privinţa morală (*κοινοῖν*, LXX pentru חלל). Fariseii căutaŭ să păstreze curat poporul decretând necurate toate lucrurile carĭ vin dela păgânĭ. *Ce iesă din gură:* cuvinte imorale etc. Mântuitorul nu e contra mâncărilor necurate (Lev. 11, 1 sq.), căcĭ această deosebire nu e tradiţie ci poruncă dumnezeească; el vorbeşte de mâncărĭ în genere, căcĭ zice *ce întră în gură (Crizostom).* Ideea etică a legilor T. V. nu se rapoartă la mâncare în sine, ci la raportul eĭ către vieaţa omenească.

12. Atuncĭ apropiindu-se învăţăceiĭ ziseră luĭ: Ştiĭ că fariseiĭ auzind cuvêntul s'aŭ smintit? 13. Iar el răspunzênd zise: Toată planta care n'a sădit-o Tatăl meŭ cel ceresc să va desrădăcina. 14. Lăsaţi-ĭ; sûnt povăţuitorĭ orbĭ aĭ orbilor; iar dacă orb povăţueşte pe orb, amêndoĭ vor cădea în groapă. Fariseiĭ maĭ bine îşĭ întăreaŭ vaza la popor opuindu-se celor desvoltate de Isus în v. 11. 12. dupăce maĭ nainte v. 1—9 îĭ ruşinase. Chiar învăţăceiĭ luĭ Isus sûnt surprinşĭ de aceste cuvinte (v. 15 sq.); poate că se temeaŭ că aceia îĭ vor face răŭ. *Apropiindu-se* nu spune unde; Mc. 7, 17 *în casa. Cuvêntul*, adecă v. 11: eĭ văd nu numaĭ o reducere în învăţăturile tradiţionale, dar şi a legiĭ mozaice. Isus linişteşte pe învăţăceĭ arătând că nu poate cruţa pe fariseĭ pentrucă nu sûnt planta luĭ Dumnezeŭ; decĭ nefolositorĭ la împărăţia luĭ (cf. Io. 8, 41. 44. Mc. 13, 24 sq. 30). *Planta* nu e numaĭ învăţătura fariseilor, ci eĭ înşişĭ ca sectă; asămănarea despre plantă e cunoscută în T. V. (Is. 5, 7. 60, 21). *φυτεία = plantare,* apoĭ ce s'a plantat, *φύτευμα*; *Ignatie* întrebuinţează expresiunea despre ereticĭ (ad Trall. 11, 1. ad Philad. 3, 1). *Să va desrădăcina*: la judecata de pe urmă; expresiune maĭ domolă decât *κατάκρισις*. Şi fariseiĭ sûnt crea-

tura lui Dumnezeŭ, dar, pentrucă în urma principiilor greşite s'aŭ abătut dela el, nu mai sûnt aĭ lui. *Lăsaţi-i:* daţi-le pace, nu le purtaţĭ grija! *Iar dacă orb povĕţueşte pe orb* motivează ideea din *lăsaţi-i:* conducerea lui orbită duce pe Israil la peire. Orbia fariseilor este că n'aŭ vĕzut lumina în Cristos fiindu-le închişĭ ochiĭ sufleteştĭ; totuş în închipuirea lor se credeaŭ conducĕtoriĭ poporuluĭ (Io. 9, 40); de aceea toţĭ vor peri. La *în groapă* (*βόθυνος*) cf. 12, 11; imaginea peiriĭ poporuluĭ israilitean.

15. Iar răspunzênd Petru zise luĭ: Spune nouĕ parabola aceasta. 16. Iar el zise: Încă şi voĭ sûnteţĭ ne'nţelegĕtorĭ? 17. Nu socotiţĭ că tot ce întră în gură în pântece merge şi sĕ lapădă în umblătoare? 18. Iar celece ies din gură din inimă ies, şi acelea spurcă pe om. 19. Căcĭ din inimă ies gândurile rele, uciderile, preacurviile, curviile, furtişagurile, mărturiile mincinoase, hulele. 20. Aceste sûnt carĭ spurcă pe om; iar a mânca cu mânile nespălate nu spurcă pe om. Nicĭ învĕţăceiĭ nu înţeleg cuvintele Mântuitoruluĭ; îl roagă sĕ le explice pilda (Mc. 7, 17). Isus se miră de această ne'nţelegere, le împlineşte însă cererea arĕtând că aceste aŭ înţeles deosebit, deoarece fiinţa maĭ înaltă a omuluĭ nu sĕ spurcă prin orĭce mâncare ce vine din afară, ce dovedeşte asimilarea mâncărilor (v. 17). *παραβολή* = gnomă, sentenţă îmbrăcată în formă senzitivă, apophthegma; *Etym. M.*: *Un cuvênt enigmatic, numit de mulţĭ cercetare (quaestio), exprimă ceva ce nu se lămureşte din înşeşi cuvintele, ci are înţeles ascuns.* *ταύτην*: cea din v. 11. Isus mustră cu blândeţă nepriceperea lor (*σύνεσις* = înţelegere, minte, *νοῦς* = raţiune). *ἀκμήν* = *acum, încă* (=*ἔτι*): de mult sûnteţĭ cu mine şi încă nu puteţĭ înţelege cuvintele mele îmbrăcate în această formă. *Şi voĭ:* e contrast la popor şi fariseĭ. În v. 11. ne'nţelese aŭ fost cuvintele: *Ce întră în gură nu spurcă* carĭ sûnt contrast la T. V. cu deosebirile sale între mâncărĭ curate şi necurate; de altă parte Isus recunoaşte autoritatea T. V. Isus demonstră aicĭ contrastul între cele interne şi externe: mâncările ca un ce extern nicĭcând nu spurcă cele interne ale omuluĭ, dar că cele din afară nicĭcând nu pot spurca în afară nu afirmă

el; deci nu e indiferent ce mănâncă omul. Învățăceii să recunoască că legea evreească ca ceva extern are valoare (fiind prototipul lucrurilor spirituale), și să desaprobă numai schimbarea fariseească a celor externe cu cele interne. *Pântecele* și *inima* sûnt contraste: âutâiul e centrul vieții animalice, trupești; a doua izvorul vieții spirituale, personale: ea dă caracterul moral cugetării și lucrării omenești. Vieața animalică e dictată de legile firii, aci nu există libertate, nu poate fi vorba deci nici de imputare, prin urmare nici de curățenie ori necurățenie morală. Ce iesă însă din lăuntrul omului, din centrul vieții spirituale, este fapta omului și are caracter moral saŭ imoral. *Să lapădă în umblătoare*[1]) exprimă parte că procesul mâncărilor este un ce extern, parte că natura însaș a grijit a deosebi în mâncări cele nutritoare de cele necurate (cf. Mc.: *curățind toate mâncările). Gândurile rele:* nu sûnt păcatele înșirate în Decalog, ci toate păcatele interne și externe. Plur. *uciderile* etc. exprimă singuraticele acte ale uciderii, adulteriului etc. (Win. p. 166). *Mânile nespălate;* încheiă tratatul cu ce începuse în v. 2: învățăceii sûnt justificați înaintea fariseilor.

b) Femeea canaaneană, 15, 21—28.

(Mc. 7, 24—30).

După noul conflict cu fariseii Isus sistează lucrarea în Galileea și se retrage în ținuturi unde putea fi singur cu ai săi (v. 23. Mc. 7, 24); alege ținutul Sidonului și Tirului. Pe drum întracolo vindecă din depărtare.

21. Și eșind de acolo s'a dus în părțile Tirului și ale Sidonului. 22. Și iată o muiere canaaneană din acele ținuturi eșind striga zicênd: Miluește-mă, Doamne fiul lui David; fica mea rău se îndrăcește. Fără a spune timpul și locul vedem că să înșiră această întâmplare la cele precedente. *De acolo:* din pământul Genezaretului (14, 34). *Părțile Tirului și ale Sidonului* e ținutul între hotarele Galileii și aceste orașe;

[1]) Ἀφεδρών umblătoare, cloacă, ocură numai în T. N. (Mc. 7, 19); să consideră cuvênt de origine macedoneană; derivă poate dela ἄφεδρος (cf. Lev. 12, 5. 15, 19), nu dela ἀφ' ἑδρῶν.

este vechea Fenicie care se numeşte după oraşele principale. Teritorul acesta era grecizat încă de pe timpurile luĭ Alexandru cel Mare, dar până la Septimiŭ Severus (189 d. Cr.) nu era district administrativ independent, ci se ţinea de Siria. Din v. 24 reesă că Isus n'a trecut hotarul; *Crizostom, Teofilact, Zigaben* cred că Isus era pe teritorul acestor cetăţĭ, deşĭ nu mersese acolo să înveţe. Când se apropia de aceste locurĭ îĭ iesă înainte o muiere din acele ţinuturĭ, adecă ale Tiruluĭ şi Sidonului, îl întimpină pe teritor israiltean unde se afla Isus. *Femeea canaaneană = feniciană.*[1]) Feniceniĭ eraŭ descendenţiĭ vechilor Canaaneniĭ, care locuiseră în Palestina înaintea Israiltenilor, iar după venirea acestora se retraseseră în părţile nordice. *Eşind:* a trecut hotarul în ţinuturile Palestineĭ, la Isus. Din agrăirea femeiĭ vedem că ştiea că Iudeiĭ aşteaptă un Mesia care e fiul luĭ David. Aceasta să nu ne mire, pentrucă pe ţermurile măriĭ populaţiunea era foarte amestecată. Ea se roagă pentru fie-sa care sufere mult. *Miluieşte-mĕ: mama* grăeşte aşa nu numaĭ din compătimire, ci pentrucă şi ea sufere împreună în această nenorocire. *Crizostom: Căcĭ aceasta sufere din cauza boaleĭ, iar eŭ mĕ chinuesc în miĭ de chipurĭ; una e bolnavă cu simţire, ceealaltă ştiind că e îndrăcită. Rĕŭ se îndrăceşte;* credinţa în demoniĭ era şi la păgâniĭ.

23. Iar el nu i-a rĕspuns cuvênt. Şi apropiindu-se învĕţăceiĭ luĭ l-aŭ rugat pe el zicênd: Slobozeşte-o pe ea, căcĭ strigă în urma noastră. 24. Iar el rĕspunzênd zise: Nu sûnt trimis fără numaĭ la oile cele perdute ale luĭ Israil. Isus nu împlineşte cererea eĭ (a păgâneĭ); motivul cf. excursul: instrucţiile date apostolilor (pagina 114). *Crizostom, Teofilact, Zigaben* zic că Isus voeşte a descoperi credinţa femeiĭ. *Nu i-a rĕspuns cuvênt:* ca să ispitească credinţa eĭ. *Slobozeşte-o:* împlinindu-ĭ cererea. Învĕţăceiĭ îl roagă să facă pentrucă strigă; se roagă aşa mult. Din v. 25. pare că muierea nu auzise rĕspunsul luĭ Isus, ci stând acesta şi învĕţăceiĭ îndrăzneşte şi maĭ mult. *Crizostom, Teofilact, Zigaben* cred că auzise şi înţelesese refuzul, dar repetind cererea dovedeşte stăruinţă.

[1]) Dupa Omil. clem. 2, 19 să chiamă ea *Iusta*, şi dupa 3, 73 fata eĭ *Berenica*.

25. Iar ea venind s'a închinat luĭ zicênd: Doamne, ajută-mĭ. 26. Iar el rĕspunzênd zise: Nu este slobod a lua pânea copiilor şi a o arunca cânilor. 27. Iar ea zise: Da, Doamne; că şi cânii mănâncă din sfărămăturile carĭ cad de pe masa stăpânilor lor. 28. Atuncĭ rĕspunzênd Isus zise eĭ: O femee, mare e credinţa ta; fie ţie cum voeştĭ. Şi s'a tămăduit fica eĭ din acea oră. Nicĭ dupăce femeea iĭ urmase până în casa (Mc. 7, 25) Isus nu-ĭ încuviinţează cererea, ci în pildă iĭ arată nedreptatea ce s'ar face luând mântuirea dela Israil şi dând-o păgânilor. Cu smerenie recunoaşte aceasta femeea înţelegênd pilda; ea cere pentru sine numaĭ sfărămăturile (ψίχια deminut. dela ψίξ); ea renunţă la prerogativa uneĭ fice a luĭ Avram şi se mulţumeşte cu foarte puţin din graţia dumnezeească — cum ar fi raportul între sfărămăturile carĭ cad de pe masă cu pânea de pe masa stăpânilor. Isus este tatăl tainelor dumnezeeştĭ şi le dă casnicilor, luĭ Israil; iar păgânĭĭ sĕ asamănă cânilor — cum numeaŭ atuncĭ Iudeiĭ pe aceştia pentru idololatria şi necurăţia lor. Deminut. κυνάρια îmblânzeşte imaginea; nu sûnt cânii cari şi în zilele noastre vagabundează în orient, ci ceĭ de casă înfăţişându-sĕ că staŭ sub masă aşteptând sĕ cadă ceva de acolo. Textul este οὐκ ἔξεστι Lachmann, Tischendorf după D, maĭ multe Min. şi Părinţĭ, Recepta: οὐκ ἔστι καλόν. *Da:* confirmă v. 26., iar *că şi* motivează. *Stăpânilor lor*: ce cade dela membriĭ familieĭ. Drept aĭ grăit, Doamne, zice ea, dar nu numaĭ copiiĭ se satură din pânea de pe masă, ci — este aşa multă — şi cânii capĕtă partea lor adunând sfărămăturile carĭ cad. Mare e smerenia şi credinţa acesteĭ femeĭ! Mântuitorul o numeşte după datina Iudeilor, — ea nu se revoaltă; nu-ĭ împlineşte îndată cererea, — ea nu conteneşte a cere. Astfel Isus ne dă exemple la 5, 11. 7, 7. Credinţa învinge; Isus iĭ zice: *O muiere . . . fie ţie* etc. *Din acea oră* cf. 9, 22.

§. 24. Vindecărĭ. Săturarea celor 4000 de oamenĭ, 15, 29—39.

(Mc. 7, 31 8, 1—10).

Criticĭ moderniĭ aŭ identificat istorisirea aceasta cu săturarea celor 5000 de oamenĭ afirmând că sûnt scoase din

deosebite izvoare. Dar noĭ vedem că fiecare istorisire are particularităţĭ, şi aşa trebue sĕ recunoaştem că Isus a făcut această minune de două orĭ.

29. Şi trecênd Isus de acolo a venit lângă marea Galileiĭ, şi suindu-se în muntele şedea acolo. 30. Şi mult popor venea la dênsul avênd cu sine şchiopĭ, orbĭ, muţĭ, strîmbĭ şi alţiĭ mulţĭ, şi i-aŭ aruncat pe eĭ la picioarele luĭ; 31. şi i-a vindecat pe eĭ, că mulţimea se mira vĕzênd pe muţ vorbind, pe strîmbĭ sânĕtoşĭ şi pe şchiopĭ umĭ blând şi pe orbĭ vĕzênd; şi preamăreaŭ pe Dumnezeul luĭ Israil. Luând în considerare v. 21 sq. vedem că Isus a călĕtorit mai departe spre nord de Tir; probabil este că trece lângă Liban în Coelesiria şi Pella, Scitopol la lacul Genezaret şi acum se afla de partea rĕsăriteană, deşi nu se aşază în apropierea ţermurilor, ci pe platoul Hauran (Auranitis, cf. Mc. 7, 31). *Lângă marea Galileiĭ* e după Mc. 7, 31 malul rĕsăritean. *Şedea:* a petrecut mai mult timp. *În muntele:* 14, 22. *Aŭ aruncat* exprimă graba cu care aŭ fost aşĕzaţĭ bolnaviĭ înaintea luĭ Isus; după vindecarea lor alţiĭ sĕ vină. *Preamăreaŭ pe Dzeul:* în Decapol eraŭ mulţĭ păgânĭ; vĕzênd eĭ aceste minunĭ lăudaŭ pe Dzeŭ care în Israil era adorat (Ex 32, 27. 34, 23. Mal. 2, 16) şi care în Isus se arată puternic.

32. Iar Isus chiemând pe învĕţăceiĭ sĕĭ zise: Milă-mĭ e de popor, că iată de treĭ zile rĕmâne cu mine şi nu aŭ ce mânca; şi sĕ-ĭ slobod pe eĭ flămânzĭ nu vreaŭ, ca nu cumva se piară pe cale. 33. Şi ziseră luĭ învĕţăceiĭ: De unde avem în pustie atâtea pânĭ ca sĕ săturăm atâta popor? 34. Şi zise Isus lor: Câte pânĭ aveţĭ? Iar eĭ ziseră: Şepte, şi puţinĭ peştĭ. 35. Şi poruncind mulţimiĭ sĕ şadă pe pământ, 36. luà cele şepte pânĭ şi peştiĭ şi mulţumind frânse şi dădu învĕţăceilor, iar învĕţăceiĭ mulţimiĭ. 37. Şi mâncară toţĭ şi s'aŭ săturat, şi aŭ luat rĕmăşiţa sfărămăturilor şepte coşurĭ pline. 38. Iar ceĭce mâncară eraŭ patru miĭ de bărbaţĭ afară de copiĭ şi muierĭ. 39. Şi slobozind mulţimea a întrat în corabie, şi

a venit în hotarele Magadanului. Fără a îndica timpul să înşiră întâmplarea la cele precedente, cf. Mc. Mulţimea petrece cu Isus trei zile şi nu face pregătiri a pleca, deşi provizia era pe sfârşite. ἤδη ἡμέραι τρεῖς hotărăşte timpul, e parenteză, eliptic; nominativ şi trebue suplinit ἐισί (Win. p. 523). Recepta citeşte ἡμέρας τρεῖς (după ℵ, Min.) şi adausul εἰσὶν καί după τρεῖς în D sûnt emendaţiuni. Mântuitorul nu voeşte a lăsa mulţimea pe nemâncate, căci se temea că pe drum mulţi pot peri; de aceea însuş ia iniţiativa cum să-i sature (cf. Io. 6, 5; altfel Mt. 14, 15). *De unde avem* etc. exprimă că mijloacele naturale nu sûnt suficiente, dar nici n'aŭ la îndemână ca să poată sătura pe toţi; aşadar e de lipsă o putere mai înaltă, ce arată şi *noi* (ἡμῖν). ὥστε: aşa multe pâni ca să se poată sătura. *Peşti* (ἰχθύδια) arată că provizia era foarte ne'nsemnată. κελεύειν τινι numai aici în T. N. *Mulţumind:* dupăce a rostit rugăciunea de mulţumită cum făcea la masă părintele familiei. *Şepte coşuri* e apoziţie la rămăşiţa sfărămăturilor. Şi aici are numai Mt. adausul: *afară de muieri şi copii.* Recepta are Μαγδαλά, Tischendorf după BDℵ şi unele Verziuni Μαγαδάν; *Vulg. Ieronim, Augustin* aŭ citit Μαγεδάν; sigur nu putem hotărî numele. Magdala este vechiul Migdal(=turn) pe ţermul apusean al laculuĭ Genezaret, poate satul Medschdel; $1^1/_2$ oră spre miazănoapte de Tiberia. Mc. 8, 10 numeşte locul acesta Dalmanuntha, şi mai puţin cunoscut.

§. 25. Fariseii şi saduceii cer semne; Isus fereşte pe învăţăcei de aluatul evreesc, 16, 1—12.

(Mc. 8, 1—11. 14—21).

Duşmanii lui Isus vin la el pe malul apusean al laculuĭ; ei voesc să pună capăt autorităţii lui mesianice care să întăreşte tot mai mult prin minunile ce le săvârşeşte. De aceea cer semne care aduce aminte 12, 38 sq. cf. 24, 29 sq. Io. 3, 3 sq.

1. Şi apropiindu-se fariseii şi saduceii ispitindu-l l-aŭ rugat pe el să le arăte semn din cer. În 12, 38 aŭ cerut fariseii semne dela Isus în societatea cărturarilor, acum cu saduceii. Procedarea sectelor este: duşmane

între sine se aliază contra unuĭ al treilea. *Tertulian* zice: *Semper Christus inter duos latrones crucifigitur. Teofilact: Deşi în dogme se deosebesc fariseiĭ şi saduceiĭ, dar se înţeleg contra luĭ Cristos; iar cer semn din cer căcĭ cred, că semnele de pe pământ sĕ lucră de o putere demonică şi cu Beelzebul. Ispitindu-l* pentrucă împlinind Isus cererea lor condiţionează a-l recunoaşte de Mesia; iar de nu va putea face această minune, este înşelător, profet mincinos. *ἐπερωτᾶν: a propune ceva spre deliberare, a provoca* prin întrebărĭ la ceva; are totdeuna infin. ca compliment obiectiv. *Din cer:* de acolo sĕ purceadă şi vină în cercul lor de vedere; sĕ-l recomande de Mesia.

2. Iar el rĕspunzênd zise lor: Când se face seară ziceţĭ: Senin (este), că cerul se roşeşte; 3. şi dimineaţa: Azĭ va fi vreme turbure, căcĭ se roşeşte cerul posomorît. Faţa ceruluĭ ştiţĭ judeca, iar semnele vremilor nu puteţĭ? 4. Neam rĕŭ şi preacurvar caută semn, şi semn nu sĕ va da luĭ fără numaĭ semnul luĭ Iona. Şi lăsându-ĭ pe eĭ s'a dus. Rĕspunsul luĭ Isus în întrebare le arată că eĭ nu pot înţelege din faptele luĭ că e Mesia pentrucă nu voesc. În cele meteorologice sûnt bine verzaţĭ; acolo ştiŭ spune când va fi vreme bună orĭ nu. De aceea repetînd cele din 12, 39 se duce dela eĭ, pentrucă sûnt incorigibilĭ. Cuvintele: *Când se face seară . . . vremilor nu puteţi?* lipsesc încă pe timpul luĭ *Ieronim* în cele maĭ multe Msse: ℵBVXΓ; dar deosebirea de Lc. 12, 54 sq. şi ocaziunea la care s'aŭ grăit dovedesc că nu s'aŭ adaus de copiştĭ. *πυῤῥάζειν* ocură numaĭ aicĭ. *Pliniu* zice „Sol ventos praedicit, quum ante exorientem eum nubes rubescunt; si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futurae diei spondent (H. N. 18, 78).“ *Senin (εὐδία)* e exlamaţiune şi nu e necesitate a întregi ἔσται. *Vreme turbure* cf. Mc. 10, 22; e posomorît, noros. *Semnele vremilor:* împrejurărĭ şi apariţiunĭ deosebite carĭ prevestesc desvoltarea iminentă a unor lucrurĭ; aci: minunile luĭ Isus şi întreaga luĭ activitate în care sĕ plinesc profeţiile T. V. (11, 12). După *nu puteţi?* trebue suplinit: judeca. La *semnul luĭ Iona* cf. 12, 39.

5. Şi venind învĕţăceiĭ de ceealaltă parte uitaseră sĕ iee pânĭ. 6. Iar Isus zise lor: Căutaţĭ şi vĕ pă-

ziţĭ de aluatul fariseilor şi saduceilor. 7. Iar eĭ gândeaŭ întru sine zicênd că n'am luat pânĭ. 8. Iar Isus cunoscênd zise: Ce gândiţĭ întru voĭ, puţin credincioşilor, că nu aţĭ luat pânĭ? 9. Încă nu înţelegeţĭ, nicĭ vĕ aduceţĭ aminte de cele cincĭ pânĭ ale celor cincĭ miĭ şi câte coşurĭ aţĭ luat? 10. Nicĭ de cele şepte pânĭ ale celor patru miĭ şi câte coşurĭ aţĭ luat? 11. Cum nu înţelegeţĭ că nu grăesc vouĕ despre pânĭ? Dar păziţĭ-vĕ de aluatul fariseilor şi al cărturarilor. 12. Atuncĭ aŭ înţeles că nu zise sĕ se păzească de aluatul pânilor fariseilor şi al saduceilor, ci de învĕţătura fariseilor şi a saduceilor. *De ceealaltă parte:* partea rĕsăriteană a laculuĭ. *Aŭ uitat sĕ iee pânĭ:* dupăce învĕţăceiĭ sosiseră pe malul rĕsăritean şi înainte de a călĕtori maĭ departe; saŭ maĭ bine: trecerea a tost îngrabă după converzaţia de maĭ nainte, de aceea aŭ uitat toată proviziunea (numaĭ o pâne aŭ, cf. Mc. 8, 14); Isus îĭ întreabă apoĭ când eraŭ în corabie saŭ înainte de a merge maĭ departe. Între Mt. şi Mc. 8, 15 pare a fi contrazicere. Acesta zice că Irod a păşit cu fariseiĭ; Irod e pus în locul partiduluĭ care îmbina unele principiĭ ale saduceilor cu nizuinţe politice. Saduceiĭ şi irodianiĭ nu sûnt identicĭ dar înrudiţĭ: ceĭ dântâĭ puneaŭ maĭ mare temeiŭ pe dogme, ceĭ din urmă pe politică. Mântuitorul dupăce făcuse de noŭ experienţa cu factoriĭ principalĭ aĭ poporuluĭ israilltean fereşte pe învĕţăceĭ de aluatul acestora, de învĕţătura lor ca sectă (v. 12) şi orênduirile lor omeneştĭ păgubitoare moralităţiĭ (16, 9). Încât acest aluat al fariseilor şi saduceilor se mulţumeşte în practică numaĭ cu aparenţa o numeşte Isus Lc. 12, 1 făţărnicie. *Întru sine* (ἐν ἑαυτοῖς): gânduri neexprimate, dar şi converzaţia singuraticilor aparte, 21, 38. Lc. 7, 48; aicĭ după Mc. 8, 16 trebue sĕ luăm în înţelesul din urmă. Avertismentul luĭ Isus de a nu comunica cu duşmaniĭ luĭ învĕţăceiĭ nu-l înţeleg; eĭ cred că Isus le vorbeşte de proviantul uitat şi-ĭ opreşte sĕ maĭ cumpere pâne dela fariseĭ şi saduceĭ — de unde sĕ cumpere pâne curată? Aceste gândeaŭ eĭ între sine, iar Isus fără a-ĭ spune cineva îĭ mustră pentrucă deşi aŭ luat parte la douĕ minunĭ — arĕtându-le purtarea de grijă ce are de aĭ sĕĭ — nicĭ acum nu

sûnt destul de tarĭ a crede că el nu-ĭ va lăsa să flămânzească; apoĭ le arată că el are în vedere altceva. Nu să poate hotărî deosebirea între κόφινοι şi σπυρίδες (14, 20. 15, 37). Unĭĭ zic că κόφινος este în genere *coş*, iar σπυρίς *(sporta)* e *coş de mâncare* şi ar fi maĭ mare ca cel dântâiŭ. *Cum* exprimă mirare. Recepta are προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης etc.; infinit. depinde de εἶπον ὑμῖν. Lachmann, Tischendorf aŭ προσέχετε δὲ ἀπὸ τῆς ζύμης după BCLℵ, maĭ multe Verziunĭ şi Părinţĭ. *Păziţi-vă:* Vĭ-o repet. *Aluatul pânilor* după BL şi Verz.; iar ℵ lipseşte *pânilor* pentru Lc. 12, 1.

§. 26. Mărturisirea învĕţăceilor. Profeţia morţiĭ sale, 16, 13—28.

(Mc. 8, 27—9, 1. Lc. 9, 18—27).

Călĕtoria aceasta se estinde pănăl a Cezareea, departe de centrul teocratic. Mântuitorul pune temelia împĕrăţieĭ sale; nouă dovadă că aci nu este deosebire între Iudeĭ şi păgânĭ (Gal. 5, 28. Col. 3, 11). Isus întreabă pe învĕţăceĭ asupra efectuluĭ lucrăriĭ sale; părerea luĭ Petru — în numele celorlalţĭ — e deosebită de a poporuluĭ şi de aceea li să spune care este chiemarea lor în împĕrăţia sa.

13. Iar venind Isus în hotarele Cezareeĭ luĭ Filip întrebă pe învĕţăceiĭ sĕĭ zicênd: Cine zic oameniĭ că este Fiul omuluĭ? Recepta: cine zic oameniĭ că sûnt eŭ Fiul omuluĭ?; Tischendorf a şters με după ℵB şi maĭ multe Verz. Cetatea *Cezareea* (deosebită de Caesaraea Stratonis lângă mare, Acta 23, 23 sq.) să numea maĭ nainte *Paneas,* acum *Bániyas.* Tetrarhul Filip mărind-o şi înfrumseţând-o o numi Cezareea în onoarea împĕratuluĭ Tiberiŭ (ca Betsaida în onoarea surorĭĭ împĕratuluĭ Ἰουλίας; *Ios. Flaviŭ,* Antiq. 18, 2. 1); era situată în partea nord-ostică a Palestineĭ, nu departe de Magdala şi Gerasa. Mărturisirea următoare e de mare importanţă, de aceea evangelistul şi descrie în detail locul unde s'a întâmplat. Isus sĕvêrşea minunĭ dovedind natura sa dzeească; marturiĭ credeaŭ că el este promisul Mesia, dar credinţa lor încă nu era clară deplin, hotărîtă, din care cauză numirea *Fiul omuluĭ* pusă la stârşitul v. să-ĭ întărească în această credinţă, pentrucă se apropie tim-

pul ispitei. Învĕţăceii sĕ nu aibă părerĭ divergente ca mulţimea. Isus zice: Minunile mele arată că în mine s'aŭ realizat profeţiile T. V., cine cred oamenii că sûnt eŭ?

14. Iar eĭ ziseră: Unii Ioan Botezătorul, iar alţii Ilie, iar alţii Ieremia saŭ unul din prorocĭ. 15. Iar voĭ cine ziceţĭ că sûnt eŭ? 16. Iar rĕspunzênd Simon Petru zise: Tu eştĭ Cristos Fiul luĭ Dumnezeŭ celuĭ viŭ. Părerile mulţimiĭ conglăsuesc în negarea mesianităţiĭ luĭ Cristos şi recunoaşterea unuĭ caracter maĭ înalt. Unii cred ca Irod (14, 2); alţii că e Ilie, este înaintemergĕtorul Mesieĭ (11, 14); alţii că Ieremia, păzitorul comorilor templuluĭ ascunse de el, care după credinţa poporuluĭ avea sĕ păşească înaintea Mesieĭ (2. Mac. 2, 5 sq. 15, 14 sq.); în urmă sûnt unii care nu vorbesc apriat de un profet, ci în genere — poate pentru Deut. 18, 15 cf. Io. 1, 21. Acum crede Mântuitorul că este oportun a examina cunoştinţa lor dobândită de când petrec cu dênsul; el le zice: *Iar voĭ cine ziceţĭ* etc. Petru — gura apostolilor (*Crizostom*) — rĕspunde scurt dar cuprinzĕtor: *Tu eştĭ* etc. Aceste cuvintc conţin economia dumnezeească: Ce s'a pregătit de Dumnezeŭ în T. V. s'a realizat în tine, tu eştĭ Mântuitorul promis; preotul, profetul şi regele per eminentiam (v. 1). *Fiul luĭ Dumnezeŭ celuĭ viŭ*, nu în înţeles moral cum sûnt profeţiĭ; *Crizostom: Dupăce zise Fiul luĭ Dumnezeŭ ca sĕ arĕte că este Fiul luĭ Dumnezeŭ aşa cum acela fiul luĭ Iona, celuĭ născut din aceeaş fiinţă, pentru aceea a adaus aceasta.* Expresiunea nu e identică cu *Cristos*, ci aceasta sĕ determină. Înţelesul este: dintru început şi învĕţăceii recunoşteaŭ în Isus pe Mesia, dar după credinţele evreeştĭ de atuncĭ ca un bărbat înzestrat de Dumnezeŭ cu deosebite puterĭ[1]), maĭ apoĭ se conving de natura luĭ maĭ înaltă, recunosc o descoperire dumnezeească, pe Fiul luĭ Dumnezeŭ (Lc. 1, 35). Acest epitet revine numaĭ luĭ Cristos, de alţii nu sĕ întrebuinţează în T. V. (Ps. 2; 2. Sam. 7). *Dumnezeŭ celuĭ viŭ*: nu opune numaĭ pe Dumnezeŭ zeilor păgâneştĭ, ci arată că el singur e vieaţă, are şi dă vieaţă altora (Io. 6, 57. Rom. 9, 26; 2. Cor. 3, 3; 1. Tim. 3, 15. 4, 10). Toate fiinţele cu vieaţă sûnt moarte faţă de ceeace s'a arĕtat în

[1]) *Iustin* (Dial. c. Tryph. 266, 267) zice că Iudeiĭ îl numeaŭ *om din oamenĭ* şi a fost ales de Dumnezeŭ ca Mesia pentru virtuţile sale.

Isus (Io. 1, 4). Petru ântâia dată mărturiseşte mesianitatea luĭ Isus, raportul luĭ cătră Dumnezeŭ şi a acestuia cătră lume: decĭ legătura între T. V. şi N.

17. Iar Isus rĕspunzênd zise luĭ: Fericit eştĭ, Simone Bariona, că sânge şi carne nu ţĭ-a descoperit ci Tatăl meŭ cel din cerurĭ. Numaĭ cine a primit descoperire (11, 27; 1. Cor. 12, 3) poate face această mărturisire, a recunoaşte în Isus pe Mesia. De aceea îĭ zice: *Fericit eştĭ* cf. 5, 4: Aĭ primit fericirea veşnică bazată pe mărturisirea ta. *Βαριωνᾶ* (בר יונה) = *fiul luĭ Iona*[1]) saŭ *Ioan* (Io. 1, 43. 21, 15 sq.); acest nume era în vieaţa luĭ pământească în opunere cu cel de cetăţean al împărăţieĭ mesianice (Io. 1, 42). Numirĭĭ corĕspund cele următoare: *Că carne şi sânge;* acestora sĕ neagă cunoştinţa mărturisită şi sĕ atribue uneĭ descoperirĭ. *σὰρξ καὶ αἷμα* = omul cu slăbiciunea naturiĭ trupeştĭ; cunoştinţa naturală omenească a apostoluluĭ în opunere cu descoperirea de sus. Înţelesul: nu o fiinţă omenească ţĭ-a putut da această cunoştinţă, ci numaĭ Dumnezeŭ.

18. Dar şi eŭ îţĭ zic ţie că tu eştĭ Petru, şi pe această stâncă voiŭ zidi biserica mea, şi porţile iadului nu o vor birui pe ea. 19. Voiŭ da ţie cheile împărăţieĭ cerurilor şi orĭce veĭ lega pe pământ va fi legat în cerurĭ, şi orĭce veĭ dezlega pe pământ va fi dezlegat în cerurĭ. Mărturisirĭĭ urmează instalarea apostolilor arĕtându-li-sĕ oficiul. *Şi eŭ*: Petru a mărturisit, Isus încă îşĭ împlineşte datorinţa. Mântuitorul a grăit în limba aramaică cu כֵּיפָא, statul emfatic dela כֵּיף = *stâncă;*[2]) traducĕtorul îl redă cu *Πέτρος*, apoĭ cu *πέτρα*, pentrucă sĕ are în vedere natura luĭ de piatră, persoana luĭ ca fundamentul bisericiĭ, nu numele. *Şi pe această stâncă:* ce eştĭ tu ca reprezentantul celorlalţĭ; emfaza zace pe *această. Biserica mea:* biserica care e proprietatea mea. Sub biserică (קָהָל Deut. 18, 16. 23, 1 sq. Jud. 21, 8) înţelegem comunitatea credincioşilor pe pământ care sĕ înfăţişează ca zidire, de aceea *voiŭ zidi* (1. Cor. 3, 10 sq. Efez. 2, 19 sq. Gal. 2, 9; 1. Petru 2, 4 sq.). De aicĭ însă nu rezultă primatul

[1]) Poate că numele are înţeles mistic raportându-se la יוֹנָה = *porumb;* tu Simone eştĭ un fiŭ al Spiritului (spiritul S. simbolizat prin porumb).

[2]) La clasicĭ încă ocură *πέτρος* însemnând *piatră*, apoĭ *stâncă*.

episcopului din Roma, pentrucă Petru nu este întemeietorul acestei comune, nici n'a fost episcop acolo; nu e tocmai sigur nici de a fost la Roma, ci avem să 'nțelegem cu *Origen, Ciril, Crizostom, Augustin* credința, mărturisirea lui Petru. *Porțile iadului:* iadul (șeol) să închipue ca un palat cu încuietori grele arătându-să așa puterea lui (Iob 38, 17. Ps. 9, 14. Is. 38, 10 etc.). Acest palat e opus bisericii și o combate dar nu-i poate strica. κατισχύειν τινος: *praevalere adversus aliquem* (Ier. 15, 18). *Voiu da ție cheile* etc.: puterea a primi în împărăția mesianică saŭ a eschide (cf. Lc. 11, 52. Apoc. 1, 18. 3, 7 etc.). δώσω: viit. e promițător; atunci Cristos nu mai dispune deadreptul. *Orice veĭ lega etc.*; *Crizostom, Teofilact, Zigaben:* ținerea orĭ iertarea păcatelor. *Va fi legat:* fapta să întâmplă îndată cu *orice veți lega* și va fi durabilă.

20. Atunci porunci învățăceilor ca niměruĭ să nu spună că el este Cristos. Porunca aceasta să explică din împrejurarea că nu sosise timpul de a zidi biserica pe această temelie a credinții; ce să întâmplă abia după moartea și învierea sa (1. Tim. 6, 13. Rom. 1, 4). ἵνα circumscrie infinit. (Win. p. 299). αὐτός e emfatic: el și nu altul.

21. De atunci începu Isus a spune învățăceilor sĕĭ că el trebue să meargă la Ierusalim și multe să sufere dela bătrâni și arhierei și cărturari și să se omoară și a treia zi să învie. *De atunci:* din momentul când Petru a mărturisit credința sa în numele tuturor. *A spune*: a-i învăță lămurit despre patimile sale, cari mai nainte numai făcea aluziune la ele; acum învățăceii pot suporta toate ispitele cu cari eraŭ îmbinate aceste. *Trebue* (δεῖ) exprimă necesitatea după planul dzeesc (17, 10. 24, 6. 26, 54. Lc. 24, 46. Io. 3, 14). Cu aceasta stă în legătură călătoria la Ierusalim unde va pătimi multe (ce nu eschide alte călătorii acolo); spune apoi chipul în care îl vor trata reprezentanții teocrației. Cele trei clase sûnt sinedriul. *Să se omoară*, cf. 20, 19; moartea lui prin instanță judecătorească. *Și a treia zi să învie:* prezice învierea sa. Atitudinea învățăceilor la patimă, moarte și învierea lui Isus nu să explică din împrejurarea că el le-a grăit aceste cuvinte

în genere şi evangelistul abia *ex eventu* le-a luat din tradiţie aşa lămurite, ci din frica care i-a cuprins şi le-a întunecat mintea răpindu-le liniştea sufletească. *Crizostom*: *Căci nu ştieaŭ ce va fi oare aceasta că va învia şi mai mult credeaŭ că nu va muri.*

22. Şi luându-l Petru pe el începu a i-se împrotivi luĭ zicênd: Fereascăă Dumnezeŭ, Doamne, sĕ nu se întâmple ţie aceasta! 23. Iar el întorcêndu-se zise luĭ Petru: Mergĭ după mine satano; sminteală eştĭ mie, căcĭ nu cugeţĭ cele ale luĭ Dumnezeŭ ci cele ale oamenilor. Abia espuse Mântuitorul planul dzeesc şi Petru crede a fi nevoe sĕ se roage la Dzeŭ ca învĕţătorul sĕ nu sufere aceste. Isus îl mustră şi-l respinge cu aceleaşĭ cuvinte ca 4, 10, căcĭ el ca Fiul omuluĭ trebue sĕ ajungă până la cele din urmă ale ascultărĭĭ (Fil. 2, 5). Gândirea aceasta a luĭ Petru — declarat maĭ nainte piatra credinţiĭ, acum sminteală — nu e după Dumnezeŭ ci după oamenĭ; omul decĭ niciând nu e liber de ispite (1. Cor. 10, 12). *Luându-l*: la o parte; *începu*: Petru numaĭ începuse, căcĭ Isus nu-l lasă sĕ continue, ci-l întrerupe după: *Fereascăă Dumnezeŭ* (în original: *Fie-ţĭ milă de tine*). ἵλεώς σοι scil. εἴη ὁ θεός (חלילה לך, 1. Cron. 11, 19). ἔσται exprimă încrederea luĭ Petru; *Teofilact*: *Ce i-s'a descoperit a mărturisit, iar în cele nedescoperite a căzut.* De noŭ sĕ constată că învĕţăceiĭ tot nu s'aŭ familiarizat cu credinţa că Mesia trebue sĕ moară. *Mergĭ după mine* cf. 4, 10. *Sminteală eştĭ mie;* pare că cuvintele luĭ Petru nu eraŭ numaĭ pĕcat din punctul de vedere al Mântuitoruluĭ ci chiar seducĕtoare. Tocmaĭ îl fericise Isus pentrucă cu ajutorul luĭ Dzeŭ a cunoscut întrênsul pe Mesia, iar acum fără acest ajutor i-se opune şi caută a zădărnici planul dzeesc. De aceea îl numeşte *satana*; e apelativ =*adversarius (Origen, Ieronim);* pentrucă acesta totdeuna este vrăjmaş luĭ Dumnezeŭ. Petru lucră acum ca şi satana deşi inconştient.

24. Atuncĭ zise Isus învĕţăceilor sĕĭ: De voeşte cineva sĕ vină după mine sĕ se lapede de sine şi sĕ-şĭ iee crucea sa, şi sĕ-mĭ urmeze mie. 25. Căcĭ celce vrea sĕ mântuească sufletul sĕŭ îl va perde; iar celce va perde sufletul sĕŭ pen-

tru mine, îl va afla pe el. 26. Căcĭ ce va folosi omuluĭ, dacă va dobândi lumea întreagă, iar va perde sufletul? Saŭ ce va da omul schimb pentru sufletul sĕŭ? În legătură cu cele precedente demonstră Isus că precum el trebue sĕ plinească planul dumnezeesc, aşa şi aĭ sĕĭ trebue sĕ facă luĭ asemene. Încă 10, 38 vorbise de datorinţele unuĭ învĕţăcel, acum maĭ adauge că acela trebue sĕ se lapede şi de sine însuş motivând aceste treĭ propoziţiunĭ carĭ încep cu *căcĭ*: nicĭ plăcerea vieţiĭ în genere (v. 25); a vieţiĭ pământeştĭ (v. 26) şi urmările rele (v. 27. 28). Cuvintele luĭ Petru aŭ izvorit din frica de luptă, suferinţă şi moarte; el le arată că cine voeşte a fi vrednic luĭ trebue sĕ despreţuească toate; sĕ zică de sine ca apostolul Paul (Gal. 6, 19). *Sĕ vină după mine*, cf. 4, 19. *De sine*: eul sĕŭ; *Zigaben*: *Voinţa sa care iubeşte plăceri, viaţa. Sĕ-şĭ iee crucea* cf. 10, 38. *Sĕ vină după mine*: dupăce a luat crucea. *Crizostom, Teofilact, Zigaben* înţeleg urmarea în virtute; în creştin sĕ fie amêndouĕ, cf. Gal. 2. 20. La v. 25. cf. 10, 39. Lumea cu ale sale nu poate mulţumí pe om; de aceea sĕ se jertfească viaţa pământească pentru agonisirea celeĭ vecĭnice. ὠφελεῖται (ℵBL Min. Părinţĭ etc. ὠφεληθήσεται) înfăţişează nu numaĭ judecata ci caracterizează şi starea sufletuluĭ. *Crizostom*: *Spune-mĭ dacă aĭ şti că casnicĭĭ tĕĭ sûnt trufaşĭ iar tu te afli în mare primejdie, ţi-ar folosi ceva că tu eştĭ stăpân? Nimic. Aceasta cugetă decĭ şi de suflet; când trupul sĕ trufeşte şi îmbogăţeşte atuncĭ pe acela îl aşteaptă peirea.* ζημιοῦσθαι = *a suferi pagubă*, adecă agonisind cele pământeştĭ se face nevrednic de cele cereştĭ, de viaţa maĭ înaltă; de împărăţia luĭ Dumnezeŭ. *Saŭ ce va da schimb*: perzênd sufletul ce va pune în loc ca sĕ-l poată rĕscumpĕra; numaĭ Dumnezeŭ are aceasta (20, 28). ἀντάλλαγμα e înrudit cu *λύτρον*, deşi nu sinonim; însemnează preţ de cumpĕrare; un obiect de schimb (Sir. 6, 15 *φίλου πιστοῦ οὐκ ἔστι ἀντάλλαγμα*). Toate bunurile pământeştĭ nu pot rĕscumpĕra sufletul perdut al omuluĭ.

27. Căcĭ va sĕ vină Fiul omuluĭ întru mărirea Tatăluĭ sĕŭ cu îngeriĭ sĕĭ, şi atuncĭ va rĕsplăti fiecăruĭ după fapta sa. 28. Adevĕr zic vouĕ că sûnt uniĭ din ceĭce staŭ aicĭ care nu vor gusta moarte până când vor vedea pe Fiul omuluĭ

venind întru împărăţia sa. Unii nu vor voi să iee asupraşi această luptă pentrucă nu ştiŭ ce va fi. Isus le arată că Fiul omuluĭ va veni ca judecător şi atunci va răsplăti după faptele fiecăruia. Momentul acesteĭ veniri a doua este aproape. *Mărirea Tatăluĭ:* mărirea cu care să închipue Tatăl a fi în cer (Ps. 103, 1 sq.). πρᾶξις nu sûnt fapte singuratice (ἔργα), ci întreaga dispoziţie a omuluĭ din care rezultă ca roade. *Sûnt unii* etc.: să zice către toţi ceĭ de faţă nu numaĭ către învĕţăceĭ; deci partea maĭ mare vor muri. *Nu vor gusta moarte* = nu vor muri, închipuindu-să moartea ca o beutură amară care omul trebue să o guste (cf. Mc. 9, 1. Lc. 9, 27. Io. 8, 52. Evr. 2, 9). *Întru împărăţia sa* cf. c. 24. *Crizostom, Teofilact, Zigaben* etc. înţeleg aceste cuvinte de schimbarea la faţă a luĭ Isus. Precum s'a arĕtat el atunci unor învĕţăceĭ, aşa va fi la a doua sa venire; atunci membriĭ împărăţieĭ vor fi luminaţi trupeşte. Alţi exegeţi înţeleg pogorîrea Duhuluĭ sânt când se întemeià biserica. Contextul indică lămurit o judecată asupra tuturor, iar spre a arĕta asprimea zice că este aproape: uniĭ din ceĭ de faţă vor fi încă viĭ. Această judecată nu este risipirea Ierusalimuluĭ saŭ venirea a doua a luĭ Isus, ci amêndouĕ trebue îmbinate (10, 23. cap. 24). Iudaizmul a apus cu risipirea Ierusalimuluĭ; atunci Domnul întradevĕr a judecat acest popor. Ultimul act al manifestăriĭ dreptăţiĭ este la sfêrşitul zilelor, când vor fi pedepsiţi toţi duşmaniĭ împărăţieĭ luĭ Dumnezeŭ, care acum continuă în biserică, atunci însă ajunge la definitiva perfecţiune.

§. 27. Schimbarea luĭ Isus la faţă, 17, 1—13.

(Mc. 9, 2—13. Lc. 9, 28—36. 2. Petru 1, 17 sq.).

Aceştĭ patru autoriĭ din T. N. relatează întâmplarea ca faptă adevĕrată, dar are caracter simbolic: instalarea luĭ Isus ca legislatorul T. N. Schimbarea la faţă stă în strînsă legătură cu botezul: aci a primit legitimarea de fiŭ, la schimbare grăeşte cu reprezentanţiĭ T. V. despre patimile sale; odată este începutul lucrăriĭ sale, altădată al doilea act. Nu există motiv a afla aicĭ viziune internă (*Tertulian,* adv. Marc, 4, 22 etc.), viziune în vis, iluziune optică; mit cu scopul de a repeţi întrun chip maĭ înalt cele petrecute cu Moisi şi a pune pe Isus

ca plinirea legiĭ (Moisi) şi a profeţilor (Ilie); alegorie, adecă învĕţăceiĭ aŭ născocit istorisirea ca sĕ descrie lumina ce li s'a făcut atuncĭ asupra chiemăriĭ luĭ Isus, îndeosebĭ asupra raportuluĭ luĭ către teocraţia T. V.

1. Şi după şese zile luà Isus pe Petru şi pe Iacob şi pe Ioan fratele luĭ, şi i-a dus pe eĭ deosebĭ pe un munte înalt. Lc. are *cam opt zile*, care diferenţă se bazează pe calcularea deosebită a zilelor numĕrând ziua converzaţieĭ şi a schimbăriĭ la faţă (*Crizostom, Teofilact* etc.), iar ceialalţĭ evangelişti numaĭ zilele între aceste două evenimente. *Pe un munte înalt* nu determină locul maĭ aproape, care rĕmâne necunoscut. Cele nemijlocit precedente s'aŭ petrecut la Cezareea luĭ Filip (Mc. 8, 27), de aceea unĭĭ aŭ crezut că muntele trebue căutat în partea rĕsăriteană a laculuĭ Genezaret; dar nu sĕ poate dovedi că Isus n'a schimbat locul în cele şese zile. Tradiţia bisericiĭ din sec. 4. *(Ciril Ierus. Ieronim)* zic că este *Taborul* (LXX Ἰταβύριον, תבור: *vĕrful muntelui, buric)*, două ore spre miazăzi-rĕsărit de Nazaret; acum *Tschebel Tor.* Învĕţaţiĭ maĭ noĭ zic că piscul acestuĭ munte era înconjurat cu şanţ dela Antioh cel Mare (218 n. d. Cr.) până în timpurile luĭ Iosif Flaviŭ şi cred că ar fi *Panius* saŭ *Hermonul* în apropierea Cezareeĭ luĭ Filip (16, 13).

2. Şi s'a schimbat înaintea lor, şi strălucea faţa luĭ ca soarele, iar hainele luĭ s'aŭ făcut albe ca lumina. 3. Şi iată se arĕtă lor Moisi şi Ilie grăind cu dênsul. 4. Iar rĕspunzênd Petru zise luĭ Isus: Doamne, bine este că noĭ sûntem aicĭ: de voeştĭ, voiŭ face aci treĭ colibĭ, ţie una şi luĭ Moisi una şi luĭ Ilie una. După Lc. 9, 9 Mântuitorul se roagă şi în curgerea acesteia se întâmplă transformarea luĭ. Raportoriĭ nu spun de s'a făcut schimbarea din afară orĭ din lăuntru; din istorisire reesă însă că figura luĭ Isus capĕtă altă înfăţişare, faţa luĭ străluceşte ca soarele, iar hainele ca lumina. Simbolica tuturor popoarelor este ca lucrurile dumnezeeştĭ sĕ fie înfăţişate luminoase, şi cu cât e maĭ mare această lumină cu atât maĭ mare gradul şi curăţenia descopeririĭ. În momentul acesta a străbătut mărirea dumnezească, care locuea în Isus, forma din afară luminând-o; altfel oamenĭĭ nu o puteaŭ vedea. În cele întâmplate vedem anticipaţiunea gloriei după înviere (Io. 12,

16. 23; 17, 5; 2. Cor. 3, 18); analogie inferioară este Ex. 34, 29. *Înaintea lor:* marturiĭ acesteĭ întâmplărĭ sûnt ceĭ treĭ învĕţăceĭ care aŭ vĕzut cu ochiĭ şi nu în extază. Esenţa acesteĭ schimbărĭ este o stare suprapămênteană, ce dovedesc împrejurările: Moisi şi Ilie vorbesc cu dênsul, care în serviciul luĭ Dumnezeŭ aŭ ajuns la preamărire (Deut. 34, 6; 2. Reg. 2, 1). Singul. *se arĕtă* (ὤφθη, după ℵBD Min.; Recepta ὤφθησαν) exprimă că fiecare subiect sĕ cugetă singuratic (Win. p. 483. β.). Reprezentanţiĭ T. V.: Moisi întemeietorul, Ilie restauratorul — cel dântâiŭ reprezentantul legiĭ, al doilea al profeţieĭ — aduc omagiile celuĭ care l-a realizat. Obiectul converzaţieĭ era după Lc. 9, 31 *moartea luĭ.* Învĕţăceiĭ nu cunosc întregul proces, totuş se simţesc foarte bine şi Petru propune a sta maĭ mult timp aci; de aceea zice că sĕ facă colibĭ. Lc. 9, 33 motivează cuvintele luĭ Petru: *nu ştiea ce grăeşte;* era o stare extatică, un fel de beţie spirituală în care se afla el acum. καλόν ἐστι ἡμᾶς ὧδε εἶναι; bine este că noĭ sûntem aicĭ, adecă ne aflăm bine aci *(Crizostom, Teofilact, Zigaben:* maĭ siguri ca în Ierusalim unde Isus avea sĕ pătimească), saŭ accentuând pe ἡμᾶς ca cum ar fi înţelesul: potrivit lucru este că sûntem aicĭ ca sĕ ne facem colibĭ. Singul. ποιήσω (ℵBC) arată zelul luĭ Petru.

5. Încă grăind el, iată nor luminos i-a umbrit pe eĭ, şi iată glas din nor zicênd: Acesta este Fiul meŭ cel iubit întru care bine am voit; pe el ascultaţĭ. 6. Şi auzind învĕţăceiĭ căzură pe feţele lor şi se temură foarte. *Iată* repeţit introduce noile momente carĭ urmează răpede unul după altul. *Nor luminos:* strălucitor, cf. Ex. 16, 10. 19, 9. 24, 15 etc. *I-a umbrit;* şi acesta poate pune obiectele în jumĕtate lumină lăsându-le sĕ se vadă maĭ puţin clare. *Pe eĭ* se rapoartă numaĭ la Isus, Moisi şi Ilie, pentrucă norul sĕ închipueşte ca tronul luĭ Dumnezeŭ şi vocea sĕ aude de acolo. În norul acesta întră Isus şi ceialalţĭ doĭ, apar închişi ca întrun sanctuar luminos, iar învĕţăceiĭ se aflaŭ afară; de aceea se şi spăimêntă eĭ fiind singurĭ, despărţiţĭ de Domnul lor, apoĭ pentru noua aparițiune. Din acest nor resună glasul Tatăluĭ ceresc ca la botez, adauge însă porunca: *Pe el ascultaţĭ:* Isus e legislatorul T. N., are în vedere Deut. 18, 15. Cele pregătite

de Moisi, cuĭ s'a dat legea pe muntele Sinaĭ, sĕ deplinesc acum (cf. Io. 1, 17). Acolo sĕ pedepseşte neascultarea, aicĭ aşijderea (Deut. 18, 19). Fără îndoială sĕ porunceşte învĕţăceilor sĕ meargă cu Isus la Ierusalim. Cele din v. 6. 7 se află numaĭ la Mt.

7. Şi apropiindu-se Isus şi atingêndu-se de eĭ zise: Sculaţi-vĕ şi nu vĕ temeţĭ. 8. Iar ridicându-şĭ ochiĭ pe nimene nu vĕzură fără numaĭ pe Isus singur. 9. Şi pogorîndu-se eĭ din munte le porunci lor Isus zicênd: Niměruĭ sĕ nu spuneţĭ vederea până când Fiul omuluĭ nu se va scula din morţĭ. Isus se apropie de eĭ spre a le arĕta că este cu dênşiĭ ca maĭ nainte şi a-ĭ întări cu puterea dumnezeească (Dan. 10, 9 sq. Apoc. 1 17). Porunca Mântuitoruluĭ a nu spune niměruĭ cele întâmplate sĕ întemeează parte pe 16, 20, maĭ vêrtos însă pentrucă nu toţĭ puteaŭ cunoaşte mărirea luĭ până după înviere (cf. Lc. 9, 36). *Atingêndu-se:* în acest chip îĭ aduce la conştienţa naturală (Dan. 10, 10). ὅραμα sĕ numeşte întâmplarea pentrucă eĭ aŭ vĕzut-o cu ochiĭ (Acta 7, 31), fără sĕ se zică că e viziune lucrată de Isus înaintea lor, ci era deplină realitate — ce reeşă din cele următoare, căcĭ învĕţăceiĭ cugetă mult asupra celor vĕzute. ἐκ νεκρῶν: din Şeol, locul celor morţĭ (artic. e omis cf. Win. p. 117). Formula ἐγείρειν, ἐγείρεσθαι, ἀναστῆναι ἐκ şi ἀνάστασις νεκρῶν cf. Win. p. 117.

10 Şi l-aŭ întrebat pe el învĕţăceiĭ zicênd: Pentruce decĭ zic cărturariĭ că Ilie trebue sĕ vină maĭ nainte? 11. Iar el răspunzênd zise: Ilie vine şi va întocmi toate. 12. Iar eŭ zic vouĕ că Ilie a venit, şi nu l-aŭ cunoscut pe el, ci aŭ făcut cu dênsul câte aŭ vrut; aşa şi Fiul omuluĭ va suferi dela eĭ. 13. Atuncĭ înţeleseră învĕţăceiĭ că de Ioan Botezătorul grăeşte lor. Între Isus şi învĕţăceĭ se naşte converzaţia numaĭ cu privire la Ilie care sĕ punea de învĕţătoriĭ evreeştĭ în legătură cu venirea Mesieĭ. οὖν se rapoartă la aparițiunile precedente. Eĭ nu pot înţelege că Ilie n'a rĕmas, nu-şĭ puteaŭ da seamă de aşteptarea generală că Ilie este înaintemergĕtorul Mesieĭ; cu arĕtarea de acum eĭ nu se mulţumeaŭ (*Crizostom, Teofilact*). *Origen, Crizostom, Ziga-*

ben accentuează pe *πρῶτον*. Cel din urmă zice: *De ce zic cărturarii că Ilie trebue să vină înaintea lui Cristos? Cum deci n'a venit acesta înaintea ta?* Isus confirmă învĕţătura cărturarilor (*el vine* etc.), dar îi dă alt înţeles. El va veni şi restaura toate după Mal. 3, 23, numaĭ pregătindu-ĭ moraliceşte (*ἀποκαταστήσει πάντα*) nu re'noind raporturile teocratice cum afirmaŭ cărturariĭ. Spre a arĕta că el trebue sĕ moară adauge că Ilie a şi venit, dar Iudeiĭ nu l-aŭ cunoscut. *Aŭ făcut cu dênsul:* faţă de persoana luĭ (Win. p. 205). *Iustin, Origen, Crizostom, Ieronim, Augustin etc.* afirmă că Ilie nu a venit numaĭ în Ioan Botezătorul, ci va veni şi la a doua venire a luĭ Cristos.

§. 28. Isus vindecă pe un lunatic, 17, 14—21.

(Mc. 9, 14—29. Lc. 9, 37—43.)

Vindecarea sĕ leagă după Lc. nemijlocit la schimbarea la faţă a luĭ Isus. Boala era cauzată de înrîurinţe demonice; dar nu vindecarea este de importanţă pentru evangelist, ci cuvintele rostite de Isus cătră ceĭce aduseră pruncul.

14. Şi venind eĭ cătră mulţime, s'aŭ apropiat de el un om îngenunchind înaintea luĭ şi zicênd: 15. Doamne, miluĕşte pe fiul meŭ, că e lunatic şi rĕŭ pătimeşte; căcĭ de multe orĭ cade în foc şi de multe orĭ în apă. *Venind* (*ἐλθόντων*: gen. abs.): Isus şi învĕţăceiĭ. *Îngenunchind* (*γονυπετεῖν τινα* ca *προσκυνεῖν, προσπίπτειν*): a ruga pe cineva îngenunchind înaintea luĭ (Win. p. 197). Boala fiuluĭ o descrie părintele: *e lunatic,* deşĭ v. 18 recunoaşte că este înrîurinţă drăcească (cf. Mc. Lc.). După Mc. Lc. băiatul suferea de epilepsie, care cu schimbarea luneĭ era maĭ vehementă; după Mc. era şi mut. *Pătimeşte rĕŭ* exprimă în genere starea luĭ tristă. Mc. Lc. descriŭ în detail aparîţiunile boaleĭ.

16. Şi l-am adus învĕţăceilor tĕĭ, şi nu aŭ putut sĕ-l tămăduească. 17. Iar Isus rĕspunzênd zise: O neam necredincios şi întors, până când voĭŭ fi cu voĭ? Până când vĕ voĭŭ răbda pe voĭ? Aduceţi-l la mine. 18. Şi l-a certat pe el Isus, şi a eşit dintrênsul dracul, şi s'a tămăduit pruncul

din ora aceea. Învĕţăceiĭ luĭ Isus n'aŭ putut tămădui pe prunc de boala sa pentru puţina lor credinţă, ce rezultă din cele următoare. Numaĭ o credinţă tare poate face minuni (v. 19). Mustrarea pentru necredinţă se rapoartă nu numaĭ la poporul dimprejur, ci şi la învĕţăceĭ; deci *neam* cuprinde pe toţĭ. *Crizostom, Teofilact, Zigaben* zic că Isus mustră numaĭ pe părintele prunculuĭ. El îĭ numeşte ca poporul israilitean Deut. 32. 5 unde LXX a tradus דור פתלתל. *Până când vĕ voiŭ răbda; până când voiŭ fi cu voĭ* sĕ înţeleg maĭ firesce dacă se rapoartă şi la ceĭce maĭ multă vreme aŭ petrecut cu Isus. Multă vreme am fost cu voĭ şi totuş n'am putut înlătura slăbiciunea credinţiĭ voastre de tot. Astfel Isus dă expresiune nemulţumiriĭ sale. ἀνέχεσθαι=סבל=*a purta sarcină şi pĕcat. Aduceţi-l:* nu numaĭ cătră învĕţăceĭ, deşi la eĭ îl aduseseră, ci cătră ceĭce aŭ adus bolnavul. *Dintrênsul* (ἀπ' αὐτοῦ) pare a indica acelaş subiect, dar αὐτῷ se rapoartă la δαιμόνιον, iar ἀπ' αὐτοῦ la παῖς. *Din ora aceea* cf. 15, 28. 9, 22. Procesul tămăduiriĭ descrie Mc. maĭ detailat.

19. Atunci apropiindu-se învĕţăceiĭ cătră Isus deosebĭ ziseră luĭ: Pentruce noĭ n'am putut sĕ-l scoatem? 20. Iar el rĕspunzênd zise lor: Pentru necredinţa voastră. Căcĭ adevĕrat zic vouĕ, de aveţĭ credinţă ca grăuntele de muştar, veţĭ zice munteluĭ acestuia: Trecĭ de aci acolo, şi va trece, şi nimic nu va fi vouĕ cu neputinţă. Converzaţia aceasta descrie Mt. maĭ pe larg. Mântuitorul impută necredinţă şi învĕţăceilor, deşi nu sĕ poate asĕmĕna cu a celorce sĕ vindecaŭ. Există deci trepte ale credinţiĭ. Primind omul principiul maĭ înalt de vieaţă creşte receptivitatea şi sĕ deplineşte credinţa. Apostoliĭ n'aŭ fost fără credinţă, dar nu aveaŭ una care o cere Isus; de aceea le arată lucrarea credinţiĭ depline. Aceasta explică şi întrebarea lor: eĭ nu înţeleseseră mustrarea precedentă. *Deosebĭ* explică Mc. 9, 28 *întrând în casa.* În loc de ἀπιστίαν aŭ ὀλιγοπιστίαν ℵB Min. *Origen, Crizostom*; expresiune maĭ blândă; acest cuvênt din urmă putea sminti pe cineva pentru v. 17. ἐὰν ἔχητε: *de aveţĭ*, nu *de aşĭ avea*, pentrucă sentenţa e generală (21, 21. Lc. 17, 6; 1. Cor. 13, 2. Win. p. 275). *Grăuntele de muştar* (13, 32) e contrast la *munteluĭ acestuia:* de ar fi credinţa

lor aşa mică ca grăuntele de muştar între seminţe toate ar putea. Punctul de mânecare este imaginea grăunteluĭ (Win. p. 232) nu puterea (*Crizostom, Augustin, Zigaben* etc.). Mutarea munţilor e luată din T. V. şi exprimă o putere care sĕvêrşeşte lucrurile cele maĭ extraordinare (Iob 9, 5. Zah. 4, 7 cf. 1. Cor. 13, 2). *Nimic* e iperbolă poporală. *Cu neputinţă* cf. Iob 42, 2.

21. Iar acest fel nu iesă fără numaĭ cu rugăciune şi post. *Acest fel*: de dracĭ; *Crizostom, Teofilact, Zigaben* zic că felul tuturor demonilor. A muta un munte sĕ cere credinţă ca un grăunte de muştar, iar acest soĭŭ de dracĭ sĕ scoate pelângă credinţă în legătură cu alte însuşirĭ. *Rugăciune şi post*: sûnt gradaţiune la cerinţa precedentă (la credinţă); prin ele credinţa sĕ întăreşte şi înalţă, persoana sĕ sânţeşte ajungênd gradul necesar la scoaterea acestuĭ fel de dracĭ. *Crizostom* crede că aceste însuşirĭ (credinţa, rugăciune şi post) se cer dela cel bolnav; *Teofilact, Zigaben* dela celce scoate şi dela bolnav.

§. 29. Isus prezice moartea sa a doua oară 17, 22. 23.

(Mc. 9, 30—32. Lc. 9, 43—45).

22. Iar petrecênd eĭ în Galileea zise Isus lor: Sĕ va da Fiul omuluĭ în mânile oamenilor, 23. şi-l vor omorî pe el, şi a treia zi va învia. Şi se întristară foarte. *Συστρεφομένων* (ℵB Vulg. Itala; *ἀναστρεφ.* e corectură): petrecerea în Galileea pănăce nu întraseră în Capernaum (v. 24). *A doua oară* cf. 16, 21. *În mânile oamenilor* e contrast la *Fiul omuluĭ:* Mesia, Mântuitorul oamenilor şi judecătorul lor ajunge în puterea acestora; contrastul conştienţiĭ de demnitatea sa dzeească (cf. Miha 7, 6; 1. Cron. 21, 13). *Îl vor omorî* impresionează foarte pe învĕţăceĭ că nu observă pe *va învia* şi se întristează (16, 21).

§. 30. Statirul în gura peşteluĭ, 17, 24—27.

Comparând Mc. 9, 33 reésă că Isus a mers la Capernaum, apoĭ urmează îndată converzaţia asupra ranguluĭ în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ; la aceasta Petru ia parte (Mc. 9,

35). Istorisirea prezentă intercalează evangelistul voind a trata în cap. 18. mai multe elemente ale vorbirilor lui Isus; caracterul ei miraculos nu se poate șterge cum au voit unii raționaliști.

24. Iar venind ei în Capernaum se apropiară de Petru ceice primeau didrahmele și ziseră: Învățătorul vostru nu plătește didrahmele? Un statir avea 4 drahme atice sau denari romani=1 siclu evreesc; *didrahma*=½ siclu. Darea aceasta o plătea fiecare Evreu dela 20 de ani ai vârstei la templu (Ex. 20, 13 sq.); iar pe timpul lui Ios. Flaviu o plăteau și Iudeii din alte țări (Antiq. 18, 9. 1). Mai nainte nu se plătea regulat; odată se amintește 2. Reg. 12 sub Ioas pentru restaurarea templului; abia dela Neemia (10, 32, unde se statorește numai ⅓ de siclu, apoi ½ siclu) devine dare regulată; se încassa dela 15 Adar și la 1. Nisan trebuea se fie plătită; contra restanțierilor se proceda cu asprime. Pare că Isus a rămas restant cu darea; bărbații întreabă pe Petru în a căruia casă Isus petrece adese când era în Capernaum (8, 14). *Ceice luau:* care fără a avea vrun oficiu public scoteau darea aceasta; vor fi fost atari oficianți pentrucă nu toți puteau merge la Ierusalim se plătească. Plur. τὰ δίδραχμα exprimă mulțimea didrahmelor încassate; iar artic. (τά): darea cunoscută. Ei întreabă pe Petru crezând că Isus ca învățător evreesc nu voește se plătească, sau că se numără la preoți care nu plăteau dare.

25. Zise: Da. Și întrând în casa l-a prevenit Isus zicând: Ce ți se pare, Simone? Regii pământului dela cine iau vămi și dare? Dela fiii lor sau dela cei străini? 26. Iar răspunzând el: Dela cei străini, zise Isus lui: Așadar slobozi sunt fiii. Petru nu cugetă că răspunsul său a supus pe Isus îndatoririi; poate că Isus plătise mai nainte. προέφθασεν numai aici în T. N.; pare că Isus n'a fost față când perceptorii au întrebat pe Petru, căci atunci se adresau lui. Isus arată că cunoaște gândurile altora. *Ce ți se pare* zis înainte de a-i spune Petru ceva deșteaptă conștiența poziției mai înalte a amêndurora față de teocrație. August introduse nou metod de dare: de pământ (*tributum soli*) și de cap (*tributum capitis*). Felul întâiu se arunca măsurându-se și prețuindu-se pământul,

al doilea să da după averea mișcătoare și după căștig, și adecă plăteaŭ ceĭce agonisesc saŭ posesoriĭ ca dare după avere, iar ceĭce ajutaŭ la căștig saŭ luaŭ parte ca dare fixă de cap. Această dare plăteaŭ și Evreiĭ Romanilor dela Tit înainte. Aci însă nu să poate înțelege aceasta sub κῆνσος, ci trebue luată darea care să impunea la început provinților ocupate ca *stipendium* plătindu-să ca *tributum* în argint. Această dare o numeaŭ Greciĭ φόρος (Appian. Pun. 135), Lc. 20, 22 κῆνσος. Luĭ φόρος (*stipendium*) opuse eraŭ τέλη (*vectigales*) carĭ conzistaŭ în zeciuelĭ și alte dărĭ în naturalĭ (Marquardt, Privataltert. 151), dar să întrebuințează și spre a însemna darea indirectă: decĭ τέλη καὶ κῆνσος=dare indirectă și directă. *Zigaben* le identifică: *Aceeaș este* τέλος *și* κῆνσος, *întâiul este după Grecĭ, al doilea după Romanĭ.* Așadar τέλος=vamă după mărfurĭ, κῆνσος dare de cap. ἀλλότριοι sûnt ceĭ care nu aparțin familieĭ regeștĭ (nu sûnt *vioí*), supușiĭ. Petru răspunde din experiența de toate zilele, iar Mântuitorul face concluzia *a minori ad majus: regiĭ pământuluĭ.* Astfel proced aceștia între oamenĭ față de aĭ sĕĭ, decĭ și eŭ Fiul luĭ Dumnezeŭ trebue să fiŭ liber de darea la templul luĭ. Isus consideră instituțiunea T. V. dată de Dumnezeŭ. Plur. *fiiĭ* e generic (2, 20); ceva ne'ndatinat, și se rapoartă la Isus pentrucă numaĭ luĭ să cuvine acest predicat în înțelesul argumentării; în înțeles maĭ larg sûnt aceasta nu numaĭ apostoliĭ ci toțĭ credincioșiĭ, pentrucă vor fi liberațĭ de templul evreesc (Io. 4, 21). *Sûnt slobozĭ* e pus cu emfază înainte. Și *Iosif Flaviu* zice că didrahmele să daŭ luĭ Dumnezeŭ (Antiq. 18, 4, 1). Concesiunea de aci nu stă în contrazicere cu alte locurĭ unde afirmă Isus autoritatea sa mesianică față de lege (12, 8. Io. 7, 21), ci să explică din împrejurărĭ.

27. Iar ca să nu-ĭ smintim pe eĭ, mergênd la mare aruncă undița ta și scoate peștele care maĭ nainte se va fi ridicat în sus, și dupăce aĭ deschis gura luĭ veĭ afla un statir; acela luând dă-l lor pentru mine și pentru tine. *Ca să nu-ĭ smintim*: Isus grăește comunicativ nu doar că Petru era scutit a plăti, ci pentrucă nu făcuse îndestul acesteĭ datoriĭ; lesne puteaŭ vedea întrênsul un desprețuitor al templuluĭ, și ar fi venit în contrazicere cu învățăcelul sĕŭ. Statirul de argint era un siclu

evreesc saŭ două didrahme atice, aşadar era destul pentru amêndoĭ (1 fl. 30 cr. cam 3 cor. austr.). *Să va fi ridicat:* din adûncime. *Veĭ afla un statir:* în gura peşteluĭ. Isus se supune economieĭ T. V., deşi era mai presus decât ea, ca să se plinească sfatul dumnezeesc în toate privinţele (12, 8. Gal. 4, 4). Abia moartea luĭ pe cruce întroduce o nouă formă religioasă desfinţându-să puterea legiĭ vechĭ.

§. 31. Caracterul membrilor împărăţieĭ mesianice, 18, 1—35.

(Mc. 9, 33—58. Lc. 9, 46—56).

Mântuitorul instruează pe ceĭ doĭsprezece arătându-le atitudinea celorce îĭ urmează: fiecare trebue să se smerească (v. 1—4); numaĭ aşa va fi mărit în cer (v. 5—14); a griji de membri păcătoşi asupra cărora biserica are putere (v. 15—20); membriĭ împărăţieĭ sûnt fraţĭ (v. 21—25) întărind aceasta cu o asêmênare (v. 26—35).

a) Învĕţăceiĭ dispută asupra rangului, 18, 1—14.

(Mc. 9, 33—50. Lc. 9, 46—50. 17, 1 sq.).

1. În ora aceea venit-aŭ învĕţăceiĭ la Isus zicênd: Cine aşadar este maĭ mare în împĕrăţia cerurilor? Scena aceasta să descrie la Mc. foarte intuitiv. *În ora aceea:* când Mântuitorul este în casa luĭ Petru (17, 24 sq.). ἄρα caracterizează întrebarea învĕţăceilor ca urmare. La ce? Fără îndoială converzaţia cu Petru le-a dat anză a cugeta că Isus va întemeia împĕrăţie, şi cine va ocupa locul întâiŭ? cf. Mc. care espune că pe drum spre Capernaum disputaseră în acest punct; fiecare dorea să ajungă întâiul rang (Lc. 9, 46). *Zigaben: Atunci învĕţăceiĭ aŭ suferit lucruri omeneşti.* Prez. ἐστί exprimă că-şĭ închipueaŭ împĕrăţia ca una prezentă. *Maĭ mare:* decât ceialalţĭ învĕţăceĭ în putere şi vază (Win. p. 229). *Împĕrăţia cerurilor:* nu cea mesianică viitoare, ci cea de acum care credeaŭ eĭ că se va arăta cât maĭ curênd în toată splendoarea (*Crizostom, Zigaben*).

2. Şi chiemând Isus un prunc l-a pus în mijlocul lor şi zise: 3. Adevĕr zic vouă, de nu vă veţĭ întoarce şi veţĭ fi ca prunciĭ, nu veţĭ întra

în împĕrăţia cerurilor. 4. Decĭ orĭcine se smereşte pe sine ca acest prunc, acela mare va fi în împĕrăţia cerurilor. Deminut. *παιδίον* exprimă ne'nsemnătătea acestuĭ prunc, şi dela el caracterul celorce voesc sĕ aibă loc în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. *Nicefor* (H. E 2, 35) zice că acest prunc era *Ignatie*. Isus zice: *Veţĭ fi ca pruncĭi*, adecă numaĭ în aceştia sĕ arată caracterul membrilor împĕrăţieĭ luĭ. Copilul dela natură este fără aroganţă, plin de smerenie, naivitatea este însuşirea luĭ principală, nu e prepuelnic etc. Aşadar şi membriĭ împĕrăţieĭ luĭ sĕ îmbrace această natură. *στραφῆτε* arată încordarea omuluĭ când înlătură ambiţiunea omenească şi o înlocueşte cu smerenia unuĭ copil, fără a reflecta la graţia dumnezeească (Io. 3, 5). *Zigaben: Dacă cineva se lapĕdă de patimile espuse se face ca un copil, agonisit cu asceză, care aŭ copiiĭ din simplicitate. Ca pruncii* se rapoartă la sentimentele de slăbiciune carĭ se produc în individul devenit prunc prin smerenie. Însuşirea de prunc sĕ dovedeşte: *Orĭcine sĕ smereşte pe sine:* cel renăscut faţă de semeniĭ sĕĭ trebue sĕ renunţe la toate; el totdeuna luptă contra dorinţeĭ de a se înălţa, pentrucă nicĭcând nu e liber de unele porniri la păcat. Smerenia trebue re'noită adese, de aceea viit. *ταπεινώσει*. Acest individ este maĭ mare în împĕrăţia cerurilor.

5. Şi orĭcine va primi pe un prunc ca acesta întru numele meŭ, pe mine mĕ primeşte. 6. Iar cine sminteşte pe unul din aceştĭ micĭ care cred în mine, maĭ bĭne este luĭ ca sĕ-şĭ spânzure de grumaz o piatră de moară de azin şi sĕ se înece în adâncul mărieĭ. *Un prunc ca acesta*: se rapoartă la cel de faţă ca reprezentantul caracteruluĭ descris maĭ nainte; învĕţăceiĭ sĕ primească pe toţĭ care sûnt smeriţĭ, blânzĭ, curaţĭ etc. ca acest prunc. *Crizostom*: *Copiiĭ numeşte aci pe oameniĭ care sûnt consideraţĭ de mulţĭ ca simpli, smeriţĭ şi lăpĕdaţĭ. Va primi*: cu iubire purtând grijă de sufletul luĭ; îĭ apĕră nevinovăţia şi promovează pietatea. *Întru numele meŭ*: pentrucă atare prunc mărturiseşte numele meŭ, crede în mine; decĭ nu numaĭ din compătimire omenească. *Pe mine mĕ primeşte:* se identifică pe sine cu aĭ sĕĭ; aceştia staŭ cu el în intimă comunitate; formează un trup mistic (25, 40. Io. 13, 20). V. 6. e contrastul. *Care cred în mine*: a-ĭ seduce saŭ

cu pilda rea a-ĭ face să piardă credința. *μύλος ὀνικός* e piatra dela o moară mânată cu azinĭ. Cuvêntul *σκάνδαλον* în formă veche *σκανδάληθρον* însemnează *cursa* în care să prind animale, cursa în genere, *insidie;* în T. N. să transpune și la cele spirituale însemnând orice împedecă desvoltarea vieții spirituale, ceeace poate abate pe om dela credință în cele dzeești (Rom. 11, 9 unde e pus în legătură cu *παγίς* și *θήρα*); iar *σκανδαλίζειν* = *a smintí, scandaliza*; contrast la *δέχηται*. Isus arată că smintirea spirituală întru intimidarea celor micĭ dela credință este mai grea decât orice crimă a făcătorilor de rele politicĭ. *Din aceștĭ micĭ* să ia ca *pe un prunc ca acesta* = pe ceĭ micĭ după spirit. *συμφέρει αὐτῷ* = *aequum est ut* (5, 29) luând pe *ἵνα* ca final: Mai bine este luĭ ca etc.; exprimă pedeapsa. Alții iaŭ aceste cuvinte ca comparativ și înțelesul este: Mai bine ar fi omuluĭ care dă sminteală dacă înainte de aceasta s'ar șterge pe sine de pe fața pământuluĭ aruncându-se în mare; perderea trupească e mai mică decât a sufletuluĭ sĕŭ saŭ a altora. Cufundarea în apă (*καταποντίζειν*) nu e pedeapsă evreească, ci se află la Romanĭ, Grecĭ, Sirienĭ, Fenicienĭ. *ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης*: luciul mărĭĭ în opunere cu adâncul eĭ.

7. Vaĭ lumiĭ de smintele; căcĭ trebue să vină sminteala, însă vaĭ omuluĭ prin care vine sminteala. 8. Iar de te smintește mâna saŭ piciorul tĕŭ, taiă-l și-l aruncă dela tine; bine este ție a întra în viață cĭung saŭ șchiop decât avênd două mânĭ saŭ două picioare a fi aruncat în focul cel vecĭnic. 9. Și dacă te smintește ochiul tĕŭ, scoate-l și-l aruncă dela tine; bine este ție cu un ochiŭ să întri în viață decât avênd doĭ ochĭ să fiĭ aruncat în gheena foculuĭ. În lume să produc smintele; legea eĭ naturală cere aceste, dar singuraticul care-ĭ servește de unealtă va suferi pedeapsa cuvenită pentrucă s'a pus în serviciul eĭ. *Vaĭ*: *Plânge asupra lumiĭ, iubitorul de oamenĭ, ca una care va suferi daună de scandele (Teofilact). De smintele* (*ἀπὸ τῶν σκανδάλων*): pentru aceste; iar *ἀνάγκη* exprimă necesitatea cu care aceste vin. Tăerea mâniĭ și a picioarelor, scoaterea ochiuluĭ arată că omul trebue să renunțe și la cele mai prețioase lucruri când să periclitează lucruri

spirituale prin influenţa celor din afară (cf. 5, 29 sq.). *τὰ σκάνδαλα*: seducerile ca noţiune generală: iar *τὸ σκάνδαλον* seducere la singuratice acte. *καλόν ἐστιν . . . ἤ* sûnt combinate douĕ construcţiĭ: bine este a întra mutilat în vieaţă (împĕrăţia mesianică la paruzie) şi adecă maĭ bine decât (Win. p. 226). *κυλλός* cf. 15, 30. *μονόφθαλμος* sĕ numeşte cel din naştere cu un ochiŭ, iar *ἑτερόφθαλμος* care a perdut un ochiŭ (Passow, 1, 1203).

10. Căutaţĭ şi nu despreţuiţĭ pe unul din aceşti micĭ; căcĭ zic vouĕ că ângeriĭ lor în cerurĭ totdeuna vĕd faţa Părinteluĭ meŭ celuĭ din cerurĭ. 11. Că a venit Fiul omuluĭ sĕ mântuească ce era perdut. *Despreţuiţĭ* are privire la a sminti din v. 6. (decĭ 7—9 e inciză) arĕtând Mântuitorul preţul celor micĭ (a credincioşilor în genere) la Dzeŭ. Motivează apoĭ că *ângeriĭ lor* păzitorĭ staŭ la Dzeŭ (Acta 12, 15. Evr. 1, 14). Întrebarea de fiecare om are un ânger păzitor saŭ numaĭ credincioşiĭ nu sĕ hotărĕşte acĭ, cf. Evr. 1, 14. Isus confirmă învĕţătura T. V. că Dzeŭ trimite ângerĭ întrajutorul pioşilor şi spre pedepsirea celor rĕĭ. De aceştĭ ângerĭ sĕ zice că *vĕd totdeuna faţa* luĭ Dzeŭ, adecă sûnt în nemijlocită apropiere. Expresiunea e luată dela curţile regilor orientalĭ aĭ căror ministri sĕ numesc „care vĕd faţa regeluĭ“ (2. Reg. 25, 19. Ier. 52, 25. Est. 1, 14 cf. 1. Reg. 10, 8). Ângeriĭ celor micĭ sûnt însemnaţĭ pentrucă staŭ în acest raport cu Dzeŭ. *Crizostom: Aci nu vorbeşte numaĭ de ângerĭ, ci şi de ângeriĭ ceĭ deosebiţĭ.* V. 11. lipseşte BLℵ, maĭ multe Verz. şi sĕ afirmă că s'a adaus din Lc. 19, 10; dar atuncĭ sĕ întreabă de ce nu s'a împrumutat şi *ζητῆσαι καί. Că . . . Fiul omuluĭ* este al doilea motiv la *căutaţĭ şi nu despreţuiţĭ.* La ângeriĭ apĕrătorĭ vine împrejurarea că Isus a venit sĕ scape tocmaĭ pe care eraŭ despreţuiţĭ; chiemarea luĭ Isus nu sĕ realizează dacă aceştia în urma despreţuiriĭ ar cădea, s'ar perde. Neutr. *τὸ ἀπολωλός* marchează generalitatea, deşi are înţelesul luĭ *τοὺς ἀπολωλότας.*

12. Ce vi sĕ pare? Dacă ar avea un om o sută de oĭ şi ar rĕtăci una din ele, nu lăsând cele noauĕzecĭ şi noauĕ în munte mergênd caută pe cea rĕtăcită? 13. Şi de sĕ va întâmpla sĕ o afle, ade-

vĕr zic vouĕ, că s'ar bucura de ea maĭ mult decât de celelalte noauĕzecĭ şi noauĕ carĭ n'aŭ rĕtăcit. 14. Aşa nu este voea înaintea Tatăluĭ vostru celuĭ din ceruri ca sĕ piară unul din aceştĭ micĭ. (cf. Lc. 15, 4 sq. rostit la altă ocaziune şi în altă legătură ; pare că asĕmĕnarea s'a repeţit). Iehova în T. V. sĕ asamănă unuĭ păstor (Ezech. 34, 13 sq. Ps. 23). *Ce vi sĕ pare*: judecaţĭ voĭ înşivĕ — zice el învĕţăceilor. *O sută de oĭ* e contrast la *ἕν*: o sumă remarcabilă; exprimă grijirea de toate. *În munte* se leagă cu *lăsând* (nu cu *mergênd*); *ἐπί* nu exprimă numaĭ locul, ci înfăţişează cum oile sûnt împrăştiate pe muntele întreg. Căutarea sirguincioasă şi bucuria ce o simţeşte găsind oaea rĕtăcită arată că voea păstoruluĭ omenirĭĭ nu poate fi ca sĕ piardă vrunul din aĭ sĕĭ (Ezech. 18, 23. 33, 11; 2. Paral. 3, 9). Variantă este aci; *οὐχὶ ἀφήσει . . . καὶ πορευθεὶς ζητεῖ* (B L Itala, Vulg. etc.). *De sĕ va întâmpla sĕ o afle:* sĕ poate întâmpla contrarul, sĕ nu o afle. *S'ar bucura* etc. psihologiceşte la loc. Omul se bucură momentan maĭ mult de ce perduse şi iarăş a găsit uitând celece posede sigur. *Zigaben: Căcĭ nu ne bucurăm aşa mult de celece avem sigur ca de ceeace am găsit după perdere.* În v. 14. este aplicarea asĕmĕnărĭĭ la Dumnezeŭ şi este *tertium comparationis:* voea luĭ Dumnezeŭ ca sĕ nu piară ceva (cf. 11, 26). *θέλημα* corĕspunde luĭ רצון לפני יהוה (cf. 1, 19). *ἓν τῶν μικρῶν τούτων*; neutr. *ἕν* din cauza asĕmĕnărĭĭ *πρόβατον*; Recepta are *εἷς*. Isus neagă predestinaţiunea şi accentuează alegerea la vieaţa vecĭnică. *Irineŭ, Ciril, Ambrozie* zic că cele 99 de oĭ sûnt cele 9 coruri de ângerĭ, iar oaea perdută este omenirea ca întreg şi *πορευθεὶς* este venirea Fiuluĭ pe pământ.

b) Mustrarea frăţească, 18, 15—20.

15. Iar de va greşi ţie fratele tĕŭ, mergĭ îl mustră pe el între tine şi el singur; de te va asculta, aĭ dobândit pe fratele tĕŭ. 16. Iar de nu te va asculta, ia cu tine încă unul saŭ doĭ, ca în gura a doĭ saŭ treĭ martorĭ sĕ stee tot lucrul. 17. Iar de nu va asculta de aceştia, spune bisericiĭ; iar de nu va asculta de biserică, sĕ fie ţie

ca un păgân şi vameş. 18. Adevĕr zic vouĕ, orĭce veţĭ lega pe pământ vor fi legate în cer, şi orĭ câte veţĭ dezlega pe pământ vor fi dezlegate în cer. Atitudinea învĕţăceilor faţă de credincioşiĭ care daŭ sminteală (1. Cor. 11, 21. Iac. 5, 19) ca aşa sĕ se realizeze voea Tatăluĭ ceresc (v. 14). Mustrarea frăţească are aci loc şi iertarea greşelelor dacă a fost atinsă persoana celuĭce mustră. Legătura acestor versurĭ cu cele precedente o află unii: maĭ nainte s'a zis că credincioşiĭ sĕ nu vateme pe cei slabĭ, iar acum sĕ spune cum sĕ se poarte când alţiĭ îĭ vatĕmă, etc.; maĭ firească este însă legătura espusă maĭ sus: cum face Dumnezeŭ cu pĕcătoşiĭ aşa trebue sĕ facă fiecare creştin cu aproapele sĕŭ. *Fratele* e credinciosul ca gen, iar specia este *cel mic. Va greşi ţie:* pĕcătuirea faţă de cineva, avênd emfază *va greşi*, ca contrast la smintire: trecerea la faptă. *Îl mustră* (ἔλεγξον αὐτόν, LXX הוכיח Gen. 21, 25. Lev. 19, 17 cf. 1. Cor. 14, 24; 1. Tim. 5, 20): arată-i vina ce are înaintea luĭ Dumnezeŭ ca sĕ se pocăească. *Între tine şi el:* între patru ochĭ ca sĕ nu fie ruşinat. *De te va asculta:* de ascultă de mustrarea ta. *Aĭ dobândit* (priveşte la *nu e voea . . . ca sĕ piară*): pentru împĕrăţia luĭ Dzeŭ, mântuire; altfel era perdut. *Zigaben: Maĭ nainte l-aĭ fost perdut pentrucă prin sminteală rupsese legătura frăţească cu tine.* Dacă însă n'ar voi sĕ urmeze acestuĭ sfat atunci sĕ apelezĭ la alt for. *În gura a doĭ saŭ treĭ martorĭ* cf. Deut. 19, 15. *În gura:* în espunerea, afirmarea acestora. Cel vinovat va declara, iar aceştia o pot asigura, pentrucă sûnt 2—3 afară de vinovatul. ῥῆμα (דבר) în înţeles iuridic=jalbă. Ultima instanţă a mustrăriĭ frăţeştĭ este biserica, adunarea credincioşilor; tratându-sĕ aci de mântuirea unuĭ frate sĕ apelează la forul care administrează aceasta. La caz că nicĭ poruncile acesteia nu vor fi ascultate sĕ se rupă orĭce legătură, cum eraŭ eschişĭ vameşiĭ şi păgâniĭ din societatea Iudeilor; cf. 16, 19. *Veţĭ lega . . . dezlega:* apostoliĭ şi urmaşiĭ lor, ce sĕ dovedeşte din context avêndu-sĕ în vedere în întreaga cuvêntare numaĭ aceştia.

19. Iarăş amin zic vouĕ că dacă doĭ saŭ treĭ se vor înţelege din voĭ pe pământ pentru orĭcare lucru care vor cere, va fi lor dela Tatăl meŭ în cerurĭ. 20. Căcĭ unde sûnt adunaţĭ doĭ saŭ treĭ

în numele meŭ, acolo sûnt şi eŭ în mijlocul lor. Construcţia propoziţieĭ ar trebui sĕ fie *ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ πράγματος, πᾶν ὃ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς*; aşadar subiectul propoziţieĭ principale e contras în propoziţia secundară şi legată de *πράγματος* (Kühner, II, 2. p. 925). Puterea dată apostolilor şi urmaşilor în v. precedent vor exercia-o totdeuna, pentrucă şi cea maĭ mică societate de credincioşĭ (2—3) cerênd ceva în numele luĭ vor primi dela Tatăl ceresc; *κοινωνία* acestora devine *συμφωνία* care e sigură că va fi ascultată de Dumnezeŭ. Numĕrul 2, 3 nu trebue luat literal. *Pentru orĭcare lucru:* acele lucrurĭ carĭ servesc spre propăşirea comuneĭ în cele spirituale, pentrucă numaĭ aceste necesităţĭ sûnt obiectul rugăciuniĭ bisericeştĭ. Locul, unde se fac aceste (*οὗ*), e indiferent, dar condiţia principală este *εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα*; *εἰς* exprimă punctul de întrunire; acesta recunosc eĭ drept temeiŭ al comunităţiĭ lor; iar *ἐν ὀνόματι* este puterea acesteĭ întruniri; mărturisirea acestuia este scopul întruniriĭ cf. Io. 15, 1—7.

c) Despre iertare, 18, 21—35.

(Lc. 17, 3. 4).

21. Atunci apropiindu-se Petru zise luĭ: Doamne, de câte orĭ va păcătui mie fratele meŭ şi voiŭ ierta luĭ? Până de şepte orĭ? 22. Zise Isus luĭ: Nu zic ţie până de şepte orĭ, ci până de şeptezecĭ şi şepte de orĭ. Cele din v. 15—20 fără îndoială aŭ produs în Petru şi ceialalţĭ învĕţăceĭ părerea că sĕ trateze de iertarea greşelelor fratelui, pentrucă altcum nu sĕ poate executa această mustrare frăţească. Petru care încă nu pĕtrunsese deplin învĕţătura luĭ Isus crede, că e permis a se mânia pe fratele sĕŭ, dar voeşte sĕ ştie când este dator a ierta; a ierta orĭce greşală şi totdeuna ar fi prea mult. Întrebarea *până de şepte orĭ* sĕ motivează cu învĕţătura rabinilor care ziceaŭ că de treĭ orĭ trebue a ierta; Petru cugetă că e destul, dacă pune numĕrul sânt (7) drept hotar al iertăriĭ pĕcatelor *(Crizostom: Credea că spune ceva mare; Zigaben: Cugetă că se arată marinimos).* Isus îĭ rĕspunde: *Nu zic:* eŭ cu autoritatea de stăpânul tuturor nu poruncesc numaĭ etc.

ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά=490 (70×7) şi însemnează un număr nedeterminat de mare: totdeuna să iertăm greşelele (*Ieronim, Teofilact etc.*); dar zicându-să ἑπτά şi nu ἑπτάκις mai corect să traduce: şeptezeci şi şepte de ori, deşi ar trebui să stee ἑπτὰ καὶ ἑβδομηκοντάκις saŭ ἑβδομήκοντα ἑπτάκις. *Teofilact: Nu ca să circumscrie cu numĕrul iertarea, ci ca să arĕte infinitul; ca cum ar zice: de câte ori căzênd se va pocăi, iartă-i.*

23. Drept aceea asĕmĕnatu-s'a împĕrăţia cerurilor omuluĭ rege, care voia să ia seamă cu slugile sale. 24. Iar începênd a le lua seama, aŭ adus la el un datornic cu zece miĭ de talanţĭ. 25. Iar neavênd el să dee, porunci domnul să se vândă el şi muierea şi copiiĭ luĭ şi toate câte are, şi să plătească. 26. Deci căzênd sluga aceea se închină luĭ zicênd: Fiĭ îndelungrăbdător mie, şi toate voiŭ plăti ţie. 27. Iar făcându-i-să milă domnuluĭ aceleĭ slugĭ l-a slobozit pe el şi i-a iertat datoria. Parabola aceasta arată că învĕţăceiĭ împĕrăţieĭ mesianice aŭ datorinţa a ierta pentrucă şi eĭ numaĭ fiind iertaţi aŭ fost primiţi. *Drept aceea:* pentrucă impune a ierta aşa mult (v. 21). *Asĕmĕnatu-s'a împĕrăţia cerurilor* cf. 13, 24. *Slugile* sûnt administratoriĭ, rentieriĭ, supraveghetoriĭ dărilor, dela care din timp în timp cereaŭ dare de seamă; aceştia să considerau în orient slugile regeluĭ (1. Reg. 9, 22). *Omuluĭ rege:* în opunere cu Dzeŭ; exprimă nemărginita luĭ putere (βασιλεύς). La βασιλεῖ e adaus ἀνθρώπῳ, deoarece βασιλεύς era adiectiv dintru început (ἀνὴρ βασιλεύς la *Omer*, βασιλεύτερος, βασιλεύτατος, cf. Passow, Bäuml. 117). συναίρειν λόγον= *conferre rationes, dispungere,* maĭ ocură 25, 19; Greciĭ zic διαλογίζεσθαι πρός τινα. *Zece miĭ de talanţĭ* reprezentă o sumă foarte mare. Un talant avea 3000 de sicli (Ex 38, 25. 26; 3927 fl. austr.); aicĭ însă este talantul atic care avea 2475 fl. austr., ceeace rezultă din amintirea denarilor în cele următoare; un talant avea 6000 de denarĭ. *Iar neavênd el să dee;* de faptă nu avea, iar în construcţie sûnt strîns legate cu *porunci,* pentrucă ştie pozitiv că nu are. După datina veche datornicul cu întreagă familia eraŭ proprietatea creditoruluĭ. T. V. îmblânzeşte această datină întroducênd anul iobileŭ (Ex. 22, 3. Lev. 25, 39, cf. 2 Reg. 4, 1). Sluga recunoaşte

datoria, cere să mai îngădue stăpânul; suma e mare, de aceea stăpânul o iartă, deşi acela promite a o plăti — ce era imposibil. τὸ δάνειον (=bani împrumutaţi, Deut. 24, 11) pentrucă suma a rămas neplătită la scadenţă.

28. Iar eşind sluga aceea află pe unul dintre ceĭ împreună slugă, care era dator luĭ o sută de denarĭ, şi prinzêndu-l îl sugruma zicênd: Plăteşte-mĭ dacă-mĭ eştĭ dator. 29. Decĭ căzênd cel împreună slugă cu el îl ruga zicênd: Mai îngăduieşte-mĕ, şi-ţĭ voiŭ plăti. 30. Iar el nu voia, ci ducêndu-se îl băgă în temniţă pănă va plăti datoria. 31. Vĕzênd decĭ ceialaţĭ împreună slugĭ aĭ luĭ celece sĕ făcuseră s'aŭ întristat foarte, şi venind aŭ spus domnuluĭ lor toate cele întâmplate. Partea a doua a asĕmĕnărĭĭ espune contrarul în purtarea slugiĭ, căreia iertase stăpânul datoria, faţă de altul împreună slugă. Acesta se pune pe punctul de vedere al dreptuluĭ *(Plăteşte-mĭ* etc.); întrebuinţează dreptul roman, după care creditorul poate duce cu forţa pe datoraş la judecătorie, cf. 5, 26. *O sută de denarĭ;* 1 denar=34 cr. austr.; datoria era decĭ $^{1}/_{600.000}$ parte din a sa la regele. Pĕcătuirea omuluĭ faţă de aproapele e mai mică decât faţă de Dzeŭ. *Îl sugruma* (ἔπνιγε): pentrucă cu forţa îl trăgea înaintea judecătorieĭ. εἴ τι (după ℵBCD. *Origen, Crizostom*; Recepta are ὅ τι) exprimă logica nemilostivă: Tu sĕ ştiĭ că trebue sĕ plăteştĭ dacă datoreştĭ ceva; ἀπόδος are emfază. σύνδουλος nu e paralel cu cele dântâĭ, ci exprimă raportul amêndurora de subordinare către regele arĕtând cu cât mai mare este asprimea luĭ ca creditor. *Crizostom: El nu şĭ-a adus aminte de felul rugămintеĭ sale la umanitatea stăpânuluĭ sĕŭ.* După: *cel împreună slugă* v. 29 unele Msse aŭ: *la picioarele luĭ;* asemene aŭ unele: πάντα după *voiŭ plăti ţie. Nu voia*: sĕ îngădue. *S'aŭ întristat*: pentru această asprime şi maltratare; merg la stăpânul sĕ ceară ajutor. *Crizostom: Nicĭ oamenilor nu plăcu aceasta, decum luĭ Dumnezeŭ.* διασαφεῖν=a explica, lămuri, a face la înţeles. Vulg. *narraverunt;* mai bine însă este *declararunt.* τῷ κυρίῳ ἑαυτῶν (BCℵ al. nu αὐτῶν); reflexivul exprimă că σύνδουλοι merg la stăpânul lor în urma poziţieĭ către acesta; încrederea numaĭ la acesta îĭ îndreptează.

32. Atuncĭ chiemând pe el domnul sĕŭ zise luĭ: Slugă vicleană, toată datoria ţĭ-am iertat ţie pentrucă m'aĭ rugat; 33. nu sĕ cădea şi ţie sĕ-ţĭ fie milă de cel împreună slugă, precum şi mie mĭ-a fost milă de tine; 34. şi mâniindu-se domnul luĭ l-a dat pe el muncitorilor până va plăti luĭ toată datoria. 35. Aşa şi Tatăl meŭ cel ceresc va face voue, de nu veţĭ ierta fiecare fratelui sĕŭ din inima voastră. Partea a treia arată toată întâmplarea ca întristătoare; cel graţiat nu e mântuit de rĕutate cu totul; după aceasta fără îndoială sĕ pedepseşte şi maĭ aspru. Stăpânul iertase o sumă foarte mare, deşĭ sluga îl rugase numaĭ sĕ amâne terminul plătiriĭ (ἐπεὶ παρεκάλεσάς με); acesta încă trebuea sĕ se arĕte milostiv către soţul sĕŭ. *Muncitoriĭ* sûnt care pedepseaŭ pe datoraşul zăbavnic; aşadar nu temniţeriĭ, deşi aceştia încă sĕvêrşeaŭ câte odată tortura; este imaginea muncĭĭ din iad (8, 29. Lc. 16, 23. Apoc. 14, 10). ἔδει moralicescul *oportuit. Până va plăti*; *Crizostom*: *În vecĭ, pentrucă nicĭcând nu va putea plăti.* Astfel sĕ pedepseşte asprimea acesteĭ slugĭ faţă de fratele sĕŭ. V. 35. conţine învĕţătura paraboleĭ. Regele e Dumnezeŭ, datoraşul fiecare om care prin mulţimea pĕcatelor contrage datorie mare către acesta, dar i-sĕ iartă pentru graţia în Cristos. Aceasta trebue sĕ îndemne pe fiecare a fi milostiv către aproapele sĕŭ care-ĭ greşeşte. *Din inima voastră* (cf. Efez. 6, 6) exprimă adevĕrata natură a iertăriĭ, care e caracterul fiilor luĭ Dumnezeŭ. Recepta maĭ are: *greşelele lor;* lipsesc ℵBDL Min. maĭ multe Verz. Părinţĭ.

B. Călĕtoria luĭ Isus la Ierusalim, 19, 1—20, 28.

§. 32. Desfacerea căsătorieĭ, 19, 1—12.

(Mc. 10, 1—12).

1. Şi a fost când sfêrşise Isus cuvintele aceste, a trecut din Galileea şi a venit în hotarele Iudeiĭ, de ceea parte de Iordan. 2. Şi a mers după dênsul mulţime mare, şi tămăduea pe eĭ acolo. Aceste versurĭ espun pe scurt cum Mântuitorul încheie lucrarea sa în Galileea şi trece în ţinuturile Iudeiĭ. *A fost* nu

determină timpul, ci e trecere la un şir nou de ideĭ (cf. 7, 28. 11, 1. 13, 53); nu eschide lucrarea precedentă în Iudeea. *A trecut din Galileea* cf. 17, 22. 24. *De ceea parte de Iordan* nu trebue înţeles: a venit în hotarele Iudeiĭ dincolo de Iordan pentrucă Iudeea nu se estindea peste Iordan *(Ios. Flaviu,* Bell. jud. 3, 3. 5) — deşi unele cetăţi despre resăritul Iordanuluĭ sĕ numĕră la Iudeea (Ptol. 5, 16, 9), apoĭ evangelistul deosebeşte între Iudeea şi Pereea —, ci aparţin la ἦλθεν desemnând drumul apucat de Isus: din Galileea a venit prin Pereea la Iudeea; aşadar de ceea parte a Iordanuluĭ.[1]) *Tămăduea pe eĭ*: mulţimea, dar obiectul logic sûnt bolnaviĭ lor (12, 15. Win. p. 139). *Acolo:* în Pereea.

3. Şi s'aŭ apropiat cătră dênsul fariseiĭ ispitindu-l pe el şi zicênd: Slobod este a lăsa pe muierea sa din orĭce pricină? Pe vremea Mântuitoruluĭ era ceartă între şcoala Şammaĭ şi Hillel pentru desfacerea căsătorieĭ (cf. 5, 31). Fariseiĭ voesc ca Isus sĕ se declare în acest punct pentrucă orĭcum va produce ura amênduror şcoalelor, saŭ cel puţin pe una va întărîta contra luĭ; în aceasta zace ispitirea.[2]) εἰ la întrebare directă, cf. 12, 10. ἀνθρώπῳ lipseşte ℵBL Min.; αὐτοῦ se rapoartă la subiectul din context, adecă τίς cuprins în ἔξεστι. *Din orĭce pricină:* aşa explica şcoala luĭ Hillel Deut. 24, 1. 2 (ערות דבר, goliciunea unuĭ obiect), care era la putere atuncĭ, cf. 5, 31.

4. Iar el răspunzênd zise: Nu aţĭ citit că celce a făcut dintru început bărbat şi muiere i-a făcut pe eĭ? 5. Şi a zis: Pentru aceea va lăsa omul pe tată şi pe mumă şi se va lipi de muierea sa, si vor fi ceĭ doĭ un trup. 6. Pentru aceea maĭ mult nu sûnt doĭ ci un trup. Decĭ ceeace a împreunat Dumnezeŭ, omul sĕ nu despartă. Isus nu bagă în seamă întrebarea, ci arată fiinţa căsătorieĭ după raportul genurilor între olaltă, după care nu sĕ poate desfinţa, pentrucă este unire trupească şi sufletească. *Celce a făcut:* pe

[1]) Comparând Io. 11, 54. Lc. 17, 11 avem: învierea luĭ Lazar, retragerea în Efraim; călĕtoria prin Samaria şi Galileea (Lc. 17, 11); trecerea Iordanuluĭ, călĕtoria pe malul răsăritean, trecerea în teritorul Iudeiĭ (poate la Betabara), venirea peste Ieriho la Ierusalim (Mt. 20, 29).

2. Uniĭ exegeţĭ cred că fariseiĭ pun întrebarea luĭ Isus pentrucă era în teritorul luĭ Irod Agripa care se despărţise de muiere şi vor irita şi pe acesta contra luĭ.

om, având în vedere Gen. 1, 27 (*Zigaben*). ἄρσεν καὶ θῆλυ însemnează înseşĭ genurile: bărbătesc, femeesc. Dzeŭ n'a creat dintru început doĭ indivizĭ omeneştĭ carĭ s'aŭ împreunat din întâmplare şi arbitrar iarăş s'aŭ despărţit, ci două genurĭ carĭ se pretind unul pe altul; sûnt îmbinate strîns. *Dintru început* cf. Mc.; ce dovedeşte Isus cu T. V. (Gen. 2, 24, după LXX). Subiectul la *a zis* este *celce a făcut*. După istorisirea Gen. cuvintele aceste le-a rostit Adam, dar Mântuitorul arată că el le-a grăit ca organul luĭ Dzeŭ, creatorul luĭ. *Pentru aceea* se rapoartă la cuvintele rostite nemijlocit de Adam: *Acesta e os din oasele mele etc.;* apoĭ continuă Adam cu *pentru aceea*, adecă fiind unitate din început, căcĭ muierea a fost luată din bărbat, şi această duplicitate tinde a se re'ntoarce la unitatea originală, de aceea: *Va lăsa omul* etc. Mântuitorul desfăşură ideea că căsătoria nu sĕ poate desface în opunere cu fariseiĭ — arĕtând că această legătură este aşa intimă că rupe orĭce legăturĭ de altă natură; chiar pe cea între părinţĭ şi copiĭ. Această unitate sĕ arată apoĭ şi maĭ mult: *Se va lipi .... şi vor fi ceĭ doĭ un trup. Ceĭ doĭ* lipseşte în original şi e întregire a LXX. εἶναι εἰς e evraizm. Deşi bărbatul şi muierea rĕmân doĭ indivizĭ, totuş în această unire devin numaĭ un spirit, un suflet, chiar un trup. În căsătorie sĕ restabileşte unitatea din început. De aceea zice Mântuitorul că niměruĭ nu-ĭ permis a desface căsătoria (οὐκέτι: după̆ce s'a încheiat): nicĭ alt om, dar nicĭ căsătoriţiĭ, ci numaĭ Dumnezeŭ pentrucă el i-a unit. Contrastul între Dumnezeŭ şi om. Neutr. ὅ stă în loc de οὗς spre a exprima cu atât maĭ mult unitatea adevĕrată.

7. Zis-aŭ luĭ: Pentruce dar Moisi a poruncit a da carte de despărţire şi a o lăsa? 8. Zise lor: Că Moisi după învĕrtoşarea inimiĭ voastre a îngăduit vouĕ sĕ lăsaţĭ muierile voastre; iar din început nu a fost aşa. 9. Iar zic vouĕ că orĭcine va lăsa pe muierea sa fără numaĭ pentru curvie şi va lua alta, preacurveşte; şi celce ia pe cea lăsată, preacurveşte. Fariseiĭ înţeleg pe Isus că el nu încuviinţează desfacerea căsătorieĭ şi-ĭ pun întrebarea, de ce a permis-o Moisi? Eĭ nu amintesc cauza din care s'ar putea desface căsătoria. *A poruncit ... a o lăsa* exprimă: Tu zicĭ

că căsătoria nu se poate desface după ideea lui Dzeŭ, decĭ Moisi cum a poruncit Deut. 24, 1? Isus s'ar pune — cred eĭ — în conflict cu Moisi. El le arată cauza acesteĭ dispoziţiunĭ a luĭ Moisi. *Învêrtoşarea inimiĭ* lor; starea de neprimire a armonieĭ spirituale; tâmpirea lor morală, etc. aŭ îndemnat pe acesta să fie concesiv, deşĭ nu corĕspunde ordineĭ primitive. πρός exprimă ce s'a luat în privire (Win. p. 378). *Pentru deosebite cauze ale celorce îşĭ uriaŭ femeile şi nu se împăcaŭ cu ele. A legiuit decĭ a le lăsa ca să nu fie omorîte (Zigaben). Nu a fost aşa:* ca să se fi încuviinţat a lăsa pe muierea sa dându-ĭ carte de despărţire. Dumnezeŭ a putut lăsa din strictaţa legiĭ, pentrucă întrând păcatul în lume a întinat toate legăturile, decĭ şi a căsătorieĭ. Fiind această legătură neperfectă acum, lucru de sine înţeles este că să poate desface; celece se leagă numaĭ din afară sûnt dezbinate şi după partea lor internă. În împĕrăţia mesianică este altfel. Aci trebue omul şi toate raporturile aduse în starea de maĭ nainte, decĭ încetează şi dispenza dată păcatuluĭ. De aceea: *Iar eŭ zic voue* etc. Numaĭ acea căsătorie e desfăcută în care legătura internă s'a desfinţat prin adulteriŭ. După căsătorie nicĭ bărbatul nicĭ muierea nu pot rupe credinţa conjugală; la din contră este πορνεία: desfrênarea uneia măritate saŭ unuĭ căsătorit. *Oricine . . . preacurveşte* pentrucă căsătoria cu muierea lăsată e validă încă. *Celce ia . . preacurveşte* pentrucă cea părăsită după drept este muierea altuia. Cuvintele *Şi celce ia pe cea lăsată, preacurveşte* lipsesc în unele Msse şi par a fi adause din Mc. 10, 9.

10. Ziseră luĭ învĕţăceiĭ: Dacă astfel e pricina cu muierea, nu foloseşte a se însura. 11. Iar el zise lor: Nu toţĭ cuprind acest cuvênt, ci căror s'a dat. 12. Că sûnt famenĭ care din pântecele mumeĭ lor s'aŭ născut aşa, şi sûnt famenĭ care s'aŭ scopit de oamenĭ, şi sûnt famenĭ care se scopesc pe sine înşişĭ pentru împĕrăţia cerurilor. Celce poate cuprinde să cuprindă. Învêrtoşarea inimiĭ — accentuată maĭ nainte — cunosc învĕţăceiĭ că e foarte lăţită între oamenĭ şi cred că avêndu-să astfel cu căsătoria maĭ bine este a nu o săvêrşi. *Zigaben: Dacă numaĭ o cauză este între bărbat şi muiere care-ĭ desparte.* Eĭ cunosc

din experiență cazuri că una saŭ amêndouĕ părțile sûnt nemulțumite în căsătorie și ar desface-o. *Nu folosește:* pentrucă unicul motiv a se desface de sarcina căsătoriei este preacurvia. Isus nu respinge deducțiunile făcute din cuvintele sale, dar greutatea este, după dênsul, în împrejurarea că omul numaĭ prin grația dumnezeească poate cunoaște și pĕstra acest raport. *Acest cuvênt* sĕ rapoartă la cele precedente (*nu folosește a se căsători):* Necăsătorirea nu e datorința tuturora, nicĭ zace în puterea lor, ci numaĭ a celorce Dumnezeŭ a dat grația înfrênăriĭ trupeștĭ. χωρεῖν: a înțelege și aplica cuvintele în praxă=a rĕmâne necăsătorit. Omul nu poate învinge boldul sexual fără grația dumnezeească. V. 12. explică Isus cine sûnt *căror s'a dat* zicênd: *Că sûnt famenĭ* etc. El confirmă aserțiunea învățăceilor *(bine este a nu se căsători)*, dar adauge: această renunțare la mulțumirea acestuĭ bold trebue sĕ se facă pentru împĕrăția cerurilor. Isus nu cugetă aci la famenĭ fizicĭ care s'aŭ născut așa, saŭ oamenii i-aŭ făcut, ci la ceĭ spiritualĭ. Abnegațiunea aceasta nu sĕ poate aștepta dela toțĭ, de aceea: *Celce poate cuprinde* etc. cf. 1. Cor. 7.

§. 33. Isus binecuvêntă pruncii, 19, 13—15.

(Mc. 10, 13—16. Lc. 18, 15—17).

13. Atuncĭ aduseră la dênsul pruncĭ ca sĕ pue mânile pe eĭ și sĕ se roage; iar învĕțăceiĭ i-aŭ certat pe eĭ. 14. Iar Isus zise lor: Lăsațĭ pruncii și nu-ĭ împedecațĭ pe eĭ sĕ vină la mine; căcĭ celor ca aceștia este împĕrăția cerurilor. 15. Și punênd mânile pe eĭ s'a dus de acolo. *Atuncĭ:* când s'a adunat mulțime împrejurul luĭ Isus (v. 1) aŭ adus și pruncĭ ca sĕ-l roage sĕ-ĭ binecuvinte. Punerea mânilor din vechime era simbolul împărtĕșiriĭ darurilor și puterilor maĭ înalte (Gen. 48, 14. Evr. 6, 2. cf. Acta 6, 6). Conj. lângă ἵνα după pret. înfățișează cele întâmplate ca cum s'ar petrece acum (Win. 270). Învĕțăceiĭ îĭ opresc crezênd că Mântuitoruluĭ va displace; de aceea îĭ certaŭ, adecă opreaŭ pe celce aduceaŭ pe copiĭ. αὐτοῖς (pe eĭ) sĕ rapoartă la subiectul din *aduseră. Celor ca aceștia* (τῶν τοιούτων): sûnt copiĭ ca aceștia, dar și aci sĕ ia caracterul lor (cf. 18, 5). *Împĕrăția cerurilor*

e aproape de fiecare, dar numaĭ cel smerit, cel copilăresc-naiv are darul de a o primi, pentrucă sĕ cere credinţă.

§. 34. Tînĕrul bogat, primejdia avuţieĭ, 19, 16—26.

(Mc. 10, 17—27. Lc. 18, 18—27).

16. Şi iată apropiindu-se unul zise luĭ: Învĕţătorule, ce bine voiŭ face ca sĕ am vieaţa vecĭnică? 17. Iar el zise luĭ: Ce mĕ întrebĭ de bine? Unul este cel bun. Iar de voeştĭ sĕ întri în vieaţă, ţine poruncile. 18. Carĭ? zise. Iar Isus zise: Sĕ nu uciziĭ, sĕ nu preacurveştĭ, sĕ nu furĭ, sĕ nu mărturiseştĭ strîmb, 19. cinsteşte pe tată şi pe mumă, şi sĕ iubeştĭ pe aproapele ca pe tine însuţĭ. 20. Zise luĭ tînĕrul: Toate aceste am ţinut; ce-mĭ maĭ lipseşte încă? Pe drum cere un individ învĕţătură (v. 22. Lc. 18, 18). După *Învĕţătorule* Recepta citeşte *bune,* care lipseşte ℵBDL Min. al. şi pare împrumutat din Mc. 10, 17. Lc. 18, 18. Întrebătorul după descrierea următoare a observat strict prescriptele legiĭ mozaice, dar aceste nu-l mulţumesc; el doreşte a cunoaşte binele special care făcêndu-l sĕ va învrednici de împĕrăţia mesianică; de aceea întrebarea *ce bine voiŭ face* are emfază. El este pe baza legiĭ mozaice, Isus îl face a cunoaşte binele în natura adevĕrată, nu precum şi-l închipuea acela; îĭ arată că el din inima sa nu poate scoate ceva bun. De aceea: *Ce mĕ întrebĭ de bine?* (după ℵBDL. Vulg. Ital. Origen; Recepta: *Ce-mĭ zicĭ bun? Nime nu e bun fără numaĭ unul, Dumnezeŭ;* pare corectură după Mc. Lc.). Isus zice *unul este bun:* Dumnezeŭ; întrebătorul decĭ sĕ nu-şĭ închipue că ar posede în sine ceva bun, din contră are lipsă a se pocăi (Rom. 2, 13. Gal. 3, 10, sq.); nicĭ conzistă bunĕtatea în acumularea faptelor bune, ci în apropierea de Dumnezeŭ care ca bunĕtatea absolută dă oamenilor bunurĭ adevĕrate. Posibilitatea acesteĭ apropierĭ este dată în împlinirea poruncilor luĭ Dumnezeŭ ca expresiunea voeĭ luĭ. *Poruncile* (singuratice părţĭ ale legiĭ) sûnt prea generale, de aceea întrebătorul voeşte a şti special care îl poate introduce în împĕrăţia mesianică. ποίας exprimă cvalitatea: cum sûnt; ce pretind? Între ataręĭ poruncĭ aminteşte Isus unele din Decalog

(Ex. 20, 12—16) adăugênd Lev. 19, 18: iubirea aproapelui, pentrucă numaĭ aşa avem mĕsura deplină a stăriĭ morale (Rom. 13, 9 sq.). τό pus în frunte substantivează propoziţia (Win. p. 103 sq.). Tênĕrul rĕspunde: *Toate aceste* etc. Nu avem motiv a ne îndoi de adevĕrul mărturisiriĭ; pare că întradevĕr şĭ-a dat şilinţa a observa legile, a se feri de pĕcat maĭ greŭ, totuş avea conştienţa că nu e deplin moral. Dreptatea externă avea, dar nu pe cea prevĕzută încă în T. V. care căuta cele sânte şi depline concentrându-se în aşteptarea Mesieĭ. Iubire de sine manifestă tênĕrul când întreabă: *Ce-mĭ maĭ lipseşte încă?* ὑστερεῖν = *a avea lipsă, a fi cu ceva îndĕrĕt.*

21. Zise Isus luĭ: De voeştĭ sĕ fiĭ desĕvârşit, mergĭ vinde averea ta şi dă-o săracilor, şi veĭ avea comoară în cer, şi vino urmează mie. 22. Iar auzind tênĕrul s'a dus întristat; că avea avere mare. După declaraţia tênĕruluĭ Isus îĭ arată partea slabă. *Desĕvârşit* e cuprins în *ce-mĭ lipseşte:* vieaţa vecĭnică ajunge omul numaĭ împlinind cu scumpĕtate prescriptele legiĭ ca voea celuĭ Preaînalt. De voeşte însă cineva o treaptă maĭ înaltă a perfecţiuniĭ morale şi un grad maĭ înalt de fericire trebue sĕ vêndă averea şi să urmeze Domnuluĭ ca învĕţăcel. Isus pretinde douĕ lucruriĭ: a vinde averile şi a-ĭ urma luĭ; dar nu dă poruncă ci sfat[1]). *Veĭ avea comoară în cer* cf. 5, 12. 6, 20. *Vinde averea ta* exprimă că tênĕrul era legat cu inima de lume, ce dovedeşte şi *s'a dus întristat* adăugêndu-sĕ observarea: *Că avea avere mare.* Întristarea aceasta sĕ explică lesne: Dorinţa tênĕruluĭ de a se face părtaş împĕrăţieĭ mesianice nu sĕ poate realiza pentrucă cuvintele luĭ Isus sûnt prea serioase şi el vede că nu le poate împlini. Adûnc pĕtrunseseră cuvintele acestuia în inima luĭ, îĭ arĕtase calea renaşteriĭ, dar cătuşele cari-l ţineaŭ de această lume sûnt prea tarĭ şi nu le poate rupe. Abia i-s'aŭ deschis porţile fericiriĭ şi i-sĕ închid înaintea ochilor.

[1]) *Augustin* (Serm. 16. de temp.): „Aliud est consilium aliud praeceptum. Consilium datur, ut virginitas conservetur, ut a vino et a carnibus abstineatur, ut vendantur omnia et pauperibus erogentur. Praeceptum vero datur, ut justitia custodiatur, ut omnis homo divertat a malo et faciat bonum. Denique de virginitate dicitur, qui potest capere capiat; de justitia vero non dicitur, qui potest facere faciat, sed omnis arbor, quae non facit fructum bonum, exscindetur et in ignem mittetur. Consilium qui libenter audierit et fecerit majorem habebit gloriam; praeceptum qui non impleverit, nisi poenitentia subvenerit, evadere poenam non poterit".

23. Iar Isus zise învĕţăceilor sĕĭ: Adevĕr zic vouĕ că un bogat cu anevoe va întra în împĕrăţia cerurilor. 24. Iarăş zic vouĕ că maĭ lesne va întra cămila prin urechile aculuĭ decât bogatul în împĕrăţia cerurilor. Atitudinea tênĕruluĭ îndeamnă pe Isus sĕ arĕte primejdia averiĭ, care cauzează multe grijĭ (crescentem sequitur cura pecuniam, *Horaţiu,* Carm. 3, 16. 17); de aceea şi împedecă pe oamenĭ sĕ între în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. Această dificultate sĕ simbolizează prin proverbul: *Maĭ lesne* etc. Variantă este *διελθεῖν* şi *εἰσελθεῖν*; pĕstrând pe *εἰσελθεῖν* sĕ închipue urechile aculuĭ ca o poartă. Isus nu zice că un bogat absolut nu poate fi părtaş împĕrăţieĭ cerurilor, ci numaĭ cu anevoe *(Origen, Crizostom*; *Ieronim:* Non dixit impossibile, sed difficile). Unĭĭ credeaŭ că proverbul nu e potrivit şi aŭ schimbat pe *κάμηλος* cu *κάμιλος (funea corabieĭ),* dar acest cuvênt în greceşte e necunoscut pănă la *Suidas. ῥαφίς=ac;* cuvênt în grecitatea de maĭ apoĭ. Unĭĭ citesc v. 24: .... a trece (*διελθεῖν*) decât bogatul sĕ între (*εἰσελθεῖν*)... după BD Itala, Vulg. şi în parte C.

25. Iar auzind învĕţăceiĭ se miraŭ foarte zicênd: Cine dar se poate mântui? 26. Iar Isus privindu-ĭ zise lor: La oamenĭ aceasta este cu neputinţă, iar la Dumnezeŭ toate sûnt cu putinţă. Învĕţăceiĭ conclud din cuvintele luĭ Isus — bogatul cu greŭ poate întra în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ — că nicĭ eĭ nu vor fi părtaşĭ acesteia, pentrucă mult-puţin sûnt legaţĭ de lume. Existând această greutate, chiar neputinţă pentru ceĭ bogaţĭ, se întreabă îngrijaţĭ, cine se poate mântui. Isus în rĕspunsul sĕŭ arată că omul cu puterile sale nu poate învinge această greutate, dar eĭ vor avea ajutorul luĭ Dumnezeŭ care-ĭ întăreşte; de aceea *la Dumnezeŭ toate sûnt cu putinţă* (Mc. 9, 23). *ἐμβλέψας; Crizostom: A privit cu blândeţă şi plin de iubire ca sĕ nu-ĭ spăimênte. Ieronim: Interrogantibus discipulis et admirantibus austeritatem dicti . . . clementia sua severitatem sententiae temperavit. La oamenĭ* etc. exprimă că aceştia nu sûnt în stare a face. *Aceasta* se rapoartă la: sĕ se mântuească cel bogat.

§. 35. Rĕsplata celorce aŭ urmat luĭ Isus, 19, 27—20, 16.

(Mc. 10, 28—31. Lc. 18, 18—30).

Cele zise de Mântuitorul asupra tênĕruluĭ Petru le aplică la sine (se simţea încă lipit de lume) şi întreabă ce crede Isus de eĭ? Acesta le arată (v. 28. 29) că pentru faptele lor vor fi rĕsplătiţĭ, ce lămureşte cu o asĕmĕnare, care se află numaĭ la Mt.

27. Atuncĭ rĕspunzênd Petru zise luĭ: Iată noĭ am lăsat toate şi am venit după tine; ce va fi dar nouĕ? 28. Iar Isus zise lor: Adevĕr zic vouĕ că voĭ care aţĭ venit după mine, la naşterea a doua, când va şedea Fiul omuluĭ pe tronul măririĭ sale, veţĭ şedea şi voĭ pe douĕsprezece tronurĭ judecând cele douĕsprezece seminţiĭ ale luĭ Israil. 29. Şi tot care şi-a lăsat fraţĭ saŭ surorĭ saŭ tată saŭ mumă saŭ pruncĭ saŭ ţarine saŭ case pentru numele meŭ, însutit va lua şi vieaţă vecĭnică va moşteni. 30. Iar mulţĭ ântâĭ vor fi pe urmă şi ceĭ de pe urmă ântâĭ. Tênĕrul nu voia sĕ se lapede de avere, iar învĕţăceiĭ aŭ lăsat toate ale lor; pentru aceasta crede Petru că trebue sĕ aibă rĕsplătire. *Noĭ* e pus cu emfază în frunte: contrast cu tênĕrul. *Toate:* averĭ, ocupaţiune, etc.; apostoliĭ decĭ n'aŭ continuat chiemarea de maĭ nainte. *Ce va fi dar nouĕ:* ca recompenză pentru aceasta. Isus rĕspunzênd arată prerogativele învĕţăceilor (v. 28), dar aceeaş vor avea şi alţiĭ care aŭ făcut ca dênşiĭ (v. 29). *Renaştere* (a doua naştere) se leagă la *veţĭ şedea:* procesul de prefacere al univerzuluĭ, care începe în individ (Tit 3, 5), trece la creatura întreagă şi sfârşeşte la ziua judecăţiĭ. Această re'noire a început cu înălţarea luĭ Isus şi pogorîrea Spiriturluĭ sânt şi la sfârşitul zilelor este terminată (Apoc. 11, 5 cf. Ezech. 47, 1. Zah. 14, 8). Atuncĭ Mântuitorul apare ca rege; şede pe tron ca stăpânitor; învĕţăceiĭ vor lua parte *(şi voĭ:* precum Mesia) şi vor judeca: speciala manifestare a stăpâniriĭ. Cele promise lor sĕ daŭ şi altor credincioşĭ, cf. 1. Cor. 6, 2. Recepta citeşte *muiere* după *pe mumă*; uniĭ aŭ *înmulţit,* alţiĭ *însutit* (ℵCD*X* Verz.). Lc. 18, 30 adauge: în acest veac şi în veacul viitor vieaţă vecĭnică, cf. Mc. 10, 30. Rĕsplată vor avea

aceştia şi aicĭ pe pământ pentrucă aŭ urmat luĭ Cristos; Dumnezeŭ hotărĕşte mărimea şi felul eĭ (7, 9. 10. Lc. 11, 11). Şi aicĭ arată Isus că trebue rupte şi cele maĭ intime legăturĭ dacă împedecă pe cineva a-ĭ urma luĭ. Rĕsplătirea aceasta nu sĕ dă după timpul chiemăriĭ ci după stăruinţa întrînsa; de aceea: *Mulţĭ ântâĭ* etc.; care aŭ primit graţia chiemăriĭ maĭ nainte vor fi pe urmă şi din contra.

20, 1. Căcĭ asemene este împĕrăţia cerurilor omuluĭ stăpân de casă, care a eşit foarte de dimineaţă sĕ năimească lucrătorĭ în viea sa. 2. Iar tocmindu-se cu lucrătoriĭ câte un denar pe zi i-a trimis pe eĭ în viea sa. 3. Şi eşind pela ora a treia vĕzu alţiĭ stând în târg fără lucru, 4. şi acelora zise: Mergeţĭ şi voĭ în vie, şi ce va fi drept voiŭ da vouĕ; iar eĭ s'aŭ dus. 5. Şi iarăş eşind pela ora a şesea şi a noaua asemene a făcut. 6. Iar eşind pela ora a unsprezecea află pe alţiĭ stând şi zise lor: De ce staţĭ aci ziua întreagă fără lucru? 7. Ziserăluĭ: Că nimene nu ne-a tocmit. Zise lor: Mergeţĭ şi voĭ în vie. Scopul asĕmĕnăriĭ este a arĕta că şi alţĭ credincioşĭ pot avea parte la prerogativele învĕţăceilor de acum. *Căcĭ*: dovadă explicativă (19, 30). *Stăpânul* caseĭ e Dumnezeŭ (13, 24. 18, 23); ἅμα πρωΐ foarte de dimineaţă, la clasicĭ ἅμα ἕω, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, ἅμα ὄρθρῳ etc.; împărţitorul plăţiĭ (v. 8) e Cristos, viea (Is. 5, 1,) în care-ĭ mênă este împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ întemeiată pe pământ, care o lucră el cu năimiţiĭ sĕĭ (apostoliĭ etc.). ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν însemnează preţul dela care a început tocmeala între stăpân şi lucrătorĭ (mântuirea mesianică). τὴν ἡμέραν e acuz. determinativ: dela un denar pentru zi. Ora a treia=pela 9. ore, iar a 6. 9. 11: ameazĭ, 3 ore, 5 ore după ameazĭ însemnează timpurile chiemăriĭ la împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. *Crizostom, Teofilact, Zigaben* înţeleg vêrsta pruncieĭ, tinereţeĭ, cea bărbătească şi bĕtrâneţele. *În târg:* aci petrec zilerĭ. *Ce va fi drept:* cât se cuvine. *Asemene a făcut:* ca la ceĭ de maĭ nainte. Uniĭ sûnt chiemaţĭ în ora a 11, scurt înainte de încetarea lucruluĭ de zi. Recepta are ὥραν după ἐνδεκάτην, şi ἀργοὺς după ἑστῶτας, iar la finea v. 7. καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον λήψεσθε.

8. Iar dacă s'a făcut seară zise domnul vieĭ cătră economul sĕŭ: Chiamă pe lucrătorĭ şi le dă plata, începênd dela ceĭ din urmă până la ceĭ dântâĭ. 9. Şi venind ceĭ de pela ora a unsprezecea luà fiecare un denar. 10. Iar venind ceĭ dântâĭ socoteaŭ că vor lua maĭ mult; şi luară şi eĭ fiecare un denar. *S'a făcut seară*: la şese ore când încetează lucrul. *Economul* este cel încredinţat cu supravegherea gospodărieĭ; sĕ lua dintre sclavĭ. *Le dă plata*: tocmită. *Începênd .... dântâĭ*: maĭ ântâĭ celorce i-a chiemat în urmă, apoĭ tuturor până vine rêndul celor tocmiţĭ ântâiŭ. *Pela ora 11:* care în acest timp aŭ fost trimişĭ în vie. *Maĭ mult:* decât un denar — ce a adaus Recepta.

11. Iar primind aŭ murmurat asupra stăpânuluĭ caseĭ zicênd: 12. Aceştia din urmă o oră aŭ lucrat, şi pe eĭ întocma cu noĭ i-aĭ făcut care am purtat greutatea zileĭ şi căldura. 13. Iar el rĕspunzênd unuia din eĭ zise: Prietene, nu-ţĭ fac nedreptate; aŭ nu te-aĭ tocmit cu mine cu un denar? 14. Ia al tĕŭ şi mergĭ. Dar voesc sĕ daŭ acestuĭ din urmă ca ţie; 15. saŭ nu-mĭ este slobod sĕ fac ce voesc cu ale mele? Saŭ ochiul tĕŭ este viclean că eŭ sûnt bun? Aceste versurĭ arată că Dumnezeŭ dispune după voea sa necăutând la creatură. Graţia dumnezeească lucră totdeuna după dreptate şi iubire, ea sĕ împărtĕşeşte fără a privi la meritele omuluĭ. ὅτι e recitativ. *Aŭ lucrat:* aŭ petrecut numaĭ o oră (ποιεῖν cf. Acta 15, 33. 18, 23; 2. Cor. 11, 25). *Căldura:* ceialalţĭ începuseră lucrul abia înspre seară. *Unuia:* pentru toţĭ care cugetaŭ astfel. *Prietene*: întroduce cu blândeţă dojana. *Nu-ţĭ fac nedreptate:* dacă ne punem pe punctul dreptăţiĭ. δηναρίου e gen. preţuluĭ. *Cu ale mele:* cu proprietatea mea. *Ochiul ..... viclean* corĕspunde luĭ עין רע, este privirea rĕutăcioasă care sĕvêrşeşte stricăciune, ochiul pizmătăreţ (Mc. 7, 22. Sir. 14, 10).

16. Aşa vor fi ceĭ din urmă âncâĭ şi ceĭ dântâĭ pe urmă; căcĭ mulţĭ sûnt chiemaţĭ, dar puţinĭ aleşĭ — conţine învĕţătura asĕmĕnărieĭ. Timpul chiemărieĭ nu hotărĕşte la rĕsplătirea dzeească, ci credinţa cu care s'a

urmat grației lui Dumnezeŭ. Ceĭ chiemați pe urmă sĕ pun pe aceeaș treaptă cu ceĭ chiemați maĭ nainte: *Căcĭ mulțĭ sûnt chiemați, dar puținĭ aleșĭ.* Cuvintele aceste lipsesc ℵBLZ. Min. unele Verz., ca adause 22, 14; dar multe mărturiĭ le aŭ și omiterea sĕ explică din omiotelevtonul *ἐσχατοι* — *ἐκλεκτοι.* Mântuitorul spune că ceĭ chiemați în împărăția mesianică vor fi remunerați; uniĭ vor avea deosebită fericire, care atârnă numaĭ dela Dumnezeŭ. Așa răspunde Isus la 19, 27 și eschide orĭce pretenție.

§. 36. Isus prezice patimile și moartea sa, 20, 17—19.

(Mc. 10, 32—34. Lc. 18, 31—34).

17. Și suindu-se Isus la Ierusalim a luat pe ceĭ doĭsprezece deosebĭ, și pe cale zise lor: 18. Iată ne suim la Ierusalim, și Fiul omuluĭ sĕ va da arhiereilor și cărturarilor, și-l vor osândi pe el la moarte; 19. și-l vor da pe el păgânilor sĕ-l batjocurească, sĕ-l bată și răstîgnească, și a treia zi va învia. Pe cale la Ierusalim Isus spune învățăceilor soartea ce-l așteaptă acolo. *Suindu-se* re'ncepe istorisirea 19, 1; poate că Isus trecuse deja Iordanul. *Păgânilor:* Romanilor. Recepta citește *κατ' ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ εἶπεν*; Vulg. lipsește *ἐν τῇ ὁδῷ*, cf. 16, 21.

§. 37. Cererea Zebedeizilor, 20, 20—28.

(Mc. 10, 35—45).

20. Atuncĭ s'a apropiat către dênsul muma fiilor luĭ Zebedeiŭ cu fiiĭ sĕĭ, închinându-se și cerênd oarece dela dênsul. 21. Iar el zise eĭ: Ce voeștĭ? Zise luĭ: Zi sĕ șadă aceștĭ doĭ fiĭ aĭ meĭ unul de dreapta și altul de stânga ta în împărăția ta. Maĭ nainte vorbise Isus de învierea sa, iar învățăceiĭ cred că după aceasta va întemeia împărăția mesianică (Acta 1, 6). *Atuncĭ:* după profeția precedentă. Zebedeiziĭ credeaŭ că acum e momentul a se asigura la Mântuitorul de rangulântâiŭ în această împărăție. Acest favor îl cer prin muma lor Salome (27, 56. Mc. 15, 40. 16, 1). Isus răspunde învăță-

ceilor şi pare că muma numaĭ a interpretat dorinţa acelora; dar nicĭ ea nu îndrăzneşte a cere dela Isus îndată ci după̆ce acesta o agrăeşte: *Ce voeştĭ? De dreapta . . . de stânga:* a ocupa cele dântâĭ locurĭ lângă rege după̆ datina orientalilor (1. Reg. 2, 19. Ps. 41, 10. *Iosif Flaviŭ,* Antiq. 6, 11, 9). În 19, 28 vorbeşte Isus de tronurĭ, acum aceştĭ doĭ învĕţăceĭ voesc sĕ ocupe cele dântâĭ. Motivul acesteĭ cererĭ poate fi iubirea a sta totdeuna în apropierea luĭ Isus, ambiţia, jaluzia faţă de Petru (?).

22. Iar rĕspunzênd Isus zise: Nu ştiţĭ ce cereţĭ. Puteţĭ bea paharul care eŭ voiŭ bea. Ziseră luĭ: Putem. 23. Zise lor: Paharul meŭ cu adevĕrat veţĭ bea, iar a şedea de dreapta mea şi de stânga, nu este al meŭ a da, ci celorce s'a gătit de Tatăl meŭ. Isus le arată că eĭ nu ştiŭ ce cer, pentrucă nu sûnt în stare a suferi împreună cu dênsul, saŭ nu cunosc natura împĕrăţieĭ luĭ, care nu e trupească ci spirituală. *Puteţi:* putinţa morală. *Bea paharul:* cu această condiţie sĕ împlineşte cererea lor şi însemneaza *durerĭ, suferinţe* (Is. 51, 17. 21; Ier. 25, 15. 49, 12) înţelegênd paharul patimilor sale (Ps. 60, 5. Io. 18, 11. Mt. 26, 39). Recepta a adaus: *şi sĕ vĕ botezaţĭ cu botezul cu care eŭ mĕ botez* — lipsesc ℵBDLZ Min. Verz. Părinţĭ şi par luate din Mc. 10. 38. Învĕţăceiĭ plinĭ de încredere în sine rĕspund că pot — ce aduce aminte cuvintele luĭ Petru Io. 16, 37 — pentrucă nu cunoşteaŭ amărăciunea paharuluĭ; eĭ vor urma învĕţătoruluĭ, iar Isus admite aceasta, totuş. . . . După *ci* trebue întregit: sĕ va da. De ce Isus nu poate da aceasta? Pentrucă este hotărît în sfatul veçnic; este o prerogativă a Tatăluĭ (cf. 24, 36. Mc. 13, 32).

24. Iar auzind ceĭ zece s'aŭ mâniat pentru ceĭ doĭ fraţĭ. 25. Iar Isus chiemându-ĭ pe eĭ zise: Ştiţĭ că stăpânitoriĭ păgânilor îĭ stăpânesc şi ceĭ marĭ îĭ asupresc pe eĭ. 26. Nu aşa va fi între voĭ; ci oricare voeşte între voĭ sĕ fie mare, sĕ fie sluga voastră, 27. şi celce voeşte între voĭ sĕ fieântâiul, sĕ fie voue slugă; 28. precum Fiul omuluĭ n'a venit ca sĕ i-sĕ slujească ci sĕ slujească şi sĕ dee sufletul sĕŭ rĕscumpĕrare pentru mulţĭ. Supĕrarea celorlalţĭ învĕţăceĭ sĕ explică din in-

vidia față de aceștĭ doĭ care, cred eĭ, vor ocupa cele maĭ însemnate locurĭ *(Zigaben)*. Aceasta îndeamnă pe Isus a arĕta deosebirea rangurilor în împĕrăția lumească și cea cerească. *Stăpânitoriĭ păgânilor* sûnt regenții lor. *Stăpânesc pe eĭ*: pe păgânĭ. Compozitul κατακυριεύουσιν exprimă că această stăpânire este foarte asupritoare. *Ceĭ marĭ*: magnații. *Întâiul*: după rang. Însușirea puterĭĭ lumeștĭ este a se folosi față de ceĭ supușĭ; iar în împĕrăția luĭ Isus se va deosebi numaĭ celce slujește altuia. *N'a venit*: în lume. *Să i-sĕ slujească*: ca oamenilor marĭ; *să dee*: e gradațiune; contrast la cele precedente. El este pilda cea maĭ elocventă a smereniеĭ — învĕțăceiĭ sĕ-ĭ urmeze. *Sufletul*: vieața (Io. 10, 11. 13, 37. 15, 17). λύτρον e prețul de rĕscumpĕrare; așa sĕ numește vieața pentrucă s'a dat pentru alțiĭ (1. Tim. 2, 6 cf. 16, 26). Isus deci pe sine însuș s'a jertfit (cf. Num. 3, 44—51, Ps. 49, 8. 9). *Pentru mulți* sĕ leagă cu *preț de rĕscumpĕrare* și exprimă ideea că moartea luĭ Isus e substitutivă (26, 28. Io. 1, 29. Rom. 3, 25. 5, 6. Efez. 5, 2; 1. Tim. 2, 6; 1. Io. 4, 10; 1. Petru 1, 18 sq. 3, 18. Is. 53, 10). *Mulți* arată că obiectiv Isus a murit pentru toți, dar subiectiv numaĭ unĭĭ se mântuesc (Rom. 5, 18; 2. Cor. 5, 15; 1. Tim. 2, 6; 1. Io. 2, 2. cf. Mt. 26, 28. Io. 17, 20. Evr. 9, 28). Liberarea este de pierzarea vecĭnică (Io. 3, 16. 36. Gal. 3, 13; 2. Cor. 5, 21. Col. 1, 14. 2, 13 sq. 1. Petru 2, 24).

§. 38. Isus vindecă doĭ orbĭ, 20, 29—34.

(Mc. 10, 46—52. Lc. 18, 35—43).

29. Și eșind eĭ din Ieriho a mers după dênsul popor mult. 30. Și iată doĭ orbĭ ședeaŭ lângă drum, auzind că Isus trece, aŭ strigat zicênd: Miluește-ne, fiule al luĭ David. 31. Iar mulțimea i-a certat pe eĭ sĕ tacă; iar eĭ și maĭ tare strigaŭ zicênd: Doamne, miluește-ne, fiule al luĭ David. *Și ieșind eĭ din Ieriho;* sinopticiĭ nu spun ceva despre petrecerea în Efraim și călĕtoria la Betania (Io. 11, 54. 12, 1). *Ieriho* (יְרֵחוֹ saŭ יְרִיחָה mirositor de balzam) era în seminția Beniamin, cam 7—8 ore de Ierusalim; acum *Rihâ*. Acest oraș este ultima stațiune până la întrarea în Ierusalim. Aju-

torul luĭ Isus să cere pentrucă este fiul luĭ David; această numire întărîtă poporul, căcĭ vedea în Isus numaĭ pe făcătorul de minunĭ dela Nazaret, nu pe Mesia (Lc. 18, 37). Mc. aminteşte vindecarea numaĭ a unuĭ orb, *Bartimeŭ*, iar Lc. zice că s'a săvârşit o vindecare înainte de întrarea luĭ Isus în Ieriho. Diferenţa aceasta să aplanează: Isus a săvârşit două vindecărĭ, una când a întrat, alta când a eşit din Ieriho *(Teofilact). Să tacă: I-a făcut să tacă ca să nu necinstească pe Isus amestecându-l cu eĭ (Zigaben).*

32. Şi stând Isus i-a chiemat pe eĭ şi zise: Ce vreţĭ să vă fac vouă? 33. Ziseră luĭ: Doamne, să se deschidă ochiĭ nostri. 34. Iar făcându-i-se milă luĭ Isus s'a atins de ochiĭ lor, şi îndată aŭ văzut, şi aŭ mers după dânsul. Atenţiunea luĭ Isus să atragă prin cuvintele poporuluĭ care voeşte a opri pe ceĭ orbĭ să-l chieme fiul luĭ David, precum şi prin stăruinţa lor asupra acesteĭ numirĭ. *Ce vreţĭ să vă fac:* deşteaptă speranţa vindecărĭĭ şi întăreşte încrederea lor. *Să se deschidă* este răspunsul, scopul esclamaţiunĭĭ *miluieşte-ne.* (v. 30. 31). *S'a atins*, nu aŭ Mc. Lc. În loc de ὀφθαλμῶν citesc BDZ. 13. ὀμμάτων; iar după *ἀνέβλεψαν* aŭ multe Msse, Vulg. Itala, *αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί.*

C. Întrarea şi activitatea luĭ Isus în Ierusalim, 21, 1—25, 46.

Aicĭ avem la sinopticiĭ o istorie cronologică a evenimentelor, totuş Mt. se abate având o întroducere istorică (21, 1—16), aranjând apoĭ materialul după puncte de vedere generale şi tratând grupurĭ maĭ marĭ de cuvântărĭ şi parabole. În cele din urmă se arată contrazicerea ce întimpină Isus la maĭ marĭĭ poporuluĭ în Ierusalim, care caută a-l prinde şi perde. Cele cuprinse în aceste cap. s'aŭ întâmplat în anul din urmă al lucrărĭĭ Mântuitoruluĭ, ce reesă din atitudinea fariseilor şi a luĭ Isus contra lor. Cronologia şi aicĭ să ia în considerare foarte puţin (21, 1 cf. 20, 29; întrarea şi eşirea din Betania, 21, 17. 18; cap. 22, 46 e foarte general; 24, 1 leagă cuvântarea precedentă), Mc. e maĭ precis în espunere, iar relatarea luĭ Io. complectează tabloul întâmplărilor acestuĭ restimp.

§. 39. Întrarea luĭ Isus în Ierusalim, 21, 1—11.

(Mc. 11, 1—11. Lc. 19, 29—44. Io. 12, 12—19).

Isus întră în Ierusalim Duminecă în 10 Nisan, dar nu direct dela Ieriho cum pare din sinopticĭ. După Io. 12, 1 sq. Vineri în 8 Nisan (după calendarul ierusalimean 7. Nisan) merge la Betania, rĕmâne Sâmbătă în casa luĭ Simon leprosul (Mc. 14, 3. Mt. 26, 6); iar ungerea luĭ Isus de Maria sĕ spune la Mt. şi Mc. maĭ apoĭ fără a indegeta timpul. Isus cercetează Ierusalimul deşi ştie că are mulţĭ duşmanĭ acolo. Până acum a vieţuit necunoscut, smerit, fără pompa în care îşĭ închipueaŭ Iudeiĭ pe Mesia; a sosit însă ora când întimpinându-l mulţimea cu onorurĭ regeştĭ sĕ se simbolizeze demnitatea luĭ maĭ înaltă. Aşa ocupă el centrul teocraţieĭ T. V. de unde se lăţi apoĭ împĕrăţia sa. Nu fără înţeles maĭ înalt este întrarea luĭ în ziua când sĕ alegea mielul pashal (Ex. 12, 3): Mântuitorul este adevĕratul miel pashal (cf. 1. Cor. 5, 7). Învĕţăceiĭ înţeleg cele întâmplate abia după înviere (Io. 12, 16), iar relatarea este maĭ precisă şi detailată la Mc.

1. Şi când s'aŭ apropiat de Ierusalim şi aŭ venit în Betfage la muntele maslinilor, atuncĭ Isus trimise doĭ învĕţăceĭ zicênd lor: 2. Mergeţĭ în satul care este înaintea voastră, şi îndată veţĭ afla o azină legată şi mânzul cu ea; dezlegând aduceţĭ-o la mine. 3. Şi de va zice vouĕ cineva ceva, ziceţĭ că Domnuluĭ trebuesc aceste; şi îndată le va slobozi. *Şi aŭ venit în Betfage*: determină pe *când s'aŭ apropiat;* veniseră aproape de sat, dar nu întraseră încă, cf. Io. 4, 5; nu departe era Betania; de aceea nu este diferenţă cu Mc. Lc. *Betfage* derivă dela בֵּית פַּגָּא=*casa smochinelor;* la poalele de miazăzi ale munteluĭ olivilor; $^3/_4$ oră de Ierusalim; acum de el nu sĕ află nicio urmă; în T. V. încă nu sĕ aminteşte, adese însă în Talmud. *Atuncĭ*: determină timpul; dela Betfage sĕ vede cetatea sântă; în acest moment sĕ întâmplă cele următoare. *Satul înaintea voastră*: Betfage, nu Betania. *Îndată*: cum veţĭ întra acolo. *Veţĭ afla*: Mesia nu trebuea sĕ tocmească maĭ nainte animalele pe carĭ sĕ între în Ierusalim; fără îndoială însă trebue sĕ primim că stăpânul animalelor era cunoscut luĭ Isus, ce dovedeşte: *Dom-*

nului trebuesc. Ceialalți evangeliști relatează numai despre un azin; Mt. este mai detailat în narațiune pentru v. 5 — ceeace la ceialalți nu era scopul. *Origen, Crizostom, Ieronim, Ciril Alex.* zic că numĕrul doi simbolizează pe Iudei și păgâni. Azinul în vechime era foarte cinstit la Evrei (Jud. 10, 4. 12, 13. 14), mai apoi sĕ înlocuește cu calul (dela Solomon înainte); iar alegêndu-sĕ pentru întrare festivă arată caracterul simbolic al întregii procedări.

4. Iar aceasta s'a făcut ca sĕ se plinească ceeace s'a zis de prorocul care zice: 5. Ziceți fetei Sionului: Iată regele tĕu vine la tine blând și șĕzênd pe azin și pe mânz, pe fiul celei de sub jug. Întrarea pe mânzul azinei o aŭ toți evangeliștii; e în legătură cu profeția lui Zah. 9, 9. unde Mesia sĕ descrie ca regele păcii, cui se supune univerzul; care șĕzênd pe azin (simbolul păcii în opunere cu calul, simbolul rĕzboiului) întră în Ierusalim, centrul împĕrăției mesianice. Citatul e liber după LXX[1]) și original adăugêndu-sĕ la început Is. 62, 11. *Fata Sionului:* locul cetății sĕ închipue ca muma locuitorilor (Is. 1, 8). *Pe azin și pe mânz*; *și* sĕ ia în înțeles epexegetic: pe azin, adecă pe mânzul etc. πραΰς (עָנִי)=smerit; celelalte două cuvinte ale originalului: *drept și mântuitor* (LXX) sûnt omise. ὄνος e masc. pentrucă stă în strînsă legătură cu *fiul azinei.* LXX numește adese azinul animal sub jug.

6. Iar mergênd învățăceii și făcênd cum le poruncise lor Isus, 7. aduseră azina și mânzul, și puseră deasupra lor hainele, și șĕzu pe ele. 8. Iar cel mai mult popor a așternut vestmintele pe cale, iar alții tăiară ramuri din arbori și așterneaŭ pe cale. Învățăceii împlinesc porunca învățătoruluĭ; aducênd animalele pun hainele lor pe elc pentrucă nu știŭ pe care sĕ va sui Isus; acesta se așază pe ele, adecă pe haine cf. Mc. Lc. care descriu detailat. *Cel mai mult popor:* cea mai mare parte; ἑαυτῶν indică ce a făcut

[1]) Mai literal după textul evreesc: χαῖρε σφόδρα θύγατερ Σιών, κήρυσσε θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ, ὁ βασιλεὺς ἔρχεταί σοι δίκαιος καὶ σώζων, αὐτὸς πραΰς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον.

mulțimea cu hainele dupăce învățăceii le puseseră pe animale. Datina veche a orientalilor este a așterne vestminte și ramuri de arbori la primirea regilor în semn de onoare (2. Reg. 9, 13).

9. Iar poporul care mergea înaintea lui și care venea după el striga zicênd: Osana fiului lui David, binecuvêntat este celce vine întru numele Domnului, osana întru cei de sus. 10. Și dacă a întrat el în Ierusalim s'a cutremurat toată cetatea zicênd: Cine este acesta? 11. Iar mulțimea zicea: Acesta este prorocul Isus dela Nazaretul Galileii, cf. Io. 12, 12 sq. Cuvêntul *osana* (הושיעה נא) =*dă mântuire,* dar semnificarea etimologică s'a perdut și este esclamare: *ura!* Citatul este Ps. 118, 25. *Fiului lui David* (dat. τῷ υἱῷ Δαυΐδ depinde de osana și e construcție evraizantă): să trăească, regelui! Cuvintele aceste le-a adaus poporul însemnând pe Isus ca urmașul lui David; Mesia. *Celce vine întru numele Domnului:* circumscrierea lui Mesia; el e locțiitorul lui Dumnezeŭ (Io. 5, 43). *Osana întru cei de sus:* să provoacă cetele cerești a se alătura la osana de pe pământ; și în cer să fie această strigare; saŭ Dzeŭ să dee binecuvêntare lui Mesia care întră acum. *S'a cutremurat:* toți eraŭ atrași de conductul care întrase în cetate. *Prorocul:* cel trimis, Mesia. Mulțimea îl recunoaște, iar locuitorii din cetate întreabă de nume și starea lui; de aceea răspunsul: *Isus. . . . Dela Nazaretul Galileii:* compatriotul nostru, pentrucă pare că mulți eraŭ din acele ținuturi.

§. 40. Isus curățește templul, 21, 12—17.

(Mc. 11, 15—19. Lc. 19, 45—48. 21, 37 sq.).

Întâmplarea aceasta nu e identică cu Io. 2, 13 sq. pentrucă e la sfârșitul lucrării mesianice a lui Isus în Ierusalim, iar la Ioan la începutul acesteia.

12. Și a întrat Isus în templul lui Dumnezeŭ, și a scos pe toți care vindeaŭ și cumpăraŭ în templu, și a răsturnat mesele schimbătorilor de bani și jețurile celorce vindeaŭ porumbi, 13. și zicea lor: Scris este: Casa mea casă de rugăciune să va chiema, iar voi o faceți peșteră tâlharilor.

14. Şi s'aŭ apropiat la dênsul orbĭ şi şchiopĭ în templu, şi i-a tămăduit pe eĭ. După Mc. 11, 11—15 curăţirea nu s'a întâmplat în ziua întrăriĭ luĭ Isus în Ierusalim, cum pare a rezulta din textul evangelieĭ noastre. *τὸ ἱερόν* însemnează tot complexul templuluĭ, sanctuar, iar *ναός* e templul propriŭ. Aci avem curtea păgânilor, unde sĕ vindeaŭ cele trebuincioase la jertfe (vin, sare, făină, tămâe, porumbĭ pentru săracĭ); maĭ apoĭ sĕ ţinea aci şi sinedriul; sĕ schimbaŭ monete romane orĭ greceştĭ cu cele evreeştĭ cu cari sĕ plătea darea la templu. Schimbătoriĭ cereaŭ totdeuna agio, de aceea *κολλυβισταί* pentrucă *κόλλυβος* (קלבון) = *agio*, saŭ şi *κερματισταί* dela *κέρμα* = *ban mĕrunt* (Io. 2, 14). Gen. *τοῦ θεοῦ* nu maĭ ocură la *ἱερόν*. Toţĭ evangeliştiĭ confirmă procedarea luĭ Isus cu Is. 56, 7 şi Ier. 7, 11. Cuvintele luĭ Isus: *peşteră tâlharilor* sĕ explică lesne avênd în vedere ocaziunea la care s'aŭ rostit: Casa luĭ Dumnezeŭ sĕ face un loc pentru căştigurĭ egoiste. *Teofilact*: *Căcĭ iubirea de căştig este poftă tâlhărească.* Vênzătoriĭ şi schimbătoriĭ de banĭ se supun, pentrucă păşirea luĭ Isus e energică; *Ieronim* zice: *Igneum quiddam atque sidereum radiabat ex oculis eius, et divinitatis majestas lucebat in facie.* Erĭ numaĭ întrase în Ierusalim, azĭ manifestă că este stăpânul templuluĭ (Mal. 3, 1—3). Iubirea sa nemărginită arată acest stăpân tămăduind bolnaviĭ: *orbĭ şi şchiopĭ.*

15. Iar vĕzênd arhiereiĭ şi cărturariĭ minunile cari le-a făcut şi pruncii strigând în templu şi zicênd: Osana fiuluĭ luĭ David, s'aŭ mâniat, 16. şi ziseră luĭ: Auzĭ ce zic aceştia? Iar Isus zise lor: Da; nicĭ odinioară nu aţĭ citit că din gura copiilor şi a sugĕtorilor voiŭ face laudă? 17. Şi lăsându-ĭ s'a dus afară de cetate în Betania, şi a petrecut noaptea acolo. Copiiĭ repeţesc în templu strigătele mulţimiĭ, iar arhiereiĭ şi cărturariĭ caută a suprima aceasta. Arhiereiĭ nu sûnt care ocupaŭ oficiul arhieresc, ci preoţiĭ ca membri în sinedriŭ, care după moartea luĭ Arhelaŭ (6. d. Cr.) conduceaŭ poporul (*Ios. Flaviu*, Antiq. 20, 10 fin.). Eĭ se apropie de Isus şi-ĭ zic: *Auzĭ ce zic aceştia?* cu carĭ cuvinte de o parte îl mustră că el a dat anză la atare abuz în loc sânt, de altă parte îl ispitesc de primeşte această numire

mesianică. Isus răspunzând le arată cu Ps. 8, 3 că întreaga natură, deci și copiii sunt chiemați a lăuda pe Dumnezeu. Cuvintele următoare ale Ps.: „Pentru vrăjmașii tăi, a face se amuțească dușmanul și răzbunătorul“ întrebătorii le pot suplini. Isus se declară pe sine Mesia și Dumnezeu, creatorul universului. Citatul e după LXX; evreescul עז (putere) e tradus cu αἶνος spre a exprima că lauda celor mici e o putere învingătoare. Numai aci faptele lui Isus se numesc θαυμάσια în T. N. Etimologia numelui *Betania*[1]) nu e sigură; acum el Azarieh, arab. el Azir, 15 stadii departe de Ierusalim (*Ios. Flaviu*, Antiq. 11, 18), la poalele despre răsărit ale muntelui olivilor.

§. 41. Isus afurisește smochinul, 21, 18—22.

(Mc. 11, 12—14. 20—25).

18. Iar dimineața întorcându-se în cetate a flămânzit. 19. Și văzând un smochin lângă cale a venit la el, și nimic nu a aflat întrensul fără numai frunze. Și zise lui: Nici odată din tine rod să nu se facă în veci. Și s'a uscat smochinul îndată. πρωΐ = de dimineață. *A flămânzit:* foame firească, nu artificială cu scopul de a afurisi pomul, cum cred *Crizostom, Zigaben* etc. *Venit la el* = ἦλθεν ἐπ' αὐτήν. *Lângă cale:* nu era deci plantat în holda cuiva, ci în loc public. μίαν = un smochin singur. În orient smochinii să plantau pelângă drumuri, căci să crede că le prieste praful; în regiuni calde fac roade în mai multe rânduri, iar *Iosif Flaviu* (Bell. jud. 3, 10, 8) relatează că lângă lacul Genezaret aveau roade 10 luni. Mai întâiu începe rodul apoi înfrunzește. Sunt trei feluri de smochine: timpurii, cari încep în Martie și se coc în Iunie (boccore); de vară, încep în Iunie și se coc în August (kermuse); tomnatice cari se coc după ce pomul a perdut frunza și fiind iarnă moale rămân până primăvara următoare (Winer, RWW.). Și Isus putea să aștepte ca acest smochin plin de frunză să aibă roade; apropiindu-se de el însă constată contrarul. Experiența aceasta folosește Isus a simboliza soartea poporului israiltean, care fiind ales avea să aducă roade în

[1]) בית הינו locul curmalelor necoapte (pe muntele maslinilor cresc și finici); בית עניה locus depressionis s. miseriae.

T. V. dar nu le-a adus, nicĭ s'a arĕtat aplicat a primi rodul T. N. Smochinul avea frunze nu însă roade, aşa şi poporul nu are fapte plăcute luĭ Dumnezeŭ (Miha 7, 1. 2).

20. Şi vĕzênd învĕţăceiĭ s'aŭ mirat zicênd: Cum îndată s'a uscat smochinul? 21. Iar Isus rĕspunzênd zise lor: Adevĕr zic voue, de veţĭ avea credinţă şi nu vĕ veţĭ îndoi, nu veţĭ face numaĭ ceea a smochinuluĭ, ci şi de veţĭ zice acestuĭ munte: Ridică-te şi aruncă-te în mare, va fi; 22. şi toate câte veţĭ cere în rugăciune crezênd veţĭ lua. După Mc. 11, 20 învĕţăceiĭ observă abia a doua zi că smochinul s'a uscat, Mt. contrage istorisirea; eĭ întreabă pe Isus care le rĕspunde că avênd credinţă vor face şi maĭ marĭ lucrurĭ. Aceasta exprimă: *ceea la smochin* (s'a făcut) şi aruncarea munţilor în mare. Condiţiunea personală este credinţa când se roagă *(în rugăciune — nu vĕ veţĭ îndoi)*; toate vor primi atuncĭ dela Dumnezeŭ (17, 20. 7, 7—10. 18, 19).

§. 42. Isus şi fariseiĭ din Ierusalim, 21, 23—22, 14.

(Mc. 11, 27—12, 12. Lc. 20, 1—19).

Ura duşmanilor luĭ Isus ajunsese ultima potenţă, dar se tem de popor a-l prinde cu forţa, de aceea îĭ pun întrebărĭ ca sĕ-l compromită. Isus le rĕspunde în 3 parabole: a) ceĭ doĭ feciorĭ (28—32; are numaĭ Mt.); vierĭĭ rĕĭ (33—46) şi nunta regească (22, 1—14).

23. Şi venind el în templu s'aŭ apropiat de el când învĕţa arhiereiĭ şi bĕtrâniĭ poporuluĭ zicênd: Cu ce putere facĭ aceste? Şi cine ţĭ-a dat această putere? 24. Iar rĕspunzênd Isus zise lor: Vĕ voiŭ întreba şi eŭ un cuvênt, care de mi-l veţĭ spune, şi eŭ vĕ voiŭ spune cu ce putere fac aceste: 25. Botezul luĭ Ioan de unde era? din cer saŭ dela oameniĭ? Iar eĭ cugetaŭ întru sine zicênd: De vom zice: Din cer, va zice nouĕ: Pentruce n'aţĭ crezut luĭ? 26. Iar de vom zice: Dela oameniĭ, ne temem de popor; căcĭ toţĭ ţineaŭ pe Ioan de proroc. 27. Şi rĕspunzênd ziserăluĭ: Nu ştim. Zise şi el lor: Nicĭ eŭ nu vĕ spun cu ce pu-

tere fac aceste. Zilele de pe urmă ale lucrăriĭ sale Isus petrece în Ierusalim şi Betania; aflându-se acum în casa luĭ Dumnezeŭ vin arhiereiĭ şi bătrâniĭ poporuluĭ. Aceste două clase eraŭ şi în sinedriŭ şi poate că aŭ fost trimişiĭ acestuia. *Cu ce putere* şi *cine ţĭ-a dat:* profeţiĭ T. V. nu eraŭ supuşĭ vrunuĭ colegiŭ saŭ individ în ale oficiuluĭ lor pentrucă eĭ păşeaŭ când Dumnezeŭ îĭ trimitea. Ca să poată cunoaşte poporul de profetul este adevărat saŭ falz putea şi trebuea să-l controleze, respective însuş profetul avea să se legitimeze (Io. 1, 19. Mt. 11, 1 sq.) ca aşa să-l asculte orĭ nu. *Aceste* şi *această* să rapoartă la curăţirea templuluĭ şi la toate faptele săvârşite în Ierusalim. Isus nu le răspunde ci le pune o întrebare. *Botezul luĭ Ioan:* forma lucrăriĭ sale înţelegându-să şi aceasta. Botezătorul declarase (Io. 1, 26) că Mesia este în mijlocul lor, dar eĭ nu aŭ crezut nicĭ s'aŭ lăsat să-ĭ boteze. *Din cer* e contrast la *dela oameni.* A recunoaşte autoritatea maĭ înaltă a Botezătoruluĭ nu voesc, căcĭ şĭ-ar contrazice neprimind pe Isus; a zice că a fost conducătorul unuĭ partid se tem de popor, de aceea se sfătuesc între sine (παϱ' ἑαυτοῖς) a răspunde că nu ştiŭ. Isus încă nu le spune ce aşteptaŭ eĭ.

28. Iar ce să pare vouă? Un om avea doĭ feciorĭ; apropiindu-se de cel dântâiŭ zise: Fiule, du-te azĭ lucră în vie. 29. Iar el răspunzând zise: Nu voesc, în urmă părându-ĭ răŭ s'a dus. 30. Iar mergând la al doilea zise aşijderea. Iar el răspunzând zise: Eŭ Doamne, şi nu s'a dus. 31. Care din aceştĭ doĭ a făcut voea tatăluĭ? Ziseră: Cel dântâiŭ. Zise Isus lor: Adevăr zic vouă, că vameşiĭ şi curvele întră înaintea voastră în împărăţia luĭ Dumnezeŭ. 32. Că a venit Ioan la voĭ în calea dreptăţiĭ, şi nu aţĭ crezut luĭ; iar vameşiĭ şi curvele aŭ crezut luĭ; iar voĭ văzând nu vĭ-aŭ părut răŭ după aceea ca să credeţĭ luĭ. Isus ia ofenziva. τέκνα, τέκνον exprimă dragostea părintească. *Eŭ Doamne; eŭ* are emfaza şi înţelege: da, eŭ mă voiŭ duce; iar agrăirea *Doamne* exprimă făţărnicie, pentrucă în realitate nu s'a arătat această supunere ne'mplinind dorinţa luĭ. *Întră înaintea voastră* se rapoartă la viitoarea întrare în împărăţia mesianică; aceştia vor întra, dar nu urmează că ceialalţĭ încă

vor fi părtaşi ei, cf. Lc. 18, 14. *Calea dreptăţii*: calea corĕspunzĕtoare dreptăţii lui Dumnezeŭ (2. Petru 2, 21. Prov. 8, 20. 12, 28. 17, 23). Botezătorul a vieţuit şi învĕţat după dreptatea T. V. *Teofilact: În viaţă neprihănită*; *Zigaben: Ca să se arĕte şi vrednic de credinţă;* decĭ putea pretinde sĕ-ĭ creadă. *Vĕzênd:* că vameşii şi curvele cred luĭ. *Nicĭ vĭ-aŭ părut rĕŭ:* nicĭ părere de rĕŭ n'a simţit decum sĕ se fi pocăit; exprimă că exemplul acelora n'aŭ avut efect la eĭ. *Sĕ credeţĭ* e scopul la *nu vĭ-aŭ părut rĕŭ după aceea.* B. unele Verz. şi maĭ mulţĭ Părinţi schimbă v. 29 şi 30: *Iar el rĕspunzênd zise: Eŭ Domnule, şi nu s'a dus. Şi venind la al doilea zise aşijderea. Iar el rĕspunzênd zise: Nu voesc, în urmă părêndu-ĭ rĕŭ s'a dus.* Consecinţa acesteĭ schimbărĭ este apoĭ că în v. 31 citesc B. al. ὁ ὕστερος, D. Vulg. Itala ὁ ἔσχατος în loc de ὁ πρῶτος. Înţelesul paraboleĭ: Părintele e Dumnezeŭ, viea este împĕrăţia sa;ântâiul fiŭ sûnt pĕcătoşiĭ care auzind cuvintele pocăinţiĭ la început nu ascultă, maĭ apoĭ se pocăesc; al doilea fiŭ sûnt sinedriştiĭ care totdeuna se ţineaŭ drepţĭ şi ascultătorĭ, dar nicĭ venirea Botezătoruluĭ nicĭ exemplul pĕcătoşilor celor maĭ marĭ *(vameşii şi curvele)* nu i-aŭ înduplecat a se pocăi. Ceĭ maĭ mulţĭ Părinţi înţeleg sub ceĭ doĭ fiĭ pe Iudeĭ şi păgânĭ. Maĭ întâiŭ a fost provocat Israil care promisese ascultare (Ex. 24, 7), iar păgâniĭ s'aŭ opus, n'aŭ voit sĕ contribue la zidirea împĕrăţieĭ luĭ Dumnezeŭ; venind însă Botezătorul, apoĭ Isus, şi provocându-ĭ sĕ între în împĕrăţia cerească s'aŭ deşteptat şi pocăit lăpădând vieaţa pĕcătoasă, iar Israil n'a voit.

33. Altă parabolă ascultaţĭ. Era un om stăpân de casă, care a săditvie, şi a îngrădit-o cu gard, şi a săpat întrênsa teasc şi a zidit turn, şi a dat-o lucrătorilor, şi s'a dus. 34. Iar când s'a apropiat vremea roadelor, a trimis pe slugile sale la lucrătorĭ ca sĕ ia roadele sale. 35. Şi luând lucrătoriĭ pe slugile sale pe unul l-aŭ bătut, iar pe altul l-aŭ omorît, iar pe altul cu pietri l-aŭ ucis. 36. Iarăş a trimis pe alte slugĭ maĭ multe ca cele dântâĭ, şi aŭ făcut lor asemene. 37. Iar maĭ pe urmă a trimis la eĭ pe fiul sĕŭ zicênd: Se vor ruşina de fiul meŭ. 38.

Iar lucrătorii vĕzênd pe fiul ziseră între sine: Acesta e moştenitorul; veniţi să-l omorîm şi vom avea moştenirea luĭ. 39. Şi luându-l l-aŭ scos afară din vie şi l-aŭ omorît. 40. Decĭ când va veni stăpânul vieĭ, ce va face lucrătorilor acelora? 41. Ziseră luĭ: Pe ceĭ rĕĭ rĕŭ îĭ va perde, şi viea o va da altor lucrătorĭ care vor da luĭ roadele în vremile sale, cf. Mc. 12, 1 sq. Lc. 20, 9 sq. *Care a sădit vie* etc. urmează întru toate profeţia Is. 5, 1 sq. *ληνός=teasc;* Mc. are *ὑπολήνιον,* adecă vasul care e sub teasc; când era săpat în stâncă se lăsa în fund o gaură pe care curgea mustul. *Turn*: spre a observa din depărtare primejdia ce ar putea veni asupra vieĭ. Viea sĕ năimeşte pe banĭ în care caz toate roadele sûnt ale stăpânuluĭ, saŭ pe o parte din roade (Mc. 11, 2. Lc. 20, 10). *Roadele sale*: stăpânuluĭ saŭ vieĭ, dupăcum sĕ înţelege lucrarea acesteia. *Bătut, omorît, ucis cu petri* e gradaţiune. *Maĭ multe slugĭ ca cele dântâĭ*: se rapoartă la numĕrul maĭ mare de profeţĭ care aŭ venit după Samuil, Natan, Ilie şi Eliseiŭ, pentrucă prin trimiterea slugilor în douĕ rênduri sĕ fac douĕ periode de profeţĭ: ceĭ amintiţi şi urmaşiĭ lor. *Vom avea moştenirea luĭ*: nu=vom ajunge noĭ moştenitorĭ, ci sûntem siguri că şi maĭ departe vom trage foloasele vieĭ; Dem. 7, 26: *Căcĭ sĕ zice a posede şi de cele ale altora şi nu toţĭ care aŭ posed ale sale.* Mc. 12, 8: *L'aŭ luat şi l-aŭ omorît şi-l scoaseră afară de vie*, de aceea D. şi unele Min. aŭ schimbat în acest înţeles. Răspunsul din v. 41 sĕ relatează la Mc. şi Lc. că l-a dat Mântuitorul. *Pe ceĭ rĕĭ rĕŭ*: rĕutatea fapteĭ aduce cu sine aceeaş pedeapsă (*κακοὺς κακῶς*). În *ἐν καιροῖς αὐτῶν* sĕ rapoartă *αὐτῶν* la *καρπούς*, iar *καιροῖς* la repeţirea din fiecare an.

Viea este teocraţia T. V. căreia Dzeŭ a dat legea drept *gard* contra păgânilor, a zidit *teasc,* adecă altarul jertfelor pe care se vĕrsa sângele prototipic, iar *turn* este templul de unde sĕ supraveghea şi păzea poporul ca dintrun observatoriŭ. *Ziditoriĭ* (lucrătoriĭ) sûnt preoţiĭ, bĕtrâniĭ şi judecătoriĭ (Is. 62, 6) căror încredinţase Dumnezeŭ conducerea poporuluĭ în T. V. (cât timp era departe: dela darea legiĭ până la venirea întru ale sale, cf. Io. 1, 11). *Roadele* sûnt onoarea (Mal. 2, 2), mul-

ţumita, dragostea şi ţinerea poporuluĭ pe calea dreaptă (Ezech. 34, 2 sq.). *Slugile* sûnt profeţiĭ, pe care Israil i-a maltratat. În urmă a venit Fiul luĭ Dzeŭ (Evr. 1, 1), pe care fariseiĭ şi cărturariĭ caută sĕ-l omoară; scoaterea afară din vie profeţeşte moartea Mântuitoruluĭ afară de porţile Ierusalimuluĭ (Evr. 13, 12).

42. Zise Isus lor: Nicĭcând nu aţĭ citit în Scripturĭ: Piatra care aŭ nesocotit-o ziditoriĭ, aceasta s'a făcut în capul unghiuluĭ; dela Domnul s'a făcut aceasta, şi e minunată în ochiĭ nostri! 43. Pentru aceea zic vouĕ, că sĕ va lua dela voĭ împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ şi sĕ va da neamuluĭ care face roadele eĭ. 44. Şi celce va cădea pe aceasta se va sparge; iar pe celce va cădea îl va sfărîma. *Aŭ nesocotit-o*: ziditoriĭ aŭ aflat că nu e bună la zidire. *Aceasta*: piatra din capul unghiuluĭ. Citatul e Ps. 118, 22 sq. după LXX. Înţelesul istoric: Israilul a fost despreţuit de păgânĭ deşi avea menirea a fi întâiul popor; iar în cel tipic se rapoartă de rabinĭ la Mesia, ceeace face şi Mântuitorul (Acta 4, 11; 1. Petru 2, 6 sq.). *λίθον ὅν* e atracţiune în loc de *λίθος, ὅν* etc. Piatra din *capul unghiuluĭ* corĕspunde evreesc. ראש פנה: piatra din temelie care sĕ închipuea că ţine la olaltă întreg edificiul, în care se concentrează toate puterile (Efez. 2, 20 sq.). Isus grăeşte ca Fiul omuluĭ care în realitate e smerit şi desconsiderat, arată fariseilor chiemarea dzeească şi însemnĕtatea sa teocratică. Mesia era speranţa T. V.; venind el şi nefiind recunoscut s'a desfinţat întregul edificiŭ al acestuia (Rom. 11, 30 sq.). *Dela Domnul*: Dumnezeŭ este cauza (Io. 1, 6. Win. p. 343). *Aceasta*: nu alta. Forma teminină *αὕτη, θαυμαστή* sĕ explică din împrejurarea că neutr. în evreeşte sĕ exprimă cu femin.; *αὕτη*=זאת, după care e format *θαυμαστή*; maĭ bine însă sĕ explică dacă îl raportăm la *κεφαλὴ γωνίας*. *Şi e minunată*: această piatră a unghiuluĭ. *În ochiĭ nostri*: a credincioşilor. *Pentru aceea* pare a nu sta în strînsă legătură cu cele precedente; dar celce aŭ nesocotit piatra sûnt tocmaĭ ceĭ lăpĕdaţĭ. Israil avea, ca urmaşiĭ luĭ Avram, prerogativa la promisiunile luĭ; dar nevoind sĕ-şĭ recunoască pe Mesia în persoana luĭ Isus cel pregătit în T. V., aceste aŭ trecut la

acel popor, care prin credință s'a format din Iudeĭ și păgânĭ. (1. Petru 2, 9. Rom. 2, 28 sq. Gal. 4, 29). *Neam* (ἔθνος) nu să ia aicĭ despre păgânĭ în genere, deși aceștia să subînțeleg, ci Israil după spirit. *Roadele eĭ*: acest popor va aduce rod care corăspunde împărăției luĭ Dumnezeŭ; este în sânțenie și dreptate (5, 3 sq. Gal. 5, 22 sq. Efez. 5, 9). V. 44. lipsește D. 33. Origen și unĭ Părinți, să află însă ℵBCZ$\Delta\Pi$; poate fi adaus din Lc. 20, 18. Aci să spune soartea ziditorilor combinându-se Is. 8, 14. 15 cu Dan. 2, 45: Cine se smintește de Mesia cauzează sieșĭ perdere; iar peste cine Mesia vine ca judecător, acela va fi nimicit cu totul. *λικμᾶν* însemnează *a vântura*, apoĭ *a strivi;* imaginea e luată dela o stâncă pe care căzând cineva se zdrobește, iar căzând ea pe cineva îl strivește. La Dan. l. c. să descrie așa puterea luĭ Dumnezeŭ care nimicește tot răul. *Teodoret* traduce în תדק ותסף pe תסף cu *λικμήσει.*

45. Și auzind arhiereiĭ și fariseiĭ pildele luĭ cunoscură că despre eĭ zice; 46. și căutând să-l prindă se temeaŭ de popor, pentrucă îl țineaŭ de proroc. Tischendorf are *δέ* (după ℵLZ), dar BCDX$\Delta\Pi$ *καὶ ἀκούσαντες. ἔχειν τινα εἰς τι* e construcție evraizantă în loc de simplu *προφήτην* (Win. p. 214; LXX Gen. 12, 2; 2. Cron. 11, 22. Acta 13, 22 etc.). Recepta citește *ὡς προφήτην*; Lachmann, Tischendorf după BL. 1, 22 *εἰς προφήτην.* Foarte bine înțeleg conducătoriĭ poporuluĭ că Isus în parabolele sale de maĭ nainte cugetă la dânșiĭ, dar nu cutează a-l ataca pentrucă poporul era pe partea luĭ (cf. Lc. 19, 47. 48. Mc. 11, 18).

Parabola dela Lc. 14, 16—24 nu e identică cu cea de față; pare că Isus a repețit-o adăugând unele trăsurĭ noĭ având în vedere pe fariseĭ și arhiereĭ. Partea întâia a paraboleĭ are bază în T. V. (Țef. 1, 7. 8; Prov. 9, 1 sq.) — rabiniĭ aŭ desvoltat-o în cuvântărĭ asămănătoare; iar a doua (v. 8—14) învață că cel chiemat în împărăția luĭ Dumnezeŭ trebue să-și însușească toate condițiile primiriĭ întrânsa, să le împlinească întru toate.

1. Și răspunzând Isus iarăș grăi lor în parabole, zicând: *Lor* să rapoartă la *despre eĭ* din 21, 45;

voue, 43. *auzind* 33. *voue* 28. *În parabole* e plur. categorieĭ, căcĭ urmează numaĭ una.

2. Aseměnatu-s'a împĕrăţia cerurilor omuluĭ rege, care a făcut nuntă fiuluĭ sĕŭ. 3. Şi a trimis pe slugile sale ca sĕ chieme pe ceĭ chiemaţĭ la nuntă, şi nu voiră sĕ vină. 4. Iarăş trimise alte slugĭ zicênd: Ziceţĭ celor chiemaţĭ: Iată am gătit prânzul meŭ, taurii meĭ şi cele grase ale mele s'aŭ junghiat, şi toate sûnt gata; veniţĭ la nuntă. În 21, 37 se numi Isus pe sine fiul stăpânuluĭ de casă, acum se zice fiul regeluĭ, care are drept la demnitatea şi puterea regească. Suirea pe tron adese sĕ închipue ca căsătoria principeluĭ cu poporul. Astfel a fost şi venirea luĭ Isus în omenire, a căruĭ aşĕzare de rege în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ sĕ maĭ zice că mirele cercetează pe mireasa sa (9, 15. Io. 3, 29). *Aseměnatu-s'a,* cf. 13, 24. *Omuluĭ rege* cf. 18, 23. Plur. *γαμοί* (numaĭ lângă *ἔνδυμα* e sing.) însemnează nuntă, nu ospĕţ în genere. Datina este în orient ca oaspeţiĭ sĕ se învite de douĕ orĭ; în rêndul al doilea servitoriĭ îĭ însoţesc în semn de onoare. A doua oară trimite stăpânul pe slugile sale şi sĕ spue celor chiemaţĭ: *Prânzul* etc. *ἄριστον (prandium,* prânz) sĕ ţinea către amiază (*Iosif Flaviu,* Antiq. 5, 4. 2), cu care începea ospĕţul de nuntă, iar pentru cină (*δεῖπνον coena),* ospĕţul principal, eraŭ toate gata. *Cele grase:* animalele îngrăşate anume, contrast la vitele dela păşune.

5. Iar eĭ nebăgând în seamă s'aŭ dus, unul la ţarina sa, altul la neguţătoria sa; 6. iar ceialalţĭ prinzênd pe slugile luĭ le-aŭ batjocurit şi omorît. 7. Iar regele s'a mâniat, şi trimiţênd oştile sale aŭ perdut pe ucigaşiĭ aceia şi cetatea lor a ars-o. 8. Atuncĭ zice slugilor sale: Nunta este gata, iar ceĭ chiemaţĭ nu eraŭ vrednicĭ. 9. Decĭ mergeţĭ la rĕspântiile căilor, şi pe câţĭ veţĭ afla chiemaţi-ĭ la nuntă. 10. Şi eşind slugile acele la căĭ aŭ adunat pe toţĭ care aŭ aflat, rĕĭ şi bunĭ, şi s'a umplut nunta de ceĭce şĕdeaŭ. *Iar eĭ:* uniĭ din învitaţĭ. *Nebăgând în seamă:* sĕ rapoartă la ceĭce s'aŭ depărtat; iar ceialalţĭ s'aŭ purtat duşmăneşte. *τὸν ἴδιον* e pus pentru pron. posesiv (Win. p. 145) şi arată că

aceştia aŭ pus maĭ mult preţ pe interesele sale decât pe reverinţa ce datoresc regeluĭ; cf. Lc. 14, 18 sq. La respingerea învitărilŏr în v. 7. citeşte Vulg. *Şi auzind regele s'a mâniat* etc. A doua chiemare se desvoltă şi de Paul, Rom. 11: Iudeiĭ, ramurile tăiate ale olivuluĭ. *Rĕspântiĭ* sûnt locurile unde se întâlnesc maĭ multe strade; cele maĭ frecventate locurĭ ale cetăţilor. Regele lasă sĕ chieme pe alţiĭ care maĭ nainte nu fură luaţi în considerare. *Eşind*: din palatul regesc. *Aŭ adunat*: cu învitarea lor, care aŭ primit-o. *Rĕĭ şi buni*: nu s'a luat în seamă starea morală a celor chiemaţi; slugile eraŭ vesele că aceştia primesc învitarea. *Rĕĭ* e pus înainte, ce dovedeşte neprecauţiunea procedărilŏr din partea slugilor. *Nunta*: ospĕţul de nuntă. Unele Msse aŭ *νυμφών*=odaia nupţială, aci însă este sala de ospĕţ.

11. Iar întrând regele sĕ vadă pe ceĭce şĕdeaŭ la masă vĕzu acolo pe un om care nu era îmbrăcat în haină de nuntă. 12. Şi ziseluĭ: Prietene, cum aĭ întrat aicĭ neavênd haină de nuntă? Iar el a amuţit. 13. Atuncĭ zise regele slugilor: Legându-ĭ picioarele şi mânile luaţi-l şi-l aruncaţi în întunerecul cel din afară; acolo va fi plângere şi scârşnirea dinţilor. 14. Căcĭ mulţĭ sûnt chiemaţi, dar puţinĭ aleşi. *Haină de nuntă*: haină corĕspunzĕtoare acesteĭ festivităţi. *Cum aĭ întrat* şi *neavênd* etc. exprimă mirarea că acesta a îndrăznit sĕ facă aceasta, deşi ştiea că nu e îmbrăcat după cuviinţă (*μὴ ἔχων*, Buttm. Neut. Gr. p. 301, e zis din punctul de vedere al celuĭ întrebat; *οὐχ ἔχων* ar refera ceva faptic). V. 13 este: *ἄρατε αὐτὸν καὶ ἐκβάλετε*; ℵBL Min. Verz. şi Părinţiĭ aŭ *ἐκβάλετε αὐτόν*. *Legându-ĭ picioarele etc.*: i-sĕ ia toată puterea de a scăpa sĕ nu fie aruncat şi a eşi din întunerec. *Acolo va fi*: este observarea luĭ Isus, ce rezultă din *ἔσται*. La idee cf. 8, 12. *Căcĭ* motivează pe *acolo va fi*; între chiemare şi alegere este deosebire. Nu foloseşte nicĭ participarea externă la împărăţia luĭ Dumnezeŭ dacă nu se exercează dreptatea.

Părinţiĭ recunosc în parabola aceasta lăpĕdarea Iudeilor şi chiemarea păgânilor, apoĭ că la dobândirea mântuirilŏr este necesară o vieaţă dreaptă. *Ceĭ chiemaţi* sûnt Iudeiĭ, de aceea

parabola de față cuprinde timpul înainte și după venirea lui Cristos. *Regele* e Dumnezeŭ, *Fiul* e Cristos, *mireasa* e biserica, *nunta* e unirea luĭ Cristos cu biserica, care sĕ serbează după învierea Domnuluĭ (Apoc. 21, 2. 9; Io. 3, 29. Efez. 5, 27), iar învitarea o fac apostoliĭ; *haina de nuntă* este vieața creștinească adevĕrată în sânțenie și dreptate ca contrast la aparținerea externă a mărturisiriĭ. Sub ântâiĭ trimiși înțeleg ceĭ maĭ mulțĭ Părinți pe profeți, maĭ bine însă este a înțelege cu Crizostom, Zigaben pe apostolĭ, pentrucă Cristos a chiemat maĭ ântâiŭ. Pedeapsa care sĕ amenință cetățiĭ este risipirea Ierusalimuluĭ.

§. 43. Fariseiĭ și saduceiĭ întreabă pe Isus despre plătirea dării, 22, 15—22.

(Mc. 12, 13—17. Lc. 20, 20—26).

Sinopticiĭ arată cum partidele din sinul Iudeilor se aliază a compromite pe Isus înaintea poporului. Relatările consună, ce dovedește că avem date cronologice sigure.

15. Atunci mergênd fariseiĭ aŭ făcut sfat cum sĕ-l prindă pe el în cuvênt. 16. Și trimiseră la el pe învĕțăceiĭ lor cu irodianiĭ zicênd: Învĕțătorule, știm că eștĭ adevĕrat și înveți calea luĭ Dumnezeŭ în adevĕr, și nu-țĭ este grijă de nimene, că nu cauți la fața oamenilor; spune decĭ nouĕ, ce ți sĕ pare? 17. cade-sĕ a plăti dare cezaruluĭ, saŭ nu? ὅπως: scopul sfătuiriĭ a fost sĕ prindă pe Isus. συμβούλιον, la clasicĭ συμβουλή, συμβουλία cf. 27, 1. 7. 28, 12. Mc. 3, 6. *Sĕ-l prindă în cuvênt* simbolizează cuvêntul ca cursă (παγίς). Fără îndoială parabolele luĭ Isus aŭ supĕrat pe fariseiĭ care eraŭ trimiși de sinedriŭ. Acum se hotărĕsc a pășĭ ca partid politic, dar trimit numaĭ unuĭ învĕțăceĭ, care sĕ simuleze că de nevoe cer sfatul luĭ. Fariseiĭ eraŭ reprezentanțiĭ rigorizmuluĭ legal, eĭ țin tradițiile vechĭ, și pentruca sĕ păstreze autoritatea la popor eraŭ contra elenizmuluĭ, care începuse a se furișa, și a supremației romane. Iudeiĭ credeaŭ că fiind poporul luĭ Dumnezeŭ sûnt supușĭ popoarelor strĕine numaĭ de pedeapsă pentru fărădelegile lor, dar sûnt liberĭ totdeuna; de aceea orĭce ocaziune era bine-

venită a se desface de jugul roman. *Irodianii* erau partizanii familiei lui Irod Idumeul și îndeosebi ai lui Irod Antipa, nu simpatizau cu Romanii. Contra lui Isus se aliază aceste două partide vrăjmașe între sine. Delegații lor pășesc la Isus cu cuvintele: *Învățătorule, știm* etc.; *e captatio benevolentiae;* cf. Io. 3, 2 unde se ia în înțeles bun. *Zicând*: prin trimișii lor. *Adevărat:* nu umbli cu minciuna, ce se explică în cele următoare pozitiv și negativ. *Calea lui Dzeu:* ce pretinde Dumnezeu dela oameni (6, 33. Io. 6, 28. Ps. 27, 11). *Zigaben*: *Virtutea pe care merge cineva la Dumnezeu. În adevăr*: corespunzător ființii acestei căi (Io. 17, 19). *Nu-ți este grijă de nimene:* învățând nu iai în considerare persoanele. *Nu cauți la fața oamenilor,* motivează pe *știm* etc.; poate fi sărac, bogat, învățat etc., tu nu bagi aceasta în seamă; fața omului este aparițiunea externă (16, 3). Întrebarea pusă lui Isus pretinde rezolvire hotărîtă: *Cade-se a plăti* etc.; *cade-se,* adecă după legea dumnezeească, principiul teocratic. El voesc se știe dacă după principiile teocratice se poate ca ei se recunoască suprematia romană sau se fie recunoscut numai Iehova de regele lui Israil. Conducătorii Iudeilor fanatici, d. e. Iuda Galileu *(Iosif Flaviu,* Antiq. 18, 1 sq. Acta 5, 37), afirmau că poporul ales are se plătească dare numai lui Dumnezeu (templului) și se fie supus numai acestuia. Această doctrină nu se poate confirma din s. Scriptură, pentrucă Israilteniî din vechime au plătit deosebite dări regilor proprii, apoi Deut. 17, 15 opreste numai a alege un străin de rege; de altă parte toate stăpâniile sûnt dela Dumnezeu (Rom. 13, 1 sq.). Isus afirmând întrebarea l-ar fi învinovățit că este contra legii; negând-o l-ar fi spus stăpânirii romane. *Καῖσαρ=Caesar;* nume familiar, care mai apoi devine numirea oficiului. *Dare* (*χῆνσος*) cf. 17, 24.

18. Iar cunoscând Isus vicleșugul lor zise: Ce mă ispitiți, fățarnicilor? 19. Arătați-mi banul de dare. Iar ei aduseră lui un denar. 20. Și zice lor Isus: Al cui este chipul acesta și inscripția? 21. Zic: Al cezarului. Atunci zice lor: Dați deci cezarului celece sûnt ale cezarului și lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu. 22. Și auzind s'au mirat, și lăsându-l pe el s'au dus. Cunoscătorul

inimilor ştie că întrebătorii umblă cu vicleşug, rĕutate (pentru scopul lor); iar *fățarnicilor* le zice avênd în vedere cazul prezent, nu caracterizează decĭ pe fariseĭ în genere. *Ce mĕ ispitiți:* aceasta este scopul lor; eĭ îl numiseră drept; cere apoĭ o monetă cu care plăteaŭ darea; iar eĭ îĭ daŭ un denar. *Banul de dare* e zis spre deosebire de moneta cu care plăteaŭ darea templuluĭ: moneta din circulaţiune care aveaŭ la sine. Din icoană şi inscripţie deduce Isus îndatorirea. El arată că în realitate eĭ recunosc supremaţia romană, deoarece folosesc moneta care poartă chipul şi inscripţia eĭ. *Maimonides:* „Ubicunque numisma regis alicuius obtinet, illic incolae regem istum pro domino agnoscunt". Rĕspunsul este hotărît: să plătească dare. *Decĭ:* fiind moneta a cezaruluĭ. *Cele ale cezaruluĭ:* dare în vamă etc. *Cele ale luĭ Dumnezeŭ; Crizostom: Ce ne foloseşte la Dumnezeŭ.* Mântuitorul arată că aŭ să împlinească datorinţele către Dumnezeŭ şi împĕratul: amêndouĕ staŭ în strînsă legătură; ele nu se eschid una pe alta, nu sûnt lucrărĭ interne şi externe, vecĭnice şi timporale, ordine de conştienţă şi de drept, ci datorinţele de supuşĭ aparţin celor către Dumnezeŭ: ascultare de oamenĭ şi de Dumnezeŭ (Rom. 13, 1—7. Tim. 2, 1 sq. 1. Petru 2, 13. 14). În cazurĭ de colizie preced datorinţele către Dumnezeŭ celor către autorităţĭ cf. Acta 4, 19. 5, 29. Rĕspunsul luĭ Isus desiluzionează pe duşmanĭ, care îl părăsesc.

§. 44. Saduceiĭ cer lămurire despre înviere, 22, 23—33.

(Mc. 12, 18—27. Lc. 20, 27—34.)

Încercarea fariseilor de a compromite pe Isus politiceşte n'a succes; saduceiĭ cred că-l vor prinde neputêndu-le da rĕspuns la învĕţătura lor că nu este înviere.

23. Iar în ziua aceea venit-aŭ la el saduceiĭ care zic că nu este înviere, şi l-aŭ întrebat pe el zicênd: 24. Învĕţătorule, Moisi a zis: De va muri cineva neavênd feciorĭ, să iee fratele luĭ pe muierea luĭ şi va ridica sĕmênţă fratelui sĕŭ. La saduceĭ şi învĕţătura lor cf. 3, 7. În punctul învĕţăturiĭ despre învierea morţilor voesc să-l prindă. Citatul e Deut. 25, 5 liber după original fără considerare la LXX. ἐπιγαμβρεύειν

=יבם=a lua în căsătorie ca cumnat (γαμβρός), ocură Gen. 38, 8, care loc avu în vedere traducĕtorul.

25. Dar aŭ fost şepte fraţĭ, şi cel dântâiŭ însurându-se a murit, şi neavênd sĕmênţă a lăsat pe muierea sa fratelui sĕŭ. 26. Aşijderea şi al doilea şi al treilea, până la al şeptelea. 27. Iar maĭ pe urmă de toţĭ a murit muierea. 28. La înviere decĭ a cărui din ceĭ şepte va fi muierea? căcĭ toţĭ aŭ avut-o pe ea. Exemplul acesta pare că-l întrebuinţaŭ eĭ totdeuna spre a ataca învierea morţilor. γήμας (după ℵBL Min.) în loc de γαμήσας (Win. p. 80. 443. b.) *Până la al şeptelea:* în rênd unul după altul a luat-o şi toţĭ aŭ murit fără a lăsa sĕmênţă, adecă urmaşĭ. *La înviere* însemnează vieaţa care va urma după actul învierii. Întreaga istorisire e ficţiune *(Crizostom).*

29. Iar răspunzênd Isus zise lor: Rĕtăciţĭ neştiind Scripturile nicĭ puterea luĭ Dumnezeŭ. 30. Căcĭ la înviere nu se vor însura, nicĭ se vor mărita, ci sûnt ca îngerii luĭ Dumnezeŭ în cer. 31. Iar despre învierea morţilor nu aţĭ citit ce s'a zis voue de Dumnezeŭ care grăeşte: 32. Eŭ sûnt Dumnezeul luĭ Avram şi Dumnezeul luĭ Isac şi Dumnezeul luĭ Iacob? Nu este Dumnezeŭ al morţilor ci al viilor. 33. Şi auzind mulţimea s'a mirat de învĕţătura luĭ. Isus le demonstră că eĭ rătăcesc contra Scriptureĭ, dar nu cunosc nicĭ puterea luĭ Dumnezeŭ: învĕţătura lor că nu este înviere, dedusă din căsătoria de levirat, nu este dreaptă. γαμοῖσι să rapoartă la bărbaţĭ, γαμίζονται la fete pe carĭ părinţiĭ le mărită. Isus afirmă că după înviere să vor nimici raporturile carĭ aŭ existat aicĭ pe pământ. Până când neamul omenesc e muritor are nevoe de conservarea specieĭ sale, dar când intră în nemurire, atuncĭ se asamănă îngerilor, adecă să spiritualizează (1. Cor. 11, 11 sq. 15, 42). Dar eĭ nu numaĭ că aŭ idee falză, senzuală, despre înviere, ci învĕţătura lor contrazice şi Scriptureĭ. *La înviere*: când începe o nouă vieaţă în trupurile preamărite (1. Cor. 15, 44); atuncĭ încetează procesul de producere, dar nu deosebirea genurilor. *În cer* aparţine la *îngerii* nu la *sûnt*, pentrucă să are în vedere timpul după înviere (25, 31 sq. 1.

Cor. 15, 52; 2. Petru 3, 13). Urmează combaterea învățăturii că nu este înviere. *Iar despre învierea* e opus lui *căci la înviere*; să leagă cu *nu ați citit*. Citatul este Ex. 3, 6 liber după LXX. Mulți exegeți — cu nedrept — au văzut în aceste o mărturie că saduceii recunoșteau numai Pentateuhul. *Nu este Dumnezeu al morților* e propoz. maioră a concluziunii că în acel loc al Scripturei să dovedește învierea. Această deducție saduceii n'au făcut-o, de aceea nici nu înțeleg Scriptura (v. 29) — ce voia Isus să dovedească. Iehova e Dumnezeul viilor, nu al morților, deci nu poate fi Dumnezeul celor care sunt nimiciți cu totul; *Crizostom: Nu este al celorce nu sunt și al celorce odată au dispărut și nu vor învia mai mult.* Lui Moisi însă Dumnezeu a zis că este Dumnezeul părinților lui Israil, deci aceștia prin moarte nu au perit de tot, ci continuă viața individuală și așteaptă învierea. *Mulțimea: Nu erau răi și corupți (Zigaben,* cf. 7, 28).

§. 45. Fariseii întreabă pe Isus de porunca cea mare, 22, 34—40.

(Mc. 12, 28—34).

Saduceii n'au putut compromite pe Isus înaintea poporului; de aceea fariseii se hotărăsc a-l ataca din punctul lor de vedere; ei caută toate căile a-l prinde (21, 46).

34. Iar fariseii auzind că a adus la tăcere pe saduchei, s'au adunat împreună, 35. și l-au întrebat unul din ei învățător de lege ispitindu-l pe el: 36. Învățătorule, care poruncă e mare în lege? 37. Iar el zise lui: Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta și din tot sufletul tău și din tot cugetul tău. 38. Aceasta este mare și întâia poruncă. 39. A doua asemene acesteia: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți. 40. Întru aceste două porunci atârnă toată legea și proroții. *Auzind*: poate erau între popor sau spionii lor le spuseseră. *συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό*=s'au adunat la un loc. Fariseii după întreruperea converzației cu saduceii se'nțeleg a pune Mântuitorului întrebări și trimit pe un iurist din sinul lor, care cunoaște legea (legiuitor, *νομικός*). Expresiunea *no-*

μικός ocură numaĭ aicĭ la Mt.; în evangeliĭ adese la Lc. apoĭ Tit 3, 13. Evangelistul pare a face deosebire între νομικός ca un specifiic *(juris consultus)* şi γραμματεύς *(literatus)* care e general; ca învĕţătorĭ sĕ numeaŭ νομοδιδάσκαλοι (Lc. 5, 17. Acta 5, 37; 1. Tim. 1, 7). *Ispitindu-l:* credeaŭ că aşa îl vor prinde, deşi după Mc. 12, 34 întrebătorul pare a nu fi avut această intenţiune rea; poate era numaĭ disputător isteţ, bine verzat în deosebirile cazuistice ale şcoaleĭ. Întrebarea e luată din teologia evreească. Cea maĭ grea problemă era care poruncă este cea maĭ mare în lege. ποία: ce însuşirĭ trebue sĕ aibă o poruncă ca sĕ se poată numi mare (Win. p. 231). Rabiniĭ împărţeaŭ cele 613 de porunciĭ ale legiĭ în marĭ şi micĭ; neavênd un principiŭ recunoscut de toţĭ se disputaŭ carĭ aparţin uneia saŭ alteia din aceste clase. Nicĭ Isus nu credeaŭ eĭ că le va putea statori atare principiŭ, şi în aceasta conzistă ispita. Isus nicĭ nu se demite în această deosebire, ci arată două porunciĭ carĭ sûnt deopotrivă, sûnt plinirea dragosteĭ (Rom. 13, 10) şi sûnt porunciĭ marĭ pentrucă se rapoartă la Dumnezeŭ şi om, chipul aceluia (Gen. 1, 27); apoĭ pretinde dela oameniĭ a le îmbrăţişa cu deplină iubire. Marĭ sûnt ele, zice Isus, pentrucă sûnt suma pretenziunilor cuprinse în T. V. (legea şi profeţiĭ). Citatul întâiŭ e Deut. 6, 5, maĭ mult după original decât după LXX; al doilea Lev. 19, 18 liber după LXX. *Domnul Dumnezeul tĕŭ* (את יהוה אלהיך): *Dumnezeul tĕŭ* e apoziţie. *Inima* e centrul personalităţiĭ spirituale, *sufletul* facultatea senzitivă şi a poftelor, iar *cugetul* e mintea, puterea cugetăriĭ. Iubirea luĭ Dumnezeŭ trebue sĕ cuprindă întreaga persoană a omuluĭ *(Teofilact).* Alţiĭ zic că Iudeiĭ deosebeaŭ numaĭ două facultăţĭ principale: *mintea* (care are locul în inimă) şi *voinţa* (sufletul ca principiul animalic); de aceea διάνοια trebue luată în înţeles general şi exprimă întenzitatea acestor două puterĭ, corect ar fi decĭ sĕ se zică ἰσχύς. Mt. traduce ב cu ἐν, deşi maĭ corect este ἐκ. *A doua asemene:* de acelaş fel şi însuşirĭ; *Zigaben: Cele două sûnt strîns legate şi se poartă una pe alta. Aceste* e cu emfază: aceste sûnt două porunciĭ carĭ etc. κρέμαται propriŭ=oscilează, apoĭ a ţine în încordare; cu ἐν nu ocură în grecitate, ci cu ἐκ. Imaginea e luată dela un par de care atârnă obiecte şi exprimă: a fi razim la ceva. Aceste

două porunci sûnt razimul fiinţeĭ morale a tuturor legilor (Rom. 13, 8. Gal. 5, 14). *Profeţiĭ* sĕ amintesc pentru părţile legislative (5, 17).

§. 46. Isus întreabă de Mesia ca fiul luĭ David, 22, 41—46.

(Mc. 12, 35—37. Lc. 20, 41—44).

Isus arată deosebirea între aşteptările mesianice ale fariseilor şi realitatea în persoana sa pe temeiul cunoştinţiĭ din T. V. Pe această bază voia el sĕ delăture rĕtăcirea lor şi sĕ-ĭ facă a-l recunoaşte de adevĕratul Mesia.

41. Iar fiind adunaţi fariseiĭ i-a întrebat pe eĭ Isus zicênd: 42. Ce vi sĕ pare despre Cristos? al cuĭ fiŭ este? Ziserĕ luĭ: Al luĭ David. 43. Zise lor: Cum decĭ David cu spiritul îl numeşte pe el domn, zicênd: 44. Zis-a Domnul Domnuluĭ meŭ: Şezĭ de dreapta mea până când voiŭ pune pe duşmaniĭ tĕĭ sub picioarele tale. 45. Dacă decĭ David îl numeşte pe el Domn, cum este fiul luĭ? 46. Şi nimene n'a putut sĕ-ĭ rĕspundă cuvênt, nicĭ n'a maĭ cutezat cineva din acea zi sĕ-l maĭ întrebe pe el. Această întâmplare sĕ leagă nemijlocit la cele precedente; fariseiĭ sûnt încă la un loc. Isus le pune numaĭ întrebarea, ce cred eĭ despre Mesia ca sĕ le arĕte cât de puţin cunosc s. Scriptură. Rĕspunsul este corect că este *fiul luĭ David,* cf. 2. Sam. 7, 12. 28, 1—6. Apoĭ urmează ce fariseiĭ nu înţelegeaŭ: *Cum decĭ David etc.* Recepta are ὑποπόδιον=*scăunel,* după LXX. Citatul e Ps. 110, 1 (cf. Acta 2, 34; 1. Cor. 15, 25. Evr. 10, 13) care a fost recunoscut şi în sinagogă de mesianic. Mântuitorul îl caracterizează de atare, că e compus de David, care avea spirit prorocesc (cum îl numeşte David *în spirit),* era inspirat de Spiritul sânt (2. Petru 1, 21. Lc. 2, 27; 1. Cor. 12, 3. Rom. 8, 15; 9, 2 cf. Acta 1, 16. 2, 30). *Domnul Domnuluĭ meŭ:* Iehova, Domnul Domnilor (Deut. 10, 17), cătră Mesia, viitorul rege al luĭ Israil. *Şezĭ de dreapta mea:* Mesia are stăpânire ca Dumnezeŭ, aşadar e Dumnezeŭ. *Până când voiŭ pune sub picioarele* etc.: Mesia va învinge pe toţi duşmaniĭ, decĭ şi pe fariseĭ (1. Cor. 15, 25). *Cum ... îl numeşte domn ... fiul: domn*

şi *fiul* aŭ emfaza, aceste numirĭ par a se contrazice. Rĕspunsul corect era: După natura omenească Mesia e fiul luĭ David, după cea dumnezeească este Domnul luĭ şi al tuturor (11, 27. 17, 26. Io. 1, 14. 18; 6, 46. 7, 28 sq. Rom. 1, 3 sq.). Fariseiĭ vedeaŭ în Mesia numaĭ un urmaş trupesc al luĭ David, deşi înzestrat cu puterĭ maĭ înalte, care va restaura imperiul acestuia; de aceea nicĭ nu-ĭ pot rĕspunde. De aci înainte nu-l maĭ atacă în public, ci cugetă la alte mijloace ca sĕ-l înlăture.

§. 47. Cuvêntările luĭ Isus către fariseĭ, 23, 1—39.

(Mc. 12, 38—40. Lc. 11, 46. 20, 45—47).

În cele precedente s'a dovedit pe deplin că conducĕtoriĭ poporuluĭ Israil nu sûnt aplicaţĭ a vedea în Isus pe Mesia; fariseĭ, saduceĭ şi irodianĭ se încercaseră a-l prinde în cuvinte. Conform acesteĭ rezoluţiĭ interne a acestor conducĕtorĭ spiritualĭ Isus păşeşte arĕtându-le că pedeapsa aspră care va veni asupra lor este meritată. Cuvintele luĭ Isus rostite acum aŭ timpul şi locul lor, carĭ vorbesc pentru autenticitatea întregului.

1. Atuncĭ Isus a grăit către popor şi învĕţăceiĭ sĕĭ zicênd: 2. Pe scaunul luĭ Moisi aŭ şĕzut cărturariĭ şi fariseiĭ. 3. Decĭ toate câte vor zice vouĕ sĕ faceţĭ şi sĕ păziţĭ, iar faptele lor nu le faceţĭ; căcĭ zic şi nu fac. După Mt. Lc. Isus grăeşte către partizaniĭ sĕĭ. Mântuitorul purcede dela faptul că fariseiĭ şi cărturariĭ exerceaŭ mare influenţă asupra poporuluĭ fiind învĕţătoriĭ luĭ. *Fariseiĭ* determină maĭ aproape pe cărturarĭ, pentrucă numaĭ cărturariĭ din secta fariseilor învĕţaŭ poporul, ceĭ din secta saduceilor nu. *Aŭ şĕzut*: ocupă locul de învĕţătorĭ, propun legea mozaică; el nu zice că n'aŭ drept la aceasta. *Scaunul luĭ Moisi* e simbolul puterĭĭ teocratice concentrate în el, care apoĭ s'a dat reprezentanţilor teocratiĭ cu arhiereul în frunte. Dela Ezra, întâiul cărturar, scaunul luĭ Moisi — zice Isus — nu-l maĭ ocupă profeţĭ, ci cărturarĭ (Neem. 8, 4—9). Învĕţăceiĭ sĕ asculte celece sĕ spun acolo, învĕţătura cărturarilor, dar sĕ nu imiteze faptele lor. *Toate*: ceeace corĕspunde legiĭ mozaice, nu lucrurĭ imorale, saŭ carĭ se întemeează pe tradiţie ca prescripte omeneştĭ. Contrastul între învĕţătură şi practică.

4. Dar ei leagă sarcini grele și cu nevoe de purtat, și le pun pe umerii oamenilor, iar ei nici cu degetul lor nu voesc să le miște. Textul este *δεσμεύειν φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα*. Fariseii pretind dela alții lucruri foarte grele, pe cari ei nu le împlinesc: *leagă . . oamenilor* explică pe *zic; cu degetul . . să le miște* pe *și nu fac.* Prescriptele lor să înfățișează ca sarcini cari apasă pe umerii poporului (umerii sûnt organele purtării), iar ei nici cea mai mică putere nu aplică (nici cu degetul etc.) ca să facă ceva (miște din loc). Emfaza are *cu degetul*; *Zigaben*: *Nu se ating nici în parte ori superficial.*

5. Dar toate faptele sale le fac ca să se arăte oamenilor; că-și lățesc fruntările sale și măresc ciucurii, 6. și iubesc șederile mai înainte la ospețe și scaunele cele dântâi în sinagoge 7. și închinăciunile în târguri și a să chiema de oameni învățătorule, învățătorule. Fariseii puteau impune lesne atari îndatoriri, pentrucă scopul lor era să se arăte oamenilor, ce să dovedește din împrejurarea că filacteriile (fruntările) și ciucurii nu erau ca la ceialalți israileteni; iubesc a ocupa locurile dântâi etc. *φυλακτήρια* (תפילין) erau două fâșii de pergament, pe cari erau scrise Deut. 11, 13—22. 6, 4—10. Ex. 13, 11—17. 1—11; să purtau întro cutie, iar la rugăciune una să punea pe frunte, alta pe brațul stâng aproape de inimă, legându-să cu curele, după Ex. 13, 9. 16; Deut. 6, 8. 11, 18. Ele aduceau aminte că legea să se plinească cu mintea și inima; erau și mijloace a feri de rău (Winer RWW). La *ciucuri* cf. 9, 20; erau bucăți de purpur. *πρωτοκλισία* nu ocură la Greci; însemnează loculântâiu la masă; adecă după Lc. 14, 8 sq. cel mai deasupra loc pe divan; ce era și la Greci, iar la Perși și Romani locurile de mijloc să considerau cele mai onorifice. רב=גדול, este numire de onoare numai după exil; רבי = *învățătorul meu*, pentrucă י este *Jod parag.* La rabini există deosebire între רב, רבי și רבן. Al doilea corăspunde lui *doctor* din timpurile noastre; pe timpul lui Isus (îndeosebi dela Hillel) astfel să agrăeau învățătorii.

8. Iar voi să nu vă chiemați învățători; căci unul este învățătorul vostru, iar voi toți sînteți frați. 9. Și părinte să nu vă chiemați vouă

pe pământ; căcĭ unul e părintele vostru cel ceresc. 10. Nicĭ să vĕ chiemaţĭ conducĕtor, căcĭ conducĕtorul vostru este unul Cristos. 11. Iar cel maĭ mare între voĭ să fie vouĕ slugă. 12. Iar cine se înalţă pe sine smerise-va, şi cine se smereşte pe sine înălţase-va. Purtarea învĕţăceilor cătră Dumnezeŭ (v. 9), Isus (v. 10) şi fraţĭ (v. 11). *Iar voĭ:* în opunere cu fariseiĭ şi cărturariĭ. Nime să nu-şĭ atribue titlul de învĕţător, părinte şi conducĕtor, iar motivul este: membriĭ împărăţieĭ luĭ Dumnezeŭ sûnt toţĭ fraţĭ avênd un creator şi Mântuitor (Efez. 3, 5. 6). *Să nu vĕ chiemaţĭ:* nu pretindeţĭ nicĭ primiţĭ. *Toţĭ:* nicĭ unul nu poate fi preferit ca învĕţător şi să se ridice deasupra raportuluĭ de frate. Titlul *părinte* (אב) ocură şi 2. Reg. 6, 21 pentru învĕţătorĭ, care spiritualicește nasc prin învĕţătură; învĕţăceiĭ sûnt fiiĭ lor. καθηγητής = *conducĕtor* este titlul capilor de şcoale. *Cel maĭ mare* etc.: astfel să se manifesteântâietatea la voĭ. V. 8 sq. opresc a întrebuinţa titlurile amintite în înţeles ierarhic cum era atuncĭ praxa; titlul de învĕţător trebue însă să existe până când sûnt şcoale — decĭ nu trebue luat înţelesul literal.

13. Iar vaĭ vouĕ, cărturarilor şi fariseilor făţarnicĭ, că închideţĭ împărăţia cerurilor înaintea oamenilor; că voĭ nu întraţĭ, nicĭ lăsaţĭ să între care vor să între. Recepta are v. 13. οὐαὶ . . εἰσελθεῖν, şi v. 14. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι; διὰ τοῦτο λήψεστε περισσότερον κρῖμα; uniĭ criticĭ aŭ schimbat v. aceste după EFGHK al. maĭ multe Verz. şi Părinţĭ; iar Lachmann, Tischendorf aŭ şters *ουαὶ . . κρῖμα*, pentrucă acest v. lipseşte ℵBDLZ Min. şi Părinţĭ şi pare adaus din Mc. 12, 40. Lc. 20, 47. Autenticitatea acestuĭ v. însă o dovedesc cele maĭ multe Msse. Începe apostrofa nimicitoare cătră duşmanĭ. Tonul vaetelor corĕspunde mânieĭ sânte a profeţilor (Is. 5, 8. 10, 1. Avac. 2, 6 sq.). *Împărăţia cerurilor* (împărăţia mesianică) să închipueşte ca un palat saŭ cetate, ale căreĭ porţĭ sûnt deschise şi poate întra cine voeşte. Fariseiĭ să numesc făţarnicĭ, pentrucă afirmaŭ că vor conduce poporul în starea teocratică deplină şi acum cu atitudinea lor

îl împedecă să intre în împărăția lui Cristos. Singuri nu intră, dar nici pe popor nu-l lasă să facă aceasta.

14. Vaĭ vouĕ, cărturarilor și fariseilor fățarnicĭ, că mâncațĭ casele văduvelor și întru arĕtare făcênd rugăciunĭ lungĭ; pentru aceasta veți lua osândă maĭ grea. Isus descrie lăcomia fățarnică a fariseilor. Ei răpesc averea văduvelor, iar când sûnt văzuți de oameni fac rugăciuni lungi ca să-și ascundă nedreptățile. *Pentru aceasta:* din cauza fățărniciei vor primi pedeapsă aspră.

15. Vaĭ vouĕ, cărturarilor și fariseilor, că încungiurațĭ marea și uscatul să faceți un prozelit, și dacă s'a făcut, îl faceți pe el fiŭ al gheeneĭ îndoit ca voĭ. Străduința lor de a face învĕțăcei li să impută drept vină pentrucă nu caută a-ĭ îndrepta moralicește; aceștia îĭ întrec în rĕutate. *Ios. Flaviu* (Antiq. 20, 2, 4) și scriitorii profani istorisesc că Iudeii umblau să facă învĕțăcei. *ξηράν* scil. *γῆν* e contrast la *mare:* uscatul (Gen. 1, 9. 10. Win. p. 550). Erau două clase de prozeliți: *ai porții,* adecă păgânii care primiseră credința întrun Dumnezeŭ și a ține cele 7 porunci ale lui Noe *(Iosif Flaviu,* Antiq. 14, 7. 2.; in Acta *σεβόμενει* scil. *τὸν θεόν*, cf. Acta 13, 50. 16, 14. 17, 14 etc.); *prozeliți ai dreptății:* păgânii care tăindu-se împrejur aŭ trecut la iudaizm. *Un:* și cu atât se mulțumesc. *Și dacă s'a făcut:* prozelit. *Fiŭ gheeneĭ* (LXX 2. Sam. 12, 5): cel vinovat ei care va și suferi pedeapsa de acolo. Rĕutatea lor o produce exemplul învĕțătorilor *(Crizostom, Ieronim, Zigaben* etc.) saŭ vaza acelora etc. *Iustin Martirul* dovedește cum prozeliții căutaŭ să întreacă pe învĕțători în rĕutate zicênd: *Maĭ mult decât Iudeiĭ hulesc numele lui și pe noĭ care credem întrênsul și voesc să ne omoare și maltrateze, căcĭ în toate caută să vĕ samene.*

16. Vaĭ vouĕ povățuitorilor orbĭ care ziceți: Orĭcine va jura pe templu, nu e nimic; iar cine va jura pe aurul templuluĭ, dator este. 17. Nebunilor și orbilor, căcĭ ce este maĭ mare, aurul saŭ templul care sânțește aurul? 18. Și: Orĭcine va jura pe altar, nimic este; iar cine va jura pe darul deasupra luĭ, dator este. 19. Orbilor, ce e maĭ mare, darul saŭ altarul care sânțește darul?

20. Deci cine joară pe altar, joară pe el şi pe toate celece sûnt deasupra lui; 21. şi celce joară pe templu joară pe el şi pe celce locueşte întrênsul; 22. şi celce joară pe cer joară pe tronul lui Dumnezeŭ şi pe celce şede pe el. Egoizmul totdeuna caută a denatura lucrurile. Fariseiĭ, ca sĕ poată dispune de jurământ pentru interesele lor, deosebesc între jurământ obligator şi neobligator. Ca 5, 34—36 demonstră Isus că toate aceste lucrărĭ aŭ valoare numaĭ stând în raport cu Dumnezeŭ şi deosebirile făcute sûnt zadarnice. *Nu e nimic:* jurământul nu obligă; subiectul în propoziţie: *Oricine va jura* etc. *Aur:* vasele de aur, vistieria etc. din templu. *Dator este:* obligă; trebue ţinut. *Ce e maĭ mare:* ce pot servi drept motiv la obligaţiune; fără îndoială ceeace sânţeşte e maĭ mare decât ce sĕ sânţeşte. Isus le arată că deşi credeaŭ eĭ că sûnt conducĕtoriĭ poporuluĭ, totuş din exemplele aceste dovedesc că sûnt orbiţĭ spiritualiceşte, nu pĕtrund lucrurile dzeeştĭ. V. 20. e concluzia: pentrucă altarul împărtĕşeşte sânţenie jertfeĭ etc. V. 21. 22. urmează douĕ jurăminte carĭ dovedesc că toate se rapoartă la Dumnezeŭ, deci obligă ca şi acele unde se pronunţă numele luĭ.

23. Vaĭ vouĕ, cărturarilor şi fariseilor făţarnicĭ, că zeciuiţĭ minta şi mărarul şi cuminul, şi aţĭ lăsat cele maĭ grele ale legiĭ, judecata şi mila şi credinţa; aceste trebuea sĕ faceţĭ şi acele sĕ nu lăsaţĭ. 24. Povăţuitorilor orbĭ care străcuraţĭ ţinţarul, dar înghiţiţĭ cămila. Aci sĕ mustră scrupulozitatea lor în lucrurĭ ne'nsemnate şi laxitatea în principiile etice. Zeciuiala sĕ prescrie Lev. 27, 30. Num. 18, 21. Deut. 12, 6 sq. 14, 22—27; sĕ lua numaĭ la roadele de câmp şi de poame, apoĭ la turme; fariseiĭ le estind şi la roadele de grădinĭ şi la legumĭ. ἡδύοσμος e minta *(mentha);* ἄνηθον = *anethum graveolens;* κύμινον (*Carum carvi*) = *cuminul. Cele maĭ grele ale legiĭ:* părţile maĭ ponderoase ale acesteia (Acta 25, 7). Isus nu zice că zeciuiala trebue desfinţată, dar împlinirea eĭ sĕ nu împedece a împlini datorinţele maĭ înalte. *Judecata:* deosebirea între drept şi nedrept (Ps. 33, 5); este lucrarea dreptăţiĭ; *mila:* rădĕcina iubiriĭ, cf. Lc.; *credinţa:* a avea ideĭ clare şi adevĕrate despre Dumnezeŭ şi lucrurile dumnezeeştĭ, îndeosebĭ a avea inima

care primește puterile dumnezeești; ce se manifestă apoĭ în ținerea promisiuneĭ date aproapeluĭ; contrast la *ἀπιστία perfidia* (Ier. 5. 1. Rom. 3, 3. Gal. 5, 22 etc.). *μὴ ἀφιέναι* e maĭ puțin decât *ποιῆσαι*; *ἔδει* e datorința care nu s'a plinit cf. 18, 33. Iudeiĭ îndatinaŭ să strecore vinul ca să nu înghiță vrun animal necurat. *κώνωψ* e contrast la *κάμηλος*. *A înghiți cămila* e proverb: în lucrărĭ micĭ a fi scrupulos, iar în cele marĭ a fi neconștiențios. *Zigaben*: *Cele maĭ marĭ lucrurĭ nu le ține pĕcătuind.*

25. Vaĭ vouĕ, cărturarilor și fariseilor fățarnicĭ, că curățițĭ cele din afară ale paharuluĭ și ale bliduluĭ, iar din lăuntru sûnt pline de răpire și necumpĕtare. 26. Fariseule oarbe, curățește maĭ întâiŭ cele din lăuntru ale paharuluĭ, ca să fie curate și cele din afară ale luĭ. 27. Vaĭ vouĕ, cărturarilor și fariseilor fățarnicĭ, că vĕ asĕmĕnațĭ mormênturilor văruite, carĭ din afară se arată frumoase, iar din lăuntru sûnt pline de oasele morților și de toată necurăția. 28. Așa și voĭ din afară vĕ arĕtațĭ oamenilor drepțĭ, iar în lăuntru sûntețĭ plinĭ de fățărnicie și fărădelege. În v. 25. 26. se adresează Isus contra scrupulozității în observarea prescriptelor privitoare curăția levitică a vaselor de beut și de mâncat, pentrucă tâmpirea lor morală să dovedește când agonisesc bunurile cu jefuire și lăcomie. *Din lăuntru:* cele cuprinse în pahar și blid, carĭ sûnt agonisite pe nedreptul; *cele din afară* exprimă intențiunea; amêndouĕ staŭ în strînsă legătură. Variante sûnt: *ἀκρασίας, ἀδικίας*; *πλεονεξίας, ἀκαθαρσίας*. *ἀκρασία* să ia în înțeles maĭ larg: stăpânirea patimilor (1. Cor. 7, 5). *Curățește cele din lăuntru ale paharuluĭ*; depărtează din pahar orice l-ar putea necurăți prin răpire și necumpĕtare. *Să fie curate*: nu numaĭ la părere, ci în realitate. Mântuitorul arată că curăția adevĕrată să produce numaĭ fiind curat cuprinsul. Recepta citește după *ποτηρίου* încă *καὶ τῆς παροψίδος*, apoĭ *αὐτῶν* în loc de *αὐτοῦ*; ce lipsesc în D. 1. 209, la uniĭ Părinți și pare a fi corectură după v. 25. V. 27. 28 espun ființa falză a cărturarilor și fariseilor, descopere fățărnicia lor în genere: eĭ se arată drepțĭ, deși în realitate nu sûnt. Isus îi asamĕnă foarte potrivit cu

mormênturile carĭ din afară sûnt frumoase, iar lăuntrul lor este plin de moarte. Rabiniĭ prescriŭ după Ez. 39, 15 a restaura cu var mormênturile predecesorilor la 15 Adar (*κονιάω* saŭ *κονιάζω=a vărui*), pentruca pelerinii vĕzêndu-le sĕ nu se atingă şi sĕ se necurăţească (Num. 19, 16). Deşi aceasta nu sĕ întâmplă spre a le împodobi, totuş căpĕtaŭ înfăţişare maĭ plăcută.

29. Vaĭ vouĕ, cărturarilor şi fariseilor făţarnicĭ, că ziditĭ mormênturile prorocilor şi împodobiţĭ gropile dreptţilor, 30. şi ziceţĭ: Dacă am fi fost în zilele părinţilor nostri, nu am fi fost părtaşĭ lor la sângele prorocilor. 31. Aşadar mărturisiţĭ înşivĕ de voĭ că sûnteţĭ fiiĭ celorce aŭ omorît pe proroci. 32. Şi voĭ aţĭ umplut mĕsura părinţilor vostri. 33. Şerpĭ, puĭ de năpârcă, cum veţĭ fugi de judecata gheeneĭ? Făţărnicia lor sĕ arată deplin în pietatea maĭ mare, ce şĭ-o atribue, decum aveaŭ părinţiĭ. Isus le spune că eĭ înşişĭ declară aşa că sûnt fiiĭ celorce aŭ ucis pe profeţĭ, şi nicĭ eĭ n'aŭ făcut maĭ bine; de aceea nu vor putea sĕ scape de judecată, cf. 3, 7. *Dacă am fi fost*: de am fi trăit. ἤμεθα este formă maĭ rară a luĭ ἦμεν. *Aşadar*: pentrucă ziceţĭ: *părinţilor nostri*. ἑαυτοῖς e dat. com. = voĭ contra voastră, Rom. 13, 2. Călĕtoriĭ din timpurile maĭ noĭ spun că Ierusalimul conţine multe mormênturĭ de bărbaţĭ însemnaţĭ din T. V. şi de pe timpul luĭ Cristos. Fariseiĭ le restauraŭ ca sĕ manifeste pietatea lor cătră strămoşĭ, sĕ fie lăudaţĭ de popor. Isus ia *părinţilor nostri* în înţeles trupesc şi spiritual arĕtând că nu sûnt maĭ buniĭ decât aceia care aŭ omorît pe profeţĭ; chiar îĭ întrec în rĕutate cu atitudinea lor faţă de el şi apostolĭ. *La sângele prorocilor*: la vĕrsarea luĭ. V. 33. e comentar. φύγητε e conj. deliberat. *Judecata gheeneĭ*: sentenţa care condamnă la gheena; expresiunea *judicium Gehennae* ocură şi la rabiniĭ (cf. 1. Tes. 2, 16).

34. Pentru aceasta iată eŭ trimit la voĭ prorocĭ şi înţelepţĭ şi cărturarĭ; din aceştia veţĭ omorî şi veţĭ răstîgni, şi din eĭ veţĭ bate în sinagogele voastre şi veţĭ alunga din cetate în cetate; 35. ca sĕ vină asupra voastră tot sângele drept care s'a vĕrsat pe pământ dela sângele

luĭ Abel celuĭ drept până la sângele luĭ Zaharia fiul luĭ Barahia, pe care l-aţĭ omorît între templu şi altar. 36. Adevĕr zic vouĕ, aceste toate vor veni peste neamul acesta. *Pentru aceasta*: ca voĭ sĕ nu scăpaţĭ de pedeapsa gheeneĭ, *trimit* etc. *Iată eŭ* grăeşte Isus în afectul demnităţiĭ sale mesianice. Apostoliĭ sĕ numesc profeţĭ arĕtându-sĕ că aŭ aceeaş înzestrare; *înţelepţi şi cărturarĭ* (Efez. 4, 11) exprimă că duşmaniĭ lor aŭ ocupat locul pe nedrept (cf. 13, 52). Israil decĭ sĕ creadă acelora şi nu învĕţătorilor de acum care sûnt orbĭ şi nebunĭ (v. 18. 19.) *Din aceştia*: uniĭ din trimişĭ etc.; acţiunile sĕ consideră absolut (Win. p. 552). *Veţĭ răstîgni*: e specie la *veţĭ omorî;* prin Romanĭ, la care sĕ îndatina această pedeapsă. Răstîgniţĭ aŭ fost Petru şi Simeon, fratele Dluĭ (Eus. H. E. 2. 28. 5. 3, 1; 1. 3, 33, 2). La *veţĭ omorî* sûnt comentare Acta şi Istoria bisericească. *În sinagoge*, cf. 10, 17; *din cetate în cetate*, cf. 10, 23; *ca sĕ vină* e teleologia soarteĭ puse de Dumnezeŭ. *Asupra voastră:* fariseiĭ şi cărturariĭ sûnt reprezentanţiĭ poporuluĭ întreg, eĭ rĕspund de faptele acestuia. *Tot sângele drept:* pedeapsa ce sĕ cuvine pentru sângele vĕrsat al unuĭ drept (Iona 1, 14. Ioil 3, 19. Ps. 94, 21. Mt. 27, 25). Prez. *ἐκχυνόμενον*: Isus înfăţişează că acum ar vedea sângele vĕrsându-sĕ. Forma *ἐκχύνω* e maĭ nouă dela *ἐκχέω* (Win. p. 82). *Pe pământ*: după istoria păstrată în Canaan. *L-aţĭ omorît:* Iudeiĭ de acum sûnt solidarĭ cu ceĭ de maĭ nainte; copiiĭ cu părinţiĭ (v. 36). *Zaharia fiul luĭ Barahia* este cel din 2. Cron. 24, 20, fiul luĭ Ioiada, care a fost omorît în curtea caseĭ Domnuluĭ (cf. *Iosif Flaviu*, Antiq. 9, 8, 3). De acesta sĕ istoriseşte că murind a cerut dela Dumnezeŭ pedepsirea fapteĭ, iar rabiniĭ spun că sângele luĭ nu s'a acoperit ci a curs pe petri. *Crizostom* etc. zice că tatăl avea douĕ nume, ce nu este probabil; de aceea *Ieronim* etc. cred că aci este eroare la nume — cum a cores şi evangelia după Evreĭ. Alţiĭ înţeleg pe Zaharia care a fost omorît la începutul rĕsboiuluĭ evreesc (*Iosif Flaviu*, Bell. jud. 4, 6, 4): Isus a prezis, iar Mt. a scris după ce sĕ întâmplase uciderea (după ocuparea Gamaleĭ), de aceea preteritul. Dar acest Zaharia este fiul luĭ Baruh; nicĭ sĕ poate crede ca un autor sĕ schimbe viit. cu aorist. *Crizostom*, *Teofilact* înţeleg pe pro-

fetul Zaharia; *Origen, Vasile, Grigorie Nisenul, Teofilact* etc. pe tatăl Botezătorului. *Între templu* etc.: între propriul templu şi altarul jertfelor, deci în curtea preoţilor. *Aceste toate:* toată vina sângelui; pedeapsa ce merită această vină. *Vor veni* are emfază: nu se va perde; se va întâmpla. *Neamul acesta*, care este în vieaţă la risipirea Ierusalimului.

37. Ierusalime, Ierusalime, care omoare pe proroci şi ucide cu pietri pe ceĭ trimişĭ la el, de câte orĭ voit-am se adun pe fiiĭ tĕĭ, în ce chip adună găina puiĭ sĕĭ sub aripĭ, şi nu aţĭ voit. 38. Iată casa voastră va fi lăsată vouĕ pustie! 39. Căcĭ zic vouĕ, nu mĕ veţĭ maĭ vedea până când veţĭ zice: Binecuvêntat fie celce vine întru numele Domnului. Isus încheie cuvêntările sale cu o agrăire plină de durere către Ierusalim. Repetirea lui *Ierusalim* exprimă mila, declararea de mizer şi iubirea lui Isus *(Crizostom).* Vorbirea continuă în persoana a treia: *Care omoare.... la el;* apoi se întoarce către toţi locuitoriĭ zicênd: *Nu aţi voit;* ca contrast la *voit-am.* Varianta *la tine* se află D. unele Min. Itala, Vulg. *Care omoare, ucide cu pietri:* aşa a fost acest oraş totdeuna, în loc să primească pe trimişiĭ lui Dumnezeŭ şi să-ĭ ajute a lăţi cuvêntul luĭ şi la alţiĭ. *De câte orĭ voit-am,* maĭ firesc să înţelege despre desele încercărĭ a face învĕţăceĭ aci; ce dovedeşte şi Ioan, care relatează că Isus a fost maĭ de multe orĭ la Ierusalim; alţiĭ cred că trebue înţeles deosebitele manifestărĭ ale graţieĭ dumnezeeştĭ în timpurĭ, prin profeţĭ, pănăce a venit celce avea să scape de robia păcatului întreg neamul omenesc. *Puiĭ sĕĭ* exprimă nemărginita iubire a luĭ Dumnezeŭ. *Nu aţi voit:* să vĕ adun; pentrucă nu aŭ primit îndemnările luĭ. *νοσσίον* în loc de *νεόσσιον=pasere tênără, puiŭ.* Pentru această atitudine contrară descopeririĭ dumnezeeştĭ urmează pedeapsa: *Iată, casa* etc.; adecă vine timpul când Dumnezeŭ va lua dela eĭ purtarea sa de grijă, nu-ĭ va scuti maĭ mult. *οἶκος ὑμῶν* e Ierusalimul, în înţeles maĭ larg, de care s'a vorbit v. 37; apoi ţara şi poporul. *Ieronim, Teofilact, Zigaben* înţeleg templul, dar acest înţeles e prea ângust. *Pustie* lipseşte BL; pare a fi adaus din Lc. 13, 35., exprimă urmarea dupăce Dumnezeŭ i-a părăsit: va fi ruină. V. 39. să motivează

această amenințare a lui *va fi lăsată* etc.: *Căci zic vouĕ* etc. Israil va umbla căile sale, el, regele așteptat de atâția secoli se depărtează din mijlocul lor; dar se vor întoarce și-l vor primi cu cuvintele Ps. 118, 26. ceeace acum nu fac (21, 15. 16) cf. Rom. 11. Apoc. 11. *Binecuvêntat* etc. cf. 21, 9. *Până când veți zice; Zigaben: Dar când vor rosti aceasta? De bună voe într-adevĕr nicĭcând; fără de voe însă în timpul veniriĭ a doua, când va veni cu putere și mărire multă, când nimic nu le folosește cunoștința.*

§. 48. Profeții despre Ierusalim; venirea lui Isus la judecata de pe urmă, 24, 1—25, 46.

(Mc. 13. Lc. 21, 5 sq.).

În mijlocul învĕțăceilor încheie Mântuitorul lucrarea învĕțătorească profețind risipirea Ierusalimului și sfârșitul lumiĭ. Între evangeliști Mt. relatează aci mai detailat. Credincioșiĭ sĕ nu creadă că catastrofa din Israil e contimporană cu sfârșitul lumiĭ (v. 4—14); când va fi risipirea Ierusalimuluĭ sĕ fugă din Iudeea (v. 15—22); după aceea sĕ nu creadă că paruzia este foarte aproape saŭ întârzie (v. 23—35), ci totdeuna sĕ fie gata (v. 36—44); sĕ descrie judecata de pe urmă în 4 asĕmĕnărĭ (24, 45—25, 46).

a) Introducere istorică, 24, 1—3.

Evangelistul Mt. spune apriat ocaziunea când Isus a ținut aceste cuvêntărĭ; el voia sĕ părăsească templul cel frumos împreună cu învĕțăceiĭ. Aceștia îĭ arată edificiile și el în profeție grăește despre viitoarea soarte a lor.

1. Și eșind Isus mergea dela templu, și se apropiară învĕțăceiĭ luĭ ca sĕ-ĭ arĕte zidirile templuluĭ. 2. Iar el rĕspunzênd zise lor: Nu vedețĭ aceste toate? Adevĕr zic vouĕ, că nu sĕ va lăsa piatră pe piatră, care nu sĕ va desface. *Eșind*: din templu, 21, 23 iar *mergea* sĕ leagă cu *dela templu*. *Zidirile templuluĭ* sûnt zidirile laterale carĭ eraŭ pe locul templuluĭ, al căror complex cu templul propriu (ναός), portice și curțĭ formaŭ templul (ἱερόν). *Iosif Flaviu* descrie în detail

frumseța templului (Bell. jud. 5, 5, 6. 6, 4, 6. 8. *Tacit*, Hist. 5, 8. 12). Învățăceii arată lui Isus aceste zidiri pentru 23, 38. Naintea lui *βλέπετε* stă *οὐ* contra DLX al. Itala, Vulg. și omiterea lui *οὐ* e corectură după Mc. 13, 2; cuvintele sînt întrebare (*Crizostom*). *Aceste toate*: nu numai zidirile pompoase ale templului, ci exprimă trista soarte care va veni asupra tuturor zidirilor. *Piatră pe piatră*: nu va rămâne una pe alta — ce s'a întâmplat la 70 d. Cr. În loc de *οὐ μὴ ἀφεθῇ* și *ὃς οὐ καταλυθήσεται* ar trebui să stee *μή*, dar aceasta nu e absolut necesar, pentrucă să neagă ceva în faptă și mai ocură *οὐ* după *ὅς* (Win. p. 448). *καταλύειν* pentru *nu să va lăsa* trebue luată sfărîmarea pietrilor, totala desfacere.

3. Și șezând el pe muntele olivilor s'au apropiat la el învățăceii deosebi zicând: Spune nouă când vor fi aceste, și ce va fi semnul veniriĭ tale și al sfârșituluĭ veaculuĭ. Eșind din templu pare că Isus peste muntele olivilor mergea spre Betania. *Muntele olivilor*: cam ½ oră spre miazănoapte-răsărit de Ierusalim și fiind mai înalt decât ceialalți munți de pe el să vedea foarte departe. Învățăceii — după depărtarea altor soți — apropiindu-se la el îl întreabă, fiind singuri, când să vor întâmpla cele grăite. Ei credeau că aceste vor fi cât mai curând, dar cer și semn după care să cunoască timpul împliniriĭ. *Crizostom*: *Credeau că atunci este și timpul veniriĭ lui. Aceste*: risipirea (v. 2). *Veniriĭ tale*: a lui Isus (1. Cor. 15, 23; 1. Tes. 2, 19); ei așteaptă întemeierea împărăției mesianice mai apoi, pentrucă văd că Domnul trebue să pătimească și moară mai întâiŭ (Acta. 1, 6); după înviere însă va veni din cer (Acta 1, 11. 3, 20 etc.). *Și al sfârșituluĭ veaculuĭ*: venind Isus să întemeieze împărăția sa încetează veacul actual și începe cel viitor, cf. 13, 19. Paruzia, învierea și judecata să întâmplă la ziua de pe urmă (Io. 6, 39. 11, 24), care are mai multe numiri (Acta 2, 17; 2. Tim. 3, 1. Iac. 5, 3. Evr. 1, 2; 2. Petru 3, 3; 1. Petru 1, 5. Iuda 18; 1. Petru 1, 20; 1. Io. 2, 18).

b) Risipirea Ierusalimuluĭ; sfârșitul lumiĭ, 24, 4—14.
(Mc. 13, 5—13. Lc. 21, 8—19).

4. Și răspunzând Isus zise lor: Căutați să nu vă amăgească pe voĭ cineva. 4. Căcĭ mulți vor

veni în numele meŭ zicênd: Eŭ sûnt Cristos, şi pe mulţĭ vor amăgi. Până la risipirea Ierusalimuluĭ vor păşi indivizĭ care numindu-se pe sine Mesia vor căuta sĕ-ĭ abată dela el. *Rĕspunzênd zise lor*: semnul cerut va fi arĕtând ce sĕ va întâmpla înainte de venirea luĭ. După *Ios. Flaviu* (Antiq. 20, 5, 1. 8, 6. Bell. jud. 2, 13, 5 cf. Acta 5, 36. 21, 38) aŭ păşit ca atare *Theuda* egipteanul etc.; chiar în timpul asedierĭ Ierusalimuluĭ prin Tit păşesc profeţĭ falşĭ şi zeloţĭ care fanatizează poporul şi-l perd. Aceeaş sĕ va întâmpla la sfârşitul zilelor, numai cu maĭ multă putere seducĕtoare. *Întru numele meŭ*: acesta e temeiul păşirĭĭ lor; acesta şi-l atribue pe nedrept.

6. Iar voĭ veţĭ auzi de rĕzboae şi veştĭ de rĕzboae; vedeţĭ, nu vĕ turburaţĭ; căcĭ toate trebue sĕ fie, dar încă nu e sfârşitul. 7. Căcĭ se va scula popor peste popor şi împĕrăţie peste împĕrăţie, şi vor fi foamete şi cutremure în unele locurĭ. 8. Dar toate aceste sûnt începutul durerilor. Soartea Israiluluĭ cu aparițiunile sale sûnt numaĭ fragmentele întâmplărilor viitoare înainte de venirea luĭ Isus la judecată. Învĕţăceiĭ însă sĕ nu se teamă (*θροεῖσθε=a sĕ spăimênta*), căcĭ toate sĕ întâmplă după sfatul vecĭnic al luĭ Dumnezeŭ. Decadența morală a Israiluluĭ a fost pedepsită; aşa sĕ va pedepsi şi stricăciunea omenirĭĭ la sfârşitul zilelor când se va arĕta anticrist, plinirea tuturor rĕutăţilor (2. Tes. 2, 7). *Rĕzboae şi veştĭ de rĕzboae*: rĕzboiŭ în apropiere şi depărtare, saŭ carĭ sûnt declarate, dar încă n'aŭ început. Istoria dovedeşte că înainte de risipirea Ierusalimuluĭ Iudeiĭ luptă în patria lor contra Romanilor şi Grecilor, iar imperiul roman era în cea maĭ mare disordine. După moartea luĭ Nero sûnt maĭ mulţĭ pretendenţĭ, 4 împĕraţĭ urmează unul după altul (*Tacit.* Hist. 1, 2). *Toate trebue sĕ fie; toate* nu sĕ rapoartă numaĭ la rĕzboaiele amintite, ci în genere: celece sĕ vor întâmpla atuncĭ. ℵBDL Min. omit *πάντα*; alţiĭ schimbă în *ταῦτα*, saŭ *πάντα ταῦτα*. *Sfârşitul*: nevoilor, ce rezultă din v. 8. 14; *Crizostom: sfârşitul lumiĭ.* Sĕ explică *dar încă nu e sfârşitul: Se vor scula* etc. (cf. 2. Cron. 15, 6. Is. 13, 13. Ioil 3, 3. Zah. 14, 3); exprimă cum se schimbă popoarele şi imperiile. Unele mărturiĭ citesc *λιμοὶ καὶ λοιμοί* (saŭ *λοιμοὶ καὶ λιμοί*), altele

omit καί λοιμοί (ℵBD). Istoricii spun că foamete a fost de patru orĭ (Acta 11, 28), de maĭ multe orĭ ciumă, cutremure de pământ aŭ fost între 60—70 d. Cr. (*Seneca*, Quaest. nat. 6, 1. *Tacit*, Annales 14, 16, *Filostrat*, Apoll.); chiar scurt înainte de căderea Ierusalimuluĭ a fost cutremur de pământ în Smirna, Milet, Samos şi Chios. Maĭ marĭ vor fi schimbările din natură înainte de ziua din urmă. κατὰ τόπους să leagă cu *cutremure: locatim. Durerilor* să explică din evreescul חבלי המשיח (LXX Os. 13, 13. Is. 26, 17. Ier. 22, 23) cum numeaŭ rabiniĭ timpurile grele înainte de venirea Mesieĭ. Lumea să închipue ca cum ar fi grea cu Mesia, sufere dureri înainte de naşterea luĭ.

9. Atunci vă vor da pe voĭ întru nevoĭ şi vă vor omorî, şi veţĭ fi urîţĭ de toate popoarele pentru numele meŭ. 10. Şi atunci se vor sminti mulţĭ şi vor vinde unul pe altul şi se vor urî între sine. 11. Şi mulţĭ proroci mincinoşĭ se vor scula şi vor amăgi pe mulţĭ. *Atunci:* când va fi începutul acestor dureri (v. 7) încep goanele contra credincioşilor. *Vă vor omorî* e zis în genere, nu trebue toţĭ să sufere aceasta numaĭ decât. *Veţĭ fi urîţĭ:* nu numaĭ învĕţăceiĭ, ci toţĭ credincioşiĭ. *De toate popoarele:* omenirea afară de spiritul luĭ Cristos se află în întunerec şi nu poate cunoaşte lumina dobândită de credincioşi. Motivul acestor goane e: *Pentru numele meŭ* însemnând *numele* persoana şi întreaga luĭ fiinţă. *Se vor sminti:* începênd goanele se vor lăpĕda de credinţă şi vor fi primejdioşi celor statornicĭ. Istoria timpurilor apostoleştĭ adevereşte realizarea acesteĭ profeţiĭ; la sfârşitul zilelor aceste vor fi şi maĭ crâncene.

12. Şi pentru înmulţirea fărădelegiĭ va reci dragostea multora. Imaginea *va reci* e luată dela asĕmĕnarea dragosteĭ cu focul. Epistola luĭ Iacob şi cea către Evreĭ dovedesc cruzimele rĕzboiuluĭ care a risipit Ierusalimul; aceste vor fi şi maĭ marĭ când imoralitatea a ajuns culmea înainte de ziua judecăţiĭ. *Multora:* nu sûnt ceĭ din v. 10, pentrucă aceştia eraŭ înţeleşĭ sub *vĕ vor urî,* ci mulţimea în genere.

13. Iar celce va fi răbdat până în sfârşit, acela se va mântui. *Până în sfârşit:* până la paruzie;

apoĭ până la sfârşitul fiecăruĭ individ; statornicia în credinţă şi vieaţă. Aceste cuvinte sûnt contrast la v. 10—12.

14. Şi sĕ va predica această evangelie a împĕrăţieĭ în toată lumea spre mărturie tuturor neamurilor, şi atuncĭ va veni sfârşitul. Alt moment înainte de venirea sa este: evangelia sĕ predică la toate popoarele carĭ aşa se pot declara pentru saŭ contra eĭ; *Zigaben: Căcĭ predica nu conţine laşitate. Această evangelie a împĕrăţieĭ*: obiectul evangelieĭ predicate de el este împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. *În toată lumea* e zis în genere, nu numaĭ imperiul roman (Lc. 2, 1). *Spre mărturie tuturor popoarelor*: niciun popor sĕ nu se poată scuza că n'a avut cunoştinţa eĭ. *Şi atuncĭ va veni sfârşitul*: după ce sĕ va fi lăţit evangelia încetează nevoile precedente veniriĭ luĭ Mesia.

c) *Risipirea Ierusalimuluĭ, 24, 15—22.*

(Mc. 13, 14—20. Lc. 21, 20—24).

15. Decĭ când veţĭ vedea uriciunea pustiiriĭ, care s'a zis de prorocul Daniil, stând în locul sânt, celce citeşte sĕ 'nţeleagă, 16. atuncĭ care sûnt în Iudeea sĕ fugă la munţĭ, 17. celce e pe coperiş sĕ nu se pogoare sĕ iee ceva din casa sa, 18. şi celce va fi în câmp sĕ nu se întoarcă înapoĭ sĕ-şĭ iee haina sa. *Decĭ* întroduce admonarea cătră învĕţăceĭ şi rĕspunde la întrebarea din v. 3. *Uriciunea pustiiriĭ*: personifică uriciunea, în loc de pustiirea uricioasă. Citatul este Dan. 9, 27 şi înţelesul cuvintelor la Daniil: profanarea templuluĭ în genere cum s'a întâmplat sub Antioh Epifane, apoĭ pe timpul risipiriĭ Ierusalimuluĭ când Idumeiĭ chiemaţĭ de zelotĭ aŭ făptuit sângerărĭ şi omorurĭ între zidurile luĭ. ἑστός e forma iregulară a neutr. în loc de ἑστώς, contras din ἑσταός saŭ ἑστηκός (Win. pag. 76. 1. i.). *Locul sânt*: templul. *Celce citeşte sĕ 'nţeleagă; Crizostom* etc. cred că sûnt cuvintele Mântuitoruluĭ: Isus provoacă pe cititorĭ când citesc pe Daniil sĕ fie cu băgare de seamă, sĕ-l pĕtrundă; alţiĭ zic — pentrucă lipsesc Mc. 13, 14 ce s'a zis de profetul Daniil — că sûnt ale evangelistuluĭ. Primejdia va fi foarte mare atuncĭ, decĭ nimic sĕ nu împedece pe cineva a-şĭ scăpa vieaţa.

Coperişele caselor în orient sûnt drepte şi despărţite de olaltă cu primez scund. *La munţi*: creştinii iudei aŭ urmat acesteĭ îndemnărĭ pentrucă fugiră la Pella în munţiĭ despre răsăritul Iordanuluĭ (Eus. H. E. 3, 5, 3). Aşadar celce se află întrun loc să caute îngrabă a fugi, să nu maĭ cugete la ce ar putea lua cu sine. *τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ* e atracţiune în loc de *τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐκ τῆς οἰκίας* (Win. p. 553). Lucrătoriĭ afară la *câmp* să nu se întoarcă a lua altă haină lungă, pentrucă la lucru să întrebuinţa una scurtă.

19. Vaĭ celorce vor avea în pântece şi celorce vor apleca în zilele acele. 20. Iar vă rugaţĭ să nu fie fuga voastră iarna nicĭ Sâmbăta. 21. Căcĭ va fi atuncĭ nevoe mare, care n'a fost dela începutul lumiĭ până acum nicĭ va maĭ fi. 22. Şi de nu s'ar fi scurtat zilele acele, nu s'ar mântui toată carnea; iar pentru ceĭ aleşĭ să vor scurta zilele acele. Învĕţăceiĭ să se roage ca această vreme să nu vină iarna când căile sûnt rele, nicĭ Sâmbăta când nu pot fugi din motiv religios (cf. Ex. 16, 29). Sinagoga permite numaĭ o cale de 2000 de paşĭ (calea Sămbeteĭ, cf. Acta 1, 12). Credincioşiĭ timpuluĭântâiŭ încă ţineaŭ sabatul şi aceasta poate i-ar fi împedecat să fugă. *Teofilact* zice la v. 19: *Cele îngreuiate nu pot fugi Sâmbăta de greutatea pântecelui; iar cele carĭ lapteză pentrucă simpatizează cu copiiĭ.* Fuga să motivează cu nevoile de atuncĭ. V. 21 e aluziune la Dan. 12, 1. dar adaugêndu-să *dela începutul lumiĭ* exprimă că nevoea sufletească va întrece pe cea de sub Antioh Epifane şi la potop. Comentar sûnt cuvintele luĭ *Ios. Flaviu* (Bell. jud. 5, 10). *Până acum*: nevoea prezisă, care întrece pe toate cele de maĭ nainte, e viitoare şi maĭ mare — durând timp îndelungat ar aduce moarte tuturor (Is. 40, 6. LXX). *De nu s'ar fi scurtat*: numĕrul acestor zile de nu s'ar fi micşorat; *toată carnea*: niciun om n'ar fi scăpat, toţĭ ar fi murit în rĕzboiŭ (Iudeiĭ şi iudeocreştiniĭ; cf. Gen. 6, 12 sq. Acta 2, 16 כל-בשר). Aorist. *ἐκολοβώθησαν* exprimă ce a hotărît Dumnezeŭ în sfatul sĕŭ: scurtarea zilelor; iar viit. *κολοβωθήσεται* arată fapta scurtării. Romaniĭ aŭ putut ocupa lesne Ierusalimul şi supune poporul existând certele interne. *Pentru ceĭ aleşĭ*: credincioşii din timpul risipiriĭ Ierusalimuluĭ; cruţat a fost un

număr mai mare al poporului (s'aŭ scurtat zilele acele), ca să se mântuească cei aleşi în sfatul vecinic al lui Dumnezeŭ la mântuirea în Cristos.

d) Profeție despre sfârșitul lumii, 24, 23—41.
(Mc. 13, 21—34. Lc. 21, 25—35).

23. Atunci de va zice cineva vouĕ: Iată aci Cristos, saŭ acolo, să nu credeţi. 24. Căci se vor scula Cristoşi mincinoşi şi prorocі mincinoşi, şi vor da semne mari şi minuni, ca să amăgească, de să poate, şi pe cei aleşi. Isus răspunde la *ce semn* al arĕtării sale v. 3. şi descrie mai aproape cele din v. 5. *Atunci*: timpul dela risipirea Ierusalimului până la a doua venire a lui Isus *(Crizostom, Ieronim* etc.). În acest restimp vor păşi mulţi Mesia falşi şi profeţi falşi, care caută a seduce pe oameni, chiar pe apostoli şi credincioşi. *Mesia falşi:* ei se zic a fi vicarii lui Cristos, deşi nu se identifică cu acesta. *Prorocі mincinoşi:* indivizi care afirmă că sûnt trimişi de Dumnezeŭ fiind inspiraţi de el (*Iosif Flaviu,* Bell. jud. 2, 13, 4). *Semne mari şi minuni*: ei documentează că staŭ în legătură cu puteri mai înalte. Ceîce le săvârşesc sûnt falşi; deci minunile încă nu dovedesc trimiterea cuiva de Dumnezeŭ.

25. Iată vi-am spus vouĕ mai nainte. 26. Deci dacă vor zice: Iată e în pustie, să nu eşiţi; iată în cămări, să nu credeţi. Că precum fulgerul iesă dela răsărit şi să arată până la apus, aşa va fi arĕtarea Fiului omului. *Vi-am spus... mai nainte:* în cuvêntarea de faţă şi când vor vedea aceste să-şi aducă aminte. *Iată este*: Mesia. *În pustie:... în cămări* arată locurile deosebite unde vor căuta aceşti oameni seducĕtori să amăgească pe credincioşi. *În cămări*: în asta saŭ ceealaltă; e contrast la *în pustie. Iosif Flaviu* (Bell. jud. 2, 13, 4) istoriseşte că oamenii care afirmaŭ a fi înzestraţi cu puteri extraordinare căutaŭ să ducă poporul în locuri singuratice. Dacă aceşti oameni caută în ascuns să arĕte puterea lor, apoi arĕtarea a doua a lui Cristos e vĕzută de toţi, deşi va fi răpede: dela un capĕt al lumii până la celalalt să vede întrun moment. *Aşa va fi această paruzie, odată pretutindene se arată pentru*

strălucirea măririi (Crizostom). La ἐκ τῆς şi εἰς τήν trebue adaus χώρα.

28. Orĭ unde e stârvul, acolo se adună vulturiĭ. γάρ al Recepteĭ lipseşte ℵBDL Itala, Vulg. şi Verz. Isus dovedeşte că paruzia luĭ să va vedea pretutindene. Naturaliştiĭ afirmă că vulturul propriŭ nu iubeşte stârvul, de aceea ἀετός să ia despre uliŭ; e proverb, arată nimicirea celorce aŭ ajuns în această stare (13, 41). *Crizostom, Ieronim, Teofilact, Zigaben* înţeleg sub stârv pe Mesia, iar vulturiĭ sûnt credincioşiĭ saŭ oameniĭ în genere: nu e nevoe a arăta vulturuluĭ stârvul, căcĭ singur îl află, nicĭ în momentul de pe urmă a spune credincioşilor unde se află Mesia (cf. 1. Tes. 4, 17.; *Teofilact: Precum vulturiĭ îndată se adună unde e stârv, ... aşa vor veni şi toţi sânţiĭ oriunde s'ar afla Cristos*). Dar nu e probabil ca Fiul omuluĭ să se asamene unuĭ stârv — a căruĭ arătare să zisese maĭ nainte că e ca fulgerul. Maĭ bine este dacă luăm stârv despre ceĭ morţi cu spiritul (8, 22. Lc. 16, 24), care vor fi pedepsiţi de Mesia, iar vulturiĭ sûnt ângeriĭ luĭ care vor fi activĭ atuncĭ: unde există moarte spirituală, und păcatul a străbătut, Mesia va pedepsi şi nimici. Astfel să exprimă că venirea luĭ Mesia e cunoscută tuturor, sigură. La imagine cf. Iob 39, 30. Os. 8, 1. Avac. 1, 8. *Seneca* (epist. 46): „Si vultur es, cadaver exspecta.“

29. Iar îndată după nevoea acelor zile soarele se va întuneca, şi luna nu va da lumina sa, şi stelele vor cădea din cer, şi puterile cerurilor se vor clăti. *Îndată*: după cele descrise în v. 15 sq. Catastrofa dela sfârşitul veacurilor să espune ca cum ar începe îndată după risipirea Ierusalimului, ceeace nu e un ce extraordinar, deoarece înaintea luĭ Dumnezeŭ o mie de anĭ sûnt ca o zi (2. Petru 3, 8 cf. Mc. 13, 32). *Soarele se va întuneca* etc; şi în T. V. să descriŭ în imagine căderea statelor, a persoanelor, saŭ întâmplărĭ deosebite (Is. 13, 10. 24, 18 sq. 34, 4. Ezech. 32, 7. Ioil 2, 10. 28 sq. Agheŭ 2, 21 sq.). *Crizostom, Teofilact, Zigaben* zic că mărirea Domnuluĭ va întrece strălucirea soareluĭ; dar corect este a înţelege întunecarea lui. *Stelele vor cădea* (Is. 34, 4.) să ia în înţeles propriŭ nu ca imaginea timpurilor triste. *Puterile cerurilor* etc. arată că toate potenţele carĭ ţin cerul să vor nimici (Iob. 26, 11).

În T. V. însemnează ceata stelelor (Is. 34, 4. 40, 26. Ps. 33, 6. Deut. 4, 19; 2. Reg. 17, 16 etc.); *Crizostom, Zigaben* înțeleg lumea îngerilor. Descrierea aceasta nu trebue măsurată cu astronomia timpurilor noastre; d. e. cum pot cădea stelele pe pământ cari sûnt unele mai mari decât acesta, ci aci se zugrăvește ideea: înainte de venirea lui Cristos la judecată univerzul va fi zguduit; la soartea microcozmului ia parte macrocozmul.

30. Și atunci se va arăta semnul Fiului omului pe cer, și se vor plânge toate neamurile pământului și vor vedea pe Fiul omului venind pe norii cerului cu putere și mărire multă. Al doilea moment al sfârșitului este venirea Fiului omului, Mesiei, pe care atunci toți îl vor vedea, deși mai nainte n'aŭ voit. *Atunci*: când se vor fi întâmplat cele din v. 29. Sinopticii relatează că înainte de venirea Mesiei vor fi semne, iar Mt. mai adauge că va fi și un semn special (Mt. 24, 3); de aceea artic. τό la σημεῖον; ce va fi acesta nu se poate hotărî. *Ciril Ierusalimeanul* (mai întâiŭ), *Crizostom, Augustin, Ieronim, Zigaben* etc., cred că crucea; alții steaua Mesiei (Num. 24, 17) etc. Fără îndoială este o apariție luminoasă, din cauza întunecimii din v. 29. Cu aceste cuvinte Isus încă răspunde la v. 3. *Și atunci*: dupăce se va fi arătat acest semn al Mesiei care vine se judece. κόπτεσθαι: semnul jalei este a-și bate pieptul (Zah. 12, 10. Apoc. 1, 7). *Venind pe norii cerului*, aluziune la Dan. 7, 13, sûnt nori luminoși; ei sûnt baza pe care odihnește Mântuitorul care se pogoară din cer, iar întreaga apariție e cu mărire. În T. V. și N. toate arătările lui Dumnezeŭ sûnt înconjurate de lumină. *Toate neamurile pământului*: locuitorii de pe pământ în genere; fără deosebire. *Putere* nu e sinonim cu *mărire*, ci = oaste, pentrucă Mântuitorul nu apare atunci singur, ci cu îngerii (Mt. 16, 27. 25, 31. Iuda v. 14. Apoc. 19, 12 cf. 2. Reg. 17, 16).

31. Și va trimite pe îngerii săi cu trâmbiță de glas mare, și vor aduna pe cei aleși ai săi din cele patru vânturi dela marginile cerurilor până la sfârșiturile lor. Al treilea moment. Cei răi sûnt cuprinși de frică, cei aleși însă se aduc la Mântuitorul lor. *Și va trimite*: din norii cerului (I. Tes. 4, 16. 17).

Îngerii sĕi: staŭ în serviciul luĭ. *μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης*=trâmbiță cu glas puternic; nu fiecare înger are trâmbiță, ci de înțeles ultima trâmbiță (1. Cor. 15, 52 cf. 1. Tes. 4, 16. Is. 27, 13) care resună când vine Mesia. *Vor aduna* (22, 37; 2. Tes. 2, 1): cum va suna trâmbița se adună ceĭ aleșĭ la locul unde apare Mesia; 1. Tes. 4, 17 decĭ va fi după această alegere. *Ceĭ aleșĭ* sûnt toțĭ credincioșiĭ, nu numaĭ ceĭ din Palestina; ce dovedește adausul *cele patru vênturĭ:* cele patru regiunĭ (1. Cron. 9. 24. Ezech. 37, 9. Apoc. 7, 1) și *dela marginile cerurilor până la sfârșiturile lor* (Deut. 4, 32. 13, 7. 28, 64), care expresiune din urmă întărește numaĭ cele premergĕtoare: de pe întreg pământul, asupra căruia pare a zace cerul (Deut. 4, 32. 30, 4. Ps. 19, 7).

32. Iar dela smochin învĕțațĭ pilda. Când mlădița luĭ e moale și înfrunzește, știțĭ că aproape e secerișul; 33. așa și voĭ când vețĭ vedea aceste toate, cunoaștețĭ că aproape este la ușĭ. Isus mângăe pe credincioșĭ, căcĭ cu acest eveniment începe noua împĕrăție mesianică. *Dela smochin* e zis în genere; *ἀπό* cf. 11, 29: luațĭ pildă dela acest pom și învĕțațĭ. Artic. la *παραβολήν* exprimă: pilda care se potrivește vouĕ, iar *παραβολή*=*παράδειγμα* (13, 3). *ἁπαλός*=*moale*, când ramurii devin mustoșĭ. *Înfrunzește*, subiectul e mlădița, căcĭ numaĭ așa sĕ 'nțelege: că ramurile se fac moĭ; apoĭ prez. indică hotărît momentul: când mlădița începe a încolți, dacă scriem *ἐκφύῃ*; EFGHKMV*Δ*, Itala. Vulg. scriŭ *ἐκφυῇ*, subiect: *τὰ φύλλα. θέρος*=*seceriș* (începea la Evreĭ în 16. Nisan); vara începe abia în Maiŭ. *Aceste toate* sĕ rapoartă la toate întrebările învĕțăceilor despre venirea Mesieĭ, saŭ numaĭ la v. 29—31. *Aproape este la ușĭ:* secerișul, luându-sĕ în înțeles maĭ înalt; primirea rĕsplățiĭ în împĕrăția mesianică; alțiĭ cred că cele espuse v. 33.; paruzia, judecata, împĕrăția luĭ Dumnezeŭ în genere etc.

34. Adevĕr zic vouĕ, nu va trece acest neam până când vor fi toate aceste. 35. Cerul și pământul vor trece, iar cuvintele mele nu vor trece. 36. Iar de ziua aceea și de oră nimene nu știe, nicĭ îngeriĭ cerurilor nicĭ Fiul, fără numaĭ Tatăl. Cele prezise sĕ vor întâmpla chiar în neamul de față

(10, 23. 16, 28. 23, 39). La risipirea templuluĭ şi a Ierusalimuluĭ vor maĭ fi în vieaţă uniĭ din contimporaniĭ luĭ, dar şi la paruzie vor maĭ fi viĭ din neamul luĭ Israil (risipirea Ierusalimuluĭ şi paruzia sĕ pun foarte aproape de olaltă). *Ţoate aceste* ca v. 33. e maĭ cuprinzĕtor decât *aceste toate* (6, 32): orĭce a grăit el asupra risipiriĭ Ierusalimuluĭ, a templuluĭ şi de paruzie. Siguranţă în acest punct dă el v. 35. *Cerul* şi *pământul* (par a fi cele maĭ sigure) vor lua atuncĭ altă formă (2. Petru 3, 7. 8; 1. Cor. 7, 31). *Cuvintele mele* etc. aŭ deplin adevĕr, decĭ trebue sĕ se plinească. *De ziua aceea şi de oră*: sigur este că va veni Mesia sĕ judece, dar timpul e neştiut. Mc. 13, 32 înainte de *fără numaĭ Tatăl* sĕ află *nicĭ Fiul;* unele ediţiĭ ale T. N. l-aŭ adaus şi la Mt. după ℵBD Min. unele Msse ale Vulg. Origen, Ilarie, Crizostom; după *Ambrozie* şi *Ieronim* lipsesc ele în cele maĭ bune Msse. Deşi n'am citi aceste cuvinte aci, înţelesul totuş remâne după ὁ πατὴρ μόνος.

37. Precum însă zilele luĭ Noe, aşa va fi venirea Fiuluĭ omuluĭ. 38. Că precum era în zilele înainte de potop, mâncaŭ, beaŭ, se însuraŭ şi măritaŭ, până în ziua când a întrat Noe în corabie, 39. şi nu aŭ ştiut până când a venit potopul şi i-a luat pe toţĭ, aşa va fi şi venirea Fiuluĭ omuluĭ. 40. Atuncĭ vor fi doĭ în câmp, unul sĕ va lua şi altul sĕ va lăsa; 41. douĕ măcinând la piatra moriĭ, una sĕ va lua şi alta sĕ va lăsa. Neştiind oameniĭ când va sosi Mesia a doua oară se ocupă toţĭ cu ale sale, cum a fost pe timpul luĭ Noe; când vine răpeşte pe ceĭce sûnt la un loc. V. 37—39 paralelizează Mt. timpul paruzieĭ cu întâmplările dinaintea potopuluĭ. ἦσαν . . τρώγοντες etc. cf. 7, 29; nu sĕ pune verbul finit ci particip. şi circumscrie; ἦσαν cu ceeace exprimă verbul arată durabilitatea. *Nu aŭ ştiut*: că e aproape potopul. Espunerea prezentă pe oameniĭ de atuncĭ nu ca rĕutăcioşĭ, viţioşĭ, ci senzualĭ, materialiştĭ *(mâncaŭ, beaŭ,* etc.); viţioşiĭ încă aŭ perit, dar şi ceĭ descrişĭ nu sûnt nevinovaţĭ înaintea luĭ Dumnezeŭ, nu vor scăpa de judecată. Potopul a fost deosebirea celor bunĭ de ceĭ rĕĭ, care petreceaŭ la olaltă; aşa va fi şi la paruzie. În ἐν ἡμέρᾳ ᾗ nu sĕ repeţeşte prepoz. înaintea luĭ ᾗ (Win. p. 393),

Atunci: când va fi venirea. *Să va lua*: va fi puşi de îngerĭ la ceĭ aleşi (v. 31); *să va lăsa:* nu va fi primit, aşadar să va judeca. Alţiĭ schimbă: unul va fi răpit, altul rĕmâne mântuit; dar παραλαμβάνεσθαι nicĭunde nu însemnează *a fi răpit.* Alt exemplu de intimitate: *două măcinând* etc., iar soartea le e diferită. Prezent. παραλαμβάνεται şi ἀφίεται înfăţişează ca prezente lucrurĭ viitoare. ἀλήθειν e întrebuinţat în loc de ἀλεῖν. Moara de aci e râşniţa care se afla în casa fiecăruia, sclavele o învârteaŭ (Ex. 5, 11. Is. 47, 2. Iob 31, 10. Coh. 12, 3) cum dovedeşte femin. ἀλήθουσαι; la δύο ἀλήθουσαι trebue suplinit ἔσονται, căcĭ partic. să întrebuinţează foarte rar în locul verb. finit (Win. p. 329). ἐν μύλῳ după ℵBLΓΔ, nu ἐν μυλῶνι — însemnează piatra deasupra.

e) Îndemnare la veghiere, 24, 42—25, 30.

Următoarele parabole arată necesitatea veghierĭi (parabola despre slugĭ, 24, 45—51) şi a pregătirĭi de paruzie prin o vieaţă adevĕrată (parabola despre fecioare, 25, 1—13); lor corĕspunde judecata Domnuluĭ după împlinirea graţieĭ primite (parabola despre talanţĭ, 25, 14—30).

42. Priveghiaţĭ decĭ, că nu ştiţĭ în care zi vine Domnul vostru. 43. Iar aceasta să ştiţĭ, că de ar şti stăpânul caseĭ în care veghie va veni furul, ar fi priveghiat şi nu ar fi lăsat să-ĭ sape casa luĭ. Pentru aceea şi voĭ fiţĭ gata, că în ora în care nu gândiţĭ va veni Fiul omuluĭ. *Stăpânul caseĭ* nu poate şti că furul vine, de aceea nu priveghiază. La veghie cf. 14, 25; la imagine cf. 1. Tes. 5, 2. 4; 2. Petru 3, 10. Apoc. 3, 3. 16, 15. Învĕţăceiĭ ştiŭ că Mesia vine a doua oară, dar nu ştiŭ când. *Pentru aceea*: ca să nu se întâmple ca stăpânuluĭ de casă. *Şi voĭ:* cum ar fi făcut stăpânul caseĭ de ar fi priveghiat; *gata:* de paruzie, în cele morale. Părinţiĭ bisericeĭ rapoartă această admonare la moartea fiecăruĭ.

α) Asĕmĕnarea slugilor, 24, 45—51.

45. Decĭ cine e sluga credincioasă şi înţeleaptă, pe care a pus-o domnul sĕŭ peste slugile sale ca să dee lor hrana la vreme? 46 Fericită e

sluga aceea pe care venind domnul sĕŭ o află făcênd aşa. 47. Adevĕr zic vouĕ că peste toată avuţia sa îl pune pe el. Lc. 12, 42 are *economul* exprimând înalta poziţie a luĭ. *Decĭ cine* etc.: constatându-sĕ necesitatea de a fi gata; e concluzie şi înfăţişează pe apostolĭ şi urmaşiĭ lor, căror s'a încredinţat conducerea bisericiĭ (1. Cor. 4, 1 sq.). *οἰκετεία* la Lc. *θεραπεία = servitorime. αὐτοῖς* e pus pentru colectivul *οἰκετεία*. V. 46 e răspuns. *Aşa*: cum cere oficiul sĕŭ (v. 45). V. 47: dovedindu-sĕ hărnicia deplin şi credinţa îĭ va da un post maĭ înalt, cf. 2. Tim. 2, 12; *Origen: Bravul econom va stăpâni cu Cristos, fiul caseĭ, cu acela cuĭ Tatăl toate i-a dat.*

48. Iar de va zice acea slugă rea în inima sa: 49. Zăboveşte domnul meŭ, şi va începe a bate pe soţiĭ sĕĭ, dar va mânca şi bea cu beţiviĭ; veni-va domnul slugiĭ aceleia în ziua când nu-l aşteaptă şi în ora când nu ştie, 51. şi-l va tăia pe el în douĕ, şi partea luĭ o va pune cu făţarniciĭ; acolo va fi plângere şi scârşnirea dinţilor. Tratează soartea slugiĭ rele. În *acea slugă rea, acea* e deictic, sĕ rapoartă la v. 45: domnul o vede. *Rea* e contrast la *credincioasă şi înţeleaptă* din v. 45. *Zăboveşte:* nu vine curênd, iar urmarea este indiferenţa; pentru pregătire crede că este timp destul. Domnul impută slugiĭ douĕ: tratarea rea a celorlalte slugĭ şi imbuibarea în mâncare şi beutură. *ἄρξηται* nu exprimă că stăpânul l-a surprins în aceste douĕ fapte, ci că sluga se credea sigură prin întârzierea aceluia, de aceea a început. *διχοτομεῖν = a tăia în douĕ;* aci însemnează cel maĭ aspru soiŭ de pedeapsă, tăerea cu ferestreŭ (2. Sam, 12, 31; 1. Cron. 20, 3. Evr. 11, 37), saŭ tăerea singuraticelor membre; decĭ nu *dividet eum* (Vulg.) saŭ îl va despărţi de servitorime. *Partea luĭ o va pune:* îl pune între făţarniciĭ, îl tratează ca atare, pentrucă din *zăboveşte domnul meŭ* rezultă că venind acesta el se arată foarte conştienţios. Aceste cuvinte sĕ potrivesc maĭ bine înaintea celor precedente, dar sĕ explică din împrejurarea că sĕ trece dela asĕmĕnare la obiect încât acest membru sĕ rapoartă la pedeapsa acelor slujitoriĭ aĭ bisericiĭ, care la paruzie sûnt aflaţi nevrednicĭ. *Acolo va fi plângere* etc. cf. 8, 12. 13, 42. 50. 22, 13. 25, 30.

β) Asĕmĕnarea despre fecioarele nebune şi înţelepte, 25, 1—13.

1. Atunci sĕ va asĕmĕna împĕrăţia cerurilor cu zece fecioare cari luând candelele lor aŭ eşit întru întimpinarea mirelui. 2. Iar cinci din ele eraŭ nebune şi cinci înţelepte. 3. Căci cele nebune luând candelele nu luară cu sine untdelemn; 4. iar cele înţelepte luară untdelemn cu candelele lor. *Atunci*: când va veni domnul (cf. 24, 50); *sĕ va asĕmĕna* cf. 7, 16. *Împĕrăţia cerurilor*: împĕrăţia mesianică; la ce sĕ rapoartă potrivit cum învaţă parabola; unii vor fi primiţi întrînsa, alţii nu. λαμπάς propriŭ = *făclie*, apoi *lumină, candelă*. La Iudei era datina ca mirele sĕ aducă mireasa din casa părinţilor însoţit fiind de prieteni, şi adecă seara; prietenele ei încă mergeaŭ cu dînsa. Cristos este mirele care s'a pogorît la omenire, mireasa luĭ; ospĕţul sĕ ţine în casa miresei, nu a mirelui. Descrierea este: mirele se pregăteşte a merge de seară la mireasă ca făcînd acolo ospĕţ sĕ o ducă acasă. Prietenele miresei îi ies înainte din casa acesteia cu făcliĭ aprinse ca sĕ-l însoţească la mireasă. Pe drum întră ele întro casă aşteptând sĕ vină mirele care întârzie; ele adorm; odată sĕ aude zgomot etc. Această schimbare a obiceiuluĭ sĕ motivează cu împrejurarea că Isus întemeează împĕrăţia sa pe pămînt, nu în cer. *Aŭ eşit*: din casa miresei. Numĕrul *zece* (5 nebune, 5 înţelepte) nu trebue luat aritmeticeşte, pentrucă aci sĕ înfăţişează starea credincioşilor în timpul până la a doua venire a Mesiei şi datorinţa lor de a-l aştepta. De altfel acest numĕr însemnează un cerc închis; cel puţin din 10 indivizi sĕ forma o societate; sĕ poate însă că era şi datina la Iudei sĕ fie 10 surorĭ de mireasă. Recepta pune înainte pe cele înţelepte, apoi pe cele nebune; ℵBCDLZ Min. Itala, Vulg. Părinţii au şirul întors. *Înţelepte* cf. 24, 45. 7, 24. 26. Cele nebune încă aveaŭ untdelemn, dar neprudenţa lor este că n'aŭ luat mai mult ca trecînd acesta sĕ aibă de unde pune de noŭ. Credincioşii trebue totdeuna sĕ fie gata de venirea luĭ Cristos şi orĭ cât ar întârzia sĕ nu neglige datorinţele. *Luară*: când aŭ eşit. *Cu candelele lor*: nu aveaŭ untdelemn numai în candele, ci şi în alt vas; lucră necontenit credinciosul la înoirea sa. *Nu luară... untdelemn*

exprimă trândăvia unora în chiemarea creştină. ἀγγεῖα sûnt vase pentru untdelemn; fără îndoială eraŭ tocmite la candele.

5. Iar zăbovind mirele aŭ dormitat şi adormiră. 6. Iar la miezul nopţiĭ sĕ făcu strigare: Iată mirele, eşiţi întru întîmpinare. Fecioarele aŭ dormitat (ἐνύσταξαν), apoĭ aŭ adormit (ἐκάθευδον). *Sĕ facu strigare*: de bărbaţiĭ care însoţeaŭ pe mire cu făcliĭ, muzică şi cântare. *Eşiţi:* pe cale întraseră întro casă.

7. Atunci se sculară toate acele fecioare şi şĭ-aŭ împodobit candelele sale. 8. Iar cele nebune ziseră celor înţelepte: Daţi-ne nouĕ din untdelemnul vostru, că se sting candelele noastre. 9. Iar cele înţelepte rĕspunseră zicênd: Dar de nu ne va ajunge nicĭ nouĕ; mergeţi maĭ bine la celce vênd şi vĕ cumpĕraţi. *Aŭ împodobit candelele:* aŭ gătit, aŭ curăţit fitilul etc. ἑαυτῶν: fiecare pe a sa (după ℵABL). *Se sting*: încep a se stinge. μήποτε οὐκ ἀρκέσῃ e agrăire eliptică şi înaintea luĭ μήποτε trebue suplinit un verb care exprimă frica, cam: ne temem că nu va ajunge; alţiĭ citesc μήποτε οὐ μὴ ἀρκέσῃ (BCD Min.), în care caz μήποτε stă de sine, şi trebue sĕ întregim: δῶμεν, saŭ γενέσθω τοῦτο (Win. p. 556); decĭ construcţia: μήποτε· οὐ μὴ ἀρκέσῃ etc.

10. Iar mergênd ele sĕ cumpere venit-a mirele, şi care eraŭ gata întrară cu dênsul la nuntă, şi uşa sĕ încuià. 11. Iar pe urmă veniră şi celelalte fecioare zicênd: 12. Doamne, Doamne, deschide-ne. Iar el rĕspunzênd zise: 13. Adevĕr zic vouĕ, nu vĕ cunosc. Priveghiaţi decĭ, că nu ştiţi ziua nicĭ ora. *La nuntă:* în casa de nuntă. *Doamne, Doamne* exprimă stăruinţa şi frica fecioarelor. *Nu vĕ cunosc:* pentrucă nu aţi fost între celece m'aŭ aşteptat (cf. 7, 23; 1. Cor. 8, 3. 13, 12. Gal. 4, 9). V. 13 e scopul paraboleĭ. Credincioşiĭ întră decĭ în împĕrăţia mesianică numaĭ făcêndu-se vrednicĭ; de aceea admonarea: *Priveghiaţi decĭ* etc. După *nicĭ ora* Elz. aŭ adaus *când va veni Fiul omuluĭ*, după 24, 44.

La explicarea paraboleĭ sĕ pretinde multă precauţiune. Fecioarele sûnt credincioşiĭ *(Origen, Ambrozie, Ieronim)* saŭ ceĭ caştĭ *(Crizostom, Augustin, Teofilact)*; lampele simbolizează

lumina credinţiĭ îmbinată cu graţia dumnezeească; untdelemnul fecioarelor înţelepte sûnt faptele virtuoase; dormirea exprimă grijele acesteĭ vieţĭ — *Crizostom* etc. înţeleg moartea; sfêrşitul e numaĭ ornamentarea paraboleĭ.

γ) Asĕmĕnarea despre talanţi, 25, 14—30 cf. Lc. 19, 12—27.

Aci urmează o nouă îndemnare ca credincioşiĭ sĕ aştepte venirea Mesieĭ. Fiecare rĕspunde pentru administrarea daruluĭ primit; după aceasta sĕ remunerează orĭ pedepseşte. Parabola aceasta nu e identică cu cea dela Lc., deşĭ nu sĕ poate hotărî cărui evangelist revine originalitatea.

14. Că în ce chip un om care mergênd departe a chiemat pe slugile sale şi le-a dat lor averea sa, 15. şi unuia a dat cincĭ talanţĭ, altuia doĭ, altuia unul, fiecăruĭ după puterea sa, şi s'a dus îndată. Partic. γάρ exprimă că continuă admonarea din v. 13; fiecare capĕtă anumit cerc de lucrare în biserica Domnuluĭ, dar nu totul depinde de darul primit, ci şi de întrebuinţarea luĭ. Propoziţia din V. 14. e anacolut pentrucă lipseşte apodoza; poate: aşa va face şi Fiul omuluĭ. Omul paraboleĭ e Mântuitorul care părăseşte lumea, slugile sûnt învĕţăceiĭ şi credincioşiĭ care staŭ în serviciul luĭ, nu străin, de aceea *slugile sale* (cf. 22, 5), iar talanţiĭ sûnt deosebitele dispoziţiunĭ naturale carĭ corĕspund darurilor harizmatice (cf. 18, 25). *Îndată:* unĭĭ îl trag la v. 15: stăpânul călătoreşte ca sĕ dee mână liberă slugilor a chivernisi după pricepere; alţiĭ îl leagă cu cele următoare, şterg pe δέ după πορευθείς (după ℵB Min. Itala), ce pare a sĕ confirma din împrejurarea că în evangelia noastră totdeuna εὐθέως e pus înaintea verbuluĭ.

16. Iar mergênd celce luase cincĭ talanţĭ a lucrat cu eĭ şi a făcut alţĭ cincĭ talanţĭ. 17. Aşijderea şi cel cu doĭ a dobândit alţĭ doĭ. 18. Iar celce luase un talant ducêndu-se a săpat în pământ şi ascunse argintul domnuluĭ sĕŭ. 19. Iar după multă vreme vine domnul slugilor acelora şi a luat socoteală cu eĭ. 20. Şi apropiindu-se celce luase cincĭ talanţĭ aduse alţĭ cincĭ talanţĭ zicênd: Doamne, cincĭ talanţĭ mĭ-aĭ dat, iată alţĭ

cinci talanți am dobândit. 21. Zise lui domnul său: Bine, slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost credincios, peste multe te voiu pune; intră întru bucuria stăpânului tău. 22. Apropiindu-se și cel cu doi talanți zise: Doamne, doi talanți mi-ai dat, iată alți doi talanți am dobândit. 23. Zise lui stăpânul său: Bine, slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost credincios, peste multe te voiu pune, intră întru bucuria domnului tău. *A lucrat:* a întreprins; ἐν αὐτοῖς e instrumental; în acest înțeles se întrebuințează ἐργάζομαι și la clasici. *A făcut*: a agonisit; *pecuniam facere. Ducându-se:* s'a depărtat; altfel lucrară ceĭ de maĭ nainte. *A săpat în pământ:* o groapă (ℵBL aŭ τὴν γῆν). *Argintul stăpânului său* exprimă întrelăsarea datoriței accentuând cu atât maĭ mult responzabilitatea. *După multă vreme* e zis spre a arăta că slugilor s'a dat putința să agonisească cât maĭ mult. *Cu eĭ* (ἐπ' αὐτοῖς) din v. 20 lipsește ℵBL Min. Verz., așijderea și în v. 22.; de ar fi autentic=pelângă ce mĭ-aĭ dat. *Iată:* arată stăpânului câștigul. εὖ: *bine,* e absolut ca εὖγε; recunoaște procederea lor; alții îl leagă cu ἧς πιστός: fără îndoială credincios aĭ fost în puține. *Bună, credincioasă* sûnt gen și specie ale probității; contrastul în v. 26. *Peste puține aĭ fost credincios*: „Peste puține a fost credincioasă sluga, căcĭ orice avem saŭ sûntem pe pământ, deși apare mult și mare, este mic și ne'nsemnat față de bunătățile viitoare (Rom. 8, 18). Ce poate câștiga însă sluga credincioasă maĭ mult decât să fie la stăpânul său și se privească și guste bucuria acestuia" *(Ieronim). Intră întru bucuria stăpânului tău:* până acum a fost sclav; din această stare este liberat și ia parte la cele ale domnului său. *Crizostom: Acest cuvânt exprimă deplina fericire.* Această fericire credincioșiĭ vor avea după paruzie. Al doilea servitor primește acelaș răspuns, pentrucă nu impoartă ce a săvârșit cineva în oficiu, ci credința și zelul carĭ s'aŭ aplicat.

24. Iar apropiindu-se și celce luase un talant zise: Doamne, te-am știut că eștĭ om aspru, seceră unde n'aĭ semănat și aduni de unde n'aĭ vânturat; 25. și temându-mă m'am dus de am ascuns talantul tău în pământ. Iată aĭ al tău.

Sluga nu se scuză, ci în imagine luată dela agricultor impută asprime. ἔγνων σε ὅτι e atracțiune (Win. p. 581). Să descrie apoi în proverb omul care cere ale sale până la cele din urmă. *Adunĭ de unde n'aĭ vênturat*: iaĭ și puĭ grâŭ în granarele tale din arie străină. διασκορπίζειν=*a împrăștia*, nu=σπείρειν, căci s'ar naște tautologie. *Temêndu-mĕ*: că voiŭ perde talantul tĕŭ neguțătorind cu el.

26. Iar rĕspunzênd domnul sĕŭ zise luĭ: Slugă rea și leneșă, aĭ știut că secer unde n'am sĕmĕnat și adun de unde nu am vênturat? 27. Sĕ cuvenea ție sĕ arunceĭ argintul meŭ cămătarilor, și venind eŭ sĕ fiŭ luat al meŭ cu dobândă. Domnul combate pe slugă cu înseșĭ cuvintele luĭ. Dacă a știut că pretinde unde nu are drept, cu atât maĭ ales unde are drept. De n'a putut agonisi pe altă cale, cel puțin sĕ fi dat talantul cămătarilor (cu ce s'ar fi mântuit de orice grijă) și ar fi luat percentele. Cine singur nu poate administra darul luĭ Dumnezeŭ, pentrucă se teme de ostenele, sĕ se alieze cu altul maĭ tare ca darul luĭ sĕ nu rĕmână nefolosit. *Eŭ* e contrast la *iată, aĭ al tĕŭ.*

28. Luațĭ deci dela el talantul și-l dațĭ celuĭce are zece talanțĭ. 29. Căci tot celuĭce are sĕ va da și va prisosi; iar la celce n'are și ce are sĕ va lua dela el. 30. Iar pe sluga netrebnică aruncațĭ-o în întunerecul din afară; acolo va fi plângere și scârșnirea dinților, cf. 13, 12. *Deci*: pentrucă a lucrat așa. V. 29. motivează măsurile stăpânuluĭ din experiență. τοῦ δὲ μὴ ἔχοντος (după ℵBDL) e genit. abs. și nu sĕ leagă cu ἀρθήσεται; Recepta citește ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος etc. corectură gramaticală. *Celce are*: posesor, avut (Passow, 1, 1295). Gnoma: Celuĭce are sĕ va da etc. exprimă ideea: cel accesibil pentru bunurile grațieĭ o dobândește în măsură tot maĭ mare, propășește, iar osânda păcatuluĭ este că și scăderea o face maĭ săracă. Sentența finală: *Luațĭ pe sluga* etc. Împărăția luĭ Dumnezeŭ sĕ închipue ca un teren luminos, afară de ea este întunerec. *Explicarea paraboleĭ.* Stăpânul e Cristos care a dat darurile sale învățăceilor. Cine a chivernisit bine talanțiĭ dobândește fericirea vecinică; iar măsura daruluĭ pentru exerciarea oficiuluĭ urmează după actul alegerĭĭ.

f) Judecata din urmă, 25, 31—46.

31. Iar când va veni Fiul omuluĭ întru mărirea sa şi toţĭ îngeriĭ cu dênsul, atuncĭ va şĕdea pe tronul măririĭ sale; 32. şi sĕ vor aduna înaintea luĭ toate neamurile, şi va despărţi pe eĭ unul de altul, cum desparte păstorul oile de ţapĭ, 33. şi va pune oile de dreapta luĭ, iar ţapiĭ de stânga. Judecata aceasta sĕ estinde asupra tuturor oamenilor (*Crizostom* etc.), saŭ numaĭ asupra credincioşilor (*Ieronim, Zigaben*). Cristos sĕ numeşte ca judecător *Fiul omuluĭ* cf. Io. 5, 22. 27. El va veni la judecată cu mărire (19, 28. 24, 30; 2. Tes. 1, 8) însoţit de îngerĭ; va şĕdea pe tron şi va judeca; partidele staŭ (Ps. 9, 5. 8). Înaintea luĭ apar *toate popoarele*, pentrucă atuncĭ creştinizmul va fi lăţit peste întreg pământul (sĕ judecă omenirea întreagă nu numaĭ păgâniĭ saŭ creştiniĭ). Păstorul osebeşte seara oile de capre, cari peste zi aŭ fost la aceeaş paşune, şi le închide deosebit în staul; la judecata de pe urmă sĕ deosebesc ceĭ buniĭ de ceĭ rĕĭ, care trăeaŭ la un loc pe pământ. *Oile* simbolizează oameniĭ buniĭ, blânzĭ, *ţapiĭ* pe ceĭ rĕĭ. Demin. *ἐρίφια* e despreţuitor. *εὐώνυμος*=cu nume bun, renumit; exprimă eufemistic partea dreaptă în loc de *ἀριστερός* — sĕ consideră fericire şi binecuvêntare; cea stângă este nefericire (Coh. 10, 2).

34. Atuncĭ va zice regele celor de dreapta sa: Veniţĭ binecuvêntaţiĭ Părinteluĭ meŭ, moşteniţĭ împĕrăţia care e gătită vouĕ dela întemeierea lumiĭ. 35. Că am flămânzit şi mĭ-aţĭ dat de am mâncat, însetoşat-am şi mĭ-aţĭ dat de am beut, strĕin am fost şi m-aţĭ primit, 36. gol şi m-aţĭ îmbrăcat, bolnav am fost şi m-aţĭ cercetat, în temniţă am fost şi aţĭ venit la mine. 37. Atuncĭ vor rĕspunde luĭ dreptiĭ zicênd: Doamne, când te-am vĕzut flămând şi te-am săturat? saŭ însetând şi ţĭ-am dat de beut? 38. iar când te-am vĕzut strĕin şi te-am primit? saŭ gol şi te-am îmbrăcat? 39. iar când te-am vĕzut bolnav saŭ în temniţă şi am venit la tine? 40. Şi rĕspunzênd regele va zice lor: Adevĕr zic vouĕ, încât aţĭ

făcut unuĭa din aceştĭ fraţĭ maĭ micĭ aĭ meĭ, mie aţĭ făcut. *Regele*: pentrucă Cristos a venit în împărăţia sa (16, 28). *Binecuvêntaţiĭ Părinteluĭ* sĕ numesc dreptiĭ pentrucă vor lua parte la binecuvêntarea cerească; Părintele i-a binecuvêntat chiemându-ĭ la împărăţia mesianică, iar eĭ stăruesc în această chiemare (Gen. 26, 29. Ps. 37, 22. Is. 65, 23 cf. Efez. 1, 3). τοῦ πατρός e genit. sub. şi e legat cu particip. înaintea căruĭ stă artic. dându-ĭ aşa semnificarea substantiv. (Win. p. 178). κληρονομεῖν=*a moşteni, a dobândi cu soarte;* aluziune la împărţirea Canaanuluĭ între cele 12 seminţiĭ. Iudeiĭ aŭ primit ceeace li sĕ promisese (Deut. 1, 8), credincioşiĭ încă întră în posesiunea unuĭ obiect pregătit. *Gătită:* nu numaĭ hotărîtă, ci înzestrată cu toate de predare (20, 23; 1. Cor. 2, 9. Io. 14, 2). *Crizostom*: *Şi nu zice: Luaţi, ci: moşteniţi, ca o casă, moştenire, ca ale voastre, ca cele aparţinĕtoare voue de maĭ nainte.* Acum sĕ realizează 5, 5. *Dela întemeierea lumiĭ*: dela crearea lumiĭ; alegerea s'a făcut înainte de aceasta (Efez. 1, 4; 1. Petru 1, 20), dar s'a executat abia cu crearea. Eĭ s'aŭ arĕtat vrednicĭ acesteĭ binecuvêntărĭ: *Că am flămânzit* etc. *M-aţĭ primit,* în original propriŭ *m-aţĭ dus împreună* (συνηγάγετέ με): în cercul familieĭ voastre; saŭ: m-aţĭ primit ca oaspe. În orient ospitalitatea sĕ respectă foarte mult. *Gol*: fără vestminte, expus schimbărilor vremiĭ. În T. N. aŭ valoare faptele prototipurilor din T. V. (Avram, Iob etc. Is. 58, 6. 7; Iob 6, 14. 21, 6. Iac. 2, 15 cf. Io. 21, 7. Acta 19, 16). Dreptiĭ nu neagă că aŭ făcut fapte bune, dar nu luĭ Cristos. Atuncĭ le răspunde el că orĭce faptă aŭ făcut fraţilor sĕĭ luĭ aŭ făcut: în ce chip aţĭ sĕvêrşit aceste fapte cătră ceĭ maĭ micĭ fraţi aĭ meĭ, celor care în lume eraŭ despreţuiţi (10, 24; 1. Cor. 4, 9. 13 cf. 1, 27. 28). *Unuĭa din aceştĭ fraţi maĭ micĭ:* sûnt credincioşiĭ săracĭ şi nefericiţi; nu apostoliĭ (20, 10; 1. Cor. 4, 13); nu credincioşiĭ în genere; comuna asuprită. *Încât* (ἐφ' ὅσον): *in quantum,* Rom. 11, 13.

41. Atuncĭ va zice şi celor de stânga: Mergeţĭ dela mine blăstĕmaţilor în focul cel vecĭnic care e gătit diavoluluĭ şi âŋgerilor luĭ. 42. Că flămând am fost şi nu mĭ-aţĭ dat sĕ mănânc, setos am fost şi nu mĭ-aţĭ dat sĕ beaŭ, 43. strĕin

am fost şi nu m'aţĭ primit, gol am fost şi nu m'aţĭ îmbrăcat, bolnav şi în temniţă şi nu m'aţĭ cercetat. 44. Atuncĭ vor rĕspunde şi aceştia zicênd: Doamne, când te-am vĕzut flămând saŭ însetat saŭ strĕin saŭ gol saŭ bolnav saŭ în temniţă, şi nu am slujit ţie? 45. Atuncĭ va rĕspunde lor zicênd: Adevĕr zic vouĕ, încât nu aţĭ făcut unuĭa din aceştĭ maĭ micĭ, nicĭ mie nu aţĭ făcut. 46. Şi vor merge aceştia în munca vecĭnică, iar dreptiĭ în vieaţa vecĭnică. *Blăstĕmaţilor:* de Dzeŭ, dar nu ca Părinte, căcĭ ca atare binecuvêntă numaĭ. *Crizostom: Nu maĭ zice dela Părintele; căcĭ nu el i-a blăstĕmat, ci propriĭ-le fapte. Gătită diavoluluĭ* etc. nu *vouĕ* ca maĭ sus, pentrucă căderea îngerilor (Iuda 6; 2. Petru 2, 4) a fost înainte de a omuluĭ (Io. 8, 44; 2. Cor. 11, 3); aceştia singurĭ se aruncă în pedeapsa acelora *(Origen, Crizostom, Teofilact, Zigaben).* La îngeriĭ diavoluluĭ cf. 2. Cor. 12, 7. Apoc. 12, 7. Lipseşte apoĭ *dela întemeierea lumiĭ* pentrucă căderea îngerilor a precedat crearea. *Focul cel vecĭnic:* e foc adevĕrat, dar deosebit de al nostru. *Origen:* „Forsitan talis substantiae est, ut invisibilia comburat ipse invisibilis constitutus . . . si autem aeternus est, et invisibilis est . . Ne autem mireris audiens esse invisibilem ignem et punientem, cum videas inter homines calorem corporibus accidentem et non mediocriter cruciantem, maxime eos qui ab eo vallidissime molestantur (Is. 66, 24).“ Sentenţa sĕ motivează cu v. 35 sq. iar aceia se scuză: *când . . . şi nu am slujit ţie;* voesc sĕ ştie când vĕzêndu-l întro stare descrisă maĭ nainte nu i-aŭ fost întrajutor. Numirea *fraţi* lipseşte; eĭ i-aŭ declarat că nu le sûnt aceasta, altfel le-ar fi făcut binele. *Munca vecĭnică — vieaţa vecĭnică*: cele douĕ contraste; aşadar nu va fi *ἀποκατάστασις τῶν πάντων*, cum învĕţa Origen. *Vieaţa* exprimă petrecerea în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ şi sĕ explică din raportul între moarte şi păcat (Rom. 5, 12; 1. Cor. 15, 22 cf. Dan. 12, 2).

PARTEA A TREIA.

Istoria patimilor, morții, învierii lui Isus, 26, 1—28, 20.

§. 49. Unele întâmplări înainte de prinderea lui Isus, 26, 1—46.

a) Isus e sigur că va muri; sfatul sinedriului, 26, 1—16.

(Mc. 14, 1—10. Lc. 22, 1—6).

Ultimul act al lucrării mesianice a lui Isus s'a apropiat, de aceea să tratează: a) pătimirea lui de sărbătoarea Paștilor (v. 1. 2); b) sfatul mai marilor să treacă sărbătoarea până la prinderea lui Isus (v. 3—5); c) Maria unge pe Isus (v. 6—13); d) Iuda propune sinedriului a vinde pe Isus (v. 14—16).

1. Și a fost când a sfârșit Isus toate cuvintele aceste, zise învățăceilor săi: 2. Știți că după două zile vor fi Paștile, și Fiul omului se va da să se răstîgnească. *Și a fost* e formulă de trecere, cf. 7, 28. 11, 1. 13, 53. 19, 1. *Toate cuvintele aceste* să rapoartă la cuvântările din 24, 4—25, 46. fără a le pune însă în nemijlocită legătură (*Crizostom, Teofilact)* ca cum Isus ar voi să întărească pe învățăcei spuindu-le că vor fi pedepsiți și ceice îl răstîgnesc. *După două zile* nu e determinat: 12. ori 13. Nisan, pentrucă nu să știe de a numărat Isus și ziua când grăește sau nu; poate Marți, dacă sărbătoarea a căzut Joi. *τὸ πάσχα* (פסח aram. אתפסא=*cruțare*, întru amintirea întâmplării din Ex. 12, 12 sq. și scoaterea poporului din Egipet) să sărba din 15—21 Nisan ca sărbătoare mare; sabat deplin să țineau numai 15. și 21. (Ex. 12, 16. Lev. 23, 7. Num. 28, 18); dar începe cu cina pashală din seara lui 14. Nisan, pentrucă Evreii numărau ziua dintro seară până la ceealaltă; de aceea adese să numără ziua aceasta la sărbătoare (*Iosif Flaviu*, Antiq. 3, 10. 5. 9, 13, 3 numără 7 zile, iar 2, 15, 1. opt). Mâncarea era azimă, să și zicea sărbătoarea azimelor, aducând aminte de graba cu care au eșit din Egipet, când nu avură vreme a coace pâne (Ex. 12, 39. Deut. 16, 3). *Fiul omului* etc. nu depinde de *știți*,

pentrucă Isus niciunde nu le-a spus că va patimi în zi de sĕrbătoare (16, 21. 17, 22. 20, 19). *γίνεται*, prez. înfăţişează lucrarea viitoare ca prezentă (Win. p. 249).

3. Atunci se adunară arhiereii şi bĕtrânii poporului în curtea arhiereului care se chiema Caiafa, 4. şi aŭ făcut sfat sĕ prindă pe Isus cu vicleşug şi sĕ-l omoară. 5. Dar ziceaŭ: Nu de sĕrbătoare, ca sĕ nu fie rĕscoală în popor. *Atunci:* când Isus grăea cele precedente; profeţia sa e contimporană cu conzultarea duşmanilor. Recepta are după *arhiereii: şi cărturarii*, ce e adaus după Mc. 14, 1. Lc. 22, 2. Scopul adunării este perderea lui Isus; deşi evangelistul adauge că nu voiaŭ sĕ se întâmple aceasta de sĕrbătoare, căci se temeaŭ că-i va împedeca poporul care ţine mult la Isus. *αὐλή (atrium)* e nehotărît: curtea înconjurată de zidiri unde îndatinaŭ orientalii a se aduna la sfătuiri, saŭ palatul (Odys. 4, 74 cf. Mc. 15, 16. Lc. 11, 21); asemene nu ştim dacă este şedinţă ordinară a sinedriului orĭ numaĭ o conzultaţiune.[1] Numele arhiereului era Iosif; dar conumele Caiafa (poate כַּיָּפָא *curvatio, depressio*, saŭ כֵּיפָא, contrast la Petru) devine nume propriŭ, de aceea *λεγομένου* nu *ἐπικαλουμένου* (2, 23). Proconzulul Valeriu Gratus l-a făcut arhiereŭ, în care oficiŭ a rĕmas 17 aniĭ (din cari 10 sub procuratorul Pilat din Pont); a fost depus la 789 U. c. de proconzulul *Vitellius (Ios. Flaviu*, Antiq. 18, 2, 2. 4, 3). Socrul sĕŭ Ana (Ananos), deşi depus, avea influenţă mare, din care cauză sĕ numeşte împreună cu Caiafa (Lc. 3, 2. Io. 18, 13. 24. Acta 4, 6). V. 4 e cuprinsul sfătuirii. La *μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ* trebue suplinit *τοῦτο γενέσθω* saŭ *τοῦτο ποιῶμεν* (Win. p. 555). Toate zilele de sĕrbătoare aveaŭ sĕ treacă[2]; pentrucă atunci eraŭ mulţi

[1] Comparând Lc. 11, 21 cu Mt. 12, 29 reesă că *αὐλή* e identic cu *οἰκία*; iar Io. 19, 15 nu e dovadă contrară. Arhiereul avea palatul sĕŭ care sĕ numea *curte*; iar localul oficial pentru şedinţele sinedriului era o sală în partea de miazăzi a curţii templului, sĕ numea *Gazith*. Talmudiştiĭ afirmă că cam 40 de aniĭ înainte de risipirea Ierusalimului sinedriul începuse a nu maĭ ţine şedinţele sale aci, ci în salele *(tabernae)* curţiĭ maĭ din afară a templului, maĭ apoĭ în locuinţa preşedintelui.

[2] Ca sĕ dee exemple sĕ executaŭ făcĕtoriĭ de rele şi în zi de sĕrbătoare (Deut. 7, 13 cf. Acta 12, 3 sq.) — sigur însă nu în ziua întâia. Sinedriştiĭ se tem că partizaniĭ lui Isus se vor revolta; de aceea hotărĕsc a-l prinde numaĭ, iar executarea s'o lase după sĕrbătoare — hotarirea dumnezeească însă încrucişează planurile oamenilor.

pelerinĭ la Ierusalim şi lesne sĕ putea produce tumult cu ocaziunea prinderiĭ şi omorîriĭ luĭ Isus. Maĭ apoĭ, când tradatorul se îmbie, uită această hotărîre.

b) Maria unge pe Isus în Betania, 26, 6—13.

(Mc. 14, 3—9. Io. 12, 1—8).

Istoria de faţă e deosebită de Lc. 7, 36 sq., dar identică cu Mc. şi Io. l. c. *Origen, Crizostom, Ieronim* etc. zic că ungerea dela Ioan nu este cea prezentă, aşadar istoria evangelică conţine treĭ ungerĭ (*Origen, Augustin, Zigaben),* saŭ douĕ *(Crizostom, Ieronim)*; eĭ aŭ afirmat aceasta pentrucă la Io. întimpinăm particularităţĭ deosebite de ceĭ doĭ — aceste nu sûnt însă contraziceri, ci complectează istorisirea. Locul ungeriĭ e *Betania* (la toţĭ 3); timpul e după Ioan şese zile înainte de Paştĭ. Simon leprosul (Mt. Mc.) e găzduitorul; *Marta* slujeşte, iar Lazar fratele eĭ este între oaspeţĭ (Io.); Maria[1]), sora luĭ Lazar şi a Marteĭ (Io.), unge pe Isus; ea nu numaĭ varsă untdelemnul pe capul luĭ Isus (Mt. Mc.), ci unge şi picioarele luĭ ştêrgêndu-le cu pĕrul (Io.); Iuda (Io.) exprimă nemulţumirea sa cu această faptă (Mt. Mc.).

6. Iar Isus fiind în Betania în casa luĭ Simon leprosul, 7. venit-a la el o muiere cu un vas de alabastru cu mir de mult preţ şi a turnat pe capul luĭ când şĕdea la masă. *Fiind în Betania*: venise acolo. *Simon leprosul*; fără îndoială era cunoscut cu Lazar şi surorile luĭ; unele apocrife zic că a fost părintele lor, alţiĭ cred că e bărbatul Marieĭ; pare că Isus îl vindecase de lepră, de aceea şi numele luĭ (10, 3). Femeea după Io. 12, 3 se chiamă Maria, sora luĭ Lazar. ἀλάβαστρος (de toate 3 genurile; *alabaster, alabastrum*): vas mic de alabastru pentru păstrarea unsorilor (cf. Mc. 14, 3). „Unquenta optime servantur in alabastris“ (*Pliniu,* N. H. 13, 3). μύρον (מוֹר) însemnează toate unsorile carĭ aŭ ingredienţe de smirna,

[1]) *Origen* deja aminteşte părerea că istoria evangelică numeşte 4 femeĭ cu acest nume; el zice că sûnt numaĭ 3; maĭ zice că mulţĭ cred că este numaĭ o Marie *(Augustin* etc.). *Crizostom, Ambrozie, Ieronim, Teofilact, Zigaben* zic că sûnt douĕ, ce sĕ dovedeşte şi din relatările luĭ Mt. Mc. Io. care nu spun nimic de pĕcătoasa, apoĭ niciunde sora luĭ Lazar nu sĕ numeşte Maria Magdalina, nicĭ însoţeşte pe Domnul (Mc. 16, 9. Lc. 8, 2).

saŭ numaĭ unsoarea de smirnă curată fără alte ingredienţe; să maĭ numea şi στακτή. *Pe capul luĭ* are numaĭ Mt. spre a arĕta nemărginita dragoste a Marieĭ, ce dovedeşte şi v. 12. *pe trupul luĭ.* Datina era la Evreĭ a unge pĕrul oaspeţilor, a le spăla picioarele înainte de întrare, pentrucă desculţându-se sandalele se aşĕzaŭ pe divanurĭ. Femeea de aci sparge vasul şi toarnă odată tot cuprinsul, nu însă scoate dopul ca să toarne picăturĭ (cf. Mc. Io.).

8. Iar vĕzând învĕţăceiĭ s'aŭ mâniat zicând: Pentruce această pagubă? 9. Că să putea vinde scump şi să se dee săracilor. La Mc. eraŭ *unii*, Io. *Iuda*, care mustră, ce nu este contrazicere, ci exprimă că acesta mai întâiŭ ia cuvêntul, deşi uniĭ învĕţăceiĭ încă eraŭ de părerea luĭ crezând că Mântuitorul nu poate încuviinţa această pradă. *Scump*: respective pe *mult* cf. Io. 12, 5: 300 de denarĭ; Mc. 14, 5. ἐπάνω δηναρίων τριακοσίων. *Pliniu* zice că fontul de nard costa 400 de denarĭ (N. H. 12, 26. 13, 4). ἀπώλεια e contrast la τήρησις.

10. Iar Isus cunoscând zise lor: Ce faceţĭ supĕrare muieriĭ? căcĭ lucru bun a făcut cu mine. 11. Că pe săracĭ pururea îĭ aveţĭ cu voĭ, iar pe mine nu mĕ aveţĭ pururea. 12. Căcĭ vĕrsând aceasta mirul acesta pe trupul meŭ spre îngroparea mea a făcut. 13. Adevĕr zic vouĕ, orĭ unde să va predica evangelia aceasta în toată lumea, să va spune şi ce a făcut aceasta întru pomenirea eĭ. Isus justifică fapta muierieĭ din punct de vedere moral, pentrucă e ultima manifestare a iubirieĭ ce i-o maĭ poate face vrun om; el în curênd să va lua dela eĭ. *Cunoscênd:* învĕţăceiĭ vorbiseră între sine fără să-ĭ audă Isus. κόπους παρέχειν=*a supĕra.* Muierea a sĕvêrşit o fapta bună (fiind împrejurărĭ deosebite), decĭ să nu o mustre, iar ungerea însemnează îngroparea şi înbalzamarea luĭ. În v. 11 să motivează *lucru bun. Pe săracĭ pururea* etc.: le puteţĭ face bine oricând. *Nu mĕ aveţĭ pururea* exprimă ideea: eŭ încurênd voiŭ muri. *Vĕrsându-l* (βάλουσα)... *îngroparea mea:* când a vĕrsat avea scopul să-l înfăţişeze ca mort. Aoristul arată acţiunea contimporană din ἐποίησεν (Win. p. 310). Cu îngroparea era îmbinată la Evreĭ înbalzamarea. *Evangelia aceasta;* obiectul evan-

geliei scrise de autor: moartea lui Isus cea mântuitoare; iar *aceasta* să rapoartă la v. 11. 12 (cf. Acta 20, 24. Efez. 1, 13. 6, 13; 1. Cor. 1, 18). *În toată lumea* să leagă cu *să va predica;* iar *oriunde* (ὅπου) specializează locurile. *Întru pomenirea ei* aparţine la *să va spune.* Profeţia s'a şi împlinit.

c) Iuda tradează pe Isus, 26, 14—16.

(Mc. 14, 10 sq. Lc. 22, 3—6.)

Crizostom, Ieronim etc. leagă cele următoare nemijlocit la ungerea lui Isus, dar Mc. 14, 10 îndegetează altă legătură: acesta continuă *şi Iuda s'a dus etc.* Probabil este că Iuda se poartă cu gândul tradării 6 zile, iar motivul acestei fapte este (după Io. 12, 6) iubirea de argint, care totdeuna a îndemnat pe oameni la cele mai mari crime. Aşadar nu vătămarea ambiţiei lui, pentrucă Isus l-a pus în urma celorlalţi apostoli, nici supărarea că a fost mustrat la ospăţul din Betania, etc. — cum cred unii exegeţi.

14. Atunci mergând unul din cei doisprezece, celce să chiamă Iuda Iscarioteanul, la arhierei zise: 15. Ce vreţi să-mi daţi şi eu îl dau pe el vouă? Iar ei puseră lui treizeci de arginţi. 16. Şi de atunci căuta prilej bun ca să-l dee pe el. *Atunci* leagă la cele din v. 3—5: când mai marii se sfătuiseră să omoară pe Isus, atunci vine Iuda şi le spune planul său. *Unul din cei doisprezece:* era în numărul celor mai aproape ai lui Isus; tragic contrast. ἔστησαν αὐτῷ: au cumpenit, pentrucă în vechime aurul şi argintul să cumpeneau (Zah. 11, 12) neexistând monete bătute. Dela 143 n. de Cr. aveau Iudeii sicli bătuţi (1. Mac. 15, 6. Win. RWW. 2, 443 sq.); dar Mt. păstrează expresiunea arhaică a lui Zaharia pentru noţiunea nouă a lui ἀριθμεῖν; sau: au promis (*Teofilact* etc.) cf. Mc. 14, 11. *Treizeci de arginţi:* 30 de sicli de argint; fără îndoială cei întrebuinţaţi la templu; aveau greutate mai mare ca cei comuni; *Ios. Flaviu* (Antiq. 3, 8, 2) zice că unul avea 4 drahme atice, *Ieronim* (ad. Mich. 3, 10) îl valorează cu 20 de oboli sau $3^1/_2$ drahme; deci=1 fl. 35—50 cr. austr. Mântuitorul lumii e vândut cu preţul unui sclav ucis (Ex. 21, 3).

d) Cina cea de taină, 26, 17—30.

(Mc. 14, 12—26. Lc. 22, 7—23; 1. Cor. 11, 23—25

17. Iar în ziua cea dântâiŭ a azimelor veniră învĕţăceiĭ la Isus zicênd: Unde vreĭ să gătim ţie să mănâncĭ paştele? Orĭce dospit să depărta din casă încă în noaptea precedentă zileĭ de 14 Nisan, de aceea τῇ πράτῃ τῶν ἀζύμων nu e ziua înainte de azime, ci 14 Nisan, când seara să mânca mielul pashal. Diferenţa între sinopticĭ şi Ioan cf. Io. 13, 2. τὰ ἄζυμα (המצות): să numea sĕrbătoarea azimelor pentrucă era iertat a mânca numaĭ pâne nedospită (Ex. 23, 15. Lev. 23, 6); să identifică în T. N. şi la *Ios. Flaviu* cu paştele (Antiq. 14, 2, 1. 17, 9, 3. Bell. jud. 2, 1, 3. 6, 9, 3 cf. v. 1). *Ţie*: înfăţişează pe Isus ca părintele familieĭ. *Să mănâncĭ paştele:* cina pashala, mielul pashal (Ex. 12).

18. Iar el zise: Mergeţĭ în cetate la oarecare şi ziceţĭ luĭ: Învĕţătorul zice: Vremea mea este aproape, la tine fac paştele cu învĕţăceiĭ meĭ. 19. Şi aŭ făcut învĕţăceiĭ cum poruncise lor Isus, şi aŭ gătit paştele. După v. 6 sq. Isus era în Betania, de unde trimite doĭ învĕţăceĭ, pe Petru şi Ioan (Mc. 14, 13. Lc. 22, 7), la Ierusalim să gătească de paşte. *La oarecare*; în greceşte să întrebuinţează ὁ, ἡ δεῖνα când cugetăm la anumită persoană fără a-ĭ spune numele. *Teofilact, Zigaben* cred că Isus n'a voit să numească pe găzduitor pentruca Iuda să nu ştie unde petrece şi să nu-şĭ poată realiza planul; *Augustin* zice că evangelistul nu l a numit din motive nouĕ necunoscute; poate că evangelistul nu vedea în nume o parte esenţială a istorisirĭĭ sale; Mc. şi Lc. tratează maĭ detailat. Chipul cum vorbeşte Isus de această persoană dovedeşte că-l cunoaşte, dar şi acela pe Isus; poate a fost învĕţăcel. *Învĕţătorul*: κατ' ἐξοχήν. *Vremea mea e aproape*: după context e vremea când trebue să moară (Io. 13, 1); decĭ nu nu să poate refuza cererea. *Fac paştele* (עשה פסח Ex. 12, 48. Num. 9, 10 sq. Evr. 11, 28), ocură şi la scriitorĭĭ profanĭ ποιεῖν τὰ Ὀλύμπια, ἑορτὴν ποιεῖν: a ţinĕ sĕrba. Prezent. ποιῶ (nu e viit. atic) exprimă că cererea luĭ va fi împlinită.

20. Iar făcêndu-se seara a şĕzut la masă cu ceĭ doĭsprezece învĕţăceĭ. Acest v. spune timpul celor următoare. După apusul soarelui să mânca mielul pashal în 14 Nisan (nu maĭ nainte, Deut. 16, 6). După talmudiştĭ prescriptele legiĭ (Ex. 12, 11) pentru mâncarea mieluluĭ pashal aŭ avut valoare numaĭ pe timpul petrecerii Evreilor în robie[1]); de aceea acum îmbrăcaţĭ în haine sĕrbătoreştĭ şĕdeaŭ la masă pe divanurĭ. Mielul trebue să se consume întreg, din care cauză participaŭ cel puţin 10 persoane (Ex. 12, 4. 43 sq. *Ios. Flaviu,* Bell jud. 6, 9, 3).

21. Şi mâncând eĭ zise: Adevĕr zic vouĕ că unul din voĭ mĕ va vinde. Înainte de această prevestire a fost după Io. 13, 2 sq. spălarea picioarelor, după Lc. 22, 21—23 şi aşĕzarea şi mâncarea s. Euharistiĭ; după Mt. Mc. tradatorul se depărtează înainte de aşĕzarea acesteĭ taine. S'a născut întrebarea de Iuda a luat parte la aceasta saŭ nu? *Ciprian, Crizostom, Ieronim, Augustin etc.* zic că da, alţiĭ că nu. Deoarece Lc. are scopul a trata istoria Domnuluĭ în şir cronologic pare că merită şi aicĭ preferinţă faţă de ceialalţĭ evangeliştĭ; aşa Iuda ar fiântâiul care cu nevrednicie s'a împărtĕşit cu trupul şi sângele Mântuitoruluĭ.

22. Şi întristându-se eĭ foarte a început a zice luĭ fieştecare: Nu doar eŭ sûnt Doamne? 23. Iar el rĕspunzênd zise: Celce întinse mâna cu mine în blid, acela mĕ va vinde. Întristarea învĕţăceilor o produce împrejurarea că unul din eĭ ar putea să vindă pe Învĕţătorul. Din nedumerire îĭ scoate rĕspunsul luĭ Isus, care spune anume pe cine înţelege că-l va vinde. *Celce întinse:* nu e aşa determinat ca Io. 13, 26; fără îndoială s'a întâmplat înainte de cele zise în v. 21; nu e diferenţă esenţială la Mc. 14, 20. Pelângă azimă şi miel să mâncaŭ ierburĭ amare (Ex. 12, 8) ca să-şĭ aducă aminte de amărăciunea părinţilor în Egipet; era o fertură groasă de curmale, smochine, scorţişoară etc., numită חרוסת. În această fertură să mueaŭ bucăţele de azimă şi carne înainte de mâncare. Probabil este că Iuda ocupase loc lângă Mântuitorul şi aşa cu dênsul întingea întrun blid pelângă alţiĭ. ἐν τῷ τρυβλίῳ nu stă în loc de εἰς

[1]) Hier. Pesach. f. 37, 2: „Mos servorum est, ut edant stantes; at nunc comedant recumbentes, ut dignoscatur, exisse eos e servitute in libertatem."

τὸ τρίβλιον, ci = a întins în blidul în care puse mâna cu carne saŭ pâne (Deut. 33, 24. LXX).

24. Ci Fiul omuluĭ merge precum este scris despre dênsul; dar vaĭ de omul acela prin care Fiul omuluĭ sĕ va vinde; maĭ bine ar fi luĭ de nu s'ar fi născut omul acela. Mântuitorul merge calea pusă luĭ de Dumnezeŭ, dar omul care lucră ca el sĕ ajungă la această soarte nu e mântuit de vină (18, 6). Nu crima luĭ — zice *Crizostom* — ne-a mântuit, ci înțelepciunea dumnezeească, ca fapta luĭ Iuda, la care s'a hotărît liber, sĕ ia loc în dovezile mileĭ luĭ cătră noĭ si sĕ se manifeste în urmările acesteia; iar *Zigaben*: *Iuda n'a sĕvêrșit tradare pentrucă era prehotărît* (ca Cristos sĕ fie tradat); *ci pentrucă a sĕvêrșit tradarea de aceea a fost prehotărît* (pentru Cristos) *astfel încât Dumnezeŭ prevede toate celece sĕ întâmplă în timp după hotărîrea liberă a cuiva;* de aceea *Vaĭ de omul acela.* ὑπάγει înfățișează moartea ca mergere la Tatăl (Io. 7, 33. 8, 22). *Precum este scris* cf. Dan. 9, 26. *Maĭ bine ar fi luĭ* sûnt expresiunĭ populare însemnând cea maĭ mare nefericire (Iob 3, 1 sq. Ier. 20, 14 sq.) *Ieronim:* „Multo melius est non subsistere.“ καλὸν ἦν e propoziție ipotetică fără ἄν (Win. p. 286). δι' οὗ: Iuda e unealtă în mâna providințiĭ (vezĭ *Zigaben*, maĭ nainte). οὐ în οὐκ ἐγεννήθη cf. v. 42. *Omul acela*: acel nefericit.

25. Iar rĕspunzênd Iuda vênzătorul zise luĭ: Aŭ doar eŭ sûnt, Învĕțătorule? Zise luĭ: Tu aĭ zis. Fățărnicia ajunge culmea în întrebarea acestuĭ învețăcel care știe ce intenționează și totuș apare îngrijat de soartea învĕțătoruluĭ ca ceialalțĭ. *Tu aĭ zis*: Da! cf. Io. 13, 26 sq. V. 25 nu poate fi considerat adaus al tradițieĭ, pentrucă conversația cu Iuda n'aŭ auzit-o toțĭ (Augustin).

Așĕzarea sântеĭ Euharistiĭ. 26. Iar mâncând eĭ luà Isus pânea și binecuvêntând-o a frânt și dat învĕțăceilor zicênd: Luațĭ mâncațĭ, acesta este trupul meŭ. *Mâncând eĭ:* când ședeaŭ la masă; re'ncepe cele tratate în v. 21.; iar după Lc. 22, 20; 1. Cor. 11, 25 pare că ospĕțul pashal era sfârșit, care după rabinĭ avea acest ritual. Începutul sĕ făcea cuântâiul pahar asupra căruĭ capul familieĭ rostea o rugăciune de mulțumită: „*Binecuvêntat eștĭ*

Doamne, Dumnezeul nostru, regele lumiĭ care aĭ făcut rodul viței; bea el și toțĭ meseniĭ. Sĕ aducea o masă pe care era pus mielul pashal, azime, ierburĭ amare (simbolizeaŭ vieața lor amară în Egipet), charosetul și carnea de chagiga (cf. Io. 18, 28). Rostind tatăl *„Binecuvêntat eștĭ celce aĭ creat rodul pămêntuluĭ“* întingea ierburile amare în charoset, mânca; apoĭ și ceialalțĭ. Acum sĕ umplea al doilea pahar; aci întreba fiul (câte odată nu) pe tată asupra semnificațiuniĭ acestuĭ ospĕț; acesta explica după Ex. 12, 26; sĕ cânta apoĭ Ps. 113. 114 și după o scurtă rugăciune sĕ bea acest pahar. După aceste urmează ospĕțul propriŭ. Tatăl își spăla mânile, lua douĕ azime, una o frângea, punea cele douĕ părțĭ peste cea nefrântă și zicea: *Binecuvêntat este celce a dat pâne din pământ*; lua o bucată din azima frântă, o învĕlea în ierburile amare, amêndouĕ le întingea în charoset, mulțumind le mânca, apoĭ lua din chagiga și din miel. Toțĭ ceialalțĭ dela masă făceaŭ asemene; ultima îmbucătură o făcea tatăl familieĭ. Urma al treilea pahar dupăce tatăl își spălase mânile și-l umpluse. Sĕ citea apoĭ Ps. 115—118. și sĕ bea al 4. pahar; câte odată maĭ beaŭ și al cincilea cântând apoĭ Ps. 120—137. Probabil este că Isus după paharul al 4. și înainte de a sĕ cânta partea a doua din Aliluia luà de pe masă pânea cu care a instituit s. Euharistie, deși artic. τόν lipsește înaintea luĭ ἄρτον ℵBCD LZ. *Binecuvêntând-o* sĕ poate lua o binecuvêntare a omnipotențiĭ dumnezeeștĭ care maĭ înainte a înmulțit pânea, iar acum o preface, saŭ rugăciunea de mulțumită ce o rostea capul familieĭ înainte de mâncare (cf. Lc. 22, 19; 1. Cor. 11, 24). *A frânt* nu e accidental ca 14, 19. 15, 36, căcĭ sĕ relatează la toțĭ treĭ evangeliștiĭ și 1. Cor. 11, 24; frângerea simbolizează moarte, iar fiecare jertfă sĕ omoară saŭ nimicește. *Dat învĕțăceilor:* nu sĕ poate hotărî de s'a dat fiecăruĭ separat saŭ toate bucățile s'aŭ pus întrun vas; șĕzênd eĭ la masă pare că s'a procedat în chipul din urmă, iar *luațĭ* = fiecare cu mâna sa. La Mc. lipsește *mâncațĭ;* Lc. Paul omit și *luațĭ. Acesta esta trupul meŭ;* subiectul e *acesta* și sĕ poate lua ca adiectiv (genul luĭ τοῦτο atuncĭ sĕ determină de substantivul din predicat, σῶμα) saŭ ca substantiv: ce țin în mânĭ. Explicarea luĭ Luther: „Această pâne conține trupul meŭ, cu această pâne este îmbinat trupul meŭ,“ a luĭ Zwingli și Calvin:

„Această pâne însemnează trupul meŭ, e simbolul trupuluĭ meŭ“ nu e corectă nicĭ chiar de ar sta οὗτος. Zwingli anume a luat ἐστί nu ca copulă =este, care leagă subiectul la predicat (Isus nu l-a exprimat, pentrucă în limba aramaică copula nu sĕ pune), ci în înţelesul luĭ *significat* raportându-se la Gen. 41, 26; 1. Cor. 10, 4. εἶναι = *a fi*; în parabole, alegoriĭ sau viziunĭ şi *a semnifica*, care înţeles nu zace în verb ci în subiect orĭ predicat. Raportându-ne la *care sĕ dă pentru voĭ* (Lc. 22, 19), *spre iertarea pĕcatelor* (Mt. 26, 27), *care sĕ varsă pentru voĭ* (Lc. 22, 20), *care sĕ frânge* (1. Cor. 11, 24) rezultă că cuvintele trebue luate în înţelesul literal: era un trup care sub chipul pâniĭ sĕ dă pentru apostolĭ şi omenire, un trup care se jertfeşte pe sine sĕ dă apostolilor spre mâncare. *Teofilact*: *Arată că însuş trupul Domnuluĭ este pânea care sĕ sânţeşte în altar, şi nu rĕspunde cu figură. Căcĭ nu a zis, aceasta este chipul, ci acesta este trupul meŭ; căcĭ se preface în chip nespus, deşi nouĕ se arată pâne. Fiind noĭ slabĭ ne înfricoşăm a mânca carne crudă, îndeosebĭ carnea de om, şi de aceea apare pâne, dar este carne.*

27. Şi luând un pahar şi dupăce a mulţumit a dat lor zicênd: 28. Beţĭ din acesta toţĭ; că acesta este sângele meŭ al legămêntuluĭ, care sĕ varsă pentru mulţĭ spre iertarea pĕcatelor. Artic. τό înaintea luĭ ποτήριον lipseşte ℵBEFGLZΔ Min. şi pare adaus din Lc. 22, 20, care aminteşte (v. 17) paharul pashal. Acest pahar zic uniĭ că este al treilea; dar atuncĭ rĕmâne al 4., asupra cuĭ sĕ cântă partea a doua din Aliluia. Nu este probabil că Isus a lăsat afară paharul al 4.; că după cel de acum ar fi urmat altul — ce sĕ eschide prin v. 29; în urmă sĕ aminteşte Aliluia (a doua parte) după acest pahar: decĭ trebue sĕ cugetăm la paharul al patrulea. Maimonides zice: „Deinde miscet poculum quartum, et super illud perficit Hallel, additque insuper benedictionem cantici (ברכת השיר), quod est: Laudent te, Domine, omnia opera tua etc., et dicit: Benedictus sit qui creavit fructum vitis, — et postea non quicquam gustat ista nocte“ (la Lightf.). Paul scrie 1. Cor. 10, 16 *paharul binecuvêntării* — ce corĕspunde paharuluĭ al 3. — din punct de vedere creştinesc; deducţie din consecratia creştină şi nu este termin tehnic împrumutat din ritul evreesc. Vinul

care să întrebuinţa la ospĕţul pashal era de coloare roşie (neagră), să amesteca cu apa; iar Constit. apost. 8, 12 citim: *În acelaş chip după ce el* (Isus) *a amestecat paharul cu vin şi apă şi l-a sânţit* etc. εὐχαριστήσας nu să deosebeşte după obiect de εὐλογήσας, de aceea să întrebuinţează aceste expresiuni promiscue (14, 19. 15, 36. Mc. 8, 6. Lc. 24, 30. Acta 27, 35; 1. Tim. 4, 3 sq.); întâiul însemnează o mulţumire îmbinată cu binecuvêntare. τό înaintea lui τῆς lipseşte ℵBDLZ, iar καινῆς în ℵBLZ; cel din urmă e adaus din Lc. 22, 20; 1. Cor. 11, 25. *Toţi:* Isus a dat paharul unuia, iar acesta să-l dee mai departe. *Teofilact: De ce mai sus n'a zis: Luaţi, mâncaţi toţi; iar aci: Beţi din acesta toţi? Sânt unii care zic că pentru Iuda. Căci Iuda a primit pânea dar n'a mâncat-o, ci a ascuns-o, ca s'o arate Jidovilor că Isus a numit pâne trupul său; iar din pahar a beut contra voii sale, căci nu l-a putut ascunde. De aceea în acest loc a zis: Beţi toţi. În înţeles mai înalt, zice-să, că nu toţi pot lua parte la mâncare vêrtoasă, ci ceі mai perfecţi, iar a bea toţi pot. Drept aceea aci a zis: Beţi toţi; căci toţi pot cuprinde învĕţăturile mai simple. Că* motivează provocarea ca toţi să bea. *Acesta* (τοῦτο) nu să rapoartă la ποτήριον, ci luându-să ca v. 26. exprimă: Cuprinsul acestui pahar este sângele meu. *Sângele meu* corĕspunde lui *trupul meu*; dar amêndouĕ există în împreunare; aci să despart pentru caracterul de jertfă al euharistiei, ce să exprimă prin *care să varsă* etc. *Sângele meu al legământului*= sângele meu prin care să încheie legământ între Dumnezeu şi omenire; aduce aminte Ex. 24, 6 sq. Genit. μοῦ şi τῆς διαθήκης să explică şi fără repeţirea lui τό înaintea lui τῆς (Win. p. 180). Simbolul sângelui animalelor jertfite de Moisi este realitate în sângele lui Cristos; prin acesta nou legământ s'a încheiat între Dumnezeul graţiei şi omenirea mântuită (Evr. 10, 29. 13, 20). Caracterul de jertfă al acestui act exprimat aci indirect să spune direct în *care pentru mulţi* etc.; epexegeză la *sângele meu* etc. şi arată: cine ia parte la legământ *(pentru mulţi)*, lucrarea dumnezeească asupra lor *(iertarea pĕcatelor)* şi modul încheierii legământului *(care să varsă)*. Prez. ἐκχυννόμενον are numai înţelesul *vĕrsare la jertfă* — ce reesă din *pentru mulţi, spre iertarea pĕcatelor* şi din *care să dă pentru mulţi* (Lc. 22, 19) — dar nu pe cruce, ci în

momentul când Isus grăește aceste cuvinte. *Pentru mulți: Pentru toți, căci și toți sînt mulți* (*Teofilact*; cf. 20, 28). Lc. are ὑπέρ în loc de περί; obiectiv nu să deosebesc, ci numai după baza deosebită a reprezentării; amêndouĕ=*pentru, spre binele cuiva* (Gal. 1, 4; 1. Cor. 1, 13. 15, 3). Isus grăește acum către învățăcei, de aceea zice ὑπὲρ ὑμῶν; dar cina cea de taină avea să continue până la sfârșitul zilelor (1. Cor. 11, 25) și firesc este adausul περὶ πολλῶν. *Spre iertarea păcatelor* (are numai Mt.) explică reprezentarea din περί: sângele este mediul obiectiv prin care să dobândește iertarea păcatelor; cel subiectiv este credința. Mt. omite *aceasta faceți întru pomenirea mea* (Lc. 22, 19; 1. Cor. 11, 24 sq.); dar relatările celorlalți autori și praxa bisericii apostolești dovedesc că Isus a instituit s. Euharistie pentru toate timpurile (cf. *Ignatie* ad Trall. 8, 1; *Iustin Martirul* Ap. 1, 66. c. Tryph. 70, 41).

29. Iar zic vouĕ, că nu voiŭ mai bea de acum din acest rod al viței până în ziua aceea când voiŭ bea acesta cu voi noŭ în împĕrăția Tatăluĭ meŭ. 30. Și dupăce lăudară aŭ eșit în muntele maslinilor. Domnul vede moartea sa apropiată; în prezentul trist varsă el o rază de speranță a împĕrăției mesianice, care să îmbărbăteze pe învățăcei în lupte și primejdii. După Lc. 22, 15—18 Isus a grăit aceste cuvinte la paharul pashal, nu cel euharistic, îndegetând că nu va mai sĕrba ospĕțul acesta aicĭ pe pământ, ci în împĕrăția sa; când va lua pe aĭ sĕi la sine va sĕrba un ospĕț vecinic dându-le paharul vecinicei bucurii (Lc. 22, 16. 29). După Mt. cu aceste cuvinte Domnul ia rĕmas bun. *Nu voiŭ mai bea:* după sinoptici să poate raporta numai la al 4. pahar; e de necrezut că Isus să fi omis acest pahar cf. v. 26. 30. *De acum:* vedem că și Isus a beut din pahar; *Zigaben: Iar dacă a luat parte din pahar, a luat și din pâne. Din acest rod; acest* are emfază însemnând vinul pashal. γέννημα τῆς ἀμπέλου e circumscriere a vinului, are înțelesul lui καρπός; e sĕrbătoresc și aduce aminte formula de mulțumire la vinul pashal: *Binecuvêntat fie care a creat rodul viței. Ziua aceea:* când va întemeia împĕrăția mesianică; ce nu eschide că Isus după învierea sa să fi beut vin (Acta 10, 41), căci aicĭ are în vedere vinul

pashal. *Nou:* calitatea lui este alta ca a celui de față. Vinul acesta pashal de calitate superioară stă în legătură cu refacerea lumii ca pregătire a împărăției mesianice. καινόν nu se poate lua=*de nou* (ἐκ καινῆς, πάλιν), *în chip nou* (*Crizostom* καινῶς, τοῦτό ἐστι ξένως; *Zigaben* παραδόξως); nici se poate cugeta la paharul euharistic care urmează, iar întreaga zicere se rapoartă la împărăția mesianică deplinită, însemnează timpul după învierea Domnului (*Crizostom, Zigaben*) — ce nu se poate pentru τούτου și *împărăția Tatălui meu. Teofilact: Promite nou, adecă un nou chip al primirii. În împărăție, adecă la înviere. Dupăce va fi înviat, mănâncă și bea întrun chip nou; nu ca cum ar avea trebuință de mâncare ia mâncare trupească, ci ca să se creadă natura adevărată a trupului. Cu drept cuvênt numește învierea sa împărăție, pentrucă atunci a învins moartea, și deci s'a dovedit pe sine rege. Saŭ înțelege așa: Noul pahar este descoperirea tainelor lui Dumnezeŭ, adecă la a doua venire se vor descoperi celece sûnt noi cu adevărat, carî nicîcând nu le-am auzit. Și dupăce lăudară:* după partea a doua din Aliluia (Ps. 115—118); *Iustin* (c. Tryph. 106 p. 360) *Crizostom* zic că și Isus a cântat. *Aŭ eșit*; după Ex. 12, 22 nu era permis Iudeilor se iese din casă în noaptea pashei înainte de revărsatul zorilor, iar rabinii opresc a părăsi cetatea. Legea aceasta pare că nu s'a observat totdeuna strict; poate că avea scopul numai a feri de călcarea sabatului; în acest caz Isus n'a călcat-o căci muntele maslinilor abia este departe de Ierusalim o cale a sâmbetei (*Iosif Flaviu,* Antiq. 20, 8, 6. 5; Bell. jud. 5, 2, 3: șese stadii).

e) Învățăceii se smintesc; Isus prezice lui Petru că se va lăpăda 26, 31—35.

(Mc. 14, 27—31. Lc. 22, 31—38. Io. 13, 36—38).

31. Atunci zise lor Isus: Voi toți vă veți sminti întru mine în această noapte. Că scris este: Bate-voiu păstorul, și se vor împrăștia oile turmei. 32. Iar după înviere merge-voiu înainte de voi în Galileea. *Atunci* leagă convorbirea Mântuitorului cu învățăceii, îndeosebi cu Petru; Lc. Io. încă la cină. Unii

aŭ crezut că Isus de două orĭ a spus luĭ Petru că se va lăpăda de el (la cină şi când mergeaŭ la Getsemane); pare însă că Mt. aminteşte converzaţia aceasta numaĭ spre a explica atitudinea apostolilor (v. 38—41. 69—75). *Vĕ veţĭ sminti întru mine:* nu veţĭ fi totdeuna statornicĭ lângă mine; ce este prevĕzut în s. Scriptură, Zah. 13, 7; scurtat. La profet Iehova provoacă sabia sa contra poporuluĭ Israil, aci aplică Isus la învĕţăceiĭ sĕĭ. La *păstorul* cf. Zah. 11. 12, 10. cf. Io. 10, 1 sq. Ultimele cuvinte ale citatuluĭ: „Iar eŭ voiŭ întinde mâna mea către cel mic“ sună la Mântuitorul: *După învierea mea* etc., adecă iarăş vĕ voiŭ aduna, cf. 28, 10. 16; Io. 21; 1. Cor. 15, 6. *În Galileea:* ţinutul unde lucrase foarte mult.

33. Iar Petru rĕspunzênd zise luĭ: Dacă toţĭ se vor sminti întru tine, eŭ nicĭ odată nu mĕ voiŭ sminti. 34. Zise Isus luĭ: Adevĕr zic ţie că în această noapte maĭ nainte de cântatul cocoşuluĭ de treĭ orĭ te veĭ lăpăda de mine. 35. Zise Petru luĭ: De ar trebui sĕ mor cu tine, nu mĕ voiŭ lăpăda de tine. Asijderea ziseră şi toţĭ învĕţăceiĭ. Petru se încrede în sine prea mult; nemărginita luĭ iubire către Domnul îl orbeşte; el uită că nu e spirit, ci şi carne (v. 41). Isus demonstră puterea ispitei ce va veni asupra luĭ spuindu-ĭ că se va lăpăda de el. *Maĭ nainte de cântatul cocoşuluĭ:* înainte de veghia a treia (3 ore după miezul nopţiĭ; ἀλεκτροφωνία, Mc. 13, 35); Mc. 14, 30: înainte de ce va cânta cocoşul de două orĭ: înainte de începerea veghieĭ a 4.; dar nu e cunoscut că cântatul cocoşilor ar indica timpul precis, de aceea maĭ corect este a înţelege revĕrsatul zileĭ, care e deosebit după anotimpurĭ. Petru încrezêndu-se în sine se declară gata a muri cu Isus; iar ceialalţĭ consimţesc afirmaţiuniĭ luĭ. Isus nu le rĕspunde ştiind că *Adevĕr zic* (voue) sĕ va realiza.

f) Isus în Getsemane, 26, 36—46.

(Mc. 14, 32—42. Lc. 22, 40—46).

După cele precedente sĕ intercalează aci Io. cf. 14—17. Ispitit a fost Isus la începutul lucrăriĭ sale, iar acum la

sfârşitul eĭ. Conştienţa patimilor apasă asupra luĭ (Lc. 12, 50. Io. 12, 27); el trebue să supoarte toate ca un om (Evr. 4, 15), dar subordinarea voeĭ omeneştĭ celeia a Tatăluĭ ceresc asigură victoria.

36. Atuncĭ a venit Isus cu dênşiĭ în ţarina ce să chiema Getsemane, şi zise învĕţăceilor: Şĕdeţĭ aci până voiŭ merge să mĕ rog acolo. 37. Şi luând pe Petru şi pe ceĭ doĭ feciorĭ aĭ luĭ Zebedeiŭ începu a se întrista şi a-ĭ fi frică. 38. Atuncĭ zise lor: Foarte întristat e sufletul meŭ până la moarte; rĕmâneţĭ aci şi priveghiaţĭ cu mine. Cuvêntul *Γεθσημανεί* (*Γεθσημανή*; dela evreesc. גת שמן, aram. שמנא) = *teascul de untdelemn;* locul era o grădină spre sudul drumuluĭ ce ducea la muntele olivilor; acolo eraŭ teascurĭ şi alte zidirĭ (Mc. 14, 51). *Χωρίον*= *ţarină, vilă* (Io. 4, 5. Acta 1, 18. 4, 34. 5, 3. 28, 7; *Origen: praedium; Ilarie: ager;* Io. 18, 1: *grădină*); acum să numeşte la Arabĭ *Dschesmanije*. *αὐτοῦ* e luat ca adverb= *αὐτόθι* (Acta 15, 34. 18, 19. 21, 1); pare că Isus în timpul acela fiind popor mult în cetate maĭ adese petrecuse aci; numaĭ astfel să explică că Iuda îl află aci. Cu ceĭ 3 învĕţăceĭ Isus întră maĭ în lăuntrul grădineĭ. *Începu:* introduce noua stare de durată maĭ lungă. *ἀδημονεῖν* e gradaţie la *λυπεῖσθαι*. *Foarte întristat:* de tot (Ps. 43, 5). *Până la moarte:* întristarea e aşa mare că se apropie de moarte; exprimă gradul întristăriĭ nu timpul (Ps. 22, 16. 40, 13. Is. 38, 1); *Zigaben: Foarte lămurit grăeşte de slăbiciunea naturiĭ, ca om zice până la moarte, în loc de ca în moarte.* Patimile încep cu întristare, cutremur şi frică (Mc. 14, 33). Noĭ ne putem face numaĭ o slabă imagine a acesteĭ stărĭ a luĭ Isus care supoartă acum toată greutatea pĕcatuluĭ omenesc. El se simţeşte părăsit de Tatăl ceresc, moartea i-se înfăţişează în toată grozăvenia sa şi produce frică şi spaimă nespus de mare. De aceea lipsindu-ĭ mângăerea internă crede a fi suficientă cea externă: învĕţăceiĭ să rĕmână cu dênsul. Isus în întristare caută singurĕtatea, totuş prieteniĭ să fie aproape; dar puţin folos: slăbiciunea lor îĭ maĭ amărĕşte paharul durerilor.

39. Şi mergênd puţin a căzut pe faţa sa rugându-se şi zicênd: Părintele meŭ, de este cu

putinţă, treacă dela mine acest pahar; dar nu precum eŭ voesc, ci precum tu. *μικρόν* cf. Lc. 22, 41, aparţine luĭ *προελθών* (BM*Π* şi Verz., nu *προσελθών*). Pe faţă cade Isus de spaima ce-l cuprinsese şi de reverinţă cătră Tatăl ceresc. La *Părinte* cf. Mc. 14, 36 (trebue să se citească *πάτερ μου* după ℵABCD, pentrucă *μοῦ* lesne s'a omis lângă *πάτερ*=*ἀββᾶ*). *De e cu putinţă:* de este voinţa luĭ Dumnezeŭ; putinţa morală după sfatul dumnezeesc (cf. Lc. 22, 42). *Acest pahar* (cf. 20, 22) exprimă patima şi moartea de acum. *Să treacă*; imagine dela ospeţ unde celce nu bea lasă paharul să treacă la altul. *Precum tu:* cum voeştĭ aşa fie; în afect grăim puţin. Scopul rugăciunĭĭ este a primi ajutorul supranatural (Lc. 22, 43) dovedindu-să deplin natura omenească (*Crizostom* etc.) — aşadar nu compătimire cu Iudeiĭ care păcătuesc răstîgnindu-l (*Origen, Epifane, Vasile, Ieronim, Teofilact*), nicĭ teama că paharul suferinţelor luĭ va trece la învĕţăceĭ (*Ilarie*). Cristos ca om a întrat în lupta patimilor sale cu voe şi ştiinţă omenească; ca Dumnezeŭ a grăit clar şi cu hotărîre că trebue să moară pentru mântuirea neamuluĭ omenesc. Natura luĭ omenească se spăimîntă de moarte; voea luĭ omenească voeşte a scăpa, iar ştiinţa omenească crede că cele suferite până acum sûnt suficiente a satisface dreptăţiĭ dumnezeeştĭ. De aceea zice: Părinte de este cu putinţă etc. Dar îndată se supune, în cele următoare, voeĭ dumnezeeştĭ. Numaĭ în consunare cu voea luĭ Dumnezeŭ voeşte el să treacă paharul (*Origen*).

40. Şi a venit la învĕţăceĭ şi-ĭ află pe eĭ dormind, şi zice luĭ Petru: Aşa n'aţĭ putut priveghia cu mine o oră? 41. Priveghiaţi şi vă rugaţĭ, ca să nu întraţĭ în ispită; duhul este gata, dar carnea e slabă. La învĕţăceĭ caută Isus mângăere, dar eĭ adormiseră de oboseală şi după Lc. 22, 45 de întristare. Unĭĭ afirmă că fapta psihologiceşte e neexplicabilă (cf. Lc. 1. c.), deşi recunosc istoricitatea eĭ pentru v. 40. 45. *Nu aţĭ putut . . o oră*: timp scurt, un moment. Isus se adresează luĭ Petru pentru cele rostite în v. 33. 35 arĕtându-ĭ că trebue maĭ nainte să vegheze (*Crizostom, Teofilact, Zigaben*). *οὕτως* exprimă mirarea şi e mustrare = *siccine*. *Zigaben* pune după *aşa* semnul întrebărĭĭ, dar trebue să se

lege cu cele următoare. Admonarea este: *Priveghiaţi şi vĕ rugaţi* etc.; specie la cele din v. 31: sminteala pentru el; lesne pot ajunge în starea sĕ se lapede de el. De aceasta vor scăpa priveghind şi rugându-se ca în timp de primejdie sĕ aibă tăria a se opune şi a lupta pentru Cristos. Aceste două deşteaptă spiritul şi-l fac precaut avizând pe om la puterea de sus. Motivul admonării: *duhul este gata*: principiul de vieaţă, omul vostru intern e gata la toate, dar i-se opune trupul cu slăbiciunea sa, care îndeamnă pe toţi la rele şi e neputincios a învinge frica şi a se opune ispiteĭ la necredinţă.

42. Iarăş a doua oară mergênd s'a rugat zicênd: Părintele meŭ, de nu poate trece acesta ca sĕ nu-l beaŭ, fie voea ta. 43. Şi venind iarăş i-a găsit pe eĭ dormind; căochiĭ lor eraŭ îngreoaţĭ. 44. Şi lăsându-ĭ pe eĭ iarăş mergênd s'a rugat a treia oară, acelaş cuvênt zicênd. *πάλιν ἐκ δευτέρου* e pleonazm (Io. 21, 15. Acta 10, 15); ocură şi la clasicĭ. *εἰ οὐ δύναται* nu e de schimbat cu *εἰ μὴ δύναται* (Win. p. 444 sq.). În a doua rugăciune exprimă Isus că se învoeşte a împlini porunca Tatălui ceresc. Recepta citeşte *τὸ ποτήριον* după *τοῦτο* şi *ἀπ'ἐμοῦ* după *παρελθεῖν*. *Acesta* însemnează: ce trebue sĕ beaŭ. *Fie voea ta*: ascultarea până la moarte (Fil. 2, 8. Rom. 5, 19). *Eraŭ îngreoaţi*: de somn (Lc. 9, 32). *Iarăş* sĕ leagă cu *i-a găsit*. La nevoĭ şi întristare omul rosteşte rugăciune scurtă; astfel şi Mântuitorul. La a treia rugăciune s'aŭ întâmplat Lc. 22, 43 sq. *ἐκ τρίτου* (lipseşte în unele Msse) sĕ leagă cu *s'a rugat*. ℵ are *τὸν αὐτὸν ἐκ τρίτου λόγον εἰπὼν πάλιν* (care *πάλιν* uniĭ îl leagă la v. următor pentru *τὸν αὐτὸν λόγον*). Rugăciunea sĕ relatează cu modificărĭ, deşi cuprinsul e acelaş (v. 42); aceasta nu are însă niciо importanţă.

45. Atuncĭ veni la învĕţăceĭ şi zise lor: Dormiţĭ în viitor şi vĕ odihniţĭ; iată s'a apropiat ora şi Fiul omuluĭ sĕ va da în mânile pĕcătoşilor. 46. Sculaţĭ sĕ mergem; iată s'a apropiat celce m'a vêndut. *καθεύδετε* şi *ἀναπαύεσθε* nu sûnt indic., ci imper. *Zigaben* etc. iaŭ ca ironie: *Până acum nu aţĭ putut priveghia, în viitor dormiţĭ şi odihniţĭ de puteţĭ* — ceeace nu sĕ potriveşte cu acest moment de multă întristare. *Crizostom*,

Teofilact etc. explică corect ca permisiune şi după ἀναπαύεσθε urmează o pauză scurtă: Dormiţi acum timpul scurt de care mai dispuneţi, căci nu mult după aceea zice: *Iată s'a apropiat* etc. Alţii: să lasă somnul pe altădată, acum să grijească de celece să vor întâmpla cât mai curênd, decî să se scoale. *Ora*: fatală, hotărîtoare. *Fiul omului*: acesta va fi vêndut. *Păcătoşilor:* sûnt duşmanii Domnului, mai vêrtos căpeteniile poporului Israil. Ora primejdiei îl îndeamnă a zice învăţăceilor: *Sculaţi* etc. ἐγείρεσθε, ἄγωμεν, ἰδού arată că nu e vreme de zăbovire, lucrurile să întâmplă cu grabă. *Să mergem*; *Zigaben: Şi aci dovedeşte că de bună voe va fi omorît.*

§. 50. Prinderea lui Isus, 26, 47—56.

(Mc. 14, 43—52. Lc. 22, 47—53. Io. 18, 2—11).

47. Şi încă grăind el, iată Iuda unul din cei doisprezece a venit, şi cu dênsul mulţime multă cu săbii şi drugi, dela arhiereî şi bătrânii poporului. 48. Iar celce îl vênduse pe el dădu lor semn zicênd: Pe care voiu săruta, acela este; prindeţi-l. 49. Şi îndată apropiindu-se de Isus zise: Bucură-te Învăţătorule, şi l-a sărutat. 50. Iar Isus zise lui: Prietene! pentru ce aî venit? Atunci apropiindu-se ei pus'aŭ mânile pe Isus şi l'aŭ prins pe el. Iuda ştie unde petrece Isus, după Io. 18, 2. *Unul din cei doisprezece*; aşa să realizează prezicerea din v. 21, cf. v. 14. *Crizostom: Iarăş îl numeşte unul din cei doisprezece şi nu se ruşinează*; pare că aceasta devenise numirea lui ca *celce îl vênduse pe el* (v. 25. 48. 27, 3. Io. 13, 11. 18, 2.). *Mulţime multă* să determină mai aproape Io. 18, 3. 12. Lc. 22, 5: o parte din cohorta romană, servitorii sinedriului şi din straja dela templu (aceasta avea drugi). Aşa sûnt gata şi la o eventuală opoziţie din partea învăţăceilor lui Isus. *Dela arhiereî* etc. să leagă cu *a venit*. Mt. arată apriat că arhiereii evreeşti, nu stăpânirea romană, a pus la cale prinderea lui Isus. Tradatorul se înţelesese cu ei a le da semnul salutării ca aşa să cunoască pe Isus; după Mc. 14, 44 mai adause: *pe acela legaţi-l şi-l duceţi. Pe care voiu săruta*: semnul iubirii, al amiciţiei şi credinţii. La Evreî

şi învĕţăceiĭ sărutaŭ pe învĕţător ca semn al reverinţiĭ. Semnul fusese ales bine: mulţimea va şti pe cine sĕ prindă, iar învĕţăceiĭ nu înţeleg că e tradare. *Acesta este:* deosebeşte persoana anumită. *Şi îndată:* dupăce dăduse semnul. καταφιλεῖν amplifică semnificarea verbuluĭ simplu: Iuda procede cu multă afecţiune. *Prietene* cf. 20, 13. *Pentru ce aĭ venit?!* împlineşte scopul veniriĭ tale; Isus n'ar primi sărutarea şi provoacă pe Iuda sĕ-şĭ împlinească scopul veniriĭ (cf. Lc. 22, 48). Unĭĭ iaŭ ἐφ'ὅ în înţelesul luĭ ἐπὶ τί (Win. p. 157); alţiĭ zic că propoziţia e întrebare: Prietine, pentru ce aĭ venit? *Atunci:* după cele întâmplate Io. 18, 4—6. *Apropiindu-se:* soţiĭ luĭ Iuda.

51. Şi iată unul din ceĭce eraŭ cu Isus întinzêndu-şĭ mâna scoase sabia sa, şi lovind pe sluga arhiereuluĭ i-a tăiat urechea luĭ. 52. Atunci zise Isus luĭ: Întoarceţĭ sabia ta în locul eĭ; că toţĭ care scot sabie de sabie vor muri. 53. Saŭ socoteştĭ că nu pot ruga pe Tatăl meŭ şi-mĭ va pune acum întrajutor douĕsprezece leghioane de îngerĭ? 54. Decĭ cum sĕ vor plini scripturile, că aşa trebue sĕ fie? Io. 18, 10 spune că Petru a scos sabia (Lc. 22, 38) şi a tăiat urechea dreaptă a servitoruluĭ Malh (Lc. 20, 50). ὠτίον, ca ὠτάριον, e deminut. dela οὖς. Omiterea numeluĭ luĭ Petru aci sĕ explică din poziţia creştinilor atuncĭ: Petru lesne putea fi urmărit; pe timpul când Ioan scrie evangelia nu maĭ exista această primejdie. Crizostom zice că săbiile simbolizează tradarea; poate că ele s'aŭ folosit la junghierea mieluluĭ pashal (*Crizostom, Zigaben*). *Întoarce sabia ta în locul eĭ* e evraizm: s'o bage în teacă. *Că toţĭ* etc.: sentenţă generală care aduce aminte legea rĕzbunăriĭ (Gen. 9, 6); ca proverb: ce greşeşte cineva aşa sĕ va pedepsi (Înţel. 11, 16 cf. Apoc. 13, 10). Incidentul acesta a trebuit sĕ maĭ mărească durerea luĭ Isus, pentrucă pare astfel justificată pornirea contra luĭ (v. 58); sĕ dădu motiv la maltratarea luĭ (cf. v. 50); în urmă era fără folos. *Crizostom, Teofilact, Zigaben* zic că aceste cuvinte sĕ rapoartă la Evreĭ prezicêndu-le soartea viitoare, de aceea nu-ĭ nevoe a se apĕra acum contra lor pentrucă încurênd vor peri; *Crizostom* ma zice că mulţimea înţelege converzaţia şi se va teme. Dar nicĭ

nu e nevoe de această întrevenire a lui Petru: *Saŭ socoteşti* etc. *ἢ δοκεῖς*: dacă Petru n'ar încuviința partea întâia a dilemei, apoi i-se pune în vedere partea a doua. *πλείω* se întrebuințează ca *πλεῖον* cu şi fără *ἤ* neschimbând construcția. *δώδεκα* etc. grecească curată (Win. p. 525). Recepta a cores: *πλείους ἢ δώδεκα*; numĕrul nu trebue luat aritmetic, ci: Tatăl meŭ ceresc de ar voi mĭ-ar pune la dispoziție nenumĕroşĭ îngerĭ. Mântuitorul numĕră după legiunĭ având în vedere stăpânirea romană. *Decĭ cum*: de mĭ-ar da Dumnezeŭ această putere etc.; *Zigaben: De nu voiŭ fi omorît astfel. ὅτι* exprimă cuprinsul lui *γραφαί* (Is. 53, 10. Dan. 9, 26) şi avem se suplinim *λέγουσαι*.

55. Întru aceeaş oră zise Isus mulțimiĭ: Ca la un tâlhar ațĭ eşit cu săbiĭ şi drugĭ se mĕ prindețĭ; zi de zi în templu şĕzut-am învĕțând, şi nu m'ațĭ prins. 56. Iar aceste toate s'aŭ făcut ca se se plinească scripturile prorocilor. Atunci învĕțăceiĭ toțĭ lăsându-l pe el fugiră. Isus demonstră că venind asupra luĭ cu arme îl declară un făcĕtor de rele, un tâlhar; impută apoi sinedriuluĭ de ce nu l-aŭ prins ziua când învĕța înaintea tuturor în templu, ci acum noaptea. Conştienta rea a acestuĭ sfat al poporuluĭ se arată decĭ ca în v. 5. *În aceeaş oră:* când s'aŭ întâmplat cele istorisite dela v. 47 sq. Unele mărturiĭ aŭ *la voĭ* după *şĕzut-am* — adaus din Mc. 14, 49. *τοῦτο δὲ ὅλον . . . προφητῶν* sûnt cuvintele Mântuitoruluĭ exprimând că prinderea luĭ se întâmplă ca se se realizeze cele profețite de mult; aşadar nu e reflexiunea evangelistuluĭ ca în 1, 22. 21, 4. Învĕțăceiĭ vĕzând că învĕțătorul lor nu caută a scăpa din mânile vrăjmaşilor îl părăsesc — lucră contra promisiuniĭ din v. 35.

§. 51. Interogatorul şi maltrarea luĭ Isus înaintea arhiereuluĭ, 26, 57—68.

(Mc. 14, 53—65. Lc. 22, 54—71. Io. 18, 12—24).

57. Iar celce prinseră pe Isus îl duseră la Caiafa arhiereul, unde eraŭ adunațĭ cărturariĭ şi bĕtrâniĭ. 58. Iar Petru mergea după el de de-

parte până la curtea arhiereului, și intrând în lăuntru ședea cu slugile ca să vadă sfârșitul. *Cărturarii și bătrânii:* sinedriul, v. 59; *bătrânii* lipsesc ℵBDL Min. Verz. și Părinții. Mai detailat tratează Io. 18, 15 sq. *ἀπὸ μακρόθεν* (*ἀπό* lipsește ℵCL*Δ*); *μακρόθεν* aparține grecității de apoi; e pleonazm adese întrebuințat. *ἰδεῖν τὸ τέλος* = *exitum rei.*

59. Iar arhiereii și întreg sinedriul căutau mărturie mincinoasă asupra lui Isus, ca să-l omoare pe el. 60. Și nu au aflat deși multe mărturii mincinoase au găsit. Iar mai pe urmă venind două mărturii mincinoase ziseră: 61. Acesta a zis: Pot risipi templul lui Dumnezeu și în trei zile să-l zidesc pe el. În *și întreg sinedriul* trebue luat *și*: în genere; vedem că toți erau contra lui Isus. *Mărturie mincinoasă, Zigaben: Cum părea lor era mărturie, iar după adevăr mărturie mincinoasă.* Hotărîtă era moartea lui Isus (v. 3—5), dar voesc să-i dee aparența dreptății; de aceea caută mărturii, cari fiind tendențioase numai mincinoase pot fi. Recepta are textul v. 60: *καὶ οὐχ εὗρον. καὶ πολλῶν ψευδομαρτύρων προσελθόντων οὐχ εὗρον*, sau: *καὶ οὐχ εὗρον καὶ πολλῶν προσελθόντων ψευδομαρτύρων.* Multe mărturii păsesc contra lui Isus, dar sinedriul nu află în ele gravitatea ca să poată enunța sentența de moarte pentrucă își contraziceau (Mc. 14, 56), iar după lege să cer cel puțin două mărturii (Num. 35, 30. Deut. 17, 6. 19, 15). În urmă păsesc două mărturii, cari însă nu spun adevărul (Mc. 14, 58) pentrucă Isus altfel a pronunțat cuvintele aceste, cf. Io. 2, 19. *În trei zile:* în timp de 3 zile.

62. Și sculându-se arhiereul zise lui: Nimica nu răspunzi la ceeace mărturisesc aceștia contra ta? 63. Iar Isus tăcea. Și răspunzând arhiereul zise lui: Juru-te pe Dumnezeul cel viu, ca să spui nouă, de ești tu Cristosul Fiul lui Dumnezeu. 64. Zise Isus lui: Tu ai zis; însă zic vouă, de acum veți vedea pe Fiul omului șezând de dreapta puterii și venind pe norii cerului. Sfatul caută a procede după prescriptele legii (Io. 19, 7), de aceea arhiereul își dă silință să confunde pe Isus cu întrebări; el

însă tace (Is. 53, 7), căci combatêndu-l n'ar fi folosit nimica pentrucă-i lipsea credința *(Zigaben)*. τί=ὅ, τι (Win. p. 152). Tăcerea lui Isus irită mai mult pe arhiereu: *Juru-te* etc. Aceasta era formula jurămintelor la tribunalele de atunci, la care urma răspunsul *da și Amin* (Num. 5, 19—22. Deut. 27, 15 sq. 1. Sam. 14, 27. 28; 2. Reg. 22, 16). κατά=*la*, ocură adese la Greci (Passow, Krüger 68, 24. 1). Jurământul la tribunale să făcea totdeuna la Dumnezeu (Winer RWW. 1, 303 sq.). *Dumnezeul cel viu:* acesta poate pedepsi spuind Isus neadevĕrul (Evr. 10, 31). *Fiul lui Dumnezeu:* în înțelesul propriu, care zici tu că ești (Ps. 2, 7. 110, 1). Isus răspunde afirmativ și primește jurământul (Mc. 14, 62); dovedește apoi că deși acum nu apare ca Fiul omului, totuș va ajunge la deplină stăpânire provocându-se la Ps. 110, 1. Dan. 7, 13 (cf. 22, 44. 24, 30). πλήν=*însă*; afară de această întărire a jurământului din partea mea, *veți vedea pe Fiul etc.* τῆς δυνάμεως e abstractul pentru concret: *pe cel puternic*. Talmudul încă numește pe Dumnezeu הגבורה; este cel mai eclatant contrast al aparițiunii sale de acum. Voi, zice el, mĕ omorîți, dar mĕ veți vedea ca guvernatorul lumii, mai apoi ca judecătorul ei. *Veți vedea:* nu să înțelege vederea trupească, ci observarea din experiență. Venirea *pe norii cerului* nu să raportă numai la venirea lui la sfârșitul zilelor, ci și la întâmplările precedente (risipirea Ierusalimului) conform profeției lui Dan. 7, 13 sq. *Șederea de dreapta* simbolizează participarea la putere.

65. Atunci arhiereul și-a rupt vestmintele sale zicênd: Grăește hulă; ce ne mai trebuesc mărturii? Iată acum ați auzit hulă. Ce vi să pare voue? 66. Iar ei răspunzênd ziseră: Vinovat este morții. 67. Atunci au scuipit în obrazul lui și l-au lovit cu pumnii, 68. iar alții l-au pălmuit zicênd: Proorocește nouĕ, Cristoase, cine te-a lovit? Ruperea[1] vestmintelor era semnul jalei si al întristării — îndeosebi la hule (Lev. 24, 16; 2. Reg. 18, 37); numai

[1]) *Maimonides* la Buxt. Lex. Talm.: „Laceratio fit stando, a collo anterius, non posterius, non ad latus neque ad fimbrias inferiores vestis. Longitudo rupturae palmus erat. Laceratio non fit in interula seu indusio linteo, nec in pallio exteriori: in reliquis vestibus corpori accommodatis omnibus fit, etiamsi decem fuerint".

mantaua şi haina de desupt nu era permis să se rupă; de aceea plur. τὰ ἱμάτια. Declararea lui Isus că este Fiul lui Dumnezeŭ este dovadă suficientă; el nu mai are nevoe de mărturiile prescrise în lege (Deut. 18, 20). *Vinovat morţii* cf. Lev. 24, 16; era prescrisă uciderea cu pietre. Sinedriul enunţă sentenţa de moarte; Romanii aveaŭ s'o execute, pentrucă Iudeii perduseră *jus gladii*; asupra acestuia să sfătuesc 27, 1 sq. Urmează batjocurirea, după Mt. Mc. din partea membrilor sinedriului; Lc. 22, 63 spune că straja. *Aŭ scuipit*: subiectul sûnt sinedriştii (Mc. 14. 65); *Zigaben: După condamnarea nedreaptă luându-l ca pe un necinstit şi nevrednic etc.* ῥαπίζειν; *Vulg.* palmas in faciem ejus dederunt; alţii cred că trebue luat în înţelesul lui ῥαβδίζειν=a bate cu varga, nuele, pentrucă οἱ δὲ introduce altă clasă a maltratăriĭ şi Mc. 14, 65 să zice că ὑπηρέται aŭ făcut aceasta.

§. 52. Petru se lapădă de Isus, 26, 69—75.

(Mc. 14, 66—72. Lc. 22, 56—62. Io. 18, 16 sq.)

În cele esenţiale consună aceste relatări. Toţi spun că Petru s'a lăpădat de 3 ori de Isus. Maiântâiŭ îl întreabă o slujnică (Mt. Mc. Lc. — Io. zice că era portăreasă); a doua oară după Mt. altă slujnică, după Mc. alta; Lc. *altul;* Io. nehotărît: *ziseră lui;* a treia oară îl întreabă după Mt. Mc. nehotărît ceîce stăteaŭ acolo, Lc. prin altul, Io. prin o slugă a arhiereului. Numai Mc. aminteşte că cocoşul a cântat dedouĕ ori.

69. Iar Petru şĕdea afară în curte; şi apropiindu-se de el o slujnică zise: Şi tu erai cu Isus Galileeanul. 70. Iar el s'a lăpĕdat înaintea tuturor zicênd: Nu ştiŭ ce zici. ἔξω în opunere cu interiorul palatului. μία are înţelesul lui τίς (Win. p. 111). παιδίσκη= *fată tênără, sclavă, servitoare. Erai* exprimă că-l văzuse în apropierea lui Isus. *Galileeanul*: caracterizează astfel pe cel prins. *Înaintea tuturor:* câţi eraŭ faţă (servitorii tribunalului v. 58). Petru simulează că nu înţelege pe servitoare.

71. Iar eşind el la poartă, l-a văzut alta şi zice lor acolo: Acesta era cu Isus Nazarineanul. 72. Şi iarăş s'a lăpĕdat cu jurămênt că nu ştiŭ pe omul. *Eşind*: din curte. πυλῶνα e portalul (Mc. 14, 68);

un turn cu porți, care duce din curtea internă în vestibulul din afară. *Alta,* adecă servitoare. *Lor:* oamenilor care erau prezenți. *Cu jurământ,* numai la Mt. A doua oară se lapădă Petru de Isus numindu-l *omul,* adecă străinul.

73. Iar peste puțin apropiindu-se celce stăteau ziseră lui Petru: Cu adevărat și tu ești din aceștia; căci și graiul tău te arată. 74. Atunci începu a se blăstăma și a se jura că nu știu pe omul. Și îndată a cântat cocoșul. 75. Și și-a adus aminte Petru de cuvintele lui Isus carî a zis că înainte de cântatul cocoșului de trei orî te vei lăpăda de mine; și eșind afară a plâns cu amar. *Peste puțin* cf. Lc. 22, 59. *Celce stăteau*; atențiunea li se atrage în urma celor întâmplate v. 69 sq.; după Io. 18, 26 era față și o rudenie a lui Malh, de aceea *καὶ γάρ*. Dialectul galileean se deosebea prin pronunția mai moale, nu se distingeau bine guturalele; ע se pronunța ca א etc. *καταθεματίζειν* e corupt din *καταναθεματίζειν*. Petru face gradațiune în lăpădarea de Isus: se lapădă simplu (v. 70); se joară (v. 72); în urmă se blastămă (v. 74). Cântând cocoșul Petru își aduce aminte de cuvintele Domnului (cf. Lc. 22, 61).

§. 53. Isus înaintea lui Pilat; sfârșitul lui Iuda, 27, 1—26.

(Mc. 15, 1—15. Lc. 23, 1—25. Io. 18, 28—19, 16).

1. Iar făcându-se dimineață sfătuitu-s'au toți arhiereii și bătrânii poporului asupra lui Isus, ca să-l omoare pe el. 2. Și legându-l l-au dus și l-au dat lui Pilat din Pont, procuratorului. Sentența de moarte se adusese (26, 59 sq.), dar sinedriul putea ține ședință numai ziua, îndeosebi când aducea sentențe grele; deci ca să păstreze forma legii se adună de nou și hotărăsc. Aici este altă ședință, ce dovedește deosebirea timpului (v. 1.) și adunarea tuturor membrilor de nou. La stăpânirea romană îl acuză că revoltă poporul (v. 11. Io. 19, 12). *Legându-l* arată că în timpul interogatorului era dezlegat (Io. 18, 12. 14). Arhelau e depus la 6. d. Cr.; Iudeea devine provință romană și e supusă propretorului din Siria, căruia era subordinat procuratorul (*ἡγεμών* propriu=

ἐπίτροπος) cu reşedinţa în Cezarea (Acta 23, 23 sq. 24, 27. 25, 1); acesta avea toată puterea în absenţa propretoruluĭ. Atuncĭ era al 5. procurator Pilat din Pont, dela 26—36 d. Cr. Procuratorul venea de sĕrbătorĭ la Ierusalim, unde locuea în palatul luĭ Irod, aproape de fortăreaţa Antonia, pentruca sĕ fie la îndemână când s'ar naşte tumult. Aproape de acest palat era şi pretoriŭ saŭ tribunalul (Io. 19, 28).

3. Atuncĭ vĕzênd Iuda care vênduse pe el că l-aŭ judecat, căindu-se a întors ceĭ treĭzecĭ de arginţĭ arhiereilor şi bĕtrânilor zicênd: 4. Pĕcătuit-am vênzênd sânge nevinovat. Iar eĭ ziseră: Ce este nouĕ? Tu veĭ vedea. 5. Şi aruncând arginţiĭ în templu s'a depărtat, şi mergênd s'a spânzurat. Din procedarea arhiereilor şi a bĕtrânilor vĕzu Iuda că fapta sa e nedreaptă; ştie că-l condamnaseră la moarte. El voeşte acum cel puţin sĕ împedece executarea pedepseĭ, căcĭ celelalte prezise de Isus toate s'aŭ plinit; de aceea zice că a vêndut sânge nevinovat. *Atuncĭ*: dupăce a fost dus Isus la Pilat. *Căindu-se* dovedeşte că în momentul tradăriĭ nu aşteptase acest sfârşit. *Arhiereilor şi bĕtrânilor*: nu toţĭ sinedriştiĭ aŭ parte la acest act. (v. 2). *ἀθῷον* e compus din *ἀ* priv. şi *θωή (vină, pedeapsă)*: a vêndut un om nevinovat şi i-a jertfit vieaţa. Duşmaniĭ luĭ Isus însă se bucură că l-aŭ prins şi nu poartă grija celuĭce l-a dat în mâna lor; de aceea: *Ce este nouĕ* etc. *Tu veĭ vedea*: De tine însuţĭ poartă grijă de acum înainte. *ναός*: templul în înţeles propriŭ, unde funcţionaŭ preoţiĭ şi nu sĕ ia în înţeles maĭ larg (24, 1). *ἀπάγχεσθαι* sĕ află şi la clasicĭ=*a se spânzura*. Espunerea luĭ Petru Acta 1, 18 diferă încâtva puindu-sĕ pondul pe plesnirea trupuluĭ luĭ Iuda; tradiţia desvoltă aceasta.[1]) Diferenţa aceasta pare a sĕ aplana maĭ bine dacă primim că cadavrul plesnind a căzut pe pământ (cf. Acta 1, 18).

6. Iar arhiereiĭ luând arginţiĭ ziseră: Nu sĕ cade a pune aceştia în vistierie, pentrucă sûnt preţul sângeluĭ. 7. Iar sfătuindu-se aŭ cumpĕrat cu eĭ ţarina unuĭ olar pentru îngroparea străinilor. 8. Pentru aceea s'a numit ţarina aceea ţa-

[1]) Vezĭ scrierile Părinţilor apostolescĭ traduse de mine pag. 51 — mărturia luĭ *Apolinarie*.

rina sângelui până în ziua de azi. După Deut. 23, 18 nu era permis a se pune în vistieria templului bani agonisiți pe cale nedreaptă. De aceea sunt toți de acord ca să cumpere un loc unde să îngroape pe Iudeii din alte țări, care s'ar întâmpla să reposeze de sărbători fiind în Ierusalim; și adecă țarina unui olar în valea Hinom, care să numește de atunci țarina sângelui (cf. Acta. 1, 18). Cumpărarea s'a întâmplat mai apoi, cf. Acta. 1, 18. *κορβανᾶς* (*κορβᾶν*=dar): vistierea templului (*Ios. Flaviu*, Bell. jud. 2, 9, 4). *Prețul sângelui*: prețul pentru care trebue să se verse sânge; această mărturisire este învinovățire de sine (*Crizostom*). Artic. *τόν* înaintea lui *ἄγρον τοῦ κεραμέως* dovedește că țarina e cunoscută în Ierusalim. *Până în ziua de azi* arată că evangelia noastră s'a tradus în greceşte mai târziu.

9. Atunci s'a plinit ceeace s'a zis de Ieremia prorocul care zice: Și au luat treizeci de arginți, prețul pentru cel prețuit, care și-au prețuit dela fiii lui Israil, 10. și i-au dat pe țarina olarului, precum mi-a poruncit mie Domnul. *Atunci*: când au cumpărat țarina. Citatul e Zah. 11, 12. 13. *Augustin* etc. cred că avem eroare de memorie, mai vêrtos că există asemănare cu Ier. 18, 2. 19, 1 sq.; alții cred că citirea *Ἱερεμίου* e falză și acest cuvênt trebue omis ori înlocuit cu *Ζαχαρίου* — dar textul e sigur. *Origen, Zigaben* etc. zic că autorul a citat din o carte perdută a lui Ieremia, iar *Ieronim* mărturisește că acest loc l-a citit din cuvênt în cuvênt: „Legi nuper în quodam hebraico volumine, quod Nazarenae sectae mihi Hebraeus obtulit Jeremiae apocryphum, in quo haec ad verbum scripta reperi.“ Înțelesul istoric al locului Zah. 11, 4—11 este: Profetul, după ce nu mai voește a fi păstorul lui Efraim, în numele lui Iehova cere plata sa. Ei îi dau 30 de sicli, iar el îi aruncă, la porunca lui Iehova, în templu olarului. Dificultăți are אֶל־הַיּוֹצֵר: *olarului*; LXX traduce *εἰς χωνευτήριον*=în topitoare; unii citesc אֶל־הַיּוֹצֵר = *în vistierie*, adecă a templului. Mt. a luat cuvêntul în înțelesul *olarului*, ce reesă din *εἰς ἄγρον τοῦ κεραμέως*. În valea Hinom erau oficinele olarilor și cărămidarilor (Ier. 19, 2). Păstorul aruncă cei 30 de arginți în templu indicând că și acesta s'a profanat. Păstorul este Cristos, pe care Israil îl înlătură plătind

pentru vieaţa luĭ 30 de arginţĭ. *Preţul . . . preţuit* e apoziţie la *30 de arginţĭ;* care-l aduse înapoĭ Iuda. Profetul are pers. 1. iar evangelistul persoana 3. ἔλαβον, ἔδωκαν; subiectul sûnt arhiereiĭ, reprezentanţiĭ poporuluĭ. De observat este că τοῦ τετιμένου corĕspunde luĭ היקר *(pretiĭ)*, dar evangelistul a citit היקר *(cari, aestumati)* şi înţelege pe Isus, cel preţuit κατ' ἐξοχήν; *Zigaben*: *Preţul Cristosuluĭ prea scump* (compoziţia *pretium pretiosi*). Cel care întrece orĭce preţuire a fost preţuit cu 30 de sicli. ὃν ἐτιμήσαντο: arhiereiĭ. Înţelesul: aceştia şĭ-aŭ pus acest preţ dându-le anză fiiĭ luĭ Israil şi în numele lor; deci *şĭ-aŭ pus preţ* sĕ leagă cu *dela fiiĭ luĭ Israil. Precum* (καθά) *mĭ-a poruncit mie Domnul* corĕspunde luĭ: „Şi zise Iehova cătră mine“ (v. 13); profetul motivează de ce a aruncat olarului arginţiĭ.

11. Iar Isus sta înaintea procuratoruluĭ; şi l-a întrebat pe el procuratorul zicênd: Tu eştĭ regele Iudeilor? 12. Iar Isus zise: Tu zicĭ! Şi când grăeaŭ asupra luĭ arhiereiĭ şi bĕtrâniĭ nimic nu rĕspundea. Continuă tratarea începută în v. 2. Acest interogatoriŭ sĕ espune maĭ pe larg Io. 18, 29—39 cf. Lc. 23, 2—5. Din cuvintele procuratoruluĭ reesă că Isus era acuzat a sĕ fi declarat regele Iudeilor; Isus confirmă aceasta: *Tu zicĭ* (cf. 26, 64. Io. 18, 37). La celelalte acuze ale duşmanilor Isus nu rĕspunde ştiind că moartea luĭ era hotărîtă.

13. Atunci zise Pilat luĭ: Nu auzĭ câte mărturisesc asupra ta? 14. Şi nu a rĕspuns luĭ la nicĭ un cuvênt, că se mira procuratorul foarte. πόσα σου καταμαρτυροῦσιν proprĭŭ: ce lucruri grave aduc contra ta. Pilat voeşte ca Isus sĕ se apere, dar demnitatea luĭ îĭ împune; cf. Lc. 23, 6—12 cari trebue intercalate. Tăcerea din v. 12. 14 urmează după Io. 18, 37.

15. Iar la sĕrbătoare îndatina procuratorul sĕ slobozească poporuluĭ un legat pe care-l voia. 16. Iar avea atunci un legat vestit care se chiema Baraba. Un drept tradiţional (cf. Io. 18, 39) foloseşte Pilat că doar va libera pe Isus; el crede că numaĭ invidia arhiereilor l-a dat în mânile sale şi poate acum se vor lăsa de rĕzbunare. κατὰ ἑορτήν: de sĕrbătoare, adecă în decursul eĭ

(Win. p. 374); aci sûnt paştele cum dovedeşte textul. La Romanî sĕ liberaŭ prisonierîĭ, în onoarea zeilor, de sĕrbătoarea *Lectisternielor* (Liv. 5, 14) ; apoĭ la ziua naşterîĭ împăraţilor; la Grecî de sĕrbătoarea zeiţeĭ Ceres, aşanumitele *desmoforiĭ*. Sĕ poate că Romanîĭ aplicaŭ acest drept tradiţional şi la popoarele asuprite ca sĕ le căştige iubirea (*Origen* în Matth. III, 120); la Iudeî aleseseră sĕrbătoarea paştelor. *Aveaŭ:* în prinsoare; subiectul sûnt procuratorul şi oamenîĭ luĭ. *Un legat*: vor fi fost maĭ mulţî, dar numaĭ pe unul puteaŭ cere sĕ se libereze. *ἐπίσημον=renumit*, în înţeles rĕŭ; presupune decî maĭ mulţî. De observat este că unele Min. şi Verz. aŭ *Ἰησοῦν Βαραββᾶν* aci şi v. 17; *Origen* zice că sĕ află şi în multe Msse. *Βαραββᾶς* = בר אבא = *fiul părintelui*, cum explică *Ieronim* (Tom. 7. p. 406. în Psal. 108): „Nolunt habere regem Jesum, habeant regem Barabbam, qui interpretatur filius patris, hoc est diaboli"; *Teofilact*: *Iudeiĭ cer pe fiul părintelui lor, al diavolului, iar pe Isus l-aŭ răstîgnit.* Alţiĭ îl deduc dela בר רבן = *Βαῤῥαββᾶν* = *filius magistri nostri*; era un tâlhar (Io. 18, 40); saŭ dela בר אבן = *fiul tatălui nostru*. În acel timp eraŭ mulţî banditî care se sculaseră contra puteriî romane (*Iosif Flaviu*, Bell. jud. 2, 13, 3. 4, 7, 2—9).

17. Decî adunându-se eĭ zise lor Pilat: Pe cine voiţî sĕ vĕ slobod, pe Baraba saŭ pe Isus care sĕ zice Cristos? 18. Că ştiea că pentru pizmă l-aŭ dat pe el. *Decî:* conform acesteĭ datine şi aflându-se acum atare prins. *Eĭ:* Iudeiĭ, poporul, cf. v. 15. *Ce sĕ zice Cristos:* poartă între voĭ acest nume; e recunoscut de atare; pe care l-aţî şi acuzat pentrucă zice că este Mesia vostru. Motivul întrebăriî: *Că ştiea* etc. Din atitudinea sinedriştilor a dedus el că numaĭ invidia, că autoritatea luĭ Isus creşte în paguba lor, i-a îndemnat a procede astfel. *διά* exprimă motivul (Win. p. 372).

19. Iar când şĕdea pe scaunul de judecată, trimis-a la dênsul mulĕrea luĭ zicênd: Nimic ţie şi acestuĭ drept! Căcĭ multe am păţit azĭ în vis pentru dênsul. Pilat aşteptând rĕspunsul (la întrebarea din v. 17) poporuluĭ sĕ aşează pe scaunul de judecată (cf. Io. 19, 13); atuncĭ vine solie dela femeea sa — tradiţia o numeşte *Procla, Claudia Procula* (Nicef. Ist. bis. 1, 30. Evang.

Nicod. P. 1. A. c. 2). Dela August înainte magistraţii romanî puteaŭ sĕ-şî iee soţiile în provinţele unde eraŭ trimişî (Tacit. Annal. 3, 33 sq.). *Nimic ţie şi acestuî drept:* sĕ nu-î facî nimic rĕŭ (8, 29. Io. 2, 4). *Căcî multe am pătit; Origen, Crizostom, Augustin* explică acest vis ca lucrare dumnezeească spre a dovedi încă odată nevinovăţia şi sânţenia luî Isus; *Beda* îl atribue influenţiî, diavoluluî. În timpul maî noŭ uniî exegeţî zic că este un proces psihologic. Evang. Nicod. sĕ numeşte această femee θεοσεβής şi ἰουδαΐζουσα (Tischendorf. Pilati c. Christ. judic. etc. ex actis Pilati 1855. p. 16 sq.); ea auzise de Isus, poate îl şi vĕzuse, compătimeşte cu el avênd cunoştinţă de soartea ce-l aşteaptă. Teama că zeiî vor pedepsi pe bărbatul eî, dacă va lua parte la uciderea luî, se manifestă în vis spăimêntător. *În vis* cf. 1, 20; în somnul de dimineaţa. Numaî Mt. are această întâmplare; Lc. 23, 6 sq. este trimiterea luî Isus la Irod înainte de propunerea de a-l slobozi.

20. Iar arhiereiî şi bĕtrâniî îndemnaŭ mulţimea sĕ ceară pe Baraba, iar pe Isus sĕ-l piardă. 21. Iar rĕspunzênd procuratorul zise lor: Pe cine voiţî din ceî doî sĕ vĕ slobod vouĕ? Iar eî ziseră: Pe Baraba. 22. Zice lor Pilat: Dar ce voiŭ face cu Isus care sĕ zice Cristos? Zic: Sĕ se răstîgnească. 23. Iar el zise: Dar ce rĕŭ a făcut? Iar eî şi maî vêrtos strigaŭ zicênd: Sĕ se răstîgnească. Pecând Pilat vorbea cu solia femeiî sale arhiereiî şi bĕtrâniî îndeamnă poporul sĕ ceară pe Baraba. ἵνα exprimă scopul luî πείθειν; acest verb sĕ leagă la Grecî cu infin. saŭ cu ὥστε cu infin. saŭ cu ὅπως (Win. p. 317) *Iar rĕspunzênd*: e zis în genere reluând întrebarea din v. 17. *(Zigaben). Dar ce voiŭ face cu Isus:* voî cereţî pe Baraba, ce sĕ întâmplă cu Isus? Pe acela va slobozi, rĕmâne însă Isus; el crede că pentru acesta vor cere o pedeapsă maî mică. ποιεῖν τινα τι (Win. p. 208). *Sĕ se răstîgnească; Zigaben: Nu zic: sĕ se omoară, ci sĕ se răstîgnească, pentruca şi felul morţiî sĕ dovedească că este revoltător.* Această moarte sĕ aplica la Romanî numaî sclavilor şi celor maî marî criminalî. *Dar ce:* voî ziceţî sĕ se răstîgnească; care este motivul? γάρ e decî concluziunea (Win p. 416). Slăbiciunea luî Pilat este

că, deşi recunoaşte nevinovăţia luĭ Isus şi putea sĕ împedece uciderea luĭ, totuş face pe voe poporuluĭ dându-ĭ şi toată rĕspunderea fapteĭ. *Crizostom* compară această atitudine a luĭ Pilat cu a tribunuluĭ Lysia, când e prins Paul, zicênd că aŭ lucrat *fără bărbăţie şi foarte moleşiţi.*

24. Iar vĕzênd Pilat că nimic nu foloseşte ci maĭ multă gâlceavă sĕ face, luând apă şĭ-a spălat mânile înaintea poporuluĭ zicênd: Nevinovat sûnt de sângele acestuĭ drept; voĭ veţĭ vedea. 26. Şi rĕspunzênd întreg poporul zise: Sângele luĭ asupra noastră şi asupra fiilor nostri. Spălarea mânilor ca semn al nevinovăţieĭ era cunoscută poporuluĭ din Deut. 21, 6. 7 în cazurĭ de omoruri, când făptuitorul nu sĕ putea afla *(Iosif Flaviu,* Antiq. 4, 8, 16); asemene era cunoscută la Grecĭ şi Romanĭ ca simbolul curăţenieĭ; provocare sĕ făcea la soare (*πρὸς τὸν ἥλιον* saŭ *ἀπέναντι τοῦ ἡλίου.*, Constit. apost. 2, 52. 1; Acta Pilati 9 p 244). Pilat declară că e nevinovat de celce s'a atins, nu ia asupra-şĭ sângele luĭ, dar a împedeca vĕrsarea acestuia nu are putere suficientă. *Nu foloseşte:* nu ajunge la nicĭun rezultat (Io. 12, 19). *ἀθῷος* cu *ἀπό* e evraizm (cf. 2. Sam. 3, 27. Acta 20, 26). *Voĭ veţĭ vedea;* Pilat pune asupra lor toată rĕspunderea pentru acest omor justiciar. *Sângele acestuĭ drept,* adecă vina etc. cf. 23, 35. Acta 18, 6; 2. Sam. 1, 16. Ier. 51, 35. *τοῦ δικαίου* lipsesc BD *Origen, Crizostom.* La Evreĭ judecătoriĭ, în semn că sentenţa e dreaptă şi nu iaŭ rĕspunderea pentru moartea celuĭ osândit, puneaŭ mânile asupra acestuia rostind cuvintele: Sângele tĕŭ vină asupra capuluĭ tĕŭ. Această formulă rosteşte poporul şi cere pedeapsa luĭ Dumnezeŭ, ceeace s'a şi plinit risipindu-sĕ Ierusalimul. *Crizostom: Aşa mare este turbarea şi pofta rea.* Poporul care maĭ naintea, mergênd după Isus, îl preamărea pentru minunile sale, acum cere moartea luĭ.

26. Atuncĭ le-a slobozit lor pe Baraba, iar pe Isus bătêndu-l l-a dat sĕ-l răstîgnească. Verbul *φραγελλοῦν* e format din *flagellare,* în loc de *μαστιγοῦν* (Io. 2, 15). După praxa criminală la Romanĭ biciuirea sĕ sĕvêrşeşte înainte de răstîgnire (*Liv.* 33, 36. *Curt.* 7, 11, 28. *Cic.* de div. 1, 26, 55. *Ios. Flaviu,* Bell. jud. 5, 11, 1). Cel osândit sĕ lega cu mânile de un stâlp, care avea înălţimea din ju-

mĕtatea statuluĭ omenesc; sĕ dezbrăca de vestminte şi sĕ bătea cu vergĭ de ulm saŭ cu curele carĭ la capĕt aveaŭ noduri (*μάστιξ ἀστραγαλωτή*) orĭ bucăţĭ de plumb. Comparând Io. 19, 1 sq. Lc. 23, 16. 22 rezultă că bătaea şi batjocurirea (v. 27—31) sĕ întâmplaseră maĭ nainte, şi adecă ca mijloc cu care Pilat voia sĕ scape pe Isus.

§. 54. Răstîgnirea şi moartea luĭ Isus, 27, 27-50.

(Mc. 15, 16—37. Lc. 23, 26—46. Io. 19, 17—30).

Mt. în relatarea sa ne prezentă pe Isus batjocurit de soldaţĭ şi israilteniĭ care treceaŭ, de membriĭ sinedriuluĭ, chiar de ceĭ împreună răstîgniţĭ. a) în pretoriŭ (v. 27—32); b) pe cruce (v. 33—44); c) la moarte (v. 45—50).

27. Atuncĭ ostaşiĭ procuratoruluĭ luând pe Isus în pretoriŭ adunat-aŭ la dênsul toată cohorta. 28. Şi dezbrăcându-l pe el l-aŭ îmbrăcat în hlamidă, 29. şi împletind cunună de spinĭ aŭ pus pe capul luĭ şi trestie în dreapta luĭ, şi îngenunchind înaintea luĭ îşĭ băteaŭ joc de el zicênd: Bucură-te regele Iudeilor, 30. şi scuipind asupra-ĭ aŭ luat trestia şi-l băteaŭ peste cap. 31. Şi dacă l-aŭ batjocurit pe el, dezbrăcat-aŭ de pe el hlamida şi l-aŭ îmbrăcat în hainele sale, şi l-aŭ dus sĕ-l răstîgnească. *Ostaşiĭ procuratoruluĭ:* care aveaŭ serviciŭ atuncĭ. *Pretoriŭ:* palatul procuratoruluĭ (Io. 18, 28); afară de acesta s'a întâmplat biciuirea. *σπεῖρα* e $^1/_3$ de cohortă, cam 600 de oamenĭ care garnizonaŭ în Ierusalim. *La dênsul* (*ἐπ' αὐτόν*): e ţinta adunărĭĭ lor. *Toată* nu sĕ ia literal, ci: pe ceĭ care sĕ întâmplaseră a fi în apropiere. După biciuire Isus a fost îmbrăcat în hainele sale, acum iarăş îl dezbracă — pare numaĭ cele deasupra (cf. v. 31 *τὰ ἱμάτια*). ℵBD aŭ *ἐνδύσαντες* în loc de *ἐκδύσαντες*; pare adaus din Mc. 15, 17, iar înţelesul ar fi: dupăce l-aŭ îmbrăcat cu hainele de desupt, rupte înainte de biciuire (Dionys. Halic. 9, 596), nu i-aŭ dat haina deasupra (*τὰ ἱμάτια* v. 31), ci mantaua mohorîtă. *χλαμύς sagum*[1]) era haina soldaţilor confecţionată din lână colorată

[1]) Port naţional al Spanilor, Galilor, Ligurilor şi Germanilor. După ceialalţĭ evangeliştĭ haina era purpură, după Mt. roşu mohorît.

roşu cu cocos; pe umĕrul drept era prinsă cu cataramă; regiĭ şi imperatoriĭ încă o purtaŭ, dar din materie fină şi maĭ lungă. Aşa fac ostaşiĭ din Isus rege-caricatură. La *trestie* sĕ suplineşte *aŭ pus* din cele precedente. *Cunună de spiniĭ (împletind)* e diadema regească; spiniĭ sĕ dovedească luĭ Isus cum înţeleg eĭ încoronarea; *trestia* substitue sceptrul; îngenunchierea şi cuvintele: *Bucură-te* etc. exprimă adoraţiunea, iar salutarea omagială sĕ înlocueşte cu scuipire şi bătae pe cap. Specia spinilor nu e cunoscută; călĕtoriĭ maĭ noĭ zic că e *rhamnus paliurus* saŭ *spina Christi*, care are ramuriĭ foarte mlădioşi şi spinoşi; sĕ află în apropierea Ierusalimuluĭ şi acum. După batjocurire iarăş îl dezbracă de manta[1]) şi-l îmbracă în hainele sale deasupra (v. 28).

32. Iar eşind afară aflat-aŭ pe un om din Cirene, numele luĭ Simon; pe acesta l-aŭ silit sĕ ducă crucea luĭ. Executarea sĕ făcea afară de cetate (Num. 15, 35 sq. 1. Reg. 21, 13. Acta 7, 58), de aceea *eşind*. Ceĭ osândiţi la moarte pe cruce trebueaŭ singuriĭ sĕ o ducă până la locul de executare (Io. 19, 17). Isus în urma celor întâmplate era de tot slăbit, soldaţiĭ silesc pe Simon sĕ o ducă (Mc. 15, 21), pentrucă altul din popor nu voia sĕ facă acest serviciŭ (Lc. 23, 27). Acest Simon era din Cirene, capitala provinţiĭ Cirenaica în Libia, unde locueaŭ mulţiĭ Evreĭ, deşi nu ştim de a fost el păgân saŭ iudeŭ; de era stabil în Ierusalim saŭ numaĭ acum; liber oriĭ sclav. Aceste nu sĕ dovedesc nicĭ din *care venea din ţarină*, pentrucă ἀγρός nu = curte la moşie, vilă (Lc. 23, 26), nicĭ din ἠγγάρευσαν (cf. 5, 41), pentrucă soldaţiĭ romaniĭ nu procedaŭ totdeuna strict după lege faţă de Evreiĭ liberĭ şi provinţialiĭ (Liv. 30, 4). Mc. zice că e tatăl duor bărbaţi cunoscuţi în biserica creştină (Rom. 16, 13). Răstîgnirea era pedeapsă străină. Romaniĭ aveaŭ 3 soiuriĭ de crucĭ: *crux decussata* (X), *crux commissa*(T) şi *crux immissa* (+); pe cea din urmă pare că Isus a fost răstîgnit[2]).

33. Şi venind la locul ce sĕ chiamă Golgota, ce sĕ zice locul căpăţineĭ, 34. i-aŭ dat sĕ bea oţĕt

[1]) Despre cunună nu sĕ zice că a fost luată jos; *Zigaben* crede că s'a luat; Evang. Nicod. 10. *Tertulian, Origen* că nu.

[2]) La Grecĭ nu sĕ face strictă deosebire între trunchiul şi grosul crucii ca la Romaniĭ. Aceştia numeaŭ trunchiul *patibulum*, grosul *crux*; cel dântâiŭ purtaŭ ceĭ osândiţi şi adecă sĕ punea pe grumazĭ, li sĕ legaŭ mânile de el saŭ sĕ pironeaŭ; la acesta sĕ adauga grosul şi crucea era gata.

amestecat cu fiere; şi gustând n'a voit să bea. *Golgota,* cald. גלגלתא, e stat. emf. dela גלגל, evr. גלגלת = *căpăţină.* Numirea e luată poate dela multele căpăţini ale celor executaţi aci *(Ieronim* şi Părinţii), saŭ dela forma rotundă, pleşuvă *(Ciril Ierusal.* etc.). *Tertulian, Origen, Ciril, Ambrozie, Atanasie, Epifane, Augustin* etc. cred că să numească aşa dela mormêntul luĭ Adam; *Ieronim* zice că este o tradiţie neadevărată; *Ambrozie, Atanasie* şi *Epifane* o reduc la Evreĭ. Locul acesta este afară de cetate (Ier. 31, 39) şi să crede că acum se află acolo biserica mormêntuluĭ Domnuluĭ nostru, pentrucă pe timpul acela acest loc era afară de zidul al doilea al Ierusalimuluĭ. În v. 34 citesc unele mărturiĭ *vin* (אBDL Verz. cf. Mc. 15, 23), altele *oţêt* (Ps. 69, 22). χολή = *fiere,* la Mc. aflăm *smirnă;* ce nu contrazice pentrucă fierea să întrebuinţează spre a semnifica ceva amar, smirna încă e amară. Datină era la Iudeĭ să se dee deliquenţilor ataŕi beuturĭ înainte de executare spre a-ĭ ameţi ca să nu simţească dureri. Isus gustă oţêtul arêtând că primeşte ceva recoritor, dar beutura ameţitoare (fierea) nu, pentrucă voeşte să lupte cu deplină conştienţă.

35. Iar dacă l-aŭ răstignit pe el împărţiră hainele luĭ aruncând sorţi, 36. şi şezênd păzeaŭ pe el acolo. Crucea din trunchiŭ şi gros (la Iustin, Tertulian *antenna)* — cel dântâiŭ trecea puţin în sus (crux immissa; aşa să zugrăvească crucea luĭ Isus din sec. 5.) — să aşêza în pământ, apoĭ să ridica pe ea cel osândit, mânile şi picioarele să băteaŭ cu cue[1]); corpul zăcea pe un ţeruş

[1]) Regulă era a pironi mânile şi picioarele osândiţilor *(Plaut.* Mostell. 2 1, 13: „Ego dabo ei talantum, primus qui in crucem excucurrerit, sed ea lege, ut offigantur bis pedes, bis brachia"); iar la Isus mărturisesc *Iustin Martirul* (c. Tryph. 97) *Tertulian* (c. Marc. 3, 19), *Ciprian,* în ale căror timpurĭ răstignirea era îndatinată (Constantin cel Mare a desfinţat-o); eĭ o pun în legătură cu Ps. 22, 17. Întrebare poate fi de s'aŭ pironit fiecare picior saŭ amêndouĕ unul peste altul. Pentru părerea din urmă sûnt tragedia compusă în sec. 6. (atribuită luĭ Grigorie Nazianzeanul) în care crucea luĭ Isus să numeşte τρίσηλον ξύλον, *triclave lignum; Nonnus* în parafraza la ev. Ioan (20, 19). Dar aceasta pare nepractic, căcĭ ar fi trebuit un cuiŭ foarte lung şi gros care şi aşa n'ar fi putut da soliditatea necesară; de aceea este probabil că fiecare picior s'a pironit separat. Raţionaliştiĭ neagă că picioarele osândiţilor să pironeaŭ de regulă, ci numaĭ să legaŭ, ce s'a întâmplat şi la Isus, avênd în aceasta un argument pentru afirmaţiunea că moartea luĭ Isus a fost părere numaĭ. Motivele acestora sûnt: a) Io. 20, 25; Toma însă nu aminteşte semnele dela picioare din bunăcuviinţă; el îşĭ închipue pe Isus de faţă şi are destul dacă vede numaĭ mânile şi coasta. b) După *Socrates* (H. E. 1, 17) împărăteasa Elena a găsit şi cuele cu cari Isus a fost răstignit pe cruce, dar nu aminteşte cuele dela picioare. Contextul dovedeşte că aci

bătut în trunchiŭ, care trecea printre picioare şi împedeca ruperea mânilor; deci nu era scândură sub picioare (*suppedaneum*[2]). *Împărţirea hainele luĭ*: osândiţiĭ să dezbrăcaŭ de haine şi goĭ să răstîgneaŭ; hainele eraŭ proprietatea celorce executaŭ sentenţa. Nehotărît este dacă aŭ înfăşurat apoĭ coapsele luĭ Isus, cum îl zugrăvesc *(subligaculum)*, deşi să aminteşte Evang. Nicod. 1, 10 (p. 339 edit. Tischend.). *Atanasie*, *Ambrozie*, *Augustin* etc. cred că Isus a spânzurat pe cruce gol; dar averziunea Iudeilor către goliciune, prezenţa femeilor par a indegeta că coapsele luĭ aŭ fost învelite. *Aruncând sorţi*, maĭ detailat Io. 19, 23 sq. Vulg. Recepta citesc încă *ca să se plinească ce s'a zis de prorocul: Împărţit-aŭ hainele mele* etc. — adaus din Io. 19, 21 lipsind maĭ în toţi codiciĭ. Soldaţiĭ păzesc ca să nu fure cineva pe cel răstîgnit. Moartea nu urma îngrabă, pentrucă umflându-se părţile pironite sângerarea era împedecată; deliquenţiĭ adese trăeaŭ o zi, chiar 3—4 zile *(Petron.* Sat. 111 sq. *Eusebie* H. E. 8, 8).

37. Şi aŭ pus deasupra capuluĭ vina luĭ scrisă: Acesta este Isus regele Iudeilor. Dio Cass. 54, 8 spune că deliquentul pe drum la locul de executare avea să poarte o tablă, pe care era scrisă vina luĭ; să poate că un herold mergea înainte şi striga spuind poporuluĭ vina pedepseĭ (Suet. Domit. 10. Calig. 32. Eus. H. E. 5. 1, 19). După Io. 19, 19 sq. Pilat lasă vina să se scrie în 3 limbĭ; toţi să cunoască că Isus e primejdios. După răstîgnire soldaţiĭ pun inscripţia pe cruce deasupra capuluĭ. Pozitiv nu ştim de această tablă (*σανίς*) să punea totdeuna pe cruce.

38. Atuncĭ răstîgnesc cu dênsul împreună doĭ tâlharĭ, unul de dreapta şi altul de stânga. 39. Iar celce treceaŭ huleaŭ pe dênsul, clătind cu capetele sale şi zicênd: 40. Celce strică templul şi în treĭ zile îl zideşte, mântueşte-te pe tine

e vorba numaĭ de o parte din cele aflate dela cruce, partea ce Elena a dăruit fiuluĭ sĕŭ. *Ambrozie* (Or. de obitu Theodos. § 47) zice că împărăteasa a dăruit cuele dela picioare; *Rufin* (H. E. 2, 8), *Teodoret* (H. E. 1, 17) că amêndouĕ părechile cuelor. Această divergenţă însă dovedeşte pironirea picioarelor.

[2]) Anastasie Sinaita (sec. 7.), spre a arĕta monofiziţilor că numaĭ trupul a pătimit, zugrăveşte o icoană a Mântuitoruluĭ fără cununa de spinĭ, cu nimb, din rana de suliţă curge sânge, crucea are inscripţia IC XC, razim la picioare, jos la capĕtul cruciĭ craniul luĭ Adam, deoarece Golgota să crede locul înmormêntăriĭ luĭ. Acest model e recunoscut în biserica noastră.

însuţi, de eşti Fiul luĭ Dumnezeŭ, pogoară de pe cruce. *Atuncĭ*: dupăce s'a sĕvêrşit răstîgnirea. Tradiţia numeşte pe tâlharul de stânga Gestas, pe cel de dreapta Dismas (Evang. Nicod. 1, 10 ed. Tischendorf p. 339). *Răstîgnesc:* altă secţie de soldaţi, ce rezultă din v. 36. *(şĕzênd... acolo). Ceĭce treceaŭ* arată că Isus a fost răstîgnit aproape de drumul de ţară. *Clătind cu capetele sale;* aşa exprimă eĭ că acum s'a sfêrşit cu cel răstîgnit şi toate afirmările luĭ (v. 40. Ps. 22, 8. 109, 25. Iob 16, 4). DM*Δ* citesc înainte de ὁ καταλύων cuvêntul *oŭă* (האה), adaus din Mc. 15, 29. Mulţimea foloseşte cuvintele martorilor mincinoşi (26, 61); faţă de afirmaţiunea luĭ este lucru maĭ mic a se mântui pe sine. După BL*ΓΔΠ* trebue citit *κατάβηθι* fără *καί* precedent (ℵAD). Aci avem paralelizm între *Celce strică* etc. şi *de eşti Fiul luĭ Dumnezeŭ, mântueşte-te...* şi *pogoară de pe cruce.*

41. Aşijderea şi arhiereiĭ batjocurindu-l împreună cu cărturariĭ şi bĕtrâniĭ ziceaŭ: 42. Pe alţiĭ a mântuit, pe sine nu se poate mântui; regele luĭ Israil este, pogoare-se acum de pe cruce şi vom crede întrênsul! 43. Nădăjduea spre Dumnezeŭ, mântuească-l acum de voeşte pe el; că zise că Fiul luĭ Dumnezeŭ sûnt. 44. Iar aceeaş îl ocăraŭ şi tâlhariĭ care eraŭ răstîgniţi împreună cu el. Sinedriştiĭ şi acum trag la îndoială minunile luĭ, de carĭ atâta s'a vorbit; el sieşi nu poate ajuta. Recepta citeşte *eἰ* înaintea luĭ *βασιλεύς*; fără acesta batjocura e şi maĭ muşcătoare: a afirmat că e regele luĭ Israil, Mesia, dovedească acum! Unele mărturiĭ citesc *αὐτῷ* în loc de *ἐπ' αὐτόν* (ℵBL): în momentul când face aceasta credem luĭ; *ἐπ αὐτῷ*: el e baza credinţiĭ (Rom. 9, 33. 10, 11; 1. Tim. 1, 16; 1. Petru 2, 6). *Şi vom crede întrênsul:* de se va pogorî acum de pe cruce vom crede că e Mesia. *Nădăjduea spre Dumnezeŭ*, cf. Ps. 22, 9 după LXX: *ἤλπισεν ἐπὶ κύριον, ῥυσάσθω αὐτὸν, σωσάτω αὐτόν, ὅτι θέλει αὐτόν,* dar schimbă pe *că-l voeşte pe el* în: *de-l vrea pe el,* adaug ca motiv: *el zise că Fiul luĭ Dumnezeŭ sûnt.* Emfaza are *Dumnezeŭ:* Fiul acestuia sûnt nu al unuĭ om. Dumnezeŭ l-ar scăpa acum de moarte dacă afirmarea luĭ Isus ar fi adevĕrată. *Îl voeşte pe el* e format după חפץ בו: de este obiectul doririĭ luĭ; îl iubeşte. *τὸ αὐτό* e

acuz. obiect. (Fil. 2, 18) după construcţia *ὀνειδίζειν τινά τι* (Win. p. 213); aşadar nu = *ὁμοίως*. Lc. 23, 39 sq. arată că numaĭ unul ocăra pe Isus, pentru ce celalalt îl mustră; Mt. şi Mc. zic că amêndoĭ. Plur. *λῃσταί* este al categorieĭ: arhiereiĭ, tâlhariĭ; ceĭce îl răstîgniseră şi ceĭ împreună răstîgniţĭ îl batjocureaŭ. *Origen, Ciril, Crizostom, Teofilact, Zigaben* cred că la început amêndoĭ tâlhariĭ l-aŭ ocărît; iar maĭ apoĭ, vêzând demnitatea cu care Isus rabdă patimile, unul cere graţie dela el.

45. Iar dela ora a şesea întunerec sĕ făcu peste tot pământul până la ora a noaua. 46. Iar pela ora a noaua strigà Isus cu glas mare zicênd: Ili, Ili, lema sabahtani? adecă: Dumnezeul meŭ, Dumnezeul meŭ, de ce m'aĭ părăsit? 47. Iar uniĭ din ceĭce stăteaŭ acolo auzind ziseră că pe Ilie chiamă acesta. 48. Şi îndată alergând unul din eĭ şi luând un burete l-a umplut cu oţĕt şi puindu-l întro trestie îl adăpà pe el. 49. Iar ceialalţĭ ziseră: Lasă sĕ vedem de vine Ilie sĕ-l mântuească. 50. Iar Isus iarăş strigând cu glas mare şĭ-a dat duhul. Numĕrarea orelor e cea evreească; aicĭ 12 ore din zi; ora a 9. = 3 ore după amiazăzĭ; la timpul răstîgnirii luĭ Isus cf. Io. 19, 14. *Întunerec*[1]) este o întunecime extraordinară ca semn din partea luĭ Dumnezeŭ. *Peste tot pământul* sĕ ia în înţeles strict. *Crizostom, Teofilact, Zigaben* zic că întunecimea a fost generală, nu particulară; alţiĭ o mărginesc la Palestina (*Origen* etc.), dar expresiunea are numaĭ înţelesulântâiŭ, cf. Lc. 21, 35. 23, 44. Rom. 9, 17. 10, 18. Apoc. 13, 3. *Tertulian* (Apolog. 21) dovedeşte din documentele aflătoare în arhivele statuluĭ veritatea acesteĭ istorisirĭ. *Ili, Ili, lema sabahtani* e din Ps. 22, 1; în locul luĭ לָמָה אֲזַבְתָּנִי e pus cald. לָמָה שַׁבַקְתָּנִי. Mărturiile citesc *λεμά*,

(lama azfaltani) (lema sebaktani)

[1]) Nu poate fi întunecime de soare pentrucă era lună plină (*Origen*; Acta Pil. Tischend. p. 249; *Crizostom* combate această părere amintind durata; *Ieronim* îmbină amêndouĕ); de aceea nu poate fi cea relatată de *Phlegon* din timpul luĭ Tiberiu (Eusebie, Chron. Ol. 202, 4 ad a. 19 Tib.), care după Ideler (Chron. 2, 417) a fost la 24 Noemvre an. 29 d. Cr. Aşijderea nu este o întunecare a atmosfereĭ, căreĭ precede un cutremur de pământ, căcĭ v. 51 sq. nu descrie un cutremur de pământ în înţelesul de rênd, iar Mc. Lc. amintesc întunerecul şi ruperea catapetezmeĭ dar nu şi cutremurul de pamênt. Rĕmâne decĭ a lua istorisirea evangelică în înţeles literal, cum zice *Zigaben: Soarele a îmbrăcat întunerec; Ieronim: Luminare maius retraxisse radios suos.*

λημά, λιμά, Vulg. *lamma*. Suferind Mântuitorul 3 ore sufletul luĭ cade în cea maĭ mare durere ce poate nimeri pe om: părăsirea de Dumnezeŭ. Traducĕtorul a păstrat cuvintele evreeştĭ pentru v. 47. Ele nu exprimă desperare, nicĭ acuză pe Dumnezeŭ, ci sûnt esclamare firească a sufletuluĭ care e în necazurĭ şi suferinţe. Cine chiamă pe Dumnezeŭ în nevoile sale arată că nădăjdueşte în el şi-ĭ poate ajuta. Probabil este că Mântuitorul a rostit psalmul întreg, îndeosebĭ că „*S'a sfîrşit*“ este finea luĭ. Cuvintele din v. 47 nu le rostesc soldaţiĭ romanĭ *(Zigaben)* pentrucă nu înţelegeaŭ pe Ili, ci Iudeiĭ care credeaŭ că înaintea Mesieĭ vine Ilie. Eĭ rĕstâlmăcesc pe Ili ca cum Isus ar chiema întrajutor pe Ilie; este ironie, batjocură frivolă. La v. 48 sq. cf. Io. 19, 28 sq. Unul din ostaşĭ compătimeşte pe Isus, de aceea vrea sĕ-ĭ aline durerile, ceialalţĭ însă zic sĕ-l lase ca sĕ vadă de va veni Ilie sĕ-l scape; după Mc. 15, 36 celce îl adapă grăeşte astfel. Înţelesul: voiŭ sĕ-l adap ca sĕ nu moară până îl scapă Ilie pe care l-a chiemat. Aşa a suferit el cu trupul şi sufletul înainte de a întra moartea (Evr. 2, 9. Gen. 35, 18. Ps. 146, 4). ὄξος = *posca*, beutura soldaţilor romanĭ (Io. 19, 29). *Lasă*: nu-l adăpa. *Iarăş* (lipseşte în unele Msse) sĕ rapoartă la v. 46. Cuvintele luĭ Isus sûnt relatate Lc. 23, 46. Io. 19, 30. *Cu glas mare* dovedeşte după uniĭ că n'a murit de oboseală (Io. 19, 31 sq.); după alţiĭ Isus ar maĭ fi avut putere a ţine vieaţa, aşadar moartea e de bună voe *(Origen, Crizostom, Teofilact, Zigaben* etc.). ἀφιέναι τὸ πνεῦμα saŭ τὴν ψυχήν = *a muri*; cf. Io. 19, 30. O moarte la părere nu se împacă cu prevestirile luĭ Isus, cu existenţa bisericiĭ întemeiată pe această credinţă (cf. 28, 10. Lc. 24, 51).

§. 55. Evenimentele la moartea luĭ Isus; înmormêntarea luĭ, 27, 51—66.

(Mc. 15, 38—47. Lc. 23, 45—56. Io. 19, 31—42).

Imediat după cele precedente începe evangelistul cu ἰδού exprimând din întâmplările la moarte însemnătatea şi mărirea celuĭce a fost omorît. Evenimentele sûnt lucrarea luĭ Dumnezeŭ creatorul şi judecătorul lumiĭ, decĭ mărturisesc dumnezeirea celuĭ lăpĕdat de oamenĭ.

51. Şi iată catapeteazma templuluĭ s'a rupt în două de sus până jos, şi pământul s'a cutremurat, şi pietrele s'aŭ despicat, 52. şi mormênturile s'aŭ deschis şi multe trupurĭ ale sânţilor care adormiseră s'aŭ sculat; 53. şi eşind din mormênturĭ după învierea luĭ aŭ venit în sânta cetate şi s'aŭ arĕtat multora. 54. Iar sutaşul şi ceĭce păzeaŭ împreună cu dênsul pe Isus vĕzênd cutremurul şi celece sĕ făcuseră s'aŭ spăimêntat foarte, zicênd: Cu adevĕrat Fiul luĭ Dumnezeŭ era acesta. *Catapeteazma* e perdeaua la întrarea în sânta sântelor (Ex. 26, 31. Lev. 21, 23. Evr. 6, 19. 9, 3. 10, 20), deşi maĭ era a doua la întrarea în sânta, numită *ἐπίσπαστρον* (מסך).Ântâiul semn la moartea luĭ Isus este ruperea acesteĭ perdele, necauzată de cutremurul de pământ care este după aceea, şi dovedeşte că Isus a întrat în sânta sântelor dând tuturor dreptul de întrare (Evr. 9, 8. 10, 19. 20 *Origen, Tertulian, Ilarie, Crizostom, Ieronim* etc.); că instituţiunea T. V. s'a desfiinţat. Aceeaş însĕmnătate are şi cutremurul de pământ. Mormênturile se deschid: Isus prin moartea sa a învins moartea. *Multe trupurĭ ale sânţilor*[1]*:* ale învĕţăceilor reposaţĭ aĭ luĭ Isus. *ἔγερσις* ocură numaĭ aci în T. N., sĕ leagă cu *εἰσῆλθον*; dupăce înviaseră aŭ rĕmas ascunşĭ şi n'aŭ întrat în cetate până după învierea luĭ Isus. *αὐτοῖ* e genit. obiect.: Tatăl a înviat din morţĭ pe Fiul (Rom. 4, 24. 8, 11. 10, 9; 1. Cor. 16, 14). Întâmplările aceste înrîuresc asupra păzitorilor. *Iar sutaşul* etc. (Centurio supplicio praepositus, *Seneca*, de ira 1, 16); aparţinea la *σπεῖρα* (v. 17). *Şi ceĭce îl păzeaŭ:* sûnt la olaltă (v. 35 sq.). *Celece sĕ făcuseră:* la moartea luĭ Isus (v. 46 sq.). Partic. prez. exprimă că aceste durează şi acum,

[1]) a) *Teofilact* înţelege sub *σώματα* trupurile materiale ale celor morţĭ: adecă aceştia aŭ înviat apoĭ iarăş aŭ murit, dar *ἐνεφανίσθησαν* nu exprimă vieaţa de rênd, apoĭ din *πολλοῖς* vedem că avênd o vieaţă în trup glorificat nu s'ar zice că multor s'aŭ arĕtat, ci ar fi fost vĕzuţĭ de toţĭ cu care aŭ venit în atingere b) *Origen, Ieronim* etc. zic că trupurile eraŭ glorificate; aceştia aŭ anticipat învierea generală ca aşa cu Cristos sĕ se înalţe la cer. Această părere nu se împacă cu Evr. 11, 39 sq. (sânţiĭ T. V. nu vor ajunge la înviere înaintea noastră). c) Sufletele celor fericiţĭ (d. e. Adam, Avram, David; saŭ ceĭce eraŭ în vieaţă după păşirea luĭ Isus, l-aŭ cunoscut şi iubit, dar muriseră înaintea luĭ) aŭ îmbrăcat trupurile din mormênturĭ numaĭ pe un timp ca sĕ fie martoriĭ învierieĭ luĭ Isus, apoĭ depunênd trupul s'aŭ înălţat la cer cu Cristos.

iar *καί* trece dela cele generale la cele speciale. *S'aŭ spăimêntat:* de frica zeilor. *Fiul luĭ Dumnezeŭ* în înțelesul păgânilor: un eroŭ saŭ semizeŭ. Acești soldați nu aparțineaŭ legiunilor romane în înțelesul strict, pentrucă dela 6. d. Cr. până la 70. în Iudeea se aflaŭ numaĭ trupe auxiliare conscrise din provințialĭ. Garnizona din Cezareea, în special, era compusă numaĭ din locuitoriĭ Sirieĭ *(Iosif Flaviu,* Bell. jud. 2, 13, 7. 4, 1, 5 cf. Mommsen, Röm. Gesch. V. p. 53. ed. 3.).

55. Iar acolo eraŭ multe muierĭ privind de departe, carĭ merseseră după Isus din Galileea slujind luĭ; 56. între aceste era Maria Magdalina, și Maria muma luĭ Iacob și Iosif, și muma fiilor luĭ Zebedeiŭ. *Slujind luĭ:* de trebuințele trupești. *Între aceste:* n'aŭ fost numaĭ cele amintite cu numele de Mt. *Maria Magdalina:* din cetatea Magdala (15, 39); Magdalina e deci gentilic (Lc. 7, 36. 8, 2), se deosebește de cea din Io. 12, 1 sq. *A luĭ Iacob* cf. 13, 55; *Crizostom, Teofilact* aŭ înțeles pe muma luĭ Isus, ce e falz *(Zigaben). Muma fiilor luĭ Zebedeiŭ:* Salome (20, 20. Mc. 15, 40. Io. 19, 25).

57. Iar făcêndu-se seară venit-a un om bogat din Arimateea cu numele Iosif, care și el fusese învĕțăcel al luĭ Isus; 58. acesta mergênd la Pilat ceru trupul luĭ Isus. Atuncĭ Pilat porunci să se dee. Îngroparea luĭ Isus este a doua mărturie că înjosirea până la moarte este înălțarea luĭ. Sinedristul Iosif din Arimateea pe față mărturisește credința cerênd trupul învĕțătoruluĭ. *ὀψία* scil. *ὥρα* însemnează timpul dela 3—6 ore după amiazĭ (8, 16. 14, 15. Mc. 4, 35), saŭ dela 6 ore după amiazĭ până la începutul nopțiĭ (14, 23 cf. Mc. 6, 47). Aicĭ este în înțelesul întâiŭ, ce reesă din Mc. 15, 42 cf. Lc. 23, 54. Vinerĭ începe a se sfârși, în care zi a fost în acel an pregătirea pentru 15 Nisan, ziua paștelor; cu apusul soareluĭ începe sabatul, lucrul încetează. *Venit-a:* la locul de executare, ca apoĭ să meargă la Pilat. *Bogat* e adaus spre a arĕta că ca atare avu curajul a merge la procurator. *Din Arimateea* să leagă cu *om bogat*, nu cu *venit-a.* Acest oraș după unii este Ramataim în munțiĭ Efraim (1. Sam. 1, 1) saŭ Rama (2, 18); alțiĭ cred că este Ramla în șesul Saron. Iosif era membru al sinedriuluĭ (Lc. 23, 50 sq. Io. 19, 38). *Care și el:* ca muierile amin-

tite și fiĭ lor. *μαθητεύειν τινι* cf. 13, 52. După Deut. 21, 23 trupurile celor răstîgniţĭ trebueaŭ luate jos în ziua execuţărĭ; la Romanĭ rĕmâneaŭ pradă paserilor *(Plaut.* mil. glor. 2, 4, 9. *Horat.* ep. 1, 16, 48); cerêndu-le însă rudeniile sĕ estradaŭ. *Mergênd:* de pe locul de executare. Pilat îĭ împlineşte cererea (Mc. 15, 44 sq. Io. 19, 33 sq.).

59. Şi luând Iosif trupul l-a înfăşurat cu giolgiŭ curat, 60. şi l-a pus în mormêntul sĕŭ noŭ care îl săpase în piatră, şi prăvălind o piatră mare pe uşa mormêntuluĭ s'a dus. 61. Iar acolo era Maria Magdalina şi ceealaltă Marie, şĕzênd înpreajma mormêntuluĭ. *Luând:* de pe cruce. *Giolgiŭ curat:* nemurdar, cf. Io. 19, 40: în făşiĭ de pânză. În apropierea Ierusalimuluĭ mormênturile eraŭ săpate în stâncă orizontal, în ele sĕ puneaŭ trupurile dupăce maĭ nainte sĕ înfăşuraŭ în făşiĭ de pânză puindu-se şi aromate. Aci nu sĕ eschide Mc. 16, 1. Lc. 23, 56. Io. 19, 39. *ἐν τῇ πέτρᾳ:* stânca care era acolo. Piatra e prăvălită deasupra uşiĭ mormêntuluĭ ca sĕ nu poată întra fiare sĕlbatice şi sĕ profaneze trupul; aşa sĕ închid şi acum mormênturile în orient. După Io. 20, 8 sq. pare a fi fost mormêntul foarte spaţios. *Era acolo:* când s'a făcut înmormêntarea. *Ceealaltă* cf. v. 56. Mc. 15, 47. *Înpreajma mormêntuluĭ:* ca sĕ vadă unde e aşĕzat trupul; pentru cele din Mc. 15, 47. 16, 1. Lc. 23, 55 sq.

62. Iar mâne zi, care e după Vinerĭ, adunatu-s'aŭ arhiereiĭ şi fariseiĭ la Pilat zicênd: 63. Domnule, adusu-ne-am aminte că acel amăgitor zise încă fiind viŭ: După treĭ zile înviŭ. 64. Porunceşte decĭ sĕ se întărească mormêntul până a treia zi, ca nu cumva venind învĕţăceiĭ sĕ-l fure şi sĕ zică poporuluĭ: S'a sculat din morţĭ! Şi va fi rĕtăcirea de apoĭ maĭ rea decât cea dântâiŭ. *παρασκευή*=ziua de gătire; aşa numeaŭ Evreiĭ ziua a şesea (Vinerĭ; cf. *Iosif Flaviu,* Antiq. 16, 6, 2. Mc. 15, 42) şi zilele înainte de sĕrbătorĭ, pentrucă sĕ pregăteaŭ cele necesare pe mâne zi. *Care e după gătire:* Sâmbătă. Probabil este că arhiereiĭ şi fariseiĭ merg la Pilat dupăce trecuse ziua, seara, ca sĕ nu se necurăţească. După sinoptiçĭ în anul morţiĭ lui Isus *παρασκευή* de Sâmbătă a fost 1. zi a sĕrbătoriĭ, sĕ putea numi

σάββατον (Lev. 23, 11. 15). Wieseler (Synop. p. 147) crede că Mt. nu întrebuințează ἥτις ἐστὶ σάββατον ca să nu producă ne'nțelegeri. Aceasta însă nu stă, deoarece Mt. (26, 17—27, 1) spune apriat că ziua morții lui Isus e ziua ântâia a sărbătorii, deci putea scrie ἥτις ἐστὶ τὸ σάββατον. Mai firească este explicarea exegeților care zic că expresiunea e luată dela datina iudeocreștinilor. Creștinii încep pe încetul a nu serba Sâmbăta cu Iudeii, iar cuvêntul παρασκευή perde semnificațiunea originală și să întrebuințează ca numire pentru Vineri. Mt. scrie „mâne zi care e după Vineri" și nu „Sâmbătă" ca să nu fie înțeles rău de iudeocreștini. *Adusu-ne-am aminte:* motivează sinedriștii de ce n'au cerut trupul lui Isus îndată. *Acel amăgitor:* al poporului (2. Cor. 6, 8; cf. *Ios. Flaviu,* Antiq. 20, 8, 6. Bell. jud 2, 13, 4. *Iustin* c. Tryph. 69: λαοπλάνος). *Înviu* (ἐγείρομαι); prezent. exprimă siguranța cu care prezice fapta. *Și va fi* nu depinde de *ca nu* (μήποτε). *Rătăcirea de apoi:* depărtându-se trupul și zicându-se că a înviat. *Decât cea dântâiu:* i-a succes a se numi Mesia și ca unii să-i creadă. *Mai rea:* mai primejdioasă pentru ordinea și siguranța publică. Cele din v. 62—64 are numai Mt.

65. Zise lor Pilat: Aveți custodie; mergeți întăriți cum știți. 66. Iar ei mergând au întărit mormêntul cu strajă, pecetluind piatra împreună cu custodia. Pilat este indiferent față de toată procedarea lor (v. 65). ἔχετε e imper.: să căpătați strajă, adecă un număr din soldați, sau luând ca indic.: aveți deja soldați (cf. Io. 18, 3) țineți-i ca strajă (cf. 28, 14). *Cum știți:* cum vor putea să păzească mormêntul. Pecetluirea s'a făcut că s'au petrecut frânghii deasupra mormêntului, ale căror capete s'au sigilat, ori dacă au pus o bârnă la ușa lui, apoi s'a sigilat aceasta de piatră. *Cu custodia; Crizostom* leagă la *pecetluind:* după ce sigilaseră piatra în societatea sau cu ajutorul străjii; alții la *întărit:* pun custodie.

§. 56. Învierea lui Isus (28, 1—20).

a) Isus se arată muierilor, 28, 1—10.

(Mc. 16, 1—11. Lc. 24, 1—11. Io. 20, 1. 2).

Învierea lui Isus este contrastul la cele precedente; moartea n'a putut să-l stăpânească, pentrucă cel fără păcate nu era

dator eĭ cu nimica (cf. Rom. 4, 23 sq. 1. Cor. 15, 17 sq.). Actul învierii nu sĕ relatează; femeile venind la mormênt îl află deşert; evangeliştiĭ istorisesc numaĭ întâmplările extraordinare urmate după înviere şi arĕtările Domnuluĭ. Evangeliştiĭ difer încâtva în acest punct, dar sĕ pot aduce în armonie.

1. Iar târziŭ Sâmbătă seara, când se lumina de ziua întâia a sĕptĕmâniĭ, venit-a Maria Magdalina şi ceealaltă Marie sĕ vadă mormêntul. Plur. *σάββατα* însemnează *sĕptĕmână*, iar *ὀψὲ σαββάτων* sĕ determină prin *τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων. ἐπιφώσκειν*: *a se face zi* (cf. Lc. 23, 54); de întregit este *ἡμέρᾳ* ca dat. timpuluĭ. Zilele sĕ numĕră la rabiniĭ după urmarea lor în sĕptĕmână. *μία* sĕ întrebuinţează ca numĕral ordinar; decĭ ziua întâia = *Duminecă:* când sĕ făcea zi în ziua întâia a sĕptĕmâniĭ (Lc. 24, 1. Io. 20, 1 cf. Mc. 16, 2). La femeile de aicĭ Mc. 16, 1 aminteşte pe Salome, iar Lc. 24, 10 pe Ioana. Scopul veniriĭ lor este *sĕ vadă mormêntul,* după Mc. Lc. sĕ îmbalzameze trupul, pentru ce se pregătiseră încă în ziua îngropăriĭ luĭ (Mc. 16, 1. Lc. 23, 56).

2. Şi iată cutremur mare sĕ făcu; că îngerul Domnuluĭ pogorîndu-se din cer şi venind a rĕsturnat piatra şi a şĕzut deasupra eĭ. 3. Iar chipul luĭ era ca fulgerul, şi îmbrăcămintea luĭ albă ca neaua. 4. Iar de frica luĭ străjariĭ s'aŭ cutremurat şi s'aŭ făcut ca morţiĭ. Această istorisire are numaĭ Mt.; el demonstră prin învierea luĭ Isus partea opusă tuturor mahinaţiunilor omeneştĭ. Toate aceste s'aŭ întâmplat înainte de a sosi femeile la groapă. Cutremurul atrage atenţiunea străjarilor; piatra e prăvălită nu ca sĕ poată eşi Isus, ci sĕ se arate străjarilor şi muierilor că a înviat, căcĭ el putea eşi şi fără a strica peceţile *(Crizostom, Ieronim, Augustin). ἦν δὲ ἡ εἰδέα* etc. descrie pe înger după exterior: faţa şi vestmintele. *Ca fulgerul:* strălucea ca acesta, nu = avea forma luĭ. Străjariĭ vĕzênd aceste se spăimêntă şi sûnt maĭ morţiĭ. Mt. Mc. zic că a fost numaĭ un înger, Lc. şi Io. aŭ doĭ; ceĭ dântâĭ amintesc numaĭ pe îngerul care a vorbit femeilor.

5. Iar rĕspunzênd îngerul zise muierilor: Nu vĕ temeţĭ voĭ; că ştiŭ că pe Isus cel răstîgnit căutaţĭ. 6. Nu este aicĭ; căcĭ a înviat, precum

zisese; veniţĭ vedeţĭ locul unde a zăcut Domnul. 7. Şi degrabă mergênd spuneţĭ învĕţăceilor luĭ că s'a sculat din morţĭ, şi iată merge înaintea voastră în Galileea, acolo îl veţĭ vedea pe el. Iată vĭ-am spus vouĕ. 8. Şi eşind îngrabă dela mormênt cu fricĭ şi cu bucurie mare aŭ alergat sĕ spună învĕţăceilor luĭ. *Rĕspunzênd* cf. 11, 25; la împresia celor întâmplate, ceeace observase la ele. *Nu vĕ temeţi voĭ:* pe muierĭ cuprinsese fricĭ, de aceea le agrăeşte îngerul; *voĭ* e contrast la străjarĭ; saŭ maĭ bine contrast la Iudeĭ, căror nu putea fi binevenită vestea că Isus a înviat. Îngerul îşĭ motivează cuvintele: el ştie pe cine caută, dar acela nu e aicĭ, a înviat; aceasta e vestea de bucurie ce le-o poate spune. *Domnul* lipseşte numaĭ ℵB. 33. 102 şi unele Verz. *Origen, Crizostom. Precum zisese:* dă cuvintelor sale maĭ mult pond. Muierile sĕ spună învĕţăceilor această veste ca sĕ se bucure şi eĭ. La *şi iată merge înaintea* etc. cf. 26, 32.; sûnt spuse muierilor, dar privesc pe învĕţăceĭ. *Acolo* nu eschide că-l vor vedea şi altunde, ci evangelistul aminteşte numaĭ aceasta. Învĕţăceiĭ nu cred femeilor (Lc. 24, 11), rĕmân în Ierusalim; Isus li se arată. *Iată vĭ-am spus:* confirmă cele spuse, toate sûnt adevĕrate cum el le-a înfăţişat; muierile sĕ asculte. ℵBCL aŭ ἀπελθοῖσαι, iar alte Msse citesc ἐξελθοῖσαι: muierile întraseră deci în mormênt, ce reeşă şi din Lc. 24, 3, apoĭ din δεῖτε v. 6. Adiect. μεγάλη aparţine după înţeles la φόβου şi χαρᾶς. Femeile s'aŭ spăimêntat de vederea îngerului, s'aŭ bucurat însă de vestea luĭ.

9. Şi iată Isus le-a întimpinat pe ele zicênd: Bucuraţi-vĕ. Iar ele apropiindu-se aŭ cuprins picioarele luĭ şi s'aŭ închinat luĭ. 10. Atuncĭ zice Isus lor: Nu vĕ temeţi; mergeţi, vestiţi fraţilor meĭ sĕ meargă în Galileea, şi acolo mĕ vor vedea. Recepta are înainte de *şi iată: iar cum mergeaŭ ele sĕ spună învĕţăceilor luĭ* — ce lipseşte în ℵBD, multe Min. Verz. şi la maĭ mulţĭ Părinţĭ. Asindetonul *nu vĕ temeţi, mergeţi, vestiţi* exprimă că Mântuitorul inzistă asupra acestora. Cuprinzêndu-ĭ picioarele arată reverinţa cătră Domnul, dar avênd înainte-şĭ o aparițiune extraordinară le cuprinde frica. *Fraţilor meĭ*, cf. Io. 20, 17. Înainte de înviere niciunde nu-ĭ

numește așa; acum întrebuințează numirea ca să liniștească pe femeĭ. *ĭva* circumscrie infin. (Win. p. 314 sq.); cuprinsul vesteĭ lor; Isus confirmă zisele îngeruluĭ. Arătarea aceasta nu e identică cu Io. 20, 11 sq. cf. Mc. 16, 9. Maĭ întâiŭ se arată Isus Marieĭ Magdalineĭ (Io. l. c. Mc. l. c.), apoĭ celorlalte mueriĭ[1]).

b) Coruperea custodieĭ. 28, 11—15.

11. Iar mergênd ele, iată uniĭ din custodie venind în cetate aŭ spus arhiereilor toate celece s'aŭ făcut. 12. Și adunându-se împreună cu bătrâniĭ și sfat făcênd arginți mulți aŭ dat ostașilor, zicênd: 13. Ziceți că învățăceiĭ luĭ venind noaptea l-aŭ furat pe el când noĭ dormiam. 14. Și dacă să va asculta aceasta sub procurator, noĭ îl vom îmblânzi și vĕ vom face fără grijă. 15. Iar eĭ luând arginții făcură cum îĭ învățaseră. Și s'a vestit cuvêntul acesta între Iudeĭ până în ziua de astăzĭ. *Mergênd ele*: muierile ca să spună învățăceilor (v. 10); în acelaș timp uniĭ soldați se duc să spună arhiereilor cele întâmplate, pentrucă aŭ fost puși de Pilat la dispoziția lor (27, 65). *Uniĭ*: care eraŭ în serviciŭ. *Adunându-se:* arhiereiĭ; subiectul se schimbă (Win. p. 586); fără îndoială sfatul s'a ținut în cerc restrîns și în secret (12, 14. 22, 15. 27, 1. 7). A corupe pe soldații romani nu era tocmaĭ greŭ (*Cic.* Offic. 2, 21); aci s'a întâmplat și maĭ lesne, pentrucă nu eraŭ în serviciŭ militar. *Arginți* ca 26, 15. 27, 3. 5. 9. Dar orĭcât de bine aŭ crezut arhiereiĭ că tocmesc lucrurile, totuș n'aŭ putut vedea partea nelogică. Bine zice *Augustin:* „Si dormiebant, quid videre poterant? si nihil viderant, quomodo testes sunt?“ Cum să poate ca fiind față custodia învățăceiĭ să fure trupul luĭ Isus?! Arhiereiĭ asigură

[1]) Șirul în care s'a arătat Isus după înviere este: a) Duminecă dimineața, în ziua învierilĭ, Marieĭ Magdalineĭ, care mersese cu alte femeĭ la mormênt (Io. 20, 1. 2. 3—10. 11 sq. Mt. 28, 1—7. Lc. 24, 12); b) luĭ Simon Petru (Lc. 24, 34; 1. Cor. 15, 5); c) învățăceilor care mergeaŭ la Emaus (Lc. 24, 13—33); d) celor 10 învățăceĭ (Lc. 24, 36 sq. Io. 20, 19 sq.); e) la 11 învățăceĭ Io. 20, 26 sq.); f) la 7 învățăceĭ în Galileea (Io. 21, 1 sq.); g) 11 învățăceĭ îl văd pe un munte în Galileea (Mt. 28, 18 sq.); h) în urmă la înălțarea sa la cer (Lc. 24, 44 sq. Mc. 16, 19 sq. Acta 1, 3 sq.). Alte arătărĭ (la 500; luĭ Iacob) să istorisesc 1. Cor. 15, 6. 7.

pe soldaţi că şi auzind procuratorul de aceasta şi făcênd cercetare nu li se întâmplă nimic rĕŭ. *Sĕ va asculta sub procurator*: ar veni cestiunea la interogatoriŭ înaintea procuratoruluĭ. *Noĭ îl vom îmblânzi*; *noĭ* exprimă aroganţă şi încredere; nu vor fi pedepsiţi; în ce — fără îndoeală — i-a întărit atitudinea luĭ Pilat (27, 65). *Şi s'a vestit cuvêntul acesta:* învĕţăceiĭ luĭ Isus aŭ furat trupul luĭ noaptea (*Iustin* c. Tryph. 17. 108; *Tertul.* ad. nat. 1, 14. adv. Marc. 3, 23. *Eus.* în Jes. 18, 1). După *σήμερον* aŭ BDL Itala, Vulg. *Crizostom* cuvêntul *ἡμέρας*, ce este autentic (cf. 11, 23. 27, 8).

c) Isus se arată celor 11 în Galileea, 28, 16—20.

(Mc. 16, 15—18).

16. Iar ceĭ 11 învĕţăceĭ aŭ mers în Galileea, în muntele unde le poruncise lor Isus, 17. şi vĕzêndu-l pe el s'aŭ închinat luĭ; iar uniĭ se îndoeaŭ. După Io. 20, 26 aŭ maĭ rĕmas învĕţăceiĭ cel puţin 8 zile în Ierusalim după înviere, apoĭ se duc în Galileea la locul unde le poruncise Isus. Uniĭ părinţi cred că este muntele pe care Isus s'a schimbat la faţă (17, 2). *οἳ* e adverb, exprimă pace, deşi ar trebui unul care arată mişcarea după verbul *πορεύεσθαι*, care trebue suplinit aci (Win. p. 439 sa.); sĕ determină cele din v. 10. *Vĕzêndu-l* nu exprimă că maĭ nainte nu-l întâlniseră, ci: conform poruncii l-aŭ vĕzut în acest munte. *Uniĭ se îndoeaŭ;* maĭ nainte zisese în genere că i-s'aŭ închinat, acum urmează escepţiunea (Win. p. 100). Această îndoeală sĕ explică din aparițiunea necunoscută a trupuluĭ sĕŭ preamărit (Lc. 24, 16 sq. 37. Io. 20, 14, 21, 4 sq.) cf. Io. 21, 3—5. *οἱ δέ* sĕ zice fără a fi premers *οἱ μέν* luĭ *προσεκύνησαν*, pentrucă ceĭ maĭ mulţi s'aŭ închinat, şi care n'aŭ făcut aceasta eraŭ în minoritate (26, 67). De ar fi scris Mt. *οἱ μὲν προσεκύνησαν, οἱ δὲ ἐδίστασαν* ar fi împărţit pe ceĭ 11 în două grupurĭ cam asemene de marĭ. Alţiĭ identifică arĕtarea aceasta cu 1. Cor. 15, 6: *οἱ δὲ ἐδίστασαν* sûnt uniĭ din ceĭ 500 de fraţi. BD 33. 102. Itala lipseşte *αὐτῷ* după *προσεκύνησαν*. Că arĕtarea aceasta nu este cea dela înălţare rezultă din: Isus nu merge cu învĕţăceiĭ afară de cetate (Acta 1, 6); le dă un oficiŭ noŭ, iar la înălţare numaĭ unele înviaţiunĭ, ce sĕ facă până la pogorîrea Spiritului sânt.

18. Şi apropiindu-se Isus le-a grăit lor zicênd: Datu-mi-s'a toată puterea în cer şi pe pământ. 19. Mergênd deci învĕţaţi toate neamurile botezându-i pe ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Duhului sânt, 20. învĕţându-i pe ei să păzească toate câte vi-am poruncit vouĕ. Şi iată eŭ cu voi sûnt în toate zilele până la sfârşitul veaculuĭ. Isus — după înjosire (Fil. 2, 7) a preamărit firea sa omenească (Io. 17, 5), şĕde de dreapta Tatălui stăpânind toate până va supune pe toţi vrăjmaşii (Fil. 2, 9 sq. 1. Cor. 15, 25 sq. Evr. 1, 5) — avênd deplină putere institue pe învĕţăcei predicători aĭ învĕţăturiĭ sale la toate popoarele zicênd: *Mergênd deci învĕţaţi* etc. *Datu-mi-s'a* să zice avênd în vedere puterea specială care să dă învĕţăceilor; iar *toată puterea* nu = puterea dzeească, ci puterea luĭ Isus ca regele împĕrăţieĭ mesianice. *οὖν* (Recepta, Vulg.) e glosă. V. 19. Isus ca regele tuturor trimite pe învĕţăceĭ la toate popoarele; aşa să desridică 10, 5; chipul lăţiriĭ împĕrăţieĭ sale nu-l spune, condiţie însă este botezul. Partic. *βαπτίζοντες* şi *διδάσκοντες* exprimă executarea luĭ *μαθητεύειν. εἰς τὸ ὄνομα:* botezul să sĕvârşeşte întru mărturisirea numeluĭ pe care să întâmplă; *ὄνομα* = cuprinsul persoaneĭ numite (Acta 8, 16. 19, 5; 1. Cor. 1, 13. 15. 10, 2). Cine se botează în numele acestor treĭ persoane dzeeşti mărturiseşte credinţa în ele şi se obligă la această credinţă. Comparând Rom. 6, 3; 1. Cor. 12, 13. Gal. 3, 7 rezultă că *βαπτ. εἰς τὸ ὄνομα* conţine restabilirea comunităţiĭ cu persoanele dzeeşti. Cuvintele aceste sûnt formula botezuluĭ,[1]) cum s'a îndatinat în biserică din timpurĭ străvechĭ (*Iustin*, Apol. 1, 61. Hom. Clem. 11, 16. 9, 23. Recog. 3, 67. *Epifane* 62, 2). Formulele din Acta 2, 38. 8, 16. 19, 5. Rom. 6, 3. Gal. 3, 27 exprimă în genere botezul creştin spre deosebire de al luĭ Ioan. Singul. *τὸ ὄνομα* trebue suplinit la celelalte genit. *διδάσκοντες* e legat fără *καί* la *βαπτίζοντες*, de aceea e subordinat acestuia; arată partea a doua a chiemării apostoleşti, dar urmează nemijlocit după întâia. Adevĕrat învĕţăcel al luĭ Isus este însă care împlineşte poruncile luĭ (19, 17. Io. 14, 15. 21; 15, 10; 1. Tim. 6, 14): *διδάσ-*

[1]) Acta Barn. p. 74. să relatează *εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος* (Win. p. 116).

κοντες etc.; decĭ botezul şi simpla mărturisire nu sûnt suficiente. *Şi iată* aduce aminte învĕţăceilor ajutorul sĕŭ prea înalt, cu care vor învinge greutăţile. *Eŭ* are emfază: Eŭ, Domnul, care are toată puterea în cer şi pe pământ. *Toate zilele:* cele luminoase şi cele triste; toate sûnt zile ale mântuirii. *Sfârşitul veacului*: când se va sfârşi timpul de acum; până la a doua venire a luĭ. Isus promite învĕţăceilor că totdeuna le va sta întrajutor, dar nu numaĭ lor, ci şi urmaşilor: tuturor credincioşilor.

Evangelia după Marcu.

ÎNTRODUCERE.

1. *Autorul.*[1]) Manuscrisele greceşti, traducerile vechĭ şi tradiţia bisericiĭ atribue evangelia a doua luĭ *Marcu* (Acta 15, 39 cf. Col. 4, 10. Filim. 24; 2. Tim. 4, 11), care se maĭ chiema *Ioan* (Acta 13, 5. 13) saŭ *Ioan Marcu* (Acta 12, 12. 25. 25, 37). De naştere era din Ierusalim, unde muma sa, Maria, avea casă (Acta 12, 12); n'a fost învĕţăcel nemijlocit al Domnuluĭ; tradiţia de apoĭ zice că era unul din ceĭ şeptezecĭ de învĕţăceĭ. După Col. 4, 10 este nepotul luĭ Barnaba; pare a fi primit întâia instrucţiune în creştinizm dela Petru. Foarte de timpuriu cunoaşte pe Paul; îl însoţeşte în misionada întâia şi-l părăseşte la Perghe, de aceea în a doua nu voeşte sĕ-l ieĕ cu sine. Barnaba şi Marcu călĕtoresc la Cipru (Acta 15, 39 sq.). În întâia închisoare a luĭ Paul la Roma vedem pe Marcu la dênsul; în a doua închisoare scrie luĭ Timoteiŭ sĕ ieĕ pe Marcu şi sĕ vie la el (2. Tim. 4, 11). Între aceste Marcu este soţul luĭ Petru, după a căruĭ moarte merge la Alexandria, întemeează comuna creştină ajungênd poate întâiul eĭ episcop.

2. *Limba* originală este cea grecească; *timpul şi locul compuneriĭ* nu sĕ pot preciza. Din 13, 13 sq. rezultă că evangelia nu s'a putut scrie după risipirea Ierusalimuluĭ; locul este Roma, după tradiţia veche a bisericiĭ.

3. *Autenticitatea.* Foarte de timpuriu sĕ citează fapte şi locurĭ din evangelia aceasta. *Clement Romanul, Barnaba, Papia, Iustin Martirul*; numele îl aminteşte maĭ întâiŭ *Irineŭ.* Luĭ urmează *Clement Alexandrianul, Origen, Tertulian, Epifane* etc.

4. *Întregitatea.* Cap. 16, 9—20 lipseşte în cele maĭ vechĭ Msse (ℵB), în altele maĭ noĭ e însemnat cu asterisc; nu există întrun Mss. al Italieĭ (K), în unele Msse ale traduceriĭ aramaice; *Eusebie, Grigorie Nisenul, Ieronim* etc. spun că lipseşte în cele maĭ bune Msse saŭ în cele maĭ multe; canonul luĭ

[1]) Vezĭ Introducere etc. pag. 155 sq.

Eusebie — în unele Msse — se estinde numaĭ până la v. 9.; în urmă sûnt abateri stilistice. Afară de amintitele mărturiĭ aceste versuri există în ceialalţi codici, Itala, Vulgata, traducerea coptică, Peşito; scriitoriĭ bisericeşti care se îndoesc de autenticitate încep cu *Eusebie,* iar *Irineŭ, Ipolit* etc. le cunosc; *Victor* dela Antiohia (pela sfârşitul veaculuĭ 4.) zice că se află în puţine, dar în cele maĭ bune Msse. Pentru explicarea împrejurăriĭ că unele Msse aŭ aceste versuri, altele nu, s'aŭ făcut maĭ multe ipoteze.

5. *Cuprinsul* se împarte:

a) Istoria lucrăriĭ publice a luĭ Isus, 1, 1—13, 37.

b) Istoria patimilor, morţiĭ, învieriĭ şi înălţăriĭ luĭ Isus, 14, 1—16, 20.

Aflarea oseminţelor Evanghelistuluĭ Marcu

— *Vezĭ ilustraţia* 7903.

In vara aceasta s'a descoperit în Roma mormîntul cu oseminţele Evanghelistuluĭ Marcu şi adică într'o basilică din catacombele Căcilia. Lângă altarul acesteĭ capele s'a găsit un sarcophag antic cu inscripţia: «Marco Apostolo Mart», în care se află oseminţele acestuĭ ucenic al Mântuitoruluĭ.

Mormîntul Sf. Marcu se află din veacul întâiŭ al ereĭ creştine sub supravegherea bisericeĭ catolice. Istoria bisericească ne spune că apostolul Marcu a fost episcop la Alexandria şi că fu adus la Roma unde a suferit moartea de martir.

Catacombele Sf. Cecilia aŭ fost descoperite în anul 1854 de archeologul italiad Rossi.

Ilustraţia noastră de astă-zĭ reprezintă catacombele din basilica Sf. Cecilia şi portretul apostoluluĭ Marcu lucrat de celebrul pictor italian Titian.

Aflarea osemintelor Evangelistului Marcu. — (Vezi explicația)

PARTEA ÂNTÂIA.

Istoria lucrării publice a luĭ Isus, 1, 1—13, 37.

§. 57. Motivul păşirii luĭ Isus, 1, 1—13.

a) Botezătorul ca înaintemergĕtor, 1, 1–8.

(Mt. 3, 1—12. Lc. 3, 1—18).

1. Începerea evangelieĭ luĭ Isus Cristos, Fiul luĭ Dumnezeŭ, 2. precum s'a scris la Isaia prorocul: Iată eŭ trimit pe ângerul meŭ înaintea feţiĭ tale, care va găti calea ta; 3. glasul celuĭce strigă în pustie: Gătiţĭ calea Domnuluĭ, drepte faceţĭ cărările luĭ. 4. Fost-a Ioan botezând în pustie şi predicând botezul pocăinţiĭ spre iertarea păcatelor. Începutul predicĭĭ luĭ Isus prin Botezătorul ca înaintemergĕtor era profeţit la Isaia. V. 1 sĕ leagă cu cele următoare în deosebite chipurĭ. Unĭĭ leagă v. 1 cu 4, iar v. 2. 3 sûnt inciză; alţĭĭ puind punct după *luĭ Dumnezeŭ* iaŭ v. 2. 3 ca protază, iar v. 4 ca apodoză; saŭ v. 1—3 este inscripţia la partea care începe cu v. 4 şi încheie cu v. 8. Cea maĭ adevĕrată legătură este a luĭ *Teofilact, Zigaben,* care iaŭ v. 1—3 ca un întreg, dar suplinesc *era* după v. 1. La ἀρχή lipseşte artic. (Win. p. 118). Ἰησοῦ Χριστοῦ e genit. obiect. cf. v. 14. Rom. 1, 4. 15, 16; 1. Petru 4, 17; 2. Tim. 2, 8 etc.): obiectul predicĭĭ este el însuş. *Fiul luĭ Dumnezeŭ* (lipseşte ℵ) e luat în înţeles metafizic despre filiaţiunea proprie (Mt. 3, 17). Citatul (unic în evangelie) e combinat din Mal. 3, 1 şi Is. 40, 3; iar evangelistul numeşte numaĭ pe Isaia (ℵCDL*Δ* Min. Vulg.); Recepta citeşte ἐν τοῖς προφήταις (după AP. al.). Sfatul dumnezeesc era ca Mesia sĕ aibă înaintemergĕtor, care este prezis la Isaia; Malahia încă a avut în vedere pe acest profet, de aceea sĕ citează numaĭ ântâiul (Mt. 3, 3. 11, 10). După *calea ta* unele Msse, traduceriĭ şi Părinţĭ aŭ: *înaintea ta;* pare însă adaus din Mt. 3, 3. *Botezând* = botezător; iar *fost-a* sĕ ia pentru sine: *a*

păşit, s'a arĕtat cf. Io. 1, 6; 2. Petru, 2, 1. *În pustie, botezul pocăinţii* cf. Mt. 3, 1. 2. Adausul *spre iertarea pĕcatelor* nu pune botezul luĭ Ioan pe aceeaş treaptă cu cel creştinesc, ci exprimă că aceasta e calea sigură a dobândi iertarea pĕcatelor (Mt. 1, 21. 26, 28. Lc. 1, 77. Io. 1, 29); aşadar aparţine după idee la pocăinţă: auzitorii să se pocăească ca aşa să li se ierte pĕcatele (Win. p. 177. *β.*).

5. Şi eşea la dênsul tot ţinutul Iudeiĭ şi Ierusalimeniĭ toţĭ, şi se botezaŭ de dênsul în rîul Iordan mărturisindu-şĭ pĕcatele sale. 6. Şi era îmbrăcat Ioan cu perĭ de cămilă şi brĕŭ de curea peste mijlocul luĭ, 7. şi mânca locuste şi miere sĕlbatică. Şi predica zicênd: Vine după mine celce este maĭ tare decât mine, căruĭ nu sûnt vrednic plecându-mĕ sĕ-ĭ dezleg cureaua încălţămintelor sale. 8. Eŭ v-am botezat pe voĭ cu apă, iar el vĕ va boteza cu Duh sânt, cf. Mt. 3. 5. 6. *Tot ţinutul Iudeiĭ*: după v. 9. este provinţa romană cu acest nume; pelângă care sĕ aminteşte deosebit Ierusalimul arĕtând mişcarea ce a produs-o lucrarea luĭ Ioan. πᾶσα şi πάντες sûnt iperbolă poporală. La îmbrăcăminte şi nutrimentul luĭ Ioan cf. Mt. 3, 4. *Perĭ de cămilă:* e pusă materia în locul vestmêntuluĭ. Forma ἐσθών stă în loc de ἐσθίων (după BL*Δ*, cf. Win. p. 82.). La v. 7 cf. Mt. 3, 11. Prezent. ἔρχεται exprimă hotărîrea şi bucuria Botezătoruluĭ: Cristos se găteşte a veni. *Plecându-mĕ sĕ-ĭ dezleg* etc. arată serviciul inferior care Botezătorul este gata a-l face Mesieĭ; maĭ plastic decât Mt. La v. 8. cf. Mt. 3, 11.

b) Botezul luĭ Isus, 1, 9—11.

(Mt. 3, 13—17. Lc. 3, 21, 22).

9. Şi a fost în zilele acelea venit-a Isus dela Nazaretul Galileiĭ şi s'a botezat dela Ioan în Iordan. 10. Şi îndată eşind din apă vĕzut-a cerurile deschise şi pe Duhul sânt ca un porumb pogorîndu-se spre dênsul. 11. Şi glas din ceruri: Tu eştĭ Fiul meŭ cel iubit, întru tine bine am voit. *Dela Nazaretul* sĕ leagă cu *venit-a* şi nu cu *Isus.* εἰς τὸν Ἰορ-

δάνην exprimă cufundarea. *Îndată*: dupăce s'a botezat. Mc. întrebuinţează acest cuvênt spre a indica succesiunea răpede a unor întâmplări; aparţine la εἶδεν. *Vĕzut-a*: Isus, la care sĕ rapoartă εἰς αὐτόν, σχιζομένους; e maĭ intuitiv ca la Mt. şi Lc. ὡς περιστεράν arată că vedenia se înfăţişează numaĭ în asĕmĕnare. *Întru tine* după ℵADL Min. şi Verz.; Recepta: *Întru care*, corectură după Mt. 3, 17.

c) Ispitirea luĭ Isus, 1, 12. 13.

(Mt. 4, 1—11. Lc. 4, 1—13).

12. Şi îndată l-a scos pe el Duhul în pustie. 13. Şi era acolo în pustie patruzecĭ de zile ispitindu-sĕ de diavol, şi era cu fiarele, şi îngeriĭ slujeaŭ luĭ. După botez îndată, înzestrat fiind cu Spiritul sânt, Isus e dus în pustie, după sfatul dumnezeesc. ἐκβάλλει arată că Isus nu după voea omenească face aceasta, ci din ascultare cătră Tatăl ceresc. *Acolo* înainte de *în pustie* lipseşte în multe mărturiĭ. *Cu fiarele* are numaĭ Mc. şi descrie primejdiile externe, carĭ avea sĕ învingă Isus la începutul lucrărĭĭ publice; sĕ realizează profeţia luĭ Isaia 11, 65 sq. Ispitele diavoluluĭ le învinge cu puterea sa, iar de primejdiile externe îl apără îngeriĭ; *îngerii slujeaŭ luĭ* sĕ ia decĭ păzirea de fiarele sălbatice. După Mc. pare că Isus a fost ispitit 40 de zile; ajunarea nu sĕ aminteşte.

§. 58. Activitatea luĭ Isus până la alegerea celor doĭsprezece, 1, 14 — 3, 6.

a) Isus în Galileea, 1, 14. 15

(Mt. 4, 12. 17. Lc. 4, 14. 15).

14. Iar dupăce a fost prins Ioan veni Isus în Galileea, predicând evangelia luĭ Dumnezeŭ şi zicea, 15. că s'a plinit timpul şi s'a apropiat împărăţia luĭ Dumnezeŭ; pocăiţi-vĕ şi credeţĭ în evangelie. Închiderea Botezătoruluĭ este timpul când Mântuitorul începe a lucra (Io. 3, 26; 2. Cor. 3, 2) şi provoacă la credinţa întemeiată pe pocăinţă. Această întâmplare nu ur-

meză nemijlocit după cele precedente, cf. Io. 3, 23. 4, 1 sq. De ce s'a dus Isus în Galileea cf. Mt. 4, 12. Recepta citeşte *evangelia împărăţiei lui Dumnezeŭ*; dar *împărăţiei* lipseşte ℵBL, mai multe Min. *Origen. În Galileea*: patria sa; aşadar nu pentruca să fie mai sigur. *Lui Dumnezeŭ* e gen. originis: evangelia al căreĭ autor este Dumnezeŭ, care purcede dela Dumnezeŭ (Rom. 1, 1. 15, 16 etc.). *S'a plinit timpul* dovedeşte că în desvoltarea împărăţieĭ luĭ Dumnezeŭ există ordine; Mesia a venit când corăspundea planuluĭ veşnic dumnezeesc, (cf. Gal. 4, 4. Efez. 1, 10). Condiţia întrăriĭ în această împărăţie este credinţa precedată de pocăinţă — ce Iudeiĭ nu cunoşteaŭ. Isus arată permisiunea, dar şi condiţiile cu carĭ aceasta să poate căştiga. *πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ* (regulat ar fi *εἰς τὸ εὐαγγέλιον*) exprimă evangelia ca elementul în care să cuprinde credinţa (Efez. 1, 1).

b) Isus alege pe ceĭ patru apostoli, 1, 16—20.

(Mt. 4, 18—22. Lc. 5, 1—11).

16. Şi umblând pe lângă marea Galileiĭ văzu pe Simon şi pe Andreiŭ fratele luĭ Simon aruncând mrejele în mare; că eraŭ pescarĭ. 17. Şi zise Isus lor: Veniţĭ după mine, şi vă voiŭ face vânătorĭ de oamenĭ. 18. Şi îndată lăsând mrejele aŭ mers după dânsul. 19. Şi trecând de acolo puţintel văzut-a pe Iacob al luĭ Zebedeiŭ şi pe Ioan fratele luĭ, şi adecă pe aceştia dirigându-şĭ mrejele în corabie. 20. Şi îndată i-a chemat pe eĭ; şi lăsând pe părintele lor Zebedeiŭ în corabie împreună cu pe năimiţĭ s'aŭ dus după el. Isus grijeşte de lucrătorĭ aĭ cauzeĭ sale; chiemarea la apostolie îndeamnă aceste persoane a se lăpăda de toate afacerile lumeştĭ. La v. 16 cf. Io. 1, 41 sq. Lc. 5, 1. Mt. 4, 18. *παράγων*: lângă lac. *ἀμφιβάλλοντας* este absolut: a prinde. *Vânătorĭ* (pescarĭ) *de oamenĭ* cf. Mt. 4, 19. *Dirigându-şĭ mrejele*: le reparaŭ. *ἐκεῖθεν* (de acolo) lipseşte în unele mărturiĭ, pare adaus din Mt. 4, 11. *καὶ αὐτούς*, numaĭ la Mc. indicând că ceĭ 2 feciorĭ putură părăsi pe tatăl lor fără a-ĭ cauza perplezităţi şi fără să vateme

datorința pietății. Zebedeiŭ nu era sărac, căci are năimiți în ocupațiunea sa.

c) Isus vindecă pe un îndrăcit în Capernaum, 1, 21—28.

(Lc. 4, 31—37).

21. Și ei întrară în Capernaum; și îndată întrând Sâmbăta în sinagogă învăța. 22. Și se miraŭ de învățătura luĭ; că învăța pe ei ca unul care are putere, și nu ca cărturariĭ. *Ei întrară*: Isus cu învățăceiĭ; după Mt. Lc. reesă că Isus dela Nazaret a mers la Capernaum, nu dela lacul Genezaret, cum sĕ pare din istorisirea prezentă. *Și îndată*: Sâmbăta următoare. Recepta are εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν ἐδίδασκεν; dar după ℵCL Δ Min. textul este ἐδίδασκεν εἰς τὴν συναγωγήν = *învăța în sinagogă;* scriitorul își reprezentă pe Isus stând în sinagogă înaintea adunării și vorbind spre lăuntrul ei. La v. 22. cf. Mt. 7, 28 sq. Lc. 4, 32. (la acesta lipsește contrastul).

23. Și era în sinagoga lor un om cu duh necurat, și striga zicând: 24. Ce este nouĕ și ție, Isuse Nazarinene? Aĭ venit sĕ ne perzĭ pe noĭ? știm cine eștĭ tu, sântul luĭ Dumnezeŭ. 25. Și Isus îl certă pe el și zise: Amuțește și eșĭ dintrênsul. 26. Și dupăce l-a scuturat pe el duhul necurat și a strigat cu glas mare eși dintrênsul. Bolnavul pare pĕtruns de învățătura luĭ Isus; demonul însă tocmaĭ prin aceasta se revoltă și îndeamnă pe bolnav a-l agrăi ca pe unul venit din Nazaret, care pentru ceĭ din Capernaum *(nouĕ . . știm)* este numaĭ nenorocire dela Dumnezeŭ. *Sinagoga lor*: locuitorilor din Capernaum. Unele mărturiĭ aŭ εὐθύς înaintea luĭ *era în sinagoga lor* etc. ἔα înaintea luĭ τί ἡμῖν lipsește în multe mărturiĭ. Demonul recunoaște în Isus pe Mesia. Plur. sĕ explică din împrejurarea că el grăește în numele soților. *Ce este nouĕ și ție* cf. Mt. 8, 29. *Sântul luĭ Dumnezeŭ*: sânțenia luĭ Isus primită dela Dumnezeŭ în înțelesul eminent; însemnează pe Mesia în opunere cu natura nesântă a demonilor (Is. 6, 69. Ps. 106, 16 LXX; Acta 3, 14). *L-a scuturat*: l-a mișcat încoace și încolo. Înainte de eșire își arată demonul puterea sa. Porunca luĭ Isus *(amuțește)* se rapoartă numaĭ la

a vorbi despre și contra lui; de aceea *a strigat cu glas mare* e numai un simptom al eșirii.

27. Și s'au spăimêntat toți că se întrebau între sine și ziceau: Ce este aceasta? Învățătură nouă! Cu putere poruncește și duhurilor necurate, și-l ascultă pe dênsul. 28. Și îndată a eșit vestea lui pretutindenea în toată laturea Galileii. *Se întrebau între sine*: toți aŭ interes să explice cele întâmplate. *S'au spăimêntat* este efectul minunii asupra poporului; să exprimă în *învățătură nouă*, ce deduc din rezultate. *Cu putere .. și duhurilor* etc. determină pe διδαχὴ καινή: nouă este pentrucă să dovedește cu minuni. Alții leagă *cu putere* la *învățătură nouă*: învățătură nouă în privința puterii; adecă atare n'a mai existat. *A eșit:* din Capernaum.

d) Isus vindecă pe soacra lui Petru; alte minuni, 1, 29—39.

(Mt. 8, 14—17. Lc. 4, 38—44).

29. Și eșind îndată din sinagoga venit-a în casa lui Simon și Andreiŭ cu Iacob și Ioan. 30. Iar soacra lui Simon zăcea prinsă de friguri, și îndată vorbesc lui de dênsa. 31. Și apropiindu-se a sculat pe ea prinzênd-o de mână; și aŭ lăsat-o frigurile, și slujea lor. *Eșind*: Isus cu învățăceii. Unii aŭ cores ἐξελθὼν ἦλθεν după Mt. Lc. *Zăcea prinsă de friguri* exprimă greutatea boalei ca Mt. 8, 14. *Grăesc* (λέγουσιν) nu să determină cine sûnt.

32. Iar făcêndu-se seară, când apusese soarele, aduseră la dênsul pe toți bolnavii și îndrăciții; 33. și întreagă cetatea era adunată la ușă. 34. Și a tămăduit pe mulți care eraŭ bolnavi de deosebite boale, și mulți draci aŭ scos, și nu lăsa să grăiască dracii, că-l cunoșteaŭ pe el că este Cristos. *Făcêndu-se seară etc.*: trecuse Sâmbăta, deci să putea lucra (cf. v. 21). ἡ πόλις ὅλη cf. Mt. 5, 3; ocură și la clasici (Thuc. 7, 82. 1. Soph. O. R. 179). *Pe mulți;* adecă pe toți care fuseră aduși, dar eraŭ mulți. ἤφιε e imperf. dela ἀφίω (Win. p. 77. 3. b.) cu augment la prepoz. *Că e Cristos* e autentic după BCGLM. Verz.

35. Şi a doua zi foarte de noapte sculându-se a eşit şi s'a dus în loc pustiŭ, şi acolo se ruga. 36. Şi a mers după el Simon şi ceĭce eraŭ cu dênsul, 37. şi-l găsiră, şi ziseră luĭ că toţĭ te caută. 38. Şi zise lor: Sĕ mergem altunde în târgurile învecinate, ca şi acolo sĕ predic; căcĭ pentru aceasta am venit. 39. Şi a venit predicând în sinagogele lor în toată Galileea şi scoţênd dracĭ. ἔννυχα e acuz. plur. neutr. şi determină timpul, ca *σήμερον, αὔριον, νέον* etc.; ocură adese la clasicĭ, dar nu ca adverb în acuz.; iar *ἔννυχα λίαν=foarte de noapte. A eşit*: din casă şi cetate. *κατεδίωξεν* numaĭ aicĭ în T. N.; e maĭ marcat decât verbul simplu. Singul. e pus pentrucă precede verbul şi Simon e subiect. principal (Win. p. 483. *β*.). *Şi ceĭce eraŭ cu dênsul*: Andreiŭ, Iacob, Ioan. *Toţĭ te caută*: mulţimea care nu fuse mulţumită nevindecându-le bolnaviĭ. *ἀλλαχοῦ*: alt loc ca cel de faţă. *Κωμοπόλεις* sûnt orăşele, târgurĭ *(Strabo*, 11, 5, 37 etc.); determină pe *ἀλλαχοῦ*. *Am venit*: dela Tatăl; acesta e scopul *(Zigaben* etc. cf. Lc. 4, 43); alţiĭ zic: de aceea am eşit din casă. *εἰς τὰς συναγωγάς* cf. v. 21. *În toată Galileea* e teritorul geografic al vestiriĭ sale în sinagoge; alţiĭ leagă cu *ἦλθεν*: a umblat în toate sinagogele Galileiĭ.

e) Isus vindecă pe un lepros, I, 40—45.

(Mt. 8, 1—14. Lc. 5, 12—16).

40. Şi a venit la dênsul un lepros, rugându-l pe el şi îngenunchind înaintea luĭ zicea luĭ că de veĭ vrea poţĭ sĕ mĕ curăţeştĭ. 41. Şi făcêndu-i-sĕ milă luĭ Isus întinse mâna sa şi s'a atins de el şi-ĭ zice: Voesc, curăţeşte-te! 42. Şi cum zise el îndată s'a depărtat dela dênsul lepra şi s'a curăţit. 43. Şi amenințându-l pe el îndată l'a scos afară, şi zice luĭ: 44. Vezĭ niměnuĭ sĕ nu spunĭ nimica, ci mergĭ te arată preotuluĭ şi adu pentru curăţirea ta celece a poruncit Moisi întru mărturie lor. 45. Iar el eşind începu sĕ predice multe şi sĕ vestească cuvêntul, cât aievea nu maĭ putea sĕ între în cetate, ci era afară în locurĭ pustiĭ,

şi veneaŭ la dênsul de pretutindene. *γονυπετεῖν τινα* cf. Mt. 17, 14. *Făcêndu-i-sĕ milă* e subordinat luĭ *ἐκτείνας* (Win. p. 323. 3. b.). *S'a depărtat dela el;* boala sĕ personifică; cel bolnav se vindecă lăsându-l aceasta. *Amenințându-l:* după̆ce l-a certat cu mânie (cf. 14, 5. Mt. 9, 30). *L-a scos afară:* din casă, unde venise cel lepros contra Lev. 13, 46. Num. 5, 2.; iar *amenințându-l* etc. arată că Isus inzistă ca cel vindecat sĕ se depărteze. Acesta nu se dusese îndată la preot, care sĕ constate vindecarea şi aşa ar fi avut eĭ mărturie despre puterea luĭ Isus. *μηδενὶ μηδέν* cf. Mt. 8, 4; *μηδέν* lipseşte ℵADL*Δ*. *Pentru curățirea ta:* ca sĕ fiĭ curat după prescriptele levitice. *Întru mărturie lor:* tuturor care-l vor vedea, în special preoţilor. *Eşind:* din casă (v. 43). *Începu; Zigaben: Fiind de bună credință cel lepros nu voia cu tăcere sĕ ascundă binefacerea. Sĕ predice multe:* a spus lucrurĭ de Cristos. *Sĕ vestească cuvêntul:* vindecarea şi cele auzite când Isus învĕţa; *Zigaben* rapoartă numaĭ la v. 41: *Voesc, curăţeşte-te. Sĕ între în cetate:* fără sĕ cauzeze îmbulzeală din partea poporuluĭ; cu toate aceste veneaŭ la Isus din toate părţile.

f) Isus vindecă un paralitic, 2, 1—12.

(Mt. 9, 1—8. Lc. 5, 17—26).

1. Şi întrând iarăş în Capernaum după maĭ multe zile, s'a auzit că este în casă. 2. Şi s'aŭ adunat mulţĭ, că nicĭ nu maĭ puteaŭ avea loc nicĭ la uşă, şi grăea lor cuvêntul. *δι' ἡμερῶν: interjectis diebus,* aparţine la *întrând* (Gal. 2, 1, Win. p. 356. b.). *εἰς οἶκον ἐστίν* sĕ închipue mişcarea precedentă ca una ce ajunse la pace (Win. p. 387). ℵBDL Min. citesc *ἐν οἴκῳ* — e corectură. După decursul unuĭ timp maĭ îndelungat (1, 39) Isus vine iarăş în această cetate întrând în casa unde îndatina a petrece; de aceea nicĭ nu se poate ascunde multă vreme. *τὰ πρὸς τὴν θύραν:* locul înaintea uşiĭ; cu atât maĭ puţin încăpeaŭ în casă. *Cuvêntul:* evangelia (8, 32. Lc. 1, 2).

3. Şi aŭ venit aducênd la el un slăbănog pe care îl duceaŭ patru. 4. Şi neputêndu-se eĭ apropia

de el pentru popor aŭ descoperit coperişul unde era el, şi spărgênd aŭ slobozit patul în care zăcea slăbănogul. Patru înşi duceaŭ pe slăbănog, aşadar era deplin paralizat. Isus pare a fi fost în foişor (ὑπερῷον, Acta, 1, 13. 9, 3) şi cuvênta mulţimiĭ. Ceĭ patru, de mulţime, nu pot ajunge la Isus pe din lăuntrul caseĭ, de aceea s'aŭ urcat pe treptele carĭ duceaŭ dela stradă pe coperiş; aci aŭ spart podul deasupra loculuĭ unde era Domnul în foişor şi prin spărtură aŭ slobozit pe cel bolnav înaintea luĭ (Lc. 5, 19).

5. Şi vĕzênd Isus credinţa lor zise slăbănoguluĭ: Fiule, iartă-ţi-se ţie păcatele tale. 6. Şi eraŭ acolo uniĭ din cărturarĭ şĕzênd şi cugetând întru inimile lor: 7. Ce grăeşte acesta aşa? Huleşte; cine poate ierta păcatele fără numaĭ unul Dumnezeŭ? 8. Şi îndată cunoscênd Isus cu duhul sĕŭ că astfel cugetă întru sine, zice lor: Pentruce cugetaţĭ aceste întru inimile voastre? 9. Ce este maĭ uşor, a zice slăbănoguluĭ: Iartă-ţi-se ţie păcatele tale, saŭ a zice: Scoală şi-ţĭ ia patul tĕŭ şi umblă? 10. Iar ca sĕ vedeţĭ că putere are Fiul omuluĭ pe pământ a ierta păcatele, 11. zice slăbănoguluĭ: Ţie-ţĭ zic, scoală ia patul tĕŭ şi mergĭ în casa ta. 12. Şi s'a sculat, şi îndată luând patul a eşit înaintea lor, că se miraŭ toţĭ şi măreaŭ pe Dumnezeŭ zicênd că aşa nicĭ odată nu am vĕzut. La v. 6. cf. Lc. 5, 17, unde sĕ istoriseşte că şi fariseĭ eraŭ prezenţĭ, nu numaĭ din acest loc, ci şi din Ierusalim şi Iudeea. Textul este: *τί οὗτος οὕτως λαλεῖ; βλασφημεῖ*, nu cel de rênd: *τί .. λαλεῖ βλασφημείας. Huleşte*: pe Dumnezeŭ. *Acesta* (*οὗτος*); e despreţuitor; înfăţişarea nu-l arată a aveà puterĭ deosebite. La v. 9—12 cf. Mt. 9, 5—8. *Fiul omuluĭ* cf. Mt. 8, 20. *Aşa* cf. Mt. 9, 33. Mc. 1, 27. *εἴδαμεν* e aorist. 2. (Win. p. 71. 1. a).

g) Chiemarea luĭ Levi, 2, 13—17.

(Mt. 9, 9—13. Lc. 5, 27—32).

13. Şi iarăş a eşit lângă mare; şi tot poporul venea la el, şi învĕţa pe eĭ. 14. Şi trecênd vĕzu

pe Levi luĭ Alfeŭ şĕzênd la vamă, şi zice luĭ: Vino după mine. 15. Şi sculându-se a mers după el. Şi a fost că şĕdea el la masă în casa luĭ, şi mulţĭ vameşĭ şi pĕcătoşĭ şĕdeaŭ la masă cu Isus şi cu învĕţăceiĭ sĕĭ; că eraŭ mulţĭ, şi mergeaŭ după el şi cărturariĭ fariseilor. 16. Şi vĕzênd că mănâncă cu vameşiĭ şi cu pĕcătoşiĭ ziseră învĕţăceilor luĭ: Căcĭ mănâncă şi bea cu vameşiĭ şi cu pĕcătoşiĭ? 17. Şi auzind Isus zise lor: Nu trebueşte doftor celor sânĕtoşĭ, ci celor bolnavĭ; nu am venit sĕ chiem pe ceĭ drepţĭ, ci pe pĕcătoşĭ. *A eşit:* din Capernaum (v. 1). *Iarăş* cf. 1, 16. *Lângă mare:* Genezaret. Datele de aci până *învĕţa pe eĭ* le are numaĭ Mc. Plur. *αὐτοὺς* e pus pentru colectivul *ὄχλος*. *Trecênd:* lângă lacul unde şĕdea Levi. Despre Levi şi Alfeŭ vezĭ în Introducere, p. 140, cf. Mt. 9, 9. Numele Levi sĕ scrie *Λευεὶν*, *Λευῖν*, *Λευϊ*. *Casa luĭ:* a luĭ Levi, cf. Lc. 5, 29. *Şi mulţĭ:* fiind Isus în casa vameşuluĭ. *Eraŭ mulţĭ:* învĕţăceĭ. *Cărturariĭ fariseilor:* numaĭ care se ocupaŭ cu Scriptura din secta fariseilor sûnt opozanţiĭ luĭ Isus acum la început. V. 16 se află ℵBD numaĭ *ἐσθίει*, iar *καὶ πίνει* e adaus în ACLΔ, Recepta din locurile paralele; aceasta din urmă a cores *cărturariĭ şi fariseiĭ*. *Nu trebueşte* cf. Mt. 9, 12. 13. V. 17 citeşte Recepta după *pe pĕcătoşĭ: la pocăinţă*, adaus din Lc. 5, 32.

h) Despre ajunare, 2, 18—22.

(Mt. 9, 14—17. Lc. 5, 33—38).

18. Şi îndatinaŭ sĕ postească învĕţăceiĭ luĭ Ioan şi fariseiĭ. Şi venind ziseră luĭ: De ce învĕţăceiĭ luĭ Ioan şi aĭ fariseilor postesc, iar învĕţăceiĭ tĕĭ nu postesc? 19. Şi zise lor Isus: Aŭ doar pot fiiĭ nunţiĭ sĕ postească până când este mirele cu dênşiĭ? Câtă vreme este mirele cu dênşiĭ, nu pot posti. 20. Dar vor veni zile când sĕ va lua mirele dela dênşiĭ, şi atuncĭ vor posti în acea zi. 21. Nimene nu coasă petec de pânză nouă pe haină veche; iar de nu, îşĭ va lua întregirea sa cea nouă dela cea veche, şi maĭ maĭ mare gaură va fi. 22.

Şi nimene nu bagă vin noŭ în foĭ vechĭ; iar de nu, va sparge vinul foĭĭ şi vinul sĕ va pierde şi foĭĭ, ci în foiŭ noŭ sĕ cade a băga vinul noŭ. *ἦσαν ... νηστεύοντες*; partic. prez. cu *εἶναι* exprimă durata, îndatinarea (Win. p. 327). Recepta are v. 18. *învĕtăceiĭ fariseilor. σοί* nu e dat. ci nom. în plural. *În acea zi;* Recepta: *în zilele acelea*, conformare după Lc. V. 21. înţelesul este: Petecul noŭ nu numaĭ se rupe din manta, ci maĭ ia şi ceva din aceasta. În v. 22. unĭĭ citesc *ῥήσσει*, dela *ῥήσσω*, în loc de *ῥήγνυμι* — alţiĭ viit. *ῥήξει. Ci în foiŭ noŭ sĕ cade a băga vinul noŭ,* apoĭ *noŭ* după *vin* din v. 22. lipsesc în unele Msse şi par adause din Lc. 5, 37 sq.

i) Despre Sâmbătă, 2, 23—3, 6.

(Mt. 12, 1—14. Lc. 6, 1—11).

23. Şi a fost mergênd el Sâmbăta prin sĕmĕnăturĭ, şi învĕţăceiĭ luĭ începură a călĕtori zmulgênd spice. 24. Şi fariseiĭ ziseră luĭ: Iată ce fac Sâmbăta ce nu sĕ cade? 25. Şi zise lor: Nicĭodată n'aţĭ citit ce a făcut David, când a avut lipsă şi a flămânzit el şi ceĭ cu dênsul? 26. Cum a întrat în casa luĭ Dumnezeŭ pe vremea luĭ Abiatar arhiereul şi a mâncat pânile punerii înainte, carĭ nu este iertat sĕ le mănânce fără numaĭ preoţiĭ, şi a dat şi celorce eraŭ cu dênsul? 27. Şi zise lor: Sâmbăta s'a făcut pentru om şi nu omul pentru Sâmbătă; de aceea domn este Fiul omuluĭ şi al Sâmbeteĭ. BCD aŭ *διαπορεύεσθαι* în loc de *παραπορεύεσθαι* (Recepta). *ὁδὸν ποιεῖν* = *iter facere* = *a călĕtori* (Win. p. 240); nu ca cum învĕţăceiĭ ar fi început sĕ facă cale depărtând spicele dinaintea lor. *ἤρξαντο*: marchează o lucrare care începe a sĕ sĕvârşi din incidentul trecerii printre grâne; nu exprimă că fariseiĭ îndată mustră cum începură învĕţăceiĭ sĕ zmulgă. *Ce nu sĕ cade:* un lucru care nu este slobod a face Sâmbăta. *El* (*αὐτός*): în opunere cu ceĭce întreabă. *Când a avut lipsă*; în aceasta zace analogia; şi învĕţăceiĭ aŭ fost nevoiţĭ a face cele de acum. *Cum a întrat*: această faptă era deja nelegiuire. *Pe vremea luĭ Abiatar*: când acesta era

arhiereŭ. Atuncĭ însă n'a fost arhiereŭ Abiatar, ci tatăl sĕŭ Ahimeleh (1. Sam. 22, 20); acela maĭ apoĭ ajunge la acest oficiŭ. Sĕ poate că Mc. aminteşte numaĭ pe Abiatar care era prieten luĭ David; saŭ tatăl şi fiul aveaŭ acelaş nume (2. Sam. 8, 17; 1. Cron. 18, 16. 24, 6. 31), saŭ Abiatar administra împreună cu tatăl sĕŭ. Această eroare istorică a îndemnat pe uniĭ a omite cuvintele *sub Abiatar arhiereul. A mâncat ... şi a dat*: de nevoe David cel dântâiŭ a călcat ordinea teocratică a doua oră; dar a dat îndemn şi soţilor sĕĭ. *Şi zise lor;* serveşte adese a introduce o zicere nouă remarcabilă. *Sâmbăta s'a făcut:* s'a întocmit. Isus afirmă aci că Sâmbăta e numaĭ mijloc spre un scop maĭ înalt; omul se reculege şi conduce la Dumnezeŭ; aşadar fără acest scop omul nu trebue sĕ i-se supună. Fiul omuluĭ ca reprezentantul oamenilor poate pune în locul sĕrbătoririĭ externe un ce maĭ înalt, ce corespunde maĭ bine ideiĭ sabatuluĭ; el scapă pe oameni de stăpânirea litereĭ moarte.

3, 1. Şi a întrat iarăş în sinagogă, şi era acolo un om avênd mâna uscată. 2. Şi pândeaŭ pe el de-l va vindeca Sâmbăta, ca sĕ-l pîrască. 3. Şi zice omuluĭ celuĭ cu mâna uscată: Scoală în mijloc. 4. Şi zice lor: Cade-sĕ Sâmbăta a face bine saŭ a face rĕŭ, a mântui saŭ a perde sufletul? Iar eĭ tăceaŭ. 5. Şi privind împrejur la eĭ cu mânie întristându-se pentru împetrirea inimiĭ lor zice omuluĭ: Întinde-ţĭ mâna. Şi a întins, şi s'a făcut sănĕtoasă mâna luĭ. 6. Şi eşind fariseiĭ îndată cu irodianiĭ aŭ făcut sfat contra luĭ, ca sĕ-l piardă pe el. *Iarăş* priveşte la 1, 21. *Θεραπεύσει*; iar prez. *Θεραπεύει* sĕ află numaĭ ℵ*A*. Unele mărturiĭ citesc *παρετήρουν*, altele *παρετηροῦντο*. La *ἵνα* cu viit. indic. Win. 269. b. *Scoală:* ridică-te, cf. Lc. 6, 8; cel bolnav sĕ păşească în mijlocul adunăriĭ ca toţĭ sĕ-l vadă. *A face rĕŭ*: a omorî nu e permis nicĭcând. Isus zice întrebând astfel: Permis este a face bine Sâmbăta, saŭ întrelăsând binefacerea a-ĭ face pagubă? Binefacerea trebue decĭ sĕvêrşită îndată şi nu sĕ poate amâna (Mt. 5, 23). Duşmaniĭ luĭ Isus nu pot nega întrebarea, dar nicĭ a-ĭ da dreptate; de aceea v. 5. *Cu mânie;* această mânie o produce împrejurarea că contrariĭ sûnt

aşa de împetriţi, că mai bine ascund adevĕrul decât sĕ-i dea dreptate. *συνλυποίμενος*: *a se face milă de* etc. *ἀπεκατεστάθη* are augment duplu (Win. p. 69. 7). V. 6. Recepta are *συμβούλιον ἐποίουν*, ℵCΔ *ἐποίησαν*; BL *ἐδίδουν*. Înfruntându-i Isus fariseii se aliază cu duşmanii lor politici (cf. Mt. 22, 16).

§. 59. Alegerea şi învĕţarea comunei noue, 3, 7—4, 34.

a) Alegerea celor doisprezece, 3, 7—19.

(Mt. 10, 2—4. Lc. 6, 13—19).

7. Iar Isus s'a dus cu învĕţăceii sĕi cătră mare, şi mulţime mare din Galileea şi din Iudeea urma lui, 8. şi dela Ierusalim şi din Idumeea şi de ceea parte de Iordan şi de lângă Tir şi Sidon, mulţime multă a venit la dênsul, auzind câte făcea. 9. Şi zise învĕţăceilor sĕi ca sĕ-i pregătească o corabie pentru mulţime, ca sĕ nu-l împresoare pe el; 10. căci pe mulţi a tămăduit, cât dădeau năvală asupra lui ca sĕ se atingă de ei, care aveau boale. 11. Şi duhurile necurate când îl vedeau pe el, cădeau înaintea lui şi strigau zicênd că tu eşti Fiul lui Dumnezeu. 12. Şi mult certa pe ei ca sĕ nu-l vĕdească pe el. Mc. descrie pe scurt situaţia în care Isus lucră foarte mult. *S'a dus:* părăseşte terenul de lucrare de până acum, se duce la un loc mai puţin cunoscut în apropierea laculuĭ. *εἰς τὴν θάλασσαν*: calea spre mare. *Idumeea* e vechiul Edom sau Seir, lângă hotarele de miazăzi-rĕsărit ale Palestineĭ. *De lângă Tir şi Sidon:* care locueau în apropierea acestor cetăţi. Ceĭ din Galileea şi Iudeea îi urmau, ceialalţi veneau la dênsul. *Făcea* (*ἐποίει*); imperf. exprimă o lucrare necontenită de vindecărĭ. *Sĕ-i pregătească:* spune învĕţăceilor sĕ fie la îndemână o corabie liberă, în care intrând sĕ poată predica fără împedecare din partea poporuluĭ. *Boale* (*μαστίγας*), metaforă pentru lipsă, nevoĭ (cf. Ps. 89, 33. Ier. 6, 7). *Duhurile necurate:* ceĭ cuprinşi de aceste. *ὅταν* cu preterit indic. Win. p. 290: oricând îl vedea unul (cf. 1, 24. Mt. 8, 4).

13. Şi s'a suit în muntele şi chiamă la sine pe care voia el însuş, şi aŭ venit la dênsul. 14. Şi a

făcut pe doîsprezece să fie cu dênsul, 15. şi ca să-ĭ trimită pe eĭ să predice şi să aibă putere a vindeca boale şi a scoate dracĭ. *În muntele* cf. Mt. 5, 1. *Pe care voia el însuş* cf. Evr. 5, 4. Io. 15, 16. Din mulţimea învĕţăceilor alese Isus pe ceĭ 12 pentru un oficiŭ special *(şi a făcut pe 12* etc.). *Să fie cu dênsul:* pururea să-l însoţească (Acta 1, 21); *a face = a ordina, aşĕza* cf. 1. Sam. 11, 6. Acta 2, 36.

16. Şi a făcut pe ceĭ doîsprezece, şi luĭ Simon a pus nume Petru; 17. şi pe Iacob al luĭ Zebedeiŭ şi pe Ioan fratele luĭ Iacob, şi le-a pus lor nume Boanerges, adecă fiiĭ tunetuluĭ; 18. şi pe Andreiŭ şi pe Filip şi pe Bartolomeiŭ şi pe Mateiŭ şi pe Toma şi pe Iacob al luĭ Alfeŭ şi pe Tadeŭ 19. şi pe Simon Cananeul şi pe Iuda Iscariot, care l-a şi vêndut pe el. La registrul apostolesc cf. Mt. 10, 2 sq. — Mc. aminteşte numaĭ schimbarea numeluĭ luĭ Petru, chiemarea la apostolie o presupune cunoscută. Acuz. Ἰάκωβον etc. depind de ἐπάησεν; iar v. 14. *Βοανηργές* derivă dela בני רגש după pronunţia aramaică, în care Ş^{e}va=*oa*, ce încă nu e dovedit. רגש = *zgomot, tumult* (Ps. 55, 15); sirien. *tunet*; deci traducerea nu e fidelă. *Ieronim* crede că numele e corupt din בני רעם.[1]) Exegeţiĭ maĭ vechĭ zic că numele s'a dat proleptic despre puterea predicieĭ lor, care va străbate lumea ca un fulger şi tunet *(Teofilact, Zigaben* etc.); iar ceĭ maĭ noĭ afirmă că pentru temperamentul lor aprig (9, 38. 10, 35 sq. Lc. 9, 54. Mt. 20, 20 sq.).

b) Defăimarea fariseilor; muma şi fraţii luĭ Isus, 3, 20—35.

(Mt. 12, 22—37. 46—50. Lc. 11, 17—23. 8, 19—21).

20. Şi a venit în casă; şi s'a adunat iarăş popor, că nu maĭ puteaŭ eĭ nicĭ să mănânce pâne. 21. Şi auzind aĭ săĭ eşit-aŭ la dênsul să-l prindă; că ziceaŭ că nu-şĭ este în fire. *În casă:* nu să spune a cuĭ era casa. *Iarăş* să rapoartă la v. 7.; e aceeaş mulţime

[1]) In Dan. 1, 8: Filii Zebedaei appellati sunt filii tonitrui, quod non ut plerique putant, Boanerges, sed emendatius legitur Benereem. De nom. hebr. Benereem (בני רעם) filii tonitrui, quod corrupte Boanerges obtinuit (De Ioanne).

care îl împresoară lângă țermul mării (ce dovedește artic.). *Nu puteaŭ ei:* Isus și învățăceii. Poporul venea în masse mari să se tămăduească la Isus și învățăceii săi, că ei nu mai aveaŭ vreme nici să mănânce. *Ai săi:* aceștia prind veste de îmbulzeala mulțimii; pot fi învățăcei ori rudenii. Din v. 31 sq. rezultă că avem de înțeles acești din urmă. *Eșit-aŭ:* nu să spune de unde; probabil că dela Nazaret (1, 9. 6, 3). *Să-l prindă* (cf. 6, 17. 12, 12. 14, 1): ducêndu-l în cercul restrins al familiei să-l apere de slăbire și nimicire în lucrarea sa intenzivă. ἐξέστη = nu-și este în fire. După Io. 7, 5 frații Mântuitorului nu credeaŭ întrênsul. Vĕzênd ei acum că poporul merge la dênsul ca la un făcĕtor de minuni credeaŭ că cu adevĕrat a perdut mințile; de aceea vin să-l prindă, să-l iee cu sine. Cu putință este însă că auziseră de cursele fariseilor și voesc să-l scape. *Ziceaŭ*: ceeace a zis unul saŭ altul cătră rudenii să exprimă ca cum toți ar fi pronunțat.

22. Și cărturarii care pogorîseră dela Ierusalim ziceaŭ că are pe Beelzebul, și că cu domnul dracilor scoate pe draci. 23. Și chiemându-i pe ei grăi lor în pilde: Cum poate satana să scoată pe satana? 24. Și dacă o împĕrăție se va împărți între sine, nu poate sta împĕrăția aceea. 25. Și dacă o casă se va împărți întru sine, nu poate sta casa aceea. 26. Și dacă satana s'a sculat asupra sa, s'a împărțit, și nu poate sta ci are sfârșit. 27. Dar nimene nu poate, întrând în casa celui tare, să răpească vasele lui, de nu va lega ântâiŭ pe cel tare, și atunci va răpi casa lui. 28. Adevĕr zic voue că toate pĕcatele să vor ierta fiilor oamenilor și hulele cari vor huli; 29. iar cine va huli pe Duhul sânt, nu are iertare în veci, ci vinovat va fi de pĕcătuire vecinică. 30. Că ziseră: Are duh necurat. *Cărturarii care pogorîseră dela Ierusalim* dovedește că opoziția contra lui Isus s'a născut în centrul teocratic (2, 16). *Ziceaŭ;* imperf. reprezentă ce cugetaŭ cărturarii în centrul lor asupra lui Isus. *Beelzebul* cf. Mt. 12, 22 sq. După Mc. afirmă ei că Isus e ocupat de demoni (Io. 7, 20. 8, 48. 52; 10, 20), de aceea *scoate pe draci.* Ocaziune la această afirmare li să îmbie când Isus vindecă pe

cel îndrăcit. Isus demonstră absurditatea spuselor lor în v. 24 sq. *Şi chiemându-i*: Isus caută ocaziune ca să le poată reflecta. *Cum poate satana să scoată pe satana* cf. Mt. 12, 26; adecă satana pe sine însuş; aşadar nu un satana pe altul. Urmează din v. 24—26 două exemple analoge dovedind pe *cum poate*. Exemplele încep cu *şi*, căror să alătură v. 26 ce era de demonstrat aşijderea cu *şi*. Acest progres cu *καί* e frapant, izbitor, deşi legătura cu *καί* de v. 23 rămâne cam aspră. *Dar*: rezultă din cele precedente că Isus nu poate lucra cu putere demonică. *Toate*: fără excepţiune. *ὅσα* e paralel la *ἁμαρτήματα*. Unele Msse aŭ *ὅσας* raportând la *βλασφημίας*. *Păcătuire veşnică*: o vină care nicicând nu să va ierta. Recepta are *κρίσεως* în loc de *ἁμαρτήματος*, care din urmă să dovedeşte de ℵBL*Δ* Verz. V. 30. motivează vorbirea luĭ Isus în acest înţeles: *Că ziseră* etc. cf. Mt. 12, 31 sq.; Lc. 11, 18. *Are duh necurat*, nu pe Beelzebul ca v. 22, pentru contrastul la *τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον*.

31. Şi veni muma luĭ şi fraţiĭ luĭ, şi stând afară aŭ trimis la dênsul să-l chieme. 32. Şi şĕdea poporul împrejurul luĭ, şi zic luĭ: Iată mumă ta şi fraţiĭ tĕĭ şi surorile tale te caută afară. 33. Şi răspunzênd lor Isus zice: Cine este muma mea şi fraţiĭ meĭ? 34. Şi căutând la ceĭce şĕdeaŭ împrejurul sĕŭ zice: Iată muma mea şi fraţiĭ meĭ. 35. Orĭcine va face voea luĭ Dumnezeŭ, acesta e fratele meŭ şi sora mea şi muma mea. *Şi surorile tale* după ADEF; lipsesc ℵBCGL*Δ*Π. *Împrejurul sĕŭ*: Isus priveşte cu blândeţă la toţĭ care se alipiseră deja de el. *Voea luĭ Dumnezeŭ*: nu numaĭ legea, ci descoperirea dzeească în totalitatea sa.

c) Isus învaţă în parabole, 4, 1—34.

(Mt. 13, 1—23. 31—35. Lc. 8, 4—21).

1. Şi iarăş a început a învĕţa lângă mare. Şi s'a adunat la dênsul popor foarte mult, că întrând el în corabie şĕdea pe mare, şi tot poporul era pe uscat lângă mare. 2. Şi învĕţa pe dênşiĭ în pilde multe, şi grăea lor în învĕţătura sa: Ascultaţĭ. 3. Iată a eşit sĕmĕnătorul să samene. 4.

Şi a fost când sĕmĕna una a căzut lângă cale, şi aŭ venit paserile şi aŭ mâncat-o. 5. Şi alta a căzut pe petriş, unde nu avea pământ mult, şi îndată a rĕsărit pentrucă nu avea pământ adûnc; 6. şi când a rĕsărit soarele, a ars-o, şi pentrucă nu avea rădĕcină s'a uscat. 7. Şi alta a căzut în spinĭ, şi s'aŭ înălţat spiniĭ şi aŭ înecat-o, şi nu a dat rod. 8. Şi altele aŭ căzut în pământ bun, şi dădură rod înălţându-se şi crescênd, şi a adus până la treĭzecĭ şi până la şesezecĭ şi până la o sută. 9. Şi zise: Celce are urechĭ de auzit, sĕ audă. *Iarăş* priveşte la 2, 13. *Şi s'a adunat*: istoriseşte ce s'a întâmplat când învĕţa el acum. *Popor foarte mult:* acum se îmbulzesc maĭ mulţĭ ca altă dată. *Lângă mare:* întors spre mare. *În pilde* cf. Mt. 13, 3; deşi 3, 23. 4, 21—23. 24. 25 dovedesc că παραβολή la Mc. trebue luat în înţeles maĭ larg, maĭ mult ca παροιμία (Io. 16, 29). *Multe:* Mc. relatează numaĭ unele; maĭ complect este Mt. *În învĕtătura sa:* proponimentele luĭ prezente, saŭ în genere. *Aŭ înecat-o*: prin cutropire cf. Mt. Lc. ἀπέπνιξαν. *Altele* specializează pe ἄλλο. *Până la treĭzecĭ* etc.: de grăunţe. ἀναβαίνοντα καὶ αὐξανόμενα (ℵB) sĕ rapoartă numaĭ la ἄλλα; iar sub *rod* înţelegem: fiecare fir de grâŭ.

10. Şi când era singur, l-aŭ întrebat pe el ceĭ de pe lângă dênsul cu ceĭ doĭsprezece asupra pildelor. 11. Şi zise lor: Vouĕ s'a dat taina împĕrăţieĭ luĭ Dumnezeŭ; iar acestora celor din afară toate vor fi în pilde, 12. ca privind sĕ privească şi sĕ nu vadă, şi auzind sĕ audă şi sĕ nu înţeleagă, ca nu cumva sĕ se întoarcă şi sĕ se ierte lor pĕcatele. 13. Şi zise lor: Nu ştiţĭ pilda aceasta, şi cum veţĭ înţelege toate pildele? *Singur* (κατὰ μόνας) arată că numaĭ explicarea s'a făcut în cercul maĭ restrins al învĕţăceilor. *Ceĭ de pelângă dênsul* etc.: învĕţăceiĭ care stăteaŭ maĭ aproape de Domnul şi apostolĭ. *Asupra pildelor* cf. v. 2. Nu i-a surprins cuprinsul cât maĭ ales forma învĕţământuluĭ. Recepta citeşte τὴν παραβολήν — corectură. După *s'a dat* Recepta are: *a cunoaşte*, adaus din Mt. 13, 11. Lc. 8, 10. *Taina împĕrăţieĭ luĭ Dumnezeŭ*: omul nu

poate cunoaşte dela sine fiinţa acesteĭ împărăţiĭ. *Celor din afară*: ceĭ afară de cercul format pelângă Isus. *γίγνεσθαι* cu *ἐν* = *a ajunge la ceva, a veni undeva, exista;* de aceea: toate sĕ fac pentru aceia în pilde ca eĭ sĕ nu poată înţelege lucrurile cari se rapoartă la împărăţia luĭ Dumnezeŭ; eĭ nicĭ le pot profana orĭ întrebuinţa spre scopurĭ nepermise, cf. Mt. 13, 10 sq. *Zise lor*: nu numaĭ celor 12, ci tuturor care eraŭ cu dênsul (v. 10). V. 13. exprimă mirarea luĭ Isus. Maĭ nainte zisese el că lor s'aŭ dat toate misteriile împărăţieĭ luĭ Dumnezeŭ, şi acum eĭ nicĭ această pildă nu o înţeleg; dar nicĭ celelalte pilde (v. 10. *τὰς παραβολάς*).

Explicarea paraboleĭ. 14. Celce saměnă saměnă cuvêntul. 15. Iar aceştia sûnt ceĭ de lângă cale unde sĕ saměnă cuvêntul, şi când aud, îndată vine satana şi ia cuvêntul sĕměnat întru inimile lor. 16. Şi aceştia aşijderea sûnt ceĭ sĕměnaţĭ pe petriş, care când aud cuvêntul îndată îl primesc cu bucurie, 17. şi nu aŭ rădĕcină întru sine ci sûnt până la o vreme, apoĭ când sĕ face necaz saŭ goană pentru cuvênt îndată se smintesc. 18. Şi alţiĭ sûnt ceĭ sĕměnaţĭ între spinĭ; aceştia sûnt care aŭ auzit cuvêntul, 19. şi grijele veaculuĭ şi înşelăciunea bogăţieĭ şi poftele după celelalte lucrurĭ întrând îneacă cuvêntul, şi sĕ face fără rod. 20. Şi aceştia sûnt ceĭ sĕměnaţĭ în pământ bun, care aud cuvêntul şi-l primesc, şi rodesc unul treĭzecĭ şi altul şesezecĭ şi altul o sută. *Celce saměnă* etc.: sĕměnătorul este celce predică cuvêntul luĭ Dumnezeŭ. *Lângă cale:* se află. La soiul acesta al auzitorilor vedem că satana, cum s'a predicat cuvêntul, îndată îl ia din inimile lor. În loc de *inimile lor* citesc uniĭ *întru eĭ* (*ἐν αὐτοῖς*). *Aşijderea:* sub aceleaşĭ împrejurărĭ şi condiţiĭ ca ceĭ de maĭ nainte (v. 14). *Se smintesc:* se lapădă de credinţă. V. 18. Recepta citeşte *ἀκούοντες* în loc de *ἀκούσαντες*. *Poftele după celelalte lucrurĭ*: onoruri, plăceri etc. — exprimă că ceeace poftește omul pentru alte scopurĭ e stricăcios (1. Io. 2, 16). *Întrând*: în inimă. *EN* din Msse, neexistând accentuarea în unciale, la acest loc uniĭ îl transcriu cu *ἔν*, alţiĭ cu *ἐν*.

21. Şi zise lor că doar nu vine făclia ca să se pună sub măsură saŭ sub pat? Aŭ nu să se pună în sfeşnic? 22. Căcĭ nu este ceva tăinuit ca să nu se vădească; nicĭ a fost ascuns, ci ca să vie întru arătare 23. Dacă cineva are urechĭ de auzit, să audă (Mt. 5, 15. 10, 26). *Şi zise lor* desparte cele următoare de cele precedente; iar *lor* să rapoartă la mulţime (v. 2.), pentrucă nu să spune (ca în v. 12. 13.) apriat cercul auzitorilor. *Vine făclia*: nu de aceea să aduce lumina în odae; începe ca şi *a eşit semănătorul* în v. 3. Aceste cuvinte să află şi la Mt. dar în altă legătură. Aci se exprimă — raportându-se la v. 11 —: voĭ sûnteţĭ instruiţĭ de mine în tainele împărăţieĭ luĭ Dumnezeŭ, pe carĭ le veţĭ propune altora ca toţĭ să cunoască puterea eĭ (Lc. 8, 16). *Nu e ceva tăinuit*: nimic nu poate rămâne vecĭnic ascuns. Subiectul propoziţieĭ trebue luat din v. 21 *ὁ λύχνος* — ce nu împedecă adiectivele predicative la neutru cu şi fără *τί*, pentrucă luându-să ca noţiune generală genul subiectuluĭ obiectiv nu să ia în considerare (Kühner, Gr. Gramm. II, 32 sq.). Lumina — zice Isus — avêndu-se în vedere pe sine, nu este un obiect care poate rămâne ascuns, ci orĭ unde străbate trebue să se descopere. Tainele împărăţieĭ luĭ Dumnezeŭ trebue să fie cunocute. La v. 23 cf. v. 9.

24. Şi zise lor: Vedeţĭ ce auziţĭ. Cu care măsură veţĭ măsura să va măsura voue, şi să va adauge voue. 25. Căcĭ celce are, să va da luĭ; şi celce nu are, să va lua dela dênsul şi ceeace are. *Vedeţĭ:* eĭ să fie atenţĭ la celece grăeşte el şi să le păzească. *Cu care măsură etc. Cum va fi atenţiunea voastră să va măsura voue cunoştinţă, adecă: câtă atenţiune aduceţĭ, atâta cunoştinţă vi să dă, dar nu numaĭ în această măsură, ci şi maĭ multă (Zigaben);* altcum la Mt. 7, 2. V. 25. motivează pe *să va adauge voue: căcĭ celce are* etc. Cine crezênd şĭ-a agonisit cunoştinţa maĭ înaltă progresează tot maĭ mult, iar cel trândav lesne perde şi puţina cunoştinţă (cf. Mt. 13, 12, Lc. 8, 18).

Parabola despre grăunţe — o are numaĭ Mc. 26. Şi zise: Aşa este împărăţia luĭ Dumnezeŭ, ca omul care dupăce a aruncat sămênţa în pământ, 27. şi dormea şi se scula noaptea şi ziua, şi sămênţa

rĕsărea şi creştea, cum nu ştiea el. 28. Pămêntul de sine rodeşte, maĭântâiŭ iarbă, apoĭ spic, apoĭ grâŭ plin în spic. 29. Iar când se coace rodul, îndată trimite secerea, că a sosit secerişul. *Tertium comparationis* este că sĕmênţa pusă în pămênt sĕ lasă în voea sa, omul nu o grijeşte până la seceriş. *Împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ:* mesianică, biserica. *Şi dormea* etc.; după *şi* trebue adaus *apoĭ*. *νύκτα καὶ ἡμέραν* e acuz. timporal; iar noaptea e pusă înainte pentru *dormea*. Pămêntul sĕ înfăţişează că produce dela sine fără conlucrarea omuluĭ, din puterea sa produce cele treĭ stadiĭ ale desvoltăriĭ vegetative. *παραδοῖ* (unii *παραδῷ*) are înţelesul luĭ *permite* (Passow, Lex.). *Trimite secerea* exprimă că sĕmĕnătorul n'a purtat grijă de sĕmĕnătură până când s'a desvoltat, iar acum el hotăreşte timpul secerăriĭ. Explicarea este: Sĕmĕnătorul e Cristos şi învĕţătura luĭ în biserică, sĕmênţa este cuvêntul luĭ Dumnezeŭ, adevĕrul mântuiriĭ; ţarina sûnt oameniĭ. Inimile acestora sûnt aplicate a primi adevĕrul evangelieĭ; *Tertulian:* Anima hominis naturaliter christiana. Timpul secerişuluĭ este judecata din urmă. Vestitorul cuvêntuluĭ dumnezeesc şĭ-a împlinit datorinţa împărtăşindu-l altora; puterea luĭ internă va produce în fiecare roadele sale, cum face şi sĕmĕnătorul (1. Cor. 3, 7). Această parabolă confirmă pe *vedeţi ce auziţi* şi arată că noĭ sĕ nu fim indiferenţĭ către cuvêntul luĭ Isus.

Parabola despre muştar. 30. Şi zise: Cum sĕ asĕmĕnăm împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ, saŭ cu ce pildă o vom închipui? 31. Ca grăunţul de muştar, care când sĕ samĕnă în pămênt, maĭ mic fiind decât toate semințele de pe pămênt, 32. şi când s'a sĕmĕnat, creşte şi se face maĭ mare decât toate buruenile, şi face ramurĭ marĭ, cât pot locui sub umbra luĭ paserile ceruluĭ. Plural. nu e comunicativ. *Ca grăunţul de muştar:* de suplinit este o închipuim (cf. Mt. 13, 31 sq. Lc. 13, 18 sq.). *μικρότερον ὄν*; propoziţia deşi aparţine la *ὅς*, genul e determinat de *σπέρματα*, cu care sĕ asamĕnă grăunţul de muştar.

33. Şi cu multe pilde de aceste grăea lor cuvêntul precum puteaŭ auzi; 34. iar fără de pildă nu grăea lor, iar când era singur învĕţăceilor le

dezlega toate. Evangelistul spune că Isus în învățătură s'a acomodat puterii de pricepere a auzitorilor. *Cu multe pilde*; Mc. vedem că a ales între multele parabole ale lui Isus. *Fără de parabolă* cf. Mt. 13, 34. *Toate:* învățăceilor (în înțelesul strîns) explica parabolele propuse (cf. Mt. 13, 36 sq.).

§. 60. Isus arată învățăceilor puterea sa, 4, 35—5, 43.

a) Liniștirea mării, 4, 35—41.

(Mt. 8, 18. 23—27. Lc. 8, 22—25).

35. Și zice lor în ziua aceea făcêndu-se seară: Să trecem de ceea parte. 36. Și slobozind ei poporul l-au luat pe el așa cum era în corabie, și alte corăbii erau cu dênsul. 37. Și s'a făcut vifor mare de vênt, și valurile se loveau de corabie, cât se umpluse corabia. 38. Și era el dormind în partea dinapoi a corabiei pe căpătâiu; și-l deșteptară pe el și ziseră lui: Învățătorule, nu ai grijă că perim? 39. Și sculându-se a certat vêntul și zise mării: Taci, contenește. Și a stătut vêntul, și s'a făcut liniște mare. 40. Și zise lor: Ce sunteți așa fricoși? Cum nu aveți crdință? 41. Și se temeau cu frică mare, și ziseră unul către altul: Cine este acesta, că și vêntul și marea îl ascultă? Aceste versuri se leagă la v. 1.: Dupăce Isus învățase poporul în pilde voește acum, făcêndu-se seară, să treacă pe partea răsăriteană a laculuĭ. Învățăceii slobod poporul, iau pe Isus în corabia de unde învățase, ca să treacă. *ἀφέντες τὸν ὄχλον*: au părăsit mulțimea suindu-se la Isus în corabie. *Cum era în corabie*: Isus lucrase ziua întreagă, iar acum fără a se fi întărit întreprinde călătoria. *ἐπέβαλλε*: valurile lovindu-se de corabie se vêrsau întrênsa. Isus doarme pe perina (*προσκεφάλαιον*, pe care ședeau sau dormeau matrozii) ce era în partea dinapoi a corabiei; atunci se naște vifor (*λαῖλαψ*). *Nu ai grijă că perim* exprimă îngrijirea învățăceilor și oarecare displăcere. *Cum nu aveți credință*; Isus îi mustră: ei văzuseră deja multe minuni și totuș nu cred în puterea lui înaltă. *Se temeau*: învățăceii și toți care erau în corabie. *Cine este:* din cele întâmplate recunosc că cel agrăit cu *Învățătorule* este o ființă superioară și merită mai multă

încredere decum aveaŭ eĭ, deşi aŭ fost martorĭ la maĭ multe fapte ale luĭ. Recepta citeşte *οὕτως*; *πῶς οὐχ* după AC Maiusc; iar ℵBDL*Δ* Verz. *οὔπω*, ce lesne s'a format din asĕmĕnarea celor două silabe omiţênd *οὐχ*.

b) Isus scoate dracĭ la Gerasenĭ, 5, 1—20.
(Mt. 8, 28—34. Lc. 8, 26—39).

1. Şi veni de ceealaltă parte a mărieĭ în ţinutul Gerasenilor. 2. Şi eşind el din corabie, îndată l-a întîmpinat pe el un om din mormênturĭ cu duh necurat, 3. care locuea în mormênturĭ, şi nicĭ cu lanţurĭ nimene nu putea sĕ-l lege, 4. pentrucă de multe orĭ fiind legat cu obezĭ şi cu lanţurĭ, rupea dela sine lanţurile şi obezile le sfărma, şi nimene nu putea sĕ-l domolească; 5. şi totdeuna noaptea şi ziua în mormênturĭ şi în munţĭ era strigând şi bătêndu-se pe sine cu pietri. 6. Şi vĕzênd pe Isus de departe alergà şi căzu înaintea luĭ, şi strigând cu glas mare zise: 7. Ce este mie şi ţie, Isuse Fiul luĭ Dumnezeŭ celuĭ înalt? Juru-te pe Dumnezeŭ, sĕ nu mĕ chinueştĭ. 8. Căcĭ zicea luĭ: Eşĭ duh necurat din omul. 9. Şi l-a întrebat pe el: Care-ţĭ este numele? Şi zice luĭ: Leghion e numele meŭ, că mulţĭ sûntem. 10. Şi-l ruga pe el mult ca sĕ nu-ĭ trimită afară de ţinut. 11. Dar era acolo lângă munte o turmă mare de porcĭ păscênd. 12 Şi-l rugară pe el toţĭ draciĭ zicênd: Trimite-ne în porcĭ, ca sĕ întrăm în eĭ. 13. Şi i-a slobozit pe eĭ. Şi eşind duhurile necurate aŭ întrat în porcĭ, şi s'a pornit turma de pe ţĕrm în mare, ca la două miĭ, şi s'aŭ înecat în mare. 14. Şi care-ĭ păşteaŭ fugiră şi vestiră în cetate şi în ţarinĭ; şi eşiră sĕ vadă ce sĕ întâmplase. 15. Şi veniră la Isus, şi vĕzură pe cel îndrăcit şĕzênd îmbrăcat şi întreg la minte, pe celce avuse leghionul, şi s'aŭ temut. 16. Şi le-aŭ spus lor ceĭce vĕzuseră cum s'a întâmplat cu cel îndrăcit şi despre porcĭ. 17. Şi

începură a-l ruga pe el să iese din hotarele lor. 18. Şi întrând el în corabie, îl rugà celce fusese îndrăcit ca să fie cu dênsul. 19. Şi nu l-a lăsat pe el, ci zise luĭ: Mergĭ în casa ta la aĭ tĕĭ, şi spune lor câte a făcut ţie Domnul şi te-a miluit. 20. Şi s'a dus şi a început a predica în Decapol câte făcuse Isus luĭ, şi toţĭ se miraŭ. La numele cetăţiĭ cf. Mt. 8, 28. Variantă este ἐξελθόντι αὐτῷ şi ἐξελθόντος αὐτοῦ; εὐθὺς ἀπήντησεν şi ὑπήντησεν. *Din mormênturĭ:* carĭ eraŭ acolo. V. 3 sq. descrie starea celuĭ îndrăcit. Spre a-l îmblânzi s'aŭ aplicat toate mijloacele, dar fără efect. *Era* în v. 5. să leagă cu *strigând* şi *bătêndu-se* pentrucă petrecerea luĭ în mormênturĭ să descrisese v. 3. Cel îndrăcit vede de departe pe Isus, aleargă la dênsul, i-se închină şi-l roagă să nu-l chinuească, scoţênd adecă din el draciĭ, care grăesc aceste prin om. ἀπὸ μακρόθεν e pleonazm, ocură adese la Mc. *Pe Dumnezeŭ:* acesta să consideră autoritate şi la Fiul luĭ Dumnezeŭ, de aceea se provoacă la el. *Ce este mie şi ţie* etc.: cel îndrăcit grăeşte aşa, deşi alergând înaintea luĭ Isus aştepta tămăduire. Isus porunceşte dracilor să iese din om; aceştia văzênd puterea maĭ înaltă, care e prezentă, caută a se opune prin cel bolnav: el (respective eĭ) nu maĭ voeşte ajutorul luĭ Isus. Cu întrebarea din v. 9. Isus îl aduce la conştienţa persoaneĭ sale: *Leghion e numele meŭ*, adauge explicarea: *căcĭ mulţĭ sûntem.* Şi rabiniĭ întrebuinţează cuvêntul *leghion* spre a semnifica mulţime; demonul conducĕtor grăeşte aşa în numele tuturor, ce reesă şi din împrejurarea că eşind se împart în porcĭ. *Din ţinut:* în aceste locurĭ la Gerasenĭ s'aŭ aflat eĭ foarte bine până acuma; să nu-ĭ trimită altunde, deşi trebue să iasă din om. V. 12. după *pe el* de adaus este: *toţĭ draciĭ* (Recepta); ℵBCL*Δ* lipsesc amêndouĕ cuvintele, alte mărturiĭ aŭ numaĭ *toţĭ*. *Ca la douĕ miĭ* are numaĭ Mc. *Şezênd*: la picioarele luĭ Isus, cf. Lc. 8, 35; *îmbrăcat*, Lc. 8, 27. *Care avuse leghionul*: e contrast marcând şi maĭ mult minunea. *Şi începură*: dupăce aŭ văzut unele din cele întâmplate. *Să fie cu dênsul:* să meargă cu el. Isus nu-ĭ permite, ci-l trimite la aĭ sĕĭ să le spună ce a făcut Dumnezeŭ prin trimisul sĕŭ. În Pereea nu era teamă că să vor naşte tumulte din pricina luĭ, de aceea lasă pe cel vindecat să fie tot-

deuna mărturie Gerasenilor despre făcătorul de minuni. Din cuvintele lui Isus *(ce a făcut lui Domnul)* şi din vestirea celui vindecat vedem dumnezeirea celuice a lucrat.

c) Isus învie pe fica lui Iair; vindecarea femeii cu curgerea sângelui 5, 21—43.

(Mt. 9, 1. 18—26. Lc. 8, 40—56).

21. Şi trecênd Isus în corabie iarăş de dincolo, s'a adunat mulţime multă la dênsul, şi era lângă mare. 22. Şi veni la el unul din mai marii sinagogii, cu numele Iair, şi vĕzêndu-l căzu la picioarele luĭ, 23. şi-l ruga mult, zicênd că fica mea e pe moarte, ca venind sĕ-ţĭ puĭ mânile peste ea, ca sĕ se mântuească şi sĕ trăească. 24. Şi a mers cu dênsul; şi mergea după el popor mult, şi-l împresoraŭ pe el. Dela malul răsăritean al lacului trece la cel apusean, se duce la Capernaum unde vindecă pe un paralitic şi iarăş se întoarce la mare (cf. Mt. 9, 1). *Mulţime multă la dênsul* (ἐπ᾽ αὐτόν): mulţimea dorea sĕ fie cât mai aproape de Isus. *Lângă mare* exprimă în genere locul petrecerii lui Isus; nu determină timpul în raport cu cele precedente. *Iair*: nume cunoscut din T. V. (Num. 32, 41. Jud. 10, 3). Deminut. θυγάτριον arată iubirea părinţească. ἐσχάτως ἔχει=*in extremis est*, Vulg.; ocură în grecitatea posterioară. *Ca venind sĕ-ţĭ puĭ* circumscrie imperativul şi trebue adaus *aş dorí* (Win. p. 295, 5. a).

25. Şi o muiere fiind întru curgerea sângelui de doĭsprezece anĭ, 26. şi mult chinuindu-sĕ dela mulţĭ doftorĭ şi cheltuindu-şĭ ale sale, şi nimic folosindu-se ci mai vêrtos în mai rĕŭ venind, 27. auzind cele de Isus, venind între popor dinapoĭ s'a atins de haina luĭ; 28. căcĭ zicea că de mĕ voiŭ atinge de hainele luĭ, mĕ voiŭ tămădui. 29. Şi îndată s'a oprit izvorul sângelui eĭ, şi a simţit cu trupul că s'a vindecat de plaga eĭ. 30. Şi îndată cunoscênd Isus întru sine puterea care eşise dintrênsul, întorcêndu-se în mulţime zise: Cine s'a atins de hainele mele? 31. Şi zi-

seră luĭ învĕţăceiĭ luĭ: Vezĭ că poporul te îmbulzeşte, şi zicĭ: Cine s'a atins de mine? 32. Şi căuta împrejur sĕ vadă pe care făcuse aceasta. 33. Iar muierea temêndu-se şi tremurând, ştiind ce s'a făcut eĭ, veni şi căzu înaintea luĭ şi spuse luĭ tot adevĕrul. 34. Iar el zise: Fică, credinţa ta te-a mântuit; mergĭ în pace, şi fiĭ sânĕtoasă de plaga ta. Vindecarea acesteĭ femeĭ o istoriseşte evangelistul nostru maĭ vioiŭ şi maĭ detailat decât ceialalţĭ. *Toate ale sale*: ce putu ea numaĭ face sĕ se vindece. *Că zise*: întru sine, întroduce lucrarea următoare. *S'a oprit izvorul sângeluĭ:* s'a înlăturat boala eĭ (Lev. 12, 7. 20, 18), sorgintea secretărĭĭ sângeluĭ în corpul feminin. *Simţit cu trupul*: întărirea şi aflarea bună trupească o fac a crede că s'a tămăduit; *Zigaben*: *Pe trupul eĭ nu maĭ curgea în picăturĭ. Şi îndată cunoscênd Isus întru sine* e contrast la *a simţit cu trupul* din v. 29; o observare spirituală în conştienţa luĭ Isus, dela care a purces puterea vindecătoare; trecerea acesteĭ puterĭ asupra femeiĭ şi cunoştinţa luĭ Isus sûnt contimporane — ceeace rezultă din paralelizmul v. 29. şi 30. Isus pune întrebarea pentruca cel vindecat sĕ se întărească în credinţă. V. 30. *μοῦ* sĕ leagă cu *ἥψατο* şi exprimă obiectul atins: nu hainele luĭ Isus aŭ sĕvêrşit minunea. *Şi ziseră luĭ învĕţăceiĭ luĭ* dovedeşte că cunoştinţa luĭ Isus nu sĕ bazează pe observare externă. *Care făcuse aceasta* (*τὴν τοῦτο ποιήσασαν*); femin. e pus de evangelist în urma faptei împlinite. *Temêndu-se şi tremurând*: privirea luĭ Isus a impresionat-o; ea înţelege că el o cunoaşte că s'a atins; de aceea sĕ şi zice de Isus *ἰδεῖν*. *Tot adevĕrul:* nu ascunde nicĭ schimbă ceva. *Mergĭ în pace*: Isus întăreşte vindecarea sĕvêrşită; iar *ἐν* la *εἰρήνῃ* înfăţişează starea fericită contimporană cu *ὑπαγε*.

35. Încă grăind el veniră dela maĭ marele sinagogeĭ zicênd că fica ta a murit, ce maĭ ostenĕştĭ pe învĕţătorul? 36. Iar Isus nebăgând în seamă cuvêntul rostit zice maĭ mareluĭ sinagogeĭ: Nu te teme, crede numaĭ. 37. Şi nu a lăsat pe nimene sĕ meargă împreună cu dênsul fără pe Petru şi pe Iacob şi pe Ioan fratele luĭ Iacob. *Dela maĭ marele sinagogeĭ:* casnicĭ. Aceştia credeaŭ că până când fata era vie

Isus, ca profet, rugându-se şi puind mânile asupra eĭ, ar maĭ fi putut ajuta, acum însă nu. *παραχοίσας*: nu bagă în seamă ce ziseră casniciĭ luĭ Iair, ca cum aceste cuvinte nicĭ nu s'ar fi pronunţat; el sĕ adresează părinteluĭ feteĭ şi-l întăreşte: *Nu te teme, crede numaĭ*. La v. 37 cf. Mt. 17, 1.

38. Şi aŭ venit în casa maĭ marelui sinagogeĭ, şi vĕzu turburare şi pe ceĭce plâng şi sĕ tângueaŭ mult, 39. şi întrând zice lor: De ce vĕ turburaţĭ şi plângeţĭ? Prunca n'a murit ci doarme. 40. Şi aŭ rîs de el. Iar el scoţênd afară pe toţĭ luà pe tatăl prunceĭ şi pe muma şi pe ceĭ cu dênsul, şi întrară unde era prunca. 41. Şi prinzênd mâna prunceĭ zice eĭ: Talitha kum, care sĕ tâlcueşte: Pruncă, ţie-ţĭ zic, scoală. 42. Şi îndată s'a sculat prunca şi umbla; căcĭ era de doĭsprezece anĭ; şi s'aŭ mirat îndată cu mirare multă. 43. Şi a porunciţ lor mult ca nimene sĕ nu ştie de aceasta, şi zise sĕ dee eĭ sĕ mănânce. *Aŭ rîs de el*: eĭ sûnt deplin convinşĭ de moartea feteĭ, în opunere cu părerea luĭ Isus. *Ceĭ cu dênsul*: ceĭ 3 învĕţăceĭ amintiţĭ maĭ nainte. *Ταλιθὰ κούμι* (ℵBC) קומי טלִיתָא, *puella, surge;* dar Jod dela fine e suprimat, pentrucă e fără intonare; traducerea e lărgită cu *ţie-ţĭ zic* (7, 34. 14, 36). *κοράσιον* e nomin. în locul vocat. (Win. p. 172. 2. a.]. *Căcĭ era de 12 anĭ* explică precedentele *s'a sculat şi umbla*: nu maĭ era mică. *Şi s'aŭ mirat:* învĕţăceiĭ şi părinţiĭ pruncelĭ. *Sĕ nu ştie de aceasta*: cum s'a întâmplat învierea (cf. Mt. 8, 4). *γνοῖ* în loc de *γνᾷ* (ℵCΔ) e a a 3. pers. aor. conj. — veche eroare în scriere. *Şi zise sĕ dee* etc. cf. Mt. 9, 25; părinţiĭ sĕ se convingă pe deplin că fica lor s'a însănĕtoşat.

§. 61. Rezultatul deosebirii precedente, 6, 1—13.

a) Isus în Nazaret, 6, 1—6.

(Mt. 13, 54—58 Lc. 4, 16—30).

1. Şi a eşit de acolo, şi a venit în patria sa, şi aŭ mers după el învĕţăceiĭ sĕĭ. 2. Şi fiind Sâmbătă începu sĕ înveţe în sinagogă; şi mulţĭ au-

zind s'aŭ mirat zicênd: De unde are acesta aceste, şi care e înţelepciunea cea dată luĭ? şi atarĭ puterĭ sĕ fac prin mânile luĭ? 3. Aŭ nu este acesta lemnarul, fiul Marieĭ şi fratele luĭ Iacob şi Iose şi al Iuda şi Simon? Şi nu sûnt surorile sale aicĭ la noĭ? Şĭ se sminteaŭ întru el. 4. Şi zise Isus lor că nu este proroc necinstit fără numaĭ în patria sa şi între rudeniile sale şi în casa sa. 5. Şi nu putea face acolo nicĭ o putere fără numaĭ puţinĭ neputincioşĭ a tămăduit puind mânile peste eĭ. 6. Şi se mira de necredinţa lor, şi umbla împrejur prin sate învĕţând. *A eşit de acolo*: de lângă mare (5, 21). *Patria sa*: Nazaret. *De unde*: eĭ nu-şĭ puteaŭ explica originea înţelepciunĭĭ unuĭ om ne'nvĕţat, cum cunoşteaŭ pe Isus. *Şi atarĭ puterĭ* etc: şi la Nazaret se lăţise vestea minunilor luĭ Isus. *Lemnarul* sĕ numeşte Isus pentrucă învĕţase meseria luĭ Iosif (Mt. 13, 55). *Iustin* zice că Isus făcea pluguri şi juguri (c. Tryph. 88. p. 316); *Origen* (c. Cels. 6. 4, 3), *Teodoret* (H. E. 3, 23), Evang. infant. 38 (cf. în genere Thilo ad Cod. Apocr. I. p. 368 sq.). Variantă este Ἰωσῆ, Ἰωσῆτος şi Ἰωσῆφ. Iosif nu sĕ aminteşte, pare că murise. *Aicĭ la noĭ*: pare că numaĭ aceste eraŭ mărităte în Nazaret. Unele Min. citesc ἐθαύμαζον: eĭ (Nazaretenĭĭ) se miraŭ de el, iar motivul e necredinţa lor — este eroare în scriere. *Proroc* sĕ ia în genere. *Şi nu putea face* etc.; *Teofilact*: *Nu pentrucă el era slab, ci pentrucă aceia eraŭ necredincioşĭ*; necredinţa este cauza care face pe Isus sĕ se mire. La mirarea luĭ Isus cf. Mt. 8, 10. *Şi umblând* etc. leagă unĭĭ la cele următoare, în care caz sĕ rupe orĭce legătură de timp cu cele precedente. ἐν κύκλῳ ca 3, 34 aparţine luĭ περιῆγεν.

b) Trimiterea celor doĭsprezece, 6, 7—13.

(Mt. 10, 1—14. Lc. 9, 1—6).

7. Şi chiemă pe ceĭ doĭsprezece şi începu a-ĭ trimite pe eĭ doĭ câte doĭ, şi dădu lor putere asupra duhurilor necurate, 8. şi porunci lor ca nimic sĕ nu iee pe cale fără numaĭ un toiag, nicĭ

pâne, nicĭ traistă, nicĭ banĭ la brâŭ, 9. ci încălţaţĭ cu sandale, şi sĕ nu îmbrăcaţĭ două haine. 10. Şi zise lor: În orĭcare casă veţĭ întra, acolo rĕmâneţĭ până când veţĭ eşi de acolo. 11. Şi care loc nu vĕ va primi pe voĭ nicĭ vor asculta de voĭ, eşind de acolo scuturaţĭ praful de sub picioarele voastre spre mărturie lor. 12. Şi eşind predicaŭ ca sĕ se pocăească, 13. şi scoteaŭ mulţĭ dracĭ, şi ungeaŭ cu untdelemn pe mulţĭ bolnavĭ şi-ĭ tămădueaŭ. *Şi începu a-ĭ trimite:* întâiul paş în realizarea chiemărĭĭ lor indicate 3, 14. *δύο-δύο* e evraizm în loc de *κατά* saŭ *ἀνὰ δύο* (Win. p. 234. 3). Trimiterea aceasta în grupurĭ de câte doĭ poate fi motivată de împrejurarea că doĭ saŭ maĭ mulţĭ adunându-se în numele luĭ aŭ deosebită binecuvêntare şi putere; saŭ după Ecl. 4, 10. Prov. 18, 19. La v. 8. cf. Mt. 10, 10. V. 9. se schimbă construcţia: în *ὑποδεδεμένους σανδάλια* autorul trece din construcţia precedentă cu *ἵνα* la acuz cu infin. şi omite verbul *πορεύεσθαι*; apoĭ cu *μὴ ἐνδύσησθε* vorbirea indirectă devine directă. Între acest loc şi Mt. 10, 10 nu e contrazicere. Sandalele sĕ fie lor încălţăminte suficientă; sĕ nu caute însă a îmbrăca încălţăminte formală, *ὑπόδημα κοῖλον* (calceus), care avea pele şi deasupra şi sĕ întrebuinţa la Fenicenĭ şi Babilonenĭ. *Rĕmâneţĭ acolo:* în casă. *Veţĭ eşi de acolo:* din acel loc. *Nicĭ vor asculta de voĭ* este anacolut, căcĭ sĕ continuă ca cum *orĭcare loc* etc. ar fi propoziţie condiţională. După *lor spre mărturie* are Recepta: *adevĕr zic vouĕ, maĭ lesne va fi Sodomeĭ şi Gomoreĭ în ziua judecăţiĭ decât cetăţiĭ aceleia* — adaus din Mt. 10, 15. *Ungeaŭ cu untdelemn;* şi acum în orient sĕ întrebuinţează untdelemnul ca medicină la boale interne şi externe. Aci avem prototipul taineĭ miruluĭ.

§. 62. Dela trimiterea apostolilor până la prezicerea morţiĭ, 6, 14—8, 30.

a) Irod aude de Isus; uciderea Botezătorului, 6, 14—29.

(Mt. 14, 1—12. Lc. 9, 7—9).

14. Şi auzise regele Irod, căcĭ sĕ făcuse cunoscut numele luĭ, şi zicea că Ioan Botezătorul

s'a sculat din morți, și pentru aceasta lucră puterile întrênsul. 15. Iar alții ziceaŭ că Ilie este; iar alții ziceaŭ că proroc ca unul din prorocĭ. 16. Îar auzind Irod zice: Ioan al căruĭ cap eŭ am tăiat, acela s'a sculat. *Și auzise*: despre lucrarea apostolilor (v. 12. 13) și în legătură cu aceasta și de a luĭ Isus. *Irod* sĕ numește rege, deși era numaĭ tetrarh (Mt. Lc.). *Și pentru aceasta* (Mt. 14, 2): sĕ credea că cel înviat din morți are mare putere. *Teofilact*: *Căcĭ maĭ nainte Ioan nu făcuse niciun semn; iar după înviere credea Irod că a primit lucrarea semnelor. Ilie* cf. Mt. 16, 14. *Proroc ca unul din prorocĭ*: un profet de toate zilele. Recepta citește: *proroc este, saŭ ca unul din prorocĭ*. Irod însă perzistă în părerea sa că este Botezătorul, pe care a lăsat sĕ-l omoară. *ὃν — Ἰωάννην* e atracțiune (Win. p. 155. 2. b.); *ἐγώ* exprimă conștiența rea.

17. Căcĭ acest Irod trimițênd a prins pe Ioan și l-a legat în temniță pentru Irodia muierea luĭ Filip fratelui sĕŭ, că o luase pe ea muiere. 18. Căcĭ zisese Ioan luĭ Irod că nu sĕ cade ție sĕ ții pe muierea fratelui tĕŭ. 19. Iar Irodia îl pândea și voia sĕ-l omoară, și nu putea. 20. Căcĭ Irod se temea de Ioan, știindu-l bărbat drept și sânt, și-l păzea pe el și ascultând de el multe făcea, și cu drag asculta de el. V. 16 sĕ lămurește istorisindu-sĕ moartea Botezătoruluĭ. *Muierea luĭ Filip* cf Mt. 14, 1—3. *ἐνεῖχεν αὐτῷ*: a pândi pe cineva, a nu-l perde nicicând din ochĭ; motivul sânt cuvintele Botezătoruluĭ. *Se temea de Ioan*: avea deosebit respect pentrucă vedea întrupată întrênsul o putere extraordinară; de aceea crede că sĕ întâmplă vro nenorocire de va peri acest bărbat. *Îl păzea*: nu lăsa sĕ i-se întâmple ceva rĕŭ; cu atât maĭ puțin ca Irodia sĕ-și poată duce la îndeplinire planul de rĕzbunare. *Și ascultând de el* etc.; pare că în afacerĭ de maĭ puțină importanță cerea sfatul Botezătoruluĭ, atuncĭ vedea întrênsul o autoritate. ℵ are *ἠπόρει* în loc de *ἐποίει*, iar înțelesul este: când îl asculta cugetând la multe fapte de ale sale, conștiența deșteptându-se îl mustra; cf. Mt. 14, 5., de unde reesă că câte odată voia sĕ nu maĭ fie Botezătorul între viĭ, dar se temea de popor.

21. Și întâmplându-sĕ o zi cu prilej bun, când

Irod de ziua naşterii sale făcuse ospăţ boerilor săĭ şi căpeteniilor şi fruntaşilor din Galileea, 22. şi întrând fata Irodieĭ şi jucând, plăcu luĭ Irod şi celorce şădeaŭ la masă. Iar regele zise feteĭ: Cere dela mine orîce voeştĭ, şi-ţĭ voĭ da ţie. 23. Şi s'a jurat eĭ că orîce veĭ cere îţĭ voiŭ da ţie până la jumătate de împărăţie. 24. Şi eşind zise mumeĭ sale: Ce să cer? Iar ea zise: Capul luĭ Ioan Botezătorul. 25. Şi întrând îndată cu grabă la regele a cerut zicând: Voesc ca acum să-mĭ daĭ în tipsie capul luĭ Ioan Botezătorul. 26. Şi foarte s'a întristat regele, dar pentru jurământ şi pentru ceîce şădeaŭ la masă nu voia să o respingă. 27. Şi îndată trimiţând regele pe un alergător porunci să aducă capul luĭ. 28. Şi mergând i-a tăiat capul în temniţă, şi a adus capul luĭ în tipsie şi l-a dat feteĭ, şi fata l-a dat mumeĭ sale. 29. Şi auzind învăţăceiĭ luĭ aŭ venit şi luară trupul luĭ, şi-l puseră în mormânt. *Zi cu prilej bun*: când Irodia poate executa planul de răzbunare contra Botezătoruluĭ. *μεγιστάνες* sûnt ceĭ maĭ înalţĭ dignitarĭ aĭ curţiĭ; expresiune întrodusă din timpul macedonian; *χιλιαρχοι* sûnt căpeteniile militare; *οἱ πρῶτοι τῆς Γαλιλαίας* sunt fruntaşiĭ ţăriĭ, nu eraŭ în serviciul regeluĭ. V. 22. aŭ ℵBD*Δ* *αὐτοῦ* în loc de *αὐτῆς*; dar noĭ nu ştim că Irod să fi avut fată; *αὐτῆς* dovedeşte că fiind fica Irodieĭ plăcu regeluĭ. V. 23 cf. Estir 5, 3. *ἡμίσους* e genit. neutr. contras dela *ἥμισυ*. V. 24. *αἰτήσωμαι* e conj. deliberat.; Recepta citeşte *αἰτήσομαι*. Irodia ştie că regele i-a căzut în cursă, nu-ĭ dă răgaz să se desmeticească, ci pretinde ca îndată să i-se plinească dorinţa. *θέλω ἵνα* cf. 10, 35; Lc. 6, 31. *ἐξαυτῆς* scil. *ἐξ αὐτῆς ὥρας*. *ἀθετῆσαι* = *eam irritam reddere*, *eam repudiare*. *σπεκουλάτωρ* (*speculator* este propriŭ *supraveghetor*): sûnt militariĭ care pe timpul împăraţilor romanĭ făceaŭ serviciŭ de poliţie, curierĭ şi chiar de gâde (*Liv.* 31, 24. *Suet.* Cal. 44). *Porunci să-l aducă* stă în legătură cu *trimiţând* v. 27. *Şi mergând* v. 28. nu constrînge a crede că Irod cu familia se aflaŭ în acelaş loc, adecă în *Machaerus*.

b) Isus satură cinci mii de oameni, 6, 30–44.

(Mt. 14, 13—21. Lc. 9, 10—17. Io. 6, 1—14).

30. Şi s'aŭ adunat apostolii la Isus şi aŭ spus luĭ toate câte făcuseră şi învĕţaseră. 31. Şi zise lor: Veniţĭ voĭ deosebĭ în loc pustiŭ şi vĕ odihniţĭ puţin. Căcĭ eraŭ mulţĭ care veneaŭ şi se duceaŭ, şi nu aveaŭ vreme nicĭ sĕ mănânce. 32. Şi s'aŭ dus în loc pustiŭ singurĭ cu corabia. 33. Şi-ĭ vĕzură pe eĭ mergênd şi-ĭ cunoscură mulţĭ, şi pedestri din toate cetăţile alergaŭ la un loc întracolo şi aŭ sosit înaintea lor. *Apostolii,* care v. 7. fuseseră trimişĭ de Isus, re'ntorcêndu-se din misiunea lor raportează despre toate. După această lucrare intenzivă aveaŭ trebuinţă de recreare, de aceea le zice Isus: *Veniţĭ voĭ* etc., adecă fără popor. *Nu aveaŭ vreme* etc. cf. 2, 3. 3, 20. *Şi-ĭ vĕzură:* oamenii; *cunoscură pe eĭ:* le înţeleseră intenţiunea. *Întracolo:* spre locul singuratic încotro călĕtoreaŭ. *Pedestri:* încungiuraŭ lacul, dar veneaŭ şi din alte părţi ale ţĕriĭ. *Aŭ sosit înaintea lor:* i-aŭ întrecut, cf. Lc. 22, 47. *Şi s'aŭ adunat la dênsul* după *aŭ sosit înaintea lor* lipsesc ℵBL.

34. Şi eşind Isus vĕzu popor mult, şi i-se făcu milă de eĭ, că eraŭ ca oile fără păstor, şi începu sĕ-ĭ înveţe pe eĭ multe. 35. Şi fiind deja multă vreme din zi s'aŭ apropiat la dênsul învĕţăceiĭ şi-ĭ ziseră că locul e pustiŭ şi iată vreme multă: 36. Slobozeşte-ĭ pe eĭ, ca sĕ meargă în locurĭ şi satele de prinprejur sĕ-şĭ cumpere ce sĕ mănânce. 37. Iar el rĕspunzênd zise lor: Daţi-le voĭ sĕ mănânce. Şi ziseră luĭ: Mergênd sĕ cumpĕrăm pânĭ de două sute de denarĭ, şi le vom da lor sĕ mănânce? 38. Iar el zise lor: Câte pânĭ aveţĭ? Duceţi-vĕ vedeţĭ. Şi ştiind ziseră: Cincĭ, şi doĭ peştĭ. 39. Şi porunci lor sĕ-ĭ pună pe toţĭ sĕ şadă mese mese pe iarbă verde. 40. Şi şĕzură cete cete, câte o sută şi câte cincizecĭ. 41. Şi luând cele cincĭ pânĭ şi ceĭ doĭ peştĭ căutând la cer le-a binecuvêntat, şi a frânt pânile şi dădu învĕţăceilor ca sĕ le pună înaintea lor, şi ceĭ doĭ peştĭ

i-aŭ împărțit tuturor. 42. Și mâncară toți și s'aŭ săturat; 43. și luară douĕsprezece coșurĭ pline de sfărîmăturĭ, și din peștĭ. 44. Și eraŭ ceĭce mâncară pânile cincĭ miĭ de bărbațĭ. *Și eșind*: din corabie, nu din locul singuratic, cf. Mt. 14, 14. *Ca oile fără păstor* cf. Mt. 9, 36. *Începu* dovedește că Isus voia sĕ pauzeze în lucrarea sa. ὥρας πολλῆς: trecuse o parte însemnată din zi. V. 36. are Recepta: *sĕ-și cumpere pânĭ, că nu aŭ ce sĕ mănânce;* dar cele maĭ multe Msse citesc numaĭ: *sĕ-și cumpere ce sĕ mănânce.* τί sĕ întrebuințează în loc de ὅ, τι (Win. p. 159). La provocarea luĭ Isus sĕ dee învățăceiĭ de mâncare aceștia rĕspund cu oarecare supĕrare: *Mergênd sĕ cumpĕrăm* etc. *200 de denarĭ:* învățăceiĭ zic că această sumă ar fi minimul, dar de aci nu urmează că o aveaŭ. συμπόσια συμπόσια sûnt acuzat. pentru că aparțin la construcția acuzat. cu infin.; iar πρασιαὶ πρασιαί ca adverb determină predicatul. Întreg poporul formà societățĭ de masă, dar ședeaŭ pe iarba verde în cete de 100 și 50 de inși împărțiți fiind ca straturile în grădină. Duplicarea luĭ συμπόσια și πρασιαί e evraizm spre a semnifica noțiunea distributivă, ca și δίο—δύο (v. 7 cf. Win. p. 234. 3; 432.). La v. 41. cf. Mt. 14, 19. În v. 43 avem variante: κλασμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις (Lachmann; așa e tradus) și κλάσματα δώδεκα κοφίνων πληρώματα (Tischendorf): *și luară ca sfărîmăturĭ cu umplĕtură de 12 coșurĭ,* adecă sfărîmăturile făceaŭ 12 umplĕturĭ de coșurĭ. *Și din peștĭ*: rĕmășițe aŭ fost și dela aceștia. *Ceice mâncară pânile*: aceste aŭ fost mâncarea principală.

c) Isus călĕtorește pe mare și face mĭnunĭ, 6, 45—56.

(Mt. 14, 22—36. Io. 6, 15—21),

Isus descopere în această liniștire puterea sa maĭ înaltă; ceĭ doĭsprezece sûnt surprinși și se miră.

45. Și îndată a silit pe învățăceiĭ sĕĭ sĕ între în corabie și sĕ meargă înaintea luĭ de ceea parte cătră Betsaida, pânăce va slobozi mulțimea. 46. Și dupăce și-a luat rĕmas bun dela eĭ s'a dus în muntele sĕ se roage. 47. Și făcêndu-sĕ seară era corabia în mijlocul măriĭ, și el singur pe uscat.

48. Şi vĕzêndu-ĭ pe eĭ că se chinuesc vêslind, căcĭ era vêntul împotriva lor, către a patra veghie a nopţiĭ veni la dênşiĭ umblând pe mare. Şi voia sĕ treacă pe lângă dênşiĭ; 49. iar eĭ vĕzêndu-l umblând pe mare le părea că e nălucă şi aŭ strigat; căcĭ toţĭ îl vĕzuserĕ şi s'aŭ turburat. 50. Iar el îndată grăi cu eĭ, şi zice lor: Cutezaţĭ, eŭ sûnt, nu vĕ temeţĭ. 51. Şi a întrat la eĭ în corabie, şi a încetat vêntul; şi foarte peste mĕsură s'aŭ spăimêntat şi se miraŭ întru sine. 52. Căcĭ nu înţeleserĕ la pânĭ, ci era împetrită inima lor. *Îndată*: înainte de a fi înoptat. *I-a silit*: Isus desparte pe învĕţăceĭ de mulţime ca fiind singurĭ sĕ-ĭ facă a înţelege minunea (v. 52). *În corabie*: cu care veniserĕ. *Către Betsaida*: pentru v. 53. sĕ aminteşte aci în mod escepţional lângă *de ceea parte* şi este cea de pe malul apusean, nu *Betsaida Iulias*. ἀποταξάμενος αὐτοῖς: dela popor; compozitul ἀποτάσσεσθαι = *a lua rĕmas bun*. *În mijlocul mărĭĭ* nu trebue luat în înţeles geografic, ci = pe mare în contrast cu uscatul. *Că se chinuesc vêslind*: vêntul contrar îĭ împedeca în călĕtorie, de aceea trebue mult sĕ chinuească fiind siliţĭ a călĕtori fără vêsle. *Sĕ treacă pe lângă eĭ:* sĕ le examineze credinţa; cum nu iar băga în seamă. *Toţĭ:* fără excepţiune îl vĕzuserĕ; nu numaĭ uniĭ care poate eraŭ fricoşĭ. *Întru sine*: mirărĭĭ nu daŭ expresiune. *La pânĭ:* din înmulţirea pânilor în chip miraculos încă nu ajunserĕ la cunoştinţa că Isus este putere maĭ înaltă dumnezeească şi poate face toate minunile. Motivul acesteĭ necunoaşterĭ sûnt mintea şi inima neaccesibile cunoştinţiĭ vie a demnităţiĭ luĭ Isus.

53. Şi trecênd aŭ venit în pământul Genezaretuluĭ şi se oprirĕ. 54. Şi eşind eĭ din corabie îndată îl cunoscurĕ, 55. şi înconjurând tot ţinutul acela şi începurĕ a aduce bolnaviĭ pe paturĭ unde auzeaŭ că este. 56. Şi orĭ unde întra în sate saŭ cetăţĭ saŭ locurĭ, puneaŭ la uliţe pe ceĭ bolnavĭ, şi-l rugară măcar de găitanul haineĭ luĭ sĕ se atingă; şi câţĭ se atingeaŭ se tămădueaŭ. διαπεράσαντες ἐπὶ τὴν γῆν: aŭ trecut lacul deacurmezişul şi aŭ venit aşa la Genezaret. εἰς Γεννησαρέτ exprimă altă

direcţiune ca v. 45. Ţinutul acesta se întinde dela Betsaida până la Tiberia; azĭ sĕ numeşte şesul El-Ghuwis. Vêntul sĕ vede că schimbase încâtva direcţiunea, şi eĭ aŭ aruncat ancora unde numaĭ putură la uscat. *Îl cunoscură:* oameniĭ de acolo; eĭ nu-l aşteptaŭ acum. Din v. 55. reesă că orĭ unde înţelegeaŭ că este Isus duceaŭ pe bolnavĭ după el ca sĕ-ĭ vindece. *περιέδραμον*: ca sĕ lăţească vestea venirĭĭ luĭ Isus. *περιφέρειν*: dela un loc la altul; dacă sĕ întâmpla ca Isus sĕ nu fie întrunul se duceaŭ altunde. *În sate şi cetăţĭ:* nu numaĭ în Genezaret. *Îl rugară măcar* etc.: acesta era obiectul rugăminteĭ; nu doreaŭ sĕ-ĭ înveţe. Partic. *ἄν* stă în propoziţie relativă cu indic. când sĕ vorbeşte de ceva sigur (Win. p. 287. 3).

d) Aşezămintele evreeşti, 7, 1—23.

(Mt. 15, 1—20).

1. Şi s'aŭ adunat la dênsul fariseiĭ şi unĭĭ din cărturarĭ care veniseră dela Ierusalim. 2. Şi vĕzêndu pe unĭĭ din învĕţăceĭ că mănâncă pânile cu mânile necurate, adecă nespălate — 3. Căcĭ fariseiĭ şi toţĭ Iudeiĭ de nu-şĭ spălaŭ mânile cu pumnul nu mănâncă, ţinêndu tradiţia bĕtrânilor, 4. şi din târg de nu se spală nu mănâncă, şi altele multe sûnt carĭ aŭ luat a le ţine: spălarea paharelor şi urcioarelor şi a vaselor de aramă şi a paturilor — 5. şi l-aŭ întrebat fariseiĭ şi cărturariĭ: Pentruce nu umblă învĕţăceiĭ tĕĭ după tradiţia bĕtrânilor, ci mâncă pânea cu mânile necurate? *Care veniseră* aparţine numaĭ la *unĭĭ din cărturarĭ,* iar *vĕzêndu* se rapoartă la amêndouĕ subiectele. *τινὰς τῶν μαθητῶν*: subiectul propoziţieĭ obiectuluĭ devine în urma atracţiuniĭ obiectul verbuluĭ dela care depinde (1, 24). *τοὺς ἄρτους*; pânile carĭ tocmaĭ le mâncaŭ (cf. Mt. 15, 2). *Toţĭ Iudeiĭ*: expresiune populară. *κοιναῖς χερσίν* explică evangelistul pentru cititoriĭ păgânĭ, cf. Mt. 15, 2. *πυγμή* are douĕ înţelesurĭ: *pumn* şi o mĕsură de lungime, adecă lungimea dela cot până la pumnul închis. *Teofilact, Zigaben* explică *până la coate*; dar neexplicabil este atuncĭ dativ. *πυγμῇ*, ceeace

gramaticește însemnează numaĭ *cu pumnul*: pumnul închis spală și freacă cu ceealaltă mână. Vulg. traduce *crebro*, ca cum ar sta πυκνά (asemene Șaguna). *Din târg*: venind, saŭ după D ὅταν ἔλθωσι. În târgurĭ conveneaŭ cu oamenĭ deosebiți și lesne se puteaŭ necurăți; de aceea Iudeiĭ riguroșĭ nu mănâncă când se întorc de acolo înainte de a lua baie (Lc. 11, 38) ca curațĭ să stee la masă. ℵ citește ῥαντίσωνται: numaĭ se stropesc cu apă. *Spălarea paharelor* etc.: vasele necurate să puneaŭ în apă. ξέστης derivă dela *sextarius*, măsură pentru liquide și uscate. κλίναι (Recepta, ADΣ Min.): nu numaĭ *triclinia*, divanurile de masă, ci și locurile de odihnă în genere, cari să necurăteaŭ de leproșĭ, de celce aveaŭ curgere de sânge etc.

6. Iar el zise lor: Bine a prorocit Isaia despre voĭ fățarnicilor, cum este scris că acest popor mă cinstește cu buzele, iar inima lor departe este de mine; 7. dar înzadar mă cinstesc pe mine învățând ca învățăturĭ poruncile oamenilor. 8. Lăsând porunca luĭ Dumnezeŭ țineți tradiția oamenilor: spălarea urcioarelor și a paharelor și asemene ca aceste multe faceți. 9. Și zise lor: Bine, lăpădațĭ porunca luĭ Dumnezeŭ ca să țineți tradiția voastră. 10. Căcĭ Moisi a zis: Cinstește pe tatăl tĕŭ și pe muma ta, și: Celce grăește de rĕŭ pe tatăl saŭ pe mamă cu moarte să moară. 11. Iar voĭ ziceți: De va zice om tatăluĭ saŭ mumeĭ: Corban, adecă dar, este ceeace aĭ fi putut folosi tu dela mine, 12. nu-l maĭ lăsați pe el nimic să facă tatăluĭ saŭ mumeĭ, 13. călcând cuvêntul luĭ Dumnezeŭ pentru tradiția voastră care ați dat-o; și altele ca aceste multe faceți. *Bine* e ironie, asemene v. 9; cf. Is. 29, 13 (Mt. 15, 7 sq.). *Lăpădați porunca luĭ Dumnezeŭ*: condamnă atitudinea lor față de legea luĭ Dumnezeŭ pentruca să poată observa datinele sale. Cuvintele *spălarea urcioarelor . . . faceți* lipsesc ℵBL*Δ* Min. Cele zise maĭ nainte să ilustrează cu un exemplu v. 10. sq. *Corban* (Lev. 7, 38. Num. 7, 13): dar la templu. *Care ați dat*: legile aceste nu sûnt vechĭ, ci s'aŭ născocit abia de partidul fariseilor, deși nu toate de generația actuală (Mt. 15, 4 sq.).

14. Şi chiemând iarăş mulţimea zise lor: Ascultaţi toţi şi înţelegeţi. 15. Nimic nu este din afară de om care întrând în el ar putea să-l spurce; ci celece ies din om acelea sûnt carî spurcă pe om. 16. Celce are urechi de auzit să audă, cf. Mt. 15, 10 sq. Poporul se dăduse la o parte când veniră fariseii şi cărturarii (v. 1); acum Domnul îl chiamă *iarăş* la sine ca să le arate cum să naşte adevărata spurcăciune. Pe om spurcă înaintea lui Dumnezeu numai celece ies dintrênsul, nimic însă din celece se află afară de el. V. 16. lipseşte ℵBLΔ Min.

17. Şi când a întrat în casă departe de popor, l-aŭ întrebat pe el învĕţăceii despre pildă. 18. Şi zise lor: Aşa şi voi sûnteţi ne'nţelegĕtorî? Nu înţelegeţi că tot ce întră în om din afară nu poate să-l spurce, 19. că nu întră în inima lui, ci în pântece, şi iese afară în umblătoare, curăţind toate bucatele? *În casă departe de popor*: Isus este acum în cercul strîns al învĕţăceilor. Artic. înaintea lui οἶκος e dubiŭ după ℵΔ. *Pildă*: adecă cele din v. 14. 15. *Aşa şi voi sûnteţi etc.*: Isus se miră că nicî eî nu înţeleg deosebirea între necurăţirea externă şi internă. καθαρίζων: care (adecă umblătoarea) curăţeşte toate bucatele fiind locul unde să aruncă părţile eterogene organizmului; decî se rapoartă la τὸν ἀφεδρῶνα; neutr. καθαρίζον (Recepta) ar fi apoziţie la propoziţia precedentă şi = ὃ καθαρίζει (Win. p. 579. 3). Înţelesul: de ar conţine mâncarea ceva necurat, apoî se delătură prin ἐκπορεύεσθαι εἰς τὸν ἀφεδρῶνα; omul decî nu se mai poate necurăţi.

20. Iar el zise că ceeace iesă din om, aceea spurcă pe om. 21. Căcî din lăuntru din inima oamenilor ies cugetele rele, curviile, 22. furtişagurile, uciderile, preacurviile, iubirile de argint, rĕutăţile, înşelăciunea, îmbuibarea, ochiul viclean, hula, trufia, uşurĕtatea minţiî; 23. toate aceste rele ies din lăuntru şi spurcă pe om. *Cugetele*: rezoluţiunele carî se manifestează în următoarele fapte rele. *Ochiul viclean:* invidios, cf. Mt. 20, 15. Prov. 23, 6. 28, 22. Înşirarea acestor rele variază în Msse; clasificarea lor e imposibilă (cf. Gal. 5, 19 sq. Mt. l. paralel).

e) Muierea canaaneană, 7, 24—30.

(Mt. 15, 21—29.).

24. Iar sculându-se de acolo s'a dus în ţinuturile Tiruluĭ şi Sidonuluĭ. Şi întrând în casă voia nimene să nu ştie, şi nu putea să se ascundă; 25. ci îndată auzind o muiere de dênsul, a căreĭ fică avea duh necurat, întrând la el a căzut la picioarele luĭ; 26. iar muierea era elină, sirofeniciană după neam. Şi l-a rugat pe el ca să scoată dracul din fica sa. 27. Şi zise eĭ: Lasă maĭ întâiŭ să se sature fiiĭ; căcĭ nu e bine a lua pânea fiilor şi a o arunca cânilor. 28. Iar ea răspunse şi zise luĭ: Da, Doamne; dar şi cânii sub masă mănâncă din sfărîmăturile fiilor. 29. Şi zise eĭ: Pentru acest cuvênt mergĭ, eşit-a dracul din fica ta. 30. Şi ducându-se în casa sa aflat-a pe fica sa zăcând în pat, iar dracul eşise. *De acolo:* din ţinutul Genezaretuluĭ (6, 53); alţiĭ zic că din casa v. 17. provocându-se la *ἀναστάς. Şi Sidonuluĭ* lipseşte DL*Δ*. *Ţinuturile* (*τὰ ὅρια* după ℵBDL*Δ*; Recepta *μεθόρια* = hotare): partea aceea a Galileeĭ care se hotărăşte cu aceste două oraşe. *În casă:* casa unuĭ păgân. *οὐδένα ἤθελε γνῶναι:* nu voia ca cineva să ştie că se află aci; decĭ avea intenţiunea să nu facă minunĭ. *Să se ascundă:* pentrucă vestea luĭ se lăţise deja de mult. *ἧς . . . αὐτῆς* e evraizm (Win. p. 140. b.). *Elină:* o deosebeşte de fenicenele evreeştĭ. Variante sûnt *Συροφοίνισσα* (Recepta), *Συροφοινίκισσα* (Lachmann), *Συραφοινίκισσα, Σύρα Φοινίκισσα* (Tischendorf); cf. Win. p. 90 sq. Adausul *Σύρα* exprimă: care aparţine provinţeĭ Siria, spre deosebire de *Λιβοφοίνικες* (Strabo 17, 3). *Maĭ întâiŭ:* adecă împărăţia mesianică să va laţi şi la păgânĭ (Rom. 1, 16). *Pentru acest cuvênt:* deplina încredere. V. 30. Recepta citeşte: *εὗρεν τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυθὸς καὶ τὴν θυγατέρα βεβλημένην ἐπὶ τῆς κλίνης.*

f) Isus vindecă pe un surdomut, 9, 31—37.

31. Şi iarăş eşind din ţinuturile Tiruluĭ veni prin Sidon la marea Galileiĭ în mijlocul ţinutu-

luĭ Decapoleĭ. 32. Şi aduseră la dênsul pe un surd grăind anevoe, şi-l rugară ca sĕ-şĭ pună mânile pe el. 33. Şi luându-l pe el din mulţime deosebĭ, şĭ-a băgat degetul în urechile luĭ şi scuipind i-a atins limba luĭ, 34. Şi privind la cer a suspinat, şi zise luĭ: Efata, adecă deschide-te. 35. Şi s'aŭ deschis urechile luĭ, şi îndată s'a dezlegat legătura limbiĭ luĭ, şi vorbea bine. Isus din ţinuturile Tirului trece prin ţinuturile Sidonului, apoĭ ia direcţiunea spre miazăzi-rĕsărit, trece Iordanul, vine în hotarele celor 10 cetăţĭ, nu departe de malul rĕsăritean al lacului Genezaret. Mt. 15, 30 sq. istoriseşte altă minune, iar Mc. relatează cea actuală şi o are numaĭ el. *Ca sĕ-şĭ pună mânile pe el:* ştiŭ că Isus astfel tămăduieşte. *μογιλάλος = a grăi anevoe; (mut =ἄλαλος,* אלם, Ex. 4, 10. Ps. 38, 14. Is. 35, 6). *Scuipind*: pe pământ a face tină, cu care a uns apoĭ limba (Io. 9, 6). *Deosebĭ:* ca sĕ nu fie împedecat îmbulzându-se poporul şi sĕ nu facă senzaţie. *A suspinat; Zigaben*: *Apĕsat fiind de suferinţele omuluĭ.* ἐφφαθά (אתפתח) e Ethpael dela aram. פתח; ת dela fine nu sĕ pronunţă, iar ת se asimilează luĭ פ. *Deschide-te*: subiectul e omul, avêndu-sĕ în vedere auzul luĭ. *αἱ ἀκοαί = urechile,* ocură şi la clasicĭ. *Legătura limbiĭ*: aceasta sĕ consideră legată cu ceva. *ὀρθῶς = bine*; fără pedecă, nu maĭ produce tonurĭ ne'nţelese.

36. Şi porunci lor sĕ nu spună cuiva; iar cu cât maĭ mult le poruncea, cu atât maĭ vêrtos îl vesteaŭ. 37. Şi peste mĕsură se miraŭ zicênd: Bine a făcut toate, şi pe surzĭ face sĕ audă şi pe ceĭ muţĭ sĕ grăească. Isus nu poate împedeca ca vestea minunĭĭ sĕ nu se lăţească. *Lor*: care aduseseră pruncul (v. 32). Comparat. *περισσότερον* sĕ gradează prin *μᾶλλον* (Win. p. 225). *Bine a făcut toate* sĕ rapoartă la toate minunile luĭ Isus, căror aparţine cea prezentă.

g) Isus satură patru miĭ de oamenĭ, 8, 1—10.

(Mt. 15, 32—39).

1. În zilele acelea iarăş fiind mult popor şi neavênd ce sĕ mănânce chiemă pe învĕţăceiĭ sĕĭ

şi zise lor: 2. Mi-e milă de mulţime, că deja treĭ zile sûnt cu mine şi nu aŭ ce mânca. 3. Şi de-ĭ voiŭ slobozi nemâncaţĭ la casele lor, vor peri pe cale; şi unii din eĭ veniseră de departe. 4. Şi răspunseră luĭ învĕţăceiĭ sĕĭ că de unde va putea cineva sĕ sature pe atâţia cu pânĭ aci în pustie? 5. Şi întrebà pe eĭ: Câte pânĭ aveţĭ? Iar eĭ ziseră: Şepte. 6. Şi porunci poporuluĭ se şadă pe pământ; şi luând cele şepte pânĭ mulţumind a frânt şi dădu învĕţăceilor sĕĭ ca sĕ le pună înainte; şi puseră înaintea mulţimiĭ. 7. Şi aveaŭ puţinĭ peştişorĭ; şi binecuvêntându-ĭ i-a pus înainte. 8. Şi mâncară şi se săturară, şi luară rĕmăşiţa sfărîmăturilor şepte coşurĭ. 9. Iar eraŭ ca la patru miĭ. Şi a slobozit pe eĭ. 10. Şi îndată întrând în corabie cu învĕţăceiĭ sĕĭ a venit în părţile Dalmanunteĭ. *Iarăş* priveşte la 6, 34 arĕtând că fapta de acolo s'a repetit. *Deja treĭ zile* (7, 36. 37): zilele de când s'a lăţit vestea că este aci făcĕtorul de minunĭ (cf. Mt. 15, 32). V. 3. citesc unii ἦχσυσι saŭ εἰσί, de preferit este însă ἦχασι — formă maĭ puţin uzitată a preterit. Isus nu voeşte a slobozi mulţimea pe nemâncate, atâtea pânĭ însă nu aveaŭ aci ca sĕ le poată da, iar fiind locul pustiŭ nicĭ aveaŭ dela cine sĕ cumpere; de aceea întrebarea învĕţăceilor: *De unde va putea* etc. *Peştişorĭ*: în jurul laculuĭ peştiĭ încă eraŭ mâncarea de rênd. *Binecuvêntat*: a rostit rugăciune. *Dalmanunta* sat saŭ orăşel aproape de Magdala, pe malul apusean al laculuĭ Genezaret (Mt. 15, 39). Unii cred că ar fi satul de acum Delhemija, spre miazăzi de marea Galileiĭ, deasupra loculuĭ unde se varsă Hieromax, spre răsărit de Iordan. Motivele ar fi că nu sĕ spune că aŭ trecut de ceealaltă parte a mariĭ, apoĭ cele din v. 11 sĕ întâmplă pe malul răsăritean.

h) Fariseiĭ cer semne; aluatul lor şi al luĭ Isus, 8, 11—21.

(Mt. 16, 1—12).

11. Şi eşiră fariseiĭ şi începură a se disputa cu dênsul, cerênd dela el semn din cer, ispitindu-l pe el. 12. Şi suspinând cu duhul sĕŭ zise:

De ce cere neamul acesta semn? Adevĕr zic vouĕ de sĕ va da semn neamuluĭ acestuia. 13. Şi lăsându-ĭ pe eĭ iarăş întrând s'a dus de ceea parte. *Eşiră:* din sat în hotar fără a aştepta ca Isus sĕ între în cetate. Eĭ încep disputa cu tendenţa de a încurca pe Isus cu întrebările ce le pun. *Suspinând cu duhul*: pentru necredinţa ce o dovedesc ceĭce cer semn. *εἰ δοθήσεται* e formă evreească la jurămênt, căreia sĕ dă totdeuna înţeles negativ (Win. p. 466. obs.). *Iarăş întrând:* în corabie, v. 10. *De ceea parte*: cea răsăriteană; saŭ după explicarea a doua a v. 10: apuseană.

14. Şi eĭ uitaseră sĕ iee pânĭ, şi numaĭ o pâne aveaŭ cu sine în corabie. 15. Şi porunci lor zicênd: Căutaţĭ, păziţi-vĕ de aluatul fariseilor şi de aluatul luĭ Irod. 16. Şi socoteaŭ unul cătră altul că pânĭ nu avem. 17. Şi cunoscênd ziselor: Pentruce socotiţĭ că pânĭ nu aveţĭ? Încă nu pricepeţĭ nicĭ înţelegeţĭ? Aŭ încă împetrită este inima voastră? 18. Ochĭ avênd nu vedeţĭ, şi urechĭ avênd nu auziţĭ, 19. şi nu vĕ aduceţĭ aminte când am frânt cele cincĭ pânĭ la cincĭ miĭ, şi câte coşurĭ pline de sfărîmăturĭ aţĭ luat? 20. Ziseră luĭ: Douĕsprezece. Şi când cele şepte pânĭ la patru miĭ, plinirea cător coşurĭ de sfărîmăturĭ aţĭ luat? Şi ziseră: Şepte. 21. Şi zise lor: Încă nu înţelegeţĭ? *Lĭ uitaseră:* învĕţăceiĭ, cf. v. 10. *Numaĭ o pâne* se află numaĭ la Mc. *ὁρᾶτε* e absolut, şi *de aluatul* etc. depinde numaĭ de *păziţi-vĕ*. *Fariseiĭ* şi *Irod* sĕ numesc la un loc pentrucă stăteaŭ pe aceeaş treaptă în ţinerea făţarnică a legilor tradiţionale şi desconsiderarea speranţelor poporuluĭ în viitor, ce dovediseră în atitudinea faţă de Isus. Irod sĕ aminteşte în locul saduceilor (Mt.), căcĭ principiile luĭ frivole şi desfrênate conglăsueaŭ cu ale acestuĭ partid. V. 16. citesc unĭĭ *ἔχουσι* în loc de *ἔχομεν*. Indicat. *ἔχουσι* în vorbire oblicuă zugrăveşte maĭ vioiŭ (Kühner §. 595, 1). *πεπωρωμένην* e apoziţie: aveţĭ voĭ inima voastră ca una împetrită. La v. 20. cf. 6, 41. V. 21. avem variantă: *πῶς οὐ, πῶς οὔπω*, şi *οὔπω* simplu. *Încă nu înţelegeţĭ* relevează întrebarea din v. 17. exprimând mirarea că aceştia singurĭ nu şĭ-aŭ putut zice aceste.

i) Isus vindecă un orb, 8, 22—26.

Din vindecarea aceasta, păstrată numaĭ la Mc., reesă că Isus nu maĭ voia sĕ atragă poporul făcênd minunĭ.

22. Şi veniră la Betsaida. Şi aduseră la dênsul pe un orb, şi-l rugară sĕ se atingă de el. 23. Şi apucând pe orb de mână l-a scos pe el afară de sat, şi scuipind în ochiĭ luĭ, punêndu-şĭ mânile pe el, l-a întrebat pe el de vede ceva. 24. Şi ridicându-şĭ ochiĭ zise: Vĕd oameniĭ, căcĭ ca copaciĭ umblă. 25. Apoĭ iarăş puse mânile pe ochiĭ luĭ, şi-l făcu sĕ se uite şi era la loc, şi vedea toate de departe. 26. Şi-l trimise pe el la casa sa zicênd: Sĕ nu întri nicĭ chiar în sat, nicĭ sĕ spuĭ cuĭva în sat. *Betsaida* nu sĕ poate hotărî maĭ deaproape: cea de pe malul apusean (6, 45; *Teofilact, Zigaben)* saŭ nordrĕsăritean. *Din sat* cf. 7, 33. *Scuipind în ochĭ*: a uns ochiĭ cu scuipit (7, 33). Din v. 24. reesă că acesta nu era orb de naştere. În stadiul ântâiŭ al redobândiriĭ luminiĭ ochilor obiectele ĭĭ par neclare: oameniĭ i-se arată în mărimea copacilor. *Zigaben: Neperfect a tămăduit pe orb ca pe unul care era neperfect în credinţă; de aceea l-a şi întrebat, de vede ceva, ca puţintel văzênd dela această măsură mică a vederiĭ sĕ creadă maĭ deplin, şi sĕ se vindece maĭ perfect; căcĭ înţelept este tămăduitorul (Victor dela Ant., Teofilact). διαβλέπειν=a fixa ceva*; privirea aceasta fixă a fost urmarea vindecăriĭ, care o primi cu a doua punere a mâniĭ din partea luĭ Isus. *Vedea;* imperf. exprimă starea durabilă. *τηλαυγῶς* propriŭ: *strălucitor de departe (Suidas)*, arată că cel vindecat vede obiectele şi în depărtare, decĭ căştigase lumina ochilor deplin. V. 26. *μηδὲ — μηδέ*: nicĭ chiar — nicĭ (Win. p. 456). Cel vindecat nu locuea în Betsaida; dar nicĭ i-sĕ permite sĕ se întoarcă în satul sĕŭ de unde venise cu Isus, iar dacă totuş s'ar duce atuncĭ sĕ nu spună niměnuĭ despre vindecare (5, 4). Cuvintele *nicĭ sĕ spuĭ cuĭva în sat* lipsesc ℵBL, unele Min.; cele maĭ multe Min. aŭ: *Mergĭ în casa ta, şi dacă veĭ fi întrat în sat, niměnuĭ sĕ nu spuĭ în sat;* D citeşte: *Mergĭ în casa ta şi niměruĭ sĕ nu spuĭ în sat (εἰς τὴν κώμην).*

j) Opiniunea mulțimii; mărturisirea învățăceilor, 8, 27—30.

(Mt. 16, 13—16. Lc. 19, 18—26).

27. Și a eșit Isus și învățăceiĭ sĕĭ în satele Cezareiĭ luĭ Filip; și pe cale întreba pe învățăceiĭ sĕĭ zicênd lor: Cine zic oameniĭ că sûnt? 28. Iar eĭ grăiră luĭ zicênd că Ioan Botezătorul, și alțiĭ Ilie, iar alțiĭ că unul din prorocĭ. 29. Și el îĭ întrebà pe eĭ: Iar voĭ cine zicețĭ că sûnt? Răspunzênd Petru zice luĭ: Tu eștĭ Cristosul. 30. Și a oprit pe eĭ ca sĕ nu spună nimĕnuĭ de el. *Și a eșit*: din Betsaida (v. 22). *În satele*: locurile aparținĕtoare la teritorul Cezareiĭ luĭ Filip (Mt. 16, 13). La *unul din prorocĭ* trebue întregit *eștĭ*. Recepta citește: ἕνα τῶν προφήτων = corectură gramaticală. Ultimele cuvinte din răspunsul luĭ Petru și ce a zis Isus omit Mc. Lc., cf. Mt. 16, 17—19. *De el*: că e Mesia.

§. 63. Dela prezicerea morțiĭ până la călĕtoria la Ierusalim, 8, 31 - 9, 50.

a) Isus prezice moartea sa, 8, 31—9, 1.

(Mt. 16, 21—28. Lc. 9, 22—27).

31. Și începu sĕ-ĭ învețe pe eĭ că trebue Fiul omuluĭ sĕ pătimească, și sĕ va urgisi de bĕtrânĭ și de arhiereĭ și de cărturarĭ și sĕ va omorî și după treĭ zile va învia. 32. Și grăea de față cuvêntul. Și apucându-l Petru începu a-l certa. 33. Iar el întorcêndu-se și văzând pe învățăceiĭ sĕĭ certà pe Petru și zise: Mergĭ după mine, satano, că nu cugețĭ cele ale luĭ Dumnezeŭ, ci cele ale oamenilor. τῶν sĕ repețește înaintea fiecăreĭ clase arătând că toți sûnt vina în aceeaș măsură. *De față:* nu în enigme, ci fiecare putea scoate înțelesul cuvintelor luĭ; a cuvêntuluĭ despre moarte și învierea sa. *Apucându-l Petru*: l-a luat la o parte. *A-l certa*: din motivul că mai marĭ poporuluĭ îl vor omorî; Petru nu crede că Mesia poate fi omorit de oamenĭ. *Și văzând pe învățăceiĭ sĕĭ:* atitudinea luĭ Petru lesne putea sminti și pe ceialalțĭ, de aceea Isus îl mustră.

34. Şi chiemând mulţimea cu pe învĕţăceiĭ sĕĭ zise lor: Celce voeşte sĕ vină după mine, sĕ se lapede de sine şi sĕ-şĭ iee crucea sa şi sĕ vină după mine. 35. Căcĭ cine vrea sĕ-şĭ mântuească sufletul sĕŭ, îl va perde; iar cine va perde sufletul sĕŭ pentru mine şi pentru evangelie, îl va mântui. 36. Căcĭ ce foloseşte omuluĭ sĕ dobândească lumea întreagă şi sĕ-şĭ peardă sufletul sĕŭ? 37. Căcĭ ce va da omul schimb pentru sufletul sĕŭ? 38. Căcĭ cine se ruşinează de mine şi de cuvintele mele în acest neam preacurvar şi pĕcătos, şi Fiul omuluĭ se va ruşina de el când va veni întru mărirea Tatăluĭ sĕŭ cu sânţiĭ îngerĭ. 9, 1. Şi zise lor: Adevĕr zic vouĕ că sûnt uniĭ din ceĭce staŭ aicĭ care nu vor gusta moarte pănă vor vedea împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ venită întru putere. Cuvintele aceste grăeşte Isus la Mt. 16, 24 cătră învĕţăceĭ, Lc. 9, 23 cătră toţĭ, după Mc. cătră popor şi învĕţăceĭ. V. 37. Recepta: *ἢ τί δώσει ἄνθρωπος*, Tischendorf *τί γὰρ δοῖ* (ℵB) *ἄνθρωπος*. *Şi de cuvintele mele:* evangelia predicată de Isus încă poate fi obiect al dispreţuluĭ şi batjocuririĭ. *Se ruşinează . . . pĕcătos* (Mt. 12, 39); adiectivele exprimă: urîciune foarte mare este a se lăpĕda de Isus întrun atare neam (cf. Mt. 10, 33. Lc. 9, 26). *Întru mărirea Tatăluĭ* etc., adecă venirea aceasta e îmbinată cu judecata dumnezeească. *Întru putere:* împĕrăţia mesianică se va desvolta atuncĭ, precum acuma nu sĕ întâmplă (Mt. 16, 28. Lc. 9, 27).

b) Schimbarea la faţă a luĭ Isus, 9, 2—13.

(Mt. 17, 1—13. Lc. 9, 28—36; 2. Petru 1, 17 sq.)

2. Şi după şese zile a luat Isus pe Petru şi pe Iacob şi pe Ioan, şi i-a suit întrun munte înalt deosebĭ singurĭ. 3. Şi s'a schimbat înaintea lor, şi hainele sale s'aŭ făcut strălucitoare, foarte albe ca neaua, cum nălbitor pe pămênt nu poate sĕ nălbească. 4. Şi s'a arĕtat lor Ilie şi Moisi, şi eraŭ grăind cu Isus. 5. Şi rĕspunzênd Petru zise luĭ Isus: Învĕţătorule, bine este că noĭ sûn-

tem aicĭ, şi sĕ facem treĭ colibĭ, ţie una şi luĭ Moisi una şi luĭ Ilie una. 6. Căcĭ nu ştiea ce rĕspundea, că eraŭ cuprinşĭ de fricĭ. 7. Şi s'a făcut un nor umbrindu-ĭ pe eĭ şi s'a făcut glas din nor: Acesta este Fiul meŭ cel iubit, pe acesta sĕ ascultaţĭ. 8. Şi îndată privind împrejur n'aŭ vĕzut pe nimene fără numaĭ pe Isus singur cu dênşiĭ. V. 3. *ca neaua* lipseşte ℵBCLΔ, maĭ multe Verz., *Origen* citeşte *ca lumina. Cum nălbitor pe pământ:* strălucirea aceasta nu sĕ poate asĕmĕna cu nimic pe pământ, pentrucă aparţine sfereĭ suprapământene. *Că nu ştiea ce rĕspundea:* în momentul când începu sĕ zică cele din v. 5; iar motivul este frica de care toţĭ eraŭ cuprinşĭ. V. 6. citesc uniĭ viit. *τί λαλήσει*, alţiĭ *τί λαλήσῃ* saŭ *ἀποκριθῇ*. *N'aŭ vĕzut pe nimene*: din ceĭ care fuseseră maĭ nainte.

9. Şi pogorîndu-se eĭ din munte, poruncilor ca nimene sĕ nu ştie ceeace vĕzuseră fără numaĭ dupăce Fiul omuluĭ se va scula din morţĭ. 10. Şi eĭ ţineaŭ întru sine cuvêntul întrebându-se între sine, ce este a se scula din morţĭ. În loc de *ἀπὸ τοῦ ὄρους* aŭ BD *ἐκ τοῦ ὄρους*: muntele e punctul de plecare. *Cuvêntul*: cele din v. 9, nu fapta schimbărĭĭ la faţă. *Ţineaŭ*: n'aŭ călcat porunca luĭ Isus, adecă aŭ tăcut asupra celor întâmplate (7, 3. 4. 8). *Întrebându-se între sine:* cugetând asupra celor întâmplate disputaŭ numaĭ între sine, dar nu şi când eraŭ de faţă străinĭ. *Ce este a se scula din morţĭ*: nu în genere învierea morţilor, ci: ce înţelege Isus când zice că el, Mesia, va învia din morţĭ; aşadar maĭ nainte va muri — ce învĕţăceiĭ nu pot îmbina cu aşteptarea că Mesia păşeşte cu pompă întemeind împĕrăţia sa. D. unele Min. aŭ *ὅταν ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ*. *Καὶ τὸν λόγον ἐκράτησαν πρὸς ἑαυτοὺς συνζητοῦντες* sĕ leagă şi explică diferit. Îmbinând *πρὸς ἑαυτούς* cu *συνζητοῦντες* înţelesul poate fi a): aŭ ţinut tare cuvêntul luĭ Isus ce-l grăise, necontenit aŭ cugetat asupra luĭ; b): cuvêntul, adecă porunca, a nu spune niměnuĭ aŭ ţinut, dar între sine discutaŭ asupra întrebărĭĭ etc. c) alţiĭ leagă însă *πρὸς ἑαυτούς* cu *ἐκράτησαν*: aŭ ţinut în sine cuvêntul, adecă fapta schimbărĭĭ la faţă; aŭ tăcut asupra eĭ (= *ἐσίγησαν* Lc. 9, 36).

11. Şi l-aŭ întrebat pe el zicênd: Căcĭ zic fariseiĭ şi cărturarii că trebue sĕ vină maĭ âncâiŭ Ilie? 12. Iar el zise lor: Ilie venind maĭ nainte tocmeşte toate. Şi cum este scris de Fiul omuluĭ? Că multe va pătimi şi va fi despreţuit. 13. Dar zic vouĕ că şi Ilie a venit, şi aŭ făcut luĭ câte voiră, precum este scris de el. ὅτι = τί ὅτι; saŭ putem lua propoziţia drept o zicere divulgată de cărturarĭ în popor. *Ântâiŭ*: înainte de întemeierea împărăţieĭ mesianice (Mt. 17, 10). V. 12. Isus aprobă învĕţătura cărturarilor că Mesia are înaintemergĕtor, de aceea prezent. *tocmeşte* (ἀποκαθιστάνει). *Şi cum este scris de Fiul omuluĭ:* Ilie ca tocmitorul tuturor lucrurilor vine înaintea Mesieĭ; cum sĕ întâmplă că acesta trebue sĕ sufere şi sĕ fie nebăgat în seamă? Mântuitorul are în vedere Is. 53, 3 sq. Profeţia, că Ilie pregăteşte calea, dispune pe toţĭ la credinţă (Mal. 4, 5 sq.), cum sĕ îmbină cu Mesia care pătimeşte? Răspunsul este v. 13. *Dar zic vouĕ* etc. Ilie Tişbitul va veni numaĭ ca înaintemergĕtorul Mesieĭ când vine la judecată, iar Mesieĭ suferitor a mers înainte altul, Botezătorul, care, ca şi Ilie, însuş a suferit. Variantă: ἐξουδενωθῇ şi ἐξουδενηθῇ. Verbul ἐξουδενοῦν orĭ ἐξουδενεῖν = *a despreţui, a nu băga în seamă* (Ps. 15, 4. 53, 6). *Şi Ilie... aŭ făcut*: Mesia a venit, dar şi Ilie; s'aŭ realizat cele închipuite 1. Reg. 19. Învĕţăceiĭ sĕ facă concluzia: maĭ restează patimile Mesieĭ. *Precum este scris* sĕ rapoartă la *aŭ făcut luĭ*, nu la *Ilie a venit* (cf. Mt. 17, 11 sq.).

c) Isus vindecă un lunatic îndrăcit, 9, 14—29.

(Mt. 17, 14—21. Lc. 9, 37—43).

14. Şi venind eĭ la învĕţăceĭ vĕzură mulţime multă împrejurul lor şi pe cărturarĭ disputându-se cu dênşiĭ. 15. Şi îndată tot poporul vĕzându-l pe el s'a mirat şi alergând s'aŭ închinat luĭ. Obiectul disputeĭ urmează v. 16—18: încercările de a tămădui pe cel bolnav. Plur. ἰδόντες ... ἐξεθαμβήθησαν e după colectivul ὄχλος. Motivul mirării este sosirea neaşteptată a luĭ Isus; *Zigaben* etc. crede că avea încă strălucire dela schimbarea la faţă — ca Moisi (Ex. 34, 29).

16. Şi i-a întrebat pe ei: Pentruce vĕ disputaţi între voi? 17. Şi rĕspunse luĭ unul din popor: Învĕţătorule, am adus pe fiul meŭ la tine că are duh mut, 18. şi oriunde îl apucă îl zdrobeşte, şi face spume şi scârşneşte dinţii şi se usucă; şi am zis învĕţăceilor tĕi sĕ-l scoată, şi n'aŭ putut. 19. Iar el rĕspunzând lor zise: O neam necredincios, până când sûnt la voi? Aduceţi-l la mine. 20. Şi-l aduseră la dênsul. Şi vĕzêndu-l, duhul îndată l-a scuturat pe el, şi căzând la pământ îl tăvălea spumând. În loc de *ἐπηρώτησεν τοὺς γραμματεῖς* (Recepta) trebue citit *αὐτούς* şi sĕ rapoartă la mulţimea care-i eşise înainte; al doilea *αὐτούς* (A: *ἑαυτούς*, D *ἐν ὑμῖν*) la învĕţăceĭ. *Unul din mulţime* rĕspunde, pentrucă cererea luĭ a produs disputa; este tatăl celuĭ bolnav. *La tine*: credeam că te găsesc cu învĕţăceiĭ tĕi. *Duh mut* sĕ numeşte după efect (v. 25). *Oriunde îl apucă*: când sĕ înoesc atacurile (v. 25). *Îl zdrobeşte* (*ῥήσσει*): înţelege convulziunile. *Face spume* etc.: băiatul, care e subiectul la *scârşneşte dinţii* şi la *se usucă* (schimbare de subiect, Win. p. 528). Boala atacă sănĕtatea băiatuluĭ (cf. Lc. 9, 39). La v. 19. cf. Mt. 17, 17. *Şi vĕzêndu-l*: băiatul vede pe Isus; saŭ luând demonul de subiect sĕ explică atacul prezent. *L-a scuturat*: pe băiat (cf. Lc. 9, 42).

Converzaţia luĭ Isus cu tatăl băiatuluĭ are numaĭ Mc. 21. Şi întrebă pe tatăl luĭ: Câtă vreme este de când s'a făcut luĭ aceasta? Iar el rĕspunzând zise: Din pruncie; 22. şi de multe orĭ şi în foc l-a aruncat şi în apă, ca sĕ-l piardă pe el; ci de poţĭ, ajută nouĕ fiindu-ţĭ milă de noĭ. 23. Iar Isus zise luĭ: De poţĭ? Toate sûnt cu putinţă celuĭce crede. 24. Îndată strigând tatăl prunculuĭ cu lacrimĭ zise: Cred; ajută necredinţiĭ mele. *ὡς* = ca; partic. de timp; alte mărturiĭ aŭ *ἐξ οὗ* (Rec.) saŭ *ἀφ'οὗ* (CL*Δ*). *εἴ τι δύνῃ* e nomin. absolut (Win. p. 170. 3. 534. d.): tatăl crede că Isus poate numaĭ sĕ domolească boala, aşadar: *Vezĭ cum nu avea credinţă neclătită (Zigaben). Nouĕ*: grăeşte capul familieĭ. *τὸ εἰ δύνῃ*: ce sĕ atinge „*de poţĭ*“; Isus întrebuinţează cuvintele tatăluĭ — deşi nu le încuviinţează — spre a-l

duce la adevĕrata cale a credinţiĭ: *Toate sûnt cu putinţă celuĭce crede.* *εἰ δύνῃ* e substantivat şi i s'a pus înainte *τό*. Recepta are *τὸ εἰ δύνῃ πιστεύσαι* (cuvêntul din urmă lipseşte ℵBCL*Δ* Min. multe Verz.): de poţĭ crede (îţĭ voiŭ ajuta). V. 24. tatăl se declară gata a crede; se teme însă că credinţa luĭ nu e suficientă, roagă pe Isus sĕ-l întărească.

25. Iar Isus vĕzêndu că năvăleşte poporul, porunci duhuluĭ necurat zicêndu luĭ: Duh mut şi surd, eŭ îţĭ poruncesc, eşĭ dintrênsul şi maĭ mult sĕ nu întri întrênsul. 26. Şi strigând şi mult scuturându-l a eşit; şi s'a făcut ca mort, cât mulţĭ ziceaŭ că a murit. 27. Iar Isus apucându-l de mână l-a ridicat pe el, şi a stat. 28. Şi întrând el în casă învĕţăceiĭ luĭ îl întrebară deosebĭ: Că noĭ n'am putut sĕ-l scoatem. 29. Şi zise lor: Acest fel cu nimica nu poate eşi fără numaĭ cu rugăciune şi post. *Eŭ* în opunere cu învĕţăceiĭ. *Porunci duhuluĭ*: ca sĕ evite adunarea maĭ mare a poporuluĭ care venea din toate părţile. *Şi maĭ mult sĕ nu întri întrênsul*: sĕ înţeleg paroxizmele din timp în timp (v. 18); de acum înainte nu maĭ are această putere. *Şi era ca mort*: băiatul. V. 26. citind *κράξας* şi *σπαράξας* avem o construcţie la înţeles închipuindu-şĭ evangelistul *πνεῦμα* ca persoană (*δαίμων*); Recepta: *κράξαν, σπαράξαν*. V. 28 aflăm ℵBCDL*Δ* Min. *εἰσελθόντος αὐτοῦ*. Recepta (A) *εἰσελθόντα αὐτόν... ἐπηρώτησαν αὐτόν*. *ὅτι* = *τί*, *ὅτι*. *Acest fel*: de dracĭ; nu sĕ rapoartă numaĭ la acest fel, nicĭ la dracĭ în genere, pentrucă Isus dăduse deja învĕţăceilor puterea asupra acestora (6, 7. 13), ci soiul care îmbină necredinţă cu boala. *Nu poate eşi*: nu este alt mijloc spre a-l scoate (cf. Mt. 17, 21). *Şi cu post* lipseşte ℵB, dar sĕ află ACDL, în cele maĭ multe Verz.

d) Isus prezice a doua oară moartea sa, 9, 30—32.

(Mt. 17, 22 sq. Lc. 9, 43—45).

30. Şi eşind de acolo mergeaŭ prin Galileea, şi nu voia ca sĕ-l ştie cineva; 31. căcĭ învĕţa pe învĕţăceiĭ sĕĭ, şi zicea lor că Fiul omuluĭ sĕ va da în mânile oamenilor, şi-l vor omorî pe el, şi

după-ce îl vor omorî a treia zi va învia. 32. Iar ei nu înțelegeau cuvêntul, și se temeau să-l întrebe. *De acolo*: din ținutul Cezareii lui Filip (8, 27). *παρεπορεύοντο*: treceau prin Galileea, adecă nu s'au oprit nicĭunde până la Capernaum (v. 33). Isus voia ca în această călătorie să fie singur cu învățăceii (*nu voia ca să-l știe* etc.), iar motivul este că avea să-ĭ învețe și să le împărtășească multe. Prezent. *παραδίδοται* e pus pentrucă sfatul dumnezeesc a hotărît deja, iar acum începe a se realiza. *Nu înțelegeau cuvêntul*: nu puteau cuprinde spusele lui Isus în legătură cu speranțele lor mesianice.

e) Învățăceii se dispută în privința rangului, 9, 33—50.

(Mt. 18, 1—14. Lc. 9, 46—50. 17, 1 sq.).

33. Și veniră în Capernaum. Și fiind ei în casa i-a întrebat: Ce disputați pe cale? 34. Iar ei au tăcut; căcĭ pe cale se priciseră între olaltă cine e mai mare. 35. Și șezênd a chiemat pe cei doĭsprezece, și zice lor: De voește cineva să fie întâiŭ, va fi mai pe urmă de toți și tuturor slugă. 36. Și luând un prunc îl puse în mijlocul lor, și luându-l în brațe zise lor: 37. Oricine va primi pe unul din acești pruncĭ întru numele meŭ, pe mine mă primește; și oricine mă primește pe mine, nu mă primește pe mine, ci pe celce m'a trimis pe mine. *În casa:* a lui Petru (Mt. 17, 24. 18, 1). Recepta are *πρὸς ἑαυτούς* după *διελογίζεσθε*. *Cine e mai mare:* după rang în împărăția mesianică (Mt. 18, 1). *Va fi:* mai întâiŭ să devie atare (Mt. 20, 28). *Luându-l în brațe:* ca pruncul să fie mai puțin sfiicios între atâția bărbați. La v. 37 cf. Mt. 18, 5.

38. Și zise Ioan lui: Învățătorule, știm pe unul care întru numele tĕŭ scoate dracĭ, care nu vine după noĭ, și l-am oprit, pentrucă nu vine după noĭ. 39. Iar Isus zise: Nu-l opriți pe el; căcĭ nimene nu este care va face putere întru numele meŭ și va putea încurênd să mă grăească de rĕŭ; 40. căcĭ cine nu e împotriva noastră, pentru noĭ este. *Întru numele tĕŭ*: în puterea acestuia, exprimân-

du-l. *Căcĭ nimene nu este* etc.: harizmă e puterea de a scoate dracĭ întru numele luĭ Isus, dar presupune credinţa în puterea supranaturală a acestuia. Celce are această credinţă nu-l poate grăi de rĕŭ, deşi credinţa luĭ trebue încă desvoltată; poate că nicĭ nu ajunge la acel grad ca Isus sĕ-ĭ fie escluziv elementul de vieaţă. De aceea adauge: *Cine nu este împrotiva* etc. Variantă: *contra voastră, pentru voĭ.*

41. Căcĭ orĭcine va adăpa pe voĭ cu un pahar de apă întru numele, pentrucă sûnteţĭ aĭ luĭ Cristos, adevĕr zic vouĕ că nu va perde plata sa. *Pentrucă sûnteţĭ aĭ luĭ Cristos* este motivul: pentrucă sûnteţĭ învĕţăceiĭ meĭ, aşadar fac aceasta pentru mine. μου̃ după ἐν ὀνόματι lipseşte ℵD*Δ* (cf. Mt. 10, 42). Acest v. cred uniĭ că motivează pe *căcĭ cine nu este împrotiva noastră etc.*; alţiĭ îl leagă cu v. 37.

42. Şi orĭcine va sminti pe unul din aceştĭ maĭ micĭ care cred, maĭ bine ar ţi luĭ de şĭ-ar lega de grumazul sĕŭ o piatră de moară mênată cu azinĭ şi s'ar arunca în mare. 43. Şi de te va sminti pe tine mâna ta, tai-o; maĭ bine este sĕ întri ciung în vieaţă, decât avênd douĕ mânĭ sĕ mergĭ în gheena, în focul cel nestins. 44. Unde vermele lor nu moare, şi focul nu se stinge. 45. Şi de te va sminti piciorul tĕŭ, taiă-l; maĭ bine este sĕ întri şchiop în vieaţă, decât avênd douĕ picioare sĕ fiĭ aruncat în gheena, în focul cel nestins. 46. Unde vermele lor nu moare şi focul nu se stinge. 47. Şi de te va sminti ochiul tĕŭ, scoate-l; maĭ bine este sĕ întri cu un ochiŭ în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ decât avênd doĭ ochĭ sĕ fiĭ aruncat în gheena, 48. Unde vermele lor nu moare şi focul nu se stinge. V. 42. e variantă: λίθος μυλικός (*AΣ* Maiusc. Recepta; Lc. 17, 2). V. 44. 46 lipsesc ℵBC*Δ* Min. unele Verz. *În focul cel nestins* exprimă judecata mânieĭ luĭ Dumnezeŭ. În aceleaşĭ Msse lipsesc v. 45 cuvintele *în focul cel nestins*, adause din v. 43. V. 48. e din Is. 66, 24, descrie durerile şi chinurile iaduluĭ,

49. Căcĭ fiecare sĕ va săra cu foc şi fiecare jertfă cu sare sĕ va săra. 50. Bună e sarea; iar dacă sarea va fi nesărată, cu ce sĕ va direge?

Aveţĭ întru voĭ sare, şi pace aveţĭ între olaltă. Aceste cuvinte sĕ află numaĭ la Mc.; iar din *fiecare jertfă* etc. rezultă că Mântuitorul are în vedere ritul jertfelor în T. V. (Lev. 2, 13. Num. 18, 19; 2. Cron. 13, 5). Porunca aceasta a luĭ Isus o înţelegem maĭ bine dacă ştim că sarea şi în zilele noastre în orient este simbolul legămêntuluĭ[1]); iar l. c. e vorba de legămêntul cu Iehova, Dumnezeul luĭ Israil, care-l sânţeşte precum însuş e sânt — ce sĕ arată foarte bine cu sarea, avênd putere conservatoare şi curăţitoare[2]). *Căcĭ* motivează cele precedente (v. 43—48), iar *fiecare* (*πᾶς*) se rapoartă la oamenĭ în genere. *πυρί* e dat. instrum. şi însemnează focul curăţitor al mizerieĭ, care e analogie la durerile ce cauzează lăpădarea de bunurile cele maĭ necesare. *καί* exprimă ce sĕ întâmplă în *cu foc sĕ va săra* după legea luĭ Dumnezeŭ (Lev. 2, 13). *Fiecare jertfă:* de care sĕ vorbeşte în lege. *ἁλισθήσεται* în amêndouĕ locurile nu e viit., ci exprimă necesitatea *(trebue, sĕ se;* Win. 262. 6). *Şi fiecare jertfă cu sare sĕ va săra lipsesc* ℵBL*Δ* Min. — care omitere sĕ explică pentru omiotel., căcĭ Lev. 2, 13 era prea îndepărtat pentru glosatorĭ. Mântuitorul arată că uniţĭ cu Dumnezeŭ sûnt care s'aŭ curăţit prin focul patimilor şi al jertfeĭ, prin sarea credinţiĭ şi a dragosteĭ. *Bună e sarea* etc., e luat din experienţă şi e trecere la zicerea din Lc. 14, 34, care Mt. 5, 13 sĕ rapoartă la chiemarea învĕţăceilor. Sarea pelângă cele douĕ însuşirĭ amintite (conservă şi curăţeşte) dă şi gust mâncărilor în cari sĕ pune. În acest înţeles simbolizează înţelepciunea. Învĕţăceiĭ sĕ nu fie amăgiţĭ la pĕcat prin darurile şiântâietăţile lor (v. 43—48), nicĭ sĕ se mândrească (v. 34) saŭ sĕ fie nerăbdătorĭ (v. 38), căcĭ atuncĭ perd putinţa de a fi plăcuţĭ luĭ Dumnezeŭ; iar chiemarea lor este de a fi sare altora. Contra acestor datorinţĭ pĕcătuiseră învĕţăceiĭ în cearta din v. 34 sq. *Întru voĭ*

[1]) Principiĭ arabĭ încheie legăminte în chipul că fiecare pune sare pe pâne şi zice; „Pace! Eŭ sûnt prieten cu prietenĭĭ tĕĭ, şi duşman cu duşmanĭĭ tĕĭ", apoĭ o mâncă. Legămêntul acesta sĕ numeşte „legămêntul sării". Ceĭ vechĭ vedeaŭ în sare şi simbolul curăţenieĭ (Bähr, Symb. d. mos. Cultus II. p. 324 sq.).

[2]) Nu pare verosimil ca Mc. sĕ facă aluziune la întrebuinţarea sării la jertfele T. V. deoarece scrie pentru păgâno-creştinĭ. De aceea e maĭ bună explicarea că autorul se rapoartă la sare ca mijlocul cu care oamenĭĭ daŭ gust mâncărilor şi le fac plăcute. Şi fiecare om poate deveni plăcut luĭ Dumnezeŭ prin focul necazurilor curăţindu-se de toată tina pĕcatuluĭ; de aceea trebue aduse şi cele maĭ marĭ jertfe când avem a ne opune pĕcatuluĭ (v. 43—48).

e corelat cu *între olaltă:* fiecare învĕţăcel sĕ nizuească a păstra sarea întru sine şi atunci va fi în pace cu ceialalţi.

§. 64. Călĕtoria la Ierusalim, 10, 1—52.

a) Despre desfacerea căsătoriei, 10, 1—12.

(Mt. 19, 1—9).

1. Şi de acolo sculându-se a venit în hotarele Iudeiĭ şi dincolo de Iordan, şi iarăş s'a adunat mulţime la dênsul, şi cum îndatina iarăş îĭ învĕţa pe eĭ. 2. Şi apropiindu-se fariseiĭ l-aŭ întrebat de este slobod bărbatuluĭ sĕ-şĭ lase muierea, ispitindu-l pe el. *De acolo:* dela Capernaum, (9, 33). *Şi dincolo de Iordan* determină pe *în hotarele Iudeiĭ*; el se află acum în Pereea; Recepta: *διὰ τοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Iarăş* are în vedere 9, 30 şi nu contrazice, pentrucă acolo Isus voia sĕ fie singur, iar acum aflându-se afară de Galileea era potrivit sĕ înveţe poporul, deoarece călĕtoreşte la Ierusalim. La v. 2. cf. Mt. 19, 3.

3. Iar el rĕspunzênd zise lor: Ce vĭ-a poruncit vouĕ Moisi? 4. Iar eĭ ziseră: Moisi a lăsat sĕ se scrie carte de despărţire şi sĕ o lase. 5. Iar Isus zise lor: Pentru învêrtoşarea inimiĭ voastre a scris vouĕ această poruncă. 6. Iar dela începutul făpturiĭ bărbat şi muiere i-a făcut pe eĭ. 7. Pentru aceasta va lăsa omul pe tatăl sĕŭ şi pe muma sa şi se va lipi de muierea sa, 8. şi vor fi ceĭ doĭ un trup; că nu maĭ sûnt doĭ ci un trup. 9. Decĭ ce a împreunat Dumnezeŭ, om sĕ nu despartă. Espunerea evangelistuluĭ diferă încâtva de Mt. Aci Isus însuş se provoacă la legea mozaică, iar după Mt. fariseiĭ fac aceasta. *Această poruncă:* a scrie carte de despărţire. *Bărbat şi muiere i-a făcut:* creatorul; cf. Mt. 19, 4—8.

10. Şi în casa iarăş l-aŭ întrebat pe el învĕţăceiĭ luĭ de aceasta. 11. Şi zise lor: Orĭcine îşĭ va lăsa muierea sa şi va lua alta, preacurveşte asupra eĭ. 12. Şi dacă muierea lăsând pe bărbatul sĕŭ se va mărita după altul, preacurveşte. *εἰς τὴν*

οἰκίαν: adecă după-ce întraseră acolo, cf. 13, 9; unde petrec acum, saŭ poate ca 7, 4. Recepta *ἐν τῇ οἰκίᾳ* e corectură gramaticală. V. 11. sq. grăește Isus către fariseĭ — după Mt. *Asupra eĭ*: muierea lăsată, care este încă soție legitimă. Mc. scrie pentru păgânĭ, la care să îndatina ca și muierea să intenteze divorț, de aceea: *Și . . . lăsând pe bărbatul său*. Subiectul la *μοιχᾶται* e *γυνή*.

b) Isus binecuvêntă pruncii, 10, 13—16.

(Mt. 19, 13—15. Lc. 18, 15—17).

13. Și aduseră la dênsul pruncĭ ca să se atingă de eĭ; iar învățăceiĭ certaŭ pe ceĭce îĭ aduceaŭ. 14. Și văzênd Isus nu i-a părut bine și zise lor: Lăsațĭ pruncii să vină la mine, și nu-ĭ opriți pe eĭ; că unora ca aceștia este împărăția luĭ Dumnezeŭ. 15. Adevĕr zic vouĕ, orĭ cine nu va primi împărăția luĭ Dumnezeŭ ca pruncul, nu va întra întrênsa. 16. Și luându-ĭ în brațe i-a binecuvêntat, puindu-și mânile preste eĭ. *Ca să se atingă de ei:* credeaŭ că atingerea numaĭ le va împărtăși binecuvêntare. V. 15. Împărăția luĭ Dumnezeŭ se desvoltă în celce are inimă copilărească, smerenie. *Teofilact: Care din exerciț aŭ nerĕutatea ce poșed copiiĭ dela fire. Puindu-și mânile peste eĭ:* așa sĕvêrșește binecuvêntarea.

c) Tênĕrul bogat, 10, 17—31.

(Mt. 19, 16—30. Lc. 18, 18—30).

17. Și eșind el în cale, alergând oarecare și îngenunchind înaintea luĭ îl întrebă pe el: Învățătorule bune, ce voiŭ face ca să moștenesc vieața vecĭnică? 18. Iar Isus zise luĭ: Ce mĕ numeștĭ bun? Nimene nu este bun fără numaĭ unul Dumnezeŭ. 19. Știĭ poruncile: Să nu preacurveștĭ, să nu uciziĭ, să nu furĭ, să nu mărturisești strâmb, să nu păgubeștĭ, cinstește pe tatăl tĕŭ și pe muma ta. 20. Iar el zise luĭ: Învățătorule, aceste toate le-am păzit din tinerețele mele. 21. Iar Isus pri-

vind la el l-a iubit pe el şi zise luĭ: Una îţĭ lipseşte: Du-te, vinde toate câte aĭ şi dă săracilor, şi veĭ avea comoară în cer, şi luând crucea vino după mine. 22. Iar el întristându-se de cuvênt s'a dus scârbit; căcĭ era avênd multă avuţie. *Şi eşind:* din casa v. 10. *În cale:* spre Ierusalim. *Alergând şi îngenunchind* exprimă intenţiunea serioasă a acestuĭ bărbat (Mt. 19, 22. Lc. 18, 18). *Învĕţătorule bune*; la Grecĭ era datina a se adresa fiecăruĭ cu „bunule". Isus arată că la el nu se rapoartă acest cuvênt ca formulă de etichetă, ci el este aceasta ca Fiul vecinic al celuĭ care unic e bun. Cuprinsul v. 19 este luat din Ex. 20. 12—16 unde lipseşte *să nu păgubeştĭ* — poate că resumează porunca a 10. din Decalog. Răspunsul tênĕruluĭ este adevĕrat, pentrucă Isus nu-l desaproabă; să zice chiar că privind la el începe a-l iubi — vede un individ îngrijat de mântuirea sufletuluĭ, deşi nu ajunse la credinţa care toate covîrşeşte, ce să vede din întristarea luĭ. *Luând crucea* (Mt. 16, 24) lipseşte în cele maĭ multe mărturiĭ, Itala, Vulg.

23. Şi privind Isus împrejur zice învĕţăceilor sĕĭ: Cât de anevoe vor întra în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ ceĭce aŭ avuţiĭ. 24. Iar învĕţăceiĭ s'aŭ mirat de cuvintele luĭ. Iar Isus iarăş răspunzênd zise lor: Fiilor, cât de anevoe este să între în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ ceĭce se încred în avuţiĭ; 25. maĭ lesne este cămileĭ să treacă prin urechea aculuĭ decât bogatul să între în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. 26. Iar eĭ şi maĭ mult se miraŭ zicênd unul către altul: Şi cine se poate mântui? 27. Căutând Isus la eĭ zise: La oamenĭ e cu neputinţă, dar nu la Dumnezeŭ; căcĭ toate sûnt cu putinţă la Dumnezeŭ. Atitudinea tênĕruluĭ bogat îndeamnă pe Isus a descoperi primejdia avuţieĭ. În v. 24. lipsesc ℵB*A* înainte de *în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ*: *care se încred în avuţiĭ,* să află însă ABN; ele domolesc înţelesul cuvintelor *ceĭce aŭ avuţiĭ.* Isus ştie că rarĭ sûnt cazurile ca cel bogat să nu-şĭ pună toată încrederea în avuţiĭ, de aceea zice: *Maĭ lesne este* etc. τῆς înaintea luĭ τρυφαλίας şi ῥαφίδος lipseşte ℵACD. Învĕţăceiĭ se spăimêntă de aceste cuvinte şi în-

treabă că, stând astfel lucrul, cine poate ajunge la mântuire? La răspunsul luĭ Isus cf. Mt. 19, 23—26.

28. Incepu Petru a grăi luĭ: Iată noĭ toate am părăsit şi am venit după tine. 29. Zise Isus luĭ: Adevĕr zic vouĕ, nimene nu este care a părăsit casă saŭ pe fraţĭ saŭ pe surorĭ saŭ pe mumă saŭ pe tată saŭ pe copiĭ saŭ ţarină pentru mine şi pentru evangelie, 30. de nu va lua însutit acum în veacul acesta case şi fraţĭ şi surorĭ şi mumă şi copiĭ şi moşiĭ cu goniriĭ, şi în veacul viitor vieaţă vecinică. 31. Iar mulţĭ vor fi ceĭ întâĭ pe urmă şi ceĭ de pe urmă întâĭ. V. 29. Recepta: *ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν.* ℵBD*Λ* Min. Vulg. Itala lipsesc *ἢ γυναῖκα* înainte de *ἢ τέκνα*; apoĭ v. 30 *γυναῖκας. În acest veac:* înainte de venirea a doua a luĭ Isus. *Veacul viitor*: după venirea a doua. Însutit sĕ specializează în *case . . . moşiĭ,* carĭ bunurĭ sûnt spirituale, de aceea adausul *cu goniriĭ:* chiar când ar fi cea maĭ mare nevoe şi lipsă Cristos răsplăteşte prin darurile sale aci în biserică ceeace noĭ am perdut în cele materiale (2. Cor. 6, 8 sq.); iar în împĕrăţia mesianică urmează fericirea vecinică. Remuneraţia aceasta nu depinde de timpul chiemăriĭ cuiva (ceĭ maĭ nainte chiemaţĭ lesne pot fi remuneraţĭ maĭ pe urmă şi întors).

d) Isus prezice moartea sa a treia oară, 10, 32 - 34.

(Mt. 20, 17—19. Lc. 18, 31—33).

32. Iar eĭ eraŭ pe cale suindu-se la Ierusalim, şi mergea Isus înaintea lor, şi se spăimântaŭ, iar ceĭce mergeaŭ după dênsul se temeaŭ. Şi luând iarăş pe ceĭ doĭsprezece începu a spune lor celece eraŭ sĕ se întâmple luĭ, 33. că iată ne suim la Ierusalim, şi Fiul omuluĭ sĕ va da arhiereilor şi cărturarilor, şi-l vor osândi pe el la moarte şi-l vor da pe el păgânilor, 34. şi eĭ îl vor batjocuri pe el şi-l vor scuipi şi l vor bate şi-l vor omorî, şi după treĭ zile va învia. *Eraŭ pe cale* priveşte la v. 17; iar *ἦσαν* are subiect pe *ἀναβαίνοντες,* dar nu aparţine aci. *οἱ δὲ ἀκολουθοῦντες* nu sûnt o parte

din învĕţăceĭ, ci alţiĭ care veneaŭ după Isus şi învĕţăceĭ (10, 1. 46). Eĭ ştiŭ ce sfătuiseră maĭ marii în Ierusalim contra luĭ Isus. *Luând pe ceĭ doĭsprezece*: numaĭ acestora mărturiseşte Isus celece spusese deja de douĕ orĭ despre patimile sale în Ierusalim; de aceea *iarăş* sĕ rapoartă la 9, 31. V. 34. *Şi eĭ*: păgâniĭ. Recepta citeşte *τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ*.

e) Rugămintea Zebedeizilor, 10, 35—45.

(Mt. 20, 20—28).

35. Şi veniră la dênsul Iacob şi Ioan fiiĭ luĭ Zebedeiŭ, zicênd luĭ: Învĕţătorule, voim sĕ ne faci ceeace vom cere dela tine. 36. Iar el zise lor: Ce voiţĭ sĕ vĕ fac vouĕ? 37. Iar eĭ ziseră luĭ: Dă-ne nouĕ ca unul de dreapta ta şi celalalt de stânga ta sĕ şĕdem întru mărirea ta. 38. Iar Isus zise lor: Nu ştiţĭ ce cereţĭ. Puteţĭ bea paharul care eŭ voiŭ bea, saŭ sĕ vĕ botezaţĭ cu botezul cu care eŭ mĕ voiŭ boteza? 39. Iar eĭ ziseră luĭ: Putem. Iar Isus zise lor: Paharul care eŭ voiŭ bea îl veţĭ bea, şi cu botezul cu care eŭ mĕ voiŭ boteza vĕ veţĭ boteza; 40. iar a şĕdea de dreapta mea saŭ de stânga mea nu-mĭ este dat mie sĕ daŭ, ci celorce s'a gătit. 41. Şi auzind ceĭ zece începură a se supĕra pe Iacob şi pe Ioan. 42. Şi chiemându-ĭ Isus zise lor: Ştiţĭ că celorce sĕ pare că împĕrăţesc între păgânĭ îĭ stăpânesc pe eĭ şi ceĭ marĭ aĭ lor îĭ domnesc pe eĭ. 43. Iar între voĭ nu este aşa; ci celce voeşte sĕ fie mare între voĭ sĕ fie vouĕ serv, 44. şi celce voeşte sĕ fie între voĭ âutâiŭ, va fi tuturor slugă. 45. Căcĭ şi Fiul omuluĭ n'a venit sĕ i-se slujească, ci sĕ slujească şi sĕ-şĭ dee sufletul sĕŭ rĕscumpĕrare pentru mulţĭ. Vezĭ la Mt. diferenţa între acesta şi Mc. în privinţa întrebătorilor. *θέλετέ με ποιήσω*; constr. acuz. cu infin. după *θέλειν* sĕ cutropeşte că urmează conj. deliberat. (Win. p. 268. 4). *ἐξ ἀριστέρων* e formă maĭ rară şi trebue citită după ABD*Δ*. *δὸς ἡμῖν ἵνα*; *ἵνα* circumscrie propoziţia obiectuluĭ (9, 30). *Întru mărirea ta*: când tu veĭ fi ajuns la

mărire, saŭ: când şĕdem lângă tine sĕ se reverse asupra noastră mărirea ta. Cuvintele *saŭ cu botezul* etc. lipsesc la Mt. şi exprimă în altă imagine ceeace sĕ zice în *a bea paharul*: aceasta însemnează a primi durerĭ, aceea a se cufunda cu totul în ele. *Celorce s'a gătit*: de Tatăl (Mt. 20, 23). *Celorce sĕ pare că împĕrăţesc*: aceştia sûnt recunoscuţi de păgânĭ ca stăpânitorĭ (Win. p. 570. c. cf. Gal. 2, 9). *Nu aşa este între voĭ*; *este* arată că principiul creştin începuse a lucra între învĕţăceĭ, e prezent.

f) Isus vindecă pe un orb în Ieriho, 10, 46—52.
(Mt. 20, 29—34. Lc. 18, 35—43).

46. Şi veniră în Ieriho. Şi eşind el din Ieriho şi învĕţăceiĭ luĭ şi popor mult, şĕdea lângă drum cerşind un orb, fiul luĭ Timeŭ, Bartimeŭ. 47. Şi auzind că este Isus Nazarineanul, începu sĕ strige şi a zice: Fiul luĭ David, Isuse, milueşte-mĕ. 48. Şi-l certaŭ mulţĭ sĕ tacă; iar el şi maĭ mult striga: Fiul luĭ David, milueşte-mĕ. 49. Şi stând Isus zise: Chiemaţi-l. Şi chiemară pe orb zicêndu-luĭ: Îndrăzneşte, scoală, te chiamă. 50. Iar el lăpĕdându-şĭ haina sa sărind veni la Isus. 51. Şi rĕspunzênd zise Isus luĭ: Ce voeştĭ sĕ-ţĭ fac? Iar orbul zise luĭ: Învĕţătorule, ca sĕ vĕd. 52. Iar Isus zise luĭ: Mergĭ, credinţa ta te-a mântuit. Şi îndată a vĕzut, şi a mers după el pe cale. *Bartimeŭ* derivă dela בר טמאי, devenise nume propriŭ şi e identic cu *fiul luĭ Timeŭ*. Artic. la *υἱός* dovedeşte că acest orb era maĭ apoĭ persoană cunoscută între creştinĭ. Poporul îĭ spune că este Isus, iar orbul îl agrăeşte cu *Fiul luĭ David* dovedind credinţa că Isus e Mesia. *ῥαββουνί* (רבוני) = *domnul meŭ, Domnule*; e maĭ mult ca רבי. *După el;* însoţeşte pe Isus la Ierusalim.

§. 65. Petrecerea luĭ Isus în Ierusalim până la patimĭ, 11, 1—13, 37.

a) Isus intră în Ierusalim, 11, 1—11.
(Mt. 21, 1—11. Lc. 19, 29—44. Io. 12, 12—19).

1. Şi când se apropiară cătră Ierusalim, cătră Betfage şi Betania lângă muntele maslinilor,

trimite doĭ din învĕţăceiĭ sĕĭ şi le zice lor: 2. Mergeţĭ în satul dinaintea voastră, şi îndată întrând întrînsul veţĭ afla un mânz legat, pe care nimene din oamenĭ încă n'a şĕzut; dezlegaţi-l şi-l aduceţĭ. 3. Şi de va zice cineva vouĕ: De ce faceţĭ aceasta? ziceţĭ: Domnuluĭ trebueşte, şi îndată îl trimite încoace. 4. Şi s'aŭ dus şi aflară mânzul legat lângă uşă afară la rĕspântia căiĭ şi l-aŭ dezlegat. 5. Şi unĭĭ din celce stăteaŭ acolo ziseră lor: Ce faceţĭ că dezlegaţĭ mânzul? 6. Iar eĭ ziseră lor cum zisese Isus; şi i-aŭ lăsat pe eĭ. 7. Şi aduseră mânzul la Isus, şi aŭ pus pe el vestmintele lor, şi şĕzu pe el. 8. Şi mulţĭ aşternură vestmintele lor pe cale, alţiĭ tăiară ramurĭ din ţarine. 9. Şi celce mergeaŭ înainte, şi care veneaŭ pe urmă strigaŭ: Osana, bine este cuvêntat celce vine întru numele Domnuluĭ; 10. bine este cuvêntată viitoarea împĕrăţie a părinteluĭ nostru David, osana întru ceĭ de sus. 11. Şi a înrat în Ierusalim în templu; şi privind toate, fiind ora înaintată, a eşit cu ceĭ doĭsprezece la Betania. *Către Betfage şi Betania* determină maĭ aproape precedentele *către Ierusalim Muntele maslinilor* cf. Mt. 24, 3, nu aparţine la *Betfage şi Betania. Satul înaintea voastră:* Betfage care era ultima staţie la Ierusalim. *Pe care nimene din oamenĭ n'a şĕzut*; spre scopurĭ sânte sĕ luaŭ numaĭ animale nefolosite (Num. 19, 2. Deut. 21, 3; 1. Sam. 6, 7); cf. Mt. unde sĕ adauge *azin* şi profeţia Zahărieĭ; aceste lipsesc şi la Lc. *Rĕspântia căiĭ* (ἡ, τὸ ἄμφοδος—ν): este calea împrejurul curţiĭ. *Aŭ lăsat pe eĭ*: sĕ dezlege mânzul şi sĕ-l ducă cu sine. V. 7. Recepta citeşte ἤγαγον în loc de φέρουσι (cf. Mt. 21, 8). Tischendorf v. 8. ἄλλοι δὲ στιβάδας, κόψαντες ἐκ τῶν ἀγρῶν: alţiĭ aşterneaŭ ramurĭ şi frunză, cari le tăiaseră din ţarinele dimprejur; iar Recepta: ἄλλοι δὲ στοιβάδας ἔκοπτον ἐκ τῶν δένδρων καὶ ἐστρώννυον εἰς τὴν ὁδόν. *Viitoarea împĕrăţie a părinteluĭ* etc.; aşteptaŭ restabilirea acesteia prin Mesia (Ezech. 34, 23. Ier. 30, 9): împĕrăţia mesianică care începe acum; cuvintele aceste le are numaĭ Mc. ὀψίας . . τῆς ὥρας după ABDNΓΠ; ὀψέ aŭ

ℵCL*A*. Numaĭ Mc. deosebeşte între ziua întrăriĭ luĭ Isus în Ierusalim — când petrece în treacĕt în templu — şi ziua a doua când îl curăţeşte.

b). Isus blastĕmă smochinul; curăţirea templuluĭ, 11, 12—26.

(Mt. 21, 12—22. Lc. 19, 45—48. 21, 37).

12. Şi a doua zi eşind eĭ din Betania a flămânzit. 13. Şi vĕzêndun smochin de departe avênd frunze, a venit, doar va afla ceva întrênsul, şi venind la el nimic n'a aflat fără numaĭ frunze; căcĭnu era vremea smochinelor. 14 Şi rĕspunzênd zise luĭ: Sĕ nu maĭ mănânce nimene de acum înainte rod din tine în veac. Şi auziră învĕţăceiĭ luĭ. *A doua zi*: Lunĭ iese Isus cu învĕţăceiĭ; el a vĕzut frunze, crede sĕ afle ce arĕta exteriorul. Aceasta nu află însă loc, Isus îl face imaginea Ierusalimuluĭ şi a poporuluĭ care la aparenţă avea dreptatea legală, dar nu aduce rod, cf. Mt. 21, 18 sq. *εἰ ἄρα* cu viit. indic. (Win. p. 282. 414.); între aceste împrejurărĭ avea frunze (cf. Mt. 21, 19). *Nu era vremea smochinelor* explică de ce Isus n'a aflat rod. *Şi rĕspunzênd zise:* pomuluĭ, care nu i-a dat roade. Evangelistul adauge că învĕţăceiĭ aŭ auzit cuvintele luĭ Isus; pregăteşte v. 21.

15. Şi veniră în Ierusalim. Şi întrând în templu începu a scoate pe ceĭce vindeaŭ şi cumpĕraŭ în templu, şi a rĕsturnat mesele schimbătorilor de banĭ şi scaunele celorce vindeaŭ porumbĭ, 16. şi nu lăsà ca cineva sĕ ducă vase prin templu, 17. şi învĕţa şi zicea lor: Aŭ nu este scris că casa mea casă de rugăciune sĕ va chiema pentru toate popoarele? Iar voĭ aţĭ făcut-o peşteră tâlharilor. 18. Şi auziră arhiereiĭ şi cărturariĭ, şi căutaŭ cum sĕ-l piardă pe el; că se temeaŭ de dênsul, pentrucă tot poporul se mira de învĕţătura luĭ. 19. Şi făcêndu-se seară a eşit afară de cetate. La v. 15. cf. Mt. 21, 12. *Nu lăsà etc.*: era decĭ datina a trece prin edificiile templuluĭ cu vase pentru trebuinţa de toate zilele, ca sĕ nu ocolească. Isus opreşte aceasta, căcĭ templul şi edificiile sale sûnt sânte. *Pentru toate popoarele:* Is. 56,

7.; iar evangelistul face acest adaus pentru păgânĭ, care încă considerau templele de locurĭ carĭ nu pot fi profanate; aceasta fac acum Iudeiĭ. La v. 17. cf. Mt. 21, 13. *Că se temeaŭ de el* motivează pe *cum*: încă nu eraŭ hotărîțĭ asupra chipuluĭ în care sĕ omoară pe Isus; iar frica lor are motivul în vaza ce avea acesta la popor, *care se mira etc. Învĕțătura luĭ* (Isus) nu sĕ poate raporta numaĭ la v. 16. 17, ci la o parte mare a activităților luĭ de pănă acum. La v. 19. cf. Mt. 21, 17 — după care loc s'a dus la Betania petrecênd noaptea acolo. El făcu aceasta spre a scăpa de cursele dușmanilor, apoĭ fiind mulțĭ pelerinĭ nu toțĭ aveaŭ loc în cetate, ci de seară mergeaŭ în satele învecinate.

20. Și trecênd dimineața vĕzură smochinul uscat din rădĕcinĭ. 21. Și aducêndu-și aminte Petru zise luĭ: Învĕțătorule, iată smochinul pe care l-aĭ blăstĕmat s'a uscat. 22. Și rĕspunzênd Isus zise lor: Avețĭ credință în Dumnezeŭ. 23. Adevĕr zic vouĕ că orĭcine va zice munteluĭ acestuia: Ridică-te și te aruncă în mare, și nu se va îndoi întru inima sa, ci crede că sĕ va întâmpla ce zice, va fi luĭ. 24. Pentru aceea zic vouĕ, orĭcâte vețĭ cere rugându-vĕ, credețĭ că ațĭ primit, și va fi vouĕ. 25. Și când stațĭ rugându-vĕ, iertațĭ de avețĭ ceva asupra cuiva, ca și Tatăl vostru cel din ceruri sĕ vĕ ierte vouĕ greșelile voastre. 26. Că de nu vețĭ ierta voĭ, nicĭ Părintele vostru cel din ceruri nu va ierta greșelile voastre. *Vĕzură*: învĕțăceiĭ; este o întâmplare miraculoasă, pentrucă smochinul și tăindu-sĕ păstrează verdeața timp îndelungat; cf. Mt. 21, 18—22. *Aducêndu-și aminte*: de blăstĕmul de ieri. *Zise lor*: învĕțăceilor. *Credință în Dumnezeŭ* cf. Actă 3, 16. Rom. 3, 22. Gal. 2, 20. 3, 22. *Pentru aceea:* avênd credința tare această putere etc. *Aț̆ primit* (ἐλάβετε după ℵBCLΔ): în sfatul luĭ Dumnezeŭ deja aț̆ primit, dacă cereț̆ nimic îndoindu-vĕ; Recepta λαμβάνετε, — corectură, ne'nțelegênd preteritul. În legătură sĕ pune cu rugăciunea iertarea greșelilor aproapeluĭ, care ne garantează că Tatăl așa va ierta ale noastre, cf. Mt. 6, 14 sq. *Când staț̆* cf. Mt. 6, 5. V. 26. lipsește

ℵBLSΔ Min.; îl are Recepta, ACDE. *οὐκ ἀφίετε* în loc de *μὴ ἀφίετε* (cf. 1. Cor. 7, 9; Win. p. 444, 2.).

c) Sinedriștii întreabă pe Isus asupra puterii cu care lucră, 11, 27—33.

(Mt. 21, 23—27. Lc. 20, 1—8).

27. Și aŭ venit iarăș la Ierusalim. Și umblând el în templu venit-aŭ la dênsul arhiereiĭ și cărturariĭ și bătrâniĭ, 28. și ziseră luĭ: Cu ce putere facĭ aceste? saŭ cine ți-a dat ție această putere ca să facĭ aceste? 29. Iar Isus zise lor: Vĕ voiŭ întreba pe voĭ un cuvênt, și să-mĭ răspundețĭ, și vĕ voiŭ spune vouĕ și eŭ cu ce putere fac aceste. 30. Botezul luĭ Ioan din cer era saŭ din oamenĭ? respundeți-mĭ. 31. Și cugetaŭ întru sine zicênd: De vom zice: Din cer, va zice: Pentruce dar nu ațĭ crezut luĭ? 32. Dar să zicem: Din oamenĭ? Se temeaŭ de popor; căcĭ toțĭ țineaŭ pe Ioan că cu adevĕrat a fost proroc. 33. Și răspunzênd ziseră luĭ Isus: Nu știm. Și Isus zice lor: Nicĭ eŭ nu vĕ spun cu ce putere fac aceste. *Iarăș* privește la v. 15. Isus petrece în templu și învață (Mt. 21, 23. Lc. 20, 1). *Umblând* arată că Isus n'a dat anză la interpelare. *Cu ce putere facĭ aceste*: curățeștĭ templu, învețĭ poporul. Isus declară că le va spune cine l-a plenipotențat să lucre, dacă maĭ întâiŭ îĭ vor răspunde întrebarea. *Și eŭ vĕ voiŭ răspunde; și* e consecutiv. V. 32. Recepta *ἀλλ' ἐὰν εἴπωμεν*. *Căcĭ se temeaŭ de popor* a adaus evangelistul, pentrucă cu greŭ vor fi mărturisit sinedriștiĭ aceasta față de popor. Maĭ multe Min. și Verziunĭ citesc *φοβούμεθα* în loc de *ἐφοβοῦντο* — corectură după Mt. 21, 26. La atracțiunea *Ἰωάννην . . . ὅτι* Win. p. 581. 5. a.

d) Parabola despre viĭer, 12, 1—12.

(Mt. 21, 23—46. Lc. 20, 9—19).

1. Și începu a grăi lor în pilde: Un om a sădit vie, și a îngrădit-o cu gard, și a săpat teasc

şi a zidit turn, şi a dat-o lucrătorilor, şi a călătorit. 2. Şi la vreme a trimis o slugă la lucrătorĭ, ca să iee dela lucrătorĭ din roadele vieĭ. 3. Şi apucându-l pe el l-aŭ bătut şi l-aŭ slobozit deşert. 4. Şi iarăş a trimis la eĭ altă slugă; şi acestuia aŭ spart capul şi l-aŭ batjocurit. 5. şi a trimis pe altul; şi pe acela l-aŭ omorît, şi pe mulţĭ alţiĭ, pe uniĭ bătându-ĭ, pe alţiĭ omorîndu-ĭ. 6. Avea încă un fiŭ iubit; trimise maĭ pe urmă pe acela la dênşiĭ zicênd că se vor ruşina de fiul meŭ. 7. Iar aceĭ lucrătorĭ ziseră între sine că acesta e moşteanul; veniţĭ să-l omorîm, şi a noastră va fi moşia. 8. Şi luându-l pe el l-aŭ omorît şi l-aŭ aruncat afară de vie. 9. Ce va face stăpânul vieĭ? Veni-va şi va perde pe lucrătorĭ, şi va da viea altora. 10. Aŭ nu aţĭ citit scriptura aceasta: Piatra care aŭ lăpădat-o ziditoriĭ, aceasta s'a făcut în capul unghiuluĭ; 11. dela Domnul s'a făcut aceasta şi e minunată în ochiĭ nostri? 12. Şi căutaŭ să prindă pe el, şi se temeaŭ de mulţime; căcĭ cunoscură că pentru eĭ a zis pilda aceasta. Şi lăsându-l pe el s'aŭ dus. *Şi începu:* după ce dădu răspuns sinedriştilor. *Lor:* sinedriştilor. *ὑπολήνιον* este putina aşezată sub teasc (*ληνός*) ca să se scurgă vinul. *La vreme:* roadelor (Mt. 21, 34). Înainte de *aŭ spart capul* citesc uniĭ *bătându-l cu pietri;* cari cuvinte lipsesc ℵBDL*Δ* şi par a fi împrumutate din Mt. 21, 35. Verbul. *κεφαλαιοῦν* are aci înţelesul luĭ *κεφαλίζω*. La *pe mulţĭ alţiĭ* trebue suplinit un verb din particip. următor: aŭ maltrat. În urmă trimite stăpânul vieĭ şi pe unicul fiŭ. *L-aŭ omorît şi l-aŭ aruncat* (trupul) *afară de vie;* lăpădarea urmează după ucidere exprimând tratarea neomenească, cf. Mt. 21, 39. La întrebarea din v. 9. Isus răspunde: *Veniv-a şi va perde* etc.; după Mt. răspund duşmanii. *Scriptura* cf. Lc. 4, 21. Io. 19, 37. Acta 1, 16 etc.: atitudinea voastră faţă de mine dovedeşte că voĭ nu înţelegeţĭ acel loc (cf. Mt. 21, 42). *Cunoscură că pentru eĭ:* arhiereiĭ înţeleg că parabola să rapoartă la eĭ; subiectul sûnt sinedriştiĭ din 11, 27. Aceasta îĭ înverşunează şi maĭ mult contra luĭ Isus; eĭ caută să-l

prindă, dar se tem de popor să-şi execute planul acum îndată; de aceea: *Şi lăsându-l pe el* etc.

e) Despre plătirea dării; învierea morţilor, 12, 13—27.

(Mt. 22, 15—33. Lc. 20, 20—40).

13. Şi aŭ trimis la dênsul pe unii din fariseĭ şi irodianĭ ca să-l prindă în cuvênt. 14. Şi venind zisera luĭ: Învĕţătorule, ştim că eştĭ adevĕrat şi nu-ţĭ e grijă de nimene; căcĭ nu cauţĭ la faţa oamenilor, ci înveţĭ după adevĕr calea luĭ Dumnezeŭ; cade-să a da dare cezarului saŭ nu? Să dăm saŭ să nu dăm? 15. Iar el cunoscênd făţărnicia lor le zise: Ce mă ispitiţĭ? Aduceţi-mĭ un denar ca să vĕd. 16. Iar eĭ aŭ adus. Şi zise lor: Al cuĭ e chipul acesta şi scriptura? Iar eĭ ziseră: Ale cezarului. 17. Iar Isus zise lor: Cele ale cezarului daţĭ cezarului şi cele ale luĭ Dumnezeŭ luĭ Dumnezeŭ. Şi s'aŭ mirat de dênsul. *Aŭ trimis*: ceĭ din 11, 27. *ἵνα αὐτὸν ἀγρεύωσιν λόγῳ* propriŭ: să facă vênătoare asupra luĭ cu cuvêntul, adecă cu o întrebare să-l prindă. V. 14 să întreabă de motivul obiectiv al plătiriĭ dăriĭ, de aceea *οὐ* — a doua oară exprimă o maximă subiectivă, de aceea *μή* (Win. p. 442). Făţărnicie era pornirea lor pentrucă voiaŭ să piardă pe Isus, deşi îsĭ daŭ aerul că cer instrucţie. Compozit. *ἐξεθαύμαζον* arată gradul mirăriĭ, iar imperf. durata eĭ.

18. Şi aŭ venit la dênsul saduceiĭ, care zic că nu este înviere, şi l-aŭ întrebat zicênd: 19. Învĕţătorule, Moisi a scris nouĕ, că de va muri fratele cuiva şi-ĭ va rĕmâne muiere şi nu va lăsa fecior, ca să iee fratele luĭ pe muiere şi să ridice sĕmênţa fratelui sĕŭ. 20. Şepte fraţĭ eraŭ, şi cel dântâiŭ a luat muiere, şi murind nu a lăsat sĕmênţă. 21. Şi al doilea a luat-o pe ea, şi a murit nelăsând sĕmênţă; şi al treilea aşijderea. 22. Şi ceĭ şepte nu aŭ lăsat sĕmênţă. Mai pe urmă de toţĭ a murit şi muierea. 23. La înviere, când vor fi înviaţi, a căruĭ din eĭ va fi muierea? căcĭ şepte

aŭ ţinut-o pe ea. 24. Zise Isus lor: Aŭ nu rĕtăciţĭ voĭ pentru aceasta neştiind Scripturile nicĭ puterea luĭ Dumnezeŭ? 25. Căcĭ când vor învia din morţĭ, nicĭ se vor însura nicĭ se vor mărita, ci sûnt ca îngeriĭ în cerurĭ. 26. Iar de morţĭ că se vor scula, nu aţĭ citit în cartea luĭ Moisi în rug cum grăi Dumnezeŭ zicênd luĭ: Eŭ sûnt Dumnezeul luĭ Avram şi Dumnezeul luĭ Isac şi Dumnezeul luĭ Iacob? 27. Nu este Dumnezeul morţilor ci al viilor. Mult rĕtăciţĭ. *Οἵτινες*: care, precum este cunoscut. *Moisi a scris nouĕ:* Deut. 25, 5. *ἵνα* în dispoziţia legislatorului introdusă cu *ὅτι* exprimă o poruncă, voinţă energică (Win. p. 295. 5.). V. 21. citesc unele mărturiĭ: *şi nicĭ acesta nu a lăsat sĕmênţă. Al treilea aşijderea:* a luat-o şi a murit fără urmaşĭ. V. 22. există un text maĭ lung: *Şi ceĭ şepte aŭ luat-o pe ea şi nu aŭ lăsat sĕmênţă.* *ἔσχατον* e adiect. neutr. întrebuinţat ca adverb, de care depinde apoĭ genit. masc. *πάντων. Când vor fi înviaţ* (lipsesc în unele Msse — închipuindu-se ca subiect oameniĭ în genere păreaŭ superflue): ceĭ şepte bărbaţĭ şi muierea. *Pentru aceasta* să rapoartă la propoziţia participială următoare arĕtând că eĭ nu cunosc Scripturile, nicĭ puterea luĭ Dumnezeŭ care la înviere va preamări trupurile oamenilor. V. 25. Variante: *γαμίζονται, γαμίσκονται* (Recepta), *ἐκγαμίσκονται* (A F H Min.). *În rug* determină *în cartea luĭ Moisi*; partea unde e vorba de rug (Ex. 3, 6). *βάτος* aicĭ escepţional e masc. Tischendorf a şters după ℵACΣ artic. înaintea luĭ *θεός*; după altele *θεός* înaintea luĭ *ζώντων* şi *ὑμεῖς οὖν* înaintea luĭ *πολὺ πλανᾶσθε* (Recepta).

f) Porunca cea mare, 12, 28—34.

(Mt. 22, 34—40).

28. Şi s'a apropiat la dênsul unul din cărturarĭ, care auzise pe eĭ disputând cu el, vĕzênd că bine le-a rĕspuns, l-a întrebat pe el: Care poruncă esteântâia între toate? 29. Isus rĕspunse căântâia este: Ascultă Israile, Domnul Dumnezeul nostru Domnul unul este, 30. şi să iubeştĭ pe Domnul Dumnezeul tĕŭ din toată inima

ta și din tot sufletul tĕŭ și din tot cugetul tĕŭ și din toată puterea ta. 31. A doua aceasta: Sĕ iubeștĭ pe aproapele tĕŭ ca însuțĭ pe tine. Maĭ mare decât aceste altă poruncă nu este. 32. Și zise cărturarul luĭ: Bine, învĕțătorule, adevĕrat aĭ zis că unul este și altul nu este afară de dĕnsul. 33. Și a iubì pe el din toată inima și din toată mintea și din toată puterea, și a iubi pe aproapele ca pe sine însuș maĭ mult este decât toate arderile de tot și jertfele. 34. Și Isus, vĕzênd că i-a rĕspuns cu înțelepciune, zise luĭ: Nu eștĭ departe de împĕrăția luĭ Dumnezeŭ. Și nimene n'a maĭ îndrăznit sĕ-l întrebe pe el. *Vĕzênd* (unĭĭ citesc *ἰδών*; alțiĭ *εἰδώς*): exprimă impresiunea ce a făcut-o rĕspunsul Mântuitoruluĭ din conversația precedentă. *πάντων* e neutr., nu însemnează numaĭ poruncile, ci tot ce sĕ poate porunci. V. 29. sûnt variante: *ὅτι πρώτη πασων τῶν ἐντολῶν*, *ὅτι πρώτη πάντων ἐντολή*; *ὅτι πρώτη πάντων τῶν ἐντολῶν*. La citatul din Deut. 6, 5 evangelistul adauge *Ascultă Israile* etc., cu carĭ cuvinte începe rugăciunea de dimineața și seara, îl lărgește apoĭ cu *din toată puterea ta* (cf. Lc. 10, 27). V. 31. Recepta: *și a doua asemene aceasta*; Lachmann: *și a doua asemene acesteia*; maĭ probabilă este a luĭ Tischendorf (cum am tradus). *Bine* aparține la *aĭ zis*. Cărturarul recunoaște că pe baza descoperirĭĭ T. V. un Dumnezeŭ este, pe care omul sĕ-l iubească maĭ presus de toate; că toțĭ membrĭĭ legămêntuluĭ sûnt egalĭ înaintea luĭ Dumnezeŭ, decĭ trebue sĕ se iubească între sine. *Că unul este*: Dumnezeŭ. *Mintea* e pusă în loc de suflet; adausă lângă *inima* spre a arĕta că direcția inimiĭ trebue sĕ fie clară și conștientă. *Toate* aparține la *arderile de tot* și *jertfele*. Jertfele sûnt numaĭ tipurĭ ale jertfeĭ interne adevĕrate, când omul se jertfește pe sine luĭ Dumnezeŭ (1. Sam. 15, 22. Ps. 40, 7. Os. 6, 6). *ἰδὼν αὐτὸν ὅτι* e atracțiune ca 11, 32 (Gal. 4, 11). *Nu eștĭ departe etc.*: Isus îl încurajează ca în cunoștința sa sĕ nu contenească, ci sĕ progreseze și așa sĕ devină membrul împĕrăției luĭ Dumnezeŭ. Dușmaniĭ luĭ Isus observă că el combate toate întrebările ce i-le pun, de aceea hotărĕsc a nu-l maĭ întreba. Diferența între Mt. și Mc. dispare dacă înțelegem *πειράζειν* intenționea celorce l-aŭ trimis, nu a întrebătoruluĭ.

g) Isus întreabă de Mesia, 12, 35—37.
(Mt. 22, 41—46. Lc. 20, 41—44).

35. Şi rĕspunzênd Isus zise învĕţând în templu: Cum zic cărturarii că Cristos este Fiul luĭ David? 36. Însuş David a zis în Duhul sânt: Zis-a Domnul Domnuluĭ meŭ: Şezĭ de dreapta mea pănăce voiŭ pune pe duşmaniĭ tĕĭ scăunel picioarelor tale. 37. Însuş David îl numeşte Domn, şi de unde este luĭ fiŭ? Şi mult popor bucuros asculta pe el. *Răspunzênd:* duşmaniĭ tac, iar Isus începe a grăi. *Învĕţând în templu:* fiind mult popor, deşi are în vedere pe cărturarii prezenţi. *Cum zic:* în ce chip să poate aduce în legătură învĕţătura cărturarilor că Mesia e fiul luĭ David cu cuvintele acestuia, care îl numeşte Domnul sĕŭ? *De unde:* cum să întâmplă că-l numeşte fiul sĕŭ? Cuvintele luĭ Isus plac poporuluĭ care-l ascultă.

h) Isus fereşte de cărturari, 12, 38—40.
(Mt. 23, 6—14. Lc. 20, 45—47.).

38. Şi în învĕţătura sa zise: Păziţi-vĕ de cărturarĭ, cărora le place să umble în supravestminte şi salutările în târgurĭ 39. şi jeţurile dântâĭ în sinagoge şi locurile dântâĭ la ospeţe; 40. care mănâncă casele vĕduvelor şi întru arĕtare mult se roagă, aceştia vor lua cu atât maĭ grea judecată. *În învĕţătura sa:* când învĕţa poporul zise între altele şi aceste. De *θελόντων* depind *περιπατεῖν* şi următoarele 3 acuz. *Casele vĕduvelor; Teofilact.: Pe sub ascuns întră la femeile lipsite de ajutor ca cum le-ar fi tutorĭ. Întru arĕtare* (făţărnicie); contrast la realitate; aşa caută eĭ a-şĭ ascunde lăcomia. *Maĭ grea judecată; Victor dela Ant.: Cu cât maĭ mult îĭ cinsteşte poporul şi eĭ cinstea o întrebuinţează spre pagubă, cu atât maĭ mult vor fi osândiţi; căcĭ ceĭ puternicĭ cu putere vor fi examinaţi.*

i) Darul vĕduveĭ, 12, 41—44.
(Lc. 21, 1—4).

41. Şi şĕzênd el înaintea vistieriei privea cum poporul arunca banĭ în vistierie. Şi mulţĭ

avuţĭ aruncară mult; 42. Şi venind o văduvă săracă aruncă două lepte, ce este un cvadrant. 43. Şi chiemând pe învĕţăceiĭ sĕĭ zise lor: Adevĕr zic vouĕ că această văduvă săracă a aruncat maĭ mult decât toţĭ care aŭ aruncat în vistierie; 44. căcĭ toţĭ aŭ aruncat din prisosinţa lor, iar aceasta din lipsa sa a aruncat tot ce a avut din toată averea sa. La *vistierie* cf. Io. 8, 20. *(Iosif Flaviu,* Antiq. 19, 6, 1). *Leptonul* era cea maĭ mică monetă, $^1/_8$ de as roman. *Două lepte:* evangelistul arată că văduva ar fi putut ţine un lepton. Dispoziţia aceasta a femeiĭ a dărui templuluĭ toată averea sa îndeamnă pe Isus a spune învĕţăceilor mărimea daruluĭ.

j) Isus prezice căderea Ierusalimuluĭ; revenirea sa, 13, 1—37.

(Mt. 24, 1—42. Lc. 21, 5—36).

Sfârşitul lucrărĭĭ luĭ Isus în Ierusalim este cuvêntarea despre a doua luĭ venire. Unul din învĕţăceĭ atrage atenţiunea luĭ, iar el stând pe muntele olivilor arată semnele cari vor premerge risipirĭĭ templuluĭ.

1. Şi eşind el din templu, zice luĭ unul din învĕţăceiĭ sĕĭ: Învĕţătorule, vezĭ ce fel de pietri şi ce fel de zidirĭ. 2. Şi Isus zise luĭ: Vezĭ aceste zidirĭ marĭ? Nu sĕ va lăsa piatră pe piatră, care nu sĕ va desface. 3. Şi şĕzênd el în muntele măslinilor înpreajma templuluĭ, îl întrebară pe el deosebĭ Petru şi Iacob şi Ioan şi Andreiŭ: 4. Spune nouĕ, când vor fi aceste? Şi ce semn va fi când se vor plini aceste toate? *Unul din învĕţăceiĭ*; nu sĕ spune care; fără îndoială este că nu unul din ceĭ amintiţĭ maĭ apoĭ (v. 3). *Ce fel de pietri;* Irod poruncise a sĕ pune în substrucţiunea templuluĭ pietri de dimenziunĭ foarte marĭ. *Iosif Flaviu* (Antiq. 15, 11. 3) descrie templul; el zice că periferia era 4 stadiĭ; templul însuş (ὁ ναός) era din blocurĭ marĭ de marmoră aurită; întreg edificiul era foarte pompos şi impresiona deosebit (Bell. jud. 5, 5. 6). *Vezĭ aceste zidirĭ* exprimă mirarea, de care e cuprins întrebătorul. οὐ μή cu conj. aor. Win. p. 471. 3. Mc. în această anunţare a

risipirii Ierusalimului se deosebește încâtva de Mt.; el tradează mai mult tendența (v. 5. 9. 23. 33; 33. 35. 37) de a marca deosebirea credincioșilor de ceialalți, îndeosebi de poporul T. V. De aceea să și rostește această cuvêntare din locul unde după Zah. 14, 4 (LXX) Domnul va crepa muntele maslinilor ca în valea așa formată să scape rămășița poporului lui Iehova din Ierusalim. *Aceste* (v. 4) să rapoartă la ruinarea templului; iar *aceste toate* la toate actele cari vor însoți ruinarea lui, la venirea Domnului și sfârșitul lumii, cf, Mt. 24. 3.

5. Iar Isus începu a zice lor: Vedeți ca să nu vă înșale cineva pe voi. 6. Mulți vor veni întru numele meu, zicând că eu sunt, și pe mulți vor amăgi. 7. Iar când veți auzi războae și vești de războae, nu vă turburați; căci trebue să fie, ci încă nu e sfârșitul. 8. Căci se vor scula popor asupra poporului și împărăție asupra împărăției, vor fi cutremure pe unele locuri, vor fi foameți și turburări. 9. Începutul durerilor sunt aceste. Iar păziți-vă pe voi înșivă; vă vor da pe voi la judecătorii și în sinagoge vă vor bate și înaintea guvernatorilor și a regilor veți sta pentru mine, spre mărturie lor. 10. Și la toate neamurile trebue maiântâiu să se predice evangelia. 11. Și când vă vor duce pe voi dându-vă, nu grijiți ce veți vorbi, ci ce să va da vouă întru acea oră, aceea grăiți; căci nu sunteți voi care grăiți, ci Duhul sânt. 12. Și va da la moarte frate pe frate și tată pe fecior, și se vor scula fii asupra părinților și-i vor omorî pe ei. 13. Și veți fi urîți de toți pentru numele meu; iar celce rabdă până în sfârșit, acela se va mântui. Aci să spun semnele cari preced risipirea Ierusalimului și sfârșitul lumii (Mt. 24, 4—9. 14. 10—13. Lc. 21, 8—19). *Că eu sunt:* Cristos. După *căci trebue* urmează v. 8. altă propoziție motivătoare. Ântâiul *γάρ* (v. 7.) motivează pe *nu vă turburați* iar al doilea (v. 8.) explică *veștile de războae* etc. După *foameți* lipsește în unele Msse: *turburări. În sinagoge vă vor bate* este al doilea fel de maltratare între cele amintite (3) cari formează gradațiune: veți fi dușî în sinagoge și cu bătae siliți a vă face membrii lor. *Spre mărturie*

lor să rapoartă la locuitorĭ şi regĭ (2. Tim. 4, 17): aşa vor lăţi eĭ evangelia. Înainte de sfârşitul durerilor şi al veacurilor trebue să ajungă evangelia la toate popoarele, de aceea v. 10. La v. 11. cf. Mt. 10, 19. Lc. 12, 11. V. 12. cf. Mt. 10, 21 sq. *Celce rabdă până în sfârşit:* e statornic în mărturisirea credinţiĭ, cf. Mt. 24, 13.

14. Iar când veţĭ vedea uriciunea pustiiriĭ stând unde nu să cade, celce citeşte să înţeleagă, 15. atuncĭ ceĭ din Iudeea să fugă la munţĭ, iar cel de pe casă să nu se pogoare nicĭ să între să iee ceva din casa sa, 16. şi care este la câmp să nu se întoarcă îndĕrĕt să-şĭ iee haina sa. 17. Vaĭ de celece aŭ în pântece şi de celece lăptează în zilele acelea. 18. Iar vĕ rugaţĭ ca să nu fie fuga voastră iarna. 19. Căcĭ vor fi zilele acelea nevoe ca care nu a fost dela începutul făpturiĭ, care a zidit-o Dumnezeŭ, până acum şi nicĭ va fi. 20. Şi de nu ar scurta Domnul zilele, nu s'ar mântui nicĭ un trup; dar pentru ceĭ aleşĭ, pe care a ales, a scurtat zilele; cf. Mt. 24, 15—22. Recepta are după *pustiiriĭ: ceeace s'a zis de Daniil prorocul*; lipsesc însă ℵBDL Verz. — adaus din Mt. *ὁ εἰς τὸν ἀγρόν*: celce a mers afară la câmp. *Fuga voastră* lipseşte ℵBDL Min. Itala Vulg.; în acest caz *să nu fie* are înţeles general despre nevoea prezisă. *Vor fi... nevoe;* substantivul pus în loc de adiectiv; e evraizm = vor fi pline de nevoĭ. La v. 20 cf. Mt. 24, 21 sq.

21. Şi atuncĭ de va zice cineva vouĕ: Iată aicĭ Cristos, iată acolo, nu credeţĭ. 22. Căcĭ se vor scula mulţĭ Cristoşĭ mincinoşĭ şi prorocĭ mincinoşĭ şi vor da semne şi minunĭ ca să amăgească, de să poate, pe ceĭ aleşĭ. 23. Iar voĭ vedeţĭ; toate vĭ-am spus vouĕ înainte. 24. Ci în zilele acelea după nevoea aceea soarele se va întuneca, şi luna nu va maĭ da lumina sa, 25. şi stelele vor fi căzând din cer şi puterile carĭ sûnt în cerurĭ se vor clăti. 26. Şi atuncĭ vor vedea pe Fiul omuluĭ venind în norĭ cu putere multă şi mărire. 27. Şi atuncĭ va trimite îngerĭĭ şi va aduna pe aleşiĭ sĕĭ din cele patru vênturĭ, dela marginea pămên-

tuluĭ până la marginea ceruluĭ. 28. Iar dela smochin învĕţaţĭ pilda. Când ramul e deja fraged şi creşte frunza, ştiţĭ că aproape este vara: 29. aşa şi voĭ când vedeţĭ aceste întâmplându-se, să ştiţĭ că aproape este la uşĭ. 30. Adevĕr zic vouĕ că nu va trece neamul acesta până când aceste toate vor fi. 31. Cerul şi pământul vor trece, iar cuvintele mele nu vor trece. 32. Iar de ziua aceea şi de oră nimene nu ştie, nicĭ îngerii în cer, nicĭ Fiul, fără numaĭ Tatăl. Aci să tratează sfârşitul lumiĭ, Mt. 24, 23—36. Lc. 21, 25—33. La *atunci* cf. Mt. 24, 23. *Vor da semne* după ℵABC, iar D are: *vor face*. Unele Msse aŭ *iată* înaintea luĭ *vĕ-am spus vouĕ înainte* — adaus din Mt. Mt. 24, 27 sq. lipseşte aci. V. 25 avem variante: *stelele vor fi căzând din cer* şi *stelele ceruluĭ vor fi căzând*. Expresiunea *stelele*... *căzând* e maĭ pitorească şi arată că acest fenomen nu să întâmplă întrun singur act. *Puterile carĭ sûnt în ceruri*: puterile carĭ lucrează în şi afară de aceste, Mt. 24, 39. *Aleşiĭ*: *sĕĭ*, după ℵABC; aceştia sûnt în intimă comunitate cu Fiul omuluĭ. *Dela marginea pământuluĭ* etc.: dela un capĕt al pământuluĭ până la celălalt, până unde pare că cerul îl atinge. Pământul să închipueşte ca un plan înconjurat de cer. Vor fi decĭ adunaţĭ credincioşiĭ de pe pământ şi ceĭ din cer (1. Cor. 15, 23; 1. Tes. 4, 13 sq.). La v. 28—31 cf. Mt. 24, 32—35. V. 32. exprimă că nicĭo creatură nu ştie timpul când aceste să vor întâmpla. *Nimene*, adecă om; formează cu cele următoare gradaţiune. *Fiul* nu ştie ca om; cf. Lc. 2 52. Acta 1, 7. Mt. 8, 10. *Nicĭ Fiul* lipseşte la Mt.

33. Păziţi-vĕ, priveghiaţĭ şi vĕ rugaţĭ; căcĭ nu ştiţĭ când e timpul. 34. Ca un om care călĕtorind departe lăsându-şĭ casa sa şi dând putere slugilor sale, fiecăruĭ lucrul sĕŭ, şi portaruluĭ porunci să privegheze. 35. Priveghiaţĭ decĭ; căcĭ nu ştiţĭ când vine domnul caseĭ, seara saŭ la miezul nopţiĭ saŭ la cântatul cocoşuluĭ saŭ dimineaţa; 36. ca nu venind fără de veste să vĕ afle dormind. 37. Iar ce zic vouĕ, tuturor zic, priveghiaţĭ. *Şi vĕ rugaţi* din Recepta lipseşte BD. *Când e timpul*:

potrivit a sĕ plini cele prezise. V. 34. începe: *ca un om* asĕmĕnarea, care după propoziţiunile participiale continuă în *şi porunci portarului* etc., trece apoĭ v. 35. în vorbire directă fără sĕ urmeze apodoză (adecă: aşa vĕ poruncesc vouĕ: priveghiaţi). *Putere*: asupra caseĭ şi apertinenţelor cari avea el însuş. *Lucrul sĕŭ* sĕ leagă strîns cu *fiecăruĭ*: puterea primită nu o pot folosi la olaltă, ci fiecare în atacerile sale. *Şi* înaintea *portarului* nu e copulă, ci = aşijdere, arĕtând că funcţiunea luĭ este deosebĭ de mare importanţă pentru toţĭ. Învĕţăceiĭ sĕ asamĕnă cu portarul care priveghează pentru ceĭ din casă şi aşteaptă pe stăpânul sĕŭ. *Seara, miezul nopţiĭ* etc. sûnt cele 4 străjĭ de noapte (Mt. 26, 34). Isus nu provoacă numaĭ pe învĕţăceĭ, ci pe toţĭ credincioşiĭ, de aceea *iar ce zic vouĕ* etc.

PARTEA A DOUA.

Istoria patimilor, morții, învierii și înălțării lui Isus, 14, 1—16, 20.

§. 66. Patimile lui Isus, 14, 1—15, 19.

a) Sfatul sinedriului; ungerea lui Isus; tradarea lui Iuda, 14, 1—11.

(Mt. 26, 2—16. Lc. 22, 1—6. Io. 12, 1—8).

1. Și erau paștele și azimele după două zile. Și căutau arhiereii și cărturarii cum prinzându-l cu înșelăciune să-l omoare. 2. Căci ziceau: Nu la sărbătoare, ca să nu se facă răscoala poporului. *Paștele și azimele:* paștele cari sunt și sărbătoarea azimelor (cf. 3. Ezra 1, 10. 17. 19). V. 2. motivează sfatul din v. 1. Paștele sunt aproape, deci cu înșelăciune trebue să-l înlăture, căci altcum în popor s'ar naște tumult. μήποτε cu indic. exprimă așteptarea sigură că ceva să întâmplă (Win. p. 468. 2. b. a).

3 Și fiind el în Betania în casa lui Simon leprosul, șezând el la masă venit-a o muiere având un vas de alabastru cu mir de nard curat de mult preț; și spărgând vasul l-a vărsat pe capul lui. 4. Iar erau unii care supărați ziceau întru sine: Pentruce s'a făcut această pagubă a mirului? 5. Căci să putea vinde mirul mai mult decât cu trei sute de denari și să se dee săracilor; și se mâniau pe ea. 6. Iar Isus zise: Lăsați-o pe ea; de ce-i faceți supărare? Lucru bun a făcut cu mine. 7. Căci pe săraci pururea îi aveți cu voi și când voiți le puteți face bine, iar pe mine nu mă aveți pururea. 8. Ce a putut a făcut; mai nainte a apucat a-mi unge trupul meu spre îngropare. 9. Adevăr zic vouă, că oriunde să va predica evangelia în toată lumea, și ce a făcut aceasta să va spune întru pomenirea ei. 10. Și

Iuda Iscariot, unul din cei doĭsprezece, s'a dus la arhiereĭ ca să-l vîndă pe el lor. 11. Iar eĭ auzind s'aŭ bucurat şi aŭ promis să-ĭ dee argint; şi căuta prilej cum l-ar vinde pe el. *Fiind el* în legătură cu *în casa luĭ Simon* are înţelesul imperf. ἦλθε începe o propoziţie principală până la *πολυτελοῦς*, apoĭ cu *καί* începe a doua propoziţie. Oleul de nard era cel maĭ preţuit, să prepara din planta nard care creşte maĭ ales în India. Cel maĭ fin oleŭ să producea în Tars în Azia mică, de unde să vindea în văscioare de alabastru cu grumaz lung care să sigila. Dubioasă este etimologia luĭ *πιστικός*. Uniĭ zic că însemnează *adevĕrat, veritabil,* fiind contrarul *pseudonardus* (*Pliniu,* N. H. 12, 12, 26); alţiĭ deduc dela *πίνω* saŭ *πιπίσκω* = *de beut;* alţiĭ zic că să numeşte după oraşul *Pista* în Perzia. *πολυτελοῦς* să leagă cu *νάρδου;* alţiĭ cu *μύρου*. Muierea sparge văsciorul, ce dovedeşte nemărginita eĭ iubire către Isus; pentru dînsa acesta nu are valoare. *Eraŭ uniĭ . . întru sine*: între olaltă îşĭ exprimaŭ displăcerea: *Pentruce* etc. Recepta are după *întru sine*: *şi ziceaŭ.* ABΔΠ aŭ ἐπάνω τριακοσίων δηναρίων, fiind ἐπάνω prepoz. cu genit. Mt. *pentru mult. Să se dee săracilor*: suma pentru care s'ar fi vîndut. ἐν ἐμοί nu însemnează numaĭ *cu mine*, pentrucă ἐργάζεσθαι să construeşte cu două acuz., ci ἐν exprimă că muierea a săvîrşit o faptă care o mulţumeşte deplin. *Şi când*: orĭcând voiţĭ; adaus comentator de Mc.; lipseşte la Mt. şi Io. V. 7. BCDLΔ citesc *πάντοτε . . . . αὐτοῖς πάντοτε εὖ ποιῆσαι . . μεθ' ἑαυτῶν* în loc de persoana a 2. (*σεαυτῶν*; Win. p. 142. 5). *Ce a putut*: face. *Spre îngropare*; artic. *τόν* exprimă că îngropăciune să cuvine trupurilor moarte; ungerea de acum îl înfăţişează mort deja. *În toată lumea* lângă *orĭ unde să va predica evangelia*: cercul predicărĭĭ evangelice va fi şi al numelui acesteĭ femeĭ. La v. 10. cf. Mt. 26, 14 sq. *Unul din cei doĭsprezece* marchează groznicia fapteĭ. *παραδοῖ* după BD şi nu *παραδῷ*.

b) Cina cea de taină, 14, 12—25.

(Mt. 26, 17—29. Lc. 22, 7—23; 1. Cor. 11, 23—25).

12. Şi în ziua dîntâiŭ a azimelor, când s'a junghiat mielul de paştĭ, ziseră către el învĕţă-

ceiĭ luĭ: Unde voeştĭ sĕ mergem sĕ gătim paştele? 13. Şi trimite doĭ din învĕţăceiĭ sĕĭ şi zise lor: Mergeţĭ în cetate, şi va întimpina pe voĭ un om ducênd un vas cu apă; mergeţĭ după el, 14. şi unde va întra ziceţĭ stăpânuluĭ caseĭ că învĕţătorul zice: Unde este chilia mea, în care sĕ mănânc paştele cu învĕţăceiĭ meĭ? 15. Şi el va arĕta vouĕ un foişor mare aşternut gata, şi acolo gătiţĭ nouĕ. 16. Şi învĕţăceiĭ eşiră şi veniră în cetate şi găsiră cum le zisese lor, şi aŭ gătit paştele. Mc. spune apriat că ziua ântâia a sĕrbătoriĭ este în care sĕ junghia mielul pashal, aşadar 14. Nisan; cf. Mt. 26, 17. ἔθνον: mielul pashal; deja LXX întrebuinţează în loc de σφάζειν (Ex. 12, 21; 1. Sam. 25, 11; *Ios. Flaviu*, Bell. jud. 6, 9). *Trimite doĭ din învĕţăceĭ;* după Lc. 22, 7 pe Petru şi Ioan. κεράμιον este un vas de lut, care prin ὕδατον sĕ deosebeşte de vasul alabastru de maĭ nainte; Mt. lipseşte istorisirea omuluĭ cu vasul de lut. Isus nu spune apriat învĕţăceilor casa unde ţine paştele pentruca Iuda sĕ nu ştie şi astfel sĕ-l prindă înainte saŭ când eraŭ la masă. τὸ κατάλλυμά μου: chilia de care am nevoe; Isus o acordase deci maĭ nainte. ἀναγαῖον ca ἀνώγαιον (Lc. 22, 12), forma dorică ἀνά-γεων: *foişorul de pe casă* = ὑπερῷον. *El* (αὐτός): tocmaĭ acela la care aŭ fost conduşĭ învĕţăceiĭ, deşi maĭ nainte nu-l cunoşteaŭ. *Aşternută:* cu perinĭ de masă; *gata* exprimă că eĭ o pot întrebuinţa.

17. Şi făcêndu-se seară venit-a cu ceĭ doĭsprezece. 18. Şi şĕzênd eĭ la masă şi mâncând zise Isus: Adevĕr zic vouĕ că unul din voĭ mĕ va vinde, celce mănâncă cu mine. 19. Începură a se întrista şi a zice luĭ unul câte unul: Doar eŭ sûnt? 20. Iar el zise lor: Unul din ceĭ doĭsprezece, care întinge cu mine în blid. 21. Căcĭ Fiul omuluĭ merge precum este scris despre dênsul; dar vaĭ omuluĭ aceluia prin care Fiul omuluĭ sĕ va vinde; bine ar fi luĭ de nu s'ar fi născut omul acela. *Cu ceĭ doĭsprezece;* ceĭ doĭ se întorseseră din misiune. *Care mănâncă cu mine* nu determină pe tradator, ci arată mărimea crimeĭ care rupe legătura ce există între celce şĕd

la o masă (Ps. 41, 10). εἷς κατὰ εἷς saŭ εἷς καθεῖς, καθεἷς: în grecitatea de apoĭ luându-sĕ prepoziţia ca adverb. V. 19. după *doar eŭ sûnt* are Recepta *şi altul*: *doar eŭ sûnt?*, dar lipsesc ℵBCLPΔ Verz. La v. 20. cf. Mt. 26, 23 sq. *Celce întinge cu mine în blid* determină maĭ aproape pe tradator, deşi nu destul de lămurit; indică maĭ mult momentul întristător că acela şi acum ia parte la masă ca cum s'ar numĕra între învĕţăceiĭ luĭ. V. 21 arată că Mesia trebue sĕ pătimească, dar vênzătorul nu e nevinovat.

22. Şi mâncând eĭ luând pâne binecuvêntând a frânt-o şi a dat lor şi zise: Luaţĭ; acesta este trupul meŭ; 23. şi luând paharul mulţumind l-a dat lor, şi beură din el toţĭ. 24. Şi zise lor: Acesta este sângele meŭ al legămêntuluĭ, care sĕ varsă pentru mulţĭ. 25. Adevĕr zic vouĕ că de acum nu voiŭ maĭ bea din rodul viţeĭ până în ziua aceea când noŭ îl voiŭ bea întru împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. Mt. şi Mc. consună în relatarea aşĕzăriĭ s. Euharistiĭ, numaĭ că acest din urmă e foarte scurt avênd scopul sĕ arĕte că Isus de bună voe a primit patimile şi moartea, de aceea repeţeşte *meŭ* după *trupul* şi *sângele*. Nu tocmaĭ corectă este relatarea aci la pahar, pentrucă după text pare că Isus a rostit cuvintele: *Acesta e sângele meŭ* etc. dupăce toţĭ beuseră. Recepta citeşte v. 22. *Isus* după *luând*; *mâncaţĭ* după *luaţĭ*; cari lipsesc în foarte multe mărturiĭ. V. 24. nu sĕ poate decide de avem sĕ citim *al nouluĭ legămênt* saŭ numaĭ *legămêntuluĭ*; variantă maĭ este περὶ şi ὑπὲρ πολλῶν.

c) *Smintirea învĕţăceilor, 14, 26—31.*

(Mt. 26, 30—35. Lc. 22, 31 sq. Io. 13, 36—38).

26. Şi dupăce aŭ cântat eşiră în muntele maslinilor. 27. Şi zice Isus lor că toţĭ vĕ veţĭ sminti, că scris este: Bate-voiŭ păstorul, şi oile se vor risipi. 28. Ci dupăce voiŭ învia merge-voiŭ înaintea voastră în Galileea. 29. Iar Petru zise luĭ: Şi dacă toţĭ se vor sminti, dar eŭ nu. 30. Şi zice Isus luĭ: Adevĕr zic ţie că tu azĭ în această noapte înainte de ce va fi cântat cocoşul de douĕ

orĭ de treĭ orĭ te veĭ lăpăda de mine. 31. Iar el maĭ vêrtos zicea: De ar trebui să mor cu tine, nu mĕ voiŭ lăpăda de tine. Iar asemene ziseră şi ceialalţĭ. V. 27. are Recepta după *vĕ veţĭ sminti*: *întru mine în această noapte*; lipsesc în maĭ multe mărturiĭ, par adause din Mt. 26, 31. *εἰ καί* opune asigurarea sa spuselor luĭ Isus: eŭ nu voiŭ face ceeace tu afirmĭ. *Tu* e opus cu emfază luĭ: *Dar eŭ nu*. Mc. este aci maĭ precis avênd *de două orĭ*, ce lipseşte la ceialalţĭ evangelişti. *Azĭ în această noapte* etc. exprimă că cuvintele luĭ Isus adresate luĭ Petru şi celorlalţĭ încurênd să vor realiza. V. 31. Recepta citeşte: *ὁ δὲ ἐκ περισσοῦ ἔλεγεν μᾶλλον*; iar ℵBCD *ὁ δὲ ἐκπερισσῶς ἐλάλει* cu şi fără *μᾶλλον*: el face gură mare, exprimând că Petru grăea foarte multe. În acest caz e la loc deosebirea între *λαλεῖν=a vorbi multe* şi *λέγειν=a vorbi. οὐ μή* cu indic. viit. (Mt. 16, 22. Lc. 10, 19. 22, 34).

d) Isus în Getsemane, 14, 32—42.

(Mt. 26, 36—46. Lc. 22, 39—46).

32. Şi veniră în ţarina ce să zice Getsemane, şi zise învĕţăceilor sĕĭ: Şĕdeţĭ aci până mĕ voiŭ ruga. 33. Şi luà cu sine pe Petru şi pe Iacob şi pe Ioan, şi începu a se spăimênta şi a se teme, 34. şi zice lor: Foarte întristat este sufletul meŭ până la moarte; rĕmâneţĭ aci şi priveghiaţĭ. 35. Şi mergênd puţin înainte a căzut pe pămênt şi se ruga că de este cu putinţă să treacă dela el ora, 36. şi zicea: Aba, Părintele, toate sûnt ţie cu putinţă, ia dela mine acest pahar; dar nu ce eŭ voesc ci ce tu voeştĭ. 37. Şi veni şi aflà pe eĭ dormind, şi zise luĭ Petru: Simone, dormĭ? Nu aĭ putut priveghia o oră? 38. Priveghiaţĭ şi vĕ rugaţĭ, ca să nu întraţĭ în ispită. Duhul este gata, iar carnea e slabă. 39. Şi iarăş a mers de s'a rugat zicênd aceleaşĭ cuvinte. 40. Şi întorcêndu-se i-a găsit pe eĭ iarăş dormind; căcĭ eraŭ îngreoiaţĭ ochiĭ lor, şi nu ştieaŭ ce să răspundă luĭ. 41. Şi veni a treia oară şi zice lor: Dormiţĭ în viitor

şi vĕ odihniţĭ; destul! sosit-a ora când sĕ va da Fiul omuluĭ în mânile pĕcătoşilor. 42. Sculaţĭ, sĕ mergem; iată s'a apropiat celce m'a vêndut, cf. Mt. 26, 36. ἐκθαμβεῖσθαι exprimă spaima de bucurie, aci frica ce l-a cuprins pe Isus aducêndu-şĭ aminte de patimile cari-l aşteaptă; aceasta a produs apoĭ temere (ἀδημονεῖν). *Ora*: hotărită luĭ pentru pătimire (v. 41.) — ea ar trece de ar voi Tatăl. ἀββᾶ ὁ πατήρ; Mc. păstrează cuvêntul aramaic (אבא)pronunţat de Isus în rugăciune, dar îl traduce pentru cititorĭ. Alocuţiunea aceasta devine nume propriŭ la creştinĭĭ de naţionalitate grecă. *Toate sûnt cu putinţă:* omnipotenţa Tatăluĭ o recunoaşte Fiul. τί=ὅ, τι şi trebue suplinit *sĕ fie* la *ce voesc* şi la *ce tu voeştĭ*. Între *vĕ odihniţĭ* şi *destul* e o pauză scurtă. *În viitor*: opus la ceeace eĭ nu pot face acum; când el nu va maĭ fi cu dênşiĭ, atuncĭ pot satisface şi cerinţĭĭ de a dormi; acum timpul nu e potrivit. Explicările luĭ ἀπέχει cu *e departe:* frica; saŭ: *acum nu maĭ merge, s'a sfêrşit cu mine,* nu sûnt corecte.

e) Prinderea luĭ Isus, 14, 43—52.

(Mt. 26, 47—56. Lc. 23, 47—53).

43. Şi îndată încă grăind el venit-a Iuda Iscarioteanul unul din ceĭ doĭsprezece, şi cu el mulţime multă cu săbiĭ şi cu ciomege dela arhiereĭ şi cărturarĭ şi bĕtrânĭ. 44. Iar celce îl vênduse pe el le dăduse lor semn zicênd: Pe care voiŭ săruta acela este; prindeţi-l şi-l duceţĭ cu siguranţă. 45. Şi venind îndată apropiindu-se de el zise: Învĕţătorule, şi l-a sărutat pe el. 46. Iar eĭ puseră mânile pe el şi-l prinseră. 47. Iar unul din celce stăteaŭ lângă el scoţênd sabia a lovit pe sluga arhiereuluĭ şi i-a tăiat luĭ urechea. 48. Şi rĕspunzênd Isus zise lor: Ca la un tâlhar aţĭ eşit cu săbiĭ şi cu ciomege sĕ mĕ prindeţĭ; 49. în toate zilele eram la voĭ în templu învĕţând, şi nu m-aţĭ prins; ci ca sĕ se plinească scripturile. 50. Şi lăsându-l pe el aŭ fugit toţĭ. 51. Şi un tênĕr oarecare mergea după el care

îmbrăcase giolgiŭ pe trupul gol, şi-l prinseră pe el; 52. iar el lăsând giolgiul gol a fugit. *εἷς τῶν δώδεκα* ca v. 10. *Iscarioteanul* lipseşte ℵBC. *δέδωκει* e plusquamperf. fără augment (Win. p. 70. 9). *σύσσημον* e neutru dela *σύσσημος*: *timbrat, jiguit,* însemnează un semn cunoscut ca *σύμβουλον*. *ἀσφαλῶς*: sigur, nu poate scăpa. În v. 45. unele Msse repeţesc *ῥαββί*, ce ar marca şi mai mult făţărnicia vênzătoruluĭ. *Unul din ceĭce stăteaŭ lângă el* poate fi numaĭ unul din ceĭ amintiţi v. 33; după Io. 18, 10. este Petru. *Ci ca să se plinească scripturile* s'aŭ întâmplat aceste, cf. Mt. 26, 56. *Aŭ fugit toţi:* şi ceialalţi învĕţăceĭ, nu numaĭ ceĭ 3 (v. 47.). *σίνδων* (giolgiŭ) era îmbrăcăminte de dormit; de bumbac orĭ pânză; aci dovedeşte că acest tênĕr era foarte aproape de locul unde aŭ prins pe Isus şi poate zgomotul produs cu această ocaziune l-a îndemnat să vină la faţa loculuĭ. *συνηκολούθει* trebue citit: a mers împreună cu dênsul, adecă a însoţit pe învĕţăceiĭ amintiţi v. 50. din cetate saŭ din localul unde să ţinuse pasha. *Ambrozie, Crizostom, Grigorie* cred că acest tênĕr este Ioan; *Epifane, Teofilact* că este Iacob cel tênĕr, fratele Domnuluĭ, raportându-se la Hegesip (Eus. H. E. 2, 25). Dar *un tênĕr oarecare,* apoĭ haina de noapte arată lămurit că un apostol nu putem înţelege aci, deşi trebue să fi fost un partizan al luĭ Isus, căcĭ numaĭ aşa să explică interesul ce-l are pentru dênsul. Din multe indiciĭ pare că este evangelistul: numaĭ el aminteşte această întâmplare şi n'a putut-o auzi dela învĕţăceiĭ care fugiseră; era de naştere din Ierusalim (Acta 12, 12). Recepta (*AΣ* Maiusc.) citeşte după *αὐτόν* în v. 51 încă *οἱ νεανίσκοι*: slugile sinedriuluĭ, saŭ tineriĭ care eraŭ în mulţime.

f) Condamnarea luĭ Isus. Petru se lapădă, 14, 53—72.

(Mt. 26, 57—75. Lc. 22, 54—62. Io. 18, 15—18. 25—27).

53. Şi duseră pe Isus la arhiereŭ, şi s'aŭ adunat la el toţĭ arhiereiĭ şi bĕtrâniĭ şi cărturariĭ. 54. Şi Petru de departe mergea după el până în lăuntru în curtea arhiereuluĭ, şi era şĕzênd cu slugile şi se încălzea la foc. *αὐτῷ* v. 53 de citit după ℵCD*Δ* Itala, Vulg. deşi lipseşte AB şi în Mssele cu text

emendat. Acest *αὐτῷ* să rapoartă la Isus: fiind el întrodus în acelaș moment aŭ venit și arhiereiĭ etc. chiemațĭ de maĭ nainte, pentrucă în T. N. (Lc. 23, 55. Acta 1, 21. 9, 39 etc. Io. 11, 33) *συνέρχεσθαί τινι* = una cum aliquo venire (Win. p. 202). *La arhiereŭ:* Caiafa (Mt. 26, 57). *Arhiereiĭ* cf. Mt. 2, 4. 26, 14 etc. Petru merge după Isus de departe ca cum n'ar fi în societatea luĭ — deja începe a se lăpăda de Isus. *φῶς* în loc de *πῦρ* (*Xen.* Hell. 6. 2. 29).

55. Iar arhiereiĭ și întreg sinedriul căuta mărturie contra luĭ Isus ca să-l omoară, și nu aflaŭ; 56. căcĭ mulțĭ aŭ mărturisit mincinos asupra luĭ, și nu eraŭ asemene mărturiile. 57. Și uniĭ sculându-se mărturisesc minciună asupra luĭ zicênd: 58. Că noĭ l-am auzit pe el zicênd că eŭ voiŭ sparge acest templu făcut de mânĭ, și în treĭ zile altul voiŭ zidi nefăcut de mânĭ. 59. Și nicĭ așa mărturia lor nu era asemene. 60. Și sculându-se arhiereul în mijloc întrebă pe Isus zicênd: Nu rĕspunzĭ nimica ce aceștia mărturisesc asupra ta? 61. Iar el tăcea și nimic nu rĕspundea. Iarăș l-a întrebat arhiereul pe el și zise luĭ: Tu eștĭ Cristos Fiul celuĭ binecuvêntat? 62. Iar Isus zise: Eŭ sûnt, și vețĭ vedea pe Fiul omuluĭ șĕzênd de dreapta puteriĭ și venind cu noriĭ cerului. 63. Iar arhiereul rupênd hainele sale zise: Ce ne maĭ trebue mărturiĭ? 64. Ațĭ auzit hula; ce vi să pare voue? Iar eĭ toțĭ l-aŭ osândit că vinovat este morțiĭ. 65. Și începură uniĭ a-l scuipi și a-ĭ acoperi fața luĭ și a-l bate cu pumniĭ și a zice luĭ: Prorocește. Și slugile îl luară în primire cu palme. *Asemene:* nu consunaŭ între olaltă spusele; de aceea nicĭ nu să putea aduce vro sentență pe temeiul lor. La v. 58 cf. Mt. 26, 60. *Făcut de mânĭ... nefăcut de mânĭ* sûnt cuvintele martorilor, care vĕd în aceste desprețuirea sanctuaruluĭ; nu ale evangelistuluĭ. *ἀχειροποίητον* e complinire apozițională la *ἄλλον*. V. 59. relatează că și aceștĭ martorĭ nu consunaŭ. De aci putem conchide că mărturiile să ascultaŭ separat, ca să pară că s'a observat procedarea strict judecătorească; după toată dreptatea. *În mijloc*: membriĭ sinedriuluĭ

ședeaŭ în semicerc; arhiereul este acum aproape de delinquent. V. 60. *Nu rĕspunzĭ... asupra ta* sĕ poate lua ca una saŭ două întrebărĭ; în cazul din urmă: *Nu rĕspunzĭ nimica? Ce este ce aceştia mărturisesc asupra ta?* (τί = ὅ, τι). *Fiul celuĭ binecuvêntat* corespunde luĭ בן־ברוך; *cel binecuvêntat* (הברוך) numeaŭ rabiniĭ pe Dumnezeŭ. Expresiunea e aleasă spre a arĕta hulirea ce s'ar face afirmându-sĕ întrebarea. Isus nu numaĭ confirmă întrebarea ci adauge: *Şi veţĭ vedea* etc., spuind aşa judecătorilor sĕĭ de acum că el va fi odinioară adevĕratul judecător. *Cu norĭ* (Mt. 26, 64 ἐπί) cf. Dan. 7, 13. τοὺς χιτῶνας pentrucă israilteniĭ cu dare de mână purtaŭ două rênduriĭ de subvestminte (cf. Mt. 26, 65). τί ὑμῖν φαίνεται nu = τί ὑμῖν δοκεῖ, ci: ce socotiţĭ, cum vi sĕ lămureşte afacerea? *L-aŭ osândit:* rezultatul care de mult era hotărît în sînul sinedriuluĭ, dar lipsea formalitatea. *Şi... unĭĭ:* din sinedriştĭ, pentrucă slugile sĕ amintesc în special. După condamnarea luĭ Isus de sinedriu orĭcine putea sĕ-l maltrateze. *Proroceşte* (cine te-a lovit, Mt. Lc.) e nedeterminat şi este numaĭ batjocură. *Slugile:* căror este dat el sĕ-l păzească până la alte dispoziţiunĭ — încă îl primesc cu palme. Recepta ἔβαλλον: îl băteaŭ cu palmele în loc de ἔλαβον.

66. Şi fiind Petru jos în curte venit-a una din slujnicile arhiereuluĭ, 67. şi vĕzênd pe Petru încălzindu-se căutând la el zise: Şi tu eraĭ cu Isus Nazarineanul. 68. Iar el s'a lăpĕdat zicênd: Nicĭ ştiŭ, nicĭ pricep ce tu zicĭ. Şi eşi afară în întrată, şi a cântat cocoşul. 69. Şi slujnica vĕzêndu-l pe el începu iarăş a zice celorce stăteaŭ că acesta este dintrênşiĭ. 70. Iar el iarăş s'a lăpĕdat. Şi peste puţin iarăş ceĭce stăteaŭ ziseră luĭ Petru: Cu adevĕrat dintrênşiĭ eştĭ; căcĭ şi tu eştĭ galileean. 71. Iar el începu a se blăstĕma şi a se jura că nu ştiŭ pe omul acela de care graiţĭ. 72. Şi îndată a doua oară a cântat cocoşul. Şi şĭ-a adus aminte Petru de cuvintele cum zisese Isus luĭ că înainte de ce va cânta cocoşul de două orĭ de treĭ orĭ te veĭ lăpĕda de mine. Şi băgând seamă a plâns. *Jos:* în opunere cu edificiile situate maĭ sus împrejurul curţiĭ (Mt. 26, 3). *Încălzindu-se:* vĕzêndu-l la foc

cum se încălzește l-a putut observa mai bine și cunoaște că e din societatea lui Isus. *Nici știu, nici pricep*: neagă absolut orice comunitate cu Isus. οὔτε–οὔτε leagă și mai strîns sub o noțiune principală negațiunile cuprinse în verb decât dacă ar sta οὐκ–οὐδέ. εἰς τὸ προαύλιον: e întrata din afară, cf. Mt. 27, 71. *Și a cântat cocoșul:* numai la Mc.; asemene și la plinirea prezicerii din v. 30 — după ACD*JΛΠ*, lipsește ℵBL: indică timpul când s'au întâmplat întâia lăpădare. *Slujnica* poate fi numai cea din v. 66. pentru *văzându-l pe el* și *iarăș*. πάλιν din v. 67. să leagă cu ἤρξατο nu cu ἰδοῦσα: ea l-a văzut mai nainte că voia să se depărteze, dar acum iarăș îl vede aci, de aceea începe de nou a vorbi asupra lucrului. Ea spune și altora părerea sa (Mt. unei slujnice; Io. slugilor). Recepta citește după *galileean: căci și vorba ta samănă* — deși lipsește în multe mărturii. *A doua oară:* timpul când s'a întâmplat lăpădarea din urmă; cântatul cocoșilor a doua oară care vestește dimineața (pela 3 ore). *Îndată* lipsește în unele Msse și poate fi adaus din Mt. καὶ ἐπιβαλών scil. τὸν νοῦν și să rapoartă la ἀνεμνήσθη: Petru își aduce aminte de cuvintele lui Isus, cugetă asupra lor, plânge.[1])

g) Pilat ascultă pe Isus; condamnarea și batjocurirea lui, 15, 1—19.

(Mt. 27, 1. 2. 11—31. Lc 23, 1—3. 18—25. Io. 18, 29—19, 6).

1. Și îndată dimineața făcând sfat arhiereii cu bătrânii și cărturarii și întreg sinedriul, legând pe Isus l-au dus și l-au dat lui Pilat. 2. Și l-a întrebat pe el Pilat zicând: Tu ești regele Iudeilor? Iar el răspunzând lui zise: Tu zici. 3. Și arhiereii îl pîrau pe el mult. 4. Iar Pilat iarăș îl întrebă pe el: Nu răspunzi nimica? Vezi câte mărturisesc asupra ta. 5. Iar Isus mai mult nimic nu a răspuns, că se mira Pilat. *Dimineața:* timpul să determină pentru verbul principal arătând când

[1]) *Vulg. Ital. got. copt. sir. Zigaben* etc: coepit flere, cum a și citit D (ἤρξατο κλαίειν); dar atunci ar trebue să stee ἐπέβαλε κλαίειν = începea să plângă. *Teofilact* suplinește la ἐπιβαλών cuvintele τὸ ἱμάτιον τῇ κεφαλῇ (veste capiti injecta flevit): și-a acoperit capul cu mantaua și a plâns — o întregire arbitrară.

s'aŭ ţinut pertractările principale. *Şi întreg sinedriul; şi* = şi adecă; avem o şedinţă plenară a sinedriuluĭ; iar scopul sfătuirii sĕ spune: *legând pe Isus* etc., decĭ cum sĕ-l predee procuratoruluĭ roman, cf. Mt. 27, 2. Sfîrşitul luĭ Iuda şi Lc. 23 6—12 lipsesc. V. 1—5 cf. Mt. 27, 1—14.

6. Iar la sĕrbătoare slobozea lor câte un legat pe care-l cereaŭ. 7. Iar era unul care se numea Baraba legat cu ceĭce se resculaseră, care în rĕscoala lor făcuseră o ucidere. 8. Şi suindu-se poporul începu a cere precum pururea făcea lor. 9. Iar Pilat rĕspunse lor zicênd: Voiţĭ sĕ vĕ slobod vouĕ pe regele Iudeilor? 10. Căcĭ ştiea că pentru pizmă l-aŭ dat pe el arhiereiĭ. 11. Iar arhiereiĭ aţiţaŭ poporul ca maĭ vêrtos pe Baraba sĕ le slobozească lor. 12. Iar Pilat iarăş rĕspunzênd zise lor: Ce voiţĭ decĭ sĕ fac celuĭ pe care voĭ îl ziceţĭ regele Iudeilor? 13. Iar eĭ iarăş strigară: Răstîgneşte-l pe el. 14. Iar Pilat zise lor: Dar ce rĕŭ a făcut? Iar eĭ şi maĭ mult strigaŭ: Răstîgneşte-l pe el. 15. Iar Pilat voind sĕ facă pe voea poporuluĭ le-a slobozit lor pe Baraba, şi pe Isus l-a dat, după ce l-a lăsat sĕ-l bată, sĕ se răstîgnească. *ἀπέλυεν* = îndatina sĕ slobozească la Mt. — *κατὰ δὲ ἑορτήν* construcţie ca *κατ' ἐνιαυτόν*, *κατὰ μῆνα* etc. *Ceĭce se resculaseră* arată că Baraba era numaĭ între eĭ, dar adăugêndu-sĕ *care făcuseră o ucidere* exprimă nedreptatea ce sĕ face acum când cer ca acesta sĕ fie slobozit şi nu Isus. *συστασιαστής* ocură numaĭ la *Ios. Flaviu* (Antiq. 14, 2, 1); la clasicĭ *συστασιώτης*. *ἐν τῇ στάσει*: o rĕscoală în Iudeea, fără îndoială cunoscută Romanilor. *Şi suindu-se:* poporul se sue în fortăreaţă la procurator (palatul luĭ Pilat era pe deal, Mt. 27, 2) sĕ ceară amnestie pentru un făcĕtor de rele. *Cum pururea făcea lor:* totdeuna dădea lor; libera. V. 9. cf. Io. 18, 39; Mt. 27, 19 lipseşte aci. *Regele Iudeilor:* aci ca v. 12. sĕ îndemne pe popor a cere liberarea luĭ Isus ca sĕ poată rĕspinge acuza arhiereilor; el cunoscuse din atitudinea lor că numaĭ pizmă e la mijloc. ℵBCD aŭ v. 12. *τί οὖν ποιήσω* etc. *Decĭ* şi *iarăş* — în v. 13. — exprimă că poporul strigase deja ca sĕ le slobo-

zească pe Baraba. Dacă vĕ slobod pe acesta — zice Pilat — ce sĕ fac cu Isus? *Sĕ facă pe voea poporului*: voeşte sĕ-l mulţumească; cf. Mt. 27, 26.

16. Iar ostaşiĭ l-aŭ dus pe el în lăuntru curţiĭ, care e pretoriŭ, şi aŭ chiemat toată cohorta. 17. Şi l-aŭ îmbrăcat pe el în porfiră şi împletind cunună de spiniĭ aŭ pus-o luĭ; 18. şi începură sĕ i-se închine: Bucură-te regele Iudeilor; 19. şi-l băteaŭ pe el peste cap cu trestie şi-l scuipeaŭ, şi puindu-se în genunchiĭ se închinaŭ luĭ. *Ostaşiĭ:* romaniĭ care-l bătuseră şi trebueaŭ sĕ execute sentenţa de moarte. *Pretoriŭ*: era sediul cohorteĭ romane, cf. Mt. 27, 27. Io. 18, 28. *αὐλή=palat* cf. Mt. 26, 3; deşi de regulă în T. N. însemnează curtea înconjurată de edificiĭ, iar *ἔσω τῆς αὐλῆς* e lăuntrul curţiĭ ca contrast la *προαύλιον* (14, 68); după alţiĭ este palatul în contrast cu locul dinaintea luĭ, unde Isus fusese biciuit. *ὅ ἐστιν πραιτώριον* e atracţiune (Win. p. 157). *Porfiră,* cf. Mt. 27, 28. Dupăce l-aŭ făcut rege-caricatură îĭ aduc omagiĭ.

§. 67. Răstîgnirea şi înmormêntarea luĭ Isus, 15, 20—47.

(Mt. 27, 32—61. Lc. 23, 26—56. Io. 19, 17—42).

20. Şi dupăce l-aŭ batjocurit pe el, l-aŭ dezbrăcat de porfiră şi l-aŭ îmbrăcat în hainele sale. Şi l-aŭ dus sĕ-l răstîgnească. 21. Şi siliră pe oarecare trecĕtor Simon Cirineŭ care venea din câmp, tatăl luĭ Alexandru şi Ruf, ca sĕ ducă crucea luĭ. 22. Şi l-aŭ dus pe el la Golgota, care sĕ tâlcueşte locul căpăţineĭ. 23. Şi dădură luĭ sĕ bea vin cu smirnă; iar el nu a luat. 24. Şi l-aŭ răstîgnit, şi aŭ împărţit hainele luĭ, aruncând sorţiĭ pe ele cine ce va lua. 25. Şi era ora a treia şi l-aŭ răstîgnit pe el. 26. Şi era scrisă scrisoarea vineĭ luĭ: Regele Iudeilor. 27. Şi cu el aŭ răstîgnit doiĭ tâlharĭ, pe unul de dreapta şi pe altul de stânga. 28. Şi s'a plinit Scriptura care zice: Cu ceiĭ fără de lege s'a socotit. ℵ are *ἴδια* înainte de *ἱμάτια,* BCD citesc *τὰ ἱμάτια αὐτοῦ*, iar

Recepta combină amêndouĕ. *Aŭ silit* cf. Mt. 5, 41. *Care venea din câmp* nu dovedeşte că răstîgnirea s'a sĕvêrşit în zi de lucru, pentrucă deja ziua întâia a azimelor, o zi înainte de paştĭ, înceta tot lucrul; ci pare că el venea dela un bun al sĕŭ aproape de Ierusalim. Feciorĭi luĭ trebue sĕ fi fost cunoscuţĭ cititorilor (Rom. 16, 13). La v. 22. cf. Mt. 27, 33. *Γολγοθᾶ* e genit. corespunde luĭ *κρανίου*; Tischendorf citeşte *Γολγοθᾶν*; iar *τὸν Γολγοθᾶν τόπον* e format ca *ὁ Ἰορδάνης ποταμός* (1, 5). La v. 23. cf. Mt. 27, 34. *Iar el* (v. 23) sĕ rapoartă la Isus; obiectul e omis. *τίς τί* sûnt două întrebărĭ (Lc. 19, 15. Win. p. 583. 3). *ἐπ' αὐτά* după Ps. 22, 19. *Şi l-aŭ răstîgnit*: când l-aŭ răstîgnit. Comparând cu v. 33. 34 pare că patimile pe cruce aŭ ţinut 6 ore: pela ora a treia a fost răstîgnit, pela a şesea a întrat agonia morţiĭ, iar pela ora a 9. a reposat (cf. Io. 19, 14). La v. 26. cf. Mt. 27, 27. Io. 19, 19 sq. Citatul e Is. 53, 12; dar v. 28. lipseşte ℵBCDX Min. şi pare adaus din Lc. 22, 37; deşi există în Recepta, Mssele emendate şi maĭ în toate Verziunile.

29. Şi celce treceaŭ îl huleaŭ pe el clătind cu capul sĕŭ şi zicênd: Ha! celce strică templul şi-l zideşte în treĭ zile, 30. mântueşte-te pe tine însuţĭ pogorînd de pe cruce. 31. Aşijderea şi arhiereiĭ bătêndu-şĭ joc unul către altul împreună cu cărturariĭ ziceaŭ: Pe alţiĭ a mântuit, pe sine nu se poate mântui. 32. Cristos regele luĭ Israil, pogoară acum de pe cruce ca sĕ vedem şi sĕ credem. Şi celce eraŭ răstîgniţĭ împreună cu el aceea îl ocăraŭ. *Οὐά* (saŭ *οὐᾶ*: LXX: הא, Ezech. 25, 3. Dio Cass. 63, 20. Arrian. Epict. 3, 23, 34.) e esclamaţiune de batjocură, latin. *vah.* În loc de *pogorînd* aŭ unele Msse *pogoară* (*καταβα*). *Sĕ credem:* că eştĭ Mesia. După *πιστεύωμεν* unele Msse citesc *αὐτῷ, ἐπ' αὐτῷ, εἰς αὐτόν*. *Celce eraŭ răstîgniţĭ împreună* cf. Lc. 23, 39 sq. Mt. 27, 44.

33. Şi fiind ora a şesea întunerec se făcu peste tot pământul până la ora a noaua. 34. Şi în ora a noaua a strigat Isus cu glas mare zicênd: Eloi, Eloi, lema sabahtani? ce sĕ zice: Dumnezeul meŭ, Dumnezeul meŭ, de ce m'aĭ părăsit!

35. Şi unii din ceîce stăţeaŭ acolo auzind ziseră: Iată strigă pe Ilie. 36. Şi alergând unul şi umplênd un burete cu oţĕt puindu-l întro trestie l-a adăpat pe el, zicênd: Lăsaţi sĕ vedem de va veni Ilie sĕ-l pogoare pe el. 37. Iar Isus slobozind glas mare şi-a dat duhul. Ἐλωΐ=אלהי, formă siriană pentru אלי la Mt. λιμά (A. Maiusc.), λεμά (ℵCLΔ), λαμά (BDΣ), λαμμά (Recepta Min.): e aramaicul למה. *Lăsaţi* etc.; sûnt ironie şi soldatul zice: lăsaţi-mĕ sĕ-l adap ca sĕ nu moară pănă vine Ilie, pe care l-a strigat sĕ-l iee jos de pe cruce (cf. Mt. 27, 49). ἐξέπνευσεν=*a respirat*, adecă *a murit*; ocură în acest înţeles şi la Grecĭ (*Soph.* Aj. 1025. *Plut.*Arist. 20).

38. Şi catapeteazma templuluĭ s'a rupt în douĕ de sus pănă jos. 39. Iar vĕzênd sutaşul care stătea înaintea luĭ că aşa strigând şi-a dat duhul zise: Cu adevĕrat acest om era fiul luĭ Dumnezeŭ. 40. Iar eraŭ şi muierĭ privind de departe, între carĭ Maria Magdalina şi Maria muma luĭ Iacob celuĭ mic şi a luĭ Iose şi Salome, 41. carĭ când era în Galileea umblaŭ după dênsul şi slujeaŭ luĭ, şi altele multe carĭ merseseră împreună cu el la Ierusalim. ἐξ ἐναντίας e adverb ca ἐκ τῶν ἐναντίων, sĕ pune îndeosebĭ la verbele carĭ exprimă o stare şi arată că sutaşul foarte bine a auzit esclamarea luĭ Isus. *Fiul luĭ Dumnezeŭ* nu sĕ ia în înţeles creştinesc: patimile şi maltratările carĭ a suferit Isus un om de rênd nu le-ar fi putut suporta; de aceea crede sutaşul că este semizeŭ, eroŭ. *Celuĭ mic* spre deosebire de Iacob al luĭ Zebedeiŭ, fie că era mic de statură saŭ era maĭ tĕnĕr în anĭ. *Iose* e fratele luĭ Iacob. *Salome*: muma Zebedeizilor, cf. Mt. 27, 55 sq.

42. Şi fiind seară pentrucă era ziua de pregătire, adecă înainte de Sâmbătă, 43. venind Iosif dela Arimateea, sfetnic cinstit, care şi el era aşteptând împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ, îndrăznind a întrat la Pilat şi a cerut trupul luĭ Isus. 44. Iar Pilat s'a mirat că a murit deja, şi chiemând pe sutaşul l-a întrebat pe el de murise de mult; 45. şi cunoscênd dela sutaşul dărui luĭ Iosif trupul. 46. Şi cumpĕrând giolgiŭ, luându-l pe el l-a

înfăşurat cu giolgiul şi l-a pus în mormênt care era săpat în piatră, şi a rĕsturnat piatră pe gura mormêntuluĭ. 47. Iar Maria Magdalina şi Maria luĭ Iose vĕzură unde l-a pus. ἤδη aparţine la *venind Iosif* exprimând evangelistul că Iosif de timpuriŭ a venit, căcĭ altfel întrând Sâmbăta înmormêntarea era imposibilă. *Venind*: la Pilat, nu la femeĭ. *Pentrucă era zi de pregătire* este motivul de ce Iosif grăbeşte a înmormênta pe Isus: Vineri ca ziua de pregătire pentru Sâmbătă era pe sfêrşite (Lc. 23, 54. Mt. 27, 57). V. 43. descrie pe Iosif ca bărbat cinstit cf. Lc. 25, 51 (e membru al sinedriuluĭ). *Îndrăznind*: pentrucă sĕ putea întâmpla ca Pilat sĕ-l refuze. *Aşteptând împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ*: împlinirea împĕrăţieĭ mesianice era foarte lăţită în Israil; Iosif vede în Isus pe Mesia, era partizanul luĭ, deşi până acum în ascuns (Io. 19, 38). *Murise de mult*: ceĭ răstîgniţĭ trăeaŭ şi o zi, chiar până a 3. zi dela răstîgnire; Pilat se miră că la Isus moartea a întrat aşa curênd. ὅτι după θαυμάζειν exprimă că obiectul care cauzează mirarea e faptic, iar εἰ că acel obiect e dubiŭ din partea vorbitoruluĭ (Win. p. 504). Informaţiunĭ sigure poate avea Pilat dela sutaşul care a azistat la actul răstîgnirĭĭ şi după moartea celor răstîgniţĭ se întorsese în cetate cu cohorta. *El:* Isus; ca sĕ nu dee trupul fiind mort numaĭ la părere. În loc de πτῶμα (ℵBDL) are Recepta σῶμα. Iosif era bogat (Mt. 27, 57) şi oficianţiĭ romanĭ adese primeaŭ banĭ pentru estradarea cadavrelor spre înmormêntare (Cic. Verr. 6, 45. Iustin. 9, 4. 6); Pilat vedem că-ĭ cinsteşte trupul luĭ Isus. Motivul acesteĭ fapte e necunoscut. *Şi cumpĕrând:* Iosif. λελατομημένον dela λατομεῖν=*a sparge stâncă, piatră*; mormêntul s'a făcut scoţêndu-se pietri din stâncă. ποῦ τέθειται: perf. exprimă că femeile stând de departe numaĭ după sĕvêrşirea înmormêntărĭĭ s'aŭ apropiat de loc (cf. Lc. 23, 55). Recepta citeşte ποῦ τίθεται ca cum femeile eraŭ faţă când s'a întâmplat aceasta. La femeĭ cf. v. 40. Unele mărturiĭ aŭ Ἰωσῆφ în loc de Ἰωσῆτος.

§. 68. Învierea luĭ Isus, 16, 1—8.

(Mt. 28, 1—8. Lc. 24, 1—11. Io. 20, 1. 2).

1. Şi după-ce a trecut Sâmbăta, Maria Magdalina şi Maria luĭ Iacob şi Salome cumpĕrat-aŭ

mirezme, ca mergênd să-l ungă pe el. 2. Şi foarte de dimineaţă întru una din sâmbete aŭ venit la mormênt, dupăce răsarise soarele. 3. Şi ziceaŭ între sine: Cine va răsturna nouĕ piatra de pe uşa mormêntuluĭ? 4. Şi căutând în sus văd că piatra e răsturnată; căcĭ era foarte mare. 5. Şi întrând în mormênt aŭ văzut un tênĕr şĕzênd de dreapta îmbrăcat în vestminte albe, şi s'aŭ spăimêntat. 6. Iar el zise lor: Nu vĕ spăimêntaţĭ. Pe Isus Nazarineanul căutaţĭ, pe cel răstîgnit; s'a sculat, nu este aicĭ; iată locul unde l-aŭ pus pe el. 7. Ci mergeţĭ spuneţĭ învĕţăceilor luĭ şi luĭ Petru, că înaintea voastră va merge în Galileea; acolo îl veţĭ vedea pe el, cum vĭ-a spus vouĕ. 8. Şi eşind aŭ fugit dela mormênt; căcĭ le cuprinsese pe ele tremur şi turburare, şi nimenuĭ n'aŭ spus nimica; căcĭ se temeaŭ. *διαγενομένου τοῦ σαββάτου=dupăce Sâmbăta întrase între aceste*, adecă dupăce trecuse; *διαγίνεσθαι* adese să întrebuinţează despre decurgerea unuĭ timp ce este între douĕ întâmplărĭ: aci e timpul de Sâmbătă seara după apusul soareluĭ. Lc. 23, 56 să zice că femeile pregătiseră aromatele încă Vinerĭ seara. Spre a armonia aceste douĕ relatărĭ unĭĭ exegeţĭ zic că *ἠγόρασαν* e plusquamperf.; maĭ bună este însă părerea celorce afirmă că femeile îndată după întoarcerea dela Golgota aŭ cumpĕrat unele ingredienţe (Lc. 23, 56) şi le-aŭ întregit acum dupăce observaseră repaosul Sâmbeteĭ, ca să ungă trupul luĭ Isus (cf. Mt. 28, 1). Mt. nu aminteşte pe Salome. Numele din 15, 47 să repeţesc aci spre a indica că acele persoane nu maĭ găsesc acum mormêntul cum îl lăsaseră. *Una din sâmbete:* ziua întâĭa a săptĕmânĭĭ; Duminecă (Mt. 28, 1). *ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου* nu consună cu Io. 20, 1. Lc. 24, 1 nicĭ cu *λίαν πρωΐ*. Unĭĭ traduc: *când răsarea soarele*; alţĭĭ: *când era să răsară*. Această diferenţă să aplanează: muierile aŭ eşit când se revĕrsaŭ zorile, dar aŭ sosit la mormênt dupăce răsarise soarele. *πρὸς ἑαυτάς*: una către alta. *De pe uşa* dovedeşte că piatra era pusă pe gura mormêntuluĭ. *ἀναβλέψασαι:* până acum ţineaŭ privirea ţintită la pămênt — ca toţĭ întristaţĭĭ — şi când privesc în sus observă că piatra e răsturnată. *Căcĭ era . . . mare*

motivează întrebarea muierilor între olaltă şi apoĭ arată cum aŭ putut vedea că piatra e rĕsturnată. La v. 5. cf. Mt. 28, 2. Mc. numeşte pe ânger (Mt. 28, 2) după înfăţişarea sa *tênĕr. De dreapta*: muierilor carĭ întraseră în mormênt; aşadar de stânga locului unde zăcuse trupul luĭ Isus. *Luĭ Petru*; *Teofilact, Zigaben*: El sĕ fie sigur că i-s'a iertat lăpĕdarea; saŭ poate pentru arĕtarea specială ce avuse el (Lc. 24, 34; 1. Cor. 15, 5). *Cum a zis vouĕ:* 14, 28. ὅτι în v. 7. e recitativ şi sĕ rapoartă *voastră*, *vouĕ* la învĕţăceĭ numaĭ, saŭ=*că* şi atunci sĕ înţeleg şi muierile; în înţelesul de pe urmă Mt. 28, 7. Recepta are ταχύ înainte de ἔφυγον — e adaus din Mt 28, 8. ἔκστασις în grecitatea profană, deşi nu=*nebunie*, totuş=*mirare, extază, însufleţire* — LXX îl întrebuinţează Ps. 116, 14. 31 pentru חִפָּזוֹן, *turburare*, sinonim cu ἔκπληξις *(Simah)*; aşa şi în T. N., nu=*frică. Şi niměnuĭ n'aŭ spus* etc. arată că deocamdată muierile impresionate de cele vĕzute n'aŭ putut împărtĕşi învĕţăceilor mandatul primit; poate şi frica de Iudeĭ le-a îndemnat sĕ tacă asupra învierĭi Domnuluĭ. Abia dupăce cel înviat se arată Marieĭ Magdalineĭ (v. 9), învĕţăceilor (Mt. 28, 9 sq.), istorisesc ele ce aŭ vĕzut (Mt. 28, 8. Lc. 24, 9 sq.)

§. 69. Arĕtările luĭ Isus; înălţarea la cer, 16, 9—20.

9. Iar dacă a înviat dimineaţa în ziua cea dântâiŭ a sĕptĕmâniĭ s'a arĕtat âutâiŭ Marieĭ Magdalineĭ, din care scosese şepte dracĭ. 10. Aceea mergênd a vestit celorce aŭ fost cu el, care se tângueaŭ şi plângeaŭ. 11. Şi eĭ auzind că e viŭ şi că l-a vĕzut, nu aŭ crezut. 12. Iar după aceea la doĭ dintrênşiĭ mergênd eĭ s'a arĕtat întralt chip, care mergeaŭ la un sat. 13. Şi aceia mergênd aŭ spus celorlalţĭ, şi nicĭ pe aceia nu i-aŭ crezut. 14. Iar după aceea şĕzênd la masă ceĭ unsprezece li s'a arĕtat, şi le-a mustrat necredinţa şi împetrirea inimiĭ, că celorce l-aŭ vĕzut pe el că a înviat, nu aŭ crezut. 15. Şi zise lor: Mergeţĭ în toată lumea vestiţĭ evangelia la toată făptura. 16. Celce va crede şi se va

boteza mântui-se-va, iar celce nu va crede osândi-sĕ-va. 17. Iar semne celorce vor crede aceste vor urma: cu numele meŭ dracĭ vor scoate şi în limbĭ noĭ vor grăi. 18. Şerpĭ vor lua, şi de ar bea ceva de moarte, nu va strica lor; pe bolnavĭ mânile-şĭ vor pune, şi bine le va fi. 19. Şi Domnul Isus dupăce a grăit cu dênşiĭ s'a înălţat la cer, şi a şĕzut de dreapta luĭ Dumnezeŭ. 20. Iar eĭ eşind aŭ predicat pretutindene, împreună lucrând Domnul şi cuvêntul întărindu-l prin semnele carĭ urmaŭ. Amin. La *înviind* sĕ suplineşte: din morţĭ. πρωΐ πρώτῃ σαββάτου sĕ leagă cu ἀναστάς orĭ ἐφάνη. πρώτῃ σαββάτου = μιᾷ σαββάτου (Mt. 28, 1). *Din care scosese:* deşi fusese mare pĕcătoasă totuş eĭ se arată Isus maĭ întâiŭ, cf. Mt. 28, 9 sq. *Celorce aŭ fost cu el* = învĕţăceiĭ. *Nu aŭ crezut* cf. Lc. 24, 11. *În alt chip*: nu a lăsat sĕ-l cunoască îndată, cf. Lc. 24, 13—35. *După aceea:* după amiazĭ în ziua învieriĭ (Lc. 24, 13. 29). εἰς ἀγρόν, adecă în satul Emaus (Lc. 24, 13). V. 14. ὕστερον exprimă că arĕtarea aceasta a fost după cele precedente, este cea din Lc. 24, 36—43. Io. 20, 19—25; alţiĭ o identifică cu Mt. 28, 16. *Şĕzênd la masă* sĕ explică din Lc. 24, 41 sq.; la care ocaziune Isus îĭ convinge de realitatea trupuluĭ sĕŭ. *Celor unsprezece* nu e tocmaĭ precis, Toma nu era faţă cf. Io. 20, 24 sq. Mc. foloseşte această numire pentrucă leagă cele de aci cu v. 15 sq., saŭ era numire solemnă după căderea luĭ Iuda. *Le-a mustrat necredinţa* etc. sĕ explică din Lc. 24, 37 sq.; apostoliĭ cu greŭ pot crede că învĕţătorul lor a înviat. Cuvintele din v. 15—18 le-a grăit Isus altădată, cf. Mt. 28, 16—20. *Toată făptura:* omenirea întreagă (Col. 1, 16), creatura neraţională (Rom. 8, 19 sq.), îngeriĭ (Efez. 3, 10; 1. Petru 1, 12) vor cunoaşte înţelepciunea luĭ Dumnezeŭ. Condiţia întrăriĭ la bunĕtăţile luĭ Dumnezeŭ sûnt credinţa şi botezul; acest din urmă poate lipsi — ce reesă din: celce nu va crede (fără se va boteza) — pentrucă sĕ substitue cu botezul de dorinţă, de sânge. V. 17. 18 sĕ spune că credincioşiĭ vor face minunĭ. *În limbĭ noĭ:* necunoscute până atuncĭ (Acta 2, 4 sq. 1. Cor. 12. 14). *Şerpĭ vor lua* etc. cf. Acta 28, 2 sq. *Ar bea ceva de moarte* aduce aminte legenda paharuluĭ cu venin al luĭ Ioan, amintit maĭ

ântâiŭ de *Augustin* (in soliloquiis), apoĭ la *Isidor* (de morte sanct. 73). *Domnul Isus* (v. 19) după CKLA Verz. Mc. numeşte *Domn* pe Isus pentrucă se înălţase la Tatăl măririĭ (Mt. 28, 6). *Dupăce a grăit* să rapoartă la cuvêntarea de despărţire a luĭ Isus, la toate ce a grăit în cele 40 de zile după înviere — aşadar nu să leagă nemijlocit la v. 15—18. *Semnele carĭ urmaŭ*, promise v. 17 sq. La înălţare cf. Acta 1, 9 sq.; şederea de dreapta însemnează participarea la puterea dumnezeească (Efez. 1, 20. Evr. 1, 3). V. 20. e sumarul lucrăriĭ apostolilor după înălţarea luĭ Isus.

Evangelia după Luca.

ÎNTRODUCERE[1]).

1. *Autorul.* Evangelistul Luca a fost de origine din Antiohia *(Eusebie, Ieronim, Teofilact, Zigaben* etc.), iar numele e contras din *Lucanus.* Păgân de naştere (Col. 4, 11. 14), nu ştim cine l-a creştinat; asemene nu se poate decide, dacă înainte de convertire fusese prozelit iudeŭ (Isid. Hispal.) — deşi cunoaşte foarte bine iudaizmul. După ocupaţiune era medic (4, 38. 22, 44 sq. cf. Acta 13, 11), iar o tradiţie mai târzie afirmă că a fost şi pictor şi ar fi zugrăvit mai multe tablouri ale maicii Domnului şi ale unor apostoli *(Toma Aquina, Simeon Metafr. Nicefor Callisti). Ipolit, Epifane, Teofilact, Zigaben* etc. zic că era unul din cei 70 de învĕţăcei — dar din 1, 2 reesă că el n'a cunoscut pe Mânţuitorul, ci a fost instruit de apostoli. În misionada a 2. însoţeşte el pe Paul dela Troia (Acta 16, 10) la Filipi şi se re'ntoarce în misionada a 3. când apostolul merge din Ahaia în Azia mică (Acta 20, 6). În închisoarea lui Paul la Cezareea Luca e la dênsul; îl însoţeşte la Roma (Acta 27, 1 sq.); aşijderea se află în a 2. închisoare a lui Paul la Roma. Unde s'a dus după moartea apostolului, nu ştim.

2. *Limba originală* e cea grecească, care e mai curată decât la ceialalţi evangelişti şi samĕnă mult cu cea din epistola cătră Evrei.

3. *Cititorul* se spune la începutul evangelieĭ. Luca prin o espunere critico-pragmatică a faptelor creştine voeşte se întărească pe *Teofil* în învĕţătura primită (1, 1—4). Cine este Teofil, nu ştim, pare însă că a locuit în Roma saŭ aproape de acest oraş.

4. *Caracterul* evangelieĭ e univerzalist: se demonstră că creştinizmul este pentru Iudeĭ şi păgâni. Autorul istoriseşte fapte şi cuvêntări ale Mântuitoruluĭ, carĭ dovedesc că graţia dumnezeească mijloceşte mântuirea; Mateiŭ începe genealogia cu Avram, Luca cu Adam, părintele omenirii; în urmă se isto-

[1]) Vezĭ Introducere p. 164 sq.

riseşte trimiterea celor 70 de învĕţăceĭ, reprezentanţiĭ tuturor popoarelor.

5. *Timpul, locul compuneriĭ.* Evangelia s'a scris înainte de Istoria apostolilor (Acta 1, 1) care termină cu anul al 2. al închisoriĭ luĭ Paul în Roma, iar din cap. 21 (ev.) rezultă că nu s'a putut scrie după risipirea Ierusalimuluĭ (an. 70 d. Cr.). Locul unde s'a scris evangelia este Roma saŭ vrun oraş în Palestina.

6. *Izvoarele.* Deslușirĭ în privinţa acestora ne dă 1, 1—4. Izvorul principal sûnt predica apostolilor şi spusele martorilor oculariĭ aĭ vieţiĭ Domnuluĭ. Luca procede însă în mod critic: materialul scos din tradiţie şi unele consemnărĭ l-a examinat cu îngrijire şi espune faptele după ordinea lor adevĕrată. Ca învĕţăcel al luĭ Paul, este maĭ presus de orice îndoeală, că acesta i-a servit cel maĭ bogat material — ce reesă din înrîurirea asupra scrierĭĭ (Irineŭ, Tertulian, Can. muratoric, Origen, Eusebie, Ieronim etc.) şi din dispoziţia evangelieĭ (universalizmul creştinizmuluĭ; cf. Lc. 22, 19. 20; 24, 34 cu 1. Cor. 11, 24 sq. 15, 5).

7. *Autenticitatea.* Tradiţia bisericiĭ atribue scrierea prezentă luĭ Luca. Mărturiĭ ortodoxe sûnt: *Canonul muratoric, Peşito, Iustin Martirul, Irineŭ, Tertulian, Origen, Eusebie, Ieronim* etc.; iar dintre eretici o folosesc Basilide, Valentin, Teodot, Heracleon, Celz, Tatian etc.

8. *Întregitatea.* Controversat a fost în timpul maĭ noŭ 1, 5—2, 52 din motivul că nu se află la Marcion. Sĕ ştie însă că acesta a ciuntit evangelia după scopurile sale dogmatice; autenticitatea întregului e dovedită prin mărturiile amintite maĭ nainte.

9. *Scopul* şi *cuprinsul.* La scop vezĭ p. 3, iar cuprinsul este:

a) Preistoria, 1, 1—4, 13.

b) Istoria lucrărĭĭ publice a luĭ Isus, 4, 14—21. 38.

c) Istoria patimilor, morţiĭ, învieriĭ şi înălţărĭ luĭ Isus, 22, 1—24, 53.

PARTEA ÂNTÂIA.

Preistoria, I, 1—4, 13.

§. 70. Prologul, 1, 1—4.

În următoarele 4 versuri scurt, simplu și modest arată evangelistul ce are comun în materie și izvoare cu alte încercări ale istoriei evangelice (1. 2), în ce diferă la procederea literară (3. 4). Limba în aceste șire e greca pură și se deosebește de stilul evraizant al altor autori ai T. N. împărtășind autorul în cele următoare documente existente fără modificare saŭ prelucrându-le.

1. Dupăce mulți s'aŭ încercat să facă istoria lucrurilor deplin adeverite între noi, 2. precum ne-aŭ dat nouă celce din început aŭ fost martori oculari și slujitori ai cuvêntului: 3. mi s'a părut și mie, dupăce de mai nainte toate am urmărit cu multă îngrijire, a scrie pe rênd ție, preaputernice Teofile, 4. ca să cunoști siguranța cuvintelor întru cari te-ai învățat. *ἐπειδήπερ* începe propoziția cu mai mare emfază ca *ἐπειδή*. *πολλοί* arată că existaŭ multe încercări de a espune vieața lui Isus când Luca scrie evangelia, cari însă după v. 3. eraŭ nesuficiente și nu puteaŭ pretinde recunoaștere generală. *Origen, Ieronim, Teofilact* etc. zic că sub aceste scrieri avem să înțelegem evangeliile apocrife a lui Toma, Mateiŭ, Nicodim. *ἐπεχείρησαν* exprimă greutatea acelor încercări. *διήγησις* = *narațiune*, dar nu să zice că fiecare conținea întreaga istorie evangelică; iar *ἀνατάξασθαι* arată că aceste aŭ fost compuse din novele mai mici. Obiectul acelor istorisiri sûnt faptele plinite la noi. Expresiunea *πληροφορεῖν* iaŭ unii în înțelesul: a dovedi ceva cu deplină siguranță, decî: despre faptele cari la noi (creștinii) aŭ ajuns la deplină siguranță; *Zigaben*: *Cari s'aŭ întărit între noi* (cf. 1. Tes. 1, 5. Col. 2, 2. Evr. 6, 11); *Teofilact: Căci celece privesc pe Cristos nu sûnt după o tradiție nesigură, ci în adevĕr, cu cre-*

dinţă tare şi cu toată siguranţa. Alţii afirmă că acest înţeles se află numai despre persoane (Rom. 4, 21. 14, 5. Col. 4, 12. Ignatie ad Magn. 8, 10), de aceea = *a plini* ca πληροῦσθαι (2. Tim. 4, 5. Acta 12, 17. 25; Rom. 15, 19): lucrurile desăvârşite între noi, deplinite, cari s'au întâmplat (Vulgata: (Quae in nobis completae sunt). *Lucrurile* nu se raportă numai la viaţa pământească a Domnului (naşterea, activitatea, patimile, moartea şi învierea), ci şi la întâmplările din biserică până în timpul când Luca scrie evangelia. *Între noi* înţelege pe autor şi cititorii creştini. Autorul indică apoi izvorul de unde a scos materialul el şi predecesorii care s'au încercat a trata istoria evangelică: tradiţia martorilor oculari, adecă a apostolilor şi învăţăceilor lui Isus. Între aceşti martori se numără şi maica Domnului. *Din început* nu e timpul când Isus a început lucrarea (*Zigaben* etc.), ci dela conceperea lui (Acta 1, 21. 22). *Ne-au dat nouă:* cu graiu viu şi înscris. *Martori oculari şi slujitori ai cuvântului* nu sunt aceleaşi persoane: martorii oculari ai lucrării lui Isus şi care au devenit slujitorii cuvântului (Acta 26, 16). *Cuvânt* se ia ca דבר = *faptă, întâmplare* (4, 36. Acta 8, 21. 15, 6), iar gen. τοῦ λόγου se raportă la αὐτόπται şi ὑπηρέται: care din început au fost martori oculari etc. *Origen, Atanasie, Zigaben* înţeleg λόγος ca Io. 1, 1. *Nouă* exprimă că Luca e învăţăcel mijlocit al lui Isus; *Teofilact: Din aceste (precum ne-au dat nouă) reesă că Luca nu era învăţăcel din început, ci mai apoi; căci alţii erau care s'au învăţat din început . . . care au şi dat lui.* ἔδοξε κἀμοί: *am aflat de bine,* am crezut; cum au făcut cei mulţi, îndemnat de exemplul acestora. παρακολουθεῖν exprimă lucrarea spirituală: el toate a petrecut spiritualiceşte, a examinat şi scrutat izvoarele; numai astfel a putut cunoaşte lucrurile. Urmează 3 momente cari deosebesc lucrarea evangelistului de cele amintite: *de mai nainte* (ἄνωθεν), *cu sîrguinţă* (ἀκριβῶς) şi *pe rând* (καθεξῆς); cele două se raportă la întrebuinţarea izvoarelor, iar *pe rând* la espunere. Luca şi-a propus a espune istoria creştină *(toate* πᾶσι: πράγμασι, ce credea potrivit în întreg) dela începutul ei, înainte de naşterea lui Isus. Istoria acestuia, îndeosebi a prunciei lui, începuse a deveni legendară; de aceea autorul o scrutează în mod critic (ἀκριβῶς) şi tratează faptele — în genere — în şir cronologic (καθεξῆς;

cronologia vieţii lui Isus e mai corectă la acest evangelist). V. 4 arată îndemnul scrierii. *Teofil* nu e cunoscut mai aproape; unii scriitori vechi afirmaŭ că este apelativ pentru toţi iubitorii de Dumnezeŭ. κράτιστος (splendidus) e titlul proconzulilor şi altor dignitari (Acta 23, 26. 24, 3. 26, 25). Din scrierea lui Luca reesă că acest Teofil cunoaşte referinţele din Italia şi Roma; poate că locuea acolo; nu este arhiereul Teofil amintit de *Iosif Flaviu* (Antiq. 18, 6, 3. 19, 6, 4). Teofil era instruit în învĕţătura creştină *(Teofilact* crede că de Luca), dar espunerea pragmatică a faptelor creştine sĕ-l întărească şi mai mult în cele învĕţate. περὶ ὧν κατηχήθης λόγων e atracţiune în loc de περὶ τῶν λόγων, οὓς κατηχήθης. κατηχεῖν sĕ întrebuinţează despre împărtĕşirea învĕţăturii creştine, iar λόγος = cuvêntul credinţii *(Zigaben).*

§. 71. Prevestirea Botezătorului, 1, 5—25.

5. Fost-a în zilele lui Irod regele Iudeii un preot oarecare cu numele Zaharia din rêndueala lui Abia, şi muierea lui din fetele lui Aron, şi numele ei Elisabeta. 6. Iar amêndoi eraŭ drepţi înaintea lui Dumnezeŭ, umblând în toate poruncile şi aşĕzămintele Domnului neprihăniţi. 7. Şi nu aveaŭ ei fii, pentrucă Elisabeta era stearpă, şi amêndoi eraŭ înaintaţi în zilele sale. 8. Şi a fost când slujea el în rêndueala preoţiei sale înaintea lui Dumnezeŭ, 9. după datina preoţiei i-s'a întâmplat sĕ tămâeze întrând în templul Domnului, 10. şi toată mulţimea poporului era rugându-se afară în vremea tămâerii. 11. Şi s'a arĕtat lui ângerul Domnului stând de dreapta altarului tămâerii. 12. Şi s'a spăimêntat Zaharia vĕzênd, şi frică l-a cuprins pe el. *Fost-a* = exstitit, s'a ivit în istorie (Mc. 1, 4). *În zilele lui Irod:* cel mare, care a domnit dela 714—750 u. c. *Un preot oarecare,* aşadar nu arhiereŭ. *Zaharia* זכריה = *Dumnezeŭ îşi aduce aminte* (2. Reg. 14, 19 etc.). David împărţi preoţimea pentru sĕvêrşirea cultului la templu în 24 de clase (1. Cron. 24, 10). Clasa căreĭ aparţine Zaharia este a 8.; iar ἐφημερία = *serviciul*

de zi, de săptămână; aicĭ serviciul claseĭ care avea săptămâna. *Iosif Flaviu* (Antiq. 7, 15, 7) are numirea πατρίαι având în vedere înrudirea care să lua în seamă la singuraticele clase preoţeştĭ. *Abia* cf. 1. Cron. 24, 10. Despre muierea luĭ Zaharia (de suplinit: *era*) să zice că era *din fetele luĭ Aron:* aşadar încă aparţinea claseĭ preoţeştĭ deşi nu era oprit preoţilor a lua în căsătorie femeĭ din alte seminţiĭ. *Elisabeta*=אלישבעת, altă formă a luĭ אלישבע=*Dumnezeul jurămêntuluĭ.* Numele acesta pare a fi fost în mare onoare la preoţime, pentrucă muierea luĭ Aron încă s'a chiemat aşa (Ex. 6, 23). Zaharia şi Elisabeta eraŭ oamenĭ virtuoşĭ; *drepţĭ,* să ia în înţelesul T. V.: ceĭce observă toate prescriptele legiĭ — ce rezultă din adausul *umblând* etc.; expresiune evraizantă (1. Reg. 8, 61). Dreptatea lor însă este adevĕrată, are valoare înaintea luĭ Dumnezeŭ, nu numaĭ a oamenilor (Gen. 7, 1 etc.). δικαίωμα propriu=*îndreptare* (LXX Deut. 4, 1. 6, 2. 30, 16. Ps. 119, 93 etc. Rom. 1, 32. 5, 16), iar ἐντολή=poruncă; întâia este noţiune maĭ largă, a doua maĭ specială (Gen. 26, 5. Deut. 4, 40); după unĭĭ întâia expresiune cuprinde prescriptele morale, a doua cele ceremoniale. ἄμεμπτοι nu=ἀμεμπτῶς, căcĭ nu însemnează însuşirea vieţuiriĭ lor, ci să zice de persoane că umblaŭ fără prihană. Contrastul pietăţiĭ lor era că nu aveaŭ urmaşĭ; pedeapsă dumnezeească (Gen. 30, 1; 1. Sam. 1, 5. Ps. 128, 3). Aticul καθότι=καθῶς ocură în T. N. numaĭ la Lc. *Înaintaţĭ în zilele sale* (Gen. 18, 11. Ios. 23, 1): în vêrstă.[1]) Datina era la israilteniĭ a se căsători foarte tinerĭ, iar Zaharia cu Elisabeta după lungă convĕţuire nu aveaŭ pruncĭ, de aceea perduseră speranţa a maĭ avea urmaşĭ. În v. 8. sq. să istoriseşte o întâmplare ce stă în legătură cu naşterea Botezătoruluĭ. La cultul dumnezeesc al Evreilor să tămâea dimineaţa şi seara (Ex. 30, 7. 8). Întrând preotul în sânta să ducă vasul cu tămâe, amestecată cu maĭ multe spiţerĭĭ, pe altarul tămâerĭĭ poporul în curte rostia rugăciunĭ. Tămâerea era simbolul rugăciuniĭ plăcute luĭ Dumnezeŭ (Ps. 141, 2. Apoc. 8, 3 sq.), şi Iudeiĭ credeaŭ că cea de acum este îmbinată cu deosebită binecuvêntare (Deut. 33, 10 sq.). Cele 24 de clase ale preo-

[1]) Din Num. 4, 3. 8, 24 sq. nu să poate deduce că Zaharia nu era de 50 de anĭ, pentrucă acolo să vorbeşte de leviţĭ.

ţimiĭ schimbaŭ serviciul la templu după anumit ciclu în fiecare zi, iar care preot avea să aducă tămâerea în fiecare zi să hotăra în fiecare clasă prin sorţi (ἔλαχε τοῦ θυμιᾶσαι) — ce să introduse ca drept din datină. ναός (היכל)=templu propriŭ (cf. Mt. 4, 5). V. 11 sq. descrie arĕtarea îngerului lângă altarul tămâeriĭ, aproape de uşa care duce în sânta sântelor (Ex. 30, 1). *Întrând în templul Domnuluĭ* sûnt legate strîns şi exprimă că Zaharia era singur. *De dreapta altarului*, nu a luĭ Zaharia. Arĕtarea îngerească umple pe Zaharia de frică (Dan. 10, 7 sq. Acta 19, 17). Omul, deşi drept, apropiindu-se de el ceva dumnezeesc e cuprins de frică, pentrucă atunci se deşteaptă maĭ mult conştienţa pĕcătoşieĭ luĭ.

13. Iar îngerul zise către el: Nu te teme, Zaharie! că s'a auzit rugăciunea ta, şi muierea ta Elisabeta va naşte ţie fiŭ, şi veĭ chiema numele luĭ Ioan; 14. şi veĭ avea bucurie şi veselie, şi mulţiĭ se vor bucura de naşterea luĭ. 15. Căcĭ va fi mare înaintea Domnuluĭ, şi vin şi beutură ameţitoare nu va bea, şi se va umplea de Duhul sânt încă din pântecele mumeĭ sale, 16. şi pe mulţiĭ din fiiĭ luĭ Israil va întoarce la Domnul Dumnezeul lor. 17. Şi el va merge înaintea luĭ în duhul şi puterea luĭ Ilie, ca să întoarcă inimile părinţilor către fiĭ şi pe ceĭ neascultătorĭ întru înţelepciunea dreptţilor, să gătească Domnuluĭ popor gătit. Îngerul vesteşte luĭ Zaharia (în strofă de 12 membre ritmice) două lucrurĭ: va avea fiŭ, poporul Israil se va mântui. *S'a auzit rugăciunea ta* etc. indică că Zaharia încă nu perduse speranţa a avea urmaşĭ spunênd şi numele luĭ: *Ioan* (יוחנן, יוחנן = *Dumnezeŭ e milostiv)*; LXX are Ἰωνά (2. Reg. 25, 23), Ἰωνάν (Neem. 6, 18), Ἰωανάν (Neem. 12, 13; 2. Cron. 17, 15. 23, 1), Ἰωάνης (2. Cron. 28, 12). *Crizostom, Teofilact* etc. zic că Zaharia se ruga în acest moment pentru mântuirea poporuluĭ israiltean; *Augustin, Zigaben* ca să aibă urmaşĭ — maĭ vêrtos din motivul că nu era prescrisă niciŭ rugăciune ce ar fi rostit preotul întrând cu tămâea în sânta. În loc de γενέσει (aicĭ=naştere) citesc uniĭ γεννήσει (Recepta, GXΓ). V. 15 sq. să descriŭ: *însuşirea personală* a celuĭ promis, *lucrarea luĭ, raportul* către Mesia. *Va*

fi mare: de însemnătate spirituală necunoscută (Os. 1, 11); iar *înaintea Domnului* e contrast la lume: ce pare omului extraordinar, lui Dumnezeŭ poate fi mic şi întors. *Vin şi băutură* etc. (*οὐ μή*): absolut; este nazireŭ desĕvârşit (Num. 6, 1—21. Jud. 13, 5; 1. Sam. 1, 12). *τὸ σίκερα* (שכר, LXX Jud. 13, 4) însemnează orce beutură ameţitoare — dar nu din struguri —; se făcea din poame, cereale, miere, finice (*Pliniu* N. H. 14, 19). *οὐ μή* cu conj. aorist. Win. p. 471 sq. *Se va umplea de Duhul sânt:* o putere cerească mai înaltă care lucră întrênsul şi-l sânţeşte (Ps. 51, 13. Is. 63, 10), nu Duhul sânt care să împărtĕşeşte abia de Isus (Io. 7, 39). *Din pântecele mumeĭ sale* (ממעי אמו Ps. 71, 6): de foarte tênĕr, din copilărie, dar pentru v. 44. însemnează aicĭ că încă în pântecele mumeĭ s'a arĕtat lucrător acest spirit. Împărtĕşirea Duhuluĭ sânt îl caracterizează ca profet. V. 16. espune lucrarea celuĭ promis: *Pe mulţi* etc. El decĭ va întoarce inimile păcătoşilor la Dumnezeŭ; va predica pocăinţă (Mt. 3, 2), dar nu va produce noŭ element de vieaţă. Lucrarea luĭ se mărgineşte la Israil, centrul omenirĭĭ de unde să va lăţi mântuirea; dar nu toţĭ membri luĭ Israil vor asculta de el: *pe mulţi va întoarce. Domnul Dumnezeul lor:* nu Mesia, ci Dumnezeŭ. V. 17. Arĕtarea Botezătoruluĭ să pune în legătură cu Mal. 3, 23. *Înaintea luĭ* să rapoartă după înţelesul gramatical la *Domnul Dumnezeul* din v. 16. În Cristos vine însuş Domnul Dumnezeŭ, pentrucă după profeţiĭ T. V. venirea împărăţieĭ luĭ Dumnezeŭ să identifică cu arĕtarea luĭ Iehova în mijlocul poporuluĭ ales (Is. 40. Mal. 3, 1. 5, 4 sq.). Aceste cuvinte exprimă decĭ dumnezeirea luĭ Cristos. *În duhul şi puterea luĭ Ilie* explică cuvintele profetuluĭ Malahia: Ioan nu e Ilie cel înviat, ci numaĭ tipul luĭ; el va lucra în spiritul şi cu puterea acestuia. Moisi a întemeiat teocraţia T. V.; Ilie a înoit-o: de aceea sosind celce avea s'o perfecţioneze sûnt amêndoĭ de faţă (Mt. 17, 3). *Duh* exprimă ceeace manifestă, principiul maĭ înalt în genere, iar *putere* e special: Puterea luĭ Dumnezeŭ care s'a arĕtat în Ilie, îndeosebĭ cea pedepsitoare, este caracterul luĭ Ioan (Mt. 11, 14). De observat este că îngerul nu citează din s. Scriptură, ci aceasta se pronunţă astfel pentrucă aşa s'a hotărît în lumea cerească, căreĭ aparţin persoanele carĭ grăesc; adevĕrul cuprins

întrênsa e recunoscut în cer şi pe pământ. Sfârşitul v. 17. e liber după Mal. 3, 23. LXX traduce aci ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. Cuvintele citate exprimă că Botezătorul va restabili raporturile morale, el va întoarce inimile părinţilor către fiii lor; dar sub *părinţi* nu se înţeleg patriarhii, ca cum aceştia văzând că urmaşii lor se întorc iarăş i-ar iubi. *Neascultători* (adecă: va întoarce): imoralii, pentrucă caracterul imoralităţii este neascultarea de Dumnezeŭ. Asupra acestora el va influenţa ca să se întoarcă dela calea lor şi să fie drepţi. ἐν φρονήσει; prepoziţia ἐν la verbele mişcării stă pregnant; să schimbă ţinta la care să se ajungă cu starea la ţinta ajunsă (Win. p. 385. 4. a). *Să gătească* e scopul luĭ va întoarce şi scopul final la *va merge înainte. Domnului*: Dumnezeŭ, ca v. 16. 17. *Popor gătit*, rezultatul luĭ *să gătească*: un popor cu adevărată stare morală, corespunzătoare la întemeierea împărăţieĭ mesianice.

18. Şi zise Zaharia către înger: Din ce voiŭ cunoaşte aceste? că eŭ sûnt bătrân şi muierea mea înaintată în zilele sale. 19. Şi răspunzând îngerul zise luĭ: Eŭ sûnt Gabriil care staŭ înaintea luĭ Dumnezeŭ, şi am fost trimis să grăesc către tine şi a-ţĭ binevesti aceste. 20. Şi iată veĭ fi tăcând şi neputând grăi până în ziua când vor fi aceste, pentrucă n'aĭ crezut cuvintelor mele, carĭ să vor plini la vremea lor. 21. Şi era poporul aşteptând pe Zaharia, şi se mira că zăboveşte el în templu. 22. Iar eşind el nu putea să grăească lor, şi cunoscură că vedenie a văzut în templu; şi el era făcând semn lor, şi a rămas mut. 23. Şi a fost că plinindu-se zilele slujbeĭ sale, s'a dus la casa sa. 24. Iar după acele zile a purces grea Elisabeta muierea luĭ, şi s'a ascuns cincĭ lunĭ, 25. zicând că aşa mĭ-a făcut mie Domnul în zilele în carĭ a socotit să ia ocara mea dintre oamenĭ. Necredinţa luĭ Zaharia e contrast la credinţa luĭ Avram (Gen. 15, 8). Ca şi acesta cere Zaharia un semn, dar deosebită e dispoziţia lor: unul se îndoeşte, celalalt nu (Rom. 4, 19). Zaharia e convins că luĭ s'a arătat ceva extraordinar, deşi nu

poate crede că să va întâmpla ce îngerul a promis. Cererea semnului să încuviinţează (Gen. 15, 8. Lc. 1, 34), câte odată să mustră contrarul (Is. 7, 13). Îngerul îi promite un semn, dar pedepseşte necredinţa. *Că eu* motivează cererea semnului. *Eu sânt:* îngerul spune demnitatea sa în faţa căreia necredinţa trebue pedepsită. *Gabriil* (גבריאל=*bărbatul lui Dumnezeu*, Dan. 8, 16. 9, 21) reprezentă o putere creatoare a lui Dumnezeu; unul din cele 7 căpetenii ale îngerilor, de aceea *înaintea lui Dumnezeu*. Pedeapsa îngerului este că Zaharia nu poate grăi. *μὴ δυνάμενος λαλῆσαι* e epexegeză la *σιωπῶν*, pentru *κωφός* (v. 22). Starea de muţie încetează însă când se vor împlini toate cuvintele îngerului: mai întâiu să va naşte cel promis, apoi urmează celelalte. *ἀνθ'ὧν* corespunde lui תחת אשר (Deut. 28, 47) şi על־אשר (Ier. 22, 9): drept răsplată că etc. (19, 44. Acta 12, 23; 2. Tes. 2, 10). *Era poporul aşteptând* etc.: după tradiţia de apoi preotul liturgisitor nu petrecea mult în sânta, iar în caz contrar să credea că i-s'a întâmplat ceva şi fiind el atunci reprezentantul poporului să considera plagă naţională. *Cunoscură:* amuţirea lui Zaharia, poate şi exteriorul (fiind iritat) dădură poporului să înţeleagă că a avut vedenie, care i-a luat graiul (Jud. 6, 25 sq.). *Făcênd semn:* ce nu înţelesesră ei întăreşte Zaharia făcênd semn cu mâna. După sfârşitul săptămânei de serviciu Zaharia se duce la casa sa; Elisabeta purcede grea. Preoţii israilteni în timpul serviciului la cultul dumnezeesc locueaŭ ne'ntrerupt în edificiile templului. *După acele zile:* în cari s'a întâmplat arătarea. *S'a ascuns:* nu voia să convină cu cineva. Motivul acestei fapte să spune v. 25., iar *Origen, Ambrozie, Teofilact, Zigaben* îl află în ruşinea că ea la vârsta înaintată nu e abstinentă, alţii cred că se ruga, saŭ ca să dobândească deplină siguranţă asupra stării sale. *Că aşa mi-a făcut* etc. cf. Gen. 30, 23. În T. V. sterilitatea să considera pedeapsă dumnezeească (Is. 4, 1. 44, 3. Os. 9, 11. Ps. 113, 9). Elisabeta recunoaşte că acum Dumnezeŭ a binevoit a-i lua ruşinea, de aceea: *în cari a socotit* etc. *αἷς* fără prepoziţie. *ἐκεῖθεν* e expresiune solemnă: Dumnezeŭ purtând grija cuiva îşi arată graţia; să închipue că se întoarce cu faţa către acela. *Între oameni* să poate lega la *să ia*, mai bine însă la *ocara mea.*

§. 72. Zămislirea lui Isus 1, 26—38.

26. Iar în luna a şesea a fost trimis îngerul Gabriil dela Dumnezeŭ în cetatea Galileii ce sĕ chiamă Nazaret, 27. la o fecioră logodită cu bărbat, al căruĭ nume Iosif, din casa luĭ David, şi numele fecioareĭ Mariam. *În luna a şesea* sĕ rapoartă prin *iar* la v. 24. Cinci luni Elisabeta s'a ascuns, iar în luna a 6. s'a întâmplat ceva ce a făcut cunoscută starea eĭ. Din acest dat putem hotărî vêrsta luĭ Isus faţă de Botezătorul. La *Nazaret* cf. Mt. 2, 23. De 2 ori aminteşte evangelistul că Maria era fecioară, aluziune la Is. 7, 14 cf. Mt. 1, 22 sq. *Logodită cu bărbat* cf. Mt. 1, 18. Iosif sĕ zice că este urmaşul luĭ David: deci Isus şi după părintele putativ este din casa luĭ David (2. Sam. 7, 12. 28, 1 sq.). — *Crizostom, Teofilact, Zigaben* rapoartă *din casa luĭ David* la Maria şi Iosif.

28. Şi întrând la dênsa îngerul zise: Bucură-te ceeace eştĭ plină de dar, Domnul e cu tine; binecuvêntată eştĭ tu între muierĭ! 29. Iar ea vĕzênd s'a spăimêntat de cuvêntul luĭ, şi cugeta ce închinare va fi aceasta. 30. Şi zise eĭ îngerul: Nu te teme, Mariam; căcĭ aĭ aflat har la Dumnezeŭ. 31. Şi iată veĭ lua în pântece şi veĭ naşte fiŭ, şi veĭ chiema numele luĭ Isus. 32. Acesta va fi mare şi Fiul celuĭ Preaînalt se va chiema, şi-ĭ va da luĭ Domnul Dumnezeŭ tronul luĭ David tatălui sĕŭ, 33. şi va împĕrăţi peste casa luĭ Iacob în vecĭ, şi împĕrăţieĭ luĭ nu va fi sfêrşit. ὁ ἄγγελος după εἰσελθών lipsesc BL Min. unele Verz.; în aceste mărturiĭ nu sĕ află apoĭ *binecuvêntată eştĭ tu între muierĭ* (ale Recepteĭ). *Bucură-te* e salutare (שָׁלוֹם לָךְ). *Plină de har* (după Vulgata, deşi χαριτόω însemnează *a dărui*): harul este extraordinar pentrucă a fost aleasă sĕ fie muma Mântuitoruluĭ. *Domnul cu tine* (este); salutare îndatinată la Evreĭ cerênd binecuvêntare, mântuire şi fericire dela Domnul (יְהוָה עִמָּךְ, Jud. 6, 12). Domnul este cu toate creaturile ca atotprezent, cu toţĭ oameniĭ căror arată graţia sa, cu toţĭ dreptiĭ pe care sânteşte, cu ceĭ aleşĭ prin deosebitul sĕŭ

ajutor, iar cu Maria îndeosebĭ, pentrucă a devenit instrumentul special al atotputerniciei luĭ. Îngerul o numeşte *binecuvêntată eştĭ tu între muierĭ* căcĭ întrênsa s'a realizat naşterea cu fecioria; ea e παρθενομήτηρ. ἡ δὲ ἰδοῦσα lipsesc ℵBLX Min. Maria se spăimêntă parte de vederea îngeruluĭ, parte de cuvintele luĭ, pe carĭ le înţelege, dar nu ştie sĕ le raporte la sine. ποταπός=*qualis*, ce însuşire, conţinut; în legătură cu εἴη fără ἄν=ce trebue sĕ-şĭ închipue sub această închinăciune (Win. 281. c.). Întărind îngerul zisele sale vesteşte: *Nu te teme* etc. *Aĭ aflat har* exprimă libertatea lucrărĭĭ dumnezeeştĭ fără conlucrarea şi meritele omuluĭ: că mĕ vezĭ şi auzĭ dela mine aceste cuvinte sĕ nu te spăimênte, toate se bazează pe graţia ce aĭ aflat la Dumnezeŭ. *Şi iată etc.* e aluziune la Is. 7, 14. Nu numaĭ i-sĕ spune că va naşte, ci şi numele celuĭce se va naşte (Mt. 1, 21). V. 32. sq. sĕ descriŭ natura, fiinţa şi demnitatea acestuĭ fiŭ. *Acesta va fi mare* etc. (v. 15). *Celuĭ Preaînalt* corespunde evreescului עליון (Gen. 14, 18); exprimă mesianitatea luĭ. καλεῖσθαι însemnează existenţa, dar cu înţelesul *a fi recunoscut*. Fiul care tu veĭ naşte va fi Fiul luĭ Dumnezeŭ şi va fi recunoscut atare. *Şi-ĭ va da luĭ* etc.: acest fiŭ ca Mesia e urmaşul luĭ David (2. Sam. 7, 13 sq. cf. 1. Reg. 8, 26—29. Ps. 89, 5. Is. 9, 7. Ier. 33, 15 sq.). *În veci* sĕ determină prin *nu va avea sfârşit* (Is. 9, 6. Dan. 7, 13 sq. Ps. 110, 4. Io. 12, 14 cf. 1. Cor. 15, 28). Această împărăţie nu sĕ poate mărgini politiceşte; de aceea raportarea specială la casa luĭ Iacob sĕ ia ca v. 16., iar poporul Israil e prototipul omenirĭĭ (Mt, 2, 6) care se adună în împărăţia mesianică (Io. 11, 52).

34. Iar Mariam zise cătră ânger: Cum va fi aceasta, de vreme-ce eŭ nu ştiŭ de bărbat? 35. Şi rĕspunzênd îngerul zise eĭ: Duh sânt se va pogorî peste tine, şi puterea celuĭ Preaînalt te va umbri; pentru aceea şi sântul care se va naşte se va chiema Fiul luĭ Dumnezeŭ. 36. Şi iată Elisabet rudenia ta şi aceasta a zămislit fiŭ la bĕtrâneţele sale, şi aceasta este a şesea lună a eĭ, ceeace sĕ chiema stearpă; 37. căcĭ la Dumnezeŭ nicĭun cuvênt nu e cu neputinţă. 38. Iar Mariam zise: Iată roaba Domnuluĭ; fie mie

după cuvêntul tĕŭ, și s'a dus îngerul dela dênsa. *Cum va fi aceasta* etc.: Maria știe că ea nu trăește în căsătorie cu bărbat (*nu știŭ de bărbat* să ia ca Mt. 1, 25), de aceea cum se vor întâmpla cele spuse de înger?! Aceste cuvinte nu exprimă necredința Mariei, ci nedumerirea ei în privința chipului cum să vor realiza promisiunile. Incarnațiunea Fiului să atribue persoanei a 3. din sânta Treime, deși toate lucrările dumnezeești în afară sûnt ale tuturor persoanelor. Substanța naturei omenești a lui Logos era formată în Maria, iar Duhul sânt îĭ dă forma; de aceea natura omenească ajunge în Isus culmea perfecțiunii. πνεῦμα ἅγιον nu e articolat căci e nume propriŭ, în care caz apelativele adese n'aŭ artic. (Win. p. 116); apoi nu să tratează de Duhul sânt ca persoană, ci mai vêrtos ca de putere creatoare care purcede dela Dumnezeŭ. *Se va pogorî preste tine* cf. Acta 1, 8. *Puterea celui Preaînalt* e sinonim cu *Duh sânt:* o putere dumnezeească este ce te va umbri. ἐπισκιάζειν, metafora e luată din T. V. (Ex. 40, 45. Num. 9, 15.) și exprimă efectul lucrării dumnezeești în cazul prezent. *Teofilact:* *Cum paserea umbrește puiĭ, așa și puterea dumnezeească cuprinde întreaga fecioară.* τὸ γεννώμενον ἅγιον e neutr. ales pentrucă să are în vedere βρέφος; de aceea adausul *din tine* (după Mt. 1, 16) e superfluŭ (C. Min. Verz.); subiectul e ἅγιον. Misteriul anunțat Mariei să arată drept acțiune dumnezeească (1. Tim. 3, 15) — a celui sânt, puternic, preaînalt (Is. 31, 3) — motivându-să că Isus e plinirea dumnezeirii (Col. 2, 9). Realizarea promisiunilor să asigură Mariei prin semnul (ca v. 20) că Elisabeta e în altă stare. ἐν γήρει e formă ionică în loc de γήρειϊ (Win. p. 62. 1 b.); Recepta are γήρᾳ. Comparând v. 5. și 36 cu 3, 33 (Evr. 7, 14. Apoc. 5, 5) rezultă că neamul lui Aron și familia Mariei eraŭ înscrise, ceeace nu era oprit nici prin lege (Num. 36, 1 sq.). *Și aceasta* etc.: care până acum să ținea stearpă e grea în a 6. lună. V. 37. e din Gen. 18, 14. ἀδυνατεῖν = *e cu neputință* (Mt. 17, 20; LXX Gen. 18, 14. Zah. 8, 6. Iob 42, 2). ῥῆμα = דבר = *lucru, obiect:* la Dumnezeŭ toate sûnt cu putință; ce el promite și împlinește. Îngerul încheie arătând că atotputernicia lui Dumnezeŭ e absolută; el săvârșește și lucruri ce par imposibile. V. 38. Maria declară cu smerenie a primi planurile dumne-

zeești: *Iată roaba* etc. Întruparea Domnului încă este un act al credinții; Maria se învoește ca să se săvârșească misteriul nepătruns *(Cuvântul trup s'a făcut*, Io. 1, 14).

§. 73. Maria vizitează pe Elisabeta, 1, 39—56.

39. Iar sculându-se Mariam în zilele acelea s'a dus la munte întro cetate a Iudeĭ, 40. și a întrat în casa Zaharieĭ și s'a închinat Elisabeteĭ. După spusele îngerului (v. 36) Maria se vede îndemnată a vizita pe rudenia sa, Elisabeta. *În zilele acelea*; această călătorie pentru v. 26. 36. 56 a fost imediat după converzația cu îngerul, iar evangelistul istorisește o întâmplare din viața de atunci a Mariei. Locuința lui Zaharia e nehotărîtă; vedem însă că era în seminția Iuda; la ἡ ὀρεινή să suplinește *χώρα*. *Întro cetate a Iudeĭ* e ținta călătoriei; orașul e după tradiție *Hebron* (Ios. 21, 11), întâiul oraș preoțesc în seminția aceasta; alții citesc Ἰούδα ca numele orașului zicând că ar fi cetatea preoțească Iuta (יוּטָה sau יוּטָה Ios. 21, 16. 15, 55—LXX a scris Ἰτάν). μετὰ σπουδῆς corespunde lui σπουδαίως; LXX întrebuințează Ex. 12, 11. Ezra 4, 23. Dan. 6, 19.

41. Și a fost când a auzit Elisabeta închinarea Mariei, a saltat pruncul în pântecele ei și s'a umplut Elisabet de Duh sânt, 42. și a strigat cu glas mare și a zis: Binecuvântată ești tu între muieri, și binecuvântat este rodul pântecelui tĕŭ. 43. Și de unde mie aceasta ca să vină maica Domnului meŭ la mine? σκιρτᾶν să întrebuințează despre mișcările saltatoare în cari transpune bucuria; LXX traduce Mal. 4, 2: σκιρτήσετε ὡς μοσχάρια (Gen. 25, 22 — mișcarea pruncilor în pântecele maicei). Ca prunc nenăscut Ioan se arată înaintemergătorul Mesiei. Cu această mișcare Elisabeta căștigă luminare mai înaltă; binecuvântă pe Maria (și pruncul) în chipul îngerului (v. 28). εὐλογημένη = εὐλογητός LXX Gen. 24, 31. 26, 29. 14, 19; circumscriere evraizantă a superlat.; nu exprimă o dorință, ci e aserțiune. Această binecuvântare să cuvine Mariei înaintea tuturor femeilor pentru fiul sĕŭ: *și binecuvântat este rodul* etc. *Și de unde*: să face (Win. p. 545. 2); exprimă smerenia Elisabeteĭ care, deși mai bătrână,

mai nainte o binecuvêntă, acum însă o recunoaşte superioară pentru deosebita alegere. ἵνα după πόθεν nu mai are înţeles final ci circumscrie infinit. (Win. p. 316. c.). Locul acesta e paralel cu v. 17. şi κύριος exprimă încarnarea lui Dumnezeŭ în Mesia, iar expresiunea corespunde evreescului אדוני saŭ יהוה.

44. Că iată cum fu glasul închinăriĭ tale în urechile mele, saltat-a pruncul cu bucurie în pântecele meŭ. 45. Şi fericită este care a crezut că va fi sĕvêrşire celor zise eĭ dela Domnul. Aci sĕ spune cum a cunoscut Elisabeta că Maria e maica Domnuluĭ: *Că iată* etc. Această cunoştinţă a avut Elisabeta prin Duhul sânt (v. 41). În v. 45 vorbirea Elisabeteĭ trece în persoana a 3. lăudând credinţa Marieĭ când îngerul i-a spus chiemarea. *Care a crezut* are în vedere v. 38. Fiinţa acesteĭ credinţĭ este dispoziţia internă cu care Maria se lasă condusă de puterea cerească; admiterea înrîuririĭ dumnezeeştĭ şi primirea acesteia în inimă.

Cele întâmplate cu îngerul, iar acum binecuvêntarea Elisabeteĭ îndeamnă pe Maria a-şĭ vĕrsa bucuria inimiĭ. Cântarea următoare (numită după Vulgata *Magnificat)* după cuprins are multă asemĕnare cu cea rostită de Ana muma luĭ Samuil (1. Sam. 2, 1—10). Imnul sĕ împarte de unii în 2 strofe: 46—50 în care mulţumeşte Maria pentru încarnarea luĭ Dumnezeŭ (46—49) şi pentru biserică (50), 51—55 preamăreşte mântuirea ca învingere asupra pĕcatuluĭ (51—53) şi întemeierea împĕrăţieĭ luĭ Dumnezeŭ (54. 55); alţiĭ îl împart în 3 strofe: 2 de câte 6 membre (46—49. 50—53) şi una de 4 membre (54. 55). Cea mai firească însă pare împărţirea imnuluĭ în patru părţi: 46—48 (până la αὐτοῦ), 48ᵇ—50, 51—53, 54. 55.

46. Şi zise Mariam: 47. Măreşte sufletul meŭ pe Domnul, şi s'a bucurat duhul meŭ de Dumnezeŭ Mântuitorul meŭ, 48ᵃ că a căutat spre smerenia slujniceĭ sale. *Măreşte* cf. Acta 10, 46. 19, 17. Fil. 1, 20. ἀγαλλιᾶν (עלץ 1. Sam. 2, 1.) ocură în activ numai aci şi Apoc. 19, 7. Aorist. sĕ rapoartă la momentul luĭ ἐπέβλεψε. *Duh* şi *suflet* (cf. 1. Tes. 5, 23; 1. Cor. 2, 14. 15. 44) însemnează întreaga fiinţă internă; puterile spirituale mai înalte şi inferioare (Ps. 103, 1). Maria măreşte şi se

bucură de Dumnezeŭ, pe care-l numeşte Mântuitorul saŭ fericitorul sĕŭ (Jud. 3, 15. Ps. 33, 9. 24, 5. Ios. 12, 2). Motivul acesteĭ bucuriĭ este: *Că a căutat* etc. 1. Sam. 1, 11. Ps. 31, 8. *Smerenia slujniceĭ sale* e maĭ marcant ca: slujnica sa smerită; substantivul pune însuşirea în planul prim.

48ᵇ. Că iată de acum mĕ vor ferici toate neamurile, că mĭ-a făcut lucruri marĭ cel Puternic. 49. Şi sânt numele luĭ 50. şi mila luĭ din neam în neam spre ceĭce se tem de el. În versurile precedente Maria se smerise, iar aci arată gloria la care a ajuns prin voea luĭ Dumnezeŭ. Ea nu era smerită politiceşte, căcĭ era din neamul luĭ David, ci în conştienţa sărăcieĭ interne; ea nu vede în sine nicĭo însuşire care ar fi remunerat acum Dumnezeŭ (2. Cor. 11, 12). Cu *de acum mĕ* etc. devine Maria profetească: din momentul când Elisabet a descoperit (v. 42), în deplină conştienţă a măririĭ sale. La *neam* cf. Mt. 11, 16; iar *toate* exprimă că şirul acestora nu se va sfârşi: toate vor recunoaşte înalta demnitate a celeiace a născut pe Mesia. *Lucruri marĭ* (*μεγάλα*, Ps. 71, 19. LXX Deut. 10, 21) înţelege Maria alegerea eĭ de maica Domnuluĭ. Dupăce descrie cântăreaţa atotputernicia luĭ Dumnezeŭ trece a preamări sânţenia şi mila luĭ zicând: *Şi sânt numele luĭ:* el însuş, pentrucă *nume* însemnează fiinţa în genere şi sĕ determină prin *mila*. Unĭĭ leagă şi *sânt numele luĭ* la cele precedente ca cum ar sta în loc de: al căruĭ nume sânt. *Din neam în neam*, saŭ: *în neam şi neam*, *în neamurile neamurilor* (Recepta) sûnt variante. Treĭ însuşiriĭ ale dumnezeiriĭ s'aŭ manifestat la încarnarea luĭ Cristos: atotputernicia, sânţenia şi mila; aceasta din urmă însă sĕ descopere numaĭ celorce se tem de el: credincioşilor (Ex. 20, 6. Ps. 103, 17).

51. Făcut-a tărie cu braţul sĕŭ, risipit-a pe ceĭ mândri în cugetele inimiĭ lor. 52. Pogorît-a pe ceĭ puternicĭ de pe tronurĭ şi a înălţat pe ceĭ smeriţĭ. 53. Pe ceĭ flămânzĭ i-a umplut de bunĕtăţĭ şi pe ceĭ bogaţĭ i-a scos afară deşerţĭ. Profeţia precedentă sĕ descrie aci în detail. Mesia, pe care poartă în pântece, împărtĕşeşte binecuvêntarea luĭ Dumnezeŭ celor smeriţĭ şi va pedepsi pe ceĭ mândri. Cuvintele *ἐποίησεν* etc. sĕ iaŭ ca viit. Expresiunele şi imaginele sûnt împrumutate din

T. V., unde Mesia să descrie ca domnitor şi rege arătând că Dumnezeŭ în timpul mesianic va descoperi puterea sa faţă de toţi şi numaĭ ceĭ smeriţi vor întra în împărăţia luĭ. Aceasta află expresiune maĭ vêrtos în v. 53. *Făcut-a putere* este evreescul עשה חיל Ps. 118, 15. *Cu braţul său:* acesta e organul cu care să exerciază puterea. *Inima* e centrul vieţiĭ spirituale şi sufleteştĭ (al cugetelor şi dorinţelor). *Pogorît-a pe ceĭ puternicĭ* etc. să rapoartă la puternicii care se opuneaŭ luĭ Dumnezeŭ; *Teofilact* înţelege pe demonĭ şi fariseĭ. *Flămânzĭ*, adecă spiritualiceşte, dar şi trupeşte. *Bunătăţi*: spirituale, dar şi cele necesare pentru traiŭ. *I-a scos afară deşerţi:* fără să le dee bunurile spirituale, nicĭ mâncare. Aşa ceĭ săracĭ cu spiritul (Mt. 5, 3) se înavuţesc de nutriment spiritual (Io. 6, 27 sq.), iar ceĭce cred că aŭ destul, se mulţumesc cu sine şi nu caută cele maĭ înalte, ceĭ mândri, nu vor ajunge la graţia mântuitoare (Ps. 34, 11).

54. Luat-a pe Israil sluga sa, ca să-şĭ aducă aminte de mila sa, 55. precum zise către părinţiĭ nostri, luĭ Avram şi sĕmênţeĭ luĭ până în veac. Resumarea promisiunilor mesianice din T. V. Aor. ἀντελάβετο are înţelesul viitoruluĭ; ἀντιλαμβάνεσθαι=βοηθεῖν. τῷ Ἀβραάμ e dat. commodi şi să leagă cu μνησθῆναι ἐλέους (Ps. 98, 3), iar *precum zise* etc. e inciză. Înţelesul: Dumnezeŭ va plini totdeuna promisiunile făcute luĭ Avram şi sĕmênţeĭ luĭ. Sĕmênţa să ia în înţeles spiritual (Rom. 4, 12 sq.). Construcţia μνησθῆναι τινὸς τινί e clasică. *Zigaben* etc. leagă *luĭ Avram* etc. la *zise*; λαλεῖν să construeşte cu πρός la acuz. orĭ cu dativ — dar acesteĭ legăturĭ se opune *şi sĕmênţeĭ luĭ*, care însemnează toţi urmaşiĭ luĭ Avram şi nu poate fi apoziţie la *către părinţiĭ nostri;* apoĭ *în veac.*

56. Iar Mariam a rĕmas împreună cu dênsa ca la treĭ lunĭ, şi s'a întors la casa sa. Maria rĕmâne la Elisabet maĭ până la naşterea Botezătoruluĭ; la re'ntoarcere să întâmplă Mt. 1, 18 sq. *La casa sa* dovedeşte că Maria locuea în Nazaret.

§. 74. Naşterea Botezătoruluĭ, 1, 57—80.

57. Iar Elisabeteĭ s'a plinit vremea să nască, şi a născut fiŭ. 58. Şi aŭ auzit ceĭce locueaŭ îm-

prejur și rudeniile eĭ că a mărit Domnul mila sa cu dênsa, și se bucuraŭ cu dênsa. Gen. *τοῦ τεκεῖν αὐτήν* depinde de *ὁ χρόνος*. *Că a mărit* e evraizm (Gen. 19, 19; 1. Sam. 12, 24). Dumnezeŭ cu această naștere a manifestat grația sa în chip deosebit.

59. Și a fost în ziua a opta venit-aŭ să tae împrejur pruncul, și l-aŭ chiemat pe numele tatălui sĕŭ Zaharia. 60. Și rĕspunzênd muma luĭ zise: Ba, ci să se chieme Ioan. 61. Și ziseră cătră dênsa că nimenĭ nu este din rudenia ta care să se chieme cu acest nume. 62. Și aŭ făcut semn tatăluĭ luĭ, cum ar vrea să-l chieme pe dênsul. 63. Și cerênd tăbliță scrise zicênd: Ioan este numele luĭ. Și toțĭ s'aŭ mirat. După Lev. 12, 3 fiecare născut de partea bărbătească trebuea să se tae împrejur a 8. zi dela naștere; cu această ocaziune, după vechiŭ obiceiŭ, să da și numele (Gen. 21, 3 sq.). Ceĭce aŭ azistat la acest act voeaŭ să numească pruncul după tată; era datina a numi pruncii după părinții saŭ rudenii apropiate (v. 61). Elisabet însă nu se învoește; tatăl întrebat decide în favorul eĭ. În ce chip a ajuns Elisabet să cunoască numele nu știm: dela Zaharia care i-l'a împărtĕșit în scris (?); *Teofilact: Iar Elisabet ca profetească a grăit despre nume; Zigaben: Din Spiritul sânt aceasta a învĕțat și numele (Origen, Ambrozie). Crizostom, Teofilact, Zigaben* afirmă că Zaharia era și surd, de aceea a făcut semn; dar știut este că și cu ceĭ muțĭ ne înțelegem lesne cu semne. *Chieme pe dênsul*: pruncul; *αὐτό* saŭ *αὐτόν*, în cazul din urmă avem constr. *κατὰ σύνεσιν*. Propoz. *τί ἂν θέλοι* etc. devine substantivată prin artic. *τό* pus înainte (Win. p. 289. 4). *πινακίδιον* poate este o tăbliță ceruită *(Tertulian*, de idolol. 23: *„Zacharias loquitur in stylo, auditur in cero). ἔγραψεν λέγων* nu=a scris și vorbit îndată, căcĭ abia v. 64 să spune că a dobândit graiul, ci expresiunea e evraizantă ca לֵאמֹר=*a-și spune părerea, scripsit haec verba* [1. Reg. 10, 6]. *Ioan este numele luĭ; ἐστίν* arată că acesta e hotărît deja. *Toțĭ s'aŭ mirat*: că Zaharia conglăsuește cu Elisabet a da fiuluĭ un nume străin în familie.

64. Iar gura luĭ s'a deschis îndată și limba luĭ, și a grăit lăudând pe Dumnezeŭ. 65. Și s'a

făcut frică peste toți care locueaŭ împrejurul lor, și în tot ținutul de prin munții Iudeii s'aŭ vestit toate cuvintele aceste, 66. și aŭ pus toți care auziaŭ în inima sa zicênd: Oare ce va sĕ fie acest prunc? că și mâna Domnului era cu dênsul. Plinindu-se cele prezise v. 20 sĕ dezleagă limba luĭ Zaharia; iar cele întâmplate în această familie sĕ lățesc fără a ajunge la centrul teocratic, Ierusalim. Verbul *ἀνεῴχθη* sĕ leagă prin zeugmă și la *γλῶσσα*; unii codicĭ aŭ însă la *γλῶσσα* verbul *ἐλύθη* (dezlegat), *διηρθρώθη*. La darea numeluĭ Zaharia dobândește graiul. După *lăudând pe Dumnezeŭ* ar trebui sĕ urmeze imnul (68—79), dar evangelistul face digresiune espunênd impresiunea celor întâmplate. Când se arată ceva extraordinar produce frică (cf. v. 12). *Împrejurul lor:* a luĭ Zaharia și Elisabeteĭ. *διελαλεῖτο* cf. Mt. 28, 15=*διεφημίσθη=a sĕ vorbi mult de ceva.* *ῥῆμα* sĕ ia ca דבר: cele grăite la tăerea împrejur (v. 59—64). *τίθεσθαι ἐν τῇ καρδίᾳ* corespunde luĭ שים על לב (1. Sam. 21, 12): aŭ cugetat maĭ adese asupra acestor lucruri; la *Omer τίθημι ἐν στήθεσσι, ἐν φρεσί* etc. *Oare ce* sĕ rapoartă la cele precedente=între aceste împrejurări, după aceste precedențe. *Că și mâna* etc. corespunde luĭ יד יהוה; mâna e organul ajutorăriĭ; aci însemnează ajutor, sprijin. Aceste cuvinte exprimă după unii impresiunea întâmplărilor asupra celorce locueaŭ împrejurul familieĭ, după alțiĭ sûnt observarea evangelistuluĭ, ca cum ar voi sĕ dovedească că cu drept se întrebaŭ astfel, pentrucă pruncul e ceva extraordinar: și Dumnezeŭ s'a arĕtat la naștere luĭ în mod deosebit. *Că și* trebue citit după ℵBCDL Vulg. nu numaĭ *că.*

67. Și Zaharia tatăl luĭ s'a umplut de Duh sânt și a prorocit zicênd: *S'a umplut* etc. exprimă că imnul e inspirat. *προφητεύειν* nu însemnează numaĭ *a prezice* lucruri viitoare, ci și a grăi purtat fiind de Duhul sânt, deși prezicerea în acest caz nu sĕ eschide. Imnul următor sĕ numește *Benedictus* și conzistă din 2 părți; 5 strofe de 3 versuri: 68—75 arată că în Mesia s'aŭ plinit toate promisiunile dumnezeești; aceasta indeamnă pe Zaharia a grăi în aoriste, deși ele abia se vor realiza; 76—79 spun chiemarea pruncului născut.

68. Binecuvêntat este Domnul Dumnezeul luĭ Israil, că a cercetat și a făcut rĕscumpĕrare po-

poruluĭ sĕŭ, 69. şi a ridicat corn de mântuire nouă în casa luĭ David slugiĭ sale, 70. precum a grăit prin gura sânţilor celor din vecĭ proorocĭ aĭ luĭ. La *Domnul Dumnezeul luĭ Israil* cf. v. 16; exprimă particularizmul israilltean, după care acest popor stă în deosebit raport cu Dumnezeŭ. *ἐπισκέπτεσθαι*, evreesc. פקד: o cercetare ca să ajute saŭ pedepsească. *Λύτρωσις* e răscumpărare plătind *λύτρον* (Mt. 20, 28; 1. Tim. 2, 5 sq. Evr. 9, 12); fără îndoială de sub păcat, nu o liberare politică, pentru v. 75. 77. 79. *Corn de mântuire* cf. Ps. 18, 3. 132, 17 — aci e vorba de cornul luĭ David. Punctul de comparaţie este puterea care apără pe ceĭ pioşĭ, pedepseşte pe duşmanĭ. *σωτηρίας* nu e genit. apoziţ. (=mântuire puternică), ci al aparţinerii: o putere de mântuire, care aduce mântuire, cum este dată în Mesia *(Suidas; corn:* în s. Scriptură însemnează putere, metafora e luată dela animalele înzestrate cu coarne cu carĭ se apără). *ἤγειρε=a lăsat* să se scoale. Subiectul la *a ridicat* este Dumnezeŭ, depinde încă de *că. În casa luĭ David*: din sămânţa acestuia e Mesia. *Slugiĭ sale* ca v. 54. cf. Acta 4, 25. *τῶν ἁγίων* şi *τῶν ἀπ' αἰῶνος* sûnt complimente la *προφητῶν*; *ἀπ' αἰῶνος, ἐκ αἰῶνος* etc.=*din vecĭ, de demult*, fără a fi determinat maĭ aproape; e iperbolă poporală. Zaharia exprimă că Dumnezeŭ prin profeţiĭ T. V. a prezis că va mântui pe poporul sĕŭ prin unul din casa luĭ David.

71. Mântuire de vrăjmaşiĭ nostri şi din mâna tuturor celorce ne urĕsc pe noĭ, 72. să facă milă cu părinţiĭ nostri şi să-şĭ aducă aminte de sântul sĕŭ legământ, 73. de jurământul care s'a jurat către Avram părintele nostru, să ne dee nouĕ 74. fără frică din mânile vrăjmaşilor izbăviţĭ 75. să slujim luĭ în sânţenie şi dreptate înaintea luĭ toate zilele noastre. *Mântuire* e apoziţie şi determinare la *corn de mântuire* v. 69.; acuzat. *σωτηρίαν* e cerut de *ἤγειρε*. *Vrăjmaşiĭ* şi *ceĭce ne urĕsc* sûnt duşmanĭ spirituali (Efez. 6, 12), iar legăturile cu carĭ aceştia ameninţă e păcatul (Ps. 18, 18. 41; 139, 21.). Infin. *ποιῆσαι, μνησθῆναι* staŭ ca *εἰς τὸ ποιῆσαι*=לעשות חסד, iar *ποιῆσαι ἔλεος μετά* corespunde luĭ עשה חסד עם (Gen. 24, 14), e explicativ la *σωτηρίαν. Să facă milă cu părinţiĭ nostri:* mântuind Dumne-

zeŭ, prin Mesia, arată mila sa către părinții și că-și aduce aminte de legământul încheiat cu dênșiĭ. În lucrarea Mesieĭ aceia vor primi ce maĭ nainte numaĭ aŭ nădăjduit (Evr. 11, 13. Io. 8, 56). Legământul și jurământul sĕ iaŭ ca părți pentru totalitatea descoperirilor făcute de Dumnezeŭ părinților; jurământul exprimă credința luĭ Dumnezeŭ în promisiunĭ, carĭ acum s'aŭ realizat. ὅρκον e apoziție la διαθήκης ἁγίας αὐτοῦ; iar acuzat. e atras de relativul ὅν în loc de ὅρκου (cf. 20, 17. Acta 10, 36. Win. p. 583.). τοῦ δοῦναι este cuprinsul jurământuluĭ; Zaharia are în vedere Gen. 22, 16 sq., înțelege însă foarte bine pe dușmaniĭ spiritualĭ, diavolul cu uneltele sale, contra căror va lupta Cristos învingêndu-ĭ (Col. 2, 15). *Din mâna* etc. determină pe *fără frică*. Numaĭ după această învingere fără frică putem sluji luĭ Dumnezeŭ, pentrucă atunci stăm înaintea luĭ în deplină dreptate. La *în sânțenie și dreptate* etc. cf. Io. 4, 23. Efez. 4, 24. Rom. 8, 15. ὁσιότης și δικαιοσύνη conțin manifestarea deplină a pietățiĭ: ântâia atitudinea omuluĭ către ceĭ dimprejurul luĭ, a doua către Dumnezeŭ (*Polybiu* XXIII, 10, 8: *Cele către oameni sûnt drepte* — δίκαια — *cele către Dumnezeŭ sânte* — ὅσια). *Înaintea luĭ* sĕ leagă cu λατρεύειν. Recepta citește *toate zilele vieții*. *Toate zilele noastre:* sĕ ne bucurăm nemărginit de bunătățile împărățieĭ mesianice.

76. Dar și tu pruncule te veĭ chiema prorocul celuĭ Preaînalt; că veĭ merge înaintea feței Domnuluĭ sĕ găteștĭ căile luĭ, 77. sĕ daĭ cunoștința mântuiriĭ poporuluĭ luĭ întru iertarea pĕcatelor lor 78. pentru milostivirile mileĭ Dumnezeuluĭ nostru, întru carĭ ne-a cercetat pe noĭ rĕsăritul cel din înălțime, 79. ca sĕ lumineze celorce ședeaŭ în întunerec și în umbra morții, sĕ îndrepteze picioarele noastre pe căile dreptățiĭ. *Dar și tu* pune în paralelă pe prunc cu Mesia. *Prorocul celuĭ Preaînalt* e contrast la Fiul celuĭ Preaînalt v. 32. *Te veĭ chiema* cf. v. 32. Oficiul profețesc sĕ descrie: *Că veĭ merge* etc. În T. V. sĕ descrie Mesia ca un rege care vine la poporul sĕŭ (Ps. 68. Is. 40, 3 cf. Mt. 3, 3); iar regele oriental în acest caz era precedat de un curzor care gătea calea. *Domnuluĭ*

cf. v. 17. Scopul acesteĭ lucrărĭ a luĭ Ioan: *Să daĭ cunoştinţa* etc.; el va găti calea în mod spiritual, va face pe Israil să înţeleagă că mântuirea luĭ nu conzistă în liberarea de stăpânirea romană, ci în iertarea păcatelor ca efluxul dragosteĭ luĭ Dumnezeŭ. Mântuirea le-o va da Mesia (v. 71), iar a cunoaşte necesitatea eĭ Botezătorul. *Întru iertarea* e determinare la mântuire: care mântuire este iertarea păcatelor (Ier. 31, 33. 34). Construcţia ar trebui să fie τῆς ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν, dar artic. în atarĭ cazurĭ lipseşte adese. Trimiterea celuĭce nimiceşte păcatul este opul mileĭ luĭ Dumnezeŭ (Io. 3, 16). σπλάγχνα ἐλέους cf. Col. 3, 12; expresiunea aparţine la ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν şi arată motivul iertărĭĭ păcatelor; *Zigaben*: *Întru iertarea păcatelor . . . . care s'a dat pentru bunăvoinţa mileĭ sale.* ἐν οἷς scil. σπλάγχνοις ἐλέους θεοῦ ἡμῶν e instrumental, iar aorist. ἐπεσκέψατο e preterit. profetic (v. 67): indică înălţimea de unde a purces aceasta. ℵBL aŭ ἐπισκέψεται pentrucă mântuirea mesianică e viitoare. *Rĕsăritul* e metaforă şi însemnează pe Mesia; în T. V. acesta să numeşte *lumină, soare, care rĕsare* (Is. 9, 1. 60, 1. Mal. 3, 20). Mesia, soarele vieţiĭ spirituale, va arĕta nemărginita dragoste a luĭ Dumnezeŭ. ἐξ ὕψους să poate lega cu ἀνατολή stând în loc de: rĕsăritul care e de sus; maĭ bine însă să leagă cu *ne-a cercetat.* Lumina în Mesia vine: *ca să lumineze* etc. *Întunerec* şi *umbra morţiĭ* (צַלְמָוֶת cf. Iob 10, 21 etc.) exprimă în imagine cea maĭ adâncă decadenţă intelectuală şi etică. Scopul luminărĭĭ este: *ca să îndrepteze* etc. *Calea păcĭĭ* e calea care purcede din pacea eternă şi duce la aceasta ca scop (Mt. 10, 5 — calea păgânilor).

80. Iar pruncul creştea şi se întărea cu duhul, şi era în pustie până în ziua arĕtărĭĭ luĭ către Israil. Evangelistul încheie cu aceste cuvinte istoria familieĭ luĭ Zaharia şi tratează pe scurt istoria desvoltărĭĭ luĭ Ioan după naştere până când a păşit în public. ἔρημος (cf. Mt. 3, 1.): un loc nu deşert de tot, dar nelocuit, stepă; în această pustie eraŭ şi Esenĭĭ (*Pliniu* N. H. 5, 17). ἀνάδειξις e terminul tehnic pentru aducerea la cunoştinţă a uneĭ numirĭ (Pol. 15, 26, 4. Plut. Mir. 8); aci însemnează păşirea publică a Botezătoruluĭ în urma poruncĭĭ luĭ Dumnezeŭ.

§. 75. Nașterea luĭ Isus Cristos, 2, 1—20.

(Mt. 1, 18—25).

1. Și a fost în zilele acelea eșit-a poruncă dela cezarul August, să se scrie toată lumea. 2. Aceasta scriere s'a făcut întâia domnind în Siria Quiriniŭ. *În zilele acelea* să rapoartă la cele precedente: timpul când s'a născut Botezătorul. *δόγμα=ordin, edict* (Acta 17, 7. Dem. 278. 17. 774. 19 etc.); *ἀπογράφεσθαι in tabulas referri* însemnează a scrie numele în registrele statuluĭ, catastrarea: spre scopurĭ statistice saŭ ca să se arunce dare, când să prețuea și averea (*ἀποτίμησις, τίμημα*). Aci să ia expresiunea în înțelesul din urmă, pentrucă în acele vremĭ *ἀπογραφή* era terminul technic pentru cenz. *Toată lumea*: întreg imperiul roman, nu numaĭ Palestina, ceeace dovedește *dela cezarul*. V. 2. zice autorul că această numĕrare a fost întâia sub *Quiriniŭ* deosebind-o de a doua întâmplată 9—11 anĭ după aceasta, când Iuda din Gamala a făcut rĕscoală [Acta 5, 37]. *Κυρήνιος* este *P. Sulpicius Quirinius*, care a fost proconzulul Sirieĭ la 742. 759 u. c. și a murit în Roma la a. 21 d. Cr. Datele evangelistuluĭ să îmbină foarte anevoe cu istoria. a) Un cenz al întreguluĭ imperiŭ roman — să zice — nu e cunoscut în istorie. Sub August însă aŭ fost 3 cenzurĭ: la 726. 746 și 767 u. c.; aceste 2 din urmă s'aŭ ținut asupra *poporuluĭ roman* (*Suet.* II. p. 369 sq. Aug. 27), ce nu eschide că aŭ fost și în alte provinție [*Cassiodor* Var. 3, 52; din *Tacit,* Annal. 1, 31. 2, 6. *Dio Cass.* reesă că al 3. cenz a fost 1 an înainte de moartea luĭ August și a continuat sub Germanicus in Galia]; iar *breviarum imperii* compus de August, în care să treceaŭ toate veniturile și spesele statuluĭ [*Tacit,* Annal. 1, 11], presupune un cenz general. Luca poate avea în vedere numaĭ al 2. cenz, dela an. 746 u. c., care s'a executat la 749. 750 u. c. și în Palestina. b] să zice că Palestina a devenit provinție romană abia la 759 u. c., decĭ nu s'a putut face cenz fiind Irod rege, dar în realitate el este numaĭ *rex restitutus*, nu *rex socius*; apoĭ dela Pompeiŭ înainte Iudeiĭ plăteaŭ tribut Romanilor (*Iosif Flaviu,* Antiq. 14, 4. 4), iar dela Cezar înainte încă și dare de cap și de pământ. Probabil este decĭ că August a ordinat cenzul ca să reguleze darea. c] Textul spune apriat că acest

cenz a fost întâiul sub domnirea lui Quiriniŭ în Siria; de altă parte însă se poate dovedi că pe timpul nașterii lui Cristos a fost în acest oficiŭ *Sentius Saturninus* (*Tert.* adv. Marc. 4, 19) saŭ *Quintilius Varus* (*Iosif Flaviu,* Antiq. 17, 15, 2), iar Quiriniŭ a devenit abia 9 aní maĭ apoĭ proconzul al Sirieĭ și a condus cenzul care se amintește Acta 5, 37. Pentru delăturarea acestor dificultățĭ există maĭ multe ipoteze. În timpul maĭ noŭ Zumpt a dovedit că relatarea luĭ Luca merită tot crezământul. El zice că Quiriniŭ a fost proconzul al Sirieĭ de 2 orĭ: dela 750—753 u. c., 759—765 u. c.; urmând luĭ *Varus* a terminat cenzul început sub acesta, dar întrerupt prin moartea luĭ Irod — de aceea s'a numit *census Quirinii.*[1])

3. Și mergeaŭ toțĭ se se scrie, fiecare în cetatea sa. 4. Dar suitu-s'a și Iosif dela Galileea, din cetatea Nazaret, la Iudeea în cetatea luĭ David care se chiamă Betleem, pentrucă era el din casa și din neamul luĭ David, 5. se se scrie cu Mariam, muierea cea logodită cu el, fiind grea. *Toțĭ:* locuitoriĭ din Palestina. Iudeiĭ se împărțeaŭ după fiiĭ luĭ Iacob în seminții (*φυλαί*), aceste în neamurĭ (*πατριαί*), aceste iarăș în familiĭ (*οἶκοι*). Locul unde s'a născut capul familieĭ era cel principal pentru membriĭ eĭ. Romaniĭ se acomodează în Palestina principiuluĭ de seminții al poporuluĭ israiltean, deși altfel după dreptul roman fiecare se supunea cenzuluĭ în locul unde locuea saŭ la *forum originis.* Maria merge cu Iosif — ce se explică din împrejurarea că avea drept de moștenire și poseda în Betleem pământ saŭ avea se pretindă parte din moștenire. *ἀναβαίνειν:* mergerea la Ierusalim; aci în Iudeea în genere. *Cetatea luĭ David* cf. 1. Sam. 17, 12. *Cu Maria,* adecă s'a suit. *τῇ ἐμνηστευμένῃ* poate avea numaĭ înțelesul din Mt. 1, 25: aŭ trăit amêndoĭ în căsătorie feciorească. *γυναικί* după aceste cuvinte lipsește ℵBDL Min.

6. Și a fost când eraŭ eĭ acolo s'aŭ umplut zilele eĭ se nască, 7. și a născut pe fiul seŭ cel

[1]) Literatura maĭ nouă: Huschke: Über den zur Zeit der Geburt Christi gehaltenen Census; Über den Census und die Steuerverfassung der früheren röm. Kaiserwelt; Wieseler: Chronol. Synopse etc.; Patrizi: De evangeliis II. 164 sq.; Aberle: Über den Statthalter Quirinius; Zumpt: Das Geburtsjahr Christi; Schürer: Lehrb. der neutest. Zeitgeschichte; Riess: Das Geburtsjahr Christi.

întâĭnăscut, şi l-a înfăşat pe dênsul şi l-a culcat în iesle pentrucă nu aveaŭ loc în ospĕtărie. *Când eraŭ eĭ acolo* exprimă că naşterea a venit pe neaşteptate, deşi după sfatul dumnezeesc aceasta nu e întâmplare (Miha 5, 1). *S'aŭ umplut zilele eĭ* etc. וימלאו ימיה ללדת cf. Gen. 25, 24. Lc. 2, 21. *Întâĭnăscut* cf. Mt. 1, 25. *Ciprian* etc. deduc din înfăşarea prunculuĭ că Maria a născut fără durerĭ. Verbul σπαργανόω = *a înfăşa* ocură încă v. 12. ἐν τῇ φάτνῃ: cunoscuta iesle în care s'a născut Mântuitorul. Tradiţia veche (deja la *Iustin Martirul*, c. Tryph. 78; *Origen*, c. Cels. 1, 51; Protev. luĭ Iacob 18) afirmă că Isus s'a născut întro peştere (σπηλαῖον σύνεγγυς τῆς κώμης), carĭ în locurile muntoase sĕ întrebuinţaŭ pentru turme. ἐν τῷ καταλύματι e ospĕtărie publică cum arată artic., nu πανδοχεῖον, *han*, unde sĕ căpĕta adapostire gratuită. *Nu aveaŭ loc:* mulţĭ veniseră la conscriere.

8. Şi păstorĭ eraŭ în acelaş ţinut petrecênd în câmp şi păzind străjĭ noaptea la turma sa. 9. Şi iată îngerul Domnuluĭ a stătut lângă dênşiĭ şi mărirea Domnuluĭ a strălucit împrejurul lor, şi s'aŭ temut cu fricĕ mare. *În acelaş ţinut:* unde era staulul în care a născut Maria. Din ἀγραυλοῦντες — în care timp s'a întâmplat descoperirea — nu sĕ poate deduce că naşterea Mântuitoruluĭ n'a fost în luna Decemvrie. În Palestina turmele petrec maĭ mult liber; adese sĕ întâmplă că pela Crăciun e timp foarte plăcut; toate înverzesc, iar turmele sûnt pe câmp. *Stătut lângă dênşiĭ:* îngerul se arĕtă neaşteptat (24, 4. Acta 12, 7. 17, 5). *Mărirea Domnuluĭ* e lumina în care sĕ vede Dumnezeŭ; legitimează pe trimişiĭ luĭ (1. Tim. 6, 16. Acta 7, 2).

10. Şi zise îngerul: Nu vĕ temeţĭ; că iată vestesc vouĕ bucurie mare, care va fi la tot poporul, 11. că s'a născut vouĕ astăzĭ Mântuitor, care este Cristos Domnul, în cetatea luĭ David. 12. Şi acest semn va fi vouĕ, veţĭ afla un prunc înfăşat şi culcat în iesle. Vestirea îngeruluĭ trebue sĕ se explice după 1, 17. 32. 33. 74. 75. 78. *În cetatea luĭ David* arată păstorilor că profeţia luĭ Miha 5, 2 acum s'a realizat. σωτήρ e nearticolat, sĕ determină prin *care e Cristos Domnul* şi conţine ideea din 1, 78.

Cristos nu are înțelesul *unsul* ca domu în genere, ci are în vedere Dan. 9, 5 (LXX *χριστὸς ἡγούμενος*); iar *Domnul* exprimă demnitatea lui dumnezeească. La *popor* cf. 1, 68. *καὶ κείμενον* trebue citit după ℵBLP. Aceste însă nu erau suficiente ca păstorii să afle pruncul; pare că Spiritul sânt i a condus până la loc, sau să poate zice că aveau să meargă la staulul unde îndatinau să lase turmele; acolo în iesle îl vor vedea.

13. Și îndată s'a făcut împreună cu ângerul mulțime de oștire cerească lăudând pe Dumnezeŭ și zicênd: 14. Mărire luĭ Dumnezeŭ întru ceĭ de sus și pe pământ pace între oameniĭ buneĭ voirĭ. Celuice aduse vestea bună din cer se alătură maĭ multe cete cerești. Această arătare simbolizează unirea celor cerești cu cele pământești. *Mulțime de oștire cerească* (*στρατιὰ οὐράνιος*, צבא השמים) însemnează în T. V. ângeriĭ (1. Reg. 22, 19. Ps. 103, 21 etc.). Dupăce s'a descris originea acestor oștiri urmează funcțiunea: *lăudând pe Dumnezeŭ; αἰνούντων... καὶ λεγόντων* să concoardă plur. cu singul unuĭ colectiv. Cântarea de laudă e numaĭ de 2 membre; uniĭ aŭ luat-o drept dorință suplinind *ἔστω*, dar ângeriĭ anunță celece s'aŭ întâmplat cu nașterea Mântuitoruluĭ în cer și pe pământ — de suplinit este *ἐστί*. Recepta citește *εὐδοκία*, și unii împart versul în 3 părțĭ: Mărire luĭ Dumnezeŭ . . . , și pe pământ pace, între oamenĭ bună voire (*Teofilact* etc.). Tischendorf, Lachmann după ℵABD Itala Vulg. maĭ mulțĭ Părinți citesc *εὐδοκίας*. Așa avem 2 părțĭ opuse: *δόξα* și *εἰρήνη, ἐν ὑψίστοις* și *ἐπὶ γῆς, θεῷ* și *ἀνθρώποις εὐδοκίας*. *Întru ceĭ de sus*: regiunile maĭ înalte; acolo să laudă și preamărește Dumnezeŭ pentru fapta de acum, în care cerul și pământul s'aŭ împăcat. *Oamenii buneĭ voirĭ* (Ps. 5, 13. 31, 18) — contrast la oamenii mânieĭ (Efez. 2, 3) — sûnt celce aŭ bunăvoirea luĭ Dumnezeŭ, prin care acesta i-a ales la mântuire (Efez. 1, 4 sq.). Acestora Isus aduce pace, care însuș este pacea noastră (Efez. 2, 14. Io. 14, 27).

15. Și a fost dacă s'aŭ dus dela dênșiĭ ângeriĭ la cer, oameniĭ, păstoriĭ, ziseră uniĭ către alțiĭ: Să mergem până la Betleem și să vedem cuvêntul acesta ce s'a făcut, care Domnul a arătat nouă. 16. Și veniră de grab și aflară pe Mariam și pe Iosif și pruncul culcat în iesle. 17. Iar văzênd aŭ

lăţit cuvêntul care s'a grăit lor de pruncul acesta. *οἱ ἄνθρωποι* înaintea luĭ *ποιμένες* lipseşte ℵBL Min. Vulg; iar expresiunea nu să ia: oameniĭ păstorĭ, ce nu permite artic. *οἱ* înaintea luĭ *ἄνθρωποι*, ci oameniĭ sûnt opuşĭ ângerilor. *διέλθωμεν δή*: sĕ trecem câmpia; *δή* întăreşte imper. exprimând graba cu care eĭ aŭ pornit părăsindu-ĭ ângeriĭ. De aicĭ reesă că Betleem nu era tocmaĭ aproape de locul unde eraŭ păstoriĭ. *Cuvêntul acesta ce s'a făcut*: lucrul întâmplat [cf. 19. 51; 1, 65. Acta 10, 37). În cele următoare sĕ istoriseşte că venind păstoriĭ aŭ aflat toate cum le spusese ângerul; de aceea *vĕzênd:* decĭ s'aŭ convins. Aci trebue citit *διεγνώρισαν* scil. *τὰ περὶ τοῦ ῥήματος (divulgo)* nu *ἐγνώρισαν* (Vulg. *Videntes autem cognoverunt).*

18. Şi toţĭ care auziseră se miraŭ de celece grăiseră păstoriĭ către dênşiĭ. 19. Iar Mariam păzea toate cuvintele acelea punêndu-le întru inima sa. 20. Şi s'aŭ întors păstoriĭ, mărind şi lăudând pe Dumnezeŭ pentru toate câte auziseră şi vĕzuseră precum s'a zis către dênşiĭ. *Toate cuvintele acelea:* cele spuse de păstorĭ. *συνετήρει* exprimă maĭ mult lucrarea memorieĭ, iar în *punêndu-le întru inima sa* conlucră inima. Uniĭ se miră decĭ de cele auzite; păstoriĭ preamăresc pe Dumnezeŭ ca ângeriĭ, iar Maria primeşte omagiile aduse eĭ drept întărire a credinţiĭ sale. *Precum s'a zis:* aŭ aflat în staul toate după spusele ângeruluĭ (v. 10. 12).

§. 76. Isus e tăiat împrejur; ducerea la templu, 2, 21—40.

21. Şi când s'aŭ umplut opt zile ca sĕ-l tae împrejur, şi s'a chiemat numele luĭ Isus, care a fost spus de ânger înainte de zămislirea în pântece. Recepta citeşte *τὸ παιδίον* în loc de *αὐτόν*. *τοῦ περιτεμεῖν αὐτόν* e genit. final: *ca sĕ-l tae* etc. *S'a chiemat* e accedent la tăerea împrejur — care s'a sĕvêrşit fiind pruncul membru al omeniriĭ (Gal. 4, 4); s'a arĕtat întru asĕmĕnarea cărniĭ pĕcatuluĭ (Rom. 8, 3) şi de aceea a fost supus simboluluĭ curăţiriĭ; era om asemene fraţilor întru toate (Evr. 2, 17), dar fără pĕcat (Evr. 4, 5). Aşa s'a plinit orênduirea dumnezeească la mântuire: Mântuitorul trece toate fazele suferin-

ţelor omeniriĭ. El se tae împrejur, se botează, ia parte la jertfele din templu[1]).

22. Şi când s'aŭ plinit zilele curăţiriĭ lor, după legea luĭ Moisi, l-aŭ adus pe el în Ierusalim să-l pună înaintea Domnuluĭ, 23. cum este scris în legea Domnuluĭ, că toată partea bărbătească care deschide pântecele sânt Domnuluĭ să va chiema, 24. şi să aducă jertfă după cele zise în legea Domnuluĭ, o păreche de turturele saŭ doĭ puĭ de porumb. *Când s'aŭ plinit* etc., după̆ce trecuse timpul prescris de lege [Lev. 12, 1 sq.]. *Curăţiriĭ lor*: a maĭcel şi prunculuĭ; *Zigaben*: Marieĭ şi Iosif; Vulg. *purgationis ejus*: a Marieĭ, dar *αὐτῶν* să află în cele maĭ multe mărturiĭ. Dela căderea oamenilor în păcat procreaţiunea conţine ceva păcătos şi necurat [Gen. 3, 10. 16; Gal. 5, 2]. *După legea luĭ Moisi* să leagă la *s'aŭ plinit zilele. L-aŭ adus pe el* arată că pentru evangelist e de importanţă maĭ mare arătarea prunculuĭ decât curăţirea luĭ. *Să-l pună înaintea Domnuluĭ;* după Ex. 13, 2. 34, 20. Num. 3, 12. 13. întâĭnăscutul era proprietatea luĭ Iehova. În locul acestora însă Dumnezeŭ alese seminţia Levi; dar spre a arăta dreptul său la ceĭ întâĭnăscuţĭ, aceştia să duceaŭ la locul sânt unde să răscumpăraŭ cu 5 sicli (Num. 18, 15. 16). Citatul din v. 23 e liber din Ex. 13, 2. *Deschide pântecele* însemnează în T. V. naşterea întâia. *Sânt:* consacrat Domnuluĭ; deşi *ἅγιος sacer* însemnează maĭ ales ce este deosebit de cele profane. V. 24. stă în legătură cu v. 22. Maria să vede că era săracă, căcĭ numaĭ aşa poate aduce jertfele de aci (Lev. 12, 8); ceĭ cu dare de mână trebueaŭ să jertfească un miel de 1 an (Lev. 12, 6).

25. Şi iată era un om în Iersalim, numele luĭ Simeon, şi omul acesta era drept şi temător de Dumnezeŭ, aşteptând mângăerea luĭ Israil, şi Duhul sânt era peste dênsul. Credinţa Marieĭ se întă-

[1]) Kurtz: „Precum Cristos născându-se din o femee a întrat în condiţiile şi stările omeneştĭ în genere şi s'a supus legilor vieţiĭ omeneştĭ, aşa trebui să între tăindu-se împrejur în stările speciale jidoveştĭ şi să fie supus legiĭ speciale jidoveştĭ ca orĭcare israilltean. Naşterea luĭ Cristos din sămânţa luĭ Avram nu e din întâmplare saŭ un ce indiferent, ci este parte esenţială a planuluĭ de mântuire. Aci, unde mântuirea să pregătise deja 2000 de anĭ, trebui să păşească Cristos spre a continua şi duce la îndeplinire desvoltarea, a plini legea şi promisiunea“ (Lehrbuch d. heil. Geschichte p. 202).

reşte de nou. Un om necunoscut mai aproape, cu numele Simeon, rosteşte cuvinte profetice asupra prunculuĭ. Alte date despre acest Simeon nu avem; numele Simeon se află la Evreĭ foarte adese. Unĭĭ aŭ crezut că e tatăl luĭ Gamaliel şi fiul luĭ Hillel; dar *un om* arată că era persoană ne'nsemnată. Luca îl descrie *drept şi temĕtor de Dumnezeŭ;* întâia însuşire exprimă mai mult partea externă a vieţiĭ, a doua cea internă (cf. ὅσιος 1, 75) — fără îndoială este că expresiunile aŭ înţelesul T. V., unde εὐλάβεια=φόβος τοῦ θεοῦ. *Mângăerea luĭ Israil:* care o va aduce Mesia după profeţiĭ T. V. — e înrudită cu *aşteptând mântuire,* adecă scăpare de păcate — dar expresiunea întâia accentuează mângăerea ce rezultă din mântuire; amêndouĕ se îmbină în: a aştepta împărăţia luĭ Dumnezeŭ. Abstractul *mângăere* e pus în loc de concretul mângăitor. Rabiniĭ încă numeaŭ aşa pe Mesia (מנחם, ocură însă פרקליט saŭ פרקליטא). În T. N. această numire se dă mai mult Spiritului sânt (Io. 14, 16. 26; 15, 26. 16, 7; cf. despre Cristos, 1. Io. 2, 1). ἦν ἐπ' αὐτόν (v. 40) se explică întregind ἔρχεσθαι implicat în ἦν: Spiritul sânt a venit peste dênsul şi lucră în el.

26. Şi era promis luĭ dela Duhul sânt, se nu vadă moarte pănăce nu va vedea pe Cristosul Domnuluĭ. 27. Şi a venit în Duhul la templu; şi când aŭ adus părinţiĭ pe pruncul Isus, se facă după datina legiĭ pentru el, 28. şi el îl luà în braţe şi a binecuvêntat pe Dumnezeŭ şi zise: Acestuĭ Simeon se promisese că nu va muri înainte de a fi vĕzut pe Mesia. La χρηματίζεσθαι cf. Mt. 2, 12. Aci nu se spune în ce chip i-s'a făcut înştiinţarea, în vis saŭ fiind treaz. *A vedea moarte* cf. Ps. 89, 49. Io. 8, 51. Evr. 11, 5. *Cristosul Domnuluĭ* (unsul): pe Mesia (Ps. 2, 2). *În Duhul:* cu puterea Duhuluĭ sânt (Mt. 22, 43). εἰθισμένον e part. pas. perf. dela ἐθίζω: cum era datina după lege. *Pentru el* aparţine luĭ *aŭ făcut. Şi el:* părinţiĭ aŭ adus pruncul la templu; atuncĭ îl ia în braţe Simeon cunoscênd întrênsul pe Mesia.

29. Acum slobozeştĭ pe robul tĕŭ, Stăpâne, după cuvêntul tĕŭ în pace, 30. că vĕzură ochiĭ meĭ mântuirea ta, 31. care aĭ gătit înaintea feţiĭ tuturor popoarelor, 32. lumină spre descoperire

neamurilor şi mărire poporuluĭ tĕŭ Israil. Această rugăciune conţine 4 trepte. Bĕtrânul Simeon a vĕzut acum ce promisese luĭ Spiritul sânt; vieaţa pentru el este servitute, din aceasta sĕ-l slobozească stăpânul sĕŭ (Acta 4, 24. 29; 1. Tim. 6, 1. Apoc. 6, 10). Prez. ἀπολύεις exprimă ceva sigur ce sĕ va întâmpla cât maĭ curênd. *După cuvêntul tĕŭ* are în vedere v. 26. *În pace:* cu moarte lină, pentrucă nu maĭ are nicĭo grijă, dorinţa luĭ s'a plinit (Gen. 15, 15). Motivul luĭ *în pace* urmează v. 30. σωτήριον în esenţă este σωτῆρα, numaĭ că Simeon se rapoartă maĭ mult la lucrare ca la autor; adiect. neutr. e pus în loc de subst. abstr. (Win. p. 220. 2). *Care:* mântuire, sĕ determină ca *lumină* şi *mărire;* ea sĕ atribue luĭ Dzeŭ dela care provine. *Înaintea tuturor popoarelor* (Iudeĭ şi păgânĭ): toţĭ aŭ putut vedea; exprimă univerzalitatea creştinizmuluĭ (v. 32). Aorist. ἡτοίμασας e preter. profet.: Simeon vede mântuirea lăţită peste tot pământul (Is. 2, 2—5. 11, 10.). Sfatul vecĭnic dumnezeesc este ca creştinizmul sĕ ajungă şi la păgânĭ (Rom. 8, 29. 30). Înaintea luĭ *mărire* sĕ poate suplini *spre (Teofilact, Zigaben),* saŭ luând ca apoziţie la mântuire: *lumină spre... şi o mărire* etc. Mântuirea venită în Cristos rĕspândeşte întunerecul păgânizmuluĭ (Io. 1, 9. 8, 12. 9, 5 etc.) şi aduce mărire poporuluĭ din care a eşit (Is. 46, 13. 60, 1 sq. Rom. 9, 4. 5; Io. 4, 22). Terminiĭ λαός şi ἔθνος variază aci (Io. 11, 48); numaĭ plur. ἔθνη însemnează totdeuna *păgânĭ* (גּוֹיִם).

33. Şi era tatăl luĭ şi muma luĭ mirându-se de cele grăite pentru dênsul. Părinţiĭ Mântuitoruluĭ se miră că Spiritul sânt grăeşte aşa uniform din maĭ multe părţĭ despre chiemarea prunculuĭ. Singul. ἦν stă cu part. plur. θαυμάζοντες (Win. p. 483. β.); fiecare subiect sĕ cugetă pentru sine. Variantă este ὁ πατήρ şi ὁ Ἰωσήφ saŭ Ἰωσήφ — corectura copiştilor care se temeaŭ că expresiunea *tatăl* va sminti pe cineva.

34. Şi a binecuvêntat pe dênşiĭ Simeon şi a zis către Mariam muma luĭ: Iată acesta e pus spre căderea şi scularea multora întru Israil şi spre semnul căruĭ sĕ va zice împrotivă. 35. Dar şi prin sufletul tĕŭ va trece sabie, ca sĕ se descopere din multe inimĭ cugete. Dupăce Simeon a binecuvêntat

pe părinți pentru acest prunc se adresează Mariei arătând cu cuvinte din Isaia, într-o strofă de 3 membre, ceealaltă parte a venirii lui Cristos — el judecă dar și suferă multe. *Pe dânșii:* părinții. κεῖται: are chiemarea; e sinonim cu: e pus, așezat (Fil. 1, 17; 1. Tes. 3, 3). *Acesta e pus... într-u Israil* aluziune la Is. 8, 14. cf. Is. 28, 16. Dan. 2, 34. Zah. 3, 9. Mt. 21, 41). El va fi sminteală pentru cei mândri în Israil (1. Petru 2, 6.), iar cei smeriți se vor scula din înjosirea lor; el va deosebi cele 2 părți (Io. 3, 19. 5, 22. 27; 9, 39). *Semn* să ia ca Is. 8, 18: prin Cristos a grăit Dumnezeu către lume; el era minunea lui Dumnezeu cum și Isaia cu feciorii săi au fost semn pentru contimporani, având ei nume deosebite. *Căruia să va zice împotivă*: mulți i-se vor opune (Rom. 10, 21. Evr. 12, 3); indirect aluziune la patimile lui Cristos, cari vor atinge pe muma lui. De aceea *dar și prin sufletul tău* etc. (1, 76). Pentrucă prunculuĭ să va contrazice muma va simți dureri, cari să simbolizează cu o sabie scoasă (Zah. 13, 3); *Zigaben: Durerea sfâșietoare și mare ce a trecut prin inima Născătoarei de Dumnezeu când fiul ei s'a pironit pe cruce (Epifane* înțelege martiriul Mariei). Scopul acestor lucrări este: *Ca să se descopere* etc. Când va păși Cristos să arată celece se petrec în inima fiecăruia și ce poziție ia fiecare către dânsul (Io. 3, 19. 5, 22. 9, 39; 1. Cor. 1, 23 sq.). διαλογισμοί e neartic.: cugete cari altfel sunt ascunse.

36. Și era Ana proroci**ță**, fata lui Fanuil, din semin**ț**ia lui Aser; aceasta înbătrânise în zile multe, trăind cu bărbatul șepte ani dela fecioria sa, 37. și aceasta era văduvă ca la optzeci și patru de ani, care nu se depărta de templu cu posturi și rugăciuni slujind noaptea și ziua. 38. Și într-acea oră venind lăuda pe Dumnezeu și grăea despre dânsul tuturor care așteptau mântuirea Ierusalimului. A doua persoană care mărturisește de prunc ca Mesia este Ana. ἦν = *era* = *exista*, viețuea (Mt. 12, 10. Io. 7, 39). *Proroci**ță**:* având Spiritul sânt (v. 27). *Fanuil* = (fața lui Dumnezeu), e necunoscut, dar pe atunci era unul dintre pioșii în Ierusalim. Evangelistul adauge că Ana, după viețuire conjugală foarte scurtă, a rămas văduvă pentru totdeuna — accentuează înfrânarea ei. *Era văduvă* etc.: ajunsese

vêrsta de 84 de anĭ aĭ vieţiĭ în vĕduvie; dar putem înţelege cu *Ambrozie* că era vĕduvă de 84 de anĭ, pentrucă măritându-se cu 15 anĭ, a fost căsătorită 7 anĭ, ar rezulta ceva peste 100 de anĭ — o vêrstă la care ajung oamenĭ şi în zilele noastre. *Nu se depărta* etc.: devenind vĕduvă toată vieaţa şĭ-a pus-o în serviciul luĭ Dumnezeŭ. *Noaptea* sĕ aminteşte înaintea zilelĕ pentrucă Evreiĭ numĕraŭ ziua dintro seară până la ceealaltă, saŭ fiindcă postul începe de cu seara (Acta 26, 7; 1. Tes. 2, 9; 1. Tim. 5, 5. *Iosif Flaviu,* Antiq. 3, 10, 13). *Întru acea oră:* când s'aŭ întâmplat cele cu Simeon; poate era timpul de rugăciune şi Ana vine pe neaşteptate. *ἀνθομολογεῖσθαι* însemnează în grecitatea profană *a încheia contract, a se învoi, tocmi, a face concesiunĭ unul altuia;* la elinişti = הוֹדה = *a lăuda, preamări* (Ps. 79, 13; ca *ἐξομολογεῖσθαι* Gen. 29, 34. Iob 40, 9). *Despre dênsul:* prunc (v. 27). *Mântuirea* stă în loc de concretul: mântuitor (*λυτρωτής,* cf. 1, 68. 2, 25). Citind numaĭ *Ἱερουσαλήμ* sĕ închipue acesta centrul luĭ Israil, de aceea varianta în Recepta: luĭ Israil; Recepta şi alte mărturiĭ citesc *ἐν Ἱερουσαλήμ,* în acest caz sĕ leagă la *ceĭce aşteptaŭ.*

39. Şi dupăce aŭ sĕvêrşit toate după legea Domnuluĭ s'aŭ întors în Galileea în cetatea lor Nazaret. 40. Iar pruncul creştea şi se întărea cu duhul umplêndu-se de înţelepciune, şi harul luĭ Dumnezeŭ era preste dênsul. *În cetatea lor Nazaret* este ţinta finală a călĕtorieĭ, de aceea Lc. trece cu vederea mergerea lor la Betleem dela Ierusalim etc. (Mt. 2, 1—18). V. 40. samĕnă după cuprins cu 1, 80. Luând Fiul cel vecĭnic al luĭ Dumnezeŭ natura omenească se desvoltă ca aceasta în privinţa trupuluĭ *(creştea)* şi spirituluĭ *(se întărea).* Maĭ mult decât Botezătorul are Isus: *umplêndu-se de înţelepciune.* Comparând cu v. 52 reesă că *înţelepciunea* trebue luată relativ (v. 52). Cristos se desvoltă spiritualiceşte, deşi era plin de înţelepciune; însuş era înţelepciunea care se manifestă pe încetul dupăcum permite desvoltarea trupească. *χάρις* are înţelesul luĭ *εὐδοκία* (favor, bunăvoinţă, plăcere), pentrucă de graţie în înţelesul strîns nu poate fi vorba la Cristos. Evangelistul exprimă decĭ: Cristos, reprezentantul neamuluĭ omenesc, neîntinat de pĕcat şi ca Fiul luĭ Dumnezeŭ poseda plăcerea acestuia (cf. v. 52).

Observare. Istoria pruncieĭ luĭ Isus la Mt. şi Lc. După acest din urmă autor părinţiĭ luĭ Isus locuesc în Nazaret şi petrec în Betleem numaĭ timp scurt, iar după Mt. pare că eĭ aveaŭ aci locuinţă statornică (Mt. 2, 22. 23). Dar din tăcerea luĭ Mt. nu urmează că el nu ştie că în Nazaret locuiseră părinţiĭ luĭ Isus, nicĭ nu sĕ zice apriat că în cetatea Betleem locuesc Iosif şi Maria. Diferenţa între cei 2 evangelişti sĕ aplanează: Iosif şi Maria merg la Betleem în urma cenzuluĭ şi se aşază acolo; călĕtoresc la Ierusalim după 40 de zile dela naşterea luĭ Isus (Lc. 2, 22 sq.) şi se întorc iarăş la Betleem; fuga în Egipet întrerupe această petrecere, de aceea Lc. 2, 39 consideră mergerea la Nazaret ca re'ntoarcere, iar Mt. ca ceva noŭ, deoarece nu aminteşte Nazaretul.

§. 77. Isus de 12 anĭ în templul din Ierusalim, 2, 40–52.

Numaĭ evangelistul Lc. a păstrat această istorisire din pruncia luĭ Isus. Fiecare prunc israilltean era îndatorat legiĭ cu al 12. an al vêrsteĭ. Isus se supune şi acesteĭ îndatoriri ca sĕ plinească dreptatea luĭ Dumnezeŭ (Mt. 3, 15); iar evangelistul ne înfăţişează cum natura maĭ înaltă, dumnezeească, străluceşte prin forma omenească.

41. Şi se duceaŭ părinţiĭ luĭ în fiecare an la Ierusalim la sĕrbătoarea paştelor. 42. Şi când a fost de doĭsprezece anĭ, suindu-se eĭ după datina sĕrbătoriĭ, 43. şi sfârşind zilele, când s'aŭ întors eĭ a rĕmas pruncul Isus în Ierusalim, şi n'aŭ ştiut părinţiĭ luĭ. După Ex. 23, 14 sq. 34, 23. Deut. 16, 16 fiecare parte bărbătească pelerina la Ierusalim la cele 3 sĕrbătoriĭ marĭ din an. Pruncii în al 12. an deveneaŭ *fiiĭ legiĭ*, sĕ înstrueaŭ în lege şi trebueaŭ sĕ o observe. *Suindu-se*: la Ierusalim; *ἀναβαινόντων* după ℵABKL Vulg.; alte mărturiĭ citesc aorist. *ἀναβάντων* = dupăce s'aŭ suit. *Sfârşind zilele:* sĕrbătoarea ţinea 7 zile (Ex. 12, 15. Deut. 16, 2). După *suindu-se* Recepta citeşte *la Ierusalim,* dar lipseşte în multe mărturiĭ. În loc de *n'aŭ ştiut părinţiĭ luĭ* citeşte Recepta *n'aŭ ştiut Iosif şi muma luĭ.* Părinţiĭ luĭ Isus nu pot fi învinovăţiţĭ de negligenţă, pentrucă eĭ credeaŭ că pruncul este cu soţiĭ (v. 44.); iar Isus rĕmâne fără ştirea părinţilor în Ierusalim când trebue sĕ împlinească voea Tatăluĭ ceresc.

44. Iar socotind eĭ că el este cu celelalte soţiĭ de călĕtorie aŭ venit cale de o zi şi l-aŭ

căutat pe el prin rudenii şi cunoscuţi, 45. şi neaflându-l s'aŭ întors la Ierusalim căutându-l pe el. 46. Şi a fost după treĭ zile l-aŭ aflat în templu şĕzênd în mijlocul învĕţătorilor şi ascultându-ĭ şi întrebându-ĭ pe eĭ. 47. Şi se miraŭ toţĭ care-l auzeaŭ pe el de priceperea şi de rĕspunsurile luĭ. Părinţiĭ ştiindu-l foarte ascultător călĕtoresc fără dênsul crezênd că va fi între rudenii. *συνοδία* e societatea pelerinilor care se însoţesc în călĕtorie, caravana de pelerini; se compunea din rudenii, cunoscuţi. Sosind la ospĕtăria, unde aveaŭ sĕ rĕmână peste noapte, căutând pruncul nu-l află. *Treĭ zile,* adecă dela plecarea lor din Ierusalim (v. 43). *ἱερόν* (Mt. 5, 4. 21, 12): în una din salele carĭ eraŭ în edificiul templuluĭ se afla Isus acum. Dupa Reland (Antiq. 1, 8, 6) în porticul rĕsăritean era o sinagogă, unde învĕţaŭ cărturariĭ, iar auzitoriĭ şĕdeaŭ pe covoare saŭ rogojiniĭ în cerc (Acta 22, 3). Fiecare auzitor putea pune întrebărĭ propunĕtoruluĭ devenind aşa propunerea dispută (Lightfoot, Hor. hebr. et talm. p. 742 sq.). *De priceperea şi de rĕspunsurile luĭ:* priceperea luĭ se arată în rĕspunsurile carĭ dădea (Is. 11, 2). Evang. infant. arab. (Tischendorf. Evang. apocr. 2. p. 207 sq.) sĕ relatează converzaţia aceasta a luĭ Isus cu învĕţătoriĭ din Ierusalim.

48. Şi vĕzêndu-l pe el s'aŭ mirat, şi zise cătră el muma luĭ: Fiule, pentruce aĭ făcut nouĕ aşa? Iată tatăl tĕŭ şi eŭ te-am căutat cu multă durere. *Vĕzêndu-l:* părinţiĭ. Motivul mirării lor este că fiind tênĕr este aşa de înţelept. *Pentruce* exprimă mustrare blândă care în cuvintele următoare devine expresiunea îngrijirii de mamă. Ea vede că Isus n'a rĕmas aci fără motiv, ar dori sĕ-l ştie, de aceea zice: *Iată tatăl tĕŭ* etc.

49. Şi zise cătră dênşiĭ: Ce este că m'aţĭ căutat? Aŭ n'aţĭ socotit că eŭ trebue sĕ fiŭ întru celece sûnt ale Tatăluĭ meŭ? 50. Şi eĭ n'aŭ înţeles cuvêntul care grăea lor. *τί ὅτι=τί ἐστιν, ὅτι* (Io. 14, 22.). Cuvintele aceste nu conţin înfruntare — orĭ cât de domolă — ci mai mult îngrijirea pentru părinţi: Pentruce m'aţĭ căutat cu atâta îngrijire; nu era nevoe. *Aŭ n'aţi ştiut* etc. conţin motivul rĕmânerii sale în templu. *δεῖ* exprimă ne-

cesitatea internă. *Cele ale Tatălui meŭ* se rapoartă la templu şi toate câte sûnt proprietatea cerescului Părinte (Gen. 41, 51.). Isus le spune că în chiemarea sa nu cunoaşte pe pământ tată şi mumă, ci trebue să caute a împlini cele mai înalte, cele ale Tatălui ceresc, cu care este una (Io. 1, 18). De aceea: *Şi eĭ n'aŭ înţeles* etc. Isus espune în aceste cuvinte pe scurt programul lucrării sale (Io. 4, 34. 8, 29. 9, 4. 17 4).

51. Şi s'a pogorît cu dênşiĭ şi a venit la Nazaret, şi era supus lor. Şi muma luĭ păzea toate cuvintele în inima sa. Evangelistul arată că Isus şi de aci înainte a rămas supus părinţilor; conştienţa spirituală mai înaltă nu l-a abătut dela datorinţele către aceştia cum s'ar putea crede din cele precedente. Înjosirea de bunăvoe este şi acum (21. 22 cf. Fil. 2, 7 sq.)

52. Şi Isus sporea în înţelepciune şi vêrstă şi în har la Dumnezeŭ şi oameni. *προκόπτειν*=a întinde bătênd cu ciocanul, *a propăşi; a creşte, adauge, spori* (Rom. 13, 12. Gal. 1, 12; 2. Tim. 2, 16. 3, 9. 13). *σοφία* nu e cunoştinţa tainelor dumnezeeştĭ (1. Cor. 12, 8), ci a lucrurilor dumnezeeştĭ şi omeneştĭ în genere, cu care e îmbinată prudenţa practică şi se manifestă în întreagă fiinţa omuluĭ, îndeosebĭ în faptele luĭ. *ἡλικία* însemnează *stat, vêrstă* — amêndouĕ aŭ aci înţeles, pentrucă copilul propăşeşte deodată în amêndouĕ direcţiile, dar de preferit este înţelesul din urmă. *χάρις* cf. v. 40. *προέκοπτεν σοφία* zice *Atanasie* — contra Arienilor — că nu se rapoartă la natura dumnezeească a luĭ Cristos, la Logos, ci numaĭ la cea omenească. Natura omenească în Cristos, adecă sufletul omenesc, a crescut în înţelepciune, şi anume în mĕsura în care a fost pĕtrunsă de Logos, şi conform acestuĭ proces intern a arĕtat el înţelepciunea sa în afară. Alţiĭ înţeleg descoperirea progresivă şi desvoltarea în afară care merge paş cu desvoltarea trupuluĭ. *Ciril Alexandrianul* zice: „Omenirea luĭ Isus a sporit în înţelepciune întrucât cu dênsa zilnic se desvĕlea dumnezeirea şi se arĕta tuturor. Logos cel întrupat, prin fapte şi minunĭ, lăsà pe încetul se se vadă înaintea oamenilor în lumina dumnezeească templul trupuluĭ ce luase, şi în acest chip era progresul. Pentru celce îl vedeaŭ, Isus devenea tot mai înţelept şi mai plin de har, şi decĭ desvoltarea se rapoartă mai puţin

la persoana luĭ decât la celce îl vedeaŭ şi se miraŭ". Această explicare a cuvintelor este prevalentă dela *Damascen* înainte. Desvoltarea trebue luată în înţeles strîns în cunoaşterea spirituală a sufletuluĭ omenesc (Evr. 5, 8). Natura omenească după trup şi suflet s'a desvoltat după legile sale, dar de altă parte nu sĕ poate nega că cele 2 firĭ aŭ fost unite fără amestecare şi despărţire întro persoană a Domnuluĭ. A ne închipui această unire — conştienţa dumnezeească şi cea omenească, cele vecĭnice şi timporale, absolute şi mărginite — este tot aşa de greŭ ca şi a ne explica întruparea. *La oamenĭ* e adaus pentrucă Isus petrece în această vêrstă maĭ mult cu dênşiĭ; dar nu sĕ exprimă că Isus maĭ nainte fusese păcătos, nicĭ nu i-sĕ atribue neperfecţiune, pentrucă creşterea presupune acelaş caracter specific.

§. 78. Lucrarea Botezătoruluĭ, 3, 1—20.

(Mt. 3, 1—12. 14, 6—12. Mc. 1, 1—8. 6, 21—29).

1. Iar în anul al cincĭsprezecelea al domnirĭĭ luĭ Tiberiŭ cezarul, fiind procurator în Iudeea Pilat din Pont, şi tetrarh al Galileiĭ Irod, iar fratele sĕŭ Filip tetrarh în Iturea şi ţinutul Trahonieĭ, şi Lisania fiind tetrarh în Abilene, 2. în zilele arhiereuluĭ Ana şi Caiafa, fost-a cuvêntul luĭ Dumnezeŭ către Ioan fiul luĭ Zaharia în pustie. Mateiŭ începe această secţiune cŭ *in zilele acelea*, iar Lc. întroduce istoria evangelică în istoria lumiĭ cu 6 date sincroniste după împĕraţiĭ romanĭ şi după stăpânitoriĭ lumeştĭ şi preoţeştĭ aĭ Iudeilor. a) ἐν ἔτι . . . Καίσαρος (trebue tradus . . . *al domnirĭĭ luĭ Tiberiŭ ca cezar,* Win. p. 131. b). *August* moare la 19 Aug. 767 u. c. saŭ 14 era dion. *(Suet.* Octav. 100), dar luase încă la finea luĭ 764 u. c. saŭ în Ianuarie 765 u. c. de coregent pe fiastru sĕŭ Tiberiŭ *(Tacit,* Ann. 1, 2. *Suet.* Tib. 20 sq. *Vellej.* Plat. 2, 121). Îndoeală poate fi dacă aceştĭ 15 anĭ trebue socotiţĭ dela începutul domnirĭĭ luĭ *Tiberiŭ* (782. u. c. 29 era dion.) saŭ a coregenţiĭ cu August (779 saŭ 780 u. c., 26 saŭ 27. e. dion.). b) *Fiind procurator în Iudeea Pilat din Pont;* a avut acest oficiŭ dela 779—789 u. c. saŭ 26—36 e. dion.; după aceea a fost

rechiemat şi exilat la Vienne *(Iosif Flaviu,* Antiq. 18, 4, 2, cf. Mt. 27, 2. Io. 19, 2). c) *Tetrarh al Galileii Irod,* adecă *Antipa,* care după moartea tatălui său (Irod cel mare) la 750 u. c. (3 ani înainte de era dion., dacă luăm că aceasta datează cel puţin cu 4 ani mai târziu; 1 an după naşterea lui Isus) ocupă tronul şi a stăpânit până la 792 u. c. când a fost depus. d) *Fratele său Filip tetrarh în Iturea şi ţinutul Trahonieĭ.* Şi acesta ajunge domnitor la 750 u. c.; moare la 786 saŭ 787 u. c. *(Iosif Flaviu,* Antiq. 18, 4, 6); el stăpânea încă Batanea şi Aurania (Auranitis), deci toată partea nordică a Palestineĭ; iar Irod încă Pereea *(Flaviu,* Antiq. 15, 10, 1. 17, 11, 4; el nu spune că Filip ar fi stăpânit Iturea). e) *Lisania fiind tetrarh în Abilene.* Acest Lisania nu e cunoscut în istorie. *Flaviu* (Antiq. 15, 4, 1) şi *Cass. Dio* (49, 32) amintesc un Lisania din Abilene, pe care l-a omorît Antoniŭ la dorinţa Cleopatreĭ — peste 30 de ani înainte de Cristos. Astfel pare că există un Lisania mai tênĕr, care între 734 şi 790 u. c. stăpânea provinţa din apropierea Libanuluĭ (în Coelesiria — Ptol. 5, 71, 2. 5, 18; 18 mile spre nord de Damasc şi 38 mile spre sud de Eliopol — Itin. Ant.) cu capitala Abila (Hug, Gutachten I, p. 119 sq. Wieseler, Chron. Synopse p. 174 sq.). f) *În zilele arhiereului Ana şi Caiafa.* Ana fusese arhiereŭ dela 759—767 u. c.; luĭ urmară Ismail, Eleazar (fiul luĭ Ana), Simon, apoĭ Caiafa *(Flaviu,* Antiq. 18, 2, 2; cf. Mt. 26, 3). Ana sĕ aminteşteântâiŭ pentrucă nu era arhiereŭ ca alţiĭ, ci avea influenţă asupra tuturor afacerilor, iar Caiafa era numaĭ cu numele (Io. 18, 14 sq. Acta 4, 6). *A fost cuvêntul luĭ Dumnezeŭ* etc.; în T. V. exprimă chiemarea la profeţie (Ier. 1, 1. Is. 38, 4 sq. etc.), aicĭ indică că Ioan a păşit la porunca luĭ Dumnezeŭ. *În pustie*: unde era (1, 80; cf. Mt. 3, 1). Din datele cuprinse v. 1. 2 şi *a venit* (v. 3) rezultă că evangelistul determină numaĭ chiemarea şi întâia păşire publică a Botezătoruluĭ, dar întrucât aceasta stă în legătură cu botezul şi începutul lucrăriĭ luĭ Isus.

3. Şi a venit în toată laturea Iordanuluĭ predicând botezul pocăinţiĭ întru iertarea păcatelor, 4. precum este scris în cartea cuvintelor proroculuĭ Isaia: Un glas al celuĭce strigă în pustie: Gătiţĭ calea Domnuluĭ, drepte faceţĭ că-

rările lui; 5. toată valea se va umplea și tot muntele și colina se va micșora, și cele strîmbe vor fi drepte și cele colțuroase căi netede, 6. și tot trupul va vedea mântuirea lui Dumnezeu. *Și a venit*: în urma acestui cuvênt dumnezeesc. *περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου* (ככר הירדן) cf. Mt. 3, 2; Ioan nu predică în unul și acelaș loc (Io. 1, 28. 3, 23). *Predicând botezul* cf. Mc. 1, 4. Mt. 3, 6. *În cartea cuvintelor* etc. scrie evangelistul pentru Teofil; *cuvênt* (*λόγος*) are înțelesul *zicere, vorbire* (Am. 1, 1, LXX). Citatul este Is. 40, 3 — unicul citat independent al evangelistului care netezește LXX și omite cu intenție cuvintele: *și vor vedea mărirea Domnului* (Is. 40, 5). În cuvintele aceste (lipsesc la Mt.) să descriu deosebitele pedeci spirituale. *Toată valea:* orice necredință și șovăire să va nimici. *Muntele și colina*: mândria și orice mulțumire cu sine să va perde. Viit. *πληρωθήσεται*: profetul vede în spirit realizarea poruncii: *Gătiți calea* etc. *Cele strîmbe — colțuroase*: căile. *Tot trupul* însemnează omenirea în genere (Gen. 6, 12. Ioil 3, 1) ca slabă și avênd nevoe de mântuire. *τὸ σωτήριον* etc. =mântuirea mesianică (2, 30) — lipsește în original, deși e adaus potrivit al LXX.

7. Deci zicea mulțimii care eșea să se boteze dela el: Pui de năpârci, cine vi-a arătat voue să fugiți de mânia cea vecinică? 8. Faceți deci roade vrednice de pocăință, și nu începeți a zice întru voi: Părinte avem pe Avram; că zic voue că poate Dumnezeu din pietrile aceste să scoale fii lui Avram. 9. Iar iată securea este la rădăcina pomilor; deci tot pomul care nu face rod bun să tae și în foc să arunce (Mt. 3, 7—10). Lc. are *mulțimii*, iar Mt. e mai precis: fariseii și saduceii; de aceea lesne să explică cuvintele aspre ale lui Ioan *pui de năpârci* (Is. 14, 29. 59, 5. Ps. 58, 5): ei sûnt fățarnici, nu aveau intențiunea să se întoarcă dela căile rătăcite ale minții și inimii lor. V. 8. *Deci*: altcum nu scăpați de această judecată. *Nu începeți a zice* etc. cf. Mt. 3, 9. *În foc să arunce; și* exprimă ce urmează după cele nemijlocit precedente.

10. Și l-au întrebat pe el mulțimea zicênd: Deci ce să facem? 11. Iar răspunzênd zicea lor:

Celce are două haine să dee celuĭce nu are, şi celce are bucate aşijderea să facă. Auzitorii se spăimêntaŭ de cuvintele Botezătorului şi cer sfatul ce să facă? *Deci*: în urma celor din v. 7—9. Recepta citeşte *ποιήσομεν*, Tischendorf conj. *ποιήσωμεν* — care e deliberativ. Învĕţătura aceasta a luĭ Ioan o are numaĭ Lc.; el cere numaĭ cele prescrise de legea T. V., şi anume provoacă a face milostenie şi dreptate (cf. rĕspunsul din Acta 2, 38. 16, 30). *Să dee:* una; nu să înţelege literal, ci este admonare serioasă la milostenie (Mt. 5, 39). *Bucate* are înţelesul literal.

12. Iar aŭ venit şi vameşiĭ să se boteze şi ziseră către dênsul: 13. Învĕţătorule, ce să facem? Iar el zise lor: Nimic faceţĭ maĭ mult decât este poruncit vouă. 14. Dar l-aŭ întrebat şi ostaşiĭ zicênd: Ce să facem şi noĭ? Şi zise către dênşiĭ: Pe nimene nu jefuiţĭ nicĭ chinuiţĭ, şi vĕ mulţumiţĭ cu leafa voastră. Cuvintele blânde ale Botezătorului îndeamnă pe vameşĭ a se apropia. La vameşĭ cf. Mt. 5, 46. 9, 9. *Nimic faceţi* etc.: să nu cereţĭ maĭ mult decât aveţĭ dreptul să luaţĭ. Compar. cu *παρά* Win. p. 226. b.; poporul ura pe vameşĭ pentrucă cereaŭ prea mult (*Tacit,* Annal. 13, 50. *Cic.* in Ver. 3, 78). Oastea luĭ Irod conzista maĭ ales din mercenarĭ; făcea servicĭi în rĕzboiŭ şi de poliţie (incassa vamă, dărĭ etc.). *διασείειν* = concutere = *a scutura, intimida;* maĭ apoĭ are înţelĕsul *a scoate* ceva cu forţa şi ameninţărĭ. *συκοφαντεῖν* = *arĕtător de smochine* (*σῦκον, φαίνειν*); a arĕta pe celce, contra opririĭ, esportaŭ smochine din Atica — ce să făcea adese fără motive, de aceea căpĕtă însemnarea *a calumnia, insinua falz, şicana.*

15. Iar aşteptând poporul şi cugetând toţĭ întru inimile sale de Ioan, nu cumva el să fie Cristos, 16. rĕspunse Ioan tuturor zicênd: Eŭ vĕ botez pe voĭ cu apă; iar vine celmaĭ tare decât mine, căruĭ nu sûnt vrednic a dezlega cureaua încălţĕmintelor luĭ, acela va boteza pe voĭ cu Duh sânt şi cu foc. 17. A căruĭ lopată este în mâna sa; şi va curăţi aria şi va aduna grâul în granarul sĕŭ, iar plevele le va arde cu foc nestins. *Aşteptând poporul:* ca Ioan să se declare Mesia. *El:*

nu altul, al căruĭ înaintemergĕtor ar fi. *Vĕ botez cu apă* etc. cf. Mt. 3, 11 sq.

18. Multe încă şi altele sfătuind binevestea poporuluĭ. 19. Iar tetrarhul Irod fiind mustrat de el pentru Irodia muierea fratelui sĕŭ şi pentru toate relele cari a făcut Irod, 20. a adaus şi aceasta peste toate, a închis pe Ioan în temniţă. *Multe încă şi altele* resumează pe scurt lucrarea Botezătoruluĭ fără a aminti fapte singuratice. εὐαγγελίζετο are înţelesul maĭ larg (Acta 14, 15), dar aşa că predica luĭ Ioan stă în legătură cu buna veste despre Mesia. Recepta a adaus *luĭ Filip* la *fratelui sĕŭ* — din Mt. 14, 3. V. 19. 20 sĕ istoriseşte o întâmplare din vieaţa Botezătoruluĭ. *A adaus* etc.: la toate faptele sale rele a venit aceasta (cf. Mt. 14, 3 sq. Mc. 6, 17 sq.). καὶ περὶ πάντων ὧν ἐποίησεν πονηρῶν e atracţiune în loc de ἃ ἐποίησεν. ἐπὶ πᾶσι: la toate relele ce făcuse a adaus aceasta (Win. p. 367). *A închis* e simplicitate paratactică a stiluluĭ (Win. p. 436, 5). *În temniţă*: unde a lăsat sĕ-l închidă.

§. 79. Botezul luĭ Isus, 3, 21. 22.

(Mt. 3, 13—17. Mc. 1, 9—11).

21. Iar a fost dacă s'a botezat tot poporul, şi Isus botezându-se şi rugându-se s'a deschis cerul, 22. şi s'a pogorît peste dênsul Duhul sânt cu chip trupesc ca un porumb, şi glas din cer sĕ făcu: Tu eştĭ fiul meŭ cel iubit, întru tine bine am voit. *Iar a fost* re'ncepe istorisirea din v. 18. Evangelistul întrebuinţează adese ἐγένετο cu construcţia acuz. cu infin. *Şi rugându-se* sĕ află numaĭ la Lc. *Cu chip trupesc etc.*: arĕta ca un porumb cu trup.

§. 80. Genealogia luĭ Isus, 3, 23—38.

(Mt. 1, 1—17).

30. Şi Isus însuş era ca de treĭzecĭ de anĭ când a început, fiind, precum sĕ socotea, un fiŭ al luĭ Iosif, al luĭ Ili, 24. al luĭ Matat, al luĭ Levi, al luĭ Melchi, al luĭ Ianaĭ, al luĭ Iosif, 25. al luĭ Matatia,

al lui Amos, al lui Naum, al lui Esli, al lui Naggai, 26. al lui Maat, al lui Matatia, al lui Semein, al lui Iosih, al lui Ioda, 27. al lui Ioanan, al lui Risa, al lui Zorobabel, al lui Salatiil, al lui Neri, 28. al lui Melchi, al lui Addi, al lui Cosam, al lui Elmadam, al lui Er, 29. al lui Isus, al lui Eliezer, al lui Iorim, al lui Matat, al lui Levi, 30. al lui Simeon, al lui Iuda, al lui Iosif, al lui Ionam, al lui Eliakim, 31. al lui Melea, al lui Menna, al lui Matata, al lui Natan, al lui David, 32. al lui Iesai, al lui Iobed, al lui Boos, al lui Salmon, al lui Naason, 33. al lui Aminadab, al lui Admin, al lui Arni, al lui Esrom, al lui Fares, al lui Iuda, 34. al lui Iacob, al lui Isac, al lui Avram, al lui Tara, al lui Nahor, 35. al lui Seruh, al lui Ragav, al lui Falec, al lui Eber, al lui Sala, 36. al lui Cainam, al lui Arfaxad, al lui Sim, al lui Noe, al lui Lameh, 37. al lui Matusala, al lui Enoh, al lui Iared, al lui Maleleil, al lui Cainam, 38. al lui Enos, al lui Sit, al lui Adam, al lui Dumnezeŭ. *αὐτός (însuș)* să rapoartă la Isus cui s'a făcut semnul din v. 22. *ἦν Ἰησοῦς ἀρχόμενος ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα* nu=și el, Isus, începea a fi de 30 de ani, ci: el era ca de 30 de ani când a făcut începutul cu păşirea sa mesianică. Din v. 22 reesă ce începuse Isus: la botez este declarat el Mesia și începe lucrarea sa (Mc. 1, 1. Acta 1, 21 sq. 10, 37[1]). *Fiind* să leagă la *fiul lui Iosif* (fiind fiul etc.), iar *precum să socotea* e inciză. *Zigaben: Cum părea Iudeilor; căci după adevăr nu era fiul lui.* Alții rapoartă *ὤν* la *Ἡλί*: existens (cum putaretur filius Josephi) filius, adecă nepos Eli — dar nu să poate însemna numai aci raportul de bun — nepot, iar în cele următoare de părinte — fiŭ; saŭ gen. *τοῦ Ἡλί, τοῦ Ματθάτ* etc.

[1]) În evangelii avem 2 date despre timpul când Isus a început lucrarea sa. Io. 2, 13 sq. să vorbește de templul lui Zerubabel, care începe a fi restaurat în al 18. an al lui Irod *(Iosif Flaviu,* Antiq. 15, 11, 1) 734 saŭ 735 u. c. Adaogând 46 de ani (Io. 2, 19 sq.) rezultă anul 780 până la paștele an. 781 u. c. ca timpul când Isus începe a învĕța. Dela botezul lui până la această sĕrbătoare a paștelor aŭ trecut 3 saŭ mai multe luni (40 de zile în pustie; călĕtoria la Cana Galileii; rămânerea în Capernaum și călĕtoria la Ierusalim). Isus începe lucrarea sa în vara saŭ în toamna anului 780 u. c. având abia la finea an. 781 u. c. 31 de ani: acum are deci $30^1/_2$ saŭ $30^3/_4$ de ani (Lc. 3, 23).

la Isus: el era, precum se credea, un fiŭ al luĭ Iosif etc. — dar el a fost în realitate fiul luĭ Dumnezeŭ. *Levi . . . Iosif* nu sûnt fecioriĭ luĭ Iacob — e prea depărtat timpul. *Luĭ Cainam*, Gen. 10, 24. 11, 12; 1. Cron. 1, 24. *Al luĭ Dumnezeŭ* nu are înţelesul gen. precedente, dar exprimă că Adam a fost creat de Dumnezeŭ după trup şi suflet. Autorul numeşte pe Dumnezeŭ, pentrucă crearea neamuluĭ omenesc e prototipul lucrăriĭ maĭ înalte în mântuire. Al 2. Adam s'a născut prin înrîurirea directă a luĭ Dumnezeŭ în natură şi din natură. Natura luĭ omenească s'a produs din pântecele preacurateĭ Fecioare, nu din pulberea pământuluĭ; iar spiritulântâiuluĭ Adam — înspirat de Dumnezeŭ — îl înlocueşte natura dumnezeească care s'a unit cu natura omenească întro persoană.

§. 81. Ispitirea luĭ Isus, 4, 1—13.

(Mt. 4, 1—11. Mc. 1, 13).

1. Iar Isus plin de Duh sânt s'a întors dela Iordan, şi a fost dus în Duhul în pustie patruzecĭ de zile ispitindu-se de diavolul. 2. Şi n'a mâncat nimic în zilele acelea, şi sfîrşindu-se acelea a flămânzit. 3. Iar zise diavolul luĭ: De eştĭ tu Fiul luĭ Dumnezeŭ, zi petriĭ acesteia se se facă pâne. 4. Şi rĕspunse Isus către el zicênd: Scris este că nu trăeşte omul numaĭ cu pâne. 5. Şi suindu-l pe el diavolul pe un munte înalt i-a arĕtat întro clipeală de timp toate împĕrăţiile lumiĭ. 6. Şi zise diavolul luĭ: Ţie îţĭ voĭŭ da puterea aceasta toată şi mărirea lor, că mie este dată şi o voĭŭ da orîcuĭ voesc. 7. Tu decĭ de te veĭ închina înaintea mea, toată va fi a ta. 8. Şi rĕspunzênd Isus zise luĭ: Scris este: Domnuluĭ Dumnezeuluĭ tĕŭ se te închinĭ şi luĭ singur se slujeştĭ. 9. Iar duse pe el în Ierusalim şi-l puse pe aripa templuluĭ, şi zise luĭ: De eştĭ Fiul luĭ Dumnezeŭ, aruncă-te de aicĭ jos. 10. Că scris este că va porunci îngerilor sĕĭ pentru tine se te păzească, 11. şi că pe mânĭ te vor ridica ca se nu te loveştĭ de piatră cu piciorul tĕŭ. 12. Şi rĕspunzênd zise

Isus luĭ că zis este: Sĕ nu ispitești pe Domnul Dumnezeul tĕŭ. 13. Și sfârșind diavolul toată ispita s'a dus dela dênsul până la o vreme, cf. Mt. după care Duhul a dus pe Isus în pustie, iar după Lc. Isus stă sub înrîurința Duhuluĭ sânt cât timp petrece în pustie: deci ἐν τῇ ἐρήμῳ (ℵBDL Min.); Recepta a corec. εἰς τὴν ἔρημον (Mt.). La sfârșitul acesteĭ petreceri pășește diavolul cu ispitirea; de aceea *patruzecĭ de zile* nu sĕ leagă cu *ispitindu-l*: ispita ar fi fost de 40 de zile, ci la *în pustie*. *Sfârșindu-se*: zilele, cf. Acta, 21, 27. V. 3. la Mt. 4, 3 e maĭ puțin hotărît: *aceste pietri*. V. 4. sĕ citează Deut. 8, 3 fragmentar, pentrucă: *ci în tot cuvêntul luĭ Dumnezeŭ* lipsesc în multe mărturiĭ. *Întro clipeală de timp* (*puncto temporis*, *Caes.* Bell. gall. 2, 14. LXX Is. 29, 5. 30, 13 sq.) arată că întrun moment sĕ înfățișează ochilor luĭ Isus un tabloŭ al tuturor împĕrățiilor din lume. *Mărirea lor*: a împĕrățiilor (cetățĭ, palaturĭ, averĭ etc.). *Că mie este dată* conține minciună și adevĕr. Dela pĕcătuire diavolul stăpânește lumea, dar această putere nu i-s'a dat, ci a usurpat-o, căcĭ dintru început omul o avea. *O voiŭ da orĭcuĭ voesc*: el e conștient de această putere și se numește stăpân absolut. *Toată va fi a ta*: puterea. ὅτι v. 10. 12 e recitativ. *Toată ispita*: toate felurile de ispitire. Isus sĕ ispitește în întâia ispită în privința cărniĭ, în a doua a ochilor, în a treia a inimiĭ; acestora e supus și omul. *Până la o vreme* are numaĭ Lc. exprimând că Isus maĭ avea sĕ fie ispitit de diavolul. Poate că are în vedere ispita înaintea patimilor, când Isus era în grădina Getsemane (Mt. 26, 36 sq. 27, 46).

PARTEA A DOUA.

Lucrarea publică a lui Isus, 4, 14—21, 28.

A. Lucrarea lui Isus afară de Ierusalim, 4, 14—19, 28.

I. Activitatea lui Isus în Galileea, 4, 14—9, 50.

§. 82. Isus predică în Galileea, special în Nazaret, 4, 14—30.

(Mt. 4, 12—17. Mc. 1, 14. 15).

14. Şi s'a întors Isus în puterea duhului la Galileea; şi a eşit vestea de el în toată prejurimea. 15. Şi el însuş învăţa în sinagogele lor, mărindu-se de toţi. *S'a întors*: din Iudeea cf. Mt. 4, 12. *În puterea duhului*: care-l dusese în pustie, iar acum în Galileea. *Şi a eşit* etc.: săvârşise minunea din Cana, care i-a lăţit numele (Io. 2, 1 sq.). *Sinagogele lor*: Galileenilor. *Mărindu-se de toţi*: pentru învăţătura lui.

16. Şi a venit la Nazaret, unde crescuse, şi a intrat după obiceiul său în ziua Sâmbetei în sinagogă, şi s'a sculat să citească. 17. Şi i-s'a dat lui cartea proorocului Isaia, şi deschizând cartea a aflat locul unde era scris: 18. Duhul Domnului peste mine, pentru aceea m'a uns, a binevesti săracilor, m'a trimis (a tămădui pe cei zdrobiţi cu inima) 19. a predica slobozire celor legaţi şi vedere orbilor, a slobozi în libertate pe cei sfărămaţi, a vesti anul plăcut Domnului. Cele întâmplate în sinagoga din Nazaret identifică unii cu Mt. 13, 54—58. Mc. 6, 1—6 — având Lc. numai cronologie mai precisă; alţii cred că Isus de două ori a încercat în Nazaret să câştige pe locuitori pentru învăţătura sa (Wieseler, Chronolog. Synopse 284 sq. Tischendorf, Synop. evang. XXXII. §. 54). *Unde crescuse* cf. 2, 51. Plur. *τῶν σαββάτων* Mt. 12, 1. 28, 1. *S'a sculat să citească*: în sinagogă să citea s. Scriptură stând ca semn al reverinţii. Isus mani-

festă, sculându-se, voea de a citi şi vorbi asupra celor citite. De regulă să citea o paraşă şi o haftară; apoi mai marele sinagogei provoca pe unul să citească din s. Scriptură şi explice acel loc. *I-s'a dat:* de servitorul sinagogei; iar *βιβλίον* trebue înţeles volumul din sinagogă, pus pe mosor. Întrebarea este de a citit Isus haftara din acea Sâmbătă saŭ alt loc; cuvintele *deschizênd cartea a aflat* confirmă părerea din urmă. Isus citeşte Is. 61, 1. 2 — redat de evangelist după LXX cu adaus din alt loc al profetului. V. 17 ℵBCX citesc *ἀνοίξας* în loc de *ἀναπτύξας*. *Duhul Domnului:* puterea de sus, exprimă caracterul mai înalt al celui trimis (Is. 42, 1. 59, 21). *Peste mine:* este (2, 25). *Pentru aceea* (יַעַן) motivează ungerea. *M'a uns* = *ales, chiemat*, cum să îndatina la profeţi şi preoţi (1. Reg. 19, 16. Ex. 28, 41. 30, 30). După *m'a trimis* Recepta are: *a tămădui pe cei zdrobiţi cu inima* — lipseşte în mai multe Msse. *Săracilor:* cu duhul (Mt. 5, 3); întâiul oficiu al Mesiei. *Celor legaţi:* în cătuşele păcatului; iar *orbilor:* spiritualiceşte orbi. *A slobozi în libertate pe cei sfărămaţi* sûnt din Is. 58, 6 şi explică cele precedente: a slobozi din robia păcatului pe cei zdrobiţi în pocăinţă. *ἐν ἀφέσει*: să fie în libertate; mântuiţi. *Anul plăcut Domnului* după orientali este anul bunăvoinţei lui Iehova; aluziune la Lev. 25, 8 sq.; anul iobileu era tipul timpului mesianic: liberarea de păcat.

20. Şi închizênd cartea a dat-o servitorului şi a şezut, şi ochii tuturor din sinagogă eraŭ privind la el. 21. Iar a început a zice către ei că astăzi s'a plinit Scriptura aceasta în urechile voastre. *Servitorului,* ca v. 17. *A şezut,* pentrucă explicarea locului citit să întâmpla în acest mod (Zunz, Gottesd. Vorträge der Juden 337). *ἀτενίζειν* = *a fixa pe cineva, a privi la cineva intenziv.* Locul citit e mesianic; cei de faţă sûnt curioşi să audă cum îl înţelege Isus. Scriptura aceasta cf. Acta 1, 16. *În urechile voastre:* aţi auzit pe acela de care scrie profetul; acesta a plinit cuvintele profetice. Înţelesul: El este servul lui Iehova care predică lăsarea păcatelor pentru ceîce se pocăesc şi sûnt smeriţi.

22. Şi toţi mărturiseaŭ pe el şi se miraŭ de cuvintele darului carî eşeaŭ din gura lui, şi zi-

ceaŭ: Aŭ nu este acesta feciorul luĭ Iosif? 23. Şi zise către el: Cu adevĕrat veţĭ zice mie pilda aceasta: Doftore vindecă-te pe tine însuţĭ; câte am auzit că aĭ făcut în Capernaum fă şi aicĭ în patria ta. 24. Şi zise: Adevĕr zic vouĕ că nicĭ un proroc nu e primit în patria sa. *Mărturiseaŭ pe el:* îl lăudaŭ (11, 48), dovedeaŭ veştile minunate despre el. *Cuvintele darului*: cuvinte de plină dulceaţă (Efez. 4, 29. Col. 4, 6.). Eĭ observă că el le grăeşte foarte frumos; dar ştiŭ că este fiul luĭ Iosif şi nu pot îmbina aceste douĕ fapte. De aceea le zice el: *Cu adevĕrat* etc. *Pilda;* acest proverb era la Romanĭ, Grecĭ şi rabinĭ; Isus îl aplică la Nazarinenĭ, care cer puterĭ ca cele făcute în Capernaum, de voeşte sĕ-l recunoască: sĕ le ajute lor ca străinilor (*Teofilact, Zigaben).* Alţiĭ zic: Tu voeştĭ sĕ ajutorĭ altora, ajută maĭ întâiŭ ţie agonisindu-ţĭ vaza care acum nu aĭ la noĭ; fiecare caută maĭ ales între aĭ sĕĭ sĕ fie preţuit. În *γενόμενα εἰς τὴν Καφαρναούμ* însemnează *εἰς* direcţia luĭ *γενόμενα*, iar *Καφαρναούμ* e personificat. Recepta citeşte *ἐν τῇ Καφαρναούμ* — corectură. V. 24 conţine motivul de ce Isus nu face minunĭ în Nazaret. *În patria ta:* locul tĕŭ de naştere. *Primit:* recunoscut. Isus le spune că deşi eĭ îl admiră pentru faptele luĭ, totuş nu cred, pentrucă îl socot fiul luĭ Iosif. Nu sufere îndoială că eĭ vor cere minunĭ, el însă nu va sĕvârşi pentru necredinţa lor — deşi ar trebui maĭ întâiŭ sĕ dee ajutor celor maĭ aproape, apoĭ străinilor. Aşa sĕ realizează proverbul că nicĭ un profet nu e recunoscut de neamul sĕŭ, în locul naşterii.

25. Dar adevĕr zic vouĕ că multe vĕduve eraŭ în zilele luĭ Ilie în Israil, când s'a încuiat cerul treĭ anĭ şi şese lunĭ, cât s'a făcut foamete mare peste tot pământul, 26. şi la nicĭ una din acelea nu a fost trimis Ilie fără numaĭ la Sarepta Sidonuluĭ la o femee vĕduvă. 27. Şi mulţĭ leproşĭ eraŭ în Israil în vremea luĭ Eliseiŭ prorocul, şi nicĭ unul din eĭ nu s'a curăţit fără numaĭ Neeman sirianul. Cu aceste cuvinte dovedeşte Isus din istorie că şi profeţiĭ aŭ făcut minunĭ maĭ mult la străinĭ. *ἐπ' ἀληθείας* circumscrie pe *ἀληθῶς*. În *s'a încuiat cerul* sĕ închipue acesta ca un rezervoar aşĕzat deasupra firmamentuluĭ

şi Dumnezeŭ îl deschide când voeşte (Gen. 7, 11. Deut. 11, 17). 1. Reg. 17, 1. 18, 1. timpul acesta nu sĕ indică aşa precis; din locul din urmă rezultă că în al 3. an al fugiĭ luĭ Ilie la Sarepta (1. Reg. 17, 9), aşadar în al 4. an al seceteĭ, a plouat. Uniĭ cred că era datina la Evreĭ (Dan. 12, 7) a pune terminul uneĭ nenorociriĭ cu $3^1/_2$ aniĭ. *Peste tot pământul* e iperbolă. *Sarepta* era în Fenicia între Tir şi Sidon; acum Surafend (Win. RWW). *Σιδωνίας* scil. *χώρας*: teritorul cetăţiĭ Sidon în care era Sarepta. *εἰ μή* nu = *sed*, ci: *nisi*. La v. 27. cf. 2. Reg. 5, 14. *ἐπί:* pe timpul (3, 2).

28. Şi toţiĭ s'aŭ umplut de mânie în sinagogă auzind acestea, 29. şi sculându-se l-aŭ scos afară din cetate, şi l-aŭ dus până la marginea munteluĭ, pe care era zidită cetatea, ca sĕ-l arunce jos. 30. Iar el trecênd prin mijlocul lor s'a dus. Auzitoriĭ pricep bine cuvintele luĭ Isus că Dumnezeŭ a arĕtat graţia către păgânĭ şi nu către israilteni; se mânie pentru aceste cuvinte şi voesc sĕ-l piardă aruncându-l de pe vêrful munteluĭ. *ἕως ὀφρύος τοῦ ὄρους = supercilium montis. κατακρημνίσαι* (cf. 2. Cron. 25, 12. *Iosif Flaviu*, Antiq. 9, 9, 1). *Iar el*: ce face el când aceia se ocupă a-l perde. Evangelistul nu spune cum a scăpat Isus: o putere maĭ înaltă l-a răpit saŭ le-aŭ slăbit nerviĭ oriĭ vederea. *S'a dus*: la Capernaum, nu înderĕt la Nazaret.

§. 83. Activitatea luĭ Isus în Capernaum, 4, 31—44.

(Mt. 8, 14—16. Mc. 1, 21—39).

a) Vindecarea unuĭ îndrăcit, 4, 31—37.

(Mc. 1, 21—28).

31. Şi s'a pogorît la Capernaum cetatea Galileiĭ. Şi era învĕţând pe eĭ Sâmbăta. 32. Şi se miraŭ de învĕţătura luĭ, că era cu putere cuvêntul luĭ. *S'a pogorît:* din toate părţile Galileiĭ spre marea Genezaret trebueaŭ sĕ pogoare; Nazaretul era situat maĭ sus. *Cetatea Galileiĭ* e adaus pentrucă Lc. aci aminteşte maĭ întâiŭ acest oraş. *Era învĕţând* exprimă că el învĕţa maĭ adese, nu numaĭ odată. *Pe eĭ:* locuitoriĭ din Capernaum. *ἐν τοῖς σάββασιν* nu însemnează singuraticele zile de Sâmbătă ca la Mc., căcĭ aceasta

să exprimă cu *Sâmbăta* (6, 1. 6. 7. 13, 15. 14, 1 etc.), *ziua Sâmbetei* (4, 16. 13, 16. 14, 5), *ziua Sâmbetelor* (16, 13), ci corespunde lui ἐν τοῖς σαββάτοις LXX 1. Cron. 23, 31. *Cu putere era cuvêntul lui* Mt. 7, 29. Mc. 1. 22. 27., iar εἶναι ἔν τινι = *a avea ceva:* cuvêntul lui avea putere.

33. Și în sinagogă era un om având duh de drac necurat, și striga cu glas mare zicând: 34. Ha! ce este nouă și ție, Isuse Nazarinene? Ai venit să ne perzi pe noi? Te cunosc cine ești, sântul lui Dumnezeu. 35. Și l-a certat pe el Isus zicând: Taci și ieși dintrênsul. Și dupăce l-a aruncat pe el dracul în mijloc a ieșit dintrênsul, nimic vătămându-l pe el. δαιμονίου ἀκαθάρτου e gen. apoziție. δαιμόνιον însemnează un spirit în genere (curat ori necurat), de aceea adausul *necurat* ca să-l determine; iar *având duh de drac necurat* arată că acesta încă nu se manifestase, ci abia acum față de Cristos. ἔα nu e imperat. dela ἐάω, pentrucă ar trebui să aibă obiect, ci interjecție — *ha! Ce este nouă* etc. cf. Mt. 8, 29. Dracul grăește în plural *(nouă, pe noi)* ca reprezentantul întregii lumi diavolești. *Sântul lui Dumnezeu* = Cristos (Mc. 1, 24. Io. 10, 36). La v. 34. 35. cf. Mc. 1, 23 sq.

36. Și s'a făcut spaimă peste toți, și grăeau între sine zicând: Ce este cuvêntul acesta, căci cu tărie și putere poruncește duhurilor necurate și ies. 37. Și a ieșit vestea de el în tot locul de primprejur. Aci să descrie impresiunea minunii la mulțime. *Cuvêntul acesta*: cele istorisite v. 35. *Teofilact: Ce este porunca ce o dădu, că ești din el și amuți. Căci* (ὅτι) motivează întrebarea. ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει: cu plenipotență care nu suferă opoziție. Expresiunea întâia arată imputernicirea ce are, a doua puterea ce rezultă din aceasta. La v. 37 cf. Mc. 1, 27 sq.

b) Isus vindecă pe soacra lui Petru; alte minuni, 4, 38—44.

(Mt. 8, 14—17. Mc. 1, 29—39).

38. Iar sculându-se din sinagogă a întrat în casa lui Simon. Iar soacra lui Simon era cuprinsă

de friguri mari, și l-aŭ rugat pe el pentru dênsa. 39. Și stând peste ea a certat frigurile și aŭ lăsat-o. Iar ea sculându-se îndată slujea lor. 40. Iar după ce apusese soarele toți care aveaŭ bolnavi cu multe feluri de boale i-aŭ adus la dênsul; iar el punându-și mânile pe fiecare din ei i-a tămăduit. 41. Dar eșeaŭ și dracii din mulți strigând și zicând că tu ești Fiul lui Dumnezeŭ. Și certându-i nu-i lăsa să grăească aceste, că știeaŭ că el este Cristosul. *Sculându-se*, pentrucă după v. 20. învățase ședând. *πυρετὸς μέγας* e termin tehnic pentru temperatura înaltă de friguri; îndegetează că Lc. era medic *(Galen.* de diff. febr. I. b. la Wetst.). *Stând peste ea:* s'a plecat peste ea. *A certat frigurile;* aceste să personifică ca o putere dușmănoasă. *Lor:* lui Isus și celorlalți soți. *După ce apusese soarele:* trecuse Sâmbătă (v. 31). *Bolnavi cu multe feluri de boale:* în categoria lor să cuprind și ceĭ îndrăciți din v. 41. *Punându-și mânile* ca mijlocitoarele vindecării. *Că e Cristosul:* dracii cunosc în el pe Fiul lui Dumnezeŭ, pe Mesia *(unsul);* iar el nu primește mărturia lor pentrucă *lauda satanei nu e laudă (Tertulian),* apoi demnitatea lui dumnezeească, după planul lui Dumnezeŭ, avea să se descopere pe încetul (Mt. 8, 4).

42. Iar făcându-se zi ieșind s'a dus în loc pustiŭ, și mulțimea îl căuta; și a venit până la dênsul, și-l ținea pe el ca să nu se ducă dela eĭ. 43. Iar el zise către eĭ că trebue să vestesc împărăția lui Dumnezeŭ și altor cetăți, că spre aceasta sûnt trimis. 44. Și era predicând în sinagogele Iudeii. *Ieșind:* din casă (v. 31. 38). *În loc pustiŭ:* ca să se roage (Mc. 1, 35). *A venit până la dênsul* exprimă zelul mulțimii care nu se mulțumește până nu-l vede; faptele lui Isus i-aŭ impresionat, eĭ nu vor să se despartă de acest om minunat *(Și-l ținea).* Isus însă le spune că e trimis de Dumnezeŭ (nu dela sine a venit, Io. 5, 36. 6, 57. 7, 29 etc.) și la alții: *trebue să vestesc* etc. V. 44 ℵBCL citesc *τῆς Ἰουδαίας* în loc de *Γαλιλαίας;* iar sub Iudeea avem de înțeles întreaga țară evreească, nu numai provința cu acest nume (1, 5. 7, 17).

§. 84. Chiemarea unor apostoli. Minuni. Învățături, 5, 1—6, 11.

a) Pescuirea bogată, 5, 1—11.

(Mt. 4, 18—22. Mc. 1, 16—20).

Diferența între relatarea prezentă și Mc. să aplanează: Lc. accentuează contrastul între predica lui Isus din Capernaum și cea din Nazaret cu rezultatele lor, de aceea espune înainte de chiemarea lui Petru cele cuprinse 4, 31—44. Astfel 5, 12 să leagă după cronologie la 4, 44. Persoana principală este Simon (v. 4. 5. 8. 10), proprietarul corabiei, dar întâmplarea este de importanță și pentru soții lui (v. 9. 10. 11).

1. Și a fost când îl îmbulzea pe el mulțimea ca să audă cuvêntul lui Dumnezeŭ, și el era lângă lacul Genezaretului. 2. Și a vĕzut două corăbii stând lângă lac; iar pescarii eșind dintrênsele își spălaŭ mrejele. 3. Iar întrând într'una din corăbii, care era a lui Simon, l-a rugat pe dênsul să o depărteze puțin dela pământ; și șĕzênd în corabie învĕța mulțimea. ἐπικεῖσθαι exprimă zelul poporului de a asculta pe Isus învĕțând. *Și el:* în opunere cu poporul. *Lacul Genezaretului*; așa să numește marea Galileii și la *Iosif Flaviu* (Bell. jud. 2, 20. 6), *Ptolomeŭ, Strabo, Pliniŭ.*

4. Iar cum a încetat a grăi, zise lui Simon: Depărtează-o la adûnc, și aruncați mrejele voastre spre vênare. 5. Și rĕspunzênd Simon zise: Învĕțătorule, toată noaptea ostenindu-ne nimic n'am prins; iar după cuvêntul tĕŭ voiŭ arunca mreja. 6. Și făcênd așa aŭ prins mulțime multă de pești; iar mreja lor se rupea. 7. Și aŭ făcut semn soților din ceealaltă corabie să vină să le ajute lor; și aŭ venit, și s'aŭ umplut amêndouĕ corăbiile, cât se afundaŭ. ἐπανάγαγε însemnează a călĕtori pe luciul mării. τὸ βάθος = *adûncime* și *înălțime;* iar singul. *depărtează-o* să rapoartă numaĭ la Petru care era cârmaciul; plur. *aruncați* la personalul din corabie. *Învĕțătorule* (ἐπιστάτης numaĭ la Lc. în loc de ῥαββί) însemnează un bărbat cu vază, un maestru; e mai puțin ca *domn* (κύριος). Timpul pescuirii e noaptea; de aceea nu era probabil că vor

prinde acum ziua. Petru totuș ascultă de Isus zicênd: *Iar după cuvêntul tĕŭ* etc. *ἐπὶ τῷ ῥήματι*: acesta e baza (Win. p. 368. d.). *Mreja lor se rupea:* încep a sĕ face găurĭ. *A făcut semn:* nu de mirare saŭ fricĕ, care le-a răpit graiul *(Teofilact, Zigaben: Nu puteaŭ vorbi de mirare și spaimă),* ci numaĭ astfel se puteaŭ înțelege cu soțiĭ care eraŭ pe uscat (v. 2.). *συλλαβέσθαι αὐτοῖς* = a apuca cu altul de ceva; aicĭ *a ajuta* (Fil. 4, 3). *βυθίζεσθαι* e iperbolă: corabia se adûncise în apele măriĭ.

8. Iar vĕzênd Simon Petru a căzut la genunchiĭ luĭ Isus zicênd: Eșĭ dela mine că om pĕcătos sûnt, Doamne. 9. Că-l cuprinsese pe el spaimă și pe toțĭ care eraŭ cu dênsul de vênarea peștilor cari prinseseră; 10. așijderea și pe Iacob și pe Ioan fiiĭ luĭ Zebedeiŭ, care eraŭ soțiĭ luĭ Simon. Și zise cătră Simon: Nu te teme, de acum veĭ vêna oameniĭ. 11. Și scoțênd corăbiile la pămênt, lăsând toate aŭ mers după el. *Eșĭ:* din corabie. Minunea întrece pe cele vĕzute până acum; de altă parte Petru știe că e pĕcătos: se spăimêntă decĭ ca sĕ nu i-se întâmple ceva rĕŭ prin această putere. *τῇ ἀγρᾷ — ᾗ συνέλαβον*: în mirare și spaimă îĭ pune prada ce aŭ făcut. *ζωγρεῖν* = *vivum capere;* a prinde, cf. 2. Tim. 2, 26. *Oameni*: în loc de peștĭ. Învĕțătura luĭ Cristos sĕ asamĕnă cu undița, cu care sĕ prind oameniĭ. *Augustin* înțelege învĕțămêntul luĭ Isus din corabie despre timpul când el învață popoarele asupra puteriĭ bisericești; depărtarea dela pămênt este înălțarea dela cele pămênteștĭ la cele supranaturale; călĕtoria pe mare e predica cătră popoarele din depărtare; ruperea mrejeĭ însemnează membriĭ bisericiĭ cuprinșĭ de poftele trupeștĭ, care nasc nemulțumirĭ, erezĭĭ și schizme — această biserică pare a zice luĭ Isus sĕ o părăsească pentrucă e pĕcătoasă. Isus însă nu o ascultă, ci o duce la mal arĕtând că membriĭ buniĭ și spiritualĭ impun datorința a nu părăsi oficiul bisericesc din cauza celor rĕĭ. Propoziția finală ar însemna timpul din urmă, când partizaniĭ luĭ Isus lasă marea lumiĭ (Quaest. II. in ev. sec. Lc. qu. 2). *Teofilact, Zigaben* înțeleg corabia despre sinagogă, care aŭ luminat-o Petru și ceialalțĭ apostolĭ. Singuraticele trăsĕturĭ ale minuniĭ simbolizează: *corabia* e biserica; *poporul* de pe mal e iudaizmul

necredincios, iar învățăceii din corabie sûnt reprezentanții Israilului credincios; *marea* e lumea păgână; *mreja* e învățătura lui Isus; *mulțimea peștilor* sûnt păgânii care intră în biserica lui Cristos; *rupturile* din mreajă însemnează schizmele în biserică; în urmă primejdiile cari vin asupra bisericii să înfățișează în *se afundau* corăbiile.

b) Isus vindecă un lepros, 5, 12—16.

(Mt. 8, 1—4. Mc. 1, 40—45).

12. Și a fost când era el într-o cetate, și iată un bărbat plin de lepră; iar văzând el pe Isus, a căzut pe față și se ruga zicând: Doamne, de voești, mă poți curăți. 13. Și întinzând mâna s'a atins de el zicând: Voesc, curățește-te. Și îndată lepra s'a dus dela el. 14. Și el a poruncit lui să nu spună nimĕruĭ, ci mergând arată-te preotului, și du jertfă pentru curățirea ta precum a poruncit Moisi, lor spre mărturie. *Într-o cetate* privește 4, 43. Cel bolnav, în credința sa în Isus, a călcat legea mozaică intrând în cetate.[1]) *Plin de lepră*: întreg corpul era cuprins de această boală; e gradație ca 4, 38. *παρήγγειλεν* ocură în evangelie de 4 ori, în Acta de 11 ori, iar la Mt. Mc. numai câte odată; e mai marcant ca *λέγει*. *Ci mergând arată-te* e trecere răpede dela cuvêntarea indirectă în cea directă (Win. p. 539. 2).

15. Dar și mai mult străbătea vestea despre el, și s'a adunat mulțime multă să audă și să se tămăduească de boalele sale. 16. Iar el era retrăgându-se în pustie și rugându-se. Mc. 1, 45 spune motivul acestei lățiri a vestei despre el. Cel vindecat nu tăcea, ci a spus, și care aŭ auzit spuneaŭ mai departe; așa eși numele lui de tămăduitor al boalelor. *διήρχετο*: vestea să lățea (*Thuc.* 6, 46). *μᾶλλον*: mai mult ca până aci. *Ei* e emfatic; în opunere cu mulțimea. *ἦν ὑποχωρῶν* exprimă datina: de câte ori se aduna popor la el, ca să evite tumult, se retrăgea și se ruga (Mc. 1, 35.). *Rugându-se* are numai Lc.

[1]) După Talmud era oprit să între numai în cetățile înconjurate cu zid (Lightf. 770). În zilele noastre aceștĭ bolnavĭ aŭ case anumite și se pot căsători.

c) Isus vindecă un paralitic, 5, 17—26.

(Mt. 9, 1—8. Mc. 2, 1—12).

17. Şi a fost întruna din zile, şi el era învĕţând; şi şĕdeaŭ fariseiĭ şi învĕţătoriĭ legiĭ, care veniseră din toate cetăţile Galileiĭ şi Iudeiĭ şi din Ierusalim; şi puterea Domnuluĭ tămăduea pe eĭ. *Întruna din zile*: una din zilele când călĕtorea (4, 43 sq.). *Eĭ*: în opunere cu fariseiĭ şi învĕţătoriĭ legiĭ. Expresiunea νομοδιδάσκαλοι (Acta 5, 34; 1. Tim. 4, 7) arată că eĭ n'aŭ venit să înveţe din propunerile luĭ Isus, ci să le examineze pe baza legiĭ (cf. Mt. 22, 35). *Din toate cetăţile* e iperbolă. καὶ δύναμις κυρίου ἦν εἰς τὸ ἰᾶσθαι αὐτόν (ℵBL): puterea Domnuluĭ era că el putea tămădui; *Domnului* este Dumnezeŭ: puterea luĭ Dumnezeŭ lucra în Cristos. Citind — cu Recepta etc. — *αὐτούς (pe eĭ)*: puterea Domnuluĭ etc. şi *Domnului* este Cristos (7, 13. 10, 1. 11, 39. 12, 42 etc.). Isus avea putere vindecătoare, ce se manifestă acum deosebit. αὐτούς e nedeterminat, dar nu să rapoartă la *fariseĭ* etc., ci la bolnavĭ (v. 15.).

18. Şi iată bărbaţĭ purtând în pat pe un om care era paralitic, şi căutaŭ să-l ducă în lăuntru şi să-l pună înaintea luĭ. 19. Şi neaflând pe unde să-l ducă pentru mulţime, suindu-se pe casă l-aŭ slobozit cu patul printre cărămizĭ în mijloc înaintea luĭ Isus. 20. Şi vĕzând el credinţa lor zise: Omule, iertate îţĭ sûnt păcatele tale. 21. Şi începură a cugeta cărturariĭ şi fariseiĭ zicând: Cine este acesta care grăeşte hulă? Cine poate ierta păcatele fără numaĭ unul Dumnezeŭ? 22. Iar cunoscând Isus gândurile lor răspunzând zise către eĭ: Ce gândiţĭ întru inimile voastre? 23. Ce este maĭ uşor, a zice: Iertate îţĭ sûnt păcatele tale, saŭ a zice: Scoală şi umblă? 24. Iar ca să vedeţĭ că Fiul omuluĭ are putere pe pământ a ierta păcatele, zise slăbănoguluĭ: Ţie grăesc, scoală şi luând patul tĕŭ mergĭ în casa ta. 25. Şi îndată sculându-se înaintea lor, luând patul pe care zăcuse, s'a dus în casa sa lăudând pe Dumnezeŭ.

26. Şi mirare cuprinse pe toţi, şi măreaŭ pe Dumnezeŭ, şi s'aŭ umplut de frică zicênd că azĭ am vĕzut lucrurĭ minunate. *Sĕ-l pună înaintea luĭ:* în casa unde era Isus. *ποίας* scil. *ὁδοῦ*. *Printre cărămizĭ*: cu cari era pardosit coperişul. *Omule* în loc de fiule. *οὗτος* în *cine este* etc. e despreţuitor. *ἀφέωνται* e formă dorică a preteritului în loc de *ἀφεῖνται* (Win. p. 77. 3.). *Începură:* până aci fuseseră liniştiţi. *διαλογίζεσθαι — λέγοντες*: exprimaŭ cugetele întru sine, nu sĕ le audă alţiĭ *(întru inimile voastre)*. În evreeşte *a cugeta* = אמר בלבו (a grăi în inima sa); inima sĕ consideră centrul dorinţelor în om; după aplecările sale cugetă omul, aşadar cugetele în ultima analiză îşĭ aŭ originea în inimă. *Fiul omuluĭ* Mt. 8, 20. *ἐφ' ὅ* la *κατέκειτο* pentrucă verbul păciĭ, linişteĭ exprimă aci şi noţiunea mişcăriĭ precedente la întindere (Win. p. 380 sq.). *Pe care zăcuse*: până acum. *παράδοξα* (numaĭ aci în T. N.): *τὰ παρὰ δόξαν γινόμενα* (Plat. Xen. Polyb. LXX); lucrurĭ ne maĭ pomenite, minunate.

d) Chiemarea luĭ Levi, 5, 27—32.

(Mt. 9, 9—13. Mc. 2, 13—17).

27. Şi după aceea a eşit, şi a vĕzut pe un vameş cu numele Levi şĕzênd la vamă, şi zise luĭ: Vino după mine. 28. Şi lăsând toate sculându-se a mers după dênsul. 29. Şi a făcut Levi luĭ ospĕţ mare în casa sa. Şi era popor mult de vameşĭ şi de alţiĭ, care eraŭ cu dênşiĭ şĕzênd la masă. 30. Şi aŭ murmurat fariseiĭ şi cărturariĭ lor zicênd cătră învĕţăceiĭ luĭ: Pentruce mâncaţĭ şi beţĭ voĭ cu vameşiĭ şi cu păcătoşiĭ? 31. Şi răspunzêend Isus zise cătră eĭ: Nu trebue doftor sânĕtoşilor, ci bolnavilor; 32. n'am venit sĕ chiem la pocăinţă pe ceĭ dreptĭ, ci pe ceĭ păcătoşĭ. *A eşit*: din cetatea unde sĕvêrşise cele precedente (Mc. 2, 1). Levi urmează îndată chiemăriĭ părăsind toate (ocupaţiunea de până acum); iar în semn de recunoştinţă pentru această alegere dă un ospĕţ. *δοχή* corespunde evr. משתה (LXX Gen. 21, 8. 26, 30. Est. 1, 3. 5, 4). *Cărturariĭ lor* e nedeterminat, sĕ rapoartă la locuitoriĭ cetăţiĭ: fariseiĭ şi cărturariĭ de acolo; saŭ: aĭ

Iudeilor în genere. ἦν nu să potriveşte la κατακείμενοι, de aceea=*aderat* ca v. 17. Luca arată că pelângă vameşi şi alţii aŭ luat parte la ospĕţ, iar *de alţii care eraŭ cu dênşii* circumscrie pe *cu pĕcătoşii*. Ei se adresează învĕţăceilor, poate pentrucă la vindecarea paraliticului aŭ fost ruşinaţi. *N'am venit:* sûnt aci (Win. p. 255). *La pocăinţă* aparţine la *pĕcătoşi*, dar nu exprimă că *ceĭ drepţi* sûnt sânĕtoşi; restringe pe *sĕ chiem*.

e) Postul privat, 5, 33—39.

(Mt. 9, 14—17. Mc. 2, 18—22).

33. Iar eĭ ziseră cătră el: Învĕţăceiĭ luĭ Ioan postesc adese şi fac rugăciunĭ, aşijderea şi fariseiĭ, iar aĭ tĕĭ mănâncă şi beaŭ. 34. Iar Isus zise cătră eĭ: Aŭ doar puteţĭ face pe fiiĭ nunţiĭ sĕ postească pănă când e mirele cu dênşiĭ? 35. Veni-vor zile, şi când sĕ va lua mirele dela eĭ, atuncĭ vor posti în zilele acelea. 36. Dar grăi lor şi o pildă că nimenĭ nu rupe petec dela haina nouă şi-l pune pe haină veche; iar dacă totuş, sĕ va rupe şi cea nouă, iar celeĭ vechĭ nu sĕ potriveşte petecul dela cea nouă. 37. Şi nimenĭ nu bagă vin noŭ în foĭ vechĭ; iar dacă totuş, rupe vinul cel noŭ foiĭ, şi el se varsă şi foiĭ pier; 38. ci vinul noŭ sĕ cade a-l băga în foĭ noĭ. 39. Şi nimene care bea vechiŭ voeşte noŭ; căcĭ zice: Cel vechiŭ e bun. *Iar eĭ ziseră:* ceĭ din v. 30. Recepta are: *Pentruce învĕţăceiĭ* etc. — *pentruce* lipseşte BL etc. *Fac rugăciunĭ* e propriŭ evangelistuluĭ (cf. 2, 37; 1. Tim. 2, 1). *Mănâncă şi beaŭ* explică pe *nu postesc*. *Aŭ doar puteţĭ* etc. exprimă necuviinţa ce sĕ face cerênd aceste lucrurĭ acum. *Fiiĭ nunţiĭ:* prietenĭĭ mirelui (Mt. 9, 15). *Şi când; şi* e explicativ. *În zilele acelea* Mc. 2, 20: zile de durerĭ, ce exprimă ὅταν cu conj. aor. (Win. p. 289. 5). V. 36. ἐπίβλημα ἀπὸ ἱματίου καινοῦ σχίσας — după ℵBDL Min. Verz. — arată imprudenţa celuĭce voeşte a pune petec noŭ pe haină veche, pentrucă aşa perde valoarea şi lucrul cel noŭ. *Haina nouă* e maĭ expresiv ca la Mt. Mc. εἰ δὲ μήγε ocură şi la clasicĭ; e maĭ marcat decât εἰ δὲ μή (Win. p. 543). τὸ καινόν sĕ

poate lua ca subiect întregind ἐπίβλημα şi σχίσει din ἱμάτιον παλαιόν: Dacă însă totuş, atunci va rupe (petecul mantaua) şi nu se va potrivi (petecul) din cel noŭ la cel vechiŭ (mantaua) — ce corespunde luĭ Mt. Mc. Luând σχίσει intranzitiv: Sĕ va desface cel noŭ (petecul de mantaua veche) etc. Alţiĭ iaŭ τὸ καινόν întregind ἱμάτιον ca obiect: Dacă însă totuş, apoĭ va rupe pe cel noŭ (mantaua, luând un petec dintrênsa), şi nu se va potrivi la cel vechiŭ (petecul luat dela mantaua nouă pus la cea veche). βλητέον e adaus de Lc.; iar la οἶνον... βλητέον sĕ observă că adiect. verb. cu terminaţia τέον în urma noţiuneĭ inherente de δεῖ aŭ subiectul în acuz. (Buttm. §. 121 obs. 3). După βλητέον cuvintele *şi amêndouĕ sĕ vor ţine* (Rec.) lipsesc în cele maĭ multe mărturiĭ — sûnt adause din Mt. 9, 17. V. 39. lipseşte întreg în Dabce etc.; Recepta citeşte *îndată* înaintea luĭ *voeşte* (nu-l aŭ ℵBCL Min. Verz.) şi la sfêrşit *maĭ bun* în loc de *bun* (ℵBL). Numaĭ Lc. are aceste cuvinte şi par a nu sta în legătură cu cele premergĕtoare (unde Isus vorbeşte contra tendenţeĭ de a pune creştinizmul în formele T. V.). Ele însă aŭ înţeles raportându-le la învĕţăceiĭ luĭ Ioan, pe care Mântuitorul îĭ scuză. Lucru firesc este ca celce a gustat vin vechiŭ sĕ nu se împace lesne cu cel noŭ fiindântâiul maĭ moale; aşa sĕ explică şi împrejurarea că fariseiĭ şi învĕţăceiĭ Botezătorului nu pot sĕ se lapede de formele şi preceptele vechĭ cu cari s'aŭ îndatinat, şi sĕ le schimbe cu învĕţătura nouă a creştinizmului. Aci nu sĕ afirmă însă că T. V. e maĭ bun, deoarece sĕ are în vedere forma, nu cuprinsul.

f) Despre Sâmbătă, 6, 1—11.

(Mt. 12, 1—14. Mc. 2, 23—3, 6).

1. Iar a fost întro Sâmbătă a douaântâia că trecea el prin sĕmĕnăturĭ, şi învĕţăceiĭ sĕĭ rupeaŭ spice şi mâncaŭ frecându-le cu mânile. 2. Iar uniĭ din fariseĭ ziseră: Ce faceţĭ ceeace nu e iertat a face Sâmbăta? 3. Şi rĕspunzênd Isus zise cătră eĭ: Aŭ doar nicĭ aceasta nu aţĭ citit ce a făcut David, când a flămânzit el şi ceĭce eraŭ cu dênsul? 4. Cum a întrat în casa luĭ Dum-

nezeŭ şi a luat pânile punerii înainte şi a mâncat şi a dat şi celor cu dênsul, cari nu sĕ cădea sĕ le mănânce fără numaĭ preoţiĭ? 5. Şi zicea lor că domn este Fiul omuluĭ şi al Sâmbeteĭ. Dificultăţi face expresiunea *δευτεροπρώτῳ*, care nu ocură maĭ mult în grecitate, nicĭ în T. V., LXX, Filo, Flaviu, Talmud etc.; iar lipsind ℵBL Min. şi unele Verz. uniĭ criticĭ afirmă că e neautentică şi s'a născut în urma notiţeĭ (*ἑτέρῳ*) din v. 6. maĭ întâiŭ adausul *πρώτῳ*, iar asĕmĕnându-sĕ cu 4, 31 s'a cores cu observarea *δευτέρῳ* care sĕ şi află astfel (în unele Verz.) saŭ în îmbinare cu *πρώτῳ* (*δευτέρῳ πρώτῳ* BΓ Min.) — din aceasta s'a format apoĭ — ne'nţelegêndu-sĕ cuvintele — *δευτεροπρώτῳ*. Autenticitatea expresiuneĭ nu poate fi trasă la îndoială, deşi lipseşte în unele Msse şi în locurile paralele, pentrucă neexistenţa eĭ în Msse sĕ explică din înţelesul obscur al cuvêntuluĭ; chiar în zilele noastre n'a succes a-ĭ da o explicare mulţumitoare[1]). *Mâncaŭ frecându-le* etc. cuprinsul spicelor; amêndouĕ sĕ întâmplă odată ducênd la gură grăunţele scoase prin frecare. Recepta citeşte *lor* după ziseră; lipseşte în maĭ multe mărturiĭ. *ὁπότε quandoquidem= fiindcă, deoarece. ἔξεστιν* cu acuz. cu infin. numaĭ aicĭ în T. N.; maĭ adese la clasicĭ. În v. 4. citesc BCLX *λαβὼν ἔφαγε*; D citeşte după v. 4. *În aceeaş zi vĕzênd pe oarecare lucrând Sâmbăta zise luĭ: Omule, de ştiĭ ce facĭ eştĭ fericit; iar de nu ştiĭ, eştĭ afurisit şi călcător de lege*[2]) — adaus din tradiţia

[1]) a) *Scaliger, Petavius* etc. zic că *σάββατον δευτερόπρωτον* este întâiul sabat după a 2. zi de paştĭ, dela care până la rusaliĭ sĕ socoteaŭ 7 sabate (cf. Lev. 23, 15). Acest timp sĕ numea şi Omer (עמר) dela pârga care sĕ aducea în 16. Nisan. Al 2. sabat sĕ chiema *δεύτερο-δεύτερον*, al. 3. *δεύτερο-τρίτον* etc. b) *Schegg* etc. află numĕrare creştină. El zice că paştele, după care sĕ numĕraŭ sĕrbătorile creştine, eraŭ totdeuna Vineriĭ, numită Paraskevă, şi pentrucă sĕ amintea moartea luĭ Isus, era sabat mare. Luĭ urma sabatul sĕptĕmâniĭ, dela care sĕ numĕraŭ 7 sabate până la rusaliĭ. Cel de faţă este al doilea (pentru marele sabat precedent) şi întâiul (între sabatele până la rusaliĭ). c) Alţiĭ înţeleg întâiul sabat în an, adecă în luna Nisan, şi explică expresiunea din împrejurarea că anul are 2 începuturĭ: cel comun în luna Tişri, cel bisericesc în luna Nisan. Sabatul întâiŭ din Tişri sĕ numea întâiul, cel din Nisan al doile-întâiul. d) *Wieseler* (Chronol. Syn. 231 sq.) crede că expresiunea însemnează întâiul sabat al anuluĭ al 2. din sĕptĕmâna de anĭ. Astfel *σάββατον τριτόπρωτον* este întâiul sabat al anuluĭ al 3. din sĕptĕmâna de anĭ, *σάββ. τριτοδεύτερον* al 2. sabat al anuluĭ al 3. etc.

[2]) În Mss. sir. aflat în an. 1892 pe muntele Sinaĭ încă există aceste cuvinte.

de apoĭ; v. 5 urmează în acest codice după v. 10. *Numaĭ preoții* e subiect la *φαγεῖν*.

6. Iar a fost întraltă Sâmbătă că a întrat el în sinagogă și învĕța. Și era acolo un om și mâna luĭ cea dreaptă era uscată. 7. Iar cărturariĭ și fariseiĭ îl pândeaŭ de va vindeca Sâmbăta, ca sĕ afle vină asupra luĭ. 8. Iar el știea gândurile lor, dar zise bărbatuluĭ care avea mâna uscată: Scoală și staĭ în mijloc. Și sculându-se a stat. 9. Iar Isus a zis către eĭ: Întrebu-vĕ de este slobod a face bine saŭ rĕŭ Sâmbăta, a mântui suflet saŭ a-l perde. 10. Și privind împrejur la toțĭ zise luĭ: Întinde mâna ta. Iar el făcu așa și mâna luĭ a venit în starea de maĭ nainte. 11. Iar eĭ s'aŭ umplut de furie, și vorbeaŭ între olaltă ce sĕ facă cu Isus. *Întraltă Sâmbătă* nu dovedește că autorul începe a numĕra Sâmbetele. Când s'aŭ întâmplat cele istorisite aci după v. 1 sq. nu sĕ poate hotărî; maĭ puțin hotărît este la Mt. Mc. *Dreaptă* are numaĭ Lc. *κατηγορίαν αὐτοῦ*: sĕ aibă cu ce-l acuza (Acta 4, 9). Unele mărturiĭ aŭ *κατηγορεῖν*, altele *κατηγορῆσαι*. *ἐπερωτῶ ὑμᾶς εἰ ἔξεστιν* trebue citit după ℵBDL etc. în loc de *ἐπερωτήσω ὑμᾶς τι ἔξεστιν*, ce sĕ poate traduce: Voiŭ sĕ vĕ întreb ceva: Sĕ cuvine etc. saŭ: Voiŭ sĕ vĕ întreb: Ce e permis etc. La v. 10 cf. Mc. 3, 5 care adauge: *cu mânie întristându-se pentru împetrirea inimiĭ lor*. Dușmaniĭ nu lasă ca grația dumnezeească sĕ-ĭ miște, căcĭ sĕ zice: *Iar eĭ s'aŭ umplut* etc. *ἄνοια* propriŭ însemnează *nebunie*; furoarea le-a răpit cugetarea normală. *ποιήσειαν* e formă eolică a aorist. optativ (Win. p. 73. d.), iar *ποιήσαιεν* e corectură. *ἄν* cu opt. în întrebare indirectă ocură numaĭ la Lc. (Win. p. 289. 4).

§. 85. Alegerea celor doĭsprezece apostolĭ. Predica de pe munte, 6, 12—49.

a) Ceĭ doĭsprezece, 6, 12—19.

(Mt. 5, 1. 10, 2—4. Mc. 3, 13—19).

Mateiŭ nu istorisește alegerea celor doĭsprezece, numaĭ la trimiterea lor (10, 1 sq.) spune numele; Lc. din contră e maĭ precis și decât Mc.

12. Şi a fost în zilele acelea că a eşit el pe muntele să se roage, şi era noaptea întreagă petrecênd în rugăciune la Dumnezeŭ. ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις e ceva mai determinat ca ἐν τ. ἡμ. ἐκείναις. τὸ ὄρος însemnează înalţimea care se află în apropiere unde petrece mulţimea (v. 17). Variante sûnt ἐξῆλθεν şi ἐξελθεῖν αὐτόν. διανυκτερεύω=a petrece noaptea; numaĭ aicĭ în T. N. *În rugăciune la Dumnezeŭ* pentrucă τοῦ θεοῦ e gen. obiect. (Win. p. 174. sq.) nu: *în casa de rugăciune a luĭ Dumnezeŭ* (Acta 16, 13). Înainte de a alege Isus temelia bisericiĭ sale petrece în rugăciune cu Tatăl său ceresc. Numĕrul apostolilor consună cu al întemeietorilor poporuluĭ Israil. Actul e prea însemnat pentru opul de mântuire; aşa devine această noapte începutul veghierilor în biserică.

13. Şi când s'a făcut zi, chiemà pe învĕţăceiĭ sĕĭ, şi a ales din eĭ doĭsprezece, pe care i-a numit şi apostolĭ, 14. pe Simon, pe care l-a numit Petru, şi pe Andreiŭ fratele luĭ, şi pe Iacob şi pe Ioan şi pe Filip şi pe Bartolomeiŭ 15. şi pe Mateiŭ şi pe Toma şi pe Iacob al luĭ Alfeŭ şi pe Simon numit zilot, 16. şi pe Iuda al luĭ Iacob şi pe Iuda Iscariot, care a fost vênzĕtor, 17. pogorîndu-se cu dênşiĭ a stătut în loc şes, şi mulţime multă a învĕţăceilor sĕĭ, şi mulţime multă de popor din toată Iudeea şi din Ierusalim şi de pe malul Tiruluĭ şi al Sidonuluĭ, care veniseră să-l audă pe el şi să se tămăduească de boalele sale. 18. Şi care se chinueaŭ de duhurĭ necurate s'aŭ tămăduit. 19. Şi tot poporul căuta să se atingă de el, că putere eşea dela el şi vindeca pe toţĭ. Isus alege pe apostolĭ din toţĭ învĕţăceiĭ de faţă. ἀπόστολος LXX 1, Reg. 14, 6 pentru שלוח întrebuinţat de Ahĭja, care în opunere cu Ieroboam reprezentă cauza luĭ Dumnezeŭ. Registrul apostolesc consună cu Mt. 10, 2—4. Ἀλφαίου după Ἰακώβου poate însemna numaĭ tatăl acestuia. La *Iuda luĭ Iacob* cf. Mt. 10, 3. προδότης = *vênzĕtor*, ocură numaĭ aicĭ despre Iuda (Acta 7, 53; 2. Tim. 3, 4) — altfel παραδιδούς saŭ παραδούς. Aorist. ἔστη are, în legătură cu partic. verbuluĭ care exprimă mişcare (καταβάς), semnificaţiu-

nea intranzitivă: a stătut; e predicat la *ὄχλος πολύς, πλῆθος πολύ*: Isus şi mulţimea stăteaŭ *în loc şes* — care e contrast la munte. La *mulţime multă a învĕţăceilor* sĕ suplineşte: stătea. *τῆς παραλίου* (LXX Deut. 33, 19) e substantiv şi însemnează malul mării lângă cetăţile amintite *(Iosif Flaviu* c. Apion. 1, 12). În v. 18 trebue întregit *ἦλθον* la *ἐνοχλούμενοι* (numaĭ aicĭ în T. N.). *De duhurĭ necurate* sĕ leagă la *s'aŭ tămăduit. Şi vindeca pe toţi*: aceasta speră poporul când se atinge de Cristos (5, 17. 8, 43 sq. Mt. 8, 3).

b) Predica de pe munte, 6, 20—49.

(Mt. 5—7).

Predica următoare a Mântuitoruluĭ e identică cu cea dela Mt. după împrejurările în cari s'a ţinut, început, sfârşit şi cuprinsul general. Diferenţa între aceste 2 relatărĭ sĕ explică din scopul evangeliştilor. Mt. scrie pentru iudeocreştinĭ cari trebue sĕ cunoască raportul între legea veche şi cea nouă, Lc. pentru păgânocreştinĭ cari n'aŭ acest interes; de aceea la dênsul avem numaĭ un extras. În cuvêntare deosebim a) prologul — învĕţăceiĭ adevĕraţĭ (v. 20—23) şi falşĭ (v. 24—26); b) sĕ trateză în gnome realizarea nouluĭ principiŭ de vieaţă (v. 27—46); c) epilogul — starea celorce îl ascultă (v. 47—49).

20. Şĭ el ridicându-şĭ ochiĭ spre învĕţăceiĭ sĕĭ zise: Fericiţĭ ceĭ săracĭ, că a voastră este împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. *Ridicând ochiĭ* exprimă însemnătatea momentuluĭ ca *deschizênd gura* la Mt. 5, 2. *Învĕţăceiĭ sĕĭ:* în înţeles maĭ larg (v. 13. 17). Evangelistul relatează numaĭ 4 fericirĭ, căror opune 4 vaete, şi anume fericirea ântâia saměnă după formă cu ântâia la Mt., a doua cu a patra, a treia cu a treia, a patra cu a noaua. *Ceĭ săracĭ* (fără *cu duhul* la Mt.) exprimă sărăcia externă: oameniĭ careaŭ lipsurĭ în cele trebuincioase vieţiĭ — dar Isus nu poate ferici şi promite împĕrăţia sa acestora numaĭ din motivul că sûnt săracĭ. Expresiunea trebue înţeleasă ca evreescul אביונים saŭ עניים; profeţiĭ numesc astfel pe săraciĭ poporuluĭ care sûnt asupriţĭ, sufer nevinovaţĭ, sûnt smeriţĭ; de aceea aşteaptă pe Mesia — în opunere cu ceĭ mândri şi îngâmfaţĭ (Is. 61,

1. 66, 2. Prov. 3, 24). Aci să numesc așa învățăceii care sunt despreţuiţi și săraci în cele trupești, iar fericiți sunt pentrucă sărăcia aceasta i-a făcut să simţească și mai mult necesitatea mântuirii și să primească cu atât mai lesne evangelia. *Că a voastră;* la Mt. e cuvêntare indirectă, aci se adresează Isus celor de față. Aceştia vor lua parte la viitoarea lui împărăție, când se schimbă soartea săracilor de acum.

21. Fericiţi care flămânzesc acum, că vă veţi sătura. Fericiţi care plângeţi acum, că veţi rîde. *Acum* exprimă că mai mulţi învățăcei erau lipsiţi în această lume și așa sunt accesibili prediceĭ lui Cristos. *Vă veți sătura* și *veți rîde* sunt aceeaș cu *că a voastră este împărăția lui Dumnezeŭ.* Aceasta să înfățișează aci ca săturare; întralte locuri ca ospeț (Mt. 22, 1 sq. Lc. 14, 16 sq.). Atunci ei vor simți plăcere și bucurie, cari să arată mai ales prin rîdere.

22. Fericiţi sunteţi când vă vor urî pe voi oamenii, și când vă vor despărți pe voi și vă vor batjocuri și vor lăpăda numele vostru ca rĕŭ pentru Fiul omuluĭ. 23. Bucuraţi-vă în ziua aceea și saltaţi. Că iată plata voastră multă este în cer; căci întracest chip aŭ făcut prorocilor părinţii lor. *Vă vor urî* să specializează în: *vă vor despărți, batjocuri, vor lăpăda;* sunt gradaţiune și poate corespund celor 3 graduri de excomunicare din sinagogă (Mt. 5, 11). ἀφορίζειν exprimă înconjurarea unuia în societate (Acta 19, 9; 2. Cor. 6, 17); aicĭ excomunicarea din sinagogă orĭ comunitate (Io. 9, 22. 12, 42. 16, 2). *Lăpăda numele* etc.: o despreţuire a numeluĭ fiecăruia întrucât este numele de creștin; acesta va fi defăimat (Num. 14, 37. Deut. 22, 19). *În ziua aceea*: când fac cu voi așa. *Întracest chip* e mai marcant ca *așa. Părinții lor:* aĭ celorce vă tratează astfel.

24. Dar vaĭ vouă bogaţilor, că vă luaţi mângăerea voastră. 25. Vaĭ vouă care sunteţi sătuĭ acum, că veţi flămânzi. Vaĭ care rîdeţi acum, că vă veţi întrista și vă veţi tângui. 26. Vaĭ când vă vor zice bine toţi oamenii; căci întracest chip aŭ făcut prorocilor mincinoși părinţii lor. *Bogaţilor* e contrast la *săraci* din v. 20.; bogaţii să iaŭ în înțeles strîns, dar și ceĭ mândri, trufași (Coh. 5, 11 LXX pentru עשיר

cf. Ps. 62, 11. Iac. 1, 9). *Vĕ luaţĭ mângĕrea voastră*: aceştia se încred în bogăţiĭ şi nu pot ajunge la Cristos, adevĕrata mângĕare (2. Cor. 7, 4. 7, 13; Filim. 25). *Sătuĭ, rîdeţĭ şi tângui* sûnt contraste la v. 21. Ceĭ dântâĭ aŭ prisosinţă în lucrurĭ pămênteştĭ, eĭ decĭ nu maĭ caută la cele înalte, dumnezeeştĭ. Aceştia vor vedea că adevĕrată mulţumire este în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ şi că existenţa lor de aicĭ este deşertăciune. Ceĭce rîd sûnt care niciodată nu cugetă asupra vieţiĭ, ci caută numaĭ veselia. Acestora sĕ spune că se vor tângui pentru timpul perdut. V. 26 e opus v. 22. *Zice bine* e contrast la *a grăi de rĕŭ* (Acta 23, 5); iar motivul acesteĭ grăiriĭ de bine este Fiul omuluĭ. Oameniĭ îĭ vor lăuda pentrucă eĭ se opun învĕţăturiĭ acestuia; dar aceasta s'a întâmplat şi cu profeţiĭ falşĭ (1. Reg. 22, 6 sq. Ier. 23, 17. 22; 28, 1 sq. Miha 2, 11).

27. Dar grăesc vouĕ care auziţĭ: Iubiţĭ pe vrăjmaşiĭ vostri, faceţĭ bine celorce vĕ urĕsc pe voĭ, 28. binecuvêntaţĭ pe ceĭce vĕ blastĕmă pe voĭ, rugaţi-vĕ pentru ceĭce vĕ nĕcăjesc pe voĭ. *Vouĕ care auziţĭ (Celorce ascultă de mine, Zigaben)* sûnt adresate învĕţăceilor, dar nu sĕ zice că bogaţiĭ din cele precedente sûnt vrăjmaşĭ. Isus le zice: deşi oameniĭ vĕ urĕsc şi gonesc pentru mine, voĭ sĕ nu le rĕsplătiţĭ cu aceeaş mĕsură, ci sĕ iubiţĭ pe vrăjmaşiĭ vostri. Iubirea, binefacerea, binecuvêntarea şi rugăciunea sĕ opunem duşmănieĭ, ureĭ, blăstĕmăriĭ şi batjocuririĭ (Mt. 5, 38—48). ἐπηρεάζειν = *a necăji, supĕra;* la clasicĭ cu τινί orĭ τινός.

29. Celuĭce te bate peste o faţă dă luĭ şi pe ceealaltă, şi celuĭce ia dela tine mantaua nu-ĭ opri luĭ şi cămaşa. 30. Fiecăruĭ care cere dela tine dă-ĭ, şi dela celce ia ale tale nu cere înapoĭ. 31. Şi precum voiţĭ sĕ vĕ facă vouĕ oameniĭ, şi voĭ faceţĭ lor asemene. La v. 29. 30 cf. Mt. 5, 39—42. αἰτοῦντι însemnează pe celce pretinde cu inzistenţă, nu pe celce cere. κωλύειν ἀπό τινος: a opri. παντί: nu eschide pe nimene; *Augustin*: *Omni petenti te tribue, non omnia petenti; ut id des, quod dare honeste et juste potes.* *Augustin* maĭ zice că aceste prescripte: *Magis ad praeparationem cordis, quae intus est, pertinere, quam ad opus, quod in aperto fit, ut teneatur*

in secreto animi patientia et benevolentia, in manifesto autem id fiat, quod iis videtur prodesse, quibus bene velle debemus. V. 31. sĕ află Mt. 7, 12 în altă legătură. καὶ καθῶς continuă vorbirea trecênd la cele generale: în genere, cum etc. ἵνα e cuprinsul luĭ θέλετε închipuindu-sĕ ca scop — voĭ voiţĭ, eĭ sĕ etc.

32. Şi de iubiţĭ pe ceĭce vĕ iubesc pe voĭ, ce har este vouĕ? Că şi pĕcătoşiĭ iubesc pe ceĭce iubesc pe eĭ. 33. Şi de faceţĭ bine celorce vĕ fac bine vouĕ, ce har este vouĕ? Şi pĕcătoşiĭ acecaş fac. 34. Şi de daţĭ împrumut dela care speraţĭ a lua, ce har este vouĕ? Şi pĕcătoşiĭ daŭ împrumut pĕcătoşilor ca sĕ iee asemene. 35. Ci iubiţĭ pe vrăjmaşiĭ vostri şi faceţĭ bine şi daţĭ împrumut nimic sperând; şi va fi plata voastră multă şi veţĭ fi fiiĭ celuĭ Preaînalt, că el e bun spre ceĭ nemulţumitorĭ şi spre ceĭ rĕĭ cf. Mt. 5, 46 sq. χάρις are înţelesul luĭ μισθός (Mt. 5, 46). Iudeiĭ consideraŭ binefacerile luĭ Dumnezeŭ drept mulţumită cătră Avram (3, 8. Mt. 3, 9). Aci însă are χάρις înţelesul: bunăvoinţa, plăcerea luĭ Dumnezeŭ, cari le căştigă credincioşiĭ cu iubirea adevĕrată (1, 30. 2, 40. 52). *Faceţĭ bine* — *fac bine* sĕ iaŭ în înţeles etic (1. Petru 2, 20. 3, 17) = a lucra bine (v. 9). τὰ ἴσα: nu numaĭ vor primi suma împrumutată, dar pot spera în nevoe sĕ li sĕ facă acelaş serviciŭ. μηδέν de citit după ABL. ἀπελπίζοντες iaŭ unĭĭ: *nimic sperând de acolo* motivând acest înţeles cu v. 31 şi cu cele următoare: *că el e bun spre ceĭ nemulţumitorĭ;* alţiĭ zic că=*desperare; a se îndoĭ de ceva, a despera de ceva, a considera ceva perdut (Passow*, Lex.): *ci iubiţĭ pe vrăjmaşiĭ vostri . . . . neperzênd speranţa,* adecă că această iubire nu va fi rĕsplătită, saŭ: voĭ nu credeţĭ perdut (din ce aţĭ făcut bine saŭ aţĭ împrumutat); nu vedeţĭ perdută nicĭo jertfă (pentrucă dela oameni nu puteţĭ aştepta aceasta). Cod. ℵ şi traducerea siriană citesc μηδένα ἀπελπίζοντες: *nec amputetis spem ullius* (nu nimiciţĭ speranţa); dar ἀπελπίζειν nu ocură în înţeles tranzitiv. La *fiiĭ celuĭ Preaînalt* cf. Mt. 5, 45.

36. Fiţĭ milostivĭ, precum şi Tatăl vostru milostiv este. 37. Şi nu judecaţĭ, şi nu veţĭ fi

judecaţĭ; şi nu osândiţĭ, şi nu veţĭ fi osândiţĭ. Iertaţĭ, şi vi sĕ va ierta. 38. Daţĭ, şi sĕ va da vouĕ; mĕsură bună, îndesată, scuturată şi vĕrsându-se vor da în sinul vostru; căcĭ cu care mĕsură veţĭ mĕsura sĕ va mĕsura vouĕ. γίνεσθε οἰκτίρμονες sĕ zice nu ἔσεσθε, pentrucă omul în fiecare caz trebue îndemnat la milostenie prin recunoaşterea nevoeĭ. Recepta citeşte οὖν — deducere din cele precedente — dar lipseşte în cele maĭ multe mărturiĭ. La v. 37. cf. Mt. 7, 1. *Iertaţĭ, daţĭ* sûnt contraste la *judecaţĭ, osândiţĭ:* liberăm şi facem bine (contrarul sĕ întâmplă judecând asupra numeluĭ altuia). Cum sûntem noĭ cătră aproapele, aşa vom fi rĕsplătiţĭ (Mt. 25, 35 sq.). *Mĕsură bună ... vor da* e propoziţie paralelă la *sĕ va da vouĕ*; *Teofilact*: *Domnul nu va mĕsura cu cruţare, ci cu prisosinţă;* iar *îndesată, scuturată* şi *vĕrsându-se* exprimă îngrijirea cu care sĕ mĕsură; chiar sĕ maĭ adauge. πιέζω ocură numaĭ aicĭ în T. N. *Vor da:* subiectul nu sûnt oameniĭ, nicĭ îngeriĭ, ci este impersonal şi sĕ rapoartă la rĕsplătirea dumnezeească; *Zigaben: Cine? Ceĭce s'aŭ bucurat de binefacere; căcĭ Dumnezeŭ rĕsplătind în locul lor pare că eĭ rĕsplătesc.* κόλπος sĕ produce când mantaua sĕ încinge cu brâŭ; aci sĕ pot pune obiecte (Is. 65, 6. Ier. 32, 18. Rut. 3, 15). Motivarea *cu care mĕsură* etc. pare a nu corespunde celor precedente, punându-sĕ acolo în vedere o rĕsplată care întrece credinţa. Înţelesul asĕmănărilor însă nicĭcând nu trebue luat literal.

39. Dar el grăi lor şi o parabolă. Aŭ doar poate purta orb pe orb? Aŭ nu amêndoĭ vor cădea în groapă? 40. Nu este învĕţăcelul deasupra învĕţătoruluĭ; iar desĕvêrşit fiecare va fi ca învĕţătorul sĕŭ. 41. De ce vezĭ ţandăra în ochiul fratelui tĕŭ, iar bârna cea din ochiul tĕŭ nu o simţeştĭ? 42. Cum poţĭ zice fratelui tĕŭ: Frate, lasă sĕ scot ţandăra din ochiul tĕŭ; însuţĭ nevĕzând bârna care este în ochiul tĕŭ? Făţarnice, scoateântâiŭ bârna din ochiul tĕŭ, şi atuncĭ veĭ vedea sĕ scoţĭ ţandăra din ochiul fratelui tĕŭ, cf. Mt. 15, 14 şi 10, 24, dar în altă legătură. Parabola exprimă: celce nu cunoaşte adevĕrul dumnezeesc nu poate duce pe alţiĭ la mântuire, căcĭ amêndoĭ vor peri pe calea

rĕtăcirii morale. Cine judecă pe altul îşĭ dă aerul de învĕţătorul luĭ; cel pĕcătos însă nu poate face aceasta, căcĭ urmându-ĭ cineva s'ar perde şi el, deşi ar trebui sĕ-ĭ urmeze ca învĕţăcel, pentrucă nefăcênd-o ar fi maĭ mult decât învĕţătorul. *παραβολή* sĕ rapoartă la pilda despre ceĭ 2 orbĭ, nu la întreaga parte următoare a predicii. *κατηρτισμένος* etc.: când învĕţăcelul va fi perfect în şcoala învĕţătoruluĭ sĕŭ, atuncĭ este asemene luĭ (1. Cor. 1, 10); aceasta îĭ serveşte de cea maĭ înaltă laudă. V. 41 sq. exprimă că numaĭ ceĭce se cunosc pe sine (v. 41) şi s'aŭ îndreptat (v. 42) pot judeca starea morală a altora — atuncĭ nu vor fi conducĕtorĭ orbĭ aĭ orbilor. La explicare cf. Mt. 7, 3 sq.

43. Căcĭ nu este pom bun care face rod rĕŭ, nicĭ iarăş pom putred care face rod bun. 44. Că tot pomul sĕ cunoaşte din rodul sĕŭ; căcĭ nu adună smochine din spinĭ, nicĭ caută strugurĭ din rug. 45. Omul cel bun din vistieria cea bună a inimiĭ sale scoate cele bune, şi cel rĕŭ din cea rea scoate cele rele; căcĭ din prisosinţa inimiĭ grăeşte gura luĭ. La v. 43. 44 cf. Mt. 7, 16—18. 12, 33; la v. 45 cf. Mt. 12, 35. Legătura între aceste cuvinte şi cele precedente sĕ arată prin *căcĭ din prisosinţa inimiĭ* etc. În natură rodul corespunde însuşirii interne a pomuluĭ, acesta îl caracterizează; aşa e şi la om, manifestându-se natura luĭ în cuvinte şi fapte. De observat este că autorul întrebuinţează *βάτος* (*spin, rug*) în loc de *σάκτε*; *τρυγῶν*, ce sĕ uzitează la strugurĭ (Apoc. 14, 18. 19), în loc de *συλλέγειν*. *ἄκανθαι* şi *τρίβολοι* (Mt.) corespund evr. קוץ ודרדר (Gen. 3, 18). Recepta citeşte *omul* înainte de *cel rĕŭ* şi *vistieria inimiĭ sale* — adause din Mt.

46. Iar ce mĕ chiemaţĭ: Doamne, Doamne, şi nu faceţĭ ceeace vĕ zic? 47. Tot celce vine la mine şi aude cuvintele mele şi le face, vĕ voiŭ arĕta cuĭ este asemene. 48. Asemene este omuluĭ care zideşte casă, care a săpat şi a făcut adûnc, şi a pus temelia pe stâncă; iar venind vĕrsare de apă lovit-a rîul în casa aceea şi nu a putut sĕ o clătească, pentrucă era zidită bine. 49. Iar celce aude şi nu face asemene este omuluĭ care a zidit casă pe pămênt fără temelie, de care s'a

lovit rîul, şi îndată s'a surpat, şi mare s'a făcut sfărîmarea aceleĭ case. Nu e destul a mărturisi numaĭ pe Isus în cuvinte, ci şi cu fapta (Mt. 7, 21. Tit. 1, 16). La v. 47—49 cf. Mt. 7, 24—27. ἔσκαψεν καὶ ἐβάθυνεν nu e evraizm în loc de ἔσκαψεν βαθέως = *a săpat adânc*, ci descripţie retorică a procedăriĭ (Win. p. 437.) ἐπὶ τὴν πέτραν *(pe stâncă):* săpase adânc până ajunse la aceasta; şi în zilele noastre astfel zidesc în Palestina. πλημμύρα = *vĕrsare de ape, potop, inundaţiune* (Iob 40, 23). Sfârşitul v. 48. este *pentrucă era zidită bine* după ℵBL Min. nu: *căcĭ era zidită pe stâncă* — glosă din Mt. 7, 25. Parabola nu sĕ poate explica în singuraticele părţĭ; aci avem numaĭ contrastul între credinţă şi lucrare, necredinţă şi nelucrare.

§. 86. Isus e milostiv către ceĭ smeriţi şi păcătoşi, 7, 1—50.

a) Sutaşul din Capernaum, 7, 1—10.

(Mt. 8, 5—13).

1. Iar după ce a sfârşit toate cuvintele sale în auzul poporuluĭ, a întrat în Capernaum. 2. Iar sluga unuĭ sutaş fiind bolnavă era sĕ moară, care era luĭ preţuită. 3. Iar auzind de Isus a trimis la dênsul pe bĕtrâniĭ Iudeilor, rugându-l ca venind sĕ vindece pe sluga luĭ. 4. Iar eĭ venin'd la Isus l-aŭ rugat cu totadinsul, zicênd că vrednic este sĕ-ĭ facĭ luĭ aceasta; 5. căcĭ iubeşte poporul nostru şi sinagoga el ne-a zidit-o. εἰς τὰς ἀκοάς nu exprimă numaĭ scopul ca cuvintele luĭ sĕ fie auzite, ci şi fapta că ele aŭ fost primite, căcĭ ἀκοή însemnează *actus non tantum audiendi, sed etiam percipiendi et intelligendi (Soph.* El. 39; *Polyb.* 24. 5. LXX Is. 6, 9. Acta 17, 20). ἤμελλεν arată că om aci nu maĭ poate ajuta. *Luĭ preţuită*: sutaşul ţine mult la el. După Mt. a venit însuş sutaşul, aci trimite el pe *bĕtrâniĭ* comuneĭ, care sûnt ceĭ înaintaţĭ în vêrstă, nu prepoziţiĭ sinagogiĭ. ἄξιός ἐστιν, ᾧ = ἄξιός ἐστιν, ἵνα αὐτῷ; construcţie adese întrebuinţată spre a exprima ceeace era scopul (Kühner §. 423, 25, a). Recepta citeşte παρέξει ca a 2. pers. viit. med. (Win. p. 73. 2. a.); Tischendorf παρέξῃ — forma

regulată. *El* dovedește că sutașul era păgân, dar înclina la cultul unuĭ adevĕrat Dumnezeŭ, ce nu era tocmaĭ rar atuncĭ.

6. Iar Isus mergea cu dênșiĭ. Iar când nu era tocmaĭ departe de casă, a trimis sutașul prietenĭ zicênd: Doamne, nu te osteni; că nu sûnt vrednic sĕ întri sub acoperemêntul meŭ; 7. de aceea nicĭ pe mine nu m'am socotit vrednic a veni la tine; ci zi cu cuvêntul, și se va vindeca sluga mea. 8. Căcĭ și eŭ sûnt om supus puteriĭ, avênd sub mine ostașĭ, și zic unuia: Mergĭ și merge, și altuia: Vino, și vine, și slugiĭ mele: Fă aceasta, și face. 9. Iar Isus auzind acestea s'a mirat de el, și întorcêndu-se cătră poporul care venea după dênsul zise: Zic vouĕ, nicĭ în Israil n'am aflat atâta credință. 10. Și întorcêndu-se trimișiĭ acasă aflară sănĕtoasă pe sluga cea bolnavă. *μὴ σκύλλου* cf. Mc. 5, 35. *De aceea:* fiindcă nu sûnt vrednic ca sĕ întri sub acoperemêntul meŭ. *Ci zi cu cuvêntul* etc. exprimă smerenia sutașuluĭ. *Augustin: Dicendo se indignum praestitit dignum, non in cujus parietes, sed in cujus cor Christus intraret.* Încrederea în Isus lămurește sutașul prin o asĕmĕnare din poziția sa militară. *Supus stăpânirii:* staŭ totdeuna la poruncă. Part. prez. *τασσόμενος* indică starea de supunere continuă (*ὑπό τινα*). Recepta citește v. 10. *εἰς τὸν οἶκον* după *οἱ πεμφθέντες* și adauge *ἀσθενοῦντα* — care lipsește ℵBL.

b) Isus învie pe tênĕrul din Nain, 7, 11–17.

11. Și a fost după aceea s'a dus în cetatea ce se chiamă Nain. Și mergeaŭ împreună cu dênsul învĕțăceiĭ luĭ mulțĭ și mult popor. 12. Iar cum se apropiaŭ de poarta cetățiĭ, și iată scoteaŭ pe un mort unul născut fiŭ al maiciĭ sale, și aceasta era vĕduvă, și popor mult din cetate era cu dênsa. Variante sûnt *ἐν τῇ ἑξῆς* scil. *ἡμέρᾳ* (ℵCD Rec.), *ἐν τῷ ἑξῆς* scil. *χρόνῳ* (ABEF al.) = *deinceps.* Nain (נָאִן = *fênaț, rît*) era în Galileea spre miazăzi-rĕsărit dela Nazaret în șesul Ezdrelon nu departe de Endor; și acum e un sat mic cu acelaș nume. *ἱκανοί* lângă *învĕțăceiĭ* (în înțeles larg) lipsește BDFL Min. Vulg.; omiterea s'a întâmplat lesne pentru KAIO următor.

ἐκκομίζεσθαι exprimă ca *efferri* scoaterea morților spre înmormêntare (Acta 5, 6), pentrucă cimiteriile erau afară de cetăți. *Unulnăscut* — *văduvă* descriu starea deplorabilă a acestei femei, care a perdut și unicul razim la bătrânețe. τῇ μητρὶ αὐτοῦ cf. 9, 38; e dat. commodi (Win. p. 198. 3).

13. Și văzênd-o Domnul i-s'a făcut milă de ea și zise ei: Nu plânge! 14. Și apropiindu-se s'a atins de sicriu, iar ceĭce îl duceau aŭ stătut, și zise: Tênĕrule, ție grăesc, scoală! 15. Și a șĕzut mortul și a început sĕ grăească, și l-a dat pe el mumeĭ sale. 16. Iar a luat frică pe toți, și măreau pe Dumnezeŭ zicênd că proroc mare s'a sculat între noĭ, și că Dumnezeŭ a cercetat pe poporul sĕŭ. 17. Și a eșit acest cuvênt despre el în toată Iudeea și în toată împrejurimea. ἐπ' αὐτῇ (ABCD) nu ἐπ' αὐτήν (ℵRX). Verbele carĭ exprimă afect ca γελᾶν, μαίνεσθαι etc.; aicĭ σπλαγχνίζεσθαι, sĕ construesc cu dativ. persoaneĭ. *Nu plânge* e mângăerea Domnuluĭ înainte de sĕvêrșirea fapteĭ. Traducerile române aŭ *pat*, ce este greșit, căcĭ σορός însemnează numaĭ *sicriŭ*, care la Iudeĭ era deschis și sĕ ducea pe ducĕtoare, capră (năsălie). Isus se atinge de sicriŭ dând semn ducĕtorilor sĕ stee. *Ție grăesc* arată atotputernicia luĭ Isus care e conștient de aceasta și care totdeuna are efect (1. Cor. 15, 26) — chiar din depărtare (cf. v. 6. 7). Evangelistul adauge că Isus a dat pe tênĕr mumeĭ luĭ ca sĕ o convingă de realitatea învieriĭ și că a primit acum un dar dumnezeesc. Efectul fapteĭ este frica (5, 26.); apoĭ măresc pe Dumnezeŭ zicênd: *Proroc mare* etc. (1, 68). Din T. V. îșĭ vor fi adus aminte că unĭĭ profeți aŭ făcut atarĭ minunĭ; așa recunosc în Isus un trimis al luĭ Dumnezeŭ care se legitimează. *Dumnezeŭ a cercetat* sĕ rapoartă la cercetarea mesianică (1, 68. 78). *Acest cuvênt:* că s'a arĕtat un proroc mare etc. *Despre el:* el e subiectul de care sĕ vorbea. *În toată Iudeea și în toată împrejurimea*, adecă vestea aceasta a trecut hotarele Palestineĭ.

c) Soliĭ Botezătoruluĭ la Isus, 7, 18—35.

(Mt. 11, 2—19).

18. Și aŭ vestit luĭ Ioan învĕțăceiĭ sĕĭ de toate aceste. 19. Și chiemând Ioan pe oarecare

doĭ din învĕțăceiĭ sĕĭ i-a trimis la Domnul zicênd: Tu eștĭ celce vine, saŭ pe altul sĕ așteptăm? 20. Iar venind la dênsul bărbații ziseră: Ioan Botezătorul ne-a trimis pe noĭ la tine zicênd: Tu eștĭ celce vine saŭ pe altul sĕ așteptăm? 21. În aceea oră vindecase pe mulți de boale și de plăgĭ și de duhurĭ rele, și dăruise vedere multor orbĭ. 22. Și rĕspunzênd zise lor: Mergênd vestiți luĭ Ioan ce ațĭ vĕzut și auzit, că orbĭ vĕd, șchiopĭ umblă, leproșĭ se curățesc, surzĭ aud, morțĭ învie, celor săracĭ sĕ binevestește; 23. și fericit este celce nu se smintește întru mine. 24. Iar dupăce s'aŭ dus soliĭ luĭ Ioan începu a grăi către mulțime de Ioan: Ce ațĭ eșit în pustie sĕ vedeți? Trestie clătită de vênt? 25. Dar ce ațĭ eșit sĕ vedeți? Om îmbrăcat în haine moĭ? Iată ceĭce umblă în haine scumpe și petrec în desfătărĭ sûnt în palatele împĕrățeștĭ. 26. Dar ce ațĭ eșit sĕ vedeți? Un proroc? Da, zic vouĕ, și maĭ mult decât proroc. 27. Acesta este de care s'a scris: Iată trimit pe ângerul meŭ înaintea feței tale, care va găti calea ta înaintea ta. 28. Zic vouĕ, maĭ mare proroc decât Ioan între ceĭ născuțĭ de muierĭ nimene nu este; iar cel maĭ mic întru împĕrăția luĭ Dumnezeŭ maĭ mare este decât Ioan. *De toate aceste:* învierile și minunile luĭ Isus (începênd dela 4, 31 sq). V. 19 explică Mt. 11, 3. *A trimis:* din închisoare (Mt. 11, 2). *μαστίγων* cf. Mc. 3, 10. Când vin trimișiĭ luĭ Ioan Mântuitorul sĕvêrșea deosebite tămăduirĭ. Rĕspunsul luĭ Isus este la întrebarea Botezătoruluĭ; soliĭ sĕ spună ce aŭ vĕzut și auzit: învățătura și minunile luĭ. *ἐνδόξῳ=prețios* (LXX Is. 64, 10. Ezra 1, 56); *τρυφή=desfătare,* nu sĕ rapoartă la haine (LXX Gen. 49, 20; 2. Petru 2, 13). V. 22—28 sûnt maĭ ca Mt. 11, 31—35. ℵBHL citesc *μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν* fără *προφήτης.*

29. Și auzind tot poporul și vameșiĭ drept aŭ mărturisit pe Dumnezeŭ, botezându-se cu botezul luĭ Ioan. 30. Iar fariseiĭ și legiuitoriĭ aŭ lăpădat pentru sine sfatul luĭ Dumnezeŭ, nebotezându-se dela

dênsul. 31. Decĭ cuĭ voiŭ asĕmĕna pe oamenii acestuĭ neam? Şi cuĭ sûnt asemene? 32. Asemene sûnt copiilor care şĕd în târg şi strigă unul cătră altul zicênd: Vĭ-am fluerat şi nu aţĭ jucat, ne-am tânguit şi nu aţĭ plâns. 33. Căcĭ venit-a Botezătorul nicĭ mâncând pâne nicĭ bênd vin, şi ziceţĭ: Are drac. 34. Venit-a Fiul omuluĭ mâncând şi bênd, şi ziceţĭ: Iată om care mănâncă şi bea vin, prieten vameşilor şi păcătoşilor. 35. Şi s'a îndreptat înţelepciunea dela toţĭ fiiĭ sĕĭ. Aci sĕ descrie deosebita atitudine a poporuluĭ şi a fariseilor cu legiuitoriĭ faţă de Botezătorul şi Isus. V. 29. 30 pun uniĭ exegeţĭ în parenteză, dar Lc. nu îndatinează a parenteza la cuvêntările Domnuluĭ; apoĭ εἶπε δὲ ὁ κύριος al Receptei în v. 31. e neautentic. *Auzind:* pe Botezătorul şi predica luĭ. *Tot poporul:* Israil care a auzit cuvintele luĭ în pustie. Toţĭ l-aŭ auzit, dar prin atitudine s'aŭ despărţit în douĕ partide. *Drept aŭ mărturisit (îndreptat) pe Dumnezeŭ:* cu fapta aŭ dovedit, mărturisind păcatele şi primind botezul luĭ Ioan, că voea luĭ Dumnezeŭ este dreaptă când cere pocăinţă. *Aŭ lăpĕdat pentru sine sfatul luĭ Dumnezeŭ:* n'aŭ primit botezul pocăinţiĭ, nicĭ s'aŭ pregătit pentru împĕrăţia mesianică (Mt. 3, 7). εἰς ἑαυτούς sĕ leagă la ἠθέτησαν, nu la τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ — stă în loc de dat. commodi (Win. p. 200). La v. 31 cf. Mt. 11, 16 sq. *Pe oamenii acestuĭ neam* determină *neamul acesta* din Mt. 11, 16. V. 33 sĕ află în unele ediţiĭ forma neobicĭnuită ἐσθών în loc de ἐσθίων (Win. p. 82). μή–μήτε e negaţiune subiectivă, pentrucă sĕ relatează din punctul de vedere al contrarilor (Win. p. 450. β) La ἐδικαιώθη v. 35 cf. Mt. 11, 19. πάντων e maĭ mult ca la Mt. l. c. şi opune cerbicoşieĭ Iudeilor credinţa învĕţăceilor.

d) O păcătoasă unge pe Isus, 7, 36—50.

Istorisirea prezentă o are numaĭ Lc.; Mt. 26, 6 sq. Mc. 14, 3 sq. Io. 12, 1 sq. se deosebesc după timp şi loc, de aceea nu sĕ pot identifica. Ungerea după Lc. s'a întâmplat în Galileea; aci sĕ vorbeşte de spălarea picioarelor, de plâns şi sărutare; gazda e Simon — ceeace sĕ explică din împrejurarea că numele acesta îl aveaŭ maĭ mulţĭ. Sĕ poate afirma că Isus

a fost uns de 2 orĭ din partea uneĭ femeĭ. Vorbindu-sĕ 8, 2 de Maria Magdalina uniĭ aŭ identificat pe „pĕcătoasă“ (v. 37) cu aceasta, care este sora luĭ Lazar şi sĕ numea astfel după bunul care poseda în Magdala. Biserica noastră din vechime sĕrbează 3 zile deosebite întru amintirea acestor Mariĭ; vezĭ escursul Mt. 26, 6.

36. Iar oarecare din fariseĭ l-a rugat sĕ mănânce cu el; şi întrând în casa fariseuluĭ a şĕzut la masă. 37. Şi iată o muiere care era în cetate în pĕcate multe, cunoscênd că şede la masă în casa fariseuluĭ, aducênd un alabastru cu mir 38. şi stând dinapoĭ lângă picioarele luĭ plângênd a început a-ĭ spăla picioarele cu lacrimĭ şi a le şterge cu pĕrul capuluĭ sĕŭ, şi săruta picioarele luĭ şi le ungea cu mir. κατεκλίθη propriŭ = *s'a culcat,* adecă pe perina delângă masă. *Care era în cetate* etc. ducea în cetate o meserie imorală, saŭ era cunoscută ca pĕcătoasă. Cetatea nu sĕ aminteşte: Magdala, Nain (v. 11), Capernaum. Cu ἐπιγνοῦσα (exprimă motivul fapteĭ) începe un şir de 4 determinărĭ participiale legându-sĕ numaĭ 2 cu καί — ce arată deosebitul lor raport. κομίσασα ἀλάβαστρον μύρου cf. Mt. 26, 6: un vas cu parfum fin (*Pliniŭ* N. H. 13, 3). στᾶσα etc. sûnt momentele pregătitoare, iar κλαίουσα sĕ leagă strîns la βρέχειν. τοῖς δάκρυσιν exprimă atitudinea femeiĭ. *Stând dinapoĭ*: Isus şĕdea pe o perină, după obiceiul de atuncĭ răzimat pe braţul stâng cu capul cătră masă, iar picioarele eraŭ întoarse îndĕrĕt, unde se aflaŭ servitoriĭ. Sandalele sĕ desculţaŭ înainte de mâncare. Muierea cuprinde picioarele şi le sărută — ce sĕ făcea şi cu picioarele rabinilor —, varsă lacrimĭ pentru pĕcatele sale şi udându-le (picioarele) le şterge cu pĕrul capuluĭ; apoĭ le unge.

39. Iar vĕzênd fariseul care chiemase pe el zise întru sine grăind: De ar fi acesta proroc ar şti cine şi ce fel de muiere este care se atinge de el, că este pĕcătoasă. Fariseul vede în împrejurarea că Isus primeşte cele sĕvêrşite de femeea pĕcătoasă că nu este profet, pentrucă altfel n'ar lăsa-o (fiind necurată) sĕ se atingă de el, cel curat. *Proroc*: cum se crede pe sine, dar şi alţiĭ îl ţin de atare.

40. Şi rĕspunzênd Isus zise cătră el: Simone, am sĕ-ţĭ spun ceva. Iar el zise: Învĕţătorule grăeşte. 41. Doĭ datornicĭ eraŭ unuĭ creditor; unul dator cu cincĭ sute de denarĭ, celalalt cu cincizecĭ. 42. Neavênd eĭ sĕ plătească, pe amêndoĭ i-a iertat. Spune-mĭ care decĭ din aceştia va iubi maĭ mult pe dênsul. 43. Rĕspunzênd Simon zise: Mi sĕ pare că acela, cuĭ a dăruit maĭ mult. Iar el zise: Drept aĭ judecat. Parabola de aci purcede din aceeaş idee fundamentală ca Mt. 18, 23—35, dar sĕ aplică deosebit. Isus dovedeşte că cunoaşte inimile tuturor, decĭ şi a fariseuluĭ. Despre denar cf. Mt. 18, 28. *Spune-mĭ* lipseşte în unele mărturiĭ. Sub datoraşĭ înţelegem pe fariseŭ şi muiere, iar creditorul este Isus — ce rezultă din cele următoare.

44. Şi întorcêndu-se către muiere zise luĭ Simon: Vezĭ această muiere? Am întrat în casa ta, apă pe picioarele mele n'aĭ dat; iar aceasta cu lacrimĭ mĭ-a spălat picioarele mele şi cu pĕrul sĕŭ le-a şters. 45 Sărutare mie nu mĭ-aĭ dat; iar aceasta de când am întrat nu,a încetat a-mĭ săruta picioarele. 46. Cu untdelemn capul meŭ nu l-aĭ uns; iar aceasta cu mir mĭ-a uns picioarele mele. În aceste versurĭ Isus arată contrastul între purtarea muierĭĭ şi a fariseuluĭ. Oaspiĭ la întrare în casă, dupăce li sĕ spălaŭ picioarele (când voia stăpânul sĕ arĕte deosebită stimă el însuş), sĕ sărutaŭ şi li sĕ ungea capul; fariseul ca gazdă a întrelăsat cea maĭ simplă formulă a politeţiĭ. Contrastele sûnt: apă — sărutare — untdelem: spălare, lacrimĭ, stergerea cu pĕrul capuluĭ, sărutarea picioarelor şi ungerea lor. φίλημα e sărutarea cu gura, iar μύρον, maĭ mult decât ἔλαιον, e *mireazmă*. În loc de ἀφ' ἧς εἰσῆλθον (verbul nu e tocmaĭ precis) citesc L Min. şi Verz. (la Vulg.) ἀφ' ἧς εἰσῆλθεν (decând a întrat: muierea).

47. Pentru aceea zic ţie, iartă-sĕ pĕcatele eĭ cele multe, căcĭ mult a iubit; iar cuĭ sĕ iartă puţin iubeşte puţin. 48. Iar zise eĭ: iartă-ţi-sĕ pĕcatele tale. οὗ χάριν nu sĕ leagă cu ἀφέωνται (5, 20), ci cu λέγω σοι. *Căcĭ mult a iubit* este motivul iertărĭĭ pĕcatelor; *Teofilact*: *A arĕtat multă credinţă* (v. 50). V. 48 exprimă cele de maĭ nainte către muiere ca rezultatul nemărginiteĭ eĭ iubirĭ.

49. Şi începură a grăi întru sine ceĭce şĕdeaŭ la masă cu dênsul: Cine este acesta, care iartă pĕcatele? 50. Iar el zise cătră muiere: Credinţa ta te-a mântuit, mergĭ în pace, cf. Mt. 9, 3. Isus nu rĕspunde la gândurile soţilor dela masă, ci spune muierĭĭ motivul mântuirĭĭ sale; ea va avea pace (Mt. 5, 34).

§. 87. Isus învaţă pe învĕţăceĭ asupra chiemărĭĭ lor, 8, 1—56.

a) Învĕţăceiĭ luĭ Isus, 8, 1—3.

Isus călĕtoreşte în ţară însoţit de ceĭ 12 şi alţiĭ şi puţine femeĭ, cari din recunoştinţă pentru mântuirea dobândită slujesc luĭ şi învĕţăceilor.

1. Şi a fost după aceea şi el umbla prin cetăţĭ şi sate predicând şi binevestind împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ, şi ceĭ doĭsprezece cu dênsul, 2. şi nişte muierĭ cari se tămăduiseră de duhurĭ rele şi de boale: Maria care se chiema Magdalina, din care aŭ eşit şepte dracĭ, 3. şi Ioana muierea luĭ Chuza administratorul luĭ Irod, şi Suzana şi altele multe, carĭ slujeaŭ lor din averile sale. *Şi a fost* cf. 7, 11. *καί* din verb. finit după *ἐγένετο* e construcţie evreească. *κατὰ πόλιν καὶ κώμην* să leagă la *κηρύσσων*, pentrucă *διωδεύειν* are numaĭ acuz. (Acta 17, 1). *τινές* are înţelesul articoluluĭ nehotărît; Lc. nu voeşte să amintească pe toate. La *Magdalina* cf. Mt. 26, 56. Mc. 16, 9; să pune la locul âncâiŭ pentru âncâietatea ce i-s'a dat la învierea luĭ Isus (Io. 20, 11). *Şepte dracĭ* Mc. 16, 9., exprimă mulţime. Unĭĭ aŭ identificat-o cu 7, 37; alţiĭ cu Maria sora luĭ Lazar (Io. 12, 3). Din Mt. 27, 56 vedem că urmează luĭ Isus până la cruce. *Ioana* (24, 10) şi *Suzana* nu sûnt cunoscute; âncâia — mergênd pretutindene după Isus — pare că era văduvă bogată. Unĭĭ exegeţĭ cred că *Chuza* este bărbatul regesc din Io. 4, 46 sq.; atuncĭ să explică iubirea acesteia ca recunoştinţă pentru tămăduirea fiuluĭ sĕŭ. *Slujea lor*: luĭ Isus şi învĕţăceilor. Recepta are după ℵALX: *luĭ*, adecă luĭ Isus; dând mijloace de traiŭ şi altele (Mc. 15, 41).

b) Parabola despre sĕmĕnător, 8, 4—18.

(Mt. 13, 1—23. Mc. 4, 1—25).

4. Iar adunându-se mulţime multă şi care veniseră la dênsul din cetăţi grăi în pildă: 5. Eşit-a sĕmĕnătorul sĕ samene sĕmênţa sa. Şi sĕmĕnând el una a căzut lângă cale, şi a fost călcată, şi paserile ceruluĭ aŭ mâncat-o. 6. Şi alta a căzut pe piatră, şi rĕsărind s'a uscat pentrucă nu avea umezală. 7. Şi alta a căzut în mijlocul spinilor, şi crescênd împreună spiniĭ aŭ înecat-o. 8. Şi alta a căzut pe pământ bun, şi crescênd a făcut rod însutit. Aceste zicênd strigă: Celce are urechĭ de auzit sĕ audă. *τῶν ἐπιπορευομένων* (numaĭ aicĭ în T. N.) poate depinde dela *ὄχλου*: dupăce s'a adunat mulţime multă din celce din cetate în cetate se alătură luĭ, saŭ e paralel cu *συνιόντος ὄχλου πολλοῦ* descriind maĭ aproape această convenire: din toate cetăţile veneaŭ la dênsul. *Şi a fost călcată* etc.: parte a fost călcată (moment accidental, care la explicare sĕ omite), parte le-aŭ mâncat paserile ceruluĭ. În loc de *ὃ δέ* corespunzĕtor luĭ *ὃ μέν* stă *καὶ ἕτερον. φυέν*: part. aor. exprimă că creşterea e moment precedent. *ἑκμάς* ocură numaĭ aicĭ în T. N. *ἐν μέσῳ* în loc de *εἰς μέσον*, pentrucă descrie rezultatul: a căzut şi se află în mijlocul spinilor. *Crescênd împreună* arată că buruenile răpesc sĕmênţiĭ aerul şi lumina. *ἐφώνει* întroduce sĕrbătoreşte cele următoare.

9. Iar învĕţăceiĭ luĭ l-aŭ întrebat pe el ce este pilda aceasta. 10. Iar el zise: Vouĕ este dat a cunoaşte tainele împĕrăţieĭ luĭ Dumnezeŭ, iar celorlalţĭ în pilde. Ca vĕzênd sĕ nu vadă şi auzind sĕ nu'nţeleagă. 11. Iar pilda este aceasta. Sĕmênţa e cuvêntul luĭ Dumnezeŭ. 12. Iar ceĭ delângă cale sûnt care aŭ auzit, apoĭ vine diavolul şi ia cuvêntul dela inima lor, ca nu crezênd sĕ se mântuească. 13. Iar ceĭ de pe piatră sûnt care când aud cu bucurie primesc cuvêntul, şi aceştia rădĕcină nu aŭ, care cred până la un timp şi în timp de ispită se lapădă. 14. Iar care

a căzut în spinĭ, aceştia sûnt care aŭ auzit, şi între grijĭ şi bogăţiĭ şi plăcerile vieţiĭ umblând se înecă şi nu rodesc desĕvêrşit. 15. Iar cea din pămênt bun, aceştia sûnt care cu inimă bună şi curată auzind cuvêntul îl ţin şi fac rod întru răbdare. *Învĕţăceiĭ:* în înţeles maĭ larg. *Ce este pilda aceasta:* cum să explică; ce înţeles are? Astfel şi v. 11. *Iar celorlalţi în pilde:* s'a dat a cunoaşte tainele etc. *Ca vĕzênd să nu vadă* etc. e contrast la *a cunoaşte.* La *ceĭ delângă cale* să suplineşte: *aŭ căzut, sĕmĕnat* (Mt. 13, 19) saŭ *sûnt.* Expresiunea nu e destul de lămurită; ar trebui să fie: iar sĕmĕnată lângă cale este sĕmênţa la aceia care aud cuvêntul etc. *Crezênd* indică modul luĭ *să se mântuească. Ceĭ de pe piatră:* care să află pe piatră. Această clasă e paralelă cu întâia; de aceea *καί=aşijderea, asemene. În timp de ispită:* în scurt; expresiunea e maĭ generală ca la ceialalţĭ 2 evangelişti; răsăritul soareluĭ nu să aminteşte în parabolă (Mt. 13, 6. Mc. 4, 6). *τὸ δέ* — *πεσόν* e nom. absolut, care să sulevează apoĭ cu *οὗτοι.* Gen. *τοῦ βίου* să leagă la toate 3 substantivele precedente. *ὑπὸ μεριμνῶν . . . τοῦ βίου* poate exprima starea însoţitoare la *πορεύεσθαι,* saŭ legând *ὑπὸ μεριμνῶν* etc. la *συμπνίγονται* (*Teofilact* etc.) *πορευόμενοι* e adaus zugrăvitor la verb. *συμπνίγονται* e pasiv şi să zice de auzitoriĭ care să asamănă cu sĕmênţa căzută între spinĭ; aşadar aicĭ să amestecă imaginea sĕmênţeĭ cu a auzitorilor. *οὐ τελεσφοροῦσιν:* nu aduc la coacere; ce să întâmplă pentrucă vieaţa nouă degenerează prin înecare. *Din pămênt bun:* să află; în înţeles moral. *Sûnt care:* în pămênt bun a căzut sĕmênţa la aceia etc. *Inimă bună şi curată* e pămêntul bun; aci cuvêntul luĭ Dumnezeŭ să primeşte şi păstrează. *Răbdare:* aluziune la *ispită* v. 13., care trebue învinsă (Iac. 1, 12. 5, 11).

16. Iar nimene aprinzênd lumina o acopere cu vas saŭ o pune sub pat, ci o pune în sfeşnic, ca ceĭce întră să vadă lumina. 17. Că nu este ceva acoperit ce nu s'ar arĕta, nicĭ ceva ascuns ce nu s'ar face cunoscut şi să nu vină la arĕtare. 18. Căutaţĭ decĭ cum auziţĭ: Celce are, să va da luĭ, şi celce nu are, şi ce i-să pare că are să va lua dela dênsul. cf. Mc. 5, 14. 10, 26. 13, 12 — în altă

lĕgătură; la loc sînt cuvintele lui *Zigaben: Probabil este că Cristos a rostit aceste în deosebite timpuri.* Isus explicând parabola precedentă a aprins în învĕţăceĭ o lumină; aceasta însă nu este numaĭ pentru eĭ, ci datorinţa lor este să o împărtĕşească altora: evangelia să vestĕşte tuturor, deşi acum e ascunsă pentru uniĭ. De aceea să bage seama bine cum ascultă ca să înţeleagă toate bine. Cel bogat lesne devine şi maĭ bogat, iar cel sărac poate perde şi ce are: aşa şi celce are ceva cunoştinţă din adevĕrul dumnezeesc luminându-să de graţie se îmbogăţeşte în această cunoştinţă, iar celce nu şĭ-a însuşit nimic din ea, ci caută numaĭ la forma în care sînt cuprinse adevĕrurile dumnezeeştĭ, poate lesne perde şi puţina cunoştinţă ce are, deşi el crede că are ceva (*δοκεῖ*). *σκεῦος* e vas cu care să acopere lumina fără a o stinge; *κλίνη* este patul pentru bolnavĭ şi de dormit; nu ştim de era un divan mobil orĭ nu (Win. p. 178. 1). V. 17. *οὐ μὴ γνωσθῇ* (ℵBLΞ cf. D), *οὐ γνωσθήσεται* (Recepta). Viitorul exprimă că ce să spune să vor întâmpla fără îndoială, iar conj. *ἐλθῇ* arată că aceasta să aşteaptă din prezent, dar nu ca cum ar depinde de o condiţie, de aceea fără *ἄν* (Win. p. 281. 288.). V. 18 deducând din cele precedente admonează a asculta cu atenţiune la învĕţătura lui. *πῶς* exprimă chipul ascultărĭĭ; *Zigaben: Este de lipsă a asculta cu stăruinţă şi sîrguinţă.*

c) Muma şi fraţiĭ lui Isus, 8, 19—21.

(Mt. 12, 46—50. Mc. 3, 31—35).

19. Iar venit-aŭ la dênsul muma şi fraţiĭ luĭ, şi nu puteaŭ să se întâlnească cu dênsul pentru mulţime. 20. Dar i-aŭ spus luĭ zicênd că muma ta şi fraţiĭ tĕĭ staŭ afară vrênd să te vadă. 21. Iar el rĕspunzênd zise cătră eĭ: Muma mea şi fraţiĭ meĭ sînt care aud cuvêntul luĭ Dumnezeŭ şi-l fac. *Pentru mulţime:* Isus e împresorat de popor mult (cel din v. 4). *λεγόντων* e gen. abs. deşi lipseşte subiectul (Win. p. 547. 3); unele Msse nu aŭ acest cuvênt (B *Λ*), în altele lipseşte *ὅτι*. *Cătră eĭ* să rapoartă numaĭ la rudeniĭ, a căror dorinţă i-s'a împărtĕşit. *οὗτοι* e predicat, iar *οἵ . . ποιοῦντες* e apoziţie. Isus arată că în intimă comunitate cu el stă nu-

mai celce se leagă cu dênsul spiritualiceşte; aude cuvêntul luĭ şi vieţueşte după el.

d) Isus linişteşte marea, 8, 22—25.
(Mt. 8, 23—27. Mc. 4, 35—41).

22. Şi a fost întruna din zile şi el a întrat în corabie şi învĕţăceiĭ sĕĭ, şi zise cătră dênşiĭ: Sĕ trecem de ceea parte a laculuĭ; şi aŭ purces. 23. Iar mergênd eĭ cu corabia el a adormit; şi s'a pogorît vifor de vênt peste lac, şi sĕ umplea şi primejduea. 24. Şi apropiindu-se l-aŭ deşteptat pe el zicênd: Învĕţătorule, Învĕţătorule, perim! Iar el sculându-se a certat vêntul şi valul apeĭ; şi a încetat, şi s'a făcut linişte. 25. Dar zise lor: Unde e credinţa voastră? Iar eĭ temêndu-se s'aŭ mirat, zicênd unul cătră altul: Cine este acesta, că şi vênturilor porunceşte şi apeĭ, şi ascultă de el? La Mt. urmează aceste întâmplărĭ nu mult după predica de pe munte; este decĭ în privinţa cronologică cel maĭ corect (Mc. după-ce învĕţase poporul în parabole). *Întruna din zile:* în una din zile când învĕţa pe învĕţăceĭ. *εἰς τὸ πέραν* cf. Mc. 5, 1. *ἀνήχθησαν*: aor. pas. pentru mediŭ, sĕ întrebuinţează despre corăbiĭ (Acta 13, 13. 16, 11). *S'a pogorît:* de sus în mare. *ἀφυπνοῦν=a deştepta, adormi,* ca *καθυπνοῦν*; aparţine grecităţiĭ de apoĭ; numaĭ aicĭ în T. N. *συνεπληροῦντο* în grecitatea profană sĕ foloseşte despre echiparea corăbiilor cu oamenĭ; corabia şi oameniĭ sûnt în valurile apelor — ce sĕ întâmplase cu corabia sĕ afirmă despre oamenĭ. *Învĕţătorule, Învĕţătorule* exprimă spaima ce-ĭ cuprinsese. *τῷ κλύδωνι τοῦ ὕδατος*: lovirea valurilor (Iac. 1, 6); în grecitatea profană cu adausul *πόντιος, θαλάσσιος. Unde e credinţa voastră:* Isus mustră pe învĕţăceĭ pentru lipsa încrederiĭ (la Mt. precede mustrarea liniştirĭi valurilor). Învĕţăceiĭ sûnt spăimêntaţĭ şi se miră zicênd: *Cine este* etc.

e) Isus scoate dracĭ la Gerasa, 8, 26—39.
(Mt. 8, 28—34. Mc. 5, 1—20).

26. Şi aŭ venit cu corabia în ţinutul Gerasenilor, care este de ceea parte de Galileea. 27. Iar

eşind el la uscat l-a întimpinat un bărbat din cetate avênd draci, şi multă vreme nu îmbrăcase haină, şi în casă nu rĕmânea ci în morminturi. 28. Iar vĕzênd pe Isus, strigând a căzut înaintea luĭ şi cu glas mare zise: Ce este mie şi ţie, Isuse fiul luĭ Dumnezeŭ celuĭ preaînalt? Rogu-te, nu mĕ chinui. 29. Că poruncise duhuluĭ necurat sĕ iese din om; că multă vreme îl răpise cu sine, şi el fusese păzit legându-l cu lanţurĭ de fier şi cu obezĭ, şi rupênd legăturile sĕ gonea de dracul în pustiurĭ. 30. Iar Isus îl întrebà pe el zicênd: Care îţĭ este numele? Iar el zise: Leghion, că întraseră mulţĭ draci întrênsul. 31. Şi-l rugaŭ pe el ca sĕ nu le poruncească sĕ meargă în adânc. 32. Iar era acolo o turmă de porcĭ mulţĭ păscênd în munte, şi-l rugaŭ pe el sĕ le dee voe sĕ între în aceştia; şi le-a dat lor voe. 33. Iar eşind draciĭ din om aŭ întrat în porcĭ, şi s'a aruncat turma de pe ţermurĭ în lac şi s'a înecat. 34. Iar păstoriĭ vĕzênd cele întâmplate fugirà şi vestirà în cetate şi prin ţarinĭ. 35. Iar aŭ eşit sĕ vadă ce sĕ întâmplase, şi veniră la Isus, şi aflară pe omul, din care aŭ eşit draciĭ, îmbrăcat şi întreg la minte şĕzênd la picioarele luĭ Isus, şi s'aŭ temut. 36. Iar lor le spuseseră şi ceĭce aŭ vĕzut cum s'a vindecat cel îndrăcit. 37. Şi l-a rugat pe dênsul toată mulţimea din ţinutul Gerasenilor sĕ se ducă dela eĭ, că eraŭ cuprinşĭ de frică mare; iar el întrând în corabie s'a întors. 38. Iar îl ruga pe el bărbatul din care scosese draciĭ ca sĕ fie cu dênsul; dar l-a slobozit pe el zicênd: 39. Întoarce-te în casa ta şi spune câte ţĭ-a făcut ţie Dumnezeŭ. Şi s'a dus, vestind în toată cetatea câte a făcut Isus luĭ. *Γερασηνῶν* după BD Itala Vulg., Recepta are *Γαδαρηνῶν*; *Γεργεσηνῶν* după ℵLXΞ cf. Mt. 8, 28. *ἀντίπερα* pentru *ἀντίπεραν* cu gen. *De ceea parte*: dincolo. *Un bărbat din cetate;* la un loc; *din cetate* nu sĕ leagă cu *l-a întimpinat*, pentrucă cel îndrăcit locuea în morminturi. V. 29 conţine motivul v. 28: Isus poruncise deja

să iese dracul; aceasta îl îndeamnă la opoziție. *Multă vreme:* adese. *συνηρπάκει*: îl răpise cu sine, nu: *îl apucase. Legându-l* etc. descrie ce făcuseseră cu cel bolnav pentruca demonul să nu-l răpească cu sine. *φυλασσόμενος* indegetează posibilitatea legării. *Că întraseră mulți draci*: evangelistul explică numirea *leghion* (cf. Mc.). *Și-l rugau:* toți demonii. *În adânc* nu poate însemna adâncul fără fund, ci e contrast la petrecerea de acum a demonilor: iadul (Iona 2, 6. Apoc. 9, 1. 2). *καθήμενον* să leagă cu *παρὰ τοὺς πόδας*, iar part. *îmbrăcat și întreg la minte* exprimă starea, așadar: ședea la picioarele lui Isus ca învățăcelul la ale învățătorului. *τὸ γεγονός* să rapoartă în v. 34. la cele istorisite până aci, iar în v. 35. la înecarea turmei de porci. V. 36. lipsește în unele Msse *καί*, luându-l însă autentic, atunci înțelesul este: Ceĭ din cetate și țarinĭ au auzit nu numaĭ despre vindecare, ci dela martoriĭ ocularĭ *(ceĭce au văzut)* și cum s'a întâmplat aceasta (Mt. 8, 33). *ἰδέετο* e formă ionică în loc de *ἐδεῖτο*. Mc. are *în toată Decapol* în loc de *în toată cetatea*, adecă Gerasa. *κατά* cu acuz. loc. Win. p. 373. d.

f). Isus învie pe fata lui Iair; vindecarea muierii cu curgerea sângelui, 8, 40–56.

(Mt. 9, 1. 18—26. Mc. 5, 21—43).

40. Și a fost când s'a întors Isus l-a primit mulțimea; că toți eraŭ așteptându-l. 41. Și iată a venit un bărbat cu numele Iair, și acesta era maĭ marele sinagogiĭ; și căzând la picioarele luĭ Isus l-a rugat pe el să între în casa luĭ, 42. căcĭ avea o fică unanăscută ca de doĭsprezece anĭ și aceea era pe moarte. Iar mergând el poporul îl împresora. *Când s'a întors*: din ținutul Gerasenilor la celalalt mal al laculuĭ, la Capernaum (Mt. 9, 1). *Eraŭ așteptându-l* exprimă impresiunea ce făcea Isus cu învățătura și faptele sale. *Și acesta* arată poziția publică a celuĭ amintit maĭ nainte. *Era pe moarte:* era bolnavă și să vedea că va sfârși cu moarte (Mc. 5, 23). *Unanăscută* accentuează și maĭ mult momentul că aceasta este unica fică, ceeace altcum să exprimă și cu *θυγάτριόν μου* (Mc. 5, 23. Mt. 9, 18).

43. Şi o muiere fiind în curgerea sângeluĭ de doĭsprezece anĭ, care după ce cheltuise cu doftoriĭ toată averea sa nu putea de nimene sĕ se vindece, 44. venind dinapoĭ s'a atins de găĭtanul haineĭ luĭ, şi îndată a stătut curgerea sângeluĭ eĭ. 45. Şi zise Isus: Cine s'a atins de mine? Iar toţĭ negând zise Petru şi ceĭ cu dênsul: Învĕţătorule, mulţimea te îmbulzeşte şi împresoară. 46. Iar Isus zise: S'a atins cineva de mine; căcĭ eŭ am simţit putere eşind dela mine. 47. Iar muierea vĕzând că nu s'a ascuns, tremurând a venit şi căzând înaintea luĭ a spus înaintea poporuluĭ întreg din ce cauză s'a atins de el şi cum îndată s'a vindecat. 48. Iar el zise eĭ: Fică, credinţa ta te-a mântuit; mergĭ în pace. προσαναλώσασα=a maĭ spesat pe deasupra; nu numaĭ a suferit durerĭ, ci şi a cheltuit. *Toată averea* Mc. 12, 44. *A stătut*: a încetat a maĭ curge (Mc. 5, 29); ea a simţit că s'a vindecat cf. v. 49. *Iar toţĭ negând* motivează şi domoleşte încâtva cuvintele luĭ Petru; *Zigaben: Petru credea că Isus zice de o simplă atingere . . . dar el nu grăea de aceasta, ci de cea făcută din credinţă. Petru şi ceĭ cu dênsul* are numaĭ Lc., Mc. aminteşte pe învĕţăceĭ în genere. Recepta citeşte καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; ℵACDLRΞ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. συνέχουσι=*te strimtoresc, te închid,* iar ἀποθλίβω (=a îmbulzi, împresora) e urmarea luĭ. *Eşind putere dela mine* cf. Mc. 5, 30. *Tremurând,* pentrucă se temea că cu atingerea a făcut ceva nepermis (Lev. 15, 25). δι' ἣν αἰτίαν *e atractio inversa* (Mc. 5, 30, 33. Win. p. 155. 2; 583).

49. Încă grăind el venit-a oarecine dela maĭ marele sinagogiĭ zicênd că a murit fica ta, nu maĭ supĕra pe învĕţătorul. 50. Iar Isus auzind rĕspunse luĭ: Nu te teme; crede numaĭ şi se va mântui. 51. Iar venind el în casă nu a lăsat pe nimene sĕ între fără numaĭ pe Petru şi pe Ioan şi pe Iacob şi pe tata şi muma prunceĭ. 52. Iar toţĭ plângeaŭ şi se tângueaŭ pentru dênsa. Iar el zise: Nu plângeţĭ; nu a murit, ci doarme. 53. Şi aŭ rîs de el ştiind că murise. 54. Iar el scoţênd pe toţĭ afară şi prinzênd-o de mână strigă

zicênd: Pruncă scoală. 55. Şi s'a întors duhul eĭ, şi îndată s'a sculat, şi a poruncit lor sĕ-ĭ dee sĕ mănânce. 56. Şi s'aŭ mirat părinţiĭ eĭ; iar el le-a poruncit sĕ nu spună niměruĭ ce s'a făcut. *Dela maĭ marele sinagogiĭ:* din casa acestuia. V. 42. sĕ zice ἀπέθνησκεν, iar aicĭ τέθνηκεν: e moartă deja. *Nu a lăsat pe nimene sĕ între:* în odaea unde era moarta. V. 52. 53 s'aŭ întâmplat înainte de a merge Isus cu învĕţăceiĭ şi părintele prunceĭ în odaea unde zăcea. Jalea sĕ arĕta şi bătêndu-şĭ pieptul; de aceea ἐκόπτοντο, iar persoana pentru care se tângueaŭ stă în acuzativ *(plangere aliquem). Aŭ rîs de el:* sûnt ceĭ din 52. ἡ παῖς (v. 54) e nom. în loc de voc. (Win. p. 172. 2). *S'a întors duhul eĭ* dovedeşte că într'adevĕr murise; iar *sĕ-ĭ dee sĕ mănânce:* acum trăeşte.

§. 88. Finea instrucţiunilor cătră învĕţăceĭ, 9, 1—50.

a) Trimiterea celor doĭsprezece. Irod devine atent asupra luĭ Isus, 9, 1—10.

(Mt. 10, 1. 7. 9—11. 14, 1—12. Mc. 6, 7—16).

1. Iar chiemând pe ceĭ doĭsprezece le-a dat lor putere şi imputernicire peste toţĭ draciĭ şi a vindeca boale. 2. Şi a trimis pe eĭ sĕ predice împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ şi sĕ vindece, 3. şi a zis cătră eĭ: Nimic sĕ nu luaţĭ pe cale, nicĭ toeag nicĭ traistă nicĭ pâne nicĭ argint, nicĭ două haine sĕ nu aveţĭ. 4. Şi în care casă aţĭ întrat, acolo rĕmâneţĭ şi de acolo sĕ eşiţĭ. 5. Şi orĭ câţĭ nu vĕ vor primi pe voĭ, eşind din acea cetate şi praful de pe picioarele voastre sĕ-l scuturaţĭ spre mărturie asupra lor. 6. Iar eşind umblaŭ prin sate binevestind şi vindecând pretutindene. Recepta are: *pe ceĭ 12 învĕţăceĭ aĭ sĕĭ* ca Mt. 10, 1; ℵCLΞ Maiusc. *pe apostolĭ. Putere şi imputernicire* sĕ rapoartă prin prepoz. ἐπί şi θεραπεύειν la *toţĭ draciĭ* şi *boale.* V. 2. conţine predica apostolească în genere: sĕ predice împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. Aceasta era întemeiată de Dumnezeŭ dintru început, dar omul a schimbat-o prin pĕcătuire; acum sĕ restaurează. *Nicĭ toeag;* după Ps. 23, 4 Dumnezeŭ este singurul ajutor al

omuluĭ; de aceea eĭ luând toeag să nu-şĭ pună încrederea în acesta. *Două haine:* una să o îmbrace şi alta să aibă în rezervă. Predicătoriĭ evangelieĭ să nu grijească de cele temporale, ci încrederea s'o pună în Dumnezeŭ, care le va da şi aceste când aŭ nevoe. De aci reesă că singuraticele momente nu trebue accentuate, ci înţelesul este: Învĕţăceiĭ să se mulţumească ca şi învĕţătorul lor care a fost sărac. În *μήτε ἀνὰ δύο χιτῶνας ἔχειν* să îmbină 2 construcţiĭ ca cum s'ar fi zis maĭ nainte *μήτε αἴρειν* (Win. p. 296. d.). *Remâneţi acolo şi de acolo să eşiţi:* eĭ să nu schimbe locuinţa, ci unde aŭ întrat să stee până ies din cetatea saŭ satul acela. *Din acea cetate:* unde nicĭ unul nu-ĭ va primi. *Praful de pe picioarele voastre să-l scuturaţi:* rupeţi orĭce legătură. *Asupra lor* e maĭ hotărît ca Mc. *(lor); Teofilact: Spre combatere şi condamnarea lor.* Aşa vor cunoaşte că-ĭ despreţuiţi.

7. Iar Irod tetrarhul auzise toate celece să făceaŭ, şi era în nedumerire pentrucă unii ziceaŭ că Ioan s'a sculat din morţi, 8. iar alţiĭ că Ilie s'a arĕtat, alţiĭ însă că a înviat unul din prorociĭ de demult. 9. Iar zise Irod: Luĭ Ioan am tăiat capul; dar acesta cine este de care aud aceste lucruri? Şi căuta să vadă pe el. 10. Şi întorcându-se ceĭ doĭsprezece aŭ spus luĭ toate câte aŭ făcut. Şi luându-ĭ pe eĭ s'aŭ dus singurĭ în loc pustiŭ lângă cetatea care să chiamă Betsaida. *Celece să făceaŭ:* de Isus (v. 9.); să determină *auzise* dela Mc.; deşi atenţiunea luĭ Irod nu s'a atras prin trimiterea apostolilor, ci aceasta e numaĭ accident. *Că Ioan* etc. pare luĭ Irod maĭ aproape de adevĕr pentrucă, deşi acela nu făcuse minunĭ (Io. 10, 41), totuş crede că face acum dupăce a înviat. *Ilie* n'a murit şi decĭ să aştepta că a venit acum. *Unul din prorociĭ* etc.: credinţa era că înaintea luĭ Mesia vor păşi uniĭ din profeţiĭ de maĭ nainte. Învĕţătura, faptele şi deosebitele părerĭ despre Isus pun pe Irod în nedumerire, deşi până aci credea că el este un simplu învĕţător evreesc. Maĭ ales trebue să fie el aşa pentrucă, cum însuş mărturiseşte, pe Ioan l-a delăturat, şi acum păşeşte altul care face minunĭ. *Cine este acesta* exprimă neliniştea conştienţiĭ; s'ar bucura dacă părerea sa nu este adevĕrată. *εἰς πόλιν* e direcţia călĕtorieĭ,

fără a indica că cele următoare s'aŭ întâmplat în apropierea cetăţii. ℵ citeşte numaĭ εἰς τόπον ἔρημον. *Betsaida* e pe malul răsăritean al mării Galileiĭ, numită de Irod *Iulias* (Mt. 14, 13. Mc. 6, 32. *Iosif Flaviu* Antiq. 18, 2. 1. Bell. jud. 3, 10); nu cea de pe malul apusean numită Betsaida Galileiĭ (Io. 12, 21 cf. Mt. 11, 21).

b) Isus satură 5000 de oameni, 9, 11—17.

(Mt. 14, 14—21. Mc. 6, 30—44. Io. 6, 1—15).

11. Iar mulţimea înţelegênd a mers după dênsul, şi primindu-ĭ pe eĭ le grăea lor de împărăţia luĭ Dumnezeŭ şi vindeca pe ceĭce aveaŭ trebuinţă de tămăduire. 12. Iar ziua începea a se pleca; şi apropiindu-se ceĭ doĭsprezece ziseră luĭ: Slobozeşte mulţimea, ca mergênd în satele şi ţarinele dimprejur sĕ găzduească şi sĕ-şĭ afle hrană, că aicĭ sûntem în loc pustiŭ. 13. Iar el zise către eĭ: Daţi-le voĭ lor sĕ mănânce. Iar eĭ ziseră: Noĭ nu avem maĭ mult decât cincĭ pânĭ şi doĭ peştĭ, de nu vom merge sĕ cumpĕrăm bucate pentru tot poporul acesta. 14. Iar eĭ eraŭ ca la cincĭ miĭ de bărbaţĭ. Iar el zise către învĕţăceiĭ sĕĭ: Porunciţĭ sĕ şadă cete de câte cincizecĭ. 15. Şi făcură aşa şi aşĕzară pe toţĭ. 16. Iar luând cele cincĭ pânĭ şi ceĭ doĭ peştĭ, căutând la cer le-a binecuvêntat şi le-a frânt, şi dădu învĕţăceilor sĕ pună înaintea poporuluĭ. 17. Şi aŭ mâncat şi s'aŭ săturat toţĭ, şi aŭ luat ce prisosise lor, douĕsprezece coşurĭ de sfărămiturĭ. *Primindu-ĭ pe eĭ*: pe popor, mulţime; deşi Isus voia sĕ fie singur cu învĕţăceiĭ, dar vĕzênd imbulzeala nu-ĭ respinge. ἐπισιτισμός=*proviant* (*Xen.* An. 1, 5, 9 etc.); numaĭ aicĭ în T. N. εἰ μήτι ἀγοράσωμεν e conj. deliber. (Win. p. 276.): cu atât nu-ĭ putem sătura, ci etc. V. 14. arată înrudirea cu Io. 6, 10 (numĕrul celor săturaţĭ; cuvintele luĭ Isus); cu Mc. sûnt unele diferenţe. κλισίας e acuzat. obiect. depărtat (κλισία =cort, colibă, pat, jeţ; aicĭ *şir;* Win. p. 214). εὐλόγησεν αὐτούς Mt 14, 18. κλασμάτων sĕ leagă cu κόφινοι δώδεκα şi e gen. obiectuluĭ de

umplere. Efectul minunii se spune Io. 6, 22 sq.; evangelistul nostru omite şi cele dela Mc. 6, 45—8, 27 (locurile paralele la Mt.).

c) Mărturisirea lui Petru; purtarea crucii, 9, 18—27.

(Mt. 16, 13—28. Mc. 8, 27—9, 1).

18. Şi a fost când se ruga el singur eraŭ împreună cu dênsul învĕţăceiĭ sĕĭ, şi i-a întrebat pe eĭ zicênd: Cine mĕ socoteşte mulţimea că sûnt? 19. Iar eĭ rĕspunzênd ziseră: Ioan Botezătorul, alţiĭ Ilie, alţiĭ că a înviat oarecare proroc din ceĭ de demult. 20. Iar el zise lor: Dar voĭ cine mĕ ziceţĭ că sûnt? Iar Petru rĕspunzênd zise: Cristosul luĭ Dumnezeŭ. *Şi a fost* etc. nu determină timpul şi locul (3, 21. 5, 1. etc.). *κατὰ μόνας*, adecă *seorsim* scil. *a turba;* după Mc. 8, 27 puse Isus această întrebare lor pe cale. *Augustin* explică procesul aşa: Isus călĕtorea spre Cezareea luĭ Filip; pe cale s'a abătut dela drum ca sĕ se roage singur, iar după rugăciune continuă călĕtoria şi acum întreabă pe învĕţăceĭ. *συνῆσαν*; imperf. indică starea ce s'a desvoltat în curgerea rugăciunii: eĭ singurĭ aŭ venit la dênsul; aşadar n'aŭ luat parte la rugăciune. *Ilie:* eştĭ. *ἄλλοι δέ* fără *οἳ μέν* precedent dovedeşte că părerea cea mai lăţită era că Isus e Ioan; toţĭ însă vedeaŭ întrênsul pe înaintemergĕtorul Mesieĭ. *Iar Petru: Întrece pe ceialalţi şi se face gura tuturor (Teofilact). Cristosul luĭ Dumnezeŭ,* cf. 2, 26; sĕ bazează pe Ps. 2; sĕ subînţelege şi *Fiul luĭ Dumnezeŭ* (Mt. 16, 18). Celece urmează Mt. 16, 17—19. Mc. 8, 32 sq. sĕ omit.

21. Iar el amenințându-ĭ le-a poruncit sĕ nu spună aceste nimĕruĭ, 22. zicênd că trebue Fiul omuluĭ sĕ pătimească multe şi sĕ se defaime de bĕtrânĭ, de arhiereĭ şi de cărturarĭ şi sĕ se omoară şi a treia zi sĕ învieze. *Zicênd* e motivul opririi următoare. Isus porunceşte învĕţăceilor sĕ nu spună cuiva că el e Mesia. Poporul aştepta în acesta un rege puternic care îĭ va libera de jugul roman, dar nicĭ apostolii nu aveaŭ idee tocmaĭ clară despre Mesia (cf. Acta 1, 6). *δεῖ* exprimă necesitatea cu care sĕ execută planul dumnezeesc.

23. Iar zise către toţi: De voeşte cineva să vină după mine, să se lapede de sine şi să-şi ie crucea sa în toată ziua şi să-mi urmeze mie. 24. Căci oricine vrea să-şi mântuească sufletul său, îl va perde; iar oricine va perde sufletul său pentru mine, acela îl va mântui. 25. Căci ce folos este omului de va dobândi lumea toată, iar pe sine se va perde sau se păgubeşte. 26. Că oricine se ruşinează de mine şi de cuvintele mele, de acela Fiul omului se va ruşina când va veni întru mărirea sa şi a Tatălui şi a sânţilor îngeri. 27. Iar zic vouă cu adevărat, sânt unii din ceice staŭ aici care nu vor gusta moarte până când vor vedea împărăţia lui Dumnezeŭ. *Către toţi:* către popor şi învăţăcei, pentrucă cele precedente grăise Isus numai acestora — arătând că numai lăpădându-se omul de sine poate ajunge în împărăţia mesianică. *Să vină după mine*: a fi învăţăcelul meŭ. *Să se lapede de sine:* să se facă ca cum nu se cunoaşte pe sine; cugetarea şi faptele luĭ să fie fără considerare la persoana sa. *Să-şi iee crucea* cf. Mt. 10, 38. *În toată ziua* (deşi lipseşte în unele mărturiĭ) exprimă greutatea şi cuprinsul acesteĭ cereri. La v. 24 cf. Mt. 10, 39. La v. 25. cf. Mt. 16, 26. *Se păgubeşte* nu e alt cuvênt pentru aceeaş noţiune, ci arată că pelângă perderea veşnică are şi pagubă. ἑαυτόν cf. Mt. La v. 26. cf. Mc. 8, 38. Mt. 10, 32 sq. 16, 27: Care se lapădă de Cristos (cf. Mc. *întru acest neam preacurvar şi păcătos)* sigur perde vieaţa veşnică, şi adecă la venirea aceluia ca judecător (Mt. 25, 31. 28, 3). *Vor vedea împărăţia luĭ Dumnezeŭ* cf. Mc. 9, 1. Mt. 16, 28.

d) Schimbarea la faţă a luĭ Isus, 9, 28—36.

(Mt. 17, 1—13. Mc. 9, 2—13; 2. Petru 1, 17 sq.).

28. Iar a fost după cuvintele aceste, ca la opt zile, şi luând pe Petru şi pe Ioan şi pe Iacob s'a suit în muntele să se roage. 29. Şi s'a făcut, când se ruga el, chipul feţiĭ luĭ altul şi haina luĭ albă, strălucitoare. 30. Şi iată doĭ bărbaţi vorbeaŭ cu dênsul, care eraŭ Moisi şi Ilie, 31.

care arĕtându-se în mărire spuneaŭ eşirea luĭ ce vrea s'o plinească în Ierusalim. *Ca la opt zile* stă afară de construcţie (Win. p. 481. 4; 523. 2), decĭ nu trebue legat cu *a fost*. Vedem că Lc. nu a aflat data maĭ precisă de 6 zile. εἰς τὸ ὄρος: muntele cunoscut, unde sĕ întâmplase schimbarea la faţă. *Sĕ se roage*: Isus voeşte sĕ întărească şi maĭ mult pe învĕţăceĭ în mărturisirea lor prin schimbarea sa la faţă. εἶδος=*înfăţişare*, nu μορφή; exprimă numaĭ arĕtarea externă. *Ieronim: Transformatio splendorem addidit, faciem non subtraxit.* În decursul rugăciuniĭ s'a schimbat Isus la faţă. *Albă, strălucitoare* sûnt coordinate: albă cât strălucea. *Arĕtându-se în mărire:* eĭ aparţin lumiĭ suprapământene. *Eşirea luĭ:* din vieaţă; moartea (2. Petru 1, 15), apoĭ şi învingerea morţiĭ (Ps. 68, 21 cf. *Suicer,* Thes. I. p. 287. 1142). *S'o plinească:* după sfatul dumnezeesc (1, 20. 22, 20. 24, 44). *În Ierusalim:* moartea şi învierea luĭ s'aŭ întâmplat acolo.

32. Iar Petru şi ceĭce eraŭ cu dênsul eraŭ îngreueaţĭ de somn; iar rĕmânênd deştepţĭ vĕzură mărirea luĭ şi pe ceĭ doĭ bărbaţĭ care stăteaŭ cu dênsul. 33. Şi a fost când s'aŭ despărţit eĭ dela dênsul zise Petru către Isus: Învĕţătorule, bine este că noĭ sûntem aicĭ, şi sĕ facem treĭ colibĭ, una ţie şi una luĭ Moisi şi una luĭ Ilie, neştiind ce grăeşte. 34. Iar zicênd el aceste fost-a nor şi a umbrit pe eĭ; iar eĭ s'aŭ spăriat când aŭ întrat în nor. 35. Şi glas a fost din nor zicênd: Acesta este Fiul meŭ cel ales, pe acesta ascultaţĭ. 36. Şi când sĕ făcea glasul s'a aflat Isus singur. Şi eĭ aŭ tăcut şi niměruĭ n'aŭ spus în zilele acelea nimic din ceeace vĕzuseră. *Eraŭ îngreueaţĭ de somn* (Mt. 26, 43) arată numaĭ că întâmplarea face impresiune foarte mare asupra lor: bucuria, întristarea etc. obosesc trupul; iar διαγρηγορήσαντες exprimă că nu adormiseră, decĭ ştiŭ ce aŭ vĕzut. *Şi a fost când s'aŭ despărţit* accentuează şi maĭ mult că propunerea luĭ Petru nu era la loc; aceia se despărţiseră deja, cf. Mc. 9, 6. *Fost-a*: s'a format, s'a făcut (Mt. nor luminos). *A umbrit pe eĭ:* Isus, Moisi şi Ilie; alţiĭ rapoartă la Isus şi învĕţăceĭ. *Cel ales* nu e apoziţie, ci coordinat

luĭ *Fiul meŭ*: Isus e alesul luĭ Dumnezeŭ *per eminentiam*, în care are plăcere (Is. 14, 1. Zah. 1, 17. 3, 2). Porunca Mântuitorului de a nu spune nimic din cele întâmplate nu se aminteşte (cf. Mt. 17, 9 sq. Mc. 9, 9 sq.) — poate pentrucă Teofil nu ar fi înţeles-o, nicĭ era de importanţă.

e) Isus vindecă un prunc bolnav, 9, 37—45.

(Mt. 17, 14—23. Mc. 9, 14—32).

37. Şi a fost a doua zi, pogorîndu-se eĭ din munte l-a întîmpinat popor mult. 38. Şi iată un bărbat din mulţime strigă zicênd: Învĕţătorule, rogu-te, caută spre fiul meŭ, că este unul născut al meŭ, 39. şi iată îl apucă pe el duhul şi fără veste strigă şi-l frămêntă cu spumă, şi anevoe se duce dela el sfărâmându-l pe el, 40. şi am rugat pe învĕţăceiĭ tĕĭ să-l scoată, şi nu aŭ putut. 41. Iar Isus răspunzênd zise: O neam necredincios şi îndĕrĕtnic, până când voiŭ fi la voĭ şi vĕ voiŭ răbda pe voĭ? Adu la mine pe fiul tĕŭ. 42. Iar încă apropiindu-se el l-a trântit dracul şi l-a scuturat; iar Isus porunci duhuluĭ necurat, şi a vindecat pruncul şi l-a dat tatăluĭ luĭ. *ἐν τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ* nu determină timpul maĭ aproape (Acta 21, 1. 25, 17 27, 18), deşi poate cele precedente s'aŭ întâmplat noaptea. *L-a întîmpinat pe el* arată că poporul voea să se întâlnească cu dênsul. *ἐπιβλέψαι ἐπὶ τὸν υἱόν μου*; infin. aor. depinde de *δέομαι*: să privească asupra luĭ, dar cu intenţiunea de a-l vindeca (Win. p. 301, 3. 315, 8). Variante sûnt *ἐπίβλεψαι, ἐπίβλεψον*. *Că este unulnăscut al meŭ* are numaĭ Lc. *Fără veste strigă*: pruncul, când îl apucă demonul; acesta devine subiect la *σπαράσσει* (Win. p. 586, 1). *συντρῖβον αὐτόν* sûnt ultimele momente la încetarea paroxizmuluĭ. Învĕţăceiĭ nu l-aŭ putut vindeca pentru slăbiciunea credinţiĭ (Mt. 17, 19). De aceea urmează pedeapsa v. 41; apoĭ porunceşte ca băiatul să fie adus la el. Pecând acesta e adus demonul îl atacă de noŭ. *συνεσπάραξεν*: cu accesul e îmbinată o scuturare convulzivă, spazmurĭ; şi anume a tuturor membrelor cum arată

συν în verb. πρὸς ὑμᾶς e mai general ca μεθ' ὑμῶν (Win. p. 378). *A vindecat pruncul:* după ce a scos pe demon.

43. Iar toți se miraŭ de mărimea luĭ Dumnezeŭ. Iar când toți se miraŭ de toate câte făcea, zise el către învățăceiĭ sĕĭ: 44. Puneți voĭ în urechile voastre aceste cuvinte: Că Fiul omuluĭ sĕ va da în mânile oamenilor. 45. Iar eĭ nu înțelegeaŭ cuvêntul acesta, și era acoperit de către eĭ ca sĕ nu-l priceapă, și se temeaŭ sĕ-l întrebe de cuvêntul acesta. *Mărimea luĭ Dumnezeŭ* (Ier. 33, 9. Ps. 78, 61.): care s'a arĕtat în vindecarea celuĭ îndrăcit. *Zigaben: Eĭ credeaŭ că acesta face minuni nu cu puterea sa, ci cu a luĭ Dumnezeŭ. Toate câte făcea:* Isus; aceste formează obiectul mirării; iar Isus — când toți se miraŭ — începe a grăi învățăceilor de soartea sa viitoare. Eĭ sĕ nu se mire de faptele luĭ, ci maĭ ales sĕ pună cuvintele luĭ în inimile sale, îndeosebĭ ce le va spune acum. *Căcĭ* (explicativ) *Fiul omuluĭ* etc. Acela, de ale căruĭ fapte voĭ vĕ miraț, va fi supus puterii omenești. Învățăceiĭ nu înțeleg cuvintele luĭ Isus, pentrucă eĭ nu-și pot închipui că Mesia sĕ pătimească. *Nu înțelegeaŭ:* în toată puterea cuvêntuluĭ. ἵνα e partic. finală, exprimă scopul lucrării dzeești: așa că nu puteaŭ înțelege. Cuvintele impresionează, iar respectul către Isus nu-ĭ lasă sĕ-l întrebe; descrierea lărgește aci Mc. 9, 32.

f) Învățăceiĭ dispută asupra rangului, 9, 46—50.

(Mt. 18, 1—5. Mc. 9, 33—40).

46. Dar întrase în eĭ un gând, cine ar fi maĭ mare între eĭ. 47. Iar Isus cunoscênd gândul inimiĭ lor, luând un prunc l-a pus lângă sine, 48. și zise lor: Orĭcine va primi pe acest prunc întru numele meŭ, pe mine mĕ primește; și orĭcine mĕ va primi pe mine, primește pe celce m'a trimis pe mine; că celce este maĭ mic între voĭ, acela este mare. εἰσῆλθεν în legătură cu ἐν e pregnant arĕtându-sĕ rezultatul luĭ εἰσέρχεσθαι; existența întrênsul: *a veni în minte* (Win. p. 385. obs. 2.). *Cine ar fi maĭ mare etc.*; la Mt. *în împĕrăția luĭ Dumnezeŭ*, adecă în împĕrăția mesia-

nică; ocaziunea vezĭ Mt. 18, 1., iar Mc. şi Lc. nu o spun. *Teofilact* crede a fi vindecarea celuĭ îndrăcit, ce eĭ nu putură face. La τὸ τίς cf. 1, 62. αὐτῶν poate sta în legătură cu τίς (cine ar fi maĭ mare între eĭ) şi cu μείζων (cine ar fi maĭ mare decât eĭ; are deci în vedere pe alţiĭ). *Gândul inimiĭ lor:* Isus cunoaşte cele interne. παρ' ἑαυτῷ (Isus) arată că acest prunc este luĭ egal, deşi apare mic şi nu e băgat în seamă (Mc. e maĭ lămurit). *Că celce este maĭ mic*, după înţeles=Mc. 9, 35; comparat. sĕ ia ca superlativ. Cine sĕ pare şi se crede maĭ mic (e fără pretenţiĭ) acela e mare (după adevĕrata valoare).

49. Iar rĕspunzênd Ioan zise: Învĕţătorule, ştim pe unul care în numele tĕŭ scoate dracĭ, şi l-am oprit pe el, căcĭ nu urmează cu noĭ. 50. Iar Isus zise către el: Nu-l opriţĭ; căcĭ cine nu este împrotiva voastră, este cu voĭ. Luca înfăţişează cuvintele luĭ Ioan ca rĕspuns luĭ Isus spre a le lega cu scena precedentă; în realitate însă această scenă stă în legătură cu v. 46 — sĕ anticipase întrebuinţarea puteriĭ asupra exorcistuluĭ. ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου: acesta e baza; exorcistul îl întrebuinţează ca autoritate (Acta 3, 6. 16; 16, 18 cf. 8. 19, 13 sq.). Învĕţăcelul aduce un exemplu la cele rostite v. 48: *Oricine . . . întru numele meŭ* etc. ἀκολουθεῖν μεθ' ἡμῶν: a merge după cineva; a fi învĕţăcel; ocură şi la clasicĭ (Lobeck ad Phryn. p. 353 sq.). Recepta citeşte καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν; ℵ*AXΔ* καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν. Isus nu mustră pe Ioan, dar îĭ spune sĕ nu împedece pe exorcist a lucra, pentrucă nu face pagubă cauzeĭ luĭ.

II. Isus mărturiseşte prin cuvinte şi fapte despre învĕţăceĭ şi împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ, 9, 51—19, 27.

§. 89. Isus lărgeşte cercul învĕţăceilor şi-ĭ învaţă, 9, 51 – 10, 24.

a) Samarineniĭ nu primesc pe Isus, 9, 51—56.

Cu 9, 50 încheie partea precedentă a evangelieĭ. Uniĭ exegeţi afirmă că 9, 51 sĕ tratează călĕtoria din urmă a luĭ Isus la Ierusalim; iar neputênd aşĕza cele relatate 9, 51—19, 27 în vieaţa Domnuluĭ şi existând contraziceri cu Io. renunţă

la orîce ordinare cronologică a întâmplărilor următoare — ce nu se poate îmbina cu 1, 3. Autorul trebue să fi aflat aceste fapte în izvorul său înşirate după ce Domnul părăsise Galileea, şi noi avem să le primim după relatarea lui. Wieseler (Chronol. Synop. p. 319 sq.) afirmă că 9, 51—13, 21 e paralel cu Io. 7, 10—10, 42; 13, 22—17, 10 cu Io. 11, 1—54 şi 17, 11—19, 28 cu Io. 11, 55—12, 11 — în acest caz τῆς ἀναλήψεως să rapoartă la un timp îndepărtat.

51. Iar a fost când s'au plinit zilele înălţării sale, şi el şi-a întărit faţa să meargă la Ierusalim. 52. Şi a trimis soli înaintea feţii sale, şi venind intrară într-o cetate a Samarinenilor, să gătească lui. 53. Şi nu l-au primit pe el, căci faţa lui era mergând la Ierusalim. *Când s'au plinit zilele înălţării sale* exprimă înălţarea lui Isus la cer: după ce lucrarea publică se apropie de sfârşit sosește timpul pus de Tatăl. Cuvintele aceste s'au rostit deci puţin timp după schimbarea lui Isus la faţă. *Zigaben: Zilele înălţării sale numeşte timpul când după înălţarea sa avea să se despărţească de cele pământeşti la cer.* στηρίζειν τὸ πρόσωπον (LXX pentru שׂים פנים Ier. 21, 10. 42, 15. 44, 12. Gen. 31, 21; 2. Reg. 12, 18) = a da feţii la umblare anumită direcţie; τοῦ πορεύεσθαι e gen. final; *Teofilact: A pus şi întărit planul.* Nu călătoreşte direct la Ierusalim, dar acesta e ţinta călătoriei sale. *Să gătească lui* fără κατάλυμμα: a-i face cortel; cum îndatinau şi pelerinii *(Iosif Flaviu,* Antiq. 20, 5). Calea dreaptă din Galileea la Ierusalim trece prin Samaria. *Şi nu l-au primit:* locuitorii din satul acela, adecă nu voiau să arăte soluluĭ trimis de Isus un loc de cortel. Motivul: *căci faţa lui era mergând* etc.; au înţeles că Isus cu aĭ săĭ călătoreşte întracolo. Dușmănia între Iudeĭ şi Samarineni să axprimă aci. *Faţa lui era mergând* e evraizm (Ex. 33, 14; 2. Sam. 17, 11).

54. Iar văzând învăţăceii Iacob şi Ioan ziseră: Doamne, voeşti să zicem să se pogoare foc din cer şi să-i mistuească pe eĭ, cum şi Ilie a făcut? 55. Şi întorcându-se i-a certat şi a zis: Nu ştiţi aĭ căruĭ duh sânteţi voĭ? 56. Că Fiul omuluĭ n'a venit să piardă pe oameni, ci să-i mântuească. Şi s'au dus în alt sat. *Văzând:* din întoarcerea solilor.

Voești să zicem etc. cf. Mc. 10, 51. *πῦρ=foc,* nu fulger. *Cum și Ilie a făcut* cf. 2. Reg. 1, 10—12; lipsesc ℵBL și în unele Verz., dar să află ACD etc. Maiusc. Pe Zebedeizi îi supără neospitalitatea Samarinenilor; ei cer consimțământul lui Isus la pedepsire. Deși aceasta exprimă mare încredere în puterea lui Isus, totuș ei stau pe punctul de vedere al lui *jus talionis* din T. V. Isus nu se învoește, ci îi mustră zicând: *Nu știți* etc. Voiți a lucra ca Ilie care putea face astfel, pentrucă trăea în T. V.; iar voi aveți alt învățător, plin de iubire și milă? Cuvintele *nu știți ați căruĭ duh sânteți voi* lipsesc în multe Msse, dar nu să poate explica cum au ajuns în text (în multe Maiusc. DMTU*ΓΔΠ* și toate Verz.). *Nu știți* e întrebare: Nu socotiți că sânteți învățăceii mei care au alt spirit ca Ilie? *Ați căruĭ* exprimă deosebirea cvalitativă între aceste două spirite (2. Reg. 1, 10—12). După *Teofilact* avem să înțelegem deosebirea între spiritul legii și cel al blândeții din T. N. Acest spirit e Spiritul sânt *(Zigaben)*, care nu să neagă lui Ilie, ci exprimă numai că altele sânt efectele acestuia în învățăceii săi ca în Ilie. *εἶναί τινος*, Mc. 9, 41. *Căci Fiul omuluĭ... să-i mântuească* (Recepta) e foarte problematic din punctul de vedere al criticei; cele mai multe mărturii sânt contra (chiar Itala, Vulg.) și pare adaus fiind sentență foarte uzitată (19, 10. Mt. 18, 11). *În alt sat,* care nu era samarinean. *Teofilact: Pentrucă nu l-au primit nici n'a intrat în Samaria;* alții cred că și acest loc este al Samarinenilor, numai cel dântâiu s'a arătat neospital; Isus deci continuă călătoria prin Samaria.

b) Urmarea după Isus, 9, 57—62.

(Mt. 8, 19—22).

57. Și mergând ei pe cale zise unul către el: Voiu să merg după tine oriunde te veĭ duce. 58. Și zise Isus luĭ: Vulpile au vizuini și paserile cerului cuiburi, iar Fiul omuluĭ nu are unde să-și plece capul. 59. Iar către altul zise: Vino după mine. Iar el zise: Domnule, lasă-mă mai întâiu mergând să îngrop pe tatăl meu. 60. Iar el zise: Lasă pe morți să îngroape pe morții lor, iar tu

mergênd vesteşte împărăţia luĭ Dumnezeŭ. *Mergênd eĭ* v. 56. orĭ 51. Recepta citeşte *şi a fost când mergeaŭ eĭ. Pe cale* să poate lega cu *mergênd* saŭ cu *zise*. După Mt. agrăeşte pe Isus un cărturar care era deja partizan, dar acum voeşte să între de tot în serviciul luĭ. La v. 58 cf. Mt. 8, 20. La v. 59. cf. Mt. 8, 21 — după care evangelist al doilea întrebător (aşadar unul din popor) se îmbie luĭ Isus. Dativ. ἀπελθόντι e prin atracţie în loc de acuzat.

61. Iar altul zise: Voiŭ merge după tine, Doamne; dar maĭ nainte lasă-mĕ sĕ iaŭ rĕmas bun dela ceĭ din casa mea. 62. Iar Isus zise către el: Nimene punêndu-şĭ mâna sa pe plug şi căutând înapoĭ e potrivit pentru împărăţia luĭ Dumnezeŭ. Aceste versurĭ are numaĭ Lc. ἀποτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκον poate fi: *Valedicere iis, qui domi sunt*, şi: *valedicere sive renuntiare iis, quae domi sunt* — înţelesulântâiŭ este aicĭ, căcĭ a renunţa la avere etc. nu era nevoe de timp; construcţia e pregnantă în loc de εἰσέρχεσθαι εἰς τὸν οἶκόν μου καὶ ἀποτάξασθαι τοῖς ἐν αὐτῷ. Acesta e gata a urma luĭ Isus, dar nu se poate desface de aĭ sĕĭ. Înţelesul asĕmĕnărĭĭ îl scoatem avênd în vedere că plugurile celor vechĭ nu aveaŭ roate şi eraŭ neperfecte. Cine voia să nu rĕmână pământ nearat şi să facă brazde adâncĭ trebue să ţină ochiĭ aţintiţĭ la ferul pluguluĭ. Isus zice decĭ: Celce voeşte să între în împărăţia luĭ Dumnezeŭ trebue să părăsească toate grijele de sine *(Teofilact: Neprivind iarăş în lume)* şi să caute a împlini numaĭ datorinţele impuse de aceasta. În cuvintele *e potrivit pentru împărăţia luĭ Dumnezeŭ* Isus trece dela asĕmĕnare la obiect; el nu zice că nu e vrednic a ara, ci nu e folositor pentru împărăţia luĭ Dumnezeŭ.

c) Trimiterea celor 70 de învĕţăceĭ, 10, 1 20.

Unĭĭ criticĭ modernĭ aŭ atacat autenticitatea acestuĭ pasagiŭ pentrucă îl are numaĭ Lc. De observat este însă că s. Scriptură mărturiseşte de un cerc maĭ larg al învĕţăceilor luĭ Isus (Io. 5, 60. Acta 1, 15. 21; 1. Cor. 15, 6); dintre aceştia alege el 70 şi trimiţêndu-ĭ le dă aceleaşĭ instrucţiĭ ca apostolilor. Cele istorisite aci s'aŭ întâmplat înainte de călăto-

ria din urmă la Ierusalim, ce reesă din v. 1 (să gătească calea) şi v. 13. 14 (să aminteşte Galileea).

1. Iar după aceea a arătat Domnul şi pe alţi şeptezeci, şi i-a trimis pe ei câte doi înaintea feţii sale în toată cetatea şi locul unde avea să meargă. *După aceea* să rapoartă la cap. precedent, îndeosebi 9, 57—62. *ἀνέδειξεν=renuntiavit* (Acta 1, 24); ocură adese la clasici: *i-a anunţat aleşi. Pe alţi,* adecă afară de apostoli (6, 13 sq. 9, 1 sq.). Cele mai multe mărturii citesc *ἑβδομήκοντα*; BDM, mai multe Verz. şi Părinţi *ἑβδομήκοντα δύο.*[1]) Numĕrul 70 zic unii că este ales pentru Num. 11, 16. 25; alţii cu privire la membri sinedriului; saŭ avênd în vedere numĕrul popoarelor şi al limbilor de pe pământ, pentrucă credinţa Evreilor vechi era că afară de dênşii mai există 70 de popoare cu limbi deosebite, cari după Gen. 10 se trag dela fiii lui Noe. Apostolii — fiind 12 — reprezentă poporul israilitean, iar ceі 70 întreg pământul, deci arată că creştinizmul e univerzal. *Teofilact, Zigaben* rapoartă la ceі 70 de finici din Ex. 15, 27. *ἀνὰ δύο* cf. 7, 19. 19, 29. Mc. 6, 27. *οὗ*= încotro (cf. Win. p. 436 sq.). — *πρὸ προσώπου αὐτοῦ* cf. 9, 51.

2. Iar el zise către ei: Secerişul e mult, iar lucrătorii puţini; rugaţi-vĕ deci la Domnul secerişului ca să scoată lucrători la secerişul sĕu. 3. Mergeţi; iată vĕ trimit pe voi ca mieі în mijlocul lupilor. 4. Sĕ nu purtaţi pungă, nici traistă, nici încălţeminte; pe cale pe nimene sĕ nu întrebaţi de sânĕtate. 5. Iar în care casă veţi întra, ziceţiântâiŭ: Pace caseі acesteia. 6. Şi de va fi acolo fiul păcii, va odihni pe dênsul pacea voastră; iar de nu, se va întoarce la voi. 7. Iar în aceeaş casă petreceţi, mâncând şi bênd celece sûnt la dênşii; că vrednic e lucrătorul de plata sa. Nu vĕ mutaţi din casă în casă. 8. Şi în care cetate veţi întra şi vĕ primesc pe voi, mâncaţi celece vi sĕ pun înainte, 9. şi tămăduiţi bolnavii care sûnt întrênsa şi ziceţi lor: S'a apropiat de voi împĕ-

[1]) Varianta pare a pune în armonie numĕrul acestor învĕţăceі cu al apostolilor, $12 \times 6 = 72$.

răţia luĭ Dumnezeŭ. Aci sĕ tratează instrucţia celor 70. La v. 2 cf. Mt. 9, 37. La v. 3 cf. Mt. 10, 5. 6. 16. *ἐν μέσῳ λύκων* nu *εἰς μέσον λύκων*, pentrucă timpul ostilităţiĭ a început deja, nu e viitor. *Nu purtaţi* cf. Mt. 10, 9: fiind vorba de această unică călĕtorie eĭ sĕ lase acasă toate ce ar putea sĕ-ĭ împedece în împlinirea misiuniĭ. *μηδένα . . ἀ σπάσησθε* sĕ explică din împrejurarea că orientaliĭ, când se întâlneaŭ, se salutaŭ cu multe ceremoniĭ; porunca exprimă grabă (2. Reg. 4, 29). La v. 5. cf. Mt. 10, 12 sq. *Fiul păciĭ:* care e apt a primi pace (Efez. 2, 3; contrast la 5, 6. Mt. 23, 15. Io. 17, 12). *ἐπαναπαήσεται* e viitor. dela *ἐπαναπαύειν*. La v. 7. cf. 9, 4. Mt. 10, 10. *τὰ παρ' αὐτῶν:* ce aŭ de mâncare; eĭ sĕ fie mulţumiţĭ cu ce li sĕ dă. *Celece vi sĕ pun înainte* nu e contrast la cele precedente: în casă poate sĕ fie maĭ multă mâncare, dar eĭ sĕ se mulţumească cu ceeace capĕtă; sĕ nu caute rĕsplătire pentru oficiul lor. *Vrednic e lucrătorul* etc. cf. 1. Tim. 5, 18. Învĕţăceiĭ mulţumindu-se cu ce li sĕ dă sĕ nu umble din casă în casă sĕ găsească mâncare maĭ bună. În v. 8. trece la cetatea care i-ar primi: *şi în orĭcare cetate* etc. Drept rĕsplătire pentrucă i-aŭ primit sĕ vindece bolnavĭ şi sĕ vestească că sûnt aproape de împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. *Lor:* locuitorilor.

10. Iar în orĭcare cetate veţĭ întra şi nu vĕ primesc pe voĭ, eşind la uliţele eĭ ziceţĭ: 11. Şi praful care s'a lipit de noĭ în cetatea voastră îl scuturăm vouĕ la picioare. Dar aceasta sĕ ştiţĭ, că s'a apropiat împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. 12. Iar zic vouĕ că Sodomenilor în ziua aceea maĭ uşor va fi decât cetăţiĭ aceleia. La v. 10 cf. Mt. 10, 14 sq. *Eşind:* din casa în care aţĭ întrat. *Scuturăm vouĕ la picioare:* nu-l luăm cu noĭ, ci vi-l lăsăm; simbolizează ruperea orĭcăreĭ legăturĭ. *ὑμῖν* însă sĕ poate lua=*εἰς μαρτύριον ἐφ' ὑμᾶς* cf. 9, 5. *S'a apropiat* etc., şi cu aceasta judecata asupra voastră, cf. Io. 3, 19. 5, 22. Recepta citeşte: *ἐφ' ὑμᾶς (s'a apropiat spre voĭ)*, dar aceste cuvinte lipsesc în cele maĭ multe mărturiĭ. *λέγω δὲ ὑμῖν*, ℵBC nu aŭ *δέ*.

13. Vaĭ ţie Chorazine, vaĭ ţie Betsaido; că de s'ar fi făcut în Tir şi Sidon puterile cari s'aŭ făcut întru tine, de mult s'ar fi pocăit şĕzând în

sac şi cenuşă. 14. Dar Tiruluĭ şi Sidonuluĭ maĭ uşor va fi la judecată decât vouĕ. 15. Şi tu Capernaume, nu te-aĭ înălţat până la cer? Până la iad te veĭ pogorî. La v. 13. cf. Mt. 11, 21—23. καθήμενοι după genul firesc al locuitorilor, iar καθήμεναι e corectură (Recepta). La v. 15. cf. Mt. 11, 24. *Nu te-aĭ înălţat* etc., prin împrejurarea că Mesia locueşte între zidurile tale şi face minunĭ.

16. Celce vĕ ascultă pe voĭ pe mine mĕ ascultă, şi celce vĕ lapĕdă pe voĭ de mine se lapĕdă; iar celce mĕ lapĕdă pe mine lapĕdă pe celce m'a trimis pe mine cf. Mt. 10, 40. Isus lucrează în şi prin învĕţăceĭ. Cine nu primeşte pe aceştia nu-l primeşte nicĭ pe el, dar nicĭ pe Tatăl ceresc cu care el împreună lucrează (Io. 5, 19. 12, 48. 13, 20).

17. Iar ceĭ şeptezecĭ s'aŭ întors cu bucurie zicênd: Doamne, şi draciĭ se supun nouĕ întru numele tĕŭ. 18. Iar el zise lor: Vĕzut-am pe satana ca un fulger căzênd din cer. 19. Iată vĭ-am dat vouĕ putere sĕ călcaţĭ peste şerpĭ şi scorpiĭ, şi peste toată puterea vrăjmaşuluĭ, şi nimic nu va vătăma pe voĭ. 20. Însă de aceasta nu vĕ bucuraţĭ că duhurile se supun vouĕ, dar bucuraţi-vĕ că numele voastre sûnt scrise în ceruri. La re'ntoarcere ceĭ 70 exprimă bucuria căcĭ, între altele, s'aŭ supus lor şi draciĭ. Eĭ recunosc însă că aceasta aŭ sĕvêrşit-o stând în legătură cu Isus. *S'aŭ întors* nu spune nimic hotărît despre primirea ce va întimpina Isus; Lc. nu are interes pentru aceasta, ci pentru învĕţătura din v. 19. 20. *Şi draciĭ:* asupra acestora nu dăduse putere lor (9, 1); maĭ mult aŭ experiat, decât primiseră dela Isus. *Întru numele tĕŭ*: acesta e baza; când îl pronunţăm (9, 49). ἐθεώρουν sĕ rapoartă ca timp relativ la timpul lucrărĭĭ învĕţăceilor: această biruinţă asupra sataneĭ îmĭ era cunoscută; când învĕţăceiĭ scoteaŭ demonĭ el a vĕzut pe satana căzênd din cer. *Ca un fulger* nu sĕ leagă cu *din cer;* poate exprima iuţimea căderiĭ; maĭ bine însă: prin această cădere puterea luĭ s'a micşorat. *Teofilact: Pentrucă era lumină şi arhangel şi luceafĕr, dar a căzut în întunerec. Din cer* nu însemnează că satana locuise maĭ nainte în cer,

ci înălțimea, mărirea din care a căzut (v. 15. Is. 14, 12). *Iată* să rapoartă la urmarea trimiterii lor, prin care le-a dat putere asupra sataneĭ. Aceasta nu eschide dăruirea altădată cu puteri. El le-a dat putere acum a călca peste toate potențele dușmane omuluĭ (șerpĭ, scorpionĭ cf. Ps. 91, 13) și toate uneltirile lor. *Și nimic* etc. e rezultatul plenipotenției contra puterilor vrăjmașe. *καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν* depinde de *δέδωκα ὑμῖν δύναμιν*. *Vrăjmașuluĭ* e satana. *πλήν* e adversativ; supunerea aceea a puterilor rele să nu le facă bucurie, ci altceva. *Teofilact: Îi învață să nu se îngâmfeze, căci zice: Însă de aceasta etc. Numele voastre sânt scrise* etc. (Ex 32, 32. Ps. 69, 29. Is. 4, 3. Dan. 12, 1) exprimă că eĭ aparțin împărățieĭ luĭ Dumnezeŭ (Fil. 4, 2. Apoc. 20, 12) stând în comunitate cu Cristos (Efez. 1, 4), care i-a ales.

d) Întâietatea învățăceilor, 10, 21—24.

(Mt. 11, 25—27. 13, 16 sq.).

21. În ora aceea s'a bucurat în Duhul sânt și zise: Mulțumesc ție Părinte, Doamne al cerului și al pământului, că aĭ ascuns aceste dela ceĭ înțelepți și pricepuți, și le-aĭ descoperit copiilor; da Părinte, că așa a fost bunăvoința înaintea ta. 22. Și întorcându-se către învățăceĭ zise: Toate s'aŭ dat mie de Tatăl meŭ, și nimene nu știe cine este Fiul fără numaĭ Tatăl, și cine este Tatăl fără numaĭ Fiul și cuĭ voește să descopere Fiul. 23. Și întorcându-se către învățăceĭ deosebĭ zise: Fericiți ochiĭ care văd ce vedețĭ voĭ. 24. Căcĭ zic vouă că mulțĭ profetĭ și regĭ aŭ voit să vadă ce voĭ vedețĭ, și nu aŭ văzut, și să audă ce voĭ auziți, și nu aŭ auzit. Învățăceiĭ se bucură trupește, iar Isus cu Duhul. Bucurie simțește el văzând că Tatăl ceresc să preamărește în toate faptele; apoĭ numără singuraticele momente cari produc această bucurie. *În ora aceea*: când s'aŭ întors învățăceiĭ. *S'a bucurat: Precum părintele se bucură văzând că fiiĭ sĕĭ săvârșesc ceva, așa și Mântuitorul se bucură că apostolii s'aŭ învrednicit de aceste bunurĭ (Teofilact). În Duhul sânt* care îl umplea (4, 1): la îndemnul acestuia, căcĭ l-a

făcut să vadă lucrările învățăceilor. ταῦτα și αὐτά să rapoartă după v. 9. 11 la toate ce aŭ înțeles ceĭ 70. *Așa a fost bunăvoința* etc.: Dumnezeŭ a dispus astfel ca cunoștința luĭ adevĕrată sĕ nu sĕ poată mĕsura cu știința naturală (Mt. 15, 10). εὐδοκία ἔμπροσθέν σου sûnt strîns legate ca 2, 14; expresiune evraizantă. V. 22. lipsesc ℵBDLM. Min. Vulg. cuvintele *și întorcêndu-se cătră învățăceĭ zise* — omiterea însă pare a fi pentru v. 23. *Și întorcêndu-se*, adecă dela rugăciunea la Dumnezeŭ, cătră învățăceĭ etc. *Întorcêndu-se . . . deosebĭ* în v. 23. exprimă că aceste cuvinte nu staŭ în legătură cu cele precedente — maĭ nainte grăise Isus cătră mulțime, nu numaĭ învățăceilor. *Fericiți* etc. cf. Mt. 13, 16 sq. *Proroci și regi*: contrast la învățăceiĭ ne'nvățați și săracĭ. Sub regĭ avem de înțeles pe David, Ezechia etc.

§. 90. Datorințele învățăceilor luĭ Isus, 10, 25—11, 13.

a) Samarineanul milostiv, 10, 25—37.

În parabola prezentă Domnul arată în ce conzistă adevĕrata milostenie și cine este aproapele nostru rușinând astfel egoizmul evreesc. Acest loc are numaĭ Lc. și nu sĕ poate identifica cu Mt. 22, 35 sq. Mc. 12, 28 sq. E drept că și acolo sĕ citează aceleași locurĭ din s. Scriptură, dar sûnt deosebite locul, timpul și decursul converzației.

25. Și iată un legiuitor s'a sculat ispitindu-l pe el, zicênd: Învățătorule, ce făcênd voiŭ moșteni vieața de vecĭ? 26. Iar el zise: În lege ce e scris? Cum citeștĭ? 27. Iar el rĕspunzênd zise: Sĕ iubeștĭ pe Domnul Dumnezeul tĕŭ din toată inima ta și din tot sufletul tĕŭ, și din toată vîrtutea ta și din tot cugetul tĕŭ, și pe aproapele tĕŭ ca însuțĭ pe tine. 28. Iar el zise luĭ: Drept aĭ rĕspuns; fă aceasta, și veĭ fi viŭ. 29. Iar el vrênd sĕ se îndrepteze pe sine zise luĭ Isus: Și cine e aproapele meŭ? *Și iată* introduce o întâmplare ce stă în legătură cu cele tratate în v. 16. 17. νομικός, 7, 30. Mt. 22, 35. *S'a sculat* dovedește că întrebarea s'a pus întro adunare când ședeaŭ. *Ispitindu-l pe el*: încât cunoaște legea, de nu va contrazice eĭ; *Zigaben*: *Credea sĕ prindă pe Isus de cumva*

ar porunci ceva contrar legii. Ce făcênd etc.: ce trebue să fac etc. (18, 18. Mc. 10, 17). Cărturarii evreeşti se ocupaŭ în acele timpuri foarte mult cu intrebarea: sub cari condiţii cineva poate întra în împărăţia mesianică (v. 27). *Ce e scris? Cum citeşti?* sûnt două întrebări cu acelaş înţeles; cea din urmă era la rabini formula de a îndemna la citare din s. Scriptură (מי קראת). *În lege* are emfază; legiuitorului să aducă aminte studiul cu care se ocupă. V. 27 e Deut. 6, 5. 6 după LXX, dar cu schimbarea prepoziţiei ἐξ şi ἐν şi cu acumulare de expresiuni paralele targumiste împrumutate din tradiţie. Acest loc să află şi în rugăciunea de dimineaţa a Evreilor, apoi era scris pe filacterii. *Şi pe aproapele* cf. Lev. 19, 18. Legiuitorul răspunde însuş la întrebarea sa. *Din toată vîrtutea ta* exprimă că iubirea omului cătră Dumnezeŭ să fie intenzivă; să se încoarde toate puterile interne ale omului. La inima, suflet, cuget cf. Mt. 22, 37 sq. Adăugênd legistul Lev. 19, 18 reesă că el aşteptase dela Isus acest răspuns (intenţionase să-l întrebe cine este aproapele), iar *ce făcênd* etc. v. 25 e numai întroducere. *Drept ai răspuns* etc. cf. Rom. 2, 13. Iac. 1, 22. *Fă aceasta* etc. e răspuns la *ce făcênd* etc. *Iar vrênd să se îndrepteze* etc.; legistul răspunsese singur la întrebarea pusă luĭ Isus, mulţimea lesne putea crede că a întrebat fără temeiŭ; el voeşte deci să se justifice şi zice: *Cine este aproapele meŭ;* la ce legea nu dă răspuns pozitiv, iar rabinii învĕţaŭ că e numai Evreul. πλησίον e fără artic.: cine îmi este aproape (Win. p. 124 obs. 2. §. 19.).

30. Isus răspunzênd zise: Un om oarecare s'a pogorît dela Ierusalim la Ieriho, şi a căzut în tâlhari, care dezbrăcându-l pe el şi rănindu-l s'aŭ dus, lăsându-l abia viŭ. ὑπολαμβάνειν are înţelesul luĭ ענה (LXX) şi întroduce parabola următoare. *Un om oarecare*: iudeŭ saŭ păgân nu să determină cu scopul, că unde e nevoe de ajutor nu trebue să căutăm la deosebirile naţionale şi religionare. *Dela Ierusalim la Ieriho* e drumul prin pustiŭ, o zi de călĕtorie; chiar în zilele noastre primejdios pentru mulţii tâlhari care petrec acolo (*Iosif Flaviu*, Bell. jud. 4, 8, 3. *Ieronim* in Jerem. 3, 2). περιπίπτειν τινί la clasici, *incidere in aliquem;* a cădea în ceva că e împresorat de toate părţile (Acta 27, 41). Tâlharii răpesc toată averea, hainele,

îl bat şi lasă mai mort în drum. Recepta citeşte aci încă *τυγχάνοντα* după *ἡμιθανῆ*; lipseşte ℵBDL Min. Itala, Vulg.: aŭ lăsat pe cel pradat cum era, mai mort şi fără să-şi poată ajuta.

31. Iar din întâmplare a trecut un preot pe acea cale şi văzêndu-l a trecut. 32. Dar aşijderea şi un levit fiind la acel loc, venind şi văzêndu-l a trecut. *συγκυρία=συγκύρησις*; expresiunea indică că Ieriho nu era cetate de preoţi, cum să crede dela Lightfoot înainte înţelegênd rĕŭ unele locurĭ din Talmud. Preotul şi levitul se pogoară dela Ierusalim; întâiul nicĭ nu se apropie, ci de departe văzênd pe cel nenorocit trece mai departe; levitul se apropie, dar nu-l ajută. *ἀντιπαρῆλθεν=παρῆλθεν* (Strabo 7)=*ex adverso praeteriit*: a încunjurat să se apropie de el. *Venind*: s'a apropiat de acel loc; *văzênd*: cum omul zace de jumĕtate mort.

33. Iar un samarinean mergênd pe cale a venit la el şi văzênd i-s'a făcut milă, 34. şi apropiindu-se a legat ranele luĭ turnând untdelemn şi vin, iar punêndu-l pe dobitocul sĕŭ l-a dus la o casă de oaspeţi şi a purtat grijă de el. 35. Iar a doua zi când eşia scoţênd doĭ denarĭ i-a dat ospĕtarului şi zise: Poartă grijă de el, şi orĭce veĭ mai cheltui eŭ întorcêndu-mĕ voiŭ întoarce ţie. *κατ'αὐτόν*: s'a dus cătră el (Win. p. 376. b); nu se teme că-l vor ataca tâlhariĭ. Reprezentanţiĭ teocraţieĭ să opun samarineanuluĭ. La ura între Iudeĭ şi Samarineni cf. Sir. 50, 27 sq. Mt. 10, 5. Io. 4, 9. Acesta nu numaĭ are milă cu cel nenorocit, dar arată aceasta şi în faptă. *Turnând untdelemn* etc.: legându-l turna aceste medicamente, cari să întrebuinţaŭ mai ales la rane (Is. 1, 6). *πανδοχεῖον* în loc de aticul *πανδοκεῖον*: casă de oaspeţi (numaĭ caravanseraĭ, han); serveaŭ pentru popas; călĕtoriĭ aveaŭ mâncarea şi beutura lor. *ἐπί* v. 35 (Acta 3, 1) determină timpul (Thuc. 2, 84 *ἐπὶ τὴν ἕω*). *Când eşia* lipseşte ℵBDLXΞ, în cele mai multe Verz. — părea superfluŭ. *Scoţênd*: din încingĕtoare (Mt. 13, 52). Samarineanul călĕtoreşte la Ierusalim în afaceri şi avea să se întoarcă nu după multă vreme, de aceea dă numaĭ 2 denarĭ, pentru ce bolnavul abia s'ar fi putut îngriji 2 zile (atâta să plătea zilerilor, Mt. 20, 2). *Eŭ* are emfază: dela

cel nenorocit să nu ceară nimic. Inima bună a samarineanului să arată ca milă, ajutorare, purtare de grijă şi mai apoi.

36. Care din aceştĭ treĭ ţi se pare că a fost aproapele celuĭce căzuse între tâlharĭ? 37. Iar el zise: Celce a făcut milă cu dênsul. Iar Isus zise luĭ: Mergĭ şi tu fă asemene. V. 36. sileşte pe întrebător a-şĭ răspunde la întrebare. *Aproapele*=רע Lev. 19, 18 *prieten de sânge. A fost*: cu fapta. *Celuĭce căzuse:* care să întâmplase să dee peste tâlharĭ. Întrebătorul nu voeşte să exprime numele *samarinean*, ci zice în genere *celce a făcut milă*, cum s'a tratat în cele precedente. *Şi tu* să leagă cu *fă*. Indirect răspuns la întrebare: Pe orĭcine trebue să consideri aproapele tĕŭ care are nevoe de ajutor, iar tu îl poţĭ ajutora. *Origen, Ambrozie, Ieronim, Augustin, Zigaben, Teofilact* etc. alegorizează: omul este Adam, Ierusalimul e paradisul, cetatea păcĭĭ cereştĭ, Ieriho e lumea, cetatea mizerieĭ şi a ostenelelor, tâlharĭĭ sûnt demonĭĭ care răpind omuluĭ bunurile supranaturale l-aŭ aruncat în ranele păcatuluĭ. Preotul şi levitul reprezentă T. V., legea şi profeţiĭ, cari nu pot vindeca pe om. samarineanul este Isus care a mântuit pe om din păcat. Animalul este trupul Domnuluĭ, ospĕtăria e biserica, în care toţĭ pot întra. Ceĭ 2 denarĭ sûnt Tatăl şi Fiul, ospĕtarul e prepozitul bisericĭĭ (*Atanasie* zice că e Paul), re'ntoarcerea samarineanuluĭ arată că Isus va veni a doŭa oară.

b) Marta şi Maria, 10, 38—42.

În cele următoare — numaĭ la Lc. — să arată că datorinţa omuluĭ este nu numaĭ a iubi pe aproapele, ci maĭ presus de toate pe Dumnezeŭ. Iubirea luĭ Dumnezeŭ însă nu e un sentiment vag, ci baza eĭ adevĕrată este ascultarea cuvêntuluĭ dumnezeesc şi alipirea de Isus fără considerare la bunurile pământeştĭ. *Vasile, Augustin, Cassian, Grigorie* etc. vĕd în cele 2 femeĭ 2 exemple ale vieţiĭ creştine: cea activă şi contemplativă. Marta reprezentă vieaţa activă, în urma căreia facem faptele iubirĭĭ către aproapele; Maria pe cea contemplativă, cu care ne împreunăm cu Dumnezeŭ în iubire şi e treapta cea maĭ înaltă a perfecţiunĭĭ creştine, pentrucă ne apropiem de Dumnezeŭ: o anticipaţie a vieţiĭ fericite de apoĭ.

38. Iar a fost când mergeaŭ eĭ şi el a întrat întrun sat; iar o muiere oarecare cu numele Marta l-a primit pe el în casa sa. 39. Şi aceasta avea o soră care se chiema Maria, care şi şĕzênd la picioarele Domnuluĭ asculta cuvêntul luĭ; 40. iar Marta era subtrasă de multă slujbă. Iar apropiindu-se zise: Doamne, nu grijeştĭ tu că sorumea m'a lăsat singură sĕ slujesc? Decĭ zi ca sĕ-mĭ ajute. *Când mergeaŭ* nu are în vedere o călĕtorie anumită, poate cea din urmă la Ierusalim — despre ce aicĭ nu sĕ află vro urmă. Evangelistul aminteşte această întâmplare, pentrucă stă în legătură cu cea precedentă arĕtând că comunitatea cu dênsul nu cere numaĭ iubire activă, ci şi a nu se ocupa cu alte lucruri prea mult (*πολυπραγμοσύνη*). Satul e Betania după Io. 11, 1. 8; 12, 1 sq. Mt. 26, 6 sq.; iar de Marta sĕ zice că avea casă — fie că era vĕduvă; nu fusese măritată şi locuea cu fratele sĕŭ Lazar şi cu soru-sa. *Marta* ca nume ocură adese, e stat. emf. מרתא dela מרא=*doamnă*. *Care şi* nu e contrast la ceealaltă, ci exprimă că ea, vrênd sĕ asculte ne'ntrerupt cuvintele luĭ Isus, s'a aşĕzat la picioarele luĭ. *παρακαθεσθεῖσα* e part. aor. pas. dela *παρακαθέζομαι* (*παρακαθέσθην*). *περισπᾶσθαι*=a fi subtras dela ceva prin multe afacerĭ, ocupaţiunĭ, a fi prea ocupat (*distrahi* nu *satagere*=a-şĭ face mult lucru) — în grecitatea profană (*Pol.* 3, 10. 5; 4, 10. 3; *Diod. Sic.* 1, 74; *Iosif Flaviu*, Bell. jud. 5, 6. 2). *κατέλιπε* dovedeşte că Maria lăsase lucrul şi şĕdea la picioarele luĭ Isus. Cuvintele Marteĭ nu sûnt mustrare, dar exprimă nemulţumire. *συναντιλαμβάνεσθαί τινι* (Rom. 8, 26. LXX Ps. 89, 21. Ex. 18, 22)=a pune mâna împreună la ceva.

41. Iar Isus rĕspunzênd zise eĭ: Marto, Marto, te grijeştĭ şi spre multe te sileştĭ, 42. dar puţin saŭ una îţĭ trebueşte; căcĭ Maria partea cea bună şĭ-a ales, care nu sĕ va lua dela dênsa. *Marto, Marto,* accentuează şi maĭ mult cele următoare. *τυρβάζῃ*=*turbaris*: e ocupată foarte mult; ℵBCD citesc *θορυβάζῃ*. *Spre multe*: ocupaţiunea multiplă a Marteĭ. *Puţin saŭ una îţĭ trebueşte* de citit după ℵBCL, maĭ multe traduceri şi Părinţi; e contrast la *multe*: puţin îĭ trebueşte şi aceasta e numaĭ *una*. Isus înţelege aci fapta Marieĭ care nu se lasă abătută prin

ceva de a asculta cuvêntul luĭ de mântuire. *ἑνός* e neutr.; unĭĭ îl iaŭ masc. şi înţeleg: o persoană ajunge sĕ ne slujească. *Grigorie, Teofilact* etc. îl iaŭ ca neutru, dar înţeleg: un fel de bucate ajunge. *Căcĭ Maria* motivează *una trebueşte;* partea aleasă de ea este de ce trebue sĕ grijim. *μερίς=κλῆρος* (חלק Num. 18, 10, Deut. 10, 9. Ps. 16, 5. 6)=parte de moştenire. *Augustin*: *Maria meliorem partem elegit, quae non auferetur ab ea. Hoc enim elegit, quod semper manebit, ideo non auferetur ab ea. Circa unum se voluit occupari; jam tenebat: Mihi autem adhaerere Deo bonum est* (Ps. 73, 28). *τὴν ἀγαθήν* nu exprimă că partea Marteĭ e rea, ci=bine în înţelesul eminent; şi Marta alesese o parte bună, căcĭ slujea Domnuluĭ, dar Maria alese ceva maĭ bun, pentrucă toate cugetele eĭ eraŭ îndreptate la cuvintele luĭ Isus. *Care nu sĕ va lua* etc.: totdeuna e proprietatea eĭ; *Augustin*: *Transit amor multitudinis et remanet caritas unitatis.*

c) Rugăciunea domnească, 11, 1—4.

(Mt. 6, 9—13).

Fără indicarea timpuluĭ şi loculuĭ relatează evangelistul modelul rugăciunĭĭ care a dat-o Isus învĕţăceilor. Paralel e Mt. 6, 9 sq.; raportul lor cf. Mt. l. c.

1. Şi a fost când era el într-un loc rugându-se, dacă á încetat, zise unul din învĕţăceiĭ sĕĭ cătră el: Doamne, învaţă-ne cum sĕ ne rugăm, precum şi Ioan a învĕţat pe învĕţăceiĭ sĕĭ. 2. Iar el zise lor: Când vĕ rugaţĭ, ziceţĭ: Tatăl (nostru care eştĭ în cerurĭ), sânţească-sĕ numele tĕŭ; vină împĕrăţia ta; fie voea ta precum în cer şi pe pământ. 3. Pânea noastră cea spre fiinţă, dă-ne-o nouĕ zilnic. 4. Şi ne iartă nouĕ greşelile, că şi noĭ iertăm fiecăruĭ care ne e dator. Şi nu ne duce pe noĭ în ispită, ci ne mântueşte de cel rĕŭ. Un învĕţăcel roagă pe Isus a-ĭ învĕţa cum sĕ se roage. *Într-un loc*: poate muntele olivilor în apropierea Betanieĭ. *Lor*: învĕţăceilor prezenţĭ. Rugăciunea relatată de Lc. diferă încâtva de cea dela Mt. În maĭ multe Msse (ℵBL. unele Min. Vulg. trad. arm.) lipsesc după *πάτερ* cuvintele *ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Vină*

împărăția ta să fi fost înlocuită după *Grigorie dela Nissa, Maxim și Tertulian* (c. Marc. 4, 26) prin: *Vină Duhul tău cel sânt peste noi și să ne curățească*; Marcion o pune în locul cererii întâia. *Fie voea ta precum în cer și pe pământ* lipsesc BL, dar se află ℵACDPXΓΔΛΠ. Cererea a 7. încă lipsește ℵBL Vulg. traduc. arm. — ce să explică din împrejurarea că nu înțelegeau raportul ei cu cererea a 6. Formula de tot scurtă a rugăciunii domnești după Tischendorf și alte ediții mai noi este: *Părinte, sânțească-se numele tău! Vină împărăția ta! Pânea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă zilnic! Și ne iartă nouă greșelile noastre, că și noi iertăm fiecărui care ne e dator; și nu ne duce pe noi în ispită.* δίδου e pus în loc de δός la Mt.; imper. prez. exprimă că darea e continuă. τὸ καθ' ἡμέραν: care e necesară zi de zi, prin ce să mărginește ἐπιούσιος. *Greșelile noastre* e terminul tehnic în loc de datoriile (ὀφειλήματα), la cari să face aluziune în ὀφείλοντι ἡμῖν: fiecărui care ne e dator; adaus conform prez. ἀφίομεν (Win. p. 77. 3).

d) Ascultarea rugăciunii, 11, 5—13.

(Mt. 7, 7—11).

5. Și zise către ei: Cine din voi va avea prieten, și va merge la el în miezul nopții și zice lui: Prietene, împrumută-mi trei pâni; 6. că a venit din cale un prieten al meu la mine și nu am ce pune înaintea lui? 7. Și acela răspunzând din lăuntru zice: Nu-mi face osteneală; ușa e încuiată, și pruncii mei sânt în așternut cu mine; nu pot să mă scol să-ți dau. 8. Zic vouă, deși nu va da lui sculându-se pentrucă este prieten lui, dar pentru obrăznicia lui sculându-se va da lui câte-i trebuesc. 9. Și eu zic vouă, cereți, și să va da vouă; căutați, și veți afla; bateți, și să va deschide vouă. 10. Că tot celce cere va lua, și celce caută va afla, și celuice bate să va deschide. Isus demonstră aci că învățăcei trebue să se roage cu stăruință. Construcția: întrebare avem până la *ce pune înaintea lui*; în v. 7. cu *acela* vorbirea este ca cum ar fi condiționată. —

acest anacolut are temeiul în inciza *Prietene* etc. *καὶ εἰπῇ* e pers. 3. a conj. delib., exprimă că celce cere grăește în spiritul altuia. Numĕrul 3 la pănĭ nu are deosebită importanță, ci concretează cazul (una pentru sine, alta pentru prieten, a treia sĕ rĕmână din bunacuviință). *εἰς τὴν κοίτην εἰσίν* e breviloquență: s'aŭ dus în pat și se află acum acolo (Mc. 2, 1. Io. 1, 18). *διὰ τὴν ἀναίδειαν* arată stăruința în rugăciune, ceeace sĕ accentuează și maĭ mult în *cereți, căutați, bateți*. Singuraticele trăsĕturĭ ale paraboleĭ nu sĕ pot aplica la Dumnezeŭ (așa dă prietenuluĭ numaĭ sĕ se vadă mântuit de el). V. 10. conține motivul, cf. Mt. 7, 7 sq.

11. Al căruĭ fiŭ din voĭ va cere dela tatăl sĕŭ pâne, doar va da luĭ piatră? saŭ pește, doar în loc de pește va da luĭ șerpe? 12. Saŭ și de va cere oŭ, va da luĭ scorpie? 13. Dacă decĭ voĭ rĕĭ fiind știuți da daruri bune fiilor vostri, cu cât maĭ vêrtos Tatăl cel din cer va da duh sânt celorce cer dela el. Și aci avem anacolut, iar apodoza *doar va da luĭ piatră* (lipsesc B Itala — poate adaus din Mt. 7, 9) cere o propoziție condițională: dacă ar cere vrunul pâne dela tatăl sĕŭ, doar nu va da etc. Textul v. 11. este *τίνα δὲ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα αἰτήσει ὁ υἱὸς ἄρτον*. Viit. *αἰτήσει* stă după *ἐάν* (Win. p. 277). V. 13. e concluzia *a minori ad majus* cf. Mt. 7, 11. *ὁ ἐξ οὐρανοῦ δώσει* în loc de *ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ δώσει ἐξ οὐρανοῦ* (Win. p. 584. 6). *Duh sânt*: cel maĭ înalt dar; maĭ determinat ca la Mt. care zice *bune* (*ἀγαθά*).

§. 91. Minunĭ și cuvêntărĭ, 11, 14—13, 21.

În cuvêntările următoare până la sfârșitul cap. 21. sĕ arată deosebirea între Israil și învĕțăceiĭ luĭ Isus. Cuprinsul acestor cuvêntărĭ e polemic, didactic, care sĕ trateazĕ ca gnome, sentențe orĭ parabole. Mt. încă are unele, deși legătura adese e alta, pentrucă Mântuitorul a rostit aceleași învĕțăturĭ maĭ de multe orĭ.

a) Isus vindecă un îndrăcit mut; cuvêntărĭ, 11, 14—36.

(Mt. 12, 22—30. 39—45. Me. 3, 22 sq.).

14. Și era scoțênd un drac, și acela era mut. Iar a fost dupăce a eșit dracul a grăit mutul.

15. Şi s'a mirat mulţimea; iar unii din ei ziseră: Cu Beelzebul domnul dracilor scoate dracii; 16. iar alţii ispitind cereau dela el semn din cer. Muţenia se atribue demonului, de care era legat cel îndrăcit (Mt. 8, 28), pentrucă acesta se identifică cu demonul. ἦν ἐκβάλλων: petrece făcênd aceasta. *Şi acela* e schimbare de construcţie, dar nu însemnează pe demonul spre deosebire de cel îndrăcit. *Mut* cf. Mc. 9, 17. *S'a mirat mulţimea*, numai atâta; după Mt. întreabă de nu este Mesia. Duşmanii lui Isus păşesc şi nimicesc din inima poporului germenul credinţii care începuse a încolţi. Ei afirmă că Isus lucră în societatea dracilor, nu cu puterea unui duh sânt, curat. *Din ei*: din mulţime, iar *unii* sûnt tariseï (Mt.). La v. 16 cf. Mt. 12, 38. În opunere cu ceï de mai nainte aceştia cer semn. Evangelistul voeşte numai să descrie diferitele păreri; persoanele active nu-l interesează.

17. Iar el cunoscênd gândurile lor le zise: Fiecare împărăţie de s'a împărechiat între sine se pustieşte, şi casă cade peste casă. 18. Iar dacă şi satana s'a împărechiat între sine, cum va mai sta împărăţia lui? Că ziceţi că eu scot dracii cu Beelzebul. 19. Iar dacă eu scot dracii cu Beelzebul, feciorii vostri cu cine-i scot? Pentru aceasta ei înşişi vor fi judecătorii vostri. 20. Iar dacă scot dracii cu degetul lui Dumnezeu, atunci a ajuns la voi împărăţia lui Dumnezeu. 21. Când cel tare întrarmat păzeşte curtea sa, în pace sûnt averile sale; 22. iar când va veni cel mai tare decât el şi-l învinge, ia armatura în care se nădăjduea şi împarte prăzile lui. 23. Cine nu e cu mine contra mea este, şi cine nu adună cu mine risipeşte. Răspunsul lui Isus este mai întâiu către ceïce afirmau că scoate dracï cu stăpânul acestora. *Cunoscênd gândurile* (τὰ διανοήματα numai aicï în T. N.); el ştie că grăesc aceste numai din rĕutate, de aceea arată absurditatea afirmaţiunii lor zicênd: *Fiecare împărăţie etc. Casă cade peste casă* (20, 18. 23, 20); imagine luată dela casele dărîmate ale unei cetăţi şi dela luptele familiilor unui stat ruinat (Fil. 2, 27). Aci se demonstră că existenţa e condiţionată de ordine, legă-

tura părților constitutive. *Că ziceți* etc. e motivul la *dacă și* etc. *Cu degetul lui Dumnezeŭ* (Ex. 8, 19): puterea dumnezeească (Mt. *în spiritul lui Dumnezeŭ*). În T. V. (Ps. 8, 3. 33, 6) să înțelege sub această expresiune că cele lucrate de spiritul saŭ cuvêntul lui Dumnezeŭ poartă timbrul lui. *A ajuns la voi* exprimă că ceva a ajuns până la cineva, în opunere cu ἔρχεσθαι (Fil. 3, 16. Rom. 9, 31). *Cel tare* etc.; această asemĕnare e mai originală ca la Mt. *În pace sînt:* proprietatea nu sufere nicio pagubă. *Împarte prăzile lui*: care le-a luat dela el (Mt. 12, 29). La v. 33 cf. 9, 50. Mt. 12, 30. Acest vers începe partea mai serioasă a cuvêntării atacând pe vrăjmașii sĕi. *Cine nu este cu mine*: care nu e condus de spiritul lui Isus; *contra mea este:* se opune lui în urma spiritului conducĕtor contrar (Rom. 8, 14). Mântuitorul spune care e soartea poporului israilitean pentrucă nu primește spiritul descoperit de el.

24. Când duhul necurat iesă dela om umblă prin locuri fără apă căutând odihnă, și neaflând zice: Întoarce-mĕ-voiŭ în casa mea de unde am eșit. 25. Și venind o află măturată și înfrumsețată. 26. Atunci merge și ia alte șepte duhuri mai rele decât sine, și intrând locuesc acolo, și vor fi cele de pe urmă ale omului aceluia mai rele decât cele dântâi. Legătura acestor cuvinte cu cele precedente să arată mai bine îmbinându-le cu Mt. 12, 43—45, unde s'aŭ grăit cătră farisei. Aceasta are loc și aci, căci v. 15 numise autorul pe *unii*.

27. Iar a fost când grăea el aceste o muiere din popor ridicând glas zise lui: Fericit este pântecele care te-a purtat și țițele cari le-ai supt. 28. Iar el zise: Adevĕrat fericiți care aud cuvêntul lui Dumnezeŭ și-l păzesc. *O muiere din popor* etc. arată că muierea grăește aceste cuvinte sub impresiunea minunii precedente (Acta 14, 11. 22, 22). *Zigaben: Înălțând; căci primise cuvintele lui foarte, cu glas înalt ferici pe muma care s'a învrednicit a naște atare fiu.* Acum să realizează 1, 48. μενοῦνγε poate rectifica și întări cele precedente: *imo vero* (mai ales saŭ *adevĕrat;* Rom. 9, 20. 10, 18). Isus nu contrazice mărturisirii acestei muieri, ci întărește, dar

caută a o înălța la iubire mai înaltă: Muma mea, zice el, e fericită, dar nu pentrucă m'a născut; fericirea ei poate avea fiecine ascultând și ținênd cuvêntul lui Dumnezeŭ.

29. Iar îmbulzindu-se popor mult începu a zice: Neamul acesta e neam viclean; cere semn, și nu sĕ va da semn luĭ fără numaĭ semnul luĭ Iona. 30. Că precum Iona a fost semn Ninivenilor, așa va fi și Fiul omuluĭ neamuluĭ acestuia. 31. O regină de miazăzi se va scula la judecată cu bărbații acestuĭ neam și-ĭ va osândi pe eĭ; că a venit dela marginile pămêntuluĭ sĕ audă înțelepciunea luĭ Solomon, și iată aicĭ maĭ mult decât Solomon. 32. Bărbațĭ din Ninive se vor scula la judecată cu neamul acesta și-l vor osândi; că eĭ s'aŭ pocăit la predica luĭ Iona, și iată aicĭ maĭ mult decât Iona. Mt. 12, 39—42. Acesta e răspunsul pentru ceĭce cereaŭ semne (v. 16). Îmbulzeala poporuluĭ dovedește că așteptaŭ vrun semn dela el; el refuză. *Precum Iona:* cu soartea sa deosebită. *Fiul omuluĭ*: soartea acestuia va fi asemene, prin înviere. Iona a fost semn Ninivenilor *căcĭ în mod supranatural a eșit la treĭ zile din pântecele peștelui*; Isus încă e semn al generațiuniĭ de atuncĭ (ca Mesia) *căcĭ în mod supranatural la treĭ zile a înviat din pântecele pământuluĭ (Zigaben).* Mt. 12, 40. *O regină de miazăzi* cf. Mt. 12, 41. *Cu bărbații* accentuează și maĭ mult pilda condamnatoare a femeiĭ. De observat este că exemplele de aci sûnt puse la Mt. în șir întors; care este original nu sĕ poate hotărî.

33. Nimene aprinzênd lumina o pune întru ascuns nicĭ sub mĕsură, ci în sfeșnic, ca ceĭce întră sĕ vadă lumina. 34. Lumina trupuluĭ este ochiul tĕŭ. Când ochiul e sânĕtos, și tot trupul e luminos; iar de e viclean, atuncĭ și trupul tĕŭ e întunecat. 35. Caută deci ca lumina cea întru tine sĕ nu fie întunerec. 36. Dacă deci trupul tĕŭ întreg e luminat, neavênd vro parte întunecată: luminat va fi tot ca când lumina te luminează cu raza, cf. Mt. 5, 15. 6, 22 sq. Unii exegeți cred că între aceste cuvinte și cele precedente nu este legătură.

Cea mai bună este a lui *Teofilact:* „Eu sunt mai mult decât Solomon şi Iona; iar spre a cunoaşte aceasta nu se pune lumina sub măsură (cum faceţi voi), ci în sfeşnic, adecă nu se împetreşte inima faţă de adevĕr, nu omul singur se orbeşte, ci foloseşte lumina naturală, care s'a dat fiecărui om de Dumnezeu". În loc de *εἰς κρυπτήν* scil. *χώραν* accentuează Tischendorf etc. *εἰς κρύπτην*: un loc ascuns, coridor (*ἡ κρύπτη* la Athen. 4. p. 205. A.; lat. *crypta, Suet.* Calig. 58. *Vitruv.* 6, 8. *Prudent.* Hippol. 154: Mersa latebrosis crypta patet foveis); dar atunci ar trebui se stee artic. ca la *μόδιον*. La v. 34 sq. cf. Mt. 6, 22 sq. Ochiul sănĕtos luminează corpul, iar când este bolnav întreg corpul este întunecat pentru noi. Cristos înţelege aceste cuvinte despre ochiul intern spiritual: cunoştinţa şi voinţa cari-şi pot însuşi adevĕrul veĕnic şi luminează pe omul întreg. Această lumină (adevĕrul) veĕnică s'a arĕtat în Cristos; toţi se caute a nu-şi închide ochiul intern înaintea ei, ci se-l curăţească ca se nu se întunece de tot. *φῶς τὸ ἐν σοί*; *Zigaben: Raţiunea care e lumina sufletului tĕu. μή* cu indic. (*ἐστίν*) exprimă temerea lui Isus că această întunecime auzitorii o aŭ (Win. p. 468. 2). V. 36. *οὖν* e deducere *e contrario*. Tautologia (afirmată de unii) între protază şi apodoză[1]) dispare după Meyer etc. dacă băgăm în seamă emfaza care se îndică prin deosebita poziţie a lui *ὅλον*. În protază are emfază *ὅλον* care se explică prin *μὴ ἔχον μέρος τι σκοτεινόν*; în apodoză o are *φωτεινόν* care se caracterizează prin *ὡς ὅταν . . . φωτίζῃ σε. σῶμα ὅλον* nu se rapoartă la suflet, ci la corp=fiinţa omului, omul întreg.[2]) Isus zice: Ochiul sănĕtos şi limpede luminează întreg corpul, şi acesta nu are pentru tine nicĭo parte întunecată, ba e aşa limpede ca cum te-ar lumina o lumină cu razele sale.

[1]) Aceştia aŭ schimbat textul (aŭ şters *ὅλον*), interpuncţia (*εἰ οὖν τὸ σῶμά σου ὅλον, φωτεινὸν μὴ ἔχον τι μέρος, σκοτεινόν, ἔσται φωτεινὸν ὅλον*), aŭ făcut conjecturi (*ἔσται φωτεινὸν τὸ ὅλον* saŭ *ὁλοόν*).

[2]) *Zigaben* înţelege *σῶμα ὅλον* de suflet: „Din pilda cea după corp dă a înţelege de suflet.. Dacă acesta (sufletul) întreg e luminat, neavĕnd nicĭo parte întunecată prin patos (*πάθει*) .... va fi luminat aşa, ca când lumina te luminează cu raza sa."

b) Cuvêntările lui Isus către farisei și cărturari, 11, 37—54.

Mt. 23, 1 sq.).

Din v. 37. reesă că Mântuitorul continuă a arăta spiritul fariseilor. Învitarea la masă din partea fariseului nu era ispitire — nu să indegetează aceasta nicĭunde, ci ispitirea are loc abia v. 53. 54. Isus se pune la masă fără a se fi scăldat maĭ nainte (v. 38. cum făceaŭ fariseiĭ) și deșteptând nemulțumirea fariseilor condamnă procedarea lor cu scopul de a le spune deadreptul ce nu voiseră să audă maĭ nainte. Fariseul îl învitase, când el învăța poporul, ca să-l întrerupă a-ĭ demasca înaintea acestuia. Cuvêntarea aceasta nu e identică cu Mt. 23. ce rezultă din deosebirea loculuĭ unde s'aŭ ținut, unele nuanțe și înșirarea lor (Mt. 23, 25. 23, 4. 6. 7. 29. 31. 34—36); de aceea trebue să admitem că Isus a repețit unele învățăturĭ. În v. 39—44 să mustră curățirea legală fără observarea curățenieĭ interne, plătirea dărĭĭ la templu cu pedanterie fără a avea iubirea luĭ Dumnezeŭ cea adevărată, căutarea onorĭĭ externe și ascunderea morțiĭ sub aparența vieții; iar 45—54 se adresează Isus unuĭ legist combatênd tradițiile adause legiĭ, restaurarea mormênturilor profetice — fiind numaĭ semnul onorărĭĭ externe — și intervertirea între datorințele din lege cu cunoștința lor.

37. Iar când grăea el l-a rugat un fariseŭ să prânzească la dênsul; iar întrând a șăzut. 38. Iar fariseul s'a mirat că nu s'a spălat maĭântâiŭ înainte de prânz. ἀριστᾶν=*prandere*, e dejunul *(prandium)*, nu mâncarea principală *(coena)*. *Teofilact*: *Domnul cunoștea toată datina fariseilor, ci de aceea se și așază cu dênșiĭ la masă, că sûnt vicleni și aveaŭ trebuință de îndreptare. S'a mirat*: Isus șăzuse la masă. *Nu s'a spălat* etc.; nu să înțelege spălarea mânilor (Mc. 7, 2. Mt. 15, 2), ci=*a lua bae*. Lev. 15 prescrie să se spele întreg corpul celor necurațĭ; Isus tocmaĭ vindecase un îndrăcit — se necurățise.

39. Iar Domnul zise către el: Acum voĭ fariseiĭ curățițĭ cele din afară ale paharuluĭ și ale bliduluĭ, iar cele din lăuntru ale voastre sûnt pline de răpire și rĕutate. 40. Nebunilor, aŭ nu cel ce a făcut cele din afară a făcut și cele din lăuntru?

41. Dar dați milostenie celece sûnt în lăuntru, și iată toate sûnt curate vouĕ. cf. Mt. 23, 25 sq. *νῦν* nu exprimă timpul ca contrast la ceva mai bun, ce sĕ făcea în trecut, ci e conjuncț. expletivă: Așa, așa departe ați ajuns! *Cele din lăuntru ale voastre* etc.; *ὑμῶν* sĕ poate lega cu *răpire* și *rĕutate*: cele din lăuntru ale paharului și blidului sûnt pline de răpirea și rĕutatea voastră, adecă voĭ ați răpit și căștigat cu nedreptul ce sĕ află în pahar și blid (Mt. 23, 25). Mai bine însă: cele din lăuntru ale voastre nu consună cu cele din afară; vasele voastre sûnt curate, iar voĭ sûnteți plinĭ de necurățenie (Rom. 1, 29). Cele din afară exprimă internul omuluĭ, de aceea: *Nebunilor* etc. Dzeŭ a făcut toate lucrurile din afară și internul vostru; decĭ e absurd a curăți numaĭ vasele etc. voastre, iar internul vostru a-l lăsa sĕ fie plin de răpire și rĕutate. *Teofilact, Zigaben* rapoartă aceste douĕ categoriĭ la corp și spirit — ce nu permite însă *cele din afară ale paharuluĭ*. Alțiĭ iaŭ propoziția v. 40 ca afirmativă, iar *ποιεῖν* = *a face curat* — care înțeles nu-l are verbul. V. 41. conține o poruncă a luĭ Isus în opunere cu mustrarea precedentă: *Dar dați* etc. *τὰ ἐνόντα*: celece sĕ află în lăuntru, cuprinsul paharuluĭ; *Teofilact, Zigaben* înțeleg: *averea ce o aĭ*. *Toate* sĕ rapoartă la vasele cu cuprinsul sĕŭ, deși are în vedere toate obiectele cari le spală eĭ. *Sûnt curate vouĕ:* nu vĕ mai necurățesc fiind curate. Isus zice decĭ că eĭ cu abnegațiune sĕ facă faptele iubiriĭ aproapeluĭ, care le va curăți și cele din lăuntru ale lor. Virtutea elemoziniĭ sĕ recomandă în T. V. (Prov. 16, 6. Eclez. 3, 30. 29, 12. Dan. 4, 24). V. 41 aŭ afirmat unii că nu sĕ potrivește în gura luĭ Isus la mâncare; el vatĕmă așa urbanitatea și ospitalitatea, decĭ sûnt cuvintele aceste neistorice. Aceasta sĕ poate zice însă numaĭ dacă supunem pe Cristos aceloraș mĕsurĭ convenționale, cari există în societatea din zilele noastre, și dacă nu avem în vedere că fariseiĭ nu puteaŭ fi cruțațĭ nicicând, pentrucă influența lor stricăcioasă asupra poporuluĭ era foarte mare, și trebueaŭ combătuțĭ la toate ocaziunile.

42. Dar vaĭ vouĕ fariseilor, că zeciuițĭ izma, ruta și toate legumile, și trecețĭ judecata și iubirea luĭ Dumnezeŭ; aceste sĕ cădea sĕ facețĭ și acelea sĕ nu le lăsațĭ. 43. Vaĭ vouĕ fariseilor,

că iubiți ședările dântâi în sinagoge și închinările în târguri. 44. Vai voue, că sânteți ca mormênturile cari nu sĕ vĕd, și oamenii care umblă deasupra lor nu le știu, cf. Mt. 23, 23. *ἀλλά* exprimă trecerea la un nou contrast. În loc de *mărar* Lc. pune *ruta* și *toate legumile* în loc de *cumin* (Mc. 4, 32.) *Sub judecata* etc. înțelegem dreptatea și iubirea către aproapele, cerute de Dumnezeŭ; iar *κρίσις* e deosebirea între drept și nedrept, cum cere legea. *Treceți* = nu băgați în seamă; negligeți (15, 29. LXX pentru עבר Ier. 34, 18. Iudit 11, 10). *Sĕ cădea sĕ faceți:* era necesar a face (fără *ἄν*, Win. p. 265. 2). La. v. 43 cf. Mt. 23, 6 sq. Isus pedepsește vanitatea și mândria fariseilor. *Cari nu sĕ vĕd* (*ἄδηλα*): lăuntrul fariseilor e nevĕzut, căci știŭ sĕ-l ascundă în manifestarea sa; cum nici călĕtorii nu știŭ că umblă pe mormênturi.

45. Iar rĕspunzênd unul din legiuitori zise luĭ: Învĕțătorule, grăind acestea și pe noi ne ocărĕștĭ. 46. Iar el zise: Vai și voue cărturarilor, căci însărcinați pe oameni cu sarcini cari nu sĕ pot purta lesne, iar voi înșivĕ nici cu un deget al vostru nu atingeți de sarcini. Întrebătorul e fariseŭ, căci altcum nu putea sĕ-l atingă cuvintele lui Isus. *Și pe noi* (starea învĕțătorească între farisei) *și voue* arată că cuvintele aceste sânt adresate altor persoane, nu ca cele precedente. Isus vorbește contra unor prescripte, iar legiștii vĕd în aceasta ocară, deși nu e rabi în toată regulă. *ὑβρίζειν* cu acuz. (II. 11, 695. Od. 20, 370). Isus îi rĕspunde: *Vai și voue* etc. cf. Mt. 23, 4. *φορτίζειν* cu acuz. duplu numaĭ aicĭ în T. N. (Win. p. 212. 4. a.). *De sarcini* nu e identic cu *sarcini cari nu sĕ pot purta lesne,* căci nu sĕ poate afirma că legiștii nu observaŭ sarcinile impuse lor de eĭ înșiși; cele dântâi sânt sarcinile puse de lege (Mt. 11, 30) și cari nimene nu le-ar putea suporta (Acta 15, 10), iar cele din urmă (*φορτία δυσβάστακτα*) sânt prescriptele scolastice.

47. Vai voue, că ziditi mormênturile profeților, și părinții vostri i-aŭ ucis pe eĭ. 48. Deci martori sânteți și vĕ învoiți la lucrurile părinților vostri, pentrucă aceia i-aŭ ucis pe eĭ, iar voi ziditi. cf. Mt. 23, 29—31 care e mai precis. Mân-

tuitorul demonstră că ei nu pot cinsti pe profeți, pentrucă sûnt cuprinși de aceleași fapte cari le-aŭ mustrat aceștia la părinții lor. Nimic nu le folosește că înfrumsețează mormênturile acelora; din contră pare că ei preamăresc faptele părinților, căci altcum nu le-ar renova ca să-și aducă aminte de ele. *Martori sûnteți:* zidind monumentele cari aduc aminte de uciderea prorocilor. *Iar voi ziditi* să rapoartă la mormênturile prorocilor.

49. Pentru aceea și înțelepciunea lui Dumnezeŭ zice: Trimite-voiŭ la ei prorocĭ și apostolĭ, și ei vor ucide și vor goni dintrênșiĭ, 50. ca să se ceară dela neamul acesta sângele tuturor prorocilor, ce s'a vĕrsat dela începutul lumiĭ, 51. dela sângele lui Abel până la sângele lui Zaharia care a perit între altar și casă; da zic voue, să va cere dela acest neam. *Pentru aceea* arată consonanța între vaetele sale și planul dumnezeesc: voi declarați că vĕ învoiți la faptele părinților vostri care aŭ ucis profeții, iar aceasta a știut înțelepciunea lui Dumnezeŭ, din care pricina a grăit etc. *Înțelepciunea lui Dumnezeŭ* să înfățișează prin *a zis* ca una care a grăit în trecut; e ca 7, 35 înțelepciunea care a saltat înaintea lui Dumnezeŭ (Prov. 8, 30), voea lui Dumnezeŭ care totdeuna a aflat căile adevĕrate. *Trimite-voiŭ* etc. cf. Mt. 23, 34, unde aceștia să declară aĭ lui Cristos, iar aci aĭ înțelepciuniĭ lui Dumnezeŭ. Viitorul are în vedere timpul execuțăriĭ acestuĭ plan dumnezeesc. La v. 50 cf. Mt. 23, 35 sq. *Ca să se ceară* etc., adecă să se rĕzbune. *Altar:* al jertfelor; era în curte înaintea sanctuaruluĭ, iar *casă* e însuș sanctuarul. *Sângele lui Abel* cf. Gen. 4, 8; *sângele lui Zaharia*, cf. Mt. *Da zic etc.* exprimă că ziua judecățiĭ vine fără îndoială.

52. Vaĭ voue legiuitorilor, că ați luat cheia cunoștinții; înșivĕ n'ați întrat și ați oprit pe ceĭce întraŭ (Mt. 23, 14). *Cunoștinții:* lui Mesia, Mântuitorului lumiĭ, saŭ în genere a adevĕrului care avea să-l predice el oamenilor. Această cunoștință să închipuește ca edificiŭ, iar cheia o aŭ legiștiĭ. T. V. a dat putința de a cunoaște pe Mesia, dar ei și-aŭ împetrit inima și nu voesc să-l primească, nicĭ lasă pe alții s'o facă. *Ați luat:* învățând porun-

cile întemeiate pe tradiţie aŭ făcut pe oamenĭ sĕ nu poată înţelege adevĕrul. D citeşte *aţĭ ascuns* — glosă bună. *Ceĭce întraŭ:* voiaŭ sĕ între.

53. Şi eşind el de acolo începură cărturariĭ şi fariseiĭ a se încorda asupra luĭ foarte şi-l sileaŭ sĕ vorbească de multe, 54. pândindu-l sĕ vêneze ceva din gura luĭ. Recepta citeşte v. 53 *Iar zicênd el aceste către dênşiĭ,* — dar ℵBCL aŭ *şi eşind el de acolo,* adecă din casa fariseuluĭ (v. 37). Raportul între cărturarĭ şi legiştĭ cf. Mt. 22, 35. *δεινῶς ἐνέχειν* = a aduce pe cineva în poziţie grea, a se încorda asupra cuiva; după context: ca duşmanĭ; nu *a se mânia,* căcĭ atuncĭ cere adausul *χόλον* etc. (*Herod.* 1, 118. 6, 119. 8, 27). *ἀποστοματίζειν* = *din gură,* adecă a spune ceva dearostul, pe din afară (eĭ l-aŭ agrăit despre multe momentan, fără pregătire, dearostul), apoĭ tranzitiv: a întreba pe cineva (*Suidas:* Sĕ zice de învĕţător *ἀποστοματίζειν* când porunceşte ca pruncul sĕ spună ceva din gură); *Zigaben: A cere rĕspunsurĭ improvizate şi neprecugetate la întrebărĭ cu vicleşug.* Vulgata traduce: *Os ejus opprimere* — a citit *ἐπιστομίζειν*, ce sĕ află şi în unele Min. *περὶ πλειόνων*; *Zigaben: Îĭ puneaŭ cursă în multe întrebărĭ.* V. 54. citeşte Recepta: *Pândindu-l şi căutând sĕ vêneze ceva din gura luĭ, ca sĕ-l pîrască* (şi Vulg.), dar *şi căutând* lipsesc ℵX, iar *ca sĕ-l pîrască* în ℵBL. *θηρεῦσαι* e metaforă.

c) Isus fereşte de făţărnicia şi lăcomia fariseilor, 12, 1—21.

(Mt. 10, 26—33).

1. Şi între aceste adunându-se zecĭ de miĭ de popor că se călcaŭ uniĭ pe alţiĭ, începu a grăi maĭ ântâiŭ către învĕţăceiĭ sĕĭ: Păziţi-vĕ de aluatul fariseilor, care e făţărnicie. 2. Că nimic nu e acoperit ce nu sĕ va descoperi, şi ascuns ce nu s'ar cunoaşte. 3. Pentru aceea câte aţĭ grăit în întunerec, la lumină sĕ vor auzi, şi ce aţĭ grăit la ureche în case, sĕ va vesti pe coperişe. 4. Iar zic vouĕ prietinilor meĭ, nu vĕ temeţĭ de ceĭce ucid trupul şi după aceea n'aŭ maĭ mult ce face. 5. Dar vĕ voiŭ arĕta

de cine să vă temeţi: Temeţi-vă de acela care după ucidere are putere să arunce în gheena. Da zic vouă, de acela să vă temeţi. 6. Aŭ nu două vrabii să vênd cu doi aşi? Şi nici una din ele nu e uitată înaintea lui Dumnezeŭ. 7. Ci şi perii capului vostru toţi sûnt număraţi. Nu vă temeţi: Voi sûnteţi cu mult mai buni decât vrabiile. 8. Iar zic vouă, oricare mă va mărturisi pe mine înaintea oamenilor, şi Fiul omului îl va mărturisi pe el înaintea îngerilor lui Dumnezeŭ; 9. iar cine se va lăpăda de mine înaintea oamenilor lăpădat va fi înaintea îngerilor lui Dumnezeŭ. 10. Şi oricine va zice cuvênt împrotiva Fiului omului, să va ierta lui; iar celui ce va huli contra Duhului sânt nu să va ierta. 11. Iar când vă vor duce pe voi în sinagoge şi la autorităţi şi stăpâniri nu aveţi grijă cum saŭ ce veţi răspunde saŭ ce veţi zice; 12. căci Duhul sânt vă va învăţa pe voi în acea oră ce să cade a zice. *Între aceste:* când Isus părăsise casa fariseului, iar fariseii îl întrebaŭ (11, 53 sq.). *Zeci de mii* e iperbolă: foarte mult popor. *Se călcaŭ; Teofilact: Fiecare se silea să ajungă cât mai aproape de el. Maiântâiu* să leagă la *către învăţăceii săi*, şi v. 13 sq. e contrast. *Aluatul* sûnt învăţăturile fariseilor, de cari vorbise până acuma. *Care e făţărnicie:* fiinţa acestor învăţături e făţărnicie; iudeii numeaŭ aluat lucrurile necurate, stricăcioase. La v. 2. cf. Mt. 10, 26, iar legătura cu cele precedente este: Cu atât mai vêrtos voi trebue să vă păziţi de acest aluat pentrucă în viitor veţi trebui să păşiţi ca învăţători. *Pentru aceea:* pentrucă toate cele ascunse să vor descoperi etc. *Aşi grăit:* în întunerec de frica oamenilor. *La lumină:* public, cf. Mt. 10, 27. Isus arată că în viitor evangelia lui să va predica cu multă îndrăzneală, deşi acum să ţine numai în cercul mai restrins. V. 4. sq. descriŭ goanele ce le vor suferi pentru predica evangeliei; ei însă să nu se teamă, căci oamenii pot ucide numai trupul, nu şi sufletul. Dumnezeŭ poartă grijă de ai săi (v. 6. 7); să arată apoi urmările pentru ceice mărturisesc pe Domnul saŭ se lapădă de el (v. 8. 9), cf. Mt. 10, 29—33. *După aceea:* dupăce v-aŭ omorît; plur. (ταῦτα) exprimă că

această ucidere să manifestă deja în unele stadii pregătitoare. La v. 10 cf. Mt. 12, 31. 32 — deşi legătura este diferită. τὰς ἀρχάς sînt autorităţile *(magistratus)*, iar ἐξουσίας singuraticii potentaţi. Isus promite învăţăceilor ajutorul dumnezeesc în marî nevoi (Mt. 10, 19 sq. Mc. 13, 11).

13. Iar zise către el unul din mulţime: Învăţătorule, zi fratelui meu să împartă moştenirea cu mine. 14. Iar el zise luî: Omule, cine m'a pus pe mine judecător saŭ împărţitor peste voi? 15. Iar el zise către ei: Căutaţi şi vă feriţi de toată lăcomia, că vieaţa cuiva nu este în prisosinţa averilor sale. 16. Iar grăi lor o pildă zicênd: Unuî om bogat rodise ţarina. 17. Şi cugeta întru sine zicênd: Ce voiŭ face, că nu am unde să adun roadele mele. 18. Şi zise: Aceasta voiŭ face: Strica-voiŭ granarele mele şi maî marî le voiŭ zidi, şi voiŭ aduna acolo toate roadele mele şi bunurile mele, 19. şi voiŭ zice sufletuluî meŭ: Suflete, aî multe bunurî puse pe mulţî anî; odihneşte-te, mănâncă, bea, veseleşte-te. 20. Iar Dumnezeŭ zise luî: Nebune, în noaptea aceasta vor cere dela tine sufletul tĕŭ; iar celece aî gătit, ale cuî vor fi? 21. Aşa celce adună comoară pentru sine şi nu se îmbogăţeşte în Dumnezeŭ. *Unul*: sigur nu e partizan al luî Isus. Din mulţime întrerupe unul vorba luî Isus căutând să întrebuinţeze autoritatea luî în favorul sĕŭ; Isus însă nu-î împlineşte dorinţa zicênd: *Cine m'a pus* etc. *Omule* exprimă displăcere pentru această întrebare. *Ambrozie: Celce a venit pe pămênt pentru bunurî cereştî nu bagă în seamă pe cele pămênteştî şi refuză a fi judecător asupra averiî acela care avea să judece viî şi morţiî şi să hotărască vecînica răsplătire. Către ei:* popor. ἐν τῷ περισσεύειν τινί e evraizm (21, 4), exprimă starea celor următoare (1, 18. Acta 3, 26. 8, 6), iar *averilor sale* izvorul lor. *Vieaţa:* traiul bun cf. v. 19. Înţelesul: Vieaţa omuluî nu e condiţionată de prisosinţa averilor; nimene avênd averî îşî poate înmulţi zilele. La parabolă cf. Ps. 49, 18. Sir. 11, 17 sq. Aci observăm gradaţiune în zugrăvirea ocupaţiunii lumeşti şi egoista poftă de plăceri. ἡ χώρα=ţarină (Xen. Cyr. 8, 4. 28. Hier. 10, 5). *Ce*

voiŭ face? Starea bună nu-ĭ aduce aminte că alţiĭ sûnt în nevoe. *Strica-voiŭ* etc. e pus în frunte; exprimă graba şi forţa cu care să face lucrul (Mt. 3, 12). *τὰ γεννήματα* = ce a crescut; iar *ἀγαθά μου* = în genere toate bunurile luĭ (Mt. 26, 29. Mc. 14, 25): toate să se adune la un loc. V. 19. descrie intuitiv pe omul poftitor de plăceri, care se crede sigur având bunătăţi pentru traiŭ. *Sufletului meŭ* nu = mie, ci sufletuluĭ ca locul afectelor; aicĭ = pofta de plăcerĭ. Asindetonul: *odihneşte-te, mănâncă* etc. exprimă agitarea acestuĭ om: el se află bine în presimţirea plăcerilor. *Zise* nu e advertisment din partea luĭ Dumnezeŭ, *căcĭ parabola născoceşte aceste (Teofilact).* *ἄφρων* e nomin. în loc de vocat. *ἄφρον* (Win. p. 172. 2). Aşa îl numeşte Dumnezeŭ pentru lucrarea sa ne'nţeleaptă; el se crede în siguranţă deplină pentru viitor, deşi în realitate nu este, căcĭ în fiecare moment îl ameninţă o primejdie (1. Tes. 5, 3). *În această noapte:* acum îndată; cel bogat noaptea făcea planurile sale. *ἀπαιτοῦσιν* (saŭ simplu *αἰτοῦσιν*); plur. e impersonal (cf. 6, 38); subiectul nedeterminat în realitate e Dumnezeŭ (fie prin îngerĭ, dar nu prin hoţĭ — ce nu permite v. 21). *Celece aĭ gătit* etc.; el cugetă cum va gusta din cele agonisite, iar acum trebue să părăsească lumea gol, chiar nu va avea timp să dispună asupra averiĭ prin testament. Alţiĭ vor avea folos! V. 21. e aplicarea paraboleĭ. *Aşa*: ca omuluĭ din parabolă să întâmplă în privinţa dispoziţieĭ sufleteştĭ şi a sfârşituluĭ etc. *Adună comoară* etc.: fiind egoist adună numaĭ pentru folosirea sa. *Nu se îmbogăţeşte* etc.: nu are bunurĭ cari plac luĭ Dumnezeŭ. Adevĕrata avere e numaĭ ce are valoare la Dumnezeŭ, virtutea manifestată în faptele iubiriĭ (Mt. 5, 12. 6, 20).

d) Isus admonează la încredere în Dumnezeŭ, 12, 22—34.

(Mt. 6, 25—33. 19—21).

Dupăce învĕţase Isus că este absurd a-şi agonisi averĭ (parabola precedentă grăită către popor) spune învĕţăceilor, că celce cunoaşte împărăţia luĭ Dumnezeŭ de cel maĭ înalt bun nu se ocupă cu adunarea comorilor şi nu grijeşte de cele lumeştĭ.

22. Şi zise către învĕţăceiĭ sĕĭ: Pentru aceea zic vouĕ, nu vĕ grijiţĭ de suflet ce veţĭ mânca,

nicĭ de trup ce veţĭ îmbrăca. 23. Sufletul e maĭ mult decât hrana şi trupul decât îmbrăcămintea. 24. Căutaţĭ la corbĭ, că nicĭ samănă nicĭ seceră, cari nu aŭ cămară nicĭ magaziĭ, şi Dumnezeŭ îĭ hrăneşte pe eĭ; cu cât maĭ vêrtos vĕ deosebiţĭ voĭ de paserĭ. 25. Iar cine din voĭ grijindu-se poate sĕ adaugă un cot statuluĭ sĕŭ? 26. Dacă decĭ nu puteţĭ nicĭ ce este maĭ mic, de ce grijiţĭ de celelalte? 27. Căutaţĭ criniĭ, cum nu torc nicĭ ţesă; iar zic vouĕ, nicĭ Solomon în toată mărirea sa nu s'a îmbrăcat ca unul din aceştia. 28. Iar dacă Dumnezeŭ îmbracă aşa în câmp iarba care astăzĭ este şi mâne sĕ aruncă în cuptor, cu cât maĭ vêrtos pe voĭ, puţin credincioşilor. 29. Şi voĭ sĕ nu căutaţĭ ce veţĭ mânca şi ce veţĭ bea, şi nicĭ vĕ înălţaţĭ; 30. că toate aceste le caută păgâniĭ lumiĭ; iar Părintele vostru ştie că vĕ trebuesc aceste. 31. Ci căutaţĭ împĕrăţia luĭ, şi aceste sĕ vor adauge vouĕ. Iubirea de argint şi comorĭ se nasc maĭ ales din grija pentru traiul vieţiĭ; de aceea se adresează Mântuitorul iarăş învĕţăceilor ferindu-ĭ de aceste. *Pentru aceea* cf. Mt. 6, 25. *Corbĭ* (Ps. 147, 9. Iob 38, 41) e maĭ semnificativ ca *paserile* (Mt. 6, 26.), pentrucă aceştia întradevĕr sûnt lăsaţĭ în seama lor. *εἰ* = *ἐπεί* (Win. p. 445. 2). *Ce este maĭ mic*: pentru trupul vostru. *De celelalte*: îmbrăcăminte, hrană şi toate trebuinţele omuluĭ la vieţuire — fie că sûnt necesare saŭ numaĭ la aparenţă. V. 27. pare a fi textul corect care sĕ află numaĭ DH şi Syr. Cur. *(nicĭ torc nicĭ ţesă)* contra ℵABL Recepta cari consună cu Mt. 6, 28. V. 28. citesc uniĭ după ℵBL *ἐν ἀγρῷ τὸν χόρτον ὄντα σήμερον*, iar Recepta *τὸν χόρτον ἐν τῷ ἀγρῷ σήμερον ὄντα* — conformare după Mt. — aşadar *ὄντα* nu sĕ leagă cu *ἐν ἀγρῷ*, ci *ἀμφιέζει*. Verbul *îmbracă* scrie Recepta *ἀμφιέννυσι*, Lachmann *ἀμφιάζει*, Tischendorf *ἀμφιέζει*. *Şi voĭ:* ca corbiĭ şi criniĭ pregătind contrastul la *păgâniĭ*. *μετεωρίζεσθαι=ὑψηλοφρονεῖν=animo efferri* (Vulg. *nolite in sublime tolli*): *a se încumeta, a nizui spre lucrurĭ înalte*, adecă a avea prea marĭ speranţe şi dorinţĭ; nu are în vedere mâncarea şi beutura, ci sĕ zice în genere. *Zigaben*: *Coborirea dela cele cereştĭ la*

cele pământești. Păgânii lumiĭ numaĭ aicĭ în T. N.; la rabinĭ ocure אומות עולם, cf. Mt. 6, 32 sq.

32. Nu te teme, turmă mică; că a binevoit Tatăl vostru să vĕ dee împĕrăție. 33. Vindeți averile voastre și dați milostenie, faceți-vĕ pungĭ cari nu învechesc, comoară care nu scade în cerurĭ, unde furiĭ nu se apropie nicĭ molia nu o strică. 34. Că unde e comoara voastră, acolo va fi și inima voastră, cf. Mt. 6, 19 sq. *Nu te teme* nu să rapoartă la v. 4., ci respinge numaĭ îngrijirea credinției puține. *Împĕrăție:* a luĭ Dumnezeŭ, care s'a arĕtat în Cristos; împĕrăția mesianică. Învĕțăceiĭ nizuind să între în această împĕrăție să nu aibă frică, dar nicĭ să nu se încreadă în sine. Deși puținiĭ la numĕr, Dumnezeŭ însă din nemarginita sa grație i-a ales pentru împĕrăția sa, eĭ să urmeze păstoruluĭ ca să poată ajunge scopul. *A binevoit* cf. Rom. 15, 26. Col. 1, 19. Scopul e foarte înalt, de aceea să se lapede de toate averile și să dee milostenie pentruca fără grijĭ să se ocupe numaĭ cu chiemarea lor. *Faceți-vĕ* etc.: dați averile voastre pământești altora și veți avea rĕsplată neperitoare în cer. *βαλλάντια* este *continens pro contento;* iar *pungĭ cari nu învechesc* să explică prin: *comoară care nu scade în cer.* Învĕțăceiĭ vor urma acest sfat aducêndu-și aminte că inima e legată de comoară, cf. Mt. 6, 21.

e) Învĕțăceiĭ să fie treji și rezoluți, 12, 35—59.

(Mt. 24, 43—51. 10, 34—36. 16, 2 sq. 5, 25 sq.).

35. Să fie încinse mijloacele voastre și făcliile aprinse; 36. și voĭ asemene oamenilor care așteaptă pe stăpânul lor, când se va întoarce dela nuntă, ca venind și bătênd îndată să deschidă luĭ. 37. Fericite sûnt slugile acelea, pe care venind stăpânul va afla priveghind; adevĕr zic vouĕ că se va încinge și-ĭ va pune să șadă la masă și pășind de o parte va sluji lor. 38. Și de va veni el în a doua veghie, saŭ în a treia și-ĭ va afla așa, fericite sûnt. *Să fie* începe o nouă cuvêntare a luĭ Isus cătră învĕțăceĭ; face scurtă privire asupra timpuluĭ

până la a doua venire a sa spunêndu-le că totdeuna sĕ fie gata a-l primi. *Şi voĭ*: fiţi. *Oamenilor*: sclavilor, cum reesă din cele următoare. *Mijloacele voastre* etc.: orientalii purtaŭ haine largĭ; la orĭce lucru trebueaŭ încinse ca sĕ nu-ĭ împedece. *Făcliile aprinse*.: stăpânul vine noaptea; sĕ-ĭ arĕte calea. *Când se va întoarce* etc. cf. Mt. 25, 1, deşi aci nu are în vedere un anumit ospĕţ. Momentul când stăpânul se va întoarce dela ospĕţ e necunoscut, de aceea slugile sĕ veghieze timp îndelungat. În loc de *ἐλθόντος . . ἀνοίξωσιν αὐτῷ* ar trebui sĕ stee *ἐλθόντι . . ἀνοίξωσιν*, dar genit. abs. ocură şi la scriitorii profanĭ în această întrebuinţare (Win. p. 195. obs.). *Se va încinge*: ca slugă. *Păşind de o parte*: lângă fiecare. Isus arată că ceĭce vor fi credincioşi (priveghind şi aşteptându-l) la a doua luĭ venire — care va fi fără veste — sĕ vor răsplăti. Contrazicere cu 17, 7—9 nu este, pentrucă acolo este alt contrast. În straja 1. stăpânul e la ospĕţ; a 2. şi 3. sĕ amintesc pentrucă atuncĭ dorm oamenii; straja a 4. e omisă, căcĭ Lc. întrebuinţează împărţirea nopţiĭ în 3 străjĭ cum o aveaŭ Evreiĭ.

39. Iar aceasta sĕ ştiţĭ, că de ar şti stăpânul caseĭ în care oră vine furul, nu ar lăsa sĕ-ĭ sape casa. 40. Şi voĭ fiţĭ gata, că Fiul omuluĭ va veni în ora în care nu gândiţĭ. *Stăpânul caseĭ* e trecere la altă imagine; dela slugĭ la stăpân. Sĕ accentuează şi maĭ mult îndatorirea de a fi gata totdeuna de venirea Mesieĭ, cf. Mt. 24, 43 sq.

41. Iar Petru zise luĭ: Doamne, cătră noĭ zicĭ pilda aceasta, saŭ cătră toţĭ? 42. Şi zise Domnul: Oare cine este econom credincios, înţelept, pe care stăpânul îl va pune peste slugile sale sĕ le dee la vreme mĕsura de mâncare? 43. Fericită este sluga aceea, pe care venind domnul sĕŭ o va afla făcênd aşa. 44. Adevĕr zic vouĕ că va pune pe el peste toată averea sa. 45. Iar de va zice sluga aceea întru inima sa: Zăboveşte domnul meŭ a veni, şi va începe sĕ bată pe robĭ şi roabe, a mânca şi a bea şi a se îmbeta; 46. veni-va domnul slugiĭ aceleia în ziua când nu-l aşteaptă şi în ora când nu ştie, şi-l va tăia pe

el în două, şi partea lui o va pune cu cei necredincioşi. *Iar Petru zise lui*; dovedeşte că acesta nu putea să-şi închipue că Mesia va veni a doua oară, cum nu credea nici că Cristos va pătimi (Mt. 16, 22). Din acest motiv crede el că cuvintele lui Isus nu se rapoartă la ei, învăţăcei (*πρός*= *are privire* 19, 9. 20, 19), ci la ceialalţi; iar parabola despre fur făcuse impresie adâncă asupra lui şi a celorlalţi învăţăcei (2. Petru 3, 10; 1. Tes. 5, 1. Apoc. 3, 3. 16, 15). *Oare cine este* etc. ca răspuns învaţă pe Petru şi pe soţii lui a dovedi că sânt buni economi şi că parabola îi priveşte pe ei sau nu. *οἰκονόμος* scrie Lc. pentrucă după v. 45. nu e vorba de *παῖς* sau *δοῦλοι*, ci de unul pus în fruntea lor. *τῆς θεραπείας=servitorime. ὁ δοῦλος ἐκεῖνος* se accentuează numai unul dintre toţi, care se va dovedi ca cel descris cu *oare cine* etc. V. 44. sq. urmează remuneraţia acestei slugi de va fi credincioasă, şi pedeapsa la caz contrar, cf. Mt. 24, 45 sq. V. 45 e contrast: *Dacă acea slugă*: pusă de stăpân ca econom, cf. Mt. 24, 48 sq. *παῖς, παιδίσκη*=נער, נערה= *rob, roabă. Cu cei necredincioşi* se zice de servitor în înţeles moral.

47. Iar acea slugă care a ştiut voea stăpânului său şi n'a gătit nici a făcut după voea lui se va bate mult; 48. iar care n'a ştiut, dar a făcut cele vrednice de bătae, se va bate puţin. Iar dela fiecare cui s'a dat mult se va cere mult dela el, şi cui s'a încredinţat mult, mai mult se va cere dela el. Sluga necredincioasă se pedepseşte după gradul cunoştinţii. *ἐκεῖνος* însemnează categoria, nu singuraticele persoane din v. 45. *Care a ştiut voea:* celce a auzit cuvêntul lui Dumnezeu. *N'a gătit;* nu el însuş, dar n'a luat măsurile cuvincioase de aşteptarea stăpânului. La *δαρήσεται πολλάς* şi *ὀλίγας* se suplineşte *πληγάς* (Win. p. 214); *Zigaben: Se vor pedepsi aspru, pentrucă ştiind aŭ despreţuit. N'a ştiut:* voea stăpânului; neştiinţa însă e culpabilă, ce rezultă din pedeapsă; *Zigaben: Şi aceasta se va bate pentrucă putênd cunoaşte n'a cunoscut (Teofilact etc.). Cui s'a dat:* multe datorinţi ca economului. *Se va cere mult*: să presteze ca lucru şi credinţă. *S'a încredinţat:* talent, daruri; *mai mult se va cere*: decât i-s'a încredinţat; pelângă capital şi interesele

(Mt. 25, 15 sq.). *παντὶ δὲ ᾧ ἐδόθη . . . παρ' αὐτοῦ* e atracțiune în loc de *παρὰ παντὸς* etc. *παρέθεντο* și *αἰτήσουσιν* sûnt impersonale, deși subiectul după context este *κύριος*; iar *αἰτεῖν* e construit cu acuz., cf. 11, 11. Mt. 7, 9.

49. Foc am venit să arunc pe pământ, și cât voesc de ar fi aprins! 50. Iar eŭ am să mă botez cu un botez, și cum mă strîmtorez până când se va săvârși. 51. Socotiți că am venit să dau pace pe pământ? Nu, zic vouĕ, ci despărțire. 52. Căcĭ de acum vor fi împărțiți cincĭ întro casă, treĭ spre doĭ și doĭ spre treĭ. 53. Să va împărți tatăl împrotiva fiuluĭ și fiul împrotiva tatăluĭ, muma împrotiva feteĭ și fata împrotiva mumeĭ sale, soacră împrotiva nuroreĭ și noră împrotiva soacreĭ. Legătura acestor cuvinte cu cele precedente este: v. 11. indicase Isus patimile și suferințele învĕțăceilor pentru cauza luĭ; acum sulevează ideea de acolo și arată cum va fi păşirea luĭ în lumea păcatuluĭ. *Foc*[1]) închipueşte mişcarea și deosebirea internă efeptuită prin Isus (3, 16. Mc. 9, 43 cf. Mt. 10, 34). *Am venit să arunc* etc. sûnt strîns legate și exprimă originea din cer. *τί=πόσον* cf. 7, 14., iar *εἰ=ὅτι*, nu ca după verbele cari exprimă mirare (Mc. 15, 44; 1. Io. 3, 13); *Teofilact*: *Căcĭ grăbeşte aprinderea acestuĭ foc.* Isus ar dori dacă deja ar fi început lupta binelui contra rĕuluĭ. Înainte de ce începe lupta aceasta trebue el însuș să pătimească, de aceea: *Iar eŭ am să mă botez* etc. cf. Mc. 10, 38. *συνέχομαι* exprimă strîmtorare internă și externă (4, 38. 8, 37, 45. 19, 43. Acta 7, 57 etc.); *Teofilact*: *Cât cuget și mă strîmtorez până când să va plini*; *căcĭ mi-e sete după moarte.* Alțiĭ iaŭ ca expresiunea timidităților omenești la aducerea aminte de patimă cf. Io. 12, 27. *ἀλλ' ἤ* să bazează pe îmbinarea duor construcții: *οὐδὲν ἄλλο — ἀλλά* și *οὐδὲν ἄλλο — ἤ* (Win. p. 412. obs. 1.); exprimă că Isus a venit numaĭ să producă dezbinare în lume (Mt. 10, 34—36). *Despărțire*: expresiune abstractă în loc de concret (*sabie*) la Mt. *De acum*: să rapoartă la urmările păşiriĭ luĭ.

[1]) Lupta a început cu pogorîrea Duhuluĭ sânt, întemeindu-să biserica; lumea s'a împărțit în două părți vrăjmașe.

54. Dar zice și mulțimii: Când vedeți nor ridicându-se dela apus, îndată ziceți că vine ploae mare, și este așa; 55. și când suflă vêntul de miazăzi, ziceți că va fi arșiță și este. 56. Fățarnicilor, fața pământului și a cerului știți ispiti, iar acest timp cum nu-l ispitiți? Păsirea lui Isus cu învățătura și faptele lui au produs mișcare și ei totuș nu au venit la ideea că s'a apropiat timpul judecății. De aceea zice poporului: *Când vedeți* etc. *Dela apus*: de către mare. *Îndată*: voi aveți deplină siguranță. La ὅταν νότον πνέοντα trebue suplinit ἴδητε: dela obiectele cari se mișcă. Isus le spune că după semnele fizicale cunosc când vine ploae (1. Reg. 18, 44), arșiță (Iob 37, 17); iar semnele spirituale cari se arată acum în lume nu le observă. νότος e vêntul de sud ca cauza căldurilor nesuferite. Fățarnici îi numește Isus pentrucă cunoștința lor a semnelor o aplică numai la unele cazuri cari le convin (Mt. 16, 2 sq.). *Acest timp*: toate semnele lui (păsirea și predica lui Isus) arată că s'a apropiat împărăția mesianică.

57. Iar de ce nu judecați dela voi ce este drept? 58. Căci când mergi la judecătorie cu pârîșul tĕu, dă-ți silință pe cale să te scapi de el, ca să nu te tragă la judecător, și judecătorul te va da temnițerului, iar temnițerul te va arunca în temniță. 59. Zic ție, nu vei eși de acolo până nu vei plăti și leptonul cel mai de pe urmă, cf. Mt. 5, 25 sq. *Zigaben* zice în privința legăturii cu cele precedente: *Trece la altă cuvêntare*. Legătura este: Isus zisese că auzitorii cunosc timpul din semne, de aceea să cunoască și acum că Mesia e aproape. Această cunoștință (δοκιμάζειν) presupune judecare (κρίνειν), adecă a deosebi binele de rĕŭ, adevĕrul de falz; iar facultatea acesteĭ deosebiri să află în om, anume în conștiență. Ei deci din sine să judece ce e drept și datorință, atunci vor putea să examineze timpurile de acum. Această judecare este acum foarte necesară pentrucă sûnt pe cale la judecată, adecă e aproape deciziunea mesianică; de nu vor face aceasta judecătorul cel prea drept îi va pedepsi cu pedeapsă vecînică. *De ce nu judecați* etc.: în lăuntrul lor au destulă cauză a afla cele drepte, numai să voească. V. 58. mo-

tivează cele precedente prin asemănare: conzult este a se împăca cu pîrîşul fiind pe cale şi înainte de a ajunge la judecătorie, aşa şi cu Dumnezeŭ prin pocăinţă. ὡς e motivul: când. *Mergi*: eĭ se află deja pe cale; are decĭ emfază. ἀντίδικος e creditorul cu pretenziune legală; Mesia. δὸς ἐργασίαν e latinizm: *da operam*, *Teofilact: Dă interese* — dar ludeiĭ nu luaŭ interese dela conaţionalĭ (Mich. M. R. §. 154 sq.). Procedura judecătorească sĕ înfăţişează cum era la Evreĭ: preşedintele judecătorieĭ (ἄρχων) îl recunoaşte vinovat îndatorându-l sĕ plătească; iar când datoraşul nu plăteşte, singuraticiĭ judecătorĭ dispun (κριτής) execuţiunea, care sĕ face de servitorul tribunalului (πράκτωρ, *exactor*). În Atena sĕ numea astfel celce încassa baniĭ judecătoreştĭ şi amendele. *Sĕ te scapĭ de el*: plătindu-l saŭ pe altă cale mulţumindu-l. *Leptonul cel de pe urmă*: din datorie. Fiecare decĭ va fi pedepsit după vină şi dacă nu voeşte sĕ între în împĕrăţia mesianică din lipsa examinărieĭ de sine.

f) Galileenii ucişi, 13, 1—9.

Două întâmplărĭ din Ierusalim îndeamnă pe Isus a grai în acelaş timp arĕtând a) că poporul israilltean e copt pentru judecată (v. 1—5); b) în parabola despre smochin asigură venirea judecăţiĭ dacă nu se vor pocăi (v. 6—9).

1. Iar în aceeaş vreme venit-aŭ uniĭ spunêndu-ĭ de Galileenii, al căror sânge Pilat l-a amestecat cu jertfele lor. 2. Şi rĕspunzênd zise lor: Vi sĕ pare că Galileenii aceştia aŭ fost maĭ marĭ pĕcătoşĭ decât toţĭ Galileeniĭ, pentrucă aŭ păţit aceasta? 3. Nu, zic vouĕ, ci de nu vĕ veţĭ pocăi, toţĭ asemene veţĭ peri. 4. Saŭ ceĭ optsprezece, peste care a căzut turnul în Siloam şi i-a omorît, vi sĕ pare că aceştia maĭ datorĭ aŭ fost decât toţĭ oamenii care locueaŭ în Ierusalim? 5. Nu, zic vouĕ, ci de nu vĕ veţĭ pocăi, toţĭ aşa veţĭ peri. *În aceeaş vreme*: când Isus impunea rezoluţie (12, 34). *Venit-aŭ .. spunêndu-ĭ* indică nu numaĭ că aŭ venit sĕ-ĭ aducă veste, ci şi că aceasta coincide cu converzaţia, iar cazul s'a întâmplat la Ierusalim. *Al căror sânge* etc.; descriere tragică: Pilat lasă sĕ-ĭ ucidă când aduceaŭ jertfe. Numaĭ evan-

gelistul istoriseşte această faptă, pe care *unii* o vestesc drept noutate. *Iosif Flaviu* (Antiq. 18, 5) aminteşte un caz analog despre Samarineni, — care s'a întâmplat mai târziu. Din acest scriitor ştim însă că Galileenii înclinaŭ foarte la revoltă (Vit. §. 17) şi că la sĕrbătorĭ făceaŭ tumulte (Antiq. 17, 9. 3. 10, 2). V. 2. arată că ceĭce aŭ adus vestea făcură aceasta cu un scop anumit, adecă că aceĭa pentru pĕcatele lor aŭ fost omorîţĭ. Isus le spune că eĭ toţi sûnt asemene. *Turnul* e necunoscut mai aproape. *Aceştia*: din partea lor; contrast la alţiĭ. *Datorĭ* are înţelesul lui *pĕcătoşi*, ca Mt. 6, 12. Rom. 8, 12, nu Mt. 18, 24. Şi a doua întâmplare nu e cunoscută de altundeva.

6. Iar grăi această pildă. O arecine avea sădit un smochin în viea sa, şi a venit căutând rod întrênsul şi n'a aflat. 7. Iar zise către viĭer: Iată treĭ anĭ de când vin căutând rod în acest smochin şi nu aflu; taie-l; pentruce să strice pământul? 8. Iar el răspunzênd zise: Doamne, lasă-l şi în acest an, până-l voiŭ săpa împrejur şi voiŭ pune gunoiŭ, 9. doar va face rod în viitor; iar de nu, îl veĭ tăia în anul viitor. Cu această parabolă Isus confirmă admonarea la pocăinţă. *Grăi*: nu către *unii* din v. 1., ci către *mulţime* (12, 54). *Treĭ anĭ*, adecă *sûnt*; stăpânul caută rod; de 3 anĭ ar trebui să rodească şi nicĭ acum nu face; dovadă că e sterp. *Strice pământul*: stoarce grăsimea pământuluĭ fără a o rebonifica. *Şi acest an*: cel prezent, aşadar al 4. an. *Până-l voiŭ săpa* etc.: încă odată să se aplice toate mĭjloacele de cultivare. Aşa e şi cu Israil, în sinul căruia avea să lucre Fiul lui Dumnezeŭ (Mt. 21, 37 sq.). *Doar va face rod* lipseşte apodoza: bine. εἰς τὸ μέλλον scil. ἔτος fiind vorba de rod la culegerea smochinelor din anul viitor. *Iar de nu*; o schimbare a lui ἐάν cu εἰ (Win. p. 277 sq.).

Explicarea parabolei. Stăpânul viei e Dumnezeŭ; viea e pământul, iar smochinul sûnt Iudeiĭ; viĭerul e Isus. Ceĭ 3 anĭ însemnează timpurile când Dumnezeŭ a cercetat acest popor: al patriarhilor, legiĭ, Isus *(Ambrozie,*[1]*) Augustin, Teofilact)*;

[1]) Venit ad Abraham, venit ad Moysen, venit ad Mariam. *Grigorie*: ante legem, sub lege, sub gratia.

al legiĭ, profeţilor, evangelieĭ *(Augustin, Teofilact, Beda)*; al judecătorilor, regilor, arhiereilor (*Zigaben* etc.). Înţelesul general este că Dumnezeŭ a provocat adese pe poporul ales la pocăinţă; în urmă prin Fiul sĕŭ (1. Cor. 10, 4; 1. Petru 1, 11).

g) Isus vindecă o femee Sâmbăta, 13, 10—17.

10. Şi era învĕţând întruna din sinagoge Sâmbăta. 11. Şi iată o muiere avênd duhul neputinţiĭ optsprezece anĭ, şi era gârbovă şi nu se putea sĕ se ridice în sus nicĭ decum. 12. Iar vĕzênd-o Isus a chiemat-o şi zise eĭ: Muiere, slobodă eştĭ de neputinţa ta, 13. şi a pus mânile pe ea, şi îndată s'a ridicat drept, şi mărea pe Dumnezeŭ. 14. Iar rĕspunzênd maĭ marele sinagogiĭ, mâniindu-se că o vindecase Isus Sâmbăta, zise mulţimiĭ că şese zile sûnt în cari sĕ cuvine a lucra; în aceste decĭ venind vindecaţi-vĕ şi nu în ziua Sâmbeteĭ. 15. Iar Domnul rĕspunse luĭ şi zise: Făţarnicilor, fiecare din voĭ Sâmbăta aŭ nu dezleagă boul sĕŭ saŭ azinul dela iesle şi-l duce de-l adapă? 16. Iar pe aceasta, fică a luĭ Avram fiind, pe care o legase satana de optsprezece anĭ, nu sĕ cădea a o dezlega de legătura eĭ în ziua Sâmbeteĭ? 17. Şi zicênd el aceste toţĭ protivniciĭ luĭ s'aŭ ruşinat, şi tot poporul se bucura de toate lucrurile luĭ măreţe carĭ sĕ făceaŭ de dênsul. Pe cale către Ierusalim sĕvêrşeşte Isus această vindecare. *Duhul neputinţiĭ* după v. 16. e demon care slăbise muşchiĭ femeiĭ că nu sĕ putea îndrepta, ci umbla tot gârbovă. *εἰς τὸ παντελές=παντελῶς*, sĕ leagă cu *ἀνακύψαι*. Perf. *ἀπολέλυσαι* exprimă că o stare nouă va avea loc cât maĭ curênd. Duşmaniĭ luĭ Isus — al căror reprezentant e maĭ marele sinagogiĭ — ascund atacurile sub legalitate (Deut. 5, 13); nu cutează a ataca pe Isus deadreptul, ci pe popor: acesta a cerut vindecare dela Isus. El le rĕspunde în genere: *Făţarnicilor* etc. *Zigaben*: *Făţarnicĭ numi pe cei lângă maĭ marele sinagogiĭ, ca pe unĭi care făţăreaŭ a cinsti legea Sâmbeteĭ, deşi îşĭ rĕzbunaŭ invidia.* Recepta citeşte sing. *făţarnice* — corectură pentru *luĭ* (*αὐτῷ*)

precedent. Plur. însemnează clasa întreagă a oamenilor care îl dușmăneaŭ, la care sĕ numĕră și mai marele sinagogiĭ. Isus le arată că aparțin celor din 12, 54. 56. care cunosc semnele timpurilor, nu lasă vitele lor sĕ moară de sete, dar mișcarea spirituală de acum nu o bagă în seamă. După Talmud era iertat a adăpa vitele în zi de Sâmbătă (Tract. Erubh. f. 20, 2). Deducerea din v. 16. este *a minori ad majus:* voĭ tratați așa cu vitele voastre Sâmbăta, cu atât mai vêrtos trebuea sĕ tratez eu cu muierea aceasta, care e urmașa luĭ Avram (decĭ în sinul poporuluĭ ales), și trebuea sĕ o dezleg de legăturile sataneĭ, în carĭ o ținuse 18 anĭ. *Nu sĕ cădea* etc. exprimă ce trebue sĕ facă el: datorința. Rĕspunsul luĭ Isus rușinează pe contrarĭ, iar poporul se bucură etc. ἔνδοξα (נפלאות Ex. 34, 10. Ios. 3, 5) sûnt faptele mărețe ale luĭ Isus cari sĕ întâmplă necontenit, cum arată part. prez. γινομένοις.

h) Parabola despre mușlar și aluat 13, 18—21.

(Mt. 13, 31—33. Mc. 4, 30—32).

18. Zise decĭ: Cuĭ este asemene împĕrăția luĭ Dumnezeŭ, și cu ce o voiŭ asĕmĕna pe ea? 19. Asemene este grăunțuluĭ de mușlar, pe care luându-l omul l-a aruncat în grădina sa, și a crescut și s'a făcut copac, și paserile cerului s'aŭ sălășluit în ramurile luĭ. 20. Și iarăș zise: Cu ce voiŭ asĕmĕna împĕrăția luĭ Dumnezeŭ? 21. Asemene este aluatuluĭ, care luându-l muierea l-a ascuns în treĭ mĕsurĭ de făină, până când s'a dospit toată. Aceste parabole sûnt strîns legate cu întâmplările nemijlocit precedente, de aceea sĕ și introduc ca deducere: *Zise decĭ* etc. Reprezentanțiĭ teocrației sûnt dușmanĭ luĭ Isus, iar poporul nepreocupat îĭ recunoaște faptele și sĕ adauge tot mai mult la împĕrăția luĭ. Explicarea singuraticelor părțĭ cf. Mt. Mc.

§. 92. Continuare: cuvêntărĭ și ziceri, 13, 22—14, 35.

a) Întrarea în împĕrăția mesianică, 13, 22—30.

Unĭĭ exegeți identifică călĕtoria aceasta la Ierusalim cu 9, 51 — continuarea aceleia; alțiĭ cred că e identică cu Io.

11, 1 sq. când Isus ajunge numaĭ la Betania. V. 24—27 sĕ arată greutatea care întimpină uniĭ voind sĕ între în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ; iar v. 28—30 sĕ spune numĕrul cel mare al membrilor acesteĭ împĕrăţiĭ, care vin din toate părţile.

22. Şi umbla Isus prin oraşe şi sate învĕţând şi făcênd cale la Ierusalim. 23. Iar zise oarecine cătră el: Doamne, aŭ puţinĭ sûnt care se mântuesc? Iar el zise lor: 24. Nevoiţi-vĕ a întra pe uşa cea ângustă, că mulţĭ, zic vouĕ, caută sĕ între şi nu pot. 25. De când se va fi sculat stăpânul caseĭ şi va fi închis uşa, şi veţĭ începe a sta afară şi a bate la uşă zicênd: Doamne deschide nouĕ, şi răspunzênd va zice vouĕ: Nu vĕ ştiŭ de unde sûnteţĭ. 26. Atuncĭ veţĭ începe a zice: Am mâncat înaintea ta şi am beut, şi în uliţele noastre aĭ învĕţat. 27. Şi va zice: Zic vouĕ, nu vĕ ştiŭ pe voĭ de unde sûnteţĭ. Duceţi-vĕ dela mine toţĭ lucrătoriĭ nedreptăţiĭ. 28. Acolo va fi plângere şi scârşnirea dinţilor, când veţĭ vedea pe Avram şi pe Isac şi pe Iacob şi pe toţĭ prorociĭ în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ, iar pe voĭ scoşĭ afară. 29. Şi vor veni dela răsărit şi dela apus şi dela miază-noapte şi dela miazăzi, şi vor şĕdea în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. 30. Şi iată sûnt ceĭ de pe urmă care vor fi âncâĭ, şi sûnt âncâĭ care vor fi ceĭ din urmă. *διεπορεύετο*=a umbla prin ţară, şi fără adausul *διὰ τῆς χώρας*. *Prin oraşe şi sate* sĕ leagă cu *învĕţând*. *Oarecine;* cu anevoe unul din partizaniĭ luĭ Isus, pentrucă el se îndreptează către mulţime; iar admiţênd că este un învĕţăcel, apoĭ s'a putut vedea îndemnat sĕ întrebe pentru cerinţele grele cari le pretinde Isus dela aĭ sĕĭ. *Se mântuesc*: în împĕrăţia mesianică când aceasta sĕ va realiza (2. Tim. 4, 18. Rom. 5, 9; 2. Tes. 2, 10). Construcţia este: după *ἰσχύσουσι* vine punct; *ἀφ' οὗ*... *πόθεν ἐστέ* sûnt protază, iar *τότε ἄρξησθε* etc. apodoză. Lachmann pune coma după *ἰσχύσουσι* — dar persoana 2. *ἄρξησθε* nu convine cu persoana a 3. *ἰσχύσουσι*. *Nevoiţi-vĕ:* daţi-vĕ toată silinţa (1. Cor. 9, 25; 1. Tim. 6, 12; 2. Tim. 4, 7). *Uşa cea ângustă* (Mt. 7, 13): împĕrăţia luĭ Dzeŭ sĕ înfăţişează ca o casă în care sĕ poate întra numaĭ pe o uşă strîmtă,

care la timp anumit să închide. Isus spune deci că toți să caute a intra pe poarta aceasta strîmtă în împărăția sa, căci unii vor voi s'o facă, dar va fi prea târziu; nu vor putea să intre nici aceia care mai nainte erau foarte aproape de stăpânul casei — dupăce odată ușa s'a închis. *Zigaben: Căci înfățișează pe un stăpân de casă ședênd și primind pe prietenii săi; apoi se scoală și încue ușa casei sale și nu mai lasă pe alții să intre. Că mulți* etc. începe propoziția nouă care încheie cu *va fi închis ușa;* apoi urmează 2 propoziții paralele: *Și veți începe . . . și răspunzênd va zice* etc. (25—27). *Stăpânul casei:* Isus, după v. 26. *Bate la ușă.* cf. Mt. 25, 11. *De unde sânteți:* voi nu aparțineți familiei mele. Timpul potrivit la pocăință nu trebue perdut, căci după acesta și ceice au stătut cu Isus în legătură externă (au mâncat și beut cu el) nu pot intra în împărăția lui Dumnezeu. *Avram, Isac* etc. Mt. 8, 11. 12. *Dela răsărit, apus* etc. arată lățirea creștinismului. Durerea lor va fi foarte mare, pentrucă vor vedea în împărăția lui Dumnezeu pe părinții lor, pe profeți, chiar pe păgâni din toate părțile. *Vor ședea:* înfățișează această împărăție ca ospeț (Mt. 8, 11). *Scoși afară* să potrivește la imagine, deși ei nu fuseseră lăsați în lăuntru; ei aparțin casei, adecă teocrației T. V., și aveau parte cu patriarhii și profeții, dar acum sânt reprobați și alungați. *Și iată* etc. introduce o nouă apariție cf. Mt. 20, 16. *Ceiântâi:* sânt Iudeii care au fost chiemați mai nainte; *cei din urmă:* sânt păgânii. Aceștia vor schimba rolurile cu privire la împărăția lui Dzeu; păgânii vor intra, iudeii nu; cf. Rom. 9, 30 sq. 11, 12. 17. sq.

b) Pândirea lui Irod, 13, 31—35.

Cele istorisite aci (numai la Lc.) s'au întâmplat în provința lui Irod Antipa, în Galileea ori Pereea. V. 31—33 îndeamnă fariseii pe Isus să fugă de acolo, pentrucă Irod caută a-l ucide, iar v. 34. 35 să împărtășesc cuvintele rostite despre Ierusalim, care e împetrit și va fi alungat din împărăția lui (Mt. 23, 37. 39).

31. În aceeaș oră venit-au la Isus unii fariseĭ zicênd lui: Eși și mergi de aici, că Irod vrea să te omoară. 32. Și zise lor: Mergênd spuneți vul-

pii acesteia: Iată scot dracĭ şi vindec astăzĭ şi mâne, şi a treia zi mĕ voiŭ sĕvêrşi. 33. Ci trebue eŭ sĕ călĕtoresc azĭ şi mâne şi ziua următoare, că nu este cu putinţă sĕ piară proroc afară de Ierusalim. *Teofilact, Zigaben* etc. cred că fariseiĭ născocesc aceste ca sĕ depărteze pe Isus de acolo, pentrucă vaza luĭ creştea prea mult la popor. Dar din răspunsul următor al Domnuluĭ rezultă maĭ mult că fariseiĭ aŭ fost trimişĭ de Irod sĕ-l provoace a se duce din ţinuturile luĭ, pentrucă face minunĭ şi se temea de tumulte (9, 7. 9). *Irod* e care a lăsat sĕ fie ucis Botezătorul (9, 7 sq.). *Vulpiĭ acesteia;* sĕ numeşte Irod pentrucă se foloseşte de fariseĭ ca mijlocitorĭ, care încă voeaŭ sĕ vadă depărtat pe Isus de acolo (*ἀλώπηξ* ca proverb *Pind.* Pyth. 2, 141. *Plat.* Pol. 2. p. 365). *Scot dracĭ* etc.; Isus aminteşte minunile sale, pentrucă aceste neliniştesc maĭ mult pe Irod (9, 9). *τελειοῦμαι* e pasiv şi sĕ înţelege moartea Domnuluĭ; iar prez. exprimă viit. sigur. *Mĕ voiŭ sĕvêrşi* (Vulg. *consummor);* moartea şi sĕvêrşirea luĭ atârnă de planul dzeesc. Duşmaniĭ n'aŭ putut înţelege aceste cuvinte, iar noĭ le cunoaştem din istorie. *Azĭ şi mâne* (=timp scurt, Os. 6, 3) — zice Isus — voiŭ lucra încă pentru mântuirea omenirii fără a purta grijă de cursele luĭ Irod, iar a 3. zi (ziua hotărîtă de Dzeŭ, nu de Irod) voiŭ muri şi atuncĭ mĕ voiŭ sĕvêrşi. *πλήν*=ci, altcum. *τῇ ἐχομένῃ* scil. *ἡμέρᾳ*=*τῇ τρίτῃ. οὐκ ἐνδέχεται*=non admittitur, non convenit; nu sĕ poate; e iperbolă şi exprimă în ironie ca necesitate ceeace s'a întâmplat adese. Nu toţĭ profeţiĭ aŭ perit în Ierusalim, nicĭ chiar Botezătorul. Isus le răspunde că el va părăsi acest ţinut, dar nu pentru cele spuse de Irod, şi va călători la Ierusalim, unde va muri, căcĭ acest oraş, nu Galileea orĭ Pereea, a monopolizat uciderea profeţilor[1]).

34. Ierusalime, Ierusalime, care ucide pe prorocĭ şi aruncă cu pietrĭ pe ceĭ trimişĭ la el, de câte orĭ voit-am sĕ adun pe fiiĭ tĕĭ cum adună găina puiĭ sub aripĭ, şi n'aţĭ voit. 35. Iată sĕ va lăsa voue casa voastră. Zic voue că nu mĕ veţĭ

[1]) Exegeţiĭ care iaŭ v. 32 *σήμερον, αὔριον* şi *τῇ τρίτῃ* în înţeles literal zic: „Încă 3 zile mĭ-am propus sĕ lucru în Galileea şi în aceasta nimenĭ nu mĕ împedecă. Totuş în aceste 3 zile trebue sĕ mĕ depărtez din Galileea, pentrucă trebue sĕ mor în Ierusalim, nu în Galileea“ (Meyer).

mai vedea până va veni când veți zice: Bine este cuvântat celce vine întru numele Domnului. În aceste 2 versuri se exprimă compătimire adânc simțită. Aducându-și aminte Domnul de moartea sa rostește vaete contra Ierusalimului. Mt. 23, 37 sq. aflăm aceleași cuvinte, dar în altă legătură; probabil este că s'au rostit de 2 ori. τὰ νοσσία la Mt. se înlocuește cu τὴν ... νοσσιάν: cuibul, adecă puii. Recepta citește ἔρημος după ὁ οἶκος ὑμῶν — lipsește în mai multe mărturii și este adaus exigetic. ἕως ἥξει (Rec. ἥξῃ) ὅτε εἴπητε etc.: până va veni timpul când veți fi zis. *Bine este cuvântat* etc. cf. Ps. 118, 25. Cu aceste cuvinte se primeau pelerinii care mergeau la Ierusalim; totodată se face aci aluziune la Mesia, de aceea Isus e întimpinat cu ele (Mt. 21, 9). *Zic vouĕ* etc. se rapoartă la întrarea solenă a lui Isus în Ierusalim (altcum la Mt.) și exprimă că el are intențiunea a vizita acest oraș de paștile viitoare (v. 22. 9, 51. Wieseler, op. c. p. 322). *Teofilact* etc. rapoartă aceste cuvinte la paruzie — ca Mt. 23, 39. și cursul ideilor este: „Ajutorul dumnezeesc se depărtează de cetatea voastră, și în această părăsire nu vin la voi ca sprijinitor, — voi nu mĕ veți vedea înainte de ce nu voiŭ veni sĕ întemeiez împĕrăția mea și sĕ primesc dela voi omagiĭ ca Mesia“ (Meyer).

c) Isus vorbește la ospĕțul unui fariseŭ, 14, 1—24.

Când și unde a pronunțat Isus cele următoare nu sĕ poate spune. Cuprinsul cuvântăriĭ arată cum Isus accentuează că împĕrăția lui Dumnezĕŭ este opul grației și al milei; orice pretenziune bazată pe lege nu are valoare. Întregul tratează *α)* sânțirea sabatului (v. 2—6); *β)* meseniĭ ambițioși (v. 7—11); *γ)* gazda egoistă (v. 12—14); *δ)* asĕmĕnarea ospĕțului (v. 15—24).

1. Și a fost când a venit în casa unuia din boeriĭ fariseilor sĕ mănânce pâne întro Sâmbătă, și aceia erau pândindu-l pe el. 2. Și iată un om oarecare cuprins de boala de apă era înaintea lui. 3. Și rĕspunzând Isus zise cătră legiuitoriĭ și fariseĭ grăind: Cuvine-sĕ a vindeca Sâmbăta orĭ nu? Iar eĭ tăcură. 4. Și apucându-l l-a vinde-

cat şi l-a slobozit. 5. Şi rĕspunzênd lor zise: Al cărui fiŭ saŭ boŭ va cădea în fântână, şi nu îndată îl va scoate afară în ziua Sâmbetei? 6. Şi nu putură rĕspunde lui la aceste. *Boerii fariseilor* sûnt căpeteniile acestora, care înfiinţaseră şcoale (ca Hillel, Şammai, Gamaliel etc.); un atare învită pe Isus la masă. *Sâmbătă*: când dădeaŭ mese mari (Neem. 8, 10). *Să mănânce pâne* cf. Mt. 15, 2. *Şi aceia*: fariseii. *Pândindu-l pe el*: ca să afle ceva spre a-l învinovăţi. *Şi iată* exprimă ceva neaşteptat; acest om cere să-l vindece, deşi nu cu graiŭ viŭ. *Zigaben*: *Era stând şi necutezând a cere să-l vindece pentrucă era ziua Sâmbetei şi de frica fariseilor; el se arată numai, ca vĕzêndu-l să i-se facă milă de el şi să-l vindece de boală de apă.* Probabil este însă că fariseii anume aduseseră pe acest bolnav ca să ispitească pe Isus. *Şi rĕspunzênd Isus* (Mt. 11, 25): când vĕzu pe cel bolnav. Rĕspunzênd fariseii întrebarea lui Isus afirmativ ar fi admis minunea, iar rĕspunsul negativ ar fi tradat lipsa de iubire a aproapelui. *Apucându-l*: de mână; iar *αὐτόν* să leagă cu *ἰάσατο*. Recepta citeşte *ὄνος*, ℵKLX Itala, Vulg., iar cele mai multe Msse aŭ *υἱός*,[1]) şi în cazul acesta înţelesul este: a vindeca este fapta unui ajutor în cazuri de nevoe — cum e la fiŭ saŭ boul care cade în groapă: deci iertat Sâmbăta; saŭ: ajutorul ce-l dăm lucrurilor şi persoanelor ce aparţin nouĕ trebue dat şi altora.

7. Şi zise pildă către cei chiemaţi, luând aminte cum aleseseră locurile cele dântâi, zicênd lor: 8. Când veĭ fi chiemat de cineva la nuntă, nu şĕdea în locul cel dântâiŭ, ca nu cumva să fie chiemat de el altul mai cinstit decât tine, 9. şi venind celce te-a chiemat pe tine şi pe el va zice ţie: Dă locul acestuia, şi atunci cu ruşine veĭ începe a ţine locul cel mai de pe urmă. 10. Ci când veĭ fi chiemat, mergênd şĕzi la locul cel mai din urmă, ca venind celce te-a chiemat să-ţi zică: Prietene, mută-te mai sus; atunci va fi ţie cinste înaintea tuturor care şĕd cu tine la masă. 11. Că tot celce se înalţă pe sine smeri-se-va, şi celce

[1]) *Mill* etc. cred că textul primitiv a fost *ὄϊς*, din care s'a format *ὄνος* orĭ *υἱός*.

se smereşte pe sine înălţa-sĕ-va. *παραβολή*=מָשָׁל, nu asĕmĕnare, ci zicere (Prov. 1, 1. 6, 10.). *ἐπέχων* scil. *τὸν νοῦν*, *animum advertens*. Isus observase ce făcuseră soţiĭ de masă, de aceea se vede îndemnat a spune această zicere. *εἰς γάμους*: la nuntă, nu ospĕţ în genere. *Pe tine şi pe el*: cel agrăit şi altă persoană ca obiect la *chiemat* (*καλέσας*). *Va zice ţie;* viit. nu depinde dela *μήποτε*. *Şi atunci cu ruşine* etc. accentuează îndeosebĭ momentul ruşinării ce urmează după alegerea loculuĭ dântâiŭ. *Locul cel mai din urmă* (v. 9.): pentrucă celelalte toate sûnt ocupate. *ἄρξῃ* exprimă momentul când începe ruşinarea cu ocuparea acestuĭ loc. *ἵνα* (v. 10) corespunde luĭ *μήποτε* v. 8 şi exprimă scopul la *ἀνάπεσε εἰς τὸν ἔσχατον τόπον*. *ἐρεῖ* viit. indic. după *ἵνα* (Win. p. 271). *Mută-te mai sus*: cătră mine, pentrucă stăpânul caseĭ şĕde în capul meseĭ. V. 10 exprimă decĭ smerenia inimiĭ arĕtată în faptă în opunere cu cel de maĭ nainte, care ocupă apoĭ locul cel din urmă. La v. 11. cf. Mt. 23, 12 (Prov. 29, 23. Iob 22, 29. Ezech. 17, 24. Iac. 4, 6; 1. Petru 5, 5).

12. Iar zicea şi celuĭce îl chiemase pe el: Când facĭ prânz saŭ cină, nu chiema prieteniĭ niciĭ fraţiĭ tĕĭ niciĭ rudele tale niciĭ vecinii bogaţi, ca nu cândva sĕ te chieme şi eĭ pe tine şi sĕ fie ţie rĕsplătire. 13. Ci când facĭ ospĕţ, chiamă pe săracĭ, neputincioşi, şchiopĭ, orbĭ, 14. şi fericit veĭ fi, că nu aŭ ce-ţĭ întoarce; dar sĕ va rĕsplăti ţie la învierea drepţilor. *ἄριστον* e *dejunul*, *δεῖπνον*= *coena*, mâncarea principală şi sĕ ţinea de cătră seară. *φωνεῖν τινα*=a chiema la sine (Mt. 20, 32. 27, 47. Mc. 9, 35); =*a învita*. Mântuitorul nu opreşte absolut a învita pe prietenĭ etc, ci numaĭ accentuează ospitalitatea cătră ceĭ săracĭ etc. care nu pot rĕsplăti pentru învitare. *Bogaţi* aparţine numaĭ la *vecinii*. *Sĕ te chieme* (*ἀντικαλέσωσιν*); *Xen.* Symp. 1, 15: Niciĭ ca rĕsplătire nu mĕ chiamă cineva, pentrucă toţi ştiŭ că în genere nu poate întra ospĕţ în casa mea. *Şi eĭ* are în vedere pe toţĭ care i-a învitat. *ἀναπήρους* (dela *πηρός* stă în legătură cu *πάσχειν*)=*ciung, olog.* La v. 14. zice *Crizostom: Dacă înviţĭ pe un sărac datoraş îţĭ este Dumnezeŭ; şi cu cât maĭ mic este fratele, cu atât maĭ sigur este că întrĕnsul vine la tine Cristos şi te vizitează. La învierea drepţilor,* adecă cu

ceialalți drepți care vor învia cu mărire. Unii exegeți zic că există 2 feluri de înviere: a drepților și păcătoșilor, și la această învățătură se rapoartă cuvintele Mântuitorului (Mt. 24, 31. Acta 24, 15. Io. 5, 28 sq.; 1. Cor. 15, 23; 1. Tes. 4, 16 cf. Apoc. 20, 5 sq. 21, 1 sq.).

15. Iar auzind aceste unul din ceîce ședeau împreună la masă zise lui: Fericit care va mânca pâne în împărăția lui Dumnezeu. 16. Iar el zise lui: Un om oarecare făcuse cină mare, și a chiemat pe mulți, 17. și a trimis sluga sa la ora cinei să zică celor chiemați: Veniți că toate sûnt gata. 18. Și începură dela unul toți a se scuza. Întâiul zise lui: Țarină am cumpărat, și trebue să mă duc să o văd; rogu-te scuză-mă. 19. Și altul zise: Am cumpărat cinci perechi de boi, și mă duc să-i ispitesc, rogu-te să mă ierți. 20. Și altul zise: Muiere am luat, și pentru aceasta nu pot veni. 21. Și întorcêndu-se sluga a spus domnului său aceste. Atunci mâniindu-se stăpânul casei zise slugii sale: Eși îndată la căile și ulițele cetății, și pe săracii și ciungii și orbii și șchiopii adu-i aici. 22. Și zise sluga: Domnule, s'a făcut cum ai poruncit, și mai este loc încă. 23. Și zise domnul către slugă: Eși la drumuri și la garduri și silește-i să între, ca să se umple casa mea; 24. că zic vouă că nici unul din acei bărbați chiemați nu va gusta cina mea. Cuvintele despre înviere îndeamnă pe unul din mesenii a cugeta la bucuriile împărăției mesianice — reprezentată ca un ospăț. Isus răspunde în parabolă, dar arată că mai marii poporului vor fi eschiși dela ea. Parabola de aci nu e identică cu Mt. 22, 1 sq., deși samănă foarte mult. Datina de a învita de repetite ori, fiind masa gata, există și acum în orient. *A chiemat*; Dumnezeu demult a învitat pe toți israilteniî la împărăția sa. *Toate sûnt gata* exprimă că nu se așteptau să fie aceasta așa curênd; ἤδη are emfază. *Începură:* mai nainte primiseră învitarea, iar acum toți se lapădă; ἀπὸ μιᾶς e adverbial și trebue să suplinim ψυχῆς sau φωνῆς (Win. p. 549 obs. 3.)=*unanim.* παραιτεῖσθαι=cu rugăminte a refuza, a se scuza. Nu fără impor-

tanță sûnt motivele scuzelor: âutâiul simțește părere de rĕŭ că nu poate împlini promisiunea; al 2. se află deja pe cale, dar nu spune că e silit a nu putea sĕ-și țină cuvêntul; al 3. nu are nicĭ un motiv de scuză, el rĕspunde brusc: nu pot merge. *Îndată*: deoarece cina e gata, timpul e înaintat. *Căile și ulițele cetățiĭ* sûnt stradele largĭ și ânguste. După maĭ marii poporuluĭ, care n'aŭ primit învitarea, sĕ chiamă săracii, vameșii și pĕcătoșii. *S'a făcut cum aĭ poruncit* are în vedere porunca din v. 21. *La drumurĭ:* afară de cetate; *garduri* sûnt numaĭ întregire la *drumurĭ*: unde se așază drumeții, cerșitorii etc. Israilteniĭ nu aŭ voit sĕ vină, acum sĕ chiamă păgânii a lua parte la împĕrăția mesianică. *ἀνάγκασον*: cu rugăminte sĕ-ĭ îndemne sĕ între. *Voŭ* pare a sĕ raporta la mesenĭ (v. 15), nu la slugĭ; *Zigaben: Pentru aceea s'a grăit parabola. Din aceĭ bărbați:* din ceĭ învitați; așa asigură stăpânul caseĭ (nu Isus — căcĭ el apare aci ca serv) că ospĕțul luĭ totuș sĕ va ține.

d) Urmarea după Cristos, 14, 25—35.

Din perioda călĕtoriilor luĭ Isus prin țară Lc. maĭ amintește o cuvêntare rostită cătră popor. Datorința celuĭce voește sĕ meargă după dênsul este a părăsi toate lucrurile pământeștĭ. Omul sĕ delăture pedecile, precum face celce voește a zidi (v. 28. 30) și regele care încheie pace pentrucă vede că nu poate învinge pe dușmanul sĕŭ (v. 31. 32). Gnoma despre sare (Mt. 5, 13. Mc. 9, 50) arată și maĭ mult necesitatea de a urî lumea (v. 34. 35).

25. Iar mergea cu dênsul popor mult, și întorcêndu-se zise lor: 26. De vine cineva la mine și nu urĕște pe tatăl sĕŭ și muma și muierea și fiiĭ și frații și surorile, încă și sufletul sĕŭ, nu poate fi învĕțăcelul meŭ. 27. Celce nu poartă crucea sa și nu vine după mine, nu poate fi învĕțăcelul meŭ. *Mergea cu dênsul* arată situația când Isus rostește aceste cuvinte; nu că Isus era pe cale la Ierusalim. *De vine cineva* etc. arată ce făcea poporul urmându-ĭ, dar această alipire e nesuficientă spre a fi părtaș la împĕrăția mesianică. *Urĕște* (Mt. 6, 24. 10, 37) are înțelesul: învĕțăcelul

meŭ trebue sĕ se poată lăpĕda chiar şi de cele maĭ intime legăturĭ, când aceste îĭ sûnt pedecă la împlinirea datorinţelor (Mt. 5, 43. 24, 9. Lc. 19, 14. Io. 3, 20. 7, 7. 15, 8). *Încă şi* (ἔτι δὲ καί) adauge un moment, pe care omul din iubire către sine voeşte sĕ-l păstreze. V. 27. exprimă că învĕţăcelul luĭ Isus sĕ fie gata a suporta toate chinurile şi suferinţele mărturisirii sale, cf. 9, 23 (Mt. 10, 38. 16, 24. Mc. 8, 34. 10, 21).

28. Căcĭ cine din voĭ voind sĕ zidească turn aŭ nu întâiŭ şĕzând va socoti cheltuiala, de are spre sĕvârşire? 29. Ca nu cumva punênd temelia şi neputênd sĕvârşi toţĭ care vĕd vor începe sĕ-şĭ bată joc de el, 30. zicênd că acest om a început sĕ zidească şi nu a putut sfârşi. *Căcĭ* sĕ rapoartă la provocarea precedentă. πύργος are înţelesul: palat în forma turnuluĭ. εἰς ἀπαρτισμόν citind trebue sĕ întregim la ἔχει cuvintele τὴν δαπάνην. *Acest om:* sĕ înfăţişează batjocuritorĭĭ ca cum l-ar arĕta cu degetul. Omul decĭ înainte sĕ caute a se zidi în lăuntrul sĕŭ (6, 47 sq. Mt. 7, 24 sq.). Înainte de a începe zidirea sĕ se cumpenească bine spesele şi averea sa; maĭ bine este a nu începe lucrul decât începêndu-l a-l lăsa nesfârşit. Astfel şi mulţimea de acum nu-ĭ poate urma în întregul eĭ; de aceea maĭ bine este sĕ nu înceapă a primi învĕţătura luĭ şi apoĭ a o părăsi (2. Petru 2, 21).

31. Saŭ care împĕrat mergênd sĕ se lovească cu alt împĕrat în rĕzboiŭ, aŭ nu şĕzênd întâiŭ se sfătueşte de va putea cu zece miĭ sĕ se întimpine cu celce vine asupra luĭ cu douĕzecĭ de miĭ? 32. Iar de nu, încă fiind departe trimiţênd solie se roagă de pace. 33. Aşa decĭ fiecare din voĭ care nu se lapĕdă de toate averile sale nu poate fi învĕţăcelul meŭ. V. 28—33 are numaĭ Lc. εἰς πόλεμον în legătură cu συμβάλλειν τινί indică scopul: *a se lovi cu cineva* (πρὸς μάχην *Polyb.* 10, 27, 4. *Xen.* Cyrop. 7, 1, 20. εἰς μονομαχίαν πρός τινα, *Strabo* 14. p. 676). *Se sfătueşte:* cu beliducĭĭ şi sfetnicĭĭ (Acta 5, 33. 15, 37). ἐν δέκα χιλιάσιν; ἐν = înconjurat de; cu. *Iar de nu,* adecă nu poate face aceasta. Un împĕrat din ceĭ 2 se simţeşte slab, de aceea nu lasă sĕ ajungă la ucidere în bătae, ci caută maĭ nainte a

încheia pace. *τὰ πρὸς τὴν εἰρήνην=quae ad pacem componendam spectant*: cele ale păcii, a încheia pace; contrast la *τὰ πρὸς πόλεμον* (*Xen.* Anab. 4, 3, 10). Aplicarea pildei urmează v. 33. Cine voește a fi învățăcelul lui Isus trebue să lupte cu stăpânul lumii; nevoind să i fie supus trebue să se lapede de toate lucrurile lui. *De toate averile sale* e zis în genere; special e v. 26.

34. Bună e deci sarea; iar dacă și sarea se va împuți, cu ce se va săra? 35. Nici în pământ nici în gunoiu nu e de treabă; afară o vor lăpăda. Celce are urechi de auzit să audă. Stricându-se sarea nu mai există mijloc a o aduce în starea normală când sărează și dă gust mâncărilor. Nu-i bună *nici în pământ*, adecă ca mijloc de gunoire, *nici în gunoiu*, amestecată cu acesta spre a-l face mai bun. *Afară* etc. are emfază. *Celce are urechi* etc. provoacă pe auzitorii a cugeta serios asupra cuvintelor. Învățăceii sûnt pentru lume ca sarea pentru mâncare: păstrează puterea spirituală de viață și înlătură putrejunea păcatului. Când însă și ei perd puterea spirituală — grația creștină și adevĕrul — nu o mai pot redobândi, ci sûnt netrebnici și eschiși din împĕrăția mesianică.

§. 93. Iubirea lui Dumnezeŭ mântuește pe oameni, 15, 1—32.

Parabolele următoare descriŭ nemărginita milă a lui Dzeŭ cătră păcătos. Autorul tratează simplu o datină a lui Isus — a grăi în parabole — ce nu ne silește a crede că aceste 3 parabole s'aŭ rostit în acelaș timp, deși sûnt îndreptate contra celorce îl învinovățaŭ că petrece cu păcătoșii.

a) Parabola despre oaea perdută, 15, 1—7.

(Mt. 18, 12—14).

1. Iar eraŭ apropiindu-se de el toți vameșii și păcătoșii să-l asculte pe el. 2. Și murmuraŭ fariseii și cărturarii zicênd că acesta primește pe păcătoși și mănâncă cu ei. 3. Iar el grăi lor parabola aceasta zicênd: 4. Care om din voi având o sută de oi și perzênd una din ele aŭ nu lasă pe

cele noauăzecĭ şi noauă în pustie şi merge după cea perdută, până când o află pe ea? 5. Şi aflând-o o pune pe umerĭĭ sĕĭ bucurându-se, 6. şi venind în casa adună prietenĭĭ şi vecinĭĭ, zicênd lor: Bucuraţi-vĕ cu mine, căcĭ am aflat oaea mea cea perdută. 7. Zic vouĕ că aşa va fi bucurie şi în cer de un pĕcătos care se pocăeşte decât de noauăzecĭ şi noauă de drepţĭ care n'aŭ trebuinţă de pocăinţă. *Eraŭ apropiindu-se*: voiaŭ sĕ facă aceasta. *Toţi* e iperbolă poporală; exprimă efectul lucrărĭĭ luĭ Isus în genere. După cuvintele precedente (14, 25—35) vameşiĭ şi pĕcătoşiĭ caută la Isus mângâere şi ajutor; el ĭĭ primeşte, ceeace nu place fariseilor şi cărturarilor. Fariseiĭ sĕ amintesc ântâiŭ spre a arĕta că eĭ sûnt cauza murmurărĭĭ. Imaginea paraboleĭ sĕ află în T. V. (Ier. 50, 6. Ezech. 34,11 sq.). *Una* faţă de 99 exprimă ne'nsemnătatea perderĭĭ în proporţie cu ce a maĭ rĕmas. *În pustie* marchează şi maĭ mult uitarea de celelalte oĭ decât la Mt. *pe munte*. *Până când o află* arată zelul celuĭce caută oaea perdută. V. 5 sq. vedem că păstorul nu pedepseşte oaea rĕtăcită, ci punênd-o pe umerĭ plin de bucurie o duce la turmă; bucuria se manifestă apoĭ şi în aceea că chiamă cunoscuţiĭ a se bucura împreună cu el. V. 7. este aplicarea paraboleĭ. *Va fi* exprimă ce sĕ întâmplă în singuratice cazurĭ. ἤ cere μᾶλλον (Win. p. 226. c). Omul se bucură maĭ mult de ce fusese perdut şi a găsit decât de ceeace era sigur totdeuna. *Drepţi* sûnt ceĭce cu adevĕrat aparţin turmeĭ luĭ Cristos, nu ceĭ din lege.

b) Drahma perdută a uneĭ femeĭ, 15, 8—10.

8. Saŭ care muiere avênd zece drahme, de ar perde o drahmă, nu aprinde lumină şi mătură casa şi caută cu sirguinţă până când o află? 9. Şi dupăce a aflat-o chiamă la sine prietenele şi vecinĭĭ zicênd: Bucuraţi-vĕ cu mine, că am aflat drahma care am perdut-o. 10. Aşa, zic vouĕ, va fi bucurie înaintea ângerilor luĭ Dumnezeŭ pentru un pĕcătos care se pocăeşte. În această parabolă — care samĕnă cu cea precedentă — observăm des-

cripția foarte intuitivă a căutării motivată de valoarea ce are o drahmă pentru femeia nevoiașă. Ca și în alte parabole, nici aici nu se explică toate trăsurile ei, d. e. aprinderea luminii, măturarea și căutarea. *Zece* însemnează o sumă mică, rotundă. *συγκαλεῖται=convocat sibi*, e mai semnificativ ca *συγκαλεῖ* v. 6. *Înaintea îngerilor lui Dumnezeŭ* exprimă în special cele zise v. 7. Bucuria lui Dumnezeŭ se înfățișează ca una ce se manifestă fiind față îngerii (12, 8).

c) Parabola despre fiul rătăcit, 15, 11—32.

11. Iar grăi: Un om oarecare avea doi feciori. 12. Și zise cel mai tênĕr din ei tatălui sĕŭ: Tată, dă-mi partea ce mi se cade din avere. Și a împărțit lor averea. Dispoziția paraboleĭ este că cel mai tênĕr între feciorĭ se ceară partea din moștenire, ceeace cel mai bĕtrân putea face numai renunțând la dreptul de întâia naștere. *Cel mai tênĕr*; *Zigaben*: *Numește cel mai tênĕr pe pĕcătosul ca pe unul cu minte copilărească și dedat la patimi*. *Partea ce mi se cade*, saŭ numai *ceeace mi se cade*: ce vine fiecăruia (Deut. 21, 17. Mich. op. c. §. 79). Tatăl se învoește la această împărțire căci se zice: *și a împărțit etc.*, adecă la amêndoi feciorĭ, cu deosebirea numai că cel mai mic capĕtă partea sa îndată, iar celalalt poate se o considere a sa, dar o administrează tatăl. *ὁ βίος* = cu ce trăește o familie, apoĭ în genere = *οὐσία* = *avere* (8, 43. 21, 4. Mc. 12, 44).

13. Și nu după multe zile adunând toate feciorul cel mai tênĕr s'a dus întro țară departe, și acolo a risipit averea sa viețuind în dezmerdărĭ. 14. Iar cheltuind el toate fost-a foamete mare în acea țară, și el începu a se lipsi. 15. Și mergênd s'a lipit de un cetățean din acea țară, și l-a trimis pe el la țarină se pască porciĭ. 16. Și dorea se-și sature pântecele de roșcovele carĭ le mâncaŭ porciĭ, și nimene nu-i da. *Toate:* ce primise drept parte. *S'a dus întro țară departe:* pentruca se nu fie sub controla tatălui. *Acolo*: unde mersese acest fecior cade în ispite. *În dezmerdărĭ* (*ἀσώτως* dela *ἀ* priv. și *σάω*, *σόω*= *σώζω*) caracterizează viețuirea lui în genere; expresiunea con-

ține și cele din v. 30, dar nu exprimă escluziv numai aceasta, ci: unul care pe sine s'a perdut.[1]) *În acea țară*; κατά=*peste, în* (Win. p. 373. a). *Și el*: din partea sa. *S'a lipit* arată cât inzista să fie primit în serviciul cetățeanului. *L-a trimis*; subiectul precedent devine obiect. *Să pască porcii*: cele mai urgisite animale la Iudei; necurate. *Să-și sature pântecele*; iar ℵBDLR, mai multe Verz. citesc: *să se sature* — pare corectură după 16, 21. ἀπό stă aci ca la verbele cari exprimă umplere (Win. p. 189). κεράτιον = *roșcovă (Ceratonia siliqua*, L.); era nutrețul animalelor, dar și al săracilor. *Nu-i da*: roșcovele cu cari se nutreau porcii; nimene nu-i avea grija.

17. Iar venindu-și în sine zise: Câți năimiți ai tatălui meu au prisos de pâne! iar eu pier aicî de foame. 18. Sculându-mă voiu merge la tatăl meu și voiu zice lui: Tată, păcătuit-am la cer și înaintea ta, 19. nu mai sunt vrednic a mă numi fiul tău; fă-mă ca pe unul din năimiții tăi. 20. Și sculându-se a venit la tatăl său. Iar fiind el încă departe l-a văzut tatăl său și i-s'a făcut milă, și alergând a căzut pe grumazul lui și l-a sărutat. 21. Iar feciorul zise lui: Tată, păcătuit-am la cer și înaintea ta, nu mai sunt vrednic să mă numesc fiul tău. 22. Iar tatăl zise slugilor sale: Aduceți haina dântâiu și-l îmbrăcați pe el, și dați inel în mâna lui și încălțeminte în picioare, 23. și aduceți vițelul cel gras, junghiați-l și mâncând să ne veselim, 24. căci fiul meu acesta mort era și a înviat, perdut era și s'a aflat. Și începură a se veseli. *Venindu-și în sine*: la conștiența stării sale decăzute. Mizeria spirituală prezentă, comparând-o cu fericirea de mai nainte, îndeamnă pe păcătos a se opri în calea păcatului; după aceea urmează dorința fericirii avute: *sculându-mă mă voiu duce* etc. περισσεύονται: au prisos; sunt îndestuliți peste măsură (Mt. 13, 12. 25, 29). *La cer*: la Dumnezeu care locuește acolo (20, 4. Mt. 21, 25). Sinceritatea părerii de rău se exprimă în recunoașterea că a vătămat

[1]) *Iosif Flaviu*, Antiq. 12, 4, 8 cf. Efez. 5, 18. *Arist.* Eth. Nic. 4, 1: τοὺς ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀχολασίαν δαπανήρους ἀσώτους καλοῦμεν.

lumea spirituală și întreagă ordinea morală; el însuș, nu îndemnat de altul. *Înaintea ta:* raportul etic al faptei către subiectul vătămat să înfățișează ca cum acest subiect ar fi fost prezent la săvârșirea f pteĭ. *Nu mai sânt vrednic* etc.: smerenia în urma stării morale cauzată de el însuș. *Fă-mă* etc.: voesc să fiŭ ca un năimit (Gen. 48, 20. Is. 41, 15). V. 20 sq. arată că hotărîrii urmează executarea. *La tatăl său:* acesta este unica luĭ scăpare. *Iar fiind el încă* etc.; tatăl să înfățișează că aștepta pe fiul său să se întoarcă. *L-a sărutat* cf. Mt. 26, 48. Iubirea neașteptată a părinteluĭ suprimă ultimele cuvinte ale propusuluĭ: *Fă-mă ca pe unul din năimiții tăi.* στολή e supravestmêntul lung și larg al nobililor. *Haina dântâiŭ:* cea maĭ prețioasă (*Zigaben;* iar la artic. după substantivul neartic. Win. p. 132), nu: talarul care l-a purtat maĭ nainte (*Teofilact*). *Inel . . încălțeminte* aveaŭ numaĭ ceĭ liberĭ, sclavii nu. *Vițelul* e artic. exprimându-să: cel cunoscut. *Mort era . . perdut* etc.: pentru mine, căcĭ se dusese în țară depărtată. *Zigaben: Moarte și perdere numește păcatul, înviere și aflare pocăința.*

25. Iar feciorul luĭ cel maĭ mare era la câmp; și cum venind s'a apropiat de casă, a auzit muzică și jocurĭ. 26. Și chiemând pe unul din slugĭ l-a întrebât ce sânt aceste? 27. Iar el zise luĭ că fratele tĕŭ a venit și a junghiat tatăl tĕŭ vițelul cel gras, că l-a primit sânĕtos. Muzica și jocurile să executaŭ de sclavĭ și eraŭ îndatinate la ospețe și petrecerĭ (Ex. 15, 20. Jud. 11, 34). *Ce sânt aceste:* ce însemnează? Sclavul amintește numaĭ *vițelul cel gras*, căcĭ celelalte să înțeleg de sine la ospețe. *Sânĕtos:* cu trupul. *Zigaben* ia în înțeles etic: *Lăpădând boala prin pocăință.*

28. Iar el s'a mâniat și nu voia să între. Iar tatăl sĕŭ eșind ruga pe el. 29. Iar el rĕspunzând zise tatăluĭ: Iată atâția anĭ slujesc ție și nicĭcând n'am călcat porunca ta, și mie nicĭ odată nu mĭ-aĭ dat un ied ca să mă bucur cu prieteniĭ meĭ. 30. Iar când veni acest fiŭ al tĕŭ, care a mâncat averea ta cu curvele, aĭ junghiat luĭ vițelul cel gras. *Ruga pe el:* să între în casă. *Atâția anĭ* etc.; cel din lege e sclav pentrucă slujește numaĭ de frica de

pedeapsă. *Nicicând* etc.: acest fecior se declară pe sine drept. *Şi mie* are emfază. *Un ied;* nicĭ atâta nu mĭ-aĭ dat, deşi are maĭ puţină valoare. *Acest fiŭ al tĕŭ*: el neagă orice raport către acela; exprimă despreţul sĕŭ pentru acela, care sĕ potenţează în lipsa de orice semn de iubire când descopere vieaţa luĭ zicênd: *care a mâncat averea* etc.

31. Iar el zise luĭ: Fiule, tu totdeuna eştĭ cu mine, şi toate ale mele sûnt ale tale. 32. Dar sĕ cuvenea sĕ ne bucurăm şi veselim, că fratele tĕŭ acesta mort era şi a înviat, perdut şi s'a aflat. *Totdeuna* arată ce are feciorul acesta faţă de fratele sĕŭ. Imperf. *χαρῆναι ἔδει* pune şi maĭ mult în vedere feciorulŭĭ maĭ mare datorinţa întrelăsată. *A înviat;* mort era maĭ nainte (Mt. 9, 18. Io. 5, 25. Rom. 14, 9).

Feciorul maĭ mare sûnt Iudeiĭ — cum explică deja *Tertulian* (De pud. c. 7, 8), cel maĭ mic sûnt păgâniĭ — ce sĕ primeşte de ceĭ maĭ mulţĭ explicatorĭ până în zilele noastre (*Tertulian, Ambrozie, Augustin* etc.). Foarte de timpurĭŭ se rapoartă parabola la ceĭ drepţĭ şi păcătoşĭ (*Ieronim* etc.). *Zigaben* a desvoltat maĭ consecvent contrastul între drepţĭ şi păcătoşĭ. Înţelesul paraboleĭ este: Păcătoşia nu eschide convertirea şi graţiarea; iar celce nu are păcate grele nu are dreptul sĕ privească la păcătosul convertit cu mândrie şi displăcere. Aci sĕ descriŭ foarte vioiŭ desvoltarea şi curgerea păcatuluĭ şi a pocăinţiĭ. Nicĭunde nu aflăm o cunoştinţă aşa profundă a inimiĭ omeneştĭ şi o espunere psihologiceşte consecventă a procesuluĭ ce-l face păcatul — în individ şi omenire —; a lăpădăriĭ pe încetul şi liberarea deplină prin graţia dzeească de cătuşele luĭ. Fiecare cititor vede descris internul sĕŭ dându-i-sĕ mângâere şi provocându-sĕ la pocăinţă. Cele 2 parabole precedente propun graţia prevenitoare, aci lucrarea omuluĭ cuprins de durere pentru păcatele sale. Fariseiĭ n'aŭ dreptul sĕ se supere pe Dzeŭ dacă e bun; sûnt ruşinaţĭ descoperindu-li-sĕ starea sufletească a păcătosuluĭ care se întoarce la Dzeŭ. Singuraticele părţĭ nu sĕ pot explica în detail. V. 11—24 tratează despre păcat, convertirea şi primirea fiuluĭ perdut, v. 25—32. înfăţişează purtarea fiuluĭ maĭ bĕtrân.

§. 94. Raportul adevĕrat cătră împĕrăţia mesianică, 16, 1—17, 10.

Fără a indica legătura externă cu cele precedente împărtĕşeşte Lc. cuvêntările luĭ Isus rostite cătră învĕţăceĭ şi fariseĭ.

a) Parabola despre economul prudent, 16, 1—9.

1. Iar el zicea cătră învĕţăceĭ: Un om oarecare era bogat care avea econom, şi acesta a fost pîrît la el ca risipind averea luĭ. 2. Şi chiemându-l pe el zise luĭ: De ce aud aceasta de tine? Dă seamă de economia ta; căcĭ nu maĭ poţĭ fi econom. *Iar el zicea*: maĭ nainte grăise fariseilor şi cărturarilor (15, 2 sq.), acum se adresează învĕţăceilor (în înţeles larg). *Un om oarecare* etc. nu sĕ poate determina maĭ aproape. Exegeţiĭ cred că sûnt Romanii, împĕratul roman, lumea, diavolul ca stăpânul lumiĭ, mamona ca reprezentantul avuţieĭ; *Teofilact şi Zigaben*: Dzeŭ — care părere din urmă e maĭ probabilă, pentrucă Dzeŭ e stăpânul tuturor averilor, iar omul e numaĭ administrator, deşi le chivernisĕşte lib r. *Econom*: sĕ lua dintre sclavĭ; era pus peste servitorĭ; administra gospodăria. Aicĭ însă avem de înţeles unul care este maĭ liber. *Averea luĭ*: a omuluĭ bogat. *Ca* înaintea luĭ *risipind* exprimă că învinovăţirea e reală din punctul de vedere al subiectuluĭ: o părere. *A fost pîrît* (διεβλήθη) arată că insinuarea e secretă, dușmănoasă. τί τοῦτο ἀκούω περὶ σοῦ e contragere din propoziţia relativă cu cea întrebătoare: τί τοῦτό ἐστιν ὃ ἀκούω περὶ σοῦ (Win. p. 583, 3). Economul trebue sĕ dee seamă nu numaĭ ca sĕ se mântuească de învinovăţire, ci sĕ-şĭ depună oficiul.

3. Iar economul zise întru sine: Ce voiŭ face, căcĭ domnul meŭ ia economia dela mine? A săpa nu pot, a cerşi mĕ ruşinez. 4. Ştiŭ ce voiŭ face, ca când voiŭ fi scos din economie sĕ mĕ primească în casele sale. Economul se familiarizează cu hotărîrea stăpânuluĭ de a-l scoate din diregĕtorie; de aceea grijeşte de viitorul sĕŭ. Muncă grea trupească nu poate sĕvêrşi, iar a trândăvi cerşind se ruşinează. ἔγνων τί ποιήσω=am ajuns la cunoştinţă, adecă: acum ştiŭ ce sĕ fac. ὅταν nu=în caz dacă,

pentrucă depunerea lui din oficiu e sigură, ci exprimă timpul, *când* (Win p. 289. 4). Subiectul la *mĕ vor primi* sûnt oamenii pe care îi are în minte, datoraşii stăpânului sĕu.

5. Şi chiemând la sine pe fiecare din datornicii domnului sĕu zise celui dântâiu: Cu cât eşti dator domnului meu? 6. Iar el zise: Cu o sută de baţi de untdelemn. Iar el zise: Ia scrisoarea ta şi şĕzênd îngrabă scrie cincizecĭ. 7. Apoĭ zise altuia: Iar tu cu cât eşti dator? Iar el zise: Cu o sută de core de grâu. Zice luĭ: Ia scrisoarea ta şi scrie optzecĭ. Aci sĕ arată cum economul nedrept, dar prudent, caută sĕ oblige pe oameni de a-l primi dupăce stăpânul sĕu îl va alunga. Timpul scurt între ameninţare şi executarea hotărîrii stăpânului îl foloseşte a reduce datoriile. Aceştĭ datornicĭ nu sûnt arendaşi, ci oameni (*χρεοφιλέτης*) saŭ comercianţi care luaseră naturaliile fără sĕ le plătească; contrast la *δανειστής*. Din *ἕνα ἕκαστον* reesă că ceĭ doĭ datoraşi sûnt amintiţi numaĭ ca exemple. *γράμματα* e obligaţia ce o scrisese fiecare. *Bat* (בת) era măsură pentru fluidităţi, după *Iosif Flaviu* (Antiq. 8, 2, 9) = o metrite atică, după alţiĭ era maĭ mică. *Îngrabă:* pentrucă timpul zoreşte. *Core* (*κόρος* כר) era măsură pentru uscate; 10 baţi, după *Iosif Flaviu* (Antiq. 15, 9, 2) cuprinde 10 medimne atice. Deosebirea în scărîţare (6, 7) e numaĭ schimbare în descrierea concretă şi singuraticele trăsĕturĭ nu aŭ importanţă.

8. Şi a lăudat domnul pe economul nedreptăţiĭ, că înţelepţeşte a făcut; căcĭ fiiĭ veacului acestuia sûnt maĭ înţelepţĭ decât fiiĭ luminiĭ întru neamul lor. 9. Şi eŭ zic vouĕ, faceţi-vĕ vouĕ prietenĭ din mamona nedreptăţiĭ, ca când se depărtează sĕ vĕ primească în corturile vecinice. Fără îndoială este că abia după depărtarea economului domnul a experiat ceeace făcuse acela şi l-a lăudat. *τῆς ἀδικίας* e gen. qual. la *τὸν οἰκονόμον*; aşa sĕ numeşte acesta, pentrucă bunul străin l-a tratat ca al sĕu. Lauda sĕ rapoartă la prudentă, nu la nedreptate: risipind averea stăpânului a grijit de viitorul sĕu. Motivul la *înţelepţeşte a făcut* este: *căcĭ fiiĭ veacului* etc. Expresiunea *fiiĭ veacului acestuia* e evraizm (בני העולם הזה) = aceia care cu toată fiinţa lor petrec numaĭ în această lume a pĕcatului. Eĭ

sûnt în lume mai prudenţi decât fiii luminii, decât ceîce se lapădă de interesele timporale şi vieţuesc numai graţieĭ luĭ Cristos (Io. 12, 36; 1. Tes· 5, 5. Efez. 5, 8). Aceste cuvinte sûnt ale luĭ Isus şi nu ale stăpânuluĭ din parabolă. εἰς τὴν γενεὰν τὴν ἑαυτῶν = pentru timpul neamuluĭ lor; când trăesc şi aŭ afacerĭ uniĭ cu alţiĭ. *Şi eŭ* să zice spre deosebire de *domnul* din v. 8., iar ὑμῖν de *economul nedreptăţiĭ*. Aplicarea: Şi eŭ vă îndemn să folosiţi averea pentru scopurile voastre ca amintitul econom. *Faceţi-vă voue prieteni:* învăţăceiĭ să fie prudenţi. Prieteniĭ lor vor fi bunurile dăruite de Dzeŭ, cari le administrează conform poruncilor luĭ: dând milostenie etc. ἑαυτοῖς e *dat. commodi.* La *mamona* cf. Mt. 6, 24. τῆς ἀδικίας e gen. qualit. Avuţia să numeşte nedreptate pentrucă în cele mai multe cazurĭ să agoniseşte pe această cale[1]) saŭ să întrebuinţează rĕŭ[2]). ἐκ însemnează izvorul, cauza din care purcede ceva (Win. p. 344 sq.). Cu aceasta nu să încuviinţează a agonisi banĭ în chip necinstit şi a-ĭ întrebuinţa spre scopurĭ bune, nicĭ să căutăm a ne mântui de aceste lucrurĭ trecĕtoare: ci să zice numai că astfel putem scăpa de primejdiile avuţieĭ şi să ne adunăm merite. ὅταν ἐκλίπῃ; subiectul e mamona: când a eşit saŭ iesă. Vine timpul când dispare: la moartea fiecăruia, saŭ mai bine: la paruzie. Recepta citeşte ἐκλίπητε = veţi muri; LXX şi scriitoriĭ profani întrebuinţează verbul în acest înţeles. *Vĕ vor primi:* prieteniĭ amintiţi. *Corturile vecinice*: în împĕrăţia mesianică (Io. 14, 2).

b) Îndemnarea a sluji numai luĭ Dumnezeŭ, 16, 10—13.

10. Cel credincios întru puţin şi în mult credincios este, şi cel nedrept întru puţin şi în mult nedrept este. 11. Dacă decĭ n'aţĭ fost credincioşĭ întru mamona nedreptăţiĭ, cine vĕ va încrede cele adevĕrate? 12. Şi dacă n'aţĭ fost credincioşĭ

[1]) *Irineŭ* (adv. haer. 4, 30. 3): „Quaecunque enim cum essemus ethnici de iniustitia acquisivimus, haec, cum crediderimus, in dominicas utilitates conversantes iustificantur". *Ieronim* ep. ad Hed. qu. 1: „Pulcre dixis de iniquo: omnes enim divitiae de iniquitate descendunt, et nisi alter perdiderit, alter non potest invenire. Unde et illa vulgata sententia mihi videtur esse verissima: Dives aut iniquus aut iniqui haeres". *Augustin, Crizostom, Teofilact* etc.

[2]) *Tertulian* l. c.: „Iniustitiae enim auctorem et dominatorem totius saeculi nummum scimus omnes". *Zigaben* etc.

în cele străine, cine va da vouĕ ce este al vostru? 13. Nicĭo slugă nu poate sluji la doĭ domnĭ; căcĭ saŭ pe unul va urî şi pe celalalt va iubí, saŭ de unul se va lipi şi pe celalalt va despreţui. Nu puteţĭ sluji luĭ Dumnezeŭ şi mamoneĭ. *Credincios:* către Dumnezeŭ. Cine administrează bine bunurile pământeştĭ *(puţin)* împărtĕşind şi pe aproapele, aceluia sĕ pot încredinţa şi bunurĭ spirituale *(mult)*. Chipul administrăriĭ celor dântâĭ arată cum sĕ va proceda cu celelalte. V. 11. e aplicarea v. precedent. *N'aţĭ fost credincioşĭ:* averile voastre nu le-aţĭ întrebuinţat după voea luĭ Dumnezeŭ. τὸ ἀληθινόν cf. Io. 1, 9. e identic cu πολύ: bunurile spirituale cari corespund întru toate ideiĭ. V. 12 mamona sĕ numeşte ceva *străin,* nu: ce e proprietatea altuia, ci: ceeace nu corespunde firiĭ omuluĭ, este acesteia străin; iar bunurile spirituale sûnt ale noastre, pentrucă ni s'aŭ dat de Dumnezeŭ şi formează zestrea noastră spirituală. Variantă avem ἡμέτερον şi ὑμέτερον. Averea (mamona) poate lesne preocupa pe om, şi-l supune, îĭ devine idol, stăpân; de aceea: *Nicĭo slugă* etc. cf. Mt. 6, 24 (Acta 10, 7. Rom. 14, 4).

c) Timpul de acum e potrivit a intra în împărăţia mesianică, 16, 14—18.

14. Iar aceste toate auzirĭ fariseiĭ iubitorĭ de argint fiind, şi-l batjocureaŭ. 15. Şi zise lor: Voĭ sûnteţĭ care vĕ faceţĭ dreptĭ înaintea oamenilor, iar Dumnezeŭ cunoaşte inimile voastre; că ce este înalt la oamenĭ urîciune este înaintea luĭ Dumnezeŭ. *Auzirĭ fariseiĭ:* nu numaĭ învĕţăceiĭ luĭ Isus, ci şi aceştia auziserĕ cuvintele luĭ de maĭ nainte. ἐκμυκτηρίζειν propriŭ=*a strîmba din nas,* apoĭ *a batjocuri;* izvorul sûnt mândria şi făţărnicia. Eĭ credeaŭ că sânţenia şi agonisirea de averĭ sĕ pot îmbina. *La oamenĭ* e contrast la *înaintea luĭ Dumnezeŭ:* eĭ se arată dreptĭ oamenilor şi aceştia îĭ preamăresc, iar Dumnezeŭ le cunoaşte lăuntrul, de aceea îĭ urĕşte (Ps. 138, 6).

16. Legea şi prorociĭ până la Ioan! De atunci împărăţia luĭ Dumnezeŭ sĕ binevesteşte şi fie-

care se sileşte spre ea. 17. Iar mai lesne este să treacă cerul şi pământul decât să cadă o liniuţă din lege. 18. Tot celce îşi lasă muierea sa şi ia alta preacurveşte, şi celce ia pe cea lăsată de bărbat preacurveşte. Legătura acestor v. cu cele precedente este: Mântuitorul condamnase pe fariseĭ numindu-ĭ uriciune înaintea luĭ Dumnezeŭ, deşi eĭ se credeaŭ mai bunĭ decât alţiĭ. Acum motivează această sentenţă cu legea mozaică (Io. 5, 45) care a existat în forma primitivă numai până la Botezătorul, iar de atunci a început altă ordine a lucrurilor: împărăţia mesianică, în care toţi să se silească a intra. În împărăţia nouă legea T. V. are valoare după esenţă, pentrucă e vecinică (v. 17) — dar curată de adausurile omeneşti. Aceasta să dovedeşte cu exemplul din v. 18. De aci urmează că fariseiĭ nu se mai pot scuza cu nimica: aŭ avut pregătirea, acum aŭ realizarea împărăţieĭ luĭ Dumnezeŭ. *Legea şi prorociĭ* întregesc Părinţiĭ şi *Zigaben*: *aŭ prorocit*, dar mai bine cu *Teofilact*: *eraŭ*. *Până la Ioan*: până la acesta aŭ existat lege şi proroci (Mt. 5, 17); aŭ avut valoare în totalitatea lor, pentrucă el este ultimul profet. βιάζεται exprimă că spre a intra în împărăţia luĭ Dumnezeŭ să întrebuinţează forţă: toată seriozitatea pocăinţiĭ, lăpădarea de sine (Mt. 11, 22 sq.). *Să cadă o liniuţă* = a o face nevalidă (Mt. 5, 18). La v. 18 cf. Mt. 5, 32. 19, 9. Mc. 10, 2. 4. 11. Isus alege acest exemplu spre a arăta validitatea legiĭ, pentrucă raportul între bărbat şi muiere înfăţişează mai bine cum fariseiĭ şi poporul condus de eĭ se purtaŭ faţă de descoperirea dumnezeească şi de aşezămintele puse de eĭ (Rom. 7, 1—3).

d) Parabola despre omul bogat şi sărac, 16, 19—31.

19. Iar era un om oarecare bogat, şi se îmbrăca în porfiră şi vison veselindu-se în fiecare zi luminat. 20. Iar oarecare sărac cu numele Lazar fusese aruncat înaintea porţiĭ luĭ plin de bube 21. şi poftea să se sature de ce cădea de pe masa bogatuluĭ; ci şi câniĭ venind lingeaŭ bubele luĭ. *Şi* e trecere: ca să vĕ arĕt urmarea bogăţieĭ, deci *era* etc., ceeace avuse el în vedere deja v. 14—18; el justifică

învĕţătura din v. 9—13 *(Teofilact)*. *Porfiră* e materia de lână în coloare purpurie; mai nainte sĕ folosea numaĭ a confecţiona haine sânţite (Num. 4, 6 sq.), apoĭ haine pentru femeĭ; pe timpul Romanilor era supravestmêntul nobililor. *Vison* e pânză fină din Egipet, numită aşa pentru coloarea albă (Ezech. 27, 7. 16). Din această materie sĕ făceaŭ hainele de desupt. Numele *Lazar* derivă dela לעזר (scurtat din אל עזר=*Dumnezeŭ ajută*, nu dela לא עזר=*fără ajutor*) — exprimă nevoea acestuĭ om. Bogatul nu sĕ numeşte cu numele; de aceea a dedus *Zigaben*, raportându-se la Ps. 15, 4, că e lăpĕdat de Dumnezeŭ. Alţiĭ zic că numindu-sĕ săracul arată simpatia luĭ Isus cătră el. Probabil este că numele Lazar sĕ adauge de Lc. (7, 40) şi trebue luat în înţeles simbolic: Dumnezeŭ ajută în nevoĭ — aşa parabola păstrează caracterul sĕŭ, nu devine istorie. *ἐβέβλητο* arată tratare abruscă a săraculuĭ: a fost oarecum lăpĕdat înaintea porţiĭ, ca sĕ capete ajutor dela cel bogat. *εἱλκωμένος* derivă dela *ἕλκουν* (Win. p. 70. 8). Recepta citeşte: *sĕ se sature de sfărămăturile cari cad*, dar *sfărămăturile cari* lipsesc ℵBL. unele Minusc. Verz. şi Părinţi — poate fi glosă din Mt. 15, 27. După *masa bogatuluĭ* citesc unele Minusc. *şi nimene nu-i da* — glosă din 15, 16. *Poftea;* nu sĕ poate hotărî de a căpĕtat din sfărămăturĭ orĭ nu. Bogatul, fără îndoială, putea face maĭ mult pentru dênsul, dar a accentua cât de puţină milă de alţiĭ are acest om este scopul paraboleĭ, ce sĕ ilustrează prin contraste: unul e îmbuibat, altul lipsit de tot. *Ci şi câniĭ* etc.; animalele aceste arată compătimire cu cel sărac *(Ieronim* etc.); alţiĭ: câniĭ lingênd ranele îĭ măreaŭ durerile *(Teofilact, Zigaben)*. *Crizostom* zice că Lazar era cadavru viŭ neputêndu-se apĕra de câniĭ cari-l atacă; asemene *Zigaben*.

22. Şi a fost de a murit săracul şi a fost dus de îngerĭ în sinul luĭ Avram; dar a murit şi bogatul şi s'a îngropat. După o vieaţă plină de toate lipsurile şi după una îmbelşugată cu toate desfătările urmează moartea — în deosebite chipurĭ. Lazar e purtat de îngerĭ, iar bogatul îngropat şi uitat peste puţină vreme. *A fost dus de îngerĭ* nu exprimă că cel sărac n'a fost înmormêntat, ca cum trupul ar fi fost dus de îngerĭ, ci sĕ ia despre suflet. *Non possunt ingredi Paradisum nisi justi, quorum animae eo*

feruntur per angelos (Targum Cantic. 4, 12). Înmormêntarea lui Lazar nu se aminteşte părênd lucru secundar *(Zigaben: Pentrucă nu grijeaŭ de înmormêntarea săracilor). S'a îngropat* accentuează înmormêntarea — deşi s'a făcut cu multă pompă — faţă de onoarea de care s'a împărtĕşit Lazar. Teologia evreească învaţă că sufletele oamenilor petrec până la înviere şi judecată în locul numit *Şeol* saŭ *Hades.* Acesta are două despărţĕminte: *paradisul* pentru cei drepţi, şi *gheena* pentru păcătoşi, cf. *Ruth R.* 1, 1: *„Illi descendunt in Paradisum, hi vero descendunt in Gehennam.“* Rabinii mai însemnează locul deosebit de fericire *sinul lui Avram;* dar se poate cugeta şi la ospeţe, unde şĕzênd pe perinĭ fiecare venea cu capul pe sinul, pieptul celuialalt (Mt. 8, 11. Io. 13, 23).

23. Şi în iad ridicându-şi ochiĭ sĕĭ, fiind în chinurĭ, vede de departe pe Avram şi pe Lazar în sinul luĭ. 24. Şi el strigând zise: Părinte Avrame, miluieşte-mĕ şi trimite pe Lazar sĕ-şi întingă vêrful degetuluĭ sĕŭ în apă şi sĕ-mi rĕcorească limba, că mĕ chinuesc în văpaea aceasta. *Ridicându-şi ochiĭ; Midraş Pred.* 7, 14 zice: *Paradisus et Gehenna ita posita sunt, ut ex uno in alterum prospiciant.* Cu ᾅδης traduce LXX *Şeol* — aci fără îndoială trebue înţeles iadul. *βάσανος* cf. pag. 52. obs. Plur. *κόλποι* sĕ întrebuinţează şi la clasicĭ de sinul cuiva. Bogatul în chinurĭ numeşte pe Avram părinte, pentrucă Evreiĭ credeaŭ că eĭ nu pot ajunge în iad, deoarece Avram stă la poarta acestuia şi-ĭ scapă pe toţĭ. El nu cere mai mult decât sĕ-ĭ recorească limba. *βάπτειν ὕδατος* Win. p. 190. c. Şi aci nu trebue sĕ ne închipuim că bogatul cu persoana întreagă se află în iad. Aci s'aŭ pus întrebările, d. e. degetul luĭ Lazar, limba celuĭ bogat în iad, focul este material? Noĭ trebue sĕ ştim că avem o parabolă, în care nu toate momentele aŭ importanţă, ci zugrăvesc ideea principală care este aicĭ: Cel bogat a fost pedepsit, iar săracul Lazar remunerat. *Augustin* zice: *Melius est dubitare de occultis quam litigare de incertis. Illum quippe divitem in ardore poenarum et illum pauperem in refrigerio gaudiorum intelligendos esse non dubito. Sed quomodo intelligenda sit illa flamma inferi, ille sinus Abrahae, illa lingua divitis, ille digitus pauperis, illa sitis tormenti, illa stilla refrigerii, vix for-*

tasse a mansuete quaerentibus, a contentiose autem certantibus nunquam invenitur.

25. Iar Avram zise: Fiule, adu-ţĭ aminte că aĭ luat cele bune ale tale în vieaţa ta, şi Lazar aşijderea cele rele; iar acum aicĭ se mângâe, iar tu te chinueştĭ. 26. Şi peste toate aceste între noĭ şi voĭ prăpastie mare s'a întărit, ca ceĭce ar vrea să treacă de aicĭ la voĭ să nu poată, nicĭ ceĭ de acolo să treacă la noĭ. *Aşijderea:* în vieaţă a avut cele rele. Răspunsul din partea luĭ Avram: *Fiule* corăspunde agrăirii *Părinte* din v. 24. De aceea vedem că bogatul era israilltean, dar originea luĭ trupească dela Avram nu foloseşte. Pe *aĭ luat* este accentul refuzuluĭ: tu aĭ luat deja ce ţi să cădea, decĭ nu maĭ poţĭ cere. *Cele bune ale tale:* cari tu aĭ meritat; *cele rele* = răul ce trebue să supoarte (Rom. 11, 36. 16, 27). Avram îĭ demonstră aşa că există deplină dreptate: pe pământ cel bogat a fost mulţumit, iar Lazar nu; acum să întâmplă contrarul. V. 26. descrie neputinţa de a trece dintro parte în ceealaltă. *Peste toate aceste:* pelângă cele amintite să maĭ adauge (3, 20 cf. Efez. 6, 16). După *argumentum ab aequo* (v. 25) urmează *argumentum ab impossibili* de a împlini cererea luĭ. *χάσμα=prăpastie, adâncime;* e zugrăvire adese întrebuinţată la clasicĭ (LXX 2. Sam. 18, 17). La rabinĭ nu ne întimpină socotinţa aceasta (astfel de despărţire), ci că cele 2 părţĭ sânt despărţite cu primez, saŭ între ele ar fi loc de o palmă, saŭ ca un fir de aţă. *S'a întărit:* nu maĭ poate fi depărtat. *ὅπως* exprimă scopul luĭ *între* până la *s'a întărit. οἱ ἐκεῖθεν* (Recepta; ℵBL Vulg. Itala aŭ numaĭ *ἐκεῖθεν)* e atracţiune în loc de *οἱ ἐκεῖ ἐκεῖθεν*, saŭ trebue să întregim *θέλοντες διαβῆναι* (Kühner §. 448, a. obs. 1).

27. Iar zise: Rogu-te decĭ, Părinte, ca să-l trimiţĭ în casa tatâluĭ meŭ; 28. căcĭ am cincĭ fraţĭ; ca să le mărturisească lor, ca să nu vină şi eĭ la acest loc de muncă. 29. Iar Avram zise: Aŭ pe Moisi şi pe prorocĭ; să asculte de eĭ. 30. Iar el zise: Nu, părinte Avrame, ci de va merge cineva din morţĭ la dânşiĭ, se vor pocăi. 31. Iar el zise luĭ: Dacă nu ascultă de Moisi şi de prorocĭ, măcar de s'ar scula cineva din morţĭ nu se

vor îndupleca. *Să le mărturisească:* ce pătimesc eŭ pentrucă nu m'am pocăit. *Ca să nu vină* etc.: prin vieaţă desfrênată, fără Dzeŭ. *Teofilact: Vezi cum prin muncă a ajuns la cunoştinţă.* Dupăce bogatul în chinurĭ vede că pentru sine nu maĭ este mântuire, îşĭ aduce aminte de fraţiĭ sĕĭ şi voeşte a-ĭ scăpa de chinurile viitoare. *Crizostom* înţelege numĕrul 5 despre cele 5 simţurĭ, *Augustin* despre cele 5 cărţĭ ale luĭ Moisi. *Aŭ pe Moisi şi pe proorocĭ:* în aceştia e cuprinsă voea luĭ Dumnezeŭ; aceştia le pot spune ce trebue sĕ facă ca sĕ fie plăcuţĭ luĭ. Cel osândit însă rĕspunde îndată — maĭ întrerupênd pe Avram: *Nu, părinte* etc.; eĭ nu-ĭ vor asculta, ci etc. *Din morţĭ* sĕ leagă cu *va merge:* trimis din împĕrăţia morţilor de va merge vrunul la eĭ. πεισθήσονται nu = πιστεύσουσιν *(Vulg. Zigaben* etc.), ci: se vor îndupleca, vor fi căştigaţĭ, anume la pocăinţă. Sĕ eschide orĭce posibilitate a pocăinţiĭ. Descoperirea dzeească e suficientă pentru mântuirea omuluĭ. Pocăinţa — unica cale a scăpa de vecĭnica perzare — însă presupune credinţă adevĕrată, care este şi productul voinţiĭ omuluĭ (Io. 12, 10. Mt. 28, 11. Acta 4, 10 cf. Efez. 2, 5 sq.).

e) Despre scandalizare, 17, 1—4.

(Mt. 18, 6. 7. 21. 22. Mc. 9, 42).

Atitudinea fariseilor faţă de Isus — îndeosebĭ după cele precedente (16, 15—31) — putea sĕ smintească pe învĕţăceĭ. Mântuitorul le spune decĭ a se feri de orĭce vină ce şĭ-ar atrage cineva scandalizând pe credincioşĭ; a îndrepta pe celce dă anză la scandelă şi a-l ierta dacă urmează sfaturile lor, ca nu respingêndu-l sĕ l piardă pentru împĕrăţia mesianică.

1. Iar zise către învĕţăceiĭ sĕĭ: Nu sĕ poate ca sĕ nu vină scandalele, dar vaĭ prin cine vin. 2. Maĭ bine ar fi luĭ de şĭ-ar lega o piatră de moară de grumazul sĕŭ şi sĕ se arunce în mare, decât sĕ smintească pe unul din aceştĭ maĭ micĭ. 3. Luaţĭ aminte de voĭ. De va greşi ţie fratele tĕŭ, ceartă-l pe el, şi de se va pocăi, iartă luĭ. 4. Şi dacă de şepte orĭ în zi va greşi ţie, şi de şepte orĭ de se va întoarce, iartă luĭ. ἀνένδεκτόν ἐστιν = οὐκ

ἐνδέχεται = *nu să poate.* Gen. *τοῦ μὴ ἐλθεῖν* depinde dela adiect. substantivat: neputința neveniriĭ (Win. p. 308). La v. 2: cf. Mt. 18, 6. *Să smintească*, adecă rămânênd în vieață. *Din aceștĭ maĭ micĭ* sûnt învățăceiĭ; aceștia să seduc (10, 42), nu copiiĭ saŭ credincioșiĭ slabĭ încă în credință. *Aceștĭ* e deictic; în opunere cu fariseiĭ mândri. Înainte de a sminti pe unul din aceștia maĭ bine ar fi să piară din lume. *Luați aminte de voĭ*; admonarea generală să aplică la învățăceĭ: și eĭ pot sminti pe cineva. La v. 3. cf. Mt. 18, 15. 21. *De va greși,* Mt. 18, 15. *Ceartă-l pe el; Zigaben: Mustră-l frățește și îndreptându-l*; modul luĭ *ἐπιτιμᾶν* nu să spune (cf. Mt. 18, 15 sq.). *Iartă luĭ*; trece evangelistul la Mt. 18, 21 sq. *De șepte orĭ* exprimă un numĕr nehotărît de mare: orĭ de câte orĭ, cf. Mt. 18, 21, Ps. 119, 164. *Se va întoarce* e moment descriptiv: va fi venit înderĕt la tine; maĭ nainte se depărtase de el.

f) Puterea credinții, 17, 5—10.

5. Și apostoliĭ ziseră Domnuluĭ: Adaoge-ne nouĕ credință. 6. Iar Domnul zise: Dacă aveți credință ca un grăunț de mușt̆ar, ați zice sicaminuluĭ acestuia: Desrădĕcinează-te și te sădește în mare, și v-ar fi ascultat pe voĭ. 7. Iar cine din voĭ dacă are slugă care ară saŭ paște turma, când a venit din câmp va zice luĭ: Îndată trecĭ de șĕzĭ? 8. Aŭ nu va zice luĭ: Gătește ce să cinez, și încingêndu-te slujește-mĕ până voiŭ mânca și voiŭ bea, și după aceste mănâncă și bea tu? 9. Aŭ doar va mulțumi slugiĭ pentrucă a făcut ce-ĭ poruncise? Nu mi să pare. 10. Așa și voĭ, când veți face toate celece s'aŭ poruncit vouĕ, ziceți că slugĭ netrebnice sûntem, am făcut ce eram datorĭ să facem. Isus demonstră aci învățăceilor că eĭ trebue să facă toate ce li s'aŭ poruncit, cum și sluga, care venise dela lucru în câmp, sĕvârșește și alte lucrărĭ fără a aștepta mulțumire (1. Tim. 1, 12; 2. Tim. 1, 3). *Apostoliĭ:* aceștia, din mulțimea învățăceilor, îl roagă să le înmulțească credința, pentrucă eĭ recunosc că nu pot satisface tot-

deuna cuvintelor din v. 3. 4. *εἰ ἔχετε — ἐλέγετε ἄν*. Schimbarea timpului în propoziţiĭ ipotetice, îndeosebĭ *εἰ* cu prez. indic. şi *ἄν* următor cu imperf. ocură şi la clasicĭ (Krüg. 54, 12. 7. Kühn. 574, 970) când nu sĕ neagă realitatea condiţieĭ, ci a urmăriĭ: dacă aveţĭ credinţă, aţĭ zice — dar aceasta nu are loc. De aicĭ urmează că Isus nu trage la îndoială credinţa învĕţăceilor după formă, dar nu află credinţa cu care s'ar putea muta copacĭ. Isus recunoaşte că cererea e la loc, descrie apoĭ puterea credinţiĭ adevĕrate (Mt. 17. 20). *συκάμινος* e *ficus sycomorus* (19, 4), care samĕnă cu dudul la frunze şi trunchiŭ, dar are rod ca smochinul. *Desrădĕcinează-te şi te sădeşte:* nu numaĭ sĕ iese din locul sĕŭ (Mt. 21, 21), ci sĕ se aşeze întrunul nepotrivit. *ὑπήκουσεν*, aorist. exprimă: îndată ar fi ascultat. *ἀνάπεσε*, alţiĭ citesc *ἀνάπεσαι* (Win. p. 71. obs. 3); *ἀλλά* sĕ rapoartă la înţelesul negativ al întrebăriĭ precedente. *τί δειπνήσω* în loc de *ὅ, τι δειπνήσω* (Win. p. 159). *φάγεσαι, πίεσαι* sûnt forme complecte dela pers. 2. viit. *φάγομαι, πίομαι* (Win. p. 84). *Ce-ĭ poruncise:* a ara şi paşte turma. Recepta citeşte după aceste cuvinte *luĭ* — adaus. *Nu mi sĕ pare* e omis ℵBLX şi unele Verz., dar există în AD*Γ*. *Aşa şi voĭ:* aplică la apostolĭ. Lucrând cele poruncite de credinţă — care nu e meritul nostru (Efez. 2, 8) — sĕ recunoaştem cu smerenie că n'am făcut destul (1. Cor. 9, 16. 18).

§. 95. Călĕtoria luĭ Isus la Ierusalim; minunĭ şi cuvĕntărĭ, 17, 11—19, 27.

a) Isus vindecă 10 leproşi, 17, 11—19.

Întâmplarea următoare demonstră că credinţa deosebeşte pe oamenĭĭ de aceeaş poziţie şi conduce la mântuire perfectă.

11. Şi a fost când mergea la Ierusalim, şi el trecea prin mijlocul Samarieĭ şi Galileiĭ. 12. Şi întrând el întrun sat l-aŭ întîmpinat zece bărbaţĭ leproşĭ, care stăteaŭ departe; 13. şi aceia ridicară glas zicênd: Isuse învĕţătorule, miluĕşte-ne. 14. Şi vĕzênd zise lor: Mergênd arĕtaţi-vĕ preoţilor. Şi a fost când mergeaŭ eĭ s'aŭ curăţit. 15. Iar unul din eĭ, vĕzênd că s'a tămăduit, s'a

întors cu glas mare mărind pe Dumnezeŭ; 16. şi a căzut cu faţa la picioarele luĭ mulţumindu-ĭ. Şi acesta era Samarinean. 17. Iar rĕspunzênd Isus zise: Aŭ nu zece s'aŭ curăţit? Ceĭ noauă unde sûnt? 18. Nu s'aŭ aflat întorcêndu-se sĕ dee mărire luĭ Dumnezeŭ fără numaĭ acesta de alt neam? 19. Şi zise: Sculându-te mergĭ; credinţa ta te-a mântuit. La *şi* cf. 5, 12. *αὐτός* nu e contrast la alţĭ călĕtorĭ care îndatinaŭ a trece prin Samaria (*Iosif Flaviu*, Antiq. 20, 6, 1), ci exprimă subiectul care lipseşte în *πορεύεσθαι* = el. *διὰ μέσον* (numaĭ aicĭ, cf. Fil. 2, 15) = *διὰ μέσου*=prin mijloc. Aicĭ însă însemnează (pentru *εἰς Ἰερουσαλήμ* şi 9, 53) că Isus venind din Galileea călĕtoreşte pe hotarul celor 2 provinţe. Samaria sĕ aminteşteântâiŭ, pentrucă sosind Isus la hotarele eĭ schimbă direcţia călĕtorieĭ şi Samarineanul are rol în naraţiune. *Zece*; *Zigaben*: *Ceĭ noauă eraŭ Iudeĭ, iar unul Samarinean*; *aceeaş boală i-a adunat auzind că Cristos va trece. Stăteaŭ departe; Teofilact*: *Nu cutezaŭ sĕ se apropie* — fiind necuraţĭ (Lev. 13, 46. Num. 5, 2 sq.); unul de altul însă aceştĭ nefericiţĭ nu eraŭ izolaţĭ. *εἰσερχομένου αὐτοῦ.... ἀπήντησαν* — ℵL *ὑπήντησαν αὐτῷ* cf. Mc. 5, 2. *Ridicară glas*, pentrucă după prescriptele legiĭ cel lepros trebuea sĕ petreacă departe de oamenĭ. *Învĕţătorule, milueşte-ne* exprimă credinţa lor. *Vĕzênd*: i-a băgat în seamă dupăce ceruseră ajutorul luĭ. *Mergênd*; pe cale eraŭ sĕ se curăţească; acum le dă numaĭ speranţa vindecărĭĭ, pentrucă credinţa lor trebue examinată. *Arĕtaţi-vĕ preoţilor* cf. 5, 14. Mt. 8, 4. Samarineanul trebue sĕ meargă la preoţiĭ samarinenĭ. *Vĕzênd că s'a tămăduit*: înainte de a sosi la preoţĭ. Numaĭ credinţa unuia se dovedeşte firmă; care observând că s'a vindecat se 'ntoarce din cale a mulţumi luĭ Isus preamăriud pe Dumnezeŭ; nu aşteaptă ca preotul sĕ-l declare curat. *Era Samarinean*: pentru persoana sa. *Rĕspunzênd*: începu a grăi celor dimprejur vĕzênd că acesta s'a întors a-ĭ mulţumi. *Nu s'aŭ aflat* etc.: nu s'aŭ aflat ca unĭĭ care s'aŭ întors etc. cf. Mt. 1, 18. *Sĕ dee mărire luĭ Dumnezeŭ*: care i-a tămăduit prin mine. În urma celor întâmplate Isus se miră că din zece vindecaţĭ numaĭ unul s'a întors a-şĭ face datorinţa cătră binefăcĕtorul, în care s'a arĕtat

puterea dzeească. *De alt neam* accentuează vina celor 9; Iudeii considerau pe Samarineni străini de teocraţie (Mt. 10, 5). Curăţirea levitică de lepră toţi aŭ dobândit-o, dar a devenit act de graţie numaĭ pentru celce a fost mulţumitor. Cauza tămăduiriĭ este Isus, iar condiţia subiectivă credinţa.

b) Venirea împărăţieĭ luĭ Dumnezeŭ, 17, 20—37.

(Mt. 24, 25—27. 34—41).

Isus grăeşte adese de împărăţia luĭ Dzeŭ; fariseiĭ cred că acum este bine să-l întrebe când va veni aceasta. Mesia, după socotinţa lor, întemeează o împărăţie văzută, puternică, iar eĭ sûnt membriĭ naturalĭ aĭ acesteia: îĭ scapă de jugul greŭ şi urgisit al Romanilor. Aşadar întrebarea fariseilor nu e ironie, cum cred *Teofilact, Zigaben* etc. De observat este că v. 22 sq. nu trebue să urmeze nemijlocit după v. 20. 21.; iar aci avem: a) răspuns la întrebarea fariseilor (v. 20. 21); b) cuvântarea luĭ Isus către învăţăceĭ (v. 22—37).

20. Iar întrebat fiind de fariseĭ când va veni împărăţia luĭ Dumnezeŭ, răspunse lor şi zise: Nu va veni împărăţia luĭ Dumnezeŭ cu observare, 21. nicĭ vor zice: Iată aci saŭ acolo; căcĭ iată împărăţia luĭ Dumnezeŭ este în lăuntrul vostru. *μετὰ παρατηρήσεως*: împărăţia luĭ Dzeŭ nu este una care să poate observa din semne externe şi ar putea zice unul saŭ altul că este aicĭ saŭ acolo, ci ea se desvoltă prin credinţă şi pocăinţă. *În lăuntrul vostru:* în lăuntrul fiecăruia — dar nu să afirmă că şi în fariseiĭ căror grăeşte, ci e sentenţă generală. *Crizostom, Teofilact, Zigaben* etc. înţeleg: în mijlocul vostru; în sinul poporuluĭ vostru; şi se provoacă la Io. 1, 22. Lc. 11, 20. Mt. 12, 28. Dar atuncĭ să poate zice aci saŭ acolo e împărăţia luĭ Dzeŭ: unde era Isus.

22. Iar zise către învăţăceĭ: Veni-vor zile când veţĭ pofti să vedeţĭ una din zilele Fiuluĭ omuluĭ, şi nu veţĭ vedea. De aci înainte până la v. 37 arată Isus că împărăţia luĭ Dzeŭ nu se desvoltă numaĭ în internul fiecăruĭ om, ci va fi şi văzută. *Zilele Fiuluĭ omuluĭ* sûnt zilele când acesta va veni a doua oară (Apoc. 22, 30). Învăţăceiĭ vor suferi multe pentru numele luĭ, şi în atarĭ îm-

prejurări vor cere *(veți pofti)* să fie cât mai curând judecata; ceeace nu se va întâmpla decât conform planului dzeesc *(nu veți vedea,* cf. ep. c. Tes.).

23. Și vor zice vouĕ: Iată acolo, iată aci; nu vĕ duceți nici să urmați. 24. Căci precum fulgerul care fulgeră luminează din un punct până la celalalt sub cer, așa va fi Fiul omului în ziua sa. V. 23. previne Isus pe învĕțăcei de credința ușoară, pentrucă ziua sa se arată cu anumite semne (v. 24 cf. Mt. 24, 37). *Vor zice*: nu Mesia falși, ci oamenii care vor vesti paruzia înainte de timp. *Iată acolo* etc.: Mesia care va întemeia împĕrăția lui Dzeŭ. Profeți falși vor căuta să-i seducă. *Nu vĕ duceți* etc. e gradație: după ceîce afirmă aceste, pentrucă venirea lui Isus a doua oară va fi ca fulgerul deodată pretutindene. Motivul: *Căci precum* etc. *În ziua sa:* când va veni la judecată. La ἐκ τῆς și εἰς τήν trebue suplinit χώρας și χώραν (Win. p. 550). ἐκ τῆς etc. să poate lega cu ἀστράπτουσα (neartic. = când fulgeră), iar εἰς τήν etc. cu λάμπει, saŭ ἐκ τῆς etc. aparține lui λάμπει, cf. Mt. 24, 27.

25. Iar ântâiŭ el trebue să pătimească multe și să fie lăpĕdat de neamul acesta. 26. Și precum a fost în zilele lui Noe, așa va fi și în zilele Fiului omului. 27. Mâncaŭ, beaŭ, se însuraŭ, se măritaŭ, până în ziua în care Noe a întrat în corabie, și a venit potopul și a perdut pe toți. 28. Așijderea precum a fost în zilele lui Lot: mâncaŭ, beaŭ, cumpĕraŭ, vindeaŭ, sădeaŭ, zideaŭ; 29. iar în care zi Lot a eșit din Sodoma, a plouat foc și pucioasă din cer și a perdut pe toți — 30. întru acest chip va fi în ziua în care se va arĕta Fiul omului. *Să pătimească multe:* înainte de a doua venire (9, 22. 24, 26. Mt. 16, 21). Patimile aceste continuă în biserică (Col. 1, 24). *Trebue* exprimă necesitatea dragostei din partea lui Cristos și Dzeŭ; pentru om aceasta este necesitate internă conform stării sale după pĕcătuire. *Precum a fost* etc.: oamenii atunci nu aveaŭ grijă de nimica, ci se ocupaŭ cu afacerile sale. *În zilele Fiului omului* e contrast la *zilele lui Noe:* lumea profană va face și înainte de venirea lui Isus cum a făcut în zilele înainte de potop (Gen. 6, 11 sq.). Ver-

bele sûnt în asindeton marcând şi mai mult descripţia în vioiciune şi plasticitate (Mt. 24, 37 sq.). *Şi a venit* nu aparţine la *până în ziua* cf. Gen. 7, 4. 10. *Aşijderea* să sulevează prin *întru acest chip* (v. 30; iar *mâncaŭ . . . . pe toţi* e epexigetic, adaus la ὡς ἐγένετο ca 7, 11 etc.), deci: *aşijderea . . întru acest chip etc. A plouat:* Dzeŭ, cf. Gen. 19, 23. *Se va arĕta Fiul omuluĭ:* întru mărirea sa (Mt. 25, 31 sq.; 2. Tes. 1, 7 sq.; 1. Cor. 1, 7. Col. 3, 3 sq. 1. Petru 1, 7. 4, 13. 5, 4; 1. Io. 2, 28. 3, 2).

31. În acea zi cine va fi pe casă şi vasele luĭ în casă, să nu se pogoare să le iee, şi cel din câmp aşijderea să nu se întoarcă înapoĭ. 32. Aduceţi-vĕ aminte de muierea luĭ Lot. 33. Oricine va căuta să căştige sufletul sĕŭ, îl va perde, şi oricine îl va perde, îl va ţine în vieaţă cf. Mt. 24, 16 sq. Isus spune învĕţăceilor să se lapede de toate lucrurile pământeştĭ când va veni el a doua oară. *Şi vasele*, adecă le are. *Să nu se întoarcă înapoĭ:* să scape lucrurile sale. La v. 32 cf. Gen. 19, 26. ζωογονήσει e contrast la ἀπολέσει şi nu poate avea semnificaţia primitivă: *a face viŭ (Sext. Empir.* adv. gramm. 264) saŭ *a produce* (1. Tim. 6, 3), ci=*a păstra în vieaţă, a mântui* (LXX întrebuinţează Ex. 1, 17. Jud. 8, 19 cf. Acta 7, 19).

34. Zic vouĕ, în noaptea aceea vor fi doĭ întrun pat, unul să va lua şi altul să va lăsa; 35. vor fi douĕ măcinând în acelaş loc, una să va lua, iar alta să va lăsa. 36. Doĭ vor fi în câmp; unul să va lua şi altul să va lăsa. *În noaptea aceea* să determină prin ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ (v. 31). Lc. exprimă că ziua aceasta va veni fără de veste, ca furul noaptea *(Ciril, Teofilact* etc.). ἡμέρα v. 30 nu e zi în contrast la noapte, deci nu există contrazicere. *Zigaben* etc. înţelege νυκτί literal despre ziua paruzieĭ; cf. Mt. *Întrun pat:* sûnt în acelaş pat. *Să va lua:* de îngerĭ, să adauge la ceĭ aleşi. *Să va lăsa:* între pĕcătoşi fiind neales; de aceea să condamnă la judecată. La v. 35. cf. Mt. 24, 40 sq. La ziua judecăţiĭ deci să vor deosebi oamenii care până aci eraŭ împreună (Mt. 25, 32). V. 36. există în Recepta, Itala, Vulg., lipseşte însă ℵBD etc. şi pare adaus din Mt. 24, 40.

37. Şi rĕspunzênd ziseră luĭ: Unde, Doamne? Iar el zise lor: Unde e stârv, acolo şi vulturiĭ se vor aduna. *Unde* va fi această judecată în urmă întreabă învĕţăceiĭ pe Mântuitorul: locul. σῶμα are înţelesul luĭ πτῶμα (Mt. 24, 28; 1. Cor. 15, 44. Acta 9, 40) şi exprimă obiectul corespunzĕtor, necesar la judecată, pentruca aceasta sĕ poată avea loc. Isus zice că unde există moarte spirituală, pĕcatul stăpâneşte, acolo Mesia va pedepsi şi nimici la a doua venire.

c) Parabola despre vĕduvă şi judecător, 18, 1—8.

Ziua şi locul veniriĭ a doua a luĭ Cristos nu sĕ pot indica, dar până atuncĭ credincioşiĭ vor trece prin nevoĭ şi atacurĭ felurite. Contra acestora sĕ se înarmeze cu rugăciunea; iar admonarea sĕ întăreşte cu 2 parabole.

1. Iar grăi lor o pildă că eĭ trebue totdeuna sĕ se roage şi sĕ nu obosească, 2. zicênd: Un judecător era întro cetate care nu se temea de Dumnezeŭ şi nu se ruşina de om. 3. Iar era o vĕduvă în cetatea aceea, şi veni la el zicênd: Fă-mĭ dreptate faţă de vrăjmaşul meŭ. 4. Şi nu vrea multă vreme; iar după aceea zise întru sine: Deşi nu mĕ tem de Dumnezeŭ nicĭ mĕ ruşinez de om, 5. dar pentrucă îmĭ face supĕrare această vĕduvă, iĭ voiŭ face dreptate, ca nu venind în sfârşit sĕ mĕ învineţească. 6. Iar Domnul zise: Aţĭ auzit ce grăeşte judecătorul nedreptăţiiĭ! 7. Iar Dumnezeŭ nu va face rĕzbunare aleşilor sĕĭ care strigă cătră dênsul ziua şi noaptea, şi va zăbovi pentru dênşiĭ? 8. Zic vouĕ că va face rĕzbunarea lor curênd! Ci când va veni Fiul omuluĭ afla-va credinţa pe pământ? πρός: în privinţa. *Totdeuna sĕ se roage* sĕ explică cu nicĭcând *sĕ nu obosească*: rugăciunea perseverantă, care nu oboseşte, deşi la părere nu e ascultată. Acest *totdeuna* nu sĕ poate lua în înţelesul din 1. Tes. 5, 17 — ce rezultă din parabolă (v. 7). La ἐγκακεῖν: în rugăciune, cf. 2. Cor. 4, 1 (ἐκκακεῖν al unor mărturiĭ în acest înţeles ocură numaĭ Pol. 4, 9. 10). V. 2. descrie

pe un judecător neconștiențios (nu se teme de Dumnezeŭ nicĭ se rușinează de oamenĭ; Mt. 21, 37. Lc. 20, 13; 2. Tes. 3, 14); nu are nicĭo bază a judeca drept *(judecătorul nedreptății*, v. 6). Acestuia să opune o văduvă (v. 3.) care nu poate influența asupra luĭ a-ĭ face dreptate, ceeace să constată din monologul judecătoruluĭ (v. 4. 5). Judecătorul se hotărește a-și împlini datorința, pentrucă văduva stărue așa mult *(ca nu venind* etc.). ἐκδίκησον propriŭ=rĕzbună-mĕ și-mĭ fă dreptate scăpându-mĕ de el; aicĭ însă=*fă-mĭ dreptate.* ἐπὶ χρόνον: timp îndelungat (*Omer* Il. β. 299. *Plat.* Prot. p. 344.). ἵνα μή etc. să explică greșit: ca nu necontenit să vină și să mĕ supere, necăjească; dar verbul ὑπωπιάζειν (cf. 1. Cor. 9, 27) nu are acest înțeles, ci=a bate pe cineva în față până îl vinețește. Această faptă a femeiĭ ar fi de desperare. εἰς τέλος=*în urmă,* după ce toate rugămintele n'aŭ folosit (*Herod.* 3, 40. 9, 37. *Xen.* Oec. 17, 10. *Soph.* Phil. 407), decĭ nu ca Ps. 60, 7. 103, 9. Avac. 1, 4 LXX. *Ați auzit* etc. Isus atrage atențiunea învățăceilor arĕtându-le cum acel judecător se hotărî a face dreptate numaĭ pentru multa rugăminte, ca să treacă apoĭ la îngrijirea luĭ Dzeŭ de aleșiĭ sĕĭ. *Judecătorul nedreptății* să numește acesta pentrucă motivul fapteĭ luĭ nu e dreptatea (16, 8). *Ziua și noaptea,* adecă totdeuna. μακροθυμεῖ e viit. atic, care după οὐ μή să schimbă cu conjunct. (Win. p. 472. 477.)=*a întârzia, zăbovi;* contrast la ὀξυθυμεῖν. Dumnezeŭ nu va zăbovi a face dreptate aleșilor sĕĭ; a pedepsi pe vrăjmașiĭ acestora. Recepta citește καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς=deși e îndelungrăbdător în privința lor; ἐπ' αὐτοῖς indică persoanele față de cari Dumnezeŭ procede așa. Răspunsul urmează v. 8. Dumnezeŭ ajută celorce îl roagă, precum a făcut judecătorul; dar la aceasta să cere credință statornică. Să întreabă de va exista aceasta când va veni Mesia? *Va face rĕzbunarea lor* nu e contrast la *nu va face* și *curênd* la *va întârzia.* ἆρα=*num igitur* lasă să urmeze răspuns negativ. *Teofilact: Însemnând cu întrebarea numĕrul mic al credincioșilor care să va afla.* τὴν πίστιν e artic.; credința că Isus e Mesia — ce el poate aștepta după dreptate (2 Tes. 2, 3; 2. Tim. 3, 1. Iuda v. 18). Subiectul *Fiul omuluĭ* și ἐλθών să pun la început exprimând durere, și sûnt contrast la cele următoare.

d) Parabola fariseului și a vameșului, 18, 9—14.

Dispoziția paraboleĭ îndegetează că nu s'a rostit nemijlocit după cele precedente. Din v. 9. rezultă că îndemnul a fost împrejurarea că între celce urmaŭ luĭ Isus se încredeaŭ unii prea mult în dreptatea ce aŭ. Scopul paraboleĭ este a delătura orice înțelegere rea a celor zise v. 7.

9. Iar zise pilda aceasta cătră unii care se încredeaŭ în sine că sûnt drepți și desprețueaŭ pe ceialalți. 10. Doĭ oameni s'aŭ suit la templu să se roage, unul fariseŭ și altul vameș. 11. Fariseul stând aceste se ruga întru sine: Dumnezeule, îți mulțumesc că nu sûnt ca ceialalți oameni, răpitori, nedrepți, preacurvari, saŭ și ca acest vameș; 12. postesc de două ori în săptămână, daŭ zeciueală din toate câte căștig. 13. Iar vameșul stând de departe nu voia nici ochiĭ să-și ridice la cer, ci-și bătea pieptul zicând: Dumnezeule, fiĭ milostiv mie păcătosuluĭ! 14. Zic vouă, s'a pogorît acesta mai îndreptat la casa sa decât acela; că tot celce se înalță smeri-se-va, iar celce se smerește înălța-se-va. *πρός τινας=cătră unii;* cine sûnt nu se spune; probabil este că partizani aĭ luĭ Isus (17, 22. 18, 1), care *desprețueaŭ* pe ceialalți pentrucă se credeaŭ aleși în împărăția luĭ Dumnezeŭ (Rom. 14, 3. 10. Acta 4, 11). *S'aŭ suit:* templul era situat pe o parte mai înaltă a Ierusalimului. La timpurile de rugăciune cf. Acta 3, 1. *Stând:* așa îndatinaŭ să se roage (Mt. 6, 5). *Întru sine* lipsește ℵ Itala. *πρὸς ἑαυτόν* leagă unii cu *σταθείς:* din mândrie nu se amestecă cu ceialalți, ci stă aparte; dar gramatica nu permite această legătură, căci ar trebui să stee *καθ'ἑαυτόν* (*Xen.* Anab. 5, 10, 11. Acta 28, 16. Iac. 2, 17). *Ca ceialalți oameni* descrie mândria fariseuluĭ care se asamănă cu toți oameniĭ; el e maĭ bun decât toți. *Nedrepți* să ia în înțeles strins. Virtutea luĭ însă o poate dovedi el și cu un exemplu foarte aproape, mai arătând cu degetul pe un păcătos recunoscut de toți: *ca acest vameș.* V. 12 exprimă partea pozitivă a stăriĭ de dreptate a fariseuluĭ în opunere cu partea negativă din v. 11. *Postesc* cf. Mt. 6, 16. 9, 14. *σάββατον* este săptămâna, căci Sâm-

băta nu postiaŭ. *Daŭ zeciuealǎ* cf. Mt. 23, 23; fariseul face maĭ mult decât cere legea: *din toate câte căştig. Toate câte* aŭ emfază, cf. *Pirke Aboth* 2, 13: „Quando oras, noli in precibus bona tua enumerare, sed fac preces misericordiarum et pro gratia impetranda coram Deo.“ Vameşul nicĭ nu cutează sĕ între în locul unde se rugaŭ ceialalţĭ, el stă la întrare în curte *(stând de departe)*; nu întrebuinţează cele maĭ naturale mijloace de a manifesta rugăciunea (nu ridică ochiĭ la cer, cu atât maĭ puţin capul şi mânile, 1. Tim. 2, 8), *ci-şĭ bătea pieptul; Ciprian*: *Peccata intus conclusa contestans. Fiĭ milostiv mie*, LXX Ps. 25, 11. 32, 1. Dan. 9, 19 pentru evreescul סלחת cf. Evr. 9, 12. *Mie pĕcătosuluĭ*; artic. are importanţă; el se acuză pe sine; este cel maĭ mare pĕcătos. Vameşul nu acuză pe alţiĭ, nu ştie sĕ aibă merite, ci cere numaĭ graţie. V. 14 citesc ℵBL Min. Verz. şi Origen: *παρ᾽ἐκεῖνον*, iar ΑΡΧΔΓΠ Recepta *ἢ γὰρ ἐκεῖνος* (D are *μᾶλλον παρ᾽ἐκεῖνον*). *ΠΑΡ* lesne s'a putut schimba cu *ΓΑΡ* şi s'a îmbinat cu varianta *ἢ ἐκεῖνος*. *Maĭ îndreptat*: Dumnezeŭ l-a primit drept. Prepoz. *παρά* cu acuz. la compar. ocură adese, iar contextul arată, dacă cele exprimate sĕ atribue şi alteĭ persoane în mĕsură maĭ mică (13, 2. 4) saŭ deloc (Win. p. 226 sq.). *Că fiecare* etc. motivează pentruce vameşul s'a pogorît îndreptat la casa sa. Cu aceste încheie Lc. secţiunea proprie luĭ, adecă dela 9, 51—18, 14 şi începe a consuna cu ceialalţĭ doĭ sinopticĭ.

e) Isus binecuvêntă pruncii, 18, 15—17.

(Mt. 19, 13—15. Mc. 10, 13—16).

15. Şi aduceaŭ la el şi pruncii ca sĕ se atingă de eĭ; iar învĕţăceiĭ vĕzênd i-aŭ certat pe dênşiĭ. 16. Iar Isus îĭ chiemà la sine zicênd: Lăsaţĭ pruncii sĕ vină la mine şi nu-ĭ opriţĭ; căcĭ unora ca aceştia este împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. 17. Adevĕr zic vouĕ, orĭcine nu va primi împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ ca un prunc, nu va întra întrênsa. *τὰ βρέφη* sûnt pruncii încă foarte micĭ; nu vin decĭ numaĭ oamenĭ crescuţĭ, ci aduc şi pe aceştia. *Sĕ se atingă* etc. Mt. e maĭ complect. *Îĭ chiemà la sine*: pe pruncĭ; apoĭ grăeşte învĕţăceilor. *Unora ca aceştia:* care aŭ aceste însuşirĭ. La v. 17 cf. Mt. 10, 15.

f) Tênĕrul bogat, 18, 18—30.

(Mt. 19, 16—29. Mc. 10, 17—30).

18. Și l-a întrebat pe el un boer zicênd: Învĕțătorule bune, ce făcênd voiŭ moșteni vieața vecinică? 19. Iar Isus zise luĭ: Ce mĕ zicĭ bun? Nimene nu este bun fără unul Dumnezeŭ. 20. Poruncile știĭ: Sĕ nu preacurveștĭ, sĕ nu ucizĭ, sĕ nu furĭ, sĕ nu mărturisești strîmb, cinstește pe tatăl tĕŭ și pe muma ta. 21. Iar el zise: Aceste toate le-am păzit din tinerețe. 22. Iar Isus auzind zise luĭ: Încă una îțĭ lipsește: Toate câte aĭ vinde și le dă săracilor, și veĭ avea comoară în cer, și vino sĕ mergĭ după mine! 23. Iar el auzind aceste s'a întristat; căcĭ era foarte bogat. 24. Iar Isus vĕzêndu-l că s'a întristat zise: Cât de anevoe întră în împĕrăția luĭ Dumnezeŭ ceĭce aŭ avuțiĭ. 25. Căcĭ maĭ lesne este cămileĭ sĕ între prin urechile aculuĭ decât bogatul sĕ între în împĕrăția luĭ Dumnezeŭ. 26. Iar ceĭce auziseră aceste aŭ zis: Și cine se poate mântui? 27. Iar el zise: Celece nu sĕ pot la oameniĭ sûnt cu putință la Dumnezeŭ. La v. 19—23 cf. Mc. 10, 18—22. ἄρχων este poate un prepozit al sinagogiĭ, cf. Mt. 9, 18. După *toate câte aĭ* etc. nu urmează *de voești sĕ fiĭ deplin* (Mt. 19, 21), pentrucă s'ar fi delăturat aspirațiunea la perfecțiune amintindu-sĕ o scădere. V. 24. lipsește περίλυπον γενόμενον în ℵBL Min. și poate e adaus din locurile paralele. *Ceĭce aŭ avuțiĭ* cf. Mc. 10, 23. În v. 25 avem variantă: εἰσελθεῖν și διελθεῖν (= *a trece*), cf. Mt. 19, 24. Lc. omite Mc. 10, 24 și schimbă v. 27. în propoziție generală.

28. Iar Petru zise: Iată noĭ am lăsat toate și am urmat ție. 29. Iar el zise lor: Adevĕr zic vouĕ, nimene nu este care a lăsat casă saŭ muiere saŭ frațiĭ saŭ părințiĭ saŭ copiĭ pentru împĕrăția luĭ Dumnezeŭ, 30. care nu va lua maĭ mult în vremea aceasta, și în veacul viitor vieață vecinică. *Care nu va lua* (ὃς οὐ μή etc.): sigur este că niciunul nu rĕmâne fără rĕsplată (Mc. 13, 2); iar ἀπολάβῃ în

legătură cu μισθόν exprimă noțiunea că această răsplată e datorie — cf. Mt. 20, 1—16. Recepta citește în v. 29. *părinți, frați, muiere* în loc de *muiere* etc.

g) Isus prezice patimile, moartea și învierea sa, 18, 31—34.

(Mt. 20, 17—19. Mc. 10, 32—34).

31. Iar luând pe cei doisprezece zise către dênșii: Iată ne suim la Ierusalim, și se vor plini toate câte s'au scris prin proroci pentru Fiul omului; 32. căci se va da păgânilor și se va batjocuri și se va ocărî și se va scuipi, 33. și după ce l-au bătut îl vor omorî, și a treia zi va învia. 34. Și ei nu înțelegeau nimic din aceste, și era ascuns acest cuvênt dela ei, și nu pricepeau ce-lece se grăeau. τελεῖν = *a plini* ceva prescris; devin realitate cele prezise. *Pentru Fiul omului:* cele scrise au valoare pentru dênsul; iar τῷ υἱῷ etc. ca *Dat. incommodi* se leagă cu τὰ γεγραμμένα. Alții leagă cu τελεσθήσεται și explică: în Fiul omului, ca Mt. 13, 14, sau printrênsul — dar contrar textului. *Prin proroci,* special Zah. 11, 12 sq. 12, 10, desvoltare la Is. 53. La v. 32. 33 cf. locurile paralele. La v. 34 cf. 9, 45. Mt. 16, 21.

h) Isus vindecă un orb la Ieriho, 18, 35—43.

(Mt. 20, 29—34. Mc. 10, 46—52).

35. Iar a fost când s'a apropiat el de Ieriho un orb ședea lângă cale cerșind. 36. Iar auzind că trece mulțime a întrebat ce este aceasta. 37. Și au spus lui că Isus Nazarineanul trece. 38. Și strigă zicênd: Isus fiul lui David, milueste-mă. 39. Și cei ce mergeau înainte îl certau să tacă; iar el striga cu mult mai vêrtos: Fiule al lui David, milueste-mă. 40. Iar stând Isus a poruncit să-l aducă pe el la sine. Iar apropiindu-se el l-a întrebat: 41. Ce voești să-ți fac? Iar el zise: Doamne, să vĕd. 42. Și Isus zise lui: Vezi; cre-

dința ta te-a mântuit. 43. Și îndată a văzut, și mergea după el mărind pe Dumnezeŭ. Și tot poporul văzênd a dat laudă luĭ Dumnezeŭ. La diferența evangeliștilor cf. Mt. 20, 30. *Trece mulțime:* aceasta îĭ atrage atenția. τί εἴη τοῦτο fără ἄν exprimă siguranța: ce este aceasta, nu: ce ar fi (Win. p. 325). V. 37 sq. cf. Mc. 10, 47. În v. 41 înainte de ἵνα ἀναβλέψω trebue suplinit θέλω (Mt. 20, 33). Adausul din v. 43. are numaĭ Lc. αἶνος e poetic și maĭ ocură Mt. 21, 16; adese în LXX și apocrife.

i) Isus intră la Zaheiŭ, 19, 1—10.

Istoria prezentă are numaĭ Lc. și este contrast la 14, 1 sq. Aci sĕ demonstră că Mântuitorul dă grația sa și celorce maĭ nainte n'aŭ avut interes pentru dênsul. Singuraticele părțĭ dovedesc istoricitatea întregulŭĭ proces.

1. Și întrând trecea prin Ieriho. 2. Și iată un bărbat numit cu numele Zaheiŭ, și acesta era maĭ marele vameșilor, și el era bogat. 3. Și căuta sĕ vadă pe Isus cine este, și nu putea de mulțime, că era mic de stat. 4. Și alergând înainte se sui întrun sicomor ca sĕ-l vadă pe el, că pe acolo era sĕ treacă. Narațiunea devine abondantă în expresiunĭ: ὀνόματι și καλούμενος; καὶ αὐτὸς ἦν și καὶ οὗτος ἦν. διήρχετο = era în trecere când sĕ întâmplă cele următoare, îndeosebĭ v. 4. ὀνόματι καλούμενος 1, 61; la clasicĭ ar fi ὄνομα καλούμ. (*Herod.* 1, 173. *Plat.* Crit. p. 483. B). Numele *Zaheiŭ* (Ζακχαῖος) derivă dela זכי = *curat* (*insons*) cu terminațiune grecească (Ezr. 2, 9. Neem. 7, 14. LXX Ζακχού). *Crizostom, Ciprian, Tertulian* cred că Zaheiŭ era păgân, dar numele e contra acesteĭ părerĭ, apoĭ v. 9. *Acesta;* după ce spusese numele trece la împrejurările personale. *Maĭ marele vameșilor*, cf. Mt. 9, 9; acesta supraveghia pe ceialalțĭ vameșĭ. În Ieriho sĕ făcea export maĭ vêrtos cu balzam. *Cine este:* între celce treceaŭ, pentrucă auzise multe despre el. ὑπό = מן: aceasta îl împedeca (21, 26). εἰς τὸ ἔμπροσθεν însemnează calea ce era înaintea luĭ Isus, și lângă προσδραμών e pleonazm. ἐπὶ συκομορέαν — maĭ adese forma συκόμορος — cf. 17, 6, e cel maĭ înalt arbore în Palestina. ἐκείνης scil. ὁδοῦ.

5. Şi dacă a venit la locul acela Isus căutând în sus l-a văzut şi zise către el: Zaheie, grăbeşte de te pogoară; căci azi trebue să rămân în casa ta. 6. Şi grăbindu-se s'a pogorît, şi l-a primit pe el bucurându-se. 7. Şi văzând toţi murmuraŭ, zicând că a întrat să găzduească la un bărbat păcătos. Nu să poate spune de unde ştie Isus numele luĭ Zaheiŭ; poate că l-a pronunţat vrunul din ceĭce mergeaŭ cu dênsul, saŭ avem ca Io. 1, 46. 2, 25 — un semn al atotştiinţeĭ sale. *Azi* are emfază: tocmaĭ azĭ e ziua când trebue să rămân la tine. *δεῖ* exprimă necesitatea ce rezultă din iubirea luĭ Isus către Zaheiŭ. Acesta decĭ deşi voia numaĭ din curiozitate să vadă pe Isus, totuş nu a fost numaĭ aceasta, ci şi o dorinţă maĭ înaltă — ce să întăreşte prin: *bucurându-se*. El poate crezuse că va întâlni în Isus un bărbat care să-l scape de mustrările conştienţeĭ, pentrucă auzise de minunile şi învĕţătura luĭ. *Toţi murmuraŭ:* Iudeiĭ care eraŭ cu Isus şi merseseră cu dênsul până la casa luĭ Zaheiŭ; văzuseră bucuria cu care acesta a primit pe Mântuitorul. Eĭ necunoscênd misiunea luĭ Isus nu pot vedea cu ochĭ buniĭ ca el să comunice cu păcătoşĭ. Vameşiĭ de naţionalitate evreească eraŭ ceĭ maĭ urgisiţĭ oameniĭ înaintea conaţionalilor, pentrucă fac serviciĭ străinilor; să consideraŭ ca uniĭ care s'aŭ lăpădat de lege şi naţiune. Iar Zaheiŭ era maĭ marele vameşilor! *παρὰ ἁμαρτωλῷ ἀνδρί* să leagă la *καταλῦσαι*.

8. Iar Zaheiŭ stând zise către Domnul: Iată jumĕtate din averea mea, Doamne, o daŭ săracilor, şi de am năpăstuit pe cineva cu ceva, întorc împătrit. 9. Iar Isus zise pentru dênsul că astăzĭ s'a făcut mântuire caseĭ acesteia, pentrucă şi acesta este fiul luĭ Avram; 10. căcĭ a venit Fiul omuluĭ să caute şi să mântuească ce era perdut. Întrând Isus în casa luĭ Zaheiŭ produce impresie foarte mare. *Stând*: înaintea luĭ Isus. Zaheiŭ păşeşte înaintea învĕţătoruluĭ făcĕtor de minuni şi împarte averea sa în două: jumĕtate dă săracilor, iar ceealaltă jumĕtate drept despăgubire. Partea întâĭa este jertfă de mulţumită, iar cu a doua întrece prescriptele legiĭ (Ex. 21, 37. 22, 3. Num. 5, 6 sq. cf. Lev. 5, 21 sq. 1. Sam. 12, 3). *τὰ ἡμίσεια* e formă neatică pentru plur.

neutru[1]). εἰ în εἴ τινος etc. cu indic. exprimă ceva sigur; el are în vedere anumite cazuri. La συκοφαντεῖν cf. 3, 14. Verbul e construit ca ἀποστερεῖν τινός τι (*Plut.* Dem. 4. *Soph.* Phil. 1267), ἀπολαύειν τινός τι (*Xen.* Hier. 7, 9. Memor. 1, 6, 2. *Plat.* Crit. p. 54); Greciĭ zic παρά (Lys. p. 177. 32.). Expresiunea sĕ rapoartă la nedreptăţile comise la luarea vameĭ. πρὸς αὐτόν trebue tradus din cauza luĭ τῷ οἴκῳ τούτῳ . . . . . καθότι etc. cu *pentru dênsul*: în privinţa luĭ; Isus grăeşte către învĕţăceĭ saŭ popor. Alţiĭ zic că Isus se adresează luĭ Zaheiŭ, dar are în vedere şi pe ceĭce murmuraŭ.

j) Parabola despre minele încredinţate, 19, 11—27.

(cf. Mt. 25, 14—30).

Timpul şi împrejurările între cari s'a rostit parabola prezentă nu sûnt cunoscute; poate că în casa luĭ Zaheiŭ (pentru legătura din v. 11). Auzitoriĭ sûnt învĕţăceiĭ (poate şi alţiĭ oaspeţi), dar nu ceĭce murmuraŭ (*Zigaben, Teofilact* etc.), pentrucă sûnt afară de casă. Cele amintite maĭ nainte şi rezultatul deosebit al administrăriĭ bunuluĭ încredinţat nu permit a identifica parabola cu Mt. 25, 14 sq.

11. Iar auzind eĭ aceste a adaus a grăi o parabolă, pentrucă el era aproape de Ierusalim şi sĕ părea lor că îndată sĕ va arĕta împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. *Iar auzind eĭ:* ceĭe din v. 9 sq.; iar *eĭ* sûnt din mulţime, care auziseră cuvintele luĭ. Eĭ raportară ἀπολωλός la poporul israiltean, iar σῶσαι la scăparea luĭ de jugul roman. προσθεὶς εἶπεν e expresiune evreească (LXX Gen. 25, 1. 38, 5. Iob 29, 1. Win. p. 436 sq.), circumscrie noţiunea luĭ „iarăş". *Aproape de Ierusalim;* Ieriho e departe numaĭ 6 ore; 150 de stadiĭ (*Iosif Flaviu*, Bell. jud. 4, 8, 3). *Îndată; Zigaben: Credeaŭ că de aceea se sue la Ierusalim ca sĕ stăpâneaseă acolo. Sĕ va arĕta* (ἀναφαίνεσθαι): va păşi în realitate.

12. Zise deci: Un om de bun neam a mers într-o ţară depărtată, sĕ-şĭ iee în primire împĕrăţie

[1]) ἡμίσεια (sc. μοῖρα saŭ μερίς) e femin. substantivat dela ἥμισυς (*Thuc.* 6, 62, 4. *Plat.* Legg. 12. p. 956. etc.), dar ocură şi ἡμίσεια (*Antonin.* Lib. 2. p. 16).

şi să se întoarcă. 13. Iar chiemând zece slugi ale sale le-a dat lor zece mine, şi zise către ei: Neguţătoriţi până voiu veni. Omul de aicĭ să înfăţişează nobil de naştere, care se duce a primi dela alt stăpânitor împărăţia sa ca vazal. Espunerea aduce aminte de raporturile regilor evreeştĭ din acele timpurĭ, deoarece Irozii primeaŭ puterea dela Roma, chiar contra voinţiĭ poporuluĭ (protest să făcuse contra numiriĭ luĭ Arhelaŭ cf. *Iosif Flaviu*, Antiq. 17, 11, 1). *În ţară depărtată* e contrast la *îndată*; Isus trebue maĭ nainte să meargă la Tatăl ceresc. ἑαυτῷ: pentru sine voeşte a lua puterea ce avuse altul până aci. *Zece slugi ale sale* exprimă că aceste fiind proprietatea luĭ putea să aştepte ca să se intereseze maĭ mult de averea luĭ. De a avut el maĭ multe slugĭ orĭ numaĭ pe aceste nu impoartă; aicĭ avem numaĭ un numĕr rotund ca la cele 10 fecioare — dar în cazul dântâiŭ ar trebui să stee δέκα τῶν δούλων ἑαυτοῦ. *Zece mine*, adecă fiecăruĭ din ei. μνᾶς e traducerea evreesculuĭ מנה; a 60. parte a talantuluĭ = 100 sicli; să întrebuinţa ca pond şi monetă; putem înţelege însă şi mina atică=100 drahme. În amêndouĕ cazurile e izbitoare suma mică, cf. la Mt. Aicĭ stăpânul ispiteşte credinţa slugilor în lucrurĭ micĭ accentuând cu atât maĭ vêrtos remuneraţia lor (v. 17). Lc. are în vedere oficiul — toţĭ primesc sumă egală — care împune tuturor aceleaşĭ drepturĭ şi datorinţĭ, nu deosebitele daruri harizmatice. πραγματεύεσθαι=*a neguţători* (*Xen.* Cyr. 2, 4. 17; *Plut.* Sull. 7, 17. *Lucian.* Philops. 36). ἐν ᾧ ἔρχομαι: în timpul când voĭ neguţătoriţi eŭ voiu veni (Io. 4, 16); alţiĭ iaŭ: până când sûnt în călĕtorie.

14. Iar cetăţeniĭ sĕĭ îl uraŭ, şi trimiseră solie în urma luĭ zicênd: Nu voim ca acesta să stăpânească asupra noastră. *În urma luĭ*, adecă la stăpânitorul care avea să dee împărăţia. *Nu voim* exprimă refuzul hotărît: nu voim ca acesta să fie regele nostru.

15. Şi a fost când s'a întors el dupăce luase împărăţia, şi zise să se chieme la dênsul slugile acelea, cărora dăduse argintul, ca să ştie cine ce a întreprins. 16. Iar cel dântâiŭ păşi zicênd: Mina ta a agonisit zece. 17. Şi zise luĭ: Bine, slugă bună, că întru puţine aĭ fost credincios,

să aibĭ putere peste zece cetăţĭ. 18. Şi veni şi al doilea zicênd: Mina ta, Doamne, a făcut cinci mine. 19. Iar el zise şi luĭ: Şi tu să fiĭ peste cinci cetăţĭ. 20. Şi altul veni zicênd: Doamne, iată mina ta, care am ţinut-o legată întro mahramă. 21. Căcĭ m'am temut de tine, pentrucă eştĭ om aspru, iaĭ ce n'aĭ pus, şi secerĭ ce n'aĭ sĕmĕnat. La *γνοῖ* cf. Mc. 5, 43. *Şi zise=porunci;* să introduce apodoza. La *τίς τί* cf. Mt. 15, 24. *διαπραγματεύεσθαι=a întreprinde* (*Dion. Hal.* 3, 72), nu *negotiando lucrari.* Cele două slugĭ dântâĭ cu modestie spun ce aŭ agonisit, iar stăpânul îĭ pune stăpânitorĭ peste cetăţĭ arĕtând că e mulţumit cu lucrarea lor. *A făcut=agonisit.* *σουδάριον*, dela *sudarium* (Io. 11, 44), e batista de şters sudorile de pe faţă. Sluga a 3. nu voeşte a asuda în promovarea intereselor stăpânuluĭ sĕŭ. *Iaĭ=pretinzĭ;* e determinare la *om aspru. N'aĭ pus*: undeva. La v. 21. cf. Mt. 25, 24 sq. Aşa să descrie omul care nu cruţă proprietatea altuia, dar nu pe cale necinstită, ci validitând cu rigoare pretenziunile sale drepte.

22. Zise luĭ: Din gura ta te voiŭ judeca, slugă vicleană. Aĭ ştiut că sûnt om aspru, luând ce n'am pus, şi secerând ce n'am sĕmĕnat? 23. Şi pentruce n'aĭ dat argintul meŭ pe masa schimbătorilor? Şi eŭ venind să fiŭ luat aceea cu căştig. 24. Şi zise celorce stăteaŭ împrejur: Luaţĭ dela el mina şi o daţĭ celuĭce are zece. 25. Şi ziseră luĭ: Doamne, are zece mine. 26. Zic vouĕ că fiecăruĭ care are să va da, iar dela celce nu are să va lua şi ceeace are. *Din gura ta:* după cuvintele ce rosteştĭ, cf. Mt. 25, 26. *πράσσειν* să întrebuinţează aci despre luarea banilor (3, 13). *Celce stăteaŭ împrejur* sûnt curteniĭ. V. 25. e parenteză; cf. la v. aceste 8, 18. Mt. 13, 12. Mc. 4, 25.

27. Însă pe aceştĭ vrăjmaşĭ aĭ meĭ care n'aŭ voit ca eŭ să împĕrăţesc peste eĭ aduceţi-ĭ încoacĭ şi-ĭ tăiaţĭ înaintea mea. *τούτοις* (Recepta citeşte *ἐκείνους*) înfăţişează pe vrăjmaşĭ ca prezenţĭ, deşi aceasta nu are loc. *κατασφάξατε αὐτοὺς ἔμπροσθέν μου* arată iudeilor cât să poate de intuitiv judecata şi condamnarea la moartea vecînică.

Parabola se rapoartă la poporul evreesc și la învățăcei. Cristos e pe cale a merge la Tatăl ceresc, dela care va primi stăpânirea peste lumea întreagă. De acolo va veni iarăș și atunci va învinge pe toți vrăjmașii săi și va întemeia împărăția mesianică în deplină mărire. Fiind el departe fiecare învățăcel a primit un oficiu în împărăția lui de acum. Pe acesta ei trebue să-l administreze cu credință și zel, dacă voesc a fi remunerați la sfârșitul zilelor. Cine singur nu poate întrebuința talantul său să-l dee altora ca să nu rămână fără folos. Necredincioșii — nevoind să primească stăpânirea lui Cristos — vor fi nimiciți la a 2. lui venire, ce se exprimă în *κατασφάξατε*.

B. Lucrarea lui Isus în Ierusalim, 19, 29—21, 38.

§. 96. Întrarea lui Isus în Ierusalim; curățirea templului, 19, 28—48.

(Mt. 21, 1—17. Mc. 11, 1—18. Io. 12, 12—19).

Isus arătase Iudeilor (în parabola precedentă) că nu va întemeia împărăție după părerile lor, iar acum se înfățișează ca regele Sionului. Fără a reflecta la prorocia lui Zaharia Lc. (ca Mc.) istorisește întrarea Mântuitorului în Ierusalim. Momentele principale sunt: *α*) întrarea (v. 29—36); *β*) încercarea fariseilor de a suprima omagiile (v. 37—40); *γ*) cuvintele rostite de Isus când vede cetatea (v. 41—44) și curățirea templului (v. 45—48).

28. Și zicând aceste mergea înainte, suindu-se la Ierusalim. 29. Și a fost când s'a apropiat de Betfage și Betania către muntele care se chiamă al olivilor, a trimis doi din învățăceii săi zicând: 30. Mergeți în satul dinainte, în care întrând veți afla un azin legat, pe care nimeni din oameni n'a șezut nici odată, și dezlegându-l aduceți-l. 31. Și de vă va întreba cineva: Pentruce îl dezlegați? Așa ziceți: Că Domnului trebuește. 32. Iar ducându-se trimișii aflară cum zisese lor. 33. Iar dezlegând ei azinul ziseră stăpânii lui către ei: De ce dezlegați azinul? 34. Iar ei ziseră: Că Domnului trebuește. 35. Și l-au adus la Isus, și arun-

când vestmintele sale pe azin puseră pe Isus deasupra luĭ. 36. Iar mergênd el aşterneaŭ vestmintele lor pe cale. 37. Iar fiind aproape de poalele muntelui olivilor începu mulţimea învĕţăceilor bucurându-se sĕ laude pe Dumnezeŭ cu glas mare pentru toate puterile cari le vĕzuserĕ eĭ, 38. zicênd: Bine este cuvêntat regele care vine întru numele Domnuluĭ; în cer pace, şi mărire întru ceĭ de sus. *Mergea înainte:* învĕţăceilor. La *Betfage* şi *Betania* cf. Mt. 21, 1. Mc. 11, 1. ἐλαιών=*olivet* (Acta 1, 12); aci avem nomin. în loc de acuzat. (Win. p. 171); iar dacă sĕ accentuează ἐλαιῶν dela ἐλαία=*olive,* atunci trebue suplinit τὸ ὄρος, *ad montem qui dicitur olivarum.* κατέναντι (LXX Mc. 12, 41. 13, 3) sĕ întrebuinţează la locurĭ, iar ἀπέναντι (Acta 3, 16. 17, 7) la persoane. La v. 30 cf. locurile paralele. ἐφ' ὃν οὐδείς etc. cf. Mc. 11, 2. Lc. 23, 53. οἱ κύριοι, adecă proprietarul azinuluĭ şi casniciĭ luĭ. *Aruncând* etc.; învĕţăceiĭ fac omagiŭ învĕţătoruluĭ lor (ἐπιρίψαντες propriŭ = dezbrăcând şi aruncând, LXX Ps. 55, 23; 1. Petru 5, 17). πασῶν ὧν e atracţie în loc de πασῶν ἃς. Prepoz. πρός la dat. καταβάσει, de aceea ἐγγίζειν=*fiind aproape* (Win. p. 369 sq.). *Toată mulţimea învĕţăceilor;* învĕţăceiĭ sĕ iaŭ în înţeles maĭ larg (Mt.). *Vĕzuserĕ:* când îl însoţeaŭ. Isus şi mulţimea cu dênsul ajunseserĕ la un punct de unde sĕ vedea Ierusalimul; atunci începe aceasta a preamări pe regele care în acest chip sĕrbează acum întrarea în Ierusalim. Citatul e Ps. 118, 26. adăugêndu-sĕ: *regele.* Recepta citeşte *în cer pace* cari cuvinte şi *mărire întru ceĭ de sus* nu există în Ps. Ideea exprimată aci în paralelizm este: Dumnezeŭ a urzit mântuirea care sĕ împărtĕşeşte omenirii prin Mesia; pentru această mântuire îngerii trebue sĕ-l preamărească (2, 14). εἰρήνη=שָׁלוֹם, în înţeles obiectiv.

39. Şi oarecare fariseĭ din popor ziserĕ către el: Învĕţătorule, ceartă pe învĕţăceiĭ tĕĭ. 40. Şi rĕspunzênd zise: Zic vouĕ că de vor tăcea aceştia, pietrile vor striga. V. 39—44 are numaĭ Lc. *Din mulţime;* în care se aflaŭ eĭ. ἐπιτίμησον: sĕ nu strige; zi-le sĕ tacă. Fariseiĭ se supĕră că mulţimea aclamă pe Isus de Mesia. ἐάν stă cu indicat. (Win. p. 277). *Pietrile vor striga;* adecă

eŭ trebue să fiŭ recunoscut întâmple-sĕ aceasta în orĭce chip (Avac. 2, 11). Aci nu trebue să cugetăm la pietrile Ierusalimuluĭ, care încurênd să va risipi (Mt. 20, 1). Răspunsul luĭ Isus a doua zi, cf. Mt. 21, 15 sq.

41. Şi cum se apropiară, văzênd cetatea a plâns de dênsa, 42. zicênd că de aĭ fi cunoscut şi tu întru această zi a ta celece sûnt spre pacea ta; iar acum s'a ascuns dela ochiĭ tĕĭ. 43. Căcĭ vor veni zile peste tine, şi vrăjmaşiĭ tĕĭ vor pune şanţ împrejurul tĕŭ şi te vor înconjura şi te vor strîmtora de toate părţile, 44. şi te vor face asemene cu pământul pe tine şi pe fiiĭ tĕĭ întru tine, şi nu vor lăsa piatră pe piatră întru tine, pentrucă n'aĭ cunoscut vremea cercetăriĭ tale. În mijlocul acesteĭ bucuriĭ Mântuitorul plânge cunoscênd soarta viitoare a Ierusalimuluĭ. ἔκλαυσεν diferă de δακρύειν (Io. 11, 35), e construit cu ἐπ' αὐτήν ca σπλαγχνίζεσθαι (23, 28) şi exprimă direcţia plângeriĭ spre obiectul sĕŭ; Greciĭ aŭ cu acuzat. saŭ ἐπί τινι. *De aĭ fi cunoscut şi tu:* ca aceştĭ învĕţăceĭ; exprimă o dorinţă care nu sĕ va realiza. Aci avem aposiopeză plină de afect; apodoza este: Cât de bine ar fi (22, 42. Io. 6, 62). *Zigaben: Căcĭ îndatinează celce plângeaŭ sĕ se lovească cu cuvinte în abondanţa afectuluĭ.* Citind σοῦ după ἐν τῇ ἡμέρᾳ = în ziua aceasta hotărîtă ţie spre mântuire, cf. v. 44. Ps. 118, 24. Pentrucă poporul ales n'a primit mântuirea luĭ Isus, deşi era chiemat maĭântâiŭ a lua parte, de aceea urmează pedeapsa dzeească. *Iar acum:* aşa sûnt împrejurările (Io. 8, 40; 1. Cor. 12, 20). *S'a ascuns:* ceeace serveşte ţie spre mântuire; de provedinţa dzeească, dar din vina ta (Rom. 11, 7). În cele următoare motivează de ce pentru eĭ sûnt ascunse căile mântuiriĭ. În v. 43 ὅτι întroduce o motivare profeţitoare a luĭ *iar acum* etc.: *Căcĭ vor veni* etc. Nu fără importanţă este pus καί de 5 orĭ: exprimă afectul cel maĭ adûnc; dar âmtâiul καί (în καὶ περιβαλοῦσιν) e pus în loc de ὅτε (17, 22. 23, 44. Rom. 2, 16. Io. 4, 21. Mc. 15, 25). NCL citesc παρεμβαλοῦσιν (=*a vîrî între ceva;* termin tehnic militar: a face tabără) în loc de περιβαλοῦσιν (ABRΓ alte Maiusc.). χάρακα (*Polyb.* 1, 29, 3. 8, 34, 3. 10, 39, 1. 18, 1, 1) = *val, şanţ;* χάρ. βάλλειν *Plut.* Aem.

P. 17. Marcell. 18. σοι cf. *Xen.* Mem. 2, 1, 14 *ταῖς πόλεσιν ἐρύματα περιβάλλονται.* În rezbelul evreesc întradevĕr s'a făcut val, pe care Evreiĭ l-aŭ aprins, iar Tit l-a înlocuit cu zid *(Iosif Flaviu,* Bell. jud. 5, 6. 2. 5, 12, 2 sq.). συνέξουσι, cf. Fil. 1, 23. Verbul ἐδαφίζω (dela ἔδαφος=*pămînt, sol*)=a face ceva asemene cu pămîntul *(Polyb.* 6, 33, 6), LXX a trânti la pămînt, a strivi; urmând în zeugmă *şi pe feciorii tĕi întru tine* (locuitoriĭ, închipuindu-sĕ cetatea ca mumă, 13, 34. Mt. 23, 37) verbul are amêndouĕ înţelesurile (Os. 14, 1. Naum 3, 10. Ps. 137, 9). ἐπισκοπή arată timpul când Dzeŭ a purtat grija poporuluĭ trimiţênd pe Mesia (1. Petru 2, 12. Prov. 29, 13. Iob 29, 4 etc.). LXX traduce aşa evreescul פקדה; expresiunea e *vox media,* adecă sĕ ia în înţeles bun (Iob 16, 2. Is. 29, 6) şi rĕŭ (Is. 10, 3). Aicĭ are loc numaĭ cel din urmă. Dumnezeŭ a cercetat în Isus pe poporul sĕŭ, dar efectul este pedeapsă. Prorocia luĭ Isus s'a împlinit, cum istoriseşte *Flaviu* (l. citate). *Nu vor lăsa* etc. Mt. 24, 2.

45. Şi întrând în templu începu sĕ scoată pe ceĭce vindeaŭ, 46. zicênd lor: Scris este: Şi va fi casa mea casă de rugăciune; iar voĭ aţĭ făcut-o peşteră tâlharilor. 47. Şi era învĕţând în toate zilele în templu; iar arhiereiĭ şi cărturariĭ şi fruntaşiĭ poporuluĭ căutaŭ sĕ-l piardă pe el, 48. şi nu aflaŭ ce sĕ facă; căcĭ tot poporul se ţinea de el ascultându-l. ℵBCL, unele Min. şi Verz. citesc numaĭ *pe ceĭce vindeaŭ,* iar alte Msse (şi Vulg.) aŭ încă: *întrênsul şi cumpĕraŭ* — adaus din locurile paralele. După Mc. 11, 11 această curăţire a fost a doua zi după întrarea luĭ Isus în Ierusalim. Citatul este Is. 56, 7. cf. Ier. 7, 11 (Mt. 21, 13. Mc. 11, 17). *Fruntaşiĭ poporuluĭ* este aristocraţia mireană; în genere sĕ înţeleg bĕtrâniĭ. Contra luĭ Isus vedem că lucră toţĭ bărbaţiĭ cu influenţă la popor. *Nu aflaŭ*=nu ştieaŭ, cf. 5, 19; iar motivul este: *Căcĭ poporul* etc. Cuvintele luĭ Isus căştiga tot maĭ mult inimile auzitorilor; de aceea: *ascultându-l* (Mc. 11, 18). ἐκκρέμαμαι sĕ construeşte cu ἐκ orĭ numaĭ cu genit. (Passow, Lexic.).

§. 97. Dispute și cuvêntarea eshatologică, 20, 1—21, 38.

a) Întrebarea asupra puterii lui Isus, 20, 1—8.

(Mt. 21, 23—27. Mc. 11, 27—33).

1. Și a fost întruna din zile învĕța el poporul în templu și binevestind venit-aŭ preoții și cărturarii cu bĕtrânii 2. și grăeaŭ cătră el zicênd: Spune nouĕ cu ce putere faci aceste, saŭ cine este care ți-a dat ție puterea aceasta? 3. Iar el rĕspunzênd zise cătră dênșii: Vĕ voiŭ întreba pe voi și eŭ un cuvênt, și sĕ-mi spuneți. 4. Botezul lui Ioan era din cer saŭ din oameni? 5. Iar eĭ cugetaŭ întru sine zicênd că de vom zice: Din cer, va zice: Pentruce n'ați crezut luĭ? 6. Iar de vom zice: Din oameni, tot poporul ne va ucide cu pietri; căcĭ este încredințat că Ioan era proroc. 7. Și rĕspunseră că nu știŭ de unde era. 8. Iar Isus zise lor: Nicĭ eŭ nu vĕ spun vouĕ cu ce putere fac aceste. *Întruna din zile:* în timpul petrecerii sale în Ierusalim. Aci sûnt reprezentate toate clasele sinedriuluĭ, avem decĭ o deputațiune. *Cu ce putere* (*ἐν ποίᾳ δυνάμει*) e întrebare indirectă, strîns legată cu *spune nouĕ* etc. și sĕ formulează mai precis în cea directă: *Saŭ cine este* etc. *ταῦτα* și *ταύτην* sĕ rapoartă la curățirea templuluĭ și la învĕțămêntul din templu. Rĕspunsul luĭ Isus este o întrebare pusă lor. *Sĕ-mi spuneți:* ceeace vĕ întreb. *συνελογίσαντο* (*cugetaŭ întru sine*) numaĭ aicĭ în T. N., adese la clasicĭ. *Ne va ucide cu pietri* arată chipul în care poporul evreesc revoltându-se făcea dreptate (Io. 8, 39. 10, 31. Acta 7, 58).

b) Asĕmĕnarea viierilor, 20, 9—18.

(Mt 21, 34—46. Mc. 12, 1—12).

9. Iar începu a zice această pildă cătră popor: Un om a sădit vie și a dat-o lucrătorilor, și s'a dus departe multă vreme. 10. Și la vreme trimise o slugă la lucrătorĭ, ca sĕ dee luĭ din rodul vieĭ; iar lucrătorii bătêndu-l îl trimiseră deșert. 11. Și adause a trimite altă slugă; iar eĭ și pe acela

bătêndu-l şi batjocurindu-l l-aŭ trimis deşert. 12. Şi adause a trimite pe a treia; iar eĭ şi pe acela rănindu-l l-aŭ scos afară. 13. Iar domnul vieĭ zise: Ce să fac? Trimite-voiŭ pe fiul meŭ cel iubit; doar vĕzêndu-l se vor ruşina de el. 14. Iar vĕzêndu-l lucrătoriĭ cugetară întru sine: Acesta e moştenitorul; să-l omorîm ca să fie moştenirea a noastră! 15. Şi scoţêndu-l afară din vie l-aŭ omorît. Decĭ ce va face acestora stăpânul vieĭ? 16. Va veni şi va perde pe lucrătoriĭ aceia, şi viea o va da altora. Iar eĭ auzind ziseră: Să nu fie! 17. Iar el căutând spre eĭ zise: Ce este aceasta ce este scris: Piatra care n'aŭ băgat-o în seamă ziditoriĭ, aceasta s'a făcut în capul unghiuluĭ? 18. Tot celce va cădea pe piatra aceasta se va sfărîma; iar pe care va cădea să va spulbera. Cu aceste cuvinte Isus se adresează poporuluĭ; dar sinedriştiĭ sûnt prezenţi (v. 19). *Începu:* imediat după cele precedente, unde răspunse Isus sinedriştilor. *Multă vreme*, cf. 8, 27. 23, 8. *Şi la vreme:* a roadelor (Mt. 21, 34; καιρῷ e dat. temp. cf. Win. p. 205. b). ἵνα . . . δώσουσιν, viit. indic. cu ἵνα, cf. Win. p. 271. προσέθετο . . πέμψαι e evraizm = ויוסף לשלוח (19, 11. cf. Gen. 4, 2). ἴσως = *poate, doar*, întrebuinţează poeţiĭ şi scriitoriĭ profanĭ la lucruri nesigure; e contrast la ὄντως. V. 14. *să fie moştenirea* etc. descrie iubirea de stăpânire a superiorilor luĭ Israil; care e motivul opoziţieĭ lor faţă de Isus. *Auzind eĭ ziseră:* unuĭ din popor. *Să nu fie* = חלילה (Gen. 49, 7. Ios. 22, 39); aceasta nu trebue să se plinească: nu să va întâmpla ca lucrătoriĭ să omoară pe fiul stăpânuluĭ şi viea să ajungă la alţiĭ. ἐμβλέψας: Isus fixează poporul cu privirea sa pătrunzătoare. τί οὖν ἐστὶν τὸ γεγραμμένον: de s'ar întâmpla negaţiunea voastră, atuncĭ cum ar sta cu zicerile Scriptureĭ: *Piatra care n'aŭ* etc. La v. 18. cf. Mt. 21, 44; lipseşte la Mc.

c) *Plătirea dării, 20, 19—26.*

(Mt. 22, 15—22, Mc. 12, 13—17.

19. Şi căutaŭ cărturariĭ şi arhiereiĭ să pună mânile pe el în ora aceea, şi se temeaŭ de popor;

căcĭ cunoscură că către eĭ grăise această pildă. 20 Şi pândindu-l aŭ trimis iscoade care se prefăceaŭ pe sine a fi drepţĭ, să-l prindă cu cuvêntul, ca să-l dee pe el stăpânirĭĭ şi puterĭĭ procuratorulŭĭ. 21. Şi l-aŭ întrebat pe el zicênd: Învĕţătorule, ştim că drept grăeştĭ şi înveţĭ şi nu cauţĭ la faţă, ci după adevĕr înveţĭ calea lui Dumnezeŭ? 22. Cade-să ca noĭ să plătim dare cezarulŭĭ saŭ nu? 23. Iar el cunoscênd vicleşugul lor zise către eĭ: Ce mĕ ispitiţĭ? 24. Arĕtaţi-mĭ un denar; al cuĭ chip şi inscripţie are? Iar eĭ ziseră: Ale cezarulŭĭ. 25. Iar el zise către eĭ: Drept aceea daţĭ cezarulŭĭ celece sûnt ale cezarulŭĭ şi luĭ Dumnezeŭ celece sûnt ale luĭ Dumnezeŭ. 26. Şi nu l-aŭ putut prinde pe dênsul în cuvênt înaintea poporulŭĭ, şi mirându-se de rĕspunsul luĭ aŭ tăcut. *ἐγκαθέτους = aţiţaţi, instigaţi întrascuns*; aşa să numesc întrebătorii pentrucă aŭ intenţie dușmănoasă. LXX întrebuinţează acest cuvênt ca *κατασκόπους, δολίους* (Iob 31, 9 cf. *Ios. Flaviu*, Bell. jud. 6, 5, 2). *Se prefăceaŭ pe sine*: trimişii îşĭ daŭ aerul a nu fi de partidul celorce i-aŭ trimis; *drepţĭ*: căutaŭ să plinească legea străbună, dar să numĕraŭ şi la drepţiĭ care aşteptaŭ pe Mesia (2, 26. cf. 1, 6. Mc. 6, 20. *Eusebie*, Ist. bis. 2, 23). Verbul *ἐπιλαμβάνεσθαι* să construeşte cu genit. persoaneĭ şi al obiectuluĭ; subiectul sûnt sinedriştiĭ, iar *αὐτοῦ* depinde dela acest verb, nu dela *λόγου* (Iob 30, 18. *Xen.* Anab. 4, 7, 12). *τῇ ἀρχῇ* etc.; la autoritate, şi adecă puterĭĭ procuratorulŭĭ, care avea dreptul asupra vieţĭĭ şi morţĭĭ; de aceea *τῇ ἀρχῇ* nu să leagă cu *ἡγεμόνος* (=autoritatea şi puterea procuratorulŭĭ), căcĭ artic. să repeteşte înaintea luĭ *ἐξουσίᾳ. λαμβάνειν πρόσωπον=a fi părtinitor* (Rom. 2, 11). *φόρος*: darea de cap şi pământ, să deosebeşte de *τέλος*: darea indirectă (vama după mărfurĭ, cf. Rom. 13, 7. Mt. Mc. aŭ *κῆνσος*). *Vicleşugul:* în întrebare. Cuvintele *ce mĕ ispitiţĭ* lipsesc ℵBL şi unele Min. — par adause din Mt. Unele Msse aŭ în v. 24. după *denar* cuvintele *iar eĭ i-aŭ arĕtat; şi zise.*

d) Saduceii întreabă pe Isus despre înviere, 20, 27—40.

(Mt. 22, 23—33. Mc. 12, 18—27).

27. Iar apropiindu-se unii din saduceii, care zic că nu este înviere, l-aŭ întrebat pe el zicênd: 28. Învĕţătorule, Moisi a scris nouĕ de va muri fratele cuiva avênd muiere, şi adecă fără feciorĭ, ca sĕ iee fratele luĭ pe muierea şi sĕ ridice sĕmênţa fratelui sĕŭ. 29. Decĭ eraŭ şepte fraţĭ; şi âutâiul luând muiere a murit fără feciorĭ. 30. Şi al doilea şi al treilea a luat-o pe ea, 31. dar aşijderea şi cel şepte; n'aŭ lăsat feciorĭ şi aŭ murit. 32. Iar în urmă a murit muierea. 33. Muierea decĭ la înviere a cuĭ muiere va fi? Căcĭ cel şepte aŭ avut-o pe ea muiere. În loc de *λέγοντες* (ℵBCDL) în v. 27. citesc unele mărturiĭ *λεγόντων* (*ἀντιλέγοντες* cf. Win. p. 495 sq.); alţiĭ afirmă că cuvêntul aparţine luĭ *τινες*, nu luĭ *τῶν Σαδδουκαίων*. Aceştĭ *uniĭ* sĕ caracterizează maĭ aproape prin *ἀντιλέγοντες*: oameni care zic că nu este înviere (part. cu artic. Win. p. 127. c). *μή* e pleonazm care adese ocură după verbele negaţiunii (1. Io. 2, 22. Evr. 12, 19. Gal. 5, 7). La v. 28. cf. Deut. 25, 5. *καὶ οὗτος* = şi adecă acesta fără copiĭ. Partic. *οὖν* în v. 29 subsumează cazurile următoare sub regula de maĭ nainte: *Decĭ eraŭ şepte fraţĭ* etc. Toţĭ fraţiĭ mor fără urmaşĭ; momentul principal; de aceea sĕ şi pune înainte *fără copiĭ*, deşi topica ar trebui sĕ fie: aŭ murit şi nu aŭ lăsat copiĭ. *Muierea . . la înviere* etc. cine din aceştĭ fraţĭ o va avea muiere? Prez. *γίνεται* e pus aci nu viit., pentrucă tratează o regulă.

34. Şi zise lor: Fiiĭ veaculuĭ acestuia se însoară şi se mărită, 35. iar care s'aŭ învrednicit a dobândi acel veac şi învierea din morţĭ nicĭ se vor însura nicĭ se vor mărita. 36. Căcĭ sĕ moară nu pot maĭ mult, că sûnt asemene îngerilor, şi sûnt fiiĭ luĭ Dumnezeŭ fiind fiiĭ învieriĭ. 37. Iar că se vor scula morţiĭ, şi Moisi a arĕtat în rug, cum numeşte pe Domnul Dumnezeul luĭ Avram şi Dumnezeul luĭ Isac şi Dumnezeul luĭ Iacob. 38. Iar Dumnezeŭ nu este al morţilor ci al viilor;

căcĭ toţĭ vieazǎ luĭ. *Fiiĭ veaculuĭ acestuia* (16, 8) nu trebue luat în înţeles etic (cum sĕ întrebuinţează altfel în T. N.), ci însemnează pe toţĭ oamenii înainte de timpul mesianic. *S'aŭ învrednicit* etc. sûnt drepţiĭ, ceialalţĭ nu sĕ iaŭ în considerare (καταξιοῦσθαι e construit cu infinit. 21, 36. Acta 5, 41; 2. Tes. 1, 5). Ceĭ osândiţĭ nu învie întratâta din morţĭ, ci maĭ vêrtos spre moarte vecînică. Genit. τοῦ αἰῶνος ἐκείνου şi τῆς ἀναστάσεως depind de τυχεῖν (Win. p. 566. 4). V. 36. spune că ceĭce vor învia sûnt nemuritorĭ, iar această stare desridică împreunarea trupească între bărbat şi muiere. *Teofilact: Pentrucă aicĭ este moarte de aceea şi căsătorie, şi pentrucă există căsătorie de aceea şi moarte.* Învierea îĭ face *asemene îngerilor*, adecă îĭ spiritualizează (1. Cor. 15, 44), apoĭ devin fiiĭ luĭ Dumnezeŭ şi după trup, pentrucă şi acesta sĕ re'noeşte şi ajunge la mărire în Cristos (Mt. 22, 30). μηνύειν însemnează a arĕta ceva ascuns (Io. 11, 57. Acta 23, 30; 1. Cor. 10, 28. Thuc. 4, 89. Her. 1, 23 etc.). *În rug* cf. Mc. 12, 26. βάτος ocură ca masc. şi fem.; iar citatul este Ex. 3, 6. cf. Mt. 22, 32. *Şi Moisi:* acesta însuş, la care voĭ vĕ raportaţĭ voind a dovedi contrarul. *Cum numeşte* etc.; istorisind ceeace ziše Dumnezeŭ. *Toţĭ:* patriarhiĭ, deşi n'aŭ trăit în acel timp; emfaza are *toţĭ;* iar dat. αὐτῷ exprimă raportul: *luĭ*, adecă în raport cu dênsul, Dumnezeul lor, sûnt viĭ, deşi pentru oameni sûnt morţĭ.

39. Iar rĕspunzênd unĭĭ din cărturarĭ ziserǎ: Învĕţătorule, bine aĭ grăit. 40. Căcĭ maĭ mult nu îndrăznirǎ sĕ-l întrebe pe el nimica. Unĭĭ din cărturarĭ laudă pe Isus pentrucă a rĕspuns aşa bine duşmanilor lor, saduceilor, dar şi eĭ nu maĭ cutează sĕ-l întrebe, căcĭ avuserǎ ocaziune a se convinge că faţă de argumentările luĭ nu sûnt în stare a face ceva.

e) Isus întreabă pe fariseĭ despre Mesia, 20, 41—44.

(Mt. 22, 41—46. Mc. 12, 35—37).

41. Iar zise cătră dênşiĭ: Cum zic că Cristos este fiul luĭ David? 42. Căcĭ însuş David zice în cartea psalmilor: Zis-a Domnul Domnuluĭ meŭ: Şĕzĭ de dreapta mea 43. până când voĭŭ pune pe

dușmanii tĕi scăunel picioarelor tale. 44. David decĭ îl numește Domn, și cum este fiul lui? *Către dênșiĭ:* dușmanii sĕi în genere, nu numaĭ cărturariĭ din cele precedente. V. 42 cf. Ps. 110, 1. Mt. 22, 44.

f) Isus previne pe învĕțăceĭ de farisei, 20, 45—47.

(Mt. 23, 6—14. Mc. 12, 38—40).

45. Iar auzind tot poporul zise învĕțăceilor: 46. Păziți-vĕ de cărturarĭ care voesc sĕ umble în haine lungĭ și iubesc închinăciunile prin târguri și jețurile dântâĭ în sinagoge și locurile dântâĭ la ospețe; 47. care mănâncă casele vĕduvelor și întru arĕtare se roagă mult! Aceștia vor lua osândă cu atât maĭ multă. La v. 46 sq. cf. Mc. 12, 38 sq.

g) Leptele uneĭ vĕduve, 21, 1—4.

(Mc. 12, 41—44).

1. Iar căutând în sus vĕzu pe ceĭ bogațĭ aruncând darurile sale în vistierie. 2. Iar vĕzu pe o vĕduvă săracă aruncând acolo două lepte, 3. și zise: Adevĕr zic vouĕ că această vĕduvă săracă a aruncat maĭ mult decât toțĭ; 4. căcĭ toțĭ aceștia din prisosința lor aŭ aruncat la daruri, iar aceasta din lipsa eĭ a aruncat toate câte avea. Aci avem contrast la cele precedente. *ἀναβλέψας*, pentrucă în cele precedente Isus grăise învĕțăceilor, iar acum își ridică privirea dela eĭ; după Mc. era el înpreajma vistierieĭ. *τοὺς βάλλοντας... πλουσίους* țin la olaltă: bogațiĭ care aruncaŭ. *Aceștia* sĕ rapoartă la subiectul îndepărtat (Win. p. 148); Isus face aluziune la ceĭ cunoscuți. *La daruri:* darurile ce sĕ aflaŭ în vistierie. *Luĭ Dumnezeŭ* (la *daruri* v. 4) din Recepta lipsește ℵBLX — e adaus exigetic. *Lipsa* nu însemnează aceasta în sine, ci cu cât maĭ puțină avere are vĕduva decât ceialalțĭ. Darul vĕduveĭ nu sĕ socoate după mărime, ci după jertfa împreunată cu acesta.

h) Isus prezice risipirea Ierusalimului și timpul de judecată a poporului israiltean până la venirea sa a doua, 21, 5—38.

(Mt. 24, 1—42. Mc. 13, 1—37).

5. Și grăind unii de templu că e împodobit cu pietri frumoase și cu daruri, 6. zise: Aceste ce vedeți, veni-vor zile întru cari nu se va lăsa piatră pe piatră, care nu se va desface. După Mt. Mc. aceste cuvinte Isus le-a rostit eșind din templu, cele următoare pe muntele olivilor (Mc. 13, 1. 3), iar după Lc. se pare că încă fiind în templu. *Unii* e nedeterminat, cf. Mc. unde e vorba de unul care a atras atenția Domnului asupra zidirilor templului. Templul era foarte pompos, lucrat din materii scumpe *(Iosif Flaviu,* Bell. jud. 6, 5, 2. Antiq. 15, 11, 3. 17, 6, 3). ἀναθέμασιν e formă elinistă în loc de cea atică ἀναθήμασιν (ℵBDX); darurile erau adunate în porticuri ca toți să le poată vedea *(Flaviu,* Bell. jud. 1, 2, 17; îndeosebi vița de vie a lui Irod și lanțul de aur al lui Agripa). ταῦτα ἃ θεωρεῖτε e anacolut cu nominat. pus înainte (Win. p. 534. d): aceste lucruri văzute, mândria Iudeilor.

7. Iar ei l-au întrebat pe el zicând: Învățătorule, când deci vor fi aceste? Și ce semn este când vor fi aceste? 8. Iar el zise: Căutați să nu vă amăgiți! Căci mulți vor veni întru numele meu, zicând: Eu sunt, și timpul s'a apropiat; nu vă duceți după ei. 9. Iar când veți auzi războae și rămiriți, nu vă spăimântați; căci aceste trebue să fie întâiu, ci nu îndată va fi sfârșitul. Întrebarea învățăceilor e dublă ca Mc. 13, 4; altcum la Mt. 24, 3. *L-au întrebat,* adecă *unii. Deci* e deducere din cele precedente. Întâiul presemn e păsirea Mesiilor falși, al doilea revoluțiuni în lumea omenească și în natură. *Timpul s'a apropiat* (העולם הבא)=timpul mesianic. *Rămiriți* cf. 1. Cor. 14, 33; 2. Cor. 6, 5. Iac. 3, 16 (LXX Prov. 26, 28)=revolte, neliniște războinică. Sub *războae* și *rămiriți* înțelegem numai mișcările iudaice.

10. Atunci zise lor: Se va scula popor peste popor și împărăție peste împărăție, 11. vor fi mari cutremure și din loc în loc foameți și ciume,

spaime și semne mari vor fi din cer. *Atunci:* după ce arătase calamitățile în cele precedente. *Ciumele* se amintesc numai aci, dar și în T. V. ocură λιμοὶ καὶ λοιμοί (2. Cron. 26, 9. Ier. 14, 12. 21, 7). φόβητρά τε καὶ σημεῖα ἀπ' οὐρανοῦ ἔσται sûnt strîns legate (φόβητρον, aram. אֵמָה=ceeace cauzează tremur, spaimă): sûnt întâmplări afară de cursul îndatinat al naturii, și se determină prin ἀπ' οὐρανοῦ ca fenomene cerești.

12. Iar înainte de aceste toate vor pune mânile lor pe voi și vă vor goni, dându-vă prin sinagoge și în temnițe, ducându-vă pela regi și procuratori pentru numele meu. 13. Și se va sfârși vouă spre mărturie. 14. Deci puneți în inimile voastre se nu grijiți mai nainte de apărare. 15. Căci eu vă voiu da vouă gură și înțelepciune, căreia nu vor putea sta împrotivă nici se răspundă contra toți care se împrotivesc vouă. *Înainte de aceste toate* are numai Lc., e generația prezentă (v. 32. Mt. 24, 32). *Ducându-vă pela regi și procuratori* e apoziție la παραδιδόντες, exprimă că Iudeii se vor folosi de aceste mijloace contra învățăceilor, pentrucă aceste le erau la îndemână în acel timp după împărțirea politică a statului. *Se va sfârși vouă* etc., este rezultatul final; vrăjmașii voesc se-i piardă, iar ei tocmai atunci mărturisesc pe Cristos; atunci sûnt statornici în credința întrînsul (Acta 4, 8 sq. 5, 26 sq. 22, 3 sq. 26, 2 sq.). ἀποβαίνειν se întrebuințează în înțeles impropriu (LXX Iob 13, 16. Fil. 1, 19). *Deci puneți în inimile* etc. (1, 66. 2, 51): învățăceii se nu poarte grijă de apărare, căci aceasta o face Cristos. *Eu* are emfază; e opus lui *nu grijiți mai naainte. Gură* (=vorbă) *și înțelepciune* etc. descriu puterea irezistibilă a mărturiei apostolești (12, 11 sq. Acta 6, 10). Evangelia nu se poate combate cu arme spirituale (ἀντειπεῖν), nici i-se poate rezista pe terenul intern (ἀντιστῆναι).

16. Dar vă veți da și de părinți și frați și rudenii și prieteni, și vor omorî din voi, 17. și veți fi urîți de toți pentru numele meu. 18. Și per din capul vostru nu va peri. 19. Întru răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre. Ca creștini vor fi goniți de toți oamenii, chiar de rudenii și prieteni; ei însă

să nu descurajeze, căci Dumnezeŭ le poartă grija: *Şi pĕr din capul* etc. *Nu va peri:* nici un pĕr din capul vostru nu să va perde; nu vor avea nici cea mai mică pagubă în trupurĭ din aceste goane — dar să pune condiţie răbdarea, cu care vor dobândi mântuirea mesianică. V. 19 citesc AB Origen, Vulg. viit. κτήσεσθε, iar Recepta imperat. aor. med. — κτήσασθε, ce pare a fi interpretament.

20. Iar când veţĭ vedea Ierusalimul înconjurat de oaste, atunci să ştiţĭ că s'a apropiat pustiirea luĭ. 21. Atunci ceĭ din Iudeea să fugă la munţĭ, şi ceĭ din mijlocul eĭ să iese, şi ceĭ de prin sate să nu între într'ênsul, 22. că zilele izbândirĭĭ sûnt aceste ca să se plinească toate cele scrise. 23. Vaĭ celorce aŭ în pântece şi celorce lapteză în acele zile; căci va fi nevoe mare pe pământ şi mânie pe poporul acesta. 24. Şi vor cădea prin ascuţitul sabieĭ şi vor fi duşĭ robĭ la toate popoarele, şi Ierusalimul să va călca de păgânĭ, până când să vor plini vremile păgânilor. Între Lc. şi ceialalţĭ 2 evangeliştĭ există puţine abaterĭ aci. *Când veţĭ vedea* vorbeşte de pustiirea Ierusalimuluĭ prin Romanĭ (19, 44). *Pustiirea luĭ:* a cetăţiĭ. *Ceĭ din Iudeea* să rapoartă la învĕţăceĭ, ce reesă din v. 20. αὐτῆς şi εἰς αὐτήν (v. 20. 21): Ierusalimul. *Teofilact: În mod tragic spune relele ce vor veni asupra cetăţiĭ... să nu spere că cetatea îĭ poate scuti fiind întărită cu zidurĭ.* ἐν ταῖς χώραις sûnt bunurile dela ţară (12, 16) în opunere cu cetatea. *Zilele izbândirĭĭ:* după planul dzeesc atunci este timpul a executa dreptatea sa pedepsitoare (Ier. 50, 31. 2. Tes. 1, 8). *Ca să se plinească* etc. nu să rapoartă numaĭ la Dan. 9, 27, ci la toate locurile T. V. unde să tratează cerbicoşia poporuluĭ (care s'a manifestat şi sub Moisi). ἀνάγκη μεγάλη (LXX מצוקה Ps. 25, 17 saŭ מצוק Ps. 119, 143) e spaima oamenilor, sinonim cu θλῖψις (LXX Ps. 119, 143; 1. Tes. 3, 7); zilele izbândirĭĭ din v. 22. Oamenĭĭ se vor spăimênta, iar Dzeŭ îşĭ arată mânia. Adiect. *mare* să leagă la *nevoe* şi *mânie.* ἐπὶ τῆς γῆς e pământul în genere, să specializează apoĭ în adausul *pe poporul acesta*, care depinde dela ἔσται. *Vor cădea* etc.: din membri naţiuneĭ. στόματι μαχαίρας (פי חרב Ios. 8, 24 cf. Gen. 34, 26. Deut.

13, 16 etc.); sabia să consideră ca animal sfășietor. *Vor fi duși robi;* după *Iosif Flaviu* (Bell. jud. 6, 9, 2) au fost deportați la Egipet și alte provințe 97.000 de oameni. *La toate popoarele:* Iudeii se vor împrăștia în urma acestui rĕzbel între toate popoarele. *Să va călca:* Ierusalimul va avea soartea poporului; va fi risipit (v. 10); aicĭ este personificat, iar ce să întâmplă lui să rapoartă la poporul întreg. *Până când să vor plini* etc. sûnt zilele până când va ajunge și la păgâni plinirea vremii (Gal. 4, 4. Efez. 1, 10), adecă când va fi sosit timpul să între ei în împĕrăția mesianică (cf. Rom. 11, 25 sq.); saŭ: până când și păgânii vor fi trecut toate periodele hotărîte lor înainte de a merge la judecată, adecă până la sfârșitul zilelor (v. 9, cf. Mt. 24, 14. 29).

25. Și vor fi semne în soare și în lună și în stele, și pe pământ strîmtorarea popoarelor întru turburare de mugetul mării și al valurilor, 26. mai murind oamenii de frică și de așteptarea celorce vor să vină în lume; căcĭ puterile cerului să vor clăti. 27. Și atuncĭ vor vedea pe Fiul omului venind în nor cu putere și mărire multă. Aci să spune ce va urma după timpul când să vor fi plinit cele cuprinse v. 24. cf. Mt. 24, 29—35. Mc. 13, 24—31. *Strîmtorarea popoarelor* arată impresia ce vor face semnele de spaimă cari vin din cer, mai ales că pe pământ va fi strîmtorare. *Întru turburare:* va fi neliniște în privința celorce sûnt de făcut și cum să-și ajutore. Gen. următor (ἤχους) exprimă ce cauzează această turburare (ἤχους dela ἦχος, saŭ ἠχοῦς dela ἠχώ). *Mai murind oamenii* etc.: starea sufletească pentru cele întâmplate, îndeosebĭ că așteaptă să vină lucruri și mai spăimântătoare: *vor să vină în lume.* În loc de *popoare* să pun *oamenii* arĕtând natura și slăbiciunea lor. *Căcĭ puterile* etc. cf. Mt. 24, 29. 30. După aceste vine Mesia să adune pe ai sĕi și să-ĭ ducă la fericire.

28. Iar când vor începe a fi aceste căutați și ridicați capetele voastre, pentrucă aproape este mântuirea voastră. 29. Și zise lor o pildă: Vedeți smochinul și toți copacii; 30. când înfrunzesc, vĕzând, dela voĭ înșivĕ știți că aproape este vara. 31. Așa și voĭ, când vedeți aceste întâm-

plându-se, să știți că aproape este împărăția lui Dumnezeu. 32. Adevăr zic vouă că nu va trece acest neam până când toate vor fi. 33. Cerul și pământul vor trece, iar cuvintele mele nu vor trece. 34. Iar luați aminte de voi ca să nu se îngreuneze inimile voastre cu beție și beutură și cu grijele vieții și fără de veste să vină asupra voastră ziua aceea. 35. Căci ca o cursă va veni asupra tuturor care locuesc pe fața a tot pământului. 36. Priveghiați deci în toată vremea rugându-vă ca să vă întăriți a scăpa de aceste toate cari vor să fie, și a sta înaintea Fiului omului. *Când vor începe aceste*, adecă cele descrise mai nainte (v. 25. 20). *Căutați și ridicați* etc.: plini de speranță; până acum erau asupriți de nevoi (v. 12 sq.). *Mântuirea voastră* exprimă ce aduce credincioșilor judecata din urmă; ei scapă de toate necazurile. La v. 29 sq. cf. Mt. 24, 32 sq. *Dela voi înșivă*: fără a vă spune cineva. *Luați aminte de voi*; admonare de a aștepta totdeuna venirea a doua a lui Cristos, deși întârzie; dar iarăș să nu creadă că este foarte aproape (v. 8. cf. Mt. 24, 36—25, 46); li să atragă atenția dela cele externe asupra lor. *βαρηθῶσιν . . ἐν* e construcție evreească în loc de dativ. instrument. în grecitatea profană. *κραιπάλη* e amețeala ca urmare a beției din ziua precedentă. *Grijele vieții*: lucrurile vieții acesteia de pe pământ (1. Cor. 6, 3 sq.). *Fără de veste*, cf. 1. Tes. 5, 3. *Ca o cursă;* este chipul acestei veniri (Prov. 6, 5. Is. 24, 17; 1. Tim. 6, 9); fără a fi observată și așteptată Rom. 11, 9). Credincioșii deci spiritualicește trejî să aștepte a 2. venire a lui Cristos ca să se facă părtași de fericire (1. Tes. 5, 6). Unii leagă *ca o cursă* la cele precedente — după ℵBDL. *Locuesc pe fața a tot pământului* exprimă univerzalitatea judecății, iar *locuesc* (*καθημένοι* propriu =șed) arată că oamenii în ziua aceea *sânt fără grijî și în nelucrare* (*Teofilact;* cf. 17, 26 sq. Mt. 4, 16). *În toată vremea* să pot lega cu *priveghiați* saŭ — mai bine — cu *rugându-vă* arătând modul priveghierii (18, 1. 7; 1. Tes. 5, 18. Mt. 26, 41; 1. Petru 4, 7 sq.). *ἵνα* e scopul, deci cuprinsul rugăciunii. *Să vă întăriți* (după BLX Min.; Vulg. etc. citesc *să vă învredniciți)* să rapoartă la *a scăpa* (de toate primejdiile

şi nevoile cari preced paruzia; prezise v. 8 sq.), apoĭ la *a sta*, care din urmă sĕ întâmplă cu ajutorul îngerilor şi avem sĕ înţelegem primirea întru mărire (Mt. 24, 31; 1. Tes. 4, 17; 2. Tes. 2, 1). κατισχύσητε cu infin. cf. Înţelep. 17, 15. LXX Is. 22, 4.

37. Şi el era învĕţând ziua în templu, iar noaptea eşind petrecea în muntele ce sĕ chiamă al olivilor. 38. Şi tot poporul mâneca la dênsul sĕ-l audă în templu. Cu aceste cuvinte încheie Luca relatarea începută 19, 29 caracterizând învĕţămêntul luĭ Isus în templul din Ierusalim cu această ocaziune. *Învĕţând ziua în templu* exprimă că Isus îndatina sĕ înveţe aci, fără a eschide că cuvêntarea din 21, 4 sq. a rostit-o altunde. ἐξερχόμενος e strîns legat cu ἠυλίζετο şi arată direcţia, ţinta: eşind (din templu) mergea sĕ petreacă noaptea pe muntele olivilor; în grădina Getsemani orĭ în Betania (Mt. 21, 17. Mc. 11, 19). ἐλαιών = *olivetum* (19, 29). ὤρθριζεν e formă rară în loc de ὄρθρευε: a veni de dimineaţă la cineva. Aci sĕ realizează cuvintele Ps. 62: „Dzeul meŭ, Dzeul meŭ cătră tine am mânecat“ (*Teofilact*). Acest autor zice foarte nimerit că evangeliştiĭ multe n'aŭ relatat; fiecare a ales materialul ce cores pundea maĭ mult scopuluĭ ales — ce sĕ poate aplica maĭ bine la Luca.

PARTEA A TREIA.

Istoria patimilor, morții, învierii și înălțării lui Isus, 22, 1—24, 53.

§. 98. Dela începerea patimilor până la condamnarea lui Isus, 22, 1—71.

a) Iuda vinde pe Isus, 22, 1—6.

(Mt. 26, 1—5. 14—16. Mc. 14, 1 sq.).

1. Iar se apropia sĕrbătoarea azimilor care sĕ chiamă paști. 2. Și căutaŭ arhiereiĭ și cărturariĭ cum l-ar perde pe el; căcĭ se temeaŭ de popor. *Sĕrbătoarea azimilor* etc. sĕ zice pentrucă Iudeiĭ de mult nu maĭ osebiaŭ aceste 2 sĕrbătorĭ una de alta (Ex. 23, 16. Lev. 23, 6 cf. *Iosif Flaviu*, Antiq. 3, 10. 5; 14, 2, 1; Mc. 14, 1). *Căutaŭ:* cugetaŭ asupra mijloacelor. *Se temeaŭ de popor* exprimă motivul din care căutaŭ mijloacele a perde pe Isus. *Teofilact: În ce chip perzêndu-l pe acela sĕ nu se primejdueascĕ pe sine.*

3. Iar satana a întrat în Iuda care se numea Iscarioteanul, care era din numĕrul celor doĭsprezece. 4. Și mergênd s'aŭ înțeles cu arhiereiĭ și conducĕtoriĭ cum l-ar da pe el lor. 5. Și s'aŭ bucurat, și s'aŭ tocmit cu el sĕ-ĭ dee argint. 6. Și el a promis, și căuta prilej ca sĕ-l dee pe el lor fără de popor. Fapta luĭ Iuda este urîtă, de aceea evangelistul o atribue diavoluluĭ. *Satana a întrat* exprimă că acest spirit rĕŭ întărise hotărîrea luĭ Iuda definitiv (8, 30. 32 sq.; 11, 26 cf. Io. 13, 1). Fapta stă însă în libera hotărîre a luĭ Iuda și este cu atât maĭ condamnabilă fiind el unul din ceĭ 12 — din ceĭ intimĭ aĭ luĭ Isus. *Care se numea Iscarioteanul*, cf. Mt. 10, 4. *Conducĕtoriĭ* (στρατηγοῖς, are numaĭ Lc.); straja dela templu avea un șef din neamul arhieresc (*Iosif Flaviu*, Bell. jud. 6, 5, 3 cf. Acta 4, 1. 5, 26), sub care stăteaŭ căpeteniile despărțĕmintelor. Iuda s'a înțeles

aşadar cu arhiereiĭ şi cu toţĭ oficeriĭ leviticĭ. πῶς exprimă modul şi sub ce condiţiĭ să le dee pe Isus. *S'aŭ tocmit* (συνέθεντο) să zică pentrucă eĭ puteaŭ ajunge scopul lor şi întralt chip (*Ios. Flaviu*, Antiq. 13, 4. 7). *Fără de popor*: acesta să nu ştie nimic; toate rĕmân secret (Acta 24, 18).

b) Pregătirile la cina de taină, 22, 7—13.

(Mt. 26, 17—19. Mc. 14, 12—16).

Lc. spune apriat că ziua cineĭ este în care avea să se junghie mielul pashal; Isus apare între aĭ sĕĭ capul familieĭ, iar porunca dată luĭ Petru şi Ioan este ocaziune la cele din Mt. şi Mc.

7. Iar a venit ziua azimilor, întru care trebuea să se junghie mielul pashal. 8. Şi a trimis el pe Petru şi pe Ioan zicênd: Mergênd gătiţĭ nouĕ paştile să mâncăm. 9. Iar eĭ ziseră luĭ: Unde voeştĭ să gătim? 10. Iar el zise lor: Iată întrând voĭ în cetate vĕ va întimpina un om ducênd un vas de lut cu apă; mergeţĭ după el în casa unde va întra, 11. şi ziceţĭ stăpânuluĭ caseĭ: Învĕţătorul zice ţie: Unde este odaea de ospĕţ unde să mănânc paştile cu învĕţăceiĭ meĭ? 12. Şi acela vĕ va arĕta un foişor mare aşternut; acolo gătiţĭ. 13. Iar mergênd eĭ aŭ aflat cum zisese lor, şi aŭ gătit paştile. ἦλθεν: a sosit (5, 35. 23, 29). *Ziua azimilor*, cf. Mt. 26, 17. *Să se junghie mielul pashal:* după lege. După Mt. Mc. iniţiativa o iaŭ învĕţăceiĭ pentru gătirea paştelor; numaĭ Lc. numeşte pe învĕţăceiĭ încredinţaţĭ cu aceasta. La v. 10 sq. cf. Mc. 14, 13 sq. ἐρεῖτε e viit. cu înţeles imperat. = *veţĭ zice*. V. 12 să citeşte ἀνάγαιον, Rec. ἀνώγεον; alte mărturiĭ ἀνωγαῖον=ὑπερῷον (Acta 1, 13).

c) Aşĕzarea s. Euharistiĭ, 22, 14—23.

(Mt. 26, 20—29. Mc. 14, 17—25; 1. Cor. 11, 23—25).

14. Şi venind ora, a şĕzut, şi apostoliĭ cu dênsul. 15. Şi zise cătră eĭ: Cu dor am dorit să mănânc aceste paştĭ cu voĭ înainte de patima

mea; 16. căcĭ zic vouĕ că de acum înainte nu voiŭ mâncа din aceasta până când sĕ va plini în împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. 17. Şi luând un pahar mulţumind zise: Luaţĭ acesta şi-l împărţiţĭ între voĭ; 18. căcĭ zic vouĕ că de acum nu voiŭ bea din rodul viţeĭ până când va veni împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ. *Şi venind ora:* când trebue sĕ se ţină cina pashală (Mt. Mc.); după apunerea soareluĭ. Recepta citeşte 12 înainte de *apostolii* — după paralele. *ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα* e imitare a evreesc. infin. abs. la verbele finite (Num. 11, 4. Ps. 106, 14. Win. p. 434. 3). *Aceste paşti; aceste* are emfaza: cari sûnt gata acum (Mt. 26, 17). Timpul prezis 12, 50 e aproape, mântuirea sĕ realizează. El dorea însă foarte mult sĕ mănânce paştele cu învĕţăceiĭ pentruca sĕ încheie legământ cu aĭ sĕĭ şi aşĕze în taina trupuluĭ şi sângeluĭ sĕŭ un monument al iubiriĭ (Io. 13, 1), un izvor nesecat de graţie pentru toate timpurile. Această dorinţă sĕ explică prin *înainte de patima mea. Din aceasta*, adecă din cina pashală de faţă. V. 16 motivează v. 15. ℵABCL citesc *οὐ μή* fără *οὐκέτι* al Recepteĭ. *Până când* etc.: cina pashală. Mântuitorul asigură pe învĕţăceĭ că paştele aceste sûnt cele din urmă; el de acum înainte nu va bea paharul pashal până când prototipul nu va fi înlocuit înlocuindu-sĕ cu realitatea. *Împĕrăţia luĭ Dumnezeŭ*: cea mesianică; aci credeaŭ Iudeiĭ că vor sta la masă cu Mesia (14, 15. Mt. 8, 11). Deocamdată s'a realizat aceasta în s. Euharistie, deplinită va fi când vine Cristos în deplina sa mărire. V. 18 anticipă Mt. 26, 29. Mc. 14, 25. *οὐ μὴ πίω . . . ἔλθῃ* pare că s'aŭ rostit de Isus când a dat paharul întâiŭ (rostindu-sĕ cuvintele: Bine eştĭ cuvêntat Doamne Dumnezeul nostru, regele lumiĭ, care aĭ făcut rodul viţeĭ) — ce reesă din *luând un pahar*. Aceasta nu însemnează că Isus n'a observat datina la această sĕrbătoare (Mt. 26, 26), ci exprimă că acesta e ultimul pahar pashal ce-l bea cu dênşiĭ. Mt. şi Mc. istorisesc că Isus declară aceasta dupăce a întins paharul euharistic, adaogând cuvintele din Mt. 26, 29 sq. Lc. pare a fi maĭ precis.

19. Şi luând pâne mulţumind a frânt şi dat lor zicênd: Acesta este trupul meŭ care sĕ dă pentru voĭ; aceasta sĕ faceţĭ întru pomenirea

mea. 20. Aşijderea şi paharul după cină zicênd: Acest pahar este legămêntul cel nou întru sângele meu, care se varsă pentru voi. Relatarea prezentă a instituirii s. Euharistii consună cu 1. Cor. 11, 24 sq. εὐχαριστήσας (în loc de εὐλογήσας) nu dovedeşte că are acelaş înţeles la Mt. 15, 36. 26, 27. Mc. 8, 6. 14, 23.; din acest motiv însă s'aŭ omis λάβετε şi φάγετε. *Care se dă pentru voi:* acest corp e rescumpĕrare pentru oamenĭ (Mt. 20, 28); jertfa are caracter satisfăcĕtor. διδόναι ὑπέρ τινος cf. Io. 6, 51. Gal. 1, 4; 1. Tim. 2, 6. Tit 2, 14. Part. prez. exprimă că cuvintele de instituire aŭ caracterul jertfeĭ avêndu-se în vedere jertfele din T. V. orĭ ce-a de pe cruce. La aceasta din urmă — îndeosebĭ — s'a vĕrsat sânge şi s'a dat vieaţă; *Zigaben:* παραδιδόμενον εἰς θάνατον. ἄρτος nu are înţeles strîns, atuncĭ ar trebui se stee εἷς; la paşte se frângeaŭ pânĭ dându-se mesenilor (φρατρία). *Aceasta se faceţĭ:* ce eŭ am făcut. Lc. şi aci consună cu Paul avênd maĭ mult decât ceialalţĭ evangelişti. *Întru pomenirea mea* e scopul: în aceasta se vĕ aduceţĭ aminte de mine. Această menire a s. Euharistiĭ poate avea înţeles numaĭ dacă ne împărtĕşim cu adevĕratul trup şi sânge al Domnuluĭ. *Aşijderea*, adecă *luând a mulţumit dând.* τὸ ποτήριον e paharul care se întrebuinţa la cina pashală (v. 17). μετὰ τὸ δειπνῆσαι se poate raporta pentru ὡσαύτως la v. întreg; totuş e caracteristic că Lc. şi Paul relatează aceasta abia la pahar. δειπνῆσαι e cina pashală; poate că trebue se înţelegem paharul al 4. (Mt.), după 1 Cor. l. c. pare că e paharul al 3. Lc. omite ἐστί (Win. p. 544. 2: omiterea copulei) cf. 1. Cor. l. c.; înţelesul este cel din traducere. *Întru sângele meu;* legămêntul care se sigilează prin sângele meu, conţine sângele meu. Formula la Lc. şi Paul diferă încâtva de ceialalţĭ evangelişti; cei din urmă aŭ textul simplu care se apropie maĭ mult de prototipul sângeluĭ dela legămênt (Mt.), ceĭ dântâĭ accentuează noul legămênt, în care ceice iaŭ parte la sângele Domnuluĭ devin o comună a luĭ Dumnezeŭ. *Legămêntul cel nou* cf. Ier. 31, 30. *Care se varsă pentru voi* nu are Paul (cf. Mt. Mc.); se rapoartă la τὸ ποτήριον (maĭ bine decât la αἵματι) care e metonimie avênd înţelesul luĭ διδόμενον şi cel din paralele, unde αἷμα e subiect. *Zigaben:* *Iar aceasta, care se varsă pentru voĭ, se rapoartă*

la paharul; iar paharul este sângele lui (cf. Win. 589 sq.). *ὑπέρ = ἀντί*; la jertfe se înțelege dela sine. La întregul cf. Mt. 26, 26—28; 1. Cor. 11, 24. 25.

21. Însă iată mâna celuĭce mĕ vinde pe mine cu mine este la masă. 22. Că Fiul omuluĭ merge precum este rênduit, dar vaĭ omuluĭ aceluia prin care sĕ vinde. 23. Și eĭ începură a se întreba întru sine, care din eĭ ar fi sĕ facă aceasta. *Însă* arată contrastul între fapta lui Iuda și cea de iubire a lui Isus care se jertfește pe sine. La indicarea vênzătorului cf. Mc. 14, 18 sq. *Mâna* etc. e corelat la *celuĭce mĕ vinde*; iar *la masă* exprimă că se afla acolo încă dela mâncare și e gata a lua paharul; moment tragic; cf. Mt. 26, 21. V. 22 este motivul acestei experiențe: *Că Fiul omului* etc. *Precum este rênduit*; Mt. Mc. *cum este scris* (Mt. 26, 24) *Și eĭ*: apostolii (v. 14). *Întru sine*: fără a spune ceva lui Isus; nu-l întreabă; nu=*πρὸς ἀλλήλους*. *Sĕ facă aceasta*: sĕ-l dee pe el; urîciunea fapteĭ are emfaza; iar *facă* exprimă tradarea (Thuc. 4, 89, 3. 110, 2); cf. Mt. 26, 22. Io. 13, 21 sq.

d) Învĕțăceiĭ dispută asupra rangului, 22, 24—30.

Motivul care a îndemnat pe apostoli sĕ dispute acum asupra rangului e necunoscut, deși mai nainte încă ne întimpină aceasta (9, 46 sq. Mt. 20, 20 sq. Mc. 10, 35 sq.). *Crizostom* crede că învĕțăceiĭ dispută pentru ordinea observată de Isus la spălarea picioarelor, iar disputa a început pentru împărțirea locurilor la cina pashală (v. 24 sq. ar urma imediat după v. 15—18 și înainte de Io. 13, 4 — ce s'ar indica și prin *ἐγένετο δὲ καί*). Probabil este însă că spunênd Domnul că unul îl va vinde se întreceaŭ apostolii a-și arĕta îngrozirea de această faptă și iubirea cătră Învĕțătorul; saŭ poate că declarația din v. 15—18 a produs întrênșiĭ ideea că împĕrăția mesianică sĕ va întemeia cât mai curênd. Acest înțeles sĕ indică v. 25—30, unde sĕ spune că smerenia în împĕrăția lui Dzeŭ pe pământ (biserica) dă dreptul a stăpâni cu Cristos în împĕrăția lui deplinită.

24. Iar s'a născut și ceartă între eĭ, care din eĭ sĕ pare a fi mai mare. 25. Iar el zise lor: Regiĭ

popoarelor le domnesc, şi ceĭce le stăpânesc sĕ chiamă binefăcĕtorĭ. 26. Iar voĭ nu aşa! Ci cel maĭ mare întru voĭ sĕ fie ca cel maĭ tênĕr, şi conducĕtorul ca slujitorul. 27. Căcĭ cine e maĭ mare, celce şĕde la masă saŭ celce slujeşte? Aŭ nu celce şĕde la masă? Iar eŭ sûnt în mijlocul vostru ca celce slujeşte. *Iar s'a născut şi:* la întrebarea de maĭ nainte (v. 23) s'a adaus aceasta. *τίς δοκεῖ εἶναι μείζων quis videatur habere principatum*: de care trebue sĕ judece eĭ că e cel maĭ mare; are întâietate faţă de ceialalţĭ, decĭ va ocupa întâiul loc în împĕrăţia mesianică (Win. p. 570). *Domnesc* — fără înţeles lateral rĕŭ ca Rom. 6, 2. 14. *Binefăcĕtorĭ*, titlu onorific: pentru stat, respective regenţĭ, sûnt binemeritaţĭ (*Ptolomeŭ Evergetes;* asemene sĕ dă numele *Sotir* 2. Mac. 4, 2. Estir 6, 12; *Diod. Sic.* 11, 26). *Iar voĭ nu aşa:* nu faceţĭ astfel; între voĭ nicĭ unul nu poate stăpâni pe celalalt. *Cel maĭ mare:* care întradevĕr este aceasta între voĭ sĕ se asamene celuĭ maĭ tênĕr, şi în loc sĕ stăpânească sĕ slujească ca cel maĭ tênĕr. *Cel maĭ tênĕr* nu sĕ rapoartă la unĭĭ din ceĭ 12, ci exprimă: cel maĭ tênĕr decât ceialalţĭ are datorinţa a le sluji (Acta 5, 6. 10; Mt. 20, 25 sq.). *ὁ ἡγούμενος*: *stăpânitor*; care stă în frunte, cf. Mt. 2. 6. Acta 15, 22 etc. V. 27 conţine motivul la cele zise. *Eŭ sûnt* etc.: atitudinea luĭ Isus în genere cf. Mt. 20, 28.

28. Iar voĭ sûnteţĭ care aţĭ stăruit cu mine în ispitele mele. 29. Şi eŭ vĕ împărtĕşesc vouĕ cum mĭ-a împărtĕşit mie Tatăl meŭ împĕrăţie, 30. ca sĕ mâncaţĭ şi sĕ beţĭ la masa mea întru împĕrăţia mea, şi veţĭ şĕdea pe tronurĭ judecând cele douĕsprezece seminţiĭ ale luĭ Israil. *Iar voĭ* etc.; maĭ nainte le arĕtase că trebue sĕ fie smeriţĭ, iar acum le spune în ce conzistă preferinţa lor faţă de alţiĭ. *În ispitele mele*: goanele, batjocurile, cursele etc. căror a fost el expus. Aceste aŭ fost examene şi pentru învĕţăceĭ; eĭ le-aŭ învins, de aceea vor avea parte la împĕrăţia luĭ. *Şi eŭ*: din partea mea; drept rĕsplată pentru perseveranţa lor. *Vĕ împărtĕşesc*, adecă împĕrăţie, precum şi Tatăl mĭ-a dat mie; sĕ 'nţelege în împĕrăţia mesianică; decĭ *împĕrăţie* aparţine la amêndouĕ verbele şi nu numaĭ la inciză (*precum mĭ-a împărtĕşit mie Ta-*

tăl), iar *ca să mâncaţi* etc. sûnt explicare la *vĕ împărtĕşesc împĕrăţie.* La idee cf. 1. Cor. 4, 8; 2. Tim. 2, 12. *Ca să mâncaţi* este scopul acesteĭ dăruirĭ, cf. 13, 29. Mt. 8, 11. *Veţi şĕdea,* cf. Mt. 19, 28. Citind *καθήσεσθε* construcţia devine promisoră: *şi veţi şĕdea* etc.; are deci maĭ mare emfază decât făcênd pendent viitor. (dela *κάθημαι* Kühner §. 301, 2. Anm. 1) de *ἵνα. Pe tronurĭ* — aci e omis *douĕsprezece* Mt. 19, 28 pentru căderea luĭ Iuda.

e) Isus advertizează pe Petru; învĕţăceiĭ să lupte, 22, 31—38.

(Mt. 26, 31—35. Mc. 14, 26—31. Io. 13, 36—38).

31. Iar Domnul zise: Simone, Simone, iată satana v-a cerut pe voĭ să vĕ cearnă ca grâul. 32. Iar eŭ m'am rugat pentru tine ca credinţa ta să nu piară; şi tu oarecând întorcêndu-te întăreşte pe fraţiĭ tĕĭ. 33. Iar el zise: Doamne, cu tine gata sûnt a merge şi în temniţă şi la moarte. 34. Iar el zise: Zic ţie, Petre, nu va cânta azĭ cocoşul până te veĭ lăpĕda de mine de treĭ orĭ că mĕ ştiĭ. *Iar Domnul zise* înainte de *Simone* etc. trebue citit după ℵADΠ Vulg.; deşi lipsesc BLT etc. *Satana v-a cerut:* pe tine şi pe ceialalţi învĕţăceĭ; voeşte să vĕ aibă în puterea sa; *Teofilact: Căci diavolul adese vĕ strimtorează de v-ar putea abate dela dragostea mea şi să vĕ arĕte tradatorĭ* (cf. Iob 1). *συνιάζειν* derivă dela *σύνιον=sită;* ocură în grecitatea de apoĭ şi la Părinţi[1]). Grâul scuturându-să în sită se curăţeşte şi rĕmân numaĭ grăunţele, aşa voeşte diavolul să neliniştească pe învĕţăceiĭ luĭ Isus (prin ispite, primejdiĭ, nevoĭ etc.) ca să cadă dela el. *Iar eŭ* e opus cu emfază luĭ *satana;* arată conştienţa puterĭĭ maĭ înalte. *Să nu piară* (*ἐκλείπῃ* saŭ *ἐκλίπῃ*): lăpĕdându-te să-mĭ devinĭ necredincios, cf. 16, 9. *Întorcêndu-te* are înţelesul luĭ *μετανοήσας (Teofilact):* căinţa luĭ Petru pentru căderea sa[2]). *στήρισον* e imperat. în loc de *στήριξον*

[1]) Verbul stă în locul luĭ *κοσκινεύειν* cum explică *Zigaben: Σίνιον γὰρ παρά τισι καλεῖται τὸ παρ' ἡμῖν κόσκινον, ἐν ᾧ ὁ σῖτος τῆδε κακεῖσε μεταφερόμενος ταράσσεται.*

[2]) Unĭĭ exegeţĭ iaŭ *ἐπιστρέψας* ca evraizm (שוב): rursus, vicissim; înţelesul: ce am făcut eŭ cu tine, fă tu cu fraţiĭ tĕĭ — dar aceasta contrazice uzuluĭ din T. N.

(Win. p. 85): el să întărească pe ceialalți apostoli *(frații tăi)* în credință (Acta 14, 22). Petru se încrede în sine prea mult zicând: *Doamne, eu gata sânt* etc. El nu-și poate închipui să slăbească credința către învățătorul său. *Cu tine* are emfază, de aceea e pus în frunte; *Teofilact: Nemărginita dragoste îl îndeamnă a promite lucruri imposibile.* Isus iarăș îi zice: *Petre* etc. Acum nu-l agrăește *Simone* ca v. 31, ci cu numele Petru arătând contrazicerea fapteĭ cu numele de mare însemnătate. *Nu va cânta* cf. Mt. 26, 34 (după Mc. 13, 35 cântatul cocoșilor este începutul vegheĭ a 3.). ℵBLT, cele mai multe Verz. citesc *με ἀπαρνήσῃ εἰδέναι*, iar AD*Γ*Δ etc. *μή εἰδέναι με.*

35. Și zise lor: Când v-am trimis pe voĭ fără de pungă și traistă și încălțeminte, avut-ați lipsă de ceva? Iar eĭ ziseră: De nimic. 36. Iar el zise lor: Dar acum celce are pungă să o ia, așijderea și traistă, și celce nu are să-și vândă haina sa și să-și cumpere sabie. 37. Că zic vouă că încă aceasta ce este scris trebue să se plinească întru mine; aceasta: Și cu ceĭ fără de lege a fost socotit; căcĭ și cele pentru mine aŭ sfârșit. 38. Iar el zise: Destul este. *Și zise lor* începe o nouă vorbire a luĭ Isus către învățăceĭ; o are numaĭ Lc. *Când v-am trimis* are în vedere 9, 3 (Mt. 10, 9. 10. Mc. 6, 8). În v. 36. *zise lor* deduce din răspunsul precedent *(de nimica)*. Învățăceiĭ să nu maĭ aștepte că vor fi primiți de cineva, ci să aibă toate cele necesare: banĭ *(pungă)* și merinde *(traistă)*; chiar vor întimpina primejdiĭ marĭ *(să-și cumpere sabie)*. La *celce nu are* obiectul e *sabie*: cine nu o are să-și cumpere, deși poate trebue să-și vândă mantaua. Alțiĭ iaŭ absolut: celce nu are nimic; saŭ întregesc *pungă și traistă* — dar având pungă de ce e nevoe a vinde și cea maĭ necesară haină spre a cumpăra sabie? Probabil este că Isus are în vedere pe ceĭce aŭ avere și le arată necesitatea de a cumpăra sabie, deși nu prescrie învățăceilor să poarte arme (Mt. 26, 52). Așa închipuesc aceste cuvinte primejdiile căror vor fi expuși învățăceiĭ în lume, și contra căror trebue să lupte. V. 37. motivează porunca precedentă. *Căcĭ zic vouă* etc. *ἔτι* lipsește ℵABDHJQX Min. și unele Verz.; ce să explică pentru *ὅτι*. Citatul e Is. 53, 12 și caută a în-

tări pe învĕţăceĭ: precum învĕţătorul a fost tratat, aşa vor fi şi eĭ (Mt. 10, 24 sq. Io. 15, 20). *Căcĭ şi cele pentru mine* etc. este motivul: după atâtea profeţiĭ trebue şi aceasta să se plinească; altfel eŭ mĕ apropiŭ de sfĕrşit. Învĕţăceiĭ cred că Isus îĭ îndeamnă să cumpere săbiĭ, de aceea zic: *Doamne, iată* etc.; fie că Petru şi alţiĭ apostoliĭ luaseră cu sine săbiĭ (Io. 18, 10), fie că aceste eraŭ în casa unde ţinuseră cina. *Crizostom* înţelege aci cuţite de tăiat, cari să întrebuinţaŭ la junghierea şi tăierea în bucăţi a mieluluĭ pashal. *Destul este; Teofilact* etc.: momentul e prea solemn şi prea important ca Isus să aibă vreme a îndrepta ideea greşită a învĕţăceilor, el zice simplu că acum destul s'a vorbit despre aceasta; experienţa îĭ va învĕţa să înţeleagă cuvintele luĭ. Alţiĭ iarăş cred că Isus nu voeşte a vorbi maĭ mult şi cu ironie zice: *Destul este*, adecă aveţĭ destul cu cele douĕ săbiĭ ale voastre.

f) Isus în Getsemane, 22, 39—46.

(Mt. 26, 36—46. Mc. 14, 32—42).

Relatarea evangelistuluĭ nostru diferă încâtva de a celorlalţi 2 sinoptiçi. Locul de petrecere al Mântuitoruluĭ este Getsemani; nu să aminteşte că în grădină ia pe ceĭ 3 învĕţăceĭ, că s'a rugat şi întors la învĕţăceĭ de 3 orĭ, ci numaĭ rugăciunea şi venirea din urmă la aceştia.

39. Şi eşind a mers după datină în muntele olivilor; iar învĕţăceiĭ aŭ mers după dênsul. 40. Iar sosind la loc zise lor: Rugaţi-vĕ ca să nu intraţĭ în ispită. 41. Şi el s'a depărtat de eĭ ca de o aruncătură de piatră, şi îngenunchind se ruga zicênd: 42. Părinte, dacă voeştĭ să treacă acest pahar dela mine; însă nu fie voea mea, ci a ta. *Şi eşind*: din casa unde mâncaseră mielul pashal şi aşĕzase s. Euharistie. *După datină* cf. 21, 37. *Sosind la loc*: unde voia să meargă; în Getsemane (Mt. 26, 4. 36). *Rugaţi-vĕ* etc.; după Mt. 26, 41 această poruncă urmează maĭ apoĭ. *S'a depărtat*; ἀπεσπάσθη exprimă că s'a retras pentru sine în urma unuĭ îndemn intern puternic; în momentul acesta petrecea maĭ bucuros cu învĕţăceiĭ. ὡσεὶ λίθου βολήν (acuz. depărtării. Win. p. 215. 6.) arată depărtarea unde aŭ rĕmas

ceĭ 3 învĕţăceĭ; dar eĭ puteaŭ observa lupta internă a luĭ Isus. La *şi îngenunchind*, cf. Mt. Mc. La *dacă voeştĭ . . . . dela mine* lipseşte apodoza, cf. 19, 42 [Win p. 557. II.]; el se supune voeĭ luĭ Dumnezeŭ fără a apela la puterea sa.

43. Şi s'a arĕtat ânger din cer întărindu-l pe el. 44. Şi fiind în agonie maĭ cu deadinsul se ruga. Şi sudoarea luĭ era ca picăturile de sânge cari pică pe pământ. 45. Şi sculându-se dela rugăciune, venind la învĕţăceĭ i-a aflat pe eĭ dormind de întristare, 46. şi zise lor: De ce dormiţĭ? Sculaţi-vĕ şi vĕ rugaţĭ, ca sĕ nu întraţĭ în ispită. V. 43. 44 lipsesc ABRT Min., chiar pe timpul luĭ Ilarie, Epifane şi Ieronim în unele Msse greceştĭ şi latine; EGVΔ le-aŭ însemnat cu asterisc, iar altele cu obel; există însă ℵD şi în maĭ multe lecţionarĭĭ, apoĭ la Iustin (Dial. c. Tryph. 103) şi Irineŭ. Numaĭ Lc. are aceste trăsĕturĭ din agonia Mântuitoruluĭ. Întrând el ca om în luptă pentru mântuirea neamuluĭ omenesc avea nevoe de întărire în privinţa trupuluĭ şi spirituluĭ. Aceasta dobândeşte el dela Dzeŭ prin îngerul care i-s'a arĕtat în mod vĕzut. După această întărire lupta continuă, dar el se roagă cu maĭ multă căldură şi tărie (Evr. 5, 7 sq.). *ἀγωνία* întrebuinţează Lc. ca medic; exprimă lupta de moarte, apoĭ lupta internă în urma uneĭ fricĭ marĭ. *ἐκτενῆς* sĕ zice de rugăciune, cf. Acta 12, 5; iar compar. sĕ rapoartă la întărirea de înger: s'a rugat maĭ intenziv ca înainte de aceasta. *θρόμβος* propriŭ=grămadă de fluiditate închegată; sudoarea luĭ Isus căzênd grămadă pe pământ era plină de sânge şi se înfăţişa ca picăturile grele de sânge. Sudoare sângeroasă înţeleg deja *Iustin, Irineŭ* şi alţĭ Părinţĭ. *Teofilact, Zigaben* etc. cred că evangelistul exprimă grosimea şi greutatea picăturilor cari sĕmĕnaŭ cu grămezĭ ce pică pe pământ. V. 45. descrie purtarea învĕţăceilor. Mt. şi Mc. spun simplu că aceştia adormiseră, iar Lc. indică şi motivul: *de întristare.* Deja ceĭ vechĭ ştiŭ că întristarea foarte mare aduce somn în urma alteraţiuniĭ sufleteştĭ. V. 46 conţine cuprinsul principal al cuvintelor luĭ Isus cătră învĕţăceĭ: *De ce dormiţĭ* etc.

g) Prinderea lui Isus, 22, 47—53.

(Mt. 26, 47—55. Mc. 14, 43—52).

47. Iar încă grăind el, iată mulțime, și celce se chiema Iuda unul din cei doisprezece mergea înaintea lor, și se apropiă de Isus să-l sărute. 48. Iar Isus zise lui: Iudo, cu sărutare vinzi pe Fiul omului? 49. Iar văzênd celce erau pelângă el ce vrea să fie ziseră: Doamne, să lovim cu sabia? 50. Și unul din ei a lovit pe sluga arhiereului și a tăiat urechea lui cea dreaptă. 51. Iar el răspunzênd zise: Lăsați până aci. Și atingêndu-se de ureche l-a vindecat pe el. 52. Iar Isus zise arhiereilor și căpeteniilor templului și bătrânilor care veniseră la el: Cum ca asupra unui tâlhar ați eșit cu săbii și cu drugi. 53. Când eram în toată ziua cu voi în templu nu ați întins mânile asupra mea. Însă aceasta este ora voastră și puterea întunerecului. *Iată:* a venit. *Unul din cei doisprezece* ca v. 3., cf. Mt. 26, 14. *Celce se chiema Iuda* exprimă că tradatorul se numea așa când era încă în cercul învățăceilor lui Isus (Mt. 10, 3). De observat este contrastul între *cu sărutare* și *vinzi*. *Teofilact: Amestecî cu salutarea prietenului fapta dușmanului, tradarea.* Fără îndoială este că sărutarea a fost semnul între Iuda și popor care venise să prindă pe Isus (Mc. 14, 44). Cu *Iudo* îl agrăește Isus pentruca să înțeleagă că l-a cunoscut și să simțească urîciunea faptei ce voește a săvârși. *Ce vrea să fie:* că voesc să prindă pe învățătorul. *Să lovim:* permite ca să întrebuințăm arma spre a te scăpa; fără îndoială are în vedere v. 36. Part. *să* stă la întrebarea directă (13, 23. Acta 1, 6. 19, 2 etc.; Win. p. 262. 6). *Unul din ei*, cf. Io. 18, 10. *Cea dreaptă*, cf. Io. 18, 10. *Lăsați până aci*: acum e destul; mai mult să nu facă. *Augustin: Permittendi sunt hucusque progredi* (De conc. ev. 3, 5). *L-a vindecat:* Isus a pus urechea la loc; numai Lc. are această minune. Mt. are *către mulțime;* Mc. *lor;* iar Lc. specializează: *arhiereilor* etc. *Care veniseră la el* arată că și din sinedriști veniseră ca așa să se convingă de realizarea intențiunii lor contra lui Isus. *Aceasta este ora:* după planul dzeesc acum e

timpul ca voĭ să aveţĭ stăpânire asupra mea. *Puterea întunerecului* exprimă puterea care lucră prin eĭ (Efez. 6, 12) în urma concesiuniĭ luĭ Dumnezeŭ; nu să eschide însă noţiunea: voĭ aţĭ ales noaptea ca timpul în care săvêrşiţĭ opera voastră. Prinderea însaş (Mc. 14, 46) să istoriseşte v. 54; fuga înv. 50).

h) Petru se lapădă de Isus, 22, 54—62.

(Mt 26, 69—75. Mc. 14, 66—72).

54. Iar eĭ prinzêndu-l îl duseră şi l-aŭ adus în casa arhiereuluĭ. Iar Petru mergea după dênsul de departe. 55. Iar după ce aŭ făcut foc în mijlocul curţiĭ şi şezând eĭ împreună a şezut şi Petru în mijlocul lor. 56. Iar o slujnică văzêndu-l şezând la foc şi căutând la el zise: Şi acesta a fost cu el. 57. Iar el s'a lăpădat de el zicênd: Muiere, nu ştiŭ pe acesta. 58. Şi după puţin altul văzêndu-l pe el zise: Şi tu eştĭ dintre eĭ. Iar Petru zise: Omule, nu sûnt. 59. Şi trecênd ca o oră altul oarecare întărea zicênd: Cu adevărat şi acesta a fost cu el, căcĭ şi el e galileean. 60. Iar Petru zise: Omule nu ştiŭ ce zicĭ. Şi îndată, încă grăind el, a cântat cocoşul. 61. Şi întorcêndu-se Domnul a căutat la Petru, şi şĭ-a adus aminte Petru de cuvêntul Domnuluĭ, cum zisese luĭ că înainte de ce va cânta cocoşul azĭ te veĭ lăpăda de mine de treĭ orĭ. 62. Şi eşind afară a plâns cu amar. *În casa arhiereuluĭ*: la Ana (Io. 18, 12 sq.), apoĭ la Caiafa (Mt. 26, 57), unde să petrec cele următoare (Io. 18, 15 sq.). *După ce aŭ făcut foc*: slujitorĭĭ şi ostaşiĭ care prinseseră pe Isus (Io. 18, 18); aceştia sûnt subiectul la περιαψάντων . . . συνκαθισάντων. La *foc* cf. Mc. 14, 54. La v. 58 cf. Mt. 26, 71. Mc. 14, 69. V. 59. Mt. Mc. aŭ *după puţin*. *Altul oarecare*; Mc. *maĭ mulţĭ*. διϊσχυρίζετο: afirma cu tărie. *Este galileean*: după graiŭ (Mt. 26, 73). *Nu ştiŭ ce zicĭ*, cf. Mc. 14, 68. *Întorcêndu-se Domnul* presupune că Isus se afla în curte (v. 54. 63. 66); alţiĭ cred că Isus priveşte la Petru

când îl duc dela Ana la Caiafa trecând aproape de el[1]). V. 62. cf. Mt. 26, 75.

i) Isus e batjocurit și condamnat, 22, 63—71.

(Mt. 26, 57—68. 27, 1; Mc. 14, 55—65. 15, 1).

Evangelistul tratează nedreptatea comisă față de Isus în pretoriu, și anume: a) maltratarea din partea mulțimii (v. 63—65); b) procedarea sinedriului (v. 66—71).

63. Și bărbații care-l țineau îl batjocureau pe el bătându-l, 64. și acoperindu-l îl întrebau zicând: Proorocește, cine este celce te-a lovit? 65. Și altele multe hulind ziceau asupra lui. *Care-l țineau*: până dimineața în curte (v. 59 sq.). *Proorocește* etc.; deși e acoperit, să spună pe făptuitor dovedind așa puterea sa profetească. La întregul cf. Mt. 26, 67 sq.; Mt. 14, 65.

66. Iar cum se făcu zi s'a adunat presbiteriul poporului, arhiereii și cărturarii. Și l-au adus pe el în sinedriul lor, zicând: Spune nouă, de ești tu Cristos? 67. Iar el zise lor: De vi-aș spune vouă, nu veți crede; 68. iar de v-aș întreba, nu ați răspunde. 69. De acum Fiul omului va fi șezând de dreapta puterii lui Dumnezeu. 70. Iar ei ziseră toți: Tu ești deci Fiul lui Dumnezeu? Iar el zise către ei: Voi ziceți că eu sunt. 71. Iar ei ziseră: Ce ne mai trebuește încă mărturie? Căci noi înșine am auzit din gura lui. Adunarea sinedriului ținută noaptea în casa lui Caiafa (Mt. 26, 59 sq.) și ședința plenară a sinedriului (Mt. 27, 1 sq.) să îmbină la Lc. *Presbiteriul poporului* e sinedriul, pentrucă bătrânii încă erau membri (Acta 22, 5). *Arhiereii și cărturarii* sunt apoziție: cele 2 clase ale sinedriului. *ἀνάγειν* = a duce înaintea unei judecătorii (Acta 12, 4; 2. Mac. 6, 10); deci nu poate servi drept motiv că ședința s'a ținut în etagiul de sus al edificiului. Subiectul sunt sinedriștii adunați. *În sinedriul lor:* în această

[1]) Din Mt. 26, 59 sq. rezultă că Isus era în interiorul palatului arhieresc când Petru se încălzea afară. Interogatoriu acesta și condamnarea tratează Lc. v. 66 sq. După condamnare Isus e dus în curte, unde îl păzesc (v. 63 sq. Mt. 27, 1 sq.). Cu ocazia acestei transportări Petru se lapădă a 3 oară, iar Isus privește la el.

adunare a lor voesc să trateze mai departe cu dênsul. *De eşti tu Cristos:* el să le spună scoţêndu-i din nedumerire. *De vi-aş spune:* că sunt Mesia; *nu aţi crede:* ce aŭ dovedit eĭ până acum, deşi aŭ făcut multe minunĭ. *De v-aş întreba:* nu m'aş mărgini numaĭ la mărturia mea, ci aş aduce s. Scriptură drept dovadă pentru învĕţătura şi faptele mele. *Nu mi-aţi răspunde* cf. Mt. 21, 23 sq. Mc. 11, 27 sq. Lc. 20, 1 sq. Recepta citeşte după aceste cuvinte: *Nicĭ mĕ veţi slobozi,* cari lipsesc ℵBLT, unele Min. şi Verz. La v. 69 cf. Mt. 26, 64. Acum nu aţi crede că sûnt Mesia, pentrucă v-aţi hotărît să mĕ omoriţi; după moartea mea însă veţi trebui s'o faceţi. *Şĕzênd de dreapta* etc. e aluziune la Ps. 110, 1. *Tu* e cu emfază despreţuitoare: tu eştĭ acel fiŭ de care să vorbeşte în psalm? *Că eŭ sûnt* e motivul la *voĭ ziceţi* (Io. 13, 13). De observat este contrastul între *eŭ* şi *tu* precedent. *Trebueşte mărturie:* că s'a numit pe sine Mesia; decĭ e vinovat morţiĭ. După aceste urmează condamnarea (Mt. 26, 66). Lc. nu istoriseşte condamnarea în urma hulirii luĭ Dzeŭ, iar la Pilat duşmaniĭ îl acuză că şĭ-a însuşit demnitate mesianică.

§. 99. Dela transportarea luĭ Isus la Pilat până la înmormêntare, 23, 1—54.

a) Isus la Pilat şi Irod, 23, 1—12.

(Mt. 27, 2. 11—14. Mc. 15, 1—5. Io. 18, 28—32).

1. Şi sculându-se toată mulţimea lor l-aŭ dus pe el la Pilat. 2. Iar începură a-l pîrî pe el zicênd: Pe acest om l-am aflat răzvrătind naţiunea noastra şi oprind să dee dajdie cezarului, şi zicêndu-se pe sine că este Cristos regele. 3. Iar Pilat l-a întrebat pe el zicênd: Tu eştĭ regele Jidovilor? Iar el răspunzênd zise luĭ: Tu zicĭ. 4. Iar Pilat zise către arhiereĭ şi către popor: Nu aflu nicĭo vină întru acest om. 5. Iar eĭ şi mai vêrtos întăreaŭ zicênd că întărîtă poporul, învĕţând în toată Iudeea şi începênd dela Galileea până aicĭ. 6. Iar Pilat auzind a întrebat de este galileean omul. 7. Şi înţelegênd că este din ţi-

nutul lui Irod, l-a trimis pe el la Irod, care era și el în Ierusalim în zilele acelea. *Toată mulțimea lor*: a sinedriștilor. Sinedriul condamnase pe Isus pentru blasfemie; cu aceasta nu puteau cere dela procurator pedepsirea lui cu moarte. De aceea îl acuză că îndeamnă poporul la revoltă zicându-i să nu plătească dare (20, 22), apoi că e pretendent la tron. Procuratorul roman avea datorința să împedece atari fapte cu arma; de aceea Pilat primește acuza și întreabă pe Isus: *Tu ești regele* etc. *Tu* e desprețuitor. Isus răspunde; produce în Pilat convingerea că e nevinovat: *Nu aflu* etc. *Χριστὸν βασιλέα*=regele Mesia sau mai corect: Mesia, un rege (2, 11). *Întru acest om* iarăș e zis cu dispreț. *ἐπίσχυον* (Vulg. *invalescebant*): cereau cu toată inzistența. *In toată Iudeea* presupune că Isus lucrase în întreaga țară a Iudeilor, deși în cele precedente nu se tratase despre aceasta. *Și începând din Galileea; și* e explicativ=și adecă. Ei zic aceste având în vedere că Isus venise acum din Galileea și intrase în Ierusalim. Spre a arăta că acest om e foarte primejdios zic *ἀνασείει* exprimând prezent. că lucrarea lui este continuă. *Începând* .... *până aici* cf. Mt. 20, 8. Acta 1, 22. *Auzind*: că lucrase din Galileea începând; Recepta citește aci *de Galileea* — ce lipsește ℵBLT. Trimiterea lui Isus la Irod are numai Lc. Pilat voește astfel să derive toată afacerea la Irod, care se iee apoi și răspunderea pentru celece se vor întâmpla. El se folosește aci de dreptul roman, după care acuzatul se trimite dela *forum apprehensionis* la *forum domicilii*. Irod Antipa era la Ierusalim de sărbătoarea paștilor și poate că era în acelaș palat cu Pilat, anume în palatul lui Irod. *ἀναπέμπειν* să întrebuințează de trimiterea unui delinquent la o instanță judecătorească mai înaltă.

8. Iar Irod văzând pe Isus s'a bucurat foarte. Căci de multă vreme dorea să-l vadă pentrucă auzise de el, și spera să vadă vrun semn făcându-se de el. 9. Iar l-a întrebat pe el cu cuvinte multe; iar el nimic nu răspundea lui. 10. Iar arhiereii și cărturarii stăteau cu dânsul pîrîndu-l pe el. 11. Iar după ce Irod împreună cu ostașii săi l-au desprețuit și l-au batjocurit, îmbrăcându-l în vestmânt luminat l-au trimis înapoi la Pilat. 12. Iar Pilat și Irod se făcură prieteni în-

tru acea zi; căcĭ maĭ nainte eraŭ în duşmănie între sine. Părerea luĭ Irod despre Isus cf. Mc. 6, 14 sq. cum caută sĕ-l depărteze din ţinutul sĕŭ cf. 13, 31; totuş doreşte sĕ-l vadă (9, 9), care dorinţă sĕ realizează acum. Recepta citeşte v. 8. ἐξ ἱκανοῦ; cf. expresiunile greceştĭ ἐκ πολλοῦ, ἐκ πλείστου etc. *Cu multe cuvinte:* a converzat mult cu dênsul. *Stăteaŭ:* sinedriştiĭ nu s'aŭ depărtat dupăce aduseră pe Isus la Irod. εὐτόνως: cu multă sirguinţă şi energie. *Cu ostaşiĭ:* care eraŭ în serviciul luĭ. ἐσθῆτα λαμπράν: haină strălucitoare, albă, cum îmbrăcaŭ principiĭ şi generaliĭ la sĕrbătorĭ. V. 12. relatează împăcarea luĭ Pilat şi Irod; cauza duşmănieĭ e necunoscută.

b) Extradarea luĭ Isus spre răstîgnire, 23, 13—25.

(Mt. 27, 15—30. Mc. 15, 6—19. Io. 18, 39—19, 16).

13. Iar Pilat chiemând pe arhiereĭ şi pe boerĭ şi poporul 14. zise către eĭ: Aţĭ adus la mine pe omul acesta ca pe unul care turbură poporul, şi iată eŭ înaintea voastră întrebându-l nicĭo vină n'am aflat în omul acesta din celece pîrîţĭ pe el. 15. Dar nicĭ Irod; căcĭ l-a trimis pe el nouĕ, şi iată el n'a făcut nimic vrednic de moarte. 16. Decĭ dupăce l-am pedepsit îl voiŭ slobozi. 17. Iar avea datorinţa sĕ le slobozească la praznic un vinovat. Pilat nu-şĭ ajunse scopul pentru care trimise pe Isus la Irod; el trebue sĕ hotărască. *Chiemând pe arhiereĭ* etc. consună cu Mt. 27, 17. *Turbură poporul:* caută a-l înstrăina dela stăpânirea romană. ἀναχρίνας e termin tehnic la examinarea acuzeĭ = *a asculta* (Acta 4, 9. 24, 8. 28, 18). *Eŭ:* din parte-mĭ. *Înaintea voastră:* fiind voĭ faţă. οὐδὲν ὧν = οὐδὲν τούτων, ἃ κατηγορεῖτε; verbul e construit cu κατά τινος. *Dar nicĭ Irod:* care cunoaşte referinţele şi legea voastră, nu a aflat întrênsul vro vină. V. 15 citesc ℵBLT *căcĭ l-a trimis la noĭ*, iar Recepta *căcĭ v-am trimis pe voĭ la el.* ἐστὶν πεπραγμένον αὐτῷ circumscrie prezent. discompunêndu-sĕ verbul în participiŭ şi copulă devenind astfel predicatul maĭ expresiv; iar αὐτῷ e dativ. persoaneĭ active şi stă în loc de ὑπό cu genit. (Win. p. 206. 10). *L-am pe-*

depsit: el propune aceasta spre a-ĭ mulțumi. V. 17 lipsește ABKL, mai multe Verz.; se află în Recepta ℵDXD. *Teofilact*: *Slab era Pilat și puțin apără adevĕrul. El se temea că-l vor calumnia căcĭ a liberat pe un revoltant.*

18. Iar toată mulțimea a strigat zicênd: Ia-l pe acesta, slobozește-ne nouĕ pe Baraba! 19. Care era în temniță aruncat pentru o rĕscoală întâmplată în cetate și pentru ucidere. 20. Și iarăș a grăit Pilat cătră eĭ vrênd sĕ slobozească pe Isus. 21. Iar eĭ strigaŭ: Răstîgnește-l, răstîgnește-l pe el. 22. Iar el grăi cătră eĭ a treia oară: Ce rĕŭ a făcut acesta? Nicĭo vină de moarte n'am aflat întrênsul; decĭ dupăce l-am pedepsit îl voiŭ slobozi. 23. Iar eĭ strigaŭ cu glasurĭ marĭ cerênd sĕ-l răstîgnească pe el, și străbăteaŭ glasurile lor și ale arhiereilor. 24. Și Pilat judecă sĕ se facă cererea lor. 25. Și slobozi lor pe celce era aruncat în temniță pentru rĕscoală și ucidere, pe care îl ceruserĕ, iar pe Isus l-a dat în voea lor. Cu recomandarea din v. 16 Pilat manifestă slăbiciune, iar poporul cere împlinirea voinței sale. *παμπληθεί: unanim, toți;* numaĭ aicĭ în T. N. La v. 18. 19 cf. Mt. 27, 15—20. Mc. 15, 6—11. *ἦν* nu sĕ leagă cu *βληθείς*, ci cu *în temniță*, iar particip. determină cum a ajuns în închisoare Baraba (Mc. 15, 7). *ἐπεφώνουν*: cătră dênsul (Acta 12, 22. 22, 24). *σταύρου* e imperat. activ. *τρίτον*; Pilat își dase multă silință a abate poporul dela propusul sĕŭ. *ἐπεκεῖντο*: a se ruga, a cere cu inzistență (Vulg. *instabant*). *κατίσχυον*= *a învinge, a străbate.* În v. 23 *și ale arhiereilor* lipsesc ℵBL Itala, Vulg. *Judecă*: sentența finală. Nedreptatea comisă cu această ocaziune indică evangelistul zicênd *pe celce era aruncat* etc. în loc de *pe Baraba. În voea lor*: nu a judecătoruluĭ, nicĭ după lege. Cererea poporuluĭ înverșunat sĕ îndeplinește!

c) Isus agrăește femeĭ mergênd la răstîgnire, 23, 26—31.

26. Și când îl aduceaŭ pe el, prinzênd pe un oarecare Simon, un cirinean care venea din țarină, aŭ pus crucea pe el ca sĕ o ducă după Isus. 27.

Iar după el mergea mulțime multă de popor și de muieri, cari se tângueau și plângeau după el. 28. Iar întorcându-se Isus către ele zise: Ficele Ierusalimului, nu mă plângeți pe mine, ci vă plângeți pe voi și pe fiii vostri! 29. Căci iată veni-vor zile, în cari vor zice: Fericite sûnt cele sterpe, și pântecele cari nu aŭ născut, și țițele cari n'aŭ alecat. 30. Atunci vor începe a zice către munți: Cădeți peste noi, și către coline: Acoperiți-ne pe noi. 31. Căci de fac aceste în lemnul cel verde, dar în cel uscat ce va fi? *Simon* etc. cf. Mc. 15, 21 sq. Lc. construește ἐπιλαμβάνειν cu genit. (Acta 17, 19. 21, 30. 33) saŭ acuzat. (Acta 16, 19. 18, 17). *Venea din țarină* cf. Mc. 15, 21. *Să ducă . . după Isus*: Simon o duce, nu ajută numai lui Isus (Mt. Mc.). Cele mai multe din muierile aceste aŭ mers numai de curiozitate. Alocuțiunea din 28 sq. a păstrat-o numai Lc. Contrastul între *pe mine* — *pe voi* exprimă cât să poate de bine că aceste 2 momente sûnt legate strîns. V. 29. e motivarea celor precedente: *Căci iată* etc. Nevoile vor fi așa de mari, că fericite vor fi considerate cari n'aŭ să plângă și soarta tristă a copiilor. V. 30 descrie aceste nevoi cu cuvinte din T. V. (Os. 10, 8): nu numai vor dori să moară, dar să și ajungă sub dealuri și munți ca să nu vadă necazurile de atunci (Apoc. 6, 16). *Vor începe*: locuitorii din Ierusalim. Aceste zile de judecată vor veni sigur: *Căci de fac aceste* etc. γένηται e conjunct. deliberativ (Win. 268. 4). Arborii verzi simbolizează pe oamenii drepți (Ps. 1, 5), cei uscați pe cei nedrepți (Ezech. 21, 3). Înțelesul este: Dacă să tratează astfel cel nevinovat, drept, ce poate aștepta păcătosul? Isus se înțelege pe sine sub arborele verde, iar poporul evreesc sub cei uscați (Mt. 21, 28 sq.). Înțelesul mai adânc este: Dumnezeŭ a dat morții pe Fiul său pentru păcatele altora, cum să vor pedepsi oamenii pentru păcatele lor! (1. Petru 4, 17 sq.).

d). Răstignirea lui Isus, 23, 32—43,
(Mt. 27, 35—44. Mc. 15, 24—32. Io. 19, 25—27).

32. Iar să duceaŭ și alți doi, făcători de rele, să se piardă împreună cu el. 33. Iar dacă aŭ venit

la locul ce se chiamă căpăţînă, acolo l-aŭ răstîgnit pe el şi pe făcătorii de rele, pe unul de dreapta, şi pe altul de stânga. 34. Iar Isus zise: Părinte, iartă-le lor; căcĭ nu ştiŭ ce fac. Iar împărţind hainele luĭ aŭ aruncat sorţĭ. *Făcătorĭ de rele* e apoziţie la *alţĭ doĭ* (Win. p. 493). *κρανίον* e traducerea aramaic. גלגלתא, Mt. 27, 33; numirea pare decĭ dedusă dela forma dealuluĭ. *Zise*: când îl răstigneaŭ (33). *Lor:* duşmaniĭ sĕĭ; în linia primă maĭ marĭĭ poporuluĭ, apoĭ acesta şi Pilat întrucât sûnt părtaşĭ aĭ faptelĭ; aşadar nu ostaşiĭ romanĭ care împlinesc numaĭ datorinţa faţă de superiorĭ. *Nu ştiŭ* înfăţişează crima într-o lumină foarte blândă, deşĭ vina nu se desridică; eĭ tac aceasta pentrucă nu cunosc fiinţa faptelĭ (ucid pe Mesia poporuluĭ). V. 34. se află ℵACDL*ΓΔΑΠ*, maĭ multe Verz., lipseşte BD Itala, Vulg.; dar nu se poate zice că este imitare din Acta 7, 60, saŭ după rugăciunea luĭ Iacob (Eus. H. E. 2, 25). *Aŭ aruncat sorţĭ* cf. Io. 19, 23. Mt. 27, 35. Mc. 15, 24.

35. Şi sta poporul de privea; iar şi boeriĭ îşĭ băteaŭ joc zicând: Pe alţiĭ a mântuit, mântuească-se pe sine, de este Cristosul luĭ Dumnezeŭ cel ales. 36. Iar îşĭ băteaŭ joc de el şi ostaşiĭ apropiindu-se, 37. aducându-ĭ oţet şi zicând: De eştĭ tu regele Jidovilor, mântueşte-te pe tine însuţĭ. 38. Era însă o scrisoare deasupra luĭ: Acesta este regele Jidovilor. În unele Msse se află după *boerĭ* cuvintele *cu dênşiĭ*, adecă cu poporul; spre a pune în armonie cu Mt. 27, 39 sq. Mc. 15, 29 sq. *Acesta* e zis cu dispreţ. *Cristosul luĭ Dumnezeŭ* (9, 35) corespunde luĭ Is. 42, 1 şi exprimă că Isus e uns cu spiritul luĭ Dumnezeŭ, decĭ are drept la împărăţire în Israil. Numaĭ Lc. aminteşte că şi ostaşiĭ aŭ batjocurit pe Isus. *Aducându-ĭ oţet* aparţine la momentele de batjocură a celuĭ care voia se fie împărat. Aceasta nu e identic cu Mt. 27, 48 sq. Mc. 15, 36. V. 38 explică cum ostaşiĭ aŭ ajuns la părerea că cel răstignit e împăratul Jidovilor: *era însă* etc. După *ἐπιγραφή* citesc unele mărturiĭ *γεγραμμένη* saŭ *ἐπιγεγραμμένη*, apoĭ *γράμμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ Ῥωμαϊκοῖς καὶ Ἑβραϊκοῖς* — adaus din Mc. 15, 26. Io. 19, 20. *ἐπ' αὐτῷ* e local în înţelesul: deasupra luĭ (Mt. 27, 37).

39. Iar unul din făcătorii de rele care erau răstîgniţi îl hulea pe el: Au nu eşti tu Cristos? Mântueşte-te pe tine însuţi şi pe noi. 40. Iar răspunzând celalalt certându-l pe el zise: Nu te temi de Dumnezeu, că eşti în aceeaş osândă? 41. Şi noi cu dreptate, căci luăm cele vrednice după faptele noastre; iar acesta nimic necuviincios n'a făcut. 42. Şi zise: Isuse, pomeneşte-mă când vei veni întru împărăţia ta. 43. Şi zise lui: Adevăr zic ţie, azi cu mine vei fi în raiu. În v. 39. pare diferenţă cu Mt. 27, 44. *Au nu eşti tu Cristos* e întrebare batjocuritoare. În v. 40 este emfaza pe *nu te temi*... *În aceeaş osândă*: sufere aceeaş pedeapsă, de aceea să se teamă cel puţin de Dumnezeu. *După faptele noastre*: meritäm pedeapsa. *Nimic necuviincios* arată şi mai mult nevinovăţia lui Isus; cu atât mai puţin a săvârşit vro crimă. *Când vei veni în împărăţia ta*: ca împărat, întru putere şi mărire (Mt. 16, 28). Posibil este că făcătorul de rele auzise pe Isus învăţând despre împărăţia sa, saŭ alţii i-aŭ împărtăşit învăţătura lui Isus în genere (cf. Io. 18, 36. Mt. 11, 28). *Astăzi* nu aparţine la *zise*, ci la cele următoare. *Cu mine* e corelat la *cu cei fără de lege*, 22, 37. *În raiu* e cuvênt slavon; iar grecescul παράδεισος e de origină perzească (ferdews, φαρδαῖδ, *Fotie*, 383, 2) şi însemnează *parc, grădină frumoasă*; LXX numeşte astfel locul oamenilor înainte de păcătuire (Gen. 2, 8 sq.). Starea fericită de aci a îndemnat a numi aşa partea aceea a Şeolului, unde petrec sufletele dreptţilor până la înviere. Acest paradis nu trebue confundat cu cel ceresc (2. Cor. 12, 4. Apoc. 2, 7. cf. 16, 23).

e) Moartea lui Isus, 23, 44—48.

(Mt. 27, 45—56. Mc. 15, 33—41. Io. 19, 28—30).

44. Şi era ca la ora a şesea şi întunerec s'a făcut peste tot pământul până la ora a noaua. 45. Şi soarele s'a întunecat, iar catapeteazma templului s'a rupt în două. 46. Şi strigând Isus cu glas mare zise: Părinte, în mânile tale dau duhul meu. Iar aceasta zicând a reposat. 47. Iar văzând

sutaşul ceeace se întâmplase a preamărit pe Dumnezeŭ zicênd: Cu adevĕrat omul acesta a fost drept! 48. Şi tot poporul care se adunase la această privelişte, dupăce a vĕzut celece se întâmplaseră, bătêndu-şi piepturile s'aŭ întors. La v. 44 cf. Mt. 27, 45. *Soarele s'a întunecat* adauge Lc. spre a arĕta că întunecimea aceasta are o cauză extraordinară; atunci era lună plină (Mt. 27, 45). Între minuni se aminteşte ruperea catapetezmei (perdelei) dela templu; după Mt. 27, 51 aceasta se întâmplă după moartea lui Isus. Lc. omite strigarea lui Isus pe cruce şi batjocurirea următoare, dar îmbracă ultimele lui cuvinte (Mc. 15, 37) în cuvinte din Ps. 31, 6: *În mânile tale. Cu adevĕrat* cf. Mc. 15, 39. *A reposat*, Io. 19, 30: *şi-a dat duhul*. V. 47. descrie impresiunea morţii lui Isus şi a celor întâmplate cu această ocaziune asupra privitorilor. *Ceeace se întâmplase:* cum Isus a murit cu glas mare (Mc. 15, 39), căci cele din v. 45 nu le a putut vedea (cf. v. 48). Sutaşul, fără îndoială, auzise că-l acuză a fi hulit pe Dumnezeŭ; moartea lui însă nu dovedise aceasta, de aceea el preamăreşte pe Dumnezeŭ. *Celece se întâmplaseră*: întreaga decurgere a răstigniriĭ; şi întunecimea din v. 44. *Bătêndu-şi piepturile*: semnul jaleĭ şi al căinţiĭ (18, 13); poporul nu l-a batjocurit, după Lc., dar s'a învoit şi a cerut moartea lui (v. 4. 5. 13. 18. 21. 23).

f) Înmormêntarea lui Isus, 23, 49—54.

(Mt. 27, 51—61. Mc. 15, 40—47. Io. 19, 38—42).

49. Stăteaŭ însă toţi cunoscuţiĭ lui departe, şi muierile cari veniserĕ cu dênsul din Galileea, vĕzênd aceste. 50. Şi iată un bărbat cu numele Iosif sfetnic fiind, şi un bărbat bun şi drept, 51. acesta nu era învoit cu sfatul şi fapta lor, din Arimateea cetatea Iudeiĭ, care aştepta împĕrăţia lui Dumnezeŭ. 52. Acesta ducêndu-se la Pilat a cerut trupul lui Isus, 53. şi pogorîndu-l l-a înfăşurat în giulgiŭ, şi l-a pus pe el întrun mormênt tăiat în piatră, unde nimeni n'a fost pus cândva. 54. Şi era zi de pregătire şi se lumina

spre Sâmbătă. *Toți cunoscuții lui* are numaĭ Lc.; să'nțelege că nu trebue luat literal, ci numaĭ care eraŭ în Ierusalim (Io. 19, 25). *Muierile cari* etc. cf. 8, 1 sq. Mt. 27, 55. Part. prez. συνακολουθοῦσαι are înțelesul imperf. (Win. p. 320. a). ὁρῶσαι ταῦτα aparțin la εἱστήκεισαν, dar după înțeles și la γνωστοί. *Bărbat bun și drept* cf. 1, 6. 2, 25; exprimă starea luĭ morală, de aceea nu să rapoartă δίκαιος numaĭ la atitudinea luĭ în procesul luĭ Isus. *Sfetnic:* sinedrist, ce reesă din *lor.* αὐτῶν, adecă τῶν βουλευτῶν, ce urmează din βουλευτής (v. 50. Win. p. 138. 3). V. 51 citește Recepta *care și el aștepta împărăția luĭ Dumnezeŭ;* ℵBCDL etc. aŭ însă *care aștepta* etc.=Mt. 27, 57. *Acesta* recapitulează (Kühner §. 568, 4). λαξευτός=*tăiat în piatră* (LXX Deut. 4, 49. *Aquila* Num. 21, 20. Deut. 34, 1); așadar nu a fost săpat nicĭ zidit. *N'a fost ... cândva* exprimă că mormêntul încă nu fusese întrebuințat; e maĭ precis ca *noŭ* la Mt. (19, 30, Io. 19, 41. *Era zi de pregătire:* Vinerĭ; προσάββατον (Mt. 27, 62). ἐπιφώσκειν=revĕrsatul zilei (Mt. 28, i), iar după context avem să înțelegem timpul când se arată ziua legală după apusul soareluĭ, care după uzul evreesc încă să numește אור din motivul că să aprind luminĭ, fiind seară (Lightf. p. 892 sq. cf. Ev. Nicod. 12). Imperf. ἐπέφωσκε să traduce: începea a se lumina (v. 56).

§. 100. Învierea și înălțarea Mântuitorului, 23, 55—24, 53.

a) Învierea luĭ Isus, 23, 55—24, 12.

(Mt. 27, 61—28, 1—8. Mc. 15, 47. 16, 1—8. Io. 20, 1—10).

55. Iar mergênd după el muierile, cari veniseră cu dênsul din Galileea, aŭ vĕzut mormêntul și cum s'a pus trupul luĭ, 56. iar întorcêndu-se aŭ gătit aromate și mirurĭ. Și Sâmbătă aŭ odihnit după poruncă. *Mergênd după el:* după Iosif, dela locul răstigniriĭ până la cel de înmormêntare. *Cari veniseră* cf. v. 49. *Aŭ gătit aromate* etc. După unĭ aceste cuvinte indegetează că Domnul a murit în zi de lucru; alțiĭ neagă aceasta (cf. Mt. 27, 57 sq. Io. 19, 31). La diferența cu Mc. 16, 1 cf. acolo. *După poruncă:* legea prescrie repaos Sâmbăta.

24, 1. Iar întruna din săptămână foarte de dimineață aŭ venit la mormênt aducênd aromatele ce le gătiseră. 2. Aflară însă piatra răsturnată de pe mormênt, 3. iar întrând nu aŭ aflat trupul Domnului Isus. *Întruna din săptămână* cf. Mt. 28, 1. Mc. 16, 1 sq. βαθέως (în loc de βαθέος) e genit. adiect. și aparține la ὄρθρου=λίαν πρωΐ, saŭ să poate lua ca adverb. După *aromatele* citește Recepta *și altele împreună cu ele*, iar D adauge *iar cugetaŭ întru sine: Oare cine ne va răsturna piatra.* Întâiul adaus e după v. 10. iar al 2. e din Mc. 16, 3 spre a pregăti v. 2 sq. *Aflară însă piatra* cf. Mt. 27, 60. 28, 2. *Iar întrând*: în mormênt.

4. Și a fost când se turburaŭ pentru aceasta, și iată doi bărbați stăteaŭ înaintea lor în vestminte strălucitoare. 5. Iar spăimêntându-se ele și plecându-și fețele la pământ, ziseră către ele: Ce căutați pe cel viŭ cu cei morți? 6. Nu este aici, ci a înviat. Aduceți-vĕ aminte cum a grăit vouĕ încă fiind în Galileea, 7. zicênd că Fiul omului trebue să se dee în mânile oamenilor păcătoși și să se răstîgnească și a treia zi să învieze. 8. Și și-aŭ adus aminte de cuvintele luĭ, 9. și întorcêndu-se dela mormênt aŭ spus toate aceste celor unsprezece și tuturor celorlalți. 10. Și era Maria Magdalina și Ioana și Maria luĭ Iacob, și celelalte cu ele spuseră aceste apostolilor. 11. Și s'aŭ părut lor ca o poveste cuvintele aceste, și nu aŭ crezut lor. ἐπίστησαν, cf. 2, 9. *Doi bărbați;* deosebirea între Lc. și Mt. Mc. să explică: aceștia amintesc numaĭ pe celce vorbea. Îngerii să descriŭ după înfățișarea lor (Mc. 16, 5). *În vestminte strălucitoare;* ℵBD Vulg. aŭ singul. cf. Mt. 28, 3. *Și spăimêntându-se*: de frică. *Plecându-și fețele* etc.; recunosc că staŭ în fața unor solĭ dumnezeești. *Ce căutați* exprimă că n'aŭ motiv a face aceasta. *Pe cel viŭ*: Isus care fusese mort acum nu maĭ este (Apoc. 2, 8). *Zicênd că Fiul omului* etc. cf. 9, 22. 44 sq. 18, 32. Mt. 16, 21. *Fiul omului* numesc îngerii pe Isus, pentrucă el așa se numea pe sine; după înviere această numire nu o maĭ întrebuințează. *Oamenilor pĕ-*

cătoşi: păgânii (18, 32. Gal. 2, 15 cf. Mt. 26, 45). *Celorlalţi*: învăţăceii care eraŭ în Ierusalim (v. 22. sq.). Contrazicerea cu Mc. 16, 8 e cauzată de v. 25. *Şi celelalte*: femeĭ, cf. Mt. 27, 56. La femeile cari aŭ fost la mormênt şi întorcêndu-se aŭ spus minunea cf. 7, 36. 8, 2 sq. Mt. 10, 3. 13, 55. Io. 19, 15; Mc. 16, 1 aminteşte şi pe Salome. *ἐφάνησαν*: plur. verb. la numele neutr. în plur. exprimă deosebitele spuse ale singuraticelor persoane (Win. p. 479. a). *Poveste*: vorbe fără temeiŭ. Moartea învăţătorului adusese pe învăţăceĭ în nedumerire; eĭ nu pot crede că a înviat.

12. Iar Petru sculându-se a alergat la mormênt; şi plecându-se văzu giulgiurile singure zăcênd; şi s'a dus acasă la sine mirându-se de ceeace sĕ întâmplase. V. acesta lipseşte în D, dar îl aŭ ℵABIL şi nu poate fi adaus din Io. 20, 5 sq., pentrucă ar trebui sĕ fie maĭ multă consonanţă. *Celalalt învăţăcel* (Io. 20, 3) nu sĕ aminteşte, dar nicĭ sĕ eschide. *Plecându-se*: în mormênt (Io. 20, 5. 11). *Zăcênd singure*; trupul nu era acolo; lipseşte în ℵB. La acest v. cf. Io. 20, 2 sq. care istoriseşte maĭ pe larg. *La sine* sĕ leagă cu *s'a dus*: acasă la sine; nu la *mirându-se*, în care caz e superfluŭ şi nemotivată punerea înainte (Io. 20, 10 cf. 4, 47. 6, 68. 11, 46). *Mirându-se de ceeace* etc., *Zigaben*: *Căcĭ înţelese că n'a fost transportat; căcĭ s'ar fi transportat şi giulgiurile.*

b) Isus se arată învăţăceilor care mergeaŭ la Emaus, 24, 13—35.

13. Şi iată doĭ din eĭ în aceeaş zi eraŭ mergênd în satul care era departe de Ierusalim ca şesezecĭ de stadiĭ, al căruĭ nume Emaus; 14. şi aceia vorbeaŭ între sine de toate întâmplările aceste. *Iată*: introduce naraţiunea următoare. *Doĭ din eĭ*: din învăţăceiĭ luĭ Isus în genere; că n'aŭ fost apostolĭ reesă din v. 22. 23. *Ieronim* crede că aŭ fost din ceĭ 70 de învăţăceĭ. Unul sĕ chiamă după v. 18. Cleopa, al 2. e necunoscut; Luca nu poate fi pentru 1, 2. *Ambrozie* îl numeşte Amaon. *În aceeaş zi*: când a înviat Domnul; Duminecă după ameazĭ (v. 29). *Emaus*; tradiţia din sec. 13. începênd îl află în el-Kubebe, spre miazănoapte de Ierusalim cam 60 de stadiĭ.

Iosif Flaviu îl numeşte Ἀμμαοὺς (Bell. jud. 7, 6, 6). În şesul Iuda încă exista Emaus, 176 stadiĭ departe de Ierusalim; din sec. 3. să numea Nicopol; dela *Eusebie, Ieronim* până în sec. 14 să credea acesta a fi locul unde mergeaŭ învĕţăceiĭ de aci. Unele Msse (chiar ℵ) aŭ cores textul: σταδίους ἑκατὸν ἑξήκοντα. *Toate întâmplările aceste* să explică v. 19 sq.

15. Şi a fost când vorbeaŭ eĭ şi să întrebaŭ şi însuş Isus apropiindu-se călĕtorea cu dênşiĭ. 16. Iar ochiĭ lor să ţineaŭ ca să nu-l cunoască pe el. *Când vorbeaŭ... întrebaŭ*: auziseră şi eĭ de cele întâmplate la mormênt şi aŭ început a avea părerĭ deosebite. *Să ţineaŭ* cf. Mc. 16. Io. 20, 14. 21, 4 sq.; necunoaşterea e cauzată prin influenţă extraordinară. τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν; gen. e pleonastic ca la verbele împedecărĭi; exprimă efectul (Win. p. 305).

17. Iar el zise către eĭ: Ce sûnt cuvintele aceste, de carĭ vĕ întrebaţĭ între voĭ mergênd şi sûnteţĭ trişti? 18. Iar răspunzênd unul al căruĭ nume era Cleopa, zise către el: Tu singur poate eştĭ venetic în Ierusalim şi nu ştiĭ celece s'aŭ făcut întru el în zilele aceste? *De cari vĕ întrebaţi* propriŭ: mergênd pe cale le puneţĭ ca întrebărĭ unul altuia. Κλεόπας=Κλεόπατρος, necunoscut mai aproape; nu e identic cu cel din Io. 19, 25. *Tu singur* să rapoartă la *venetic* şi *nu ştiĭ*; construcţia ar trebui să fie: *Tu singur fiind venetic în Ierusalim* etc. (Win. p. 585). παροικεῖν Ἱερουσαλήμ=*a petrece ca străin în Ierusalim* (LXX. cf. Evr. 11, 9. Acta 7, 6. 13, 17 etc.); să construeşte cu ἐν orĭ cu acuzat. (Gen. 17, 8. Ex. 6, 4). *Teofilact* ia verbul în înţelesul *a locui*, adecă: Tu eştĭ unicul locuitor din Ierusalim etc. Dar acest înţeles nu să poate dovedi; apoĭ învĕţăceiĭ fără îndoială cunoscură în cel necunoscut un pelerin străin (poate după dialectul galileean), de aceea nu să poate admite nicĭ înţelesul *a locui în apropiere*, luând adecă Ἱερουσαλήμ ca dativ.

19. Şi zise lor: Carĭ? Iar eĭ ziseră luĭ: Cele despre Isus Nazarineanul, care era bărbat proroc puternic cu fapta şi cu cuvêntul înaintea luĭ Dumnezeŭ şi a tot poporuluĭ; 20. şi cum l-aŭ dat pe el arhiereiĭ şi boeriĭ nostri la judecată de

moarte şi l-aŭ răstîgnit pe dênsul. 21. Iar noĭ speram că acesta este celce va sĕ mântuească pe Israil; ci cu toate aceste a treia zi este astăzĭ de când s'aŭ făcut aceste. *πoῖα* scil. *οὔκ ἔγνων γενόμενα. Cele despre Isus:* ce s'a făcut cu dênsul. De *nu ştiŭ* depinde: *cum l-aŭ dat* etc. v. 20. *Cu fapta:* e pus înainte pentrucă Isus prin fapte a dovedit că e trimisul luĭ Dumnezeŭ. *ἐν* arată sfera (Acta 7, 22. 18, 24). *Înaintea luĭ Dumnezeŭ şi a tot poporuluĭ* accentuează şi maĭ mult urîciunea fapteĭ arhiereilor şi boerilor faţă de Isus: el a dovedit misiunea sa vĕzêndu-l poporul. *Noĭ* e contrast la arhiereĭ şi boerĭ. *Ĕl:* nu altul. *Va sĕ mântuească:* liberarea poporuluĭ Israil de jugul roman (Acta 1, 6). *De când s'aŭ făcut aceste:* condamnarea şi răstîgnirea. *ἄγει*; subiectul e Isus; iar luându-l impersonal: acum sûnt deja 3 zile. Învĕţăceiĭ aŭ în vedere promisiunea luĭ Isus că a 3. zi va învia; eĭ nu ştiŭ că aceasta s'a împlinit.

22. Ci şi unele muierĭ de ale noastre ne-aŭ spăimêntat pe noĭ, cari mergênd de dimineaţă la mormênt, 23. şi neaflând trupul luĭ aŭ venit zicênd că şi vedenie de îngerĭ aŭ vĕzut, care zic că el e viŭ. 24. Şi uniĭ dintre noĭ s'aŭ dus la mormênt, şi aflară aşa cum şi muierile aŭ zis, iar pe el nu l-aŭ vĕzut. *De ale noastre:* din mijlocul nostru. *ὀρθριναί* în loc de *ὄρθρου*, e formă poetică maĭ târzie; LXX Os. 6, 4. Înţel. 11, 2. *Ne-aŭ spăimêntat:* aŭ mărit nedomerirea noastră. *Şi vedenie:* n'aŭ aflat numaĭ mormêntul deşert, ci şi etc. *Unii,* decĭ nu s'a dus numaĭ Petru (v. 12. cf. Io. 20, 2 sq.). *Cum şi muierile aŭ zis:* trupul nu era în mormênt. *Pe el:* de care îngerii ziseră că a înviat. Speranţa deşteptată prin vestea femeilor sĕ nimicise pentrucă înviind Domnul ar fi trebuit sĕ-l vadă vrunul din eĭ.

25. Şi el zise către eĭ: O nepricepuţilor şi zăbavnicilor cu inima a crede toate câte aŭ grăit prorociĭ. 26. Aŭ nu trebuea sĕ pătimească aceste Cristos şi sĕ între întru mărirea sa? 27. Şi începênd dela Moisi şi dela toţĭ prorociĭ tâlcuea lor din toate Scripturile cele despre dênsul. Omul poate crede numaĭ conlucrând intelectul *(nepricepuţilor)* cu voea

(zăbavnicilor cu inima). τοῦ πιστεύειν e genit. determinării mai aproape la βραδεῖς (Win. p. 304. 4); iar πιστεύειν e construit cu ἐπί și dativ (Mt. 27, 42. Rom. 9, 33. 10, 11 etc.). *Toate:* profețiile cari să rapoartă la dênsul trebue toate crezute. *Teofilact: Trebue a crede singuraticele părți și întregul. Aceste* are emfaza: ce el a suferit în faptă, iar pe voi v'a întristat. *Să între întru mărirea sa:* mărirea împărăției sale devenind așa adevăratul Mântuitor al lui Israil. *Începênd dela Moisi* etc.: Isus începênd cu Pentateuhul a percurs toate profețiile cari-l privesc. περὶ αὐτοῦ scil. γεγραμμένα (Win. p. 588. 2).

28. Și se apropiară de satul la care mergeaŭ, și el se făcea a merge mai departe. 29. Și-l sileaŭ pe el zicênd: Rămâi cu noi, căci este către seară și ziua s'a plecat. Și a întrat să rămână cu dênșii. προσεποιήσατο; *Zigaben: Își da aerul că ar continua călătoria ca un simplu drumeț;* așa îi îndeamnă să-l invite a rămâne cu dênșii. παραβιάζεσθαί τινα = *a sili pe cineva cu rugăminte.* Din *cu noi* și *a întrat,* adecă în casa lor, aŭ dedus unii exegeți că cel puțin unul din învățăceii aceștia era din Emaus. Dar la *a întrat* să poate suplini: în sat, și *rămâi cu noi* poate avea înțelesul: rămâi în societatea noastră, saŭ: rămâi peste noapte cu noi la prietenul nostru.

30. Și a fost când a șezut cu ei la masă, luând pâne a binecuvêntat și frângênd le-a dat lor. 31. Iar lor li s'aŭ deschis ochii și l-aŭ cunoscut; și el s'a făcut nevăzut de dênșii. *A binecuvêntat;* Isus nu procede ca oaspe, ci ca stăpânul casei — cum îndatina în cercul învățăceilor (9, 16. Mt. 14, 16) și însemnează binecuvêntarea înainte de mâncare, iar acum e semnul de a-l cunoaște ei (*Zigaben* etc.). *Augustin,*[1]) *Ieronim, Beda, Teofilact* etc. zic că Domnul serbează s. taină a Euharistiei; romano-catolicii (puține abateri) apără cu v. 30. 35 și euharistia *sub una specie.* Contra explicării despre s. Euharistie este împrejurarea că acești învățăcei n'aŭ luat parte când Isus a instituit-o, apoi cuvintele ἐν τῷ κατακλιθῆναι dovedesc că Isus îndată după-ce s'aŭ așezat la masă a luat pâne. αὐτῶν e contrast la

[1]) *Crizostom* nu să poate cita, căci această explicare se află la auct. op. imperf., iar in omilia 9. nu.

Isus. *διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοί* (Gen. 3, 5. 7. 21, 19; 2. Reg. 6, 17. 30) exprimă cauzalitatea dumnezeească, dar nu eschide mijlocirea psihologică, anume cunoașterea naturală întemeiată pe frângerea pânii. *ἄφαντος* e formă poetică și prozaică de apoĭ în loc de *ἀφανής*; LXX n'o are. *γίνεσθαι ἀπό τινος* = a se depărta de cineva (Bar. 3, 21. *Xen.* Mem. 1, 2, 25); Isus dispare dinaintea lor în mod miraculos.

32. Și ziseră unul către altul: Aŭ nu era inima noastră arzênd întru noĭ, când grăea nouĕ pe cale, când ne tâlcuea Scripturile? 33. Și sculându-se în aceeaș oră s'aŭ întors la Ierusalim; și aflară adunațĭ pe ceĭ unsprezece și pe celce eraŭ cu dênșiĭ, 34. care ziceaŭ că cu adevĕrat a înviat Domnul și s'a arĕtat luĭ Simon. 35. Și eĭ povestiră cele de pe cale și cum l-aŭ cunoscut eĭ întru frângerea pânii. *Inima era arzênd* exprimă sentimentele extraordinare de iubire, dorire și bucurie (Ps. 39, 4. Ier. 20, 9): eĭ eraŭ foarte agitațĭ. Acum îșĭ aduc aminte învĕțăceiĭ de aceste sentimente și deduc că încă atuncĭ trebuea sĕ cunoască în străin pe Domnul. *Când tâlcuea* e specializare la *când grăea. Și sculându-se* etc.; ceĭ doĭ nu zăbovesc, ci se duc la Ierusalim și împărtĕșesc celorlalțĭ învĕțăceĭ întâmplarea din acea zi. Dar aceștia încă le spun vestea îmbucurătoare că Domnul a înviat zicênd că s'a arĕtat luĭ Simon[1]). *În aceeaș oră*: după cele întâmplate învĕțăceiĭ n'aŭ maĭ cinat, deși o pregătiseră. *Ceĭ unsprezece* e colegiul apostolesc ca numire solemnă după căderea luĭ Iuda, deșĭ Toma nu era prezent (Io. 20, 24). *λέγοντας* sĕ rapoartă la *τοὺς ἕνδεκα καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς*. *Cu adevĕrat, a înviat, s'a arĕtat* exprimă că învĕțăceiĭ sûnt convinșĭ de celece le spuseseră femeile (v. 11); cu emfază triumfătoare staŭ în frunte *ἠγέρθη* și *ὤφθη*.[2]) *Și eĭ*: în opunere cu ceĭ adunațĭ aci. Despre această arĕtare sĕ relatează 1. Cor. 15, 5.

[1]) Sĕ poate că după lăpĕdarea de Domnul n'a maĭ purtat numele Petru (ca un preot care se lapĕdă de oficiŭ, un oficer; Lange). Domnul însă înainte și după înviere maĭ mult îl numește astfel (Mt. 17, 25. Mc. 14, 37. Lc. 22, 31. Io. 21, 15).

[2]) Unĭĭ exegeți admit contrazicere între Lc. 24, 34, și Mc. 16, 13; alțiĭ zic că Mc. contrage narațiunea raportându-se la celece spune Lc. 24, 37 sq. că învĕțăceiĭ nu crezură învierea Domnuluĭ nicĭ după-ce s'a arĕtat în mijlocul lor. *Augustin* (De cons. ev. 3, 25; *Teofilact* etc.) cred că *λέγοντας* (Lc. 24, 34) și

c) Isus se arată tuturor învățăceilor în Ierusalim, 24, 36—43.
(cf. Io. 20, 19—25).

36. Iar grăind ei aceste însuș a stătut în mijlocul lor, și zise lor: Pace vouĕ! 37. Iar ei spăimêntându-se și înfricoșându-se li sĕ părea că vĕd duh. 38. Și zise lor: De ce sûnteți turburați, și de ce se înalță gânduri în inimile voastre? 39. Vedeți mânile și picioarele mele, că eŭ însumĭ sûnt, pipăiți-mĕ și vedeți, că duhul nu are carne și oase precum mĕ vedeți pe mine avênd. 40 Și aceasta zicênd le-a arĕtat lor mânile și picioarele. *A stătut în mijlocul lor* exprimă că Isus a făcut aceasta în mod miraculos (Io. 20, 19). *Și zise lor: Pace vouĕ!* lipsesc D. Itala, dar le aŭ ℵABC; la *Pace vouĕ* cf. Io. 20, 19. Cuvintele următoare *Eŭ sûnt, nu vĕ temeți* sĕ află numaĭ GP. unele Min și Verz. și par împrumutate din Io. 6, 20. Arĕtându-se Isus, fiind ușile închise, s'aŭ spăimêntat învĕțăceiĭ crezênd că poatea venit vrunul din împĕrăția morților. Isus îĭ mustră: *Ce sûnteți turburați? Se înalță gânduri*, adecă că eŭ sûnt duh. V. 29. dovedește identitatea cu învĕțătorul lor. Din semnele cuelor din mânĭ și picioare sĕ se convingă că el este cel răstignit. *Eŭ însumĭ sûnt*: cel răstignit. Realitatea trupului sĕŭ o arată zicênd: *Pipăiți-mĕ* etc. *Vedeți:* nu sûnt duh fără trup. V. 40. lipsește D Itala, dar fiind aceleași împrejurări ca v. 36. nu sĕ poate afirma că e adaus din Io. 20, 20.

41. Și încă necrezênd ei de bucurie și mirându-se, zise lor: Aveți ceva de mâncare aci? 42. Iar ei i-aŭ dat o parte de pește și din un fagur de miere. 43. Și luând înaintea lor a mâncat. *De bucurie;* psihologicește fondat este că o surprindere de bucurie nu lasă sĕ străbată convingerea despre adevĕrul întâmplăriĭ norocoase. *Zise lor: Aveți* etc. *Zigaben*: *Pentruca maĭ mult sĕ se încredințeze și întărească de a nu lĭ sĕ părea că e nălucă. Și din un fagur de miere* lipsesc ABDL. μελίσσιος nu maĭ ocură, ci μελισσαῖος, și e adaus la κηρίον spre a o deosebi

ceĭ necredincioșĭ la Mc. l. c. sûnt numaĭ unĭĭ, dar în amêndouĕ locurile avem persoane deosebite. După Schanz Mc. descrie că credința apostolilor s'a produs prin arĕtarea către Petru, nu prin istorisirea învĕțăceilor care merseseră la Emaus.

de altă miere (de strugurĭ, curmale). *Înaintea lor*: toţĭ îl vedeaŭ şi se puteaŭ convinge că e trup. *Augustin* zice: *Domnul putea atunci să mănânce şi să bea deşi nu avea trebuinţă. Era necesitate să facă aceste, pentrucă aceia vieţueaŭ încă în carne, căror avea să se arăte, le arătă şi urmele ranelor, deşi putea să învie fără ele precum dărui orbuluĭ din naştere ochiĭ ce nu-ĭ avea în pântecele mumeĭ sale. De aceea să şi zice înainte de moartea luĭ nu numaĭ că mânca şi bea, ci şi că simţea foame şi sete; iar după înviere numaĭ că mânca şi bea. Pentrucă trupul ce nu era să moară maĭ mult nu avea lipsurile trupuluĭ muritor; dar avea facultatea de a mânca. Iar învăţăceilor s'a arătat el îndată nu spre a veni întrajutor cărniĭ, ci spre a-ĭ convinge de realitatea trupuluĭ sĕŭ* (Serm. 362 de resurrect.). Vulgata K. mal multe Min. aŭ încă: *Şi dupăce a mâncat înaintea lor, a luat rĕmăşiţa şi le-a dat-o.*

d) Isus învaţă pe învăţăceĭ, înălţarea la cer, 24, 44—53.

(Mc. 16, 19. 20. Acta 1, 4—11).

Din *zise către eĭ* (v. 44) şi *i-a scos afară* (v. 50) s'ar pare că înălţarea luĭ Isus a fost în ziua învieriĭ; noĭ ştim însă din Acta 1, 3 sq. că Mântuitorul după înviere petrece cu învăţăceiĭ 40 de zile. În acest timp el îĭ învaţă despre necesitatea patimilor, realitatea învieriĭ sale şi trimiterea lor la popoare. Evangelistul Lc. relatează pe scurt această activitate (v. 44—49) adaogând istoria înălţăriĭ la cer (v. 50—53).

44. Iar zise către eĭ: Aceste sûnt cuvintele cari le-am grăit către voĭ încă fiind cu voĭ, că trebue să se plinească toate celece sûnt scrise pentru mine în legea luĭ Moisi şi în proroci şi în psalmi. 45. Atunci le-a deschis lor mintea ca să înţeleagă Scripturile, 46. şi zise lor că aşa e scris să pătimească Cristos şi să învieze din morţi a treia zi, 47. şi să se predice întru numele luĭ pocăinţa întru iertarea păcatelor la toate popoarele, începând dela Ierusalim. 48. Iar voĭ sûnteţi martoriĭ acestora, şi eŭ trimit promisiunea Tatălui meŭ peste voĭ; 49. iar voĭ rămâneţi în cetate până când veţi îmbrăca putere de sus.

Zise către ei: după această mâncare. *Aceste sânt cuvintele* se rapoartă la: *că trebue să se plinească* etc. Isus înainte de moartea sa a spus învĕţăceilor că cele cuprinse în s. Scriptură despre patimile şi moartea luĭ trebue să se plinească; saŭ: după patimile şi moartea mea am înviat, ceeace vĭ-am spus maĭ nainte (18, 31 sq. 22, 37). *Când eram cu voĭ:* înainte de moartea sa. *Legea luĭ Moisi* etc. Evreiĭ împart s. Scriptură în 3 părţi: lege, profeţi şi aghiografe; în locul celor din urmă se amintesc psalmiĭ fiind partea cea maĭ importantă. *Le-a deschis mintea:* le-a dat putere a înţelege Scripturile, îndeosebi tipurile şi profeţiile mesianice. *Aşa:* cum vĭ-am zis, iar ὅτι e recitativ. Urmează părţile principale ale profeţiilor mesianice: *va pătimi* (Dan. 9, 26. Ps. 22. Is. 53); *învia* (Ps. 16, 10 cf. Acta 2, 31. 13, 35); *învierea* de a 3. zi are tipul în Iona (2, 1 sq.); *predica de pocăinţă* la toate popoarele se indică Is. 40, 3. 42, 1. 49, 1. 6; iar centrul acesteia e Ierusalimul (Is. 2, 3. 28, 16. 40, 9. 60, 1 sq.). *Întru numele meŭ:* acesta e baza; ceeace exprimă acesta. ἀρξάμενον e acuz. neutr.: *aşa că începe a se predica* (Win. p. 580). Unii fac interpuncţia: *Începênd dela Ierusalim voĭ sânteţi* etc. *La toate popoarele* cf. Mt. 28, 19. *Acestora* se rapoartă la *să pătimească, să învieze din morţi,* apoĭ la întreaga învĕţătură a Mântuitorului (Acta 1, 8. 21 sq.). Pentru acest oficiŭ li se promite azistenţa uneĭ puteri maĭ înalte: *Şi eŭ trimit* etc. *Promisiunea Tatălui meŭ*=Spiritul sânt (Acta 1, 4 sq.); a fost promis în T. V. (Ioil 3, 1. 2; Is. 44, 1 sq. Ezech. 36, 27. 39, 29 cf. Acta 2, 16 sq.). *În cetate:* Ierusalim. *Veţi îmbrăca putere de sus;* înrudire cu expresiunile din Judec. 6, 24; 1. Cron. 12, 18; 2. Cron. 24, 20, dar se deosebeşte (Rom. 13, 14. Gal. 3, 27. Efez. 4, 24. Col. 3, 12) însemnând pe Spiritul sânt nu ca o putere externă, ci ca una ce omul trebue să şĭ-o însuşească pentrucă i-se dă de sus; izvorul este la Dumnezeŭ (cf. Acta 1, 4. 8).

50. Iar i-a scos pe eĭ afară până spre Betania, şi ridicându-şĭ mânile sale i-a binecuvêntat pe dênşiĭ. 51. Şi a fost când a binecuvêntat pe eĭ s'a depărtat dela dênşiĭ şi s'a înălţat la cer. 52. Şi eĭ închinându-se luĭ s'aŭ întors la Ierusalim cu bucurie mare. 53. Şi eraŭ pururea în

templu lăudând și binecuvêntând pe Dumnezeŭ. *I-a scos pe eĭ afară*: din Ierusalim. Aceste cuvinte nu pot îndreptăți a afirma că Isus în ziua învierii s'a depărtat dela învĕțăceĭ — ce ar contrazice cu Acta 1, 2. *Zigaben*: *Nu în aceeaș zi, ci a 40. zi după înviere; evangelistul a trecut cu vederea cele între aceste (Teofilact)* — din motivul că scriind al 2. cuvênt avea să trateze acolo mai pe larg. *Până spre Betania*: până la muntele olivilor, de unde să întra în Betania; pentrucă după Acta 1, 12 calea spre Betania ducea peste creștetul din mijloc al acestuĭ munte. *S'a înălțat la cer* lipsesc ℵD Itala, să află însă ABC, apoĭ chiar în ℵ nu să pot explica cuvintele *închinându-se luĭ*; în urmă *s'a depărtat dela dênșiĭ* pot avea numaĭ înțelesul: s'a înălțat la cer; și adecă cu puterea sa, nu de ângerĭ. ἀνεφέρετο exprimă că această înălțare s'a întâmplat nu deodată, ci pe încetul: învĕțăceiĭ aŭ putut vedea timp îndelungat (Acta 1, 9). La înălțare învĕțăceiĭ se închină învĕțătoruluĭ, apoĭ se întorc la Ierusalim, cum le poruncise (v. 49). *Cu bucurie mare*: pentru celece aŭ vĕzut, auzit dela Domnul (Io. 14, 28) și pentru binecuvêntarea ce aŭ primit-o dela el. διὰ παντός e iperbolă, exprimă că învĕțăceiĭ în fiecare zi luaŭ parte la cultul dela templu (Acta 2, 46. 3, 1). *Zigaben*: *Fără îndoială în timpurile când se adunaŭ, când puteaŭ fi la olaltă.*

Indulgentul cititor binevoească a îndrepta erorile de tipar; aci să indică unele.

Pag.	35	şirul	11	de jos	citeşte	de perĭ
„	37	„	8	„ sus	„	ποταμῷ
„	67	„	12	„ jos	„	pĕr
„	100	„	2	„ „	„	ispitesc
„	169	„	15	„ sus	„	asmoneului
„	194	„	19	„ „	„	Dschebel
„	240	„	4	„ jos	„	ale cezarului
„	251	„	6	„ sus	„	κώνωψ
„	262	„	19	„ „	„	unde pĕca-
„	266	„	13	„ jos	„	44. Pentru aceea etc.
„	276	„	12	„ „	„	trecere, cruţare
„	279	„	13	„ sus	„	unii învĕţăcei
„	289	„	12	„ jos	„	ἀλεκτοροφωνία
„	294	„	17	„ „	„	Lc. 22, 50
„	304	„	7	„ sus	„	influenţii diavolului
„	305	„	10	„ „	„	25. Şi rĕspunzênd etc.
„	310	„	7	„ jos	„	ῥύσάσθω αὐτόν
„	321	„	18	„ „	„	εἰς τὸ ὄνομα
„	346	„	19	„ „	„	credinţă
„	352	„	5	„ sus	„	şi al lui Iuda
„	367	„	13	„ „	„	ἕνα τῶν προφήτων — corectură gramaticală
„	382	„	20	„ „	„	a întrat în Ierusalim
„	385	„	10	„ jos	„	ἐὰν εἴπωμεν
„	387	„	20	„ „	„	ἀγρεύσωσιν
„	389	„	17	„ sus	„	πασῶν
„	398	„	17	„ jos	„	ὑπερῷον
„	422	„	2	„ sus	„	πατριαί
„	439	„	12	„ jos	„	breviarium
„	464	„	7	„ „	„	nu suferă contrazicere, cu putere care nu suferă etc.
„	510	„	6	„ sus	„	μηδένα . . . ἀσπάσησθε
„	552	„	10	„ „	„	v. 23
„	559	„	15	„ „	„	χρεωφειλέτης
„	563	„	15	„ „	„	tratarea bruscă
„	573	„	3	„ „	„	judecată din urmă
„	581	„	8	„ „	„	οἴκῳ
„	589	„	16	„ „	„	ἴσως
„	590	după v. 21			şterge	?

Transcrierea cuvintelor evreești.

§. 1. observ. 1. berith
„ „ „ 2. biṣṣĕr
În introducere la Mt. măttăi, măttăttăi

pag.	9.	șir.	10	de jos	hŏṣĕn
„	„	„	13	„ „	amăr
„	12	„	18	„ sus	sefĕr dela safăr
„	„	„	16	„ jos	mișpeha', sefĕr tŏledŏth.
„	„	„	15	„ „	Iehoșuă
„	„	„	14	„ „	Ieșuă
„	„	„	10	„ „	mașiăh
„	„	„	9	„ „	maṣah
„	14	„	11	„ „	miriam
„	„	„	10	„ „	măr; Gesenius: mara'
„	„	„	8	„ „	mare
„	15	.	.	. .	Iehŏiakim, Eliăkim
„	16				David
„	18	șir	10	de jos	nimța
„	18	„	10	„ „	mălăch Iehŏva'
„	20	„	16	„ sus	ăm
„	„	„	19	„ „	goim
„	21	„	17	„ „	immanu ĕl
„	„	„	15	„ jos	ălma'
„	„	„	13	„ „	betŭla
„	„		obs.		karath (karea')
„	22	„	11	„ sus	ăd chi
„	„	„	17	„ „	bechŏr saŭ peter rĕhĕm
„	23	„	7	„ „	beth lĕhĕm
„	25	„	13	„ „	hiștăhăva'
„	26	„	19	„ jos	beălŭfe
„	„	„	16	„ „	iețe
„	27	„	16	„ „	meŏd
„	„	„	2	„ „	oțar
„	31	„	19	„ „	băkkĕs ĕth nĕfĕș
„	„	„	5	„ „	galil ca chicchăr
„	„	„	3	„ „	gelil goim
„	32	„	10	„ sus	nĕțĕr
„	„	„	12	„ „	nezĕr
„	„	„	12	„ jos	țĕmăh
„	33	„	20	„ „	midbar
„	„	„	17	„ „	chicchăr hăjŧarden
„	34	„	7	„ sus	mălcuth hășșamăim, mălcuth Elŏhim
„	37	„	14	„ jos	parăș
„	43	„	1	„ sus	hăfeț be
„	44	„	9	„ jos	satan
„	46	„	9	„ sus	canaf
„	„	„	10	„ jos	Iehŏva
„	47	obs.			abad
„	49	șir.	12	„ sus	chefăr Năhum
„	„	„	12	„ „	dĕrĕch
„	„	„	16	„ „	țălmavĕth, hŏșĕch

pag. 49 şir. 12 de jos ţăl mavĕth
„ 50 „ 8 „ „ chefa
„ „ „ 5 „ „ Iechu ăhărăi
„ 51 „ 4 „ sus zăbdăi, zăbdi
„ „ „ 5 „ „ zabăd
„ 54 „ 6 „ jos menăhem
„ 55 „ 6 „ sus anăv, anĭ
„ „ „ 10 „ „ ĭadăş ĕrĕţ
„ 56 „ 8 „ „ băr lĕbab
„ 57 „ 11 „ jos nĭduĭ
„ „ „ 10 „ „ hĕrĕm, şamăta
„ 59 „ 14 „ „ sea'
„ 60 „ 9 „ „ amen
„ 63 „ 1 „ sus zekĕnim, rişŏnim
„ „ „ 3 „ „ neŭm ĭav
„ „ „ 5 „ jos rĕkă, rĕk
„ „ „ 4 „ „ răkăk, rĕk, rĕka'
„ „ „ 3 „ „ nabal
„ 61 „ 2 „ sus morĕ'
„ „ „ 11 „ „ Ge Hĭnnŏm, ge bĕn Hĭnnŏm
„ „ „ 12 „ „ Gehinnŏm
„ „ „ 14 „ „ tŏfĕth
„ „ „ 15 „ „ tŭf
„ 66 „ 5 „ jos sefĕr chĕrĭtŭth
„ „ „ 19 „ „ chaşăl
„ 67 „ 10 „ sus dabar
„ 68 „ 5 „ „ nĭşbă be
„ 69 „ 18 „ „ chethŏnĕth
„ „ „ 20 şĭmla', bĕgĕd
„ 73 „ 8 „ jos hĕdĕr
„ 74 „ 4 „ sus bata
„ 75 „ 9 „ jos beşamăĭm
„ 77 „ 19 „ „ mahar
„ 79 „ 14 „ „ săs
„ 80 „ 3 „ „ mamŏn, mamŏna
„ „ observ. 3. tamăn, mătmŏn, mamŏna, amen, memra, memera.
„ 82 şir. 17 de jos şuşăn
„ 86 „ 19 „ sus ma'
„ 88 „ 20 răb, măr
„ 89 „ 5 de sus ĭadă
„ „ „ 4 „ jos gĕşĕm
„ 93 „ 5 „ sus năăr, ĕbĕd
„ 95 „ 6 „ jos chŏlĭ, măchob, nasa, sabăl,
„ 97 „ 2 „ sus bĕn adam
„ 100 „ 8 „ jos ma' lanu valach
„ 104 „ 9 „ „ natăn Iehŏva, Măttătĭa', Măttăi, dar nu Mătia'
„ 108 „ 15 „ „ ţĭţĭth
„ 111 obs. 2. rĕhĕm, răhamim
„ 113 şir. 19 de jos nadăr
„ „ „ 16 „ „ băr tŏlmăĭ
„ „ „ 13 „ „ natăn El
„ „ „ 12 „ „ Teŏm, Teŏma
„ „ „ 6 „ „ Hăl'păi
„ „ „ 5 „ „ Häggăi
„ 114 „ 5 „ sus tăd, şăd, lĕb
„ „ „ 10 „ „ şĭmŏn
„ „ „ 16 „ „ Kănan, kana
„ „ „ 16 „ jos Iehuda'
„ „ „ 15 „ „ Iş Keriŏth

pag.	„	„	13	„ „	Iş
„	„	„	12	„ „	Iĕruşălim, ĭş Tŏb
„	116	„	19	„ sus	năăl, săndăla
„	„	„	5	„ jos	şalom l^{e}cha
„	120	„	19	„ „	Băăl
„	„	„	18	„ „	Z^{e}bul
„	„	„	14	„ „	z^{e}bub
„	„	„	9	„ „	z^{e}bŭl, z^{e}bub
„	„	„	2	„ „	Băăl z^{e}bul
„	121	„	2	„ sus	I^{i}zĕbĕl
„	„	„	4	„ jos	ţĭpp^{e}or
„	124	„	10	„ „	b^{e}şem
„	126	„	5	„ sus	şalăh b^{e}iad
„	128	„	16	„ „	Hĕkĭm b^{e}
„	130	„	17	„ „	dor
„	132	„	8	„ „	bĕth ţeda'
„	133	„	9	„ jos	ana'
„	„	„	1	„ „	hoda
„	136	„	19	„ „	sabathon, şăbăt
„	„	„	1	„ „	lĕhĕm
„	137	„	1	„ sus	hămmăărĕchĕth
„	„	„	2	„ „	lĕhĕm panĭm
„	„	„	5	„ „	bĕth I^{e}hŏva'
„	139	„	1	„ jos	şub
„	140	„	6	„ „	ĕbĕd I^{e}hŏva'
„	„	„	1	„ „	tamăch
„	141	„	4	„ sus	iŏţĭth
„	„	„	9	„ „	lo ĭţak v^{e}lo ĭşo
„	„	„	10	„ „	băhuţ
„	„	„	20	„ „	l^{e}ĕmĕth ĭŏţĭth mĭşpăt
„	„	„	16	„ jos	ăd iaşim băărĕţ mĭşpăt
„	„	„	15	„ „	lanĕţah
„	„	„	14	„ „	l^{e}ĕmĕth
„	„	„	12	„ „	z^{e}chuta
„	„	„	11	„ „	ĕmĕth
„	„	„	10	„ „	l^{e}thoratho
„	145	„	1	„ „	ŏlam hazzĕ'
„	146	„	1	„ sus	ŏlam hăbba
„	147	„	15	„ jos	ŏth
„	148	„	16	„ „	dag gadŏl
„	149	„	11	„ sus	kum
„	„	„	17	„ „	mălchăth S^{e}ba
„	152	„	11	„ „	măşăl
„	155	„	17	„ „	hăcch^{e}bed
„	„	„	18	„ „	hăşă
„	158	„	7	„ jos	zonĭn
„	159	„	13	„ sus	ŏţar
„	160	„	17	„ jos	s^{e}a'
„	161	„	11	„ sus	ăbbĭa' hĭdŏth mĭnnĭ kĕdĕm
„	„	„	16	„ „	hĕbbĭă
„	167	„	19	„ jos	Hăl^{e}făĭ
„	„	„	18	„ „	Hăggăĭ pĕsăh
„	„	„	14	„ „	ah
„	„	„	12	„ „	ahoth
„	172	„	11	„ sus	mĭdbăr
„	176	„	18	„ jos	achăl lĕhĕm
„	177	„	6	„ sus	moth ĭumăth
„	„	„	7	„ „	kŏrban
„	178	„	10	„ „	hĭllĕl

pag. 189 şir. 10 de sus băr Jona'
„ „ „ 10 „ jos Chĕfa, chef
„ „ „ 4 „ „ kăhăl
„ „ obs. ĭona'
„ 191 şir. 18 de jos hălĭlla lĕcha
„ 194 „ 17 „ sus Tabor
„ 198 „ 8 „ „ dor ^{e}tăltŏl
„ „ „ 13 „ „ sahăl
„ 206 „ 15 „ jos raţŏn lĭfne I^{e}hŏva'
„ 207 „ 16 „ sus hochĭah
„ „ „ 13 „ jos dabar
„ 212 „ 12 „ „ ĕrvăth dabar
„ 221 „ 6 „ „ ăin ră
„ 224 „ 3 „ „ i^{e}rehŏ, I^{e}rĭcho
„ 226 „ 10 „ „ beth păge
„ 227 „ 14 „ „ ănaĭ
„ 228 „ 11 „ sus hoşĭa
„ 229 „ 11 „ „ kol^{e}bon
„ 230 „ 6 „ „ ŏz
„ „ obs. beth hĭjno, beth anĭja'
„ 235 şir. 18 de jos rŏş pĭnna'
„ „ „ 8 „ „ zŏth
„ 236 „ 16 „ sus tăddek v^{e}thasef, tasef
„ 242 „ 1 „ „ ĭbbem
„ 244 „ 15 „ jos ĕth I^{e}hŏva' ĕlohecha
„ „ „ 7 „ „ b^{e}
„ 247 „ 19 „ „ t^{e}fĭllĭn
„ „ „ 8 „ „ răb=gadol
„ „ „ 7 „ „ răbbĭ
„ „ „ 6 „ „ răb, răbbĭ, răbbăn
„ 248 „ 13 „ sus ab
„ 258 „ 9 „ „ hĕble hămmaşĭăh
„ 260 „ 5 „ jos cŏl başar
„ 276 „ 12 „ „ pesăh, păsha
„ 277 „ 12 „ „ căĭfă
„ „ „ 11 „ „ chefa
„ 278 „ 1 „ „ mŏr
„ 281 „ 9 „ sus hămmaţoth
„ „ „ 5 „ jos asa' pesăh
„ 282 „ 4 „ „ hărosĕth
„ 285 „ 7 „ „ b^{e}rachăth hăşşir
„ 290 „ 12 „ sus găth
„ „ „ 13 „ „ şĕmĕn, şăm'na
„ 297 „ 18 „ „ hăgg^{e}bŭra'
„ 299 „ 17 „ „ ş th
„ 301 „ 7 „ jos ĕl hăjĭoţer
„ „ „ 6 „ „ ĕl hajĭŏţar
„ 302 „ 5 „ sus hăjĭĕkar
„ „ „ 6 „ „ hăjĭakar
„ 303 „ 13 „ „ băr ăbba
„ „ „ 18 „ „ băr răbban
„ „ „ 19 „ „ băr ăbban
„ 308 „ 2 „ „ gŭlgal^{e}tha, gŭlg^{e}la, gŭlgŏlĕth
„ 310 „ 10 „ „ hĕa'
„ „ „ 1 „ jos hafeţ bo
„ 311 „ 1 „ „ lama ăzabtanĭ; l^{e}ma ş^{e}baktanĭ
„ 313 „ 14 „ sus masach
„ 339 „ 20 „ „ bĕne rĕgĕş
„ „ „ 19 „ jos rĕgĕş

pag. 139 şir. 18 de jos b^{e}ne rĕĕm
„ „ observ. b^{e}ne rĕĕm
pag. 351 şir. 16 de jos tălĭtha kumĭ
„ 363 „ 15 „ sus ĭllem
„ „ „ 20 „ „ ĕthpăta', p^{e}tăh
„ 381 „ 13 „ jos băr Tĭmăĭ
„ „ „ 8 „ „ răbuni. răbbĭ
„ 401 „ 9 „ sus ăbba
„ 404 „ 5 „ „ bĕn baruch, hăbbaruch
„ 408 „ 11 „ jos heah
„ 409 „ 6 „ sus elŏhi
„ „ „ 7 „ „ elĭ
„ „ „ 8 „ „ l^{e}ma'
„ 412 „ 14 „ „ pahăz
„ 420 „ 19 „ „ dabar
„ 421 „ 4 „ jos Z^{e}chărĭa'
„ 422 „ 8 „ sus Elĭşăbăth, Elĭşĕba
„ 423 „ 4 „ „ hechal
„ „ „ 10 „ jos I^{e}hohanan, Iohanan
„ 424 „ 5 „ sus şechăr
„ „ „ 12 „ „ mĭmm^{e}e ĭmmĭ
„ 426 „ 6 „ „ Găbrĭel
„ „ „ 13 „ „ tăhăth ăşĕr
„ „ „ 14 „ „ ăl ăşĕr
„ 427 „ 8 „ jos şalom lăch
„ „ „ 3 „ „ I^{e}hŏva' ĭmmech
„ 428 „ 17 „ sus Elĭon
„ 429 „ 5 „ jos dabar
„ 430 „ 17 „ sus Iuta, Iŭtta'
„ 431 „ 5 „ „ Adonaĭ, I^{e}hŏva'
„ „ „ 5 „ jos alăţ
„ 433 „ 5 „ sus aşa' hăĭl
„ 434 „ 7 „ jos lemŏr
„ 435 „ 16 „ sus dabar
„ „ „ 18 „ „ şĭm ăl leb
„ „ „ 18 „ jos ĭăd Iĕhŏva'
„ 436 „ 6 „ sus pakăd
„ „ „ 3 „ jos lăăsŏth hĕsĕd
„ „ „ 2 „ „ asa' hĕsĕd ĭm
„ 438 „ 15 „ „ ţălmavĕth
„ 441 „ 5 „ sus vălĭmmal^{e}u ĭămĕha lălĕdĕth
„ 442 „ 15 „ „ ţ^{e}ba hăşşamăĭm
„ 445 „ 15 „ „ m^{e}năhem, P^{e}răklit
„ „ „ 16 „ „ P^{e}răklita,
„ 446 „ 15 „ jos goim
„ 448 „ 14 „ sus hoda'
„ 454 „ 6 „ „ chĭcchăr hăjĭărden
„ 461 „ 12 „ „ ĭăăn
„ 470 „ 10 „ „ amăr b^{e}lĭbo
„ „ „ 3 „ jos mĭştĕ'
„ 473 obs. omer
„ 475 şir. 8 „ sus şaluăh
„ 476 „ 5 „ jos eb'onim
„ „ „ 3 „ „ ănavim
„ 477 „ 1 „ „ asiv
„ 481 „ 12 „ „ kŏţ v^{e}dărdăr
„ 483 „ 5 „ „ Naĭn
„ 506 „ 20 hesim panim
„ 514 „ 7 „ sus mĭ karatha

„	514	„	9	„ jos ana
„	516	„	7	„ sus reă
„	517	„	18	„ „ mar^{e}tha, dela mara
„	518	„	5	„ „ hĕlĕk
„	527	„	10	„ „ abăr
„	534	„	2	„ „ omoth olam
„	536	„	18	„ „ năăr, năăza'
„	542	„	14	„ „ nĭflaoth
„	548	„	1	„ „ maşal
„	559	„	19	„ „ băth
„	„	„	18	„ jos cŏr
„	„	„	2	„ „ b^{e}ne hăolam hăzzĕ'
„	563	„	7	„ sus Lăăzar, El azar
„	„	„	8	„ „ lo ĕzĕr
„	576	„	12	„ „ salăhta
„	579	„	4	„ jos mĭn
„	582	„	18	„ sus manĕ'
„	585	„	8	„ jos hĕsĕd
„	587	„	13	„ sus p^{e}kuda'
„	589	„	16	„ jos văjĭosef lĭşlŏăh
„	„	„	11	„ „ hălĭla
„	594	„	7	„ „ hăolam hăbba
„	595	„	5	„ sus hŏgga
„	596	„	8	„ jos m^{e}ţuka', maţok
„	„	„	1	„ „ l^{e}fĭ hĕrĕb
„	606	obs.	2	şub
„	618	şir.	7	de sus gŭlgŏltă

Tabla de materiĭ

(Locurile însemnate cu * n'aŭ paralelă).

Introducerea generală la evangeliĭ pag.
§. 1. Evangeliile în genere
§. 2. Afinitatea sinopticilor 2

Evangelia după Mateiŭ.

Introducere
*§. 3. Genealogia luĭ Isus
*§. 4. Naşterea luĭ Isus 16
*§. 5. Venirea magilor; fuga în Egipet; uciderea pruncilor; întoarcerea în Galileea 22
§. 6. Lucrarea Botezătoruluĭ 32
§. 7. Isus se botează de Ioan 40
§. 8. Ispitirea luĭ Isus de diavol 43
§. 9. Isus păşeşte în Galileea 48
§. 10. Alegerea apostolilor 50
§. 11. Predica de pe munte 51
*a) Introducere la predica de pe munte 52
b) Cele 9 fericiri 53
*c) Chiemarea învĕţăceilor 58
*d) Realizarea legiĭ în împĕrăţia mesianică 60
*e) Isus explică unele porunci din lege 62
*f) Împlinirea legiĭ în opunere cu explicarea tradiţională (rugăciunea domnească) 71
*g) Valoarea bunurilor pământeştĭ; poziţia fariseilor faţă de lume 79
*h) Provocări a stărui în viaţa creştină 86
*i) Epilogul, încheierea 89
§. 12. Minunile luĭ Isus; chiemarea luĭ Mt.; despre post 90
a) Vindecarea leprosuluĭ 91
b) Vindecarea slugiĭ bolnave 92
c) Vindecarea soacreĭ luĭ Petru 95
d) Urmarea după Isus; liniştirea mării 96
e) Isus scoate dracĭ la Gadara 98
f) Vindecarea paraliticuluĭ 102
g) Chiemarea luĭ Mateiŭ 104
h) Postul privat 106
i) Isus învie pe fica luĭ Iair; vindecă o femee bolnavă 107
*j) Vindecarea celor 2 orbĭ şi a mutului îndrăcit 109
§. 13. Trimiterea apostolilor 111
*a) Ocaziunea trimiterii 111
b) Numele apostolilor 112
c) Instrucţiile date apostolilor 114
§. 14. Botezătorul trimite solĭ la Isus; cuvântările acestuia 125
§. 15. Isus ameninţă cetăţile Galileiĭ 131
§. 16. Isus promite graţie celorce îl primesc 133
§. 17. Isus în opoziţie cu fariseiĭ 136
a) Învĕţăceiĭ culeg spice Sâmbăta 136
b) Isus vindecă mâna uscată 138
c) Smerenia şi blândeţa luĭ Isus 140
d) Fariseiĭ inzultă pe Isus 141

*e) Semnele cerute 147
f) Muma și frații lui Isus 150
§. 18. Isus învață poporul în parabole 151
a) Observări introducătoare 151
b) Asemănarea semănătorului 152
*c) Parabola semenței bune și despre mărăcină 158
d) Parabola mustarului 159
e) Parabola despre aluat 160
*f) Învățământul lui Isus în parabole se pune în lumina profeților . . . 160
*g) Explicarea parabolei despre neghina în grâu 161
*h) Parabola despre comoara ascunsă, mărgăritarele prețioase și năvod . 163
§. 19. Isus petrece în Nazaret 165
§. 20. Isus fuge dinaintea lui Irod; tăierea capului Botezătorului 168
§. 21. Săturarea celor 5000 de oameni 171
§. 22. Isus călătorește pe mare 172
§. 23. Petrecerea în Genezaret; conflict 175
a) Spălarea mânilor 175
b) Femeea canaaneană 180
§. 24. Vindecări; săturarea celor 4000 de oameni 182
§. 25. Fariseii și saduceii cer semne; Isus ferește pe învățăcei de aluatul evreesc 184
§. 26. Mărturisirea învățăceilor. Profeția morții sale 187
§. 27. Schimbarea lui Isus la față 193
§. 28. Isus vindecă pe un lunatic 197
§. 29. Isus prezice moartea sa a 2. oară 199
§. 30. Statirul în gura peștelui 199
§. 31. Caracterul membrilor împărăției mesianice 202
a) Învățăcei dispută asupra rangului 202
*b) Mustrarea frățească 206
*c) Despre iertare 208
§. 32. Desfacerea căsătoriei 211
§. 33. Isus binecuvântă pruncii 215
§. 34. Tânărul bogat; primejdia avuției 216
§. 35. Răsplata celorce au urmat lui Isus 219
§. 36. Isus prezice patimile și moartea sa 222
§. 37. Cererea Zebedeizilor 222
§. 38. Isus vindecă 2 orbi 224
§. 39. Întrarea lui Isus în Ierusalim 226
§. 40. Isus curățește templul 228
§. 41. Isus afurisește smochinul 230
§. 42. Isus și fariseii din Ierusalim 231
§. 43. Fariseii și saduceii întreabă pe Isus despre plătirea dării 239
§. 44. Saduceii cer lămurire despre înviere 241
§. 45. Fariseii întreabă pe Isus de porunca cea mare 243
§. 46. Isus întreabă de Mesia ca fiul lui David 245
§. 47. Cuvântările lui Isus către fariseu 246
§. 48. Profeții despre Ierusalim; venirea lui Isus la judecata din urmă . . 255
a) Introducere istorică 255
b) Risipirea Ierusalimului; sfârșitul lumii 256
c) Risipirea Ierusalimului 259
d) Profeție despre sfârșitul lumii 261
e) Îndemnare la veghiere 266
α) Asemănarea slugilor 266
β) Asemănarea despre fecioarele nebune și înțelepte 268
γ) Asemănarea despre talanți 270
f) Judecata din urmă 273
§. 49. Unele întâmplări înainte de prinderea lui Isus . . . . . .
a) Isus e sigur că va muri; sfatul sinedriului 276

b) Maria unge pe Isus în Betania 278
c) Iuda tradează pe Isus 280
d) Cina cea de taină 281
e) Învățăceii se smintesc; Isus prezice lui Petru că se va lăpăda . . . 288
f) Isus în Getsemane 289
§. 50. Prinderea lui Isus 293
§. 51. Interogatorul și maltratarea lui Isus înaintea arhiereului 295
§. 52. Petru se lapădă de Isus 298
§. 53. Isus înaintea lui Pilat; sfârșitul lui Iuda *(27, 1—10) 299
§. 54. Răstignirea și moartea lui Isus 306
§. 55. Evenimentele la moartea lui Isus; înmormântarea lui 312
§. 56. Învierea lui Isus 316
a) Isus se arată muierilor 316
b) Coruperea custodiei 319
*c) Isus se arată celor 11 în Galileea 320

Evangelia după Marcu.

Introducere
§. 57. Motivul păsirii lui Isus
a) Botezătorul ca înaintemergător
b) Botezul lui Isus 327
c) Ispitirea lui Isus 328
§. 58. Activitatea lui Isus până la alegerea celor 12 328
a) Isus în Galileea 328
b) Isus alege pe cei 4 apostoli 329
c) Isus vindecă pe un îndrăcit în Capernaum 330
d) Isus vindecă pe soacra lui Petru; alte minuni 331
e) Isus vindecă pe un lepros 332
f) Isus vindecă un paralitic 333
g) Chiemarea lui Levi 334
h) Despre ajunare 336
i) Despre Sâmbătă *(3, 1—6) 338
§. 59. Alegerea și învățarea comunei noue 338
a) Alegerea celor 12 338
b) Defăimarea fariseilor; muma și frații lui Isus 339
c) Isus învață în parabole 341
§. 60. Isus arată învățăceilor puterea sa 346
a) Liniștirea mării 346
b) Isus scoate dracii la Gerasen 347
c) Isus învie pe fica lui Iair; vindecarea femeii cu curgerea sângelui . . . 349
§. 61. Rezultatul deosebirii precedente 351
a) Isus în Nazaret 351
b) Trimiterea celor 12 353
§. 62. Dela trimiterea apostolilor până la prezicerea morții 355
a) Irod aude de Isus; uciderea Botezătorului 355
b) Isus satură 5000 de oameni 356
c) Isus călătorește pe mare și face minuni *(6, 53—56) 359
d) Așezămintele evreești 362
e) Muierea canaaneană 362
*f) Isus vindecă pe un surdomut 363
g) Isus satură 4000 de oameni 364
h) Fariseii cer semne; aluatul lor și al lui Isus 366
*i) Isus vindecă un orb 367
j) Opiniunea mulțimii; mărturisirea învățăceilor 367
§. 63. Dela prezicerea morții până la călătoria la Ierusalim 367
a) Isus prezice moartea sa 367
b) Schimbarea la față a lui Isus 368
c) Isus vindecă un lunatic îndrăcit 370

d) Isus prezice moartea sa a 2 oară 372
e) Învățăceii se dispută în privința rangului 373
§. 64. Călătoria la Ierusalim 376
a) Despre desfacerea căsătoriei 376
b) Isus binecuvântă pruncii 377
c) Tânărul bogat 377
d) Isus prezice moartea a 3. oară 379
e) Rugămintea Zebedeizilor 380
f) Isus vindecă pe un orb în Ieriho 381
§. 65 Petrecerea lui Isus în Ierusalim până la patimi 381
a) Isus intră în Ierusalim 381
b) Isus blastămă smochinul; curățirea templului 383
c) Sinedriștii întreabă pe Isus asupra puterii cu care lucră 385
d) Parabola despre viier 385
e) Despre plătirea dării; învierea morților 387
f) Porunca cea mare 388
g) Isus întreabă de Mesia 390
h) Isus ferește de cărturari 390
i) Darul văduvei 390
j) Isus prezice căderea Ierusalimului; revenirea sa 391
§. 66. Patimile lui Isus . . . . . .
a) Sfatul sinedriului; ungerea lui Isus; tradarea lui Iuda . . . . . .
b) Cina cea de taină 397
c) Smintirea învățăceilor 399
d) Isus în Getsemane 400
e) Prinderea lui Isus 401
f) Condamnarea lui Isus. Petru se lapădă 402
g) Pilat ascultă pe Isus; condamnarea și batjocurirea lui 405
§. 67. Răstignirea și înmormântarea lui Isus 407
§. 68. Învierea lui Isus 410
§. 69. Arătările lui Isus; înălțarea la cer 412

Evangelia după Luca

Introducere
*§. 70. Prologul
*§. 71. Prevestirea Botezătorului 421
*§. 72. Zămislirea lui Isus 427
*§. 73. Maria vizitează pe Elisabeta 430
*§. 74. Nașterea Botezătorului 433
*§. 75. Nașterea lui Isus Cristos 439
*§. 76. Isus e tăiat împrejur; ducerea la templu 443
*§. 77. Isus de 12 ani în templul din Ierusalim 449
§. 78. Lucrarea Botezătorului 452
§. 79. Botezul lui Isus 456
*§. 80. Genealogia lui Isus 456
§. 81. Ispitirea lui Isus 458
§. 82. Isus predică în Galileea, special în Nazaret
§. 83. Activitatea lui Isus în Capernaum 463
a) Vindecarea unui îndrăcit 463
b) Isus vindecă pe soacra lui Petru; alte minuni 464
§. 84. Chiemarea unor apostoli. Minuni. Învățături 466
a) Pescuirea bogată 466
b) Isus vindecă un lepros 468
c) Isus vindecă un paralitic 469
d) Chiemarea lui Levi 470
e) Postul privat 471
f) Despre Sâmbătă 472
§. 85. Alegerea celor 12 apostoli. Predica de pe munte 474

a) Cei doisprezece 474
b) Predica de pe munte 476
§. 86. Isus e milostiv către cei smeriți și păcătoși 482
a) Sutașul din Capernaum 482
*b) Isus învie pe tênĕrul din Nain 483
c) Solii Botezătorului la Isus 484
*d) O păcătoasă unge pe Isus 486
§. 87. Isus învață pe învețăcei asupra chiemării lor 489
*a) Învețăceii lui Isus 489
b) Parabola despre sĕmĕnător 490
c) Muma și frații lui Isus 492
d) Isus liniștește marea 493
e) Isus scoate draci la Gerasa 493
f) Isus învie pe fata lui Iair; vindecarea muierii cu curgerea sângelui 495
§. 88. Finea instrucțiunilor către învețăcei 497
a) Trimiterea celor 12. Irod devine atent asupra lui Isus 497
b) Isus satură 5000 de oameni 499
c) Mărturisirea lui Petru; purtarea crucii 500
d) Schimbarea la față a lui Isus 501
e) Isus vindecă un prunc bolnav 503
f) Învețăceii dispută asupra rangului 505
§. 89. Isus lărgește cercul învețăceilor și-i învață 505
a) Samarinenii nu primesc pe Isus 505
b) Urmarea după Isus 507
*c) Trimiterea celor 70 de învețăcei 508
d) Întâietatea învețăceilor 512
§. 90. Datoriințele învețăceilor lui Isus 513
*a) Samarineanul milostiv 513
*b) Marta și Maria 516
c) Rugăciunea domnească 518
d) Ascultarea rugăciunii 519
§. 91. Minuni și cuvêntări 520
a) Isus vindecă un îndracit mut; cuvêntări 520
*b) Cuvêntările lui Isus către farisei și cărturari 525
*c) Isus ferește de fățărnicia și lăcomia fariseilor 529
d) Isus admonează la încredere în Dumnezeŭ 531
e) Învețăceii să fie trezi și rezoluți * (9 12, 54—59) 533
*f) Galileenii uciși 540
*g) Isus vindecă o femee Sâmbăta 541
h) Parabola despre mustar și aluat 542
§. 92. Continuare: cuvêntări și ziceri 542
*a) Întrarea în împărăția mesianică 542
*b) Pândirea lui Irod 544
*c) Isus vorbește la ospĕțul unui fariseŭ 547
*d) Urmarea după Cristos 550
§. 93. Iubirea lui Dumnezeŭ mântuește pe oameni 552
a) Parabola despre oaea perdută 552
*b) Drahma perdută a unei femei 553
*c) Parabola despre fiul rĕtăcit 554
§. 94. Raportul adevĕrat către împărăția mesianică 558
*a) Parabola despre economul prudent 558
*b) Îndemnarea a sluji numai lui Dumnezeŭ 560
*c) Timpul de acum e potrivit a intra în împărăția mesianică 561
*d) Parabola despre omul bogat și sărac 562
e) Despre scandalizare 566
*f) Puterea credinții 567
§. 95. Călĕtoria lui Isus la Ierusalim; minuni și cuvêntări 568
*a) Isus vindecă 10 leproși 568
b) Venirea împărăției lui Dumnezeŭ 570

*c) Parabola despre văduvă și judecător 573
*d) Parabola fariseului și a vameșului 575
e) Isus binecuvântă pruncii 576
f) Tânărul bogat 577
g) Isus prezice patimile, moartea și învierea sa 578
h) Isus vindecă un orb la Ieriho 578
*i) Isus intră la Zaheiu 579
j) Parabola despre minele încredințate 581
§. 96. Intrarea lui Isus în Ierusalim; curățirea templului 584
§. 97. Dispute și cuvântarea eshatologică 588
a) Întrebarea asupra puterii lui Isus 588
b) Asemănarea viierilor 588
c) Plătirea dării 589
d) Saduceii întreabă pe Isus despre înviere 591
e) Isus întreabă pe fariseĭ despre Mesia 592
f) Isus previne pe învățăceĭ de fariseĭ 593
g) Leptele uneĭ văduve 593
h) Isus prezice risipirea Ierusalimului și timpul de judecată a poporului israilt. până la venirea sa a doua 594
§. 98. Dela începerea patimilor până la condamnarea lui Isus . . . . . .
a) Iuda vinde pe Isus . . . . . .
b) Pregătirile la cina de taină 601
c) Așezarea s. Euharistiĭ 601
*d) Învățaceii dispută asupra rangului 604
e) Isus advertizează pe Petru; învățaceii să lupte 606
f) Isus în Getsemane 608
g) Prinderea lui Isus 610
h) Petru se lapădă de Isus 611
i) Isus e batjocurit și condamnat 612
§. 99. Dela transportarea lui Isus la Pilat până la înmormântare 613
a) Isus la Pilat și Irod 613
b) Extradarea lui Isus spre răstignire 615
*c) Isus agrăește femeĭ mergênd la răstignire 616
d) Răstignirea lui Isus 617
e) Moartea lui Isus 619
f) Înmormântarea lui Isus 620
§. 100. Învierea și înălțarea Mântuitorului 621
a) Învierea lui Isus 621
*b) Isus se arată învățăceilor care mergeau la Emaus 623
*c) Isus se arată învățăceilor în Ierusalim 628
d) Isus învață pe învățaceĭ, înălțarea la cer *(v. 44—49) 629

VERIFICAT 2007
VERIFICAT 2017
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI